

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

İBRAHİM ACZİ KENDİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE DÎVÂN'I
(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

MUHAMMET AKİF TİYEK

ANKARA, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

İBRAHİM ACZİ KENDİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE DÎVÂN'I
(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

MUHAMMET AKİF TİYEK

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ZÜLFİKAR GÜNGÖR

ANKARA, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

İBRAHİM ACZİ KENDİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE DİVÂN'I
(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ZÜLFİKAR GÜNGÖR

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

ADI VE SOYADI

İMZASI

- 1- PROF. DR. ZÜLFİKAR GÜNGÖR**
- 2- PROF. DR. MEHMET AKKUŞ**
- 3- PROF. DR. ABDULMECİT İSLAMOĞLU**
- 4- PROF. DR. MÜNİRE KEVSER BAŞ**
- 5- DOÇ. DR. ERDEM CAN ÖZTÜRK**

Tez Savunması Tarihi: 04/07/2022

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR danışmanlığında hazırladığım “ *İbrahim Aczî Kendi'nin Hayatı, Eserleri ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin)* (Ankara, 2022) adlı doktora tezimideki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 04/07/2022

MUHAMMET AKİF TİYEK

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖN SÖZ.....	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	2
B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI	3
C. TARİHİ DURUM	5
D. YAŞADIĞI ÇEVRE	7
BİRİNCİ BÖLÜM.....	10
İBRAHİM ACZÎ KENDİ'NİN HAYATI, ESERLERİ, İLİM VE FİKİR DÜNYASI	10
A. HAYATI.....	10
1. Ailesi ve Doğumu	10
2. Mahlasları	11
3. Tahsil Hayatı ve Sürgün Edilmesi	14
4. Çalışma Hayatı ve Sürgün Yılları	19
5. Evliliği ve Çocukları	21
6. Askerliği.....	24
7. Tasavvufi Kişiliği.....	24
8. Sanata ve Dil Öğrenmeye Merakı	27
9. Memuriyet Hayatı	27
10. Öğretmen Olması ve Emekliye Ayrılması	31
11. Görev Kronolojisi	33
12. Vefatı.....	34
B. ESERLERİ	35
1. YAZMA ESERLERİ.....	37
1.1. Âşık Dertli Konya'da	37
1.2. Âşıklar-Dîvân Şâirleri	38
1.3. Âyâşlı Şâkir.....	39
1.4. Bilgi Anahtarı.....	40
1.5. Cönkler ve Âşıklar	41
1.6. Devirler Arası Konya	42

1.7.	Devr-i Zamân Rubâîlerim	42
1.8.	Dünyâ Ufuklarında.....	44
1.9.	Dünyâya Bakarak.....	44
1.10.	Ebü'l-‘Alâ	45
1.11.	Fazâilü’ d-Dîn	46
1.12.	Felek Rüzgârı	46
1.13.	Güldeste mi Isırgan Otu mu?	47
1.14.	Havâs Hazînesi.....	48
1.15.	Hayâl Bahçesi Rubâîler.....	49
1.16.	Hayâtım ve Hayâl Bahçesi	50
1.17.	Hazîne-i Eş‘âr	52
1.18.	Hikâyelerim.....	53
1.19.	Hikâyelerim Olağan Şeyler.....	53
1.20.	Îlâhî Tecellî Dünyâ, İnsânlar ve Velîler.....	54
1.21.	İlim ve Âlim	55
1.22.	Kendimizi Tanıyalım	55
1.23.	Kitâbu’r-Rahme fi’t-Tıbb ve’l-Hikme	56
1.24.	Konya Mezâr Folkloru	57
1.25.	Mevlânâ ve Âriflerin Dili.....	58
1.26.	Mevlânâ Aşk ve Rubâîleri.....	59
1.27.	Mevlânâ ve Cihân	59
1.28.	Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî	62
1.29.	Mevlânâ ve Vahdet Sırrı	65
1.30.	Muhit ve Çocuklar	66
1.31.	Ömer Hayyâm	66
1.32.	Paşalar ve Cellatlar	67
1.33.	Ravzatü’l-‘Uşşâk.....	68
1.34.	Rind u Zâhid	68
1.35.	Şehâdet-i Hazret-i Hüseyin	69
1.36.	Tıbbî Notlar ve Edebî Derlemeler.....	69
1.37.	Türk Şâir ve Âşıkları.....	70
1.38.	Yâdigâr.....	71
1.39.	Divân-ı ‘Aczî	72
2.	MATBU ESERLERİ.....	73
2.1.	Konyalı Âşık Şem‘î Konuşuyor	73

2.2. Tercümelere ve Fikirler Mevlâna-Hayyam ve Eserleri	73
3. TESPİT EDİLEMEYEN ESERLERİ	74
4. İSTİNSAH ETTİĞİ ESERLER	75
4.1. Dîvân-ı Şem'î Baba.....	75
4.2. Sevâkıb Tercümesi.....	75
4.3. Şâhnâme-i Ahî	76
5. GAZETE VE DERGİ YAZILARI.....	76
5.1 Gazetelerde Yayımlanan Yazıları	77
5.2 Dergilerde Yayımlanan Yazıları	87
C. İLİM VE FİKİR DÜNYASI	89
1. Aczî'ye Göre Şiir, Şair ve Edebiyat	89
2. Aşk İle İlgili Fikirleri	91
3. Din İle İlgili Fikirleri.....	92
4. Dil ve Üslup	93
İKİNCİ BÖLÜM.....	97
DÎVÂN'IN İNCELENMESİ.....	97
A. ŞEKİL-TÜR ÖZELLİKLERİ.....	97
1. Vezin, Kafiye ve Redif.....	99
B. DİL VE İMLA ÖZELLİKLERİ	107
C. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	114
1. Din.....	114
2. Tasavvuf.....	142
3. Vatan Sevgisi	146
4. Türklüğe Övgü	148
5. Şahıs Kadrosu	152
6. Coğrafya.....	196
7. Dünya/Felek.....	204
8. Yıldızlar	210
9. Zaman	213
10. Mevsimler	215
11. Tabiat	221
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	284
DÎVÂN-I 'ACZÎ.....	284
A. METNİN TRANSKRİBE EDİLMESİNDE İZLENEN YÖNTEM.....	284
B. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	288

SONUÇ	289
BİBLİYOGRAFYA	292
SÖZLÜK	331
DÎVÂN-I ‘ACZÎ METNİ	359
ÖZET	1037
ABSTRACT	1038
EKLER	1039
EK-1: Mezar Taşı Kitabesi	1039
EK-2: Öğretmen Maaş Cüzdanı	1040
EK-3: Barla’ya Ait Bir Manzara Resmi	1041
EK-4: Altınoluk Pınarı.....	1041
EK-5: Ata Yaylası	1042
EK-6: Civlese Yaylası	1042
EK-7: Eserlerinden Örnekler	1043
EK-8: İncelenen Gazetelerden Örnekler.....	1045
EK-9: Resim Defterinden Örnekler	1046
EK-10: İbrahim Aczî Kendi’nin Fotoğrafları	1047
EK-11: Konya Haritaları	1048

ÖN SÖZ

XIX. ve XX. yüzyılda toplumsal hayatta meydana gelen değişim ve dönüşüm hareketleri, kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol üstlenen halk şairlerini de etkilemiştir. XIX. yüzyılda halk şairleri giderek gelenekten uzaklaşmış; XX. yüzyılda âşık edebiyatı artık eski etkisini ve değerini kaybetmeye yüz tutmuştur. Yaşadığı toplumun aynası konumunda olan bu şairler, toplumda cereyan eden olayları ve bu hadiselerin kendisine yansıyan yönünü şiirlerine konu olarak seçmiştir. Şiirlerinde şairler, bazen iktidar sahiplerini eleştirmiş; bazen halkın belli olaylara karşı tepki vermediğinden şikâyet etmiştir. Söz konusu şairler, bu eleştiri ve şikâyetlerini kimi zaman kendine hitap ederek kimi zaman ise bütün insanlara hitapla dile getirmiştir.

Yaşadığı coğrafyanın giyim kuşamı, âdetleri, unutulmaya yüz tutan ifadelerini gelenek ve göreneklerini şiirleri aracılığıyla gelecek nesillere aktaran İbrahim Aczî Kendi'nin *Dîvân*'ının, hayatının izdüşümü sayılabilecek nitelikler taşıdığı söylenebilir. Aczî, *Dîvân*'ında hem Konya ve çevresi hem de toplumun içinde bulunduğu genel durum hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Şiirlerinin içinde bulunduğu muhitten bağımsız bir şekilde değerlendirilmesinin mümkün olmadığı söylenebilir. Çünkü o, içinde bulunduğu muhitin etkisiyle genellikle önce ilgili olaya ya da duygu durumuna işaret etmiş; daha sonra söz konusu olaya ilişkin kaleme aldığı şiirlere yer vermiştir. *Dîvân-ı 'Aczî* bu çerçevede değerlendirildiğinde dönemin göz ardı edilen tarihî ve kültürel değerlerine ilişkin önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Tezimiz Giriş ve Sonuç hâric üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında önce Aczî'nin yaşadığı zaman dilimindeki devlet yöneticilerine değinilmiş; bu dönemin Aczî'ye yansımaları kısaca ele alınmıştır. Daha sonra Aczî'nin yaşadığı, memuriyet hayatını sürdürdüğü yerlere

ilişkin bir çerçeve oluşması adına Konya ve çevresi ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur. Ayrıca Giriş bölümünde tezin konusu, önemi, metodu ve kaynaklarına yer verilmiştir.

Birinci bölümde Aczî'nin hayatı, eserleri, ilim ve fikir dünyası ele alınmıştır. Öncelikle Aczî'nin hayatı ile ilgili yapılan çalışmalar değerlendirilmiş; hayatının tüm yönleriyle ortaya konulabilmesi için hatıratı temel alınarak biyografisi inşa edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra Aczî'nin yazma ve matbu eserleri tespit edilerek tanıtılmıştır. Aczî'nin telifin yanında bazı eserleri istinsah ettiği de ortaya çıkarılmış ve söz konusu eserlerle ilgili bilgi verilmiştir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Aczî'nin çeşitli gazete ve dergilerde yazılar kaleme aldığı tespit edilerek ilgili gazete ve dergilerdeki yazıların künye bilgilerine yer verilmiştir. Bu bölümün son kısmında ise Aczî'nin şiir, şair, edebiyat, aşk ve din gibi konular hakkındaki görüşleri yansıtılmaya çalışılmış; dil ve üslubu ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

İkinci bölümde tezimizin asıl konusunu teşkil eden *Dîvân-ı 'Aczî*; şekil-tür, imla ve muhteva özellikleri itibariyle incelenmiştir. Muhteva özellikleri itibariye *Dîvân* "Din, Tasavvuf, Vatan Sevgisi, Türklüğe Övgü, Şahıs Kadrosu, Coğrafya, Dünya/Felek, Yıldızlar, Zaman, Mevsimler ve Tabiat" başlıkları altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde *Dîvân-ı 'Aczî*'nin metnine yer verilmiş, metnin oluşturulmasında izlenen yöntem ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen veriler maddeler hâlinde belirtilerek faydalanılan çalışmalar Bibliyografya'da, metinde yer alan kelimelerin anlamları ise Sözlük'te belirtilmiştir.

Söz konusu çalışmanın ortaya çıkmasında mesailerini esirgemeyen, yazma metni baştan sona birlikte okuduğumuz, yetişmemizde çok önemli katkıları bulunan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Zülfikar Güngör'e; yardımlarını esirgemeyen kapılarını sürekli açık bulduğum, derslerinden ve bakış açılarından çokça istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Abdulmecit İslamoğlu ve Prof. Dr. Vahit Göktaş'a şükranlarımı arz ederim.

Çalışmama değerlendirmeleri ile katkı sunan meslektaşlarım Arş. Gör. Dr. Halim Yar'a ve Arş. Gör. Cihat Ekiz'e; ayrıca çalışmamı mutad olarak okuyup değerlendirdiğimiz, istişare ettiğimiz kıymetli eşim ve meslektaşım Arş. Gör. Münevver Tiyek'e teşekkür ederim.

Muhammet Akif TİYEK

Ankara-2022

KISALTMALAR

a.s : Aleyhi's-selâm

A.Ş : Anonim Şirketi

AKM : Atatürk Kültür Merkezi

bb : Başka başka

D : Dîvân

d. : Doğumu

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

Ed. : editör/editörler

h. : hicri

Haz. : Hazırlayan/Hazırlayanlar

HB : Hayâtım ve Hayâl Bahçesi

Hız. : Hazret-i

m. : miladi

MBS : Milli Eğitim Basımevi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

mm : Milimetre

ö. : Ölümü

r. : rumi

s. : sayfa

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

St. : Satır sayısı

t.y. : Basım tarihi yok

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TTK : Türk Tarih Kurumu

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

vr. : varak

GİRİŞ

İbrahim Aczî Kendi, 1882-1965 yılları arasında hayatını sürdürmüŒ; bu zaman diliminde birçok olaya Œahit olmuŒ; Türk kùltürünü, gelenek ve göreneklerini gelecek nesillere aktarmak için yoğun gayret sarf etmiŒ ve çeŒitli eserler kaleme almıŒ bir Œahsiyettir. Onun hayatı ve eserlerinin incelenmesi, kùltürel bir değerin tanıtılmasına ve zamanın kùltür unsurlarının yansıtılmasına vesile olacaktır.

Aczî'nin hayatındaki hareketliliğin, babasının memuriyet hayatını noktalayıp Konya'ya taŒınması ile baŒladığı söylenebilir. Onun hayatındaki bu hareketlilik, eğitimi ile devam etmiŒ; sürgün edilmesiyle daha da artmıŒtır. Aczî'nin gerek memuriyet hayatı gerekse gezmeyi ve doğayı seven tabiatı, onun bu hareketli yaŒamını desteklemiŒtir. Ayrıca araŒtırma ve incelemeye olan merakı da çevresinde bulunan çoğu yeri gezmesine katkı saęlamıŒtır.

İyi bir eğitim alan Aczî, Œiirlerini çoğunlukla hece ölçüsüyle ve sade bir üslûpla kaleme almıŒtır. Ancak sade Œiirler kaleme aldığına yönelik kendisine yöneltilen eleŒtirilere cevap mahiyetinde, ağdalı bir dil kullandığı Œiirler de bulunmaktadır. Hece ölçüsünün yanısıra aruz ile de Œiirler keleme alan Aczî'nin, aruz ölçüsü ile yazmaya çalıŒtığı Œiirler, hece ölçüsünün aruza tatbik edilmesi Œeklinindedir. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda Aczî'nin kalem Œuarâsı sınıfına dâhil olduğu söylenebilir. Her ne kadar saz ile hemhâl bir kiŒi olarak tanınmasa da yeri geldiğinde saz da çalabilmesi onun bir baŒka yeteneğine iŒaret etmektedir.

Aczî, gezip gördüğü yerlerle ilgili notlar almıŒ ve hayal dünyasına yansıyan yönü ile bunları Œiirine yansıtmiŒ; içinde bulunduğu zamanın ve muhitin ruhuna uygun Œiirler kaleme almıŒtır. Bundan dolayı onun Œiirlerinde içinde bulunduğu zamanın, yerin ve duygunun etkisi çok büyüktür. Bu sebeple onun *Divân*'ının kendi yaŒamı üzerine inŒa edilmiŒ bir eser olduğu söylenebilir.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Çalışmanın konusu, İbrahim Aczî Kendi'nin hayatı, eserleri ve *Dîvân*'ıdır. Bu çalışmada, öncelikle müellifin hayatı ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuş; müellifin eserleri tek tek incelenerek tanıtılmıştır. Ayrıca müellifin çeşitli gazete ve dergilerde yer alan yazıları tespit edilerek eserleri kısmında bu yazıların künye bilgilerine yer verilmiştir. Çalışmaya esas teşkil eden müellifin *Dîvân*'ı muhteva özellikleri itibariyle ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmiştir. Bu çalışmada, kütüphane kataloglarında göz ardı edildiği düşünülen Aczî'nin hayatı ve eserlerinin tanıtılarak bilim âleminin istifadesine sunmak amaçlanmıştır.

Aczî'nin yaşadığı, şahit olduğu olaylar karşısında duygularını gizleyemediği ifade edilebilir. Bundan dolayı onun şiirlerinin ilgili muhitten ve duygu dünyasından bağımsız olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığı söylenebilir. Aczî halkın, ülkenin içinde bulunduğu toplumsal, siyasi durumu göz ardı etmemiştir. Onun eserlerinden hareketle dönemin; eğitim öğretimi, devlet yönetimi, dil kullanımı, düşünce dünyası, giyim kuşamı, toplumun ahlaki yapısı, problemleri, yaşanan felaketleri vb. hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bundan dolayı onun eserleri, toplumun ve coğrafyanın izlerini taşır. Aczî'nin şiirlerinde âdetâ edebî bir zemine taşıdığı bu izlerin toplumsal-kültürel bağlamda incelenmesi, dönem hakkında belki bilinmeyen yeni bilgilerin geleceğe aktarılmasına vesile olacaktır. Ayrıca Aczî, eserlerinde halk şairleri hakkında bilgiler de sunmuştur. Bu bilgilerden hareketle adı unutulmuş ya da hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan şahısların hayatına böylece ışık tutulacak, ilgili yüzyıl halk şairleri ve şiirleri bu vesile ile ortaya çıkarılacaktır.

Yukarıda zikredilen tüm bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda İbrahim Aczî'nin halk edebiyatı alanına yaptığı katkılar, onun hayatının ve eserlerinin incelenmesi ile mümkün olacaktır.

B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Araştırmada önce kaynak taraması yapılarak müellif ile ilgili yapılan çalışmalar ve müellifin eserleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra tespit edilen eserler incelenmiş ve müellifin hayatı hakkında gerekli notlar alınmıştır. Yapılan çalışmalar ve müellifin eserlerinden elde edilen içeriğin analiz edilmesi sonucunda ulaşılan bilgilerle onun hayatı ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur. Çalışmada hicri, rumi tarihlerin miladi tarihe dönüştürülmesinde TTK'nin tarih çevirme kılavuzu esas alınmıştır.¹

Çalışmanın ana eksenini teşkil eden müellifin *Dîvân*'ı transkripsiyonlu olarak verilmiş; *Dîvân* muhteva özellikleri itibariyle dinî-tasavvufi, sosyo-kültürel öğeler bağlamında sınıflandırılarak incelenmiştir. Müellifin *Dîvân*'ında kullandığı kavramlar genellikle önce kısaca tanımlanmış; daha sonra ilgili kavramın müellif tarafından nasıl kullanıldığı örnek şiirlerden hareketle değerlendirilmiştir.

İbrahim Aczî'nin hayatının araştırılmasında faydalanılan iki temel kaynak, müellif tarafından kaleme alınan *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi* eseri ile *Dîvân*'ıdır. Bununla birlikte müellifin hayatı ve eserleri ile ilgili muasır çalışmalar da tespit edilip değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, müellifin hayatından kısa ve öz bir şekilde bahseden oğlu Ahmet Cenap Kendi tarafından derlenen “Ölümünün 10. cu Yılında Şair İbrahim Aczi Kendi”, “Ölümünün 15. yılında İbrahim Aczi Kendi Şair ve Edip, Hayatı ve Eserleri” ve “Babam İbrahim Aczi Kendi”²; Veli Sabri Uyar'ın Aczî hayatta iken onun hat eğitimi ve hayatına dair kaleme aldığı *Konya Halkevi Dergisi*'nde yayımlanan “Hattatlar Armağanı”³; *Öz Demokrat Gazetesi* tarafından

¹ <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/> (15/04/2021)

² Ahmet Cenap Kendi, “Ölümünün 10. cu Yılında Şair İbrahim Aczi Kendi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 9 Ağustos 1975, s. 2; Ahmet Cenap Kendi, “Ölümünün 15. Yılında İbrahim Aczi Kendi Şair ve Edip, Hayatı ve Eserleri”, *Yeni Konya Gazetesi*, 5 Haziran 1979, s. 2; Ahmet Cenap Kendi, “Babam İbrahim Aczî Kendi”, <https://www.memleket.com.tr/babam-ibrahim-aczi-kendi-25755yy.htm> (09/04/2020).

³ Veli Sabri Uyar, “Hattatlar Armağanı”, *Konya Halkevi Ayhık Kültür Dergisi*, yıl 13, Ocak-Şubat 1949, sayı 123-124, s. 11.

yayımlanan “Folklorcularımız İbrahim Aczi Kendi”⁴; Cahit Öztelli’nin İbrahim Aczi’nin hayatını kısa bir şekilde anlattığı ve eserlerinin adlarına yer verdiği “İbrahim Aczi Kendi”⁵; Seyit Küçükbezirci’nin 1963 yılında İbrahim Aczi ile tanışması ve onun kültürel değerleri koruma sürecini anlatan “Unutulmayacak Konyalılar” yazı dizisinin ilki olan “Mücadele Adamı Şair, Folklorcu İbrahim Aczi Kendi” ve “Kendi, İbrahim Aczi”⁶; yine Aczi’nin hayatının muhtasar olarak kaleme alındığı Mehmet Ali Uz tarafından hazırlanan “Konya Kültürüne Hizmet Edenler” ve “Altınçeşme Semti’nin Tarihi, Tarihi Eserleri, Eğitim Kurumları, Sosyal Yaşantı ve Yetiştirdiği Önemli Şahsiyetler”⁷; Yalçın Dikilitaş’ın Aczi ile tanışmasını içeren ve kısaca onun hayatını kaleme aldığı “İbrahim Aczi Kendi”⁸; Serdar Ceylan’ın “İbrahim Aczi Kendi (1883-1965)”⁹; Ahmet Çelik tarafından hazırlanan “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Konya Öğretmenleri” ve Aczi’nin hatıratından hareketle okul anılarının kaleme alındığı “Konya’da Okul Anıları-I İbrahim Aczi’nin Okul Anıları”¹⁰; Aczi’nin hayatının ve eserlerinin tanıtıldığı, şiirlerinden örneklerin yer aldığı İsmail Hakkı Aksoyak tarafından kaleme alınan “Taşrada Değerli Bir Kültür Adamı: İbrahim Aczi Kendi”¹¹ yazılarından yararlanılmıştır. Ayrıca Hafize

⁴ “Folklorcularımız İbrahim Aczi Kendi”, *Öz Demokrat Gazetesi*, 14 Mayıs 1958, s. 2.

⁵ Cahit Öztelli, “Folklorcularımız: İbrahim Aczi Kendi”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Mart 1958, sayı 104, yıl 9, cilt 5, s. 1658-1659.

⁶ Seyit Küçükbezirci, “Unutulmayacak Konyalılar Konya’nın Basın, Sanat, Kültür Adamları”, *Yeni Meram Gazetesi*, 8 Mart 1982-16 Mart 1982 (8 tefrika); Seyit Küçükbezirci, “Kendi, İbrahim Aczi”, *Konya Ansiklopedisi*, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya Kültür A.Ş Kültür Yayınları 209, 5. cilt, Konya, 2013, s. 149.

⁷ Mehmet Ali Uz, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 48, Konya, 2003, s. 43-45; Mehmet Ali Uz, “Altınçeşme Semti’nin Tarihi, Tarihi Eserleri, Eğitim Kurumları, Sosyal Yaşantı ve Yetiştirdiği Önemli Şahsiyetler”, *Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi Konya Kitabı IX Özel Sayısı*, Ed. Haşim Karpuz-Osman Eravşar, Konya, 2006, s. 504.

⁸ Yalçın Dikilitaş, “İbrahim Aczi Kendi”, *Anadolu Manşet Gazetesi Kültür&Sanat*, 5 Ağustos 2004, Konya, s. 2.

⁹ Serdar Ceylan, “İbrahim Aczi Kendi (1883-1965)”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Vefatının 50. Yılında İbrahim Aczi Kendi (1883-1965) Özel Sayı*, cilt 15, sayı 18, yıl 2015, s. 274-277.

¹⁰ Ahmet Çelik, “Konya’da Okul Anıları-I İbrahim Aczi’nin Okul Anıları”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Vefatının 50. Yılında İbrahim Aczi Kendi (1883-1965) Özel Sayı*, cilt 15, Sayı 18, yıl 2015, s. 277-288; Ahmet Çelik, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Konya Öğretmenleri*, Konya Belediyesi Kültür Yayınları 414, Konya, 2020, s. 117-121.

¹¹ İsmail Hakkı Aksoyak, “Taşrada Değerli Bir Kültür Adamı: İbrahim Aczi Kendi”, *Prof. Dr. Mehmet Arslan’a Armağan* (Ed. H. İbrahim Delice vd.), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2019, s. 199-204.

Vuslat Bilgen ve Ayşe Acar tarafından hazırlanan İbrahim Aczî'nin Farsça rubâilerinin çalışma konusu seçildiği lisansüstü tezler de incelenmiştir.¹²

Bu denli velut bir müellifin hayatı ve eserleri ile ilgili yapılan çalışmalar, nicelik olarak azımsanmayacak sayıda olmasına rağmen, muhteva itibariyle yüzeyseldir.

C. TARİHİ DURUM

1882-1965 yılları arasında hayatını sürdürmüş olan İbrahim Aczî, yaşadığı zaman diliminde yenileşme hareketleri, savaşlar, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması gibi birçok önemli olaya şahit olmuş; bu olaylar karşısında kayıtsız kalmamış ve düşünceleri ifade etmiştir.

Aczî, yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti'nin son padişahları II. Abdülhamit (1876-1909), V. Mehmet (1909-1918), VI. Mehmet (1918-1922) dönemlerine; Türkiye Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanlığı yapmış Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938), İsmet İnönü (1938-1950), Celal Bayar (1950-1960) ve Cemal Gürsel (1960-1966) zamanının da büyük bir bölümüne şahit olmuştur.¹³

Aczî, hayatını sürdürdüğü padişah ve cumhurbaşkanları dönemlerinden II. Abdülhamit (1876-1909) ve Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938) zamanlarına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu dönemlere ilişkin değerlendirmelerde bulunmasının sebebi, II. Abdülhamit

¹² İlgili lisansüstü çalışmalar şunlardır: Hafize Vuslat Bilgen, *İbrahim Aczî Kendi'nin Rubâileri (İlk 180 Rubâi)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2018; Ayşe Acar, *İbrahim Aczî Kendi'nin Rubâileri (Son 180 Rubâi)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2019.

¹³ Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde yöneticilik görevlerinde bulunan ilgili kişilerin hayatı, yaşadığı dönem ve olaylarla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız:

Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", *DİA*, İstanbul, 1998, 1. cilt, s. 216-224; Cevdet Küçük, "Mehmed V", *DİA*, Ankara, 2003, 28. cilt, s. 418-422; Cevdet Küçük, "Mehmed VI", *DİA*, Ankara, 2003, 28. cilt, s. 422-430; Şerafettin Turan, "Mustafa Kemal Atatürk", *DİA*, Ankara, 2020, 31. cilt, s. 310-331; Atilla Çetin, "İnönü, Mustafa İsmet", *DİA*, İstanbul, 2000, 22. cilt, s. 316-319; Davut Dursun, "Bayar, Celâl", *DİA*, İstanbul, 1992, 5. cilt, s. 216-218; Atilla Çetin, "Gürsel, Cemal", *DİA*, İstanbul, 1996, 14. cilt, s. 326-327; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2007, 8. cilt; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1999, 9. cilt; Komisyon, *Türkiye Tarihi 1839-2010: Modern Dünyada Türkiye*, Ed. Reşat Kasaba, Çeviren Zuhâl Bilgin, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.

Dönemi'nde Mülkiye Mektebi'nden¹⁴ sürgün edilmesine ve I. Dünya Savaşı'nda ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulup bağımsızlığa ulaşmasında büyük gayret sarfeden Mustafa Kemal Atatürk'ün etkisine bağlanabilir.

Aczî, Mülkiye Mektebinde eğitimini sürdürürken II. Abdülhamit yönetiminin baskıcı bir tutum izlediğini, her yerde II. Abdülhamit'in hafiyelerinin bulunduğunu belirtmiş; Mülkiye Mektebi'nden sürgün edilince de eleştirilerinin ölçüsünü daha da artırmıştır: Kendisine zulmedildiğini, yönetimin zalimce bir tutum sergilediğini dile getirmiştir. Sürgün edilmesi üzerine kaleme aldığı gazelde Aczî, dünyanın hâline şaşırıldığını, söylentilerin bile devrin yöneticileri tarafından dikkate alındığını (34/1); içinde bulunduğu dünyanın hâlinin yıldızlarla süslenmiş fakat türlü kavgalarla dönen bir yer olduğunu (34/5); küçücük olayların büyütülerek bir derya konumuna getirildiğini (34/7) belirtmektedir.

6

Aczî, Mustafa Kemal Atatürk'ün millî mücadelede çok özel bir yerinin bulunduğunu ve Türk milletini bir mürşit gibi gaflet uykusundan uyandırdığını belirtmektedir:

Türküz bizler târîhlerde yerimiz var
Her acıyı yener geçer serimiz var
Çalbede imân elde silâh erimiz var
Kemâl gibi bize mürşid insân ister (280/6)

¹⁴ Osmanlı Devlet'inde memurların çeşitli alanlardaki eksikliklerini gidermek amacıyla 1858 yılında *Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiye* adı ile açılan eğitim kurumudur. II. Abdülhamit döneminde ayrı bir önem verilip desteklenen ve birtakım düzenlemelerle daha da sistemli bir hâle getirilen bu okul; I. Dünya Savaşı sırasında kapatılmış, daha sonra Talat Paşa'nın (ö. 1921) gayretleri ile yeniden açılmıştır. 1923 yılında okulun yapı ve müfredatı ile ilgili birtakım tasarruflarda bulunulmuştur. 1935 yılında Ankara'ya taşınmasına karar verilen bu eğitim kurumu, 1950 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi hâline getirilmiş olup günümüzde de eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. Ali Akyıldız, "Mekteb-i Mülkiye", *DİA*, 3. Basım, Ankara, 2019, Ek-2. cilt, s. 238-240.

D. YAŞADIĞI ÇEVRE

İbrahim Aczî'nin yetiştiği çevre şiirlerine ilham kaynağı olmuş ve o, kimi zaman doğadan kimi zaman ise içinde bulunduğu yörede meydana gelen, kendisini duygulandıran olayların etkisiyle şiirlerini şekillendirmiştir. Doğaya olan tutkusu, insanlarla olan ilişkisi, içinde bulunduğu zamanın ve muhitin ruhuna uygun şiirler kaleme almasına aracılık etmiştir. Bundan dolayı onun şiirleri, içinde bulunulan mekânda yoğrulan ve vücuda gelen eserlerdir. Bu kısımda, Aczî'nin yaşamını sürdürdüğü, görev veya başka amaçlarla gidip gördüğü yerler zikredilerek onu besleyen muhit hakkında genel bir çerçeve ortaya konulmaya çalışılacaktır.

7

İbrahim Aczî'nin hayat hikâyesinde iki şehrin ismine rastlanmaktadır. Birincisi İstanbul, ikincisi ise Konya'dır. İstanbul'un onun hayatındaki önemi, eğitiminin bir kısmını burada almış olmasıdır. Eğitim hayatının kırılma noktasını ifade eden İstanbul'da nasıl bir çevrede yaşadığına ilişkin net bir bilgi tespit edilememiştir. Aczî, hayatının büyük kısmı Konya Merkez Sancağı'na¹⁵ bağlı Konya Merkez,¹⁶ Beyşehir,¹⁷ Bozkır,¹⁸

¹⁵ Konya Merkez Sancağı, h. 1310/m. 1892-1893 Konya Devlet Sâlnâmesi'ne göre 10 kazadan oluşmaktadır. Bunlar Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ilgın, Bozkır, Karaman, Hâdim, Ereğli, Karapınar ve Koçhisar'dır. h. 1322/m. 1904-1905 Konya Devlet Sâlnâmesi'nde Ermenek'in kazaya dönüşmesinden başka bir değişiklik olmamıştır. 1918 Konya Devlet Sâlnâmesi'nde ise Konya'nın kazaları şunlardır: Konya Merkez, Kadınhanı, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ilgın, Bozkır, Karaman, Ereğli, Karapınar ve Koçhisar. 1943 yılı itibariyle ise Konya'nın kazaları bazı eklemelerle şu şekildedir: Konya Merkez, Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Cihanbeyli, Çumra, Ereğli, Ermenek, Hâdim, Ilgın, Kadınhanı (Saideli), Karaman, Karapınar (Sultaniye), Seydişehir. Bu kazalara 1953'te Yunak, 1954 yılında Kulu, 1957'de Doğanhisar, 1959'da ise Sarayönü kazaları eklenmiştir. h. 1310/r. 1308 *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Matbaa ve Kütüphâne-i Cihân, İstanbul, s. 93-147; r. 1322 *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, s. 287-306; Komisyon, "Konya", *Yurt Ansiklopedisi Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını*, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1983, 7. cilt, s. 5130; Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, t.y., s. 87; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1314, 5. cilt, s. 3784.

¹⁶ Konya Merkez; Su Dirhemi, Hatunsaray, Saideli, İnönü olmak üzere dört nahiyeden oluşan merkez kazadır. h.1322/r. 1320 *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, s. 285-286; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, 5. cilt, s. 3784.

¹⁷ Konya'nın batı kısmında yer alan Beyşehir, Beyşehir Gölü'nün doğusunda yer almaktadır. Kazanın nahiyeleri Kireli, Doğanbey ve Manastır'dır. Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 74-75; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1306, 2. cilt, s. 1334.

¹⁸ 1840 yılından önce Karaman eyaletine bağlı olan Bozkır bu tarihten sonra Konya'ya bağlanmıştır. Diğer adı Silistat/Sirstat olan Bozkır Kazası, Konya'nın güney kısmında Akdeniz Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Kazanın nahiyeleri Ahırlı, Belviran, Hocaköy (Üçpınar) ve Yalılıhöyük'tür. Kazanın kuzeyinde Beyşehir, doğusunda Karapınar, güneyinde Hâdim, batısında Teke Sancağı bulunmaktadır. Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 94, 124; Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 79-80; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, 2. cilt, s. 1382.

Çumra,¹⁹ Ereğli,²⁰ Ermenek,²¹ Hâdim,²² Ilgın,²³ Kadınhanı,²⁴ Karaman²⁵ ve Karapınar²⁶ kazâlarında geçirmiştir. Aczî'nin hayat serencamında bu kazâların önemli rolü bulunmaktadır. Çünkü bu yerler onun eğitime ve memuriyete başladığı, memuriyet hayatını sürdürdüğü, gezdiği, çeşitli notlar aldığı ve hayatını şekillendirdiği muhitlerdir. Aczî'nin doğa ile iç içe bir yaşam tarzını benimsemesi, araştırma ve incelemeye olan merakı neticesinde gezdiği, gördüğü yerler; hayatına etki eden ya da etkilendiği olaylar yukarıda zikredilen ortamda vücuda gelmiştir. Bundan dolayı onun şiirleri ilgili muhit ve zaman etrafında şekillenmiştir.

Aczî'nin Konya dışında fazla bulunmaması, Konya'nın hemen hemen her bölgesinde bulunmakla birlikte farklı şehir ve dolayısıyla kültürlerle karşılaşmamış olması onun için bir eksiklik olarak kabul edilebilir. Hatta bu husus onun eserlerinde işlediği konuların çeşitliliği ve

¹⁹ Konya merkezin güneyinde, Bozkır'ın kuzeyinde yer alan Çumra'nın Akviran ve Dinek olmak üzere iki nahiyesi bulunmaktadır. Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 96; Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 63-64.

²⁰ Ereğli, Konya'nın güneydoğu kısmında yer almaktadır. Kazanın kuzeybatısında Bolkar/Boğa Dağları, güneydoğusunda Ak Göl bulunmaktadır. Ayrancı, Zanapa ve Çayhan (Çakmak) kazanın nahiyeleridir. Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 82; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, 2. cilt, s. 838.

²¹ 1845 yılında İçel sancak merkezi iken, 1919 yılında ilçe olarak Konya'ya bağlanan Ermenek, Konya'nın en güney kazası olup Toros Dağları'nın arasında yer almaktadır. Kazanın kuzeyinde Atras, Bozdağ, Sultan Alan, Yellibel, Altıntaş dağları yer alırken kuzeyinde ise Yund, Akpınar, Ayatoz ve Maza dağları bulunmaktadır. Kazanın nahiyeleri ise Halimiye (Davdas), Fariske ve Kazancı'dır. Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 101; Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 86-87.

²² Bozkır ile Karaman arasında kalan ve daha önce Karaman'a bağlı nahiyeye olan Hâdim; Konya merkezin güney kısmında yer almaktadır. Aladağ (Dedeli) ve Taşkent (Pirlerkondu-Gerez) kazanın iki nahiyesidir. Kandevir ormanları ile Aladağ kazada önemli bir yere sahiptir. Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 85-86.

²³ Kuzeyinde Akşehir, doğusunda Hâdim, güneyinde Konya Merkez, batısında Hamid Sancağı yer alan Ilgın; Çiğil ve Argıdhanı olmak üzere iki nahiyeden müteşekkildir. Kazanın kuzey kısmı düzlük ve tepelerden oluşurken güney tarafı ormanlarla kaplıdır. Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 67; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, 2. cilt, s. 1159.

²⁴ 1914 yılında eski adı ile Saideli olan ilçe merkezinin adı sonradan değiştirilerek Kadınhanı'na dönüştürülmüştür. Kadınhanı; Cihanbeyli, Konya merkez ve Ilgın kazaları arasında yer almaktadır. Kazanın Kurthasanlı ve Sarayönü olmak üzere iki nahiyesi bulunmaktadır. Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 105; Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 71.

²⁵ Karaman Kazası'nın batısında Bozkır, kuzeyinde Konya Merkez ve Karapınar, doğusunda Ereğli, güneyinde İçel Sancağı bulunmaktadır. Kılbasan, İbrala, Bucakkışla, İlisıra (Caferiyat) ve Başkışla (Kızılkaya) kazanın nahiyeleridir. Karaman ve İbrala ırmakları bölge için önem arz etmektedir. Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 80-81; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, 5. cilt, s. 3644.

²⁶ 1868 yılında ilçe merkezi olan Sultaniye kazasının adı, 1934 yılında değiştirilerek Karapınar'a dönüştürülmüştür. Karapınar'ın batısında Konya Merkez, güneyinde Karaman, güneydoğusunda Ereğli bulunmaktadır. Karapınar Kazası'nın Beyviran ve Hotamış olmak üzere iki nahiyesi bulunmaktadır. Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 107; Ekrem Yalçinkaya, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, s. 73; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, 5. cilt, s. 3623.

ele alınış biçimine etki ettiği de iddia edilebilir. Bir halk şairi için gezip görmenin önemi izahtan varestedir. Konya ve çevresinden çıkıp daha fazla gezip gören bir Aczî olsaydı bunun metinlerine nasıl etki edeceği merak konusudur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM ACZÎ KENDİ'NİN HAYATI, ESERLERİ, İLİM VE FİKİR DÜNYASI

A. HAYATI

1. Ailesi ve Doğumu

İbrahim Aczî, h. 1299/m. 1882²⁷ yılında Konya'da Piri Mehmet Paşa Mahallesi'nde²⁸ dünyaya gelmiştir. Babası İstanbul'un köklü ailelerinden saray Kurşuncubaşısı olan ve saray entrikaları sebebiyle Konya'ya sürgün edilen Edhem Efendi'nin²⁹ oğlu Mahmud Efendi'dir. Halim selim bir tabiata sahip olan Mahmud Efendi, h. 1240/m. 1824-1825 doğumlu olup İstanbul'da mukim Kibar ailesine mensuptur. Kurşuncu Mahmud, babasını ziyaret için yirmi

²⁷ İbrahim Aczî'nin doğum tarihi, mezar taşı kitabesinde (EK-1) ve öğretmen maaş cüzdanında (EK-2) 1299 olarak belirtilmiştir. Mehmet Ali Uz, Serdar Ceylan, Hafize Vuslat Bilgen ve İsmail Hakkı Aksoyak İbrahim Aczî'nin doğum yılının 1883; oğlu Ahmet Cenap Kendi, Ayşe Acar, Veli Sabri Uyar ve Yalçın Dikilitaş ise 1881 olduğunu belirtmiştir. *Dîvân*'ın sonuna eklenen ve İbrahim Aczî tarafından yazıldığı düşünülen terceme-i hâlde, Cahit Öztelli'nin Aczî hayatta iken kaleme aldığı çalışmada ve Seyit Küçükbezirci'nin ilgili yazısında Aczî'nin doğum tarihi 1882 olarak ifade edilmiştir. Hicri 1299 yılı miladi 1881-82, rumi 1883-1884 yılına tesadüf etmektedir. Tahminimize göre Ahmet Cenap Kendi, babasının "84 yaşında vefat ettiği" bilgisinden hareketle onun doğum tarihinin hicri tarihin karşılığı olan 1881 olduğunu düşünmektedir. Mehmet Ali Uz, Serdar Ceylan ve İsmail Hakkı Aksoyak ise 1299 yılının rumi karşılığı olarak Aczî'nin doğum yılını 1883 olarak belirtmiştir. Faik Reşit Unat tarafından hazırlanan *Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu* adlı eserde hicri 1299 yılının 11. ve 12. ayı 1881 yılına, geri kalan kısmı 1882 yılına aittir. Söz konusu tarih rumi olarak değerlendirildiğinde ise 1299 yılının 9 ayı 1883 yılına aittir. Belgelerde yer alan tarihlerin hicri mi yoksa rumi mi olduğuna ilişkin problemelere yönelik tespitte bulunan Mustafa Özsaray, mezar taşlarının rumi 1321/m.1905 yılına kadar genellikle hicri tarih şeklinde verildiğini; eski şairlerin doğum ve ölüm zamanına ilişkin tarihlerde hicri tarih kullanıldığını belirtmektedir. Söz konusu bilgilerden ve *Dîvân*'ın sonuna eklenen Aczî tarafından yazıldığı düşünülen terceme-i hâl ve Cahit Öztelli'nin çalışması göz önünde bulundurulduğunda Aczî'nin doğum tarihinin hicri olarak verildiği kanaatine varılmıştır. Bundan dolayı Aczî'nin doğum yılı hicri 1299/miladi 1882 olarak belirtilmiştir. (Mehmet Ali Uz, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, s. 43; Serdar Ceylan, "İbrahim Aczî Kendi (1883-1965)", s. 274; Hafize Vuslat Bilgen, *İbrahim Aczî Kendi'nin Rubâileri (İlk 180 Rubâi)*, s. 1; İsmail Hakkı Aksoyak, "Taşrada Değerli Bir Kültür Adamı: İbrahim Aczî Kendi", s. 199; Ahmet Cenap Kendi, "Babam İbrahim Aczî Kendi", <https://www.memleket.com.tr/babam-ibrahim-Aczî-kendi-25755yy.htm> (09/04/2020); Ayşe Acar, *İbrahim Aczî Kendi'nin Rubâileri (Son 180 Rubâi)*, s. 3; Veli Sabri Uyar, "Hattatlar Armağanı", s. 11; Yalçın Dikilitaş, "İbrahim Aczî Kendi", s. 2; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10437, s. 708; Faik Reşit Unat, *Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK Basımevi, 6. Baskı, Ankara, 1988, s. 88-89; Mustafa Özsaray, "Osmanlı Belgelerinde Kullanılan Tarih Türleri", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, I (2009), s. 39.

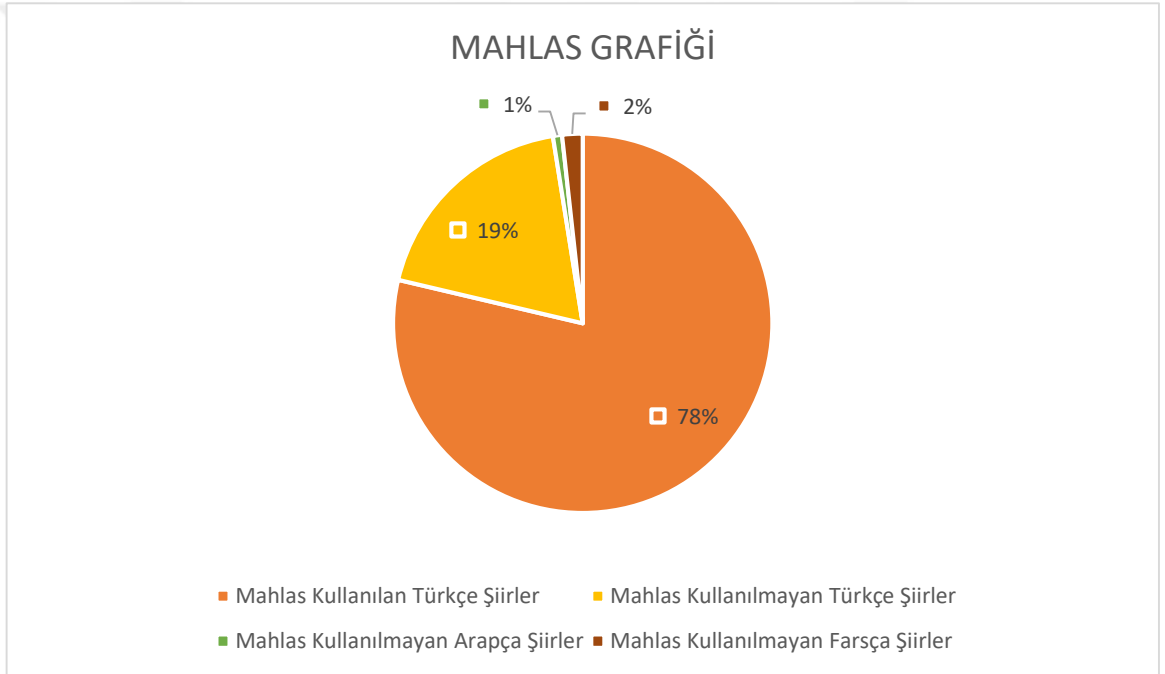
²⁸ Burası Aczî'nin oğlu Ahmet Cenap Kendi'nin ifadesine göre şu anda Sultan Selim Camii karşısında yer alan Balıkçı Otel'dir. Ahmet Cenap Kendi, "Babam İbrahim Aczî Kendi", <https://www.memleket.com.tr/babam-ibrahim-Aczî-kendi-25755yy.htm> (09/04/2020).

²⁹ Aczî, dedesi Edhem Efendi'nin daha sonra affolunarak İstanbul'da vefat ettiği bilgisini vermiştir. İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11761, 1932, 1. cilt, s. 57.

yaşında Konya'ya geldiğinde aslen Beyşehir'in Yunuslar Köyü'nden olan Çelebi ailesinden Rüstem Çelebi'nin kızı Emine Hanım ile evlenerek Konya'da kalmıştır.³⁰

2. Mahlasları

İbrahim Kendi, *Dîvân*'ında kendisine ait olan 516³¹ şiiirden 406 Türkçe şiiirinde mahlas kullanmış olup, yine Türkçe kaleme aldığı 97 şiiirde mahlas kullanmamıştır.³² Buna ek olarak Aczî, Arapça (4 şiiir)³³ ve Farsça (9 şiiir)³⁴ kaleme aldığı şiiirlerinde de mahlas kullanmayı tercih etmemiştir. Buna göre, Aczî'nin yalnızca Türkçe şiiirlerinde mahlas kullandığı görülmektedir.

³⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 57; Ahmet Cenap Kendi, “Babam İbrahim Aczî Kendi”, <https://www.memleket.com.tr/babam-ibrahim-aczi-kendi-25755yy.htm> (09/04/2020); Serdar Ceylan, “İbrahim Aczî Kendi (1883-1965)”, s. 274.

³¹ Aczî'nin *Dîvân*'ında şiiir için yer bırakılan fakat şiiir yazılmayan 71. şiiir bu sayıya dâhil edilmemiştir.

³² Aczî'nin *Dîvân*'ında kendisine ait olmayan çeşitli vesilelerle mektupla atıştığı şiiirlere ait 5 şiiir yer almaktadır. Bu şiiirlerden 1'i Âşık Dercî'ye (ö. 1895-1896), 2'si Âşık Rıza'ya (ö. 1908-1909) ve 2'si de Mahbûb Efendi'ye (ö. 1900) aittir. *Dîvân*'ın metin kısmında yer alan şiiirlerin numaraları şöyledir: Âşık Dercî 6, Âşık Rıza 7 ve 9, Mahbûb Efendi 19 ve 20.

³³ Aczî'nin Arapça olarak kaleme aldığı şiiirlerin numarası şu şekildedir: 167, 187, 195, 241.

³⁴ Aczî'nin Farsça olarak kaleme aldığı şiiirlerin numarası şu şekildedir: 111, 168, 182, 185, 186, 233, 255, 365, 467.

Grafikten de anlaşıldığı üzere, İbrahim Aczî şiirlerinin %78'inde mahlas kullanmış; %22'sinde mahlas kullanmamıştır. Onun mahlas kullanmadığı şiirlerinin %1'i Arapça, %2'si Farsça ve geri kalan kısmı da (%19'u) Türkçedir.

İbrahim Kendi, şiirlerinde daha çok “zayıflık, gücü yetmemek” anlamına gelen Arapça “عجز/‘acz”³⁵ kelimesinden türetilen Aczî mahlasını kullanmıştır. Aczî, bu mahlası seçme nedeninin gurur kavramına bir tepki olduğunu, yazdığı kıta-i kebirenin makta beytinde şu şekilde ifade etmektedir:

‘Aczî ismin maḥlaş aldım kendime
Ġurūra bu, olsun inkār diyerek (16/6)

Bir başka şiirinin son hânesinde o; mahlasının Aczî diye yazıldığını, hayatının âdeta elem ile yoldaş olduğunu ve artık gönlünün bundan yorulduğunu belirtmiştir:

Maḥlaşımı ‘Aczî deyü kalem yazmış
Acı işle arañızda elem sezmiş
Böyle ise ḥayât, bundan bezmiş
Gidiyorum kaldı iḥvân sizlerde (337/4)

İbrahim Aczî, bir görev için gittiği Söbüşimen Yaylası'nda muhitin de etkisiyle yazdığı iki şiirde Farsça “gizli” anlamına gelen “نهان”³⁶ kelimesinden türetilen Nihânî mahlasını kullanmıştır:

Nihânî'dir benim adım sevdâlı
Güzelleriñ gitmez benden ḥayâli
Serv-i revân her biri bir edâlı
Elâ gözler gücünden ḥâl gümândır (251/3)

³⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, t.y., 5. cilt, s. 369.

³⁶ Ziya Şükûn, *Farsça-Türkçe Lûgat: Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ*, MBS, 3. Baskı, 3. cilt, İstanbul, 1984, s. 1930.

Yapıgıñ ben olsam tursañ karşımda
Yandım ğayrı gıtmez sevdâ başımda
Gündüz hayâl geceleri düşümde
Nihâni'yim yol ver dil-ber geçeyim (252/5)

İbrahim Aczî, mahlas kullandığı 409 şiirinin 10'unda Acziyâ diyerek kendisine seslenmiştir.³⁷ Kendisine nida ettiği şiirinin son hânesinde; kâinatın her şeye gücü yeten, her şeyin kendisine muhtaç olduğu ve her şeyi yaratan Allah'ın birliğine delil teşkil ettiğini; zenginliğin, çeşitliliğin tüm yaratılanlarda görüldüğünü; Allah'ın nimetlerinin iyiliğe mâil olduğunu belirtmektedir:

‘ Acziyâ seyret sırr-ı vahdeti
Gör cümlesiñde dürlü vecdeti
İylige ma‘ tûf Hakk'ıñ ni‘ meti
Kâdir Kayyûm hem Hâlık'dır Mevlâ (107/6)

Aczî gönlüne seslendiği şiirinin son hânesinde, kendisinin dünya malına ehemmiyet vermeyen kalender-meşreb biri olduğunu; tabiatının asla şöhreti sevmediğini ve böyle şeylerden uzak durarak mutlu bir şekilde manevi yardıma mazhar olacağını düşünmektedir:

Bir kalender-meşrebsiñ sen ‘ Acziyâ
Şöhret sevmez tab'ıñ seniñ dâ'imâ
Çek başıñı öyle ise hâliyâ
Âsûde yüz sür himmete ey gönül (388/4)

İbrahim Aczî şiirlerinde garip olduğunu belirttiği koşması dışında (40/5) mahlasını sıfatlarla nitelendirmemiştir. O, bunun yerine daha çok “*Aczî der ki, Aczî söyler*” ibârelerini

³⁷ Aczî'nin kendisine nida ettiği şiirlerin numarası şu şekildedir: 84, 107, 108, 181, 217, 246, 378, 379, 388, 444.

kullanarak, çoğu zaman kendisine bazen de halka hitap etmeyi tercih ederek düşünce dünyasındaki fikirleri aktarmıştır:

‘Aczî der ki cihân ğaddâr dinlemez
Pâdişâh da fakîr de bir añlamaz
Kim var ‘aceb bu ecelden inlemez
Ötesi pek karanlıktır duman hey (109/5)

‘Aczî söyler alır ilhâm güllerden
Çünkü şafâ gelir iyi dillerden
Hâk çevirsin gönlü fenâ yollardan
Diler bunu yuvasında kuşlar da (112/4)

Çocukluk yıllarında okuduğu kitapların etkisiyle kaleme aldığı şiirlerinde, Aczî’nin mahlas kullanmadığı görülmektedir. Aczî; Namık Kemal (ö. 1888), Ziya Paşa (ö. 1880) gibi şairlerin eserlerini çok okumuştur. O, bu şairlerin etkisi ile kaleme aldığı şiirlerinde de mahlas kullanmayı tercih etmemiştir.³⁸ Ayrıca Aczî, II. Abdülhamit Dönemi’ni (1876-1909) betimleyen şiirlerinde mahlas kullanmamıştır. Özellikle bu dönem ile ilgili olan şiirlerinde mahlas kullanmamasının nedeninin kimliğinin açığa çıkmasına engel olmak amacını taşıdığı söylenebilir.

3. Tahsil Hayatı ve Sürgün Edilmesi

Aczî hatıratında, babasının müdür olduğu Konya Ereğli’sinin Divle Nahiyesi’nde r. 1305/m. 1889-1890 yılında köy okuluna gittiğini ifade etmektedir. Babasının memuriyetten ayrılması ile Divle’den Konya merkeze taşınmışlardır.³⁹ Eğitimine Piri Mehmet Paşa

³⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı ‘Aczî*, s. 33.

³⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 24, 34-36.

Mektebinde⁴⁰ devam eden İbrahim Aczî, okuma yazmayı çok çabuk bir şekilde öğrenmiş; r. 1310/m. 1894-1895 yılında her şeyi iyi okuyup yazar bir duruma gelmiştir. Okumaya meraklı olan Aczi; Âşık Kerem, Âşık Garip gibi kişilerin hayatlarını konu alan kitapları severek okumuştur. Hatta Âşık Dertli'nin (ö. 1261/1845)⁴¹ *Dîvân*'ını başkasından ödünç alarak istinsah ettiğini de belirtmektedir.⁴²

Aczî, Arapça öğrenmesi için 24 Haziran 1311/6 Temmuz 1895 tarihinde ailesi tarafından Konya türbe önünde bulunan Molla Efendi Medresesi⁴³ hocalarından birinin⁴⁴ yanına çömez olarak verilmiştir.⁴⁵ Aczî, medresedeki eğitim sürecini anlatırken hocasının kendisine bir kitap verip (*Emsile*) belirli bir kısma kadar ezberlemesi gerektiğini belirterek kendisini geri gönderdiğini ifade etmekte;⁴⁶ sekiz dokuz ay gibi bir sürede Arapça kavâid kitaplarından *Binâ*, *Maksûd*, *Avâmil* gibi kitapları bitirerek *Izhâr* ve Molla Câmî'nin (ö. 898/1492) eserlerini

⁴⁰ Piri Mehmed Paşa Mahallesinde yer alan mektep 16. yüzyılda yapılmıştır. Mektep daha sonra yenilenmiş ve r. 1317/m. 1901'de modern olarak eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Kerim Sarıçelik, *Osmanlı Devri Konya'sında Modern Eğitim-Öğretim (1869-1919)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2009, s. 83.

⁴¹ Asıl adı İbrahim olan Âşık Dertli, 1186/1772 yılında Gerede'nin Çağa Nahiyesi Şahneler Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babası geçimini çiftçilikle sağlayan, Kara Hüseyinoğulları'ndan Bayraktar Ali Ağa'dır. Mahlası Lutfi olan İbrahim Efendi'nin intihar teşebbüsünden dolayı ismi ve mahlası unutulmuş ve söz konusu olaydan sonra Dertli mahlası ile anılmıştır. 1261/1845 yılında Ankara'da vefat eden Âşık Dertli, Koyunpazarı'na defnedilmiştir. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî 'ş-Şuarâ)*, Haz. Hidayet Özcan, AKM Yayınları 433, 1. Baskı, 3. cilt, Ankara, 2000, s. 1248-1249.

⁴² İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10451/1, Aladağ, 1327, 1. cilt, s. 2, 6; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 51; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 708; Ahmet Çelik, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Konya Öğretmenleri*, s. 117.

⁴³ Karamanoğulları zamanında yapıldığı daha sonra yenilendiği de iddia edilen, Mevlâna Dergâhı postnişini olan Çelebi Mehmet Said Efendi'nin babası Mehmet Çelebi tarafından tekraren ya da tamamen yeni olarak yapılan Molla-i Cedîd adı ile de anılan Molla Efendi Medresesi; Aziziye Cami ile Sultan Selim Cami arasında şu anda Mevlânâ Çarşısı'nın olduğu yerde bulunmaktaydı. Medresenin ilk müderrislerinin kimler olduğu hakkında net bilgi bulunmamakla birlikte 1881 yılından önce Ömer Kâşif Efendi ile Ahmet Vehbi Efendi'nin müderris olarak görev yaptığı bilinmektedir. Caner Arabacı, *1900-1924 Yılları Arası Konya Medreseleri*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1996, s. 344-346.

⁴⁴ Söz konusu tarihte medresede görev alan hocalar göz önünde bulundurulduğunda Aczî'nin Molla Efendi Medresesi'ndeki bahsettiği hocasının 1882 yılında medresede hocalık vazifesi icra etmeye başlayan ve 1915'te vefat eden Haşim Efendi olduğu tahmin edilmektedir. Haşim Efendi, 1841 yılında Konya'da dünyaya gelmiş; Ömer Kâşif Efendi'den icazet almış ve hocasının vefatıyla birlikte tekrar imtihan edildikten sonra müstakil müderris olarak Molla Efendi Medresesi'ne tayin edilmiştir. Haşim Efendi, 2 Kasım 1915 tarihinde ahirete irtihal etmiş ve Yağlıtaş Kabristanı'na defnedilmiştir. Caner Arabacı, *1900-1924 Yılları Arası Konya Medreseleri*, s. 346.

⁴⁵ Aczî çömez kavramını şu şekilde tanımlamıştır: “*Medrese hocalarının yanına verilerek kayıtsız şartsız odasını temizlemek kahvesini pişirmek çarşısına pazarına gitmek gibi aylak bir işçi.*” İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 63.

⁴⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 66; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 7.

okuyacak bir seviyeye geldiğini vurgulamaktadır.⁴⁷ Bu arada Mevlana Türbesi'nde hafız-ı kütüb olan Derviş Rıza Dede'den⁴⁸ de Farsça dersleri almıştır.⁴⁹

Mart 1312/Mart-Nisan 1896 tarihinde idadiye gitmeyi arzulayan Aczî, bu fikrini paylaştığı kişilerden yeterli desteği alamadığını; çünkü o dönemde Konya'da idadiye gidenlere medrese mensuplarınca kötü lakaplar takıldığını belirtmektedir.⁵⁰ Ancak babasının desteği ve babasının İstanbul'dan arkadaşı olan Maarif Müdürü Kamil Bey'in yazdığı tezkere ile eğitim öğretimin yılının ortası olmasına rağmen herhangi bir sıkıntı olmadan 177 öğrenci numarasıyla birinci sınıfa kaydı yapılan Aczî, 14 Mart 1312/26 Mart 1896 tarihinde Konya İdadi Mektebine⁵¹ başlamıştır. Aczî, üstün gayretleri ile dört yıllık idadiyi üç yılda tamamlamıştır.⁵²

16

Aczî, 16 Teşrin-i Evvel 1315/28 Ekim 1899 tarihinde 16 yaşında iken nazik, kibar ve merhametli bir tabiata sahip olarak tanımladığı babasının vefatıyla öksüz kaldığını belirtmektedir. Babası hakkında detaylı bilgi vermeyen Aczî, onun Konya eşrafının kıskanç tutumları ve buna bağlı ticari rekabetleri neticesinde fakir bir ihtiyar olarak vefat ettiğini ve Konya Üçler Mezarlığına defnedildiğini ifade etmiştir.⁵³

⁴⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 70.

⁴⁸ Derviş Rıza Dede ile ilgili olarak yukarıda verilen hafız-ı kütüb olması dışında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁴⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 63.

⁵⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 80.

⁵¹ Tanzimatla birlikte okulların hazırlık eğitimlerinin verildiği yer olan idadiler, günümüzdeki liselerin karşılığı olup yüksekokullara öğrenci yetiştiren kurumlardır. Bu kurumlar Osmanlı coğrafyasında birçok yerde açılmıştır. Konya'da idadi mektebi açılması fikri ise Konya Maarif Müdürü Tahsin Bey'in gayretleri ile 1888 yılında başlamıştır. Bu çalışmalar neticesinde müstakil bir bina inşa etmenin uzun bir zaman alacağı düşünülmüş ve okul için uygun yer bulunamamıştır. Bundan dolayı Konya İdadi Mektebi, Dâru'l-Muallimîn binasında 1 Eylül 1889 tarihinde eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Cemil Öztürk, "İdâdî", *DİA*, İstanbul, 2000, 21. cilt, s. 464; Kerim Sarıçelik, *Osmanlı Devri Konya'sında Modern Eğitim-Öğretim (1869-1919)*, s. 143-144.

⁵² İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 6; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 81-82, 87.

⁵³ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 10; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 87; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 25.

Aczî, babasının vefatını metânet ile karşılamıştır. Bunun üzerine yazdığı koşmada, ölümün Allah'ın emri olduğunu; genç yaşta babasından ayrıldığını; dünya hayatının geçiciliğinden hareketle bu ayrılıktan hayatta olanların ders alması gerektiğini belirtmiştir:

Bu dünyâdır sâlim değil insânlar
Dürlü yokluk dürlü acı kederden
Çarârı yok gelir geçer zamânlar
Genç yaşında ayrı düşdüm pederden (25/1)

Bildim dünyâ işi ' ahdi vefâda
Döner zamân mihnet verir şafâ da
İnsân için elem de var cefâ da
Şabret gönül neler çıkar haberden (25/2)

Bütün mahlûk Hâk emrinde tûrmaz mı
Bilir Tañrı hâllerini görmez mi
Erzâkların dâ'im kendi vermez mi
Ayrılmaz yol başka yola kaderden (25/3)

İsmim ' Aczî özüm Hâk'a dayanmış
Fânî dünyâ gönül buna inanmış
Bir kafesdir dürlü çeşid boyanmış
Çek kendini, gönül yañlış seferden (25/4)

Daha önce çalışmaya başlayan Aczî,⁵⁴ babasının vefatıyla birlikte ailesinin geçiminin tamamen üzerine yüklendiğini belirtmektedir. Fakat okuma arzusu ağır basınca Mısır'a gitmeyi düşünmüş; ancak annesinin ısrarına dayanamayarak bu düşüncesinden vazgeçmiş ve idadiden

⁵⁴ Aczî, babasının vefatından önce 11 Mayıs 1315/23 Mayıs 1889 tarihinde bir süre Nafia Kalemî'nde evrak kâtibi olarak çalışmıştır. İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 123-124.

mezun olan arkadaşlarından ikisi ile Konya Dâru'l-Muallimine⁵⁵ ikinci sınıftan başlamıştır. Burada aldığı derslerden bazıları şunlardır: “*Dürr-i Yektâ Şerhi, Kıyas-ı Enbiyâ, Kavâid-i Fârisi ve Hesap.*” Aczî, Dâru'l-Muallimini bırakmak istemesine rağmen Hesap ve Farsça derslerinin verilmesinden ve bu derslere ilgisinden dolayı düşüncesinden vazgeçmiştir.⁵⁶

Aczî ve arkadaşı, r. 1316/m. 1900-1901 yılında girdikleri bir imtihan sırasında orada hazır bulunan Vali Ferit Paşa'nın (ö. 1914)⁵⁷ dikkatini çekmiş; vali onları kendi himayesine almak ve İstanbul mekteplerinden birine yerleştirmek istediğini belirtmiştir. Ağustos 1317/Ağustos-Eylül 1901'de İstanbul'a gönderilen Aczî ve arkadaşı devlet azasından Sedat Bey'in konağında ikamet etmeye başlamıştır. Sedat Bey İstanbul'a yeni gelen bu iki gence, şehrin durumu ile ilgili çeşitli malumatlar verdikten sonra Aczî'yi Mülkiye Mektebine; arkadaşını ise hukuk bölümüne yerleştirmiştir. Mektepte kendine yakın bazı arkadaşlar edinen Aczî, onlardan İstanbul'un her yerinde hafiye teşkilatının bulunduğu bilgisini edinmiştir. Halası Rasime Hanım'ın dahi kadınlar hafiyesi olduğunu öğrenen Aczî, bu nedenle onunla tanışmaktan uzak durmuştur.⁵⁸

Mülkiye Mektebinde okuduğu esnada Aczî, bu dönemde İstanbul'da bulunmanın, mektepte okumanın çok zor ve tehlikeli olduğunu belirtmektedir. Çünkü ona göre herkes

⁵⁵ Dâru'l-Muallimin, devletin öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla açılan okullar olup Konya'da 3 Aralık 1874 tarihinde açılması kararı alınmıştır. Bu eğitim kurumu Konya'da rüştiye ve ipitidâî mekteplerin öğretmen ihtiyacını karşılamıştır. Seyit Taşer, “Konya Darülmüallimini'nde Eğitim Yönetimi ve Denetimi”, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, 23/2010, s. 211. Dâru'l-Muallimin ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Seyit Taşer, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Eğitim Yönetimi ve Denetimi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2010.

⁵⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 154-155.

⁵⁷ Avlonyalı Mustafa Nuri Paşa'nın oğlu olan Mehmed Ferid Paşa, 1851 yılında Yanya'da dünyaya gelmiştir. Sıbyan, rüşdiye ve Rum Lisesi'ni Yanya'da okuyan Mehmed Ferid daha sonra Fransızca, Rumca ve İtalyanca özel dersler almıştır. Devlet kademesinde çeşitli görevlerde bulunan Mehmed Ferid Paşa 1898 yılında Konya Valiliği'ne atanmıştır. 1889 yılında vezirlik rütbesi verilen Mehmed Ferid, 1902 yılında valilik görevinden Bâb-ı Âlî'de Rum vilayetleri ile ilgili kurulan komisyona başkan olarak atanmıştır. 1914 yılında vefat eden Ferid Paşa, Avlonya'ya defnedilmiştir. İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, 3. Baskı, 3. cilt, s. 1587-1590, 1594, 1595, 1922. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, 3. Baskı, 3. cilt, s. 1587-1653.

⁵⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 156-158.

bulunduğu makamı hafiyelikle sağlamaktadır. Mülkiye Mektebinde sık sık müdür ve öğretmen değişmekte; her hafta bir kaç öğrenci kaybolmaktadır.⁵⁹

Okuldaki Giritli arkadaşı vasıtasıyla Midhat Paşa'nın (ö. 1884)⁶⁰ meşhur savunma nutkunu okuma fırsatı bulan Aczî, medresenin ansızın basılarak söz konusu nutkun bulunması sonucunda gözaltına alınmıştır.⁶¹ Aczî, bu sorgu sonrasında 29 Haziran 1317/12 Temmuz 1901 tarihinde Konya'ya sürgün edilmiştir.⁶²

4. Çalışma Hayatı ve Sürgün Yılları

Aczî, çalışma hayatına Nafia Kalemi Evrak Kâtipliği görevi ile başlamıştır. Ayrıca sürgün edilinceye dek eğitim hayatına devam etmiştir.⁶³ Konya'ya sürgün edilmesi ile birlikte evinin de burada bulunması dolayısıyla Vali Ferit Paşa tarafından r. 1317/m. 1901-1902 yılında 75 kuruş maaş ile Yol Mühendisliği Evrak Kâtipliğine görevlendirilmiştir. Aczî, bu sürgünle genç yaşında istikbalinin söndüğünü düşünmektedir. O, bu yeni görevinde kendisi gibi sürgün edilmiş olan Hüseyin Vehbi Bey ile tanışmış; 3 Temmuz 1317/16 Temmuz 1901 tarihinde

⁵⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 100; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 150-152.

⁶⁰ Ahmed Midhat Paşa, 1822 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Ruscuklu Hacı Eşref Efendi'dir. Hafız olan Ahmed Midhat Efendi reisü'l-küttâb Akif Paşa'nın yardımıyla Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'nde çalışmaya başlamış, eğitimini tamamlayarak kendisini geliştirmiştir. Dîvânî hattı çok kısa bir sürede, iyi derecede yazacak konuma gelmiş ve kendisine Midhat mahlası verilmiştir. Asıl adı olan Şefik yerine bu ad ile anılmaya başlamış, devlet kademesinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Ahmed Midhat Paşa'nın devlet yönetimindeki davranışları, görevinden istifa etmeyi azledilmeyi istemesi, II. Abdülhamit'e yönelik ağır eleştiri içeren tezkire kaleme alması gibi nedenlerden dolayı 1877 yılında görevinden azledilerek sürgün edilmiştir. 1878 yılında Midhat Paşa'nın affedilerek Girit'e yerleşmesine izin verilmiş ve çeşitli devlet kademesinde görevler almıştır. Ahmed Midhat Paşa, Sultan Abdülaziz'in şehid edilmesi olayına karıştığı iddiasıyla Yıldız Sarayı'nda kurulan özel mahkemede yargılanmış ve idamına karar verilmiştir. Gelen tepkiler üzerine II. Abdülhamit tarafından cezası, ömür boyu hapse çevrilmiş ve hükümlülerle birlikte Taif'e gönderilmiştir. Ahmed Midhat Paşa, 7 Mayıs 1884 tarihinde boğularak öldürülmüştür. Midhat Paşa'nın otoriteye karşı tutumundan dolayı yaşanan bu süreçte İbrahim Aczî'nin ilgili savunmayı elinde bulundurması, II. Abdülhamit yönetiminin tedbir amacıyla Aczî'yi sürgün etmesine neden olmuştur. İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, Dergâh Yayınları, 1. cilt, s. 315-393. Midhat Paşa'nın Yıldız Mahkemesi'nde yargılanması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, TTK Basımevi, Ankara, 1967.

⁶¹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s.160-161; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 709.

⁶² İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 180.

⁶³ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 123-124.

yazdığı “*Bir Hakikat-Elendik Elekden*”⁶⁴ başlıklı şiirini ona okumuş ve Hüseyin Bey şiiri çok beğenmiştir. Hüseyin Vehbi Bey, şiirden öyle etkilenmiştir ki Konya’da kendileri gibi sürgün bulunan Ebüzziyâ Tevfik Bey’e (ö. 1913)⁶⁵ Aczî’den bahsetmiş; o da Hüseyin Bey’den Aczî’nin hatıra defteri ile yanına getirilmesini rica etmiştir. Aczî, bu ricaya müspet cevap vermiş; yaptıkları görüşmede Ebüzziyâ Tevfik Bey ilgili şiiri ona okutmuş⁶⁶ ve Aczî’nin “*çok değerli zemin zaman kavrayışı olduğunu*” söyleyerek onu takdir edip her zaman evine gelmesini istemiştir. Tevfik Bey’in konağına büyük bir saygı ile giden Aczî, onun fikir ve kaleminden çok faydalandığını belirtmektedir. Aczî, Ebüzziyâ’nın “*Sende Şinasi’nin değil Kemal’in ruhu var*” diyerek şiirlerini bilgisiz, cahil kimselere göstermemesi gerektiğine dair tavsiye verdiğini belirtmiştir. Aczî’nin Ebüzziyâ ile tanışması yeni kişileri de tanımasına vesile olmuştur. Hatıratında haftada iki kez bu evde Konya’ya sürgün edilen Doktor Hakkı Şinâsi ve Sıhhiye Müdürü Adnan Hüseyin Vehbi Beyler ile bir araya geldiğini ifade etmiştir.⁶⁷ Vali Ferit Paşa, Aczî’nin sürgün edilen kişilerle bir araya geldiğini duyunca onu huzuruna çağırması; bu şekilde davranarak hayatını tehlikeye attığını söyleyip Evrak Müdürü’nün yanına gitmesini istemiştir. Aczî, Evrak Müdürü Hasan Efendi’nin yanına gittiğinde o, Vali Ferit Paşa’nın bu davranışının

⁶⁴ İbrahim Aczî Kendi, *Divân-ı ‘Aczî*, s. 36-37.

⁶⁵ Hasan Kâmil Efendi’nin oğlu olan Tevfik Bey, 10 Şubat 1849 tarihinde İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Tevfik Bey, babasının vefatı ile birlikte eğitim hayatını noktalayıp 8 yaşında Maliye Sergi Kalemî’nde stajyer olarak çalışmaya başlamış, zamanla kendisini geliştirerek Almanca, Arapça, Farsça ve Fransızca gibi çeşitli dilleri öğrenmiştir. Devlet dairesinde çalışmanın etkisi ile çeşitli edebiyat ve sanat çevreleri ile tanışan Tevfik Bey, gazetede yayımladığı yazı sonrası Nâmık Kemal ve Şinâsi ile tanışmıştır. Bu tanışma onun düşünce dünyasında önemli değişikliklere neden olmuş ve Nâmık Kemal’in de yönlendirmesi ise Tasvîr-i Efkâr’da imzasız yazılar kaleme almıştır. O, 1886 yılında Yeni Osmanlılar hareketine katılmış; Mithad Paşa’nın Şûrâ-yı Devlet Reisliği’ne atanması ile kendisi de 1868 yılında buraya ikinci sınıf mülazım olarak tayin edilmiş ve 1872 yılında azledilmiştir. Bu gelişmeler sonunda Tevfik Bey kendisini âdetâ basın hayatına adanmıştır; fakat yayımladığı yazılar hükümete muhalefetten dolayı beğenilmemiş ve Rodos’a sürgün edilmiştir. Tevfik Bey, sürgün döneminde Ebüzziyâ takma adını kullanmış ve yayım faaliyetlerini bu şekilde sürdürmüştür. Taht değişikliği sonrasında affedilen Ebüzziyâ Tevfik, devlet kademesinde çeşitli görevlerde bulunmuş ve 1900 yılında Konya’ya sürgün edilmiştir. 1908 yılında Antalya mebusu olan Ebüzziyâ Tevfik, 27 Ocak 1913 yılında vefat etmiştir. Âlim Gür, *Ebüzziyâ Tevfik’in Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 1990, s. 28-41. Aczî Ebüzziyâ Tevfik Bey’in o günkü evinin Alaaddin Tepesi istasyon yolu üzerinde bulunan köşedeki ev olduğu bilgisini vermektedir. İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 181.

⁶⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 181.

⁶⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Hayatım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 113; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 181-182.

Aczî'ye olan sevgi ve muhabbetinden kaynaklandığını söyleyip bir zarf vermiştir. Bu zarfta, Aczî'nin yeni görev yeri Hatunsaray Tahrirat Kâtipliğine tayin edildiği haberi bulunmaktadır.⁶⁸

Geriye dönük olayları tahlil ettiğimizde, Eylül 1317/Ekim 1901 tarihinde gerçekleşen bu tayinin Aczî'nin hayatını kurtardığı söylenebilir. Nitekim Aczî'nin yeni görev için ayrılmasından sonra Ebüzziyâ Tevfik Bey'in evine sıkça gidip gelen bir kaç kişi ansızın İstanbul'a götürülüp ortadan kaybolmuştur.⁶⁹

Konya merkezden ve ilgili çevreden ayrılığı Aczî'yi çok etkilemiş; bu ruh hali ile kaleme almış olduğu koşmada kendisine gurbet hayatının açıldığını (37/1); feleğin kendisini güldürmediğini (37/2); bütün kötü durumların üst üste gelmesinden dolayı yorulduğunu ve kendisine sabrı telkin ettiğini (37/3); sevdiği diyardan ayrıldığını, sevdiklerine hasret kaldığını ve tüm başına gelenlere sabretmesi gerektiğini (37/6) ifade etmektedir.

5. Evliliği ve Çocukları

İbrahim Aczî daha çocuk sayılacak bir yaşta, 22 Mayıs 1312/3 Haziran 1896 tarihinde, kolera salgınında anne babasını kaybeden bir kız ile ailesi tarafından evlendirilmek istendiğini; fakat kendisinin bu evliliği istemediğini belirtmektedir.⁷⁰ Aczî, evlenmemek için yazmış olduğu şiirde kendisinin genç olduğunu ve evlenmenin vakti olmadığını (4/1); evliliğin ne lutfunu ne kahrını istediğini (4/2); hayata ilişkin yapmayı planladığı şeylerin bulunduğunu ve feleğin bu yükü yani evliliği, isteyen başka birinin başına vermesi gerektiğini dile getirmektedir (4/3).

⁶⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 117; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 188; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 709.

⁶⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 117, 122-123; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 189-190.

⁷⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 10; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 4.

İbrahim Aczî, bundan sekiz yıl sonra Mehmed Emin Efendi ve Şerife Hanım'ın kızı Semiye Hanım ile 20 Nisan 1320/3 Mayıs 1904 tarihinde hayatını birleştirmiştir.⁷¹ Aczî, evliliği üzerine kaleme aldığı koşmada feleğin kendisini aldattığını; gönlünün dert ile dolduğunu (54/1); kimseye minnet etmeden yaşadığı hâlde feleğin omuzlarına evlilik yükünü yüklediğini ve tüm bunların yanında bir de borçlu hâle geldiğini (54/2) belirtmektedir:

Felek beni atı maġbūn eylediñ
Sīnem dertle niin meşhūn eylediñ
Gūldürmemek bildim eski hūyuñdur
Nā-şād albim neden dil-hūn eylediñ (54/1)

Baňa yeter idi mehcūr olduġum
Minnetsizce rāhat mestūr olduġum
Bu şılete neden mecbūr olduġum
Vardiñ en soñ bir de medyūn eylediñ (54/2)

Aczî'nin bu evliliğinden Behiye (d.1904/1905-ö.10.04.1984), Mahmude (ö. Haziran 1910), Mahmudiye (d.1910-ö. ?), Mahmut Havfi (d. 29 Eylül 1911-ö. 1995), Ali Tarık (d. 1917-ö. 1998), Kamerşah (d. 1919- ö. 1998) ve Ahmet Cenap (d. 1923-ö. 2020) olmak üzere dört kızı üç oğlu dünyaya gelmiştir.⁷² Çocuklarının ölüm tarihlerinden hareketle kendisi hayatta iken vefat eden tek evladı, 8 Haziran 1326/21 Haziran 1910 tarihinde üçüncü kız çocuğu dünyaya geldiği sırada hastalanan Mahmude'dir. Aczî'nin belirttiğine göre, boğazından rahatsızlık hisseden Mahmude'ye Karaman Belediye Doktoru tarafından yanlış teşhis konulmuş; ancak vefatından sonra hastalığının kuşpalazı olduğu tespit edilmiştir.⁷³ Aczî, Karaman'ın Hükümet

⁷¹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 202; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 261; Serdar Ceylan, "İbrahim Aczî Kendi (1883-1965)", s. 274-275.

⁷² İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11765, 1932, 2. cilt, s. 87-88; Serdar Ceylan, "İbrahim Aczî Kendi (1883-1965)", s. 274-275.

⁷³ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 570-572, 577; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 587-588; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 139.

Caddesi üzerinde yer alan küçük mezarlığa defnedilen⁷⁴ kızı için yazdığı koşmada, evladının kalbinin gülü olduğunu ve dünyadan ayrılması ile kalbinin sızladığını (113/1); çocuğunun ayrılığı ile ümit evinin yıkılarak elem kapısının açıldığını (113/2); ölüm derdinin çaresiz ve her gönlün bu durumdan yaralı olduğunu (113/4) belirtmektedir:

Evlād bir cān, cigeriñ anımdan
albiñ gülü, Tañrı emri dalları
Ayrılırsa ana baba yanından
ızlar ciger acı olur ālleri (113/1)

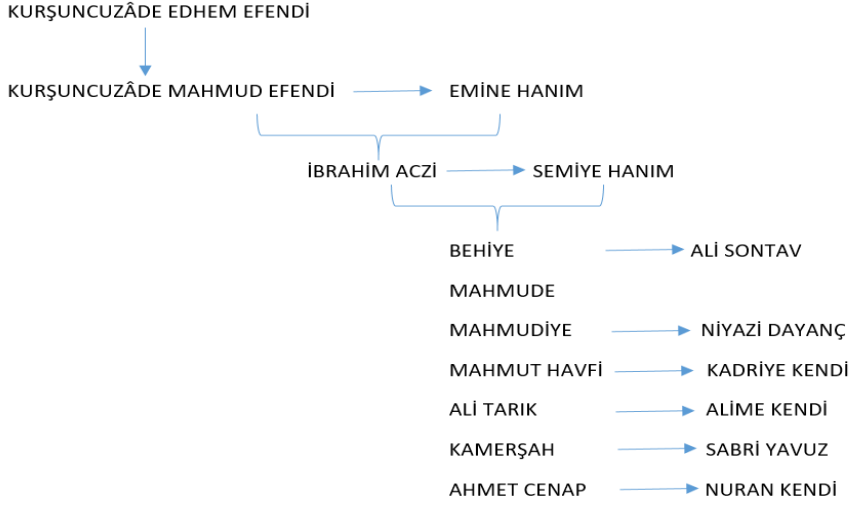
Yavru gözden uzak gidip uçunca
Göñle elem apıları açınca
Ümīd evi temelinden göçünce
Ağlar göñül göçer ayāl elleri (113/2)

Aczī, henüz kızının vefatının hüznünü yaşarken hasta olan annesinin durumu ağırlaşımıştır. Annesi, 26 Ağustos 1326/8 Eylül 1910 tarihinde vefat etmiş ve Karaman'ın Şam Kapı Mezarlığına defnedilmiştir.⁷⁵

⁷⁴ İbrahim Aczī Kendi, *Hayātım ve Hayāl Bahçesi*, 1. cilt, s. 577.

⁷⁵ İbrahim Aczī Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 659.

1934 yılında yürürlüğe giren Soyadı Kanunu ile Kendi soyadını alan İbrahim Aczî'nin soy ağacı aşağıdaki şekildedir⁷⁶:

6. Askerliği

Aczî, 11 Nisan 1321/24 Nisan 1905 tarihinde fahrî ser-çavuş olarak Tabur Kâtip Muavinliği görevi ile askerlik hizmetini Konya'da ifa etmiştir. Askerlik hizmeti sırasında Hatunsaray'daki Tahrirat Kâtipliği görevi hâlâ devam etmektedir.⁷⁷ Aczî, 8 Haziran 1323/21 Haziran 1907 tarihinde başçavuş rütbesi ile askerlik hizmetini tamamlayarak 14 Haziran 1323/27 Haziran 1907 tarihinde Hatunsaray'daki aynı görevine dönmüştür.⁷⁸

7. Tasavvufî Kişiliği

Aczî, *Dîvân*'ında “Kalenderî”⁷⁹ olduğunu vurgulamaktadır. Aczî'nin Kalenderîliğe mensup olduğu ve bu tarikatın ilgili esaslarını kabul edip hayatını bu şekilde sürdürdüğüne dair

⁷⁶ Serdar Ceylan, “İbrahim Aczî Kendi (1883-1965)”, s. 275.

⁷⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 222; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 278; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 78.

⁷⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 314; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 357. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 93.

⁷⁹ Tek bir tarikat şeklinde teşekkül etmeyen, bünyesinden çeşitlilik barındıran Kalenderîlik; içinde bulunduğu toplumsal düzene muhalif olan, dünya hayatına dair herhangi bir şeyi önemsemeyip bu davranışını âşikâr bir biçimde yansıtan tasavvufî görüştür. Bu görüşün temel öğretisini, dünya hayatına önem vermeyip hayatını asgari düzeyde sağlama ilkesi olan “fakr” ve tek başına hayatını sürdürüp kendisini Hakk'a adama ilkesi olan “tecerrüd”

Dîvân'ında zikredilen manzumeler dışında söz konusu bilgiyi teyit edecek herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Ayrıca Aczî'nin r. 1336/m. 1920 yılında aktardığı “*Günde ayrı bir tip ayrı bir renk elbise giyinerek şık gezme itiyâdında bir adam olduğum...*”⁸⁰ bilgisinden hareketle onun Kalenderîliğin esaslarına uygun bir şekilde davranmadığı söylenebilir. Bundan dolayı onun yalnızca Kalenderîliğin birtakım esaslarına sempati duyduğu ve şiirlerinde yer verdiği düşünülmektedir. *Dîvân*'ında Kalenderîlikle ilgili belirttiği hususlar bu çerçevede değerlendirilebilir.

Aczî, *Dîvân*'ında kalender-meşreb olduğunu (46/2, 84/1, 323/1) ve kendisinde Kalenderlik huyunun var olduğunu (258/2) belirtmektedir:

Kalenderim ismim 'Aczî yazmışlar
Benim gibi bir çok düşkün gezmişler
Neş'e deyü nice elem sezmişler
Ansız inen şadâlarıñ tükenmez (333/6)

Ayrıca Aczî, Kalenderîlikte gösterişe yer verilmediğini (356/2) ve şöhreti terk ederek kalenderlik yolunda ruhban gibi olduğunu (357/1); kimsenin incitilmemesi gerektiğini (98/6); tabiatının şöhret sevmediğini (388/4); minneti sevmeyip hür yaşadığını ve mal sevgisinden uzak olduğunu (444/1); Allah'ın rızasını kazanma amacını taşıdığından dolayı para pula önem vermediğini (61/7); yokluğun aslında zenginlik olduğunu (279/1) belirtmektedir.

Aczî, başkasının dertlerini dert edinmenin kendisi için şifa ve insanların kendisini çekiştirmesinin mutluluk olduğunu; gönül dünyasının geniş olduğunu ve Kalenderîliğin söz konusu ilkelerine sempati ile bakmasından ötürü bu durumlara hoşgörü ile yaklaştığını belirtmektedir:

kavramları oluşturmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1999, s. 5, 143.

⁸⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11763, 4. cilt, s. 53.

Yarama yara kıatan řifā verir
Zemm-i řasūd gönlüme řafā verir
Deryā diliz hem kıalender-meşrebiz
Sitem-i ađyār bize ğıdā verir (489/1)

İkiyüzlülükten berî olup fitneden uzaklaştığını belirten Aczî, böylece Kalenderiliğe yaklaştığını ifade etmektedir:

Riyādan hem fitneden uzağlaşdığ
Bu hulyādan çekip el tızağlaşdığ
Bu devrānıñ görüp hükmün çekildik
Kıalenderlik bābına biz yaklaşdığ (490/1)

Ayşe Acar, Aczî'nin oğlu Ahmet Cenap Kendi ile görüşmesinden elde ettiği bilgiler ışığında, onun Mevlevîlikle⁸¹ ilişkisi bulunduğu ve dergāhta ders verdiği bilgisini nakletmiştir.⁸² Ancak yapılan araştırmalarda söz konusu bilgiyi teyit edecek herhangi bir veri tespit edilememiştir. Ayrıca Aczî'nin 1929 yılında Konya'da kaleme aldığı *řahādet-i Hazret-i Hüseyin* adlı eserde, söz konusu eseri kaleme alması ile bir tarikat bağlantısı bulunmadığını ve çocukluğundan itibaren herhangi bir tarikata körü körüne bağlananları sevmediğini ve böyle bir tabiatının bulunmadığını belirtmektedir.⁸³ Bütün bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Aczî'nin 1929 yılından önce herhangi bir tarikata mensup olmadığı söylenebilir. Belki söz konusu tarihten sonra hayatında meydana gelen değişiklikler neticesinde tarikatlarla ilgili kanaatinin değiştiği iddia edilebilir.

⁸¹ Mevlevîlik, Melāmetîlikten doğan ve Mevlānā Celaleddin Rūmî'nin vefatından sonra teşekkül eden; Mevlānā'nın birtakım görüşlerini tasavvuf ile birleştirip şekillendiren; Sultan Veled'le birlikte yapısal bir hüviyete kavuşan ve Ulu Ārif Ālebi ile geniş kitlelere yayılmaya başlayan tarikattır. Abdülbāki Gölpınarlı, *Mevlānā'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılāp Kitabevi, İstanbul, 2018, s. 178, 193.

⁸² Ayşe Acar, *İbrahim Aczî Kendi'nin Rubāileri (Son 180 Rubāi)*, s. 4.

⁸³ İbrahim Aczî Kendi, *řehādet-i Hazret-i Hüseyin*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10453, 3b.

8. Sanata ve Dil Öğrenmeye Merakı

Aczî'nin resme olan ilgisi idadideki hocası subay Atıf Bey'den⁸⁴ kaynaklanmaktadır. Ondan aldığı teşvikin resme olan ilgisini arttırdığı söylenebilir.⁸⁵ Memuriyeti sırasında da sanata işigali devam eden Aczî, 8 Eylül 1321/21 Eylül 1905 tarihinde keman ve resim dersleri almaya başlamış; kâtiplikteki vazifesi bitince Hıristiyan mahallesinde açılan musiki evine giderek keman öğrenmeye gayret etmiştir. Daha sonra yine aynı mahallede bulunan çok güleç, tatlı dilli, iyi ruhlu, Türk diline meraklı, sevimli bir ihtiyar olarak nitelendirdiği ve Akşehir/Yalvaç Yol Mühendisi olan Avusturyalı ressam Josef Şelizenger'in⁸⁶ yanına giderek idadide başladığı resim alanına ilişkin vukufiyetini arttırmıştır. Ayrıca Aczî, Atıf Cemâlî⁸⁷ Bey'den ta'lik, Mahbûb Efendi'den (ö. 1900)⁸⁸ de sülûs ve nesih yazı dersleri almıştır. Aczî'nin küçükken Arapça ve Farsça dersleri aldığı daha önceki kısımlarda belirtilmişti. Keman, resim hat gibi sanat derslerinin yanı sıra Fransız Mektebinde Fransızca dersleri de almış; ancak Fransız ruhbanların hâl ve hareketlerinden hoşlanmayarak bu derslere devam etmemiştir.⁸⁹

9. Memuriyet Hayatı

Eylül 1317/Ekim 1901 tarihinden itibaren Hatunsaray Tahrirat Kâtipliği görevini sürdüren⁹⁰ Aczî, 22 Mart 1324/4 Nisan 1908 tarihinde Bulgar iskânı için bilgi almaya gelen

⁸⁴ Yapılan araştırmalarda ilgili kişi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁸⁵ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 145.

⁸⁶ Yapılan araştırmalarda ilgili kişi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁸⁷ Yapılan araştırmalarda ilgili kişi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁸⁸ Mahbûb Efendi ile ilgili tezin ikinci bölümünde "Şahıs Kadrosu" başlığı altında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

⁸⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 236-237; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 290-291; Veli Sabri Uyar, "Hattatlar Armağanı", s. 11.

⁹⁰ Aczî, hatıratında bu görev esnasında başından geçen bir takım olaylara yer vermiştir. Bunlardan biri, 18 Eylül 1323/1 Ekim 1907 tarihinde nahiyeye tayin edilen Muhammed Emin isimindeki müdürün kendisinin casus olduğu ile ilgili asılsız bir bilgiyi vilayete bildirmesi olayıdır. Tüm bu durumu müsvedde yazılardan öğrenen Aczî, aralarında kişisel herhangi bir problem olmadığı hâlde bunun müdürün karakterinden kaynaklandığını belirterek 25 Kasım 1323/8 Aralık 1907 tarihinde Vali Cevat Bey'e iddiaların asılsız olduğuna dair mektup yazmıştır. Mektuptan bir hafta sonra Konya'ya giden Aczî, Cemil Bey isminde yeni bir müdürün nahiyeye tayin edildiği haberini almıştır. İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1.cilt, s. 341-346; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 365,380 ve 381-385.

Vali Cevat Bey⁹¹ tarafından kendisine çalışma ahlakı ve mesleğindeki yeteneği dolayısıyla Maliye Kâtipliğine tayin edileceği bilgisi verilmiştir. Aczî'nin hatıratındaki bilgiler dikkate alındığında Maliye Kâtipliğine olan tayinin aynı zamanda Tahrirat Kâtipliğinin kaldırılması ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Aczî, 14 Mayıs 1324/27 Mayıs 1908 tarihinde söz konusu kâtipliğin kaldırıldığını ve ailesi ile birlikte Konya'ya geldiğini ifade etmiştir.⁹² Konya'ya geldikten bir kaç hafta sonra esasında Konya Maliye Kâtipliğine atanmayı beklerken iltimaslı olan kişiler buraya yerleşmiş, Aczî ise Karaman'a gönderilmiştir. Aczî, Vali Cevat Bey ile arası iyi olmasına rağmen tabiatına aykırı olduğu ve böyle bir minnet altına girmek istemediği için herhangi bir iltimas talebinde bulunmadığını belirtmiştir.⁹³

Aczî, Maliye Kâtipliğinde henüz bir yılı dahi doldurmamışken 7 Şubat 1324/20 Şubat 1909 tarihinde Karaman Nüfus Memurluğu sınavına girmiş; başarılı görülüp bu memurluğa tayin edilmiş ve 25 Şubat 1324/10 Mart 1909 tarihinde görevine başlamıştır.⁹⁴ Bu görevini sürdürürken maarif encümen azası seçilen Aczî, Mekteb-i Rüşdîyede⁹⁵ fahrî olarak tarih ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır.⁹⁶

⁹¹ Cevat Bey, 06/03/1907-31/08/1908 tarihleri arasında Konya valisi olarak görev yapmıştır. Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 16.

⁹² İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1.cilt, s. 396-398, 406-407.

⁹³ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 411-412.

⁹⁴ İbrahim Aczî Kendi, *Hayatım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 466; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 503-504, 506-507; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 120.

⁹⁵ Karaman Rüştîye Mektebi, h. 1332/r. 1330 tarihli Konya Vilayeti Sâlnâmesi'ne göre 1287/1871-1872 açılmış resmî bir okuldur. Sâlnâmedeki bilgiler ışığında okulun 62 öğrencisi ve 3 öğretmeni bulunmaktadır. O tarihe kadar mezun olan öğrenci sayısı 210'dur. h. 1332/r. 1330 *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Matbaa ve Kütüphâne-i Cihân, İstanbul, s. 701.

⁹⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 583; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 137.

Bir süre yukarıda zikredilen görevleri devam ettiren Aczî'ye, Arifi Paşa'nın (ö. 1915)⁹⁷ emri ile 1000 kuruş maaşla İstanos⁹⁸ Nahiye Müdürlüğüne gidip gidemeyeceği sorulmuş; Aczî de mâlî durumu ve kış mevsimini göz önünde bulundurarak buraya gidemeyeceğini, daha yakın bir yer olması durumunda kabul edebileceğini bildirmiştir. Bu olaydan bir süre sonra 14 İkinci Teşrin 1326/ 27 Kasım 1910 tarihinde Karaman'ın Aladağ⁹⁹ Nahiyesi Müdürlüğüne tayin edildiğine dair emir gelmiş¹⁰⁰ ve Aczî, ailesi ile birlikte Aladağ'a gitmek için yola çıkmıştır.¹⁰¹

Aczî memuriyet hayatı göz önünde bulundurulduğunda uzun sayılabilecek bir süre, 5 yıl, Aladağ'da görevine devam etmiş; 16 Haziran 1331/29 Haziran 1915 tarihinde, Isparta'da meydana gelen deprem sonrası, Konya Valisi Azmi Bey¹⁰² tarafından terfian Eğirdir'in Barla¹⁰³

⁹⁷ Mehmet Arifi Bey, Adana Cebelibereket Sancağı Hassa kasabasında 1274/1857-1858 yılında dünyaya gelmiştir. Karabeyzâde Halil Bey'in oğlu olan Mehmet Arifi, ilk görevine Edirne'de Temyiz Divan Kalemünde başlamış olup devlet kademesinde çeşitli görevlerde bulunmuş; 15/02/1909-18/01/1911 tarihleri arasında Konya valisi olarak görev yapmıştır. Arapça ve Farsçayı iyi bir şekilde bilen Mehmet Arifi Paşa, Tarih-i Osmanî Encümeni üyesi olarak da görev yapmıştır. Mehmet Arifi Paşa, 14 Şubat 1915 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Bekir Şahin, "Arifi Paşa (Mehmet Arifi Paşa)", *Konya Ansiklopedisi*, Ed. Mehmet Birekul, Konya Kültür A.Ş Kültür Yayınları 153, 1. cilt, Konya, 2010, s. 256-257; Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 16.

⁹⁸ İstanos ya da İstanos gibi farklı adlarla da zikredilen İstanos, Osmanlı Devleti'nde Teke Sancağı içerisinde yer alan Antalya kazasının bir nahiyesidir. İstanos, güvenlik ve vergi toplanmasında yaşanan zorluklar vb. gibi çeşitli nedenlerle kazaya dönüştürülmek istenmiş ve bunun için kanun teklifi hazırlanmıştır. Ancak kanunun teklifinin yasa haline gelmesi beklenilmeden geçici olarak yürürlüğe konulması ile 1914 yılında kazaya dönüştürülmüştür. Günümüzde Korkuteli olarak zikredilen ilçenin doğusunda Antalya merkez, batısında Fethiye, kuzeyinde Bucak, güneyinde Elmalı yer almaktadır. Tuba Meryem Yıldız, *1839-1917 Arası İstanos (Korkuteli)'un İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya, 2018, s. 1, 34-35.

⁹⁹ Aladağ, Konya Hâdim civarında dağlık ve yüksek bir yerdir. Ahmed Rif'at, *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrafiyye*, 1. cilt, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul, 1299, s. 238.

¹⁰⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 645; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 663-664; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 147.

¹⁰¹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 639; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 2. cilt, s. 1.

¹⁰² Azmi Bey, 6/08/1914-19/06/1915 tarihleri arasında Konya valisi olarak görev yapmıştır. Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 16.

¹⁰³ Barla, Konya'nın Hamîd Âbâd Sancağı'na bağlı olan nahiye merkezi olup Eğirdir Gölü'nün batısında yer almaktadır. Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrafiyye Lugâtu*, Kısım-1 Evvel Lugât-ı Coğrafiyye, Mahmûd Beg Matbaası, Dersaadet, 1313, s.146. Aczî'nin çizdiği Barla'ya ait manzara resmi için bakınız: EK-3.

Nahiyesi'ne müdür olarak atanmıştır.¹⁰⁴ Bundan üç yıl sonra da 3 Mayıs 1334/3 Mayıs 1918 tarihinde de Eğirdir'in Afşar¹⁰⁵ Nahiyesi Müdürlüğüne tayin edilmiştir.¹⁰⁶

Aczî, 24 Ağustos 1334/24 Ağustos 1918 tarihinde gelen bir posta ile işten el çektirildiğini öğrenmiştir.¹⁰⁷ Beş çocuğundan üçünün eğitim çağına ulaşmış olmasını da göz önünde bulunduran Aczî, tek düşüncesinin Konya'ya dönmek olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁸ Aczî, bu durum ile ilgili olarak savcı ile görüşmüş; fakat bu görüşmeden herhangi bir sonuç elde edememiştir. İşten el çektirilme emrinin Vali Muammer Bey¹⁰⁹ tarafından verildiğini öğrenen Aczî, 29 Ağustos 1334/29 Ağustos 1918 tarihinde mazbatasını vererek Konya'ya gitmek için hazırlanmıştır. Aczî, bu olayları anlatırken memuriyetten el çektirildiği günü çok acı bir gün olarak nitelemiş; bununla birlikte başına gelen bütün bu olayları manevi bir ceza olarak yorumlamıştır.¹¹⁰

Aczî, Konya'da kalacak yeri olmadığından kayınvalidesinin evinde ikamet etmiştir.¹¹¹ Bu süre zarfında görevden alınmasının nedenlerini araştırmaya devam etmiş, Vali Muammer

¹⁰⁴ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10451/2, Hatunsaray, 1336, 2. cilt, s. 546-547; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 2. cilt, s. 672; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 312.

¹⁰⁵ Afşar, Konya'nın Hamid Sancağı'na bağlı Karaağaç kazasında bir nahiyedir. Ahmed Rif'at, *Lugât-ı Târîhiyye ve Coğrâfiyye*, 1. cilt, s. 228.

¹⁰⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 2. cilt, s. 857; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11764, 1942, 3. cilt, s. 328, 334.

¹⁰⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10451/3, 1336, 3. cilt, 14b-15b; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11764, 3. cilt, s. 411-413; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 335. (*Dîvân*'da bu tarih 27 Ağustos 1334 olarak belirtilmiştir.)

¹⁰⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 3. cilt, s. 417.

¹⁰⁹ Vali Muammer Bey, 26/01/1916-12/10/1918 tarihleri arasında Konya valisi olarak görev yapmıştır. Komisyon, *Konya İl Yıllığı 1967*, s. 16.

¹¹⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 3. cilt, s. 421-423, 427-443; İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1336, 3. cilt, 25b.

Aczî'nin başına gelen olayları manevi bir ceza olarak yorumlamasına başka örnekler de mevcuttur. Bunlardan biri de 17 Nisan 1324/30 Nisan 1908 tarihinde vergi kaçırmak amacıyla sürülerini dağa kaçırarak takip ederken Evliya Köyü'ne kısa bir mesafe uzaklıkta uçurumdan aşağı yuvarlanmasıdır. Bu olaydan ötürü Aczî, Evliya Köyü'nde bir gün boyunca baygın yatmış; herhangi kırığı olmadığı anlaşılmasına rağmen on beş gün boyunca burada kalmak zorunda kalmıştır. İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 369-370; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 401-405.

¹¹¹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1336, 3. cilt, 36b; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11763, 1940, 4. cilt, s. 1-3.

Bey ile de bu konu hakkında görüşmüştür. Vali Muammer Bey, Aczî'ye görevden alınmasında yanlışlık olduğunu ve düzeltileceğini ifade etmiştir. Aczî'nin aktardığı bilgilere göre Isparta Sancağı'ndan gelecek cevaba göre durumu hakkında karar verilecektir.¹¹² Nihayet Isparta'dan gelen yazıda Aczî'ye “kadın oynatma suçu” isnât edilmiş; buna binaen o, bu durumla ilgisi olmadığını Konya Umûr-ı Hukûkiyye Müdürlüğüne bildirmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda bu suç isnâdının Aczî'nin emri ile tutuklanan bir kadının intikam alma amacıyla yapıldığı ortaya çıkmıştır.¹¹³

10. Öğretmen Olması ve Emekliye Ayrılması

Yaklaşık iki yıl işsiz ve kendi ifadesiyle sefil bir hayat sürmek zorunda kalan Aczî, 30 Eylül 1336/30 Eylül 1920 tarihinde Hatunsaray'a öğretmen olarak gideceği haberi gelince hem kendisi hem de ailesi bu duruma çok sevinmiştir.¹¹⁴ Aczî, burada altı yıl görev yaptıktan sonra 11 İkinci teşrin 1342/11 Ocak 1926 tarihinde Akviran Nahiyesi'ne başöğretmen olarak atanmış; ailesini Konya'da bırakarak Akviran'da yalnız yaşamaya başlamıştır.¹¹⁵ Fakat Aczî'nin Akviran'daki görevi uzun sürmemiş; 7 Teşrin 1927 tarihinde, müfettişin ve maarif başkâtibinin kişisel çıkarlarına ters davrandığı için tenzilen Hâdim'in Hocalar Köyü'ne öğretmen olarak tayin edilmiştir.¹¹⁶ Yaklaşık dört yıl sonra Aczî, kendinin evde bulunmadığı sırada hanesinde işlenen cinayetin fâilleri tarafından sıkıştırılması üzerine Konya Maarif Müdürlüğüne Hâdim'den başka bir yere tayin olmak istediğini bildirmiştir.¹¹⁷ Bunun üzerine 27 Kasım 1931 tarihinde Ilgın'ın Balkar Köyü'ne atandığına dair emir kendisine ulaşmıştır.¹¹⁸

¹¹² İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1336, 3. cilt, 37b; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 4. cilt, s. 4-5.

¹¹³ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1336, 3. cilt, 39a, 39b; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 4. cilt, s. 13-16.

¹¹⁴ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 4. cilt, s. 53.

¹¹⁵ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 4. cilt, s. 106.

¹¹⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 398; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 4. cilt, s. 164.

¹¹⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 438,442, 444.

¹¹⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 447.

Balkar Köyü'nde öğretmen iken içkiye meyyal bir müfettiş kendisini denetlemeye gelmiş ve Aczî hakkında olumsuz rapor düzenlemiştir. Aczî otuz beş senelik hizmeti bulunduğunu ve artık bu gibi durumlara tahammülü olmadığını belirterek emekliye ayrılmak istemiştir.¹¹⁹ Her ne kadar böyle bir istekte bulduysa da haksızlığa tahammülü olmayan Aczî, müfettişin bu olumsuz raporuna cevap yazmış ve Ilgın'da müfettiş ile görüşmüştür. Aczî'nin belirttiğine göre müfettiş tarafından iyi karşılanmış; fakat müfettiş verdiği yanlış karardan da dönmemiştir.¹²⁰ Yaşanan bu olaydan dolayı üzgün olan Aczî, müfettişin bölgesinden ayrılmak amacıyla Gözlü Köyü'ndeki öğretmen ile becayış yapmak için resmî olarak müracaatta bulunmuştur. 17 Ekim 1935 tarihinde becayış emri kendisine ulaşan Aczî, artık burada emekliye ayrılmak istemektedir.¹²¹

29 Ekim 1935 tarihinde gözlerinin zayıflığını da bahane ederek emekliye ayrılmak için dilekçeyi veren Aczî'nin, hesaplama neticesinde sicilinde 34 yıl hizmet süresi tespit edilmiş; 16 Şubat 1936 tarihinde emekliye sevk edildiğine dair yazı kendisine ulaşmıştır.¹²²

¹¹⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 468.

¹²⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 674.

¹²¹ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 481-482.

¹²² İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 483-484.

11. Görev Kronolojisi

ZAMAN	YER	GÖREV
11 Mayıs 1315/23 Mayıs 1889	Konya	Nafia Kalemî Evrak Kâtipliği
1317/1901	Konya	Yol Mühendisliği Evrak Kâtipliği
27 Eylül 1317/10 Ekim 1901	Hatunsaray	Tahrirat Kâtipliği
3 Haziran 1324/16 Haziran 1908	Karaman	Maliye Kâtipliği
20 Şubat 1324/5 Mart 1909	Karaman	Nüfus Memurluğu
14 İkinci Teşrin 1326/27 Kasım 1910	Aladağ	Nahiye Müdürlüğü
16 Haziran 1331/29 Haziran 1915	Barla	Nahiye Müdürlüğü
3 Mayıs 1334/3 Mayıs 1918	Afşar	Nahiye Müdürlüğü
24 Ağustos 1334/24 Ağustos 1918	İşten El Çektirilmesi	
30 Eylül 1336/30 Eylül 1920	Hatunsaray	Öğretmen
11 İkinci Teşrin 1342/11 Kasım 1926	Akviran	Başöğretmen
17 Teşrin 1927	Hâdim/Hocalar Köyü	Öğretmen
27 Kasım 1931	Balkar Köyü	Öğretmen
17 Ekim 1935	Gözlü Köyü	Öğretmen
16 Şubat 1936	Emekliye Ayrılması	

12. Vefatı

İbrahim Aczî, 6 Ağustos 1965 Cuma günü öğleden sonra, son yazısı olan “*Avcılık Alemi*” tefrikasının 29. sayısını *Yeni Meram Gazetesi*’ne vermiş; aynı yazının 30. tefrikasının yazabildiği kadarını kaleme aldıktan sonra ânîden hastalanmıştır.¹²³ Bu hastalık sonucunda Kalecik Mahallesi Karahıfızlar Sokağı numara 17’de bulunan evinde 9 Ağustos 1965 Pazartesi günü vefat etmiş olan İbrahim Aczî’nin cenaze namazı Konya Kapı Camisinde kılınmıştır. Kabri Üçler Mezarlığındadır. Mezar taşı kitabesi şu şekildedir:¹²⁴

“ *Hîve ’l-Bâkî*
Adım İbrahim idi
Aczi Kendi lâkabım
Felek bir bak neyledi
Bunu düşün ey insan
Sizin olmaz bu cihan
Ruhuna Fatiha
ö. 9/8/1965
d. 1299”

Aczî, seksen dört yıllık hayatında yaşadığı olayları olduğu şekli ile hatıratına yazdığını belirtmektedir. Kadınlara olan ilgisinin gençlik döneminden kaynaklı bir felaket olduğunu belirtmekte ve pişmanlık duymaktadır. Gençlere bu hâllerin örnek teşkil etmemesini temenni etmektedir. Nefsine yenik düştüğü bu gibi olumsuz hâller yüzünden birçok felaket atlattığını ve Allah’ın hidayeti ile otuz beş yaşında bu durumdan kurtulduğunu belirtmektedir. Kurtuluşunun kolay olmadığını, manevi bir darbe ile iki yıl çok acı çektiğini, bu acıdan sonra necât yolunun kendisine açıldığını belirten Aczî, bu anılarını tekrar Latin alfabesi ile yazarken (altmış yaşında) eski hayatına çok şaşırmakta ve nefret etmektedir. Geçmişte işlediği hatalar yüzünden çok

¹²³ İbrahim Aczî Kendi, “Avcılık Alemi”, *Yeni Meram Gazetesi*, 14 Ağustos 1965, s. 3. (Gazete idaresinin tefrikada yaptığı bilgilendirmeden alınmıştır.)

¹²⁴ Ahmet Cenap Kendi, “Babam İbrahim Aczî Kendi”, <https://www.memleket.com.tr/babam-ibrahim-Aczî-kendi-25755yy.htm> (09/04/2020); Serdar Ceylan, “İbrahim Aczî Kendi (1883-1965)”, s. 277; Mehmet Ali Uz, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, s. 44; Ahmet Çelik, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Konya Öğretmenleri*, s. 121; EK-1 (Mezar taşı kitabesi).

pişman olan Aczî, bunları düşündükçe azap çekmekte olduğunu ifade edip kötü şeylerden uzak durduğunu ve bunlara tekrar dönmenin insanlık şerefine yakışmayacağını belirtmektedir.¹²⁵

12.1 Vefatı Üzerine Kaleme Alınan Yazılar

İbrahim Aczî'nin vefatıyla birlikte çeşitli gazetelerde onun vefatından dolayı duyulan üzüntüyü ifade etmek için çeşitli yazılar kaleme alınmıştır. Gazetelerde tespit edilen yazıların künye bilgileri şu şekildedir:

- 1- Feyzi Halıcı, “Üstad İbrahim Aczi Kendi'nin Ardından”, *Sabah Gazetesi*, 11 Ağustos 1965, s. 2.
- 2- Celaleddin Kışmir, “İbrahim Aczi Kendi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Ağustos 1965, s. 2.
- 3- Mustafa Ataman, “Aramızdan Bir Kıymet Ayrıldı”, *Yeni Meram Gazetesi*, 14 Ağustos 1965, s. 2.

B. ESERLERİ

İbrahim Aczî'nin tespit edilen yazma ve matbu eserleri ile çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanan yazıları bu kısımda tanıtılmıştır. Yazma eserlerinin hepsi müellif nüshası olup bütün eserleri Aczî'nin vasiyeti üzerine ailesi tarafından Konya Yusuf Ağa Kütüphanesine¹²⁶

¹²⁵ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 20-23; İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1336, 3. Cilt, 72a, 72b; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1940, 4. cilt, s. 335.

¹²⁶ Yusuf Ağa Kütüphanesi, vakfiyedeki bilgiden hareketle, 25 Cemâziye'l-âhir 1209/ 17 Ocak 1795 tarihinde aslen Giritli olup fakir bir ailenin çocuğu olan ve Girit serhatlarından Süleyman Ağa'nın yanında büyüüp yetişen Yusuf Ağa tarafından Mehmet Sadık Efendi'ye yaptırılmıştır. Yusuf Ağa, Süleyman Ağa'ya mühürdarlık, kethüdalık yapmış; Baruthane Nazırlığı, I. Abdülhamit'in kızları Esmâ Sultan ve Mihrişah Valde Sultan'a kethüdalık görevlerinde bulunmuştur. Buna ek olarak Darphane Eminliği ve kapıcıbaşılık görevlerinde de bulunan Yusuf Ağa, III. Selim'in vefatının akabinde hac farızasını yerine getirmiştir. Döndükten sonra ise dönemin idarecileri tarafından Bursa'da yaşamaya icbar edilen Yusuf Ağa, 17 Rebî'ül-âhir 1222/25 Haziran 1807 tarihinde idam ettirilmiştir. Kütüphane, Selimiye Camisine bitişik olarak inşa edilmiş olup, tek kubbeli kare bir yapıdır. Kütüphanenin asıl kapısı camii içerisinden olup günümüzde giriş kapısı olarak kullanılmamaktadır. Sokağa açılan pencere girişi kapısı olarak kullanılmaktadır. İsmail E. Erünsal'ın tespitine göre Arapça, Farsça ve Türkçe olarak kaleme alınmış 3186 yazma ve 8674 matbu eser bulunan kütüphanede; Sadreddin Konevî, Ebû Said El-Hâdimî, İbrahim Aczî Kendi, Konya Milli Kütüphane, Zincirli Medrese, Zaferiye Medresesi ve Mala Hatun koleksiyonları bulunmaktadır. Müjgan Cunbur, “Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfiyesi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 1, sayı 1, yıl 1963, s. 206-207; İsmail E. Erünsal,

bağışlanmıştır.¹²⁷ Ayrıca Yusuf Ağa Kütüphanesinde Aczî'nin taranan eserlerinin bir kısmında,¹²⁸ eserlerin aslında var olduğu hâlde, sehven atlanan varaklar bulunmaktadır. Bu atlanmış varaklar tarafımızdan orijinalinden kontrol edilerek söz konusu eserlerin sayfa sayısına dâhil edilmiştir.

Eserler tanıtılırken verilen fiziksel özellikler kütüphane kataloglarından alınmıştır. İbrahim Aczî, yazma eserlerinin bir kısmına¹²⁹ fihrist oluşturmuş ve sayfaları numaralandırmıştır. Aczî'nin bu eserleri tanıtılırken onun verdiği sayfa numaraları dikkate alınmış; diğerlerinin ise varak numaraları belirtilmiştir. Bunların yanı sıra Aczî'nin kendisine ait olmayıp istinsah ettiği eserlerin de tanıtımı yapılmıştır. Yusuf Ağa Kütüphanesi kataloglarında Aczî'nin gazetede yazdığı yazılar ayrı bir eser olarak kaydedilmiştir. Söz konusu bu yazılar tarafımızdan ayrı eserler olarak değerlendirilmeyip tezin “*Gazetede Yayımlanan Yazıları*” kısmında verilmiştir. Ayrıca Kütüphane katalogunda “*Resim Albümü*” adı ile 11783 arşiv numaralı bir eser bulunmaktadır. Bu eser, Aczî'nin kendi yaptığı resimleri ve çeşitli yayımlardan kesip yapıştırdığı fotoğrafları ihtiva etmektedir. Bu resim defterinin tanıtımı yapılmamıştır.

“Yûsuf Ağa Kütüphanesi”, *DİA*, İstanbul 2013, 44. cilt, s. 7-8; İbrahim Dıvarcı, “Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi”, *Z Kültür-Sanat-Şehir Tematik Dergi*, 2021/5, s. 166-167.

¹²⁷ Ahmet Cenap Kendi, “Ölümünün 10. cu Yılında Şair İbrahim Aczi Kendi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 9 Ağustos 1975, s. 2; Feyzi Halıcı, “Üstat İbrahim Aczi Kendi'nin Ardından”, *Sabah Gazetesi*, 11 Ağustos 1965, s. 2.

¹²⁸ Kütüphanede tarama sırasında varak atlandığı tespit edilen eserler şunlardır: *Mevlânâ ve Rûh-ı Mesnevî (42 Yu 10440)*, *Dîvân-ı 'Aczî (42 Yu 10437)*, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi (42 Yu 10451)*, *Hayâl Bahçesi ve Hayatım 4 cilt (42 Yu 11761, 42 Yu 11765, 42 Yu 11764, 42 Yu 11763)*, *Devr-i Zamân Rubâîlerim(42 Yu 10465/1)*, *Felek Rüzgârı (42 Yu 10484)*, *Hayâl Bahçesi Rubâîler (42 Yu 10451 içinde)*.

¹²⁹ Çalışmamızda varak numarası ile değil de sayfa numarası şeklinde verilen eserler *Dîvân-ı 'Aczî (42 Yu 10437)* ve *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi (42 Yu 10451 ve 42 Yu 10451/2)*'dir.

1. YAZMA ESERLERİ

1.1. Âşık Dertli Konya'da¹³⁰

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10467 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 160x110-150x83 mm ebadında olan eser, bez ciltli olup 95 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin bitiriliş tarihi ve yeri 27 Nisan 1955 Konya olarak belirtilmiştir.¹³¹

Baş: (1a) بو عالم اويله بر عالمدر كه رند و كامل عاشقلى صاغلقلر نده حقير كوستره رك ئولديكلر ندن صوگرا... (1a)

Sonu (95a): ... انقره نك قويون بازار نده كه جامعك بغجسنه دفن ايدييور لر.

İbrahim Aczî, giriş kısmında “*Konya ve Âşık Dertli*”¹³² adını verdiği ve Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10442 arşiv numarası ile kayıtlı olan bir eser daha kaleme almıştır. 170x120-bb mm ebadında olan eser, ciltsiz olup 59 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Baş: (1a) بو عالم اويله بر عالمدر كه رند و كامل عاشقلى صاغلقلر نده حقير كوستره رك ئولديكلر ندن صوگرا... (1a)

Sonu (59b): شرف دكلمش اوييقيور

شيق كزر اما جان ياقيور

بويله چوق شيقلر بيليريز كه

هپ بر قان قاستر چقيور

Söz konusu çalışma (42 Yu 10442), müstakil bir eser hüviyetinden çok notlardan müteşekkildir. Aczî, bu notları kâğıt sıkıntısından dolayı Demokrat Parti İl İdare Heyeti'nin

¹³⁰ Eser, Yeni Konya Gazetesi'nde 20 Şubat-6 Nisan 1954 tarihleri arasında tefrika olarak yayımlanmıştır.

¹³¹ İbrahim Aczî Kendi, *Âşık Dertli Konya'da*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10467, 1955, Konya, 95a.

¹³² Eserin adı ile ilgili net bir bilgi bulunmayıp bu ad giriş kısmından alınmıştır.

hazırlamış olduğu “*Konya Halkına Beyanname*” adlı bildirisinin bir tarafına yazarak hazırlamıştır.

İlgili iki eser karşılaştırıldığında bunların aynı olduğu ifade edilebilir. 42 Yu 10442 arşiv numaralı eserin önce notlar şeklinde kaleme alındığı, daha sonra ise tebyiz edilip genişletilerek 42 Yu 10467 arşiv numaralı eserin oluşturulduğu söylenebilir. Bundan dolayı 42 Yu 10467 arşiv numaralı eserin muhtevası hakkında bilgi verilecektir.

Aczî, eserinde (42 Yu 10467) önce Âşık Dertli’nin hayatına ilişkin genel bilgiler vermiş; sonra Âşık Dertli’nin eserlerine değinmiştir. Eserleri kısmında müstakil eserlerden ziyade Âşık Dertli’nin koşma, semâî, dîvan, kıta vb. nazım şekilleri ile yazdığı belirtilen şiirlerine yer verilmiştir. Aczî, Âşık Dertli’nin Konya, Haymana ve İzmir’de bulunmasından hareketle şiirleri bu yerler çerçevesinde tasnif etmiştir. Şiirlerin bazen nerede, hangi olay üzerine söylendiği de ifade edilmiştir. Aczî kimi zaman, Âşık Dertli’nin içinde bulunduğu durumdan hareketle ilgili duruma ilişkin düşüncelerini de ifade etmiştir.

1.2. Âşıklar-Dîvân Şâirleri¹³³

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10471 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 155x110-bb mm ebadında olan eser; cönk şeklinde, ciltsiz olup 154 varaktır. Rika hattıyla

¹³³ Katalog kaydında eserin adı “*Âşıklar Dîvân Şâirleri*” olarak verilmiştir. Bu eserin “*Türk Şâir ve Âşıkları*” adlı cönkün devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. Ayrıca eser Yusuf Ağa Kütüphanesi 11779 arşiv numarası ile *Antoloji Âşıklar Şâirler Konuşuyor (Dîvân Şâirleri)* adı altında Aczî tarafından Latin alfabesi ile de kaleme alınmıştır. Kâğıt sıkıntısından dolayı mektup zarfları bir araya getirilerek oluşturulan eserde, asırlar içinde yaşayan şâirlerden Nâbî ve Nedim’in hayatları ile ilgili kesitler ve şiir tahlilleri yer almaktadır. Eser, 208 sayfa olarak kaleme alınmış olup eserin nerede, ne zaman yazıldığına ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca 11779 arşiv numaralı söz konusu eserin, 10471 arşiv numaralı eser ile küçük farklılıklar bulunmakla birlikte benzer olduğu söylenebilir. Aczî, 11779 arşiv numaralı eserde diğerinden farklı olarak şâir Nâbî ve Nedim ile ilgili daha fazla ayrıntıya yer vermiş ve ilgili şâirlerin şiirlerinden bazılarıyı açıklamış; diğer şâirlere ilişkin herhangi bir bilgiye ve şiire yer vermemiştir. Ayrıca 10471 arşiv numaralı eserde yazılan manzumelerin tamamına 11779 arşiv numaralı eserde yer verilmemiştir.

kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (1b) طعن ایتمه رقیبا آیینمز جام جمدر
مدار ترفیھی زبان شوقله بو خمدر

Sonu (154a): كوك يوزو ماویلکنجه كوزل
بلوط بلوط اینن دوشونمه
بر یاپراق اوله سیننه معصوم دوشر طوبراغه
هر شی صولغنجه

Eser, Osmanlı sultanlarından Tanzimat'a kadar olan dönemde yetişen şairlerin, âşıkların şiir ve karakterlerini inceleme amacı taşımaktadır.¹³⁴ Buna rağmen dönemin her şairine yer verilmediği ve her şiirin incelenmediği görülmektedir. Aczî, şairlerin hayatlarından ziyade şiirlerine ve bu şiirlerin değerlendirmesine odaklanmış; ağırlıklı olarak da divan şairlerinin şiirlerini incelemiştir.

Esere, Nâbî'nin (ö. 1124/1712) 9 kaside¹³⁵ ve 29 tarih manzumesine yer verilerek başlanmış; Nâbî'nin sevgili ile ilgili şiirleri ve güzel sözleri alıntılanarak devam edilmiştir. Daha sonra ise Rûhî-i Bağdâdî (ö. 1014/1605-1606), Surûrî (ö. 969/1562), Ziya Paşa (ö. 1880), Nef'î (ö.1044/1635), Şeyh Galib (ö. 1213/1799) vb. şairlerin şiirlerinden örnekler verilmiştir.

1.3. Âyâşlı Şâkir

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10464 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x109-bb mm ebadında olan eser, tam bez ciltli olup 32 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

¹³⁴ İbrahim Aczî Kendi, *Âşıklar-Divan Şâirleri*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10471, 5a.

¹³⁵ Nâbî'nin kasideleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Ali Fuat Bilkan, *Nâbî'nin Kasideleri ve Kasideciliği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 1987.

Baş1 (1a): خرلا يفهمده براز عقل اولسايدى
چفته اتارق، ناخوش شرطه چكرمى
انسانى يولده انسانيت بيلسيدى
غيظ غليظ حفره سنه چوكرمى ...

Sonu (32a): ... آياشلى شاكِر گمين بونده حاكداندر:
مننله ايستمم كيمسه دن بر فاتحه

Eser, Âyâşlı Şâkir Bey'in (ö. 1917)¹³⁶ 2'si Arapça, 1'i Farsça ve 15'i Türkçe olmak üzere 18 şiirini ihtiva etmektedir. Aczî eserin sonunda yer alan küçük bir notta; Âyâşlı Şâkir Bey'in doğumu, Konya'ya tayini, müdür muavini oluşu, evlenmesi, Tokat'a gidişi, Tokat buhranı ve ölümü ile ilgili bilgileri zikretmiştir.

1.4. Bilgi Anahtarı

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10473 arşiv numarası ile kayıtlı olup iki ciltten müteşekkildir. 42 Yu 10473/1 arşiv numaralı eser, 140x100-bb mm ebadında ciltsiz olup 197 varaktır. Eserin 166. varağından sonra 31 varak boş sayfa bulunmaktadır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eser, 1941 yılında tamamlanmıştır. Eser baştan eksiktir.

Baş1 (22b): ... خراسان ايبالتنده طشلىرى طبيعى ريحان وسائر خوش قوقولو چيچكلر ...

Sonu (197a): ... بيك ايكيبوز اللى ايكيدده
كنزى بابا ايتدى عدم خان

¹³⁶ Şâkir Efendi, 1871 yılında Ayaş'ta doğmuş olup Nazif Ağa'nın oğludur. İlk eğitimine Ayaş'ta başlamış, daha sonra ise eğitimine İstanbul'da Darü'l-Muallim'de devam etmiştir. Eğitimini bitirdikten sonra Konya İdadi Mektebi'ne ikinci müdür yardımcısı ve Arapça hocası olarak atanan Şâkir Efendi; burada coğrafya, tarih ve edebiyat dersleri de vermiştir. Konya'da evlenen Şâkir Efendi 6 yıl Konya'da bulunduktan sonra Tokat İdadisine müdür olarak tayin edilmiş; Tokat'taki görevine 3 yıl devam etmiş ve aklını kaçırdığından ötürü 1904 yılında Konya'ya getirilmiştir. Şâkir Efendi 1917 yılında vefat etmiş ve Konya'da defnedilmiştir. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-Şuarâ)*, Haz. Ayşegül Celepoğlu, AKM Yayınları 433, 1. Baskı, 5. cilt, Ankara, 2013, s. 2228.

Bilgi Anahtarı, müstakil bir eserden ziyade Aczî'nin eski eserlerden yeni nesle aktarmak istediği birtakım notlardan müteşekkildir. Aczî, ilk cilde hicri miladi yılların karşılıklarının bulunduğu bir tabloyla başlamış; sonra geniş bir fihrist ekmiş; daha sonra ise tarihî olaylar, dinî tasavvufi şahsiyetler ve hayatları, şairlerin hayatları, çeşitli kitabeler, burçlar ile ilgili bilgiler, bazı hastalıklara iyi gelen bitkiler, Allah dostu zâtlar gibi çeşitli konularda bilgi vererek devam etmiştir.

42 Yu 10473/2 arşiv numaralı ikinci cilt ise, 150x110-bb mm ebadında ciltsiz olup 188 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Son kısmında Arap alfabesinin harfleri, rakamları, isimler ve sayfa numaraları bulunmaktadır.

Baş1 (1a): ... الحروف القديمة للاتراك قد شاع

Sonu (184a): ... تاج كسرى دنیلان او دنیانك نادر بوهورلریله سوسلو تاجی ده الندی.

İkinci ciltte âlimler, Konya'da medfûn olan evliya, Buhârî'nin şerhleri, Muhammediye, tabakât kitapları gibi çeşitli konularda bilgiler verilmiştir.

1.5. Cönkler ve Âşıklar¹³⁷

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10474 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 140x95-bb mm ebadında olan eserin, sırtı bez yüzü kâğıt olup 178 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eser, Hâdim'de 1927 yılında kaleme alınmıştır. Eserin ilk 10 varağında şair adları, Arap ve Latin alfabesi ile şiirler vb. notlar bulunmakta olup daha sonra ön söz yer almaktadır. 178a varağında ise yalnızca “*Divan Şairleri*” başlığı yer almaktadır.

Baş1: (1a) طاشه، کمیگه، طوغلايه، دریلره کاغد یاپیلدقدنصکرا...

Sonu: (177b) ... اشته شاعرك وحيالنك جولانگاهى بودر.

¹³⁷ Eserin adı katalog kaydında “*Bilgi Anahtarı (1. Risale) Cönkler ve Âşıklar*” olarak kaydedilmiştir. Ancak eserin iç kısmında adı “*Cönkler ve Âşıklar*” olarak verildiğinden dolayı eserin adı yukarıdaki şekilde zikredilmiştir.

İbrahim Aczî, eserde önce ahlaki, içtimai ve edebî konular hakkında görüşlerini ifade etmiştir. Daha sonra şairleri dil, üslup ve ahenk yönünden; ön çağ (10 şair), orta çağ (51 şair) ve divan şairleri (bu kısım yazılmamış) olmak üzere üçlü tasnife tabi tutmuştur. Bu tasnif çerçevesinde şairlerin hayatları hakkında bilgi vermiş ve şairleri üzerine değerlendirmeler yapmıştır.

1.6. Devirler Arası Konya

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10475 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Sırtı bez, yüzü kâğıt olup 23 varaktır.¹³⁸ Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Son kısımdan eksik olan eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (1a) قونیه چوق اسكى بر شهيردر...
Sonu: (23b) ... چاير باغلياره بو صوييكمسه آلامز ...

Eserde Aczî; Konya'nın vilayet ve adliye teşkilatı, okuma ve okul durumu, medreseleri gibi konular hakkında genel bilgiler vermiştir. Aczî'nin *Devirler Arası Konya* adlı eseri, daha ayrıntılı bir şekilde *Işık Gazetesi*'nde tefrika edilmiştir.¹³⁹

1.7. Devr-i Zamân Rubâîlerim¹⁴⁰

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10465/1 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 160x100-140x85 mm ebadında olan eserin, sırtı bez yüzü kâğıt olup 118 varaktır. Rika hattıyla

¹³⁸ Eserin ebadına ilişkin bilgiler kütüphane katalogunda yer almadığından tarafımızca bu özellikleri verilememiştir.

¹³⁹ “Devirler Arası Konya”, *Işık Gazetesi*, 25 Eylül 1962-10 Aralık 1962 (56 Tefrika).

¹⁴⁰ Katalog kaydında içeriğinden hareketle “*Farsça Rubâîlerim*” adı verilen eser, Aczî tarafından “*Devr-i Zamân Rubâîlerim*” şeklinde isimlendirilmiştir. Eserle ilgili olarak iki yüksek lisans çalışması bulunmaktadır. İki çalışmada da önce İbrahim Aczî'nin hayatı ve eserleri hakkında yüzeysel bilgiler verilmiş; daha sonra Aczî'nin Farsça rubâîleri (Türkçe tercümelemleri Aczî tarafından verilmiş) orijinal alfabeleri, Türkçeleri ve okunuşları ile yazılarak açıklanmaya çalışılmıştır. İlgili lisansüstü çalışmalar şunlardır: Hafize Vuslat Bilgen, *İbrahim Aczî Kendî'nin Rubâîleri (İlk 180 Rubâî)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2018; Ayşe Acar, *İbrahim Aczî Kendî'nin Rubâîleri (Son 180 Rubâî)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2019.

kaleme alınmış olup satır sayısı muhteliftir. Eser, 1 Ekim 1912 tarihinde Konya’da kaleme alınmıştır.

Başı: (1a) زمان توکنمز حادثه لرله حیاک اوگونه اوله...
Sonu: (118b) هر شیئی حکمتله ایشیدیر تگر نک ایستدیگی دیندر دیمک...

Eserde 1’i Türkçe, 14’ü Arapça, 347’si Farsça olmak üzere toplam 362 şiir yer almaktadır.¹⁴¹ Çeşitli münasebetlerle söylediği şiirlerini kaybolma endişesinden dolayı bu kitapta toplayan İbrahim Aczî, önce şiirleri vermiş; sonra bu şiirlerin Türkçe anlamlarını belirtmiş; Türkçe tercümesine yer verdiği bazı şiirlerini ise ayrıntılı olarak açıklamıştır.

Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10465/1 arşiv numaralı eser kaydı içerisinde 42 Yu 10465/2 arşiv numaralı ayrı bir eser daha bulunmaktadır. Eserin ebadı ile ilgili katalog kaydında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sırtı bez yüzü kâğıt olup 111 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhteliftir. Eser, 1 Teşrîn-i Evvel 1932 tarihinde kaleme alınmıştır.

Başı: (1b) زمان توکنمز حادثات ایله حیاک اوگونه اوله...
Sonu: (111b) جهان پر حکمت عقل دون
 درین معنا افکار زبون
 هر دل عاجز معنا دورست
 منکر در باب هین شئون

İki eser karşılaştırıldığında küçük farklılıklar bulunsa da her iki eserin aynı olduğu anlaşılmaktadır. İkinci kitabın ön sözü nerede ise birincisi ile aynıdır. Ancak ikinci kitapta Farsça şiirlerin bir kısmının çıkartıldığı görülmektedir. Şiirler daha tertipli bir şekilde verilmiştir. İkinci kitaba ön sözden sonra 2’si Türkçe 1’i Farsça olmak üzere 3 şiir ile başlanmıştır. Bu şiirlerin son ikisine numara verilmiştir. Ancak şiir numaraları “*Takdîs-i Hudâ*”

¹⁴¹ 247 numaralı manzumenin direk açıklamasına yer verilmiş olup manzume yer almamaktadır. İbrahim Aczî Kendi, *Devr-i Zaman Rubâilerim*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10465/1, Konya, 1912, vr. 84a.

kısmından itibaren yeniden başlatılmış ve karışık bir şekilde verilmiştir. Eserde, 14'ü Arapça, 252'si Farsça olmak üzere toplam 266 şiir bulunmaktadır.

1.8. Dünyâ Ufuklarında

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10452 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 145x100-120x90 mm ebadında olan eser, ciltsiz olup 42 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eser, 1936 yılında Konya'da kaleme alınmıştır.

Başı: (1b) دیگله دم بی حد فغان دگلدر فغانم گبی
هرکس جهانده یاشار دگلدر جهانم گبی ...
Sonu: (42a) ... صانما طورور بویله سکوت آرضی سما
کورینور سگا کویا بو دپسیز بر فضا
کندی کندینه می صانرسیک یازق حیفا
لال اولورسیک بو اینجه معنای کوسترسم

Aczî, öğretmenliğinin son dönemlerinde yazdığı bu eserinde, dünyada meydana gelen olaylara ve insana dair düşüncelerine yer vermiştir. İlgili düşünceler kimi zaman şiirlerle desteklenmiştir. Eser, *Sabah Gazetesi*'nde tefrika edilmiştir.¹⁴²

1.9. Dünyâya Bakarak

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10463 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x100-125x85 mm ebadında olan eser, tam bez ciltli olup 13 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 16 satırdan müteşekkildir. Eser, 1927 yılında Hâdim'de kaleme alınmıştır.

Başı: (1a) عبرت گوزیله باقیوروم شو دنیایه
قولاق ویروب دگله یوروم بو اشیایه
کمالده دگل هب، زوالده دونر اشارت
بونده حکمت وار، بونی دنیا کورسه کرک ...

¹⁴² “Dünya Ufuklarında”, *Sabah Gazetesi*, 21 Kasım 1962-25 Ocak 1963 (43 Tefrika).

Sonu: (13a) ... اونايان ديل بر بلادر

ساخته سوزلر بر جيلادر

صانمه عجزى عقلادر

بر يانغين بو گلوب چاتسه كرك

Eser, İbrahim Aczî'nin Hâdimî (ö. 1762)¹⁴³ merhumun mezarı başında buradan aldığı ilhamla kaleme almış olduğu 13 şiiri ihtiva etmektedir. Şiirlerin hepsi dörtlük esasına göre “-*se/sa gerek ve gerek*” redifiyle yazılmış olup dinî, ahlaki ve tasavvufi içeriklidir.

1.10. Ebü'l-'Alâ¹⁴⁴

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10462 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x95-120x80 mm ebadında olan eser, tam bez ciltli olup 47 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Baş: (1a) شرق متفكرلرندن شاعر ابو العلانك جهان شمول كوروشى...

Sonu: (47b) ... چقه كل، بر ده شمديكه انسانلرك حاللرينه باق...؟

Eserde önce mütefekkir ve şair Ebü'l-'Alâ el-Maarri'nin (ö. 449/1057)¹⁴⁵ hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. Akabinde, onun hak ve hakikat yolunda çekinmeden söylediği

¹⁴³ Hâdimî nisbesiyle anılan bu kişi Mevlânâ Müftî Ebû Saîd el-Hâdimî'dir. Kara Hacı şöhretiyle tanınan Mustafa Efendi'nin oğlu olan Ebû Saîd Hâdimî 1113/1701 yılında Hâdim'de dünyaya gelmiştir. Ailesi doğdukları yere nispetle Hâdimî olarak anılmaktadır. Hâdim'in şöhret bulmasında bu ailenin rolü büyüktür. Zira Ebû Saîd ve çocukları zamanında Hâdim önemli bir ilim merkezi olmuştur. Hâdimî 1176/1762-63 yılında vefat etmiş ve Hâdim Mezarlığı'na defnedilmiştir. Ailenin bölgeye önemli katkısından dolayı 1966 yılından itibaren aile “Hâdimî Günleri” adı altında düzenlenen etkinliklerle anılmaktadır. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333, 1. cilt, s. 296; Mustafa Yayla, “Hâdimî, Ebû Saîd”, *DİA*, İstanbul, 1997, 15. cilt, s. 24-26.

¹⁴⁴ Yazmanın kapağında eserin adı Ebu'l-'Ulâ olarak verilmiştir. Ancak 5b'de hayatı anlatılan şahsın hakkındaki bilgilerden hareketle eserin adının “Ebü'l-'Alâ” olduğu anlaşılmalıdır; İbrahim Aczî'nin burada harekeleme hatası yaptığı düşünülmektedir.

¹⁴⁵ Ebü'l-'Alâ el-Maarri, Halep ile Humus arasında yer alan Maarretü'n-nu'mân olarak adlandırılan yerde 26 Rebü'l-evvel 363/25 Aralık 973 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası Tenûh, annesi ise Benî Sebîke kabilesindedir. Yakalandığı çiçek hastalığı nedeniyle dört yaşında gözlerini kaybetmiştir. Hadis, fıkıh, edebiyat, gramer gibi çeşitli alanlarda kendisini geliştirmiştir. Manzum ve mensur birçok eser kaleme alan Maarri, 449/1057 yılında Maarretü'n-nu'mân'da vefat etmiştir. Sahbân Halîfât, “Ebü'l-'Alâ el-Maarri”, *DİA*, İstanbul, 1994, 10. cilt, s. 287-288.

görüşleri; 3'ü Farsça, 2'si Türkçe ve 97'si Arapça olmak üzere 102 şiirden yararlanılarak açıklanmıştır. Buna ek olarak Arapça yazılan şiirler Türkçeye tercüme edilmiştir.

1.11. Fazâilü'd-Dîn¹⁴⁶

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10458 arşiv numarası ile kayıtlı olup Arapçadır. 140x95-bb mm ebadında olan eser, ciltsiz olup 82 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhteliftir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (1a) شهر رمضان الذى انزل فيه القرآن ...

Sonu: (82b) ... لا يتصدق ويفق كله لاولاد و للعالمين.

Eserin başlangıç kısmı eksiktir. Eserde; iman, tevhid, kıyamet, Ramazan ayının ve duânın faziletleri, cuma namazı, cemaatle namaz, hayvan hakları, eşin hakkı, Allah ve Resûlullâh sevgisi gibi İslam Dini'nin temel inanç ve ibadetleri ile ilgili konulara değinilmiştir. İlgili konular ayet ve hadis rivayetleri ile desteklenerek açıklanmıştır.

1.12. Felek Rüzgârı

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10484 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x105-125x85 mm ebadında olan eser, ciltsiz olup 56 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhteliftir. 15 Ağustos 1959 tarihinde Konya'da kaleme alınmıştır. Eser, 27 Şubat 1961 tarihinde Latin harfleriyle basılmıştır.¹⁴⁷

Başı: (1a) دنيا دنلن بو بوشلوقده هر ملتك بولونديقلرى ير...

Sonu: (56b) ... كه تاريخلر بونى سويله ميور مى ... ؟

¹⁴⁶ Eserde içeriğinde ismiyle ilgili herhangi bir bilgi yer almamakla birlikte katalog kaydında bu isim verilmiştir.

¹⁴⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Felek Rüzgârı*, 1959, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10484, Konya, 53b. Cep kitabı olarak basılan eserin künye bilgisi şu şekildedir: İbrahim Aczî Kendi, *Felek Rüzgârı*, Yıldız Basımevi, Konya, 1961, 40 sayfa.

Eserde önce muhitin insan üzerindeki tesiri irdelenmiş ve dünyanın durumuna etki eden felek hakkında bilgi verilmiştir. Akabinde ruh ve kader ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Tüm bu konular, şairlerin şiirlerinden örnekler verilerek açıklanmıştır.

1.13. Göldeste mi Isırgan Otu mu?

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10479 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x105-130x85 mm ebadında olan eser, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 19 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 18 satırdan müteşekkildir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Baş: (3a) ... بو عالم اويله بر عالمدر كه، خلاق ازل طرفندن بونك ايچينه ...

Sonu: (19b) ؟ ... سوزلری مولانا فکرنندن چيقيمش تام بر حقيقت صانمازلر می...

Eserin adı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Bu ad ilk sayfada verilen başlıktan alınmıştır. İbrahim Aczî, kim tarafından kaleme alındığını açıkça zikretmediği¹⁴⁸ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö. 1273) *Dîvân-ı Kebîr*'inden seçilen ve "Göldeste" adı verilen kitap üzerine bu eseri yazmıştır. Aczî'nin ifadelerinden anlaşıldığı kadarı ile söz konusu eserde yazar, Mevlânâ ve eserleri ile ilgili hatalı bilgilere yer vermiştir. Aczî de bu hatalı bilgileri eleştirmekte ve bu kitabın göldeste değil ancak ısırgan otu olarak isimlendirebileceğini vurgulamaktadır.¹⁴⁹ Ayrıca İbrahim Aczî, kendisinin uzun süredir tanınan üç Mesnevîhândan¹⁵⁰ *Mesnevî* dersi aldığını, Karaman Rüşdiyesi'nde Farsça dersi verdiğini vurgulayarak bu kitabı yazan kişinin Farsçaya ilişkin yeterli bilgi sahibi olmadığını iddia etmektedir.¹⁵¹

¹⁴⁸ Aczî *Göldeste* isimli eserin kim tarafından kaleme alındığını belirtmemiştir. Ancak Aczî'nin eserinde verdiği bilgilerden hareketle yapılan incelemelerde söz konusu eserin Abdülbâki Gölpinarlı'nın *Dîvân-ı Kebîr*'den seçmeler yaptığı ve "Göldeste" adını verdiği eser olduğu tespit edilmiştir. Eserin künye bilgisi şu şekildedir: Abdülbâki Gölpinarlı, *Dîvân-ı Kebîr Gül-Deste*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1955.

¹⁴⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Göldeste mi Isırgan Otu mu ?*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10479, 3b.

¹⁵⁰ Bu Mesnevîhânların kim olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁵¹ İbrahim Aczî Kendi, *Göldeste Mi Isırgan Otu Mu ?*, 19b.

1.14. Havâs Hazînesi

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10477 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 155x105-bb mm ebadında olan eser, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 35 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (3a) ... فخر عالم صلى الله عليه وسلم بويورديكه ملك ...

Sonu: (35b) ... لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا احد .

Eserin adı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmayıp katalog kaydında içeriğinden hareketle “*Havâs Hazînesi*” adının verildiği tahmin edilmektedir. Eser genel itibariyle mensurdur ve giriş kısmında Ahmed b. Ali El-Bûnî’ye (ö. 622/1225)¹⁵² nispet edilen *Şemsü’l-Maârif*¹⁵³ isimli eserden alıntılar içermektedir. İlgili alıntıların önce Arapçaları verilmiş daha sonra Türkçeye tercüme edilmiştir. Sa’d ve nahs vakitleri¹⁵⁴, lafza-i Celâl, Esmâ-i Hüsnâ’nın havâssı,¹⁵⁵ celb ve teshir¹⁵⁶, bazı büyüler, ism-i A’zam eserde yer alan ve açıklanan konulardan bazılarıdır.

¹⁵² Ahmed b. Ali El-Bûnî, Cezayir’in Konstantin vilayeti içerisinde yer alan Bûne kasabasında dünyaya gelmiştir. Yaşamı hakkında sınırlı bilgi bulunan Bûnî; Mısır’da hayatını sürdürmüş, Kahire’de vefat ederek Karâfe Mezarlığına defnedilmiştir. Bûnî; sihir, tılsım, hurûf ve havas ilmine dair birçok eser kaleme almıştır. Süleyman Uludağ, “Bûnî, Ahmed b. Ali”, *DİA*, İstanbul, 1992, 6. cilt, s. 416.

¹⁵³ *Şemsü’l-Maârif ve Letâ’ifu’l-‘Avârif* adını taşıyan eser, Ahmed b. Ali el-Bûnî tarafından kaleme alınmıştır. Kırk bölüm şeklinde oluşturulan eserde; harfler ilmi, cifr, vefk, tılsım, esmâ-i hüsnânın havâssı gibi batınî ilimlere ilişkin bilgiler yer almaktadır. Semih Ceyhan, “Şemsü’l-Maârif”, *DİA*, İstanbul, 2010, 38. cilt, s. 531-532.

¹⁵⁴ Sa’d, uğur, kutluluk anlamına gelmektedir. Zühre ile Müşteri gezegenlerinin sa’d getirdiğine inanılmakta ve sa’deyn olarak anılmaktadır. Sa’d kavramının karşıtı olan nahs ise, uğursuzluk, bahtsızlık anlamına gelmekte olup bu kavramdan Merih ve Zülâl gezenleri kast edilmektedir. Bu iki gezegene de bu çerçevede nahseyn denilmektedir. İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 15. baskı, İstanbul, 2007, s. 385, 347.

¹⁵⁵ Esmâ-i hüsnâda yer alan isimlerin her birinin özel bir anlam taşıdığı düşünülmekte; bu isimleri belirli yer, zaman ve adette zikrederek Allah’a niyazda bulunan kişinin isteklerinin kabul olacağına inanılmaktadır. Buna da esmâ-i hüsnânın havâssı denilmektedir. Esmâ-i hüsnânın havâssı ile ilgili yazılmış müstakil eserler de bulunmaktadır. Ali Yılmaz, “Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsâ-yı Saruhânî’nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ’sı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 2, yıl 1998, s. 3; Ali Öztürk, “İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ”, *İslâmî İlimler Dergisi*, yıl 14, cilt 14, sayı 2, 2019, s. 37.

¹⁵⁶ Celb, çekmek, çağırarak; teshîr ise, sihir yaparak aldatmak anlamına gelmektedir. Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, Nadir Eserler Kitaplığı, 2. Baskı, İstanbul, 2014, s. 263, 182.

1.15. Hayâl Bahçesi Rubâîler

İbrahim Aczî, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde bulunan *Hayâtım ve Hayal Bahçesi* (42 Yu 10451/3) adlı eserinin sonuna kütüphane katalogunda yer verilmeyen, ayrı ciltli, cep boy şeklinde bir eser daha eklemiştir. Eser; 28 varak olup, rika hattıyla kaleme alınmıştır.

Başı: (1a) آه ای انسان میله نرده فكرك نرده ...
طاتلی ایشی نندن آجی ایلسیک سن
الده دیلده فردی بر حرص ذکرک ندر
اشکی آت، ایتی حا جی ایلسیک سن

Sonu: (28a) بر طرفده خاریل خاریل سچیم دردی
بر طرفده خزین خزین کچیم دردی
شراب دونر قدحدرده نشنه طولو
بر طرفده ذوق دردی ایچیم دردی

Aczî, eserinde çeşitli muhitlerde kaleme aldığı ve genellikle insanlara birtakım öğütler sunan kıtalarına yer vermiştir. Rika hattıyla kaleme alınan eserde 82 şiir yer almaktadır. Bunun yanı sıra Aczî'nin kıtalarının yer aldığı, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 11762 arşiv numarası ile kayıtlı “*Hayal Bahçesi Rubâîler*” adlı bir eser daha bulunmaktadır. Latin alfabesi ile kaleme alınan bu eserde 405 şiir yer almaktadır. Ayrıca Aczî'nin 54 kıtasının yer aldığı “*Hayal Bahçesi Hayatî Kıt'alarım*”¹⁵⁷ adı ile basılmış bir eseri de bulunmaktadır.

Yukarıda zikredilen bu üç eser değerlendirildiğinde benzerliklerin bulunduğu görülmektedir. *Hayal Bahçesi Hayatî Kıt'alarım* adlı eserde yer alan bütün kıtalar rika hattıyla kaleme alınan eserde bulunmaktadır. *Hayal Bahçesi Hayatî Kıt'alarım* ile *Hayal Bahçesi Rubâîler* eserleri karşılaştırıldığında ise bir şiir ortaktır.

¹⁵⁷ Aczî çeşitli zamanlarda ve muhitlerde söylemiş olduğu söz konusu şiirlerinin kaybolacağını endişe ettiğinden bunları muhit ve zaman bilgisi vererek bastırmıştır. Eser, “*Hayal Bahçesi Hayatî Kıt'alarım*” adı ile Konya Güven Matbaası'nda 1954 yılında basılmış olup 20 sayfadır.

1.16. Hayâtım ve Hayâl Bahçesi

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10451 arşiv numarası ile kayıtlı olup üç ciltten müteşekkildir. Birinci cilt 42 Yu 10451/1 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 140x100-110x80 mm ebadında olan eser, sırtı meşin yüzü kâğıt ciltli olup 801 sayfadır.¹⁵⁸ Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eser, 1327/1911-1912 yılında Aladağ'da kaleme alınmıştır.

Başı: (s. 1) ... اسكيدن ايلك مكتبه "مكتب ابتدائي" ديرلردى ...

Sonu: (s. 801) ... يا قهرمانجه غازى يا آرسلانجه شهيد اولورلردى ...

İkinci cilt 42 Yu 10451/2 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 139x90-bb mm ebadında olan eser, sırtı meşin yüzü kâğıt ciltli olup 896 sayfadır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin giriş kapağında 1336/1920 yılında Hatunsaray'da kaleme alındığı belirtilmiştir. Hatıratın devamının üçüncü ciltte olduğu bilgisine yer verilen eserin son sayfasında ise bitiriliş tarihi ve yeri 22 Kânûn-ı Sâni 1340/22 Ocak 1924 Akviran olarak ifade edilmiştir. Bu bilgiler ışığında esere 1336/1920 yılında başlandığı ifade edilebilir.

Başı: (s. 1) ... خیال... آه خیال... آه... سن انسانلرك قلیبرینه دماغرینه ...

Sonu: (s. 896) ... عجزى يم حظم المق كرك رندانه ...

آدانمام زيرا دهرک هیچ احسانه.

Üçüncü cilt 42 Yu 10451/3 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 135x90-bb mm ebadında olan eser, tam bez ciltli olup 134 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eser, 1336/1920 yılında kaleme alınmıştır. Diğer ciltlerden farklı olarak üçüncü ciltte fihrist ve sayfa numarasına yer verilmemiştir.

Başı: (1a) ... حقیقى حس، مشاهده، و ماجرالردن چیقان بو یازیلریمی بر شهرت بر فضیلت ...

Sonu: (134a) ... آنلا عجزى مائل شراب ایلپه نی ...

¹⁵⁸ Eserin birinci ve ikinci ciltlerine müellif tarafından fihrist yapılmış olup şiirler bu fihriste göre tertip edilmiştir. Bundan dolayı bu iki cilt, varak numarası ile değil sayfa numarasıyla ifade edilmiştir.

14 yaşından itibaren şiir yazmaya başlayan İbrahim Aczî, bu eserinde memuriyet dönemi öncelikli olmak üzere hayat serüvenini anlatmaktadır. Aczî hatıratında, şiire olan ilgisinden sürgün edilmesine, müdürlükten öğretmen olarak atanmasına kadar hayatı ile ilgili bilgilerin yanı sıra şairler ile ilgili değerlendirmeler, tarihî birtakım olaylar, fikir dünyası ile ilgili detaylı bilgiler sunmuştur. Aczî, hayatının acı tatlı tüm olaylarını eserine almış; bunların tarih, yer ve bazen de gün bilgisini paylaşmıştır. Aczî, *elsine-i selâse* ile yazdığı şiirlerinin bir kısmının kaybolduğunu, bundan dolayı bu hatıratında hepsini topladığını, eserini anıların yer aldığı muhitlere göre tarih sırasını da gözeterek 8 fasıl üzere tertip ettiğini belirtmektedir. Bu muhitler sırası ile şu şekildedir: Konya Afakı, Hatunsaray Dağları, Karaman Afakı, Aladağ Dağları, Argıdhanı Dağları, Eğirdir-Barla Dağları, Karaağaç-Afşar Dağları, Akviran-Hâdim Dağları.

Aczî, hatıratında eserinin kaç cilt olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Ancak *Dîvân*'ın sonuna eklenen tercümeihâlde hatıratının beş cilt olduğu bilgisi yer almasına rağmen, yapılan araştırmalarda eserin yalnızca rika hattıyla kaleme alınan üç cildine ulaşılmıştır. Tertip sırasında belirtilen Karaağaç-Afşar ve Akviran-Hâdim Dağları kısımları ile ilgili hayatında hangi olayların yaşandığına dair bilgilere yer verilen kısımların, ulaşılamayan iki ciltte mi olduğu yoksa üçüncü cildin eksikliğinden mi kaynaklandığı tespit edilememiştir.

Rika hattıyla kaleme alınan *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi* adlı eserin 1. cildinde Aczî'ye ait 120 şiir yer almaktadır. Bunlardan 115'i Türkçe, 1'i Arapça, 4'ü de Farsçadır. Buna ek olarak söz konusu ciltte 1'i Ahmedî Paşa'ya (ö. 1496-97), 1'i Âşık Dercî'ye (ö. 1895-96), 1'i Namık Kemal'e (ö. 1888), 2'si Âşık Rıza'ya (ö. 1908-9), 2'si Mahbûb Efendi'ye (ö. 1900) ait olan ve 6 da yazarı belli olmayan toplam 13 alıntı şiir yer almaktadır. Eserin 2. cildinde Aczî'ye ait olan 122 şiir yer almaktadır. Bu şiirlerden 95'i Türkçe, 9'u Arapça, 18'i de Farsçadır. Bununla birlikte bu ciltte 1'i Âyâşlı Şâkir Bey'e (ö. 1917) ve 1'i de yazarı belli olmayan toplam 2 alıntı

şiiir bulunmaktadır. Eserin 3. cildinde ise, 1'i Arapça, 2'si Farsça ve 24'ü Türkçe olmak üzere toplam 27 şiiir vardır.

İbrahim Aczî, dil ve yazı devriminden önce kaleme aldığı bu eserini, genç neslin okuyamayacağını düşünerek Latin alfabesiyle (tek kopya) *Hayal Bahçesi ve Hayatım* adı ile dört cilt olarak tekrar yazmıştır. Ayrıca Aczî, *Hayal Bahçesi Rubâîler* eserine de yalnızca rubâîlerini almıştır. Bu eserin, *Hayal Bahçesi*'nin beşinci cildi olabileceği tahmin edilmektedir. Eserlerin künye bilgileri ve şiiir sayıları şu şekildedir:

- 1- *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 42 Yu 11761, 1. cilt, 1932, 665 s.(130 şiiir)¹⁵⁹
- 2- *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 42 Yu 11765, 2. cilt, 1932, 685 s. (72 şiiir)¹⁶⁰
- 3- *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 42 Yu 11764, 3. cilt, 1942, 460 s. (62 şiiir)¹⁶¹
- 4- *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 42 Yu 11763, 4. cilt, 1940, 685 s. (60 şiiir)¹⁶²
- 5- *Hayal Bahçesi Rubâîler*, 42 Yu 11762), 1951, 169 s. (405 şiiir)¹⁶³

1.17. Hazîne-i Eş'âr

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10461 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 149x90-100x70 mm ebadında olan eser, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 227 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 12 satırdan müteşekkildir. Eserin son kısmına 22 Eylül Cumartesi 1333/22 Eylül 1917 Barla notu düşülmüştür. Buradan hareketle eserin bu tarihte tamamlandığı

¹⁵⁹ Bu şiiirlerin 118'i Aczî'ye aittir. Bu şiiirlerden 111'i Türkçe, 6'sı Farsça, 1'i Arapça'dır. Buna ek olarak Aczî'ye ait olmayan 12 şiiir bulunmaktadır. Bu şiiirlerden 5'inin yazarı belli olmayıp, 1'i Âşık Dercî'ye, 1'i Âşık Rıza'ya, 2'si Mahbûb Efendi'ye, 1'i Ziya Paşa'ya, 1'i Ahmedî Paşa'ya ve 1'i de Namık Kemal'e aittir.

¹⁶⁰ Bu şiiirlerin 70'i Aczî'ye ait olup 2'sinin yazarı belli değildir. Aczî'ye ait olan şiiirlerin 3'ü Farsça, 3'ü Arapça ve geri kalan kısmı da Türkçe'dir.

¹⁶¹ Bu şiiirlerin 60'ı Aczî'ye aittir. Aczî'ye ait olmayan 1 şiiir Âyâşlı Şâkir Bey'e aitken diğerinin yazarı belli değildir. Aczî'ye ait olan şiiirlerin 57'si Türkçe, 2'si Farsça ve 1'i de Arapça'dır.

¹⁶² Şiiirlerin tamamı Aczî'ye ait olup Türkçe'dir.

¹⁶³ Şiiirlerin tamamı Aczî'ye ait olup Türkçe'dir.

söylenbilir.¹⁶⁴ Ayrıca eserin son kısmının cümlenin tamamlanmamasından hareketle eksik olduğu söylenebilir.

Başı: (1a) فیا عجا کیف یعی الاله
ام کیف یجد الجاد...

Sonu: (227b) ... بو ائاده ایدیکه ایلرودن بر شخصک سریع عتیق

Eserde ilmî, edebî, ahlaki, tarihî konularla ilgili olarak 179 Arapça şiir yer almaktadır.

Yazılan Arapça şiirler Türkçeye tercüme edilerek açıklanmıştır.

1.18. Hikâyelerim¹⁶⁵

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10468 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 200x130-bb mm ebadında, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 17 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhteliftir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (1a) اسکى آتالر "کز دنیایی کور قنیاىی" دیمشئر...

Sonu: (17a) ... بویله بر عالمک کفر مجلسی اولدیغنی سویله دی.

Aczî, çeşitli durumlara ilişkin değerlendirmelerini Toprak Mahsülleri Ofisi'ne ait belgelere not almış; görüşlerini atasözlerini kullanarak açıklamıştır. Eserde yazılan konu başlıklarından bazıları şu şekildedir: “*Budalalık, Neme Lazım, Ne Garip Hâller*”.

1.19. Hikâyelerim Olağan Şeyler

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10469 arşiv numarası ile kayıtlı olup cönk şeklindedir. 200x115-bb mm ebadında olan eser, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 40 varaktır.

¹⁶⁴ İbrahim Aczî Kendi, *Hazîne-i Eş'âr*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10461, Barla, 1333, 227b.

¹⁶⁵ Eserin adı ile ilgili net bir bilgi bulunmayıp bu isim katalog kaydında içeriğinden hareketle verilmiştir.

Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Mensur olan eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (1a) اسكى آتالر قصه دن حصه آلمايان آدام دگل ديمشلدردر ...

Sonu: (40a) ... سرمايه سز تقليدك صوني بودر.

Müellif, çeşitli fikirlerine yer verdiği bu eserine isim vermemiştir. Ancak kataloglama sırasında eserin ismi; ilk sayfada yer alan “*Olağan Şeyler*” başlığından hareketle “*Hikâyelerim Olağan Şeyler*” şeklinde verilmiştir. Bu cönkte; atasözleri ve deyimler ile ilgili açıklamalar, hayata ilişkin görüşler, dinî inançla ilgili birtakım değerlendirmeler ve örnek hikâyeler yer almaktadır. Eserde yer alan konu başlıklarından bazıları şunlardır: “*Büyük Yere Dil Uzatmış, Üfürükçü, Hırçın Analar*”.

1.20. İlâhî Tecellî Dünyâ, İnsânlar ve Velîler¹⁶⁶

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10455 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 145x100-bb mm ebadında olan eser, ciltsiz olup 247 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 16 satırdan müteşekkildir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (3a) انسانلر بوتون ياراتقلرك أك باش و ئوستونده گلن اشرف بر ياراتقدر ...

Sonu: (40a) ... متعاقبا اعدام اولهرق ايوب سلطان جوارينه دفن اولونمشدر.

Eserin ilk iki varağında fihrist yer alsa da fihrist eserin içeriği ile örtüşmemektedir. Ayrıca Aczî, eserin ilk 22 varağında Mevlânâ ve Molla Câmî (ö. 898/1492)'nin, Cenâb-ı Hakk'ın varlığı ve tecellîleri ile ilgili fikirlerini onlardan seçtiği şiirlerden hareketle açıklamıştır. Müellif, bu kısımdan sonra “*Hakîm-i Manevî Ömer Hayyâm*” başlığı atmış ve varak 23a'da bir ön söz yazmıştır. Aczî, daha sonra Ömer Hayyâm (ö. 526/1132?) hakkında

¹⁶⁶ Katalog kaydında eserin adı “*Türkçe Hayyâm*” olarak belirtilmiştir. Bu adın eserin içerikten hareketle verildiği düşünülmektedir. Ancak eserin giriş kısmında Aczî, eserin adını “*İlâhî Tecellî Dünya, İnsanlar ve Velîler*” olarak belirtmiştir.

bilgi vermiş ve Ömer Hayyâm'dan seçtiği rubâîleri Farsçadan Türkçeye tercüme edip açıklayarak yanlış anlaşılmaları önleme gayretine girdiğini belirtmiştir. Ayrıca Aczî, Ömer Hayyâm'ın rubâîlere benzer Farsça rubâîler de yazmıştır. Aczî Ömer Hayyâm ile ilgili bu bölümden sonra Firâkî (ö. ?), Firâkî Dede (ö. 1742-1743) ve Ferhâd Paşa (ö. 1595) hakkında bilgiler vermiştir.

1.21. İlim ve Âlim

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10478 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x100-125x85 mm ebadında olan eser, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 44 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 17 satırdan müteşekkildir.

Başı: (1a) علم، جنابحك الهی صفتلرندندر...
Sonu: (44a) ... سیاه دومان ایچنده اولان ایس قوقار دیمکدر.

Mensur olarak kaleme alınan eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Peygamber Efendimiz'in ilim ve âlimle ilgili söylemiş olduğu 30 hadis-i şerif açıklanmıştır. Bu bölüm 27 Mart 1959 Cuma günü bitirilmiştir. Dünya hayatının geçiciliği, Kur'ân ahkâmının evrenselliği ve ilim erbâbı ile ilgili 25 hadis-i şerifi ihtiva eden ikinci bölüm 12 Mart 1960 tarihinde; Mevlânâ'nın ilim ile ilgili 24 şiiri, bu şiirlerin tercümeleri ve hakiki ulema hakkında bilgilerin yer aldığı üçüncü bölüm ise 15 Ocak 1961 tarihinde Konya'da tamamlanmıştır.

1.22. Kendimizi Tanıyalım

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10483 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x105-135x85 mm ebadında olan eser, ciltlessiz olup 13 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Mensur olan eser, 1963 yılında Konya'da kaleme alınmıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Eserin zahriyesinde 1963 yılında yazıldığı bilgisi yer alırken 1b'de bulunan ön sözde 1964 yılında yazıldığı belirtilmiştir. Kanaatimizce esere 1963 yılında başlanmış, ön sözü 1964 yılında yazılmıştır.

Başı: (1b) بز اويله بر اولو نسلى يز كه بويوك آسيادن طاشمش... ..

Sonu: (13a) ... ايچنده قلاق پريشانلقله وارلقرى يوق اولمشدر.

Eser, Ebu Cafer Ahmed Ezdî (ö.321/933)'nin¹⁶⁸ Arapça olarak yazdığı *Sicillât*'ta¹⁶⁹ yer alan bazı Türklerin biyografilerini ihtiva etmektedir. Aczî'ye göre dünyanın birçok yerine medeniyeti götüren bir millet olan Türklerin binlerce ciltlik eserler kaleme aldığı unutulmuş ve Türkler kendisine yabancılaşmıştır. Bu nedenle Aczî, gençlere varlık âlemine ilişkin birtakım bilgiler vermek ve önemli isimleri tanıtmak amacıyla son eseri olduğunu belirttiği bu eserini kaleme almıştır.¹⁷⁰

Eserde önce Ebu Cafer Ahmed Ezdî hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Ebu Bekir Râzî (ö. 313/925), Teftâzânî (ö. 792/1390), Farâbî (ö. 339/950), Dede Ömer Rûmî (ö. 892/1487) gibi önemli 21 ismin hayatı hakkında bilgiler sunulmuştur.

1.23. Kitâbu'r-Rahme fi't-Tıbb ve'l-Hikme

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10439/1 ve 42 Yu 10439/2 arşiv numaraları ile kayıtlıdır. 42 Yu 10439/1 numaralı eser, 175x122-160x110 mm ebadında, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 60 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Aczî, bu eseri kâğıt sıkıntısından dolayı Demokrat Parti İl İdare Heyeti'nin hazırlamış olduğu "*Konya Halkına Beyanname*" adlı bildirin bir tarafına yazarak hazırlamıştır.

Başı: (1a) جناب حقا طبيعته يرانديغى حكمت يونندن بو باب بويوك اهميتى حانزدر... ..

Sonu: (60b) ... سورمه كوزك ضعفينى تقويه ايدر بر درهم جيوا.

¹⁶⁸ Hanefî fakih ve muhaddisi olan Tahâvî'nin asıl adı, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî et-Tahâvî'dir. Tahâvî, 10 Rebîü'l-evvel 239/ 19 Ağustos 583 tarihinde Mısır'da dünyaya gelmiş ve iyi bir eğitim almıştır. Fıkıh ve hadis alanında kaleme aldığı eserler, alana büyük katkı sağlamıştır. Tahâvî, genel kanaate göre Zilkade 321/Ekim 933'de ahirete irtihal etmiştir. Cenazesi Kahire'nin Karâfe semtinde defnedilmiştir. Davut İltaş, "Tahâvî", *DİA*, İstanbul, 2010, 39. cilt, s. 385.

¹⁶⁹ Söz konusu eserin Tahâvî'ye nispet edilen "*el-Mehâdir ve's-Sicillât*" olduğu düşünülmektedir.

¹⁷⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Kendimizi Tanıyalım*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10483, Konya, 1964, 1b.

42 Yu 10439/2 arşiv numaralı eser; 145x160-110x80 mm ebadında, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 53 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Baş: (1a) جناب حقا طبيعتده ير اتديغى، حكمت يونندن بو باب بويوك اهميتى حائزدر...

Sonu: (53b) ...فلاق در حال آچيلير.

İki eser değerlendirildiğinde ilk eserin notlar şeklinde düzenlendiği ve daha sonra tebyiz edilerek ikincisinin kaleme alındığı görülmektedir. 42 Yu 10439/2 numaralı eserde en son “*Kulak Ağrıları İçin*” olan kısım yazılmıştır. 42 Yu 10439/1 numaralı eserde bu kısımdan sonra göz hastalıkları ile ilgili bölüm yazılmıştır.

Söz konusu eser, Celâlü’l-dîn Süyûtî’nin (ö. 911/1505) tıp ve havas ilmine dair kaleme aldığı *Kitâbu’-Rahme fi’t-Tıbb ve’l-Hikme* adlı eserinin İbrahim Aczî tarafından yapılmış tercümesidir. Aczî esere tabiat ilmi hakkında bilgi vererek başlamış; sonra ise ahlat-ı erbaa (safra, dem, balgam, sevdâ), mizâç, insanın yiyeceği gıdalar, gıdaların tabiatı, meyve ve tatlılar, deva ve ilaç, kilo alma, sağlıklı iken beden sağlığının korunması; diş, mide ve bevl azalarının sıhhati, yara ve merhemler, çift görme, sersemlik, unutkanlık, baş ağrıları, başta hasıl olan şişlik ve tedavisi, kıl bitirme ve göz hastalıkları gibi konular hakkında çeşitli bilgiler sunmuştur.

1.24. Konya Mezâr Folkloru¹⁷¹

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10457 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 145x90-bb mm ebadında, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 55 varaktır. Rika hattıyla kaleme

¹⁷¹ Eserde herhangi bir isim olmamasına rağmen katalog kaydında içeriğinden hareketle “*Mezar Şiir ve Kitabeleri*” ismi verilmiştir. Aczî’nin *Dîvân*’ının sonunda yer alan kendisinin oluşturduğu eser listesinde “*Konya Mezar Folkloru*” adında bir eser yer almaktadır. Katalogda “*Mezar Şiir ve Kitabeleri*” olarak kaydedilen eserin, “*Konya Mezar Folkloru*” olabileceği tahmin edildiğinden ve Aczî’nin “*Konya Mezar Folkloru*” adlı basılı bir eserini bulunmasından dolayı eserin adı yukarıdaki şekilde verilmiştir. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı ‘Aczî*, s. 710. Yayımlanan eserin künye bilgisi şu şekildedir: İbrahim Aczi Kendi, *Konya Mezar Folkloru*, Yenikitap Basımevi, Konya, 1959, 40 sayfa.

alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eser, Hatunsaray'da 12 Nisan 1335/ 12 Nisan 1919 tarihinde kaleme alınmıştır.¹⁷²

Başı: (1b) ... تاریخندن بری بر مراق نتیجه سی زیارت ایتدیگم ... ۱۳۱۴

Sonu: (55a) تعالی فی شهر رجب منقف
سنه اربع و ثمانین و ستمائة

İbrahim Aczî, bir merak ile başlayıp yaklaşık yirmi yıl boyunca gittiği yerlerde tespit edip not aldığı mezar kitabelerindeki şiirleri ve bazı medrese, türbe gibi mimari eserlerin kitabelerini gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla bu eserde toplamıştır.¹⁷³

1.25. Mevlânâ ve Âriflerin Dili

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10450 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x100-120x62 mm ebadında, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 65 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 13 satırdan müteşekkildir. Eser, 16 Ağustos 1961 tarihinde Konya'da kaleme alınmıştır.

Başı: (1b) ... ملا جامی مرحومك فارسجه یازدیغي نفحات الانس اسملی اثرندن ترجمه ایدیلن ...

Sonu: (65a) ... علوی سفلی جمله اجسامه دگلدر فیضیجود
روح حیوانکدن احیا اولدی اجسام سراپا

Eserin ilk bölümünde; Mevlânâ'nın izinde tasavvuf âleminin durumu, velilerin rûhânî ilim hakkındaki görüşleri, ahir zaman üzerine söylenen hadis-i şerîfler yer alırken ikinci bölümünde ise eski-yeni edebiyat hakkındaki görüşler, İslam ve ahlak ile ilgili olarak söylenen şiirlerin tercüme ve izahları yer almaktadır.

¹⁷² İbrahim Aczî Kendi, *Konya Mezâr Folkloru*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10457, Hatunsaray, 1335, 3a. Söz konusu eser aynı ad ile *Yeni Konya Gazetesi*'nde 3 Ağustos 1959-9 Kasım 1959 tarihleri arasında yayımlanmıştır.

¹⁷³ İbrahim Aczî Kendi, *Konya Mezâr Folkloru*, 1b.

1.26. Mevlânâ Aşk ve Rubâîleri¹⁷⁴

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10441 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x100-120x84 mm ebadında, ciltsiz olup 70 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 17 satırdan müteşekkildir. “İnsanlığa, ilim, edep ve ahlâka dâir beyân ve hikmet” sunduğu belirtilen eser, cep kitabı olarak Konya’da 1948 yılında hazırlanmıştır.¹⁷⁵

Baş: (1b) ... حضرت مولانا، بوتون الہی عشقہ کنڈینی ویرمش او عشقک تام کنڈیسینہ ...

Sonu: (68b)

آق طاغدن صلايہ سلام صالدم

غریبتدن بر سلام آک طاغدر

Eserde Mevlânâ’nın yazmış olduğu bazı rubâîler seçilerek tercüme ve şerh edilmiştir. İbrahim Aczî, bu eserinde ne yaptığını şu şekilde ifade etmektedir: “Mevlânâ’nın aşk yolunda söylediği lahûtî ve rûhânî rubâîlerinin katkısız olarak mana ve izâhlarını metinlerle berâber bu küçük sahifelere aldık.”¹⁷⁶

Eser kendi içerisinde “Aşk Rubâîleri (21)”, “Vahdaniyet ve Hayat (5)”, “Rûhânî Sırlar (7)”, “Batını İlim (12)”, “Ney ve Semâ (11)”, “Mevlânâ Aşkındaki Hâlet (17)” ve “Şems-i Tebrîzî (12)” olmak üzere 7 bölüm, 85 rubâîden meydana gelmektedir. Eserde yer alan rubâîler ayet, hadis ve şiiirler ile desteklenerek izah edilmeye çalışılmıştır.

1.27. Mevlânâ ve Cihân

Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi kataloglarında aynı adı taşıyan iki eser bulunmaktadır. Bunlardan ilki 42 Yu 10446 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x103-125x97 mm ebadında, ciltsiz müsvedde olarak tanımlanmış olan eser 325 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 15

¹⁷⁴ Eserin adı ilk sayfada “Mevlânâ Aşk ve Rubâîleri” daha sonraki sayfada ise “Mevlânâ’nın Aşkı ve Rubâîleri” adı ile verilmiştir. Tarafımızca “Mevlânâ Aşk ve Rubâîleri” ismi tercih edilmiştir.

¹⁷⁵ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ Aşk ve Rubâîleri*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10441, Konya, 1948, 1a.

¹⁷⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Aşk Rubâîleri*, 2b.

satırdan müteşekkildir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (1b) ... الهی عشق صاحبی ایریشکین عارفلر که جناب حقک کلامی اولان قرآن کریمک ...

Sonu: (325b) ... دین عرض ناموس ملک کی بر قید و شرطانیمایان

Diğer eser ise 42 Yu 10447 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x103-125x97 mm ebadında, ciltsiz olan eser 495 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 16 satırdan müteşekkildir. Eser, 11 Eylül 1956 Cuma günü Konya’da bitirilmiştir.¹⁷⁷

Başı: (1b) ... الهی عشق صاحبی ایریشکین عارفلر که جناب حقک کلامی اولان قرآن کریمک ...

Sonu: (494b) ... جانم عاشقلمه فدا اولسون بوکون جان صاچالیم.

Yapılan incelemede 42 Yu 10447 arşiv numaralı eser ile 42 Yu 10446 arşiv numaralı eserin farklılıklarla beraber aynı olduğu söylenebilir. İki arşiv numaralı eserde de kitabın beş bölüm olduğu belirtilmiştir. Ancak 42 Yu 10446 arşiv numaralı eserde ilk dört bölüm yer almakta olup “*Mevlânâ ve Mesnevî*” bölümü yer almamaktadır. Ayrıca sonradan düzenlendiği düşünülen 42 Yu 10447 numaralı eserde cümlelerde bazı tasarruflarda bulunularak eser genişletilmiştir. Bundan dolayı genişletilmiş olup beş bölümün tamamına yer verilen 42 Yu 10447 arşiv numaralı eserin muhtevası ile ilgili bilgi verilecektir.

İbrahim Aczî, bu eserini Mevlânâ’nın ve yakınlarının hayatını, Arapça ve Farsça yazılmış muteber olduğunu ileri sürdüğü eserleri göz önünde bulundurarak şöhret ve para amacıyla değil ilim erbabına bir hediye olarak kaleme aldığını belirtmektedir.¹⁷⁸ Ayrıca Aczî, muteber olduğunu ileri sürdüğü eserlerin isimlerine (*Dîvân-ı Kebîr*, *Fîhi mâ Fîh*, *Mesnevî*, *Nefâhatü’l-Üns gibi*) de yer verdiğini, asıllarından tercüme yoluyla oluşturulan bu eseri beş kitap üzere tertip ettiğini ifade etmektedir. Bu kitaplar sırası ile şu şekildedir:¹⁷⁹

¹⁷⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Cihân*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10446, Konya, 1956, 4b.

¹⁷⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Cihân*, 4a.

¹⁷⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Cihân*, 4b.

- 1- Erenler Meydanı, Mevlânâ ve Yakınları (5a-102b)
- 2- Devrân ve Mevlânâ Yolunda Aşk ve Âşıklar (103a-264b)
- 3- Na't-ı Mevlânâ (265a-401a)
- 4- Devrân Mevlânâ Hak ve Hakikat (402a-447a)
- 5- Mevlânâ ve Mesnevî (448a-495a)

Birinci kitapta; Sultânü'l-Ulema Bahâeddîn Veled (ö. 628/1231), Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221), Şeyh Feridüddîn-i Attâr (ö. 618/1221), Şehâbeddîn Suhreverdî (ö. 632/1234), Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (ö. 672/1273), Seyyîd Burhaneddîn Muhakkık (ö. 639/1241), Şeyh Salâhuddîn Konevî (ö. 657/1258), Sultan Veled (ö. 712/1312), Şeyh Muhyiddîn ibnü'l-Arabî (ö. 638/1240), Hakîm Senâî (ö.525/1131?), Şeyh Muslihuddîn Sâdî-i Şîrâzî (ö. 691/1292), Şeyh Evhadüddîn-i Kirmânî (ö. 635/1238) gibi şahısların hayatları hakkında bilgiler verilmiştir. Eser 1956 yılında Konya'da kaleme alınmıştır.

İkinci kitapta; Mevlânâ'nın aşk ve mahiyeti ile ilgili söylediği şiirler, düşünceler, devrânın ne olduğu, hakikatler, Mevlânâ yolunda yürüyen âşıklar ve bu âşıkların devrân üzerine söylediği fikir ve şiirlere yer verilerek bunların şerhi yoluna gidilmiştir. Bu kısmın bitiriliş tarihi 16 Mayıs 1956'dır.

Üçüncü kitap; Konya'da 1955 yılında yazılmıştır. İbrahim Aczî, bir gece garip bir hisle Mevlânâ'ya dair şiir yazma isteği ile 45 beyitlik Farsça bir kaside kaleme almış; daha sonra bu kasideyi, kıta-i kebire nazım şekli ile 48 beyit olarak serbest vezinle Türkçeye çevirmiştir. Aczî, bu izahları yaparken Mevlânâ'nın hayatından sonra kaleme alınan Arapça ve Farsça eserler ile

birlikte *Mesnevî* ve *Dîvân-ı Kebîr*'den faydalanmıştır.¹⁸⁰ Ayrıca bu bölümde ilahi ilim, Mevlânâ'nın ruhâniyeti ve eserleri gibi konularla ilgili bilgiler de verilmiştir.

Dördüncü kitapta Aczî, Mevlânâ'nın hayatı ve eserleri ile ilgili verilen yanlış bilgileri kendi ifadesi ile hak ve hakikat ölçüsünde irdemiş; tarih kullanmanın icad ve zuhûru ile ilgili bilgileri de bu bölümde zikretmiştir. Kitabın Konya'da 1956 yılında kaleme aldığı bilgisi yalnızca 42 Yu 10446 numaralı eserde belirtilmiştir.

Beşinci kitap, Konya'da 1956 yılında kaleme alınmıştır. Eser, Muhammed Şahin tarafından yazılan "*Mesnevî'yi Tenkid*" isimli kitaba bir reddiye mahiyetindedir.¹⁸¹ İbrahim Aczî, Şahin'in söylediği cümleleri aynıyla alarak bunlara cevap vermiştir.

1.28. Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10436 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 183x120-160x95 mm ebadında, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 168 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 17 satırdan müteşekkildir. Aczî'nin eseri kaleme almaya başladığı tarih 11 Nisan 1934, eserin yazdığı yer ise Konya'dır.¹⁸² Aczî, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî* ismini verdiği bu eserin sonuna birinci cilt kaydını düşmesine rağmen, yapılan araştırmalarda eserin başka bir cildine rastlanmamıştır.

Baş: (1b) ... فخر عالمك وفاتندن صونگرا (٦٠٠) هجرى و (١١٨٤) ميلادى بيليك باشنده دنيايه ...

Sonu: (168b) ... ظاهرى اولارق عقلى حل ايتمك كوجدر.

¹⁸⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Cihân*, s. 265a-266a.

¹⁸¹ Eserin künye bilgisi şu şekildedir: Muhammed Şahin, *Mesnevî'yi Tenkid*, Güven Basımevi, İstanbul, 1946.

¹⁸² İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10436, Konya, 1934. (Bu bilgiler kitabın giriş kapağında yer almaktadır.) Söz konusu eser Aczî tarafından "*Mevlana ve Ruhü Mesnevî*" adı ile Konya Kanaat Matbası'nda 1959 yılında basılmıştır.

İbrahim Aczî bu eserin içeriğini kapağında şu şekilde ifade etmiştir: “*Rûhânî ilm sultânî, Hazret-i Mevlânâ’nın rûh ve maksad dâiresi içinde ilmin tam manâ ve hakikatleri ile tercüme ve izâhları...*”

Eserde önce Mevlânâ’nın (ö. 672/1273) soyunun tevatür yoluyla Hz. Ebû Bekir’e (ö. 634) dayandığı bilgisine yer verilmiş ve onun hayatı ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur.¹⁸³ İbrahim Aczî, bir grubun Mevlânâ’nın nesebinin Hz. Ebû Bekir’e dayandırılmasının onun makamını yüceltmek için söylendiği görüşüne karşı çıkmaktadır.¹⁸⁴ Aczî, bu bilgilerden sonra Mevlânâ’nın ilim dünyası ve eserleri ile ilgili çeşitli bilgilere yer vermiş;¹⁸⁵ *Mesnevî*’nin kaç cilt ve beyitten teşekkül ettiğine dair ihtilaflara¹⁸⁶ değinerek yedinci cildin şu anda kim tarafından eklendiğine ilişkin bir bilgi bulunmadığını; *Mesnevî*’nin altı cilt olduğunu ve beyit sayısının yirmi beş bini aştığını ifade etmiştir.¹⁸⁷

Aczî, *Mesnevî*’nin nasıl bir eser olduğunu ve onu anlamak için bazı yeterliliklere sahip olunması gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir: “*Lahûtiyyet âleminin üst tabakası rûhânî âlemin, içi muhtelif tip latîf gemilerle dolu bir deryâdır. Bunu iyi anlamak için o gemilerden birine binmek gerekir. Bu gerekmeğe mazhar olmak için de ağız dil ve vicdânın pâk olması lazımdır. Zahirî manâ ve yanlış anlayışla bu deryânın kıyısında dolaşanlar onun içinde çalkanan dalgaların mahiyet itibariyle içindeki 12 burç renginde al yeşil... içi nur kıvılcımlarını görebilmek hâssasına mâlik olmaları iktizâ eder ki, Mesnevî’deki rûhânî nüktelerde Hazret-i Mevlânâ’nın mukaddes rûhunu görebilsinler.*”¹⁸⁸

¹⁸³ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî*, Konya, 1934, 1a.

¹⁸⁴ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî*, 1b.

¹⁸⁵ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî*, 3a.

¹⁸⁶ Bu ihtilaflarla ilgili olarak bakınız: Abdülbâki Gölpınarlı, “Mesnevî’nin VII. Cildi”, *Şarkiyat Mecmuası*, VI. cilt, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1966, s. 11- 18; İsa Çelik, “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinin Yedinci Cildi Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 20, Erzurum, 2020, s. 85-98.

¹⁸⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî*, 3b-4a.

¹⁸⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî*, 4a-4b.

İbrahim Aczî, söz konusu eserde *Mesnevî*'nin tercümeleri ve şerhleri¹⁸⁹ ile ilgili bilgileri karşılaştırmalı olarak aktarmış; daha sonra *Mesnevî* mütercim ve şârihlerini zikrederek bu şahısların eserleri ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.¹⁹⁰

Aczî, Mevlânâ ve *Mesnevî* ile ilgili özetle zikrettiğimiz bilgileri verdikten sonra *Mesnevî*'nin ilk altı yüz beytini Türkçeye çevirmiştir. Bazı beyitleri yalnızca tercüme etmekle kalmamış; ayet, hadis ve *Mesnevî* şârihlerinin görüşleri ile destekleyerek *Mesnevî*'yi şerh etmiştir. Eser incelendiğinde Aczî'nin, beyitleri *Mesnevî*'nin Farsça nüshasından farklı bir tertip ile tercüme ve şerh ettiği tespit edilmiştir.¹⁹¹

Ayrıca Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi katalog kayıtlarında aynı adı taşıyan 42 Yu 10440 arşiv numarası ile kayıtlı bir eser daha bulunmaktadır. 140x100-bb mm ebadında, ciltsiz olan eser 151 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir.

Baş: (1b) ... مولانا و روح مثنوی آدینی طاشیان بو اثرک یازیلشی، بر قاج بیچاره نک معناسز چکه ممزلك
Sonu: (151a) ... عارفك حالى حال يقظه ده رامزه در .

İki eser karşılaştırıldığında küçük farklılıklar bulunmasına rağmen eserlerin benzer olduğu söylenebilir. Aczî, bu eserinde diğerinden farklı olarak insanların kendisini kışkırdığını ve haset ettiğini belirterek bu duruma neyin sebep olduğunu bilmediğini ifade ederek başlamıştır. Bundan dolayı Aczî, iyi ve kötülerin kimler olduğunun anlaşılması için Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden hareketle bu kişileri tanımlamaya çalışmıştır. Aczî'nin eseri 64 yaşında yazdığı bilgisinden hareketle eserin 1947 yılında tamamlandığı söylenebilir.¹⁹² Diğer eserden farklı olarak Aczî; Mevlânâ'nın manevi yönü, nesebi, Mevlânâ'nın Konya'ya gelişi,

¹⁸⁹ Mesnevinin tercüme ve şerhleri ile ilgili bakınız: Şener Demirel, "Mevlânâ'nın Mesnevî'si ve Şerhleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 5, sayı 10, 2007, s. 469-504; İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2008.

¹⁹⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî*, s. 4b-5b.

¹⁹¹ Beyitlerin karşılaştırıldığı eser için bakınız: Mevlânâ Celâlî'd-Dîn Muhammed Belhî, *Mesnevî-i Manevî*, İntişârât-ı Dûstân, 8. Baskı, Tahran, 1966.

¹⁹² İbrahim Aczî Kendi, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10440, 3b.

tenkidin kökeni ve mahiyeti, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'ye başlaması gibi konuları ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Daha sonra ise *Mesnevî*'den seçilen 395 beyit tercüme ve şerh edilmiştir. Ayrıca bu eser "*Mevlâna ve Ruh-u Mesnevi I inci-Kitap*" adı ile basılmıştır.¹⁹³

1.29. Mevlânâ ve Vahdet Sırrı

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10449 arşiv numarası ile kayıtlı olup içerisinde iki kitap bulunmaktadır. 42 Yu 10449/1 numaralı "*Mevlânâ ve Vahdet Sırrı*"; 150x103-125x90 mm ebadında, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 59 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 16 satırdan müteşekkildir. Eserin giriş kısmına (1a) 1943 yazılmıştır. Ancak eserin sonunda (60a) bitiriliş tarihi ve yeri ile ilgili 17 Ocak 1958 Konya bilgisi verilmiştir. Bu bilgiler ışığında Aczî'nin böyle bir eser yazmaya önce karar verip başladığı ama uzun bir süre sonra tamamladığı iddia edilebilir. Eserin ilk iki varağına sonradan Arapça 2 şiir eklenmiştir.

Başı: (3a) ... جناب حق و فياض مطلق حضرتلری قرآن کریمنده عموم ناسه خطابله

Sonu: (60a) ... قلم عاجریاش سکسان کمالده

حیات فانی عمرده زوالده

Mevlânâ ve Vahdet Sırrı'nda ilahi emir, Allah sevgisi, Mevlânâ'nın ilim ve vahdet ile ilgili *Mesnevî*'den seçilen 20 beyit ve bu beyitlerin izahları, fırka-i nâciye, Şiilik, Haricîyye fırkası, zahirî ve bâtinî ilim gibi konular hakkında bilgiler sunulmuştur.

42 Yu 10449/2 arşiv numaralı ikinci kitap "*Vahdaniyet ve İlâhî Kudret*"; 190x103-128x96 mm ebadında, sırtı bez yüzü kâğıt ciltli olup 82 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 14 satırdan müteşekkildir. Eser, 1335/1919 yılında Hatunsaray'da kaleme alınmıştır.

Başı: (1b) ... الم تعلم ان الله له ملك السموات والارد وما لكم من دون الله من ولى ولا نصير. سورة بقره...

Sonu: (82a) ... خلقت آدم و فاسقه اسباب خلقت.

¹⁹³ İbrahim Aczî Kendi, *Mevlana ve Ruh-u Mesnevi I inci-Kitap*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1953, 84 sayfa.

Vahdaniyet ve İlâhî Kudret adlı eserde Kur'ân-ı Kerîm'den Allah'ın birliği ve kudreti ile ilgili seçilen ayetlerin (Bakara Suresi 107 ve 163. ayetlet gibi) tercüme ve izahları yapılmıştır.

1.30. Muhit ve Çocuklar

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10480 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 145x110-125x90 mm ebadında, ciltlessiz olup 65 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 12 satırdan müteşekkildir. Son varağın a yüzü boş olup b yüzüne eser haricinde not alınmıştır. Eserin adı belirtilmemiş olup katalog kaydı sırasında içeriğinden hareketle bu isimlendirme yapılmıştır. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Baş: (1a) ... اقليمك، محيطك، حتى بر پرچه زمينك بيله حيات بشر ئوستونده تأثيرى وارد. ...

Sonu: (64b)

...ايشته بو اويله بر شيدر.

Müstakil bir kitaptan ziyade belirli konular hakkında İbrahim Aczî'nin görüşlerine yer verilen eserde; çocuk ruhu, manevi ve ihtirasi hisler, muhitin insana etkisi gibi konular hakkında değerlendirmeler bulunmaktadır. Ayrıca eserin arasında bir kâğıda yazılması planlanan konular not düşülmüştür: “*Gıda ve muhit, Köy mektepleri üzerine çöken tesirler, Köy mektebi nasıl olmalı.*”

1.31. Ömer Hayyâm¹⁹⁴

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10466 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x110-bb mm ebadında, bez ciltli olup 55 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır

¹⁹⁴ Katalog kaydında eserin adı ilk sayfada belirtilen “*Hayyâm ve Fikirleri*” olarak zikredilmiştir. Fakat Aczî, *Dîvân*'ın sonuna eklediği tercümeihâlde “*Ömer Hayyâm*” adında bir eserden bahsetmiş, bu eseri 1942'de yazdığı ve Hayyâm'ın rubâîlerinin şerhi olduğu bilgisine yer vermiştir. Bu bilgiden hareketle eserin adının “*Ömer Hayyâm*” olduğu düşünülmektedir. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 709.

sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (1a) ... حیاننه دگل... بدیعی خیاله مفتون و کائناتله برابر اونک ایچینده ...

Sonu: (55a) ... زیرا هیچ بر شییبامامش اولان کیمسه ایشله مش کیمسه ایله برابر اولامز. (55a)

Baştan eksik olan eserde önce Ömer Hayyâm ile ilgili değerlendirmeler yapılmış; onun ruhi, içtimai ve ahlaki rubâîlerinden seçilen 139 şiir kelime kelime tercüme edilerek açıklanmıştır.

1.32. Paşalar ve Cellatlar

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10482 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 145x100-120x75 mm ebadında, ciltsiz olup 32 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 15 satırdan müteşekkildir. Eser, 1942 yılında kaleme alınmıştır.

Başı: (1a) ... ملت و دولت ایشی باشینه کچنلر کیم اولورسه اولسون، نه ایدم، نه اولدوم، نه اولاجیم دیه ...

Sonu: (32a) ... فقط ایشی آلنلره عبرت قلدی.

Diğer eserlerinde Aczî, kendisini “*Emekli muallim/öğretmen*” olarak nitelendirirken bu eserinde söz konusu nitelendirmeye ek olarak “*Halk evi tarih ve müze komitesi azasından İbrahim Aczî Kendi*” ifadelerini kullanmıştır.

Devlet yönetiminde olanların kendilerine dikkat etmeleri ve görev bilinci ile doğru davranışlar sergilemeleri gerektiğini belirten Aczî, tarihin iyi ve kötülerini birbirinden ayırdığını belirtmektedir. O, beşinci Osmanlı padişahından sonra (I. Mehmed) hırs, hased ve entrika ile devlet yönetimini alt üst edenlerin bulunduğunu belirtmektedir.¹⁹⁵ Bu bağlamda Ferhad Paşa

¹⁹⁵ İbrahim Aczî Kendi, *Paşalar ve Celladlar*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10482, 1942, 1a-1b.

(ö. 1004/1595) hakkında bilgiler verilmiştir. Bu eser, tefrika olarak *Işık Gazetesi*'nde 27 tefrika olarak yayımlanmıştır.¹⁹⁶

1.33. Ravzatü'l-'Uşşâk

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10481 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 145x95-105x70 mm ebadında, ciltsiz olup 184 varaktır. Eserin son varağı boştur. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 10 satırdan müteşekkildir. Eserin girişinde isimi, “*Ravzatü 'ş-Şuarâ*” olarak belirtilmiş olsa da Aczî eserin ismini *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi ve Dîvân*'ı içinde ve *Dîvân*'ın sonuna eklenen tercümeihâlde *Ravzatü'l-'Uşşâk* olarak belirtmiştir. Ayrıca Aczî *Dîvân*'ında, esere 7 Teşrîn-i evvel 1331/ 20 Ekim 1915 tarihinde Barla'da başladığını ve 1917 yılında bitirdiğini ifade etmektedir.¹⁹⁷

Baş: (1a) عشق او یله بر سیالہ عرقیہ در کہ مقامی قلب مرآتی میل انجلاسی باصرہ و نظر در.
Sonu: (183b) کمال دبدبه ایله سوه جکنه شبهه ایت مملیدر.

Eserde Aczî; aşk, şiir, edebiyat ve belagat ile ilgili konulardaki düşüncelerine yer vermiş; bunları 120 Arapça şiir ile desteklenmiş ve bu şiirleri tercüme ederek açıklamıştır.

1.34. Rind u Zâhid

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10460 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x100-120x82 mm ebadında, ciltsiz olup 47 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 17 satırdan müteşekkildir. Eser, 8 Şubat 1958 tarihinde Konya'da yazılmıştır.

Baş: (1b) رند و زاهد اسملی بو اثر فاضل و حکمت، عاشق و شاعر مشهور فضولینکدر ...
Sonu: (46b) ... هر گاه که اعتبار نیگی و بدی
خیزد زمان مسجد و میخانه پکیست

¹⁹⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Paşalar ve Celladlar*, 32a. Eser “*Osmanlı Sarayında Paşalar-Cellatlar*” adıyla *Işık Gazetesi*'nde 27 Temmuz 1964-26 Ağustos 1964 (14 Tefrika) tarihleri arasında yayımlanmıştır.

¹⁹⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 2. cilt, s. 665; İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 276, 709.

Aczî, Fuzûlî'nin *Rind u Zâhid* adlı eserini yayımlayan Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun bazı mânâ ve imla hatalarına düştüğünü ve bunların da anlamı bozduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı Aczî, *Rind u Zâhid*'in orijinal metnini Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun tahkiki ile karşılaştırarak bu eseri meydana getirmiştir.¹⁹⁸ Eserde şiirler önce Farsça olarak verilmiş, sonra Türkçeye tercüme edilmiştir.¹⁹⁹

1.35. Şehâdet-i Hazret-i Hüseyin²⁰⁰

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10453 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 170x105-140x90 mm ebadında, ciltsiz olup 25 varaktır.²⁰¹ Rika hattıyla kaleme alınmış olup 17 satırdan müteşekkildir. Eser, 9 Eylül 1929 tarihinde Konya'da kaleme alınmıştır.

Baş: (1a) جناب حق بو دنيایي ايلک ياراتدغي زمان ملکره خطابا ...

Sonu: (25a) ... آغلايك کربلاده دوکولن قان عشقينه

يزيدک او غرينه طوغرانان قان عشقينه

Mensur olarak kaleme alınan eserde önce insanoğlunun yaratılış süreci, ilgili ayetlere atıf yapılarak anlatılmış; daha sonra Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi olayı anlatılarak iki mersiye kaleme alınmıştır.

1.36. Tıbbî Notlar ve Edebî Derlemeler

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10443 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 170x110-125x85 mm ebadında, ciltsiz olup 40 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 19

¹⁹⁸ Eserin künye bilgisi şu şekildedir: Fuzûlî, *Rind ü Zâhid*, Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 108, TTK Basımevi, Ankara, 1956.

¹⁹⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Rind u Zâhid*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10460, Konya, 1958, 47a.

²⁰⁰ Eserin bu ismi yalnızca giriş kısmında yer almaktadır. *Dîvân*'ın sonuna eklenen tercümeihâlde ise eserin 1930 yılında kaleme alındığı ve isminin "*Hazret-i Hüseyin Şehadet*" olduğu bilgisi verilmiştir. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 709.

²⁰¹ Eserde 26a'dan itibaren yazılan 8 varakta çeşitli ülkelerin, hükümdarların adları ve karşılığında rakamlar ile Latin harfleri ile yazılmış notlar bulunmaktadır. Bu rakamların sayfa numaralarına işaret ettiğini tahmin etmekteyiz. Ancak bu kısmın hangi bağlamda kaleme alındığına ilişkin bir kaniya sahip değiliz.

satırdan müteşekkildir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (1a)²⁰²

Sonu: (40b)

زیرا زمانك اكريلكى هر وقت بويله قالمز.

Eserin adının yazar tarafından değil de içeriğinden hareketle katalog kaydı sırasında verildiği düşünülmektedir. Eser, müstakil bir kitaptan ziyade çeşitli notlardan müteşekkildir. Bu notların ilk kısmında (1a-11b) bazı bitkilerin nerede yetiştiği, hangi hastalık için kullanıldığı ve bazı hastalıklara hangi bitkilerin iyi geldiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Geri kalan kısımda ise Aczî'nin gazel, beyit, kıta vb. gibi çeşitli nazım şekilleri kullanarak kaleme aldığı 13 Arapça, 19 Farsça ve 36 Türkçe şiir yer almaktadır.

1.37. Türk Şâir ve Âşıkları²⁰³

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde kayıtlı olup üç cönkten müteşekkildir. Cönklerin üçü de ayrı ayrı ciltlidir. İlk cönk 42 Yu 10470/1 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 155x110-bb mm ebadında, bez ciltli olup 172 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Başı: (1a)

عثمانلى دورى صوك چاغ مولوى شاعرلرندن قونيه ليدر...

Sonu: (172b)

دعالر ايوب آغا جان و دلدن
ديدم تاريخ اولار قروحنه رحمت

²⁰² Eserin başı mürekkebin dağılmasından dolayı okunamamıştır.

²⁰³ Katalog kaydında eserin adı “*Türk Şâirleri ve Âşıkları*” olarak verilmiştir. Yalnızca 3. ciltte eserin adı “*Türk Şâirleri*” olarak belirtilmiştir. Ancak Aczî, *Dîvân*'ın sonuna eklediği tercümeihâlde bir antoloji mahiyetinde “*Türk Şâir ve Âşıkları*” isminde bir eser telif ettiğini belirtmiştir. Bundan dolayı bu isim tercih edilmiştir. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 710.

İkinci cönk 42 Yu 10470/2 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 165x115-bb mm ebadında, ciltsiz olup 68 varaktır. Eserin son 4 varağı şairlerle ilgili değildir. Bu kısma Aczî, şiirlerini ve Latin alfabesinin harflerini yazmıştır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Baş: (1a) دانیس بك- عثمانلی شاعرلردن دیوان همایون اوپه سی خلفاسندن ایکن ۱۲۴۵ تاریخنده کنج ایکن نودی ...
Sonu: (68b) ... بر چوق مؤثر شعرلری ترجیع و ترکیب بندلری چوق کوزل و قیمتی اثرلرندندر.

Üçüncü cönk 42 Yu 10470/3 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 120x200-100x180 mm ebadında, ciltsiz olup 57 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup satır sayısı muhtelifdir. Eserin ne zaman yazılmaya başlandığına ve bitirildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Baş: (1b) ۱۲۵۸ ده افلا[ق؟] بکی ایشلری ایچین پکرشه کیتدی.
Sonu: (57a) حسن پاشانک شفاعتیه قورنارق استانبوله کوندرلمش.

İbrahim Aczî, birbirinin devamı mahiyetinde olan bu üç cönkte; âşık edebiyatı, divan edebiyatı ve dinî-tasavvufî halk edebiyatından seçtiği toplam 777 şairin (1. ciltte 273, 2.ciltte 215 ve 3. ciltte 289) hayatları ile ilgili bilgiler sunmuş; bazı şairlerin şiirlerinden örnekler vermiş, bazılarının ise yalnızca adını zikretmiş olup detaylı bilgi vermemiştir. Şairler hakkında bilgi verilirken alfabetik sıralama gözetilmeye çalışılmıştır. Birinci ciltte şair adları genellikle Latin harfleri ile verilmiştir. İkinci ciltte şair adlarına Arap harfleri ile başlanmış, Latin harfleri ile devam edilmiştir. Üçüncü ciltte ise şair adları tamamen Arap harfleri ile verilmiştir. Diğer ciltlerden farklı olarak üçüncü cildin kapağında eserin bitiriliş tarihine (1 Temmuz 1938, saat 6) yer verilmiştir.

1.38. Yâdigâr

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10456 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 150x105-120x83 mm ebadında, bez ciltli olup 39 varaktır. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 16 satırdan müteşekkildir. Eser, 1961 yılında Konya'da kaleme alınmıştır.

Başı: (1a) دار قطنی ابن عمر رضی اللہ انہم عنہم روایت ایتمشدر ...

Sonu: (39b) ... بدندکہ یل آغری وصیزیلرہ سورولورسہ و اوغولورسہ باذن دفع و رفع اولور.

Arapçadan tercüme edildiği belirtilen ve mensur olan eser, dokuz fasıl üzerine tertip edilmiştir: Besmele-i şerifin fazilet ve hikmetleri; Besmele-i şerifin tefsiri hakkında; Besmele-i şerife müteallik meseleler; Besmele-i şerifin okumakta hassaları ve sayısı, Besmele-i şerifin hassaları ve sırları; Besmele-i şerîfi yazmak ve hâmil olmak hassaları; Fâtiha-i şerîfi okuma hassaları, ilahi sır, manevi fayda ve sayıları; Fâtiha tarifi bu a'zam ve efdal Fâtiha tariflerindedir; Yazmak suretiyle Fâtiha'nın hassaları.

1.39. Dîvân-ı 'Aczî

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10437 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 185x120-bb mm ebadında, sırtı bez yüzü kâğıt ciltlidir. Müellif tarafından yapılan fihriste, eserin 587 sayfa²⁰⁴ olduğu bilgisi yer almaktadır. Bununla birlikte Aczî'nin daha sonra yaptığı ilaveler ve boş sayfalarla birlikte eser, 712 sayfa olmuştur. Rika hattıyla kaleme alınmış olup 21 satırdan müteşekkildir.

Başı: (1a) هر بری زمین زمان و محیط اوزرینه ...

Sonu: (39b) ... اورمانلر هب بوکمش طورور بلینی

طورماز فلک اسدیریر سام بلینی

نوتمز کسمش قومرولرده دلیینی

عجزی ندن دنیا بویله بورشور

İbrahim Aczî, eserinde her bir şiirinin nerede ve ne zaman kaleme alındığını belirtmiş; bazı şiirlerin yazılış sebeplerine yer vermiştir. Aczî'nin *Dîvân*'ında toplam 521 şiir yer almaktadır.²⁰⁵ Bu şiirlerin 4'ü Arapça, 9'u Farsça'dır. Eserde yer alan 5 şiir ise başka yazarlara

²⁰⁴ Esere müellif tarafından fihrist yapılmış olup şiirler bu fihriste göre tertip edilmiştir. Bundan dolayı eser varak numarası ile değil sayfa numarasıyla ifade edilmiştir.

²⁰⁵ Bu şiir sayısına gazetede yayımlanan ve *Dîvân*'a gazete küpürü olarak eklenen 6 şiir dâhil edilmemiştir. Söz konusu şiirlerin yapıştirıldığı ilgili sayfalar *Dîvân*'da belirtilmiştir. Ayrıca müellif tarafından *Dîvân*'da 71. şiir için yer ayrılmış; ancak şiire yer verilmemiştir. Yukarıdaki şiir sayısında yazılmayan bu şiir de dâhil edilmemiştir.

aittir. Aczî, *Dîvân*'ında bulunan şiirlerinin bir kısmının (221 şiir) *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi* adlı hatırat kitabında yazılış sebepleri ile ayrıntılı olarak yer aldığını ifade etmektedir. Ancak Aczî, şiirlerinin hepsini bir araya getirme gayreti ile *Dîvân*'ında toplamıştır.²⁰⁶ Tezin ikinci bölümünde *Dîvân* ayrıntılı olarak inceleneceğinden burada verilen bilgiler sınırlı tutulmuştur.

2. MATBU ESERLERİ

Aczî, yazma eserlerinin yanında birtakım eserlerini daha geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla yayımlamıştır. Aczî'nin yazma hâlinde olup daha sonra yayımladığı eserleri, ilgili yazmaların tanıtıldığı kısımda verildiğinden, bu kısma alınmamıştır. Bu kısımda Aczî'nin bunun dışında kalan eserleri tanıtılacaktır.

2.1. Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor

Konyalı Âşık Şem'î'nin hayatının ayrıntılı olarak araştırılması sonunda oluşan bu eser, Şem'î'nin hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler sunmakta ve şiirlerine yer vermektedir. Eserde koşma, divan, kalenderî, kıta vb. nazım şekilleri ile yazıldığı ve belirtilen Şem'î'ye ait olan 161 şiir yer almaktadır. Buna ek olarak Âşık Şem'î'nin Âşık Dertli, Âşık Kenzî (ö. 1300/1882-1883)²⁰⁷ gibi birçok şairle atışmaları da yer almaktadır. Halk edebiyatı serisi çerçevesinde çıkan eser, Yeni Kitap Basımevi tarafından 1951 yılında Konya'da 194 sayfa olarak basılmıştır.

2.2. Tercümelere ve Fikirler Mevlâna-Hayyâm ve Eserleri

İbrahim Aczî, Mevlânâ ve Ömer Hayyâm'ın eserleri ile ilgili yanlış birtakım düşüncelerin bulunduğunu ve bu hususiyetlerin tercümeden kaynaklı olduğunu ifade

²⁰⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 1.

²⁰⁷ Âşık Kenzî, aslen Konyalı olup döneminin usta şairlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Karaman kaymakamının himayesinde olan Kenzî'nin boyunun kısa ve insanlara muamelesinin nazik olduğu belirtilmektedir. Tahminlere göre 1300/1882-1883 yılında vefat etmiştir. Sadettin Nüzhet-Mehmed Ferid, *Konya Vilâyeti Halkiyâtı ve Harsiyâtı*, Vilayet Matbaası, Konya, 1926, s. 97.

etmektedir. Aczî, bundan dolayı söz konusu müelliflerin eserlerinin iyi tetkik edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Mevlânâ (10 şiir) ve Hayyâm'dan (5 rubâî) seçtiği bazı şiirleri eserinde açıklamıştır. Buna ek olarak tercüme ile ilgili husuları açıklarken Hüdâyî (ö. 1628), Abidin Paşa (ö. 1906) ve Ahmet Avni Konuk (ö. 1938) gibi şair ve Mesnevî şârihlerinden faydalanmıştır. Eser, Konya Ülkü Basımevi'nde 1955 yılında basılmış olup 40 sayfadır.

3. TESPİT EDİLEMEYEN ESERLERİ

İbrahim Aczî'nin *Dîvân*'ında verdiği eser listesinde yer alan; ancak yapılan araştırmalara rağmen herhangi bir nüshasına ulaşılamayan bazı eserleri bulunmaktadır. İlgili eserler şunlardır:

- 1- Bir Tavşanın Sergüzeşti
- 2- Hazret-i Ali'nin Şehâdeti
- 3- Konya Eski Eserler ve Kitabeleri
- 4- Reddü'l-Evhâm²⁰⁸
- 5- Yüz Bir Hadis
- 6- Zavallı Hayyâm
- 7- Uyan Ey Türk Hanımı²⁰⁹

²⁰⁸ Aczî, bu eserin Dozy tarihine bir reddiye olduğunu belirtmiştir. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 378.

²⁰⁹ Serdar Ceylan, "İbrahim Aczî Kendi (1883-1965)", s. 277.

4. İSTİNSAH ETTİĞİ ESERLER

4.1. Dîvân-ı Şem‘î Baba

Yusuf Ağa Kütüphanesi 10472 arşiv numarası ile kayıtlı olan eser Şem‘î Baba’nın *Dîvân*’ının İbrahim Aczî tarafından istinsah edilmiş nüshasıdır. *Dîvân*, 95 varak olup eserin son 5 varağında boş sayfalar ve çeşitli notlar bulunmaktadır.²¹⁰

4.2. Sevâkıb Tercümesi²¹¹

Eser, Yusuf Ağa Kütüphanesi’nde 10445 arşiv numarası ile kayıtlıdır. İbrahim Aczî, Yusuf Ağa Kütüphanesi’nde 686 arşiv numarası ile kayıtlı olduğunu belirttiği²¹² Mesnevîhân Dervîş Mahmud Dede (ö. 1011/1602)’nin²¹³ tercüme ettiği *Sevâkıb-ı Mevlânâ* adlı eserin bir kısmını Aczî, 147 varak olarak rika hattıyla istinsah etmiştir.

²¹⁰ Helvacı Mehmed Ağa’nın oğlu ve asıl adı Ahmed olan Âşık Şem‘î, Konya’da dünyaya gelmiştir. Şem‘î’nin doğumu ve ölümü hakkında farklı bilgiler mevcuttur. İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal onun hacca gidişini anlatan gazelinden hareketle doğum tarihinin 1771-1773 yılları arasında olabileceğini; vefatının ise 1839-1842 yılları arasında olma ihtimalinin kuvvetli olduğunu belirtmektedir. İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî’ş-Şuarâ)*, Haz. Ayşegül Celepoğlu, 5. cilt, Ankara, 2013, s. 2249-2250.

Ayrıntılı bilgi için bakınız: Nilgün Aydın, *Konya Âşıklık Geleneği (18-19.yy) Âşık Şem‘î ve Şiir Dünyası (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2019.

²¹¹ Eserin adı ile ilgili net bilgi yer almamaktadır. Dervîş Mahmud Dede’nin *Terceme-i Sevâkıb* adlı eserinin Aczî tarafından istinsah edilmiş hali olduğundan dolayı katalog kaydında esere söz konusu isim verilmiştir.

²¹² Yapılan araştırmalarda ilgili eser Dervîş Mahmud Dede adına *Terceme-i Sevâkıb* adıyla kayıtlı olup Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 686 demirbaş numarası ile kayıtlıdır.

²¹³ Mesnevîhân Mahmud Dede Konyalı’dır. Mahmud Dede, önce Abdülatif b. Şeyh Sinan Dede’ye intisap etmiş ve 15 yıl bu zatın hizmetinde bulunmuştur. Sinan Dede’nin vefatıyla birlikte onun kardeşi olan Abdülkerim b. Sinan Dede’ye intisap ederek bu zata da 17 yıl hizmet ettikten sonra 983/1575 yılında Mevlevî icazeti almıştır. Abdülvahab b. Mehmed’ül-Hemedânî, Ahmed Eflakî’nin yazmış olduğu *Menâkıbü’l-Ârifin*’i muhtasar olarak bir araya getirmiştir. Mahmud Dede ise Farsça olan bu muhtasar eseri, 998/1590 yılında 9 bab üzere tercüme ederek III. Sultan Murad’a sunmuştur. A. Süheyl Ünver, *Sevâkıb-ı Mevlânâ Mevlânâ’dan Hatıralar*, Organon, İstanbul, 1973, s. 2.

4.3. Şâhnâme-i Ahî

Eser, Yusuf Ağa Kütüphanesi 10459 arşiv numarası ile kayıtlı olup Melek-zâde Rüstem Dârâ tarafından rika hattıyla Farsça olarak kaleme alınmıştır. İbrahim Aczî tarafından istinsah edilen eser, 63 varaktır.²¹⁴

5. GAZETE VE DERGİ YAZILARI

Müellifin çeşitli gazetelerde ve dergilerde tefrika veya makale olarak yayımlanmış yazıları bulunmaktadır. Aczî'nin hayatı ile ilgili yapılan çalışmalardan, hatıratından, *Dîvân*'ından ve Yusuf Ağa Kütüphanesinde bulunan tefrikalardan hareketle yazı kaleme aldığı düşünülen gazete ve dergiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede bu yazıları tespit etmek amacıyla *Anadolu*, *Babalık*, *Ekekon*, *Işık*, *Öz Demokrat Konya* gazeteleri ile *Folklor Postası* ve *Konya Halkevi* dergilerinin tamamı; *Sabah*, *Yeni Konya*, *Yeni Meram* gazetelerinin ise yayım hayatına başladıkları yıldan Aczî'nin vefatına kadar olan dönemde yayımlanan sayıları incelenmiştir. Aczî'nin *Dîvân*'ında söz konusu tarihten önce yazısı olduğunu belirttiği²¹⁵ *Babalık Gazetesi*'nde incelemeye rağmen herhangi bir yazıya ulaşılamamıştır. İncelenen bu yayımlarda, Aczî'nin tespit edilen yazılarının künye bilgilerine aşağıda yer verilmiştir. Künye bilgileri verilen yazıların başlıkları gazete ve dergilerde yayımlandığı şekli ile verilip dil ve imla açısından herhangi bir tasarrufta bulunulmamıştır. Ayrıca gazetede tefrika numarası verilmiş yazıların kaç tefrika olduğu bilgisi parantez içerisinde verilmiş olup, numara verilmeyen tefrikalara ait böyle bir bilgi verilmemiştir.

²¹⁴ Hayatı hakkında net bilgi bulunmayan Melek-zâde Rüstem Dârâ'nın eseri ile ilgili Volkan İleri tarafından lisansüstü çalışma yapılmıştır. Çalışmanın künye bilgisi şu şekildedir: Volkan İleri, *Melek-zâde Ahî Rustem Dârâ'nın Şâhnâme-i Ahî Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2019.

²¹⁵ Aczî'nin 24 Temmuz 1326/6 Ağustos 1910 tarihinde aktardığı ilgili bilgi şu şekildedir: "... *Babalık Gazetesi*'nde ba'zî açık isim ba'zî nâm-ı müste'ârla [...] şi'irlerim *Ḳonya Vâlisi 'Ârifî Pâşâ*'nın nazar-ı dikkatini çekmiş..." İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 140.

5.1 Gazetelerde Yayımlanan Yazıları

5.1.1 Anadolu Gazetesi²¹⁶

- 1- “Ramazan Sohbetleri”, *Anadolu Gazetesi*, 17 Ocak 1964-14 Şubat 1964.
- 2- “Deryadiliz”, *Anadolu Gazetesi*, 27 Şubat 1964, s. 2.
- 3- “Kendimizi Tanıyalım”, *Anadolu Gazetesi*, 23 Mart 1964-4 Haziran 1964 (28 Tefrika).
- 4- “Sevakıbı Mevlâna”, *Anadolu Gazetesi*, 20 Haziran 1964-19 Eylül 1964 (62 Tefrika).
- 5- “Gazete”, *Anadolu Gazetesi*, 11 Kasım 1964-22 Aralık 1964 (27 Tefrika).
- 6- “Şiir Demeti Semai”, *Anadolu Gazetesi*, 29 Aralık 1964, s. 3.

5.1.2 Işık Gazetesi²¹⁷

- 1- “İnsan Oğulları Mevlâna ve Âriflerin Dili”, *Işık Gazetesi*, 21 Mayıs 1962-11 Temmuz 1962 (45 Tefrika).
- 2- “Âlem ve Ahlak”, *Işık Gazetesi*, 20 Temmuz 1962-28 Ağustos 1962 (34 Tefrika).
- 3- “Devirler Arası Konya”, *Işık Gazetesi*, 25 Eylül 1962-10 Aralık 1962 (56 Tefrika).
- 4- “Mevlâna ve Son Gece”, *Işık Gazetesi*, 17 Aralık 1962, s. 2.

²¹⁶ Mahir İba'nın sahibi, Ş. Zafer Göncü'nün ilk yazı işleri müdürü olduğu Anadolu Gazetesi “*Günlük Tarafsız Siyasi Gazete*” başlığıyla 3 Ocak 1964 tarihinde yayım hayatına başlamıştır. Anadolu Gazetesi, 19 Şubat 1965 tarihinde faaliyetlerini noktalamıştır. Caner Arabacı, Bünyamin Ayhan vd., *Konya Basın Tarihi*, Palet Yayınları, 2. Baskı, Konya, 2009, s. 307-310.

²¹⁷ Mehmet Ali Beştav'ın sahibi olduğu Işık Gazetesi, “*Günlük Siyasi Tarafsız Akşam Gazetesi*” başlığı ile 16 Aralık 1958 tarihinde yayım hayatına başlamıştır. Gazetenin ilk yazı işleri müdürü Muammer Şahin'dir. Işık Gazetesi, Adem Demirsoy'un araştırmalarına göre, 12 Ekim 1964 tarihinde yayım hayatından çekilmiş; ancak daha sonra yeniden yayımlanmaya devam etmiştir. Gazetenin ne zaman yayım hayatını noktalandığı ile ilgili net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Adem Demirsoy, *Konya Basınında Afif Evren (1922-1977)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2008, s. 66-67.

- 5- “Âşıklar ve Güzeller”, *Işık Gazetesi*, 3 Ocak 1963-20 Haziran 1963 (97 Tefrika).²¹⁸
- 6- “Şiir Demeti Şu Dağlar”, *Işık Gazetesi*, 16 Nisan 1963, s. 3.
- 7- “Şiir Demeti Dağ Güzeli”, *Işık Gazetesi*, 17 Nisan 1963, s. 3.
- 8- “Şiir Demeti İlkbahar”, *Işık Gazetesi*, 18 Nisan 1963, s. 3.
- 9- “Şiir Demeti İlkbahar ve Bülbül”, *Işık Gazetesi*, 19 Nisan 1963, s. 3.
- 10- “Şiir Demeti Geçmiş Hatıralar”, *Işık Gazetesi*, 23 Nisan 1963, s. 3.
- 11- “Şiir Demeti Geçmiş Hatıralar Altın Oluk”, *Işık Gazetesi*, 26 Nisan 1963, s. 3.
- 12- “Şiir Demeti İhtiras Bir Tayfon”, *Işık Gazetesi*, 1 Mayıs 1963, s. 3.
- 13- “Şiir Demeti Şafak ve Dağlar”, *Işık Gazetesi*, 3 Mayıs 1963, s. 3.
- 14- “Şiir Demeti İhtiras ve Muhteris”, *Işık Gazetesi*, 8 Mayıs 1963, s. 3.
- 15- “Şiir Demeti Ey Vatanım”, *Işık Gazetesi*, 9 Mayıs 1963, s. 3.
- 16- “Atasözlerinin Mana ve Hikmetleri”, *Işık Gazetesi*, 7 Ağustos 1963-7 Eylül 1963 (27 Tefrika).
- 17- “Leyla ve Mecnun”, *Işık Gazetesi*, 27 Kasım 1963-19 Şubat 1964 (51 Tefrika).²¹⁹
- 18- “Mevlâna ve Aşk”, *Işık Gazetesi*, 17 Aralık 1963, s. 3.

²¹⁸ Tefrikaya 9 Nisan 1963 tarihinde devam edileceği bilgisi verilmiş; ancak uzun bir süre devam edilmemiştir. Yazı dizisine 3 Haziran 1963-20 Haziran 1963 arasında devam edilmiş ve son tefrikaya 97 numarası verilmiştir. Araştırmaya rağmen aralarda yayımlanan tefrikalara rastlanmamıştır.

²¹⁹ Gazetede ilgili tefrikanın devamı var denilmiş; ancak yapılan incelemelerde yazı dizisinin devamına rastlanmamıştır.

- 19- “Konya Daha Temiz ve Medeni Bir Şehir Olabilir mi?”, *Işık Gazetesi*, 14/15 Mayıs 1964.
- 20- “İki Parça”, *Işık Gazetesi*, 8 Haziran 1964, s. 3.
- 21- “Bilgin Nasıl Olur”, *Işık Gazetesi*, 3 Temmuz 1964, s. 2.
- 22- “Osmanlı Sarayında Paşalar-Cellatlar”, *Işık Gazetesi*, 27 Temmuz 1964-26 Ağustos 1964 (14 Tefrika).
- 23- “Bir Geziden Notlar: İstanbul Topkapı Önünde 12 Temmuz 1964”, *Işık Gazetesi*, 22/25/28 Eylül 1964-1/5/8/12/15 Ekim 1964.
- 24- “Hazreti Mevlâna Deveran ve Huzur”, *Işık Gazetesi*, 4 Ocak 1956-25 Ocak 1965.

5.1.3 Öz Demokrat Konya Gazetesi²²⁰

- 1- “Tatlı Tenkid”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 29-31 Ocak 1958.²²¹
- 2- “Sayın Aynur’a”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 6 Şubat 1958, s. 2.²²²
- 3- “60 Yıl Önce Konya Folklor Âlemi”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 1 Mart-14 Mayıs 1958.²²³
- 4- “Devran Köşesi: Gün Aşırı”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 21/23/25 Mayıs 1958.
- 5- “Devran Köşesi: Felsefe”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 26 Mayıs 1958, s. 2.

²²⁰ Öz Demokrat Konya Gazetesi, “*Günlük Siyasi Sabah Gazetesi*” olarak 17 Aralık 1957 tarihinde yayım hayatına başlamıştır. Gazetenin sahibi Azim Matbaacılık ve Ticaret adına Hasan Gücüyener’dir. Gazete 29 Aralık 1960’ta yayım faaliyetlerini noktalamıştır. *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 17 Aralık 1957, s. 1; Caner Arabacı, Bünyamin Ayhan vd., *Konya Basın Tarihi*, s. 278.

²²¹ İbrahim Aczi’nin, aynı gazetede yazılar kaleme alan Aynur Şarkman’a tenkitte bulunduğu yazı dizisidir.

²²² Aynur Şarkman Aczi’nin eleştirilerine yönelik 31 Şubat 1958 tarihinde “*Tatlı Tenkide Tatlı Cevap*” başlıklı yazı kaleme almıştır.

²²³ Gazetede ilgili tefrikanın devamı var denilmiş; ancak yapılan incelemelerde yazı dizisinin devamına rastlanmamıştır.

- 6- “Devran Köşesi: Devran ve Âşıklar”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 27 Mayıs- 1 Haziran 1958.
- 7- “Avcılık ve Ruhi Spor-Av Âleminin Ruhi ve Hayati Meraklı Safhaları”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 16-27 Haziran 1958 (9 Tefrika).²²⁴
- 8- “Düşünceler: Hakikat Hakkın Yolu, Ondan Bahsedenenler Hakkın Has Kuludur”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 8 Temmuz 1958, s. 2.²²⁵
- 9- “Kıbrıs: Hak Ölmedi, Ölmez ve Ölmeyecek”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 11 Temmuz 1958, s. 2.
- 10- “Olağan Şeyler”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 22 Temmuz 1958, s. 3.
- 11- “Felsefe ve Dünya”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 11-17 Ağustos 1958.
- 12- “Gönül Hakikat Evi”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 28 Ağustos 1958, s. 2.
- 13- “Asırların Unutturamadığı Hikayeler”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 24 Kasım-5 Aralık 1958.
- 14- “Eleştirme: Mevlânâ ve Mesnevi”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 29 Aralık 1958, s. 3.
- 15- “Eleştirme: Gülümlü Mermi”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 30 Aralık 1958, s. 3.²²⁶
- 16- “Mevlânâ Destânı”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 24 Ocak 1959, s. 2.

²²⁴ Gazetede ilgili tefrikanın devamı var denilmiş; ancak yapılan incelemelerde yazı dizisinin devamına rastlanmamıştır.

²²⁵ 15 Haziran 1958 tarihinden Hakkı Ediz’in yazmış olduğu “Varlık Yokluk Bizlere Has Bir İcat Olsa Gerek” başlıklı yazıya yönelik kaleme alınan ve Aczi’nin bu konudaki düşüncelerini içeren yazıdır.

²²⁶ Konya’da basın gelişmesine önemli katkıda bulunan Ali Rıdvan Bülbül’ün *Gülümlü Mermi* adlı eserine tebrik ve adından dolayı eleştiri mahiyetinde kaleme alınan yazıdır. Ali Rıdvan Bülbül’ün hayatı ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Seval Selçuk, *A. Rıdvan Bülbül Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2007.

- 17- “Gönüller Sultanı Mevlânâ”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 15 Nisan 1959, s. 2.²²⁷
- 18- “Ata Sözleri”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 14 Haziran-24 Temmuz 1959 (14 Tefrika).
- 19- “Bir Telif Babında ve İlim Yayma Derneği”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 16 Ekim 1959, s. 2.
- 20- “Hey Gidi Günler Hey: Bir Garip Hikaye”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 24 Haziran 1960, s. 2.

5.1.4 Sabah Gazetesi²²⁸

İbrahim Aczi'nin bu gazetede yayınlanan yazıları şunlardır:

- 1- “Her gün Bir Şiir”, *Sabah Gazetesi*, 14/15/16 Haziran 1961.
- 2- “Felek Rüzgarı”, *Sabah Gazetesi*, 17 Haziran 1961-21 Ağustos 1961 (42 Tefrika).²²⁹
- 3- “Toros Dağlarında”, *Sabah Gazetesi*, 22 Mayıs 1962-31 Ekim 1962 (108 Tefrika).
- 4- “Olur Mu...?”, *Sabah Gazetesi*, 2 Temmuz 1962, s. 2.
- 5- “Kendi Köşesinden”, *Sabah Gazetesi*, 3/5/7/8/9/10 Kasım 1962.
- 6- “Dünya Ufuklarında”, *Sabah Gazetesi*, 21 Kasım 1962-25 Ocak 1963 (43 Tefrika).

²²⁷ Kendisini kültürel değerlerin araştırılmasına adan Mehmet Önder'in (ö. 2014) “Gönüller Sultanı Hazreti Mevlânâ” isimli eserine yönelik Aczi'nin görüşlerinin yer aldığı değerlendirme yazısıdır. Mehmet Önder'in hayatı ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Mestan Karabacak, *Konyalı Bir Folklor Araştırmacısı Dr. Mehmet Önder*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 1993.

²²⁸ Sabah Gazetesi'nin sahibi ve ilk yazı işleri müdürü Ali Rıdvan Bülbül'dür. Gazete “Günlük Tarafsız Siyasi Gazete” sloganıyla 4 Temmuz 1960 tarihinde yayım hayatına başlamıştır. Sabah Gazetesi 1969 yılının sonlarında Yeni Meram Gazetesi ile birleşerek yayım hayatını noktalamıştır. Adem Demirsoy, *Konya'da Basının Gelişmesi ve Yeni Konya Gazetesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2003, s. 10.

²²⁹ Gazetede ilgili tefrikanın devamı var denilmiş; ancak yapılan incelemelerde yazı dizisinin devamına rastlanmamıştır.

- 7- “Eski Devirler ve Ramazan”, *Sabah Gazetesi*, 1 Şubat 1963-21 Şubat 1963 (16 Tefrika).
- 8- “Toros Dağlarında (İkinci Kısım)”, *Sabah Gazetesi*, 13 Mart 1963-4 Haziran 1963.²³⁰
- 9- “Kendi Kendime Son Tavsiye”, *Sabah Gazetesi*, 26/27 Nisan 1963.
- 10- “Hafız Şirazi Konuşuyor”, *Sabah Gazetesi*, 8 Ağustos 1963-28 Ağustos 1963 (15 Tefrika).
- 11- “Aşk ve Âşıklar”, *Sabah Gazetesi*, 27 Kasım 1963-31 Aralık 1963 (28 Tefrika).²³¹
- 12- “Hikmet Dâhisi Ömer Hayyam”, *Sabah Gazetesi*, 5 Mart 1964-16 Nisan 1964.

5.1.5 Yeni Konya Gazetesi²³²

- 1- “Âşık Şem‘i Konuşuyor”, *Yeni Konya Gazetesi*, 19 Şubat 1951-13 Ekim 1951 (113 Tefrika).
- 2- “Sultan Veled Medresesi Acaba Neresi?”, *Yeni Konya Gazetesi*, 31 Ekim 1951, s. 3.
- 3- “60 Yıl Önce Konya (Eski Eserler-Türbeler-Çeşmeler-Mezarlar ve Kitabeler)”, *Yeni Konya Gazetesi*, 23 Kasım 1951-28 Kasım 1951 (4 Tefrika).

²³⁰ Tefrika numaralarında karışıklık bulunmaktadır. Yazı dizisinde tefrika no 461 ile başlamış 505’e kadar devam etmiştir.

²³¹ Gazetede ilgili tefrikanın devamı var denilmiş; ancak yapılan incelemelerde yazı dizisinin devamına rastlanmamıştır.

²³² Günlük olarak yayımlanan ve günümüzde hâlâ yayım hayatına devam eden gazete, 1 Haziran 1949 tarihinde yayım hayatına başlamıştır. Gazetenin kurucusu, Mustafa Naci Gücüyener’dir (ö. 1898). Celaledin Kişmir (ö. 2008), Feyzi Halıcı (ö. 2017), Mehmet Önder (ö. 2014), Ali Rıdvan Bülbül gazetede yazı kaleme alan isimlerden bazılarıdır. Gazetede yazılar kaleme alan bu kişilerin hayatları ile ilgili bilgiler için bakınız: Adem Demirsoy, *Konya’da Basının Gelişmesi ve Yeni Konya Gazetesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2003; Saim Sakaoğlu, “Kişmir, Celaledin”, *Konya Ansiklopedisi*, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya Kültür A.Ş Kültür Yayınları 209, 5. cilt, Konya, 2013, s. 203; Semra Cengiz, *Feyzi Halıcı’nın Hayatı Edebi Şahsiyeti ve Eserleri*, Selçuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1993; Mustafa Memiş, *Feyzi Halıcı’nın Hayatı ve Halk Edebiyatına Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi SBE, Manisa, 2010.

- 4- “Konya Halk Şairleri”, *Yeni Konya Gazetesi*, 23 Aralık 1951-30 Aralık 1951 (6 Tefrika).²³³
- 5- “Tahvil: Nazireye, nazire...!”, , *Yeni Konya Gazetesi*, 18 Şubat 1952, s. 3.
- 6- “Birbirini Nakzeden Teskere ve Sicil İsimleri Saymak İlim Değildir”, *Yeni Konya Gazetesi*, 25/26/27/28 Şubat 1952-3/4/5 Mart 1952.²³⁴
- 7- “Âşık Şem’i için, Cahit Öztelli İmzasıyla Yazılan Tenkide Cevap”, *Yeni Konya Gazetesi*, 15 Mayıs 1952, s. 2.²³⁵
- 8- “Geciken Cevaba Son Cevabımız Sayın Cahit Öztelliye”, *Yeni Konya Gazetesi*, 23-25 Ekim 1952.
- 9- “Mevlana’yı Anma Gecesinden Konya’da Lâhûti Bir Gece”, *Yeni Konya Gazetesi*, 21 Aralık 1952-14 Ocak 1953 (13 Tefrika).
- 10- “Dünya ve İnsanlar”, *Yeni Konya Gazetesi*, 13 Şubat 1953-2 Mart 1953 (13 Tefrika).
- 11- “Güzeller, Cazibesi ve Âşıklar”, *Yeni Konya Gazetesi*, 4 Nisan 1953-22 Nisan 1953 (11 Tefrika).
- 12- “Devran Köşesi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 5/10/18/24 Ocak-1/3/5/11 Şubat-3/5 Nisan 1954 (10 Şiir).

²³³ Gazetede ilgili tefrikanın devamı var denilmiş; ancak yapılan incelemelerde yazı dizisinin devamına rastlanmamıştır.

²³⁴ Feridun Nâfiz Uzluk (ö. 1974) Aczî’yi yanlış verdiği birtakım bilgilerden dolayı eleştirmiştir. Söz konusu yazılar, Feridun Nâfiz Uzluk’un İbrahim Aczî aleyhine kaleme aldığı 5-7 Şubat 1952 günlü “*Edebiyat Gerçeğe Uyumyanları Sıralamak Değildir*” yazısına Basın Kanunu’nun gereği olarak Aczî’nin yazmış olduğu cevap yazılarıdır.

²³⁵ Cahit Öztelli’nin 29 Nisan 1952 tarihli “*Konyalıları İlgilendiren Bir Kitap Âşık Şem’i Konuşuyor*” adlı yazısına Aczî’nin verdiği cevaptır. Gazete üzerinden bu yazışma devam etmiştir. Bu cevaba Cahit Öztelli 16 Ekim 1952’de “*Geciken Cevap*” adlı bir yazı kaleme almıştır. Bunun üzerine Aczî de 23/24/25 Ekim 1952 tarihlerinde “*Geciken Cevaba Son Cevabımız Sayın Cahit Öztelliye*” adlı yazıları kaleme almıştır.

- 13- “Gören Var Mı?”, *Yeni Konya Gazetesi*, 8 Ocak 1954, s. 2.
- 14- “Yeni Bir Rivayet Yazısı”, *Yeni Konya Gazetesi*, 2 Ocak 1955, s. 2.
- 15- “Dergiler”, *Yeni Konya Gazetesi*, 28 Ocak 1955, s. 2.
- 16- “Gök Dede”, *Yeni Konya Gazetesi*, 5 Şubat 1955, s. 2.
- 17- “Peynir Gemisi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 27 Temmuz 1955, s. 3.²³⁶
- 18- “Mevlâna ve Divan-ı Kebir”, *Yeni Konya Gazetesi*, 6 Ocak 1956, s. 2.
- 19- “Türk Mızrabı Güzellik-Güzeller ve Âşıklar”, *Yeni Konya Gazetesi*, 10 Ocak 1956-21 Şubat 1956 (17 Tefrika).
- 20- “Mevlâna Diyorki”, *Yeni Konya Gazetesi*, 12 Ocak 1956, s. 2.
- 21- “Aczi’nin Gülü Cevab-ı Dandin Şikâf”, *Yeni Konya Gazetesi*, 28 Ocak 1956, s. 2.²³⁷
- 22- “Hakikat Karşısında”, *Yeni Konya Gazetesi*, 5 Mayıs 1956, s. 2.
- 23- “Hak-Hakikat”, *Yeni Konya Gazetesi*, 8 Mayıs 1956, s. 2.
- 24- “Dârâ ve İskender”, *Yeni Konya Gazetesi*, 29 Ağustos 1956-18 Eylül 1956 (12 Tefrika).
- 25- “Konyada, Mevlâna Gecesine”, *Yeni Konya Gazetesi*, 7 Ocak 1957, s. 3.
- 26- “Mevlâna Diyarından”, *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Ocak 1957, s. 2.
- 27- “İstanbul Caddesi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Ocak 1957, s. 2.

²³⁶ Celaleddin Kışmır’ın *Peynir Gemisi* adlı eseri ile ilgili yayımlanmış olan yazıdır.

²³⁷ Aczi’nin Abdülbâki Gölpınarlı’nın 26 Ocak 1956 tarihinde kaleme aldığı “*Gül Deste’nin Dikeni Cevâb-ı Dendon-Şiken*” adlı yazısına verdiği cevaptır. Gölpınarlı bu yazısında Aczi’nin 6 Ocak 1956 tarihli “*Mevlâna ve Divan-ı Kebir*” yazısını eleştirmiş ve bu yazıyı kaleme almıştır.

- 28- “Cengiz ve Harzimşah”, *Yeni Konya Gazetesi*, 22 Ocak 1957-1 Mart 1957 (30 Tefrika).
- 29- “Konya Folkloru Âşıklar Dilinden”, *Yeni Konya Gazetesi*, 17 Temmuz 1958-2 Eylül 1958.
- 30- “Tenkit Nedir”, *Yeni Konya Gazetesi*, 13 Eylül 1958-2 Aralık 1958 (32 Tefrika).²³⁸
- 31- “Mersiye”, *Yeni Konya Gazetesi*, 7 Aralık 1958, s. 2.
- 32- “Mevlâna İhtifalinin Sonunda”, *Yeni Konya Gazetesi*, 31 Aralık 1958/7 Ocak 1959.
- 33- “Konya Mezar Folkloru”, *Yeni Konya Gazetesi*, 3 Ağustos 1959-9 Kasım 1959 (41 Tefrika).
- 34- “Hazire Kelimesi Üzerine”, *Yeni Konya Gazetesi*, 3 Kasım 1959, s. 2.
- 35- “Külliyatı Letâif Fıkрасına Evet Öyle”, *Yeni Konya Gazetesi*, 13 Kasım 1959, s. 2.
- 36- “Kâinat ve Dağlarla Hasbihal”, *Yeni Konya Gazetesi*, 9 Ocak 1960-20 Ocak 1960 (8 Tefrika).
- 37- “Değişmiş”, *Yeni Konya Gazetesi*, 17 Şubat 1960, s. 2.
- 38- “Âşık Dertli Konya’da”, *Yeni Konya Gazetesi*, 20 Şubat 1960-6 Nisan 1960 (13 Tefrika).²³⁹
- 39- “İlimde Sinsi Rekabet Var Mı?”, *Yeni Konya Gazetesi*, 26 Nisan 1961-4 Mayıs 1961 (6 Tefrika).

²³⁸ 32. tefrika son tefrikadır. Ancak aradaki tefrikalarda atlamalar bulunmaktadır.

²³⁹ Gazetede ilgili tefrikanın devamı var denilmiş; ancak yapılan incelemelerde yazı dizisinin devamına rastlanmamıştır.

40- “Dağlar Tabiat, Büyük Küçük Hayvanlar ve Kuşlar”, *Yeni Konya Gazetesi*, 9 Ağustos 1975, s. 2, 3.²⁴⁰

5.1.6 Yeni Meram Gazetesi²⁴¹

- 1- “Aşk ve Mevlâna Celaleddini Rumi”, *Yeni Meram Gazetesi*, 2 Haziran 1951-6 Eylül 1951 (65 Tefrika).
- 2- “İhtifal Destanı”, *Yeni Meram Gazetesi*, 21 Aralık 1954, s. 2.
- 3- “Tetkikler: Âşık Şemi İçin”, *Yeni Meram Gazetesi*, 10 Mart 1955, s. 2.
- 4- “Terbiye: Hırs ve Muhtekir”, *Yeni Meram Gazetesi*, 22 Mart 1955, s. 2.
- 5- “Terbiye: Müdahin”, *Yeni Meram Gazetesi*, 23 Mart 1955, s. 2.
- 6- “Terbiye Bahsi: Taassup”, *Yeni Meram Gazetesi*, 24 Mart 1955, s. 2.
- 7- “Hak Âşıkları ve Taassup”, *Yeni Meram Gazetesi*, 30/31 Mart 1955.
- 8- “Manevi Hikayeler”, *Yeni Meram Gazetesi*, 3 Nisan 1955, s. 3.
- 9- “Manevi Hikayeler Vurguncu Sinek”, *Yeni Meram Gazetesi*, 6 Nisan 1955, s. 2.
- 10- “Mevlânâ ve Semâ”, *Yeni Meram Gazetesi*, 8 Nisan 1955, s. 2.
- 11- “Türk Saz ve Mızrabı”, *Yeni Meram Gazetesi*, 12 Nisan 1955, s. 2.
- 12- “Türk Mızrabı”, *Yeni Meram Gazetesi*, 24 Nisan 1955-12 Mayıs 1955.

²⁴⁰ Bu yazı Aczî'nin vefat etmeden önce hazırladığı fakat vefatı dolayısı ile yayımlayamadığı yazıdır. İlgili yazı Aczî'nin oğlu Ahmet Cenap Kendi tarafından yayımlanmak üzere gazeteye verilmiştir.

²⁴¹ Yeni Meram, 28 Ağustos 1950 tarihinde “*Sabahları Çıkar Demokrat Gazete*” sloganıyla yayım hayatına başlayan ve günümüzde de yayımlanmaya devam eden bir gazetedir. Ahmet Bahçivan, gazetenin sahibi; Muhittin Güzelkılıç ise ilk yazı işleri müdürüdür. Caner Arabacı, Bünyamin Ayhan vd., *Konya Basın Tarihi*, s. 258.

- 13- “Yeni Neşir: Konya Çeşme ve Şadırvanları İsimli Eser Üzerine”, *Yeni Meram Gazetesi*, 5 Ağustos 1955, s. 2.²⁴²
- 14- “Dünyaya”, *Yeni Meram Gazetesi*, 16 Ocak 1957, s. 3.
- 15- “Dünya Güzelleri”, *Yeni Meram Gazetesi*, 19 Ocak 1957-21 Şubat 1957 (30 Tefrika).
- 16- “Ayaşlı Şakir Bey Hayatı ve Eserleri”, *Yeni Meram Gazetesi*, 8 Mart 1957-23 Nisan 1957.
- 17- “Huy Semaisi”, *Yeni Meram Gazetesi*, 7 Temmuz 1957, s. 2.
- 18- “Köşeden Hayat Semaisi”, *Yeni Meram Gazetesi*, 14 Temmuz 1957, s. 2.
- 19- “Devran ve Âşıklar”, *Yeni Meram Gazetesi*, 13 Kasım 1957, s. 3.
- 20- “Mevlâna ve Gülşen-i Tevhid”, *Yeni Meram Gazetesi*, 21 Ağustos 1959, s. 2.
- 21- “Avcılık Alemi”, *Yeni Meram Gazetesi*, 9 Temmuz 1965-14 Ağustos 1965 (30 Tefrika).

5.2 Dergilerde Yayımlanan Yazıları

5.2.1 Folklor Postası²⁴³

- 1- “Âşık Hikmeti”, *Folklor Postası*, Nisan 1945, cilt 1, sayı 7, sayfa 12.

5.2.2 Konya (Konya Halkevi) Aylık Kültür Dergisi²⁴⁴

- 1- “Âşıklar”, *Konya Aylık Kültür Dergisi*, Nisan 1942, sayı 42, s. 48-55.

²⁴² Bu yazı, Mehmet Önder’in kaleme aldığı “Konya Çeşme ve Şadırvanları” adlı esere İbrahim Aczî’nin yapmış olduğu değerlendirmedir. Eserin künye bilgisi şu şekildedir: Mehmet Önder, *Konya Çeşme ve Şadırvanları*, Ülkü Basımevi, Konya, 1955.

²⁴³ Yaptığımız araştırmaların ışığında; Kemal Akça’nın sahibi ve başyazarı olduğu, önceleri Muzaffer Erdoğan’ın sonra ise Dr. Ferit Uğur’un neşriyat müdürü olarak görev yaptığı, İstanbul’da aylık yayımlanan *Folklor Postası* 15 Birinci Teşrin 1944 yılında yayım hayatına başlamış ve 19 sayı olarak yayımlanmıştır.

²⁴⁴ Yaptığımız araştırmaların ışığında; 1936 yılı eylül ayında yayım hayatına başlayan Konya, halkevi tarafından aylık yayımlanan bir dergi olup ilk sayılarında derginin sahibi ve yazı işleri müdürünün kim olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Dergi 1950 yılına kadar yayımlanmış ve 140. sayı ile yayım hayatını noktalamıştır.

- 2- “Âşık Dervîşî”, *Konya Aylık Kültür Dergisi*, Mayıs 1942, sayı 43, s. 40-44.
- 3- “Âşık Kul Mustafa”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Haziran 1942, sayı 44, s. 49-53.
- 4- “Âşık Kul Mahmut”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Temmuz 1942, sayı 45, s. 47-50.
- 5- “Karacaoğlan”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ağustos 1942, sayı 46, s. 46-65.
- 6- “Âşık İrgin”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Birinci Teşrin 1942, sayı 48, s. 55-59.
- 7- “Âşık Muslu”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, İkinci Teşrin 1942, sayı 49, s. 55-61.
- 8- “Âşık Hüseyin”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Birinci Kanun 1943, sayı 50, s. 43-50.
- 9- “Âşık Çaloğlu”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, İkinci Kanun 1943, sayı 51, s. 42-46.
- 10- “Âşık Abdal Hasan”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Şubat 1943, sayı 52, s. 17-28.
- 11- “Âşık Hicrânî”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ağustos- Eylül 1943, sayı 58-59, s. 44-48.
- 12- “Cönkler, Şairler, Âşıklar”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Kasım-Aralık 1964, sayı 97-98, s. 9-11.

13- “Cönkler Âşıklar Âşık Sazlı”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran 1947, sayı 102-103-104, s. 8-9.

14- “Şairler, Âşıklar”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık 1947, sayı 108-109-110, s. 10-12.

15- “Mitholoji Âşıklar-Cönkler Halk Şairi Sadaî”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ağustos-Eylül 1948, sayı 118-119, s. 18-20.

16- “Şairler Âşıklar Şair Fahrî”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ekim-Kasım 1948, sayı 120-121, s. 37-40.

C. İLİM VE FİKİR DÜNYASI

1. Aczî’ye Göre Şiir, Şair ve Edebiyat

İbrahim Aczî’nin şiire olan merakı on dört yaşında başlamıştır. Aczî, eline geçen hemen her kitabı okumaya hevesli bir kişi olmakla birlikte mana ve duygu itibarıyla iyi işlenen kitaplara daha fazla ilgi duyduğunu; sergüzeşt, siyaset ve aşka dair eserleri daha fazla sevdiğini hatta bu gibi eserleri tekrar tekrar okuduğunu belirtmektedir. Hatta Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Leyla ile Mecnun, Şah İsmail, Âşık Kanber gibi hikâyeler Aczî’yi çok etkilemiştir. Aczî’nin yazmış olduğu ilk şiirlerinde de bu tesir açık bir şekilde görülmektedir.²⁴⁵

Aczî’nin şiire olan merakının diğer bir yönünü ise Konya İdadisi’nde coğrafya ve tarih hocası olan Âyâşlı Şâkir Bey teşkil eder. Şâkir Bey’in bir kaç dil bilmesi, tarih ve edebiyata olan vukûfiyeti, ders sırasında paylaştığı şiirler Aczî’nin edebiyat ve şiire olan merakını daha da arttırmıştır. Aczî, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “ *İşte bende uyanan şiir rûhunun*

²⁴⁵ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, mukaddime; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 1-2.

ikinci filizi Şâkir Bey'in rûhundan geçme olduğuna şüphe yoktur... Hülâsa şiir vadisinde duygumdaki ilk cereyan böyle başlamıştır. ²⁴⁶

Aczî, şiirin haz ve elem olmak üzere iki kaynaktan beslenen, aşk ve hayalin bir ürünü olduğunu ifade eder. İnsanın hayatı boyunca çeşitli olaylara verdiği duygusal tepkiler, zemin ve zaman ekseninde bir araya gelerek ilhamın kaynağını teşkil eder. Hislerin kaynağının neşe ya da elem olmasına göre de şiir biçimlenir. Şairlerin şiirlerinde bu iki duygu sürekli birbiri ile mücadele içerisinde. Şair, içinde bulunduğu durumdan çok çabuk etkilenen; ilgili muhitin tesiri altında hayal dünyasında olgunlaştırdığı ürünleri ortaya koyan ve bunları paylaştıkça ruhunu teskin edendir. Şairin ortaya koyduğu bu ürünler, hayalin söze yansımış hâlidir. Bundan dolayı şairin şiiri, içinde bulunduğu toplumun huyunu, âdetini ve muhitin ruhunu ifade eder.²⁴⁷

Aczî, şiirde mananın ehemmiyetini ve şairin ilgili muhitten ilham alarak şiirler kaleme aldığını şu şekilde belirtmektedir:

Te'şîr yokdur şi'ri eyyâm toğurur
İbârede iş yok fikr-i ma' nâda
İlhâmları dâ'im hengâm toğurur
Tatlı hisle gizli nükte imâda (454/1)

Söyler şâ'ir zamânınıñ dersini
Verir böyle zemîniniñ hissini
Yâve güler açar yâve bahşini
Aranır fark elbet çulda kemhâda (454/2)

²⁴⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, mukaddime; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 3-4.

²⁴⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, mukaddime, s. 268-270; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 7-9.

Şiirin maziden atıye uzanan bir köprü olduğunu ve her zaman tesirini muhafaza ettiğini belirten Aczî, şiirin bu tekâmülünü edebiyat olarak nitelendirmektedir. O, edebiyatın “ *Milletin ileri geri varlığını meydana koyan gönül mâyelerinden bir meyl-i tabi’î...*” olduğunu belirtmektedir. Ona göre edebiyat, milletlerin bünyelerinde varlığını muhafaza eden bir cevherdir. Edebiyatın gelişmesi zamanın ve fikirlerin değişmesi ile meydana gelmektedir.²⁴⁸

Aczî, tasvirin ve anlamın olmadığı şairlerin şiirlerinin her dönemi kuşatamayacağını; aksine kâmil şiirin ise bütün zamanları kuşatan bir etki yapacağını belirtmiştir. Ayrıca bu nitelikteki güzel sözün ahirette de ecrinin olacağını ifade etmiştir:

Şâ’ir vardır sözü gitmez ileri
Çünkü taşvîr ma’ nâ yokdur hem geri
Kâmil şî’ir şâmil olur her devri
‘Aczî ecir var hoş söze ‘uqbâda (454/4)

2. Aşk İle İlgili Fikirleri

Bir ruhî hâl olan aşkın ne olduğuna ve nasıl ortaya çıktığına dair kesin bir kanaatin bulunmadığını belirten Aczî, bu duygu ile ilgili örtük ifadelerin kullanıldığını dile getirmektedir. *Servet-i Fünûn*’da²⁴⁹ Abdullah Cevdet’in (ö. 1932)²⁵⁰, aşk ile ilgili yazmış

²⁴⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, mukaddime; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 4-6.

²⁴⁹ *Servet-i Fünûn*, Ahmet İhsan Tokgöz tarafından Servet Gazetesi’nin eki olarak 27 Mart 1891 tarihinden itibaren yayımlanmaya başlamıştır. Edebiyât-ı Cerîde, Fecr-i Âtî, Milli Edebiyat taraftarları ve Yedi Meşâciler’in yayın faaliyetlerinde önemli rol üstlenen dergi, 25 Mayıs 1944 tarihine kadar yayım faaliyetlerini sürdürmüştür. İsmail Parlatur, “Servet-i Fünun”, *DİA*, İstanbul, 2009, 36. cilt, s. 573. *Servet-i Fünûn Dergisi* ile ilgili yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Şehnaz Alish, *Servet-i Fünûn Dergisinde Küçük Hikâye-Mensur Şiir Manzum Hikâye (1896-1901)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 1994; Kübra Andı, *Servet-i Fünûn Mecmuasının Sistemik İndeksi (1891-1901)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 1997; Sait Türkoğlu, *Servet-i Fünun Dergisi (925-978. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas, 1998.

²⁵⁰ Abdullah Cevdet, Arapkir’de 9 Eylül 1869 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası Ömer Vasfi Efendi’dir. Öğrenimine Hozat ve Arapkir’de başlayan Abdullah Cevdet, sırasıyla Ma’mûretülâzîz Askerî Rüşdiyesi, Kuleli Askerî Tıbbiye İdadisi ve Mekteb-i Tıbbiyye’yi bitirip Haydarpaşa Hastanesi’nde görev yapmıştır. Dinî vecibelerine bağlı bir insan iken materyalist fikirlerin etkisi altında kalan Abdullah Cevdet, bu çerçevede birçok eser kaleme almıştır. O, siyaset ile de ilgilenmiş; hatta İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer almıştır. Abdullah Cevdet, 29 Kasım 1932 tarihinde vefat etmiştir. M. Şükrü Hanioglu, “Abdullah Cevdet”, *DİA*, İstanbul, 1988, 1. cilt, s. 90, 93.

olduğu yazının²⁵¹, aşk ve mahiyeti ile ilgisi bulunmadığını, onun bu kavramın etrafında dolaştığını belirten Aczî, Abdullah Sermet müstear ismi ile aşkın ruhani mi, cismani mi, arızı mi olduğuna dair bir mektubu *Servet-i Fünûn Dergisi*'ne göndermiştir.²⁵² Kendisine gönderilen cevapta asaptan bahsedildiğini aktaran Aczî, bu cevabın aşkın mahiyetini irdelemediğini ve yüzeysel bir cevap olduğunu ifade etmiştir.²⁵³

Aczî, aşkın herkeste aynı şekilde yansımadığından hareketle onun ruhani, cismani ve arızı bir hâl olduğunu düşünmektedir. Ruhânî durumun, güneşin hareketlerinin insana verdiği etkiden kaynaklandığını; cismani hâlin ilgili muhitin gıdalarının kana verdiği hususiyet olduğunu; arızı hâlin ise “*kanın asaba verdiği meyil*” olduğunu düşünmektedir. Eskilerin aşkı hakiki, mecazi ve himari olarak üçe ayırdığını belirten Aczî; bu tasnifin de müphem olduğunu belirtmektedir.²⁵⁴

3. Din İle İlgili Fikirleri

Aczî, bazı hocaların ve papazların din perdesi arkasına sığınarak kişisel çıkarlarını temine çalıştığına şahit olmuştur. Kişisel çıkarlarına dinî değerleri alet edenler, ona göre âdetâ “*ahiretin kâhyası*” gibi davranarak künhüne vâkîf olmadıkları şeyleri küfür ve delalet olarak nitelendirirler. Aczî'ye göre insanlar, birtakım hatalar yapabilir; ancak bunları terk ederek Hakk'ın takdiri ile kurtuluşa erebilirler.²⁵⁵ Aczî, medreselerde dini kendi çıkarlarına alet edenlerin, dini kullanarak halkın saf duygularını istismar ettiğini belirtmekte hatta bunların medeniyet düşmanları olduğunu düşünmektedir.²⁵⁶ Bütün bunlarla birlikte Aczî, gerçek âlim ve

²⁵¹ Yaptığımız araştırmada *Servet-i Fünûn Dergisi*'nde Abdullah Cevdet'in aşk ile ilgili herhangi bir yazısına rastlanmamıştır.

²⁵² Yaptığımız araştırmalarda Aczî'nin Abdullah Sermet müstear adıyla *Servet-i Fünûn Dergisi*'ne gönderdiği mektubuna ulaşamamıştır.

²⁵³ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 2. cilt, s. 73-75; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 2. cilt, s. 212-214.

²⁵⁴ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 2. cilt, s. 76-77; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 2. cilt, s. 215.

²⁵⁵ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 286.

²⁵⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 590.

hocaların bundan uzak olduğunu; onlara saygı duyduğunu belirtmekte ve hakiki âlimlerin varlığına her zaman ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir.²⁵⁷

Kendisinin hocalara, âlimlere çok yüklendiği için “*dinsiz*” ya da “*itikadı bozuk*” gibi eleştirilere maruz kaldığını ifade eden Aczî, bunların asılsız olduğunu belirtmektedir. Aczî, eleştirilerinin kuru bir iddia olmayıp bizzat yaşadığı olaylardan hareketle yapıldığını ve bu eleştirilerin ilgili kitleyi rahatsız ettiğini belirtmektedir.²⁵⁸

Bütün bunlarla birlikte Aczî'nin daha küçük yaşlardan itibaren kendisini âşıklara daha yakın hissettiği anlaşılmaktadır. Bu meylinde Konya'daki medrese hocalarının ve tasavvufçuların, âşıkları zındık olarak suçlaması ve onları her fırsatta kötülemesi gibi durumların etkisi olduğunu söylemek mümkündür.²⁵⁹

4. Dil ve Üslup

Türk Dili'nin açık, anlaşılır ve sade olmasını önemseyen İbrahim Aczî, bu dilin Kanûnî Sultan Süleyman'dan (1520-1566) itibaren anlaşılmaz bir yapıya büründüğünü, sadeliğini ve samimiyetini kaybettiğini düşünmektedir. Aczî'ye göre, Kanuni Dönemi'nde de daha sade yazan halk şairleri bulunmuş; fakat bunlar devlet nazarında itibar görmemiş ve bu sebeple halk şairlerinin değerli eserleri yok olup gitmiştir.²⁶⁰

Aczî'nin şiirlerinde etkili olan ruh, Türk varlığı ve Türk terennümüdür. Aczî, halkın anlayacağı sade bir Türkçe ile eserler kaleme almayı sevdiğinden Tevfik Fikret Bey'le kalem münakaşasına girdiğini belirtmektedir.²⁶¹ Aczî'nin şiirlerinden hareketle onun sade bir dil

²⁵⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 591, 654.

²⁵⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 654.

²⁵⁹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 114.

²⁶⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 14-17.

²⁶¹ İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 19-20. İbrahim Aczî ve Tevfik Fikret arasındaki ilgili yazışmaya araştırmalara rağmen ulaşılamamıştır.

kullanmakla birlikte istediği takdirde ağdalı bir dil ile şiirler kaleme alabileceği açıkça görülmektedir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi Aczî, şiirlerinde yalın bir Türkçe kullanmayı tercih etmiştir. Ancak hatıratında, medrese müntesiplerince sade Türkçe ile şiir yazanlara “*kara oğlan*” lakabı takıldığını belirten Aczî, bununla ilgili hakkındaki dedikodular kendisine ulaşınca onlara Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğun olduğu şiirler de kaleme alabileceğini dile getirmiştir:²⁶²

Mūrāsā ğarīb geşt ü güzār eyler
Dil-i dīvāne efsūs bī-nevādır (27/1)

Zāt-ı ser-meste-i zülf-i dil-āvīz
Üftāde-i ruhsār-ı meh-liķādır (27/5)

İbrahim Aczî, bazı durumları tasvir etmek ve anlatımını daha güçlü kılmak amacıyla şiirlerinde atasözleri ve deyimlerden faydalanmıştır:

‘ Aczî bu hāl insānlığa kām olmaz
Bu gidişle şeref olmaz nām olmaz
Nefret toğar kimse ona rām olmaz
Kaş yaparken gözü yarar demişler (72/5)

Balık başdan böyle koçar demişler
Fenālığı hā’in şoçar demişler
Hağ ocağın Hağ yaçar demişler
Şıgıncırdı millet tanır Sübhān’ımı (93/7)

²⁶² İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 127, 137.

Zümrecilik yer aldı kapı mesdūd
Girmeyenler maḥzūn oldu girenler maḥdūd
Vermedi Ma‘būd ne yapsın yazık Maḥmūd
Giren a‘lā kıalan ednā da gücendi (448/2)

Aczī, *Dīvān*’ında içinde bulunduğu durumun etkisiyle kimi zaman coşkulu anlatımı tercih etmiştir:

Şu tağları of başıma göçürdüñ
Naşıl bakış ceylān mısıñ be zālīm
Göñlümü sen havālara uçurduñ
Güzellere sultān mısıñ be zālīm (226/1)

Dīvān’da anlatıma ahenk ve güç katmak amacıyla kelime tekrarları göze çarpmaktadır:

Şīrīn, şīrīn kıvranıyor tağları
Oymağ, oymağ ḥayāt için serilmiş
Dürlü kuşla neş‘elenmiş bāđları
İnsān gücü her dereler dirilmiş (122/1)

Beşik, beşik al beşik
Senden aldım ben ışık
Māvī gökler göründü
Artık beni şal beşik (426/1)

Dīvān’da göze çarpan diğer bir ifade şekli de “dedim-dedi” tarzının kullanılmasıdır:

Dedim şormağ dilerim māye-i ‘aşkı
Şorma, o da bir sevdālı dediler

Dedim izin var mı bezme girmek için
Olmaz, şimdi başı çok ḥulyālı dediler (398/3-4)

Aczî bireye veya topluma dönük mesajlar vermiş ve insanlara birtakım öğütlerde bulunmuştur. *Dîvân*'da bu tür ifade şekli çok sık bir şekilde yer almaktadır:

Ḥayāt nedir bilir iseñ

Bir öğüt var alır iseñ

Tām kendiñe gelir iseñ

Hırşı boğup öldürmeli (433/1)

Ḥüysuz olma sen selīm olagör

Her noqşanıñı kendiñ bulagör

Ḥasūd lāfını başdan silegör

Göñül incinme şağın incinme (98/3)

İKİNCİ BÖLÜM

DÎVÂN'IN İNCELENMESİ

Tezin bu bölümünde *Dîvân-ı 'Aczî*, nazım şekilleri ve türleri; vezin, kafiye ve redif; dil ve imla ile muhteva özellikleri çerçevesinde tetkik edilmiştir. Çalışmanın muhteva özellikleri kısmında *Dîvân*; “*Din, Tasavvuf, Vatan Sevgisi, Türklüğe Övgü, Şahıs Kadrosu, Coğrafya, Dünya/Felek, Yıldızlar, Zaman, Mevsimler ve Tabiat*” başlıkları altında incelenmiştir.

A. ŞEKİL-TÜR ÖZELLİKLERİ

İbrahim Aczî *Dîvân*'ında toplam 521 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 1'i Âşık Dercî'ye (ö. 1895-96), 2'si Âşık Rıza'ya (ö. 1908-9) ve 2'si de Mahbûb Efendi'ye (ö. 1900) aittir. Geri kalan 516 şiirden 4'ü Arapça, 9'u ise Farsça olarak kaleme alınmıştır. Bu kısımda Aczî'ye ait olan Türkçe şiirler incelenmiştir.

İbrahim Aczî'nin şiirlerinde kullandığı nazım birimi genellikle dörtlüktür. Aczî'nin kendisine ait olup Türkçe yazdığı 503 şiirin 115'i beyit; geri kalan kısmı ise bend esasına dayalı kaleme alınmıştır. Aczî, genellikle hece ölçüsü ile şiirler yazmış; az sayıda da olsa aruz ile kaleme alınan nazım şekillerine de yer vermiştir. Ancak halk şiirinde aruz ile kaleme alınan ve Aczî'nin de *Dîvân*'ında yer verdiği nazım şekillerinden olan dîvân²⁶³, semâî²⁶⁴ ve

²⁶³ Dîvân nazım şekli, aslında 15 heceli olarak kaleme alınan ve özel bir ahenk ile okunan şiirler olup, aruzun fâilâtün/ fâilâtün / fâilâtün/ fâilün kalıbına uygulanan şiirlerdir. Ahmet Talât Onay, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, Haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1996, s. 181.

Aczî'nin *Dîvân*'ında ya da *HB*'nde bu nazım şekli ile yazdığını belirttiği şiirler şunlardır: 14, 15, 20, 94, 96, 97, 103, 106, 124, 130 (HB), 146, 156, 157, 163, 170, 171, 174, 181, 193, 197, 209 (HB), 217, 222, 224, 234, 243, 247, 254, 262, 263, 266, 268, 271, 275 (HB), 282, 293, 300, 314, 323, 336, 398, 486, 487. Söz konusu şiirlerden 2'si (146, 234) aruzun ilgili kalıbına uygun olarak kaleme alınmıştır. İlgili şiirler hece sayısı itibariyle değerlendirildiğinde ise 2 şiir (106, 163) divan olarak değerlendirilebilir.

²⁶⁴ Semâî, 16 heceli olup aruzun mefâilün/ mefâilün/ mefâilün/ mefâilün kalıbına uygun olarak yazılan şiirlerdir. Ahmet Talât Onay, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, s. 187. Nurettin Albayrak, “Türk Halk Şiirinde Biçim ve Tür Sorunu”, *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, cilt 2, sayı 3-4, yıl 2009, s. 166

Aczî'nin *Dîvân*'ında ya da *HB*'nde bu nazım şekli ile yazdığını belirttiği şiirler şunlardır: 104, 107, 125, 129, 135, 138, 141, 145, 151, 152, 176, 177, 179, 180 (HB), 183, 191, 199, 201, 204, 210, 225, 230, 261, 267, 275, 279, 309, 464, 475, 488, 503. Aruzla değil hece ile kaleme alınan semailer de bulunmaktadır. Yukarıda müellifin semâî

kalenderî²⁶⁵ genellikle ilgili nazım şekillerinin vezin hususiyetlerine dair özellikleri taşımamaktadır. Halk şairlerinin bu nazım şekilleri ile kaleme aldığı şiirlerin, aruza tam anlamıyla vâkıf olmadıkları için, genellikle heceyle yazıldığı ve aruzun ilgili kalıplarına uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir.²⁶⁶ Aczî'nin de şiirlerinde bu özellik açıkça görülmektedir.

Aczî'nin yazdığı 503 şiirin; 2'si beşli, 1'i beyit, 23'ü destan, 4'ü dîvân, 15'i dörtlü, 43'ü gazel, 35'i kıta, 3'ü kıta-i kebire, 195'i koşma, 1'i manî, 10'u mesnevî, 1'i müseddes, 9'u nazm, 5'i semâî (hece ölçüsü ile kaleme alınan), 4'ü şarkı, 1'i tahmis, 3'ü türkü ve 4'ü üçlüdür.

Koşma nazım biçimi ile kaleme alınan şiirler, halk şairlerinin şiire olan vukufiyetinin önemli bir göstergesidir.²⁶⁷ *Dîvân*'da yer alan koşma nazım biçimi ile yazılan 195 şiirden 123'ü tabiat, sevgili ve ona dair unsurların ele alındığı güzelleme;²⁶⁸ 5'i kahramanlık, yiğitlik duygularının işlendiği koçaklamaya;²⁶⁹ 32'si de toplumun aksayan yönlerine ve kişilere yönelik eleştiriler içeren taşlama²⁷⁰ türüne örnek teşkil etmektedir.

olarak belirttiği şiirlerden yalnızca 267. şiir hece ile kaleme alınan semâîye örnek teşkil etmektedir. Ayrıca 503. şiir müellif tarafından "kalenderî semâî" olarak belirtilmiştir. Bu isimlendirmenin rindâne bir edâ ile kaleme alınan semâî olduğunu belirtmek için verildiği düşünülmektedir.

²⁶⁵ Kalenderî, aruzun mefûlü/mefâilü/ mefâilü/feülün kalıbına uygun olarak yazılan ve kendisine özgü ahenk ile okunan şiirlerdir. Ahmet Talât Onay, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, s. 194.

Aczî'nin *Dîvân*'ında ya da *HB*'nde bu nazım şekli ile yazdığını belirttiği şiirler şunlardır: 52 (HB), 69 (HB), 90 (HB), 112, 130, 147, 148, 175, 180, 188 (HB), 190, 200, 209, 223 (HB), 249, 269, 277, 322, 366, 463, 471, 481, 485, 490, 491, 496, 498, 503, 514. Ahmet Talât Onay, son dönemde rindâne bir üslupla kaleme alınan şiirlerin kalenderî olarak adlandırıldığını, bu nitelemenin anlam yönünden olabileceğini belirtmektedir. Aczî'nin de bu nazım şekli ile kaleme aldığını belirttiği şiirler, Onay'ın ifade ettiği şekilde değerlendirilebilir. Ahmet Talât Onay, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, s. 195.

²⁶⁶ Hikmet Dizdaroğlu, "Halk Şiirinde Türler", *Türk Dili Dergisi Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, yıl 1968, cilt 19, sayı 207, s. 201.

²⁶⁷ Hikmet Dizdaroğlu, "Halk Şiirinde Türler", s. 231.

²⁶⁸ Erman Artun, *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri*, Karahan Kitabevi, 3. Baskı, Adana, 2013, s. 223.

²⁶⁹ Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Edebiyat Tarihi/Metinler*, Karahan Kitabevi, 10. Baskı, Adana, 2018, s. 194.

²⁷⁰ Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Edebiyat Tarihi/Metinler*, s. 204.

Destan nazım biçimi ile yazılan şiirlerde; yağmura duyulan ihtiyaç, 31 Mart Vak'ası, Nefise Sultan (ö. ?),²⁷¹ Söbüçimen Yaylası vb. gibi çeşitli kişi, yer, olay ve durumlar ele alınmıştır.

Aczî, yukarıda söz konusu edilmeyen diğer şiirlerinde, kendisinin ve toplumun içinde bulunduğu şartlara göre şiirler kaleme almıştır. O kimi zaman içinde bulunduğu duyguyu yansıtmış, kimi zaman da bireylerin ve toplumun içinde bulunduğu durumu betimlemiştir. Ancak onun şiirlerinde genel olarak tabiat, sevgili ve bunlara ilişkin hususlar ile vatan ve millet sevgisi önemli yer tutmaktadır.

1. Vezin, Kafiye ve Redif

1.1.Vezin

Vezin, herhangi bir şeyi ölçmek, tartmak gibi anlamlara gelmektedir. Vezinler, hecelerin veya uzun-kısa hecelerin bir düzen içerisinde tekrar edilmesiyle oluşan ve şiirlerde ahengi sağlayan unsurlardır.²⁷² Türkçe'de aruz ve millî vezin (hece) olmak üzere iki ölçü türü bulunmaktadır. Aruz vezni, Araplardan Türklere geçmiş ve Türkler aruzu kendilerine göre düzenlemişlerdir. Millî vezin ise, Türklerin kendi dillerine göre oluşturdukları vezindir.²⁷³ Aruz vezninde seslerin birbirine uyumu, denkliği (uzun-kısa, açık-kapalı); hece vezninde ise hece sayıları dikkate alınmaktadır.²⁷⁴

Aczî, şiirlerinde aruz ve hece ölçüsüne yer vermiştir. Fakat halk şiirinde aruz ile kaleme alınan nazım şekilleriyle yazılan şiirlerin, genellikle aruzun ilgili kalıplarına uymadığı görülmektedir. Ayrıca Aczî'nin şiirlerinde kullandığı hece ölçüsünü de iyi kullanmadığı, birçok

²⁷¹ Nefise Sultan ile ilgili tezin *Şahıs Kadrosu* bölümünde bilgi verilmiştir.

²⁷² İsmail Durmuş, "Vezin", *DİA*, İstanbul, 2013, 43. cilt, s. 77.

²⁷³ Ahmet Talat Onay, *Türk Şiirlerinin Vezni*, Hazırlayan Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1996, s. 7.

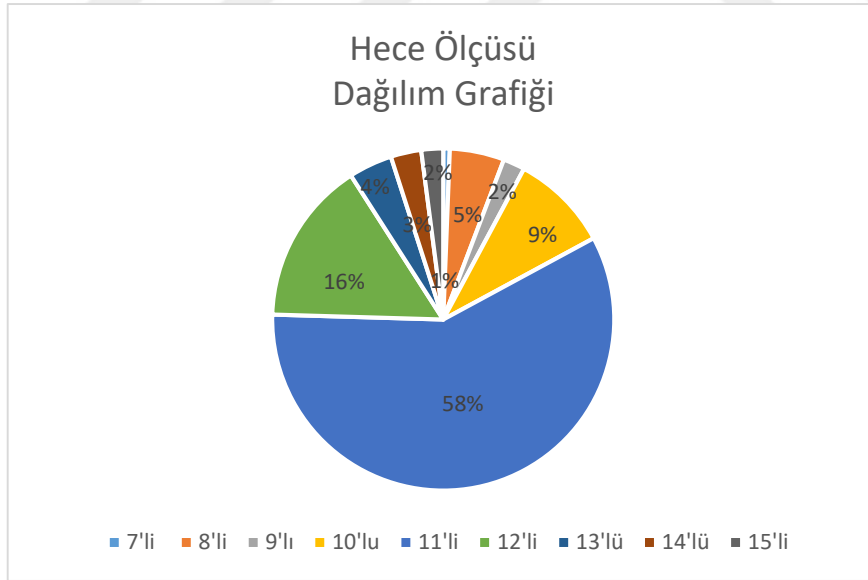
²⁷⁴ Cemal Kurnaz, Halil Çeltik, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2013, s. 19.

şiiirinde eksik ya da fazla hece bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında şiiirlerinin şekil itibariyle zayıf olduğu söylenebilir. Bu husus Aczî'nin duygularının terennümü olan şiiirlerinde anlama ehemmiyet verdiği, şekli göz ardı ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Aczî'nin 12'li hece ölçüsü ile yazdığı destanda ilk üç mısra 11'li hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır:

Arı gibi pâdişâha қоşanlar
Sinek gibi yağlı yere üşenler
Liyâkıatsız yükselerek қоşanlar
Añladılar feleđiñ kıof ihsânını (93/10)

Aczî'nin şiiirleri hece ölçüsü çerçevesinde incelendiğinde bu şiiirlerin 283'ünün 11'li hece ölçüsü ile kaleme alındığı görülmektedir. Aczî'nin 3 şiiir ile en az kullandığı hece ölçüsü ise 7'lidir. Aczî'nin kullandığı hece ölçülerinin dağılımı şu şekildedir:

Aczî'nin şiiirleri aruz itibariyle değerlendirildiğinde ise dîvân, semâi ve kalenderî nazım şekilleri ile yazıldığı belirtilen 95 şiiirin genellikle ilgili nazım şekline ait aruz özelliklerini

taşımadığı görülmektedir.²⁷⁵ Örneğin Aczî'nin dîvân nazım şekli ile yazdığını belirttiği kıta-i kebire, dîvân nazım şeklinin aruz özelliklerini taşımamaktadır:

Tâ ezelden mâye-i cândır güzeller
Göründükce her ân girer sevdâlara (14/1)

1.2.Kafiye

Kafiye; “sonda, arkada gelen” anlamında kullanılan, mısralara ahenk veren ses benzerlikleridir. Kafiyelerin, şiirde ahenk unsurlarının başında geldiği ifade edilebilir. Bu sebeple kafiye, vurgulu söylendiği takdirde şiire güç katan unsurlardır.²⁷⁶ Halk edebiyatında kafiye, divan edebiyatının aksine, göze hitap etmeyip kulağa hitap etmekte ve kati kurallara bağlı olmadan kullanılmaktadır. Bu sebeple halk şairleri küçük ses benzerlikleriyle kafiye yapmışlar ve şiirlerinde en fazla yarım kafiye yer vermişlerdir. Buna ek olarak halk şairlerinin kafiye kurallarına yeterince önem vermediği ve şiirlerinde yalnızca redif kullandıkları da göze çarpmaktadır.²⁷⁷ Aczî de halk şairlerinin çoğu gibi şiirlerinde kafiye kulağa hitap etmesi yönünden ele almış; genel olarak tam kafiye tercih etmiş; bunun yanı sıra yarım, zengin ve tunç kafiye de yer vermiştir. Kafiye genellikle Türkçe kelimelerden seçilmiş; ancak zaman zaman Arapça ve Farsça kelimeler de kafiye yapmak için kullanılmıştır.

Aczî, kafiye ses benzerliğine önem vermiştir:

Gencim felek gelme benim üstüme
Köstek vurma ayağıma destime
Vaḳti değil düşme benim kaçdım
Keremiñi geçir başka dostuña (4/1)

²⁷⁵ Halk şiirinde aruz ölçüsü ile kaleme alınan nazım şekilleri bulunmaktadır. Aruzla kaleme alınan şiirlerle ilgili tezin “Şekil-Tür Özellikleri” başlığında bilgi verilmiştir. İlgili nazım şekli ile yazılan şiirler ve değerlendirmeler için bu başlığa bakınız.

²⁷⁶ Reşid Rahmeti Arat, *Eski Türk Şiiri*, TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 1991, s. 19.

²⁷⁷ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1983, s. 73, 80.

Bazen Arapça ve Farsça kelimeler kafiye yapmak için kullanılmıştır:

Yıkılmaz Ka‘be-i âmâl bünyād-ı reşānetdir

Düşmez yere gönül, hemen kalkar fetānetdir (243/1)

Ta‘rîf edemem hâl-i perişānımı

Yıkdim temelinden kendi eyvānımı (262/1)

Ey bād-ı şabā āhımı rahşāna erişdir

Zār u elemim ulu Sulţān’a erişdir (287/1)

Yarım Kafiye: Tek bir sesin benzerliğine dayalı kafiye türüdür.

Bir āhūsūñ eşîñ eyvāh göremem

Uzadıp el güllerini deremem

Yeriñ şarbdır nā-çār varıp giremem

Beni nā-gāh vurdu āhū gözleriñ (31/3)

O nefha ki çalgılar da, bilmezsiñ sen

Top şanırsiñ o āhengi almazsiñ sen

Çafāñ boşdur toğru yola gelmezsiñ sen

Bilseñ eger söyler saña rebāb-ı ‘aşq (61/3)

Cāna cihānda şıķlet ne revā

Beklenen bunda bir ‘ahd u vefā (94/1)

Tam Kafiye: İki sesin benzerliğine dayalı kafiye türüdür.

Bağ şu yatan insānlara ‘ibret al

Üstlerinde otlar bitmiş ğayret al

Hāzır bulun ey ğāfil nevbet al

Bir gün sen de yola revān geçersiñ (26/3)

Añlatmaq gücdür bu şümülü
Böyle gider dehriñ uşülü
Ahmaqlarıñ cāy-ı kabülü
Bir delildir kim iz^ç ānına (29/2)

Āh zevk-i cihān ey gönül hep zıll-ı hayāldir
Her emele yetişmek bunda bir emr-i muhāldir (163/1)

Zengin Kafiye: Üç ya da daha fazla sesin benzerliğine dayalı olan kafiyelerdir.

Küntü kenzen sırrı ile olmuş peydā
Nokşānsızdır her şey'i tamām hüveydā
Aşlı bir ^ç aşk añlayanlar olmuş şeydā
Şanma boş, hükümü büyük gāyesinde (82/3)

^ç Aşk-ı vağanla çırpınır kuşlar lānelerinde
Hüzn-i vağanla ağlaşır millet hānelerinde (106/1)

Güzelleriñ cevri çokdur ezelden
Sevdalarıñ farkı yokdur gāzelden
^ç Āşık çeker cefā gelse güzelden
Çok āhlar var çıkmış böyle semāya (155/2)

Tunç Kafiye: Kafiyeyi oluşturan kelimelerden birinin diğer kelimenin içinde bulunması ile oluşan kafiye türüdür. Tunç kafiye, zengin kafiyenin bir türü olarak da değerlendirilmektedir.²⁷⁸

²⁷⁸ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 4. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 178.

Ey bî-şu'ûr Bâb-ı ' **Âlî**
İhtîşâm güzel me' **âlî**
Baķıñ naşıl bu ah**âlî**
Fikriñizde yoķ mu bu dâd (42/2)

Şarmışdı her yerleri çok fenâ ' **illet**
Her yanları olmuş idi çirkîn **zillet**
Bunca yıllar yutķunmuşdu meger **millet**
Şalıyordu herkes şimdi heycânını (93/4)

İñliyor zemîn her şeyler ' **aķîm**
Yükseliyor her yerde şahş-ı **sakîm** (165/19)

1.3.Redif

Redif; kafiyeyi tamamlayan, şiire anlam itibariyle derinlik ve ahenk katan bir unsurdur. Şairler, redif olarak seçtikleri kelimelerle kafiyeyi daha zengin bir zemine taşıyıp şiirlerini güçlü kılmak isterler. Bu çerçevede şairlerin redif olarak seçtiği kelimelerin genellikle Türkçe olduğu söylenebilir.²⁷⁹ Halk şiirinde kafiyeden çok daha fazla önem verilen redif, şairlerin duygu ve düşüncelerini ifade etmede önemli bir rol üstlenmektedir. Şairler, şiirlerini daha etkileyici kılmak adına şiirlerinde rediflere yer vermektedir. Rediflere çoğunlukla dize sonlarında rastlanmaktadır. Şairler, redif kullanırken dilin özelliklerinden faydalanmaktadır.²⁸⁰

Aczî *Dîvân*'ında redifler, genellikle Türkçe kelimelere gelen Türkçe eklerle yapılmış; bunun yanı sıra Arapça ve Farsça kelimelere gelen Türkçe eklerle yapılan rediflere de yer verilmiştir. *Dîvân*'da nadir de olsa Arapça ve Farsça kelimeler redif olarak kullanılmıştır. Bu

²⁷⁹ Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, İSAM Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014, s. 75-76.

²⁸⁰ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 80-81.

kısımda yalnız eklerle, yalnız kelimelerle ve ek+kelimelerle yapılan redif örneklerine yer verilmiştir.

1.3.1. Yalnız Eklerle Yapılan Redifler

Geçiyor bir ʿālem ammā ğaflet**dir**

Dönen neşʿe degil müdhiş ʿillet**dir**

İçilen cām degil cām-ı zillet**dir**

Serāba koşan biz de bir serābız (17/2)/Türkçe ek

Amān dostlar buna sevdā dayan**maz**

Hangi ʿāşık var ki görür uyan**maz**

Vaşf edemem belki gönül inan**maz**

Tam beslemiş sīnesinde zamān of (92/2)/Türkçe ek

ʿAczī söyler diñler iseñ sözl**eri**

Ey bī-çāre görmez misiñ izl**eri**

Çeviren kim kışlar ile yazl**arı**

Ey şu ʿürsuz bozan sensin aqsāmı (321/4)/Türkçe ek

Dediler bu, meydān-ı edepde sūhan-**ārā**

Güftār-ı raʿ nāsı hoş büydur semen-**ārā**

ʿİzzet-i nefse şifādır, degil miñen-**ārā**

Güzāf bī-hemtā deyü cümle tekbīr etdiler (379/3)/Farsça ek

1.3.2. Yalnız Kelimelerle Yapılan Redifler

Yeryüzünde gezen mañlûk gezer **ammā**

Kitāb-ı ʿaşk bu sırları yazar **ammā**

Añlayana mercān gibi dizer **ammā**

Añlamaya ister büyük bir imʿān hey (57/2)/Arapça kelime

Nedir bu ‘Aczī, melāḥat maḥşūr **olur mu hīç**

Bunca sevdā-keş ehl-i aşk mağdūr **olur mu hīç**

Bedr-i tām kamer, āh böyle mestūr **olur mu hīç**

Def ol peçe māh-ı tībānı çekil örtme (59/3)/Türkçe ve Farsça kelime grubu

Bu ‘ālemi taḥlīl için yaş **gerek**

Bu taḥlīle ‘ilim gerek baş **gerek**

Eski devri anlamaya taş **gerek**

Vīrān olur ma‘mūr, seyrān deęişir (75/2)/Türkçe kelime

Açık yelken enginlere şal **felek**

Ben uyarım sen ḥūyuñda kal **felek**

Neyiñ varsa zorla āh u zārıñı

Ṭaęa ṭaęa beni böyle şal **felek** (303/1)/Arapça kelime

Uçdu kısvet içirimden kuş **gibi**

Lāl oldum yol üstünde taş **gibi**

Bu endāmla, güzellere baş **gibi**

Ḥaę yaratmış tamām boylu boyunca (335/3)/Türkçe kelime

Ṭopraęa n’oldu ğıdālar ḥasta

Bozuldu şıḥḥat şifālar ḥasta

Ne olduñ böyle āh ey ‘ālem

Fenālar ber-bād ḥüsnālar ḥasta (502/1)/Farsça kelime

1.3.3. Ek+Kelimelerle Yapılan Redifler

Türk āfākıñda etdi ‘arz-ı dīdār-ı ḥürriyet

Uyurdu nice demdir oldu bīdār-ı ḥürriyet (91/1)/ Türkçe ek+Arapça kelime

‘ Āşıkların albindedir kitāb-1 ‘ ak

Ba ey Őufi nerde tırmuş mihrāb-1 ‘ ak

oğru gelir bu ihtizāz ‘ ak ilinden

Tel degildir inleyen, o mizrāb-1 ‘ ak (61/1) Trke ek+Arapa kelime

Őām u seer ey dil Leylā **mı ararsın**

Bu hāl ile yoksa Mevlā **mı ararsın** (96/1)/Trke ek+Trke kelime grubu

Añladım ki seyr-i dnyā **da hdir**

Dnen klfet btn hlyā **da hdir**

Geer almaz zev ũ Őafā **da hdir**

DŐndm ekilen cefā **da hdir** (210/1)/Trke ek+Farsa kelime+Trke ek

Dehriñ sersemce giden Şu evārına **la‘net**

Hem sersemleriñ bu hissiz icbārına **la‘net** (336/1)/Trke ek+Arapa kelime

Yeter ekil, gir vahdete **ey gnl**

Diñle baŐıñ ver ‘ uzlete **ey gnl**

oŐ hālilñle hem-hāl olmak dilerseñ

Seccādeñi ser ‘ izzete **ey gnl** (388/1)/Trke ek+Trke kelime grubu

B. DİL VE İMLA ÖZELLİKLERİ

Aczî’nin yaşadığı ve Şiirlerini yazdığı zaman dilimi, Osmanlı Devleti’nde birok geliŐmenin yaŐandığı bir dnemdir. Bu dnemde; II. Meşrutiyet ilan edilmiş, Osmanlı Devleti I. Dnya Savaşı’na katılmış, Osmanlı Devleti yıkılarak Cumhuriyet kurulmuş ve Harf İnkılabı gerekleŐmiŐtir. Bu dnemde; imla, hece-aruz ve alfabe gibi dil ile ilgili birok konuda tartıŐma yapılmıştır.

Meşrutiyet Dönemi'nde (1876-1922) imla ile ilgili problemlere çözüm önerisi olarak kimileri Arapça ve Farsça kelimelerin imla özelliklerinin korunarak Türkçe kelimelerin imlasının değişmesinin yeterli olduğunu belirtmiş; kimileri ise Arapça ve Farsça kelimelerin imla özelliklerinin Türkçe kelimelerde olduğu gibi uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan *Tedkikât-ı Lisâniyye Heyeti*, Sarf-İmla ve Lugât encümeni olarak ikiye ayrılmış ve bu dönemde çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Sarf ve İmla encümeninin almış olduğu karar doğrultusunda Arapça ve Farsça kelimeler olduğu gibi yazılmıştır. Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimeler ise bitişik bir şekilde yazılmış; ancak kelimelerin yazımında sesli harfler kullanılmıştır. Örneğin, قومرو yerine قمرى gibi.²⁸¹

I. Dünya Savaşı Dönemi'nde (1914-1918) Ömer Seyfettin (ö. 1920), Orhan Seyfi (ö. 1972), Faruk Nâfiz (ö. 1973) vb. gibi genç şair ve yazarlar tarafından 21 Haziran 1917²⁸² yılında kurulan *Şairler Derneği*'nin dil ve imla ile ilgili birtakım önerileri bulunmaktadır. Bu grup şiirde belli kurallara bağlı kalınmasından ziyade serbest bir tarz benimsenmesini; kişinin duygu dünyasının ürünü olan şiirlerinde sade bir üslup tercih edilmesini ve bu çerçevede vücut bulan eserlerin millî duygular ile yoğrulması gerektiğini belirtmektedir.²⁸³

I. Dünya Savaşı'ndan sonra ve Milli Mücadele Dönemi'nde (1918-1923), dilde sadeleşme çalışmaları devam etmiştir. Bu devirde Türkçeyi tamlamalara yer vermeden, sade bir üslupla kullanma ve şiirde hece vezni tercih etme gayreti ön plana çıkmıştır.²⁸⁴ Yine bu

²⁸¹ Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TTK Basımevi, Ankara, 1960, s. 358, 387.

²⁸² *Şairler Derneği* Bilge Ercilasun'un tespitlerine göre, 21 Haziran 1917 tarihinde kurulmuştur. Ayrıca ilgili dernek, aldığı kararları *Türk Yurdu Dergisi*'nde 21 Haziran 1333'te yayımlamıştır. Bilge Ercilasun, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit, I. Türkçü Tenkit*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1995, s. 226; *Türk Yurdu Dergisi*, 21 Haziran 1333, cilt 12, sayı 9, s. 3486.

²⁸³ Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, s. 374. II. Meşrutiyet sonrası Türk Dili ile ilgili gelişmeler için bakınız: İsmail Parlatır, "II. Meşrutiyet Sonrası Türk Dili", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 15. cilt, s. 148-153.

²⁸⁴ Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, s. 382. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkçe ve Türk Dili ile ilgili gelişmeler ve tartışmalar için bakınız: Şükrü Haluk Akalın, "Cumhuriyet Döneminde Türkçe", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 18. cilt, s. 15-53; Asiye Mevhibe Coşar, "Cumhuriyet Dönemi Dil Hareketleri ve Dil Tartışmaları", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları,

dönemde Ziya Gökalp'in dil ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmeler büyük önem arz etmektedir. Gökalp; fazlalık olduğunu düşündüğü (insanların ihtiyacını karşılamayan Arapça ve Farsça kelimeler) kelime, terkip ve edatların Türkçeden arındırılması gerektiğini ve Türkçede karşılığı bulunmayan kelimeleri karşılayacak yeni kelimelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Ayrıca bir kelimenin Türkçesi varken Arapça ya da Farsça karşılığının kullanılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Dilde kullanılmayan ve unutulmaya yüz tutmuş olan Türkçe kelimeleri yeniden canlandırmanın mümkün olmadığını ifade eden Gökalp, bu kelimelerin yerine toplumda kabul gören Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmanın kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda kullanılagelen kelimelerin dilden tasfiyesinin uygun olmadığını; ancak Arapça-Farsça tamlama ve edatların dilden atılması gerektiğini dile getirmektedir. Ona göre, dilde millî unsurlara daha fazla yer verilmeli ve dâhil olunan uluslararası toplumun kavramlarını ifade edecek uluslararası geçerliliği bulunan kelimeler kullanılmalıdır.²⁸⁵

Çalışmamıza konu olan *Dîvân-ı 'Aczî'*'nin ne zaman yazıldığı tam olarak bilinmemektedir. Aczî, sosyal hayatta karşılaşmış olduğu durumları ve içinde bulunduğu duyguyu şiirlerine yansıtmış ve daha sonra yazmış olduğu şiirleri kaybolma endişesinden ötürü *Dîvân'*nda bir araya getirmiştir. Aczî'nin *Dîvân'*ına yazdığı ilk şiir 1895 yılında son şiir ise 1964 yılında kaleme alınmıştır. Yazılan şiirlerden hareketle eserin, XIX. yüzyılın sonlarında yazılmaya başlandığı ve XX. yüzyılın ortalarında tamamlandığı söylenebilir. Osmanlı Türkçesi'nin Yenileşme Dönemi'nde,²⁸⁶ sade bir dil kullanılarak yazılan eser Türkçedir. Ancak

Ankara, 2002, 18. cilt, s. 65-73; Zeynep Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, "Cumhuriyet Devrinde Türk Dilindeki Gelişmeler", TDK Yayınları, 1. cilt, Ankara, 2005, s. 909-919.

²⁸⁵ Ziya Gökalp, *Küçük Mecmua*, 20 Teşrin-i Sâni 1338/20 Kasım 1922, yıl 1, sayı 23. (Ziya Gökalp'in dil ile ilgili bu fikirleri, *Küçük Mecmua*'da yayımlanan "Yeni Türkçenin Menfî ve Müspet Gayeleri" başlıklı makalesinden alınmıştır.)

²⁸⁶ XIX. ortalarından XX. yüzyılın başlarına değin süren Yenileşme Dönemi, Batı kültürünün yoğun bir şekilde hissedildiği, Batı'dan geçen kavramlara Türkçe karşılık arandığı, divan edebiyatı etkisinin azalarak edebiyatın Batı etkisinde geliştiği dönemdir. Mustafa Özkan, "Osmanlı Türkçesi", *DİA*, İstanbul, 2007, 33. cilt, s. 484. Türk

Dîvân'da Arapça ve Farsça şiirlere de yer verilmiştir. Aczî, şiirlerini kaleme almadan önce genellikle hangi olaya ilişkin şiir kaleme aldığını ya da neler hissettiğini belirtmiştir. Ancak hayatının son döneminde kaleme alınan şiirlerde, şiirin yazılmasına sebep olan herhangi bir olay ya da duygu durumu belirtilmemiştir. Ayrıca Aczî'nin Harf İnkılabı'ndan sonra bile eski alfabeyi kullanarak şiirler kaleme aldığı göze çarpmaktadır. Bu durum onun geleneğe bağlılığı ve kültüre önem vermesi ile açıklanabilir.

Dilde yaşanan ve yukarıda ifade edilen değişim ve dönüşümün etkileri *Dîvân-ı 'Aczî'* de de görülmektedir. Aczî *Dîvân*'ında millî unsurlar, yerel kullanımlar ve yabancı kelimeler bulunmaktadır. *Dîvân*'da kullanılan Türkçe kelimelerden bazıları şunlardır:

ağıl, ağmak, algın, arğın, artğın, aşlamak, aydaş, belermek, cavlatmak, çağlak, çeñilemek, çinek, deprenmek, didmek, egirmek, egişme, eglim, esrik, gezek, gocunmak, hendeş, hömürmek, ılğar, ınışmak, ıalğın, ıanıık, keşik, kösülmek, sağırı, şavaık, şırtarmak, sökün etmek, sürüşmek, ıaıklaşmak, ürüşmek, yapıık gibi.

Aczî'nin *Dîvân*'ında, Arapça ve Farsça dışında, İtalyanca veya Latince gibi diğer dillerden Türkçeye geçen bazı kelimelere de yer verdiği görülmektedir: Entriıa, dasıal, doıtor, gazine, moda, petrol, profesör gibi.

Aczî, Türkçe olarak kaleme aldığı şiirlerinde, tamamı yalnızca Türkçe kelimelerden oluşan beyit ve dörtlüklere yer vermiştir. *Dîvân*'da bazı beyit ve dörtlüklerde Türkçe kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir:

Bir gölge gibi, ey gönül günler

Baık gelip geçdi aışam eyledi (181/1)

Dili'nin Yenileşme Dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Mustafa Özman, "Yenileşme Sürecinde Türk Dili", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, yıl 2004, cilt 32, s. 81-109.

Ne kişidir bağıñ bunlar nelerdi
Kimi ağlar kimi oynar gülerdi
Bu kırlarda nice kızu melerdi
Kara toprak bağı altında neler var (331/5)

Çiçeklere şordum bugün
Görünce ben şirîn düzgün (23/1)

Dere tepe inip çıkma
Şağın her dem gönül yıkma
Ne derlerse tersce bağıma
Tatlı tatlı seslen gönül (521/3)

Aczî, şiirlerini genellikle Arapça-Farsça tamlama kullanmadan kaleme almıştır. *Dîvân*'da Arapça ve Farsça terkip kullanılmadan kaleme alınan aşağıdaki örneklere benzer birçok beyit ve dörtlük bulunmaktadır:

Gencim felek gelme benim üstüme
Köstek vurma ayağıma destime
Vağıti değil düşme benim kaşdıma
Keremiñi geçir başka dostuña (4/1)

Felek işiñ neden seniñ denk değil
Korğarım ben her dem belim pek değil
İki iplik bir arada vermezsiñ
Çift geliyor acılarıñ tek değil (60/1)

Bu dünyanıñ ters dönüşü nedir yâ Rab
Çünkü bıkmış herkes böyle simâlardan (314/5)

Dîvân'da Farsça tamlamalar, Arapça terkip ve kullanımlara göre daha fazladır:

Elâ ey **maḥbûb-1 zât** fenâfi'llâha mı girdiñ

Bu vîrâneye baykuşâsâ eyvâha mı girdiñ

Nedir bu **ḥâl-i perîşânîñ** ey **pîr-i mestân**

Yoksa ḥarâbât nâmıyla bir dergâha mı girdiñ (18/1)/Farsça terkip

Sâye şalsın **şâḥ-1 'aşkıñ sîne-i âvâreme**

Vaşlıñdır maḥşad **bâġ-1 ḥüsnüñ** bahâr olsun (142/2)/Farsça terkip

Her zerrelerde ḳudretiñ 'ayân

Rûḥ-1 ḳudsüñle yaşar bu ekvân

Aḥkemü'l-ḥâkim sensiñ ey Yezdân

Bilmeyenler hep kâfirdir her-câ (107/5)/Arapça terkip

Ḥoş yaratmış Ḥaḳ Te'âlâ **Zü'l-Celâl**

Her yerinden cûş eder âb-1 zülâl

Ṭaġları hep lâle sünbül bî-mişâl

Şafâ verir, yokdur zâr-1 Bârla'nıñ (248/2)/Arapça terkip

Dîvân'da kelimelerin ve eklerin yazımında hassas davranılmadığı, Farsça tamlama için kullanılan -i, -1 seslerinin genellikle kelime sonuna eklenen ع harfi ile verildiği, kelimelerin yazımında telaffuza önem verildiği göze çarpmaktadır.

Dîvân'da bazı kelimelerin yazımında özellikle ح harfinin yerine sehven ح harfi kullanılmıştır. Bu durumdan kaynaklı yanlış yazılan kelimelerden bazıları şunlardır:

Ḥâtûnsârây, Ḥâdim, ḥaṭṭâṭ, ḥafî, ḥulyâ, ḥayâl, ḥân, ḥaṭ, ḥaṭâ, ḥaşm, ḥazân, külhân, ḥâm, kemhâ, ḥanım, teşḥîş, ḥaṭîb, çarḥ gibi.

Yukarıda belirtilen durumun tersi olarak bazen de ح harfinin خ ile karıştırıldığı görülmektedir. Bu şekilde yanlış yazılan kelimeler şunlardır: naḥîf, ḥayrân, ḥâlet, ḥayret, muḥarref.

Dîvân'da ده /-da, -de eki bazen دا /-da (55/5); دی /-dı, -di eki ise bazen دو / -du, -dü (93/9) şeklinde yazılmıştır.

Metinde bazı kelimeler yanlış yazılmıştır: Beyâz (بياز), baġçe (بغچه), fâkir (فاكر), imdâr (امدار), şönüş (صونوش), rezâlet (رزالت) gibi.

Aczî'nin yaşadığı dönemde Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimeler yukarıda da belirtildiği gibi sesli harflerle yazılmıştır. Aczî, bu durumdan farklı olarak bazı Arapça kelimelerin yazımında da sesli harfler kullanmıştır: Aḥmâk, ḥâmâl, ḥârmân, kâdâr, sâlim, şâfâk, vâḳûr, zânbâk gibi.

Aczî, içerisinde vâv-1 ma'dûle bulunan kelimelerden خونخوار kelimesinin aslında telaffuz edildiği gibi yazılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak *Dîvân*'da kendisi de bu kelimeyi bazen vâv-1 ma'dûleli olarak yazmıştır. O, bu konudaki düşüncesini şu şekilde belirtmektedir: *“Bu kelimeyi Türk softaları ḥûn-ḥâ'r şeklinde yazmışlar öyle tanımışlar. Olur şey degil... Yazılış ne ise telaffuz öyle olur. Dikenli yerde yalın ayak yürünürse dikenleriñ temâs etdiği yerden kan çıktığı için 'Acemler bu söze ḥûn-ḥâr demişler: Ya' nî kan dökücü mulâḥazasıyla. Ḥûn-ḥâ'r yazmak nereden gelmiş...”*²⁸⁷

Kanaatimize göre, yukarıda zikredilen imla ile ilgili hususiyetler Aczî'nin bilgi eksikliğinden değil; dikkat eksikliğinden kaynaklıdır. Çünkü Aczî, söz konusu kelimeleri

²⁸⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 2. cilt, s. 403.

genellikle eserinde hem doğru hem de yanlış bir şekilde yazmıştır. Ayrıca Arapça ve Farsça dersler alan Aczî'nin bu dillerden tercüme yapabilecek derecede ilgili dillere vâkıf olması; onun yanlış yazdığı kelimeleri sehven yazdığına işaret olarak değerlendirilebilir. Tüm bu hususlarda Aczî'nin döneminde dil ile ilgili yaşanan tartışmaların, bu yazım farklılıklarında etkisi olduğu söylenebilir.

C. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Din

1.1. Allah

Türk kültür ve edebiyatında Cenâb-ı Hak ve O'nunla ilgili unsurların önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu durum toplumsal hayata da sirayet etmiştir. Toplumun kullandığı ifade biçimlerinde, atasözleri ve deyimlerinde bu etkiyi açık bir şekilde görmek mümkündür. Ayrıca Cenâb-ı Allah ile ilgili kaleme alınmış birçok eser de bulunmaktadır.²⁸⁸

İbrahim Aczî, geleneksel İslam inancına aykırı olmayan bir yaratıcı fikrine sahip olup *Dîvân*'ında insanları yoktan var eden Cenâb-ı Allâh'ı; Âhir, Azîz, Bâtın, Celâl, Cemâl, Evvel, Gaffâr, Hak, Hakîm, Hâlık, Halîm, Hallâk, Hû, Hudâ, İlâh, Kâdir, Kirdgâr, Mevlâ, Rab, Rahmân, Rezzâk, Settâr, Sultân, Sübhân, Tanrı, Yezdân, Zâhir gibi çeşitli isimlerle zikretmiştir.

Aczî, Allah'ın bir olduğunu (355/12); her şeyi mükemmel bir şekilde yarattığını (169/2); ortağının bulunmadığını (107/1); Allah dışındaki bütün mevcudâtın fânî olduğunu (355/3); her şeyin Allah'ı zikrettiğini (13/2) ve Allah'ın emrinde olduğunu (25/3); Allah'ın her şeyi yapmaya muktedir olduğunu (368/3) belirtmektedir.

²⁸⁸ Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, "Kültür ve Edebiyatımızda Allah", MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 93.

Dîvân'da Allah'ın yarattığı şeylerde bir hikmetin bulunduğu (57/1), tüm canlıların lutuf ve kerem sahibi Allah'tan yardım dilediği (66/1-2), Allah'ın lutfunun bir sınırının bulunmadığı (66/5) ve yaratılanları rızıklandığı (78/2), O'nun gazabının çetin olduğu (104/1) ve Celâl sıfatı ile her şeyi yok edebileceği (247/1); ancak lutfundan da umut kesilmeyeceği (325/4) vurgulanmaktadır.

1.1.1. İsimleri

Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis rivayetlerinde zikredilen çeşitli isimleri bulunmaktadır. Allah'ın isimlerini ifade etmek için en güzel isimler anlamına gelen esmâ-i hüsnâ terkibi kullanılmaktadır. Bu adlandırma, Kur'ân-ı Kerîm'de de açık bir şekilde belirtilmekte olup esmâ-i hüsnâ ile en güzel isimlerin Allah Teâlâ ait olduğu vurgulanmaktadır.²⁸⁹ Allah'ın isim ve sıfatları cemâl ve celâl sıfatlarıyla tecellî etmektedir.²⁹⁰

İbrahim Aczî; Allah Teâlâ'nın Esmâ-i Hüsnâ'da zikredilen el- Âhir, el-Azîz, el-Bâtın, el-Evvel, el-Gaffâr, el-Halîm, el-Hâlık, el-Kâdir, er-Rezzâk, er-Rahmân, ez-Zâhir isimlerine *Dîvân*'ında yer vermiştir.

1.1.1.1.El-Evvel, El-Âhir, El-Bâtın, Ez-Zâhir

Aczî, *Dîvân*'da Allah Teâlâ'nın kâinattaki her şeyin yaratıcısı olması, başlangıcı olmaması yönünden el-Evvel; sonu bulunmaması ve her şeyin O'na rücu' etmesi yönünden el-Âhir;²⁹¹ gizli olan el-Bâtın²⁹² ve açıkça bilinen ez-Zâhir²⁹³ isimlerine hece ölçüsünün 8'li kalıbı ile yazdığı şiirinin aynı hanesinde yer vermiştir. Aczî, Allah'ın her şeyden önce var olduğunu

²⁸⁹ Halil İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir, 1985, s. 1-2; Â'raf Suresi 7/180; İsrâ Suresi 17/110; Tâhâ Suresi 20/8, Haşr Suresi 59/24; Ali Osman Tatlısu, *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*, DİB Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1963, s. 8. Esmâ-i Hüsnâ'lar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Halil İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir 1985.

²⁹⁰ Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, "Kültür ve Edebiyatımızda Allah", s. 102.

²⁹¹ Sadreddin Konevî, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Tercüme eden Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 196-197.

²⁹² Bekir Topaloğlu, "Bâtın", *DİA*, İstanbul, 1992, 5. cilt, s. 187;

²⁹³ Bekir Topaloğlu, "Zâhir", *DİA*, İstanbul, 2013, 44. cilt, s. 85.

ve O'nun için bir son bulunmadığını; niteliklerinin insanın duyuları ile algılayamayacağını; kâinatta varlığının apaçık bir şekilde ortada olduğunu; şüpheye mahal vermeyecek şekilde bir ve tek olduğunu belirtmektedir:

Evvel Hû'dur Āhîr Hû Hû
Hû Bâtın'dır Zâhir Hû Hû
Birdir şeksiz bâhir Hû Hû
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû (355/12)

1.1.1.2.El- Azîz

Üstün, yüce, âciz olmayan anlamlarına gelen el-Azîz ismi;²⁹⁴ *Dîvân* 'da destan nazım şekli ile yazılan *Kar Destanı* başlıklı şiirde zikredilmiştir. Aczî, ilgili şiirde âniden kar yağışının bastırması ile tüm canlıların zor durumda kaldığını, bu felaketin yapılan kötülüklerden kaynaklandığını düşünmektedir. Aczî, her şeyi yapmaya gücü yeten yüce Allah'ın bu zor şartlarda insanlara yardım etmesini; iyileri kötülerden ve kötülüklerden uzak tutmasını, canlıları da aç bırakmamasını istemektedir:

Kâdir Mevlâ'm herkesleri kayırsın
İyileri fenâlardan ayırsın
Kurt kuşunu, 'Azîz kendi toyursun
Kâdir çünkü her şeylere dermândır (294/16)

1.1.1.3.El- Gaffâr

Günahları affeden, bağışlayan anlamına gelen el-Gaffâr ismi,²⁹⁵ *Dîvân* 'da destan nazım şekli ile yazılan *Yağmur Destanı* başlıklı şiirde zikredilmiştir. Konya'daki kuraklık münasebetiyle yazılan bu şiirde, kuraklıktan dolayı bütün canlıların âciz olduğu; lutuf ve ihsân

²⁹⁴ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, DİB Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2011, s. 163.

²⁹⁵ Ali Osman Tatlısu, *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*, s. 48; İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, s. 335.

sahibi Allah'tan başka bu duruma bir çözüm bulunmadığı belirtilmiştir. İnsanları affeden Allah'ın günahkârları bağışlayarak bu beldeye bereket ihsan etmesi niyaz edilmiştir:

Bu maḥlûkât hem ʿâcizdir hem nâ-çâr
Senden başka yokdur aṣlâ kerem-kâr
Ḥâlık sensiñ kerem eyle ey Ğaffâr
Cümle zî-rûḥ diyor yâ Rab amân hey (66/6)

1.1.1.4.El-Halîm

Allah'ın muktedir olduğu hâlde cezalandırmada acele etmemesi ve affetmesi anlamına gelen el-Halîm ismi²⁹⁶ hece ölçüsünün 10'lu kalıbı ile yazılan tek bir şiirde zikredilmiştir. Aczî, Allah'ın her işinde hikmet olduğunu ve hiçbir şeyin sebepsiz olmadığını belirterek insanların günah işlese bile Allah'ın hemen cezalandırmayıp merhametle davrandığını belirtmektedir:

Kim bilir neler var ḥikmetiñde
Degil sebepsiz hem miḥnetiñde
Yaşar her eşyâ tek mühletiñde
Ḥalîm'siñ yâ Rab ʿafvîñ hüveydâ (107/4)

1.1.1.5.El-Hâlık

Emsâli olmayan herhangi bir şeyi, var eden anlamına gelen el-Hâlık ismi;²⁹⁷ *Dîvân*'da 4 yerde (66/6, 107/6, 163/2, 347/4) zikredilmiştir. Aczî, söz konusu şiirlerin biri dışında (163/2) Allah Teâlâ'nın bu ismini diğer isimleri ile birlikte kullanmıştır:

Yaratılan bütün canlıların âciz olduğu, varlıklara lutfuyla muamele edecek, yaratan ve affedenin yalnızca Allah olduğu vurgulanmaktadır:

²⁹⁶ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, s. 338; Bekir Topaloğlu, "Halîm", *DİA*, İstanbul, 1997, 15. cilt, 334.

²⁹⁷ Ali Osman Tathısu, *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*, s. 44; Bekir Topaloğlu, "Hâlık", *DİA*, İstanbul, 1997, 15. cilt, s. 303.

Bu maḥlûkât hem ‘âcizdir hem nâ-çâr
Senden başka yokdur aşlâ keremkâr
Ḥâlîk sensiñ kerem eyle ey Ğaffâr
Cümle zî-rûḥ diyor yâ Rab amân hey (66/6)

Tüm kâinattaki varlıkların Allah’ın birliğinin nişânesi olduğu, hiçbir şeye ihtiyaç duymayan ve her şeyi yaratan Allah’ın dilediğini yapmaya muktedir olduğu belirtilmektedir:

‘Acziyâ seyret sırr-ı vaḥdeti
Gör cümlesiñde dürlü vecdeti
İylige ma‘tûf Ḥaḫḫ’iñ ni‘meti
Ḳâdir Ḳayyûm hem Ḥâlîk’dır Mevlâ (107/6)

1.1.1.6.El-Kâdir

Her istediğini yapmaya gücü yeten, muktedir anlamına gelen el-Kâdir,²⁹⁸ *Dîvân*’da 3 yerde (30/5, 107/6, 294/16) kullanılmıştır. el-Kâdir isminin geçtiği bu dörtlüklerde Allah Teâla’nın her şeye gücünün yettiği vurgulanmıştır. Aczî, Beyşehir yolu üzerinde bulunan Selçuk Hânı’ndan ilhâmı yazdığı destanda; bu hânın dünyanın çeşitli günlerini gördüğünü, her şeyi yapmaya muktedir olan Allah’ın dilerse bu hânı bile konuşurabileceğini belirtmektedir:

Söyleseñ de diñleseydim ḥâliñi
Ḳâdir Mevlâ’m açsa senin diliñi
Nice insân başdı geçdi yoluñu
Hani baḫ o insânlarıñ nerede (30/5)

²⁹⁸ İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah’ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, s. 156-157. Bekir Topaloğlu, “Kâdir”, *DİA*, İstanbul, 2001, 24. cilt, s. 124.

1.1.1.7.Er-Rezzâk

Kâinâttaiki tüm varlıkların hayatını idâme ettirebilmesi için onlara nimet veren anlamına gelen er-Rezzâk ismi,²⁹⁹ *Dîvân*'da tek bir yerde kullanılmıştır. Aczî, kendisi ile ilgili müfettişin olumsuz rapor vermesi üzerine emekliye ayrılmayı düşünmektedir. Bu duygularla kaleme aldığı şiirde Aczî, artık emekliye ayrılarak hür bir şekilde çalışmayı arzu ettiğini; lutuf ve ihsan sahibi Allah'ın da kendisinden nimetleri esirgemeyeceğini belirtmektedir:

Çekil râhat uzletiñe otur sen
Ser-best hayât gönül yere yatır sen
Hudâ Rezzâk ekmek şuya batır sen
Hür olarak çalış koluñ tutarken (362/2)

1.1.1.8.Er-Rahmân

Yaratılanlara rahmeti ile muamele edip bağışlayan anlamına gelen er-Rahmân ismi,³⁰⁰ *Dîvân*'da 5 yerde (43/1, 146/3, 177/14, 225/2, 276/1) kullanılmıştır. Aczî, Hatunsaray'ın kuzeyinde yer alan ve eskiden büyük bir saray olan Zoldura Harabesi'nden ilhamla kaleme aldığı şiirde insanlara yurt olarak verilen dünyayı Allah Teâlâ'nın yarattığını ve Allah'ın insanlara hayat bahşederek ihsanda bulunduğunu; Rahman'ın kötülükleri sevmediğini belirtmektedir:

Dünyâ evi şun^c-ı Yezdân
Hayât bunda büyük ihsân
Fenâlığı sevmez Raḥmân
Fikriñ varsa diñle insân
Baykuş neden eyler fiğân
Diyor her gün fânî cihân (43/1)

²⁹⁹ Ali Osman Tatlısu, *Esmâü'l-Hüsna Şerhi*, s. 51; İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, s. 261-262.

³⁰⁰ Ali Osman Tatlısu, *Esmâü'l-Hüsna Şerhi*, s. 22; İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, s. 326.

13'lü hece ölçüsü ile yazılan şiirde Aczî, bütün varlıkların Allah'ın lutfuna ihtiyaç duyduğunu; Allah'ın her şeyden haberdâr olduğunu; düşünenlerin bu durumdan ders aldığını belirtmektedir:

Turur her mevcûd luţf-ı Raĥmân öñünde
Şanma görünmez, her şey Yezdân'ın öñünde
Fikredenler ' Aczî bir iz' âniñ öñünde
Şaşarsıñ bu şaĥne-i â' lâyı göstersem (177/14)

1.2.Ahret ve İlgili Mefhumlar

Ahret ile dünya hayatından sonraki ebedî ve ölümsüz bir hayat ifade edilmektedir. Ahret hayatı deneysel bilimlerle açıklanamadığı için bu konuda bilgi kaynağı vahiydir.³⁰¹ *Dîvân*'da ahret kelimesi aynen tek bir yerde (11/2) kullanılmış, ahret anlamına gelen ukbâ (454/4) ve dâr-ı uhrâ (177/12) kelimeleri de zikredilmiştir. Ayrıca *Dîvân*'da ahret ile ilgili olan kıyâmet, haşr ve mahşer kelimelerine de yer verilmiştir.

Aczî, dünya hayatının geçiciliğine değinmiş; bu hayatın varlığı kaçınılmaz olan ahret hayatına bir hazırlık olduğunu belirtmiştir:

Kaźâ kader her yanları töludur
Şüphe yok ki âhiretiñ yoludur
Yaradılmış cümle Haĥķ'ın kıludur
Neler gelmiş neler geçmiş heder hey (11/2)

³⁰¹ Bekir Topaloğlu, "Âhiret", *DİA*, İstanbul, 1998, 1. cilt, s. 543; Fikret Kahraman, "Âhiret", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Yayına Haz. İsmail Karagöz, DİB Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2015, s. 13. Ayrıca Türk İslam Edebiyatında ahret kavramının kullanımıyla ilgili bakınız: Saliha Görük Botsalı, *Türk İslam Edebiyatında Dünya ve Ahiret*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2010.

Anlam ve lafız itibariyle güçlü olan şairlerin şiirlerinin tüm zamanlara hitap edeceği ifade edilmektedir. Bu minvâlde olan sözlerin, ahirette de manevi bir karşılığının olacağına inanılmaktadır:

Şâ‘ir vardır sözü gitmez ileri
Çünkü taşvîr ma‘nâ yokdur hem geri
Kâmil şi‘ir şâmil olur her devri
‘Aczî ecir var hoş söze ‘uqbâda (454/4)

Bu âlemin geçici olduğunu belirten Aczî, doğum ölüm zincirinin sürekli devam eden bir süreç olduğunu belirterek dünya hayatının insan için bir ibret yeri olduğunu ve ibret almayanlar için ahiret hayatının çetin olacağını belirtmektedir:

Fânîdir bu ‘âlem bak her şeyi şoluyor
‘İbret önümüzde her gün neler oluyor
Bir ucu boşalırken bir ucu to alıyor
Şıçrar ‘aqlîñ o dâr-ı uhrâyı göstersem (177/12)

1.2.1. Kıyâmet

Kur’ân-ı Kerîm’de “gözlerin kamaştığı, ay karanlığa gömüldüğü, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman...”³⁰² olarak belirtilen kıyâmet; eğlence ve oyundan ibaret olan dünya hayatındaki bütün canlıların hayatının sona erip, varlıkların Allah tarafından diriltilmesi ve dünyada yapılan her şeyin değerlendirilmesi sürecini ifade etmektedir.³⁰³

Kıyâmet kelimesi lafız itibariyle 2 yerde (162/12, 212/3) kullanılmış; kıyâmet anlamına gelen “yevm-i cezâ” kelimesi ise 1 yerde (499/5) zikredilmiştir. Kıyâmet, *Dîvân*’da “ulu bir gün, ân” (117/13, 329/2) şeklinde de ifade edilmiştir.

³⁰² Kıyâmet Suresi 75/6.

³⁰³ Fikret Kahraman, “Kıyâmet”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 377; Ankebût Suresi 29/64.

Ülkenin içinde bulunduğu savaş şartlarında, I. Dünya Savaşı'nda, hâlâ makam için birbiri ile çekişen insanlar bulunduğunu gören Aczî, bu duruma üzülmekte; bu kişilerin zelîl bir durumda olduğunu ifade etmektedir. Bu şartlarda ülke âciz bir durumda olsa da güç ve yiğitlikleri ile nâm salan bu milletin, kıyâmet kopsa bile ilgili devletlerden intikam alacağını belirtmektedir:

Olduysa mezellet elbetde bizimdir şehâmet
İntikâm... intikâm gerek kopsa da kıyâmet (162/12)

Aczî, devletin içinde bulunduğu savaş hâlini ve etkilerini kıyâmete benzetmiştir:

Yuvalar göçdü bütün göçler kırıldı
Şübhesiz bu elem, emr-i Hâk'la verildi
Kıyâmet kopdu yer yer zencîr gerildi
Âh ey ' Aczî nedir böyle bu hicrân (212/3)

Aczî, insan ahlakının değişmesine çok üzülmemektedir. Vefa duygusunun yok olduğunu, insanların söz ve davranışlarının farklı olduğunu belirtmektedir. Tüm bu yaşananların da âdeta kıyâmetin habercisi olduğunu belirtmektedir:

Her cepheye bakar ' Aczî içden ağlar
Bu işlerden görseñ titrer yüce tağlar
Amân yâ Rab n'oldu böyle ğarîb çağlar
Yağlaşdı mı buna yevm-i cezâ lâzım (499/5)

Kıyâmet kelimesi, savaş hâlini betimlemenin dışında dinî literatürdeki anlamına uygun bir şekilde de ele alınmıştır. Aczî, “*ulu bir gün*” olarak ifade ettiği kıyâmetin ne zaman meydana geleceğinin bilinmediğini ve ansız geleceğini; herkesin dünyada yaptığı şeylerden sorumlu tutulacağını ve insanların bir araya geldiği o büyük ve etkileyici sahne karşısında herkesin tek kelime bile edemeyeceğini belirtmektedir:

Bir ulu gün var elbetki şaşmaz olacak
Öyle bir gün ki günü var ansız gelecek
Herkes etdigini hep orada bulacak
Diliñ tütulur o haşr-ı kübrâyı göstersem (177/13)

Aczî, dünya hayatının geçici olduğunu; kıyâmetin kopması ile birlikte başlayacak olan ahiret hayatının ise bâkî olduğunu belirtmektedir:

Gerçi fânîdir bir ân bekler
Bir gün vardır ki olur bâkî
Bir sâ' at gibi zamân bekler
Gelince o ân göçer tākı (329/2)

1.2.2. Haşr-Mahşer

Kıyâmet koptuğu zaman dünya hayatında yapılan şeylerin hesabının sorulmak üzere kâinattaki bütün varlıkların bir araya sevk edilip toplanmasına haşr; bu toplanılan yere ise mahşer denilmektedir.³⁰⁴

Haşr, kelimesi *Dîvân*'da 2 yerde (171/11, 177/13) kullanılmıştır. Aczî, hayatındaki pişmanlıkları, hataları göz önünde bulundurduğunda Allah'ın huzuruna bu şekilde giderse hâlinin perişan olacağını ve herkesin yaptığının karşılığının görüleceği o günde bu manzaranın insanı hayrete düşüreceğini belirtmektedir:

‘ Arşa-i haşre bu hâlimle inerssem ben
Titrer cennetde tûbâ ğilmân ağlar baña (171/11)

³⁰⁴ Süleyman Toprak, “Haşir”, *DİA*, İstanbul, 1997, 16. cilt, s. 416; Fikret Kahraman, “Haşr”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 236.

Bir ulu gün var elbetki şaşmaz olacak
Öyle bir gün ki günü var ansız gelecek
Herkes etdigini hep orada bulacak
Diliñ tütulur o haşr-ı kübrâyı göstersem (177/13)

Mahşer kelimesi *Dîvân*'da 7 yerde (35/2, 162/8, 176/14, 176/16, 268/6, 271/3, 356/6) ve genel olarak benzetme aracı olarak kullanılmıştır. Aczî, II. Abdülhamit Dönemi'ndeki baskıyı (35/2); devletin içinde bulunduğu kargaşa hâlini (162/8, 268/6) ve insanların içine düştüğü yoksulluğu, fakirliği (271/3) mahşere benzetmiştir. Aczî, yönetimde baskının ve adaletsizliğin hüküm sürdüğünü belirttiği II. Abdülhamit Dönemi'nde birçok zulüm gördüğünü ve yöneticiler tarafından âdeta mahşer yerinde olduğu gibi sorguya çekildiğini ifade etmektedir:

Demir kapısından geçdik istibdâdîñ
Nelerin gördük o zulüm ü bî-dâdîñ
Yatdık boğulduğı yerlerde feryâdîñ
Çekildik mahşerin çok hesâbına biz (35/2)

124

Dünya hayatında insanın gaflet ile ömrünü bitirdiğini ve ahiret hayatına adım attığını belirten Aczî, esas önemli olanın ahiret hayatı olduğunu ve dikkat edilmesi gerektiği vurgulamaktadır:

Hırş hasedle 'azîz cāniñ boğuşur
Vara vara cismiñ beliñ eğişir
Bir gün olur elbet dünyāñ değişir
O mahşerde işiñ şaşmasın yoksa (176/14)

Aczî, birtakım insanların helal haram gözetmeden hayatını sürdürdüğünü; konuştuğuna dikkat etmeden sözler sarf ettiğini; kâinattaki olaylara kalp gözü ile bakmayıp sıradan olaylar gibi gördüğünü ve bu minval üzere hayatına devam eden insanın mahşer günü çok sıkıntı yaşayacağını belirtmektedir:

Harâm helâl bilmez bunda yersin sen
Dilin uzun her sözler dersin sen
Gözün bakar kalb gözün de körsün sen
Maşşerde ayağın sürçmesin yoksa (176/16)

1.2.3. Cennet ve İlgili Mefhumlar

Cennet, Allah'a iman eden ve İslam'ın vaz' ettiği şeylere uygun bir şekilde hayatını idâme ettirenlere mükâfat olarak verileceğine inanılan yerdir.³⁰⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de cennet “içinden ırmaklar akan, ebedî olarak kalınacak”³⁰⁶ bir yer olarak belirtilmektedir.

Tûbâ; cennette bulunduğu rivayet edilen, cennettekilerin huzur ve mutluluğunun istiâresi olarak ifade edilen kelimedir.³⁰⁷

Gılmân; cennettekilerin hizmetleri ile meşgul olan ve her zaman aynı yaşta kaldığı rivayet edilen kişilerdir.³⁰⁸

Hûr kelimesi, haver kökünden türetilen havrânın çoğuludur, beyazlaşmak ve beyaz olma anlamlarına gelmektedir. Haver kökü ve bundan türetilen kelimeler genellikle göz güzelliğini, etkileyciliğini betimlemek için kullanılmıştır. Arapçada bulunmayan ve Türkçede kullanılan hûri ise cennette bulunan kadınların hüsnünü ve etkileyciliğini belirtmek amacıyla kullanılan bir kelimedir.³⁰⁹

³⁰⁵ Fikret Kahraman, “Cennet”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 96.

³⁰⁶ Nisâ Suresi 4/56; Mâide Suresi 5/85; Tevbe Suresi 9/72. Cennet ve cehennem kelimelerinin kökeni ve Türk şiirinde kullanımları ile ayrıntılı bilgi için bakınız: Sıtkı Nazik, *Klasik Türk Şiirinde Cennet ve Cehennem*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ, 2015.

³⁰⁷ Ali Erbaş, “Tûbâ”, *DİA*, İstanbul, 2012, 41. cilt, s. 316-317.

³⁰⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Gılman”, *DİA*, İstanbul, 1996, 14. cilt, s. 50.

³⁰⁹ Bekir Topaloğlu, “Hûri”, *DİA*, İstanbul, 1998, 18. cilt, s. 387.

Cennet kelimesi, *Dîvân*'da 7 manzumede kullanılmıştır. Söz konusu kelime 4 yerde (171/11, 184/4, 196/2, 425/3) dinî literatürdeki anlamına uygun olarak; 3 yerde ise (115/2, 326/5, 344/9) birtakım olayları betimlemek için kullanmıştır. Şiirlerde bu kelime, cennetin dinî duyguları istismar edip şahsi çıkarları için kullanan hocaların tekelinde olmadığı (184/4, 196/2, 425/3); Yellibel Yaylası'nın baharının ve yeşil hâlinin tıpkı cennet gibi olduğu (115/2); ilkbahar mevsimi ile tabiatın o canlı hâlinin cennet gibi olduğu (326/5); Ilgın Kazası'nın bakımsızlıktan dolayı kötü bir durumda olduğu ve bakılırsa cennet gibi olacağı (344/9) şeklinde ele alınmıştır.

Aczî, mahşerde dünyada yapmış olduğu hatalardan ötürü cennette bulunduğuna inanılan tûbâ ağacının ve cennetteki hizmetlilerin kendisinin bu durumuna üzüleceğini belirtmiştir:

‘ Arşa-i haşre bu hâlimle inersem ben
Titrer cennetde tûbâ ğilmân ağlar baña (171/11)

Aczî, çekici olan sevgilinin denginin bulunmadığını ve cennette kavuşulacağına inanılan, güzelliği ile nâm salan huri topluluğuna bile gördüğü bu güzeli değişmeyeceğini ifade etmektedir:

Sen bir âfetsiñ eşiñi her ana toğurmaz
Gerçi insânsiñ zümre-i havrâya deġişmem (222/4)

1.2.4. Cehennem ve İlgili Mefhumlar

Cehennem, Allah'a inanmayanların; ahiret hayatını inkâr edenlerin kalacağına ve dünyada yaptıklarından dolayı ceza verileceğine inanılan bir yerdir.³¹⁰

Dîvân'da cehennem kelimesi, bir yerde aynen (301/21) kullanılmış; diğerlerinde ise “âteş ve kapı” (176/17, 292/15) kelimeleri ile ifade edilmiştir. Aczî, nefsin istek ve arzularını

³¹⁰ Kehf Suresi 18/102; Rûm Suresi 30/16; Zümer Suresi 31/71.

cehennem macununa benzetmiş; insanların isteklerinin bitmez tükenmez bir boyutta olduğunu ve bu arzuların onları cehenneme sürüklediğini belirtmiştir:

Emel bir ma'cûn-ı cehennemdir şağın yutma
Deryâsı anıñ dîpsiz bir deryâ-yı ğafletdir (301/21)

İnsanoğlunun ömrünü boş yere harcamayıp bu sermayeyi tüketmemesi ve ölüm vâki' olana kadar imanını muhafaza etmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğer nefsin arzularına boyun eğilirse söz konusu kişilerin âteşlerde (cehennemde) yanacağı ifade edilmiştir:

Bu dünyâdır gönül fırsat kaçırma
Ġaflet ile 'ömrüñ yazık geçirme
Şoñ demiñde imâniñi uçurma
Hağ âteşe verip yakmasın yoksa (176/17)

1.2.5. Sırat

Sırat, gerçek niteliğine ve aslına tam olarak vâkıf olunamayan; Allah'a inananların üzerinden geçerek cennete ulaşacağına ve cehennemin üzerine kurulacağına inanılan yol veya köprüdür.³¹¹ Söz konusu kelime, *Dîvân* 'da terk bir yerde ve "köprü" olarak kullanılmıştır.

Aczî, cehennemin üzerine kurulacağına inanılan sırat köprüsünden bir gün geçileceğini ve dünya hayatında yapılan kötü fiillerin karşılığı olarak birtakım insanların cehenneme gideceğini vurgulamaktadır:

Bir köprüdür ondan bir gün geçilir
Azğınlara bir kapı var açılır
Cefâ bezi cefâkâra biçilir
Dehriñ cefâ kıftânını şor benden (292/15)

³¹¹ Fikret Kahraman, "Sırat Köprüsü", *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 592.

1.3.Melekler

Melekler, nurânî olan; cinsiyeti bulunmayan; Allah'ın emrettiği her şeyi yerine getiren; insanların gözle göremediği varlıklardır. İslam Dini, meleklerle iman edilmesini emretmektedir.³¹²

Dîvân'da melek kelimesi, sevgilinin güzelliğini vafsetmek amacıyla 4 (237/1, 335/1, 347/2, 351/2); Barla'nın güzelliğini betimlemek için 1 (198/3); menekşeyi vafsetmek amacıyla 1 (347/2) ve dinî mefhum olarak da 4 (176/10, 268/10, 355/4, 506/3) yerde kullanılmıştır. Buna ek olarak Farsça melek anlamına gelen "sürûş" kelimesi de 1 yerde (269/4) zikredilmiştir.

Aczî, sevgiliyi meleğe benzetmekte ve onun güzelliğinin kendisini çok etkilediğini belirtmektedir:

Sensiñ ey melek beni yeksân eyleyen
Hüsn-i melîhiñdir beni hayrân eyleyen (237/1)

Aczî, dağdan söküp saksıya diktiği bir menekşenin hemen solmasına binâen yazdığı koşmada; menekşelerin nazlı bir yapısının olduğunu, seher vakti açtığını ve güzelliği itibarıyla tıpkı melek gibi etkileyici olduğunu belirtmiştir:

Âh menekşe nâzlı güzel çiçeksiñ
Seher vaqti çıkan güzel bir meleksiñ
‘ Âşıqlara ‘ aşkı şunan dileksiñ
Süzüp sizi buralara gelmişim (347/2)

³¹² M. Sait Özervarlı, "Melek (İslam İnançında Melek)", *DİA*, Ankara, 2004, 29. cilt, s. 40; Fikret Kahraman, "Melek", *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 421-422.

Ülkenin içinde bulunduğu savaş ve yoksulluk insanları etkilemektedir. Bu durumdan melekler bile rahatsız olmakta ve insanları “Allahu Ekber” nidası ile uyanmaya çağırmaktadır:

Ağlıyor arz u semâ iş bu melâle

Melekler diyor Allahu ekber uyanıñ (268/10)

Kâinata bulunan her şeyin Allah’ı zikrettiği, her şeyin Allah’ın izni ile gerçekleştiği, hakiki aşk olan Allah aşkı ile beşerî aşkın son bulduğu belirtilmektedir:

Hû ismiyle yer gök döner

Gökden melek Hû der iner

Hû ‘aşkıyla sevdâ söner

Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû (355/4)

Aczî, Rumların saldırısı sonucunda şehit edilen Türklerin bulunduğunu belirtmekte; bundan dolayı matem havasının estiğini ve meleklerin Allah’tan gelecek emri beklediğini ifade etmektedir:

Bağ ey ‘Aczî ufuklarda mâtem eser

Her bir burcda nice melek emir bekler

Deryâlarda râhat degil hep semekler

Bu fesâdla gidiş elbet refâh degil (506/3)

Mevlânâ Dergâhı’nı tekrar ziyaret eden Aczî, dergâhın hoş bir ikliminin bulunduğunu; dergâhtaki dervişlerin melek tabiatlı olduğunu belirtmektedir:

Şemm-i rıdvândır çevre yanında tüten bûy hoş

Rûhâniyetle âb-ı zülâli cûş u hürüş

Dervîşânında rû-nümâdır hep şît-ı sürüş

Bir ‘Aczî ki şükür yine bu âsitâna erişdim (269/4)

1.3.1. Azrâil

Kur'ân-ı Kerîm'de ölüm meleği olarak adlandırılan Azrâil, insanların canını almakla sorumlu olan melektir.³¹³ Aczî, *Dîvân*'ında yalnızca lafzen Azrâil'e yer vermiştir. İnsanların dünyada yaptıkları fiiller kaydedilmektedir. Azrâil'in insanın canını alması ile o insan için dünya hayatının sona ereceği, dünyada yapılanların karşılığının hızlı bir şekilde görüleceği, insanın bu hâl karşısında çaresiz olduğu belirtilmektedir:

Dil söylemez gözüñ tutuğ gerilir
Gelir defter çabuk hükümün verilir
El ayağdan gider dermân serilir
‘Azrâ’îl gögsüne çökmesin yoksa (176/8)

1.3.2. Münker-Nekir

Kur'ân-ı Kerîm'de adı zikredilmeyen Münker ve Nekir, insanların ölümünden sonra kabirde onu sorgulayacağı belirtilen meleklerdir.³¹⁴ *Dîvân*'da söz konusu melekler lafzen zikredilmeyip manen ele alınmıştır. İnsanın ölümü ile birlikte defnedildiği, defnedildikten sonra iki meleğin (münker-nekir) insanların dünyada yaptığı amellerini sorduğu dile getirilmektedir. İnsanın eğer dünya hayatında iyi fiilleri yoksa bu sorular karşısında zorlanacağı belirtilmektedir:

Derin toprak altına sen girince
Baş ucuña iki melek turunca
‘Amelinden ince ince sorunca
Boğazıña diliñ geçmesin yoksa (176/10)

³¹³ Ahmet Saim Kılavuz, “Azrâil”, *DİA*, İstanbul, 1991, 4. cilt, s. 351; Fikret Kahraman, “Azrâil”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 50.

³¹⁴ Süleyman Toprak, “Münker-Nekir”, *DİA*, İstanbul, 2006, 32. cilt, s. 14; İsmail Karagöz, “Münker-Nekir”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 496.

1.4.Peygamberler

Dîvân'da peygamberlerden Hz. İsa, Hz. İlyas, Hz. Nuh, Hz. Süleyman ve Hz. Yusuf'a yer verilmiştir.

1.4.1. Hz. İsa

Hz. İsa, İsrâiloğullarına gönderilen son peygamber olup kutsal kitap olarak kendisine İncil indirilen kişidir. Hz. İsa'ya ölüleri diriltme, cansız varlıklara ruh üfleyp can verme ve körlerin görmesini sağlama gibi Allah tarafından birtakım mucizeler verilmiştir. Hz. İsa, Yahudiler tarafından çarmıha gerilmek istenmiştir. Fakat İslam inancına göre Allah tarafından çarmıha germek isteyenlerden biri Hz. İsa suretine büründürülmüş ve Hz. İsa, Allah tarafından göğe yükseltilmiştir. Hz. İsa; Mesih, İbn-i Meryem, Ruhu'llâh gibi isimlerle de anılmıştır.³¹⁵ Edebiyatımızda Hz. İsa; Hz. Meryem'den babasız olarak doğması, Allah'ın izni ile Cebrâil tarafından ruh üflenmesi, göğe yükseltilmesi, ölüleri diriltmesi, küçükken konuşması vb. gibi birçok konu kapsamında ele alınmıştır.³¹⁶

İlgili kelime, *Dîvân*'da Hz. İsa (35/2) ve Mesih (124/7) olmak üzere 2 yerde kullanılmıştır. Aczî; Hz. İsa ve Mesih'i yaşadığı, şahit olduğu olaylara benzetme amacıyla ele almıştır.

Aczî, II. Abdülhamit Dönemi'ndeki sorguya çekilme ve sürgün edilmesini Hristiyanların inancına göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilme anlatısına telmihen ele almıştır:

Gerildik çâr-mîha şol ' İsa'lar gibi
Gördük eceli o dem ef' âlar gibi
Deñildi bu da' vâ o da' vâlar gibi
Bulunduğ serâyîñ isticvâbında biz (35/3)

³¹⁵ Ömer Faruk Harman, "İsa", *DİA*, İstanbul, 2000, 22. cilt, s. 465, 469-471.

³¹⁶ Mustafa İsmet Uzun, "İsa (Türk Edebiyatı)", *DİA*, İstanbul, 2000, 22. cilt, s. 474.

Aczî, fırkacılık üzerine nazım nazım şekli ile yazdığı şiirde, mebusların kavga etmelerini eleştirmiş ve bu olayı kuzgun üzerinden betimlemiştir. Kavgaların eski zamanlardan kalan bir âdet olduğunu belirten Aczî, hocaların yaptıkları bu davranışların karışıklıkların bulunduğu Hz. İsmâ'nın diyârından mı geldiğini sorgulamaktadır:

Kim veriyor ağzına bu ciddi hezeli

Yoksa sen semt-i Mesîhâ'dan mı gelirsin (124/7)

1.4.2. Hz. İlyas

Hz. İlyas, Kral Ahab ve Kraliçe İzebel'in hüküm sürdüğü zaman diliminde yaşayan; putperestlikle mücadele için gönderilen ve insanları Allah'a inanmaya çağıran peygamberdir. Allah Teâlâ, puta tapan bu kavimden lutuf ve nimetini kaldırmıştır. Bunun üzerine kavmi, Hz. İlyas'a, Allah'ın onlara tekrar ihsanda bulunması için dua etmesini istemiştir. Hz. İlyas'ın duasıyla yeniden nimet verilen bu topluluk isyan etmeye devam etmiştir.³¹⁷

132

Dîvân'da Hz. İlyas'a tek bir şiirde yer verilmiştir. Aczî, Hızır İlyas gibi insanları uyaranlar bulunsa da bunların toplum nazarında yarı insan şeklinde efsanevi bir yaratığa benzetildiklerini ve sözlerine değer verilmediğini belirtmektedir:

Hızır İlyâs da olsañ eger

İnsân degil nesnâs şayarlar (456/4)

1.4.3. Hz. Nuh

Hz. Nuh, doğru yoldan sapan insanları Allah'a itaat etmeye çağıran; çok uzun bir ömür süren; kendisine çok az kişinin tâbi olduğu belirtilen bir peygamberdir. Oğlunun bile Hz. Nuh'a iman etmediği ve tufân ile birlikte helak edilenlerden olduğu belirtilmektedir.³¹⁸

³¹⁷ Ömer Faruk Harman, "İlyâs", *DİA*, İstanbul, 2000, 22. cilt, s. 162.

³¹⁸ İhsan Süreyya Sırma, *Peygamberler Tarihi*, Beyan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2015, s. 32-34, 38.

Başka bir yere tayin edildiği haberi kendisine ulaşan Aczî, bu duruma hüzünlenmektedir. Kendisinin içinde bulunduğu bu durumuna Hz. Nuh'un bile üzüleceğini, gözyaşının bir damlasının bile tufan mesâbesinde olduğunu belirtmektedir:

Görse eger Nûh feryâdımı eyler figân
Eşki çeşmime nisbet cur' a olur tûfân (197/1)

1.4.4. Hz. Süleyman

Hz. Süleyman, hem hükümdar hem peygamber olan; kendisine rüzgârları yönetme, kuşlarla iletişim kurma mucizeleri verilen; emrinde cinlerden ve insanlardan ordular bulunan kişidir.³¹⁹ Hz. Süleyman edebiyatta gücün sembolü, karınca ile olan hikâyesi, kuşlarla olan iletişimi ve Belkıs ile hikâyesi vb. çerçevesinde ele alınmaktadır.³²⁰

Hz. Süleyman, *Dîvân*'da 3 yerde (82/1, 171/6, 281/2) geçmektedir. Aczî, karıncanın yuvasında Hz. Süleyman gibi bir hükümdar olduğunu; dünyada olan şeylerde bir hikmet bulunduğunu ve insanlar arasında bunların efsane gibi anlatılageldiğini belirtmektedir:

Hâle bakma herkes sultân hânesinde
Karınca bir Süleymân'dır lânesinde
Döner bir çarh kimse bilmez sırrını
Çok söz vardır söylenir efsânesinde (82/1)

Aczî, gayr-ı meşru doğan çocukların öldürülüp çöpe atılmasına çok üzülmemektedir. Bu durum karşısında kalbi âdeta paramparça olan Aczî, Hz. Süleyman'ın kendisinin bu durumunu bilmesi hâlinde çok üzüleceğini ve ağlayacağını belirtmektedir:

Şızılıyor kalbim acı seyrân önünde
İç yüzüm bilse hem Süleymân ağlar baña (171/6)

³¹⁹ Ömer Faruk Harman, "Süleyman", *DİA*, İstanbul, 2010, 38. cilt, s. 59-60.

³²⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 412.

İnsanların küçük görülmemesi gerektiği ve küçük görülüp aşağılanan insanların belki Hz. Süleyman gibi hükümdar bile olabileceği ve insanın davranışlarını bu çerçevede düzenlemesi gerektiği ifade edilmektedir:

Şormadan bir şey'în aşlın deme fenâ
Tatmadıkça her yemege eliñ koyma
Herkesiñ bir miqdârı var ħor şanma
Ĥorladığıñ belki Süleymân olur (281/2)

1.4.5. Hz. Yûsuf

Hz. Yûsuf, Hz. Yakub'un oğlu olan; kardeşlerinin kendisini kıskandığı için kuyuya atılan; köle olarak satılan; İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderilen; güzelliği ile marûf olup Mısır'da Firavun'dan sonra en yetkili olan kişidir. Hz. Yûsuf'un hayatındaki olaylar Kur'ân-ı Kerîm'de “*ahsenü'l-kasas*” olarak nitelendirilmektedir.³²¹ Şairler, Hz. Yûsuf'un Züleyhâ ile olan ilişkisini *Yûsuf u Züleyhâ*, *Kıssa-i Yûsuf* gibi adlarla edebî bir tür olarak ele almış ve bu çerçevede birçok eser ortaya koymuştur.³²²

Dîvân'da tek bir yerde Hz. Yûsuf'a yer verilmiştir. Aczî, sevgilinin güzelliğini o kadar abartmaktadır ki onun Züleyhâ'dan (Züleyhâ genellikle Hz. Yûsuf'a aşkı yönünden ele alınmaktadır.) bile güzel olduğunu ve Hz. Yûsuf'un da ona hayran olacağını belirtmektedir:

Yûsuf-ı Ken'ân imrenirdi görseydi seni
Yücedir ħüsnüñ vech-i Züleyhâ'ya deġişmem (222/5)

1.5. Ayet ve Hadis İktibasları

Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şerîfler, Türk edebiyatına kaynaklık teşkil eden önemli unsurlardandır. Şairler, şiirlerini anlam itibariyle daha güçlü kılmak için eserlerinde bu iki

³²¹ Ömer Faruk Harman, “Yûsuf”, *DİA*, İstanbul, 2013, 44. cilt, s. 1-4.

³²² Hanife Koncu, “Yûsuf u Züleyhâ”, *DİA*, İstanbul, 2013, 44. cilt, s. 38.

kaynaktan faydalanmışlardır.³²³ Şiirlerde ayet ve hadisler lafız itibariyle bazen kısmen ya da tamamen alınmış; bazen ise ilgili ayet ya da hadisin anlamına yer verilmiştir.³²⁴ Ayrıca bu kaynaklar müstakil eserlerin oluşmasına da aracılık etmiştir.

Aczî, daha çok gezip gördüğü yerlerdeki olaylar üzerine şiirler kaleme aldığından *Dîvân*'ında çok fazla ayet ve hadis iktibaslarına yer vermemiştir. Bundan dolayı *Dîvân*'da kullanılan ayet ve hadis iktibasları sınırlıdır. *Dîvân*'da “**kün, lekad kerramnâ, ahkemü'l-hâkim**” ayetlerine ve “**küntü kenzen**” rivayetine yer verilmiştir.

1- Kün³²⁵

Ol anlamına gelen “kün” kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın dilediği bir şeyi yapma emri olarak geçmektedir. Allah Teâlâ bir şeyi istediğinde ona ol (kün) der ve o şey olur. Aczî, Allah'tan başka insanlara lutuf ve ihsanda bulunacak kimsenin olmadığını; Allah'ın “kün” emri ile her şeyi yaratabileceğini vurgulamaktadır:

Senden başka yokdur bizi kayıran
Luţfuñdur bütün bu eşyâyı toyuran
Çünkü sensin **kün** emrini buyuran
İradeñle yere hayât iner yâ Rab (311/8)

³²³ Ayet ve hadislerin Türk İslâm Edebiyatı'na kaynaklık teşkil etmesi ile ilgili bakınız: Zülfikar Güngör, “ Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur'ân-ı Kerîm”, İslâmî İlimler Dergisi I. Kurân Sempozyumu, *İslâmî İlimler Dergisi Yayınları*, 2007, s. 178-188; Zülfikar Güngör, “ Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Hadisler”, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, *İslâmî İlimler Dergisi Yayınları*, Çorum, 2007, 201-211.

³²⁴ Divan şiirinde ayet ve hadis iktibasları ile ilgili bakınız: Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2016.

³²⁵ “... Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen olur.” Bakara Suresi 2/117; “Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak "Ol!" demektir.” Yasin Suresi 36/82.

Dîvân'da kün emrini verenin Allah Teâlâ olduğu, Allah'ın kün emri ile istediği her şeyin yerine geldiği belirtilmektedir:

Kün emriniñ Hû'dur başı
Hû tırdurur tağı taşı
Hû'dan gelir gözler yaşı
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû (355/9)

2- **Leḳad kerramnâ**³²⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen “leḳad kerramnâ” ifadesi ile insanoğlunun şerefli bir şekilde yaratıldığı belirtilmektedir. Aczî bu iktibasa yer verdiği koşmanın son hanesinde, Allah tarafından şerefli bir şekilde yaratılan insanoğlunun bundan ders alması gerektiğini ve insan için kaçınılmaz son olan ölüm gelinceye kadar hayatını Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde düzenlemesi gerektiğini ifade etmiştir:

Leḳad kerramnâ buyurmuş Yezdân
Aşlıñ ne, düşün ey ğâfil insân
İster ‘Aczî ol isterseñ şulṭân
Şoñ demiñ ḫüsrân bil bî-iştibâh (188/6)

3- **Aḥkemü'l-ḫâkim**³²⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de “aḥkemü'l-ḫâkimîn” şeklinde zikredilen ifade; Allah'ın dünyada ve ahirette, en âdil bir şekilde hüküm vereceğini belirtmek için kullanılmaktadır. Aczî, bu ifadeyi “aḥkemü'l-ḫâkim” şeklinde iktibas etmiştir. Allah'ın varlığının, güç ve tecellîlerinin bütün

³²⁶ “**Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık.** Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.” İsrâ Suresi 17/70.

³²⁷ “Nûh Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemendir. Senin va'din elbette gerçektir. Sen de **hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.**”” Hûd Suresi 11/45; “Allah, **hükmedenlerin en iyi hükmedeni değil midir?**” Tîn Suresi 95/8.

eşyada aşikâr bir şekilde görüldüğü; Allah'ın hükmedenlerin en iyi hükmedeni olduğu belirtilmekte olup bu bilgiye vâkıf olmayanların ancak inanmayanlar olduğu ifade edilmektedir:

Her zerrelerde kudretin ' ayân
Rûh-ı kudsünle yaşar bu ekvân
Ahkemü'l-hâkim sensiñ ey Yezdân
Bilmeyenler hep kâfirdir her-câ (107/5)

4- **Küntü kenzen**³²⁸

“Küntü kenzen”, Allah'ın gizli bir hazine olduğunu belirten bir ifade olup Allah Teâlâ, gizli olan varlığını âşikâr etmek için de mahlûkâtı yaratmıştır. Aczî, kâinâtın yaratılma sebebini açıklarken bu rivayeti kullanmış ve kâinâtın mükemmel bir şekilde yaratıldığını belirtmiştir:

Küntü kenzen sırrı ile olmuş peydâ
Noğşânsızdır her şey'i tamâm hüveydâ
Aşlı bir ' aşk añlayanlar olmuş şeydâ
Şanma boş, hükmü büyük gâyesinde (82/3)

1.6.Kutsal Kitaplar

Aczî, *Dîvân*'ında kutsal kitaplardan yalnızca Kur'ân-ı Kerîm'in adına yer vermiş ve Kur'ân'ı manzumelerde “Kitâp” şeklinde de belirtmiştir. Ayrıca İncil, Tevrat, Zebur ve Kur'ân'ı “*dört kitâp*” şeklinde ifade etmiştir.

Aczî, hile ve Allah'a karşı isyanın artmasıyla birlikte düzenin, huzurun bozulacağını ve bu durumu Kur'ân'ın açıkça belirttiğini ifade etmektedir:

³²⁸ “ Ben **gizli bir hazine** idim. Bilinmeye muhabbet ettim, bilineyim diye mahlûkâtı yarattım.” İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Mûzîlü'l-İlbâs amme's-tehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-nâs*, Mektebetü'l-Kudsî, Beyrut, 2. cilt, 1351, s. 132. “Küntü kenzen” rivayetinin sıhhati ile ilgili araştırma yapan Ahmet Yıldırım, söz konusu rivayetin keşif ehline göre sahih hadis olarak değerlendirildiğini; ancak keşif ile yapılan rivayetlerin hadis olamayacağını ve söz konusu rivayetin de hadis olmadığını belirtmektedir. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013, s. 109-110.

Artar ise hîle işyân

Naşıl râhat eder insân

Titrer zemîn eyler fiğân

Söyler açık bir bir Qur'ân

Baykuş neden eyler fiğân

Diyor her gün fânî cihân (43/4)

Aczî, insanların hırs ve haset uğruna birbirlerinin hakkına tecavüz ettiğini ve bunun İslam inancıyla örtüşmeyip onun temel kaynağını teşkil eden Kur'ân-ı Kerîm'e de aykırı olduğunu dile getirmektedir:

Nedir yâ Rab insân böyle azar mı

Bir hırş için hem cinsini ezer mi

Ne gidiş bu, bunu Kitâb yazar mı

Ŧalğalandı fitne yine amân hey (102/2)

Aczî, ibadetleri yerine getiren; fakat İslam inancına dair muamelât kısmını görmezden gelip dünya hayatını günahlarla geçirenlerin bu durumunun, Kur'ân'ın ilkelerine aykırı olduğunu belirtmektedir:

Namâz kılar sağ mihrâbda

Fağat gönlü bir gird-âbda

Yeri yokdur hiç Kitâb'da

Günâh yükün çuvallamış (420/2)

Kâinatta var olan bütün canlıların Allah'ı zikrettiğini belirten Aczî, bu durumun dört kutsal kitapta sabit olduğunu belirtmektedir:

urtlar kuşlar emir altı gezerler
Añlayanlar bunu bir bir sezerler
Müttefikdir dört kitâbda yazarlar
Cümle eşyâ tesbîh eder Raħmân'a (225/2)

1.7.Diğer Dinî Mefhumlar

1.7.1. Kader-Kaza

Kader, Allah'ın kâinatta meydana gelecek olan her şeyin niteliklerini, yerini ve zamanını bilmesi,³²⁹ kaza ise takdir edilen şeylerin zamanı gelince halk edilmesidir.³³⁰ Aczî *Dîvân*'ında kader ve kazayı şu şekilde açıklamıştır: “... *ader denilen kelime tek bir kelimedir ki ezeli tadiriñ yazılışında sâ'ati geldikçe zuhûr eden hâl ve hâdişeleriñ oluşuna bu bir kelime ile ader denmiştir...*”.³³¹

Kader kelimesi *Dîvân*'da 16 yerde (6/4, 11/2, 25/3, 51/3, 60/4, 64/5, 82/2, 87/1, 114/1, 155/1, 178/1, 247/5, 274/6, 277/1, 302/3, 462/3) zikredilmiştir. Kaza ise 2 yerde (87/4, 157/3) tek başına, 4 yerde (11/2, 82/2, 87/1, 247/5) kader kavramı ile bir arada kullanılmıştır. Kaza ve kader kelimelerinin bir arada bulunduğu şiirlerde, her şeyin Allah'ın takdiri ile bir ölçü dâhilinde yaratıldığı ve zamanı gelince olayların cereyan ettiği (11/2, 82/2); kaza ve kaderin Allah'ın büyük bir hikmeti olduğu (247/5); ezelde takdir edilen şeyin ne zaman meydana geleceğinin bilinmediği (87/1) vurgulanmaktadır.

³²⁹ Fikret Kahraman, “Kader”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 352.

³³⁰ Fikret Kahraman, “Kaza”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 365.

³³¹ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 57.

Aczî, insanın başına gelen durumların ezelde takdir edildiğini ve bunların âniden meydana geldiğini ve insanın bu durumdan öğüt alması gerektiğini belirtmektedir:

Yazılan şey amân ‘ Aczî olurmuş
Felâketler dâ’im ansız gelirmiş
Ezel hükümü böyle yerden bulurmuş
Gelen kazâ için vardır heder de (87/4)

Aczî, hayatında meydana gelen birtakım olayları (25/3, 60/4, 114/1, 155/1, 178/1, 274/6, 277/1, 302/3, 462/3) kader inancı çerçevesinde izâh etmiştir. Ancak Aczî, bu olaylardaki durumunun aksine İslam inancındaki kader anlayışına uygun olarak insanın kendi davranışlarını seçme hürriyetine sahip olduğunu; yanlış tevekkül inancı etrafında herhangi bir şey yapmayı Allah’ın yardımını beklemenin uygun olmayacağını belirtmektedir:

Çader diye ters adımlar atarsın
Tevekkele dayanarak yatarsın
Döne döne yanlış işler yaparsın
Sanma hâliñ kimselere tıyulmaz (51/3)

Aczî, insanın olaylar karşısında ânî tepkilerinin Hak katında bir sonucu bulunduğunu ve bunların kader böyleymiş denilerek savunulamayacağını ve insanın bu davranışlarından sorumlu olacağını belirtmektedir:

‘ Aczî der ki böyle günâh olur mu
Yapar imiş sevdâ nâ-gâh olur mu
Önce hücüm soñra eyvâh olur mu
Denmez buña çader böyle yazdı âh (64/5)

Aczî, dünyanın hükmünün var olmakla kâim olduğunu; yokluğun ise takdir edilen hükümlerin yerine gelmesinin sebeplerinden olduğunu belirtmektedir:

Varlıkla müşeyyed zîrâ aḥkâm-ı cihân

Fıkdân-ı mevcûdiyyet esbâb-ı kazâdır (157/3)

1.7.2. Helal-Haram

İnsanlar tarafından yapılması ya da yenilip içilmesi İslam dinine göre yasaklanmayan şeylere helal;³³² kat'i bir şekilde yasaklanan şeylere ise haram denir.³³³

Helal, haram kelimeleri *Dîvân*'da 4 yerde (70/4, 176/16, 334/3, 486/8) bir arada kullanılmış olup 3 yerde (93/12, 447/3, 508/1) ise yalnızca haram kavramı zikredilmiştir.

Aczî, daha önceki dönemlerde yaşayan insanların helal haram yediklerinin bilinmediğini (70/4); insanların yediği şeylerin helal mi haram mı olduğunun araştırılması gerektiğini (176/16); helal yiyenlerin temiz olduğu, haram yiyenlerde bu özelliğin aranmaması gerektiğini (334/3); riyanın çoğaldığını ve helal ile haramın birbirine karıştığını (486/8) vurgulamaktadır:

Ḳafâ uyuşur 'aḳıl şaşar

Hırşîñ ardında şaşkın koşar

Helâl yiyenler temiz yaşar

Harâmda temiz kan aranmaz (334/3)

Harâm helâl karışdı her ân birbirine

Şardı ortalığı elfâz-ı riyâ (486/8)

³³² İbrahim Paçacı, "Helâl", *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 251.

³³³ Fikret Kahraman, "Haram", *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 231.

Haram kelimesinin tek başına zikredildiği şiirlerde Aczî, birtakım devlet görevlilerinin umursamaz bir şekilde rüşvet alarak haram yediğini (93/12); insanların emellerini gerçekleştirmek için haram yola başvurduğunu (447/3); insan düşüncesinin haram gıdalar yüzünden değiştiğini (508/1) belirtmektedir:

Ḳâdı nâ'ib rüşvetlere açdı gözün
Yediler hep pervâsızca ḥarâm ürün
Ḳıymeti yok idi aşlâ toğru sözün
Temizledi Tañrı rüşvet ḳorşanını (93/12)

Derde dermân diye yapılan
Hep bir derddir çarşılarda şatılan
Pek çoğaldı ḥarâm hırşa ḳapılan
Herkes bengî çehre sîmâ şoluyor (447/3)

Beklemem bir şey bî-vefâlardan
Uşandım şürî merḥabâlardan
İnsânlık neden bu ḥâle indi
Değişmiş efkâr ḥarâm ğidâlardan (508/1)

2. Tasavvuf

2.1.Kesret-Vahdet

Kelime anlamı itibariyle çokluk anlamına gelen kesret, Allah'ın tecellî etmesi ve çokluk olarak müşahede edilmesidir. Birlik anlamına gelen vahdet ise müşahede edilen bu durumun aslında izâfî olduğunun fark edilerek sadece Allah'ın varlığının anlaşılmasıdır.³³⁴

³³⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2012, s. 212.

Dîvân'da sıklıkla vurgulanan kavramlardan biri de vahdet-kesret ilişkisidir. Aczî, kâinattaki tüm varlıkların Allah'ın birliğine bir işaret olduğunu; ibret nazarı ile bakan herkesin bu sırra vâkıf olacağını; bütün her şeyin Allah'ı tesbih ettiğini vurgulamaktadır. Aczî, vahdet şarabından içtiğinden beri iç dünyasının aydınlandığını (15/7); insanların doğru davranış içinde olduğunda birtakım sırlara vâkıf olacağını ve Allah'ın birliğinin, her şeyde O'nun hükmünün geçerli olduğunun ibret nazarıyla bakıldığında görülebileceğini belirtmektedir:

Ṭaldîñ göñül yine derin yerlere

Sâlim ol ki erişesiñ sırlara

Boş degildir 'ibretle bak kırlara

Ḥaqq'ıñ emri her şeylerde 'ayandır (50/6)

Her yerde Allah'ın varlığının ve birliğinin açıkça görüleceği (107/5, 107/6, 177/9, 313/3, 470/1, 470/4) vurgulanmaktadır:

'Acziyâ seyret sırr-ı vahdeti

Gör cümlesiñde dürlü vecdeti

İylige ma'ṭûf Ḥaqq'ıñ ni' meti

Ḳâdir Ḳayyûm hem Ḥâlîḳ'dır Mevlâ (107/6)

Kâinattaki bütün varlıkların Allah'ı tesbih ettiği (137/2, 139/5, 169/2, 283/3, 291/3, 355/10) belirtilmektedir:

Bahâr demi sırr-ı Ḥaqq'dır dünyâya

Fikir ṭalar bunda nice ḥulyâya

Bütün eşyâ tesbîḥ eder Mevlâ'ya

Her yandan temiz havâ geliyor (291/3)

‘Aczî hoşdur her şabâhı bahârîñ
Tağdîsini diñle cümle ezhârîñ
Luţfudur bu Hâzret-i Kirdigâr’îñ
Sırr-ı vahdet yeşil çarşaf gerilmiş (283/3)

Cümle ağaç açar yaprak
Hû zikrinde bütün toprak
Her yerde Hû şanma ırak
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû (355/10)

Allah’ın tecellisinin bütün eşyada zâhir olduğu (146/2, 247/4, 242/3, 247/2, 470/1)
bunu anlamak isteyenler için âşikardır:

Zât-ı kemâliñ bütün eşyâda işte ‘ayândır
Tağdîr-i ezel hem Yezdân’îna kurbân olayım (146/2)

Fehm etmeyenler insân degildir zâtuñı
Çünkü maşşûl-i eşyâ nevâl-i vahdetiñ (247/4)

Âlemin ilahi aşk ile kurulduğu, Aczî’nin vahdet sırrına vâkıf ve dünyadaki her şeyin
ilahi amaç doğrultusunda hareket ettiği belirtilmektedir:

‘Âlem bir ‘aşkıdır, ‘aşkla kurulmuş
Rûh-ı nûrîdir böyle derilmiş
Rûh-ı aqdes ki sırr-ı vahdetdir
O sırr-ı vahdet bize verilmiş (431/1)

Vazîfeli gördüm bütün eşyâyı
Bu âhenkle döner bildim dünyâyı
Bu ‘âlemde vazîfesiz hayât yok
Tağdan taşdan sezdim ben bu ma‘nâyı (298/1)

2.2.Hiçlik

Hiçlik (adem), kelime anlamı itibariyle yokluk anlamına gelmektedir. Tasavvufi bir terim olarak ise, Allah'tan başka hiçbir varlığın aslında bulunmadığını belirtmek için kullanılmaktadır.³³⁵ Aczî *Dîvân*'ında adem kelimesi yer almayıp bu anlama gelen hiçlik kelimesine değinmiştir.

Aczî, dünyada geçirilen zamanın aslında hayal gibi olduğunu; bu çerçevede dünyadaki mutluluk ve acıların geçici olup bir gün sona ereceğini belirtmektedir:

Añladım ki seyr-i dünyâ da hîçdir
Döner külfet bütün hulyâ da hîçdir
Geçer kalmaz zevk ü şafâ da hîçdir
Düşündüm çekilen cefâ da hîçdir (210/1)

Aczî, kendisinin hiçliğin dibinde bulunduğunu dile getirip (210/9); yalnızca Allah aşkının bâkî olduğunu; bunun dışındaki âşığın da sevgilinin de bir kıymetinin bulunmadığını belirtmektedir:

Diñle ey kuş bu feryādımı sen de
Varsa leţâfet söyle şu çimende
Neş'eler maħbûs şimdi bir maħzende
‘ Aşķ bâkî ‘ aşık da cānâ da hîçdir (210/14)

Bütün varlıklarda mutlak gücü görülen Allah'ın, kahredici tecellîsi önünde, insanın gücünün bir öneminin olmadığı ifade edilmektedir:

Pîş-i qahrında hîçdir ancak vüs' -i beşer
Bütün eşyâda celî kemâl-i saşvetiñ (247/2)

³³⁵ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 212; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2005, s. 32.

3. Vatan Sevgisi

İbrahim Aczî *Dîvân*'ında vatan sevgisi önemli bir yere sahiptir. Aczî, ülkenin içinde bulunduğu duruma hüzünlenmiş; bu durumdan kurtuluş yolunda yetki sahiplerinin elinden geleni yapmasını arzu etmiş; iç çekişmelerin ve kişisel çıkarların bir tarafa bırakılarak vatan toprağının savunulması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Aczî, içinde bulunulan sıkıntılı dönemler itibariyle vatanı “*garip, öksüz, nazlı*” kelimeleri ile betimlemiştir.

Aczî, 31 Mart Vakası'nı³³⁶ anlattığı destanda (102. şiir) hırs için bir grubun diğerlerini yok etmeye çalıştığını; dinî duyguların istismar edildiğini; kendisini hoca olarak tanımlayanların fitneyi körüklediğini; vatanın bütün kaynaklarının tüketildiğini ifade etmektedir:

‘Aczî söyler garîb vaţan ezikdir
Hâ'inleriñ vicdânları bozuğdur
Şoyulacağ nesi kâldı yazığdır
Bağın yurduñ çırıl çıplaq ‘üryân hey (102/12)

Aczî, milletin vatan aşkı ile yanıp tutuştuğu hâlde Yıldız Sarayı'nda bulunan beylerin, paşaların vatanın içinde bulunduğu durum ile hemhâl olmadıklarını; hatta keyfince hareket ettiklerini belirterek bu duruma çok üzülmemektedir:

‘Aşğ-ı vaţanla çırpınır kuşlar lânelerinde
Hüzn-i vaţanla ağlaşır millet hânelerinde (106/1)

³³⁶ 31 Mart Vakası, rumi 31 Mart 1325/13 Nisan 1909 tarihinde meydana gelen; ilgili tarihten ötürü bu şekilde isimlendirilen; İttihât ve Terakkî Fırkası'nın etkinliği ve eylemlerine karşı gelişen; şeriat talebi ile meydana gelen askerî bir isyandır. İsyân sonucunda birçok insan öldürülmüştür. 31 Mart Vakası, Hareket Ordusu tarafından bastırılmış ve II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesiyle sonuçlanmıştır. Azmi Özcan, “Otuzbir Mart Vak'ası”, *DİA*, İstanbul, 2007, 34. cilt, s. 9-10. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Sıddık Yıldız, *Çıkışından Bastırılmasına Kadar 31 Mart İsyanı*, Gazi Üniversitesi SBE, Master Tezi, Ankara, 2006; Soner Tursun, *II. Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Olayı*, Trakya Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013.

Nezd-i vâlâ-yı ekâbirde vaţan yanmış kime ne
Millet kıandır içdikleri peymânelerinde (106/3)

Yâ Rab bu nedir vaţan inlerken gülünür mü
Bu kıayğusuzluk olur insân çingânelerinde (106/5)

Aczî, milletin içinde bulunduğu fakirliğin, âcizliğin, sadakat duygusunun önemsenmemesinden kaynaklı olduğunu; hırsızlığın ve kötülüğün kol gezdiğini; rüşvet alınarak cânî tabiatlı kimselerin yüceltildiğini belirtmektedir:

Yâ Rab neye böyle bu millet faķır
Bildim çünkü şadâkat olmuş haķır
Döner ortada hırsızlıkla denâ'et
Rüşvetle cânîler edilir tevķir (133/1)

Vatanın içinde bulunduğu duruma üzölen Aczî, vatanın âdeta feryât ettiğini; düşman işgali ile zor durumda olduğunu; ecdadın düşmana asla boyun eğmediğini; kahraman ve muzaffer olan Türk milletinin bu gaflet hâlinden uyanması gerektiğini belirtmektedir:

Bu ne ğaflet ey ahlâf yeter uyanîñ
Vaţan feryâd u fiĝâna heder uyanîñ (268/1)

Şefķâtle büyötmüşdür sizi bu vaţan
Vuruyor bağrına düşman hañçer uyanîñ (268/2)

Aczî, hükümetin millî bir ruha sahip olup adımlarını buna göre atması gerektiğini dile getirmektedir:

Hükümetde millî vahdet bir şerefdir
Millî varlık hiç şarşılmaz bir hedefdir
Diñle yurddaş fitne-bâzlar bed-kenefdir

Aç gözleri fırsat ile sāmān ister (280/4)

Yüreği vatan aşkı ile dolu olan Aczî, yurdun her hâlinin güzel olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

Diñle ‘ Aczî vaṭan sesi bu sesler
Ana yurduñ қоқусudur bu hisler
Қушлар verir бақıñ naşıl hoş dersler
Vaṭan ‘ aşkı otağından dem vurur (328/3)

Aczî, vatan aşkının her şeyden üstün olduğunu; vatansız bir milletin var olamayacağını; belirtmektedir:

‘ Azîz yurdum sensiñ bizim ilimiz
Cān sendedir cānān sende, şān sende
Sen olmasañ naşıl söyler dilimiz
Güç sende şeref sende kan sende (439/1)

4. Türklüğe Övgü

Dîvân'da zikredilen önemli unsurlardan biri de Türklüğe övgüdür. Aczî, Türk milletinin dünyaya nâm saldığını; üzerinden atâlet duygusunu atması gerektiğini; adalet ve şefkat sahibi bu milletin bir an önce eski hâline dönmesi gerektiğini ifade etmiştir. Vatan sevgisini her şeyin önünde tutan Türk milletinin soyunun Yafes'e kadar dayandığı, yiğitliği ve cesareti ile bilindiği, Anadolu'yu yurt edindiği, özgürlüğüne düşkün bir millet olduğu ve dünyayı mamûr ettiği gibi hususlar *Dîvân*'da çokça vurgulanmaktadır.

Aczî, Türk milletinin tarihinin çok eskiye dayandığını; bu milletin kalbindeki iman ve mücadele ruhu ile türlü felaketleri geride bıraktığını belirtmiş; bu felaketlerle başa çıkılmasında

Mustafa Kemal gibi topluma rehber ve önder olan kişilerin bulunmasının önemine dikkat çekmiştir:

Türküz bizler târîhlerde yerimiz var
Her acıyı yener geçer serimiz var
Çalbede imân elde silâh erimiz var
Kemâl gibi bize mürşid insân ister (280/6)

Türk milletinin aslının Asya kıtasından dünyaya yayıldığı; dünyaya hak ve adalet ile hükmettiği; gücünün karşısında her yerin kolayca ele geçirildiği belirtilmektedir:

Aşlımız Türk Asiyâ'dan yürüdü
Ünümüz haq, 'âlemleri bürüdü
Karşımızda nice kal'a eridi
Rüzgârlar at kanadımız haq bizim
Emr-i Haq'dan hem yüzümüz aq bizim (149/1)

Türk milletinin birçok coğrafyayı etkisi altına aldığı ve Çin'in Altay bölgesinden Akdeniz'e kadar geniş bir yerde hüküm sürdüğü ifade edilmektedir:

Nice iklim nice şahrâ tolandık
Bir sel gibi aqıp gâhî bulandık
Çin Altay'dan Akdeniz'e ulandık
Rüzgârlar at kanadımız haq bizim
Emr-i Haq'dan hem yüzümüz aq bizim (149/4)

Aczî, kuvvetli ve cesur bir millet olan Türk milletinin soyunun Oğuzlara dayandığını; ihtiyacı olanların yardımına koşan bu milletin adâletle hükmettiğini belirtmektedir:

Türk ma' nâsı, tağ kaynağıdır
Şoyda Oğuz öz oymağıdır
Kuvvet Türk'de, emir Hâk'dır
Her dirliğe dermân gibi (417/4)

Oğuz soyundan gelen Türk milletinin tarihte önemli ve köklü bir mâzîsinin olduğu, Türk gençlerinin artık boş işlerden uzak durup kahraman bir soydan geldiğini hatırlayarak ona göre davranması gerektiği vurgulanmaktadır:

Er oğluyuz cinsde Oğuz ezelden
Eski devir târihlere bak yürü
Ey Türk genci vazgeç artık hezelden
Kahramânlık ışığını yak yürü (520/1)

Türk milletinin dünyanın her yerinde hak ve adalet ile muâmelede bulunduğu; Oğuz Han'dan beri geniş coğrafyalara yayıldığı belirtilmektedir:

Akın etdim felek, hağla gezdim ben
Mâvî gökden nice emîr sezdim ben
Oğuz Hân'ın oğu vardı elimde
Yelken olup denizlerde yüzdüm ben (136/1)

Aczî, yazmış olduğu koşmada (151. şiir) Türk milletinin her yerde izinin bulunduğunu; ele geçirilen yerlerin Türkler ile hayat bulduğunu; Türklerin şarktan garba medeniyet ile dünyayı aydınlattığını; Türklerin zulmü bitirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca Türk ününün her tarafa yayıldığı, tarihî bilgilerden hareketle geçmişten ders alınması gerektiği ve Türk'ün dünyayı imar ettiği belirtilmiştir:

‘Aczî söyler Türk’ün ünün bilirseñ
Tārīhlerden eger hışşe alırsañ
Her yolağda ‘anıd vardır bulursañ
Añlarsıñ kim, zīnet veren çağlara (151/6)

Türk dilinin çok değerli olduğu, mert ve dürüst insanlar olan Türklerin aslında uysal bir tabiatı olduğu; ancak özgürlüğüne kastedildiği zaman mücadelecı yönünün hemen ön plana çıktığı vurgulanmaktadır:

Adımız Türk sağlam şendir dilimiz
Merdlik var egrilik yok şoydanız
Her yerlerde açık bizim yolumuz
Türkçe söyler Türkçe yazar boydanız (423/2)

‘Aczî der ki Türk milleti hālîmdir
Hazarlarda uşlu uşşal yaşarız
Hür gezeriz bunuñ ‘aksi elîmdir
Kalkar isek taşlar taşlar aşarız (423/5)

Balkanlarda çıkan savaşlarda Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu durum üzerine yazılan destanda (158. şiir), iç çekişmeler ile devletin yıprandığı; millî ruha sahip mebusların mecliste olmadığı; firkaçılığın şiddetlendiği; vatan toprağının Avusturyalılar, Bulgarlar ve Sırp lar tarafından işgal edildiği; koskoca Osmanlı Devleti’nin küçücük devletlere rezil olduğu; ancak bu durumun kahraman Türk milletinin gayreti ile ilerde düzeleceği belirtilmektedir:

Baş tutar yoksa şimdi bizlerde
Neler var şaklı, ayla yazlarda
Kahramān Türk’ün nāmı, sözlerde
Şanmayıñ kalır, bu bir yıl böyle (158/28)

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda iken devlet içerisinde dinî duyguları suistimal eden gruplara sinirlenen Aczî, onların şoursuzca hareketlerinden düşmanların faydalandığını; içinde bulunulan durumun Türk milleti için âdeta mahşer gibi olduğunu ve milletin zarar gördüğünü; artık milletin miskinliğini bir tarafa bırakması gerektiğini ve bir gün söz konusu devletlerden intikam alınacağını belirtmektedir:

Maşşer midir yâ Rab bu fâci' a, yoğsa maşşer
Ey Rûmeli olduñ yine Türk'e çanlı maşşer (162/8)

Unutma ey Bulğâr etdiğîñ kârı düşün
Bir gün var ki intikâm... intikâm ilk peşin (162/10)

Ey 'ırkıım oynandı yine çanıñla bir oyun
At, o libâsı meskeneti... artık şoyun (162/11)

Türklüğün övüldüğü 11'li hece ölçüsü ile yazılan şiirde (149. şiir) Aczî, bayrağın al renginin Türk milletinin kanından olduğunu ve varlığını her yerde hissettirdiğini (149/2); Türklerin birçok yeri mamûr ettiğini, Allah inancının çok uzun zamandan beri Türklerde var olduğunu (149/5); Türklerin sakin tabiatlı olduğunu ancak savaş hâlinde arslan kesildiğini (149/6) belirtmektedir.

5. Şahıs Kadrosu

Aczî'nin *Dîvân*'ında yer verdiği şahıs kadrosu onun şiirle yazıştığı; eleştiride bulunduğu ve tarihî-efsanevi şahıslar olmak üzere üç kategoride incelenmiştir.

5.1.Aczî'nin Şiirle Yazıştığı Şahıslar

İbrahim Aczî'nin şiire olan merakı daha küçük yaşından itibaren başlamıştır. O, döneminde tanınan ve toplumda şiir konusunda nâm salmış kişilere varlığını hissettirmek ve

şiiir dünyasında yer edinmek amacıyla çeşitli şiiirler kaleme almıştır. Bu şiiirlerin bir kısmı o şahıslar tarafından cevaplanmıştır. Kimi zaman da yazdığı şiiirler başka şiiirler tarafından duyulmuş ve o şiiirler Aczî'ye şiiir yazarak cevap vermiştir. Bu kısımda Aczî'nin şiiir vasıtasıyla âdeta mektuplaştığı Âşık Dercî, Âşık Rıza, Hattat Mahbûb Efendi ve bunlara yazılan şiiirler incelenecektir.

5.1.1. Âşık Dercî

1248/1833-1834 yılında Konya'da dünyaya gelen Âşık Dercî, medrese eğitimini bitirmek üzere iken Yemen'e askere gönderilmiş ve 11 yıl süren askerlik görevini ifa ettikten sonra Konya'ya dönmüştür. Konya'da kalender-meşreb bir hayatı benimsemiş ve hayatını bu şekilde idâme ettirmiştir. Her hafta perşembe günü nefir ve keşk l  ile arşıllarda dolaşan, irticâli olarak şiiir söyleyen bu zâta arşı esnafı tarafından yardım yapılmıştır. Âşık Dercî, 1311/1895-1896 yılında vefat etmiştir.³³⁷ Aczî, Âşık Dercî'ye bir şiiir bırakmış ve o şiiir âşık Dercî tarafından cevaplanmıştır.

Aczî, 11 Haziran 1312/23 Haziran 1896 tarihinde Âşık Dercî'nin keşk l ne bıraktığı şiiirde onun neden bu hâle olduğunu; şiiirlerinin bu kadar etkili olmasının sebebini ve Dercî'nin kalbini yaralayan acının ne olduğunu sorgulamaktadır:

Ey d n  bülbül m s n  elh n n  nedir
Sırr-ı l h tdan mı bu efg n n  nedir
Dery -yı hikmetden mi emv c n  niş n
Baħr-i ezelden mi feyez n n  nedir

³³⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Türk Ş irleri ve Âşıkları*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10470/1, 82a; İbrahim Aczî Kendi, *D v n-ı 'Aczî*, s. 5.

Ey derbân-ı ‘aşk ey lâhût-ı pür-‘uşşâk
Dil âvâreler hep saña nigerân müştâk
Sözler nağmeñ alpleri eyleyip işrâk
Hangi âfâk maqla‘ ın seyrânıñ nedir

Figân eyler bülbül gülşen güllerinden
Alır ilhâmını şabâ yellerinden
Verir ders ‘uşşâqa hicrân dillerinden
Nağmeleriñde mahsûs hicrânıñ nedir (5/1-3)

Âşık Dercî ise bir hafta sonra yani 18 Haziran 1312/30 Haziran 1896 tarihinde Aczî’ye sevgiliyi görebilmek için can gözüyle bakabilmek gerektiğini; kendisinin zavallı biri olduğunu ve çok tabibe durumunu belirttiği hâlde derdini giderecek bir derman bulunmadığını; derdinin çok büyük olduğunu ve bunu ancak Lokmân gibi ölüme dahi çare bulduğu rivayet edilen birinin çözebileceğini belirtmiştir:

Seyr-i cānāna çeşmimde bir cān gerek
Bî-nevāyım derde lâyıq dermān gerek
Çok tabibe eyledim ‘arz-ı ihtiyāç
Dediler derdiñ büyükdür Loqmān gerek (6/1)

Dercî, kendisinin bilgin olmadığını; aksine bilgisizliğinin daha çok olduğunu; hayatının acı ile yoğrulduğunu ve kendisine gelenlerin de bundan nasibini aldığını; bunun bir sır olduğunu ve bu sırı vâkıf olmak için böyle figan ettiğini ifade etmektedir:

Ne dānāyım belki nādānlığım efzūn
Çekdiğim ālāmı çekmemişdir Mecnūn
Bir ben değil bu fāniye gelen maħzūn
Bu sırrı derk için böyle efğān gerek (6/2)

Dercî, uzun bir süreden beri harâbât ehli olduğunu; şiir söyleme kabiliyetinin âciz durumda olan kendisine verildiğini; inleyen gönlünün bundan dolayı hayal âleminde olduğunu ve kendisinin şöhretten uzak durduğunu belirtmiştir:

Haylî demdir girdik bu bezm-i harâba
Verilmiş bir âhenk bu naḥîf türâba
Nâlân gönül koşar serâbdan serâba
Geçmişiz şöhretten başka seyrân gerek (6/3)

Dercî, ömür sermayesinin tükenmekte olduğunu ve bundan ibret alınması gerektiğini; hayatın âdeta bir çöl yolu olduğunu ve ziyân edildiğini; kaderin aşk bağı ile kendisini bağladığını ve bundan dolayı aşkın kölesi olduğu için şâh ya da hakan olmanın önemli olmadığını belirtmektedir:

Geçmede Dercî her şâniyeñ al haber
Öyle râh-ı beyâbân kim bir çok heder
Bend-i ‘ aşka çekmiş bizi hükm ü kader
Bende-i ‘ aşkız ne şâh ne ḥâkân gerek (6/4)

5.1.2. Âşık Rıza

Âşık Rıza'nın doğum tarihi ile ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Aczî, onun 1274/1857-1858,³³⁸ Sadettin Nüzhet ve Mehmed Ferid ise 1294/1877-1878³³⁹ yılında doğduğunu belirtmektedir. Aczî'nin Âşık Rıza'nın yaşadığı döneme şahit olup onunla şiir üzerinden yazışması da dikkate alındığında Âşık Rıza'nın Aczî'nin belirttiği yılda doğması kuvvetle muhtemeldir. Konya'da doğan Âşık Rıza, medrese eğitimini tamamladıktan sonra memuriyet hayatına atılmıştır. Seydişehir ve Konya'da Dîvân-ı Umûmî Kâtipliği yaptıktan sonra emekli

³³⁸ İbrahim Aczî Kendi, *Türk Şâirleri ve Âşıkları*, 3b.

³³⁹ Sadettin Nüzhet-Mehmed Ferid, *Konya Vilâyeti Halkiyâtı ve Harsiyâtı*, s. 66.

olmuş³⁴⁰ ve Konya’da Molla Efendi Medresesine çekilmiştir. Sülüs ve rika yazıyı çok iyi kaleme alan Âşık Rıza, medresede öğrencilere yazı talimi, Arapça kavâid dersleri vermiştir. Güzel muamma söyleme ve çözme yeteneğine sahip olan³⁴¹ Âşık Rıza; orta boylu, yuvarlak yüzlü, sarıklı, kalem şuarasından bir zâttır.³⁴² Âşık Rıza, 1324/1906-1907 yılında vefat etmiştir.³⁴³ Aczî, kendisinin Âşık Dercî ile şiir yazışmalarının duyulmasından sonra Âşık Rıza’nın çömezi tarafından kendisine şiir verildiğini düşünmektedir.³⁴⁴ *Dîvân*’da 7. ve 9. manzumeler Âşık Rıza’ya 8. ve 10. manzumeler ise Âşık Rıza’ya cevap mahiyetinde Aczî’ye aittir.

Âşık Rıza, Aczî’ye şairlik iddiasının bile kolay bir durum olmadığını; bu iddianın uzun bir yol olduğunu; bu yolun belli usul ve erkânının bulunduğunu; şairlik yolunun ucu bucağının bulunmadığını ve bu yolun nerede bulunduğunun da net olarak bilinmediğini belirtmektedir:

Şâ’irlik iddi’ası uzun bir yoldur
İnceden ince bu da ayrı bir kıldur
Yazanı kañtârı var bir uşıldür
Bir ucu Kâf’dadır ‘ummâna gider (7/1)

Aczî ise Âşık Rıza’ya yazdığı cevapta şiir deryasına dalmak istediğini ve şiirlerinin kıymet, değer göreceğini umduğunu ve dalmak istediği yerin küçük bir yerden ziyade umman olmasını arzu ettiğini belirtmektedir:

³⁴⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Türk Şâirleri ve Âşıkları*, 3b; Sadettin Nüzhet-Mehmed Ferid, *Konya Vilâyeti Halkiyâtı ve Harsiyâtı*, s. 66;

³⁴¹ İbrahim Aczî Kendi, *Türk Şâirleri ve Âşıkları*, 3b.

³⁴² İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı ‘Aczî*, s. 7; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 71.

³⁴³ Sadettin Nüzhet-Mehmed Ferid, *Konya Vilâyeti Halkiyâtı ve Harsiyâtı*, s. 66.

³⁴⁴ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı ‘Aczî*, s. 7.

Şi'ir deryāsına talmak isterim
Bir çok la'î [u] mercân almak isterim
‘Aşk yelkenin açıp şalmak isterim
Dalmağ için büyük ‘ummân ararım (8/1)

Âşık Rıza; Aczî’ye şairlik iddiasıyla bu dünyadan birçok insanın gelip geçtiğini ve çoğunun umduğunu bulamayarak vefat ettiğini, bundan dolayı da bu yolun sevgiliye giden uzun ve zahmetli bir yol gibi olduğunu; şairlik iddiasında bulunanların kendisini âşikâr etmesi gerektiğini; kendisine iltifat olursa çok az sayıda kişinin etrafında toplanacağını ve bu iddia sahibinin bu uzun yolda kendisini çok geliştirmesi gerektiğini belirtmektedir:

Şâ’irim diyen çok er geldi geçdi
Her biri hep çeşme-i fenâdan içdi
Nicelerin bu dünyâ ayırıp seçdi
Bir uzun yoldur bu cânâna gider (7/2)

Şâ’ir olanlar sırrın peş-keş çeker
Bulursa dürr ü güher üç beş çeker
Dört etrâfa bakar da şeş çeker
Alt ucu ulu bir meydâna gider (7/3)

Aczî ise Âşık Rıza’nın yazmış olduğu şiiri çok iyi okuduğunu ve amacının şairlik olduğunu ve bu zeminin kendi arzu ettiği bir ortam olduğunu ifade etmektedir:

Oğudum nâmeñi çok derin süzdüm
Tolaşıp etrâfın bir haylî gezdim
Bu meydân-ı ‘aşkda bir fikir sezdim
Zâti ben böyle bir meydân ararım (8/3)

Aczî, yazılan şiirlerin bir ustanın elinden çıktığını; kendisinin ustasının bulunmadığını ancak sözlerinin de bilgisiz birinin sözleri olmadığını belirtmektedir. Âşık Rıza’nın, Aczî’nin

şirlerinin niteliksiz birinden dökülen sözler olduğunu iddia edebileceğini; ancak bu durumun böyle olmadığını belirtmektedir:

Sözleriñ bilmem ki ustā mālıdır
Ustām yokdur benim sözüm hālîdir
Şanma boş bir ağızñ kıl ü kâlîdir
İstersen öyle şay ‘ irfân ararım (8/4)

Aczî, Âşık Rıza’ya sözlerinden dolayı alınmamasını; kendisinin de iyi yazmasını temenni ederek Âşık Rıza’ya âdeta meydan okumaktadır:

Țarılma sözüme sen de iyi yaz
İster[i]sen taşın gel boynuña sâz
Belli olur er meydânda birâz
Deşilip açacak iz‘ân ararım (8/5)

Yukarıdaki şiire yazdığı cevapta Âşık Rıza, Aczî’nin mektubunun kendisine ulaştığını; kendisinin zaten şiir âleminde olduğunu ve aşk ikliminde dolaştığını; her teklife açık olduğunu belirtmektedir:

Nâmeñi aldım ben elime
Metânet verdim ben dilime
Hem düzen ver yoluma
Zâti ‘ aşkıñ biz çağındayız (9/1)

Bülbül gibi daldan dala öteriz
‘ Aşk meydânında şağa şola yeteriz
Boş degil her uşûle gideriz
Çünkü ‘ aşkıñ biz bāğındayız (9/2)

Ayrıca Âşık Rıza, Aczî'nin bu sözlere alınmamasını; kendisinin atışmaya hazır olduğunu; Aczî'nin de bahanelerin ardına sığınmaması gerektiğini ifade etmektedir:

Țarılma yâ hû gül sözüme
Düzen verdim çifte telli sâzıma
Eger bulduysañ bahâne yazıma
Şolunda degil anıñ sağındayız (9/3)

Aczî, Âşık Rıza'nın söz konusu şiirine cevap olarak şairlik iddiasında bulunanların çok olduğunu; ama kendisinin ezelden beri bu iklimde var olduğunu belirtmektedir:

Dediler 'aşk ehline hep erenler
Biliriz kim 'aşk çağına girenler
Çoğdur şâ'irlik da' vâsı sürenler
Biz o çağıñ ezel çağlayanıyız (10/1)

Aczî, şairlik konusunda maharet sahibi olduğunu; kendisinin heyecandan ya da farklı bir nedenden dolayı dilinin tutulmayacağını ve usul erkân bildiğini; aşk ikliminde birçok olaya şahit olduğunu; bu konuda kendisini yetiştirdiğini belirtmektedir:

Boş degildir pek de bizim elimiz
Lâl olur şanma açığıdır dilimiz
Uşul erkân tanır açık yolumuz
'Aşkıñ dostu demiñ biz devrânıyız (10/3)

'Aşk iliniñ ilk sâfında Țurmuşuz
Çeşm-i haķıkatle neler görmüşüz
Țurfânda bir mîve gibi ermişiz
'Aşk bizimle, biz 'aşkıñ merdânıyız (10/4)

Ayrıca Aczî, amacının şöhret elde etmek olmadığını ve şöhret için bu gibi şeyler yapmayacağını; boş işlere meyletmeyerek kendisinin şairlik yoluna aşk ile bağlı olduğunu ve bu yola köle olduğunu belirtmektedir:

Ġurūr nedir şöhret nedir bilmeyiz

Şöhret için rüyâlara talmayız

Fânî işe gönlümüzü şalmayız

Bâğ-ı ‘aşkıñ biz böyle ğilmânıyız (10/6)

5.1.3. Hattat Mahbûb Efendi

Konya'nın meşhur hattatlarından Mustafa Rüşdü el-Halvetî'nin oğlu olan Mahbûb Efendi, 1259/1843-1844 yılında Konya'da dünyaya gelmiştir. Mahallesinde bulunan sıbyan mektebinde hafız olduktan sonra Selçuklu vezirlerinden Celaleddin Karatayî'nin tesis ettiği medreseye on beş yıl devam ederek kırâat ilminde kendisini geliştirmiştir. Farsça dersleri almış, hattatlığına hakkaklığı da ekleyerek sanatta kendisini ileriye taşımıştır. Memuriyete merak salmış ve çeşitli görevlerde bulunmuştur. Mektûbî Kalemî kitabet ve mümeyyizliği, Konya Matbaası müdür ve muharrirliği, Konya ve Bozkır aşar memurluğu görevlerinde bulunduktan sonra memuriyetten çekilmiş ve sanatını icra ederek hayatını idâme ettirmiştir. Her yazıyı iyi bir şekilde kaleme alabilen Mahbûb Efendi, celî ve sülûs yazıda daha mâhirdir. İçkiye aşırı düşkünlüğünün de etkisi ile kolay eserler meydana getiremeyen Mahbûb Efendi, 15 Mart 1315/27 Mart 1899 tarihinde vefat etmiş ve Şemsi Tebrîzî Mezarlığına defnedilmiştir. Mezkûr mezarlığın 1944 yılında park olması ile birlikte kabri yok olmuştur. Konya'nın cami ve kitabelerinde izleri bulunan Mahbûb Efendi'nin Isparta'da da bazı yazıları bulunmaktadır. Divan meydana getirecek kadar şiirleri bulunmasına rağmen şiirlerinin büyük kısmı yok olmuştur.³⁴⁵ Hasan Özönder, Sadettin Nüzhet ve Mehmed Ferid'in belirttiğinin aksine Aczî,

³⁴⁵ Hasan Özönder, "Mevlânâ Türbesi Mescid ve Semâ-hânesi'nin Son Nakkaş ve Hattatı Konyalı Mahbûb Efendi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl 1994, cilt 1, sayı 1, s. 94; Sadettin Nüzhet-Mehmed Ferid, *Konya Vilâyeti Halkiyâtı ve Harsiyâtı*, s. 101-102.

Mahbûb Efendi'nin 15 Mart 1315/27 Mart 1899 tarihinde değil, 1316 yılının mart ayı/ Mart-Nisan 1900 içerisinde vefat ettiğini ve cenazesine katıldığını belirtmektedir.³⁴⁶

Mahbûb Efendi, hattatlıkta mâhir; Konya'nın büyük camilerinde eserleri olan ve Aczî'nin de hat dersleri aldığı; şiirler kaleme alan çok yönlü bir kişidir. Onun çehresinin esmer ve hâlinin perişan olmasından hareketle mahlasına Mahbûb denmiş olup asıl ismi Mehmet'tir. Dış görünüşü itibariyle onu tanımayanların huysuz ve bedbîn olarak tanımladıkları fakat yakından tanıyanların güzel konuşan, latif bir insan olduğunu belirttikleri Mahbûb Efendi, halim selim bir tabiata sahiptir. Aczî, Nafia Kalemi'nde çalışırken levha yazımı için yanına uğradığında hâlinden etkilenerek bir şiir kaleme almış ve levha teslimi sırasında ona vermiştir.³⁴⁷ Mahbûb Efendi'nin hâlinin perişanlığından hareketle neden bu durumda olduğunu, kendisini bu viraneye sürükleyen olayların neler olduğunu Aczî şu şekilde sormuştur:

Elâ ey maḥbûb-ı zât fenâfi'llâha mı girdiñ
Bu vîrâneye baykuşâsâ eyvâha mı girdiñ
Nedir bu ḥâl-i perîşânîñ ey pîr-i mestân
Yoksa ḥarâbât nâmıyla bir dergâha mı girdiñ (18/1)

Mahbûb Efendi, bu şiiri okuyunca kendisinin tabiatının bu şekilde olduğunu; dünya hayatının geçiciliğinden hareketle bu durumu önemsemediğini ve harabât ehlerinden olduğunu; dem hâliyle bu minvalde şiirler söylediğini belirtmektedir:

Şi'ârım bu, böyle aḥkâm eyleriz
Bu dünyâ ki var, ya yokdur neyleriz
Zâti ḥarâb, ḥarâbda hep ḥarâbız
Dergâhım dem, ancak demle söyleriz (19/1)

³⁴⁶ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 1. cilt, s. 72. (68. sayfadan sonra arada kalan sayfalarda numaralandırma sorunu bulunmaktadır. Numara kısmı tarafımızdan önceki sayfalar göz önünde bulundurularak yapılmıştır.)

³⁴⁷ İbrahim Aczî Kendi, *Hayâl Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, s. 123-125.

Daha sonra ise durumunu daha da açıklayan Mahbûb Efendi, mey yüzünden davranışlarını dizginleyemediğini; nazik bir tabiata sahip olduğu için kendisinin yokluğunun bir önemi olmadığını; bu içinde bulunduğu hâl ile ümit etmesinin boş yere olduğunu; asıl pişmanlığının bu hâl olduğunu; aşk yüzünden eli kolu bağlı bir hâlde olduğunu ve elinde sadece hattatlık mesleğinin kaldığını ifade etmektedir:

Şu dem öyleyim ki elde ‘inānım yok
Naḥīfim bezm-i ‘ālemde zebānım yok

Feyz-i ümīdim ber-hevā nā-çārım ben
Kendi ḥālimdeyim başka fiğānım yok
Geçirdim çok āyīni ‘ālem ne oldum
Bīgāneyim cihān içre gümānım yok

Dest ü pāyım bend eyledi zencīr-i ‘aşk
Elde kalmadan ğayrı bir ‘irfānım yok

Ne pāye-i minnet ne āb-ı rūyum var
Dem-i ‘aşkdan ğayrı benim zamānım yok (20/1-5)

5.2.Aczi'nin Şiirle Eleştiride Bulunduğu Şahıslar

Aczi, gazetede yazmış olduğu yazılara yönelik birtakım şahısların eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu eleştirilere kimi zaman Basın Kanunu'nun gereği olarak ilgili gazetede cevap vermiş; kimi zaman ise söz konusu şahısları eleştirmek ve duygularını ifade etmek amacıyla *Dîvân*'ında onlara yönelik şiirler kaleme almıştır. Eleştirdiği şahısların bazen adını zikretmiş, bazen ise ilgili gazete yazısına atıfta bulunmuştur. Bu kısımda Aczi'nin eleştirdiği ilgili şahıslardan tespit edilen Abdülbâki Gölpinarlı (ö. 1982), Cahit Öztelli (ö. 1978), Feridun Nâfiz

Uzluk (ö. 1974) ve Mustafa Necati Elgin'in (ö. 1977) hayatlarına yer verilmiş ve Aczî'nin onlara yazdığı şiirler değerlendirilmiştir.

5.2.1. Abdülbâki Gölpınarlı

Abdülbâki Gölpınarlı, 12 Ocak 1900 tarihinde dünyaya gelmiş olup asıl adı Mustafa İzzet'tir. Babası Kıyâmî Mustafa İzzet Efendizâde Ahmed Âgâh Efendi'dir. Ahmed Âgâh Efendi, çocuklarının küçük yaşta vefat etmesinden ötürü Mustafa İzzet'e daha sonra Abdülbâki ismini vermiştir. Zamanla Mustafa İzzet'in asıl ismi unutulmuş ve Abdülbâki diye anılmaya başlamıştır. İdadide okurken babasını kaybeden Abdülbâki, okulu bırakmak durumunda kalmış ve devlet kademesinde memurluk, öğretmenlik gibi çeşitli vazifelerde bulunmuştur. İstanbul Vezneciler'de bir dükkân açarak burada kitap satışı dahi yapmıştır. Açmış olduğu dükkândan yeterli kazanç elde edemeyen Abdülbâki, Çorum Alaca'ya gitmiş ve burada baş muavin ve başöğretmenlik yapmıştır. Abdülbâki, 1924 yılında İstanbul'a dönmüş ve eğitimini Muallim Mektebi, İstiklâl Lisesi, Darü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesinde tamamlayarak Konya Lisesine öğretmen olarak atanmıştır. Abdülbâki Soyadı Kanunu ile Gölpınarlı soyadını almıştır. Bir müddet sonra üniversiteye muallim olarak geçen Abdülbâki, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesinde Farsça okutmanlığı; Türk Dili ve Edebiyatı'nda öğretim görevliliği; İstanbul Edebiyat'ta İslam-Türk Tarihi alanında öğretim üyeliği yaparak 1949 yılında emekli olmuştur. Edebiyat, tasavvuf vb. alanlarda yayımlanmış birçok eseri mevcut olan Gölpınarlı, 25 Ağustos 1982 tarihinde vefat etmiştir.³⁴⁸

İbrahim Aczî'nin Yeni Konya Gazetesi'nde "*Mevlâna ve Divan-ı Kebir*" adı ile yayımlanan yazısına Abdülbâki Gölpınarlı eleştiride bulunmuştur. Aczî, bu eleştirilere gazetede

³⁴⁸ İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî's-Şuarâ)*, Haz. Müjgân Cunbur, AKM Yayınları 203, 1. Baskı, 1. cilt, Ankara, 1999, s. 240-242; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, 12. Baskı, İstanbul, 1985, s. 148-149.

cevap vermiş; ayrıca *Dîvânı*'nda kıta nazım şekli ile yazdığı 482. manzumede ele almıştır. Aczî, ilmin yürekte olduğunu ve Abdülbâki'nin türlü oyunlarına maruz kaldığını belirtmektedir:

Çeñede degil ‘ ilim yürekde
‘ Ārifler yazıķ şuşmuş kürekde
Cân-bāzlar, dürlü oyun üstünde
Oynarlar ipde gāhī direkde (482/1)

5.2.2. Cahit Öztelli

Hüseyin Cahit Öztelli, Erzincan'da 1910 yılında dünyaya gelmiştir. Doktor Ali Vasfi Bey ve Zehra Hanım'ın üç oğlundan (Haşmet Öztelli, Nadir Öztelli) en büyüğü olup eğitim hayatını yurdun çeşitli yerlerinde sürdürmüştür. 1924 yılında Tokat Yeşilirmak İlkokulunu, 1928 yılında Gümüşhane Ortaokulunu, 1936 yılında Trabzon Lisesini bitiren Cahit Öztelli, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatından mezun olmuş ve Denizli Lisesine öğretmen olarak atanmıştır. 1941-1944 yılları arasında askerlik görevini yerine getiren Cahit Öztelli; Samsun, Konya, Ankara gibi yurdun çeşitli yerlerinde öğretmenlik mesleğini ifa etmiş; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Ansiklopediler Şubesinde redaktörlük, Milli Folklor Enstitüsünde müdürlük de yapmıştır. 1972 yılında emekliye ayrılan Cahit Öztelli, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesinde halk edebiyatı dersleri de vermiştir. Kansere yakalanan Cahit Öztelli, 24 Şubat 1978 tarihinde vefat etmiş; cenazesi iki gün sonra Ankara Karşıyaka Mezarlığına defnedilmiştir. Cahit Öztelli'nin yaptığı araştırmalar ve yayımlarıyla halk edebiyatı alanına çok önemli katkıları bulunmaktadır.³⁴⁹

³⁴⁹ İhsan Hınçer, “Öztelli'nin Hayatı, Çalışmaları, Yapıtları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Şubat 1979, sayı 355, yıl 30, cilt 18, s. 8562. (Dergide bu kısmı yazan kişinin adına yer verilmediği için dergi sahibi İhsan Hınçer yazar olarak verilmiştir.) Türk Folklor Araştırmaları'nın 355. sayısı Cahit Öztelli Özel Sayısı olarak yayımlanmıştır.

Aczî, *Dîvân*'ında Cahit Öztelli'ye ismen yer vermemiştir. Ancak “*Âşık Şem‘î Konuşuyor*”³⁵⁰ adı ile yayımlanan kitabına bazı kişilerin ve özellikle F. Nâfiz Uzluk’un eleştirilerine maruz kaldığını belirtmiştir.³⁵¹ Bazı kişilerden kastın *Yeni Konya Gazetesi*’nde söz konusu kitabı eleştiren Cahit Öztelli olduğu söylenebilir. Aczî *Dîvân*’ında “ ‘*Âşık Şem‘î Konuşuyor* isimli kitâbum üzerine aşağı yukarı çıkan bir sürü lâf üzerine”³⁵² şeklindeki ifadesinden anlaşılacağı üzere söz konusu manzumeyi (390. şiir) Cahit Öztelli ve F. Nâfiz Uzluk’a yönelik kaleme aldığı söylenebilir. Ancak Aczî, söz konusu kitaba yönelik eleştirilerde F. Nâfiz Uzluk’un ismini vererek belirtmiştir. Bu manzumede ise herhangi bir isme yer vermemiştir.

Aczî, 12’li hece ölçüsü ile yazdığı şiirde kendisine yöneltilen sözlerin değersiz olduğunu; eleştirenlerin usul, erkân bilmediğini; şöhret kazanmak için böyle yaptıklarını; kendisinin de tüm bunlar karşısında sessiz kaldığını belirtmektedir:

Deryâyı güzâf tâlğalandı taşdı yine
Feşâhat mevci hızlanarak çoşdu yine
Belâgat kuşu kanad açıp uçdu yine
Havâdan nice âyîn erkân gösterir (390/1)

Cilveler garîb döner turur felekde
Kibârlık kaba eleniyor elekde
Nükteli şiddet böyle gerek dilekde
Yamandır hâsed, hınçlı‘ irfân gösterir (390/4)

³⁵⁰ Söz konusu eser, “*Âşık Şem‘î Konuşuyor*” adı ile *Yeni Konya Gazetesi*’nde 19 Şubat 1951-13 Ekim 1951 (113 Tefrika) tarihleri arasında yayımlanmıştır. İlgili eser daha sonra, “*Konyalı Âşık Şem‘î Konuşuyor*” adlı ile Konya Yeni Kitap Basımevi’nde 1951 yılında basılmıştır.

³⁵¹ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı ‘Aczî*, s. 509.

³⁵² İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı ‘Aczî*, s. 523.

Meyilde varsa gizli şöhret eşeri
Añlayan bilen tursun uzaq hem geri
Dāhī-i edeb varken geçme ileri
Güneşli havâ soñra tūfān gösterir (390/8)

ƘorƘarak ‘Aczī çekilmiştir bucağına
Tutuldu dili yatdı ‘uzlet Ƙucağına
Bir hañçer deger belki deyü bacağına
Kimi Ƙılınç kimi Ƙalkān gösterir (390/10)

5.2.3. Feridun Nâfiz Uzluk

Yemen şehitlerinden Ahmet Hamdi Bey’in ve Mevlânâ soyundan gelen Ayşe Sıdıka Hanım’ın oğlu olan Feridun Nâfiz Uzluk, 1902 yılında Konya’da dünyaya gelmiştir. Uzluk, eğitim hayatına Konya’da başlamış ve 1911 yılında ilkokulu bitirmiştir. 1918 yılında İttihat Terakkî Lisesini bitirerek, 1919 yılında Haydarpaşa’da bulunan Tıp Fakültesinde eğitimine devam etmiştir. Mevlevî muhitlerinde bulunan ve o çevre ile sürekli iletişim içerisinde olan Uzluk, Arapça ve Farsça gibi çeşitli dillerde kendisini geliştirmiştir. 1924 yılında mezun olan Uzluk, yurdun çeşitli yerlerinde doktorluk mesleğini icrâ etmiş; kendisini geliştirmek amacıyla Almanya’da da bulunmuştur. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde Tıp Tarihi alanında da hoca olarak görev yapan Uzluk, Tıp Tarihi alanının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Eserlerinde Hekim Şifâî ve Bay Sungur rumuzlarını kullanan Uzluk, Ankara’da 27 Eylül 1974 tarihinde vefat etmiş ve cenazesi Konya Üçler Mezarlığına defnedilmiştir.³⁵³

Aczî, *Dîvân*’ında F. Nâfiz Uzluk’u çok sert bir şekilde eleştirmiştir. *Dîvân*’da onu eleştirmek için 16 müstakil şiir (376, 377, 378, 379, 381, 383, 385, 386, 387, 388, 389, 391,

³⁵³ Ayten Altıntaş, “Feridun Nafiz Uzluk ve Tıp Tarihi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, güz 2018, sayı 9, s. 282-283; Hasan Özönder, “Uzluk, Feridun Nafiz”, *DİA*, İstanbul, 2012, 42. cilt, s. 257-258.

392, 393, 394, 480) kaleme alınmıştır. Aczî ile Uzluk arasındaki yazışmalar, gazetelerde birbirleri aleyhine yazdığı yazılar çerçevesinde de devam etmiştir.³⁵⁴

Aczî'nin “*Âşık Şem‘î Konuşuyor*” adlı eseri yayımlandığı zaman birtakım insanların ve Uzluk’un eleştirilerine maruz kaldığını *Dîvân*’da şu şekilde belirtmektedir: “*Sâz şâ‘irlerinden “‘Âşık Şem‘î Konuşuyor” isimli eseri[miz] yayınlandığı zamân ba‘zı kişilerin ve bi‘l-ḥaṣṣa tıbb fakültesinde prof[fesörlük] yapan Konyalı aslını faşını çok iyi bilmediğimiz ve nasıl yardımlarla okuyarak oralara giren ... Uzluk adında birini yazılarına karşı.*”³⁵⁵ Aczî, bu eleştirilere *Dîvân*’ında 15’li hece ölçüsü ile kaleme aldığı 376. şiir ile cevap vermiştir. Kendisinin baykuş gibi viranelerde yaşadığını, şöhret elde etmek için münakaşaya girmek istemediğini, kendisinin ayna olmadığını ama kişilerin kendisinde yansımalarını gördüğünü, Uzluk’tan da ders almayacağını, şiirde ölçüyü tam olarak bilmediğini ve içine doğduğu şekilde şiirler kaleme aldığını belirtmektedir:

Baykuş gibiyim vîrânelerde sessiz yaşarım
Öküz gibiyim cehâletde ben hissiz yaşarım
Çeñe çalamam dânalığım yok şöhret için hiç
Hâne ḥarâbım degilim ma‘mûr eşsiz yaşarım (376/1)

Aczî, koşma nazım şekli ile kaleme aldığı 377. şiirde eleştirinin bir ölçüsü olması gerektiğini; ilmin insanı bu şekilde yücelteceğini; kişilerin birbirine kinle yaklaşmasının doğru olmadığını; yazının bir silah gibi kullanılmaması gerektiğini belirtmektedir:

³⁵⁴ Bu yazılar Aczî'nin eserlerinin tanıtıldığı bölümde “*Gazetelerde Yayımlanan Yazıları*” kısmında belirtilmiştir. Uzluk’un eleştirilerine Aczî'nin vermiş olduğu cevap yazılarının künye bilgileri de verilmiştir. Bundan dolayı bu kısma ilgili bilgiler tekrar alınmamıştır.

³⁵⁵ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı ‘Aczî*, s. 509.

Ḳalem nezīh, tenkīd faṭīn olursa
‘ İlim artar şeref gelir şān gelir
Ḳalem sivri elfāz çetin olursa
Şoğuk fikir rūḥa sisli ḳan gelir (377/1)

Aczî, koşma nazım şekli ile kaleme aldığı 378. şiirde kendisinin küçük birtakım hatalarının olabileceğini; ancak Uzluk gibilerin bunları büyüterek insanlara sunduğunu; kemâl düzeyine ulaşan insanların bu gibi davranışlarda bulunmayarak güzel bir şekilde bunları belirtmesi gerektiğini vurgulamaktadır:

El yanında biçme gömlek ey gönül
Kimi uzun kimi kışa söz atar
Ufağ ḥaṭā külünk olur ey gönül
Nā-kes olan böyle işe göz atar (378/1)

14’lü hece ölçüsü ile yazılan 379. şiirde Aczî, Uzluk’un herkes tarafından sözde takdir edilip yüceltildiğini; güzel sözün insanı yücelttiğini ve insanların Uzluk’un sözlerinin değersiz olduğunu söylediğini; kendisinin rekabete açık olduğunu; kemâl sahiplerinin gurura kapılmama, akl-ı selīm davranma gibi öğütlerine kulak vermek gerektiğini; kendisinin selamet limanı olan suskunluğa sığındığını belirtmektedir:

Āferīn ey zāt-ı pür-cevher-şifāt āferīn
Nuṭḳ-ı ‘ālī-tebārīn herkes taḳdīr etdiler
Āferīn ey edīb-i nev-güher-tāb āferīn
Ḥoş dānāyı sūḥan deyü cümle tevḳīr etdiler (379/1)

Eleştirilere öfkelenen Aczî, 12’li hece ölçüsü ile yazdığı 381. şiirde Uzluk’un üst bir dil kullanarak kendisini küçük gördüğünü; kendisinin onun gibi şöhret sevdalısı olmadığını; Uzluk’un usul erkân bilmediğini; hırs ve gurur ile kendisine saldırdığını belirtmektedir. Aczî,

tüm bunlara rağmen kendisine öğüt vererek herkesin bildiği işi icrâa edeceğini ve kendisinin çoban olmadığı için bu gibi insanları güdemeyeceğini belirtmektedir:

Ƙulağıñ çevir arƘaya el ne söyler
Bülbülü diñle göresiñ gül ne söyler
‘ İrfanıñ topla gözüñ aç ey sersem
Tırmanma şarpa yere in çöl ne söyler (381/1)

Aczî “*Konya Halk Şairleri*”³⁵⁶ adı ile yayımlanan tefrikalardaki yazısını “*Edebiyat, Gerçeğe Uyuyanları Sırlamak Değildir*” yazıları ile eleştiren Nâfiz Uzluğ’a gazel nazım şekli ile kaleme aldığı 383. şiirde âdetâ cevap vermiştir. Aczî, Râsih’in hayatının insanları âdetâ birbirine düşürdüğünü; Rasih’in birtakım kastının insanlar tarafından tam anlamıyla anlaşılamadığını; kendisinin insanlar tarafından bunun üzerine taşlandığını; Uzluğ’un cevap yazmak için tezkirelerde Râsih’i aradığını ve kendisini hedefe koyduğunu belirtmektedir:

İlâhî Râsih yığdıñ lisân, lisân üstüne
Düşürdüñ dilleri âh, beyân beyân üstüne (383/1)³⁵⁷
Ƙaşdıñ ne idi maḥviyyetde gelip geçdiñ sen
Çıkarđıñ bir çok fikir tuğyân tuğyân üstüne (383/3)

Tezkirelerde arıyor Uzluğ seni yoğsuñ
Ƙonlarla söz yazdı duman duman üstüne (383/7)

Ey Râsih seniñ de öyle bir nâmıñ varmış ki
Ƙoyduñ ‘ Aczî’yi mizân mizân üstüne (383/10)

³⁵⁶ İlgili yazı *Yeni Konya Gazetesi*’nde 23 Aralık 1951-30 Aralık 1951 tarihleri arasında yayımlanmıştır.

³⁵⁷ Aczî söz konusu şiirin Konyalı Rasih’e ait olduğunu belirttiğinden dolayı Feridun Nâfiz Uzluğ Aczî aleyhine *Yeni Konya Gazetesi*’nde yazılar kaleme almıştır. Üstüne redifli şiir, Balıkesirli Rasih’e aittir. Rasih Ahmed Bey olarak maruf olan bu kişi Sinan Paşa’nın oğludur. Ömrünü Balıkesir’de sürdürdüğü belirtilen Rasih, mezar taşı kitabesine göre 14 Rebîü’l-evvel 1144/16 Eylül 1731 tarihinde vefat etmiştir. Bahattin Kahraman, “Balıkesirli Râsih”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 6, sayı 10, yıl 2003, s. 63, 65.

Aczî'nin 12'li hece ölçüsü ile kaleme aldığı 385. şiirle harfler üzerinden birtakım mesajlar vermek istediği söylenebilir. Aczî, her dördlüğün sonunda bir harfe (ا-ب-ه-س-ش) işaret etmiştir. Uzluk'un insanlar nazarında makul olmayan “ebes”³⁵⁸ ve her şeyi bildiğini iddia eden, yaşına uygun davranmayan kimse anlamına gelen “ebeş”³⁵⁹ olduğunu belirtmektedir. Aczî, profesör isminin sözlükte öğretmen anlamına geldiğini; ancak Uzluk'un mesleği ile davranışlarının birbirine uyumlu olmadığını dile getirmektedir:

Çorçarağ açdım F[ı]ransızca lügâti
P[u]rofesör ismin aradım ne imiş
Buldum yerini bildim ma' nāsını ben
Meger ma' nā mu' allim, elif be imiş (385/1)

12'li hece ölçüsü ile yazılan 386. şiirde Aczî, ilmin yerinin gül bahçesi olduğunu; âlimlerin güzel konuşma becerisine sahip olup insanları kırmaması gerektiğini; Uzluk'un âlim gibi davranmadığını belirtmektedir:

İlim herze degil her ân dil-şâdedir
İlmiñ yeri gül gülistân âbâdedir
Fazîletdir anıñ aşı hem nezâhet
Dānā şanan kendin yazıq nā-şâdedir (386/1)

Aczî, gazel nazım şekliyle kaleme aldığı 387. manzumede esas suçun Uzluk'a cevap vermek olduğunu; insanın ayarının söz olduğunu ve ona göre hitap etmesi gerektiğini; sözlerin seçilerek güzel bir şekilde ifade edildiğinde daha değerli olduğunu; ilmin bazı kişilerin elinde değersizleştiğini; kendisini eleştiren Uzluk'a karşı susarak kendisini yıpratmaması gerektiğini ifade etmektedir:

³⁵⁸ Ebes, “Herkes tarafından hoş görülmeven, boş saçma sapan.” Ömer Asım Aksoy vd., *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III*, TDK Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2019, s. 1656.

³⁵⁹ Ebeş, “Yaşı ile uygun söz söylemeyen ve her şeyi bilirim diyen.” Ömer Asım Aksoy vd., *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III*, s. 1656.

Bir söz ki eger diñlese kâbil-i hiṭâb

At bir ṭarafa, ḥaṭâ ona vermek cevâb (387/1)

Aczî Uzluk'un ölçüsüz eleştirilerinin bulunduğunu şu şekilde belirtmektedir:

“... Yukarıda biraz [ba]ḥşî geçen şâ‘ir Râsiḥ hakkında çıkan eşerimize karşı küplere binen Uzluk karakterersiz yazdığı yazılarla kendini ne olduğunu ortaya atmış verdiği cevâblarla kepâze olmuşdur...”³⁶⁰ Buna binaen yazmış olduğu koşmada (391. şiir) Aczî, Uzluk'un âdeta bildiğini okuyup başkalarının sözüne önem vermediğini ve böylelerinden vefa gelmeyeceğini; söylediklerinin farkında olmadığını ve öğüt almadığını; ancak Uzluk gibi insanların karakterinin bu şekilde olduğunu belirtmektedir:

Ehl-i ḥased belli olur sözünden

Ne ederse kendi eder demişler

Vefâ gelmez böylesiniñ özünden

Burnunuñ oқuna gider demişler (391/1)

Aczî, koşma nazım şekli ile kaleme aldığı 392. manzumede Uzluk gibilerin bilgisizce kendisi aleyhine konuştuğunu, insanın kendi işi ile ilgilenmesi gerektiğini; ancak devranın böyle olduğunu vurgulanmaktadır:

Pişmiş aşı soğuk su dökkenler

İnsân değil maḥlûk nâ-dân demişler

Miḥnet biçer fitne fesâd ekenler

Dipsiz kile boş bir ḥarman demişler (392/1)

Koşma nazım şekliyle Uzluk için kaleme alınan 393. şiirde köpeğe taş atarak onun havlamasına sebep olduğu için suçun kendisinde olduğunu belirten Aczî, sözlerin düşünülerek söylenmesi ve benliğin bir kenara bırakılması gerektiğini belirtmektedir:

³⁶⁰ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı ‘Aczî*, s. 526.

Köpege taş atma ürür demişler
Kof ‘av’ave başa zarar demişler
‘Âkil olan tutar hikmet yolunu
Kem söyleyen dâra girer demişler (393/1)

Koşma nazım şekliyle Uzluk için kaleme alınan 394. şiirde, Uzluk’un yangına körükle gittiği ve ne söylediğini bilmediği; kendini düşünen bencil biri olduğu; Aczî’nin Uzluk’un bu bencil hâlini görerek ders alması gerektiği belirtilmektedir:

Paçlak olur çatlak diliñ sözleri
Her yangına körük çeker demişler
Kulağ şağır şaşî görür gözleri
Egri bügrü dikiş diker demişler (394/1)

“Ma’ hüd Köpege” adını taşıyan ve 12’li hece ölçüsü ile yazılan 480. şiirin, Aczî’yi çok fazla eleştiren F. Nâfiz Uzluk’a yönelik kaleme alındığı söylenebilir. Aczî, ilgili kişinin insanların huzurunu bozmaktan başka bir şey yapmadığını; ona taş attıkça sinsi bir şekilde zamanını bekleyip saldırıya geçmek için fırsat kolladığını; insanın latif bir yapıya sahip olup ona göre hayatını düzenlemesi gerektiğini ve kendisinin de köpek gibilere uymayacağını belirtmektedir:

Yığlış köpek tām üstünde ürür tırur
Akşam şabâh her tarafa hav hav şaçar
Tilki gibi kümesleri öner tırur
Huzūr bozar denâ’eti tav tav şaçar (480/1)

Köpeklere uyan elbet köpek olur
İpeklere uyan elbet ipek olur
Köpege yal hemen ancağ kepek olur
Geç ey ‘Aczî onlar öyle hay hay şaçar (480/4)

5.2.4. Mustafa Necati Elgin

Ahmet Tevfik Bey ve Munise Hanım'ın oğlu olan Mustafa Necati, Kiğı'da 1907 yılında dünyaya gelmiştir. Babasının ordu mensubu olması nedeniyle eğitimini yurdun çeşitli yerlerinde sürdüren Mustafa Necati, babasının Sarıkamış'ta şehit olması ile yetim kalmıştır. Ailesi Ermeni ve Rusların saldırılarından dolayı Tokat'a taşınmıştır. Mustafa Necati eğitim hayatına Tokat İdadisi ve Askerî Lisesinde devam etmiş; öğretmen olmak için sınavlara girmiş ve öğretmen olarak Niksar'a tayin edilmiştir. Aile, Soyadı Kanunu ile Elgin soyadını almıştır. Mustafa Necati Elgin, halk edebiyatı alanında araştırmalarda bulunmuş ve alana katkılar sunmuştur. Elgin, 27 Nisan 1977 tarihinde ahirete irtihâl etmiş ve cenazesi İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilmiştir.³⁶¹

İbrahim Aczî, Mustafa Necati Elgin'e ismen *Dîvân*'ında yer vermemiş; ancak şair Rasih ile ilgili yazmış olduğu yazıya eleştiri mahiyetinde yazı kaleme alanları eleştirmiştir. Bu şahıslardan biri olan F. Nâfîz Uzluk'u bundan dolayı şiddetli bir şekilde eleştiren Aczî, *Dîvân*'ının fihrist kısmında³⁶² Uzluk'a yönelik kaleme aldığı şiirleri belirtmiştir. Uzluk'u eleştirirken 517 sayfa numaralı kısımda "*Tahlil Başlıklı Yazana*" başlığı ile belirttiği ve *Dîvân*'da 13'lü hece ölçüsü ile yazdığı 384. şiirde "*Bunuñ üzerine dîger bir der-be-deriñ yazısına yazdığım manzûm cevâb*" şeklinde zikrettiği kişinin kendisine şair Rasih ile ilgili eleştiri yazısı³⁶³ kaleme alan M. Necati Elgin olduğu tahmin edilmektedir. Bundan dolayı Aczî'nin de ilgili şiiri M. Necati Elgin'e yönelik kaleme aldığı düşünülmektedir.

³⁶¹ Mehmet Ali Uz, "Mustafa Necati Elgin (1907-1977) I. Hayatı", *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar M. Necati Elgin Özel Sayısı*, cilt 8, sayı 14, yıl 2008, s. 228-230.

³⁶² İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. IV.

³⁶³ İlgili yazının künye bilgisi şu şekildedir: Necati Elgin, "Şair Rasih Hakkında", *Yeni Meram Gazetesi*, 6 Şubat 1952, s. 3.

Aczî, kendisine yönelik tahlillerin kaleme alındığını; birçok tezkire karıştırılıp Rasih hakkında bilgi toplandığını; kendisinin bunları sükûnetle dinleyip bu şiiri kaleme aldığını ve tüm bunların hasetle yapıldığını vurgulamaktadır:

Nice tezkire yüzlerce sicil aramışlar
Râsih kimdir deyü amân amân üstüne (384/3)

Tahlîl ederek diñledik sükûn ile biz
Neler yazdılar âh, dîvân dîvân üstüne (384/6)

Yazdık bunlara böyle cevâb biz de te'hirle
‘Aczî ne oldu deyü şoran şoran üstüne (384/8)

5.3.Tarihî-Efsanevi Şahıslar

Tarihî- Efsanevi şahıslar başlığı altında Alparslan, Barbaros, Cengiz, Dârâ, Firavun, Hızır, Hüseyin Kazım Kadri Bey, Keyhüsrev, Keykubad, Kılıç Ali, Kılıçarslan, Kızıl Buga, Köroğlu, Leyla, Mecnun, Lokman, Mehmet İhsan Hınçer, Mevlânâ, Mustafa Kemal Atatürk, Nefîse Sultan, Nemrud, Ömer Hayyâm, Süleyman Şah, Şehâde Süleyman, Yâfes ve Züleyhâ incelenecektir.

5.3.1. Alparslan-Keyhüsrev-Keykubad

Horasan Meliki Çağrı Bey’in oğlu olan Alparslan’ın doğum tarihi ile ilgili farklı bilgiler bulunmakla birlikte İbn-i Esîr’e göre Alparslan, 1 Muharrem 420/20 Ocak 1029 tarihinde dünyaya gelmiştir. Devlet sınırlarının genişletilmesinde önemli rol oynayan Alparslan, Malazgirt Savaşı ile Anadolu’nun Türklere yurt olması yönünde büyük bir başarıya imza

atmıştır. Alparslan, Barzem Kalesi kuşatmasından sonra kale kumandanı Yusuf Hârizmî tarafından yaralanmış ve 10 Rebîü'l-evvel 465/24 Kasım 1072 tarihinde vefat etmiştir.³⁶⁴

Dîvân'da Keyhüsrevler ve Keykubadlar ile Anadolu Selçuklular Dönemi'nde (1075-1308) sultanlık yapan yöneticilerin ifade edildiği söylenebilir. Keyhüsrevler ile I. Keyhüsrev (ö. 607/1211)³⁶⁵, II. Keyhüsrev (ö. 643/1246)³⁶⁶ ve III. Keyhüsrev (ö. 682/1284);³⁶⁷ Keykubadlar ile de I. Keykubad (ö. 634/1237),³⁶⁸ II. Keykubad (ö. 652/1254)³⁶⁹ ve III. Keykubad'ın (ö. 702/1302?)³⁷⁰ kastedildiği söylenebilir.

Alparslan, *Dîvân*'da 2 yerde (401/5, 434/3); Keyhüsrev ve Keykubad ise Alparslan adının zikredildiği destan nazım şekli ile yazılan şiirde kullanılmıştır. Aczî, Konya'yı methetmek için yazdığı şiirde Konya'nın yaylalarla çevrili olduğunu; Toros Dağı'nın Konya'yı çevrelediğini; Anadolu Selçuklu sultanlarından olan Keyhüsrevlerin ve Keykubadların Konya'yı imar edip hayat verdiğini; Konya'nın fethinde Anadolu'nun yurt edinmesinde önemli yeri olan Alparslan'ın büyük bir rolünün bulunduğunu; bundan dolayı da Alparslan'ın Konya'nın hükümdarı olarak ifade edilebileceğini belirtmiştir:

Bir yayladır uçdan uca serilmiş
Toros Tağı çevresine gerilmiş
Keyhüsrevler, Keykubādlar dirilmiş
Alparslan hānlar hān-ı Konya'nın (401/5)

³⁶⁴ İbrahim Kafesoğlu, "Alparslan", *DİA*, İstanbul, 1989, 2. cilt, s. 526-530.

³⁶⁵ Sultanların hayatları ile ilgili bilgi için bakınız: Ali Sevim, "Keyhüsrev I", *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 347-349.

³⁶⁶ I. Keyhüsrev için bakınız: Ali Sevim, "Keyhüsrev II", *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 349-350.

³⁶⁷ III. Keyhüsrev için bakınız: Ali Sevim, "Keyhüsrev III", *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 351-352.

³⁶⁸ I. Keykubad için bakınız: Faruk Sümer, "Keykubad I", *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 358-359.

³⁶⁹ II. Keykubad için bakınız: Faruk Sümer, "Keykubad II", *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 359-360.

³⁷⁰ III. Keykubad için bakınız: Faruk Sümer, "Keykubad III", *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 360-361.

Alparsalan'ın Hasan Dağı'nda çadır kurduğu ve çok yiğit bir insan olduğu; ancak ölümün onun gibi yiğitleri dünya hayatından kopardığı vurgulanmaktadır:

Alparslanlar otağ kurmuş oturmuş
Bir vakitler böyle arslan yatırmış
Şimdi nerde felek alıp götürmüş
Virân olmuş yigidleriñ otağı (434/3)

5.3.2. Barbaros-Kılıç Ali- Şehzade Süleyman

Asıl adı Hızır olan Barbaros, Yakup adındaki bir sipâhînin oğludur. Doğum tarihi net olarak bilinmemekle birlikte 1478 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Ağabeyi Oruç Reis'e sakalının kırmızıya dönük renginden dolayı Batılılar Barbaros lakabını vermiştir. Bu lakap Hızır için de kullanılmış; ayrıca Yavuz Sultan Selim tarafından Hızır'a Hayreddin lakabı da verilmiştir. Ağabeyi Oruç Reis ile birlikte Osmanlı himayesine giren Barbaros Hayreddin, Yavuz Sultan Selim'in iltifatına mazhar olmuş ve kendisine birtakım imtiyazlar verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin denizlere olan hâkimiyetinin artmasında Barbaros Hayreddin Paşa'nın ve onun eğittiği insanların önemli bir yeri bulunmaktadır. Barbaros Hayreddin, 6 Cemâziyye'l-evvel 953/5 Temmuz 1546 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Beşiktaş'ta bulunmaktadır.³⁷¹

Kılıç Ali, Uluç lakabıyla da anılan ve doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen; ancak 1500'lü yılların başında doğduğu tahmin edilen; Cezayirli Ali Ahmed Reis'e esir düşen mühtedi bir denizcidir. Kılıç Ali, Osmanlı donanmasında önemli görevleri başarı ile yerine getirmiş ve kaptan-ı derya olarak Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir. Koca kaptan olarak da zikredilen Kılıç Ali, 19 Receb 995/25 Haziran 1587 tarihinde vefat etmiştir.³⁷²

³⁷¹ Şerafettin Turan, "Barbaros Hayreddin Paşa", *DİA*, İstanbul, 1992, 5. cilt, s. 65-67.

³⁷² İdris Bostan, "Kılıç Ali Paşa", *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 411-412.

Aczî'nin Şehzade Süleyman ile Süleyman Paşa'yı (ö. 758/1357?) mı, Süleyman Çelebi'yi (ö. 813/1414) mi, yoksa I. Süleyman'ı (ö. 974/1566) mı kastettiği net olarak bilinmemektedir. Ancak Aczî'nin şiirinde verdiği bilgiden hareketle bu kişinin Gelibolu'ya fethin ilk hareketini başlatan Süleyman Paşa olduğu söylenebilir. Orhan Gazi'nin oğlu olan Süleyman Paşa'nın doğum tarihi net olarak bilinmemektedir. Süleyman Paşa, Rumeli fatihi olarak anılmakta; onun Gelibolu yarımadası ve çevresinin fethedilmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Süleyman Paşa'nın ölüm tarihi de tam olarak bilinmemekle birlikte genel kanaate göre 758/1357 yılında vefat ettiği belirtilmektedir.³⁷³

I. Dünya Savaşı'nda Gelibolu'da Yunan işgali altında olan topraklar için üzülen Aczî, Osmanlı Devleti'nde kaptan-ı derya olarak görev alan ve başarılı işler üstlenen Barbaros Hayrettin Paşa ve Kılıç Ali gibi yiğit ve kudretli insanlara ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde önemli başarılarla imza atan, Gelibolu Yarımadası'nın Osmanlı'ya katılmasında büyük rol üstlenen Şehzade Süleyman'ın bu işgal dolayısıyla büyük üzüntü duyduğu vurgulanmaktadır:

Gelibolu Tekfûr Tağı'na indi Yünân
Bolayır'da çağırdı rûh-ı Kemâl el-amân
Nerededir Barbaros hem Kılınç ' Ali
Ağlıyor kabrinde Şeh-zâde Süleymân (161/1)

5.3.3. Cengiz-Dârâ

Dârâ, Keyâniyân soyundan gelen; Keyâniyânların bazı kaynaklara göre 9. bazılarına göre ise 10. hükümdarı olan; yüceliği ve azâmeti vurgulamak için kullanılan; İskender'in hilesi

³⁷³ Feridun Emecen, "Süleyman Paşa", *DİA*, İstanbul, 2010, 38. cilt, s. 94-96.

sonucu öldürülen kişidir.³⁷⁴ Cengiz ise, edebiyatta daha çok zalimliği ile tanınan Moğol kumandan ve hükümdarıdır.³⁷⁵

Aczî, II. Abdülhamit Dönemi'ndeki zulmün tıpkı korku saçan bir rüzgâra benzediğini ve bu rüzgârın estiği yerleri harâp ettiğini belirtmektedir. Bu dönemin azâmeti ile nâm salan Dârâ ve zalimliği ile bilinen Cengiz dönemlerini mumla arattığını; korku ve zulüm ikliminin hâkim olduğunu belirtmektedir:

Her-câ zulüm bir şarşar-ı hevl-engîz
Geçdiği yerde tırulmaz felâketden
Nere gitdi Dârâ, nerededir Cengîz
Meñâfet toğar her dem meñâfetden (33/1)

5.3.4. Firavun-Nemrud

Firavun, önceleri Mısır krallık sarayını ve orada ikâmet edenleri belirten bir kelime iken daha sonraları Mısır krallarını ifade etmek için kullanılmıştır. Mısırlıların inancına göre Firavunlar tanrının oğlu olan krallardır.³⁷⁶ Klasik Türk şiirinde firavun daha çok merhametsizlik, kibir, inatçılık ve gurur gibi kelimeler ile birlikte vurgulanmakta olup Hz. Mûsâ ile olan ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmektedir.³⁷⁷ Nemrud ise, Yahûdî kaynakları ve inancına göre, Hz. Nûh'un oğlu olan Hâm'ın torunu ve Kuş'un oğlu olup kurnazlığı, putperetsliği ve zalimliği ile bilinmektedir.³⁷⁸ Klasik Türk şiirinde Nemrud, Hz. İbrahim ile

³⁷⁴ İskender Pala 9. hükümdarı, Erman Artun ise 10. hükümdarı olduğunu belirtmektedir. İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 106; Erman Artun, *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar*, Karahan Kitabevi, 1. Baskı, Adana, 2014, s. 128.

³⁷⁵ Ahmet Talât Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat, Ankara, 2016, s. 106.

³⁷⁶ Ömer Faruk Harman, "Firavun", *DİA*, İstanbul, 1996, 13. cilt, s. 118.

³⁷⁷ Mustafa İsmet Uzun, "Firavun (Edebiyat)", *DİA*, İstanbul, 1996, 13. cilt, s. 121.

³⁷⁸ Cengiz Batuk, "Nemrud", *DİA*, İstanbul, 2006, 32. cilt, s. 554.

olan ilişkisi bağlamında kullanılmaktadır. Hz. İbrahim'in ateşe atılması, sevgiliye cefâ çektirilmesi gibi hususlar Nemrud'la bağlantılı olarak ele alınmaktadır.³⁷⁹

Dîvân'da 1 yerde (90/5) Firavun, 3 yerde Nemrud (90/5, 429/8, 430/9) kullanılmıştır. Bu kelimelerle hükümdarların geçiciliği ve zalimliği vurgulanmıştır. Aczî, zaman ve zulmün geçiciliğini vurgulamak için Nemrud ve Firavun'u örnek göstermiştir. Onların zalimliklerinin bâki kalmadığını anımsatan Aczî, dünyadaki hiçbir şeyin de bâkî olmadığını belirtmiştir:

Nerde hani benim deyip gezenler
Hani Nemrūd Fir'avn gibi azanlar
Baş kaldırıp ğurūr ile gezenler
Bu zemīnde nice kıanlar tōlaşmış (90/5)

Aczî, Türk milletinin diğer milletlere örnek teşkil ettiğini; Nemrud gibi zalim hükümdarların saltanatına son verdiğini ve Türk'ün izinin tarihin birçok döneminde var olduğunu belirtmektedir:

Güneş olduñ ışık verdiñ
Bu 'ālemde neler gördüñ
Nemrūdları ilden sürdüñ
Nice devlet refāh kıurduñ
Ünüñ vardır her yerlerde
Tārīhlerde devirlerde (430/9)

5.3.5. Hızır

Hızır, İlyas ile arkadaş olup karanlıklar ülkesinde ab-ı hayatı arayan; ölümsüz olduğu düşünülen efsanevi bir şahıstır. Ab-ı hayatı içtikten sonra ölümsüzlüğe ulaştığı rivayet edilen bu kişilerden Hızır'ın denizlerde, İlyas'ın ise karada dünya hayatında sıkıntıya duçar olanların

³⁷⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 356.

yardımına koştuğuna inanılmaktadır.³⁸⁰ Aczî, tek bir yerde Hızır'a yer vermiştir. Hızır ve İlyas gibi insanların yardımına koşanlar bulunmakta; ancak bu kişiler başkaları tarafından tek el ve göze sahip yarı insan olan efsanevi bir yaratığa benzetilmektedir.³⁸¹

Hızır İlyâs da olsañ eger
İnsân degil nesnâs şayarlar (456/4)

5.3.6. Hüseyin Kazım Kadri Bey

Hüseyin Kazım Kadri, 1870 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş olup babası Trabzon valisi Kadri Bey'dir. Kazım Kadri, sırası ile Beylerbeyi Sıbyan Mektebi ve Soğukçeşme Askeri Rüştiyesini bitirmiştir. Mülkiye Mektebine kayıt yaptırmış; ancak babasının Aydın'a tayin edilmesi ile birlikte Mülkiye'ye başlamamıştır. Aydın Vilayeti Muhasebe Kalemî, Maliye Nezâreti Mektûbî Kalemî, Hariciye Kalemî Umûr-ı Şehbenderî Kalemî vb. gibi devlet yönetiminde çeşitli görevlerde bulunmuştur. *Hak ve Hakikat; Felâha Doğru, İslamiyet'in Avrupa'ya Son Sözü; Türk Lugatı; Ziya Gökalp'in Tenkidi* müellifin eserlerinden bazılarıdır. 17 Ocak 1934 yılında Tarsus'ta ölen Kazım Kadri'nin cenazesi, Beylerbeyi Küplüce Mezarlığına defnedilmiştir.³⁸²

Müellifin şöhret bulan ve en önemli eserlerinden biri *Türk Lugatı*'dır. Bu eser, kelimelerin kökenini açıklayan bir sözlük olup geniş bir ön söze sahiptir. Kâzım Kazım Kadri amacını eserinin ön sözünde şu şekilde belirtmektedir: “*Otuz beş senelik mütemâdî bir sa'yin hâsılası olan bu kitâbı Türk dillerinin bir asıldan türediğini göstermek ve âtiyen bir “ vahdet-i*

³⁸⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 204.

³⁸¹ Nesnâs, koğuculuk ve dilencilik eden; maymuna benzetilen bir canlıdır. Hindistân'ın Serendîb yakınlarında bulunan bir dağda bu türün çokça yaşadığı rivayet edilmektedir. Bu canlı türünün boylarının uzun, gövdelerinin kıllı, gök renkli ve kıllarının kızıl olduğu; başlarının iki yanında gözleri bulunduğu, aynı anda iki cinsiyet özelliklerini barındırıp hamile kalıp doğurdukları, çok yedikleri ve insana benzedikleri nakledilmektedir. Bir başka rivayete göre ise peygamberlerine asi olan milleti Allah'ın cezalandırdığı nesnâsa dönüştürdüğü ifade edilmektedir. Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, s. 1079.

³⁸² Nurettin Albayrak, “Hüseyin Kâzım Kadri”, *DİA*, İstanbul, 1998, 18. cilt, s. 554-555.

lisâniyye”ye doğru gidilebilmek imkânını hazırlamak için yazdım.”³⁸³ Ayrıca *Türk Lugatı*’nın iç kapak sayfasında “*Türk dillerinin iştikâkı ve edebî lugatleri. Uygur, Çağatay, Kazan, Azerî ve Garp Türkçeleriyle Koybal, Yakut, Altay, Çuvaş ve Kırgız lehçelerinin lugatlerini ve Garp Türkçesinde kullanılan Arap ve Acem kelimelerini şevâhidi ve emsâliyle hâvîdir.*” bilgisi yer almaktadır. Dört ciltten müteşekkil olan eserin ilk iki cildi Arap harfleri ile diğer iki cildi ise Latin alfabesi ile basılmıştır.³⁸⁴

Aczî, insanın dünyada başına gelen şeylere şikâyet etmemesi gerektiğini; Batılıları taklit etmekten uzak durup tıpkı Kâzım Kadri gibi millî bir ruha sahip olunması gerektiğini belirtmektedir:

Dönüşünde dehriñ insân hâzım gerek
Ma‘ nâ sende la‘îf şî‘ r-i Kâzım gerek
Taqlîdine ğarbiñ heves bî-behrelük
Kâzım gibi millî lisân nâzım gerek (399/1)

5.3.7. Kılıçarslan

Aczî, soy itibariyle Türk milletinin Kılıçarslan’dan geldiğini belirttiğinden dolayı ilgili kişiden kastının I. Kılıçarslan olduğu söylenebilir. I. Kılıçarslan’ın babası Süleyman Şah’tır. 1085 ya da daha önceki bir tarihte doğduğu tahmin edilmektedir. Kılıçarslan, Melikşah’ın vefatıyla birlikte devletin birliğini sağlamak için çaba göstermiştir. Zilkade 500/Temmuz 1107 yılında vefat etmiştir.³⁸⁵

³⁸³ Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lugatı*, Devlet Matbaası, 1. cilt, İstanbul, 1927, s. I.

³⁸⁴ Ciltlerin künye bilgisi şu şekildedir:

Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lugatı*, Devlet Matbaası, 1. cilt, İstanbul, 1927.

Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lugatı*, Devlet Matbaası, 2. cilt, İstanbul, 1928.

Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lugatı*, Maarif Matbaası, 3. cilt, İstanbul, 1943.

Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lugatı*, Cumhuriyet Matbaası, 4. cilt, İstanbul, 1945.

³⁸⁵ Işın Demirkent, “Kılıçarslan I”, *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 396, 398.

Anadolu Selçuklu hükümdarı olan Kılıçarslan'ın Türk milleti için önem arz ettiği ve Türk milletinin Kayı boyundan, Kılıçarslan'a kadar köklü bir soya sahip olduğu belirtilmektedir:

Bunuñ için ayh n derler bizlere
oyda ılınarslan derler bizlere (429/9)

5.3.8. Kızıl Buga

Kızıl Buga ismine, Halil  nalcık'ın *Behcetü't-Tev arih*'ten aktardığı bilgilere göre Osman Beg'in soy kütüğünde rastlanmaktadır. Kızıl Buga, Türk milletinin atalarından Gök Alp'in oğlu; Kaya Alp'in babasıdır.³⁸⁶ *Div n*'da tek bir yerde kullanılmıştır. Anadolu'nun Türklere yurt h line gelmesinde Kızıl Buga'nın önemli bir yere sahip olduğu ve Anadolu'nun her bir k şesinde bu uğurda can vermiş cesur ve kahraman insanların bulunduğu vurgulanmaktadır:

Nere varşak yigidleriñ yatağı
Yeşil yayla g nl m z ñ tutağı
ızıl Buğa ursun bayram otağı
Yağız atlar kişner n zlı yurd deyü (244/5)

5.3.9. Köroğlu

Babasının Muradiyeli olduğu ifade edilen Köroğlu'nun nerede doğduğu net olarak bilinmemektedir. Türk Dünyası'nda ve Batı'da hayatı ile ilgili birok alışma yapılan Köroğlu'nun kişiliği ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Köroğlu ile ilgili mevcut kaynaklar ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi işığında Köroğlu Ruşen

³⁸⁶ Halil  nalcık, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, cilt 71, sayı 261, yıl 2007, s. 487.

adındaki kişinin Bolu Gerede'nin Soyuk/Sayık köyünden olduğu, XVI. yüzyılın sonu ve XVII. yüzyılın başlarında eşkıyalık ettiği ve Anadolu'da eşkıyalıkla nâm saldığı ifade edilmektedir.³⁸⁷

Köroğlu'na *Dîvân*'da 12'li hece ölçüsü ile yazılan şiirde yer verilmiştir. Aczî, "*Âşık Şem'î Konuşuyor*" isimli kitabına yönelik eleştirilere binaen kaleme almış olduğu bu şiirde, yöneltilen eleştirilerin lüzumsuz olduğunu ve insanların Köroğlu gibi hâlâ eski usullerle kendisine yüklendiğini ama bunu da tam anlamıyla beceremediklerini belirtmektedir:

Elinde keşmîr parlak kılınc şatıyor
Tırmayıp haşma kıru şığı atıyor
Köroğlu hâlâ eski kalkan tutuyor
Arada bir güdük tırpan gösterir (390/7)

5.3.10. Leyla ve Mecnun

Leyla ile Mecnun (Kays) edebiyatta birçok versiyonu bulunan ve anlatılagelen bir hikâye olup birbirine âşık olan iki halk kahramanını ifade etmektedir. Kays ailesi tarafından Leyla istenmiş; ancak Leyla'nın babası buna müsaade etmediği gibi başka bir beldeye taşınmıştır. Leyla'nın aşkı ile kendisinden geçen Kays bu ayrılığa çok üzülmüştür. Kays'ın bu aşktan vazgeçmesi için ailesi tarafından Ka'be'ye götürüldüğü; ancak Kays'ın burada Allah'a bu aşkı daha da kök salması için dua ettiği rivayet edilmektedir. Bir müddet sonra Leyla'nın evlendirildiği haberi kendisine ulaşan Kays kendinden geçer, aklını kaybedip mecnuna döner ve kendisini çöle atar. Leyla, Mecnun'un durumundan haberdâr olunca çölde onu aramaya başlamış; fakat bu amacına ulaşmadan ölmüştür. Mecnun da çölde ölü bulunmuştur. Mecnun edebiyatta bu hikâye kullanımını dışında kelime anlamı itibariyle de ele alınmıştır. Ayrıca hakiki aşka ulaşan, gönlü Allah aşkı ile yanıp tutuşan kişilere de mecnun denmiştir.³⁸⁸

³⁸⁷ Faruk Sümer, Nurettin Albayrak, "Köroğlu", *DİA*, Ankara, 2002, 26. cilt, s. 268-270.

³⁸⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 365-366.

Dîvân'da birçok yerde Leyla ve Mecnun kavramlarına yer verilmiştir. Leyla ile genel olarak sevgili kastedilmiş; bunun yanı sıra hakiki aşk, Leyla üzerinden ifade edilmiştir. Mecnun ise kelime anlamı ve Aczî'nin hikâyedeki Mecnun gibi sıkıntı, zorluk çekmesi yönü ile ele alınmıştır. Ayrıca *Dîvân*'da Leyla ve Mecnun hikâyesine bizâtihi atıfta bulunulmuştur.

Leyla ve Mecnun hikâyesine atıfta bulunan Aczî, Mecnun'un deliye dönmesine ve bu zavallı insanın çöllere düşmesine sebep olan olayı sorgulamaktadır:

Mecnûn'u, Mecnûn eden ne şeydir âyâ

Düşüren kim bî-çâreyi şahrâlara (14/8)

Aczî, gönlün gece gündüz beşerî aşkı mı; yoksa Mecnun gibi beşerî aşktan hareketle ilahi aşkı mı aradığını düşünmektedir:

Şâm u seher ey dil Leylâ mı ararsîñ

Bu hâl ile yoksa Mevlâ mı ararsîñ (96/1)

Aczî, Leyla ve Mecnun hikâyesinin toplumda şöhret bulduğunu; Mecnun'un Leyla'ya kavuşma uğruna çektiği o hâlin yürekleri dağladığını; sevgiliyi güzelliği dillere destan olan Leyla'ya bile değişmeyeceğini belirtmektedir:

Gerçi nâm almış Leylâ'yı zamân bir vaqitler

Mecnûn'a acır seni ben Leylâ'ya değışmem (222/6)

Aczî, bülbülden ilhamla divan nazım şekli ile kaleme aldığı şiirde âşığın sevgiliye ulaşmak için feryat ettiğini ve bu feryadının onu tıpkı Mecnun gibi deliye döndürdüğünü; sevgiliye ulaşmasına mani olan engellerin bile hoş olduğunu belirtmektedir:

Mecnûn'a döner bir dem 'aşkla feryâda düşerse

Dikenler içinde gül ona Leylâ'dır neylesin (234/6)

Aczî, yanında bulunan sevgiliden ilham alarak 13'lü hece ölçüsü ile kaleme aldığı şiirde, Mecnun'un sevdasına şahit olmasını; Mecnun'un içinde bulunduğu hâl ile yıprandığını ve Leyla'yı karanlık çöllerde aramayıp kendi yanındaki güzel sevgiliyi görmesi gerektiğini belirtmektedir:

Mecnûn nerede hâle-i sevdâmı görsün
Gül sînede bu dem şûh dil Leylâmı görsün
Eger ararsa Mecnûn Leylâ şahrâlarda
Yazıkdır gelsin Leylâlî şahrâmı görsün (246/1)

Âciz olan ve çok fazla acı çeken Aczî, Mecnun'un bile bu kadar acı çekmediğini; hiç kimsenin hâlinden memnun olmadığını; dış görünüş itibariyle gamsız gibi görünmesine rağmen aslında öyle biri olmadığını belirtmektedir:

'Aczî'mi bir bir beyân etsem füzûn
Çekdiğim hüznü çekmemişdir Mecnûn
Görmedim bir kişi hâlinden memnûn
Herkes şaniyor beni gamgâh değil (475/3)

5.3.11. Lokman

Lokman (a.s), Allah tarafından kendisine hikmet verilen bir kişidir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in 31. suresinin de adıdır. İlgili surede Lokman (a.s)'ın oğluna çeşitli öğütleri yer almaktadır.³⁸⁹ Lokman (a.s), edebiyatta daha çok hekimliği ve bilgeliği yönünden ele alınmaktadır.³⁹⁰

³⁸⁹ Mevlüt Güngör, "Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Lokman", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1978, 35. cilt, s. 167-169.

³⁹⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 290.

Dîvân'da biri Âşık Dercî'nin cevabında (6/1) ve 2'si Aczî'nin kendi şiirinde (130/5, 287/3) olmak üzere toplam 3 yerde Lokman (a.s)'a yer verilmiştir. Âşık Dercî, derdinin çok büyük olduğunu ve bu derdin ancak hekimliği ile tanınan Lokman (a.s) tarafından çözülebileceğini belirtmektedir:

Seyr-i cānāna çeşmimde bir cān gerek
Bî-nevāyım derde lāyık dermān gerek
Çok tabībe eyledim ' arz-ı ihtiyāç
Dediler derdiñ büyükdür Loqmān gerek (6/1)

Aczî, yaylada gördüğü güzel kızın içinde bulunduğu ortamdan ziynet aldığını ve bu güzelliğin Lokman (a.s) gibi dertlilere şifa sunduğunu belirtmektedir:

Laţif şü havā cismine zīnet vermişdir
Çiçekler rūhuna neş'e olup girmişdir
Kökeninden tām kemāle yetip ermişdir
Endāmi ŧolğun devā-yı Loqmān'dır Loqmān (130/5)

Aczî, gönlünde nedâmet hisleri yoğunlaştığı esnada 13'lü hece ölçüsü ile kaleme aldığını belirttiği şiirde, bazen ilahi aşk ile kendisinden geçtiğini; artık amacının hakiki aşka ulaşmak olduğunu; Allah'ın kendisine merhamet etmesini ve Lokman (a.s) gibi hikmet vermesini dile getirmektedir:

Dem olur artar sīnemde sevdā-yı cünūn
Raḥm eyle baña beni Loqmān'a erişdir (287/3)

5.3.12. Mehmet İhsan Hınçer

Mehmet İhsan Hınçer, 14 Mart 1916 tarihinde Konya'da dünyaya gelmiştir. Celil Ağa'nın oğlu Mehmet Hulusi Bey ve Hacı Hasan Efendi'nin kızı Miyase Hanım'ın üç çocuğundan (Müşerref, İsmail) en küçüğüdür. 6 yaşında iken babasını kaybeden İhsan Hınçer,

ilkokulu Konya ve Kayseri’de okumuştur. 1933’te dedesinin dükkânında çıkan yangında vücudunun bir kısmı yanmış ve sağ bacağının büyük kısmı kesilmiştir. Hayatında üst üste gelen zor durumlar karşısında bir de 1935 yılında annesini kaybeden İhsan Hınçer, bu zorlu günleri ailesinin desteği ile atlattır. Şiir ve edebiyata olan ilgisi her geçen gün artan İhsan Hınçer, öğretmen olan ablası Müşerref’in, İstanbul’a tayin edilmesi ile birlikte İstanbul’a gitmiş; lise sınavlarını dışarıdan tamamlamış ve 10 Mayıs 1940 tarihinde İstanbul Belediyesi Beşiktaş Şubesinde kâtip olarak çalışmaya başlamıştır. İhsan Hınçer, 2 Ağustos 1942’de Kebire Hanım ile evlenmiştir. Halk edebiyatına büyük ilgi duyan İhsan Hınçer, Kemal Akça ile “*Folklor Postası*” adıyla bir dergi çıkarmaya başlamış; ancak derginin ömrü iki yıl bile sürmemiştir. İhsan Hınçer, daha sonra çıkardığı “*Türk Folklor Araştırmaları*”³⁹¹ dergisi ile halk edebiyatına katkı sağlamaya devam etmiştir. İhsan Hınçer diyabet, katarakt gibi çeşitli hastalıklarla mücadele etmiş; en son ise kansere yakalanarak 11 Kasım 1979 tarihinde vefat etmiştir.³⁹²

Aczî, Âşık Dertli’nin hayatı ve eserleri üzerine yazdığı eseri yayımlanmak üzere *Folklor Araştırmaları Dergisi* sahibi İhsan Hınçer’e göndermiş; ancak ondan bu konu ile ilgili uzun bir süre haber alamamıştır. Aczî bu durumdan rahatsızlığını şu şekilde dile getirmiştir:

Hâkîkatde bâkir idi bu eşer
Bozulduysa yazık bikri beş biter
Ne yapalım başa gelen bir kader
Hürmetle şor İhsân Beg’e amân hey (462/3)

³⁹¹ İhsan Hınçer tarafından folklor alanında çıkan dergileri bir çatı altında toplayıp bu alana katkı sağlama amacıyla kurulan *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 1949’da yayım faaliyetlerine başlamıştır. Kesintisiz bir şekilde yayımlanan dergi İhsan Hınçer’in vefatından sonra oğlu Bora Hınçer (3 sayı) tarafından Ocak 1980’e kadar (366. sayı) yayımlanmıştır. Nurettin Albayrak, “Türk Folklor Araştırmaları”, *DİA*, İstanbul, 2012, 41. cilt, s. 540.

³⁹² Bora Hınçer, “İhsan Hınçer’in Yaşam Öyküsü”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Kasım 1979, sayı 364, yıl 31, cilt 19, s. 8814-8821. Türk Folklor Araştırmaları’nın 364. ve 365. sayıları İhsan Hınçer Özel Sayısı olarak yayımlanmıştır.

5.3.13. Mevlânâ

Sultânü'l-ulema olarak nitelendirilen Muhammed Bahâeddin Veled'in oğlu olan Mevlânâ Celâleddin Muhammed, 6 Rebü'l-evvel 604/30 Eylül 1207 tarihinde Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Hâce Lâlâ-yı Semerkandî'nin kızı Gevher Hatun'la evlenen Mevlânâ'nın bu evlilikten Sultan Veled ve Alâeddin Çelebi olmak üzere iki oğlu dünyaya gelmiştir. Babasının vefatıyla birlikte pîr olarak tanınan Mevlânâ, çeşitli ilimlerde eğitim alarak kendisini geliştirmiştir. Mevlânâ, 5 Cemâziye'l-Ahir 672/17 Aralık 1273 tarihinde Konya'da vefat etmiştir.³⁹³

Aczî Mevlânâ'ya (ö. 1273) büyük önem verip saygı duyduğunu belirtmektedir. Hatta Mevlânâ'nın fikirlerinin yanlış anlaşıldığını ve insanların onun üzerinden kendi değerlerini arttırmak için birtakım girişimlerde bulunduğunu belirtmektedir. *Dîvân*'da Mevlânâ için müstakil şiirler de kaleme alınmıştır: Mevlânâ'ya yapılan anma töreni (445. şiir, 448. şiir), Mevlânâ üzerinden çıkar çatışmasına düşenlerin durumu (444. şiir), Mevlânâ'yı övme (449. şiir).

Mevlânâ'nın Konya için önemli bir değer olduğu ve yeşil kubbesinin uzaktan görüldüğü, Aczî'nin de nefsini temizleyip Mevlânâ yoluna ulaştığı belirtilmiştir:

Tâ uzaqlardan görünür yeşil kubbesi anî

Şehr-i Konya'ya luḡf-ı ezelisidir Ḥudâ'nî

Ḥaḡḡ'a şükür ki bendesiyim ol ḡuḡb-ı zamâni

Yıḡıp emmâre ḡapısın ben o Sulḡân'a erişdim (269/3)

³⁹³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1951, s. 42-44, 121. Mevlânâ'nın hayatı ile ilgili yukarıda verilen bilgiler sınırlı tutulmuştur. Mevlânâ'nın hayatı ve eserleri ile ilgili müstakil olarak yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir: Şefik Can, *Mevlânâ'nın Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1995; Âsaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalar*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939; Âmil Çelebioğlu, *Mesnevî-i Şerîf Manzum Nahîfî Tercümesi*, 3 cilt, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1967; Bediüz-Zaman Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, çeviren F. Nafiz Uzluk, MEB Yayınları, İstanbul, 1963; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2018.

Mevlânâ Dergâhı'nda ve etrafında insanı mutlu eden bir iklimin hâkim olduğu, dervişlerin âdeta melek tabiatlı olduğu; emekli olup Konya'ya gelen Aczî'nin de tekrar Mevlânâ Dergâhı'nı ziyaret ettiği belirtilmektedir:

Şemm-i rıdvândır çevre yanında tüten bûy hoş
Rûhâniyetle âb-ı zülâli cûş u hürüş
Dervîşânında rû-nümâdır hep şît-ı sürüş
Bir ' Aczî ki şükür yine bu âsitâna erişdim (269/4)

Konya'nın kadim bir tarihi olduğu, her yanında makamı yüce ârif insanların bulunduğu ve bunlardan biri olan Mevlânâ'nın da Konya'ya âdeta ruh verdiği ifade edilmektedir:

' İrfân yeri târihleriñ yoludur
Çayır bâğdan şuyu gelir şuludur
' Azîzlerle her kûşesi şoludur
Mevlânâ'dır ' azîz cân-ı Konya'nıñ (401/8)

Aczî, şeb-i arûs olarak nitelendirilen Mevlânâ'nın vefat ettiği gecenin yıl dönümünde Mevlânâ'nın huzurunda hazır bulunduğunu; bu törende gösterişten uzak durduğunu; kendisinin hakikat yolu üzere olan Mevlânâ'yı her zaman andığını belirtmektedir:

Dostlara dost ol ey ' Aczî çekil şur uzağda
Şeb-i ' arûs'da semt-i dildâra şur şurağda
Âlâyiş merdûd işiñe bağ olma merâğda
Biz her dem bezm-i Mevlânâ'da ihtifâldeyiz
Haķîkât râhı yolumuzdur bu minvâldeyiz (445/4)

Aczî, Mevlânâ'nın makamının yüce olduğunu; ancak bunun insanlar tarafından iyi idrak edilmediğini belirtmektedir:

Söz nerede sen nerdesiñ ey Mevlânâ
Yeriñ yüksek ey hümâmız eṭrâf nerde
Başka söyler seniñ vaşfiñ çok idrâk
Bir gevheresiñ kimse bilmez şarrâf nerde (449/1)

Aczî, Mevlânâ'yı övecek her sözün eksik kaldığını; onun güneş gibi insanlığı aydınlattığını; makamının ilahî aşk olduğunu ve sözlerinin dünyayı süslediğini belirtmektedir:

Her sözleriñ fevkindedir Mevlânâ
O bir güneş ma' neviyyât o günde
Mihrâb-ı ' aşk maḳâmıdır hüveydâ
Cihân-ârâ hikmet tolu sözünde (449/3)

5.3.14. Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk, Ali Rıza Bey ve Zübeyde Hanım'ın oğlu olup Selânik'te 1881 yılında dünyaya gelmiştir. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nda (1919-1922) millete önderlik etmiş; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında aktif rol almış olup Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanıdır. Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1938 tarihinde vefat etmiştir.³⁹⁴ Aczî, devletin kurtuluşunda önemli bir yere sahip olan Mustafa Kemal Atatürk'e ayrı bir önem vermektedir. Askere esin kaynağı olan Atatürk'ün Yunan işgali sırasında yardım çağrısında bulunduğunu belirtmektedir:

³⁹⁴ Şerafettin Turan, "Mustafa Kemal Atatürk", *DİA*, Ankara, 2020, 31. cilt, s. 310-311, 329.

Gelibolu Tekfûr Tağı'na indi Yûnân
Bolayır'da çağırdı rûh-ı Kemâl el-amân
Nerededir Barbaros hem Kılınç ' Ali
Ağlıyor kabrinde Şehzâde Süleymân (161/1)

Aczî, Türk milletinin tarihinin çok köklü olduğunu; milletin kalbindeki iman ve mücadele ruhu ile birçok felaketi geride bıraktığını; bu felaketlerle başa çıkılmasında Mustafa Kemal Atatürk'ün tıpkı bir mürşit gibi topluma rehber ve önder olduğunu belirtmiştir:

Türküz bizler târihlerde yerimiz var
Her acıyı yener geçer serimiz var
Kalbde imân elde silâh erimiz var
Kemâl gibi bize mürşid insân ister (280/6)

5.3.15. Nefise Sultan

191

M. Çağatay Uluçay kaynaklarda Nefise ya da Sultan Hatun olarak yanlış şekilde zikredilegelen kişinin asıl adının Melek Hatun olduğunu belirtmektedir. I. Murad'ın kızı olan Melek Hatun, Karamanoğlu Alâedin Ali Bey ile evlenmiştir. Melek Hatun'un bu evlilikten Alâeddin Ali, Mehmet ve Oğuz isminde üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Alâeddin Ali Bey, saldırganca tutumundan dolayı Yıldırım Bayezid (ö. 805/1403) tarafından öldürölmüş ve kardeşi Melek Hatun ve çocukları Bursa'ya gönderilmiştir. Timur'un saldırılarından sonra Karaman'a gelen Melek Hatun, Karaman'da vefat etmiştir. Melek Hatun, 783/1381 yılında Karaman'da yaptırmış olduğu Sultan Hatun Medresesinde³⁹⁵ medfündür.³⁹⁶

Aczî, Nefise Sultan Türbesinde Melek Hatun için destan nazım şekli ile yazılan bir şiir (110. şiir) kaleme almıştır. Fânî dünyada Nefise Sultan'ın nazik vücudunun artık toprak olduğu

³⁹⁵ Söz konusu medrese Hatuniye Medresesi olarak da anılmakta olup 783/1381 yılında Nûman b. Hoca Ahmed'e yaptırılmıştır. Açık bir medrese olan yapı, iki eyvanlı ve tek katlıdır. Şebnem Akalın (Eryavuz), "Hatuniye Medresesi", *DİA*, İstanbul, 1997, 16. cilt, s. 503.

³⁹⁶ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK Basımevi, Ankara, 1980, s. 6-7.

(110/1, 110/2), hayatta iken çok hürmet görüp nice görevlilerin hizmet ettiği bu kişinin, şu anda ıssız bir diyarda olduğu ve ihtişamlı günlerinin geride kaldığı (110/3) vurgulanmıştır.

Fānī cihān yoꞗdur bunuñ emānı

Cānlar alır toprak eder cānānı

Toprak olmuş cevher taķan gerdānı

Bir sultāndır nāzlı teni çürümüş (110/2)

Beyāz eller olmuş toprak dökülmüş

Nāzlı dili şuşmuş geri çekilmiş

İşte ‘Aczī gelip bunda tıķılmış

Şu kemikler sultānlardan biriymiş (110/5)

5.3.16. Ömer Hayyâm

Asıl adı Gıyāsü’-d-din Ebu’l-feht Ömer b. İbrahim el-Hayyâmî olup babasının mesleği olan çadırcılıktan ötürü bu anlama gelen Hayyâm adıyla anılmaktadır. Nişâbur’da doğan Ömer Hayyâm’ın doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Âsaf Hâlet Çelebi, onun doğumunun 1025-1050 yılları arasında olduğunu belirtmektedir. Daha sonra yapılan çalışmalardan birini kaleme alan Ali Güzelyüz ise doğumunun 1048 olarak kabul edildiğini ifade etmektedir. Ömer Hayyâm Kur’ân, hadis, felsefe, tıp, fizik, mantık, astronomi ve matematik gibi birçok alanda kendisini çok iyi bir şekilde geliştirmiş; Sultan Melikşah ve veziri Nizâmülmülk zamanında Celâlî takvimi hazırlanmış; Melikşah tarafından yaptırılan rasathanenin başına getirilmiştir. Ömer Hayyâm, Ali Güzelyüz’ün aktardığı bilgilere göre 23 Mart 1122 tarihinde vefat etmiştir.³⁹⁷

³⁹⁷ Âsaf Hâlet Çelebi, *Ömer Hayyâm*, Varlık Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1963, s. 10-11; Ali Güzelyüz, *Ömer Hayyâm Rubâiler*, Kabalcı Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2012, s. 9-11.

Dîvân'da Ömer Hayyâm'a 2 yerde (321/2, 456/2) yer verilmiştir. Aczî, muhitin insan üzerindeki etkisinin sözlerine bile yansıdığını belirttikten sonra, Ömer Hayyâm'ı konuşuranın da yetiştiği muhit olduğunu belirtmektedir:

Söyleden kim gelince dem Hayyâm'ı
İlhâm verip açan kim o eyyâmı
Be-hey gâfil şanma dünyâ şâbitdir
Değiştiren kimdir bunca ecsâmı (321/2)

Aczî, kaba davranışlar içerisinde bulunan insanların cesur; sözlerine önem vermeyenlerin ise cömert olarak değerlendirildiğini; söz ve davranışların ifadesinin bir ölçüsünün bulunması gerektiğini; bu ölçünün ise düşünen insanlar tarafından ortaya konacağını belirtmektedir (456/1). İlgili ölçünün Ömer Hayyâm tarafından güzel bir şekilde ifade edildiği belirtilmektedir. Ömer Hayyam, bir insanın şöhretten bıktığında kötü bir insan olarak addedildiğini; insanlardan uzaklaştığında ise bozgunculuk çıkaran biri olarak değerlendirildiğini belirtmektedir (456/3).

‘Ömer Hayyâm ilk devirde demişdir
Bu ‘ayârı minehgine kômuşdur
Baķıñ naşıl taşvîr etmiş sezgisin
Gül şuyuyla bu baķşini yumuşdur (456/2)

5.3.17. Süleyman

Aczî *Dîvân*'ında Süleyman ismine yer vermiştir. Bu kişinin şiirlerin içeriğindeki Türklük ve milliyetçilik duygusundan hareketle Süleyman Şah olduğu tahmin edilmektedir. Kutalmış'ın oğullarından biri olan Süleyman Şah, babasının savaşta Alparslan'a karşı kaybetmesi sonucu kardeşleriyle beraber bir müddet sürgün edilmiştir. Daha sonra Süleyman Şah'ın kardeşleri ve amcası Fâtımîlere katılmış ise de Süleyman Şah Atsız b. Uvak tarafından yeniden esir alınmıştır. Melikşah'a tâbî olduğu belirtilen Süleyman Şah, Bizans ve Anadolu'da

fetih hareketlerine yoğunlaşmıştır. Süleyman Şah, 18 Safer 479/4 Haziran 1086 tarihinde intihar etmiş ve cenazesi Halep Kapısı'na defnedilmiştir.³⁹⁸

Süleyman Şah olduğu tahmin edilen kişiye *Dîvân*'da 3 yerde (151/2, 263/10, 423/4) yer verilmiştir. Aczî Türk milletinin tarihî bir kökeni olduğunu ve Süleyman Şah'a kadar dayanan bu köklü gelenek ile Türk milletinin çeşitli yerleri imar ettiğini belirtmektedir:

Nice demler nice günler gördük biz
Süleymân'mî dîvânını kurduk biz
Medeniyyet şofrasını serdik biz
Her turağda hayât verdik bâğlara (151/2)

Aczî, Türk milletinin Süleyman Şah'la çeşitli milletlere galebe çaldığını belirtmektedir:

Bir dizeye de meydân oğduğ
Süleymân'la birlik silâh çatdık (263/10)

Süleyman Şah'ın verdiği mücadelelerle Türk adının birçok diyara yayıldığı ifade edilmektedir:

Türk adını yalçınlardan alarak
Bu adı biz tağa taşa yazmışız
Rüzgâr gibi at başını şalarak
Süleymân'la nice demler gezmişiz (423/4)

5.3.18. Yâfes

Tükçe'de Yâfes olarak yer verilen bu kişi, Arapça'da Yâfis, Yâfit, Ebu'r-Rûm; İbranice Yefet olarak zikredilmektedir. Kelimenin aslının İbranice patahtan (genişlemek, yayılmak) ya da yafahtan (güzel olmak) türetildiği düşünülmektedir. Yahudî kaynaklarına göre Yâfes ve Hz.

³⁹⁸ Ali Sevim, "Süleyman Şah I", *DİA*, İstanbul, 2010, 38. cilt, s. 103-105.

Nuh'un diğeri iki oğlu (Sâm ve Hâm) tufândan gemiye binerek kurtulmuş ve insanoğlunun nesli böylece devam etmiştir. Türklerin, Hazarların Yâfes'in soyundan geldiği rivayet edilmektedir.³⁹⁹

Aczî, Türk milletinin aslının Yâfes'ten geldiğini; adâletle hükmeden bu milletin soyunda iman ve yiğitlik bulunduğunu belirtmektedir:

Aşlın Yâfeş neslin Türk'dür
‘ Irkıñ hağla gezen ‘ ırkıdır
Mâyeñ imân hem erlikdir
‘ Azmiñ çünkü hoş dirlikdir
Yedi iklim kürelerde
Deñizlerde karalarda (430/4)

5.3.19. Züleyhâ

Züleyha, Mısır hazinesinden sorumlu olan Kıtfir adında birinin eşi olup hakkındaki bilgiler sınırlıdır.⁴⁰⁰ Edebiyatımızda daha çok güzelliği ile marûf olan Hz. Yûsuf ile arasındaki etkileşim bağlamında ele alınmaktadır.⁴⁰¹ Bu etkileşim Kur’ân-ı Kerîm’in 12. suresi olan Yûsuf Suresi’nde ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.⁴⁰²

Aczî, sevgilinin güzelliğini mübalağalı bir anlatımla ifade etmektedir. Aczî, sevgilinin güzelliğine Hz. Yûsuf’u bile imreneceğini; onun Züleyhâ’dan daha güzel ve etkileyici olduğunu belirtmektedir:

Yûsuf-ı Ken‘ân imrenirdi görseydi seni
Yücedir hüşnüñ vech-i Züleyhâ’ya değişmem (222/5)

³⁹⁹ Ömer Faruk Harman, “Yâfes”, *DİA*, İstanbul, 2013, 43. cilt, s. 174-175.

⁴⁰⁰ Soner Akdağ, “Klasik Türk Edebiyatı’nda Adına Mesnevîler Yazılan Kadın: “Züleyhâ””, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, yıl 2009, cil 16, sayı 40, s. 62-63.

⁴⁰¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 490.

⁴⁰² Yusuf Suresi 12/1-111.

6. Coğrafya

6.1.Ülkeler ve Şehirler

Aczî, *Dîvân*'ında Hindistan, Tahran, Şam, Halep ve Konya'ya yer vermiş; Konya için ise müstakil şiir kaleme almıştır.

Aczî, köy kızlarının güzelliğinin Hindistan ve Tahran'ın güzel kokusu gibi kendisini çektiğini; onların güzelliğinin Şam ve Halep'in değerli şallarına benzediğini belirtmiştir:

Gördüm yine şîrîn bir köy dil-beri
Pek tâzedir oldu sevdâm reh-beri
Bilmem Tahrân bilmem Hind'in 'anberi
Gözler siyâh beyâz tendir bal gibi (38/1)

Dayan deli gönül dayan şaşırma
Topla 'aqlîñ şaşkın başdan kaçırma
Çolda gezen yavru şâhîn uçurma
Haleb Şâm'dan gelen ağır şâl gibi (38/5)

Ayrıca Aczî, Konya şehri için destan nazım şekli ile kaleme aldığı şiirde (401.şiir) Konya'nın temelini çok önce kahramanlar tarafından atıldığını ve mazisinin çok eskiye dayandığını; bereketli bir yer ve her mevsiminin güzel olduğunu; Meram Bağları'nın Konya'ya hayat verdiğini; ilim ve irfan merkezi olup her yanında değerli şahsiyetlerin bulunduğunu ve bunların en önemlilerinden birinin de Mevlânâ olduğunu belirtmektedir:

Temelini tunçbilekler atmışdır
Çatısını kahramânlar çatmışdır
Nice sultân gelip bunda yatmışdır
Eşerler var süslü şân-ı Konya'nıñ (401/1)

6.2.Diğer Yerler

Aczî, söz konusu ülke ve şehirlerin yanı sıra Barla, Ermenek,⁴⁰³ Ilgın,⁴⁰⁴ Sille⁴⁰⁵ Taşeli,⁴⁰⁶ Yalvaç,⁴⁰⁷ Yarımca Mevkii⁴⁰⁸ gibi hayatında iz bırakan bazı yerleri tasvir etmek için çeşitli şiirler kaleme almıştır.

Barla için yazılan koşmada (248. şiir) Aczî, Barla'nın havasının çok güzel olduğunu; Allah'ın burayı çok güzel yarattığını; tatlı su kaynağının çok olduğunu; beldenin bu özelliklerinden dolayı burada insanı âşık edecek bir iklimin bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Barla halkının gönül ehli olup vefa sahibi olduğu, bu beldenin güzelliklerini akıldan çıkarmanın mümkün olmadığı ve Barla'dan ayrılınca buranın özleneceği, beldenin tek kötü sayılabilecek özelliğinin ise burada Rumların bulunması olduğu vurgulanmaktadır:

Laţif havā hoş bahārı Bārla'nıñ
Öter bülbül, var gülzārı Bārla'nıñ
‘Āşıkları meftūn eder dil-beri
Derde dermān gül‘ izārı Bārla'nıñ (248/1)

⁴⁰³Taşeli bölgesinde yer alan Ermenek, Osmanlı Devleti'nde İçel Sancağı'nın kazası olup günümüzde Karaman'a bağlı bir ilçedir. Mehmet Mertcan, "Ermenek Kazasının İdari Yapısı (1864-1920)", *Ermenek Araştırmaları I*, Ed. Hüseyin Muşmal vd., Palet Yayınları, Konya, 2018, s. 503.

⁴⁰⁴Ilgın, Konya vilayetinin kuzey batısında; Çavuşçu Gölü'nün batı sahilinde yer almaktadır. Ilgın'ın dört tarafında durgun sular bulunmakta olup kıyı ve çeşme suları genellikle acıdır. Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târih ve Coğrâfya Lugâtı*, Kısım-ı Evvel Lugât-ı Coğrâfya, s. 136.

⁴⁰⁵Sille, Konya Su Dirhemi Nahiyesi'nin merkezidir. Havası güzel ve suyu lezzetli olan Sille, Konya'nın batısında yer alıp iki dağ arasında bulunmaktadır. Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târih ve Coğrâfya Lugâtı*, Kısım-ı Evvel Lugât-ı Coğrâfya, Cild-i Sâni, Kasbâr Matbaası, İstanbul, 1314, s. 448.

⁴⁰⁶İçel Sancağı'nın eski adı olan Taşeli, Adana vilayetinin beş sancağından biri olup sancaklar arasında en batıda kalandır. Konya tarafından bakıldığında dağ içerisinde kalmasından dolayı İçel ismi verilmiştir. İçel'in kuzey ve batısında Konya; doğusunda merkez sancağı; güneyinde Akdeniz yer almaktadır. İçel'in Silifke, Anamur, Mut, Gülnar, Ermenek olmak üzere beş kazası bulunmaktadır. Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târih ve Coğrâfya Lugâtı*, Kısım-ı Evvel Lugât-ı Coğrâfya, Cild-i Sâni, s. 507; Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târih ve Coğrâfya Lugâtı*, Kısım-ı Evvel Lugât-ı Coğrâfya, s. 133, 134.

⁴⁰⁷Yalvaç, Isparta'nın kuzey doğusunda yer alan; Konya'nın Hamîd Sancağı'na bağlı kaza merkezidir. Havası güzel olan Yalvaç, sulak bir yer olup bağlık ve bahçelik birçok alana sahiptir. Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1316, 6. cilt, s. 4806.

⁴⁰⁸Yarımca Mevkii, Akviran'a bağlı olup eski bir ören yeridir. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 401.

Ermenek ve Taşeli'den ayrılığın etkisi ile yazılmış olan koşmada (117. şiir), buranın hoş yaylalara sahip yemyeşil bir yer olduğu; kızlarının güzel ve Aczî'nin de bu beldeye hayran olduğu ifade edilmektedir:

Talğalanma deli gönül tek yürü
Hoş yayladır Ermenek bu Taşeli
Çok eğlenme gönül sen de pek yürü
Hoş yayladır Ermenek bu Taşeli (117/1)

İlgın'ın içinde bulunduğu durumu tasvir ettiği destan nazım şekli ile kaleme alınan manzumede (344. şiir) Aczî, İlgın'ın gelişmeyip geri kaldığını; bozgunculuk, kargaşa ve fitnenin burada kol gezdiğini; burada dini istismar eden softaların çoğaldığını belirtmektedir. Aczî'ye göre İlgın çok güzel bir yer olup biraz bakım ile daha da güzel bir duruma gelecektir. Bu bakımla İlgın'ın cennet gibi güzel olacağı ve emsalindeki yerlerden üstün bir konuma geleceği vurgulanmaktadır:

Aydaş çocuk gibi öyle tırursuñ
Herkes yürür sen ne olduñ hey İlgın
Ne vakit sen, 'aceb kalğar yürürsüñ
Ne öldüñ, ne devā bulduñ hey İlgın (344/1)

Gezmek için Sille'ye giden Aczî, buranın durumunu tasvir etmek için koşma nazım şekli ile kaleme aldığı manzumede (484.şiir) Sille'nin gamlı bir yer olduğunu ve bu Sille'nin neden bu durumda olduğunu sorgulamaktadır:

Amān Sille pek ğamlısıñ neyiñ var
Bahār geldi yine yüzüñ gülmüyor
Hızın hızın ğarīb ağan şuyuñ var
Fağat neden bilmem yüzüñ gülmüyor (484/1)

Yalvaç için yazılan destanda (260. şiir) Aczî, Yalvaç'ın güzelliğinin dillere destan ve dilberlerinin etkileyici olduğunu belirtmektedir:

Öter bülbül elvân çiçek açılır
Bâğçe bâğdır bûstân Yalavaç
‘Aşk yeridir tatlı ilhâm saçılır
Her kûşesi ‘aşka cesbân Yalavaç (260/1)

Aczî'nin Yarımca Mevkii'nden ayrılığın vermiş olduğu hüznün ile yazmış olduğu koşmada (302. şiir), Yarımca'dan zorla ayrıldığını; kendisini koruyup kollayanlar olmadığı için buradan ayrılmak durumunda kaldığını ve evinden uzak düştüğünü vurgulamaktadır:

Size vedâ' hoşçağalıñ Yarımca
Yuvam uzak geri kaldı neyleyim
Ey vîrâne seni böyle görünce
Hayâlîme hâliñ taldı neyleyim (302/1)

6.3.Dağlar

Aczî, Allah'ın heybetli bir şekilde yarattığı (139/2) ve türlü canlılara yuva olan (139/3) dağ kelimesini *Dîvân*'ında çeşitli şekilde vurgulamıştır. Ayrıca Aczî, Akdağ,⁴⁰⁹ Hasan Dağı,⁴¹⁰ Toros Dağı⁴¹¹ gibi bazı yerleri betimlemek için müstakil şiirler de kaleme almıştır.

⁴⁰⁹ Akdağ, adında Anadolu'da birçok dağ bulunmaktadır. Bu dağlardan ikisi Bursa'da, biri Ankara ve Sivas arasında yer almaktadır. Aczî'nin bahsettiği Akdağ ise Teke Sancağı ile Aydın vilayeti sınırında yer alan ve koca Akdağ adı ile de bilinen yerdir. Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târih ve Coğrâfya Lugâti*, Kısım-ı Evvel Lugât-ı Coğrâfya, s. 22-23.

⁴¹⁰ İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Hasan Dağı, 3268 metre yüksekliğe sahip olup Aksaray ve Niğde arasında bulunmaktadır. Hasan Dağı, Erciyes Dağı'ndan sonra bölgenin en yüksek dağdır. Güven Eken vd., *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları*, Doğa Derneği, 2. cilt, Ankara, 2006, s. 98.

⁴¹¹ Toros Dağları; Anadolu'nun doğu, güney ve güneydoğu kısmında yer alan sıra dağların genel adıdır. "Toroslar", *Temel Birittannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, 17. Cilt, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 255

Memleket özlemi artan 11’li hece ölçüsü ile kaleme aldığı şiirde (308. şiir) Aczî, Akdağ’dan özlem duyduğu diyarlara selam göndererek Akdağ’ın çok heybetli bir dağ olduğunu; ömrünün gurbet ilde geçtiğini; dağlardan ilham aldığını ifade etmektedir:

Aktağ’dan ğarîb şılaya selâm şaldım
Ġurbet selâmıdır amân alıñ tağlar
Uzaq yerde pek de maħzûn ğarîb kıaldım
Sizler olsun benim ħâlim biliñ tağlar (308/1)

Hasan Dağı için yazdığı koşmada (434. şiir) Aczî, Hasan Dağı’nın kökü maziye dayanan tarihî bir yer ve bereketli bir iklim olduğunu; bu dağın herkes tarafından bilindiğini ve güzellерinin çok olduğunu vurgulamaktadır:

Hasan Tağı etekleriñ bāğ bûstân
Yamaçlarıñ nâzlı dil-ber yatağı
Kıyalarıñ târiħ görmüş bir destân
Oba yeri cevriñ yigid oymağı (434/1)

Toros Dağı için yazılmış 11’li hece ölçüsü ile kaleme alınan dörtlüde (435. şiir) Aczî, birçok savaş ve zafer görmüş olan Toros Dağı’nın neden bu şekilde sükûnet içinde bulunduğunu sorgulamakta; ayrıca Toros Dağı’nda ecdadın izinin bulunduğunu ve bu özellikleri ile burayı hatırladığını belirtmektedir:

Toros Tağı niçin şuşmuş tırursuñ
Ne zaferler ne şânları gördüñ hey
Şu ħâliñle biñ bir ĩmâ verirsiñ
Gөгüsüñü yigidlere gerdiñ hey (435/1)

6.4.Dereler ve Pınarlar

Dîvân'da zikredilen diğerk bir husus da dereler ve pınarlardır. Aczî Altınoluk Pınarı,⁴¹² Çamlı Pınar,⁴¹³ Kaplan Dere,⁴¹⁴ Kız Pınarı⁴¹⁵ gibi bazı dere ve pınarlar için müstakil şiirler kaleme almıştır.

Altınoluk Pınarı için kaleme alınan koşmada (253. şiir) Aczî, Altınoluk'un büyük bir pınar olduğunu; fakat kimsenin buraya uğramadığını ve bu durumun da ülkenin fiilen I. Dünya Savaşı'na katılmasından kaynaklı olduğunu belirtmektedir:

Altınoluk pınarlarıñ başısıñ
Ağaçlarıñ hâzîn ğarîb düşünür
Obalarıñ nere gitdi görünmez
Kuşlar şuşmuş çimen ğarîb düşünür (253/1)

Çamlı Pınar için yazılan koşmada (144. şiir) Aczî, Çamlı Pınar'ın büyük çam ağaçlarıyla kaplı olduğunu; hastalara şifa sunan bir yer ve manzarasının etkileyici olduğunu dile getirmektedir:

Çamlı Pınar gögerciniñ koğurur
Ġarîb ğarîb nâzlı şuyuñ çağlar hey
Ulu çamlar şerefiñi toğurur
Çevirmişdir çürük yeşil tağlar hey (144/1)

Kaplan Dere için kaleme aldığı koşmada (119. şiir) Aczî, Kaplan Dere'nin birçok olaya şahit olduğunu belirterek insanoğlunun bu olaylardan ders alması gerektiğini belirtmektedir:

⁴¹² Suyu güzel ve lezzetli olan Altınoluk Pınarı, Afşar Nahiyesi'nin Eğir Gölüne bakan tarafında yer almaktadır. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 319. Aczî'nin çizdiği Altınoluk Pınarı'na ait resim için bakınız: EK-4.

⁴¹³ Çamlı Pınar, Aladağ Nahiyesi'nin Akçaalan Köyü'nün Çoban Uçdu Yaylası'nda yer almaktadır. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 170; İbrahim Aczî Kendi, *Hayatım ve Hayal Bahçesi*, 2. cilt, s. 150.

⁴¹⁴ Kaplan Dere, Kazancı Yaylası'nın Gülnâr sınırında yer almaktadır. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 145.

⁴¹⁵ Kız Pınarı, Aladağ'ın Otluk Yaylası'nda bulunmaktadır. Bu pınar, aşiret kızının katledilmesi üzerine yapılmış olup kızın mezarı da pınarın yanında bulunmaktadır. İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî*, s. 152.

aplan Dere neler grdn amn hey
Naşıl şağne oldu ‘ acceb çağlara
Ne yapmışdır o demleri zamn hey
Sermiş felek bir çok ‘ ibret tağlara (119/1)

Kız Pınarı’nın bekr bir aşiret kızının cn bir şekilde katledilmesi üzerine yapıldığı bilgisine yer verilip kaleme alınan destanda (126. şiir) Acz, bu pınarı intak sanatı ile konuşturmaktadır. Kız Pınarı’nın boynu bükük olmasını yapılış hikyesine bağlamakta ve bu hissiyat ile pınarın zavallı genç kızın öldürülmesine hznlendiğini ve yas tuttuğunu belirtmektedir:

Kız Pıarı trmaz mell aķarsı
Nedir aşlı bilmem nerden ıķarsı
Çifte beşli çok güzele baķarsı
Ayn gibi bu Ėl belli glnden (126/1)

6.5.Yaylalar

Acz, yaylaların gönle neşe verdiğini (135/1); dünya hayatını süslediğini (135/2); çeşitli iek ve hayvanlara yurt olduğunu (135/3); insanların bu manzara karşısındaki şaşkınlığından dolayı yaylaları betimlemenin g olduğunu belirtmektedir. *Dvn*’da, Ata Yaylası,⁴¹⁶ Barçın Yaylası,⁴¹⁷ Cevlese Yaylası⁴¹⁸ ve Söbüçimen Yaylası⁴¹⁹ gibi yaylalar için müstakil şiirler kaleme alınmıştır.

⁴¹⁶ Aladağ’da bulunan Ata Yaylası, geniş bir ayırık alana sahip olup düz ve yüksek bir vadidir. am ve ladin ağaçları ile bulunan yaylasın muhtelif yerlerinde piramit şeklinde kayalar bulunmaktadır. İbrahim Acz Kendi, *Dvn-ı ‘Acz*, s. 156. Acz’nin çizdiği Ata Yaylası’na ait resim için bakınız: EK-5.

⁴¹⁷ Orta Toroslarda bulunan Barçın Yaylası, Karaman’ın Sarıveliler İlçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Tahsin Tapur, ‘‘Barçın Yaylası (Karaman/Sarıveliler)’’, *Türk Coğrağya Dergisi*, sayı 51, yıl 2008, s. 34-35.

⁴¹⁸ Cevlese Yaylası, Aladağ Nahiyesi’nin Yağcı Köyü’nde bulunmaktadır. İbrahim Acz Kendi, *Dvn-ı ‘Acz*, s. 448-449. Acz’nin çizdiği Cevlese Yaylası’na ait resim için bakınız: EK-6.

⁴¹⁹ Ormanlar arasında bulunan Söbüçimen Yaylası, Aladağ Nahiyesi’nde yer almaktadır. İbrahim Acz Kendi, *Dvn-ı ‘Acz*, s. 316.

Ata Yaylası için yazılan koşmada (129. şiir) Aczî, Ata Yaylası'nın çimenlerle kaplı yemyeşil, süslü bir yer ve türlü kuşlara mesken olduğunu; kendisinin de bu güzelliğe hayran olduğunu ifade etmektedir:

Ağa yayla, çayır çimen yatađıñ
Elvân çiçek ile süslü turađıñ
Gürbüz dil-ber ile tolu otađıñ
Bu kudrete ben hayrânım ezelden (129/1)

Barçın Yaylası'ndan bahsedilen koşmada (118. şiir) Aczî, buranın yaylalar içinde değerli bir yerinin olduğunu; Allah tarafından süslendiğini; kuşların bile burayı methetmek için öttüğünü; insana esenlik veren bir yanının olduğunu ve kendisinin de buradan ilham aldığını belirtmektedir:

Barçın Yayla yaylalarıñ başısıñ
‘Anber toprak çimenleriñ kîmyâ mı
Tağlar başı sen bir hümâ kuřusuñ
Turađıñ hoş ismiñ zümrüd ‘anķâ mı (118/1)

Uzun zaman önce görev yaptığı yerlerden geçen Aczî, Civelse Yaylası'ndan ilhamla kaleme aldığı koşmada (338. şiir), bu yerlerin âdeta kendisini tanıyarak hâlini hatırını sorduğunu; kendisinin burada çok zaman geçirdiğini; I. Dünya Savaşı'ndan dolayı buranın da mahzun olduğunu belirtmektedir:

Obaları yine öyle tıruyor
Āřinâlık verip hâlim şoruyor
Çimenlerde parça karlar eriyor
Dil-berleriñ nerde yayla göçdü mü (338/1)

Söbüçimen Yaylası'ndan ilham ile kaleme alınan destanda (250. şiir) Aczî, I. Dünya Savaşı yüzünden bu yaylanın hüznü olduğunu; kuşların bundan dolayı sesini kestiğini ve insanların yüzlerinin gülmediğini ifade etmektedir:

Söbüçimen neden maḥzûn ṭurursuñ
Bilmem sen de ‘aceb neler görürsüñ
Şu ḥâlîñle biñ bir ḥayâl verirsüñ
Zâlim ḥarb mi bükdü yoḥsa belîñi (250/1)

7. Dünya/Felek

Aczî *Dîvân*'ında dünya, üzerinde çokça durulan bir kelimedir. Dünya/felek kelimeleri yerine *Dîvân*'da “*cihân, âlem, devrân, çarh, kâinât, dehr*” kelimeleri de kullanılmıştır. Kimi zaman söz konusu kelimeler, “*garip, fânî, nâ-kes, gaddâr, hasta*” vb. kelimelerle nitelenmiş; kimi zaman ise “*dershane, kitap, ihtiyar, terazi*” vb. ne benzetilmiştir. *Dîvân*'da bazen dünya ve ilgili kelimelere, “*aman, ey, hey*” vb. ünlemlerle seslenilmiştir. *Dîvân*'da dünya/felek ve ilgili kelimeler, genel olarak dünyanın geçiciliğine; dünyanın bozulmasına ve insan üzerindeki etkisine; dünyanın dert ve elem yüklü bir yer olduğuna; dünyada meydana gelen olaylardan ders alınması gerektiğine vb. şeklinde kullanılmıştır.

Dünya ve ilgili kavramlar *Dîvân*'da kullanıldığı anlam göz önünde bulundurularak belirli kategorilere ayrılarak incelenmiştir:

1- Geçici Bir Yer Olarak Dünya

Aczî *Dîvân*'ında dünyanın geçici, fânî bir yer olduğu (11/1, 11/5, 24/1, 24/5, 25/1, 25/4, 26/1, 26/4, 30/7, 36/7, 49/3, 68/1, 70/1, 79/3, 80/2, 83/4, 86/3, 90/3, 98/2, 104/3, 109/4, 109/5, 110/2, 119/2, 120/4, 152/5, 175/1-4, 176/2, 176/6, 177/12, 180/5, 243/4, 332/2, 463/4, 490/4, 492/1, 492/5) vurgulamaktadır.

Aczî, gelip geçici cihânın bu hâline güvenilmeyeceğini; insan hayatına dair ne varsa burada yok olacağını ve insanın talihinin de zamanla değişeceğini belirtmektedir:

İnanılmaz demi fânî cihânîñ
Hayât ümîd, zevk ü şafâ söner hey
Degil bahtı bir qarârda insânîñ
Bir dem var ki, baht hem ʔali^c döner hey (11/1)

İnsanların ölüm ile bu dünyadan ayrıldığı; insanın değer verdiği makam, mansıp, yöneticilik gibi pâyelerin bir öneminin olmadığı ve her insanın ölümü tadacağı ifade edilmektedir:

Bu dünyâdır nice başlar kemirmiş
Gönül sen de bir gün gelir göçersin
Ecel gelir demez bu şâh vezîrmiş
O şerbetden bir gün sen de içersin (24/1)

Aczî, gönül dünyasının her daim Hakk'a dönük olduğunu; insanın kafesi olan dünya hayatının geçici olduğuna inandığını; bu dünyada dinî ve ahlaki olarak sakıncalı görülen şeylerden uzak durulması gerektiğini vurgulamaktadır:

İsmim ^c Aczî özüm Hakk'a dayanmış
Fânî dünyâ gönül buna inanmış
Bir kafesdir dürlü çeşid boyanmış
Çek kendini, gönül yañlış seferden (25/4)

2- Bozulmuş, Karışmış Bir Yer Olarak Dünya

Dîvân'da dünya hayatının insanın etkisi ile bozulduğu, karıştığı ve insanların durumu (50/7, 174/1, 188/1, 189/1, 192/4, 200. şiir, 201/1, 203/12, 212/1, 214/1, 214/4, 214/6, 256/7, 267/1, 271/3, 274/1, 285. şiir, 307/3, 314/5, 360/3, 413/1, 414/1, 491/1, 494/2, 513/1, 522/2) vurgulanmaktadır.

Dünyanın hâline nazar edip insanların durumunu tefekkür eden Aczî, insanlar arasında iyilik duygusunun yok olduğunu; insanlara kötülüğün eşlik ettiğini ve insanların bu durumun farkında olmayarak hayatını sürdürdüğünü dile getirmektedir:

Bağdıqça şöyle bu dehr-i ekvāna
İylik yok aşlā fenâlık güm-râh
Tahyor fikrim derin ‘ummāna
Arıyor hîç yok zerre intibâh (188/1)

Aczî, I. Dünya Savaşı'nın başlamasına binaen kaleme almış olduğu koşmada (189. şiir) dünya hayatındaki bozulmayı insanın ihtiyarlamasına benzetmektedir. Dünyanın her yerinde bozulmanın var olduğunu, insanların arzularının da tıpkı dünya hayatı gibi bir rüyaya benzediğini belirterek bu durumun da genele şâmil olduğunu ifade etmektedir:

İhtiyarlamış titriyor dünyā
Her yanı delik deşik ellenmiş
Bütün emeller şanki bir rü'yā
Her dilde söze gelmiş dillenmiş (189/1)

İnsanların düşünce dünyasının bozulduğu ve bundan dolayı gökyüzünün dahi solgun bir hâlde olduğu ve dünyanın her tarafının harap olduğu belirtilmektedir:

Şu' urlar hem, değışmişdir sîmālar
Efkâr bozuğ egri bütün îmālar
Bunuñ için gülmüyor hîç semālar
Her yanlarıñ olmuş vîrān hey dünyā (200/6)

Aczî, dünya hayatının tersine döndüğünü; insanın sevda duygusu ile sersem bir hâlde olduğunu ve bu duruma dur demenin mümkün olmadığını belirterek hayâ duygusunun da yok olduğunu vurgulamaktadır:

Dönmüş dünyā tersine ters
Başlar sersem sevdālanmış
Bu gidişe denir mi pes
Çökmüş hayā fenālanmış (413/1)

3- Öğüt Alınan Bir Yer Olarak Dünya

Aczî, *Dîvân*'ında dünya öğüt alınması gereken bir yer olarak tasvir ederek insanlara uyarılarda bulunmuştur. Aczî, insan hayatına ışık tutan (374/3); ibret yeri olan dünyanın (90/6, 119/1, 278/2, 329/1) işleyişinin bir hikmet dâhilinde olduğunu (50/1) ve her şeyden ilham aldığını (200/8, 189/5); kendisi üzerinden mesaj vererek insanlığın bu hayattan ders alması gerektiğini (50/5, 60/4, 79/1, 79/4, 176/5, 176/17, 292/16, 320/4, 389/4) ifade etmektedir.

Keşfettikçe, öğrendikçe daha iyi anlaşılın ve içerisinde birçok hikmeti ve öğüdü barındıran dünyanın ibret yeri olduğu açıkça görülmektedir:

Dünyā bir kitāb okur iseñ
Yaprakları hep hikmet tolu
Gezdiğin yerde bakar iseñ
Her kûşesinde 'ibret tolu (329/1)

Allah'ın hikmetleri ile dolu olan, insanı bir derslane gibi eğiten dünyadan her isteyenin kendisine dair bir şeyler bulacağı, önemli olanın insanın etrafında cereyan eden olaylara ibret nazarı ile bakarak ders alması gerektiği dile getirilmektedir:

Dünyā yüzü bir ders-ḥānedir bilene
Açık kitāb ḥoşça dersler alana
Bakılırsa gidenlere gelene
Büyük varlık gizli hikmet 'ummāndır (50/5)

4- Dert, Sıkıntı, Elem Yeri Olarak Dünya

Dîvân'da dünya dert, sıkıntı, elem vermesi yönünden betimlenmiş ve insan hayatını zorlaştıran bir unsur olarak vurgulanmıştır. Aczî, insanın zindanı (176/1) ve hasta olan (203/7); insana sıkıntı veren gam yüklü dünyanın (47/5, 57/6, 58/5, 60/1, 70/5, 90/3, 113/4, 201/14, 203/4, 230/1, 257/2, 303/4, 303/5, 325/1, 327/2, 337/2, 338/4, 505/1, 512/3) ümitleri, zevkleri hemen söndürdüğünü (70/2, 176/18); ancak bunlara sırt çevirerek (179/3), göğüs gererek (297/5) yılmamak gerektiğini (120/1) belirtmektedir.

Aczî, elem dolu olan bu dünyanın sıkıntısından dolayı kendi canından bile bıktığını, bu dünyanın değersiz bir yer olduğunu ifade etmektedir:

Elem yeri bu cihândan uşandım
Hayât bu mu, ben bu cândan uşandım
Gönül gezer hiçden hiçe düşüyor
Naşıl yerdir bu zamândan uşandım (230/1)

Aczî, dünyanın sıkıntısından, kederinden yılmamak gerektiğini; tüm bunların Allah'ın emri ile meydana geldiğini ve bunlara sabretmek gerektiğini vurgulamaktadır:

Yılma şaşkın deli gönül elemden
Böyle olur bu cihânîñ hâlleri
Ne var ise gelir ezel kaleminden
Açık çünkü Hâk emriniñ yolları (120/1)

5- Şikâyet Edilen Bir Yer Olarak Dünya

İnsan hayatını etkileyen çoğu durumlar *Dîvân*'da felek kavramına atfedilmiştir. Bundan dolayı Aczî muradına ulaşmasını engelleyen, kendisini çeşitli zevklerden mahrum bırakan felekten şikâyet etmektedir.

Aczî, ayrılık tohumu saçan (261/2); insan hayatını yok eden (452/4) ve dilediğini yapan (368/3) feleğin kendisini diyar diyar gezdirdiğini (194/3, 333/2, 340/1); feleğin kendisini kıskanarak zevkten mahrum ettiğini (178/3) ve muradına ulaştırmadığını (292/2, 443/1, 471/4) belirtmektedir. Aczî, feleğin kendisini güldürmediğini (37/2, 303/2); meşgul ettiğini (90/4); suçsuz yere kendisini yıpratmış (303/3); ânî durumlarla hayatını değiştirdiğini (178/7) belirterek ondan şikâyet etmektedir. Ayrıca o, dünyayı ayarsız bir teraziye benzeterek (442/4) bu durumdan da yakınmaktadır.

Aczî, feleğin kendisini güldürmediğini; gurbet hayatının kendisine açılması ile daha da yaralandığını; ancak bu duruma karşı elinden herhangi bir şey de gelmediğini dile getirmektedir:

Güldürmedi felek baña güler mi
Ağladırken gözyaşımı siler mi
Gurbet elde ezer bağrım deler mi
Herkes gibi biz de ikrâr verelim (37/2)

Dünyanın bozuk bir teraziye benzediğini belirten Aczî, işini hakkı ile yerine getiren kemâl ehline itibar edilmediğini; birtakım becerilerden ve bilgilerden eksik olanların ise daha değerli görüldüğünü; ancak ansızın bu durumun da değişebileceğini belirtmektedir:

Bu dünyâ bir terâzîdir ‘ ayârsız
Kâmilî qor nâqışları tām tārār
Bir küheylân gibi qoşar kayarsız
Ansız düşer yuvarlanır yan yatar (442/4)

6- İnsanı Aldatan, Hile Yapan Bir Yer Olarak Dünya

Dîvân'da dünya hayatının insanı aldattığı, çeşitli hilelerle yoldan çıkarttığı belirtilmektedir. Aczî döne (246/3, 249/1, 333/1) ve hile yeri olan (104/2) dünyanın

güvenilmez bir yer olduğunu (123/1) ifade etmektedir. Dünya, peşinden koşanları (109/3) aldatarak (54/1) yoldan çıkarmaktadır. (103/3, 223/4) Aczî, bunlara aldanmamak gerektiğini vurgulamaktadır (225/1).

Aczî, inişli çıkışlı dünya hayatında insanın hayallerinin bir sonunun olmadığını; ayrılık acısının aşılması zor bir dağ gibi olduğunu ve hayatın bu şekilde devam ettiğini belirtmektedir:

Dönek dünyâ hulyâlarıñ tükenmez
İner çıkar sevdâlarıñ tükenmez
Hicrân tağıñ, yüksek yalçın aşılmaz
Böyle çetin cefâlarıñ tükenmez (333/1)

İnsanı hayrette bırakan cihanın görünüşüne aldanmamak gerektiği dile getirilmektedir:

Felek derler dönen devr-i zamâna
Çanma gönül sen bu nağş-ı cihâna
Neler olmuş neler geçdi bilirseñ
Bir levhadır bağan düşer gümâna (225/1)

8. Yıldızlar

Aczî *Divân*'ında tek başına yıldız kelimesi 5 şiirde (92/1, 202/1, 265/3, 325/2, 351/2); Farsça yıldız anlamına gelen “*ahter*” ise sevgiliye benzetilerek 2 yerde (56/4, 224/3) kullanılmıştır. Aczî, yıldızı sevgiliye (265/3, 351/2); onun parlayan küpesine (92/1); bağımsızlığa (202/1) ve kendisine (325/2) benzetmiştir.

Aczî, savaş hâlinde olan ülkenin durumuna üzülmekte; insanların ülkenin içinde bulunduğu durumu kendi gücü nispetinde desteklediğini ve yakında dünyayı aydınlatan bağımsızlık yıldızının parlayacağını belirtmektedir:

Sen de arbe yardımcısıñ Türk kıızı
Mell olma Şenlendirir bir gün sizi
Yağın toğar istiđlliñ yıldızı
Nzlı obn yağın ter avaliñ (202/1)

Acz, güzel sevgiliye herkesin hayran olduğunu ve ondan etkilendiğini; sevgilinin seher vakti gökyüzünde parlayan ve ışık saçan bir yıldız gibi olduğunu ifade etmektedir:

Đayrn olur herkes bir ben degil saña
Yoğsa seherlerde ığan ağter misiñ (224/3)

Acz, yolda karşılaştığı ve etkilendiği Rum dilberlerinin gözlerinin etkileyici olduğunu; gözlerinin tıpkı bir yıldız gibi parladığını ve bu parlaltının gönlünü yay gibi gerdiğini dile getirmektedir:

h gözler penbe yanağ üstünde
Kiraz bitmiş Şanki tdağ üstünde
Dört yıldızdır toğmuş yolağ üstünde
IŐıđları işler cn yay gibi (265/3)

8.1.lker

lker; Pervn, Sreyy gibi isimlerle de anılan yıldız kümesidir. Edebiyatımızda sevgilinin benlerine, yüzüne, gözyaŐlarına benzetilmektedir.⁴²⁰ *Dvn*'da lker yıldızı 2 yerde (224/2, 472/2) kullanılmıştır. Sevgilinin latif bir vücud a sahip olup gökyüzünde ışık saçan lker yıldızı gibi etkileyici olduğu belirtilmiştir:

Leđfetdir ser--p cism-i lađifiñ
 Aceb fezlarda toğan lker misiñ (224/2)

⁴²⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Dvn Şiiri Sözlüğü*, s. 370, 467.

Güneş sisteminde Zühre (Venüs), diğer bütün yıldız ve gezenerin aksi yönünde hareket etmektedir. Bu ters istikamete rağmen bu iki yıldız 8 yılda bir denk gelmekte ve bu zaman dilimi bahar mevsiminin başlangıcı olan nisan ayına tesadüf etmektedir.⁴²¹ Aczî, bu söz konusu bilgiye vâkıf olarak Ülker ve Zühre yıldızlarının buluşmasının bahar mevsiminin işareti olduğunu vurgulamaktadır:

Güller şoldu lâleler de buruşdu
Çayır çimen birbirine qarışdı
Ülker Zühre ile yine görüşdü
Bahâr soñu kırtuldular hicrândan (472/2)

8.2.Zühre (Venüs)

Zühre; Çobanyıldızı, Nâhid ve Venüs gibi isimlerle zikredilmektedir. Zührenin etkilediği zaman diliminde doğan çocukların güzel, sanatkâr, becerikli ve duygusal olduğu belirtilmektedir. Ayrıca zühre yıldızını seyretmenin gönlü rahatlattığına ve gönle neşe verdiğiğine inanılmaktadır.⁴²² *Dîvân*'da bu yıldız, Zühre adıyla 2 yerde (174/7, 472/2); Venüs ismiyle 1 yerde (224/7) zikredilmiştir. Aczî, sevgilinin bakışının insanı derinden etkilediğini; sevgilinin Venüs yıldızından daha etkileyici ve güzel olduğunu belirtmektedir:

Bakışından qalır âhûlar hayretde
Taşvîriñ Venüs'den üstün evfer misiñ (224/7)

Aczî, Edirne'nin geri alınmasına binaen yazmış olduğu şiirde, devletin gücünü ve iradesini toplayınca tıpkı Zühre yıldızı gibi sabahı aydınlatacağını; tekrar güçlü ve etkili bir duruma geleceğini belirtmektedir:

⁴²¹ Tuğba Akkoyun Koç, "Bamsı Beyrek Boyundaki Kişi Adlarının N. Hartmann'ın Ontolojisine Göre Yeniden Yorumlanması", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 69, yıl 2020, s. 219.

⁴²² İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 494.

Bildigimiz haq, haq ise qalmaz yerde

Toğunca bulur yerin yıldız-ı Zühre (174/7)

9. Zaman

Dîvân'da zaman, tıpkı dünya kelimesi gibi üzerinde çokça durulan konulardan biridir. Aczî, zaman kelimesi ile ilgili olarak “*ân, dem, devrân, devir, dehr, eyyâm, vakit, saat, gün, bugün, yarın, sabah, akşam, hafta, yıl, çağ, yüzyıl*” vb. kelimelere de yer vermiştir. Bu kelimeler genel olarak gerçek anlamı ile kullanılmıştır. Gerçek anlamı dışında ise zaman, kendisine minnet edilmeyen; kendisinden usanılan; bildiğini okuyan; garip; sersem vb. şekillerde nitelendirilmiştir. Bu kısımda Aczî'nin zaman kavramını nasıl ele aldığı ayrıntıya girilmeden genel bir çerçeve dâhilinde sunulacaktır.

Geçip giden zamanın bazı olayları unutturabileceği; ancak insanın sarf ettiği sözlerin gönlü yaraladığı ifade edilmiştir:

Zamân zebûn lâkin sözler yamandır

‘Āşık şuşup gözlerde ĥor olalı (15/3)

Aczî, yaşadığı dönemde garip birtakım işler olduğunu; yeni neslin davranışlarının değiştiğini; âcizlerin kendisi gibi âciz olanlardan medet umduğunu ve bu gidişe dur diyecek olanın da zaman olduğunu belirtmektedir:

Gidiyor böyle ġarīb ef āl

Naşıl gidişdir bu naşıl ensāl

Eder ‘âciz, ‘âcize iqbāl

Qalmış iş dehrîñ ‘irfânına (29/4)

Sürgün edilen Aczî, bir müddet geçtikten sonra kendisini sürgün edenlerin sahip oldukları makam ve mansıbın ellerinden gideceğini ifade etmektedir:

Gün geçer aylar geçer ey haşmet-penâh
Bildirir eyyâm saña kendin tanıtır (36/6)

Aczî, zamanın değişmesi ile hükümlerin de değiştiğini; âlemin sabit olmadığını vurgulamaktadır:

Devrân döner zemîn zamân değişir
Aḥkâm döner ‘ ilim ‘ irfân değişir
Zamân şâbit degil ḥocam ‘ âlemde
Geçer yüzyıl döner cihân değişir (75/1)

Sürekli değişim içinde ve kadim bir geçmişi olan dünyanın geçici bir yer olduğu dile getirilmiştir:

Amân dünyâ kaç ḥolduñ sen boşaldıñ
Ḥaber de yok, ne vaḳitden berisiñ
Bilmem sen de yorulduñ hem bunaldıñ
Bir ḥaber ver ne vaḳitden berisiñ (175/1)

Aczî, zamanın geçiciliğini sıkça vurgulamaktadır:

‘ Acziyâ günler hem zamân geçer
Devrân bu deme eyyâm eyledi (181/6)

Aczî, âşıkların zamandan ve bulunduğu muhitten ilhâm alarak şiirler kaleme aldığını dile getirmektedir:

‘ Āşık söyler zamânınıñ ḥâlini
Zemîn verir ona öyle ilhâmı
Şatışlara kendi verir mālını
Beyân eder şâ‘ ir ‘ aynı aḥkâmı (321/1)

Dünya hayatında Allah dışında hiçbir şeyin bâkî olmadığı, zamanın geçici olduğu vurgulanmaktadır:

Çağlar geçer çarh-ı felek dönmede
Bunca ‘aşır güneş toğup inmede
Nice şehir nice ocağ sönmede
Bütün fânî beğâ yokdur birinde (341/2)

10. Mevsimler

Dîvân'da mevsim yerine Arapça *fasl* kelimesi kullanılmış ve bütün mevsim adlarına yer verilmiştir. Kullanılan bu mevsimler kimi zaman özellikleri itibariyle doğadaki değişimleri ifade etmeleri yönünden, kimi zaman ise mecaz anlamları itibariyle kullanılmıştır. *Dîvân*'da en çok ilkbahar/bahar mevsimine yer verilirken en az sonbahar kullanılmıştır.

10.1. İlkbahar

İlkbahar ya da bahar, nevrüz ile başlayıp 20 Haziran'da sona eren mevsimdir. Aczî, *Dîvân*'ında bu mevsimi “*ilkbahar, bahar, fasl-ı nevrüz, nevrüz*” olarak ifade etmiştir. Bu mevsim tabiatın canlandığı, süslendiği; insanın neşelendiği ve aşk duygusunu yoğun hissettiği; suların, yağışların arttığı ve hava sıcaklıklarının yükseldiği bir dönemdir. Aczî, genel olarak ilkbaharı yukarıdaki anlamlara uygun bir şekilde kullanmıştır. Bu anlamlarının dışında ise kimi zaman sevgili bahar mevsimine benzetilmiş; kimi zaman ise çeşme gibi cansız varlıkların bahara ulaşması konu edilmiştir.

İlkbahar ya da bahar kavramı için *Dîvân*'da müstakil 10 şiir (12. şiir, 13. şiir, 40. şiir, 44. şiir, 128. şiir, 283. şiir, 345. şiir, 424. şiir, 461. şiir, 472. şiir) kaleme alınmıştır. Bunların dışında *Dîvân*'da birçok yerde bahar ve ilgili kelimeler kullanılmıştır.

Bahar mevsimi ile ağaçlar, çiçekler canlanmakta; böcekler baharı muştulamakta; âşıklar bu mevsimle yeni hasletler kazanmakta ve insanoğlu gibi tabiat da neşe saçmaktadır:

Bahār demi çıkar yerden çiçekler
Müjde verir şanki küçük böcekler
Neş'e ile şenlenir her bucaklar
‘ Āşıklara yeñi haşlet getirir (12/3)

Aczî, günlerinin sevgili uğruna feryat ile geçmesine razı olduğunu; sevgilinin gamı çok olsa da ondan ayrılmamayı arzu ettiğini; aşk sultanı olan sevgilinin himayesine girmek istediğini; gönlünün sevgiliye kavuşunca yeniden hayat bulup tıpkı bahar mevsimine döneceğini belirtmektedir:

Her günüm dil-ber uğruñda āh u zār olsun
Olmayasın firqat isterse ğamıñ hezār olsun (142/1)

Sāye şalsın şāh-ı ‘ aşkıñ sīne-i āvāreme
Vaşlıñdır maqşad bāğ-ı hüsñüñ bahār olsun (142/2)

Aczî, baharın her sabahının insana hoş geldiğini; kâinattaki bütün varlıkların Allah’ı takdisinin bu mevsimle daha iyi anlaşılacağını; bunun bir lutuf ve Allah’ın birliğinin tezahürü olduğunu belirtmektedir:

‘ Aczî hoşdur her şabāhı bahārıñ
Takdīsini diñle cümle ezhārıñ
Luţfudur bu Hazret-i Kirdigār’ıñ
Sırr-ı vahdet yeşil çarşaf gerilmiş (283/3)

10.2. Yaz

Yaz, 21 Haziran'da başlayıp 22 Eylül'de son bulan yılın en sıcak mevsimidir. Söz konusu mevsim *Dîvân*'da farklı adlarla yer almamaktadır. *Dîvân*'da 18 yerde (68/1, 78/3, 89/12, 115/2, 158/28, 210/10, 294/8, 294/17, 310/3, 319/4, 321/4, 418/2, 450/2, 483/3, 484/4, 484/5, 485/3, 503/1) yaz kelimesi kullanılmıştır. İlgili mevsim bu kullanımlardan 3'ünde (158/28, 210/10, 484/4) tek başına; 5'inde (115/2, 310/3, 418/2, 483/3, 484/5) bahar mevsimi ile; 7'sinde (89/12, 450/2, 485/3, 68/1, 78/3, 294/8, 319/4, 321/4) kış ile; 1'inde (294/17) sonbahar ve kış ile; 1'inde (503/1) bahar ve kış ile ve 1'inde (89/12) diğer bütün mevsimlerle beraber kullanılmıştır. Bu kullanımların 4'ü (450/2, 484/4, 484/5, 485/3) dışında yaz mevsimi gerçek anlamında kullanılmıştır.

Kemal sahiplerinin kendi hâlinde yaşadığı, gezip gördüğü her şeyden ders aldığı, insanın gönül dünyasının farklı yönlerinin bulunduğu belirtilmektedir. Yunus Emre'nin (ö. 720/1320?) de belirttiği gibi Aczî de gönlün bazen kış gibi soğuk ve huzursuz, bazen de yaz gibi neşeli olduğunu vurgulamaktadır:

Kâmil olan sessiz yaşar devrânda
Heder alır ma' nâ alır seyrânda
Bir degildir bütün gönül cihânda
Gönül var ki gâhî bir kış yaz olur (450/2)

İnsanın hayatını idâme ettirmesi için çalışması gerektiği ve bolluk bereket dönemi olan yaz mevsiminden sonra kış mevsiminin geleceğinin düşünülmesi ve buna göre hazırlanmanın önemi ifade edildikten sonra insana da çalıştığı için karşılığını yemek için sağlık gerektiği şöyle ifade edilmektedir:

Ḥayāt için elzem olan iş gerek
Yazı vardır encāmında kış gerek
İnsân sa‘yin yemek için dış gerek
Döner turur bunlar ‘Aczî iz‘ ânda (78/3)

10.3. Sonbahar

23 Eylül’de başlayıp 20 Aralık’ta sona eren ve güz olarak da isimlendirilen mevsimdir. *Dîvân*’da sonbahar mevsimi “*hazan, fasl-ı hazan, güz*” olarak da zikredilmektedir. Bu mevsim, sonbahar olarak 4 yerde (277/3, 350/1, 350/2, 315/4); güz olarak 5 yerde (89/12, 294/17, 370/1, 462/1, 483/1); hazan olarak 4 yerde (22/2, 215/1, 366/1, 511/1); fasl-ı hazan olarak ise 1 yerde (315/4) kullanılmıştır. Ayrıca koşma nazım şekli ile kaleme alınan 370. şiir, sonbahar mevsimi ile ilgili olarak yazılmıştır. Hazan olarak geçen yerler dışında sonbahar ve ilgili kelimeler gerçek anlamında kullanılmıştır. Hazan olarak ifade edilen yerlerde ise ilgili mevsim üzüntü ve keder duygusu ile birlikte ele alınmıştır.

Gönlüne söz geçiremeyen Aczî, sevdiği kişinin hayalinin gözünün önünden gitmediğini ve onu hatırladığı zamanlarda sevgiliden ayrılığın vermiş olduğu üzüntü ile gönlünün âdeta sonbahar mevsimindeki gibi canlılığını yitirdiğini ve gönül dünyasına hüznün hâkim olduğunu belirtmektedir:

Dedim gönle ferâgat et ey dîvâne
Dedi geçdi ḥayâli naqşı eyvâna
Geline yâdı döner gönül ḥazâna
Bu firqat ki neler yaptı, naşıl dil-süz (22/2)

Aczî, sonbahar mevsimi ile doğadaki bitkilerin ve ağaçların renk değiştirdiğini ifade etmektedir:

Ṭağlar ṭurur yönünde
Ḳuş sesleri önünde
Şoñbahârîñ deminde
Her şey rengin döküyor (277/3)

Aczî'nin sonbahar mevsimi ile ilgili kaleme aldığı koşmada ise hindibaların açılmasının sonbaharın habercisi olduğunu ve bahar mevsiminin çok çabuk bir şekilde geçtiğini (370/1); ayrılık mevsimi olan sonbaharda çiçeklerin, otların rengini değiştirerek tıpkı ölü gibi olduğunu (370/2); ömründe birçok mevsimleri geride bıraktığı hâlde tabiattaki bu olaylara hayret ettiğini ve gönlünün Allah aşkı ile olgunlaştığını dile getirmektedir.

Hindibâlar mâvî rengin açdı yine
Güz faşlınıñ yaklaşdığın bildirir
Nâzlı bahâr bilmem nasıl kaçdı yine
Felek ṭurmaz çarḥın tez tez yeldirir (370/1)

10.4. Kış

21 Aralık'ta başlayan ve 20 Mart'ta son bulan kış mevsimi, yılın en soğuk zaman dilimidir. *Dîvân*'da kış kelimesi “*kara, şedîd, zalim, amansız*” sıfatlarıyla nitelendirilmiştir. Kış ile ilgili olarak “*boran, fırtına, hamsîn, kar, tipi, zemheri*” kelimeleri de kullanılmıştır. *Dîvân*'da kış ile ilgili 2 müstakil manzume [294. şiir (Kar Destanı) ve 305. şiir (Kış Ayları)] kaleme alınmıştır. Bu manzumeler dışında ise kış kelimesi 26 yerde (12/1, 40/3, 44/3, 68/1, 78/3, 192/4, 236/4, 277/4, 307/1, 308/8, 309/1, 309/3, 309/4, 318/1, 319/1, 319/3, 319/4, 321/4, 397/2, 410/1, 450/2, 458/4, 462/1, 483/1, 485/3, 503/1) kullanılmıştır. Bu kullanımların 3'ü dışında (236/4, 450/2, 485/3) kış kelimesi mecaz olarak sıkıntıyı, üzüntü durumunu ve insanın gönül dünyasının değişimini ifade etmek için kullanılmıştır.

Kış aylarının ikinci dönemini ifade eden hamsîn⁴²³ 1 yerde (294/6), 22 Ocak 31 Aralık dönemindeki kışın en soğuk günlerini ifade eden zemherî⁴²⁴ kelimesi ise 3 yerde (294/4, 294/17, 319/2) kullanılmıştır.

Kış ve ilgili kavramlar şiirlerde genel olarak kış günlerinin soğukluğu, kötü şöhreti ve insana sıkıntı verdiği; kış aylarında şiir söyleme arzusunun olmadığı; mevsimin kar, fırtına ve tipi gibi doğa olayları ile insan hayatını zorlaştırdığı vb. şeklinde kullanılmıştır.

Aczî, kış günlerinin soğğunun doğayı tıpkı ölü gibi cansız bir hâle getirdiğini; bu durumdan insanın da etkilendiğini ve bu hâlin gönüllere sıkıntı verdiğini belirtmektedir:

Ğış günleri hortlak gibi homurdar
Fırtınası cāna asvet getirir
Ağaç uyur çimen urur yer toñar
Göñüllere dürlü şılet getirir (12/1)

Aczî, turnalara seslenerek gönlünü peri gibi güzel birine kaptırdığını; bundan dolayı aklının başında olmadığını; gönlünün onun aşkı ile yanıp tutuştuğunu ve aklının onun aşkı ile meşgul olduğunu dile getirmektedir:

Āh urnalar yitirdim ben yerimi
Bir güzele verdim yine serimi
Bilmem insān bilmem ‘aceb perī mi
Göñlüm külhān başım ışdır urnalar (236/4)

⁴²³ Hamsîn, erbaîn olarak adlandırılan karakış döneminden sonra, elli günlük kış dönemidir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 30. Baskı, Ankara, 2013, s. 371.

⁴²⁴ Zemherî ya da zemherîr, 22 Aralık-31 Ocak arasında şiddetli soğukların olduğu karakış dönemidir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1372.

11. Tabiat

İnsan hayatının vazgeçilmez bir boyutu kuşkusuz doğa ile olan ilişkisidir. İnsanın doğadan bağımsız bir hayat sürdürmesinin imkân dâhilinde olmadığı açıktır. Aczî, doğa ile iç içe bir hayat sürdürmüştü; gezdiği, gördüğü yerlerde karşılaştığı canlılara *Dîvân*'ında yer vermiş ve onların çeşitli durumlarını betimlemiştir. Ağaçlar, çiçekler, meyveler, hayvanlar onun *Dîvân*'ında yer verdiği unsurlardandır. Aczî, *Dîvân*'ında ağaçlara ve meyvelere daha az değinmiş; ancak çiçeklere ve hayvanlara ayrı bir önem vermiştir. Hatta *Dîvân*'da çiçeklerin intak sanatı ile konuşturulduğu şiirler dikkat çekmektedir. Bu kısımda Aczî'nin *Dîvân*'ında yer verdiği bu kavramlar incelenecektir.

11.1. Ağaçlar

Ağaçlar, şairler tarafından değişik şekillerde ele alınan unsurlardandır. Şairler, ağaçları kimi zaman boyu, yaprakları, gövdesi, gölgesi vb. gibi şekli özellikleri; mevsimlere göre geçirdikleri değişim ve dönüşümleri çerçevesinde betimlemiş; kimi zaman ise ağaçları çeşitli şeylere benzeterek ele almışlardır.

Dîvân'da 1 yerde (13/2) Arapça şecer kelimesinin çoğulu olan ve ağaçlar anlamına gelen eşcâr, 21 yerde ise (12/1, 44/3, 55/4, 108/1, 128/1, 144/2, 158/16, 169/1, 201/6, 211/2, 253/1, 253/1, 261/3, 294/10, 315/2, 322/3, 355/10, 451/2, 461/3, 492/10, 512/1) ağaç kelimesi kullanılmıştır. Aczî, ağacı daha çok gerçek anlamında kullanmıştır. Mecaz olarak ise ağaçların Hakk'ın buyruğu önünde hayran hayran durması (169/1), devletin ağaca benzemesi (158/16), ağaçların açmasının Hû ismi ile olması (355/10) vb. şekillerde ele alınmıştır. *Dîvân*'da ağaç çeşitlerinden ardıç, çam, meşe ve serviye yer verilmiştir.

Aczî, insanın bahtının döndüğünde düzenli bir şekilde devam eden hayatının yok olduğunu; ağaç gibi toprağa sımsıkı kök salsa bile bir anda talihinin değişebileceğini ve zorluklarla başbaşa kalacağını belirtmektedir:

Kemâl gider zevâl gelir çevirir
Gönlü ağaç daği olsañ devirir
Elem eli başında ip egirir
Tâli^c ‘ Aczî, yan çizerek gocunma (261/3)

Bahar mevsimi ile ağaçların çiçek açması onların tıpkı beyaz bir tül giymesine benzetilmiş; kâinattaki her şeyin Allah’ı zikrettiği ve âşıkların da bu durumdan ilham aldığı ifade edilmiştir:

Açılır hoş bütün ezhâr
Beyâz bir tül giyer eşcâr
Her şey Hâkk’ı eder ezkâr
Coşar ‘uşşâk bu hikmetden (13/2)

11.1.1. Ardıç

Ardıç; güzel kokusu bulunan, kozalaklı; çeşitli hastalıkların tedavisinde ilaç olarak da kullanılan bir ağaçtır. Kızların nazlı bir edâ ile yürüyüşü, zülüfler ardıca benzetilmektedir.⁴²⁵ Ardıç ağacı, *Dîvân*’da tek bir yerde kullanılmıştır. Çekirge afetinden bahsedilen destanda çekirgelerin ağaçlara çok fazla zarar verdiği ve bu durumdan ardıç ağaçlarının da etkilendiği vurgulanmaktadır:

⁴²⁵ Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2012, s. 281-282.

Mağmûm düşünür, ğarîb ağaçlar
Hâzîn yer imiş, yeşil yamaçlar
Tağlar me'yûsdur kuşlar ötmüyor
Bütün yaralı zümrüd ardıçlar (201/6)

11.1.2. Çam

Çam; dört mevsim yeşil kalması, yaşlılığı, meyve vermemesi vb. yönünden Allah'ın sıfatlarına bir işaret olarak nitelendirilen ağaçtır. Efsanelerde çamın yeniden dirilişi ifade ettiğine de inanılmaktadır.⁴²⁶ 8 manzumede (123/2, 131/1, 138/1, 144/1, 252/3, 253/2, 311/4, 345/1) ele alınmıştır. Aczî, genellikle çam ağaçlarının şekli özellikleri itibariyle büyüklüğüne değinmiş ve onları “ulu” sıfatı ile nitelemiştir.

Dîvân'da çam ağacı, eskiden birtakım olaylar meydana gelen yerlerde ve obalarda çam ağaçlarının bittiği (123/2, 131/1); seher vakti çam ağaçlarının vakur ve sessizce salınarak Allah'ı takdis ettiği (138/1); Çamlı Pınar Mevkii'nde ve Söbüçimen Yaylası'nda çam ağaçlarının çok olduğu (144/1, 252/3); Altınoluk Yaylası'nda harbin kasvetinden dolayı çam ağaçlarının bile hüznülediği (253/2); bahar mevsiminin gelişi ile çam ağaçlarının bile sevindiği (345/1) şeklinde kullanılmıştır.

Aczî, yağmur sıkıntısından dolayı çam ağaçlarının Hakk'a niyaz ettiğini; bütün bitkilerin susuzluktan kurduğunu; insanın sıkıntı çektiğini ve susuz kalan hayvanların durumunun insanı çok etkilediğini dile getirmektedir:

Ulu çamlar dergâhına tutmuş yüzün
Otlar kırdı kurudu cümlesi hâzîn
Naşıl olur 'aceb insân gelin görün
Hâyvânlarıñ hâli ciger deler yâ Rab (311/4)

⁴²⁶ Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, s. 264-265.

11.1.3. Meşe

Meşe; büyüklükleri ile bilinen, kutsal olduğuna inanılan, efsanelerde yiğitlere hayat veren bir ağaçtır.⁴²⁷ 2 yerde (128/2, 169/4) kullanılmıştır. Bahar mevsimi ile meşelerin süslendiği (128/2) belirtilmiştir. Aczî, tabiattaki her şeyin Allah'ın birliğine delil teşkil ettiğini ve meşe ağacının da âdetâ sallanarak kendi lisân-ı hâliyle Allah'ı takdis ettiğini ifade etmektedir:

İlhâm verir her bucağlar kûşeler
İgrandıkça garîb garîb meşeler
Bir 'Aczî'yim bunlar bağrımdeşeler
Sırr-ı vaḥdet boş degil bu işler hey (169/4)

11.1.4. Servi

Servi, edebiyatımızda çokça zikredilen bir ağaç olup benzetmelerde genellikle kendisine benzetilen olarak yer verilmektedir. Servinin düzgün ve uzun oluşu, sevgilinin boyuna; rüzgârda yavaş bir şekilde sallanması, sevgilinin salınarak yürümesine; tüm hava şartlarında dik duruşu, âşığın sevgiliye ulaşma yolundaki kararlılığına benzetilmektedir. Buna ek olarak servi, gökyüzüne doğru uzanması yönünden Allah'a yakınlığa; boyunun düz olması itibariyle doğruluk ve dürüstlüğe işaret olarak algılanmıştır. Ayrıca yapraklarının yeşil kalması vechesinden ise hayat ağacına benzetilmiştir.⁴²⁸

Dîvân'da salınarak yürüyen sevgili ve onun uzun boyunu ifade etmek için 12 yerde (53/16, 56/1, 56/2, 101/3, 125/2, 130/2, 251/3, 259/4, 265/5, 305/4, 323/4, 335/2) servi kullanılmıştır.

⁴²⁷ Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, s. 295-296.

⁴²⁸ Gülümser Özerden, *Divan Şiirinde Servi (15. ve 16. Yüzyıllar)*, Yüksek Lisan Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana, 2015, s. 3, 5.

Aczî, sevgilinin boyunun uzun olduğunu ve salınarak yürüdüğünü; tıpkı bir peri gibi etkileyici olduğunu ve onu görenlerin aklını başından aldığını belirtmektedir:

Ḳaddi ḳāmet, mevzūn servi revāndır

Bir perî ki belli ‘ aşḳa nişāndır

Şıçrar ‘ aḳıl endāmına ḥayrāndır

Bilmem hangi kâşāneniñ ‘ anberi (56/2)

11.2. Çiçekler

Çiçekler, doğayı süsleyen; kokusu ile genellikle insana keyif veren bitkilerdir. Çiçeğe duyulan sevgi ve merak insanların farklı tutkularından biridir. Kimi insanlar yalnızca çiçek yetiştiriciliği yaparak âdeta hayatını bu tutkuya adanmış ve çevresini bu şekilde düzenlemiştir. Bundan dolayı bu insanlar, yetiştirdikleri çiçeklerle dahi anılmıştır.⁴²⁹ Divan edebiyatında çiçeğe ve çiçek adlarına birçok şair eserlerinde yer vermiş; hatta çiçek adlarıyla kasideler kaleme almış ve rediflerde çiçek isimlerini kullanmıştır.⁴³⁰

Çiçek ve Arapça zehre kelimesinin çoğulu olan ezhâr kelimeleri *Dîvân*’da çok fazla kullanılmıştır. Daha çok gerçek anlamı ile kullanılan bu kelimelere bazen sevgiliyi ifade etmek için (3/1, 41/3, 101/3) yer verilmiştir. Söz konusu kelimeler “*garip, elvan, mavi, güzel, sarı, nazlı*” gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir. Ayrıca 2 şiirde (23. şiir ve 53. şiir) çiçekler intak sanatı ile konuşturulmuştur. *Dîvân*’da 20 çeşit çiçeğin adına yer verilmiştir: Çiğdem, erguvan, gelin, gül, hindiba, ıtır, kadife, karanfil, lale, lavanta, leylak, menekşe, nergis, ortanca, papatya, reyhan, semen, susam, sümbül, zambak. Ayrıca *Dîvân*’da goncaya da yer verilmiştir. Gonca, genel olarak çiçeklerin açılmamış hâlini yani tomurcuğunu ifade etmektedir.⁴³¹ Bu çerçevede

⁴²⁹ Orhan Şaik Gökyay, “Divan Edebiyatında Çiçekler I”, *Güçlük Nerede? (Seçme Makaleler 3)*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s. 55.

⁴³⁰ Orhan Şaik Gökyay, “Divan Edebiyatında Çiçekler III”, *Güçlük Nerede? (Seçme Makaleler 3)*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s. 91.

⁴³¹ Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaâdet, 1317, s. 970.

değerlendirildiğinde goncanın bağımsız bir çiçek olarak düşünülmesi mümkün olmayıp tezimizin bu bölümünde goncaya yer verilmemiştir.

11.2.1. Çiğdem

Çiğdem, Sûsengiller Familyası'nda yer alan; mor çiçekli bir bitkidir. Safran, za'ferân denilen bitki de çiğdem'in bir türü olarak kabul edilmektedir. Çiğdem, Türk şiirinde daha çok rengi ve kokusu itibariyle ele alınmaktadır. Buna ek olarak şairler çiğdem'in yetiştirilmesi ve tıbbî alanda ilaç olarak kullanılmasına da şiirlerinde yer vermişlerdir.⁴³² Hayvanlar tarafından topraktan çıkar çıkmaz yendiği için Öksüzdoğan adıyla da anılan çiğdem, kimi zaman da baharın müjdeleyicisi olarak kullanılmıştır.⁴³³

Dîvân'da çiğdem'in 7 yerde (44/2, 53/17, 129/2, 135/3, 305/5, 340/4, 410/2) adı zikredilmiş; 1 yerde (432. şiir) ise onun için müstakil şiir yazılmıştır. Çiğdem, sevgiliye ait unsurların betimlendiği destan nazım şekliyle kaleme alınan şiir (53/17) dışında gerçek anlamında kullanılmıştır. Aczî, çiğdem'in bahar mevsiminde tabiatın canlanması ile açtığını ve pembe çiçeklerinin olduğunu (44/2, 129/2, 410/2); çiğdem'in meskeninin yaylalar olduğunu (135/3); genç kızların onu topladığını (305/5) ve gençken gezdiği yerleri yaşlılığında tekrar ziyaret ettiğinde buralarda çiğdemlerin yok olduğunu (340/4) belirtmektedir.

Çiğdem, kokusu ve narin yapısı itibariyle sevgilinin güzel konuşan diline benzediğini; sevgilinin göbeğini mesken edindiğini ve insanların aklını başından aldığını belirtmektedir:

Çiğdem der ki ben güzeliñ diliyim
Yaylam göbek ben oraniñ gülüyüm
Ehl-i 'aşkıñ erkânıyım yoluyum
Bu yayladır veren 'aqla ziyân hey (53/17)

⁴³² Ömür Ceylan, "Taşranın Altın Çiçeği Safran", *Osmanlı Araştırmaları*, Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan-II, 26. cilt, sayı 26, yıl 2005, s. 149-150, 153.

⁴³³ Beşir Ayvazoğlu, "Çiçek ve Renk Adlarına Dair", *Türk Yurdu*, cilt 21, sayı 162-163, Ankara, 2001, s. 63.

“*Sarı Çiçek Çiğdem*” başlıklı koşmada (432. şiir) sarıçiğdemlerin, ilkbahar mevsiminin latif havasında yaylalarda tebellür ettiği; köy kızlarına bezek olduğu, âşıkların ondan ilham aldığı; renginin ve kokusunun etkileyici olduğu ve dilberlerin zülûflerinin sağ yanlarını bunlarla süsleyerek ayırdığı zikredilmiştir:

Şarı çiçek ilkbahârda bitersin
Nâzlı yurduñ yaylasında tağında
Gönüllere neş’e şunar tütersin
İlkbahârın nâzlı ılık çağında (432/1)

11.2.2. Erguvan

Ülkemizde nisan-mayıs aylarında açan, önce eflatun-pembe renkte sonra kırmızımı daha sonra ise yeşil tonlarında olan çiçektir.⁴³⁴ Erguvan, ergevan olarak da anılan erguvan, divan şiirinde rengi ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Şairler hayallerini bu bağlamda açıklamış; sevgilinin yüzü, âşığın gözyaşı, şarap, ateş vb. şeyleri erguvanın rengine benzetmişlerdir.⁴³⁵

Erguvana *Dîvân*'da yalnızca çiçeklerin intak sanatı ile konuşturulduğu destanda yer verilmiştir. Erguvan, kendisinin çiçeklerin şâhı;⁴³⁶ güzellerin yolunu aydınlatan ışığı; âşıkların sevgiliye özlemle kavuşmayı beklediği âhı olduğunu ve ela göze rengini verdiğini belirtmektedir:

Erguvân der çiçekleriñ şâhıyım
Güzelleriñ begleriyim mâhiyım
‘ Âşıklarıñ iştiyâkla âhiyım
Elâ gözün içindeyim mihmân hey (53/10)

⁴³⁴ Hasan Doğruyol, “Erguvan Üzerine”, *Yedi İklim Aylık Dergi*, Nisan 2005, 18. cilt, 181. sayı, s. 33.

⁴³⁵ Şener Demirel, “Divan Şiirinde Erguvân”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8 Fall 2009, s. 998, 1003.

⁴³⁶ Divan şiirinde çiçeklerin şâhı, sultanı güldür. Aczî'nin neye istinaden erguvanı çiçeklerin şâhı olarak nitelendirdiği ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

11.2.3. Gelin

Gelin ile kastedilen çiçek, gelin gülü olarak da adlandırılan gelinciktir. Gelincik; çiçekli, otsu bir bitki olup gıda malzemesi olmasının yanı sıra tedavi amacıyla da kullanılmaktadır.⁴³⁷ Gelincik, ilkbahar mevsiminin sonları ile yazın ilk zamanlarında ortaya çıkan kır çiçeğidir. Eskiden Anadolu’da gelin olan kızlar; ipek, kadife gibi değerli kumaştan yapılmış kırmızı renkli elbiseleri gelinlik olarak tercih ettiğinden dolayı bu çiçeğe böyle bir ad verilmiştir. Gelinciğin, yeni gelin olan biri gibi nazlı ve narin bir duruşu bulunmaktadır.⁴³⁸

Dîvân’da yalnızca tek bir yerde (53/15) zikredilen gelin, görünüşü itibariyle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Gelin, kendisinin süslü olduğunu; görüntüsü ile insanlara mutluluk verdiği; gelinlerin yanaklarını süslediğini ve insanların kendisine hayran olduğunu belirtmektedir:

Gelin, der ki ben yosmaca açarım
Açılınca neş’eleri şaçarım
Gelinleriñ alıym ben uçarım
Başanlar hep olur baña hayrân hey (53/15)

11.2.4. Gül

Gül, klasik Türk şiirinde rengi, kokusu ve şekli itibariyle değerlendirilmiş; sevgili ve onun çeşitli uzuvlarına benzetilmiş; genellikle bülbülle bir arada kullanılmıştır. Bülbül sevgilisi olan güle ulaşmak için elinden gelen her şeyi yapmaya hazırdır ve bu uğurda cefa çekmektedir. Gülün dikenini ise bülbülün sevgiliye ulaşmasını engelleyen bir rakip olarak görülmektedir.⁴³⁹

⁴³⁷ Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, TDK Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2007, s. 113.

⁴³⁸ Ali F. Karamanhoğlu, “Gelincik”, *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, sayı 57, yıl Temmuz 1967, Ankara, s. 660-662.

⁴³⁹ Zülfikar Güngör, “Edebiyatımızda Gül Sembolü ve Peygamberimiz”, *Gül Kitabı Gül Kültürü Üzerine İncelemeler*, Ed. Bilal Kemikli, Selami Turan, Isparta Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları: 1, Isparta, 2010, s. 29; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 171-172. Edebiyatımızda gül ve bülbül

Yavuz Bayram; güle “gerçekçi, simgesel ve karma bakış” açısı ile yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Gerçekçi bakış açısında gül gerçek anlamı ile bir çiçek olarak değerlendirilmiş; simgesel bakışta sevgili ifade edilmiş ve karma yaklaşımda ise gerçekçi ve simgesel bakış iç içe değerlendirilmiştir.⁴⁴⁰ Bu çerçevede Aczî *Dîvân*’ında gülün daha çok simgesel bakış açısı ile ele alındığı söylenebilir.

Gül, *Dîvân*’da üzerinde çokça durulan unsurlardan biridir. Aczî, gülü 4 yerde (135/3, 198/2, 370/2, 438/3) gerçek anlamı ile bu kullanımlar dışında ise çeşitli şeylere benzeterek mecaz anlamıyla kullanmıştır. Gül, *Dîvân*’da genel olarak sevgiliye benzetilmiş; sevgilinin yanakları, çehresi, sinesi, saçları vb. gibi uzuvlarını ifade etmek için (21/2, 38/4, 53/2, 53/5, 79/3, 145/1, 145/2, 193/2, 207/1, 222/7, 231/2, 234/5, 234/6, 238/1, 246/1, 323/7, 351/1, 381/1, 397/1, 500/1, 500/2) kullanılmıştır. Ayrıca gül çeşitlerinden ak gül (135/3), beyaz gül (53/9), pembe gül (10/2, 259/2, 299/3) ve sarı güle (53/20, 150/2) yer verilmiştir. Beyaz gülün, sevgili için bir ölçü ve onun boyu posu olduğu; pembe gülün, sevgilinin yüzü ve yanakları olduğu; sarı gülün ise sevgilinin geçen gençliği olduğu ve sevgilinin sarı kıyafetlerinin güle benzediği belirtilmiştir.

Gülün, güzelin/güzelliğin timsâli ve sevgilinin al yanağı olduğu ifade edilmiştir. Âşıkların sevgiliye iştihakla kavuşmayı arzuladığı ve bundan dolayı âşığın figân ettiği (gül ile bülbül hikâyelerinde olduğu gibi) belirtilmektedir:

Gül der ki ben güzellerden biriyim
‘ Âşıkların her seher ben zârıyım
Dil-berlerin al yanaklar yeriyim
Yeryüzünde oldum böyle ‘ ayân hey (53/2)

ilişkisini ele alan birçok mesnevi kaleme alınmıştır. Konu ile ilgili bakınız: Gencay Zavotçu, *Türk Edebiyatı’nda Gül ve Bülbül Mesnevileri (Mukayeseli Çalışma)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 1997.

⁴⁴⁰ Yavuz Bayram, *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçeveleri (I. cilt)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Samsun, 2001, s. 119-121.

Âşıkların feryadının nedeninin sevgiliye kavuşamamaktan kaynaklandığı, bundan dolayı da ızdırıp çektiği vurgulanmaktadır:

Bülbül nedir bu feryādîñ şabâ mı

Yoğsa ğonca bir gül için sevdâ mı

Her seherde nedir zâr u figâniñ

‘ Aceb ‘ uşşâğ yoğsa faşl-ı nevâ mı (145/1)

Sevgilinin eziyeti onun nazından kaynaklanmaktadır. Bu durum âşığa bir sıkıntı değildir. Hatta sevgiliye kavuşmak uğrunda rakipler ile yapılan mücadele âşığa bir mutluluk vesilesidir:

Cevr-i dil-ber nâzdır zül degil ‘ âşığa

Gül için bülbüle var mı hârdan lezîz (193/2)

Aczî, gül kelimesini sevgili dışında da mecaz olarak kullanmıştır: İnsanın gül gibi cesur olması (281/7), vazifenin başlangıçta gül gibi olması ve insana hoş gelmesi (364/1), insanın gül gibi tebessüm etmesi (377/2), ilmin yerinin gül ve gül bahçesi olması (386/1), insanın gül gibi etrafına neşe saçması (480/3) gibi.

11.2.5. Hindiba

Mavi çiçekli otsu bir bitki olan hindiba, çiğ olarak da tüketilen bir sebzedir.⁴⁴¹ Divan şiirinde çok fazla yer verilmeyen hindiba, çok eski zannalardan beri tedâvi amacıyla kullanılmaktadır.⁴⁴²

⁴⁴¹ Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, s.134.

⁴⁴² Bayram Ali Kaya, “Klasik Türk Şiirinde Şifalı Bitkiler Üzerine Bir Deneme”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı 15, İstanbul 2015, s. 303.

Hindiba, *Dîvân*'da tek bir yerde (370/1) zikredilmiştir. Hindibaların çiçek açması, ilkbahar mevsiminin bitişinin habercisi ve sonbaharın başlangıcının nişânesidir:

Hindibâlar mâvî rengin açdı yine
Güz faşlınıñ yaklaşdıgın bildirir
Nâzlı bahâr bilmem nasıl kaçdı yine
Felek тұrmaz çarhın tez tez yeldirir (370/1)

11.2.6. İtır

İtır, yaprakları güzel kokan; çeşitli renkleri bulunan çiçektir.⁴⁴³ *Dîvân*'da 2 yerde (53/13, 56/1) güzel kokusu itibariyle kullanılmıştır. İtır, kendisinin çok güzel koktuğunu ve kokusuyla insanları çok fazla etkilediğini, sevgilinin zülüflerini süslediğini belirtmektedir:

‘İtır der ki tüter benim her yanım
Zülüflerde olur benim seyrânım
Güzelleriñ koltuğunda mihmânım
Kokladıqça şehvetim var yaman hey (53/13)

11.2.7. Kadife Çiçeği

Kadife çiçeği, sıcak bölgelerde yetişen; top şeklinde değişik renklerde çiçeklere sahip olan; yoğun kokulu bir bitkidir.⁴⁴⁴ Osmanlı Devleti'ndeki bazı yerleri resmeden İngiliz mimar ve ressam Thomas Allom (ö. 1872) kadife çiçeğinin ümitsizlik ifade ettiğini belirtmektedir.⁴⁴⁵ *Dîvân*'da tek bir yerde (53/18) kullanılan kadife çiçeği, kokusu ve görünüşü itibariyle ele alınarak sevgili ile arasında bağ kurulmuştur. Kadife çiçeği, kokusunun etkileyici olduğunu;

⁴⁴³ “İtır”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 11. cilt, s. 5508.

⁴⁴⁴ “Kadife Çiçeği”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 12. cilt, s. 6167.

⁴⁴⁵ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı: Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme*, Kapı Yayınları, 10. Basım, İstanbul, 2008, 221.

şeklinin ayvaya benzediği; yapraklarının sevgilinin zülüfleri gibi narin narin sarktığını ve görenlerin mest olduğunu belirtmektedir:

Çadife der, koçum kızlar terinden
Şeklim gelmiş ayva göbek yerinden
Yapraklarım dil-ber zülfü serinden
Yalan değil sen de ‘âşık inan hey (53/18)

11.2.8. Karanfil

Karanfil, çiçekli çok yıllık otsu bir bitkidir.⁴⁴⁶ Güzel kokuya ve görünüşe sahip olan karanfilin birçok türü bulunmaktadır. Klasik şiirde karanfil, sevgiliye; âşığa; sevgilinin benine, zülfüne, yüzüne vb. uzuvlarına benzetilmiştir.⁴⁴⁷ *Dîvân*’da tek yerde (53/5) kullanılan karanfil, yapısı itibariyle ele alınmıştır. Karanfil, kendisinin görünüş itibariye göğüs uçlarına ve renk yönünden ela göze benzediğini dile getirmektedir:

Çaranfil der, gül memeniñ başıyım
Elâ gözün kirpikleri kaçıyım
Nâzlı dil-ber âhûlarıñ hoşuyum
Güzelleriñ sînesiyim yaman hey (53/5)

11.2.9. Lale

Dîvân şiirinde lale, genel olarak rengi ve şekli itibariyle ele alınmış; sevgilinin yüzü, yanağı ve dudağına benzetilmiştir. Ayrıca lale kelimesi, Allah lafzı ile aynı ebced değerine

⁴⁴⁶ Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, s. 184.

⁴⁴⁷ Fatih Sona, “Divan Şiirinde Karanfil”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 8, sayı 41, Aralık 2015, s. 308, 313.

sahip olması ve noktasız harflerle yazılması dolayısıyla bu kelimeye dinî anlamlar da yüklenmiştir. Bundan dolayı lale saf aşkın timsali olarak yorumlanmıştır.⁴⁴⁸

Dîvân'da lale kelimesi 15 yerde (40/1, 53/8, 56/1, 115/1, 117/2, 203/4, 248/2, 283/2, 299/1, 310/1, 352/1, 352/3, 372/1, 373/2, 472/2) kullanılmıştır. Aczî, bu kelimeyi daha çok gerçek anlamı (40/1, 115/1, 117/2, 203/4, 248/2, 299/1, 310/1, 352/1, 372/1, 373/2, 472/2) ile yani bir çiçek olması yönünden ele almıştır. Bunun dışında Aczî, lalenin rengini semadan aldığı (283/2); sevgiliye ve ona ait unsurlara (53/8, 56/1, 352/3) benzeterek ele almıştır.

Bahar mevsimi ile doğanın hoş ve latif bir yapıya büründüğü; lale, gül ve semenlerin açtığı; kırların süslendiği belirtilmektedir:

Yeşerdi yine çayır çimenler
Göründü bahârîñ ra' nâlığı
Açıldı lâle güller semenler
Belirdi kırlarîñ zîbâlığı (40/1)

Lale, kendisinin sevgilinin dudağına renk verdiğini; görünüşünün pembe yüzlü güzellere eş ve âşıkların bu güzellik karşısında hayran olduğunu ifade etmektedir:

Lâle der ki al dudağıñ rengiyim
Penbe yüzlü güzellerîñ dengiyim
Kızlarîñ ben hâş yerleri bendiyim
Beni gören ' aşık turur dîvân hey (53/8)

⁴⁴⁸ Sevda Önal, "Klasik Türk Edebiyatında Lâle ve Edebî Bir Tür Örneği Olarak Lâle Şiirleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2 Winter 2009, s. 917-918. Lalenin özellikleri, Klasik Türk şiirine yansımaları ve benzetildiği şeylerle ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Kartal, *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

11.2.10. Lavanta

Lavanta, koyu mor çiçekleri bulunan; çalı görünümlü; güzel kokan bir bitkidir.⁴⁴⁹ Lavantanın gayret ve hamiyet ifade ettiği belirtilmektedir.⁴⁵⁰ Lavanta, *Dîvân*'da tek bir yerde (387/7) kokusu itibariyle kullanılmıştır. Aczî, Feridun Nâfiz Uzluk'a yazdığı tenkitte Uzluk'un gerçeği yansıtmayan sözlerinin petrol gibi kötü koktuğunu ve Uzluk'un kendisine iyi öğütte bulunacak lavanta gibi güzel kokan dostlar bulamayacağını belirtmektedir:

Petrol gibidir ' irfânsız söz nâ- hoş kôkar

Lavânta gibi bulamaz kendine aḥbâb (387/7)

11.2.11. Leylak

Leylak, pembeye yakın açık mor renkte bir süs bitkisi olup⁴⁵¹ aşkın ilk heyecanını ifade etmek için gönderilen çiçektir.⁴⁵² *Dîvân*'da 3 yerde (53/7, 56/1, 238/1) kullanılan leylak, kokusu yönünden ele alınmıştır. Leylak, kendisinin insanı etkileyen çekici kokusundan dolayı güzellerin vazgeçilmezi olduğunu ve güzellerin teninde böylece yer edindiğini belirtmektedir:

Leylâḳ der ki dil-ber kıziñ dostuyum

Ḳoḳum nâzlı her ḳoḳunuñ üstüyüm

Güzelleriñ ṭombul beliñ destiyim

Her güzeliñ teni baña eyvân hey (53/7)

⁴⁴⁹ "Lavanta", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 14. cilt, s. 7390.

⁴⁵⁰ Avânzâde Mehmed Süleyman, *Gizli Lisân (Lisân-ı Ezhâr)*, Haz. Yahya Hazini, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2018, s. 71.

⁴⁵¹ "Leylak", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 14. cilt, s. 7460.

⁴⁵² Avânzâde Mehmed Süleyman, *Gizli Lisân (Lisân-ı Ezhâr)*, s. 71.

11.2.12. Menekşe

Menekşe, genellikle çok yıllık; çalı görünümlü otsu bir bitkidir. Menekşe, tıptan gıda sektörüne kadar çeşitli alanlarda kullanılmaktadır.⁴⁵³ Divan şiirinde genel olarak şekli özellikleri, rengi ve kokusu itibariyle ele alınan menekşe; sevgilinin zayıf olmasına, saçlarına, zülüflerine ve benine benzetilmiştir.⁴⁵⁴ Aczî, *Dîvân*'ında menekşe gerçek anlamı, sevgiliye benzerliği, rengi ve kokusu yönünden ele alınmıştır.

Aczî, *Dîvân*'ında menekşe için 1 koşma (347. şiir) yazılmış ve bunun dışında 7 manzumede (53/4, 128/2, 144/2, 238/4, 299/3, 305/2, 410/3) menekşeye yer vermiştir. Menekşe 4 manzumede (128/2, 144/2, 305/2, 410/3) ve müstakil şiirde gerçek anlamı ile kullanılmıştır. Aczî, koşma nazım şekli ile kaleme aldığı 347. şiirde menekşelerin meskeninin dağlar olduğunu ve seher vakti açtıklarını; kokularının kendisini çok etkilediğini ve bundan ders aldığını belirtmektedir. Bunun dışında menekşe, sevgiliye (299/3); sevgilinin mis kokan zülüflerine (238/4) ve sevgilinin etkileyici kokusuna (53/4) benzetilmiştir.

Sevgilinin kendine has kokusu ile kendinden geçtiğini belirten Aczî, sevgilinin mis kokan zülüflerinin etkisinde olduğunu vurgulamaktadır:

Ne hoş tüter ıgrandıkça yelleri
Serpildikçe harâb eder elleri
‘ Anber gibi zülüfleriñ telleri
Menekşe mi reyhân mıdır kıl mıdır (238/4)

⁴⁵³ Ayşe Çelebioğlu, “Klasik Türk Şiirinde Menekşe”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, sayı 37, yıl 2016, s. 163-164.

⁴⁵⁴ Berat Açıl, “Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler”, *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı 5, yıl 2015/Bahar, s. 17-18.

Çiçeklerin intak sanatı ile konuşturulduğu destanda, menekşenin renginin ve kokusunun etkileyici olduğu; güzellerin sinesindeki kokunun menekşeden kaynaklandığı ifade edilmiştir:

Menekşe der bakıñ benim rengime
Koşum nâzlı kimse çıkmaz dengime
Güzelleriñ koyundayım ben yine
Tahtıgâhım bal memedir gerdân hey (53/4)

11.2.13. Nergis

Çiçekli otsu bir bitki olan nergis,⁴⁵⁵ Klasik Türk şiirinde kendisine çokça yer verilen ve benzetme unsuru olarak kullanılan bir çiçektir. Şairler, nergisi göze benzeterek kullanmışlardır. Sevgilinin etkileyici bakışları ve gözü nergis gibidir. Ayrıca nergis şekli özellikleri ve zarıflığı bağlamında da kullanılmaktadır.⁴⁵⁶ *Dîvân*'da nergis, 2 yerde (53/19, 117/2) kullanılmıştır. Nergis, bu kullanımlardan birinde (117/2) çiçek olması yönünden gerçek anlamı ile ele alınmış; diğerinde ise sevgiliye ilişkin özellikleri betimleme aracı olarak kullanılmıştır. Nergis, kendisinin sevgilinin yüzünü süsleyen beni; parmağının kınası olduğunu; çiçek kısmındaki küçük yaprakların ise sevgilinin göğüs ucunun çevresini süslediğini ve insanı etkilediğini belirtmektedir:

Nergis der ki kızlarıñ ben hâliyim
Parmağınıñ kınasıyım alıyım
Memesiniñ çevresinde gülüyüm
Şaşar ' aşık yazık olur hayrân hey (53/19)

⁴⁵⁵ Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, s. 215.

⁴⁵⁶ Hasan Doğan, "Klasik Türk Şiirinde Çiçekler", *Çiçek Kitabı*, Haz. Emine Gürsoy Naskali, Dergâh Yayınları, 1. Baskı, 2018, s. 428.

11.2.14. Ortanca

Ortanca, genellikle ılıman bölgelerde yetişen; karşıt yapraklı; yuvarlak biçiminde toplu çiçekleri bulunan bitkidir.⁴⁵⁷ Ortanca, *Dîvân*'da tek bir yerde (53/14) rengi ve dış görünüşü itibariyle ele alınmış ve sevgiliyi vasfetmek için kullanılmıştır. Ortanca, kendisinin güzel bir çiçek ve renk çeşitliliğine sahip olduğunu; güzellerin niteliklerinin kendisi ile ifade edildiğini ve Allah'ın kendisini mükemmel bir şekilde yarattığını vurgulamaktadır:

Ortanca der, ortancayım güzelim
Her renklere girer şolmaz gazelim
Güzelleriñ vaşında ben ezelim
Beni böyle halk eylemiş Yezdân hey (53/14)

11.2.15. Papatya

Beyaz çiçekli otsu bir bitki olan papatya,⁴⁵⁸ masumiyet duygusunu ifade etmektedir.⁴⁵⁹ *Dîvân*'da 2 yerde (15/5, 53/11) kullanılan papatya bir yerde (15/5) gerçek anlamı ile kullanılmış; 1 yerde (53/11) ise sevgilinin dişine ve göğsüne benzetilmiştir:

Papatya der, dil-berleriñ dişiyim
Memesiniñ düğmeleri başıyım
Nâzlı koku veren meme eşiyim
Unutmasın, beni ' aşık amân hey (53/11)

11.2.16. Reyhan

Fesleğen olarak da adlandırılan reyhan, keskin bir kokuya sahiptir. Aynı zamanda baharat olarak da kullanılan çiçekli bir bitkidir.⁴⁶⁰ Klasik Türk şiirinde reyhan, kokusu ve

⁴⁵⁷ "Leylak", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 17. cilt, s. 8910.

⁴⁵⁸ Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, s. 222.

⁴⁵⁹ Avânzâde Mehmed Süleyman, *Gizli Lisân (Lisân-ı Ezhâr)*, s. 33.

⁴⁶⁰ Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, s. 106.

görünüşü itibariye ele alınmış; sevgilinin saçı ve ayva tüyleri reyhana benzetilmiştir.⁴⁶¹ Reyhan, *Dîvân*'da 4 yerde (53/12, 130/8, 222/3, 238/4) kullanılmıştır. Bu kullanımların 2'sinde (53/12, 130/8) kokusu itibariyle 2'sinde ise (222/3, 238/4) sevgilinin saçına benzemesi yönünden ele alınmıştır.

Reyhan, kendisinin çok etkili bir kokusunun bulunduğunu; kokusunun sevgilinin tenine eşlik ettiğini ve köklerinin nispeten derin olduğunu belirtmektedir:

Reyhân der ki çok nâzlı bir koku var
Dil-berleriñ göbегinde koku var
Çayır çimen alt yanında yüküm var
Anıñ için baña derler reyhân hey (53/12)

Aczî, sevgilinin kaşlarının onun güzelliğinin bir nişânesi olduğunu; reyhan gibi etkileyici saçlarının da çok değerli olduğunu ifade etmektedir:

Kaşlarıñ mihrâbı hüsnüñe tām serhaddir bir
Zülf-i reyhânıñ biñ kaşı tuğrâya değışmem (222/3)

11.2.17. Semen

Yasemen, yasemin, yasem olarak da adlandırılan semen,⁴⁶² çeşitli türleri bulunan; beyaz ya da sarı renkli; güzel kokan; çiçekli bir bitkidir.⁴⁶³ Güzel kokusu, rengi ve yaprağı itibariyle ele alınan bu çiçek, divan şiirinde genel olarak sevgilinin saçı; yüzü; yanağı ve tenine benzetilmiştir.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 376.

⁴⁶² Hasan Doğan, "Klasik Türk Şiirinde Çiçekler", s. 431.

⁴⁶³ Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, s. 281.

⁴⁶⁴ Yavuz Bayram, "Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007*, s. 214.

Aczî *Dîvân*'ında semen olarak yer alan bu çiçek 8 yerde (40/1, 231/4, 238/2, 259/2, 265/5, 349/5, 379/3, 406/2) kullanılmıştır. Semen, 2 yerde (40/1, 349/5) çiçek olması yönünden gerçek anlamı ile 1 yerde ise (379/3) sevgilinin güzel kokusuna benzetilerek kullanılmıştır. Ayrıca semen, 2 yerde (231/4, 259/2) sevgilinin saçına; 2 yerde (238/2, 265/5) sevgilinin vücuduna, tenine; 1 yerde (406/2) ise sevgilinin yanaklarına benzetilmiştir.

Aczî, sevgilinin yanaklarının pembe gül renginde ve ipeksi bir yapıda olduğunu; teninin etkileyici; saçlarının ise gerdanına doğru salınan semen gibi olduğunu belirtmektedir:

Yanaklarıñ penbe gül mü seten mi
Teniñ kaymak şırlı petek beden mi
Ağ gerdâna inen zülf-i semen mi
Yol ver dil-ber iliñizden geçeyim (259/2)

Gönlü sevgilinin âteşi ile yanan Aczî, sevgiliyi görünce hemen ona meylettğini; sevgilinin vücudunun tıpkı gül ve semen gibi narin, güzel olduğunu vurgulamaktadır:

‘Aczî gönlüñ tolu yelken dümendir
Güzelleriñ cismi güldür semendir
Göbek yayla, altı sünbül çimendir
Boyları servilerden bir boy gibi (265/5)

11.2.18. Susam

Susam, yenilebilen; yağlı tohumları bulunan; tohumlarının kavrulup öğütülmesiyle tahin gibi gıdalar elde edilen bir bitkidir.⁴⁶⁵ Susamın, genellikle sûsen çiçeği ile karıştırıldığı belirtilmektedir.⁴⁶⁶ *Dîvân*'da tek bir yerde (53/16) kullanılan susam, şekli özellikleri itibariyle sevgili ile arasında bağ kurularak ele alınmıştır. Susam, kendisinin sevgilinin boyunun

⁴⁶⁵ “Susam”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 21. cilt, s. 10892-10893.

⁴⁶⁶ Yavuz Bayram, *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçevesi (I. cilt)*, s. 733.

uzunluğuna işaret ettiğini; işveli dilberler gibi güzel ve etkileyici olduğunu; kaşları süslediğini ve ilkbahar mevsiminde meydana çıktığını belirtmektedir:

řuřām der ki ben de servi boyluyum
şh dil-berler gibi güzel hyluyum
şalem kaşlar gibi hoşça tylym
İlkbahārda veren benim niřān hey (53/16)

11.2.19. Sünbül/Sümbül

Sümbül; çeşitli renklerde salkım şeklinde çiçekleri bulunan, zarif ve narin bir yapıya sahip olan, etkileyici bir kokusu bulunan, soğanlı bir bitkidir. Klasik Türk şiirinde gl ve laleden sonra en fazla yer verilen sümbül, sevgili ve onunla ilgili unsurlara benzetilerek kullanılmıştır.⁴⁶⁷ Kokusu, rengi ve şekli itibariyle ele alınan ve sümbül, daha çok sevgilinin dağınık ve karmaşık saçlarını ifade etmek için kullanılmıştır.⁴⁶⁸

Sümbül, *Dvān*'da 22 yerde (40/3, 44/2, 53/3, 112/3, 115/1, 115/5, 135/1, 169/3, 207/2, 236/3, 238/1, 248/2, 265/5, 308/8, 310/1, 330/3, 345/1, 352/1, 371/2, 373/2, 388/2, 480/3) kullanılmış ve “*nazlı, mor, garip, mahzun*” sıfatları ile nitelendirilmiştir. Bu kullanımlardan 16'sında (40/3, 44/2, 112/3, 115/1, 115/5, 135/1, 169/3, 236/3, 248/2, 308/8, 310/1, 345/1, 352/1, 371/2, 373/2, 480/3) çiçek olarak gerçek anlamında kullanılmış; şekli özelliklerine yer verilmiş; bahar mevsimi ile açtığı ve baharı müjdelediği belirtilmiştir. Sümbül, 5 yerde (207/2, 238/1, 265/5, 330/3, 388/2) sevgiliye benzetilmiştir. 1 yerde (53/3) ise sümbülün yapı itibariyle tıpkı sevgili gibi nazlı olduğu, ilkbaharda yaylaları mesken edindiği ve sevgilinin zülüfleri olduğu vurgulanmıştır:

⁴⁶⁷ Gülay Karaman, “Periřān iek Sünbül ve Klasik Türk şiirinde İşlenişi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, cilt 1, sayı 2, yıl 2012, s. 291, 297, 302.

⁴⁶⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divān şiiri Sözlüğü*, s. 414.

Sünbül der ki nâzlıyım ben tüterim
Çayır çimen yaylalarda biterim
İlkbahârda ‘âşıqlara yeterim
Güzelleriñ zülfü benim inan hey (53/3)

11.2.20. Zambak/Zambak

Zambak; beyaz, sarı, kırmızı vb. gibi çeşitli renklerde çiçekleri bulunan; çok yıllık otsu bir bitkidir.⁴⁶⁹ Güzel kokan ve ince uzun bir yapısı bulunan zambak, klasik Türk şiirinde rengi ve şekli özellikleri itibariyle ele alınmaktadır.⁴⁷⁰ Zambak, *Dîvân*’da 6 yerde (53/6, 135/3, 236/3, 352/1, 372/1, 410/4) kullanılmıştır. Bu kullanımlardan 2’sinde (53/6, 410/4) ilgili bitki sevgili ve onun güzellik unsurlarına benzetilmiş; diğerlerinde ise çiçek olması yönünden gerçek anlamı ile ele alınmıştır.

Zambağın, nazlı ve narin bir yapısı bulunmaktadır. Zambağın beyaz renginin sevgilinin tenini akla getirdiği, bu benzerliğin sevgilinin etkileyciliğini daha da arttırdığı ve âşıkların aklını başından aldığı belirtilmektedir:

Zambağ der ki nâzlıyım ben çok nâzlı
Gögsündeyim dil-berleriñ ben gizli
Beyâz tenli gelin gibi ay yüzlü
Delirdirim ‘âşıqları amân hey (53/6)

11.3. Meyveler

Farsça olan “mîve” kelimesi *Dîvân*’da 5 yerde (10/4, 148/2, 183/3, 394/2, 447/2) kullanılmıştır. Aczî, bu kullanımların birinde (447/2) meyveyi gerçek anlamında kullanmış; diğerlerinde ise çeşitli şeylere benzetmiştir. Aczî, kendisinin şairlik yolunda tıpkı turfanda

⁴⁶⁹ Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, s. 289.

⁴⁷⁰ Yavuz Bayram, *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçevesi (I. cilt)*, s. 777.

meyve gibi ortaya çıktığını (10/4); hakikat hissini Allah tarafından gönlüne verilen bir meyve olduğunu (148/2); sevgilinin bir meyve gibi yerinde büyüdüğünü (394/2); haksız yere eleştiri yapan kişinin ham bir meyve gibi olduğunu ve halk tarafından rağbet görmeyeceğini (394/2) belirtmektedir. *Dîvân*'da “ayva, elma, kiraz, nar ve turunç” meyvelerine yer verilmiştir.

11.3.1. Ayva-Turunç

Ayva, şekli ve renginden dolayı Klasik Türk şiirinde genellikle âşığın sararmış yüzünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Buna ek olarak âşığın yanağı ve çenesi de ayvaya benzetilmiştir. Turunç ile ise genellikle portakal kastedilmektedir. Renk ve şekli yönünden ele alınan turunç, sevgilinin göğüslerine; yanağına ve çenesine vb. ne benzetilmiştir.⁴⁷¹ Ayva, *Dîvân*'da 1'i ayrı (53/18) 1'i de turunçla (183/3) birlikte olmak üzere 2 yerde kullanılmıştır. Kadife çiçeği, şeklinin ayva göbeğe benzediğini belirtmiştir (53/18).

Aczî, sevgilinin göğsünün taze bir meyve gibi olgunlaşan ve güzelleşen turunç ve ayvaya benzediğini belirtmiştir:

Göğsünde var taze turunç hem ayva
Kökeninde tām büyümüş bir mîve
Şacı ‘anber zülüfleri pek zîbâ
Dedim gönle seyret bahtñ geridir (183/3)

11.3.2. Elma-Nar

Divan şiirinde elma ve nar genellikle şekil ve renk yönünden ele alınmıştır. Elma ile genellikle sevgilinin çenesi, yüzü, yanağı; âşığın yaraları, ciğeri vb. kastedilmiştir. Nar ise

⁴⁷¹ Yavuz Bayram, “Klasik Türk Şairlerinin Gözüyle Meyveler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007, s. 221-222.

sevgilinin yüzünü, dudağını, memelerini; âşığın gözyaşını ifade etmektedir.⁴⁷² Aczî, elmayı *Dîvân*'ında 1 yerde (1/2) tek başına ve 1 yerde (125/2) de nar ile birlikte olmak üzere 2 yerde kullanmıştır. Bu kullanımlarda sevgilinin yanakları renginden dolayı elma ve nara benzetilmiştir:

Her yerleriñ ayrı ayrı hūyu var

Her koyakda ağan nāzlı şuyı var

Dil-beriniñ servi gibi boyı var

Yanakları elma hem de nār gibi (125/2)

11.3.3. Kiraz

Kiraz; rengi, şekli ve tadı ile bağlantılı bir şekilde şiirlerde kullanılmakta olup genellikle sevgilinin dudağına benzetilmektedir.⁴⁷³ Kiraz, *Dîvân*'da tek başına ve 3 yerde (238/3, 265/3, 453/4) kullanılmıştır. Aczî, bu kullanımlarda sevgilinin dudağını şekli, rengi ve tadından dolayı kiraza benzetmiştir:

Güller gibi şîrîn penbe yanıklar

Ṭombul beyâz pambuğ gibi parmaklar

Kiraz gibi olgun tatlı tudağlar

Pālūze mi şeker midir dil midir (238/3)

11.4. Hayvanlar

Aczî, *Dîvân*'ında çeşitli hayvanlara yer vermiştir. Hayvan adları kimi zaman gerçek, kimi zaman ise benzetme amacıyla kullanılmıştır. Tarafımızca *Dîvân*'da yer verilen hayvanlar; dört ayaklılar, kuşlar, sürüngenler ve böcekler olarak incelenmiştir.

⁴⁷² Abdülkerim Gülhan, "Divan Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Benzetmeler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/5 Fall 2008, s. 354, 363.

⁴⁷³ Yavuz Bayram, *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçevesi (I. cilt)*, s. 1008.

11.4.1. Dört Ayaklı Hayvanlar

Dîvân'da dört ayaklı hayvanlardan aslan, at, ceylan, çakal, dana, deve, domuz, eşek, fil, inek, kaplan, kedi, koyun, kuzu, köpek, kurt, manda, maymun, sansar, sığır, sincap, tazı, tilkiye yer verilmiştir. Tek bir manzumede yer alan ve yalnız gerçek anlamı ile kullanılan dana (404/1), deve (127/1) ve inek-manda (344/2) incelemeye dâhil edilmemiştir.

11.4.1.1. Aslan

Yırtıcı bir hayvan olan aslan; gücü, otoriteyi ya da otoritenin tahtını ifade etmektedir.⁴⁷⁴ Mecaz olarak insanların yiğitliği ve cesareti kastedilen aslana Türkler, ifade ettiği bu anlam dolayısıyla çok önem vermiş; çocuklarına ad olarak dahi kullanmışlardır.⁴⁷⁵

Dîvân'da 20 şiirde (49/5, 63/3, 73/1, 149/6, 158/11, 158/25, 158/26, 196/5, 280/7, 297/6, 307/3, 358/4, 387/5, 401/2, 417/1, 429/1, 430/10, 434/3, 436/4, 507/2) aslan kelimesine yer verilmiştir. Aslan, mesnevi nazım şekli ile yazılan 1 şiir (429/1) dışında mecaz anlamı itibariyle ele alınmış; genel olarak insanların cesareti ile bağlantılı kullanılmıştır. Örneğin; Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Türk kızlarının aslan gibi yiğit ve cesur oluşu gibi (280/7, 297/6).

Aczî, Tekâlîf-i Harbiye Kanunu uygulandığı zaman insanların duygularını istismar eden hocalar bulunduğunu ve bunların kendi çıkarlarını korumak için mücadele ettiğini belirtmektedir. Bu durum karşısında hocalara birtakım öğütler sunan Aczî, öncelikle konunun vatan olduğunu ve hocaların vatan savunmasında yer alan aslanlar gibi cesur insanların yanında olması gerektiğini belirtmektedir:

⁴⁷⁴ Besime Beste Keçeci, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2018, s. 75.

⁴⁷⁵ Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2010, s. 24.

‘ Aţâlet herzesin yer iseñ
Hâliñle ƙal sen yeter iseñ
Arslanla yoldaş ol er iseñ
Bağılmaz böyle yan vaţana (196/5)

Kış mevsiminin, tabiatın bütün neşesini aldığı; aslan gibi yiğit ve cesur olan insanların da bu durumdan etkilenerek tilki gibi kurnaz bir hâle döndüğü belirtilmektedir:

Şafâlar gitmiş cefâ tonuƙdur
Hâlleri çirkîn her şey sönükdür
Yan yan gidiyor dünyâ dönükdür
Tilkiye döndüñ arslan gönül (307/3)

11.4.1.2. At

At, Türk kültür tarihinde önemli bir yere sahiptir. Türkler, onun her türlü özelliğinden faydalanmış; atı kimi zaman vefa timsali bir arkadaş olarak görmüş; kimi zaman ise Tanrı’ya adak olarak sunmuşlardır. Atlar, savaşlarda yiğitlere yoldaş olmuş; yiğitler ve atları öldüğü zaman birlikte defnedilmiştir. İlahî birtakım nitelikler de atfedilen atın göksel bir varlık olduğuna inanılmıştır.⁴⁷⁶ Gurur, şeref ve haysiyetin nişânesi olarak da değerlendirilen at; klasik şiirde rengi, kullanımı, nalı, izi vb. çerçevesinde ele alınmıştır.⁴⁷⁷

Dîvân’da 11 şiirde (8/2, 52/3, 85/3, 95/3, 121/1, 149/1⁴⁷⁸, 244/1⁴⁷⁹, 267/4, 423/4, 471/2, 487/3) at kelimesine yer verilmiştir. Aczî, atı 4 yerde (52/3, 95/3, 244/1, 471/2) gerçek anlamı ile kullanmış; diğer yerlerde ise benzetme yönü ile ele almıştır. *Dîvân*’da at aşka (8/2), gönle (121/1) ve rüzgâra (149/1) benzetilmiştir.

⁴⁷⁶ Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, s. 43-45.

⁴⁷⁷ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, Balıkesir Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 1996, s. 127.

⁴⁷⁸ Şiirde at, mısra sonlarında da tekrar edilmiştir. Tekrar eden kısımlar sayıya dâhil edilmemiştir.

⁴⁷⁹ Şiirde at, mısra sonlarında da tekrar edilmiştir. Tekrar eden kısımlar sayıya dâhil edilmemiştir.

Aczî, müdür olarak başka bir yere tayin edildiği haberini alınca kaleme aldığı koşmada, görevini iyi yerine getirdiğinden dolayı bu şerefe nail olduğunu ifade etmektedir. Kendi yeterliliğini ve becerisini ata benzeterek ele almıştır:

Gönül atı şâhlanarak eşerse
Menziline tez ulaşır erermiş
Nişân iyi hedefine düşerse
Ok hedefe varır toğru girermiş (121/1)

Vatanın işgal edilmesi üzerine duyulan üzüntünün ele alındığı semâide Aczî, işgalcilerin eşek gibi mağrur olduklarını; Türk milletinin ise zayıf, güçsüz bir ata benzediğini ve hocaların bu duruma sessiz kaldığını belirtmektedir:

Eşek mağrûr atlar arık
Ayakları şıkmış çarık
Hoca hâlâ arar şarık
Şarık kirlî şaran sersem (267/4)

11.4.1.3. Ceylan-Âhû-Gazâl

Zarif bir yapıya sahip olan ceylan, âhû ve gazâl; gözlerinin büyüklüğü, ışıltısı ve yürüyüşü yönünden ele alınmaktadır.⁴⁸⁰ Bu kelimelerle, gözün güzelliği ifade edilmiş ve bu canlılar sevgiliye benzetilmiştir. Sevgili, tıpkı bir ceylan gibi âşığından kaçmakta ve ona ürkek bir şekilde davranmaktadır.⁴⁸¹

Bu kelime grubu *Dîvân*'da çok fazla ele alınmıştır. Bundan dolayı kelimelerin *Dîvân*'da nerede yer aldığı belirtilmeyecek ve nasıl kullanıldığı yönünde genel bir değerlendirme yapılacaktır. *Dîvân*'da Aczî, en az gazâla (yalnızca 416/4), en çok da âhûya yer vermiştir. Söz

⁴⁸⁰ Besime Beste Keçeci, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 97.

⁴⁸¹ Erman Artun, *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar*, s. 111.

konusu kelimeler, gerçek anlamı ile 4 yerde (129/4, 164/1⁴⁸², 434/2, 484/4) kullanmıştır. Bunun dışındaki kullanımlarda ise ilgili kelimeler daha çok sevgiliye, ondan görece az olarak da sevgilinin etkileyici bir şekilde bakan gözüne benzetilmiştir.

Aczî, sevgilinin kaşlarının etkileyici olduğunu; sevgilinin âşığın gönlünü alıp götürdüğünü ve onun âhû gibi iri gözlerinin ise âşığı, sevgiliye daha fazla çektiğini belirtmektedir:

Bir değil dürlü mihrâbları var
Gönülden gönle serâbları var
Âhû gözleriñ gird-âbları var
Çekerler ‘aşkı andan içeri (3/4)

Zamanın insan hayatı üzerindeki etkilerinin anlatıldığı 11’li hece ölçüsü ile yazılan şiirde, zamanın âhû gibi etkileyici gözlere sahip nice güzel sevgilileri bu dünyadan ayırdığı dile getirilmiştir:

Nice dil-ber nice âhû çürütdüñ
Nice ceylân bağış gözler eritdiñ
Gül çehreli tımbul bilek kurutduñ
Eñ şoñ herkes senden böyle câm alır (79/3)

Sevgilinin yüzünün parlaklığı tıpkı ay gibi âşıkları aydınlatmaktadır. Siyah saçları ise onun endamını daha da ön plana çıkarmaktadır. Sevgilinin ceylan gibi ürkek duruşu âşığı etkisi altına almaktadır:

⁴⁸² Şiirde ceylan, mısra sonlarında da tekrar edilmiştir. Tekrar eden kısımlar sayıya dâhil edilmemiştir.

Yüzünüñ cilâsın hemen aydan almışdır
Siyâh saçları uygun endâma şalmışdır
Çudretten güzellik fermânını almışdır
Kendisi âhû ıuruşu ceylândır ceylân (130/3)

Sevgilinin ceylan gibi iri ve etkileyici gözleri âşığın hayatını altüst etmekte ve âşık bu bakışın etkisi altında kendisinden geçmektedir:

Şu ıağları of başıma göçürdüñ
Naşıl bakış ceylân mısıñ be zâlim
Göñlümü sen havâlara uçurduñ
Güzellere sulıân mısıñ be zâlim (226/1)

11.4.1.4. Çakal

Çakal, kültürümüzde uyanıklığın ve sinsiliğın sembolü olarak yorumlanmaktadır.⁴⁸³ *Dîvân*'da 1 yerde (487/1) çakala yer verilmiştir. Aczî, kendisini eleştirenlere karşı köpek gibi homurdanmadığını ve çakal gibi düzenbaz ve kurnaz insanların kışkırtmalarına aldırış etmeyeceğini belirtmektedir:

‘Av’ avem yok aşlâ ki ben üremem
Çağallarla kelb içine giremem (487/1)

11.4.1.5. Domuz

Domuz, İslam Dini'ne göre yenilmesi haram kılınan hayvan olup herhangi birini ya da bir şeyi aşağılamak için kullanılmaktadır. Domuz ile bazen sevgiliye ulaşmayı engelleyen rakip de kastedilmektedir.⁴⁸⁴ Ayrıca on iki hayvanlı Türk takvime göre, domuz yılında karışıklıkların ve soğuşun artacağına inanılmaktadır.⁴⁸⁵ Domuz kelimesi, *Dîvân*'da 2 yerde (158/15, 358/4)

⁴⁸³ Levent Doğan, “Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı 12, yıl 2001, s. 622.

⁴⁸⁴ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 138.

⁴⁸⁵ Levent Doğan, “Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri”, s. 621.

kullanılmıştır. Destan nazım şekliyle kaleme alınan şiirde (158/15) Haçlı ordusu domuza benzetilmiştir. Aczî, millî musikinin önemine değindiği 11’li hece ölçüsü ile kaleme aldığı şiirde, Batılı müziklerin Türklerin haram saydığı, âdî bir domuza benzediğini ve Türk’ün bundan uzak durması gerektiğini belirtmektedir:

Bülbül olan öter kendi bāğında
Arslan olan yaşmaz ęomuz ęağında
Benlik bilen yaşar kendi çağında
Bilen kendin ‘ Aczî yurda yaşlanır (358/4)

11.4.1.6. Eşek

Kur’ân-ı Kerîm’de seslerin en çirkinine sahip,⁴⁸⁶ öğütleri dikkate almayanların benzetildiği⁴⁸⁷ eşek, edebiyatımızda kıymetinin olmaması yönünden ele alınmakta ve rakibe benzetilmektedir.⁴⁸⁸ *Dîvân*’da eşek, 6 şiirde (163/5, 267/4, 314/4, 314/8, 340/5, 381/6) kullanılmıştır. Bu kullanımlarda yurdu işgal eden kuvvetler (267/4), aklını kullanmayan, eleştiride ölçüyü aşan insanlar eşeğe benzetilerek ele alınmıştır.

Aczî; makam, mansıp elde etmek için insanlara hoş görünüp iyi geçinenlerin değersiz olduğunu; ancak bu kişilerin makam sahiplerince diğer insanlardan daha itibarlı tutulduğunu belirtmektedir:

Bu vādide hoş geçinmek böyle ise
Eşek olmak mu‘teberdir zekālardan (314/4)

⁴⁸⁶ Lokman Suresi 31/19.

⁴⁸⁷ Müddessir Suresi 74/49.

⁴⁸⁸ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 141.

11.4.1.7. Fil

Fil, büyüklüğü yönüyle ele alınan; yiğitliğin ve gücün sembolü olarak nitelendirilen; hakânların yönetimdeki ihtişamını ifade eden hayvandır.⁴⁸⁹ *Dîvân*'da fil, destan nazım şekliyle kaleme alınan şiirde kullanılmıştır. Aczî, Osmanlı Devleti'nin yüceliğini, büyüklüğünü file benzetmiş; Osmanlı Devleti'nin tıpkı tilki gibi sinsice hareket eden Haçlı ordusu karşısında rezil olduğunu ifade etmiştir:

İttifâk etdi hâçlı kuduzlar
Kıbardı miskîn düşük omuzlar
Bir leşe hâzır şanki tomuzlar
Tilkiye rüsvây oldu fil böyle (158/15)

11.4.1.8. Kaplan

Kaplan gücün ve cesaretin işareti olarak değerlendirilen yırtıcı bir hayvandır.⁴⁹⁰ *Dîvân*'da kaplan 2 yerde (417/5, 429/1) kullanılmıştır. Aczî, Türkleri övmek amacıyla kullandığı kaplanı yırtıcı yönü ile el almış ve Türk milletinin cesurluğunun işareti olarak vurgulamıştır:

Türk'ün gücü Haç gücüdür
Şağın onun tek ökünden
Âteş çıkar kırbacından
Hamlesi var kaplan gibi (417/5)

⁴⁸⁹ Yaşar Çoruhlu, *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik, Dinî ve Edebî Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi II*, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2019, s. 150.

⁴⁹⁰ Besime Beste Keçeci, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 120.

11.4.1.9. Kedi

Kedi, nankörlüğü ile marûf; insana dost olan evcil bir hayvandır.⁴⁹¹ *Dîvân*'da tek bir yerde kediye yer verilmiştir. Aczî, cinayetten aranan ve uzun süre şeyh kılığına girerek insanların dinî duygularını suistimal eden kişiden şüphelenmiş ve tahkikat sonunda ilgili kişinin gerçek kimliğini tespit etmiştir. Köy yerinde ahlaken temiz insanların bu sahte şeyhe inandıklarını, tıpkı kedi gibi ona yanaştıklarını ve hürmet ettiklerini belirtmektedir:

Bilmez yazık şâf dil buna inanır

Öper elin kedi gibi yalanır (153/4)

11.4.1.10. Koyun-Kuzu

Sürüler hâlinde beslenen, etinden ve yününden faydalanılan koyun; uysal ve yumşak başlılığın sembolü olarak kullanılmıştır. Mezar taşlarında figür olarak da yer verilen koyun; kimi zaman kuzu ve kurt ile birlikte zikredilmiştir.⁴⁹² *Dîvân*'da 5 yerde (66/8, 158/1, 338/3, 361/4, 416/3) koyuna yer verilmiştir. Koyun 3 yerde (66/8, 338/3, 416/3) gerçek anlamı ile ele alınmıştır. Osmanlı Devleti içinde bulunduğu hâl itibariyle (158/1), Aczî'nin zamanındaki gençler ise hâl ve hareketleri ile (361/4) yönünden koyuna benzetilmiştir.

Aczî, zamanındaki gençlerin vakitlerini boşa harcadığını; deli bir koyun gibi boş boş gezdiklerini; ancak bu durumun bir gün son bulacağını belirtmektedir:

Gece gündüz kâhvelerde işiñ oyun

Yayıll böyle nasıl olur deli koyun

Ecel bir gün gelir der ki turma şoyun

Ötmez olur o dem ışıkk ziliñ seniñ (361/4)

⁴⁹¹ Levent Doğan, F. Sibel Bayraktar, "Türk Kültüründe ve Atasözlerinde Hayvanlarla İlgili İnanışlar", *Türk Kültürü Aylık Dergi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, Nisan 2002, yıl XL, sayı 468, s. 243.

⁴⁹² Levent Doğan, "Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri", s. 620.

Koyunun yavrusu olan kuzuya ise 10 şiirde (38/6, 66/8, 113/3, 126/4, 127/3, 271/4, 311/7, 331/5, 338/3, 346/3) yer verilmiştir. Kuzu, 4 yerde (66/8, 311/7, 331/5, 338/3) gerçek anlamı ile ele alınmıştır. Bunun dışında ise sevgili (38/6), Aczî'nin ölen kızı (113/3), Fidan isminde vahşice katledilen biri (126/4, 127/3), öksüz çocuk (271/4) kuzuya benzetilmiştir. Ayrıca kesilen ağacın feryadına kuzuların dahi üzüldüğü (346/3) belirtilmiştir.

Aczî, güzel gözlü; etkileyici köy kızının tıpkı yavru bir kuzu gibi olduğunu belirtmektedir:

Güzelleriñ ' Aczî bu bir özüdür
Âhû gibi yaman bir köy kıızıdır
Tek büyümüş ceylân yavru kızudur
Topuqları beyâz tûmbul tül gibi (38/6)

Aczî, 7 yaşında vefat eden kızı Mahmude'nin vefatına çok üzülmüş; bu duruma hayvanların bile hüzünlendiğini belirtmiştir:

Olur böyle ba' zı kara yazılar
Uçar gider tâze yavru kızular
Hayvânlarıñ bile qalbi şızılar
Qalbden göze gelir mâtem selleri (113/3)

11.4.1.11. Köpek

Köpek, insanların evcilleştirdiği; insanlara bağlılığı ve fedakârlığı gibi olumlu özellikleri yanında saldırgan olması, çabuk kanması gibi olumsuz özellikleri ile de zikredilen hayvandır. Şairler, köpeği âdî bir varlık olarak değerlendirmiş ve rakibe hakaret etmek için kullanmışlardır.⁴⁹³ Ayrıca köpek, cenaze törenlerinde kurban edilmiş; sabır ve tevekkülün

⁴⁹³ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 151.

sembolü olarak da yorumlanmıştır.⁴⁹⁴ *Dîvân*'da köpek kelimesi, 4 yerde (72/4, 333/5, 480. şiir, 499/2); Arapça köpek anlamına gelen kelb ise 1 yerde (487/1) kullanılmıştır. Aczî, birtakım kötü özelliklere sahip insanları köpeğe benzetmiştir. Ayrıca “*Mahûd Köpeğe*” başlıklı 12’li hece ölçüsü ile kaleme alınan 480. şiirde Aczî, F. Nâfîz Uzluk olduğunu düşündüğümüz kişiye birtakım eleştirilerde bulunmuştur.

Aczî, insanların iç dünyasının ifade ettikleri ile aynı olmadığını; insanların tıpkı köpeklerin birbirlerine havlaması gibi boş yere sürtüştüklerini belirterek insanlığa huzur ve irfan gerektiğini dile getirmektedir:

Yüzü yaldız içi zehir görüşmek ne
İnsân olan kâmil olur sürüşmek ne
İnsânlıkda köpek gibi ürüşmek ne
Bu ‘ âlemde ‘ irfân kemâl şafâ lâzım (499/2)

11.4.1.12. Kurt

Kurt, Türk kültüründe önem verilen; hızlı hareket eden; güçlü bir hayvandır. Hayat ve savaş gücünü temsil eden kurt, Türklerin bayraklarını da süslemiştir. Türklerin bu canlının soyundan geldiğine dair hikâyeler de anlatılmaktadır.⁴⁹⁵ Kurt, zeki ve uyanık bir hayvan olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede güngörmüş, yaşlı ve tecrübeli kimselere “eski kurt” denilmektedir. Şairler kurdu, kuzu ve koyun ile birlikte kullanmışlardır.⁴⁹⁶ *Dîvân*'da kurt, 9 yerde (47/4, 66/1, 66/9, 93/16, 225/2, 257/2, 294/16, 311/1, 355/5) kullanılmıştır. Aczî, bu kullanımlardan 2’sinde (47/4, 93/16) kurt ile kurnaz insanları ifade etmiş; diğerlerinde ise “kurt ve kuş” kelimelerini birlikte kullanarak bütün canlıları kastetmiştir.

⁴⁹⁴ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, 3. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 176-177.

⁴⁹⁵ Erman Artun, *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar*, s. 325-326.

⁴⁹⁶ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 159-160.

Aczî, devlet yetkililerinin çoban gibi olup halkı yönettiğini; yöneticilik görevini yerine getirmediğinde halkın, kurt gibi kurnaz insanların güdümünde kalacağını belirtmektedir:

Çobân uyur ise sürü neler yapar
İçine aç kırtlar hemen gelir atlar
Herkes kendi fitnessini ıturmaz şatar
Besliyor tām, çünkü hā'in zamānını (93/16)

Kâinattaki tüm varlıkların Allah'a kendi lisânlarınca şükrettiği ve kâinatta meydana gelen her şeyin Allah'ın izni ile oluştuğu dile getirilmektedir:

Hû ismine hayrân tağlar
Kırtlar kuşlar Hû der ağlar
Hû ismiyle döner çağlar
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû (355/5)

11.4.1.13. Maymun

Maymun, Hint kültür ve mitolojisinin bir ürünüdür. Türk kültüründe bu canlıya çok fazla yer verilmemiştir. Daha çok olumsuz özellikleri vurgulamak amacıyla ele alınan maymun; hilekâr, kurnaz ve ahlaksız insanları ifade etmek için kullanılmıştır.⁴⁹⁷ *Dîvân*'da maymun 3 yerde (73/1, 416/5, 475/2) kullanılmıştır. Aczî, köy kızlarının saf, temiz olduğunu ve maymun gibi dikkat çekici hareketlerde bulunmadığını (416/5); aslan gibi yiğit, cesur insanların mekânının maymun gibi hak etmeyenlere yâr olmadığını (73/1) belirtmektedir. Ayrıca vefa duygusunun insanlar arasında yok olduğu, sıkıntıların çoğaldığı ve eşref-i mahlukat olan insanın insani özelliklerin yok olarak tıpkı maymun gibi çirkin bir canlıya döndüğü ifade edilmektedir:

⁴⁹⁷ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, s. 177-178.

Bî-vefâ insân içinde kalmışız
Deryâ-yı mihnete müdhiş talmışız
Maymûndan bed-ter bir insân olmuşuz
Felâketler, neden intibâh degil (475/2)

11.4.1.14. Sansar

Sansar, hızlı hareket eden; kürkü için avlanan etçil bir hayvandır.⁴⁹⁸ *Dîvân*'da sansar tek bir yerde kullanılmıştır. Dünyada idrak ikliminin yok olduğu, birtakım işlere ehil olmayanların atandığı, insanlarda huzurun kalmadığı belirtilmiş; cesur insanların âciz, sinsî insanların hain, tehlikeli insanların ise daha da tehlikeli hâle geldiği ifade edilmiştir:

Günden güne pes-pâyedir şu'ûr şimdi
Nâ-ehiller elindedir umûr şimdi
Tat kalmadı bilmem nerde huzûr şimdi
Arslan 'âciz tilki hâ'in şaşsar bozuğ (507/2)

11.4.1.15. Sığır

Sığır, etinden faydalanılan ve kurban edilen bir hayvandır. Rakip, vücut ağırlı ve yavaş hareket etmesi yönünden sığıra benzetilmektedir.⁴⁹⁹ Tek bir yerde kullanılan sığır kelimesi, sahte hocaların insanları aldattığı ve akıllarını karıştırdığı; onların sözlerinin tıpkı sığırın böğürmesine benzediği şeklinde ele alınmıştır:

Bil hikmeti öyle tıril
Bulandırma kendiñ tırul
Haykıрма boş tıril tıril
Şığır gibi böğürme sen (184/8)

⁴⁹⁸ "Sansar", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 19. cilt, s. 10160.

⁴⁹⁹ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 165.

11.4.1.16. Sincap

Sincap; uzun kuyrukları, kısa azı dişleri bulunan, postu için avlanan, kemirgen canlıdır.⁵⁰⁰ Aczî, F. Nâfiz Uzluk’u tenkit için 13’lü hece ölçüsü ile kaleme aldığı şiirde sincaba yer vermiştir. Aczî, Uzluk’un etki alanının geniş fakat anlayışsız biri olduğunu ifade etmektedir. Uzluk gibi anlayışsız biri olmaktansa anlayışlı, halim selim bir tabiata sahip insan olmanın daha önemli olduğunu vurgulamaktadır:

Her gönülde bir arslan yaţar derler ammā
İz‘ ānsız arslandan yegdir ‘ irfānlı sincāb (387/5)

11.4.1.17. Tazı

Tazı, çok hızlı koşan köpek türüdür. Çevik ve hızlı hareket eden kişiler tazıya benzetilmektedir.⁵⁰¹ Koşma nazım şekli ile kaleme alınan bir şiirde tazıya yer verilmiştir. Tazı, âşıkların gönlünün çok hareketli olması ile bağlantılı olarak kullanılmıştır. Aczî, yeni sevgilinin çok fazla naz sahibi olduğunu; aşk duygusunun kök salana kadar âşığın gönlünü süsleyenlerin sürekli değiştiğini; insanın kalbinde kök salan aşkın ise etkileyici bir yanının bulunduğunu ifade etmektedir:

Yeñi ‘ aşkıñ  abancalı nāzı var
Gönlünde çok çoşup  uran tazı var
Eski ‘ aşkıñ güzel sözü sazı var
Her devirde sevdā böyle şavaşmış (412/4)

⁵⁰⁰ “Sincap”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 20. cilt, s. 10552-10553.

⁵⁰¹ “Tazı”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 22. cilt, s. 11331.

11.4.1.18. Tilki

Kültürümüzde tilki kurnazlığı ile maruf olan hayvandır.⁵⁰² Aslana zekâsı ile üstün geldiğine inanılmaktadır. Bundan dolayı güç karşısında türlü hile ve oyunlarla insanları aldatanlar tilkiye benzetilmiştir.⁵⁰³ Tilki, *Dîvân*'da insaların hilekâr ve kurnazlığı ile bağlantılı olarak 6 yerde (49/5, 158/15, 307/3, 440/3, 480/1, 507/2) kullanılmıştır. Aczî, Türk milletinin uzak coğrafyalarda bile hüküm sürdüğünü ve bu uğurda Türk milletine güç yetiremeyen; fakat türlü oyunlar çeviren devletlerle savaştığını belirtmektedir:

Deñizlerde tolaşdık
Mağriblere ulaşdık
Açan biziz şu yolları
Tilkilerle çok şavaşdık (440/3)

11.4.2. Kuşlar

Dîvân'da ankâ, baykuş, bülbül, güvercin, horoz, hümâ, karga, kaz, keklik, kumru, kuzgun, ördek, serçe, şahin, tavuk, tavus, turna olmak üzere 17 kuş adına yer verilmiştir. Güvercin ötmesi yönüyle terk bir yerde (144/1) ve gerçek anlamıyla kullanıldığı için incelenmemiştir.

11.4.2.1. Ankâ

Ankâ; Kâf dağında yaşadığına inanılan, uzun boyunlu ve renkli tüylere sahip, çehresi insana benzeyen, burnu yassı olan, yüksek yerlerde uçuşu ile bilinen ve çok uzun süre hayatta kaldığı belirtilen efsanevi bir kuştur. Ankânın parlak bir görüntüsünün olduğu ve insanların gözlerini kamaştırdığı, düşünme ve konuşma becerilerine sahip olduğu, bilge konumunda olup

⁵⁰² Levent Doğan, "Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri", s. 622.

⁵⁰³ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 170.

kendisine akıl danışıldığı rivayet edilmektedir. Klasik Türk şiirinde ankâ genellikle kişinin sanatçı yönünü ifade etmek ve sevgilinin yardımını betimlemek amacıyla ele alınmaktadır.⁵⁰⁴ Ayrıca mutasavvıflar ankâyı insan zihninin ürününden ibaret olan hayaller şeklinde yorumlamışlardır.⁵⁰⁵ Ankânın aynı zamanda kesret içerisinde vahdeti temsil ettiği de ifade edilebilir.⁵⁰⁶

Dîvân'da 6 şiirde (76/1, 118/1, 263/4, 300/2, 325/3, 384/7) ankâ kelimesi yer almaktadır. Aczî, gönlü (76/1, 325/3); Barçın Yayla'nın güzel ve etkileyici hâlini (118/1); Türk milletinin yükselişini (263/4); sevgilinin etkileyiciliğini (300/2); şair Râsîh'i⁵⁰⁷ (384/7) ankâyâ benzetmiştir.

Sevgilinin ankâ gibi etkileyici fitratı, âşğın sevgili ile yanan gönlünü âdeta paramparça etmektedir:

Ne fitrattır bu 'anğalık' 'aceb sende
Gezindikçe yanık bağrım türâb etdiñ (300/2)

Aczî, gönlünün hâlinin değişken olduğunu; ankâ gibi güzel ve etkileyici sevgili ile zamanını geçirdiğini; ama bunlardan pişman olduğunu ve o anlardan kendisine yalnızca günahların kaldığını belirtmektedir:

⁵⁰⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 24.

⁵⁰⁵ Doğan Kaya, *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2014, s. 74.

⁵⁰⁶ Ömür Ceylan, *Kuşlar Divânı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı Yayınları, 4. Baskı, 2015, s. 33.

⁵⁰⁷ Rasîh Efendi, 1238/1822-23 yılında Konya'da dünyaya gelmiş olup babası Hâdim'de müftülük yapan Ahmet Efendi'dir. Babasının vefatıyla birlikte Konya merkeze gelen Rasîh Efendi, 1244/1828-29 yılında Konya'da ilk eğitimini tamamlamış ve kendisini ilmi anlamda geliştirmeye devam etmiştir. Mevlevî tarikatına mensup olan Rasîh Efendi, Çelebi Şeyh Said Efendi'nin damadı olup Tarsus Kaymakamlığı görevinde de bulunmuştur. Rasîh Efendi'nin ne zaman vefat ettiğine ilişkin net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmânî*'de onun Sultan Abdülaziz Dönemi'nde (1861-1876) vefat ettiği bilgisini vermiştir. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî Yâhûd Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, Matbaa-i Âmire, 1311, 2. cilt, s. 348-349; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l- A'lâm*, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1306, 3. cilt, s. 2243; Fatîh Davud, *Fatîh Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr)*, Haz. Ömer Çiftçi, Kültür Bakanlığı Yayınları Kültür Eserleri Dizisi 469 (e-kitap), Ankara, 2017, s. 148.

Deli gibi gezdi gönül süslenerek
‘ Anķālandı ‘ anķālarla seslenerek
Demle dil-ber dürlü şafā beslenerek
Nice günāh saĥnesinde yatdı gönül (325/3)

11.4.2.2. Baykuş

Baykuş, ağaçlık ya da bataklık olan yerlerde yaşayan; uzun kanatlı, kısa bacaklı, gece görüp gündüz göremeyen, yırtıcı bir kuştur. Baykuşun Hz. Süleyman’a Allah’ın mirası olan viraneleri mesken edindiğini belirttiği ve öterek insanlara uyarılarda bulunduğu rivayet edilmektedir.⁵⁰⁸ Baykuş, ölümün ve kötü olayların habercisi olarak addedilmiş ve uğursuz olduğuna inanılmıştır.⁵⁰⁹ Baykuşun söz konusu uğursuzluğu zifirî karanlıkta görebilmesine, başını 270° döndürebilmesine ve tabiatın sükûnetini bozarak ötmesine bağlanmaktadır.⁵¹⁰

Aczî, *Dîvân*’ında birçok yerde baykuşu kullanmış; bir yerde de bu kelimenin Farsça karşılığı olan bûm kelimesine (157/5) yer vermiştir. Baykuşun *Dîvân*’da genel olarak yukarıda verilen anlamlara uygun bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. Baykuş, viranelerde yaşaması ve kendisine buraları mesken edinmesi (30/6, 114/2 vb.); mal, makam sahiplerinin bir gün öleceği ve sahip oldukları yerlerin virane hâlinde geldiğinde baykuşlara yuva olacağı (30/6, 36/8, 106/6 vb.); dünyanın geçiciliği ve ölüm (43/1, 176/2, 320/1, 501/1 vb.) bağlamında ele alınmıştır.

Dünya hayatının geçici olduğu, insanın hayatında Hak yoldan ayrılmaması gerektiği, mamûr olan bu hayatın âdeta ölümün habercisi olan baykuş sesi ile bir gün viraneye döneceği belirtilmektedir:

⁵⁰⁸ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 51-53.

⁵⁰⁹ Erman Artun, *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar*, s. 87.

⁵¹⁰ Sevda Gülakan Kaman, “Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/8 Spring, 2015, s. 1139.

Deli gönül güvenme bu cihāna
Bir zerredir aşlıñ düşme gümāna
Her şey fānī döner bir gün vīrāna
Gelip baykuş mātem çekmesin yoksa (176/2)

Aczî, ölümü haber veren baykuşun dostlarının evine konduğunu; onların vefatıyla sohbet kapısının kendisine kapandığını ve bu duruma çok üzüldüğünü ifade etmektedir:

Aḥbāblar göçmüş şöḥbet yeri kapanmış
Baykuşlar gelip çelenine konmuşdur
Kara kilid kapısına takmış
Bu ḥāli gören nice yürek yanmışdır (320/1)

Yukarıdaki kullanımlarının yanında Aczî, baykuş kelimesi ile hayatında yaşadığı olayları ele almış ve kendisini kötü talihinden dolayı baykuşa benzetmiştir. Hayatında meydana gelen değişiklikleri; kaderin oyunlarını, sıkıntılarını baykuş (114/2, 179/6, 279/8, 306/2, 320/4, 382/1) üzerinden ifade etmiştir. Ayrıca uğursuzluğu ile maruf olan bu kuşun bile hayatta meydana gelen bir takım acı olaylara üzüldüğü, âh ettiği belirtilmiştir. Örneğin; çekirge afeti dolayısıyla baykuşun bu duruma üzülmesi (203. şiir), eşkıyalar tarafından kızı kaçırılan bir babanın durumuna baykuşun âh edip bu zulme dayanamaması (256/1, 257/1) gibi.

Aczî, sığınmasının baykuş gibi virane olduğunu; dostluğun ortadan kalktığını ve kederli olduğunu belirtmektedir:

Melce'imiz baykuş gibi vīrānedir
Ülfetimiz yok kimseyle pür-kederiz (114/2)

Gurbet hayatının da verdiği sıkıntı ile baykuş gibi viranede kaldığını düşünen Aczî, bu durumun kendisini çok rahatsız ettiğini dile getirmektedir:

Baykuş gibi vîrânedede kalmışım
Ġurbet iliñ efgânını şor benden
Bu göñlümü enginlere şalmışım
Her akşamıñ hicrânını şor benden (292/1)

Kızı kaçırılan babanın durumundan haberdar olan baykuşun bu zulme karşı öterek tepki verdiği ve dünyanın bu hâline çok üzüldüğü ifade edilmiştir:

Hâtiflerden alır baykuş dersini
Vîrânlarda hayrân, hayrân tûrurken
Görür zulmü o dem şalar sesini
Tayanamaz bunca acı görürken (257/1)

Kötü olayların habercisi olan baykuş ile Kerbelâ ve orada yaşananlara (124/9) atıf yapılmıştır. Tüm olumsuz kullanımlarının yanında baykuşun Allah'ı zikrettiği (277/4) de belirtilmiştir:

Kırlar kuru serilmiş
Ekin bûstân derilmiş
Kışñ emri verilmiş
Baykuşlar Hû çekiyor (277/4)

11.4.2.3. Bûlbûl

Arapça andelîb, Farsça hezâr olarak isimlendirilen bûlbûl; dere boyları ve çalılıkları kendisine mesken edinen, zıplayarak ya da koşarak hareket edebilen, güle olan aşkı dolayısıyla en çok bahar mevsimini seven, insana hoş gelen güzel sesi ile maruf olan bir kuştur. Ruha işleyen ve insanı etkileyen ötüşünün, güle olan tutkulu aşkından ötürü olduğuna inanılmaktadır. Hatta güle kırmızı rengini verenin de bûlbûlün kanı olduğu belirtilmektedir. Bûlbûl klasik Türk

şiiirinde daha çok vefa sahibi âşığı temsil ederken, gül ise âşığına karşı nazlanan cilveli sevgiliyi ifade etmektedir.⁵¹¹

Dîvân'da birçok yerde ele alınan, en fazla üzerinde durulan kuş türü bülbüldür. Bülbül “*garip, şirin, nazlı, şeydâ*” gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir. Aczî, bülbülü hem gerçek (12/5, 122/3, 194/4, 169/3 vb.) hem de mecaz anlamda kullanmıştır. Mecaz kullanımlarda bülbül ve gül ilişkisine değinilmiş; bu kelimeyle sevgili, âşık ve bunların durumu ifade edilmiştir.

Aczî, gurbet hayatının zorluklarını ele alırken memleketinden ayrı düşmeyi bülbülün gülden ayrı düşmesine (37/5) benzetmiş; bülbülün etkileyici ve latif sesinin tıpkı sevgilinin sesi gibi olduğunu (101/1) ifade etmiş; bülbül gibi vuslat çektiğini (204/1), sevgiliden ayrılığın vermiş olduğu acı ile tıpkı garip bir bülbül gibi inlediğini (218/7) ve feryat ettiğini (228/2) vurgulamıştır. Ayrıca Aczî, Âşık Dercî'nin etkili sözlerinden ötürü onu bülbüle (5/1) benzetmiştir.

Seher vakti Allah'tan aldığı ilhamla öten bülbül, kâinattaki ilahi aşk sırlarını aşikâr etmektedir:

Bülbül açar bu şaḥneyi gülerek
Ezel Hakk'ın ‘aşk sırrını bilerek
Nağme şaçar nâzlı sesin şalaraq
İlhâm gelir çünkü ona Mevlâ'dan (137/2)

Bülbülün sevgiliye ulaşma uğrındaki çabasının ürünü olan feryadının tıpkı ona kuvvet veren sabâ makamı gibi olduğu, seher vaktindeki bu inleyişinin insan ruhunu ferahlatan nevâ ya da insana sevinç duygusu veren uşşâk makamına eş değer olduğu belirtilmektedir.⁵¹²

⁵¹¹ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 61-62; Doğan Kaya, *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimler Sözlüğü*, s. 189.

⁵¹² Ruhi Kalender, “Türk Musikisi'nde Kullanılan Makamların Tesirleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 1987, cilt 29, sayı 1, s. 362.

Bülbül nedir bu feryâdîñ şabâ mı
Yoğsa ğonca bir gül için sevdâ mı
Her seherde nedir zâr u fiğâniñ
‘ Aceb ‘ uşşâk yoğsa faşl-ı nevâ mı (145/1)

Nazlı sevgilinin âşığa yaptığı, dışarıdan sıkıntı gibi addedilen, şeylerin sevgiliden geldiği için mutluluk olduğu ve sevinçle karşılandığı belirtilmektedir:

Cevr-i dil-ber nâzdır zül degil ‘ âşıka
Gül için bülbüle var mı hârdan lezîz (193/2)

Sevgilinin aşkı ile yanıp tutuşan âşığın, kara sevdaya tutulduğu ve kendinde olmadığı vurgulanmaktadır:

İlişmeyiñ bülbüle o bir şeydâdır neylesin
Vurgundur bir ğoncaya kıara sevdâdır neylesin (234/1)

Âşığın sevgiliye ulaşmak için rakiplerle mücadele ettiği ve sevgiliye aşkını ilan ettiği dile getirilmektedir:

Raķıblerden ne çeker şor bülbüle
Yine ‘ aşkın izhâr eder o güle
Hârdan uzak hem-dem ol sen sünbüle
Böyle siperger şavlete ey gönül (388/2)

11.4.2.4. Horoz

Kümes hayvanı olan horoz, eski edebiyatta çok fazla yer verilmeyen bir hayvandır. Horoz, vakitli vakitsiz ötmesi ile anılmaktadır. Mitolojide beyaz horozun uğurlu olduğuna inanılmaktadır.⁵¹³ Ayrıca horoz, zamana ilişkin bilgi vermekte ve belirli vakitleri

⁵¹³ Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Kuşlar*, Yort Savul Yayınları, 1. Baskı, Edirne, 2005, s. 56.

muştulamaktadır.⁵¹⁴ *Dîvân*'da 2 yerde (143/2, 457/1) kullanılmıştır. Aczî, horozun ötmesinin sabahın habercisi olduğunu (143/2); fikrî temelden yoksun olarak birbirlerini eleştiren insanların bu durumunun kabadayılık olmadığını, olsa olsa aptallık olacağını belirtmektedir:

Fikir olmaz ise 'ağıl ne yapar
Sivrisinek ağzı dertli sâz olur
Nâ-kes olan birbirine taş atar
Horoz değil onlar ancak kaz olur (457/1)

11.4.2.5. Hümâ

Devlet kuşu, cennet kuşu, kutlu kuş olarak da maruf olan hümâ, yeşil kanada ve sarı gagaya ya da yeşil başa siyah kanatlara sahip olduğu rivayet edilen; Kâf dağı, Kıpçak çölleri, Çin ve Himalayalarda hayat sürdüğüne inanılan; çok yüksek yerlerde uçan bir kuştur. Bu kuş, edebiyatımızda gölgesinin üzerine düştüğü insana talih getirmesi yönünden ele alınmıştır.⁵¹⁵ Türk halk şiirinde hümâ kuşu; güzelliğin, barışın, huzurun sembolü olarak yorumlanmıştır.⁵¹⁶

Dîvân'da söz konusu kuşa 4 şiirde yer verilmiştir. Aczî, itikâfa giren bir kimsenin durumunu (27/7); Barçın Yaylası'nı (118/1); sevgiliyi (359/2) ve Mevlânâ'yı (449/1) Hümâ kuşuna benzetmiştir.

Aczî, feleğin kendisinin tıpkı hümâ kuşu gibi etkileyici güzellere müptelâ ettiğini; eşinin ise güzel olmadığını ve bundan dolayı üzüntü duyduğunu ifade etmektedir:

⁵¹⁴ Kübra Eskigün, *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş, 2006, s. 83. (Tezin içindekiler kısmında sayfa numaraları yer almasına rağmen tezde sayfa numaraları bulunmamaktadır. İlgili sayfa numarası içindekiler kısmından alınmıştır.)

⁵¹⁵ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 116-117; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 216; Doğan Kaya, *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimler Sözlüğü*, s. 411.

⁵¹⁶ Besime Beste Keçeci, *Âşk Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 34-35.

Felek beni güzellere dūş etdi
Onlar hümā beni serçe kuş etdi
Baña çirkīn bir ördegi eş etdi
Şabāh akşam işim hicrān yas döner (359/2)

Mevlānā'yı kelimelerle ifade etmenin güç olduğu, onun makamının yüce olduğu belirtilmektedir:

Söz nerede sen neredesīn ey Mevlānā
Yeriñ yüksek ey hümāmız eṭrāf nerde
Başka söyler seniñ vaşfiñ çok idrāk
Bir gevhersīn kimse bilmez şarrāf nerde (449/1)

11.4.2.6. Karga/Gurāb

Karga, kalın ve uzun gagalı olup kötü sesi ile maruftur. Kargalar, uzun süre yaşayan ve keskin zekāya sahip olan kuşlardır.⁵¹⁷ Edebiyatımızda rengi, sesi, kötü haberler getirmesi yönüyle anılmaktadır. Karga çirkinliği yönünden rakibe benzetilmektedir.⁵¹⁸ Ayrıca karga ile kadir kıymet bilmeyen insanlar ifade edilmiştir.⁵¹⁹

Dîvân'da 4 yerde (270/1, 418/2, 516, 517/2) karga, 2 yerde (17/1, 188/3) ise bu kelimenin Arapça karşılığı olan gurāb kelimesine yer verilmiştir. Aczî, karga kelimesiyle zeki olmayı; ahlaksız ve kötü insanları; menfaat peşinde koşanları ve feleğin tuzağına düşen insanları kastetmektedir.

Şiirlerde söz konusu kelime, zeki insanların yurt müdafaasından uzaklaştığı ve onların yerine beceriksiz insanların iş başına geldiği (270/1); millî musiki dışındaki seslerin karga sesine benzediği (418/2); kimi insanların menfaat peşinde koştuğu (516), Aczî'nin ise menfaat

⁵¹⁷ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 141-142.

⁵¹⁸ Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Kuşlar*, s. 67.

⁵¹⁹ Levent Doğan, "Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri", s. 624.

peşinde koşmayıp dürüst bir yaşam sürdürdüğü (517/2); dünyanın insanı aldatan çeşitli tuzaklarına düşen (17/1) ahlaksızların (188/3) bulunduğu şekilde vurgulanmıştır.

Aczî, kendisinin menfaat peşinde koşmadığını; kötü sözlere kulak asmadığını ve doğru dürüst bir yaşam sürmeye gayret ederek boş sözlere ehemmiyet vermediğini belirtmektedir:

Karğa gibi her lâşeye inmeyiz
Kulağ verip fenâ söze kıanmayız
İkrâr doğru, ondan geri dönmeyiz
Vâhî sözle fikir hebâ gütmeyiz (517/2)

11.4.2.7. Kaz

Kaz, görünüşü itibariyle sevgiliye benzetilen kuştur. Evlilikte sadakatin, becerikliliğin ve güzelliğin sembolü olarak görülmektedir. Yiyeceklerini suya dalarak çıkarması yönünden gözlerin yaşlı olmasına ve gönlün aşk denizine dalmasına benzetilmiştir. Tanrıya yakın canlılar olduğuna inanılan kazlar,⁵²⁰ tasavvufta hırs duygusunun işareti olarak yorumlanmıştır.⁵²¹ Ayrıca kaz aptallığın sembolü olarak da ifade edilmiştir.⁵²² *Dîvân*'da kaz kelimesi gerçek anlam ile 3 yerde (115/2, 129/3, 277/2), mecaz anlamı ile 2 yerde (457/1, 503/3) kullanılmıştır. Aczî, mecaz olarak kullandığı yerlerde kaz ile bilgisiz, aptal insanları kastetmiştir.

Aczî, insanoğlunun fânî olduğunu; insanın aklını boş şeylerle meşgul etmemesi gerektiğini ve aklını başına almayanların bilgisiz, sersem bir kaz gibi olduğunu belirtmektedir:

⁵²⁰ Besime Beste Keçeci, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 41.

⁵²¹ Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Kuşlar*, s. 73.

⁵²² Levent Doğan, "Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri", s. 623.

Hey budālā sen de ben de hīçiz hep hīç
Dehrī olsañ böyle demde hīçiz hep hīç
‘ Aqlıñ nerde hangi tende hīçiz hep hīç
Seniñ gibi nice serssem kızlar gördük (503/3)

11.4.2.8. Keklik

Keklik; halk şiirinde turna ve bülbül den sonra en fazla yer verilen, Divan şiirinde av kuşu olarak değerlendirilen, şiirlerde genellikle sevgili ve onun güzelliğini ifade etmek için kullanılan bir kuştur.⁵²³ *Dîvân*'da keklik için koşma nazım şekliyle yazılan müstakil 2 manzume (140. şiir, 353. şiir) kaleme alınmış; bunun dışında ise 6 yerde (115/1, 135/3, 265/2, 277/2, 315/3, 363/2) kecliğe yer verilmiştir. Aczî, kecliği sevgiliye benzettiği yer dışında (265/2), onu gerçek anlamı ile kullanmıştır.

Aczî, yaralı bir kecliğin hazin ötüşünü (140. şiir) ve diğer bir şiirde ise (353. şiir) kecliğin ötüşünü onun hüzünlü olmasına bağlayarak kendi durumunu betimlemiştir. Ayrıca ânîden önüne çıkan, etkileyici bir güzelliğe mâlik kızları kecliğe benzeten ve onları görünce çok etkilenen Aczî, bu kızların keklik gibi hızla hemen uçup uzaklaştığını belirtmektedir:

Āhū gibi pervāsızca çıkdılar
Bağrım ezip ğarīb cismim yıkdılar
Keklik gibi uğrumdan tez sekdiler
Naşıl âfet Gürcü perī şoy gibi (265/2)

11.4.2.9. Kumru

Kumru; hızlı ve çevik bir yapıya sahip olan, bahçe kenarları gibi yerleri kendisine mesken edinen, çiftlerine olan sadakati ile tanınan kuştur.⁵²⁴ Klasik şiirde daha çok ötmesi

⁵²³ Erman Artun, *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar*, s. 296; Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 161.

⁵²⁴ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 172.

yönüyle yer verilen kumru, âşığa ve âşığın gönlüne de benzetilmektedir. Kumrunun konmak için çaba harcadığı tek ağaç servidir. Bu yönüyle servi-kumru arasındaki bağ, gül-bülbül ilişkisine benzetilmiştir.⁵²⁵ *Dîvân*'da kumru gerçek (117/4, 129/4, 484/4, 522/4) ve sevgili kastedilerek (38/3, 130/6, 238/5, 335/2) mecaz anlamı ile toplam 8 yerde kullanılmıştır.

Aczî, sevgiliyi görünce gönlünün kara sevdaya tutulduğunu; ancak sevgilinin vahşi bir kumru gibi hemen oradan uzaklaştığını belirtmektedir:

Deli gönül yine şızdı eridi
Hayâlimi siyâh sevdâ bürüdü
Geçdi güzel çâbuğ sekdi yürüdü
Uçdu gitdi vahşî kumru yel gibi (38/3)

Sevgili saflığını ve temizliğini pınarlardan, güzel sesini kumrulardan almış; al renk fesî ile eşi benzeri görülmemiş bir mahiyettedir:

Pek sâde şâf pınarlardan almış süsünü
Kumrulardan hoşça taklîd etmiş sesini
Yıkılmış yan üstü tasmalı al renk fesini
Böyle eşsiz bir âfet-i devrândır devrân (130/6)

11.4.2.10. Kuzgun

Kuzgun; kargagillerden olup kalın ve güçlü gagaya sahip, çok uzun yaşayan, leş ile de beslenen siyah renkli bir kuştur.⁵²⁶ Kumru, leş ile beslendiği için rakibe benzetilmiş ve kötülük ile bağlantılı olarak kullanılmıştır.⁵²⁷ Kuzgun *Dîvân*'da 6 yerde (102/7, 124/1, 173/2, 270/1,

⁵²⁵ Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Kuşlar*, s. 81.

⁵²⁶ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 179-180.

⁵²⁷ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 82.

450/3, 516) kullanılmıştır. Aczî, kuzgun ile toplumun problemlili alanlarına değinmiş ve bu kelimeyi kötü insanları betimlemek için kullanmıştır.

Aczî, mecliste hocaların çıkardığı kavga üzerine ilgili kişileri kuzguna benzetmiş; onların ortaçağdan geldiğini ve arabozucu olduklarını ifade etmiştir:

Ey kuzgun kurûn-ı vusâdan mı gelirsîñ
Tezvîrle şanbûr u hayfâdan mı gelirsîñ (124/1)

Masum bir kızı katleden kişi, kötülüğünden ötürü kuzguna benzetilmiştir. Söz konusu kişi, hile ile bu kızın yolunu kesmiş ve onu katletmiştir:

Ġayıb etmiş yuvasını ilini
Yad avcılar kesmiş almış yolunu
Şoldurmuşlar yanağının gülünü
Çâresizdir düşmüş kuzgun fendine (173/2)

11.4.2.11. Ördek/Suna

Ördek, kısa boyna sahip; yassı gagalı bir kuştur. Suna ise alaca renkli ördeklerdir. Halk şiirinde genellikle sevgiliyi betimlemek için kullanılmaktadır.⁵²⁸ *Dîvân*'da 1 yerde (359/2) ördeğe; 3 yerde (253/3, 397/1, 424/3) ise sunaya yer verilmiştir. Aczî, eşini güzel olmadığı için ördeğe benzetmiştir (359/2). Suna ise gerçek (253/3) ve mecaz anlamı (397/1, 424/3) ile ele alınmıştır. Mecaz anlatımlarda sevgili ve onun boyu bosu yerine suna kelimesi kullanılmıştır.

Bahar mevsiminin gelişi ile tabiat canlanmakta, uzun boylu ve endamlı sevgililer yaylalara göç etmektedir. Sevgililerin göçü ile birlikte yaylalarda âdeta güller açmaktadır:

⁵²⁸ Besime Beste Keçeci, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 54.

Havālanmış yeşil başlı turnalar
Yeşerdi mi yaylaların yolları
Çıkmış mıdır selvi boylu sunalar
Açıldı mı yaylalarıñ gülleri (397/1)

11.4.2.12. Serçe

Serçe; insanın yaşadığı alanlarda çokça bulunan, ötüşü ile sabahı müjdeleyen, vücudunun zayıflığı ve küçüklüğü ile âciz insanlara benzetilen bir kuştur.⁵²⁹ Serçe; genellikle ankâ, şâhin vb. gibi büyük ve ona göre daha güçlü olarak nitelendirilebilecek kuşlarla ya da yılanla birlikte kullanılmaktadır.⁵³⁰ *Dîvân*'da serçeye 2 şiirde (359/2, 447/2) yer verilmiştir.

Aczî, feleğin kendisini güzellere müptelâ ettiğini; kendisinin ise onların yanında serçe gibi güçsüz ve âciz olduğunu belirtmektedir:

Felek beni güzellere düş etdi
Onlar hümâ beni serçe kuş etdi
Baña çirkîn bir ördegi eş etdi
Şabâh akşam işim hicrân yas döner (359/2)

Serçelerin çok olması ve her yere ulaşması gibi fitne ve belalar artacak ve suçlu suçsuz ayırımı yapmadan bütün insanları etkileyecektir. Dünyanın düzeni değişecek ve canlıların hayatı sona erecektir:

Fitne belâ serçe gibi uçaçak
Halka gibi suçsuz boyna geçecek
Titreyip yer nice ma' mür göçecek
Mîve çiçek şimdi tez tez şoluyor (447/2)

⁵²⁹ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 217-218.

⁵³⁰ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 93.

11.4.2.13. Şahin

Şahin; büyük kafaya, iri gözlere sahip olan, yükseklerde uçan ve ânî olarak avına sağarak yaklaşan yırtıcı bir kuştur.⁵³¹ Halk şiirinde daha çok şahhan olarak geöen bu kuş ile âşığm gönlünü avlayan sevgili kastedilmektedir.⁵³²

Şahin *Dîvân*'da 12 yerde (38/5, 93/6, 121/2, 129/4, 129/5, 139/3, 164/4, 204/5, 294/6, 308/8, 430/8, 434/2) kullanılmıştır. Bu kullanımların 6'sında (129/4, 129/5, 139/3, 164/4, 308/8, 434/2) ilgili kuş gerçek anlamı ile ele alınmıştır. Bunun dışında ise Aczî, kendisini (121/2, 204/5); sevgiliyi (38/5); meşrutiyeti ilan ettiren grubu (294/6) ve Türk milletini (403/8) şahine benzetmiştir.

Yanı başında bulunan güzel ve etkileyici olan sevgilinin şahin gibi olduğu ve onun kaybedilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır:

Dayan deli gönül dayan şaşırma
Topla ' aklıñ şaşkın başdan kaçırma
Çolda gezen yavru şâhîn uçurma
Haleb Şâm'dan gelen ağır şâl gibi (38/5)

Aczî, meşrutiyeti ilân ettiren kişilerin tıpkı şahin gibi becerikli olduklarını ve yalnızca kendi çıkarlarını gözetenlerin yönetimden böylece uzaklaştırıldığını belirtmektedir:

Şağdı gökden hürriyetiñ şâhînleri
Tağıldı hep bu milletiñ hâ'inleri
Çoğdular hep hâzır löpcü kâhinleri
Besler idi bunlar kendi cânını (93/6)

⁵³¹ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 223.

⁵³² Besime Beste Keöeci, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 58.

11.4.2.14. Tavuk

Tavuk, etinden ve yumurtasından faydalanılan bir hayvandır. Dilimizdeki birçok atasözü ve deyimde kullanılmaktadır. Tahta yeni çıkan padişahı övmek amacıyla eski padişah tavuğa benzetilmektedir.⁵³³ Yumurtlarken çok ses çıkarması yönüyle küçük işler yapanların dumunu abartması ile bağlantılı olarak da kullanılmaktadır.⁵³⁴

Dîvân'da tavuğa 2 şiirde (71/2, 158/10) yer verilmiştir. Aşk ateşi ile yanan gönül, sevgiliye ulaşmak için çaba harcar. Tavuğun bir şeyler bulma ümidiyle çöplükleri karıştırması gibi âşık da sevgiliye ulaşmak için sürekli çalışır:

Eli tursa dili tırmaz kaşınır
Telâş düşer yüregine düşünür
Çöplüklerde tavuğ gibi deşinir
Kendisine bir yem arar demişler (71/2)

Balkanlarda meydana gelen ayaklanmayı ele alan Aczî, isyan eden devletlerin tıpkı tavuğun bazı yerleri karıştırıp kendisine yem araması gibi zayıf bir durumda olan devleti karıştırdığını ve menfaat elde etmeye çalıştığını belirtmektedir:

Karışdı işler büründü şarpa
Moskoflar hâ'in el verdi Şırp'a
Aç tavuğ gibi ararlar arpa
Buldular çünkü yaylımlı çul böyle (158/10)

11.4.2.15. Tavus

Tavus; çok renkli tüylere sahip olan, tüylerini sonbahar mevsiminde dökten, şairler tarafından gösterişi, güzelliği, görkemi ve kibri gibi özellikleri itibariyle ele alınan etkileyici bir

⁵³³ Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Kuşlar*, s. 103.

⁵³⁴ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 103.

kuştur.⁵³⁵ Efsanelerde tavus kuşunun şeytanın cennete girmesine aracılık ettiği, şeytanın da Hz. Âdem ve Havvâ'yı kandırarak cennetten çıkarılmalarına sebep olduğu rivâyet edilmektedir. Bundan dolayı tavus kuşunun olumlu özelliklerinin yanında sesinin kötü olduğu, âh ederek bu duruma hayıflandığı ve ayaklarının çirkin olduğu belirtilmektedir.⁵³⁶

Tavus, *Dîvân*'da 2 yerde (141/1, 325/2) kullanılmıştır. Hayallerin renkten renge giren tavus kuşu gibi insanları aldattığı ve çoğu kişinin bu durumun farkında olmadığı belirtilmektedir:

Dönek hayâl bir 'ilâçdır emel işi
Dil-ber gibi endâm verir yoçdur dişî
Nice renge girer her dem t̄avus gibi
Aldanıyor bilmez bunu nice kişi (141/1)

Aczî, talihinin bir dem yaver gittiğini; ancak bir süre sonra âdeta kötülüğün simgesi olarak addedilebilecek tavus kuşunun sesi ile birtakım olumsuz durumların yaşandığını ifade etmektedir:

Nice demler uçdu gönül havâlarda
Yıldız şandı kendin meger semâlarda
T̄avus gibi ötdü nice yuvalarda
Eñ şoñ cefâ bezmine yan yatdı gönül (325/2)

11.4.2.16. Turna

Turna, uzun bacaklara ve boya sahip olup tok bir sesi olan; halk şairleri tarafından memleketten ayrı düşme, memlekete özlem ve göç temaları çerçevesinde ele alınan kuştur.⁵³⁷ Kimi zaman avlanan turnalar bu yönüyle âşığın gönlüne, tüylerinin sevgilinin başını süslemesi

⁵³⁵ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 227-228.

⁵³⁶ Besime Beste Keçeci, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 62.

⁵³⁷ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, s. 238-239.

itibariyle de sevgilinin saçına benzetilmektedir.⁵³⁸ Âşık edebiyatında haberci vasfı ön planda olan turnalar, güzelliğin işareti olarak da değerlendirilmektedir.⁵³⁹ Ayrıca turna ile irfan sahibi önderler de kastedilmektedir.⁵⁴⁰

Turna *Dîvân*'da müstakil 5 manzumede (236, 309, 326, 397, 518) ve 11 yerde (115/2, 129/3, 135/3, 136/2, 253/3, 318/3, 410/3, 424/3, 460/2, 420/3, 483/1) gerçek anlamı ile kullanılmıştır. Gerçek anlamı ile kullanılan yerlerde Aczî, turnalara seslenmiş; onlarla hasbıhal etmiş; bahar mevsimi ile öttüklerini, kış ile sıcak yerlere göçtüklerini belirtmiştir. Bunun dışında Aczî, güzel insanları (173/1, 406/3) turnaya benzeterek bu kuşu mecaz anlamı ile de kullanmıştır.

Aczî, güzel kızına tecavüz edildiğini belirterek hasımlarına iftira atan bir annenin kızını bu oyuna alet ettiği için şaşırılmaktadır. Kızın turna gibi güzel ve etkileyici olduğunu ve etrafında onu avlamak isteyen kötü kimselerin bulunduğunu belirtmektedir:

Bir ʔurnadır düşmemiş dengine
Yaylalardan inmiş gelmiş engine
Eṡrâfını avcı almış ʔolaşır
Ġarîb ʔurna imdâd arar kendine (173/1)

Türkmen dilberlerin seslerinin turna gibi güzel ve etkileyici olduğu vurgulanmaktadır:

Sesleri var ʔurna sesi ayrıca
Dilleri var sâde temiz ʔuruca
Türkmen dili ana dildir ʔoĠruca
İrḳ dilidir neş'e beyân etmede (406/3)

⁵³⁸ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 109.

⁵³⁹ Besime Beste Keçeci, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 65.

⁵⁴⁰ Levent DoĠan, "Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri", s. 623.

11.4.3. Sürüngenler

Aczî, *Dîvân*'ında sürüngenlerden akrep, ejder, fare, semender, timsah ve yılanı yer vermiş; bu hayvanları genellikle insanlara benzetmiştir.

11.4.3.1. Akrep

Farsça kejdüm olarak adlandırılan akrep, zehirli olup geceleri avlanan; gözleri iyi görmeyen bir hayvandır. Klasik Türk şiirinde öncelikle tehlikeli ve zehirli olması yönüyle ele alınmış ve akrebe çeşitli anlamlar yüklemiştir.⁵⁴¹ Sevgili ve onunla ilgili zülf, kâkül, rakip vb. gibi unsurlar akrebe benzetilmiştir. Buna ek olarak akrebe; bir şeyi ya da kimseyi önemsiz görüp değer vermeme, düşmanlık, kötü huy, gam vb. gibi gibi birçok olumsuz anlam da yüklenmiştir.⁵⁴² Sürüngenlerden olan akrep, *Dîvân*'da 9 yerde (35/5, 46/2, 93/20, 102/5, 200/2, 285/4, 344/5, 403/2, 419/3) kullanılmıştır. Aczî, bu kelimeyle genel olarak çevresine zarar veren tehlikeli insanları kastetmiştir.

Aczî, suçu olmadığı hâlde sürgün edildiğini; kendisini sürgün edenlerin akrepten daha tehlikeli ve kötü olduğunu; çok zulüm gördüğünü belirtmektedir:

Bir ma'şūmuz gerçi görmüyor gözleri
Diñlenmedi aşlā söylenen sözleri
Bir 'akrebden bed-ter o meş'ūm yüzleri
Neler çekdik zulmūñ bu 'iķābında biz (35/5)

Aczî, dünyanın durumunun değiştiğini; iyi ve kötünün iç içe geçtiğini; akrep gibi tehlikeli insanların çoğaldığını; hayatın eşeğe vurulan eski ağır semerler gibi insanın sırtına yükler vurduğunu ifade etmektedir:

⁵⁴¹ Erdem Can Öztürk, "Klasik Türk Şiirinde Akrep ve Anlam Çerçevesi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı 41, yıl 2019, s. 287.

⁵⁴² Akrebe yüklenen anlamlar için bakınız: Erdem Can Öztürk, "Klasik Türk Şiirinde Akrep ve Anlam Çerçevesi", s. 283-337.

İyi sözler şimdi yalan gibidir
Büyük küçük ' aqreb yılan gibidir
Hayât şimdi eski pâlân gibidir
Almış insân bunu şırta şaşınca (285/4)

11.4.3.2. Ejder

Ejderhâ, ejdehâ gibi isimlerle de anılan ejder; büyük yılan anlamına gelen Farsça bir kelimedir. Ejder; korkutucu, saldırgan ve sinsice hareket eden bir hayvandır. İnsanlara zarar verme, harâbelerde yaşama ve hazineleri koruma gibi anlamlar çerçevesinde ele alınan⁵⁴³ ejder; kuraklığın ve ölümün sembolü olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca ejder ile sevgilinin saçı arasında bağ kurulmuştur.⁵⁴⁴ Ejder kelimesi, *Divân*'da 7 yerde (28/2, 47/7, 147/9, 268/9, 429/1, 429/4, 433/2) kullanılmıştır. Aczî, merhametsiz; hırslı ve güçlü kimseleri ejdere benzetmiştir.

Aczî, vatanın içinde bulunduğu duruma bakarak köklü devlet geleneğinin merhametsiz ve kötü niyetli işgalciler tarafından tarumâr edildiğini belirtmiş; halkın bu duruma bir tepki vermesini istemiş ve onları uyanmaya davet etmiştir:

Biñ yıllık şeref nerde ne oldu şimdi
Çiniyor bu şrefi ejder uyanıñ (268/9)

İnsanın âdeta gözünü kör eden hırs duygusunu bir ejdere benzeten Aczî, bu duygunun esiri olan kişilerin mutluluk yüzü görmediğini belirtmektedir:

Hırş bir ejder yudar ferdi
Yurd içinde şaçar derdi
Hırşda refâh kimler gördü
Hırş tıygusun kaldırmalı (433/2)

⁵⁴³ Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabiat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar)*, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 219

⁵⁴⁴ Besime Beste Keçeci, *Âşk Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 114-115.

11.4.3.3. Fare

Fare, hızlı hareket eden ve zeki bir hayvan olarak değerlendirilen sürüngendir.⁵⁴⁵ Vücudunun küçük olmasına rağmen zararının büyük olması ve dünyaya tamâh etme yönüyle ele alınmaktadır.⁵⁴⁶ *Dîvân*'da tek bir yerde kullanılmıştır. Aczî, kendisini eleştiren insanların her yeri dolaştığını; duruma göre hareket ettiğini ve bu kişilerin tıpkı fare gibi olayları önceden sezdiğini belirtmektedir.

Bartı bartı böcek gibi gezersîñ
Amân neler hem de neler yazarsîñ
Boyanırsîñ renkden renge tez elden
Nerde ne var fâre gibi sezersîñ (343/1)

11.4.3.4. Semender

Semender, ateşin yakmadığı ve ateşte yaşadığı düşünülen; hakkında çeşitli mitolojik bilgiler bulunan bir hayvandır.⁵⁴⁷ Semender, âşığın yanıp kül olan gönlüne, sevgiliye, sevgilinin saçına ve rakibe benzetilmektedir.⁵⁴⁸

Dîvân'da semender tek bir yerde kullanılmıştır. Aczî, pişmanlık duygusu ile Allah'a niyaz etmekte; ateşleri mesken edinen semender gibi gönlünün hakiki aşkla yanmasını arzu etmektedir:

Eylerse bahâne ' Aczî'mi o meh-pâre
Semender gibi âteş-i sūzâna erişdir (287/7)

⁵⁴⁵ Levent Doğan, F. Sibel Bayraktar, "Türk Kültüründe ve Atasözlerinde Hayvanlarla İlgili İnanışlar", s. 243.

⁵⁴⁶ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 143.

⁵⁴⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 399.

⁵⁴⁸ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 196.

11.4.3.5. Timsah

Vahşi bir hayvan olan timsah; sıkıntı, elem ve bela ile ilişkili bir şekilde kullanılmaktadır.⁵⁴⁹ Timsah, *Dîvân*'da tek bir yerde (437/3) kullanılmıştır. Aczî, dönemindeki kızları eleştirdiği koşma nazım şekli ile yazdığı şiirde, onların her şeyden çabucak sıkıldığını; nazlı bir mizaçlarının bulunduğunu; timsah gibi sakin göründüklerini ancak tehlikeli olduklarını ve tavırlarına güvenilmeyeceğini belirtmektedir:

Nere gitse şıkılmış rûhları
Tâm taqlîdci çit kırıldım, şûhları
Oynanılmaz pek yamandır defleri
Bir timsâhdır naşil gönül vermeli (437/3)

11.4.3.6. Yılan/Mâr

Yılan, soğukkanlı bir sürüngendir ve tarih boyunca kendisine birçok anlam yüklenmiştir. İlahi bir varlık olduğuna inanılan yılan, tıp ilminin simgesi olarak kullanılmış; şeytânî bir varlık olarak da değerlendirilmiştir. Sevgili, sevgilinin saçları, sevgilinin âşığına yüz vermemesi yılanı benzetilmiştir.⁵⁵⁰

Dîvân'da genellikle sinsi ve hilekâr insanları ifade etmek amacıyla ele alınan yılan 12 yerde (93/20, 102/1, 102/3, 102/5, 112/1, 153/3, 158/2, 170/3, 285/4, 319/2, 377/3, 437/2); Farsça yılan anlamına gelen mâr ise 3 yerde (45/4, 45/5, 46/2) kullanılmıştır. Aczî, hocaların kişisel çıkarları için kullandığı şeriatı (102/3); aslen katil olan ama şeyh kılığına giren kişiyi (153/3); eleştiride ölçüyü kaçıranların lafızlarını (377/3); sapkın genç kızların yalan söyleyen dudaklarını (437/2) yılanı benzetmiştir.

⁵⁴⁹ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 204.

⁵⁵⁰ Besime Beste Keçeci, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, s. 137, 139.

Aczî, 31 Mart İsyanı'nı çıkaranların bir hırs uğruna bu girişimi yaptıklarını; söz konusu kişilerin dinin emirlerini istismar ederek tıpkı bir yılan gibi istedikleri şekle bürüdüklerini ifade etmektedir:

Çopdu yine ' ifritleriñ ' işyânı
Ezdi yine hırşîñ gücü insânı
Meded yâ Rab yok mu bunuñ imkânı
Şeri' atdır ellerinde yılan hey (102/3)

Aczî, görev yaptığı yerde imtihanda hazır bulunan; daha önce hırsızlıkla suçlanan kaymakamın insanların arasını bozabileceğini belirtmektedir:

Şu ihtirâs bir belâdır başlarda
Yılan gibi zehir şaçar işlerde
Böyle olan insân degil dirlikde
Çeker alır lezzet kıomaz aşlarda (112/1)

Ülkenin içinde bulunduğu savaş koşullarında İngiliz konsolosu Sir James'in av bahanesi ile istihbarî bilgi taşıyacağını düşünen Aczî, bunu engellemek için av yollarını sapa yerlerden geçecek şekilde düzenlemiştir. Yılan gibi sinsi olan bu kişiye karşı da herhangi bir şey belli etmemiş, ona tabii olduğu hissine kapılmasını istemiştir:

Haşmıma karşı sitemim rûhumdadır
Hem-dem olsa yılan baña ben uyarım (170/3)

11.4.4. Böcekler

Aczî, *Dîvân*'ında arı, karınca, kelebek ve sinek gibi böceklere yer vermiştir. *Dîvân*'da yer verilen böcekler genellikle insanların bazı davranışlarını betimlemek amacıyla ele alınmıştır.

11.4.4.1. Arı

Arı; uçarken çıkarttığı ses, bal yapması ve yuvası yönünden incelenmektedir.⁵⁵¹ *Dîvân*'da 2 yerde (55/11, 298/4) gerçek anlamı ile 4 yerde (93/10, 447/1, 455/3, 500/1) mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Aczî, arı kavramıyla insan ve onun davranışlarını kastedmiştir.

II. Meşrutiyet ilan edildiğinde Aczî, bazı insanların padişahın meşrûiyetini korumak için tıpkı arı gibi onu korumaya çalıştığını; bazılarının kişisel çıkarları için menfaatlerinin peşinde koştuğunu ve liyakatsizlerin önemli görevler üstlendiğini belirtmektedir:

Arı gibi pâdişâha koşanlar
Sinek gibi yağlı yere üşenler
Liyâkatsiz yükselerek çoşanlar
Añladılar feleğin kıof ihsânını (93/10)

Aczî, bir çiçek gibi olan sevgiliye ne kadar çok insan müptelâ olup onunla birlikte olursa sevgilinin şeref ve haysiyetinin yok olacağını dile getirmektedir:

Bir gülü ki bir kaç burun kıqlarsa
Bir kaç arı çiçegi çok yoqlarsa
Hangi güzel bundan şeref beklerse
‘ Aceb bunuñ neresinde hüner hey (455/3)

11.4.4.2. Karınca/Mûr

Karınca; durmadan çalışması ile bilinen, Hz. Süleyman'la olan ilişkisi çerçevesinde bilge olduğu belirtilen, kadirşinâs, küçük ve zayıf bir canlıdır.⁵⁵²

⁵⁵¹ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 174.

⁵⁵² Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabiat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar)*, s. 413.

Karınca 3 yerde (82/1, 311/3, 519/4), bu kelimenin Farsçası olan mûr ise 1 yerde (27/1) kullanılmıştır. Aczî, karıncayı gerçek anlamı ile 1 yerde (311/3) kullanmış; karıncayı Hz. Süleyman'a ve insan davranışlarına benzetmiştir.

İnsanların dış görünüşüne bakılmaması gerektiği; karınca gibi zayıf, güçsüz olan kişilerin kendi hâkimiyet alanlarında tıpkı Hz. Süleyman gibi güç ve iktidar sahibi olduğu belirtilmektedir:

Hâle bakma herkes sultân hânesinde
Karınca bir Süleymân'dır lânesinde
Döner bir çarh kimse bilmez sırrını
Çok söz vardır söylenir efsânesinde (82/1)

Gönül, aşk ateşi ile yanıp tutuşmaktadır. Ancak nasip olmadıktan sonra insanoğlunun tıpkı karınca gibi dolaşması boşunadır:

Mürâsâ garîb geşt ü güzâr eyler
Dil-i dîvâne efsûs bî-nevâdır (27/1)

11.4.4.3. Kelebek

Dîvân'da 1 yerde (227/2) kelebeğe yer verilmiş; kelebek için 11'li hece ölçüsü ile mesnevi (296. şiir) kaleme alınmıştır. Aczî, öğrencileri tarafından yakalanan kelebek için şiir yazdığı söz konusu müstakil manzumede kelebeğin süslü ve özgürlüğüne düşkün olduğunu vurgulamaktadır:

Güzel kelebek süslü tülûñ var
Çanadlarıñ hür açık yoluñ var (296/1)

Esîrligi istemezsiñ hîç de sen
Dersiñ şalıñ gezecegim kırdı ben (296/5)

Zarif bir duygu olan aşkın, tıpkı kelebek gibi sevgilileri dolaştığı ve her gönle konmadığı belirtilmektedir:

‘ Aşk bir kelebek çiçekler gezer
Her yere konmaz bir şeyler sezer
‘ Aşkıñ kitâbı hep böyle yazar
A‘ lâlîk başka ednâ başkadır (227/2)

11.4.4.4. Sinek

Sinek, rengi; çıkardığı sesi ve tatlı şeylere olan zaafı gibi hususlar çerçevesinde incelenen hayvandır.⁵⁵³ *Dîvân*’da 2 yerde (93/10, 386/2) sinek, 2 yerde de (450/1, 457/1) sivrisinek kullanılmıştır. Aczî, menfaatlerine düşkün insanların bu uğurda sinek gibi çıkarları için koşuşturduğunu (93/10); F. Nâfiz Uzluk’un eleştirilerinin sivrisinek vızıltısı gibi önemsiz şeyler olduğunu (386/2); anlayışlı kimselerin en küçük olaylardan ders aldığını (450/1) belirtmiştir.

Aczî, bir şeyin ilmî olmadığını belirtmek için o alanda vukûfiyet sahibi olunması gerektiği belirtmektedir. F. Nâfiz Uzluk’un ilim erbâbı olmadığını; âlim vasıflarını haiz olmak için öncelikle yumuşak huylu olunması gerektiğini dile getirmektedir. Bundan dolayı Uzluk’un eleştirilerinin kayda değer olmadığını belirtmektedir:

‘ İlmî, değil demek için ‘ ilim gerek
‘ Âlim olmak için tatlı hilim gerek
Hud-kâm için herze gerek, zulüm gerek
O, bir sinek vızıltısı ber-bâdedir (386/2)

Fikrî temelden yoksun, akıl süzgecinden geçirilmeyen sözler; boş ve anlamsızdır. Bu şekilde konuşan kişiler, başına bela açıp derde sokmaktadır. Bundan dolayı âdeta inlemektedir:

⁵⁵³ Önder Ertap, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, s. 198.

Fikir olmaz ise   ağıl ne yapar
Sivrisinek ağzı dertli söz olur
N -kes olan birbirine  aş atar
Đoroz değil onlar ancak  az olur (457/1)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÎVÂN-I ‘ACZÎ

A. METNİN TRANSKRİBE EDİLMESİNDE İZLENEN YÖNTEM

1. Metin Yusuf Ağa Kütüphanesi 42 Yu 10437 arşiv numaralı *Dîvân-ı ‘Aczî* ve 42 Yu 10451/1-2-3 arşiv numaralı *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi* adlı eserler karşılaştırılarak oluşturulmuştur.
2. *Dîvân-ı ‘Aczî* için D *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi* adlı eser için HB kısaltması kullanılmıştır. Ayrıca *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi* adlı eserin ciltleri HB1, HB2, HB3 olarak gösterilmiştir.
3. Müellif tarafından oluşturulan fihrist kısmı tarafımızca Roma rakamları ile verilmiştir.
4. Sayfa numaraları *Dîvân*’dan aynen alınmıştır. Müellifin sayfa numarası vermediği ya da tasarrufta bulunulan kısımlar dipnotta belirtilmiştir.
5. Metin içerisinde şiir numaraları ve beyit numaraları tarafımızca verilmiştir.
6. Metinde *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi* veya *Dîvân*’da yer almayan kelimeler - D, - HB1 şeklinde gösterilmiştir.
7. Aynı mısradaki kelime farklılıkları / işareti ile ayrılmıştır.
8. Müellif tarafından kaleme alınan Arapça ve Farsça şiirler orijinal harfleriyle verilmiştir.
9. Metinde imla hususiyetlerine ilişkin farklılıklar gösterilmemiştir.

10. Metinde tamamı yanlış yazılan ya da bazı yerde doğru bazı yerlerde yanlış yazılan kelimeler bulunmaktadır. Yanlış yazılan kelimeler dipnotta belirtilmiş, metne doğru yazımı alınmıştır.
11. Metnin bütününde yanlış yazılan kelimeler ilk yanlış geçtiği yerde belirtilmiş, diğer kısımlarda ifade edilmemiştir. Bazen doğru bazen yanlış yazılan kelimeler ise yanlış yazıldığı yerlerde belirtilmiştir.
12. Kelime sonlarında kullanılan hemzeler (◌) gösterilmemiştir.
13. Özel isimler büyük harfle yazılmıştır. Özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmıştır. Bunun dışında metinde kullanılan noktalama işaretleri müellife aittir.
14. Metin içerisinde yer alan ayet ve hadisler koyu olarak verilmiş ve anlamları dipnotta belirtilmiştir.
15. Metinde yer alan Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında İsmail Ünver'in "*Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*"⁵⁵⁴ makalesi esas alınmıştır.
16. Arapça tamlamalar "aḥkemü'l-ḥākim", Farsça tamlamalar ise "nezd-i Sübhān" örneğindeki gibi gösterilmiştir.
17. Vezin gereği, eksik hece okunması gereken yerlerde, vokalle bitip vokalle başlayan iki kelime müellif tarafından birleştirilerek tek vokale dönüştürülmüştür.⁵⁵⁵ Bu gibi durumlarda ilgili kelimeler *n'oldu*, *n'etdi*, *n'ideyim* şeklinde kesme işareti ile ayrılarak yazılmıştır.

⁵⁵⁴ İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Derneği Dergisi*, 9. cilt, sayı 1, Ankara, 1993, s. 51-89.

⁵⁵⁵ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2019, s. 42.

18. Metin içerisindeki mensur kısımlarda sayfa kenarlarının yıpranmasından kaynaklı okunamayan yerler [...] şeklinde gösterilmiştir.
19. Nesir şeklinde yazılan kısımlarda cümlenin anlamına göre metin tamiri yapılan kısımlar ve şiirlerde vezin gereği tasarrufta bulunan yerler köşeli parantez [] içerisinde verilmiştir.
20. Vezin gereği tasarrufta bulunan kelimeler belirtilmiştir. Vezni bozuk olan beyitler, dörtlükler ve şiirler belirtilmiştir.
21. Metinde -ib, -ib, üb, -ub ekleri -ip, -ip, üp, -up şeklinde verilmiştir.
22. Aczî, kelimelerin telaffuzu nasıl ise o şekilde yazılması gerektiğini düşünmektedir. Bu çerçevede *Dîvân*'da özellikle خواجه şeklinde yazılması gereken kelime metinde خوجه şeklinde yazılmıştır. Kelime tarafımızdan “hoca” şeklinde transkribe edilmiştir.
23. Okunamayan kelimelerin orijinal yazımını metne alınmıştır.
24. *Dîvân*'da yer alan; ancak *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*'nde yer almayan şiirler dipnotta belirtilmiştir.
25. Müellif tarafından eksik yazılan mısralar belirtilmiştir.
26. *Dîvân*'a Aczî tarafından çeşitli gazetelerde yayımlanan şiirler, ilgili gazeteden kesilerek *Dîvân*'a yapıştırılmıştır. Bu küpürlerin yer aldığı yerler ilgili sayfalarda dipnotta belirtilmiş olup *Dîvân*'a alınmamıştır.
27. *Dîvân*'da kullanılan ayetlerin Türkçeye çevirisi için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf> (21/04/2021) adresi kullanılmıştır.

28. Metin içerisinde yer alan hicri ve rumi tarihlerin miladi karşılığı verilirken Türk Tarih Kurumu'nun <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/> (15/04/2021) adresi kullanılmıştır.

B. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	'
ا	a / e / ā
آ	ā / a
ب	b
پ	p
ت	t
ث	ṯ
ج	c
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẓ
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s

ش	ṣ
ص	ṣ
ض	ẓ / ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	q
ك	k / g
ڭ	ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	v / ū / u / ü / o / ö
ه	h
ی	y / ı / ī

SONUÇ

İbrahim Aczî'nin Hayatı, Eserleri ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin) ile ilgili ulaşılan bilgiler şu şekildedir:

- 1- İbrahim Aczî, 1882-1965 yılları arasında hayatını sürdürmüştür; bu zaman zarfında devletin değişik kademelerinde memurluk, nahiye müdürlüğü ve öğretmenlik yapmış; 34 yıllık hizmetin ardından emekliye ayrılmıştır.
- 2- Aczî, emeklilik hayatı ile birlikte bir köşeye çekilmemiş; kendisini folklor araştırmalarına adanmış ve bu amaçla vefatına kadar çeşitli gazete ve dergilerde yazılar kaleme almıştır.
- 3- Aczî'nin Mülkiye Mektebi'nden Konya'ya sürgün edilmesi, o sırada Konya'da sürgün hayatı yaşayan Ebüzziyâ Tevfik Bey gibi önemli isimlerle tanışmasına vesile olmuştur.
- 4- İbrahim Aczî, Harf İnkılabı'ndan sonra bile Osmanlı Dönemi harfleriyle şiirler kaleme almaya devam etmiştir.
- 5- Aczî'nin Osmanlı Dönemi harfleriyle kaleme aldığı 39 eseri tespit edilmiştir. Ayrıca Aczî'nin *Anadolu* (6), *Işık* (24), *Öz Demokrat Konya* (20), *Sabah* (12), *Yeni Konya* (40), *Yeni Meram* (21) gazeteleri ile *Folklor Postası* (1) ve *Konya Halkevi* (16) dergilerinde yayımlanan birçok yazısına ulaşılmıştır.
- 6- Aczî, eserlerinde ağırlıklı olarak kendi hayat serüvenine yer vermiştir. Buna ek olarak Mevlânâ ve *Mesnevî*, halk şairleri ve hayatları, Konya ve çevresi, İslam inanç ve esaslarına dair bilgiler, dinî-tasavvufî şahsiyetler, hadis-i şerîfler gibi birçok konuyu da çalışma konusu seçmiştir. Gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarda Mevlânâ ve

Mesnevî, şairlerin hayatları, Aczî'ye ait şiirler, eleştiri yazıları, gezdiği yerlere ilişkin notlar önemli yer tutmaktadır.

- 7- Aczî'nin bütün şiirlerini (hem hece hem aruz ile kaleme alınmış) bir araya toplama gayreti ile oluşturduğu *Dîvân-ı 'Aczî'* nin giriş kısmında müellif tarafından oluşturulan bir fihrist yer almaktadır. Fihristte Aczî tarafından şiirlerin başı ve adı verilmiştir. Ancak *Dîvân*, sürekli yenilenen/şiirler eklenen bir mahiyette olduğu için fihriste yazılmayıp *Dîvân'* a sonradan eklenen 81 şiir bulunmaktadır.
- 8- *Dîvân-ı 'Aczî*, Aczî'nin hayat hikâyesi çerçevesinde, toplam 521 şiiri ihtiva etmektedir. Şiirler, Aczî tarafından bulunulan muhit ve zaman göz önünde bulundurularak tertip edilmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında, *Dîvân* aynı zamanda Aczî'nin hayatı hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır.
- 9- *Dîvân'* da yer alan 521 şiirin 4'ü Arapça, 9'u Farsçadır. Ayrıca eserde yer alan 5 şiirin 1'i Âşık Dercî'ye, 2'si Âşık Rıza'ya ve 2'si de Mahbûb Efendi'ye aittir.
- 10- *Dîvân'* da yer alan Arapça ve Farsça şiirler (466. şiir hâriç) Aczî tarafından tercüme edilmiştir. Bu husus onun Arapça ve Farsçaya olan vukûfiyetini de göstermektedir.
- 11- *Dîvân'* da Aczî tarafından kaleme alınmış 516 şiirin 110'unda mahlas kullanılmamıştır. Mahlas kullanılan şiirlerinde genellikle Aczî, 2 şiirinde ise (251 ve 252. şiirler) Nihânî mahlası kullanılmıştır.
- 12- *Dîvân'* da Aczî'nin kimi zaman kendi şiirlerini (366. şiir gibi) şerh ettiği görülmektedir.
- 13- *Hayâtum ve Hayâl Bahçesi* adlı eserde yer alan 221 şiir *Dîvân'* da da bulunmaktadır.
- 14- Aczî'nin şiirleri, ilgili olaylara ilişkin kaleme alındığı için döneme ve söz konusu durumlara şahitlik eden bir yapı arz etmektedir. Bundan dolayı *Dîvân*, hem yurt geneli

hem de Konya ve çevresi özelinde tarihî ve kültürel olaylara ilişkin önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

15- Aczî, sade bir dille şiirler kaleme almış, ağır ve ağıdalı bir dil kullanımını eleştirmiştir.

Bunun yanı sıra ağıdalı bir dille şiirler yazabileceğini de ifade etmiştir.

16- Aczî, şiirlerinde dinî-tasavvufi muhtevaya çok fazla yer vermeyip genellikle tabiat ve ona ilişkin unsurları yoğun olarak ele almıştır.

17- *Dîvân*'da 3 ayet ve 1 hadis rivayeti iktibas yoluyla kullanılmıştır.

18- Aczî'nin şiirlerinde Türklük duygusu yoğun bir şekilde hissedilmekte ve vatan kavramı önemli bir yer tutmaktadır.

19- Aczî; Âşık Dercî, Âşık Rıza ve Mahbûb Efendi ile şiir ile mektuplaşmış; kendisini eleştiren Abdûlbâki Gölpinarlı, Cahit Öztelli, Feridun Nâfız Uzluk ve Necati Elgin'e yönelik eleştiri mahiyetinde şiirler kaleme almıştır.

20- Aczî, döneminde yapılan dil ve imla ile ilgili tartışmalardan etkilenmiştir. Kelimelerin yazımında bundan dolayı tutarsızlıklar göze çarpmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

ACAR, Ayşe, *İbrahim Aczî Kendî'nin Rubâileri (Son 180 Rubâi)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2019.

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Mûzîlû'l-İlbâs amme's-tehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-nâs*, Mektebetü'l-Kudsî, Beyrut, 2. cilt, 1351.

AÇIL, Berat, "Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler", *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı 5, yıl 2015/Bahar, s. 1-28.

AHMED RÎF'AT, *Lugât-ı Târîhiyye ve Coğrâfiyye*, 1. cilt, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul, 1299.

AHTERÎ MUSTAFA EFENDÎ, *Ahterî-i Kebîr*, Nadir Eserler Kitaplığı, 2. Baskı, İstanbul, 2014.

AKALIN (ERYAVUZ), Şebnem, "Hatuniye Medresesi", *DİA*, İstanbul, 1997, 16. cilt, s. 503.

AKALIN, Şükrü Haluk, "Cumhuriyet Döneminde Türkçe", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 18. cilt, s. 15-53.

AKDAĞ, Soner, "Klasik Türk Edebiyatı'nda Adına Mesnevîler Yazılan Kadın: "Züleyhâ"", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, yıl 2009, cil 16, sayı 40, s. 59-74.

AKKOYUN KOÇ, Tuğba, "Bamsı Beyrek Boyundaki Kişi Adlarının N. Hartmann'ın Ontolojisine Göre Yeniden Yorumlanması", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 69, yıl 2020, s. 207-223.

AKSOY, Ömer Asım vd., *Türkiye 'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III*, TDK Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2019.

AKSOYAK, İsmail Hakkı, “Taşrada Değerli Bir Kültür Adamı: İbrahim Aczî Kendi”, *Prof. Dr. Mehmet Arslan'a Armağan* (Ed. H. İbrahim Delice vd.), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2019, s. 199-204.

AKTAŞ, Hasan, *Çağdaş Türk Şiirinde Kuşlar*, Yort Savul Yayınları, 1. Baskı, Edirne, 2005.

AKÜN, Ömer Faruk, *Divan Edebiyatı*, İSAM Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014.

AKYILDIZ, Ali, “Mekteb-i Mülkiyye”, *DİA*, 3. Basım, Ankara, 2019, Ek-2. cilt, s. 238-240.

ALBAYRAK, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2010.

_____, “Hüseyin Kâzım Kadri”, *DİA*, İstanbul, 1998, 18. cilt, s. 554-555.

_____, “Türk Folklor Araştırmaları”, *DİA*, İstanbul, 2012, 41. cilt, s. 540-541.

_____, “Türk Halk Şiirinde Biçim ve Tür Sorunu”, *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, cilt 2, sayı 3-4, yıl 2009, s. 133-186.

ALİ CEVÂD, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrâfya Lugâtı*, Kısım-ı Evvel Lugât-ı Coğrâfya, Mahmûd Beg Matbaası, Dersaâdet, 1313.

_____, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrâfya Lugâtı*, Kısım-ı Evvel Lugât-ı Coğrâfya, Cild-i Sâni, Kasbâr Matbaası, İstanbul, 1314.

ALİŞ, Şehnaz, *Servet-i Fünûn Dergisinde Küçük Hikâye-Mensur Şiir Manzum Hikâye (1896-1901)*, Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul, 1994.

ALTINTAŞ, Ayten, “Feridun Nâfiz Uzluk ve Tıp Tarihi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, güz 2018, sayı 9, s. 282-287.

ANDI, Kübra, *Servet-i Fünûn Mecmuasının Sistemik İndeksi (1891-1901)*, İstanbul Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997.

ARABACI, Caner, *1900-1924 Yılları Arası Konya Medreseleri*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1996.

ARABACI, Caner, AYHAN, Bünyamin vd., *Konya Basın Tarihi*, Palet Yayınları, 2. Baskı, Konya, 2009.

ARAT, Reşid Rahmeti *Eski Türk Şiiri*, TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 1991.

ARTUN, Erman, *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri*, Karahan Kitabevi, 3. Baskı, Adana, 2013.

_____, *Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler- Kavramlar*, Karahan Kitabevi, 1. Baskı, Adana, 2014.

_____, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Edebiyat Tarihi/Metinler*, Karahan Kitabevi, 10. Baskı, Adana, 2018.

ÂSAF HÂLET ÇELEBİ, *Mevlânâ Hayatı-Şahsiyeti-Eserlerinden Parçalar*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

_____, *Ömer Hayyâm*, Varlık Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1963.

AVÂNZÂDE MEHMED SÜLEYMAN, *Gizli Lisân (Lisân-ı Ezhâr)*, Haz. Yahya Hazini, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2018.

AYDIN, Nilgün, *Konya Âşıklık Geleneği (18-19.yy) Âşık Şem'i ve Şiir Dünyası (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2019.

AYVAZOĞLU, Beşir, “Çiçek ve Renk Adlarına Dair”, *Türk Yurdu*, cilt 21, sayı 162-163, s. 62-65.

_____, *Güller Kitabı: Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme*, Kapı Yayınları, 10. Basım, İstanbul, 2008.

BATUK, Cengiz, “Nemrud”, *DİA*, İstanbul, 2006, 32. cilt, s. 554-555.

BAYRAM, Yavuz, “Klasik Türk Şairlerinin Gözüyle Meyveler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007, s. 220-227.

_____, “Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4 Fall 2007, s. 209-219.

_____, *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ile Anlam Çerçevesi (I. cilt)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Samsun, 2001.

BAYTOP, Turhan, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, TDK Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2007.

BİLGİN, Hafize Vuslat, *İbrahim Aczî Kendî'nin Rubâileri (İlk 180 Rubâi)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2018.

BİLKAN, Ali Fuat, *Nâbî'nin Kasideleri ve Kasideciliği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 1987.

BOSTAN, İdris, “Kılıç Ali Paşa”, *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 411-412.

BOTSALI, Saliha Görük, *Türk İslam Edebiyatında Dünya ve Ahiret*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2010.

BURSALI MEHMED TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, 1. cilt, İstanbul, 1333.

CAN, Şefik, *Mevlânâ'nın Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1995.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2005.

CENGİZ, Semra, *Feyzi Halıcı'nın Hayatı Edebi Şahsiyeti ve Eserleri*, Selçuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1993.

CEYHAN, Semih, “Şemsü'l-Maârif”, *DİA*, İstanbul, 2010, 38. cilt, s. 531-533.

CEYLAN, Ömür, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı Yayınları, 4. Baskı, 2015.

_____, “Taşranın Altın Çiçeği Safran”, *Osmanlı Araştırmaları*, Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan-II, 26. cilt, sayı 26, yıl 2005, s. 147-162.

CEYLAN, Serdar, “İbrahim Aczî Kendi (1883-1965)”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Vefatının 50. Yılında İbrahim Aczî Kendi (1883-1965) Özel Sayı*, cilt 15, sayı 18, yıl 2015, s. 274-277.

COŞAR, Asiye Mevhibe, “Cumhuriyet Dönemi Dil Hareketleri ve Dil Tartışmaları”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 18. cilt, s. 65-73.

CUNBUR, Müjgan, “Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 1, sayı 1, yıl 1963, s. 203-217.

ÇELEBİOĞLU, Amil *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, “Kültür ve Edebiyatımızda Allah”, MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 93-108.

_____, *Mesnevî-i Şerîf Manzum Nahîfî Tercümesi*, 3 cilt, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1967.

ÇELEBİOĞLU, Ayşe, “Klasik Türk Şiirinde Menekşe”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, sayı 37, yıl 2016, s. 161-182.

ÇELİK, Ahmet, “Konya’da Okul Anıları-I İbrahim Aczî’nin Okul Anıları”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Vefatının 50. Yılında İbrahim Aczî Kendi (1883-1965) Özel Sayı*, Cilt 15, Sayı 18, yıl 2015, s. 277-288.

_____, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Konya Öğretmenleri*, Konya Belediyesi Kültür Yayınları 414, Konya, 2020.

ÇELİK, İsa, “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinin Yedinci Cildi Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 20, Erzurum, 2020, s. 85-98.

ÇETİN, Atilla, “Gürsel, Cemal”, *DİA*, İstanbul, 1996, 14. cilt, s. 326-327.

_____, “İnönü, Mustafa İsmet”, *DİA*, İstanbul, 2000, 22. cilt, s. 316-319.

ÇORUHLU, Yaşar, *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik, Dinî ve Edebî Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi II*, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2019.

_____, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, 3. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010.

DEMİREL, Şener, “Divan Şiirinde Erguvân”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8 Fall 2009, s. 995-1014.

_____, “Mevlânâ’nın Mesnevî’si ve Şerhleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, cilt 5, sayı 10, 2007, s. 469-504.

DEMİRKENT, Işın, “Kılıçarslan I”, *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 396-399.

DEMİRSOY, Adem, *Konya'da Basının Gelişmesi ve Yeni Konya Gazetesi*, Selçuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2003.

_____, *Konya Basınında Afif Evren (1922-1977)*, Selçuk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Konya, 2008.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 30. Baskı, Ankara, 2013.

DIVARCI, İbrahim, “Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi”, *Z Kültür-Sanat-Şehir Tematik Dergi*, 2021/5, s. 166-167.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1983.

DİZDAROĞLU, Hikmet, “Halk Şiirinde Türler”, *Türk Dili Dergisi Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, yıl 1968, cilt 19, sayı 207, s. 186-293.

DOĞAN, Hasan, “Klasik Türk Şiirinde Çiçekler”, *Çiçek Kitabı*, Haz. Emine Gürsoy Naskali, Dergâh Yayınları, 1. Baskı, 2018, s. 419-435.

DOĞAN, Levent, “Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı 12, yıl 2001, 615-659.

DOĞAN, Levent, BAYRAKTAR, F. Sibel, “Türk Kültüründe ve Atasözlerinde Hayvanlarla İlgili İnanışlar”, *Türk Kültürü Aylık Dergi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, Nisan 2002, yıl XL, sayı 468, s. 229-256.

DOĞRUYOL, Hasan, “Erguvan Üzerine”, *Yedi İklim Aylık Dergi*, Nisan 2005, 18. cilt, 181. sayı, s. 33-35.

DURMUŞ, İsmail, “Vezin”, *DİA*, İstanbul, 2013, 43. cilt, s. 77-79.

DURŞUN, Davut, “Bayar, Celâl”, *DİA*, İstanbul, 1992, 5. cilt, s. 216-218.

EKEN, Güven vd., *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları*, Doğa Derneği, 2. cilt, Ankara, 2006.

EMECEN, Feridun, “Süleyman Paşa”, *DİA*, İstanbul, 2010, 38. cilt, s. 94-96.

ERBAŞ, Ali, “Tübâ”, *DİA*, İstanbul, 2012, 41. cilt, s. 316-317.

ERCİLASUN, Bilge, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit, 1. Türkçü Tenkit*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1995.

ERGUN, Pervin, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2012.

ERTAP, Önder, *Dîvân Şiirinde Hayvan Motifi*, Balıkesir Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 1996.

ERÜNSAL, İsmail E., “Yûsuf Ağa Kütüphanesi”, *DİA*, İstanbul 2013, 44. cilt, s. 7-8.

ESKİGÜN, Kübra, *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş, 2006.

FATİN DAVUD, *Fatin Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr)*, Haz. Ömer Çiftçi, Kültür Bakanlığı Yayınları Kültür Eserleri Dizisi 469 (e-kitap), Ankara, 2017.

FUZÛLÎ, *Rind ü Zâhid*, Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 108, TTK Basımevi, Ankara, 1956.

FÜRÛZANFER, Bedûz-Zaman, *Mevlânâ Celâleddin*, çeviren F. Nâfiz Uzluk, MEB Yayınları, İstanbul, 1963.

GÖKALP, Ziya, *Küçük Mecmua*, 20 Teşrin-i Sâni 1338/20 Kasım 1922, yıl 1, sayı 23.

GÖKYAY, Orhan Şaik, “Divan Edebiyatında Çiçekler I”, *Güçlük Nerede? (Seçme Makaleler 3)*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s. 55-90.

_____, “Divan Edebiyatında Çiçekler III”, *Güçlük Nerede? (Seçme Makaleler 3)*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s. 91-110.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Dîvân-ı Kebîr Gül-Deste*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1955.

_____, “Mesnevî’nin VII. Cildi”, *Şarkiyat Mecmuası*, VI. cilt, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1966, s. 11- 18.

_____, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1951.

_____, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2018.

GÜLAKAN KAMAN, Sevda, “Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/8 Spring, 2015, s. 1137-1154.

GÜLEÇ, İsmail, *Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2008.

GÜLHAN, Abdülkerim, “Divan Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Benzetmeler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/5 Fall 2008, s. 345-375.

GÜNGÖR, Mevlüt, “Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Lokman”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1978, 35. cilt, s. 167-178.

GÜNGÖR, Zülfikar, “Edebiyatımızda Gül Sembolü ve Peygamberimiz”, *Gül Kitabı Gül Kültürü Üzerine İncelemeler*, Ed. Bilal Kemikli, Selami Turan, Isparta Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları: 1, Isparta, 2010, s. 29-38.

_____, “Türk-İslam Edebiyatının Kaynağı Olarak Hadisler”, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, *İslami İlimler Dergisi Yayınları*, Çorum, 2007, 201-211.

_____, “Türk-İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Kur’ân-ı Kerim”, *İslamî İlimler Dergisi I. Kurân Sempozyumu, İslamî İlimler Dergisi Yayınları*, 2007, s. 178-188.

GÜR, Âlim, *Ebüzziyâ Teyfik’in Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 1990.

GÜZELYÜZ, Ali, *Ömer Hayyâm Rubâiler*, Kabalcı Yayıncılık, Kabalcı Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2012.

HALÎFÂT, Sahbân, “Ebü’l-Alâ el-Maarri”, *DİA*, İstanbul, 1994, 10. cilt, s. 287-291.

HANİOĞLU, M. Şükrü, “Abdullah Cevdet”, *DİA*, İstanbul, 1988, 1. cilt, s. 90-93.

HARMAN, Ömer Faruk, “Firavun”, *DİA*, İstanbul, 1996, 13. cilt, s. 118-121.

_____, “İlyâs”, *DİA*, İstanbul, 2000, 22. cilt, s. 160-162.

_____, “İsâ”, *DİA*, İstanbul, 2000, 22. cilt, s. 465-472.

_____, “Süleyman”, *DİA*, İstanbul, 2010, 38. cilt, s. 56-60.

_____, “Yâfes”, *DİA*, İstanbul, 2013, 43. cilt, s. 174-175.

_____, “Yûsuf”, *DİA*, İstanbul, 2013, 44. cilt, s. 1-5.

HİNÇER, Bora, “İhsan Hınçer’in Yaşam Öyküsü”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Kasım 1979, sayı 364, yıl 31, cilt 19, s. 8814-8821.

HİNÇER, İhsan, “Öztelli’nin Hayatı, Çalışmaları, Yapıtları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Şubat 1979, sayı 355, yıl 30, cilt 18, s. 8562-8563.

HÜSEYİN KAZIM KADRİ, *Türk Lugatı*, Devlet Matbaası, 1. cilt, İstanbul, 1927.

_____, *Türk Lugatı*, Devlet Matbaası, 2. cilt, İstanbul, 1928.

_____, *Türk Lugatı*, Maarif Matbaası, 3. cilt, İstanbul, 1943.

_____, *Türk Lugatı*, Cumhuriyet Matbaası, 4. cilt, İstanbul, 1945.

“İtır”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 11. cilt, s. 5508.

İBN MANZÛR, *Lisânü’l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, t.y., 5. cilt.

İLERİ, Volkan, *Melek-zâde Ahî Rustem Dârâ’nın Şahnâme-i Ahî Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2019.

İLTAŞ, Davut, “Tahâvî”, *DİA*, İstanbul, 2010, 39. cilt, s. 385-388.

İNAL, İbnü’l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü’ş-Şuarâ)*, Haz. Müjgân Cunbur, AKM Yayınları 203, 1. Baskı, 1. cilt, Ankara, 1999.

_____, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü’ş-Şuarâ)*, Haz. Hidayet Özcan, AKM Yayınları 433, 1. Baskı, 3. cilt, Ankara, 2000.

_____, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü’ş-Şuarâ)*, Haz. Ayşegül Celepoğlu, AKM Yayınları 433, 1. Baskı, 5. cilt, Ankara, 2013.

_____, *Son Sadrazamlar*, Dergâh Yayınları, 3 cilt, 3. Baskı, İstanbul, 1982.

İNALCIK, Halil, “Osmanlı Beyliği’nin Kurucusu Osman Beg”, *Belleten*, cilt 71, sayı 261, yıl 2007, s. 479-536.

“Kadife Çiçeği”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 12. cilt, s. 6167.

KAFESOĞLU, İbrahim, “Alparslan”, *DİA*, İstanbul, 1989, 2. cilt, s. 526-530.

KAHRAMAN, Bahattin, “Balıkesirli Râsîh”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 6, sayı 10, yıl 2003, s. 61-74.

KALENDER, Ruhi, “Türk Musikisi’nde Kullanılan Makamların Tesirleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 1987, cilt 29, sayı 1, s. 361-375.

KARABACAK, Mestan, *Konyalı Bir Folklor Araştırmacısı Dr. Mehmet Önder*, Selçuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1993.

KARAGÖZ, İsmail (Yayına Haz.), *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah’ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, DİB Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2011.

_____, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2015.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1999, 9. cilt.

_____, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2007, 8. cilt.

KARAMAN, Gülay, “Perîşân Çiçek Sünbül ve Klasik Türk Şiirinde İşlenişi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, cilt 1, sayı 2, yıl 2012, s. 288-319.

KARAMANLIOĞLU, Ali F., “Gelincik”, *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, sayı 57, yıl Temmuz 1967, Ankara, s. 660-662.

KARATAŞ, Turan *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 4. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2018.

KARTAL, Ahmet, *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

KAYA, Bayram Ali, “Klâsik Türk Şiirinde Şifâlı Bitkiler Üzerine Bir Deneme”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı 15, İstanbul 2015, 263-314.

KAYA, Doğan, *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2014.

KEÇECİ, Besime Beste, *Âşık Şiirinde Hayvan Sembolizmi*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2018.

KELEŞ, Reyhan, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2016.

KENDİ, İbrahim Aczî, “Âşık Abdal Hasan” , *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Şubat 1943, sayı 52, s. 17-28.

_____, “Âşık Çaloğlu” , *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, İkinci Kanun 1943, sayı 51, s. 42-46.

_____, “Âşık Dervişî”, *Konya Aylık Kültür Dergisi*, Mayıs 1942, sayı 43, s. 40-44.

_____, “Âşık Hicrânî” , *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ağustos- Eylül 1943, sayı 58-59, s. 44-48.

_____, “Âşık Hikmetî”, *Folklor Postası*, Nisan 1945, cilt 1, sayı 7, sayfa 12.

_____, “Âşık Hüseyin”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Birinci Kanun 1943, sayı 50, s. 43-50.

_____, “Âşık İrgin”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Birinci Teşrin 1942, sayı 48, s 55-59.

_____, “Âşık Kul Mahmut”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Temmuz 1942, sayı 45, s. 47-50.

_____, “Âşık Kul Mustafa”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Haziran 1942, sayı 44, s. 49-53.

_____, “Âşık Muslu”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, İkinci Teşrin 1942, sayı 49, s. 55-61.

_____, “Âşıklar”, *Konya Aylık Kültür Dergisi*, Nisan 1942, sayı 42, s. 48-55.

_____, *Âşık Şem ’i Konuşuyor*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1951.

_____, “Cönkler, Şairler, Âşıklar”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Kasım-Aralık 1964, sayı 97-98, s. 9-11.

_____, “Cönkler Âşıklar Âşık Sazlı”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran 1947, sayı 102-103-104, s. 8-9.

_____, *Felek Rüzgarı*, Yıldız Basımevi, Konya, 1961.

_____, *Hayal Bahçesi ve Hayatî Kit’alarım*, Güven Matbaası, Konya, 1954.

_____, “Karacaoğlan”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ağustos 1942, sayı 46, s. 46-65.

_____, *Konya Mezar Folkloru*, Yenikitap Basımevi, Konya, 1959.

_____, *Mevlânâ ve Ruh-u Mesnevî*, Kanaat Matbaası, Konya, 1959.

_____, *Mevlânâ ve Ruh-u Mesnevî 1 inci Kitap*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1953.

_____, “Mitholoji Âşıklar-Cönkler Halk Şairi Sadaî” , *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ağustos-Eylül 1948, sayı 118-119, s. 18-20.

_____, “Şairler, Âşıklar” , *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık 1947, sayı 108-109-110, s. 10-12.

_____, “Şairler Âşıklar Şair Fahrî” , *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Ekim-Kasım 1948, sayı 120-121, s. 37-40.

KILAVUZ, Ahmet Saim, “Azrâil”, *DİA*, İstanbul, 1991, 4. cilt, s. 350-351.

KOMİSYON, “Konya”, *Yurt Ansiklopedisi Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını*, 7. cilt, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1983, s. 5097-5277.

KOMİSYON, *Konya İl Yıllığı 1967*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, t.y..

KONCU, Hanife, “Yûsuf u Züleyhâ”, *DİA*, İstanbul, 2013, 44. cilt, s. 38.

KORKMAZ, Zeynep, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, “Cumhuriyet Devrinde Türk Dilindeki Gelişmeler”, TDK Yayınları, 1. cilt, Ankara, 2005, s. 909-919.

KURNAZ, Cemal, ÇELTİK, Halil, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2013.

KÜÇÜK, Cevdet, “Abdülhamid II”, *DİA*, İstanbul, 1998, 1. cilt, s. 216-224.

_____, “Mehmed V”, *DİA*, Ankara, 2003, 28. cilt, s. 418-422.

_____, “Mehmed VI”, *DİA*, Ankara, 2003, 28. cilt, s. 422-430.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit, “Kendi, İbrahim Aczi”, *Konya Ansiklopedisi*, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya Kültür A.Ş Kültür Yayınları 209, 5. cilt, Konya, 2013, s. 149.

“Lavanta”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 14. cilt, s. 7390.

LEVEND, Ağâh Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TTK Basımevi, Ankara, 1960.

“Leylak”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 14. cilt, s. 7460.

MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmânî Yâhûd Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, 2. cilt, Matbaai Âmire, 1311.

MEMİŞ, Mustafa, *Feyzi Halıcı'nın Hayatı ve Halk Edebiyatına Katkıları*, Celal Bayar Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2010.

MERTCAN, Mehmet, “Ermenek Kazasının İdari Yapısı (1864-1920)”, *Ermenek Araştırmaları I*, Ed. Hüseyin Muşmal vd., Palet Yayınları, Konya, 2018, s. 503-518.

MEVLÂNÂ CELÂLÜ'D-DÎN MUHAMMED BELHÎ, *Mesnevî-i Manevî*, İntişârât-ı Dûstân, 8. Baskı, Tahran, 1966.

NAZİK, Sıtkı, *Klasik Türk Şiirinde Cennet ve Cehennem*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ, 2015.

NECATİGİL, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, 12. Baskı, İstanbul, 1985.

OCAK, Ahmet Yaşar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar), TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1999.

ONAY, Ahmet Talât, Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat, Ankara, 2016.

_____, Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, Haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1996.

_____, Türk Şiirlerinin Vezni, Hazırlayan Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1996.

ÖNAL, Sevda, "Klasik Türk Edebiyatında Lâle ve Edebî Bir Tür Örneği Olarak Lâle Şiirleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2 Winter 2009, s. 911-927.

ÖNDER, Mehmet, *Konya Çeşme ve Şadırvanları*, Ülkü Basımevi, Konya, 1955.

ÖZCAN, Azmi, "Otuzbir Mart Vak'ası", *DİA*, İstanbul, 2007, 34. cilt, s. 9-11.

ÖZERDEN, Gülümser, *Divan Şiirinde Servi (15. ve 16. Yüzyıllar)*, Yüksek Lisan Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana, 2015.

ÖZERVARLI, M. Sait, "Melek (İslam İnancında Melek)", *DİA*, Ankara, 2004, 29. cilt, s. 40-42.

ÖZKAN, Mustafa, "Osmanlı Türkçesi", *DİA*, İstanbul, 2007, 33. cilt, s. 483-485.

_____, "Yenileşme Sürecinde Türk Dili", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, yıl 2004, cilt 32, s. 81-109.

ÖZÖNDER, Hasan, “Mevlânâ Türbesi Mescid ve Semâ-hânesi’nin Son Nakkaş ve Hattatı Konyalı Mahbûb Efendi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl 1994, cilt 1, sayı 1, s. 93-108.

_____, “Uzluğ, Feridun Nafiz”, *DİA*, İstanbul, 2012, 42. cilt, s. 257-258.

ÖZSARAY, Mustafa, “Osmanlı Belgelerinde Kullanılan Tarih Türleri”, *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, I (2009), s. 28-41.

ÖZTELLİ, Cahit, “Folklorcularımız: İbrahim Aczi Kendi”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Mart 1958, sayı 104, yıl 9, cilt 5, s. 1658-1659.

ÖZTÜRK, Ali, “İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ”, *İslâmî İlimler Dergisi*, yıl 14, cilt 14, sayı 2, 2019, s. 27-41.

ÖZTÜRK, Cemil, “İdâdî”, *DİA*, İstanbul, 2000, 21. cilt, s. 464-466.

ÖZTÜRK, Erdem Can, “Klasik Türk Şiirinde Akrep ve Anlam Çerçevesi”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı 41, yıl 2019, 283-337.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 15. baskı, İstanbul, 2007.

PARLATIR, İsmail, “II. Meşrutiyet Sonrası Türk Dili”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 15. cilt, s. 148-153.

_____, “Servet-i Fünun”, *DİA*, İstanbul, 2009, 36. cilt, s. 573-575.

SADETTİN NÜZHET, MEHMED FERİD, *Konya Vilâyeti Halkiyâtı ve Harsiyâtı*, Vilayet Matbaası, Konya, 1926.

SADREDDİN KONEVÎ, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Tercüme eden Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 196-197.

SAKAOĞLU, Saim, “Kışmir, Celaledin”, *Konya Ansiklopedisi*, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya Kültür A.Ş Kültür Yayınları 209, 5. cilt, Konya, 2013, s. 203.

“Sansar”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 19. cilt, s. 10160.

SARGUT, Meşkure, *Hak ve Halk Yolunda Mevlana*, Azim Yayınları, Konya, 1958.

SARIÇELİK, Kerim, *Osmanlı Devri Konya’sında Modern Eğitim-Öğretim (1869-1919)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2009.

SELÇUK, Seval, *A. Rıdvan Bülbül Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Selçuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.

SEVİM, Ali, “Keyhüsrev I”, *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 347-349.

_____, “Keyhüsrev II”, *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 349-350.

_____, “Keyhüsrev III”, *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 351-352.

_____, “Süleyman Şah I”, *DİA*, İstanbul, 2010, 38. cilt, s. 103-105.

SIRMA, İhsan Süreyya, *Peygamberler Tarihi*, Beyan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2015.

“Sincap”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 20. cilt, s. 10552-10553.

SONA, Fatih, “Divan Şiirinde Karanfil”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 8, sayı 41, Aralık 2015, s. 307-315.

“Susam”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 21. cilt, s. 10892-10893.

SÜMER, Faruk, “Keykubad I”, *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 358-359.

_____, “Keykubad II”, *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 359-360.

_____, “Keykubad III”, *DİA*, Ankara, 2002, 25. cilt, s. 360-361.

SÜMER, Faruk, ALBAYRAK, Nurettin, “Köroğlu”, *DİA*, Ankara, 2002, 26. cilt, s. 268-270.

ŞAHİN, Bekir, “Arifi Paşa (Mehmet Arifi Paşa)”, *Konya Ansiklopedisi*, Ed. Mehmet Birekul, Konya Kültür A.Ş Kültür Yayınları 153, 1. cilt, Konya, 2010, s. 256-257.

ŞAHİN, Muhammed, *Mesnevî'yi Tenkid*, Güven Basımevi, İstanbul, 1946.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaâdet, 1317.

_____, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihrân Matbaası, 6 cilt, Ankara, 1306-1316.

ŞENER, Halil İbrahim, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir, 1985.

TAPUR, Tahsin, “Barcın Yaylası (Karaman/Sarıveliler)”, *Türk Coğrafya Dergisi*, sayı 51, yıl 2008, s. 33-52.

TAŞER, Seyit, “Konya Darülmuallimini'nde Eğitim Yönetimi ve Denetimi”, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, 23/2010, s. 209-219.

_____, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Eğitim Yönetimi ve Denetimi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2010.

TATLISU, Ali Osman, *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*, DİB Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1963.

“Tazı”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986, 22. cilt, s. 11331.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2019, s. 42.

TOPALOĞLU, Bekir, “Âhiret”, *DİA*, İstanbul, 1998, 1. cilt, s. 543-548.

_____, “Bâtın”, *DİA*, İstanbul, 1992, 5. cilt, s. 187.

_____, “Hâlik”, *DİA*, İstanbul, 1997, 15. cilt, s. 303-304.

_____, “Halîm”, *DİA*, İstanbul, 1997, 15. cilt, 334-335.

_____, “Hûri”, *DİA*, İstanbul, 1998, 18. cilt, s. 387-390.

_____, “Kâdir”, *DİA*, İstanbul, 2001, 24. cilt, s. 124.

_____, “Zâhir”, *DİA*, İstanbul, 2013, 44. cilt, s. 85.

TOPRAK, Süleyman, “Haşır”, *DİA*, İstanbul, 1997, 16. cilt, s. 416-417.

_____, “Münker-Nekir”, *DİA*, İstanbul, 2006, 32. cilt, s. 14-15.

“Toroslar”, *Temel Biritannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, 17. Cilt, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 255.

TURAN, Şerafettin, “Barbaros Hayreddin Paşa”, *DİA*, İstanbul, 1992, 5. cilt, s. 65-67.

_____, “Mustafa Kemal Atatürk”, *DİA*, Ankara, 2020, 31. cilt, s. 310-331.

TURSUN, Soner, *II. Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Olayı*, Trakya Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013.

Türk Yurdu Dergisi, 21 Haziran 1333, cilt 12, sayı 9, s. 3486.

Türkiye Tarihi 1839-2010: Modern Dünyada Türkiye, Ed. Reşat Kasaba, Çeviren Zuhâl Bilgin, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.

TÜRKOĞLU, Sait, *Servet-i Fünun Dergisi (925-978. Sayılar) (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas, 1998.

ULUÇAY, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK Basımevi, Ankara, 1980.

ULUDAĞ, Süleyman, “Bûnî, Ahmed b. Ali”, *DİA*, İstanbul, 1992, 6. cilt, s. 416-417.

_____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2012.

UNAT, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK Basımevi, 6. Baskı, Ankara, 1988.

UYAR, Veli Sabri, “Hattatlar Armağanı”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, yıl 13, Ocak-Şubat 1949, sayı 123-124, s. 27-33.

UZ, Mehmet Ali, “Altınçeşme Sempti’nin Tarihi, Tarihi Eserleri, Eğitim Kurumları, Sosyal Yaşantı ve Yetiştirdiği Önemli Şahsiyetler”, *Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi Konya Kitabı IX Özel Sayısı*, Ed. Haşim Karpuz-Osman Eravşar, Konya, 2006, s. 497-508.

_____, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No 48, Konya, 2003.

UZUN, Mustafa İsmet, “Firavun (Edebiyat)”, *DİA*, İstanbul, 1996, 13. cilt, s. 121-122.

_____, “İsâ (Türk Edebiyatı)”, *DİA*, İstanbul, 2000, 22. cilt, s. 473-475.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, TTK Basımevi, Ankara, 1967.

ÜNVER, A. Süheyl, *Sevâkıb-ı Mevlânâ Mevlânâ'dan Hatıralar*, Organon, İstanbul, 1973.

ÜNVER, İsmail, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Derneği Dergisi*, 9. cilt, sayı 1, Ankara, 1993, s. 51-89.

YALÇINKAYA, Ekrem, *Coğrafyada, Tarihte ve Bugünkü Konya*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1943.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Gılman”, *DİA*, İstanbul, 1996, 14. cilt, s. 50.

YAYLA, Mustafa, “Hâdimî, Ebû Saîd”, *DİA*, İstanbul, 1997, 15. cilt, s. 24-26.

YILDIRIM, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013.

YILDIZ, Sıddık, *Çıkışından Bastırılmasına Kadar 31 Mart İsyanı*, Gazi Üniversitesi SBE, Master Tezi, Ankara, 2006.

YILDIZ, Tuba Meryem, *1839-1917 Arası İstanos(Korkuteli)'un İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya, 2018.

YILMAZ, Ali, “Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsbâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 2, yıl 1998, s. 1-34.

ZAVOTÇU, Gencay, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabiat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar)*, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

_____, *Türk Edebiyatı'nda Gül ve Bülbül Mesnevileri (Mukayeseli Çalışma)*, Doktora Tezi, 2 cilt, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 1997.

ZİYA ŞÜKÛN, *Farsça-Türkçe Lûgat: Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ*, MBS, 3. Baskı, 3 cilt, İstanbul, 1984.

Sâlnâmeler

H. 1310/R. 1308 KONYA VİLÂYETİ SÂLNÂMESİ, Matbaa ve Kütüphanê-i Cihân, İstanbul.

H. 1332/R. 1330 KONYA VİLÂYETİ SÂLNÂMESİ, Matbaa ve Kütüphanê-i Cihân, İstanbul.

R. 1322 KONYA VİLÂYETİ SÂLNÂMESİ.

Yazma Eserler

ÂŞIK ŞEM'Î, *Dîvân-ı Şem'î Baba*, İstinsah eden İbrahim Aczî Kendi, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10472.

DERVİŞ MAHMUD DEDE, *Terceme-i Sevâkıb*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 686.

FUZÛLÎ, *Rind u Zâhid*, Tercüme İbrahim Aczî Kendi, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10460.

KENDİ, İbrahim Aczî, *Âşık Dertli Konya'da*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10467.

_____, *Antoloji Âşıklar Şâirler Konuşuyor (Dîvân Şâirleri)*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11779.

_____, *Âşıklar-Dîvân Şâirleri*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10471.

_____, *Âyâşlı Şâkir*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10464.

_____, *Bilgi Anahtarı*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10473.

_____, *Cönkler ve Âşıklar*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, Demirbaş no 10474.

_____, *Devirler Arası Konya*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10475.

_____, *Devr-i Zaman Rubâilerim*, 2 cilt, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10465.

_____, *Dîvân-ı ‘Aczî*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10437.

_____, *Dünyâ Ufuklarında*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10452.

_____, *Dünyâya Bakarak*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10463.

_____, *Ebü’l-‘Alâ*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10462.

_____, *Fazâilü’ d-Dîn*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10458.

_____, *Felek Rüzgârı*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10484.

_____, *Güldeste mi Isırgan Otu mu ?*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10479.

_____, *Havâs Hazînesi*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10477.

_____, *Hayal Bahçesi Rubâiler*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11762.

_____, *Hayal Bahçesi Rubâiler*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10451⁵⁵⁶

_____, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 1. cilt, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11761.

_____, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 2. cilt, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11765.

⁵⁵⁶ Söz konusu eser *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi (10451/3)* adlı eserin sonuna eklenmiştir. Katalog kaydında demirbaş numarası verilmediğinden *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi (10451)* adlı eserin demirbaş numarası verilmiştir.

_____, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 3. cilt, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11764.

_____, *Hayal Bahçesi ve Hayatım*, 4. cilt, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11763.

_____, *Hayâtım ve Hayâl Bahçesi*, 3 cilt, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10451.

_____, *Hazîne-i Eş'âr*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10461.

_____, *Hikâyelerim Olağan Şeyler*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10469.

_____, *Hikâyelerim*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10468.

_____, *Îlâhî Tecellî, Dünyâ, İnsânlar ve Velîler*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10455.

_____, *İlim ve Âlim*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10478.

_____, *Kendimizi Tanıyalım*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10483.

_____, *Kitâbu'r-Rahme fi't-Tıbb ve'l-Hikme (Tercüme)*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10439.

_____, *Konya Mezâr Folkloru*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10457.

_____, *Mevlânâ ve Âriflerin Dili*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10450.

_____, *Mevlânâ Aşk ve Rubâileri*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10441.

_____, *Mevlânâ ve Cihân*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10446.

_____, *Mevlânâ ve Cihân*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10447.

_____, *Mevlânâ ve Rûhu Mesnevî*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10436.

_____, *Mevlânâ ve Vahdet Sırrı*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10449.

_____, *Muhit ve Çocuklar*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10480.

_____, *Ömer Hayyâm*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10466.

_____, *Paşalar ve Celladlar*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10482.

_____, *Ravzatü'l-'Uşşâk*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10481.

_____, *Resim Albümü*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11783.

_____, *Sevâkıb-ı Mevlânâ*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 686.

_____, *Şehâdet-i Hazret-i Hüseyin*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10453.

_____, *Tıbbî Notlar ve Edebî Derlemeler*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10443.

_____, *Türk Şâir ve Âşıkları*, 3 cilt, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10470.

_____, *Yâdigâr*, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10456.

MELEKZÂDE RÜSTEM DÂRÂ, *Şâhnâme-i Ahî*, İstinsah eden İbrahim Aczî Kendi, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10459.

MESNEVÎHÂN MAHMUD DEDE, *Sevâkıb Tercümesi*, İstinsah eden İbrahim Aczî Kendi, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10445.

GAZETELER

Anadolu Gazetesi

KENDİ, İbrahim Aczî, “Ramazan Sohbetleri”, *Anadolu Gazetesi*, 17 Ocak 1964-14 Şubat 1964.

_____, “Deryadiliz”, *Anadolu Gazetesi*, 27 Şubat 1964, s. 2.

_____, “Kendimizi Tanıyalım”, *Anadolu Gazetesi*, 23 Mart 1964-4 Haziran 1964 (28 Tefrika).

_____, “Sevakıbı Mevlâna”, *Anadolu Gazetesi*, 20 Haziran 1964-19 Eylül 1964 (62 Tefrika).

_____, “Gazete”, *Anadolu Gazetesi*, 11 Kasım 1964-22 Aralık 1964 (27 Tefrika).

_____, “Şiir Demeti Semai”, *Anadolu Gazetesi*, 29 Aralık 1964, s. 3.

Işık Gazetesi

KENDİ, İbrahim Aczî, “İnsan Oğulları Mevlâna ve Âriflerin Dili”, *Işık Gazetesi*, 21 Mayıs 1962-11 Temmuz 1962 (45 Tefrika).

_____, “Âlem ve Ahlak”, *Işık Gazetesi*, 20 Temmuz 1962-28 Ağustos 1962 (34 Tefrika).

_____, “Devirler Arası Konya”, *Işık Gazetesi*, 25 Eylül 1962-10 Aralık 1962 (56 Tefrika).

_____, “Mevlâna ve Son Gece”, *Işık Gazetesi*, 17 Aralık 1962, s. 2.

_____, “Âşıklar ve Güzeller”, *Işık Gazetesi*, 3 Ocak 1963-9 Nisan 1963 (82 Tefrika).

_____, “Şiir Demeti Şu Dağlar”, *Işık Gazetesi*, 16 Nisan 1963, s. 3.

_____, “Şiir Demeti Dağ Güzeli”, *Işık Gazetesi*, 17 Nisan 1963, s. 3.

_____, “Şiir Demeti İlkbahar”, *Işık Gazetesi*, 18 Nisan 1963, s. 3.

_____, “Şiir Demeti İlkbahar ve Bülbül”, *Işık Gazetesi*, 19 Nisan 1963, s. 3.

_____, “Şiir Demeti Geçmiş Hatıralar”, *Işık Gazetesi*, 23 Nisan 1963, s. 3.

_____, “Şiir Demeti Geçmiş Hatıralar Altın Oluk”, *Işık Gazetesi*, 26 Nisan 1963, s. 3.

_____, “Şiir Demeti İhtiras Bir Tayfon”, *Işık Gazetesi*, 1 Mayıs 1963, s. 3.

_____, “Şiir Demeti Şafak ve Dağlar”, *Işık Gazetesi*, 3 Mayıs 1963, s. 3.

_____, “Şiir Demeti İhtiras ve Muhteris”, *Işık Gazetesi*, 8 Mayıs 1963, s. 3.

_____, “Şiir Demeti Ey Vatanım”, *Işık Gazetesi*, 9 Mayıs 1963, s. 3.

_____, “Atasözlerinin Mana ve Hikmetleri”, *Işık Gazetesi*, 7 Ağustos 1963-7 Eylül 1963 (27 Tefrika).

_____, “Leyla ve Mecnun”, *Işık Gazetesi*, 27 Kasım 1963-19 Şubat 1964 (51 Tefrika).

_____, “Mevlâna ve Aşk”, *Işık Gazetesi*, 17 Aralık 1963, s. 3.

_____, “Konya Daha Temiz ve Medeni Bir Şehir Olabilir mi?”, *Işık Gazetesi*, 14/15 Mayıs 1964.

_____, “İki Parça”, *Işık Gazetesi*, 8 Haziran 1964, s. 3.

_____, “Bilgin Nasıl Olur”, *Işık Gazetesi*, 3 Temmuz 1964, s. 2.

_____, “Osmanlı Sarayında Paşalar-Cellatlar”, *Işık Gazetesi*, 27 Temmuz 1964-26 Ağustos 1964 (14 Tefrika).

_____, “Bir Geziden Notlar: İstanbul Topkapı Önünde 12 Temmuz 1964”, *Işık Gazetesi*, 22/25/28 Eylül 1964-1/5/8/12/15 Ekim 1964.

_____, “Hazreti Mevlâna Deveran ve Huzur”, *Işık Gazetesi*, 4 Ocak 1956-25 Ocak 1965.

Öz Demokrat Konya Gazetesi

Öz Demokrat Konya Gazetesi, 17 Aralık 1957, s. 1.

“Folklorcularımız İbrahim Aczî Kendi”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 14 Mayıs 1958, s. 2.

KENDİ, İbrahim Aczî, “Tatlı Tenkid”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 29-31 Ocak 1958.

_____, “Sayın Aynur’a”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 6 Şubat 1958, s. 2.

_____, “60 Yıl Önce Konya Folklor Âlemi”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 1 Mart-14 Mayıs 1958.

_____, “Devran Köşesi: Gün Aşırı”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 21/23/25 Mayıs 1958.

_____, “Devran Köşesi: Felsefe”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 26 Mayıs 1958, s. 2.

_____, “Devran Köşesi: Devran ve Âşıklar”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 27 Mayıs-1 Haziran 1958.

_____, “Avcılık ve Ruhi Spor-Av Âleminin Ruhi ve Hayati Meraklı Safhaları”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 16-27 Haziran 1958 (9 Tefrika).

_____, “Düşünceler: Hakikat Hakkın Yolu, Ondan Bahsedenenler Hakkın Has Kuludur”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 8 Temmuz 1958, s. 2.

_____, “Kıbrıs: Hak Ölmedi, Ölmez ve Ölmeyecek”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 11 Temmuz 1958, s. 2.

_____, “Olağan Şeyler”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 22 Temmuz 1958, s. 3.

_____, “Felsefe ve Dünya”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 11-17 Ağustos 1958.

_____, “Gönül Hakikat Evi”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 28 Ağustos 1958, s. 2.

_____, “Asırların Unutturamadığı Hikayeler”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 24 Kasım-5 Aralık 1958.

_____, “Eleştirme: Mevlânâ ve Mesnevi”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 29 Aralık 1958, s. 3.

_____, “Eleştirme: Gülümlü Mermi”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 30 Aralık 1958, s. 3.

_____, “Mevlâna Destânı”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 24 Ocak 1959, s. 2.

_____, “Gönüller Sultanı Mevlâna”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 15 Nisan 1959, s. 2.

_____, “Ata Sözleri”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 14 Haziran-24 Temmuz 1959 (14 Tefrika).

_____, “ Bir Telif Babında ve İlim Yayma Derneği”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 16 Ekim 1959, s. 2.

_____, “ Hey Gidi Günler Hey: Bir Garip Hikaye”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 24 Haziran 1960, s. 2.

ŞARKMAN, Aynur, “*Tatlı Tenkide Tatlı Cevap*”, *Öz Demokrat Konya Gazetesi*, 31 Şubat 1958, s. 3.

Sabah Gazetesi

HALICI, Feyzi, “Üstat İbrahim Aczi Kendi'nin Ardından”, *Sabah Gazetesi*, 11 Ağustos 1965, s. 2.

KENDİ, İbrahim Aczî, “Her Gün Bir Şiir”, *Sabah Gazetesi*, 14/15/16 Haziran 1961.

_____, “Felek Rüzgarı”, *Sabah Gazetesi*, 17 Haziran 1961-21 Ağustos 1961 (42 Tefrika).

_____, “Toros Dağlarında”, *Sabah Gazetesi*, 22 Mayıs 1962-31 Ekim 1962 (108 Tefrika).

_____, “Olur Mu...?”, *Sabah Gazetesi*, 2 Temmuz 1962, s. 2.

_____, “Kendi Köşesinden”, *Sabah Gazetesi*, 3/5/7/8/9/10 Kasım 1962.

_____, “Dünya Ufuklarında”, *Sabah Gazetesi*, 21 Kasım 1962-25 Ocak 1963 (43 Tefrika).

_____, “Eski Devirler ve Ramazan”, *Sabah Gazetesi*, 1 Şubat 1963-21 Şubat 1963 (16 Tefrika).

_____, “Toros Dağlarında (İkinci Kısım)”, *Sabah Gazetesi*, 13 Mart 1963-4 Haziran 1963.

_____, “Kendi Kendime Son Tavsiye”, *Sabah Gazetesi*, 26/27 Nisan 1963.

_____, “Hafız Şirazi Konuşuyor”, *Sabah Gazetesi*, 8 Ağustos 1963-28 Ağustos 1963 (15 Tefrika).

_____, “Aşk ve Âşıklar”, *Sabah Gazetesi*, 27 Kasım 1963-31 Aralık 1963 (28 Tefrika).

_____, “Hikmet Dâhisi Ömer Hayyam”, *Sabah Gazetesi*, 5 Mart 1964-16 Nisan 1964.

Yeni Konya Gazetesi

GÖLPINARLI, Abdülbâki, “*Gül Deste'nin Dikeni Cevâb-ı Dendon-Şiken*”, *Yeni Konya Gazetesi*, 26 Ocak 1956, s. 2.

KENDİ, Ahmet Cenap, “Ölümünün 10.cu Yılında Şair İbrahim Aczi Kendi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 9 Ağustos 1975, s. 2.

_____, “Ölümünün 15. Yılında İbrahim Aczi Kendi Şair ve Edip, Hayatı ve Eserleri”, *Yeni Konya Gazetesi*, 5 Haziran 1979, s. 2.

KENDİ, İbrahim Aczî, “Âşık Şem‘i Konuşuyor”, *Yeni Konya Gazetesi*, 19 Şubat 1951-13 Ekim 1951 (113 Tefrika).

_____, “60 Yıl Önce Konya (Eski Eserler-Türbeler-Çeşmeler-Mezarlar ve Kitabeler)”, *Yeni Konya Gazetesi*, 23 Kasım 1951-28 Kasım 1951 (4 Tefrika).

_____, “Sultan Veled Medresesi Acaba Neresi?”, *Yeni Konya Gazetesi*, 31 Ekim 1951, s. 3.

_____, “Konya Halk Şairleri”, *Yeni Konya Gazetesi*, 23 Aralık 1951-30 Aralık 1951 (6 Tefrika).

_____, “Tahvil: Nazireye, nazire...!”, *Yeni Konya Gazetesi*, 18 Şubat 1952, s. 3.

_____, “Birbirini Nakzeden Teskere ve Sicil İsimleri Saymak İlim Değildir”, *Yeni Konya Gazetesi*, 25/26/27/28 Şubat 1952-3/4/5 Mart 1952.

_____, “Âşık Şem‘i için, Cahit Öztelli İmzasıyla Yazılan Tenkide Cevap”, *Yeni Konya Gazetesi*, 15 Mayıs 1952, s. 2.

_____, “Geciken Cevaba Son Cevabımız Sayın Cahit Öztelliye”, *Yeni Konya Gazetesi*, 23-25 Ekim 1952.

_____, “Mevlâna’yı Anma Gecesinden Konya’da Lâhûtî Bir Gece”, *Yeni Konya Gazetesi*, 21 Aralık 1952-14 Ocak 1953 (13 Tefrika).

_____, “Dünya ve İnsanlar”, *Yeni Konya Gazetesi*, 13 Şubat 1953-2 Mart 1953 (13 Tefrika).

_____, “Güzeller, Cazibesi ve Âşıklar”, *Yeni Konya Gazetesi*, 4 Nisan 1953-22 Nisan 1953 (11 Tefrika).

_____, “Devran Köşesi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 5/10/18/24 Ocak-1/3/5/11 Şubat-3/5 Nisan 1954 (10 Şiir).

_____, “Gören Var Mı?”, *Yeni Konya Gazetesi*, 8 Ocak 1954, s. 2.

_____, “Yeni Bir Rivayet Yazısı”, *Yeni Konya Gazetesi*, 2 Ocak 1955, s. 2.

_____, “Dergiler”, *Yeni Konya Gazetesi*, 28 Ocak 1955, s. 2.

_____, “Gök Dede”, *Yeni Konya Gazetesi*, 5 Şubat 1955, s. 2.

_____, “Peynir Gemisi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 27 Temmuz 1955, s. 3.

_____, “Mevlâna ve Divan-ı Kebir”, *Yeni Konya Gazetesi*, 6 Ocak 1956, s. 2.

_____, “Türk Mızrabı Güzellik-Güzeller ve Âşıklar”, *Yeni Konya Gazetesi*, 10 Ocak 1956-21 Şubat 1956 (17 Tefrika).

_____, “Mevlâna Diyor ki”, *Yeni Konya Gazetesi*, 12 Ocak 1956, s. 2.

_____, “Aczi'nin Gülü Cevab-ı Dandin Şikâf”, *Yeni Konya Gazetesi*, 28 Ocak 1956, s. 2.

_____, “Hakikat Karşısında”, *Yeni Konya Gazetesi*, 5 Mayıs 1956, s. 2.

_____, “Hak-Hakikat”, *Yeni Konya Gazetesi*, 8 Mayıs 1956, s. 2.

_____, “Dârâ ve İskender”, *Yeni Konya Gazetesi*, 29 Ağustos 1956-18 Eylül 1956 (12 Tefrika).

_____, “Konyada, Mevlâna Gecesine”, *Yeni Konya Gazetesi*, 7 Ocak 1957, s. 3.

_____, “Mevlâna Diyarından”, *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Ocak 1957, s. 2.

_____, “İstanbul Caddesi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Ocak 1957, s. 2.

_____, “Cengiz ve Harzımşah”, *Yeni Konya Gazetesi*, 22 Ocak 1957-1 Mart 1957 (30 Tefrika).

_____, “Konya Folkloru Âşıklar Dilinden”, *Yeni Konya Gazetesi*, 17 Temmuz 1958-2 Eylül 1958.

_____, “Tenkit Nedir”, *Yeni Konya Gazetesi*, 13 Eylül 1958-2 Aralık 1958 (32 Tefrika).

_____, “Mersiye”, *Yeni Konya Gazetesi*, 7 Aralık 1958, s. 2.

_____, “Mevlâna İhtifalinin Sonunda”, *Yeni Konya Gazetesi*, 31 Aralık 1958/7 Ocak 1959.

_____, “Konya Mezar Folkloru”, *Yeni Konya Gazetesi*, 3 Ağustos 1959-9 Kasım 1959 (41 Tefrika).

_____, “Hazire Kelimesi Üzerine”, *Yeni Konya Gazetesi*, 3 Kasım 1959, s. 2.

_____, “Külliyatı Letâif Fıkrasına Evet Öyle”, *Yeni Konya Gazetesi*, 13 Kasım 1959, s. 2.

_____, “Kâinat ve Dağlarla Hasbihal”, *Yeni Konya Gazetesi*, 9 Ocak 1960-20 Ocak 1960 (8 Tefrika).

_____, “Değişmiş”, *Yeni Konya Gazetesi*, 17 Şubat 1960, s. 2.

_____, “Âşık Dertli Konya’da”, *Yeni Konya Gazetesi*, 20 Şubat 1960-6 Nisan 1960 (13 Tefrika).

_____, “İlimde Sinsi Rekabet Var Mı?”, *Yeni Konya Gazetesi*, 26 Nisan 1961-4 Mayıs 1961 (6 Tefrika).

_____, “Dağlar Tabiat, Büyük Küçük Hayvanlar ve Kuşlar”, *Yeni Konya Gazetesi*, 9 Ağustos 1975, s. 2, 3.

KİŞMİR, Celaleddin, “İbrahim Aczi Kendi”, *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Ağustos 1965, s. 2.

ÖZTELLİ, Cahit, “Konyalıları İlgilendiren Bir Kitap Âşık Şem‘i Konuşuyor”, *Yeni Konya Gazetesi*, 29 Nisan 1952, s. 2.

_____, “Geciken Cevap” *Yeni Konya Gazetesi*, 16 Ekim 1952, s. 2.

UZLUK, Feridun Nâfız, “Edebiyat Gerçeğe Uymıyanları Sıralamak Değildir”, *Yeni Konya Gazetesi*, 5-7 Şubat 1952.

Yeni Meram Gazetesi

ATAMAN, Mustafa, “Aramızdan Bir Kıymet Ayrıldı”, *Yeni Meram Gazetesi*, 14 Ağustos 1965, s. 2.

ELGİN, Necati, “Şair Rasih Hakkında”, *Yeni Meram Gazetesi*, 6 Şubat 1952, s. 3.

KENDİ, İbrahim Aczî, “Aşk ve Mevlâna Celaleddini Rumi”, *Yeni Meram Gazetesi*, 2 Haziran 1951-6 Eylül 1951 (65 Tefrika).

328

_____, “İhtifal Destanı”, *Yeni Meram Gazetesi*, 21 Aralık 1954, s. 2.

_____, “Tetkikler: Âşık Şemi İçin”, *Yeni Meram Gazetesi*, 10 Mart 1955, s. 2.

_____, “Terbiye: Hırs ve Muhtekir”, *Yeni Meram Gazetesi*, 22 Mart 1955, s. 2.

_____, “Terbiye: Müdahin”, *Yeni Meram Gazetesi*, 23 Mart 1955, s. 2.

_____, “Terbiye Bahsi: Taassup”, *Yeni Meram Gazetesi*, 24 Mart 1955, s. 2.

_____, “Hak Âşıkları ve Taassup”, *Yeni Meram Gazetesi*, 30/31 Mart 1955.

_____, “Manevi Hikayeler”, *Yeni Meram Gazetesi*, 3 Nisan 1955, s. 3.

_____, “Manevi Hikayeler Vurguncu Sinek”, *Yeni Meram Gazetesi*, 6 Nisan 1955, s. 2.

_____, “Mevlânâ ve Semâ”, *Yeni Meram Gazetesi*, 8 Nisan 1955, s. 2.

_____, “Türk Saz ve Mızrabı”, *Yeni Meram Gazetesi*, 12 Nisan 1955, s. 2.

_____, “Türk Mızrabı”, *Yeni Meram Gazetesi*, 24 Nisan 1955-12 Mayıs 1955.

_____, “Yeni Neşir: Konya Çeşme ve Şadırvanları İsimli Eser Üzerine”, *Yeni Meram Gazetesi*, 5 Ağustos 1955, s. 2.

_____, “Dünyaya”, *Yeni Meram Gazetesi*, 16 Ocak 1957, s. 3.

_____, “Dünya Güzelleri”, *Yeni Meram Gazetesi*, 19 Ocak 1957-21 Şubat 1957 (30 Tefrika).

_____, “Ayaşlı Şakir Bey Hayatı ve Eserleri”, *Yeni Meram Gazetesi*, 8 Mart 1957-23 Nisan 1957.

_____, “Huy Semaisi”, *Yeni Meram Gazetesi*, 7 Temmuz 1957, s. 2.

_____, “Köşeden Hayat Semaisi”, *Yeni Meram Gazetesi*, 14 Temmuz 1957, s. 2.

_____, “Devran ve Âşıklar”, *Yeni Meram Gazetesi*, 13 Kasım 1957, s. 3.

_____, “Mevlâna ve Gülşen-i Tevhid”, *Yeni Meram Gazetesi*, 21 Ağustos 1959, s. 2.

_____, “Avcılık Alemi”, *Yeni Meram Gazetesi*, 9 Temmuz 1965-14 Ağustos 1965 (30 Tefrika).

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit, “Unutulmayacak Konyalılar Konya’nın Basın, Sanat, Kültür Adamları”, *Yeni Meram Gazetesi*, 8 Mart 1982-16 Mart 1982 (8 tefrika).

Diğer Gazeteler

DİKİLİTAŞ, Yalçın, “İbrahim Aczi Kendi”, *Anadolu Manşet Gazetesi Kültür&Sanat*, 5 Ağustos 2004, Konya, s. 2.

UZ, Mehmet Ali, “Mustafa Necati Elgin (1907-1977) I. Hayatı”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar M. Necati Elgin Özel Sayısı*, cilt 8, sayı 14, yıl 2008, s. 228-230.

İnternet Kaynakları

KENDİ, Ahmet Cenap, “Babam İbrahim Aczî Kendi”, <https://www.memleket.com.tr/babam-ibrahim-Aczî-kendi-25755yy.htm> (09/04/2020)

<http://lugatim.com/> (11/04/2020)

<http://www.otukensozluk.com/giris> (11/04/2020)

<https://kelime.com/> (11/04/2020)

<https://www.lexiqamus.com/tr> (11/04/2020)

<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/> (15/04/2021)

<https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf> (21/04/2021)

<https://sozluk.gov.tr/> (20/05/2021)

SÖZLÜK

‘**abā**: Yünden dövülerek yapılan cüppe, hırka vb. yapımında kullanılan kaba ve kalın kumaş. Bu kumaştan yapılmış, yakasız uzun ve bol üst elbisesi.

‘**abes**: Akla ve sağduyuya aykırı olan; mantık dışı; saçma.

āb-ı revān: Akarsu.

ābide: Anıt, eser.

āfāk: Ufuklar, bütün varlık âlemi.

afallamak: Beklenmedik bir olay karşısında ne yapacağını şaşırarak.

āfāt: Felaketler.

‘**afif**: Temiz, doğru, iffetli.

āgāh: Bir şeyin derinliğine anlamını, sırrını, hikmetini kavramış olan.

ağıl: Koyun ve keçi sürülerinin etrafı çit çevrili gece barınağı.

ağmak: Yukarı çıkmak, yükselmek.

ağreb: Çok tuhaf; şaşkıncı; acayip.

āgūş: Kucak.

ağyār: Rakipler.

ahālī: Bir ülkedeki, şehirdeki insanlar.

āhir: En son, Allah’ın sıfatlarından biri.

aḥkām: Hükümler, uyulması gerekli kararlar.

aḥlāf: Yaşayanların arkasından gelecek olan nesil; halefler.

aḥmak: Anlama ve kavrama yetenekleri gelişmemiş; aptal.

aḥmer: Kırmızı.

aḥter: Yıldız.

āhūveş: Ceylan gibi dilber.

aḥvāl: Hâller, olaylar.

aḥzān: Hüzünler, kederler.

aḥz-ı şār: Öç alma, intikam alma.

‘**aḥāmet**: Kısırlık; verimsizlik.

‘**aḥīm**: Kısır, verimsiz.

aḥşā: Nihayet, en son.

aḥsām: Kısımlar, yeminler.

aḥtār: Hudutlar, bölgeler.

ālām: Kederler, üzüntüler.

alğın: Şaşkın, sersem.

‘**alīl**: Hastalıklı; illet sahibi; illetli; sakat.

ālūde: Dolu.

‘**an’ane**: Bir toplumda atalardan kalmış olması dolayısıyla saygı duyularak devam ettirilen kültürel aktarımlar; gelenek.

apalamak: Bacakları gere gere, ayırarak yürümek.

ārām: Rahat, huzur.

‘**arbede-fermā**: Kavga eden.

arğın: Yorgun, zayıf, bitkin.

arık: Zayıf, cılız, sıska.

artğın: Fazla.

aşdar: Kumaş veya deriden yapılan bazı eşyâlarda sağlamlığı temin için kumaşın veya derinin iç tarafına geçirilen ince bez vb. şeyler.

āsītān: Tekke, dergâh.

āsūde: Huzurlu, rahat.

āsumān: Gökyüzü, semâ.

aşırmaç: Sıkıntılara göğüs gererek güçlükleri atlatmak.

āşinā: Bildik, tanıdık.

aşlamak: Sebze fidesi dikmek, karıştırmak.

‘**aḫālet:** Tembellik, hareketsizlik.

āteşgede: Ateş yanan yer, Mecûsî tapınağı.

‘**āḫıl:** Faydasız, işe yaramaz.

ātî: Gelecek.

‘**avām:** Cahil halk tabakası.

āvāre: İşsiz güçsüz dolaşan kişi, yalnız.

‘**av‘ave:** Havlama.

āvāz: Bağırma, nârâ.

āyâ: Acaba.

‘**ayān:** Gözle görülür bir şekilde açık ve belli olan; âşikâr.

aydaş: Zayıf, cılız.

a‘zâ: Bir derneğe, bir komisyon veya daireye bağlı kimse; üye.

‘**azāb:** İnsan bedeninden veya ruhi sebeplerden kaynaklanan ıstırap; acı.

āzāde: Hür, serbest.

‘**azîz:** Sevgi ve saygıda üstün tutulan; değerli.

Bâb-ı ‘Ālî: Osmanlı Devleti’nin idâre merkezi, sadâret merkezi.

bāde-keş: Şarap içen.

bāhir: Apaçık.

bālâ: Yüksek, yüce.

bām: Kubbe.

bar: Kir, pas.

bār: Yük.

bārân: Yağmur.

Bâḫn: Allah.

bāzîçe: Oyun.

be-câ: Yerinde.

bedāyî‘-i ḫabî‘iyye: Görülmemiş doğal güzellikler.

bed-bîn: Her şeyi olumsuz ve kötü yönlerinden değerlendiren; karamsar.

bed-māye: Huyu bozuk, kötü yaratılışlı.

behâ: Fiyat, değer.

behredâr: Payı olan, nasipli.

beḫâ: Ebedî olma.

bel: Dağ silsilesi, sıradağ.

belâhat: Aptallık.

belermek: Bulaştırmak, karıştırmak.

bend-gîr: Bağ tutan.

beñiz: Yüz rengi.

ber-dūş: Yersiz yurtsuz kimse.

bere: Dövmeye, vurma, düşme, çarpma gibi sebeplerle deride meydana gelen morluk.

berî: Bir şeyden uzak ve sâlim bulunan kimse.

beşâret: İyi haber, müjde.

beyâbân: Çöl, kır.

beyhûde: Boşuna, anlamsız.

beytü'l-aḥzân: Hz. Yâkub'un, oğlu Yûsuf'u kaybettikten sonra kapandığı kulübeden teşmil olarak yas ve mâtem evi, hüznler evi anlamında kullanılan kelime grubu.

bezemek: Süslemek, tezyin etmek.

bezgin: Her şeyden bıkmış, usanmış.

bî-behre: Nasipsiz, kısmetsiz.

bîdâr: Uyanık.

bîgâne: Yabancı, âşinâ olmayan.

bî-ḥaber: Habersiz, bilgisiz.

bî-ḥayâ: Arsız, utanmaz.

bî-hemtâ: Eşsiz, benzersiz.

bî-ḥûş: Şaşkın, sersem, akılsız.

bî-iştibâh: Şüphesiz.

bî-iz'ân: Anlayışsız.

bî-ḳarâr: Kararsız.

bîkr: El değmemiş, dokunulmamış.

billûr: Duru, parlak.

bî-mecâl: Hâlsiz, bitkin.

bî-muḥâbâ: Korkusuz, pervâsız.

bî-nevâ: Nasipsiz, çaresiz.

bî-pervâ: Çekinmeksizin; sakınmadan.

bî-sûd: Boş, faydasız.

bî-şübhe: Şüphesiz, kesin.

bî-tâb: Bitkin, yorgun.

bozarmak: Boz renge girmek; sararmak.

buğ: Afet, felaket, hastalık.

bun: Sıkıntı.

bûse: Öpücük.

bühtân: Birine işlemediği suçu yükleme; iftira.

bükmek: Doymak, bıkmak; usanmak.

bünyâd: Esas, temel.

büryân olmak: Kavrulmak, yanmak.

câm: Cam veya topraktan yapılmış bardak, içki kadehi.

cân-bâz: Canıyla oynayan, hileci.

cângâh: Can evi.

cârî: Yürürlükte bulunan; hâlen geçerli olan.

cavlatmak: Yolup almak, bir şeyini bırakmamak.

cây: Yer, mevki.

cedelgâh: Çekişme yeri; dünya.

cedîd: Yeni, kullanılmamış.

cefâ: Büyük sıkıntı, eziyet.

celî: Açık, âşikâr.

cerr: Medrese talebelerinin üç aylarda köylerde imamlık ve vâizlik yaparak bir yıllık geçimlerini sağlayacak para ve erzâkı toplama işi.

cesbān: Uygun, layık.
cevāhir: Değerli taşlar, mücevher.
cevr ü cefā: Zulüm ve eziyet.
cevvāl: Hareketli, atılgan.
cılız: Çok zayıf, kuvvetsiz.
cilve: Bir olayın veya durumun bir kişiyi şaşkırtan ve beklenmedik yanı.
cilveger: Naz ve işve yapan; cilveli.
civān: Genç ve yakışıklı olan.
cūd: Cömertlik; eli açıklık.
cura: Küçük zurna.
cūş u hurūş: Coşup taşma.
cūdā: Ayrı düşmüş, uzak kalmış.
cünbüş: Eğlence, neşe.
cürm: Suç.
cüz' iyyāt: Ufak tefek önemsiz şeyler.
çağlak: Şarıl şarıl akan su; çağlayan; şelale.
çāk: Yırtılmış yer; yırtık.
çakır: Pürüz, sertlik.
çal: Taşlık yer, çıplak tepe.
çalkmak: Kalburdan geçirmek.
çalmak: Yere vurmak, çarpmak.
çarḥ-ı devvār: Gökyüzü.
çeh: Kuyu.
çelen: Evlerin duvarlarını yağıştan korumak için damlarda yapılan dışa doğru çıkıntı; saçak.
çelmek: Yolundan çevirmek, saptırmak.

çeñilemek: Hakaret etmek, bağırıp çağırmak.
çıplamak: Çıplak hâle getirmek, soymak.
çiğān: Yoksul; fakir.
çilegīn: Sıkıntılı.
çimenzār: Çimenle örtülü yer.
çinek: Üzerine basılmış, ezilmiş.
çirk-āb: Pis su; çirkef.
çizelenmek: Sıralanmak; dizilmek.
çul: Üst giyeceği; elbise.
dāğ: Yara, büyük üzüntü.
dağdağa: Gürültü patırtı, telaş, sıkıntı.
dām: Tuzak.
dāmān: Güç; kuvvet.
dānā: Bilen, bilgili.
dāne: Tohum, çekirdek.
dār-ı uḥrā: Ahiret yurdu.
daskāl: Öğretmen.
dellāl: Eskiden bir duyuruyu çarşı pazar gibi kalabalık yerlerde bağırarak halka duyuran kimse.
denā'et: Alçaklık; bayağılık.
denī: Alçak, kötü; soysuz.
deprenmek: Nüksetmek, tekrarlamak.
derbān: Kapıcı; kapıya bakan.
der-be-der: Serseri; dağılık; avare.
derk etmek: Anlamak; kavramak; idrak etmek.

der-uhde etmek: Üzerine almak; üstlenmek; yüklenmek.

dest ü pā: El ve ayak.

destūr: Bir kimseye verilen izin; ruhsat.

deşilmek: Yarılarak içi dışına çıkarılmak.

dīdār: Yüz, çehre.

didmek: Deşmek, deşelemek.

dil-āvīz: Gönle asılan, gönlü çeken güzel.

dil-ḥurās: Gönlü parçalayan; üzücü.

dil-ḥūn: İçi kan ağlayan; dertli.

dil-i zār: Zavallı gönül; kederli gönül.

dil-sūz: Yürek yakan, çok acıklı.

dil-şād: Gönlü hoş; sevinçli.

dirlik: İyi geçinme; uyuşma; geçimin yolunda gitmesi.

dīvāne: Çılgın, deli, mecnun.

dögünmek: Kaçırılan fırsatlar için duyulan üzüntü.

ḍucret: İç sıkıntısı; yürek darlığı.

dūçār: Kötü bir duruma uğramış; yakalanmış; tutulmuş.

dūd: Duman; tütün.

duvaḳ: Gelinlerin başlarını ve yüzlerini kapatan süslü örtü.

dūrr: İnci.

düş etmek: Müptelâ olmak.

ebe: Herkes tarafından hoş görülme.

ebeş: Yaşı ile uygun söz söylemeyen, herşeyi kendisinin bildiğini iddia eden.

ebleh: Akılsız; budala; bön.

ebter: Kısır; zürriyetsiz; enenmiş.

ecdād: Atalar; dedeler; büyük babalar.

ecsām: Cisimler.

edībān: Edepli ve zarif kimseler.

ednā: En alçak; en aşağı.

edvār: Devirler; zamanlar; çağlar; asırlar.

ef ā: Kötü yaratılışlı kimse.

efgān: Acı ile bağırma; ıstırapla inleme.

efkār: Fikirler; düşünceler.

eflāk: Felekler; gökler; semalar.

efrād: Bireyler; fertler.

efsūs: Yazık; eyvah!

efzūn: Fazla; çok; aşkın.

egirmek: Yün, pamuk gibi maddelerin liflerinden iğ veya kirmen yardımı ile iplik yapma işi.

egişme: Eğilme.

eglim: Meyil, eğim.

ehvāl: Korkular, zulümler.

ekābir: Görgü, erdem ve makam bakımından büyük olanlar; ileri gelenler; daha büyükler; devlet büyükleri; bir üst tabaka insanları.

ekfer: Kâfirlikle suçlamak.

ekvān: Âlemler; dünyalar.

elfāz: Sözler; kelimeler.

elḥān: Nağmeler; ezgiler.

elvāḥ: Görünüşler, manzaralar.

em: İlaç; merhem.
emān: Eminlik, korkusuzluk.
emvāc: Dalgalar.
enāniyyet: Kendini düşünme; kendini kayırma; bencillik.
encām: İşin sonu; son; bitiş; akıbet.
endām: Vücudun biçimi; boy bos.
engīn: Çukur, alçak yer.
engūr: Üzüm.
engüş: Parmak.
enīn: İnleyiş; inleme.
ensāb: Kökler, baba tarafından akrabalar.
erbāb: Sahipler; malikler.
erḥam: Çok merhametli.
ervāh: Ruhlar.
erzāk: Saklanan yiyecekler; gıda yığıcı.
esfeh: Daha rezil, daha aptal.
eslāf: Geçmiş kimseler; eskiler; evvelkiler.
eşmār: Yemişler; meyveler.
eşnā: Bir işin, bir hareketin yapıldığı, bir olayın gerçekleştiği veya bir durumun sürdüğü zaman.
esrik: Sarhoş.
eşvāb: Giyecek şeyler; elbise.
eşcār: Ağaçlar.
eşkāl: Biçimler; görüntüler; şekiller.
eşmek: Atı hızlıca sürmek, sürüp gitmek.
eṭvār: Tavırlar; davranışlar; hâl ve hareketler.

evfer: Daha çok olan; en çok olan; pek çok olan.
evhām: Yersiz kuşkular; vehimler; kuruntular; zanlar; esassız şeyler.
eyvān: Köşk; kasır.
ezā: Eziyet etme; zulüm ve cefa etme.
ezgin: Üzerine basılarak ezilmiş olan, üzüntü ve sıkıntı içinde olan.
ezhān: Düşünme, anlama, kavrama ve ezberleme yeteneği; zihinler.
ezhār: Çiçekler.
ezkār: Anmalar, yâd etmeler. Allah'ı çokça anma.
fāhīr: Övünülecek; şanlı; şerefli.
fāriğ: Rahat; sıkıntıdan uzak.
fāsīd: Karışıklık çıkarıcı; araboza.
faşl-ı nevā: Türk musikisinde uşşak dörtlüsüne rast beşlisinin ilavesi ile meydana getirilmiş yedi numaralı basit makam.
faşl-ı şitā: Kış mevsimi.
fāş etme: Açığa vurma.
faṭīn: Zeki ve anlayışlı.
fāzılān: İyi ahlaklı; erdemli kimseler.
fer: Kuvvet.
ferāğat: Kendi isteğiyle hakkından vazgeçme.
ferdā: Yarın.
fermān: Buyruk; emir; hüküm.

fesād: Bozukluk; bozulma.
feşāhat: Dilin doğru, düzgün, açık ve anlaşılır olarak kullanılması.
feţānet: Çabuk anlama; anlayış; zihin açıklığı.
fetāret: Zayıflık, imtihan.
fetīl: Fital.
fetret: İki olay arasındaki zaman parçası, duraksama.
feyezān: Suyun coşması, bereket, fazlalık.
feyyāz: Bereketli; çok verimli.
fiķdān: Eksiklik, yokluk.
fisk: Hak yoldan çıkıp her türlü günāhı işlemeyi huy hāline getirme, sefāhata dalma.
fiġān: Bir acı ile bağırma; ağlama; inleme; sızlama; feryat.
firāk: Bölünmüş, ayrılmış olanlar.
firār: Kaçma; kurtulma.
firķat: Sevgiliden, dostlardan ayrılma; ayrılık; ayrılış.
fişķoş: Başkalarının duymayacağı biçimde kulaktan kulaġa konuşma.
fuşūl: Mevsimler.
fūlfūl: Biber.
fūlk: Gemi; kayık.
fūsūnkār: (Kadın için) güzel ve çekici.
fūtūr: Umutsuzluk, keder.
ġadr: Zalimlik, vefasızlık.

ġaflet: Dalgınlık, dikkatsizlik.
ġāhī: Bazen; ara sıra.
ġaleyān: Kaynama, coşma.
ġaltān: Yuvarlanan.
ġam: Kaygı, üzüntü.
ġāmgāh: Keder yeri, üzüntü yeri.
ġamġin: Kederli.
ġam-ħoʻr: Gam çeken, kederlenen.
ġarāʻib: Akıl almayacak, tuhaf şeyler.
ġarīķ: Bir duyguya kendini tamamen kaptırmış olan.
ġarķ olmak: Boġulmak, batmak.
ġaşy: Büyük zevk alıp kendinden geçme.
ġazāl: Ceylan.
ġazanfer: Kuvvetli ve cesur.
gedā: Dilenci, yoksul.
gerd: Toz, toprak.
gerdān: Vücudun, omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü.
geşt ü ġüzār: Gezip tozma; gezme.
gevher: Deġerli taş, inci.
gezek: Çok gezen.
ġilmān: Cennette hizmet gören delikanlılar.
ġimā: Zenginlik.
ġird-āb: Tehlikeli yer veya durum.
ġirdār: İş; meşguliyet; eylem.
ġiriftār: Tutulmuş; yakalanmış.
ġiryān: Ağlayan.
ġirye: Gözyaşı.

gīsū: Omuza dökülen uzun saç.
gocunmak: Bir şeyden alınmak; gücenmek.
gözemek: Dikilen bitkilerin arasında kalan boşlukları doldurmak; tamamlamak.
ġül: Hortlak; hayalet.
ġünā: Tür, nevi, çeşit, tarz.
ġurāb: Karga, kuzgun.
ġūş: Kulak.
ġüyā: Sözde, sanki.
ġüdmek: Bir topluluġu veya kimseyi kendi düşünceleri doğrultusunda yönetmek; sevk ve idare etmek.
ġüft ü ġū: Dedikodu.
ġüftār: Söz.
ġüher: Mücevher.
ġülbān: Eskiden muhtelif tarikatların âyinlerinde, saray, lonca, yeniçeri ocaġı, mehter vb. yerlerdeki muayyen merâsimlerde belli bir tertibe göre yüksek sesle okunan duâ ve ilahi dizisi.
ġüleşmek: Güreşmek.
ġülfām: Gül renkli.
ġül-ġün: Gül renkli.
ġülzār: Gül bahçesi.
ġümān: Zan, şüphe.
ġüzāf: Boş söz.
ġabbe: Tahıl tanesi; tohum.
ġādde: Ezilerek şekillendirilebilen mâdenlerin kütük, levha, çubuk şeklindeki

parçalarını, aralarındaki mesâfeler gittikçe daralan bir dizi silindir veya makara arasından geçirmek sûretiyle saç, tel, ray vb. duruma getiren makine.
ġā'il: Korkunç.
ġakīr: Hor görülen; aşağılık.
ġālet: Durum; keyfiyet.
ġalīta: Karışma; bir arada bulunma.
ġallāk: Yaratıcı; Allah.
ġamākat: Anlayışsızlık; ahmaklık; bölnlük; aptalca davranma.
ġāmī: Birini koruyan; destek olan; koruyucu; himaye eden.
ġamiyyet: Bir insanın yurdunu, milletini ve ailesini koruma duygusu ve çabası; insanlık; fazilet.
ġamrā: Kırmızı.
ġamsīn: 31 Ocak ile 21 Mart arasındaki en soġuk elli günlük süreyi kapsayan dönem.
ġamūle: Taşınan veya taşınacak olan yük.
ġāmūş: Susan; susmuş; sessiz.
ġanay: Eski Türk evlerinde önü açık geniş sofa.
ġā~nende: Gazel veya şarkı söylemeyi kendisine meslek edinmiş olan kişi; şarkıcı; ses sanatçısı.
ġānumān: Ev; bark; konut; ocak; yuva.
ġār: Diken.
ġara: At üretimi yapılan çiftlik.

ḥarābāt: Yıkıntılar; harabeler; meyhâne.
ḥarābzār: Yıkık dökük yer.
ḥarīdār: Satın alan kişi; müşteri; istekli.
ḥarīm: Gizli, bilinmeyen yer, bir evin çevresi.
ḥarīṣ: Hırslı; açgözlü; istekli.
ḥasūd: Kıskanç; haset eden; hasetçi; gücü.
hātifi: Gaybdan gelen.
ḥavālī: Çevre, civar, yöre.
ḥayfā: Yazık.
ḥazān: Sonbahar; güz.
hebā: Boşa gitme, ziyan olma.
heder almak: Örnek almak, ibret almak.
heder: Boşa gitme, ziyan olma.
hem-ḥāl: Durumları aynı olan.
hemīn: Her zaman bu şekilde; bu biçimde.
hem-pā: Kötü işlerde birlikte hareket edenler; ayaktaş.
hendes: Akran, arkadaş, sırdaş.
hengām: Zaman; vakit; mevsim.
her-cā: Her yer.
hercā'ī: Kararsız, sevgide sebatsız.
her-sū: Her taraf.
herze: Saçma sapan söz.
heyākil: Heykeller.
heykirme: Haykırmak.
heyūla: Zihinde tasarlanan şey.
hezār: Bülbül, bin.

hezel: Şaka; alay; mizah.
ḥıdmetkār: Hizmet eden kimse; erkek hizmetçi.
ḥıncırmak: Hıçkırmak.
ḥaṭar: Tehlike.
ḥıyānet: Kutsal sayılan değerlere karşı kötülükte bulunma, el uzatma; hainlik.
hicrān: Ayrılığın doğurduğu üzüntü.
hīçī: Yokluk, boşluk.
ḥilḳat: Yaratılış; fitrat.
ḥilm: Karakterdeki yumuşaklık; sakinlik; halim olma durumu.
ḥizā: Belli bir doğrultuda veya doğru bir çizgi üzerinde bulunma hâli.
ḥo'd-kām: Başkasını düşünmeyen; bencil.
ḥomurdanmak: Kendi kendine, öfkeyle yarı anlaşılır yarı anlaşılmaz biçimde söylenmek.
ḥoplatmak: Bir şeyin veya kimsenin hoplamasını sağlamak; zıplatmak.
hovarda: Sürekli sevgili değiştiren; hızlı aşk hayatı yaşayan; çapkın.
hömürmek: Bir şeyi yiyip tüketmek; sömürmek.
höyük: Bir yerleşim biriminin çeşitli sebeplerle yıkılması ve üzerine tekrar yeni binalar yapılması biçiminde yinelenerek günümüzde yayvan bir tepe hâlini almış tarihî kalıntı.

ḥübān: Güzeller, iyiler.
ḥubb: Sevgi.
ḥumār: İçki sonrası duyulan baş ağrısı.
ḥumk: Ahmaklık, budalalık, hamâkat.
ḥūn-ḥār: Kana susamış; kan dökücü; gaddar; zalim.
ḥūrī: Cennet kızı.
ḥuşūl: Meydana çıkma; oluşum.
ḥuşūnet: Sertlik; kabalık; kırıcılık; katılık.
hücrā: Uzak; ıssız, تنها.
hümā: Güvercin büyüklüğünde ve zümrüt yeşili kanatlı, üzerinden geçtiği kimselere mutluluk ve zenginlik getireceğine inanılan mitolojik bir kuş; devlet kuşu.
hüner-mend: Hünerli; becerikli.
hüveydā: Açıkça belli olan; apaçık; besbelli.
ḥüzme: Işın demeti.
hüzzām: Klasik Türk müziğinde segâh perdesinde birleşik bir makam.
ıḡranmak: Sallanmak, sarsılmak.
ılḡar: Akın.
ınışmak: Birlikte inmek.
ırak: Uzak.
ırḡın: Rahatsız, hasta.
ıştılāḥ: Bir bilim ve sanat dalına özgü kelime; terim.
ıttırādsız: Düzensiz.
izmār: Bir şeyi içte saklama; gizleme.

ızrār: Zarar verme; zarar vermesine yol açma.
i‘āşe: Yedirip içirme, yiyip içmesini sağlayıp geçindirme.
ib‘ād: Uzaklaştırılma; kovulma.
ibtılā: Bir şeye karşı aşırı düşkün olma; tutkunluk.
ibtizāl: Bol bulunuş yüzünden değeri düşme; ucuzlama.
icbār: Birini, özgür isteği dışında, baskı yapanın kendi arzusu doğrultusunda hareket etmeye zorlama.
ictisār: Cüret etme, cesaretlenme.
idbār: İşlerin ters gitmesi; baht ve talihin kötüye gitmesi; bahtsızlık; talihsizlik.
iflāḥ: Bir tehlikeden, güç bir durumdan veya hastalıktan kurtulma, iyileşme.
‘ifrit: Masal ve efsanelerde geçen korkunç ve kötü bir cin. Kur’an’a göre en güçlü cinlerden birinin veya en güçlü cinin adı.
iftihār: Kıvanç duyma; öğünme; göğsü kabarma.
iftirāk: Bir yerden veya birinden ayrılma.
ıḡfāl: Birini kandırarak sonradan pişmanlık duyacağı bir işi yaptırma.
ıḡrā: Birini başkası aleyhine kışkırtma.
ıḡvālamak: Baştan çıkarılma, şeytanın veya bedenî isteklerin insanı kışkırtması.
ıḡdās: Ortaya çıkarma; meydana getirme.

ihkāk: Hakkı yerine getirme; hakkını verme.

ih̄tifāl: Kalabalık hâlinde yapılan anma töreni; tören.

ih̄tilāt: Karışıp kaynaşma; katışma.

ih̄tirāş: Aşırı istek; güçlü arzu.

ih̄tişām: Gösterişlilik; göz alıcılık; görkem.

ih̄tizāz: Titreme, titreşim.

ikbāl: Yüksek bir mevkiye veya duruma erişmiş olma; baht açıklığı; şanslı olma.

ikrāh: Tiksinme; iğrenme.

ikrār: İnkâr etmeyerek açık olarak söyleme; saklamadan söyleme; itiraf etme.

i‘lām: Bildirme; anlatma; ilan etme.

‘ilm-i cifir: Başlangıcının Hz. Ali’ye dayandığı rivâyet edilen, harf, rakam ve semboller yoluyla gelecekte olacak şeyleri haber verdiği inanan ilim.

imrār: Geçme, belirli bir süreyi doldurma.

imṭār: Yağdırma.

imtişāl: Bir örneğe göre hareket etme; bir örneğe uyma; benzemeye çalışma; ayak uydurma.

imtizāç: Uyum sağlama, anlaşma.

‘inān: Yönetme; idare etme.

infi‘āl: Bir kimseye kırıcı bir söz veya davranışından dolayı kızgınlık duyma; kırılma; gücenme.

inhişār: Tek başına sahip olma; tekel.

inkılāb: Kısa sürede meydana gelen ânî değişiklik.

inşāf: Merhamet, vicdan ve mantığa dayanan adalet.

intibāh: Gerçeği anlama; göz açıklığı; teyakkuz.

inzivā: Dünya işlerinden elini eteğini çekerek bir köşede yaşama.

irād: Bir malın getirmiş olduğu kazanç; gelir; kâr.

‘irfān: Bilme; anlama; anlayış; sezme; kavrayış.

irticālen: Hazırlıksız olarak; doğaçlama olarak.

ışāl: Bir şeyi bir yere götürme; ulaştırma; eriştirme.

‘işmet: Ahlakça temiz ve namuslu olma; ahlak kurallarına bağlı kalma.

isrā: Yürütme, gönderme.

isticvāb: Sorguya çekme, sorgu.

istiğnā: Elde olana kanâat edip başka bir şeye ihtiyaç duymama, tok gözlülük, gönül tokluğu.

istimlāk: Bir yeri satın alma; mülk edinme.

istirdād: Önceden verilmiş bir şeyi geri isteme; geri alma.

istirķāb: Rekabette bulunma; çekememe.

‘ış u ṭarab: Çalgı ile yiyip içme; eğlence.

‘ış ü ‘işret: Yiyip içip eğlenme.

işrāk: Işıklandırma; aydınlatma.
‘işret: İçkili eğlence.
iştihār: Geri bırakma; geciktirme.
iştikā: Yakınma; sızlanma; şikâyet etme.
iştirāk: Ortak olma; ortaklaşma; birlik.
iştiyāk: Göreceği gelme; özleme; özlem; hasret.
‘itāb: Azarlama, paylama.
i‘tirāf: Başkaları tarafından bilinmesi istenmeyen bir suçu işlediğini açıkça söyleme; suç işlediğini kabul etme.
i‘tişām: Bir şeye sıkı sıkı sarılmak.
i‘tiyād: Tekrarlama ve sürekli uygulama sonucunda fazla dikkat harcamadan kolayca yapabilir olma; âdet edinme.
itmām: Tamamlama; bitirme.
iz‘ān: Anlama yeteneği; anlayış.
izhār: Açığa vurma, meydana çıkarma.
ķābil: Kabul eden; kabul edici.
ķadīd: Bir deri bir kemik kalmış, çok zayıf kimse.
ķadīm: Başlangıcı bilinmeyecek kadar çok geçmişte kalan; çok eski; ezeli.
ķāfi: İhtiyaca yetecek miktarda olan; yeterli; yeten.
ķāhil: Ağır hareket eden; tembel; uyuşuk.
ķāhin: Doğaüstü güç ve yollardan geleceği bilme, gizli ve kayıp şeyleri bulma iddiasında bulunan kişi.

ķakmak: Vurmak.
ķālā: Sermaye.
ķalafat: Gösteriş, büyüklük.
ķalbur: Tahıl ve ona benzer taneli şeylerin küçüklerini ve içindeki yabancı maddeleri ayıklamak için kullanılan seyrek telli, geniş delikli elek.
ķalgın: Evde kalmış, evlenmemiş.
ķām: Dilek, istek, arzu.
ķanıķ: Kandırılmış; aldatılmış.
ķāni‘: Bir şeyi yeterli bulan; azı ile yetinen.
ķargı: Kamış.
ķarımak: Yaşlanmak, kocamak.
ķartalmak: Yaşlanmak, kart duruma gelmek.
ķaşr: Köşk; saray.
ķasvet: İç sıkıntısı; sıkıntı; kaygı; tasa.
ķaşāne: Büyük, görkemli ve çok sayıda cam kullanılarak yapılmış köşk; saray.
ķatar: Bir arada göç eden hayvan dizisi.
ķatmerlenmek: Bir şeyi kat kat etmek; katmer gibi yerleştirmek.
ķavī: Güçlü, kuvvetli.
ķayar: Binek hayvanlarının ayaklarına çakılan, kaymayı önleyici tırnakları veya iri çıkıntıları bulunan çivili nal.
ķaygın: Elden akıp giden.
ķefāret: Bir hatânın, bir kabahatin affi için ödenen karşılık.

kihâlet: Göz hekimliği, göz hastalıkları bilimi.

kelb: Köpek.

kelisâ: Kilise kelimesinin eski metinlerde ve sözlüklerde geçen şekli.

kem: Eksik; az; noksan.

kemhâ: Üzeri hafifçe tüylü bir ipek kumaş türü.

kerîm: Kerem sahibi; cömert; eli açık.

keşâfet: Yoğunluk, bulanıklık.

kesmik: İri saman, dövülmüş ot.

keşret: Çok olma hâli; çokluk; bolluk.

keşik: Sıra, nöbet.

keşîş: Hristiyanlıkta, manastırlarda dışarıya kapalı münzevî bir hayat yaşayan, hiç evlenmemiş, belirli kurallara uymak zorunda kalan din adamı.

keşkül: Gezgin dervişlerin ve dilencilerin iki noktasından zincir geçirilmiş, Hindistan cevizi veya abanoz ağacından yapılma çanakları; dilenci çanağı.

Keş-me-keş: Karışık olma durumu, karışıklık, kargaşa.

kevn: Dünya.

kıllet: Kıtlık; yokluk.

kıpranmak: Yavaşça kımıldamak.

kıtâl: Savaş; cenk.

kıyak: Benzerlerinden üstün; mükemmel; eşsiz.

ķil ü ķâl: Dedikodu, boş söz.

kinâyât: Kinayeler.

kindâr: Öç alma duygusu içinde bulunan; kin tutan.

Kirdigâr: Mutlak yaratıcı, Allah.

kizb: Yalan.

ķubuk şubuk: Kıymetsiz, değersiz.

ķof: Bilgi ve görgüden yoksun; değersiz; boş.

ķogurmak: Nara atmak, bağırarak, ötmek.

ķoyak: Akarsular tarafından açılmış bir yana doğru eğimli uzunlamasına çukur.

ķoygun: Etkili, dokunaklı.

ķöhne: Bakımsız kalmış, eskiyip yıpranmış.

ķörpe: Küçük, çok genç.

ķörükķü: Bir kavgayı kızıştıran kişi; kışkırtıcı.

ķöstek: Hayvanın kaçmasını önlemek için iki ayağını uzun adım atamayacak biçimde bağlayan ip, engel (mecaz).

ķösülmek: Yatışmak, gücünü kaybetmek.

ķubûr: Kabirler, mezarlar.

ķûh: Dağ.

ķurenâ: Yakın olan kimseler; yakınlar.

ķuşvâ: Ulaşılabilecek en son nokta; sınır; son.

ķuz: Bir dağın kuzey yamaçları.

ķüberâ: Büyükler; ulular.

ķulfet: Sıkıntı; zahmet; meşakkat.

külhân: Hamamların altına yerleştirilen büyük ocak; cehennemlik.

küll: Bir şeyin tamamı; bütünü; tüm.

külünk: Taş, kaya parçalamakta kullanılan sivri uçlu taşçı kazması.

kümbet: (Türbelerin üzerinin genellikle kubbeli olmasından teşmil yoluyla) Mezar.

kürbet: Üzüntü; kaygı; tasa.

kürdükmek: Kızana gelmek, çiftleşmek istemek.

küsölmek: Darılmak, küsmek.

lâ-büd: Elbette, mutlaka.

lahd: Çukur, mezar.

lâhütî: İlahî âlemle ilgili olan; İlahî.

lahza: Göz açıp kapayana kadar geçen, çok kısa zaman.

lâne: Kuş yuvası, ev.

lâşe: Leş.

le'im: Alçak; bayağı.

leme'an: Parlama; parıldama.

lem-yezel: Yok olmaz, zeval bulmaz, Allah.

lerzân: Titreyen, titrek.

leşker: Asker.

leyl ü nehâr: Gece ve gündüz.

libâs: Elbise; giyecek; giysi.

löpçü: Hazır yiyici; beleşçi.

lúcce: Engin deniz, dalga.

ma'âbid: Mâbetler, ibâdet edilecek yerler.

ma'âşî: Günahlar.

ma' düm: Yok olan; bulunmayan.

mâ-fât: Kaybolan, elden çıkan şey.

mâ-fevķ: Mevki, rütbe, seviye, servet vb. bakımından yüksek durumda olan kimse.

mağbün: Aldanmış, şaşırılmış.

mağfūr: Allah'ın bağışına kavuşan, bağışlanmış.

mağmüm: (Hava için) sıkıcı; sıkıntılı. (Kişi için) gamlı; kederli.

mağrūr: Gururlu; kibirli.

mağşūş: Saf olmayan; karışık; hileli.

mahâret: Beceriklilik; hüner sahipliği.

mahâret: Bir işteki ustalık, beceriklilik, mârifet.

mağbūs: Bir yere kapatılmış olan; hapsedilmiş olan.

mağdūd: Sayısı belli, sınırlanmış.

mâhir: Usta; kabiliyetli.

mağmūr: Sarhoşluk dolayısıyla sersem olan.

mağşūr: Kuşatılmış; çevrilmiş.

mağūf: Korkunç.

mağviyyet: Alçak gönüllü olma durumu, alçak gönüllülük, tevâzu.

mağzün: Üzüntülü, gamlı, kederli.

ma'îşet: Yaşamak için gereken şey.

mağber: Mezar, kabir.

ma'kes: Bir şeyin yansıdığı yer; yankı yeri.

mağhūr: Mahvolmuş, çok üzölmüş.

mālik: Sahip.

ma' mūr: Bayındır.

mār: Yılan.

maral: Güzel, ceylan.

maşūn: Korunan; korunmuş.

ma' şūq: (Erkek için) kendisine âşık olunmuş; sevilen; sevilmiş.

mātem: Mağlûbiyet, ayrılık, istilâ gibi büyük dert ve felâketlerin sebep olduğu derin üzüntü, keder.

maṭlab: Talep olunan şey; istek.

maṭra-bāz: Malını yüksek fiyatla satmak için saklayan kimse; karaborsacı.

māye: Maya, öz, asıl, cevher, yaratılış.

maẓhar: İyi bir duruma veya iyi bir şeye ulaşmış olan; nail olmuş.

māzī: İçinde bulunulan zamandan önceki zaman dilimi; geçmiş zaman; geçmiş.

me' ālī: Yücelikler, şerefler.

mebnā: Bir şeyin üzerine binâ edildiği şey veya yer, temel.

meclūb: Bir yerden getirilmiş olan; celbolunmuş olan.

mecrā: Akış yolu, akış yönü.

mecrūḥ: Yaralanmış, yaralı.

meczūb: Birine veya bir şeye doğru çekilmiş, cezb ve celbolunmuş, Allah aşkıyla akli başından gitmiş.

medār: Neden, dayanak.

meder: Güç, takat.

medhūş: Ürkmüş, şaşkınlık ve korku içinde kalmış.

medyūn: Borçlu.

mefṭūn: Çok beğendiği bir şey önünde şaşırıp kalan, şaşkına dönen kimse.

mehcūr: Uzaklaşmış, uzakta kalmış, ayrı düşmüş.

meh-liḳā: Yüzü ay gibi olan, ay yüzlü güzel kadın.

mehzūl: Zayıf; cılız; arık.

meksūr: Kırılmış.

mekşūf: Açık; belli.

mektūm: Gizlenmiş; saklı tutulmuş; saklanmış.

melāḥat: Güzellik, şirinlik.

melāl: Büyük üzüntü; hüzn.

melāmet: Giyim kuşam, zikir, âyin gibi yerleşmiş âdet ve törenlere önem vermeyip nefsi devamlı yermeyi, kınamayı, böylece halkın iltifâtından uzaklaşarak Hakk'a yaklaşmayı esas alan anlayış.

mel' anet: Lânete sebep olacak, lâneti gerektirecek kadar kötü iş ve davranış.

melekūt: Melekler âlemi, zaman ve mekânla sınırlı olmayan, beş duyu ile idrak edilemeyen ruhlar, ilahi kuvvetler ve mücerret varlıklar âlemi.

melel: Büyük üzüntü, can sıkıntısı.

melez: Karışık, katışık.
melîh: Güzel, şirin, sevimli.
melûl: Boynu bükük, üzgün, mahzun.
mel'ûn: Allah'ın lânetine uğramış, rahmetinden mahrum kalmış, lânetlenmiş.
memlû: Dolmuş, dolu.
menba': Herhangi bir şeyin ortaya çıktığı, meydana geldiği, zuhur ettiği yer, kaynak.
menfez: İçinden geçilecek yer, delik, yarık.
menfûr: Nefret edilen, nefret uyandıran.
mensî: Unutulmuş, hatırdan çıkmış.
menşûr: Ayılmış, dağıtılmış.
menûf: Olması başka bir şeyin varlığına bağlı olan, bağlı.
merhale: Değeri ve önemi bakımından kademe kademe yükselen mevki ve derecelerden her biri, aşama.
merkûz: Bir yere veya bir şey üzerine dikilmiş, saplanmış, rekzedilmiş.
mesdûd: Önüne çekilen bir setle kapanmış, kapalı.
meserret: Sevinç.
meshûr: Büyülenmiş kimse veya büyülenmişçesine gönül vermiş, bağlanmış.
mesken: Oturulan, ikâmet edilen yer, ev.
meskenet: Miskin olma durumu, tembellik, uyuşukluk.
mesrûr: Sevinçli, mutlu.

mest: İçki vb. sarhoşluk veren bir şeyin etkisiyle şuûru zayıflamış, kendinden geçmiş kimse, sarhoş.
mestâne: Sarhoş olan bir kimseye yakışır tarzda, mest olup kendinden geçmişçesine.
mestûr: Örtülü, kapalı, gizli, saklı.
meşher: Sergi, teşhir yeri.
meşhûn: Dolu, dopdolu.
meş'ûm: Uğursuz, meymenetsiz.
metânet: Dayanma, sağlam, güçlü ve metin olma.
metîn: Sağlam, dayanıklı, kuvvetli.
me'vâ: Sığınacak yer, makam.
mevhûm: Gerçekte olmadığı hâlde var gibi düşünülen, kuruntuya dayanan, vehmedilen şey.
mevsûk: Belgeye dayanan, güvenilir, sağlam.
mevtâ: Ölmüş kimse, ölü.
me'yûs: Ümîdi kalmamış, ümitsizliğe düşmüş, karamsar.
mezâhir: Ortaya çıkmış, zuhur etmiş şeyler, varlıklar.
mezbaħa: Et kesilip satılan yer, kasaphâne.
mezbele: Çöplük.
mezellet: Alçalma, bayağlaşma.
mızılamağ: Ağlamaya başlamak.

mızrâb: Fildişi, bağa, boynuz, kiraz ağacı gibi sert şeylerden yapılan ve telli sazları çalmakta kullanılan küçük alet, tezene.

miḥen: Mihnetler, eziyetler.

miheng: Bir kimse veya nesnenin değerini ölçmeye, anlamaya yarayan şey, ölçü.

mihmân: Misâfir, konuk.

miḥnet: Bela, gam, keder.

mihr: Güneş, sevgi, dostluk.

miḥrâb: Câmi, mescit gibi ibâdet yerlerinde kible duvarında bulunan, cemâatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden biraz yüksek girintili yer.

miḥver: Bir konuda çevresinde dönülüp dolaşılan en önemli nokta, öz, esas.

miḳyâs: Bir şeyi ölçmeye yarayan alet.

mînâ: Şişe, cam, sırça ve özellikle şarap şişesi.

mirâr: Kereler, defalar, merrat.

misk ü ‘anber: Çok güzel koku.

mişvâr: Tavır; tarz; biçim; gidiş yolu.

mîzân: Ölçü; ölçüt.

mu‘allâ: Yüksek; yüce.

mu‘azzam: Ulu; muhteşem; yüce.

mufaşşal: Ayrıntılara girilerek geniş biçimde anlatılan, ayrıntılı.

muḥ: Töz; cevher; madde.

muḥâbâ: Korku, çekinme.

muḥâcir: Yerleşmek amacıyla başka bir ülkeye giden kimse; göçmen.

muḥâl: Olması, gerçekleşmesi mümkün olmayan; olanaksız; boş; saçma; olmayacak.

muḥammer: Ekşiyip kabarmış; mayalanmış, yoğrulmuş.

muḥarref: Asıl niteliği değiştirilmiş olan; tahrif edilmiş olan; bizzat silinmiş ve yerine başka şey yazılmış olan.

muḥik: Haklı; doğru.

muḥkem: Açık seçik belli olan, sağlam.

muḥtelif: Birbirinden farklı özellikler taşıyan; değişik; çeşitli.

muḥterîş: Aşırı istekli; tutkulu; çok hırslı; ateşli.

mu‘îndâr: Yardım eden, yardımda bulunan.

muḥaddem: Zaman bakımından önce gelen; önceki.

muḥayyed: Bir koşul veya kayıt ile bağlı olan.

muktezâ: Bir şeyin gereği olan, gereken, lâzım gelen şey, gerek.

mundâr: Kirli; pis; iğrenç.

mūnis: Sevimli ve cana yakın; uysal.

mūrāsâ: Karınca gibi.

muşallâ: Cenaze namazı kılınırken üzerine cenazenin konulduğu, yerden bir metre kadar yükseklikteki yer.

muşavver: Zihinde düşünülüp tasarlanmış olan.

muştantik: Eskiden kendisi yargıç olmadığı hâlde bugünkü sorgu hâkiminin görevini yapan kimselere verilen ad; ilk soruşturmayı yapan kişi.

muştâ: Kılıç, bıçak, hançer gibi aletlerin kısa sapı; kabza.

muţâbık: Birbirine uymuş bulunan; aralarında anlaşmazlık olmayan.

mu‘tedil: Orta hâlde, orta kararda olan, îtidalli.

mu‘tekif: Câmi, tekke vb. bir yere kapanarak ibâdetle vakit geçiren, îtikâfa çekilen kimse.

muţî‘: İtaat eden; boyun eğen; itaatli.

muţrib: Şarkı söyleyen; şarkıcı.

muvâfık: Yerinde olan; uygun olan; münasip olan.

muvaqqat: Belirli bir zaman süren; sürekli olmayan; geçici.

muzaḫrafât: Çerçöp, pislik.

mübâhât: Övünme; kendini övme.

mübhem: Ne olduğu kesin olarak anlaşılamayan; belirsiz; açık olmayan.

mübrem: Son derece gerekli olan; vazgeçilmez.

mübtelâ: Çoğunlukla kötü ve zararlı şeylere düşkün olan; kötü alışkanlıkları olan; düşkün; meraklı.

mübtezel: Bol bulunduğu için değeri düşmüş olan; bayağı; ucuz; değersiz.

mücellâ: Parlamış; cilalanmış; parlak; cilalı.

mücrim: Suç işlemiş olan, suçlu.

müdaḫḫir: Gerektiğinde kullanmak üzere toplayıp biriktiren; toplayan.

müdüâm: Devam eden; devamlı; sürekli.

mü‘eşşir: Tesir eden, tesirli, etkili.

müfekkerât: Düşünceler.

müfreze: Başka birliklere bağlı kalmadan çeşitli askerî görevlerin yerine getirilmesi için, geçici olarak görevlendirilmiş küçük gruplara verilen ad.

müfriţ: Bir şeyi normal sayılan sınırların üstüne vardiyan.

müfsid: Bozan; kötüleştiren; fenalaştıran.

müfteḫir: Bir şeyi kendisi için övünç bilerek onunla sevinen; övünen; iftihar eden.

mühlet: Bir işin yapılması veya tamamlanması için verilen, tanınan sınırlı zaman; süre.

mühlik: Yok eden; öldürücü; tehlikeli; helak eden.

mülevveş: Düzensiz; karmakarışık; pis; kirli.

mümāṣāt: Birinin fikrine yalandan katılmış gibi görünme.

mümeyyiz: İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilen.

mümkināt: Mümkün olan, olabilir veya kabul edilebilir şeyler.

münbit: Bol ürün veren, verimli, bereketli.

müncer: Sona eren; son bulan; sonuçlanan.

mürā'āt: Bağlılık; uyma; riayet etme.

mürūr: Geçip gitme; sona erme; bitme.

müsāvāt: Aynı durum ve derecede olma; denklik.

müsāvī: Eşit; denk.

müşbet: İspat edilmiş; sağlam kanıtlara dayandırılmış olan.

müstağnī: Nazlı davranan; nazlanan.

müste'ār: Geçici olarak gerçeğinin yerine konulan, gelip geçici.

müste'cir: Kira ile tutan; kiracı; kiralayan.

müstenid: Bir şeye dayanan; yaslanan; istinat eden.

müsterih: Bütün kaygı ve tasalarından kurtulup gönlü huzura kavuşan; rahatlayan; gönlü huzur bulan.

müsteşriḳ: Doğu bilimci; şarkiyatçı.

müstevlī: Etkisi altına alan; basan.

müşeyyed: Sağlam, dirençli.

müşṭāk: Şiddetle arzu eden, özleyen.

müte'eşirāne: Üzüntülü bir hâlde.

müteḥālif: Birbirine aykırı olan; birbirine uymayan.

müvālat: Dostça davranış; dostluk.

müzekkere: Bir iş hakkında ilgili kişiye veya üst makāma yazılan yazı, tezkire.

nā-çiz: Değersiz; önemsiz.

nā-dān: Bilgisiz; cahil.

nā-ḥāk: Haksız.

nā-hemvār: Uygunsuz; uygun olmayan.

naḥif: Zayıf; cılız; çelimsiz.

nāḥiye: Yönetim bakımından köy ile ilçe arası yönetim birimi; bucak.

naḥs: Uğursuz sayılan şey.

nā'ib: Bir kimsenin yerine bakan kimse; vekil.

nā'il: Erişmiş; ele geçirmiş; elde etmiş; başarmış.

nā-kām: Amacına ulaşmamış; isteğini elde edememiş.

nāḳış: Eksik; tam olmayan; bitmemiş; noksan.

nāḳışa: Eksiklik; kusur; noksanlık.

nāḳız: Bozan; bozucu.

naḳmet: Öç almak amacıyla eziyet etme.

nālān: İnleyen; inleyici.

nāmdād: Şöhret veren.

nāmdār: Ünlü; namlı; tanınmış.

nā-merd: Mert olmayan; korkak; alçak; erdemsiz.

nān: Ekmek.
na‘re: Haykırma, bağırma.
narīn: İnce yapılı; zayıf; nazik.
nā-sezā: Yakışık almaz; yakışmaz.
naẓargāh: Bakılan yer; bakılacak yer; bakacak.
nāzır: Yüzü ve cephesi bir tarafa dönük olan; bakan.
nebāt: Bitki.
nebīz: Hurma, arpa ve üzümünden yapılan bir tür içki; hurma, arpa ve kuru üzüm şırası.
nedāmet: Yaptığı bir işin kötü sonuç verdiğini görüp pişmanlık duyma; son pişmanlık.
nefir: Boynuzdan yapılmış bir tür boru.
nemā: Çoğalma; fazlalaşma; artma.
nemne şekil: Ne biçim.
nerīm: Yiğit; pehlivan.
nesīm: Yumuşak esen rüzgâr; esinti.
neş‘edār: Neşeli, keyifli.
neşīde: Şiir; manzume.
neşter: Cerrahide dokuları kesmekte kullanılan, sivri uçlu, keskin küçük bıçak.
nev‘: Cins; tür.
nevā: Ses; ahenk; nağme.
nevāl: Talih; kader; kısmet.
nevbet: Nöbet.
nezāhet: Ahlak temizliği, temizlik.
nezd: Yan; kat; huzur.

nezīh: Temiz; saf; lekesiz; masum.
nifāk: Anlaşmazlık; geçimsizlik; ara açıklığı; uyuşmazlık; bölünme.
niğār: Resim gibi; çok güzel sevgili.
nigeh: Bakış; bakma.
nigerān: Bakan; bakıcı.
nihān: Saklanmış; gizli.
niķāb: Yüz örtüsü; peçe.
nişāb: Hisse, pay.
nüfūz: Bir kimse, topluluk vb.’nin söz geçirme ve otorite kurma gücü; etki gücü; söz geçirme gücü.
otağ: Büyük çadır.
öğünmek: Sevinmek.
ölgün: Güçsüz, bitkin.
örü: Otlak, çayır.
pālā: Uç kısmı kabzasına doğru daralan, kısa ve eğri ağızlı kılıç.
pālūze: Süzülmüş; durulmuş; arı duruma gelmiş olan.
pārelenmek: Yırtılarak, kırılarak veya kesilerek parça parça edilmek; parçalanmak.
penāh: Sığınılacak yer.
perestkār: Değer veren, önem veren.
perī-peyker: Güzel yüzlü.
pes-pāye: Aşağılık, bayağı, âdî.
peş-keş çekmek: Başkasına ait bir malı birine vermek.

peydâ: Açıkta; belli olan.
peygüle-nişîn: Dünya ile ilgisini kesen; köşeye çekilen.
peymân: Yemin; ant.
peymâne: Büyük içki kadehi.
pey-rev: Birinin arkasından giden.
peyveste: Kavuşmuş; erişmiş; ulaşmış.
pîr-i muğan: Âşıklara yol gösteren kimse; mürşit. Divan şiirinde, meyhaneci için kullanılır.
pîşdâr: Öncü; önde giden kimse; kılavuz.
pot kırmak: İstemeden karşısındakini kırarak veya incitecek davranışta bulunmak, söz söylemek.
pûşîde: Örtünmüş; örtülü.
pûyân: Koşan; koşarcasına yürüyen; hızlı yürüyen.
pür-hûn: Kan içinde; kanlı; kan dolu.
raḥşân: Parıltılı; parlak.
râm: Kendini başkalarının buyruğuna teslim eden; boyun eğen; itaat eden.
ra' nâ: Çok güzel; hoş; latif.
râst: Doğruluk; dürüstlük.
ravza: Bol ağaçlı ve çiçekli bahçe.
râyiḥa: Güzel ve hoş giden koku.
râz: Sır; gizli tutulan şey.
rebâb: Gövdesi Hindistan cevizinden yapılma, uzun saplı telli çalgı.
recâ: Ümit, emel, umma.

reftâr: Gidiş; yürüyüş.
reşânet: Dayanıklı olma; metanet; sağlamlık.
revâ: Uygun; layık; yakışır.
revân: Giden; yürüyen.
revîş: Gidiş, yürüyüş, üslûp, tarz.
rezâlet: Toplum tarafından hoş karşılanmayan, ahlaka aykırı, utanç verici davranış, olay veya durum; kepezelik.
Rezzâk: Mahlûkâtına maddî ve mânevî her türlü rızık bol bol ihsan eden” anlamında Esmâ-i Hüsnâ’dandır.
ric' at: Geriye dönme; gelinen yoldan geriye kaçma; çekilme; kaçma.
rif at: Büyüklük; yücelik; yükseklik.
rindâne: Gönül adamına yakışır biçimde; rintçesine.
riyâh: Hafif esen meltemler, rüzgârlar.
riyâkâr: Davranışları düşüncelerine uymayan; ikiyüzlü; mürai.
riyâset: Başkanlık.
rîzân: Akan; dökülen; saçılan.
ruhbân: Bir mezhep, ülke veya yöreye ait kilise adamları ve rahiplerin tümü; rahipler sınıfı; rahipler.
rûḥ-ı akdes: Mukaddes ruh.
ruḥsâr: Yanak, yüz.
rüçhân: Üstün olma, üstünlük.

rüsvâ: Ayıplanacak durumda bulunan; rezil; maskara.

şabâ: Gün doğmadan önce, doğu tarafından esen hafif ve serin rüzgâr.

şabi: Ergenlik çağına ulaşmamış erkek çocuk.

sa' d: Uğur getiren; uğurlu sayılan.

şaded: Niyet, kasıt.

şafahât: Safhalar, aşamalar.

şâfiyet: Saflık, temizlik.

safsafa: Boş ve asılsız söz.

şagmak: Aşağı doğru süzülerek inmek

sağrı: Leğen kemiğinin son ve alt kısmı.

saḥîf: Akıl, idrak, fikir, inanç vb. yönünden zayıf, yetersiz.

sâ' ir: Başka, diğer.

sâḳî: İçki meclislerinde kadeh sunan; içki dağıtan.

saḳîm: Bozuk; eksik; yanlış; hatalı.

sâḳit: Ses çıkarmayan, konuşmayan, susan.

şalâbet: Sağlamlık, dayanıklılık.

şalta: Genellikle denizcilerin giydikleri, yakasız, kollu, cepken biçiminde bir tür kısa ceket.

sâmân: Kudret, zenginlik.

samûr: Sansargillerden, Kuzey Avrupa'da yaygın olarak yaşayan, yumuşak kürkü için avlanan üç türü bulunan hayvanın ortak adı. Samur kürkünden yapılmış olan.

sâmyeli: Çölden esen çok etkili sıcak ve kuru rüzgâr.

şarâhat: Açıklık, anlaşılabilirlik.

şatvet: Şiddet ve kuvvetle birinin üstüne atılma.

şavak: Aptal, beceriksiz.

şavmak: Bertaraf etmek, geçiştirmek.

sa' y: Çalışma; çabalama; emek verme.

sâye: Gölge, sahip çıkma; koruma.

şebât: Sözünde durma.

sefâhet: Aşırı derecede zevk ve eğlenceye düşkün olma.

sefiḥ: Sefahate düşkün; malını mülkünü zevk ve eğlence yolunda harcayan.

seḥî: Doğru, düzgün, fidan gibi.

sell-i seyf etmek: Kılıç çekmek.

sem: Zehir, ağu.

semâhat: Cömertlik, eli açık olma.

semen: Yâsemin.

ser-â-pâ: Baştan ayağa; bütünüyle; tamamıyla.

ser-bâz: Korkusuz; cesur.

serd eylemek: Söylemek, demek.

serdâr: Kumandan, başkumandan

ser-gerdân: Baş dönen; ne yapacağını bilemeyen; sersem; şaşkın.

ser-keş: Dik kafalı; itaatsiz; baş kaldıran; saygısızlık eden.

ser-mest: Sarhoş.

sernigūn: Ters dönmüş, baş aşağı, tepetaklak.

serv-i revān: Salına salına yürüyen uzun boylu, endamlı sevgili.

seten: İpekli bir tür kumaş.

seyyān: İki eşit şey.

seyyār: Belirli bir yeri olmayan; işini, mesleğini sürekli olarak bir yere gidip gelmek suretiyle yapan.

sezā: Uygun; yaraşır.

sezgin: Anlayış sahibi.

şbyān: Çocuklar.

şirtarmak: Dişlerini göstererek gülmek; sırtıtmak.

şiklet: Sıkıntı.

sīmā: Yüz, çehre.

sīne: Gönül; yürek.

sīne-çāk: Yüreği yaralı.

sipīhr: Gökyüzü, baht.

şit: Ses, sedâ, iyi nâm.

sitāyiş: Övme; övgü.

sitemkār: Sitem eden.

şofa: Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe iç boşluk.

sōgünmek: Sönmek; kararmak.

sökün etmek: Birbiri ardından gelmek veya görünmek.

şubḥ u mesā: Sabah akşam, her zaman.

şulb: Zürriyet.

şun^c: Yapma, yapış.

sūzān: Yakan; yakıcı.

sūfehā: Zevk ve eğlence düşkünleri; sefihler.

sūḥan: Söz; kelam.

sūkūt: Konuşmama; söz söylememe.

sürçmek: Kullanılması gereken bir sözcük yerine yanlış anlamaya yol açacak biçimde ve yanlışlıkla başka bir sözcüğü kullanmak.

sūrūr: Sevinç.

sürüş: Melek.

sürüşmek: Çekişmek; kavga etmek.

şādīmān: Sevinçli; sevinmiş.

şāhān: Şahlar; hükümdarlar; krallar.

şakī: Haydut; eşkiya.

şakrak: (Gülme için) neşe, mutluluk ve sevinç anlatan.

şār: Şehir.

şayak: Atkısı kalın yün ipliği, çözücü genellikle ince pamuk ipliğinden dokunan dayanıklı kaba kumaş.

şedīd: Sert; şiddetli.

şeh-bāz: Gösterişli ve şanlı kimse.

şehīdān: Şehitler.

şekvā: Şikâyet; yakınma.

şem^c: Mum.

şerer: Kıvılcımlar.

şerīk: Ortak.

şerīr: Kötü işler işleyen kimse.

şesper: Altı dilimli topuzdan oluşan kısa saplı savaş aracı.

şeţâret: Sevinç, neşe.

şeydâ: Aşkının çokluğundan akli başından gitmiş, çılgın, dîvâne.

şikest: Kırık, kırılmış.

şimâl: Kuzey.

şöhre: Şöhretli, ünlü.

şûr: Karışıklık, gürültü, kavga.

şûrâ: Bir konuyu görüşüp tartışmak ve bir karara varmak amacıyla yapılan toplantı; danışma kurulu.

şûriş: Karışıklık; kargaşa; ayaklanma.

tâbân: Parlak; parıltılı.

tafra: Aşırı bir gururla kendini büyültme, böbürlenme.

tâğî: Dağlık bölgelerde söylenen türkülerin makamı.

tağyîr: Başkalaştırma; değiştirme.

taḥakküm: Egemenliği üstüne alma.

taḥassür: Kavuşmak istenilen kimse ya da şey için üzülmeye; hasret çekme; özleme.

taḥkîkât: Bir adlî ve idarî olayı ya da iddiayı aydınlatmak, açıklığa kavuşturmak amacıyla adlî ya da ilgili idarî makamlarca yürütülen inceleme ve araştırma.

taḥkîr: Küçük görme; aşağılama; hor görme.

taḥlîl: Bir eseri, bir metni ana öğelerine ayırmak suretiyle inceleme.

taḥrîb: Bir şeyi yıkma; yıkık duruma getirme.

taḥrîrât: Yazı işleri.

taḥsîñ: Güzelleştirme.

taḥzîr: Kötülük yapmak isteyen bir kimseyi önleme.

ṭâk: Kubbe, kümbet.

ṭâkat: Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet.

taḥdîs: Kutsal sayma, mübârek kabul etme.

ta'ḳîbât: Bir suç işlenmesi üzerine adlî makamlarca yürütülen inceleme, araştırma, suçluyu ve suçun türünü belirleme gibi işlemlerin tümü.

taḳlaşmak: Sataşmak, dalaşmak.

taḳrîr: Sözle anlatma, ifade ve beyan etme.

talâk: Evliliğin sona erdirilmesi.

ta'lim: Öğretim.

tanbûr: Klasik mûsikîmizin başlıca çalgılarından biri olan, yay ve mızrapla çalınan, ince uzun sapı perdeli, yuvarlak karınlı, telli çalgı.

taraf-gîr: Taraf tutan, bir tarafı kayıran kimse.

taşaddî: Girişme; teşebbüs etme.

tav tav: Ayak sesini elle yoklama sırasında çıkan hışırtı ve patırtı sesleri.

ta'zîr: Yapmacıktan özür dileme.
tebâb: Kayıp; zarar; ziyan.
tebâh: Yıkılma; mahvolma; bozulma.
tebehhur: Buharlaşıma.
tecellî: Allah'ın kudretinin şahıslarda ve eşyâda görünmesi.
teccemmu': Bir yere toplanma; birikme; yığılma; yığınak.
tedbîr: Bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, başvuru, çâre, önlem.
tedkîk: İnceleme.
tedrîsât: Öğretim.
tee'sşür: Üzülme, kederlenme, üzüntü, keder.
tefekür: Düşünme.
tehvîn: Kolaylaştırma, alçaltma.
tehzîb: Düzeltme, ıslâh etme.
tehzîl: Alay ederek gülmeceli nazire yazma; hezel yazma.
tekâbül: Bir şeye karşılık olma; onun yerini tutma.
tekâlif-i harbiyye: Savaş sırasında alınan vergi.
tekdir: Azarlama, paylama.
tekebbür: Kibirleşme, büyüklük satma.
teksîr: Sayısını artırma; çoğaltma.
telkîn: Bir kimseye bir fikri aşılama.
telvîs: Berbat etme, iğrenç duruma getirme.

Temâdî: Devam etme, sürme.
temcîd: Ululama, yüceltme.
temennî: İstek, dilek, talep.
te'mîn: Bir şeyi elde etme; sağlama.
tenâsüb: Aralarında uygunluk bulunma, birbirine uyma, yakışma.
tenbîh: Bir şeyin şöyle ya da böyle olmasını isteme; bu konuda ısrarlı olma; uyarma.
tenhâ: Yalnız; tek.
tenkîd: Bir kimseyi, bir şeyi eleştirmek işi; eleştirme.
tenvîr: Aydınlatıcı bilgi verme.
tepişirmek: İtişip kakışmak; çekişmek.
tersâ: Hristiyan.
te'sîr: Bir kişinin başkasının davranış ve tutumlarını etkileme gücü; etki.
teslîf: Sataştırma.
teşevvüş: Karmakarışık olma; karışma; karışıklık.
teşhîr: Şöhret kazandırma; meşhur etme.
teşvîş: Karışıklık; karıştırma; bulandırma.
teşyî': Yolcu uğurlama; yolcu etme; geçirme.
tevekkel: İşleri oluruna bırakan saf, kendi hâlinde kimse.
tevkîr: Karşısındakini yüksek tutma, ululama.
tezâhür: Ortaya çıkma, belirme.
tezmek: Yolunu şaşırma.

tezvîr: Söze yalan katma; yalan söyleme.
tırpan: İki elle tutularak ekin ve ot biçmekte kullanılan, uzun bir sopa ucuna bağlı eğik bir çelik lamadan oluşan alet.
tîğ: Kılıç.
tînet: Yaratılış, maya, fitrat.
tîr: Ok.
toluğ: Gözü yaşlı.
töhmet: İşlenildiği sanılan, ancak henüz ispatlanmamış suç.
tûğ: Bayrak; sancak.
tuğrâ: Hükümdar mührü.
tuğyân: Coşma; taşma; kabarma.
tulû'ât: Doğuşlar; doğmalar.
turâb: Toprak.
tuşmak: Karşı karşıya gelmek, savaşmak.
tütüşmek: Heyecanlanmak; coşku duymak.
ufül etmek: Batmak, gözden kaybolmak, ölmek.
'ufûnet: Canlı organizmaların çürümesi sırasında çıkan pis koku; kokuşma belirtisi olan koku.
'uqbâ: Öbür dünya; ahiret.
ulak: Haber götüren kimse.
ulanmak: Ulaşmak; kavuşmak.
ulaşık: İleriden beri sürüp gelen, ardından yetişen.
'ulvî: Yüce, yüksek.
'ummân: Okyanus.

'unf: Sertlik; kabalık; şiddet.
urğân: Sentetik ya da keten, kenevir, pamuk, alfa otu gibi doğal lif iplerinin iki ya da daha çoğunun bir arada bükülmesiyle elde edilen kalın ip.
uşşâk: Âşıklar, klasik Türk müziğinde bir basit makam.
'uzlet: Yalnızlık.
üftâde: Düşmüş.
ülfet: Alışma, kaynaşma, ünsiyet.
üner: Belirmek, çıkmak.
ünlük: Meydan, ortalık.
ürkmek: Şaşkınlıkla karışık bir korku ve kaygı içine düşmek.
ürüşmek: Karşılıklı olarak ürümek; birbirine havlamak.
'üryân: Çıplak.
üşmek: Bir yerde toplanmak, üşüşmek.
vâhî: Boş, anlamsız.
vaķûr: Ağırbaşlı, onurlu.
vâlâ: Yüce, ulu.
vâ-veylâ: Çığlık, feryat.
vebâl: Bir işin olumsuz sonuçları ile ilgili manevi sorumluluk.
vecd: Sevgi, hayranlık gibi ağır basan, yoğun bir heyecan yüzünden doğan coşkunlukla kendinden geçme.
vecdet: Coşkunluk, zenginlik.
vehle: An; dakika.

velhân: Şaşkın; sersem.

verâ: Arka; geri.

verd: Gül.

vesvâs: Şeytan, iblis.

vîrân: Yıkık; harap.

vîrâne: Yıkılmış, yıkılacak duruma gelmiş yapı.

vuşlat: Birbirine kavuşma; birleşme.

vüs' -i beşer: İnsan gücü, insan tâkati.

yaba: Harman savurmakta kullanılan beş parmaklı bir tür ahşap kürek

yad: Yabancı.

yâd: Hatırlama; akla getirme; anma.

yağız: Bakımlı.

yağmak: Söylemek.

yal: Köpek yemi.

yaltak: Bir kimseye yaranmak, hoş görünmek için kişiliksizce davranışlarda bulunan kişi.

yamık yumuk: Eğri büğrü.

yapık: Dolaşmış, birbirine girmiş saç.

yâr-ı gâr: Mağara dostu, vefalı dost, Hz. Ebûbekir.

yâve: Saçma sapan söz.

yayık: Yoğurdu çalkalayarak ayran ve tereyağına ayırmaya yarayan alet.

yebâb: Yıkılmış; yıkık; bozuk; harap.

yegin: Çok, güçlü.

yek-pâre: Tek parça olarak; bütün olarak.

yeksân: Düzeyleri eşit olan.

yeldirmek: Koşturmak.

yeltenmek: Yapamayacağı bir işe girişmek, özenmek.

Yezdân: Tanrı.

yığılşmak: Bir yerde toplaşmak, birikmek.

yılgın: Usanmış, bıkkın.

yılık: Sözünde durmayan, dönecek.

yidmek: Yetişmek; erişmek.

yocunmak: Utanmak, çekinmek.

yolak: Kırlardaki küçük yol, doğru yolda olan.

yosma: Baştan çıkaracak kadar genç ve güzel, işveli.

yörük: Anadolu ve Rumeli'de yerleşik hayata geçmiş olan ve Manav adı verilen Türkmenlerden ayırmak için göçebe olarak yaşayan ve hayvancılıkla geçinen Türklere on dördüncü yüzyıldan itibaren verilen isim.

yügrük: Eğri büğrü; girintili çıkıntılı; yamuk yumuk.

yümn: Uğur, bereket.

zağ: Çok keskin, gürbüzlük.

zâhib: Giden; gidici.

zâhid: Dinî konularda hoşgörüsüz olan kimse.

zâhir: Açık; belli; meydanda olan.

zâ'il: Yok olan, ortadan kalkan.

zār: Ağlayan; inleyen.

zāti: Zaten.

zāyi‘: Yok olmuş, kaybolmuş.

zebān: Dil, lisan.

zebūn: Güçsüz âciz.

zehāb: Gidiş; gitme.

zekāvet: Anlama, kavrama becerisi; zekâ.

zelīl: Aşağılanan; hor görülen; aşağılık;

düşkün.

zemm: Kınama; ayıplama.

zerrāt: Küçük parçalar; zerreler.

zevāl: Yok olma, tükenme, suç, kabahat.

zıll: Gölge; koruma; himaye altına alma.

zībā: Süslü, güzel.

zīnet: Süs, bezek.

zinhār: Sakın, asla.

zī-rūḥ: Canlı.

zu‘ afā: Zayıflar; güçsüzler.

zu‘ m: Batıl inanç, kuşku.

zūhūl: Dalgınlık yüzünden işi geciktirme.

zūl: Hor ve hakir olma; alçalma.

zūlāl: İçimi hoş, güzel soğuk su.

DÎVÂN-I ‘ACZÎ METNİ

/I/

Dîvân-ı ‘Aczî

Ġānim-i Şi‘r-i Kā’ināt

FİHRİST

Şi‘riñ Başı	Şi‘riñ Adı
1 Kāra Gözlü	Dil-ber Kız
2 Tūkenir ‘Ömür	Yine Ona
3 Hep Şu Güzeller	Ay Yüzlü Kız
4 Gencim Felek	Felege Sitem
5 Ey Dānā	‘Āşık Dercî
7 Şā‘irlik	‘Āşık Rızā
11 İnanılmaz	Muşallā MezārıĠı’nda
12 Kış Günleri	Bahār İçin
13 Gelince Şu	‘Āşıklar Günü
15 Tā Ezelden	Güzeller Cāzibesî
16 Hāyāl İle Zamān	
18 Hāḡ Hāḡikat	Āyāşlı Şākir Beg
19 Şimdi Degil	Ölümden Soñra
20 Elā Ey Maḡbūb	Hāḡḡāt ¹ Maḡbūb Efendi
21 Būlbūl İnmiş	Yeşil Kırlar
22 Firāk-ı Yārı	Ayrı Düşen Dil-ber
23 Çiçeklere	
25 Bu Dünyādır	Vefāt-ı Peder
26 Murād Vermez	Fānî Cihān
27 Mūrāsā	Tevfîḡ Fikret’e
29 Ne Hıḡmetdir Ki	‘Abdü’l-Hāmîd ve Hāfiyyeler
30 Nice Demler	Selçūḡ Hānı
32 Penbe Yanaḡ	Pencerede Bir Āhū
33 Sāḡiyā Derdim	Hāfiyyeler Devri

¹ Kelime “Hāḡḡāt” şeklinde yazılmıştır.

34 Her-cā Zulum	Mülkiyeden Menfi
35 Bilmem Böyle	Yine Buna
36 Geçdik Cendereden	Ebu'z-Ziyā Tefiḳ Beg'e
37 Zālimiñ İqbālinde	Yine Orada
38 Göñül Kısmet	Ferid Pāşā Hātūnsarāy ² 'a Gönderdi
39 Gördüm Yine	Köy Dil-beri
41 Semāya Doğru	İnce Mināre
42 Yeşerdi Yine	Bahār Geliyor
43 Sen Bir Gülsūñ	Taze Dil-ber
44 Ne Olmuşdur	İstibdād Günleri

/III/

46 Dünyā Evi	Zoldura Hārābesi'nde
48 Kuşlar Öter	Kā'ināt ve Bahār
49 Çıkar Mazlūmuñ	Tepelenen Hāklar
51 Baqıp Aḥkāmı	İnsānlıḳ ve Fenā Hūy
52 Yıqıl Ey Mel'un	Şerī'at Perdesi
54 Baq Ey Göñül	Dünyā ve Dirlik
55 Bilmem Felek	Bī-çāre Kaplumbağa
57 Müşkil Göñül	Ḳader Mes'elesi
59 Vaḫan Seni	Dünyā ve İnsānlar
60 Çiçekleriñ	Soñbahār
65 Felek Beni	Kāderiñ Gölgesi
66 Kara Toprak	Hāyālīñ Ğamla Mücādelesi
67 Lāle Gibi	Güzeller Vaşfi
69 Bu 'Ālemde	Ḳaynana Dili
71 'Āşıqlarıñ Bağrı	'İşret Ālemindeyim
72 Ey Dūd-ı Siyāh	Peçeli Āhū
73 Felek İşiñ	Bed-baht Dil-ber
74 Kitāb-ı 'Aşḳ	'Āşıqlar Hocalar

² Kelime "Hātūnsārāy" şeklinde yazılmıştır.

76 Yandım Eliñizden	Periler Qāfilesi
77 Qalmaz Gider	Tehlikeli Zevk
78 Şu Sevdāda	İzmır'de Dil-berler
80 Gelir İlhām	Şi' rde Ma' nā
81 Bütün EŐyā	Yağmur Destānı
82 Nağmelerin Ey Kuş	EŐyā ve Hürriyet
85 Bī-çāreyim	Dehri Elem
86 İnsanoğlu	Şadru'd-dīn-i Konevī'de
87 Gönül Kuşu	Güzeller Cāzibesı
88 ' AŞık Degil	Devrān KūŐesi
89 Olur Mu	Devrān KūŐesi
92 Neden Gönül	Tenhā Qırlarda
94 Çalışanlar	Tevekkül Başka
95 Devrān Seniñ	EŐyāya Nazar
96 Bir Degildir	Me'mūriyet ' Ālemi
97 Şabır Hoşdur	Hod-kāmlara
98 Hāle BaŐma	Lāhūti Bir Őabāh
100 Haddiñi Bil	Yine Hūysuzlara
102 Hūrāfe Őanma	Gönül ve Meyl
103 Girer İmiş	İnsān MenekŐesi
104 Hayāl Gibi	Vālī Cevād Beg ve İskān
105 Ne Var İse	Ecel İle Mülākāt
106 Yuf	Gizli Niyet
107 Sersem	Qaraman Me'mūrları
109 ' İbret Gönül	Qaraman Qal' ası
110 Dīdār-ı Hürriyet	İ' lān-ı Hürriyet
110 Yandım Gönül	IŞık Perisi
111 Őafā Geldiñ	Hürriyete
116 Cāna Cihānda	Hātifi Hayāl
117 Söyleyiñ	İnsānlar ve Māzi
118 Őām u Seher	Leylā mı Ararsıñ

119 Ğavĝa-yı Őerĩ at	Kör ‘Ali Vaĝ ası
120 Endişe Edip	İmtihāna Giriyorum
122 Pek PeriŐān	Baĝt-ı Siyāhım
123 Ferdāya Őoysam	Āfāķı Tefekkür
124 Şu Dil-berler	Fānĩ Demler
125 Otuz Bir Mart	Vaĝ ası
128 Bĩ-ĉāre Vaĝana	‘Abdü’l-Ĥamĩd’iñ Ĥal‘i
130 Ĥayāt İĉin	Köy Güzeli
131 ‘AŐķ-ı Vaĝanla	Yıldız Sarāyı
132 İlähĩ ĉokdur	Ķuyruķlu Yıldız
133 Cümle Aĝaĉ	Seĝerde Bir ĶuŐ
135 Ķafā Sen De	Ķaramanoĝullarınıñ Başları
136 Derinlerde	Nefise Sultān
137 Men Ānem Ki	Şu İĝtirāŐ
139 Evlād Bir Cān	Ciger-pāre
140 Felekzedeyiz	Ķaderime
141 Keklik Öter	Ermenek Yolunda
142 Ğarĩb Vaĝan	Görmeli Köprüsü
143 Őalĝalanma	Ermenek’deyim Şimdi
144 Barĉın Yayla	Ķaracaoĝlan İzindedir
145 Ķaplan Dere	Ķazancı Yaylası’nda
146 Yılma Őaķın	Eski İzler ve Őaĝlar
147 Göñül Atı	Alaĝ Müdürlüĝi’ne
148 Őĩrĩn Őĩrĩn	Alaĝ Āfāķında
149 Bu Dünyādır	İz Yeri
150 Ey Ķuzĝun	Fırķa Şandalye Ğavĝası
151 Şimdi Bize	Őaĝ Başları
152 Ķız Pıñarı	İŞmeti Uĝruna Ölüm
155 Gelin Gibi Yine Őaĝlar	Bahār ve Daĝlar
157 Aĝa Yayla	Aĝa Yaylası’nda
158 Ķandevir Yayla	Yayla Güzeli

162 Gezindikçe	Yaylalar
163 Aşın Etdim	Yanık Kaval
164 Şehir Vakti	Aktaş
166 Ulu Mevlâm	Çallı Pınar
167 Ğarîb Keklik	Çallı Pınar
168 Dönek Hayâl	
169 Her Günüm Dil-ber	Kadın 'Aşk
170 Çamlı Pınar	Çobân Uçdu Yaylası
172 Yâ Rab Şun' uña	Takdis-i Hak
173 Nere Bakşam	Of
174 Ey Hâtif	Eflâtun Mağarası
175 Aşılmaz Türk	Aşığı Aşın Köyü
177 Aşk-ı Sevdâ	Kadın Câzibesı
178 Geçit Açdık	Balkân Harbi
179 'Aşkın' 'Aşk	Hakîkî 'Aşk
181 Bir Kisve Ki	Sâhte Şeyh
182 Ğarîb Vaţan	Ayı Avında
183 'Aşk Mı Felâket Mi	Vefâsız Cânân
184 Balkânlar'da	Balkân Fâci'ası
192 Gördünüz Mü	Tekkeçiler
194 Ah Zevk-i Cihân	Eski Mezârlar
195 Ulu Tağlar	Nunu Tağı
196 Yâ Rab	Bî-çâre Kız
199 'Aşıklara	Sevdâ Hortlağı
201 Tağ Taş Titrer	Tağlar ve His
202 Gençlerle Genç	Ho'd-kâma ho'd-kâm
206 Hâlimi Bilse	Bî-çâre Piçler
207 Uzak Düşmüş	Yerköprü Şelâlesi
208 Bir Turnadır	Esrârengîz Cinâyet
210 Mümkün Mü	Edirne'niñ İstirdadı
210 Amân Dünyâ	Hebiller Cinâyeti

212 Fır Fır Döner	Civlese H̄arābeleri
215 Bir Zerre'dir	H̄arābeler Arasında
219 Sevdā-yı H̄amiyyet	‘ İşret Belāsi
221 Ah-ı Derūnum	Yine ‘ İşret Belāsi
223 Dīvāne Gönül	Alaṭağ’dan Ayrılıyorum
224 Bir Gölge Gibi	Alaṭağ’dan Ayrılıyorum
225 İç Gönül	Argıdh̄anı’ndayım
226 Yerli Gonca	Bāğçede Bir Yıldız
229 Erguvān	Bahār Erguvān
230 Parlak Saçlar	Türkmen Kızı
231 Baḫdıkça	Ḳumārcılara
233 İhtiyārlamış	H̄arb Ḳıvılcımı
234 Bilinmez Ki	H̄ayāt Endīşesi
235 Ötme Bülbül	Bülbül Diyor Ki
236 Bir Ḳasırga	Seferberlik Patlıyor
238 Var mı ‘ Aceb	Mechül Ḳuvvet
239 Gönül Turmaz	Türkmen Dil-beri
242 Bu Ḳılıkla	H̄ocalara Sitem
243 Görse Eger	Vālī Geliyor
244 Ey Vaṭanım	Bārla Āfākında
245 Ḳalbim Ağlar	Sevdā Muḫīti Bārla
247 Naşıl Olduñ	Bī-çāre Papaslar
249 Dehriñ Gidişi	Çekirgelerle H̄arb
256 Akşam Güneşi	Çekirge Āfātı
257 H̄ayāl Coşkun	‘ Aşḳ Ābidesi
259 Kūsme Nigārım	Āfet-i Dil-ber (V.)
261 Güzellerde	Hercā’i Dil-ber
263 Bir Yanda Sevdā	O Āfet İçin
264 Anladım Ki	Bir Ḳuşuñ
267 Nāzlı Çobān	Yayla Tağı’nda
269 Ḳarışdı Dünyā	H̄arb Felāketi

270 Bu Ne Şiddet	İnsân ve Felâket
271 Amân Dünyâ	İ‘âşe Derdi
273 Meh-tâb Toğuyor	Raķıbler Mağlûb
274 Böyle Gezişin	Âfet Dil-bere Sitem
276 Tağlar Çekemez	Ferâgat Emri
277 ‘Aşķ-ı ‘Ulvî	Âhûlar Arasında
279 Hıyâlin Naķşı	Hicrân Gecesi
280 Ey Güzel Seni	Egirdir ‘Âlemi
283 Endâmın Bî-Bedel	Bedre Köyü’nde Bir Perî
284 Felek Derler	Ķuyu Tağı’nda
286 Şu Tağlar	Rûm Güzeli
287 Hıķıķat Başķa	Nankör Rûmlar
288 Bûlbûl Ne Der	Bûlbûl ve Seher
289 Ma‘nâ Çokdur	Rûm Câsûsu Dil-ber
291 Uşandım	Tağlarda Hıyâlim
294 Şafâķ Atmış	Şuç ve Bûlbûl
295 Bu Gece	Câzîb Dil-ber (V.)niñ
296 İlişmeyiñ Bûlbüle	Yine Ķarîb Bûlbûl
297 Amân Gönül	Şeytâna Şeytânlıķ
298 Ey Turnalar	Rûm Güzeli
302 Gönül Neden	‘Aşķda ‘İffet
303 Tut Nabzımı	Genç Dil-berle
304 Tağlar İşlanır	Gelincik Tağı’nda
306 Yıkılmaz...	Ķurbet Dersi
/III/	
307 Asiyâ’dır Yurdumuz	Horsun Yaylası
309 ‘Aşķ Elinden	Ķayıķ ‘Âlemi ve Periler
311 Mecnûn Nerede	Leylâ Hâtırası
312 İlâhî	Yine Zelzele
313 Baharı Bârla’niñ	Destân
314 Dünyâya Bakdım	Âfşâr Âfâķında

316 Söbüçimen	Yaylası
319 Altınoluk	Āb-ı Hayāt
320 Vardım ‘İbretle	Egirdir Gölü
321 Şaldı Feryādın	Şaķı Kara Aħmed
330 Uşanmışız	Mechül Kābūs
331 Kerem Eyle	Ķuyucaķ Dil-beri
333 Öter Bülbül	Yalvaç Destānı
334 Tāli‘ Dönüp	İķbālim Dönüyor
335 ‘İşretiñ Encāmı	Ta‘ rīf Edemem
336 Hiç Diyarından	Āfşār’dan Ayrılık
337 Yüksek Evde	Şalon Perisi
339 Yandı Göñül	Aķşehir Rüm Dil-berleri
340 Çok Yükselmişdiñ	Ķonya Āfāķında
341 Ne Olmuşdur	Hārb Geberiyor
343 Bu Ne Ķaflet	Şansım Ters Dönüyor
345 Ķargalar Ķaçdı	Ķuzğunlar Leşde
346 Ağlama Ey Yavru	Öksüzüñ Feryādı
347 Yetim Yavru	Acı Günler
351 Yaķışdı Mı	İtālyān Bayrağı
354 Ķoķduñ Ey Dünyā	Fitneniñ Encāmı
356 Mevlā-yı ‘Aşķ	Nedāmet Ķisleri
359 Eski Ķayāt	Baħtıñ Cilveleri
361 Deli Göñül	Gezindiğim Yerler
362 Ķalenderi’yiz	‘İşyān Paķırtısı
364 Ķortlaķ Fitne	‘İşyānıñ İç Yüzü
366 Her Gördüğüñ	Göñül ile Ķasbıhāl
370 Bildim	Ķayālīñ Gölgesi
373 Güneş Vurmuş	Bir Şabāħ
374 Vīrān BāĶa	Alçaķ Yūnānlılar
375 Neler Oldu	Dünyānıñ Ķāline
377 Ey Bād-ı Şabā	Hāķ’dan Niyāz

378 Nā-şād Göñül	Göñlüñ Dilegi
378 Ey Dehr-i Denī	Selīm Kālb
379 Eyerim İkrāh	Geçen Günlere
380 Yine Kūşlar	Yeşil Vādī
381 Baykuş Gibi	Göñül ile Hāsbiḥāl
385 Ey Göñül	Akvīrān ‘ Ālemi
386 Kār Destānı	
389 Ey Ġarīb Kūş	Ġuġuk Kūşu
391 Güzel Kelebek	Çiçekler Böcekler
392 Şıcağ Günde	Köylü Kızı
393 Vazīfeli	Eşyā ve Vazīfe
395 Bahārīñ Çeşme	Akvīrān Çeşmesi
396 Amān Dil-ber	Güzel Bir Endāma
397 Cihānda	Ma‘ ārif Heyūlālarına
401 Size Vedā‘	Hādīm Yolunda
402 Şal Felek	Şarb Tağlara
404 Ey Pervāsız	Bozulmuş Muḥīt
406 Kış Günleri	Maḥşūr Günler
407 Diyemem Derdim	Yersiz Cināyetler
409 Yaşlan Göñül	Kış ve Ġurbet
410 Aktaşğ’dan	Şılāya Selām
412 Kışdır Tūrnalar	Tepeler Arasında
414 Neden Tağlar	Kuraqlıġa
415 Yağmur Destānı	
417 Bilmem Neden	Arılar Çiçek
418 Ġarīb Kūşlar	Kūşuñ Dilleri
419 Hāmī Nedir	Beyinsizlere
421 Bülbüller Uçmuş	Aktaşğ Yamacında
423 Ne İçin Yā Rab	Kānlı Cināyet
424 Gerçi Vız Gelir	‘ Aksi Günler
425 Boz Dumandır	Kārlar Arasında

426 Taşdan Taşlara	Vazîfe Uğrunda
427 Aḥbâblar Göçmüş	Oṭama Ta'ziye
428 'Aşık Söyler	Elem Sâhası
429 Gördüm Yine	Ufuqlara Bir Nazar
430 Kalendar-meşreb	Şahne ve Cins-i Laṭifler
431 Dere Kenârında	Ġarîb Çiçek
432 İhtîşâmîñ Kâsveti	Ta' dil-i Meşreb
433 Yeşil Başlı Turnalar	Bahâr ve Turnalar
434 Yâ Rab Nedir	Dehri Tefekkür
435 Kuşlar Öter	Parḳdayım
436 Dünyâ Bir Kitâb	'Alâü'd-Dîn Tepesi
437 Ey Güzeller Güneşi	Hâ'nende Güzel
438 Serilmiş Bir Sürü	Hâcîbaba Tağı Eteğinde
440 Tenhâ Tağlar	Vîrâneler Mezârlar
441 Dönek Dünyâ	Geçmiş Ḥayâl
442 Canân Yolunda	Ḳonya'dayım
443 Beyâz ³ Örtü	Bozḳır Perîsi
444 Eṭvârına La'net	Şabriñ Şoñu
447 Gidiyorum	Hâdim'den Ayrılıyorum
448 Obaları	Civlese Yaylası'na
450 Çok Hikmet Var	Ḳonya Yolunda
451 Ġarîb Kaya	Begşehir Yolunda
452 Çiçekleri Gördüm	Balkar Köyü
452 Ġarîb Kuşlar	Bahâr Neş'esi
453 İlġin Destânı	
455 Bahâr Gelir	Yeşil Ormanlar
456 Yüksek Tağda	Ağacıñ Feryadı
457 Menekşeler	Yeşil Tağlarda

/IV/

³ Kelime "beyâz" şeklinde yazılmıştır.

459 Yüksek Tağlar	Göñül ' Ālemi
461 Baqđım Dehrîñ	Fānī Demler
463 Māvī Renkli	Öksüz Çiçek
464 Yābān Elde	Tağ Güzeli
466 Gitmişler	Köy Dil-beri
467 Ötme Keklik	Tenhā Bir Dere
468 Haqıqati	' Ayyāş Bünyeye
471 Hū İsmi	Üyü Kuşu
474 Çok Şükür Ki	Zamān İşleri
475 Şoyunduq	Nev-rūz Günü
476 Bülbül Altın Kafesde	Mūsikimiz
477 Devrān Ba' zı	Felek Taqđiri
478 Ben Anladım	Devrān Derdi
479 Açık Şaçık	Şimdiki Gençler
481 Geç Göñül	Çekiliyorum
482 Yol Göründü	Tebdīl-i Mekān
483 Taşlı Yollar	Gözlü Köy Yolunda
484 Diñledim	Ümīd Yolunda
497 Bir Zerredir	
498 İsterse Felek	Göñlün Süruru
499 Tāli' Döner	Ser-best Hayāt
500 Māvī Rengin	Şoñ Bahār Faşlı
504 Bülbül Öter	Şeydā Bülbül
505 Açılınca	Morbel Yaylası'nda
506 Göñül İster	Yayla Havāsı
507 Atdık Ezel	Lüksden Ferāgat
508 Rind-meşrebiz	Şöhretten Geçmişiz
509 Baykuş Gibiyim	Çatlaq Tenkīdciye
510 Kalem Nezh	Yine Onuñ İçin
511 El Yanında	Yine O Mecerāya
512 Āferin...	Yine O Tenkīdci Uzluga

514	Ḳulağın Çevir	Yine Ona
516	İlāhī Rāsīḥ	Yine Bu Ḥasta Adama
517	Çıkdı Taḥlīl	Taḥlīl Başıklı Yazana
518	Ne İmiş	Uzluğın Ḳarākteri
519	‘İlm Herze Degil	Yine O Mecerāda
520	Bir Söz Ki	Yine O Der-be-dere
521	Yeter Çekil	Yine Onun İçin
522	Eslāf Demişler	Yine O Mecerāda
523	Erkân Gösterir	Lāf Destānı
526	Demişler	Uzluğa
527	Pişmiş Aşa	‘ Aynı Mecerāda
528	Köpege Taş	Yine Ona
529	Çatlağ Olur	Yine Ona
530	Kāmil Gez	Kendi Gönlüme
531	Bir Cevher Ki	İnsān Demişler
532	Ṭurnalar	
533	Dediler	Ḥākim-i ‘ Aşğa
534	Şuşmağ Güzel	Kendini Bilmeyenlere
535	Ḳonya Destānı	
537	Cāddelerde	Hevā’ī Gençler
538	Fazīletin	Nezāket Ḥaḳqında
539	Ey Danayı	Tenḳīdcilere
541	Gezdim Nice	Otluğ Yaylası’nda
542	Bir Şorğum Var	Aḳşam Güneşi
543	Ey Za‘ifler	Güneşle Ḥaşbihāl
544	Daldan Dala	Taḳlīdcilere
545	Gündelige	Ḳumār Ḥaḳqında
547	‘ Aşğda Vefā	Sāḥte Āşıqlara
548	Dönmüş Dünyā	Neredeyiz
551	İhtiyārlamış	Titriyor Dünyā
552	Yaşar Mı Bu ‘ Ālemde	Ferdcilere

553 Yurd Bahārı	Köy Kızları
554 Dört Kūşeye	Ecdādımız
556 Kuşlar Öter	Kendi Dilinde
557 Cem' iyyetde	Vurgunculara

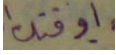
/V/

558 Egri Gözü	Hırşlı Vurguncu
559 Uğursuzlar	Maskeli Kişiler
560 Şanma Köksüz	Ġarblılara
561 Diñler İseñ	Frenk Taqlıdcilerine
562 Bahār Gelmiş	Kimyos Yaylası'nda
563 Kürse Çıķıp	Cāhil Vā' iz
565 Beşik	Oķul Şi' ri
567 Hāķ Vergisi	İstiklāl Şavāşı
569 Unutma	Salţanat Göçerken
571 Taşdan Balţa	Milli Benlik
573 Aķdiñ ' Irķım	Benligimiz
576 ' Ālem Bir ' Aşķdır	Vaħdet Sırrı
577 Şarı Çiçek	Çigdem
578 Hāyāt Nedir	İnsānda Hırş
580 Hāsan Taġı	Güzeller Obası
581 Toros Taġı	Ķaracaoġlan İzinde
582 Ķarġı Şaçlı	Türkmen Kızları
583 Kendin Bir Şey	Şapıķ Kızlar
584 Tek Sevgidir	Vaţan ' Aşķı
585 ' Azīz Yurdum	Yurd ' Aşķı
586 ⁴ Yazdıķ Nice	Şoñ Söz
587 Derler Ki	Hasta Mıyız ⁵

⁴ Dīvān'da 585. sayfada gösterilen bu şiir 586. sayfada yer almaktadır. Bundan dolayı yukarıda şiirin var olduğu ilgili sayfa yazılmıştır.

⁵ Fihrist Aczī tarafından bu kısma kadar yapılmıştır. Ancak Aczī, Dīvān'a sonradan eklemeler yapmış; fakat bunlara fihristte yer vermemiştir.

Dīvān-ı ‘Aczī

Her biri bir zemīn-i zamān ve muḥīṭ üzerine söylenen şi‘irlerim söylendikleri yer ve gün sırasıyla Ḥayāl⁶ Bāğçesi⁷ adında yazdığım dört cilt tek eşerde toğuş sebepleriyle mufaşşalan yazılmış, burada sâdece şi‘irler toplu olarak alınmıştır. Bu târīḥde ilköğulunda (13) yaşında iken Kerem ‘Āşık Ġarīb ve emşâli kitâbları oğurdum. İlk şi‘irlerim o te‘şir altındadır.

-1-

Dil-ber Bir Kıza: Kāra Gözlü⁸

14 Nīsān 1311⁹/26 Nisan 1895 Konya Maḥalle Mektebi’nde

1 Kāra gözlü beyāz¹⁰ dil-ber bākınca

Cigerimi āteşlere yākınca

Benim olsa şū mektebden çıkınca

Ne yaparsın deli gönül amān hey

2 Al yanağdan elmaları toplasam

Şırma saçın gül diyerek kōklasam

Benim olsa tağdan tağa ḥoplasam

Gösterir mi böyle bir gün zamān hey¹¹

⁶ Kelime “Ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

⁷ Metinde bu ve 13. şiirdeki kullanım dışında yer alan bütün “bāğçe” kelimeleri “bağçe” şeklinde yazılmıştır. Düzeltme yalnızca bu kısımda belirtilmiştir.

⁸ Aczī’nin ilköğulda mektepte gördüğü güzel bir kıza ithafen yazdığı gençliğinin ilk şiiridir. İbrahim Aczī Kendi, *Hayātım ve Hayāl Bahçesi*, 1. cilt, Aladağ, 1328, s. 4.

⁹ 14 Nīsān 1311: 14 Nīsān 1309 HB1-4

¹⁰ Kelime “beyāz” şeklinde yazılmıştır.

¹¹ bir gün: bir şey HB1-4

- 3 Deli gönül bağa bağa yoruldu
Böyle güzel bilmem nerde görüldü
Görür görmez şaşdı gönül vuruldu¹²
Turulur mu esrik sevdâ dayan hey¹³

/2/

-2-

Tükenir

Yine O Kıza

8 Hâzîrân 1311¹⁴/20 Haziran 1895 Konya Mağalle Mektebi

- 1 Tükenir ' ömür gün şaya şaya
Kaşlar beñziyor bir hilâl aya
Perî mi aşlın ey şîrîn mâye
Eşiñ yok seniñ bir dâne misiñ
- 2 Ğamzeleriñ çok yürek deliyor
Âteş-i hicrân senden geliyor
Seniñ kıymetiñ bilen biliyor
Eşiñ bulunmaz bir dâne misin
- 3 İğrandıkça âh parlıyor gîsü
Süt beyâz tende gözler bir âhü
Ne olur sen de bize bağ yâhü¹⁵
Dil-ber serdârı bir dâne misin

373

¹² şaşdı: şaşkın HB1-4

¹³ esrik sevdâ: deli gönül HB1-4

¹⁴ 8 Hâzîrân 1311: 8 Hâzîrân 1309 HB1-5

¹⁵ bağ HB1-5: bağ be D

Hep Şu Güzeller

Ay Yüzlü Kız

19 Mayıs 1312/31 Mayıs 1896 Konya¹⁶

1 Hep şu güzeller ezhâr-ı dünyâ
Hoş koçuları cāndan içeri¹⁷
Rûh için bunlar eṣmâr-ı dünyâ
Cāzibeleri kıandan içeri

2 Her bir dil-berîñ cilvesi ayrı
Dayan ey gönül sen buña ğayrı¹⁸
Yere mi inmiş aylarıñ seyri
Girer sevdâya yandan içeri

3 Ne letâfet bu ne füsûnkârlık
Yeryüzü bâğçe şanki gülzârlık
‘Aşk için bunlar ayrı nâmdârlık
Bir hançerdir ki tenden içeri

4 Bir degil dürlü mihrâbları var
Gönülden gönle serâbları var
Âhü gözleriñ gird-âbları var
Çekerler ‘aşkı andan içeri¹⁹

¹⁶ Şiirin perşembe günü yazıldığı bilgisi verilmiştir. Aczî'nin mahallede oturan on dört yaşlarında Z... isimli Ispartalı güzel bir kızı görmesi üzerine yazdığı şiiirdir. HB1-6

¹⁷ hoş: şîrîn HB1-7 / koçuları: koçular HB1-7

¹⁸ dayan: tayan HB1-7

¹⁹ çekerler: atarlar HB-8 / andan: ğamdan HB1-8

- 5 Bulanık sevdām dil-ber elinden²⁰
Geçmez hayālīm²¹ dünyā gülünden
Çekmem gözümü kızdān gelinden
Bir sevdādır bu kıandan içeri

-4-

Gencim Felek

Felege Sitem 22 Mayıs 1312/3 Haziran 1896 Evlenmemek İçin Konya²²

- 1 Gencim felek gelme benim üstüme
Köstek vurma ayağıma destime
Vaḳti degil düşme benim kaçdıma²³
Keremiñi geçir başka dostuña
- 2 Ne luḳfuñu ne ḳahriñi isterim
Ne ‘ālemiñ ne dehiriñi isterim
Ne pāzāriñ ne şehriñi isterim
Keremiñi geçir başka dostuña
- 3 Gideceğim yolum vardır izime
Şimdi bir şey görünmüyor gözüme
Tek tır sen de acı verme özüme
Keremiñi geçir başka dostuña

²⁰ Bu mısra HB’nde “Maḳlasım ‘Aczī’dir dil-ber elinden” şeklinde yazılmıştır. HB1-8

²¹ Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

²² Aczī’nin kolera salgınında anne ve babası vefat eden kız ile mal için ailesi tarafından evlendirilmek istenmesi üzerine yazdığı şiiirdir. HB1-10

²³ düşme: gelme HB1-11

‘ Āşık Dercī

11 Hızırān 1312/23 Haziran 1896 Konya

‘ Āşık Dercī 65 yaşlarında ak şakallı kösemsi çok çilegīn içden bir şā‘ irdi. Her hafta perşembe günleri çārşıya çıkar dükkānlarıñ önünde āheste āheste yanık ğazel ve koşmalarını söyleyerek gezerdi.

Arkasında dervişlere maḥşūş boz şayak ‘ abā elinde Hindistān cevizinden bir keşkül diğeri elinde de boynuzdan yapılmış nefir denilen boru taşırđı. Her ešnāf buna hürmetle pāra verirlerdi. ‘ Āşık Dercī bir hafta görünmezdi. Bu tārīhde ‘ Āşık Dercī’nin keşkülüne pāra ile şu şi‘ ri bırakmışđım:

- 1 Ey dānā bülbül müsüñ elḥānıñ nedir
Sırr-ı lāhütđan mı bu efgānıñ nedir
Deryā-yı ḥikmetden mi emvācıñ nişān²⁴
Baḥr-i ezelden mi feyezānıñ nedir²⁵
- 2 Ey derbān-ı ‘ aşk ey lāhüt-ı pīr-i ‘ uşşāk
Dil āvāreler hep saña nigerān²⁶ müştāk²⁷
Sözler nağmeñ kalbleri eyleyip işrāk
Hangi āfāk maḥla‘ ıñ seyrānıñ nedir²⁸
- 3 Fiğān eyler bülbül gülşen güllerinden
Alır ilhāmını şabā yellerinden
Verir ders ‘ uşşāka hicrān dillerinden
Nağmeleriñde mahsūs hicrānıñ nedir

²⁴ mi HB1-16: - D / nişān: nişāne HB1-16

²⁵ nedir HB1-16: nedendir D / feyezānıñ HB1-16: feyezānın D

²⁶ Mısraın vezni bozuktur.

²⁷ saña: size HB1-16

²⁸ seyrānıñ HB1-16: seyrānın D

‘Āşık Dercî’niñ Ertesi Hafta İçden Söylediği Cevāb

18 Hızırān 1312/30 Haziran 1896 Konya

- 1 Seyr-i cānāna çeşmimde bir cān gerek
Bī-nevāyım derde lāyık dermān gerek
Çok tabībe eyledim ‘arz-ı ihtiyāç
Dediler derdiñ büyükdür Loğmān gerek
- 2 Ne dānāyım belki nā-dānlıgım efzūn
Çekdiğim ālāmı çekmemişdir Mecnūn
Bir ben değil bu fāniye gelen maḥzūn²⁹
Bu sırrı derk için böyle efgān gerek
- 3 Ḥaylī demdir girdik bu bezm-i ḥarāba
Verilmiş bir āhenk bu naḥīf³⁰ tūrāba
Nālān gönül қоşar serābdan serāba
Geçmişiz şöhetden başka seyrān gerek
- 4 Geçmede Dercī her şāniyeñ al ḥaber
Öyle rāh-ı beyābān kim bir çok heder
Bend-i ‘aşka çekmiş bizi ḥükm ü kader
Bende-i ‘aşkıız ne şāh ne ḥākān gerek

²⁹ maḥzūn: mağbūn HB1-17

³⁰ Kelime “naḥīf” şeklinde yazılmıştır.

Şâ'irlik

24 Hazîrân 1312/6 Temmuz 1896 Konya

Bu târihde Konya türbe önünde Mollâ Efendi Medresesi'ne devâm ediyordum. Bizim hücreniñ karşı tarafında 'Āşık Rızâ'nın hücresi var. Bu rind ve hâlim selîm zât hücresinde 'Arapça kavâ'id ve yazı dersi verir. Kendisi çok güzel şülûs ve riķ'a yazmaya mâlikdir. Bugün medreseye girerken onuñ çömezi baña bir kâğıd vererek bu benimdir oķu ve cevâb ver dedi.

Bulunduğum hücremizde kâğıdı açıp baķdığımda içinde şu şî'r çıktı. Bu şî'r çömeziñ degil 'Āşık Rızâ'nıñ olduğunu anladım. Çünkü 'Āşık Dercî'ye verdiğim şî'r ve aldığım cevâb işidilmişdi:

- 1 Şâ'irlik iddi'âsı uzun bir yoldur³¹
İnceden ince bu da ayrı bir ķoldur³²
Mîzânı ķanķarı var bir uşûldür
Bir ucu Kâf'dadır 'ummâna gider
- 2 Şâ'irim diyen çok er geldi geçdi
Her biri hep çeşme-i fenâdan içdi³³
Nicelerin bu dünyâ ayırıp seçdi
Bir uzun yoldur bu cânâna gider

³¹ Mısram vezni bozuktur.

³² Mısram vezni bozuktur.

³³ Mısram vezni bozuktur.

- 3 Şâ'ir olanlar sırrın peş-keş çeker³⁴
Bulursa dürr ü güher³⁵ üç beş çeker
Dört etrâfa bakar da şeş çeker³⁶
Alt ucu ulu bir meydâna gider

/8/

-8-

Yazdığım Cevâb

26 Hâzîrân 1312/8 Temmuz 1896 Konya

- 1 Şi'ir deryâsına talmak isterim³⁷
Bir çok la'l [u] mercân almak isterim³⁸
'Aşk yelkenin açıp şalmak isterim
Dalmağ için büyük 'ummân ararım³⁹
- 2 Binmek ister gönül 'aşkıñ atına
Çıkayım der hemen eyvân katına
Tepelesin geçsin herkes şakına
Geniş olsun böyle cevân ararım⁴⁰
- 3 Okudum nâmeñi çok derin süzdüm
Tolaşıp etrâfın bir haylî gezdim
Bu meydân-ı 'aşkda bir fikir sezdim
Zâti ben böyle bir meydân ararım

379

³⁴ Şâ'ir: Şâ'irim HB1-21 / olanlar: diyen HB1-21

³⁵ Metinde "dürr-i güher" şeklinde yazılmıştır.

³⁶ Mısraın vezni bozuktur.

³⁷ Şi'ir HB1-21: Şâ'irlik D

³⁸ Dîvân'da "la'l-i mercân" şeklinde yazılan kelime grubu tarafımızca anlam itibariyle yukarıdaki şekilde yazılmıştır.

³⁹ Dalmağ: Talmak HB1-21

⁴⁰ ararım HB1-22: isterim D

4 Sözlerniñ bilmem ki ustâ mâlıdır
Ustâm yoğdur benim sözüüm hâlîdir
Şanma boş bir ağzın kıl ü kâlıdır
İsterseñ öyle şay ‘ irfân ararım

5 Țarılma sözüme sen de iyi yaz
İster[i]señ Țağın gel boynuña sâz
Belli olur er meydânda biraz
Deşilip ağacak iz‘ ân ararım⁴¹

/9/

-9-⁴²

Gelen Cevâb

1 Nâmeñi aldım ben elime
Metânet verdim ben dilime
Hem düzen ver yoluma
Zâti ‘ aşkıñ biz çağındayız

2 Bülbül gibi daldan dala öteriz
‘ Aşğ meydânında şağâ şola yeteriz
Boş degil her uşûle gideriz
Çünkü ‘ aşkıñ biz bāğındayız

3 Țarılma yâ hû gül sözüme
Düzen verdim çiftetelli sâzıma
Eger bulduysañ bahâne yazıma
Şolunda degil anıñ sağındayız⁴³

⁴¹ ararım HB1-22: isterim D

⁴² Şiirin vezni bozuktur.

⁴³ anıñ: onuñ HB1-23

Yazdığım Cevāb

- 1 Dediler ‘aşk ehline hep erenler
Biliriz kim ‘aşk çağına girenler
Çokdur şā‘irlik da‘vāsı sürenler
Biz o çağın ezel çağlayanıyız

/10/

- 2 Bülbül de bir ‘aşık nağmesi şahdır
Şehirlerde çekdiği hep bir āhdır
Gülün penbe yüzü ona bir māhdır
Biz o bāğın her demde bāgbānıyız

- 3 Boş değildir pek de bizim elimiz
Lāl olur şanma açıktır dilimiz
Uşul erkān tanır açık yolumuz
‘Aşkın dostu demiñ biz devrānıyız⁴⁴

- 4 ‘Aşk iliniñ ilk sâfında tırmuşuz
Çeşm-i haqîkatle neler görmüşüz⁴⁵
Turfānda bir mīve gibi ermişiz
‘Aşk bizimle, biz ‘aşkın merdānıyız

- 5 Hafi⁴⁶ değil ezel ‘aşkın eriyiz
Şaklı yaşar, ileride geriyiz
Şükür Haqq’a ölü değil diriyiz
‘Aşk yolunuñ şaşmaz bir derbānıyız⁴⁷

⁴⁴ biz HB1-24: - D

⁴⁵ - HB1-25: biz D

⁴⁶ Kelime “hafi” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁷ bir HB1-25: - D

- 6 Ğurūr nedir Őöhret nedir bilmeyiz
Şöhret için rüyālara ıalmayız
Fānī işe ğönlümüzü Şalmayız
Bāĝ-ı ‘ aŐkıñ biz böyle ğilmānıyız

/11/

-11-

İnanılmaz...?

MuŐallā Mezārılıĝı’nda

4 Ğazırān 1313/16 Haziran 1897 Konya

- 1 İnanılmaz demi fānī cihānıñ
Ğayāt ümīd, zevĝ ü Őafā söner hey
Deĝil baĝtı bir ĝarārda insānıñ
Bir dem var ki, baĝt hem ŧālī‘ döner hey
- 2 Ğazā ĝader her yanları ıoludur
Şüphe yoĝ ki āĝiretiñ yoludur
Yaradılmış cümle Ğaĝĝ’ın ĝuludur
Neler gelmiş neler geĝmiŐ heder hey
- 3 Őanırsıñ ki zevĝ ü Őafā yeridir
Hep ĝayāldir ‘ ömürleri ĝürüdür
Geline dem nice ĝaĝlar ĝurudur
Fānī ĝünkü böyle gelir gider hey⁴⁸
- 4 Ğörmez misiñ nice ceset serilmiş
Topraĝ olmuş ezel ĝükmü verilmiş
Ara yere ĝalın perde gerilmiş
Her vādiler insān teni maĝber hey

⁴⁸ böyle: ĝā’ib HB1-30 / gelir: olur HB1-30

- 5 Bir mu‘ ammā ḥāl-i müşkil bilinmez
Gider iseñ ‘ Aczī gayrı gelinmez
Kalmak için ḥile çāre bulunmaz
Cihān böyle fānī dönen meşher hey

/12/

-12-

Bahār İçin

24 Şubat 1314/8 Mart 1899 Konya

- 1 Kış günleri hortlak gibi homurdar
Fırınası cāna kısvet getirir
Ağaç uyur çimen kurur yer toñar⁴⁹
Gönüllere dürlü şıket getirir
- 2 Güneş girer bulutlara gizlenir
Toğsan bir gün bahār faşlı özlenir⁵⁰
Erbāb-ı ‘ aşk bucaqlarda şızlanır
Bora eser, nice miḥnet getirir
- 3 Bahār demi çıkar yerden çiçekler⁵¹
Müjde verir şanki küçük böcekler
Neş’e ile şenlenir her bucaqlar⁵²
‘ Āşıklara yeñi ḥaşlet getirir

⁴⁹ toñar HB1-36: tonar D

⁵⁰ özlenir: gözlenir HB1-36

⁵¹ çıkar yerden: görününce HB1-36

⁵² şenlenir: temizlenir HB1-36/ her: - HB1-36 / bucaqlar: ocaqlar HB1-36

4 Bāğlar bŭstān gŭller açar bezenir
Dŭrlŭ iek açılmaya ōzenir
Gelin, kıızlar çimenlere izenir⁵³
ŭnki bu dem gŏnle rağbet getirir

5 Papatyalar arşāf gibi serilir
Her eřyāya zīnet emri verilir
Bŭlbŭl coşar gŏnca gŭller derilir
Her arafa bu dem zīnet getirir⁵⁴

/13/

6 Sŭsler bahār dŭrlŭ dŭrlŭ illeri
‘ Āřıklarıñ açılır hep dilleri
Çayır imen aplar garīb yolları
Yaylalara řānlı hicret getirir

7 ‘ Aczī sŏyler şasret ile bahārdan
ŭnki kırlar hālī olur ağyārdan
Neş’e tolu oķu gelir gŭlzārdan
Öter uşlar gŏnle řayret⁵⁵ getirir

-13-

‘ Āřıklar Gŭnŭ Nev-rŭz
10 Mart 1315/22 Mart 1899 Konya

1 Geline şu fasl-ı nev-rŭz
ıķar gŏnŭl her şasvetden
Faşl-ı řitā geçer dil-sŭz
Gelir gider hep mişnetden

⁵³ çimenlere: imenlerde HB1-37

⁵⁴ arafa: yerlere HB1-37

⁵⁵ Kelime “şayret” şeklinde yazılmıştır.

2 Açılır hoş bütün ezhâr⁵⁶
Beyâz bir tül giyer eşcâr⁵⁷
Her şey Hakk'ı eder ezkâr
Coşar 'uşşâk bu hikmetden

3 Yeşerir hep bāğçe bāğlar
Çıkar kaynar şular çağlar⁵⁸
Şenlenir hep garîb tağlar
Eser şabâ hoş vecdetden

/14/

4 Emr-i ezel verilmiştir
Eksigi yok kurulmuştur⁵⁹
Hoş bir kafes örülmüştür
Bir luţufdur, bu vahdetden

5 Gelir bunda giden kuşlar
Yeñiden bir düzen başlar
Güler yüzler açar kaşlar
Çıkar eşyâ bir mühletden⁶⁰

6 Her şeyde var 'Aczî ilhâm
Yapmıştır Hakk, her iş tamâm
Dönüyor bak, hoş bir encâm
'Âleme bu, bir şefkatden

⁵⁶ Açılır hoş: Hoş açılır HB1-43

⁵⁷ beyâz: beyâz HB1-43

⁵⁸ kaynar: kaynağ HB1-43

⁵⁹ Eksigi yok: Bir şey denmez HB1-44

⁶⁰ bir: - HB1-44

Güzeller Cazibesi

Tâ Ezelden

5 Nîsân 1315/17 Nisan 1899 Konya

Bugün Rûm ve Ermenîleriñ Paşalya Bayramı kilise önünde alây alây geçen Rûm ve Ermenî genç dil-berlere:

Dîvân⁶¹

1 Tâ ezelden mâye-i cândır güzeller

Göründükce her ân girer sevdâlara

2 Hâyâl hep onlarıñ emrindedir meczûb

Görünce çarpınır düşer hulyâlara⁶²

3 ‘Aşķ ‘âlemi başķa ‘âlem geçdi rûz⁶³

O bir şâhdır girmez süflî me’vâlara⁶⁴

4 Bu öyle bir ‘aşķ ki erbâb-ı dillerde

Boynun eger, ‘âşık daği Tersâlara⁶⁵

5 Ğidâ-yı nefis için ‘âşık minnet etmez⁶⁶

Eder minnet ancak dil-ber ra’ nâlara⁶⁷

⁶¹ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, kıta-i kebîredir.

⁶² Kelime “hulyâ” şekline yazılmıştır.

⁶³ Mısraın vezni bozuktur.

⁶⁴ HB’nde bu beyit yer almamaktadır.

⁶⁵ Boynun eger: Eger boynun HB1-52

⁶⁶ minnet etmez: etmez minnet HB1-52

⁶⁷ Bu mısra HB’nde şu şekildedir: “Varsa eger minnet dil-ber ra’ nâlara” HB1-52

- 6 Derdimendiz yeter bizlere bu miḡnet⁶⁸
Bürünmüşüz zāti çuldan ‘ abālara
- 7 Şāh-ı ‘ aşkıñ emrinde nihānız şimdi
Gönül evi açık bütün zībālara⁶⁹
- 8 Mecnūn’u, Mecnūn eden ne şeydir āyā
Düşüren kim bī-çāreyi şahrālara
- 9 Bir Leylā için ‘ aşk deryāsına talmış
Tağlarda şalmış kendisin tenhālara
- 10 Bir tecellī bu, sırr-ı ‘ aşk semt-i Ḥaḡ’dan⁷⁰
Vermek için renk bir nice da‘ vālara
- 11 Güzellikde ‘ āşıḡ-ı ma‘ şūḡ ezeldir
Ḳıymet için görünen o ra‘ nālara⁷¹
- 12 Varıñ söyleñ o Mecnūn’a ḡberdār mı
Şimdi cihān ‘ āşıḡ nice Leylālara
- 13 Zār-ı derūnumuz ger böyle uzarsa⁷²
Bir mu‘ in olmaz mı yazıḡ şeydālara

/16/

⁶⁸ Derdimend HB1-52: Dermend D

⁶⁹ Gönül evi: Ḥāne-i dil HB1-52

⁷⁰ Ḥaḡ’dan HB1-53: ḡikmetden D

⁷¹ görünen: yüzde bir HB1-53. Ayrıca bu beyitten sonra HB’nde şu beyit yer almaktadır:

Bu āyīn-i cihān böyle ḡurulmuş

Gönüllerde yer ayırmış ḡüsnālara HB1-53

⁷² ger HB1-54: eger D

14 Vuşlat yoğ ğam gelir dā'im hicrān gelir
Şığmıyor gönlümüz her bir me'vālara⁷³

15 Acziyā dīvān-ı 'aşđ böyle mi eyvāh
Vermiyor bir hüküm, hiç bu da'vālara

-15-

Hayāl ve Zamān

Hayāl ile:

18 Mayıs 1315/30 Mayıs 1899 Konya

Medreseli Bir Bī-çāreye:

Dīvān⁷⁴

1 Hayāl ile zamān birlik yürürler

Cehl ile 'ilim şimdi zor olalı

2 'Ālimiz diyenler 'aksi görürler

Yaldızlı şarığla menşūr olalı

3 Zamān zebūn lākin sözler yamandır

'Āşık şuşup gözlerde ğor olalı

4 Şaşma gönül bu ğāllere şimdi sen

Olur bunlar, fazīlet dūr olalı

5 Hocam atma taşını beni bilmezsiñ

Çok oldu bu, yürek mađfūr olalı

⁷³ gönlümüz HB1-54: gönül D

⁷⁴ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, kıta-i kebîredir.

- 6 Öyle ise diñle zār-ı derūnum
Çokdandır qalbimiz meksūr olalı
- 7 Şanma h̄arāb derūnumuz gülşendir
Sırr-ı vaḥdetle biz maḥmūr olalı
- 8 Bir ġarībiz kimse bilmez sırrımız⁷⁵
Ḥālımız bu, ʿ aşka mecbūr olalı⁷⁶
- 9 Giryānız yaşımı kimseler silmez⁷⁷
Bu qalenderlikde meşhūr olalı
- 10 Etmiyor raʿ nālarda hiç iltifāt
Düşüp şadr-ı ʿ aşqdan maḡrūr olalı
- 11 Edemem gerçi rāz-ı dilim ifşā⁷⁸
Dām-ı zūlf-i yāre meşhūr olalı
- 12 Bende bīḡānelik tende qasvet var
Her şeyden nā-murād mehcūr olalı
- 13 Ḥükm-i cürmüm ʿ aceb böyle mi bilmem⁷⁹
Rindim pīr-i ʿ aşqdan destūr olalı

⁷⁵ HB'nde şiirin bundan önceki kısımları yer almayıp şiir bu kısımdan itibaren başlamaktadır.

ġarībiz: ġarīb / kimse: üftādeyim / bilmez: kimse / sırrımız: bilmez HB1-55

⁷⁶ Ḥālımız: Ḥālimi HB1-55

⁷⁷ Giryānız: Giryānım HB1-55 / yaşımı HB1-55: hep yaşımız D

⁷⁸ rāz: zār HB1-55

⁷⁹ ʿ aceb: āyā HB1-55

14 Şanki âteşgede dil-i nālānım
Heyhāt meh-liķālar mağrūr olalı

15 ‘Aczī niçin artar zār-ı fiğānıñ
Bülbülde fiğānda mesrūr olalı

/18/

-16-

İ‘dādī hocamız Āyāşlı Şākir Beg’iñ dersinden mülhem bir fikir ile kendisine
verdiğim şi‘r:

Haķ Haķīķat 23 Mayıs 1315/4 Haziran 1899 Konya

1 Haķ haķīķat çineyenler zıddımdır
Tavşif eder göñlüm hūn-hā~r⁸⁰ diyerek

2 İylerle, iylige söz ne haddimdir
Hürmet eder rūhum nāmdār diyerek⁸¹

3 Görürsem haķ çineyen haķsız ferdi
Semtine hīç varmam mundār diyerek

4 Müteħālif çünki bu cins-i beşer
Çoķları ma‘lūm, riyākār diyerek

5 Koyarım rāh-ı Haķķ’a secde için
Ezilse de başım iķrār diyerek

⁸⁰ Kelime “hūn-hār” şeklinde yazılmıştır.

⁸¹ eder: eyler HB1-60 (Sayfa numaralandırmasında HB’nde 56-70. sayfalar arasında hata yapılmıştır. Düzeltmesi halinde eserin bütününde karışıklık olacağından hareketle bu kısımda safya numaraları olduğu şekli ile verilmiştir.)

6   Acz  ismin maħlař aldım kendime⁸²

Ėur ra bu, olsun ink r diyerek

/19/

-17-⁸³

Ölümden şo ra Varlık

Zav llı   aşıklara şağlıklarında kimse i tib r etmezken öldüklerinden şo ra b -
c releri  sit yişle anılmalarına:

şimdi Degil 6 Mart 1316/19 Mart 1900  onya

1 şimdi degil t  ezelden Ėar bız

Muktez -yı m ye, çunki t r bız

D m-ı felege bağ nice milyonla

Girmiş içine bir sürü Ėur bız

2 Geçiyor bir    lem amm  Ėafletdir

Dönen neş   degil müdhiş   illetdir

İçilen c m degil c m-ı zilletdir

Ser ba  oşan biz de bir ser bız

3 Gelmiş gitmiş nice bi lerce ins n

Olmuşlar şanki  c beş gün mihm n⁸⁴

Söyle, var mı   aceb başka bir imk n

Yürek  teşli hep ciger keb bız

4 şağlığı  enc mı çunki bir  hdır

Demez ecel, bu vez r ya geh ş hdır

Erişince enc m Ė ller teb hdır

Nevbet bekleyen d Ğil-i Ėes bız

⁸² HB'nde bu beyit yer almamaktadır.

⁸³ HB'nde bu şiir yer almamaktadır.

⁸⁴ Mısraın vezni bozuktur.

-18-

Şâ‘ir ve Meşhûr Haţţâţ⁸⁵ Maĥbûb Efendi’ye Verdigim Neşîde

11 Mayıs 1316/24 Mayıs 1900 Konya

Elâ Ey Maĥbûb

Kıt‘a

- 1 Elâ ey maĥbûb-ı zât fenâfi’llâha mı girdiñ
Bu vîrâneye baykuşâsâ eyvâha mı girdiñ
Nedir bu ĥâl-i perîşânîñ ey pîr-i mestân⁸⁶
Yoksa ĥarâbât nâmıyla bir dergâha mı girdiñ

-19-

Maĥbûb Efendi’nin Yazdığı Cevâb:

- 1 Şî‘ârım bu, böyle aĥkâm eyleriz
Bu dünyâ ki var, ya yokdur neyleriz⁸⁷
Zâti ĥarâb, ĥarâbda hep ĥarâbız
Dergâhım dem, ancak demle söyleriz

-20-

İkinci neşîdesi:

Dîvân⁸⁸

- 1 Şu dem öyleyim ki elde ‘inânım yok
Naĥîfim⁸⁹ bezm-i ‘âlemde zebânım yok

⁸⁵ Kelime “Haţţâţ” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁶ Mısraın vezni bozuktur.

⁸⁷ yokdur HB1-68: yok D

⁸⁸ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, nazımdır.

⁸⁹ Kelime “naĥîf” şeklinde yazılmıştır.

- 2 Feyz-i ümîdim ber-hevâ nâ-çârım ben
Kendi hâlimdeyim başka figânım yok
- 3 Geçirdim çok âyîni ‘ âlem ne oldum⁹⁰
Bîgâneym cihân içre gümânım yok
- 4 Dest ü pâyım bend eyledi zencîr-i ‘ aşk⁹¹
Elde kalmadan ğayrı bir ‘ irfânım yok⁹²
- 5 Ne pâye-i minnet ne âb-ı rûyum var
Dem-i ‘ aşkdan ğayrı benim zamânım yok

/21/

-21-

Bülbül İnmiş:

4 Nîsân 1316/17 Nisan 1900 Konya Âfâkî Bir Hîsle

- 1 Bülbül inmiş ovalardan ses verir
Ġarîb ğarîb öter ‘ aşkıñ elinden
Dürlü çiçek açmış nasıl ders verir
Haber şorar bülbül kırlar gelenden
- 2 Diñle gönül diñle ‘ aşkıñ ilini⁹³
Bülbül coşkun ğa’ib etmiş yolunu
Arar gülşen özlüyor gül dalını
Pek firqatli nağme, sevdâ elinden⁹⁴

⁹⁰ âyîni: âyîn HB1-69

⁹¹ Dest ü HB1-69: dest-i D

⁹² Dîvân’da bu mısra yer almamaktadır. HB1-69

⁹³ ilini: dilini HB1-73

⁹⁴ firqatli: firâklı HB1-73

3 Blbl hangi yaylalardan inmişişi
Inmiş de pek engnlere konmuşsu
Bir krku
Bir krku
Bekler misi
Bekler misi

4 Naşıl oldu inmezdi
Naşıl oldu inmezdi
Vurgunsu
Vurgunsu
Aczi der ki neye geldi
Aczi der ki neye geldi
Hicrani var, belli şirin dilinden

/22/

-22-

Maħalleden başka memlekete gcp giden msteşn gzel bir kz iin ĥayali
taħassr:

Firk-1 Yri

16 Nisan 1316/29 Nisan 1900 Konya

394

1 Firk-1 yri adıka gnl nln⁹⁵
ĥayali hep cigerghımdadır merkz⁹⁶
Dşndke ĥayalimde olur feyzn
Bu bir firat neler yaptı, naşıl dil-sz

2 Dedim gnle fergat et ey dvne
Dedi gedi ĥayali naķřı eyvna
Geline ydi dner gnl ĥazna⁹⁷
Bu firat ki neler yaptı, naşıl dil-sz

⁹⁵ Firk HB1-74: Firkı D

⁹⁶ ĥayali: ĥayali HB1-74

⁹⁷ dner: şurulmaz HB1-74 / gnl: dil HB1-74

- 3 Taḥammül eylemek ašlā muḥāl oldu
Naşıl uçdu perī-peyker ne ḥāl oldu
Deşildi dağ derūnum bī-mecāl oldu
Bu bir firqat neler yaptı, naşıl dil-sūz⁹⁸
- 4 Ne tedbīr eyleseñ ‘ Aczī nedir çāre
Göñül vermek naşıl bir iş sitemkāre
Düşer ḥayālim her gün çok ‘ acīb zāre⁹⁹
Bu [bir] firqat neler yaptı, naşıl dil-sūz

/23/

-23-

Çiçeklere

Çiçeklerde açılan çiçeklerden çok hoşlanırım. Çünkü onlar ser-best bir ḥayāta mālîklerdir. Onlar şehir yeliyle konuşur ondan renk ve koku alırlar:

18 Nisān 1316/1 Mayıs 1900 Konya

395

Meşnevī

- 1 Çiçeklere şordum bugün
Görünce ben şīrīn düzgün
- 2 Dediler āh, elinden āh
İşidince şaşdım nā-gāh
- 3 Āvāz verdi bütün ezhār
Dediler kim var neş’edār
- 4 Düşündüm kevn-i ekvānı
Herkesiñ var kaygu cānı

⁹⁸ bir: - HB1-75

⁹⁹ ḥayālim: bī-çāre HB1-75

5 Demek kurmuş böylece Hâk
Kimi şâhdır kimi aḥmak¹⁰⁰

6 Kimi zâ'il kimi peydâ
Hulâşa bir ḥâl hüveydâ

7 Bir endîşedir ser-â-pâ
Bu kayguda bütün eşyâ

8 Her şey için var bir 'amel
Çalışmakta hayât, emel¹⁰¹

/24/

-24-

Dünyâ ve Ecel

Bu Dünyâdır: 25 Nîsân 1316/8 Mayıs 1900 Konya

Mevlânâ civârında büyük mezarlığı gezerken... Buralara bir mezarlık deyip geçmemelidir. Öyle yer ki taş, şan'at, şi'r, târîḥ yazı, 'â'ile hüviyet, 'an'ane müzesidir.

396

1 Bu dünyâdır nice başlar kemirmiş
Göñül sen de bir gün gelir göçersin
Ecel gelir demez bu şâh vezîrmiş
O şerbetden bir gün sen de içersin

2 Çâre yokdur ölüme sed gerilmez
Gelir iken gözle aşlâ görülmez
Vermez mühlet hem öñüne tûrulmaz
Kaçacak yer yokdur nere kaçarsın

¹⁰⁰ Kelime metnin bütününde "aḥmāk" şeklinde yazılmış olup yukarıya doğru yazımı alınmıştır. Bu düzeltme yalnızca bu kısımda belirtilmiştir.

¹⁰¹ çalışmakta: çalışmaktadır HB1-77

3 Bu yerlerde nice insān şalınmış
Nice hulyā¹⁰², ğafletlere t alınmış¹⁰³
Toprakları dürlü yerden alınmış¹⁰⁴
Bir gün sen de bura gelir geçersin

4 ‘ Āşık ma‘ şūk nice tenler yatıyor
Üstlerinde çayır çimen bitiyor
Taşlarında ğarīb kuşlar ötüyor
Gönül bunda aķ karayı seçersin¹⁰⁵

5 Yaţar nice dil-ber gelin burada
Şıra şıra yatmışlar bir arada
Şıralamış felek böyle şırada
‘ Aczī sen de kalmaz bura göçersin¹⁰⁶

/25/

-25-

Babamın Vefatı Üzerine

Bu Fānide: 16 Teşrīn-i Evvel 1316/29 Ekim 1900 Konya

1 Bu dünyadır sālīm¹⁰⁷ değil insānlar
Dürlü yokluk dürlü acı kederden
Kararı yok gelir geçer zamānlar
Genç yaşımda ayrı düşdüm pederden

¹⁰² Kelime “hulyā” şeklinde yazılmıştır.

¹⁰³ alınmış: dalınmış HB1-82

¹⁰⁴ Toprakları HB1-82: Topraklar D / dürlü: her bir HB1-82

¹⁰⁵ gönül: bu HB1-82 / bunda: demiinde HB1-82

¹⁰⁶ Bu dörtlük Dīvān’da yer almamaktadır. HB1-82

¹⁰⁷ Kelime “sālīm” şeklinde yazılmıştır.

- 2 Bildim dünyā işi ‘ahdi vefāda
Dönen zamān mihnet verir şafā da
İnsān için elem de var cefā da
Şabret gönül neler çıkar haberden
- 3 Bütün mahlūk Hāḡ emrinde ırmaz mı
Bilir Tañrı hālleriñi görmez mi
Erzākların dā’im kendi vermez mi
Ayrılmaz yol başka yola kaderden
- 4 İsmim ‘Aczī özüm Hāḡḡ’a dayanmış
Fānī dünyā gönül buna inanmış
Bir kafesdir dürlü çeşid boyanmış
Çek kendiñi, gönül yañlış seferden

/26/

-26-¹⁰⁸

Murād Vermez

Fānī Cihān: 20 Teşrīn-i Evvel 1316/2 Kasım 1900 Ḳonya

Bugün Muşallā Mezārlığı’nda geziniyorum. Selçūḡ Devri’nde ḡalma bu mezārlıkda tārīhī mezār kitābeleri ḡoludur. Bunlara ‘Oşmānlı Devri’nde ölenler de ḡatılmışdır. Dünyāda tevḡīdi ‘arşa yükselten Türkler ‘Arapça Farsça ‘ilmi de ellerine alarak yazıyı eñ şoñ güzel şekle ḡoymuşlardır. Mezār taşlarında öyle güzel yazılarla mezār kitābeleri vardır ki insān Türk şan‘atına ḡayran ḡalarak ḡoḡ düşünüyor:

- 1 Fānī cihān neler görmüş göstermiş
Gezindikçe gönül ‘ibret seçersin
Nice ‘aşık nice ma‘şūḡ aşırmış
Kimse ḡalmaz sen de bundan uçarsin

¹⁰⁸ HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

2 Nice şāhlar nice dil-ber göçmüşdür
Gün gelince mevt şarābı içmişdir
Tañrı nice böyle şahne açmışdır
Bir gün sen de bu şarābdan içersin

3 Bağ şu yatan insānlara ‘ibret al
Üstlerinde otlar bitmiş ğayret al
Hāzır bulun ey ğāfil nevbet al¹⁰⁹
Bir gün sen de yola revān geçersin

/27/

4 Yağar nice dil-ber gelin burada
Şıra şıra yatmışlar bir arada
Şıralamış felek böyle sırada
‘Aczī sen de qalmaz bura göçersin

-27-

Medrese Azgınlarına

Mūrāsā: 21 Şubat 1316/6 Mart 1901 Konya

Sāde ve Türkçe yazdığım şi‘rlere yobazca hücūm eden bu gibilere ‘Arap
luğatlarıyla şi‘r yazabileceğimi anlatmak kaçdıyla yazdığım bir şi‘r:

1 Mūrāsā ğarīb geşt ü güzār eyler¹¹⁰
Dil-i dīvāne efsūs bī-nevādır

2 Peygüle-nişin vaħdetde zār eyler
.....¹¹¹

¹⁰⁹ Mısraın vezni bozuktur.

¹¹⁰ geşt ü güzār HB1-84: geşti güzār D

¹¹¹ Dīvān’da şiirin bu mısraı yazılmamıştır.

- 3 Dilzâr-ı ğamze-i çeşm-i âhûdan¹¹²
Velhân-ı ğarîķ lücce-i sevdâdır
- 4 Kûh-ı ğamda müdâm-engüşt ber-dehân
Peyveste-i emr-i ‘ aşķ bir gedâdır
- 5 Zât-ı ser-meste-i zülf-i dil-âvîz
Üftâde-i ruhsâr-ı meh-liķâdır
- 6 Tâli‘ i hem bend-gîr-i burc-ı ‘ aķreb
İnzivâ-gîr-i vaķdet ber-cüdâdır
- 7 Gerçi pervâz diler ammâ şikest bâl
Mu‘ tekif lâne-i hüzn bir hümâdır
- 8 Sernigûndur ğayâl-ender-ğayâl¹¹³
Giriftâr-ı dâm-ı ‘ aşķ bî-devâdır
- 9 Meşhûn u derd u âlâm bir ğarîb¹¹⁴
Sezâ-yı inşâf hem raķme be-câdır

/28/

¹¹² çeşmi: çeşm HB1-84

¹¹³ Mısram vezni bozuktur.

¹¹⁴ Meşhûn u derd: Meşhûn derd HB1-84. Mısram vezni bozuktur.

Bunuñla ber-â-ber yazıp gönderdigim sâde bir neşîde:

6 Şubat 1316/19 Şubat 1901 Konya¹¹⁵

- 1 Merdiñ yeri şorulmaz âdâbına baķ
Eşvâbına baķma hem ensâbına baķ
Definelere gizlidir vîrânelerde¹¹⁶
Kişiniñ fazlına hem nişâbına baķ
- 2 Bilinmez aşlâ nedir hikmet-i Mevlâ
Olur bir mühlik ejder sevdiğin â' lâ
Haķır görme devâdır belki za' if ednâ¹¹⁷
Zâhir degil bâtınıñ kitâbına baķ
- 3 Ey şu' ürsuz bu meylîñ bir meyl-i çetin¹¹⁸
Şanma her gördüğün bâlâyı faţîn¹¹⁹
Bilinmez nerede yaţar o fikr-i metîn¹²⁰
Bir kere görüş añla hesâbına baķ
- 4 Görünen her gölge degildir sâye¹²¹
Muhtelifdir insânlar da bilmez mâye
Aldanıp baķma sen o mesned-i câya
İnsânlarıñ muħammer türâbına baķ

¹¹⁵ 6 Şubat 1316 Konya HB1-85: - D

¹¹⁶ gizlidir: nihândır HB1-85

¹¹⁷ Mısraın vezni bozuktur.

¹¹⁸ şu' ürsuz: bî-şu' ür HB1-85

¹¹⁹ Mısraın vezni bozuktur.

¹²⁰ Mısraın vezni bozuktur.

¹²¹ Mısraın vezni bozuktur.

5 Her melâhata birden qapılıp qanma
Her kâşaneyi görüp şaşım hoş şanma
Denirse müsâvidir hîç de inanma
Hor görme her şey'in sen harâbına bak

6 Bir 'Aczî'yim fıtratda böyle harâbım
İhtişâm nedir bilmem çünkü türâbım
Âmirim muṭlak bir 'aşq gamdır şarâbım¹²²
Gel, 'âşıklar bezminiñ şarâbına bak

-29-

'Abdu'l-Ḥamîd ve Ḥafıyyeler, Ebu'z-Ziyâ Tefîk Beg'in menfâ hayâtı üzerine:
Ne Ḥikmetdir Ki 16 Mart 1317/29 Mart 1901 Konya

402

1 Ne hikmetdir ki 'âqiliñ 'aqlı¹²³
Çok kere sebebdır ziyânına¹²⁴
Her ân bellidir bunuñ da naqlı¹²⁵
Sevdirmez çünkü zamânına¹²⁶

2 Añlatmaq gücdür bu şümülü
Böyle gider dehrin uşülü
Ahmaqların cây-ı kabülü
Bir delildir kim iz'ânına

¹²² muṭlak bir 'aşq HB-85: 'aşq, mâye D

¹²³ Mısraın vezni bozuktur.

¹²⁴ Mısraın vezni bozuktur.

¹²⁵ Mısraın vezni bozuktur.

¹²⁶ çünkü: hikmet HB-91

- 3 Çok dānā var bī-çāre kalmış
Kendini harābāta şalmış
Şoyunmuş maḥviyyete talmış
Küsmüş felegiñ cihānına

/30/

- 4 Gidiyor böyle ğarīb ef' āl
Naşıl gidişdir bu naşıl ensāl¹²⁷
Eder 'āciz, 'ācize iqbāl
Kalmış iş dehrin 'irfānına

- 5 Oturmuş vā' iz söyler ma' nā
Bilmez kendini yazık ḥālā¹²⁸
Döker ağzından nice riyā¹²⁹
Bağ 'Aczī işiñ soñ ānına¹³⁰

403

-30-

Beğşehir yolu üzerinde Selçuk Hānı önünde:

Nice demler: 16 Mayıs 1317¹³¹/29 Mayıs 1901 Konya

- 1 Nice demler sürdün 'aceb ğarīb ḥān¹³²
Geçmiş senden bilmem nice biñ kervān¹³³
Kahreylemiş saña eñ soñ bu cihān¹³⁴
Hani, o dem kervānlarıñ nerede¹³⁵

¹²⁷ Mısraın vezni bozuktur.

¹²⁸ kendini HB1-91: bu ma' nāyı D

¹²⁹ Döker: Şaçar HB1-91

¹³⁰ Otuz sene soñra şarıqlarımıñ alınması. (Dīvān'daki dipnot)

¹³¹ 16 Mayıs 1317: 16 Mayıs 1316 HB1-93

¹³² 'aceb: sen de ey HB1-94

¹³³ bilmem: kim bilir HB1-94 / biñ: - HB1-94

¹³⁴ Kahreylemiş saña eñ soñ bu cihān: Saña kaħr eylemiş bu eski cihān HB1-94

¹³⁵ nerede: 'aceb nerde HB1-94

- 2 Hangi eller kesdi ʿaceb ʔaşıñı¹³⁶
ʿAceb kimler ʔoymuş küşe başıñı¹³⁷
Hangi yigid ördü kemer ʔaşıñı¹³⁸
Hani gürbüz o cânlarıñ nerede¹³⁹

/31/

- 3 Hangi ümîd ʔoydu seni buraya¹⁴⁰
Nerelerden geldi ʔaşıñ şırāya¹⁴¹
Zamān ʿibret ʔoymuş seni buraya¹⁴²
Hani seniñ hâḳānlarıñ nerede¹⁴³

- 4 Çok obalar çok kervānlar göçürdüñ¹⁴⁴
Nice begler nice dil-ber uçurduñ¹⁴⁵
Çok gürültü nice ğavġā geçirdiñ¹⁴⁶
Hani o gün, o ānlarıñ nerede¹⁴⁷

- 5 Söyleseñ de diñleseymdim hāliñi¹⁴⁸
Ḳādir Mevlā'm açsa senin diliñi¹⁴⁹
Nice insān başdı geçdi yoluñu¹⁵⁰
Hani baḳ o insānlarıñ nerede¹⁵¹

¹³⁶ kesdi: kırımışdır HB1-95 / ʿaceb: - HB1-95 / ʔaşıñı: ʔaşlarıñı HB1-95

¹³⁷ ʿAceb kimler HB1-95: ʔunçbilek D / ʔoymuş: ʔoydu HB1-95 / başıñı: başlarıñı HB1-95

¹³⁸ ʔaşıñı: ʔaşlarıñı HB1-95

¹³⁹ nerede: ʿaceb nerde HB1-95

¹⁴⁰ buraya: buralara HB1-95

¹⁴¹ şırāya: şırālara HB1-95

¹⁴² buraya: şuralara HB1-95

¹⁴³ nerede: ʿaceb nerde HB1-95

¹⁴⁴ göçürdüñ: göçürmüşsüñ HB1-95

¹⁴⁵ uçurduñ: uçurmuşsüñ HB1-95

¹⁴⁶ ğavġā: ğavġālar HB1-95 / geçirdiñ: geçirmişsiñ HB1-95

¹⁴⁷ nerede: ʿaceb nerde HB1-95

¹⁴⁸ diñleseymdim: diñleseydiñ HB1-96 / hāliñi: hālleriñi HB1-96

¹⁴⁹ Ḳādir HB1-96: Ḳādīr D / diliñi: dilleriñi HB1-96

¹⁵⁰ yoluñu: yollarıñı HB1-96

¹⁵¹ baḳ HB1-96: şimdi D / nerede: ʿaceb nerde HB1-96

- 6 Göçmüş burcuñ bāzulariñ kırılmış¹⁵²
Yapmış mi‘ mār kemerleriñ kurulmuş¹⁵³
Küşeleriñ baykuşlara verilmiş¹⁵⁴
Yoğdur eski devrānlarıñ nerede¹⁵⁵
- 7 Fānīdir bu dünyā ‘ Aczī tez döner
Çalmaz bunda nice nāmlı iş söner¹⁵⁶
Her varlığıñ başına bir āh iner¹⁵⁷
Hani eski seyrānlarıñ nerede¹⁵⁸

/32/

-31-

Penbe Yanağ

Pencereden bağan bir āhūya:

17 Mayıs 1316/30 Mayıs 1900 Begşehir

- 1 Penbe yanağ yağdı yine özümü
Deldi bağrım siyāh āhū gözleriñ
Güzellere vasf etdim ben sözümü
‘ Aqlım aldı eyvāh āhū gözleriñ
- 2 Sevdā kuşu tırmaz uçar başımda
Güzelleriñ vaşfi döner peşimde
Siyāh zülfüñ görünce ben karşımda
Sevdāmi āh çekdi āhū gözleriñ

¹⁵² kırılmış: kırılmışdır HB1-96

¹⁵³ kurulmuş: kurulmuşdur HB1-96

¹⁵⁴ verilmiş: verilmişdir HB1-96

¹⁵⁵ Yoğdur: Yoğ / nerede: nerededir HB1-96

¹⁵⁶ nice nāmlı HB1-96: nāmlı D / iş HB1-96: işler D

¹⁵⁷ varlığıñ: şafāniñ / başına: ardından HB1-96

¹⁵⁸ nerede: nerde HB1-96

3 Bir āhūsūñ eşiñ eyvāh göremem
Uzadıp el güllerini deremem
Yeriñ şarbdır nā-çār varıp giremem
Beni nā-gāh vurdu āhū gözleriñ

4 Gördüm seni gönül derdi vuruldum
Bir ğaribim yoldan geldim yoruldum
Hān küşesi Mecnūn gibi serildim
Çünkü ‘ aqlım aldı āhū gözleriñ

5 Bir ‘ Aczī’yim gönülüm her ān yanıktır
Tali‘ im yok iqbālüm de sönüktür
Yağmur yağar havā şimdi dönüktür
Harāb etdi beni āhū gözleriñ

/33/

-32-

406

Sākiyā

Hafıyyeler Devri

Bu tārīhde İstānbūl’da Mülkiye Mektebi’ndeyim: Arkadaşım Aḥmed Şākī’ye

18 Nīsān 1317/1 Mayıs 1901 İstānbūl

1 Şākiyā derdim füzūn diñle gel
Yok mu bu yurduñ iflāhı ‘ aceb

2 İz‘ āniñ aç yürekden iñle gel¹⁵⁹
Uyur mu milletiñ āhı ‘ aceb

3 Yıqılıp o kāşāne dönmez mi
Üstüne zulmuñ silāhı ‘ aceb

¹⁵⁹ İz‘ āniñ: İm‘ āniñ HB1-103

- 4 Bak esiyor her gün sām-ı zulüm
Nerde intikām, riyāhı ‘ aceb
- 5 Onlarıñ, şimdi demler handeler
Gelmez mi bir gün eyvāhı ‘ aceb
- 6 Yetmez mi bu pis devrān u ğaflet¹⁶⁰
Sönmez mi bunuñ elvāhı ‘ aceb
- 7 Yā Rab nedir bu sāhada zulmet
Yok mu bunuñ bir şabāhı ‘ aceb¹⁶¹

/34/

-33-¹⁶²

Yine Orada

3 Mayıs 1317/16 Mayıs 1901 İstānbül

- 1 Her-cā zulüm bir şarşar-ı hevl-engiz
Geçdiği yerde turulmaz felāketden¹⁶³
Nere gitdi Dārā, nerededir Cengiz
Meḥāfet toğar her dem meḥāfetden
- 2 Yıkılmışdır zulümle nice biñ ābād
Çok kāşāneler olmuş onuñla ber-bād
Millet ağlarken bir ferd olursa dil-şād
Kalır mı rengi vefā bu ze‘āmetden

407

¹⁶⁰ pis HB1-103: acı D / u: - HB1-103

¹⁶¹ Nāmık Kemāl, Ziyā Pāşā ve Vaḥdet Pāşā’nın şaklı eserlerini çok okumağım genç dimāğında bu te’siri yapıyor. Ve bu gibi şi’leriñ altına maḥlaş koymuyorum. Bunuñ tafşili dört cildlik Ḥayāl Bāğçesi adındaki eserimizdedir. (Dīvān’daki dipnot). Dipnotta kelime “Ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

¹⁶² Şiirin vezni bozuktur.

¹⁶³ Geçdiği yerde turulmaz: Turulmaz geçdiği yerde HB1-111

3 K urulmuŐ d ny  bir   aşk-ı   ad letle
Neden telv  edilsin rez letle¹⁶⁴
Sa   adet birleŐmez aşl  ih netle
G cer mülk d r olunca   ad letten

4 Ezer maŐv eder muŐt n istibd d¹⁶⁵
Kırılır  m d feyiz çalınca b -d d
 oker n -b d olur gelmezse imd d
YeŐermez ot daŐi p y-ı muŐanetden

5 H y t    lemde ref h üstü ref hdır
Ref h olmayan yerler simsiy hdır
 m di z limiŐn Şon demde bir  hdır
O bir  h ki fırlar çıkar rez letden¹⁶⁶

/35/

6 Her  n z limiŐn zulmu bütün ehv li
Toplanır bir yerde hi   k lmıyor h li¹⁶⁷
İner bir  n ki h bersiz söner i  b li
EŞer k lmaz ŐaŐŐında o meh betden¹⁶⁸

7 T gdu  a h rŐid-i mel hat evfer¹⁶⁹
Őa  ar neş   z b  ısınır her yer
Ne hoş le  afetdir olmuş münevver
Feyz alır h y t çunki le  afetden

¹⁶⁴ Neden: Ni Çin HB1-111. Kelime “rez let” Şeklinde yazılmıştır.

¹⁶⁵ Ezer: K rudur HB1-111

¹⁶⁶ Kelime “rez let” Şeklinde yazılmıştır.

¹⁶⁷ bir: hep bir HB1-112

¹⁶⁸ EŞer HB1-112 / Eser D

¹⁶⁹ T gdu  a: Ba   t gar / h rŐidi: h rŐid HB1-112

Mülkiye Mektebi'nden Konya'ya sürgün edildimde:

3 Temmuz 1317/16 Temmuz 1901 Konya

- 1 Bilmem böyle nasıl 'âlem nasıl dünyâ
Bir uğultu döner her ân kıru hulyâ¹⁷¹
 - 2 Biraz neş'e gelir gibi kaçvet çöker
Gönüllere 'akis eyleyen ziyâ¹⁷²
 - 3 Fezâ mağmûm zemîn hayrân 'aceb neden
Şanki olmuş insânlara böyle menfâ
 - 4 Güldürmez hiç beliriyor miñnet ile
Zevk şeklinde bu da böyle ayrı sevdâ
 - 5 Köhnelenmiş bir kafesdir tışı yaldız
İçi cidâl dürlü çeşid tolu gavgâ
- /36/
- 6 Gizli gizli bir iñilti volkan gibi
Hâli müşkil bir şahnedir ismi fezâ
 - 7 Mümkün degil almaz hayâl¹⁷³ bırak 'Aczî
Bir zerre ki görünmüşdür göze deryâ

¹⁷⁰ HB'nde bu şiir yer almamaktadır.

¹⁷¹ Kelime "hulyâ" şeklinde yazılmıştır.

¹⁷² Mısram vezni bozuktur.

¹⁷³ Kelime "hayâl" şeklinde yazılmıştır.

Ebu'z-Ziyā Tefvik Beg'in onağında okuduğum Şi'irler:¹⁷⁴

10 Temmüz 1317/23 Temmuz 1901 onya

1 Geçdik cendereden elendik elekden
ÖgünmüŐüz zulmün asiyābında biz
İntikām gelmezse egerçi felekden
Çok ağlarız urup niyāz bābında biz

2 Demir apısından geçdik istibdādın
Nelerin gördük o zulüm ü bī-dādın
Yatdık boğulduğu yerlerde feryādın
ekildik maħŐerin çok ħesābına biz

3 Gerildik ār-miħa Şol 'İsālar gibi
Gördük eceli o dem ef' ālar gibi¹⁷⁵
Deñildi bu da' vā o da' vālar gibi
Bulunduğ serāyın isticvābında biz

410

/37/

4 ulmün pençesinde bī-emān ezildik
İnce eleklerden geçdik hem süzüldük¹⁷⁶
Heykeller önünde 'ācizce dizildik
Yazıldığ menfileriñ kitābına biz

¹⁷⁴ Hayāl Bahçesi'nde Şiirin Aczī'nin İstanbul'dan arkadaşı olan Sākī'ye yazıldığı belirtilmiştir. HB1-102

¹⁷⁵ o dem: biz hem HB1-105

¹⁷⁶ eleklerden HB1-105: elekden D

- 5 Bir ma' şūmuz gerçi görmüyor gözleri¹⁷⁷
Diñlenmedi aşlā söylenen sözleri¹⁷⁸
Bir ' aķrebden bed-ter o meş' ūm yüzleri¹⁷⁹
Neler çekdik zūlmūñ bu ' iķābında biz¹⁸⁰

-36-

Yine orada ' aynı tūygunuñ ilhāmıyla:

- 1 Zālimiñ iķbālinde görünen ḥaşmet
Bir ān olur ki kendi tīg-i cānıdır
- 2 O bir ḥaşmetdir ammā ederken şavlet
Mazlūmuñ āhı zālimiñ düşmanıdır
- 3 Temādī eder gerçi, zamān-ārādır
Bekler şoñ demin zālimiñ mihmānıdır
- 4 Yıķılmış nice biñ kāşāne-i ķayşer
Görünen zerreler hep bir nişānıdır
- 5 Pençe-zārı fiğān var cevvi-i semāda¹⁸¹
Her biri bir mazlūmuñ efgānıdır¹⁸²
- 6 Gün geçer aylar geçer ey ḥaşmet-penāh
Bildirir eyyām saña kendin ŧanıtır

¹⁷⁷ gözleri HB1-106: gözler D

¹⁷⁸ sözleri HB1-106: sözler D

¹⁷⁹ yüzleri HB1-106: yüzler D

¹⁸⁰ zūlmūñ: dehriñ HB1-106

¹⁸¹ cevvi: ķa' r-ı HB1-107

¹⁸² Mısraın vezni bozuktur.

7 Çok şehinşāhı dünyā almış altına
İşte şu hāk hep bir şulţānıñ kânıdır

8 Bir ān boşalır o sarāy-ı haşmetiñ
Çok kâşāne var ki baykuş eyvānıdır

-37-

Çonya Vālisi Ferīd Pāşā beni Hātūnsarāy Nāhiyesi Taħrīrāt Kātıblığı'ne
gönderiyor. Ğurbet açıldı. Çonya'dan ayrılmak:

27 Eylül 1317/10 Ekim 1901 Çonya¹⁸³

1 Gönül kısmet saña ğurbet açıldı¹⁸⁴
Naşıl olur   aceb encām görelim¹⁸⁵
Ğarīb bahta yine miñnet açıldı
Bu kapıdan biz de geçip girelim

2 Güldürmedi felek baña güler mi
Ağladırken gözyaşımı siler mi
Ğurbet elde ezer bağrım deler mi
Herkes gibi biz de ikrār verelim¹⁸⁶

3 Ğam kaşāvet hep bize mi verildi¹⁸⁷
Eyvāh gönül yābānlara sürüldü
Neler çekdi neler gördü yoruldu
Şabır gönül selāmete erelim

¹⁸³ HB'nde şiirin "tāġi" olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB1-119

¹⁸⁴ Gönül kısmet saña: Kısmet saña gönül HB1-119

¹⁸⁵   aceb encām: encām   aceb HB1-119

¹⁸⁶ herkes: eller HB1-120

¹⁸⁷ kaşāvet: kaşvetler HB1-120

4 Naşıl olmuş bilmem benim varlığım
Gıtmez başdan hîç de âh u zârlığım
Yeter iken baña kendi ıarlığım
Varsın olsun böyle devrân sürelim

5 Bülbül gibi ıonamadım gülüme
Hasret ıaldım eşe dosta ilime
Ėam u hicrân iner her gün dilime¹⁸⁸
Miħnet postun Ėurbetlere serelim

6 Ėöñül ııķdıñ Ėurbetleriñ ıağına¹⁸⁹
Vaķit varken daha ıasvet ıağına
‘Aczî söyler düşdüm hicrân bāğına
Şabır gerek işiñ soñun Ėorelim

-38-

Sâde Güzel Köy Dil-berine

18 Teşrin-i Evvel 1317/31 Ekim 1901 Ėâtünsarây

1 Gördüm yine şirîn bir köy dil-beri
Pek tâzedir oldu sevdâm reh-beri
Bilmem ıahrân bilmem Hind’iñ ‘anberi
Gözler siyâh beyâz tendir bal gibi

¹⁸⁸ Ėam u hicrân: Ėam u ıasâvet HB1-121

¹⁸⁹ ııķdıñ: indîñ HB1-121

- 2 Bilmem hangi dalda böyle erişmiş
Bir âfetdir nâzlı güzel ıtuşmuş
Siyâh saçlar şırma gibi ıarışmış
Şanki ipek üstünde bir tül gibi
- 3 Deli gönül yine şızdı eridi
Hayâlimi siyâh sevdâ bürüdü
Geçdi güzel çâbuğ sekdi yürüdü
Uçdu gitdi vahşî kumru yel gibi¹⁹⁰
- 4 Bir âhûdur geçip karşı ıurunca
Beyâz kâymak şandım yüzün görünce¹⁹¹
Her yanları ıolgun endâm yerince
Tâm çağında bir ıomurcuğ gül gibi
- 5 Dayan deli gönül dayan şaşırma
Topla ‘aqlıñ şakın başdan kaçırma
Kolda gezen yavru şâhîn uçurma
Haleb Şâm’dan gelen ağır şâl gibi
- 6 Güzelleriñ ‘Aczî bu bir özüdür
Âhû gibi yaman bir köy kıızıdır
Tek büyümüş ceylân yavru kuzudur
Topuqları beyâz ıombul tül gibi

¹⁹⁰ kumru: ceylân HB1-124

¹⁹¹ yüzün: şeklin HB1-125

İnce Minâre İçin

Bu târîhde yıldırım işâbetiyle alt şerifesine kadar yıkılan İnce Minâre

16 Teşrîn-i Evvel 1317/29 Ekim 1901 Konya

- 1 Semâya toğru Allâh diyerek
Ser çekmiş idiñ ey ezân yeri
Ansızca göçdüñ eyvâh diyerek
Ey temcîd yeri, ey Sübhân yeri

- 2 Bir hiss-i dînle yapmışdı ecdâd
‘Aşırlar boyu tırmuşduñ âbâd
Naşıl olup da göçdüñ ey nâm-dâd
Yok idi eşiñ ey iz‘ân yeri

- 3 Ey ‘Aczî düşün bu da bir hikmet
Belki tükenmiş gelmişdir mühlet
Ma‘ neviyâtdan oldu bu şavlet
Bilmeyiz vardır bir nihân yeri

Bahâr Geliyor

24 Şubat 1317/9 Mart 1902 Hâtûnsarây

Hayâl¹⁹³ şâhipleriniñ gönüllerini sevindiren ilkbahâr geliyor. Hâtûnsarây bağlık bāğçeliğ yeşil vādileriyle tabi‘ aţñ çok süslediği bir yer. Buna göre bahâr manzarası da çok hoş görünüyor. Kırlar bayırlar yeşil çimenlere bürünmeye başladı. Bu hâl gönlüm için bulunmaz bir seyrândır. Hele çay ve dere kenârlarındaki şık ağaçlar

¹⁹² HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

¹⁹³ Kelime “hayâl şeklinde yazılmıştır.

çok nâzlı bir tarzda yeşermeğe hazırlanıyorlar. Etrâfındaki baykuşlar şabâha kadar neş'eli ötüşlerde, hayâlim için zengin bir ser-mâye olan bu tabî'î güzelliği ben de sevinçle karşılıyorum ve diyorum ki:

1 Yeşerdi yine çayır çimenler
Göründü bahârîñ ra' nâlığı
Açıldı lâle güller semenler¹⁹⁴
Belirdi kırlarîñ zîbâlığı

2 'Aşkıñ demidir bu dem gelince
Mevsim hoşdur nev-rûzu bulunca
Dirilip şu kâ'inât gülünce
Artar ehl-i 'aşkıñ şeydâlığı

3 Açılır önce o gönca güller¹⁹⁵
Feryâda başlar garîb bülbüller¹⁹⁶
Egerler boyun nâzlı sünbüller¹⁹⁷
Kalmaz gider kışîñ rüsvâlığı

/43/

4 Her eşyâ bu demi bekler özler¹⁹⁸
Dökülür kıra gelinler kızlar¹⁹⁹
Çekilir kısvet güler hem yüzler²⁰⁰
Kaynar her şey'in âşinâlığı²⁰¹

¹⁹⁴ lâle: lâleler HB1-127 / güller: gül HB1-127

¹⁹⁵ Açılır: İlk HB1-127 / önce: evvel HB1-127 / güller: gül HB1-127

¹⁹⁶ bülbüller: bülbül HB1-127

¹⁹⁷ Egerler: Eger HB1-127 / boyun: boynun HB1-127 / turur HB1-127: - D / sünbüller: sünbül HB1-127

¹⁹⁸ Her eşyâ bu demi bekler özler HB1-128: Bu demi eşyâ bekler özler D

¹⁹⁹ gelinler HB1-128: gelin D

²⁰⁰ hem HB1-128: - D

²⁰¹ Kaynar herşey'in âşinâlığı HB1-128: Her şey'in artar hümâlığı D

- 5 Ğarībdir ʿAczī gōñ[ü]lü nā-şād
İlinden cüdādır ħāli ber-bād²⁰²
Açılır biraz görünce ābād
Deşilir bu ānda sevdālığı

-41-

Tāze dil-ber, yine bir köy kızına:

4 Nīsān 1318/17 Nisan 1902 Ĥātūnsarāy

- 1 Sen bir gülsūñ tāze dil-ber
ʿAceb dalın kimler kırar²⁰³
Yanağında penbe güller
ʿAceb gülūñ kimler қоқлар

- 2 Güzelliğñ tām çağında
Büyüyorsuñ öz bāğında
Bir āhūsūñ yurt tağında
ʿAceb beliñ kimler şarar

- 3 Bir çiçeksiñ yābān elde
Güzelliğñ қалır dilde
ʿĀşıklarıñ gözü yolda
Çoқ sevdāyı ħāliñ kırar

²⁰² İlinden cüdādır: Cüdādır ilinden HB1-128 / ħāli: fikri HB1-128

²⁰³ dalın: dalñ HB1-132

4 Yeşil dallar saña hayrân
Açar ırmağ çoşdu hemân²⁰⁴
Turuşuñ bir tâze ceylân
‘ Aceb alın kimler açar

5 ‘ Aczî buña behâ yetmez
Bunda böyle gonca bitmez
Hayâli hiç içden gitmez
‘ Aceb kolun kimler tutar²⁰⁵

/44/

-42-

İstibdâd Günleri: Ne Olacak...?

12 Mayıs 1318/25 Mayıs 1902 Hâtûnsarây

Hâtûnsarây, Tanzimât’dan beri nâhiye merkezi olduğu hâlde oturacak bir hükümet
dâ’iresi yok... Müdiriñ ma’ aşı 150 benim ma’ aşım 135 gürüşdur. Bunu da beş altı
ayda ancak bir ma’ aş alabiliyoruz. Bunuñ için:

418

1 Ne olmuşdur ne olacak
Âh bir hasta diler imdâd
Var mı derdin hiç bilecek
Her yanları olmuş ber-bâd

2 Ey bî-şu’ür Bâb-ı ‘ Âlî
İhtişâm güzel me’ âlî
Bağıñ nasıl bu ahâlî
Fikriñizde yok mu bu dâd

²⁰⁴ Açar ırmağ çoşdu hemân: Sâkinleşdi âb-ı revân HB1-132

²⁰⁵ ‘ Aceb kolun kimler tutar: Kimler tutar o koluñdan HB1-132

3 Çetin bir ırk faḫaṭ yorgun²⁰⁶
Unutulmuş, cāhil ırgın
Zümrüd vaṭan yazık ṭurgun²⁰⁷
Ḥalk pek cılız degil dil-ṣād²⁰⁸

4 Zamān var ki gelir bir gün
Çıkar onda yüce bir ün
Yıkılır taḫt, gider bu, bün
Olur o dem ülke ābād

/45/

5 Bu milleti ṣanma ḫaḫīr
Sizde rütbe niṣān tevḫīr²⁰⁹
Rast gelenler olmuş vezīr
Nerededir Ḥaḫḫ-ı ı ibād

6 O zamān ki bunlar göçer
Bu istibdād ḫalmaz geçer
Fenāları bir bir seçer
Cānlanıp güler bu efrād

7 Yanan āteṣ elbet söner
İḫbāl ṭālī ı tezce döner
Nice ṣāhlar taḫtdan iner
Gelince o cānlı imdād

²⁰⁶ faḫaṭ: ama HB1-136

²⁰⁷ yazık: faḫaṭ HB1-136

²⁰⁸ pek cılız: naḫīfdır HB1-136

²⁰⁹ Sizde: Bu ne HB1-137 / tevḫīr HB1-137: pür-tevḫīr D

- 8 Bir 'Aczî'yim gizli dilim²¹⁰
Çünkü sürmez bunca zulüm
Dirlik gerek değil ölüm
Elbet verir Hağ bir murād

/46/

-43-

Zoldura Harābesinde:

27 Mayıs 1318/9 Haziran 1902 Hātūnsarāy

Zoldura, Hātūnsarāy'ın çeyrek sa'āt şimalinde çok eski bir harābe olup altında tārīhî defneler olduğu söylenen ve hālâ bir höyük şeklinde olan bir mu'azzam sarāy yeridir. Bunuñ için diyorum ki:

- 1 Dünyâ evi şun' -ı Yezdân
Hayāt bunda büyük ihsân
Fenâlığı sevmez Raḥmân
Fikriñ varsa diñle insân
Baykuş neden eyler fiğân
Diyor her gün fânî cihân

- 2 Bir gün var ki gelir başa
Dayanamaz begler pāşâ
İster iseñ yüzyıl yaşa
Bağmaz mısıñ kurda kuşa
Baykuş neden eyler fiğân
Diyor her gün fânî cihân

²¹⁰ gizli: söyler HB1-137

3 Bilen Hakk'ı toğru söyler
‘ Amelsizler ziyān eyler
Bu gidişle göçer evler
Harāb olur şehir köyler
Baykuş neden eyler fiğān
Diyor her gün fānī cihān

/47/

4 Artar ise hīle işyān²¹¹
Naşıl rāhat eder insān
Titrer zemīn eyler fiğān
Söyler açık bir bir Qur‘ān
Baykuş neden eyler fiğān²¹²
Diyor her gün fānī cihān

5 Hayāt gölge gibi geçer
Herkes ecel cāmın içer
Miħnet gelir sürūr kaçır
Her şey fānī elbet göçer
Baykuş neden eyler fiğān²¹³
Diyor her gün fānī cihān

²¹¹ Şiir HB’nde de bu kısımdan itibaren yer almaktadır.

²¹² neden: niçin HB1-142

²¹³ neden: niçin HB1-142

6 Tez ağlıyor bunda glen²¹⁴

almaz gider bunda gelen

İylik güder kendin bilen

Bize   ibret bunca len

Bayuş neden eyler fiġān²¹⁵

Diyor her gün fānī cihān

7 Gönül bunda beġā yoġdur

Gidişinde vefā yoġdur

Ne yapsaņ hiĉ řafā yoġdur

Fikirsizde řayā yoġdur

Bayuş neden eyler fiġān²¹⁶

Diyor her gün fānī cihān

²¹⁴ HB'nde bu kısımdan önce Dīvān'da olmayan şu üç hane yer almaktadır:

Nere baġsan bir şayret var

Deġil bir şey hiĉ āhenkdār

Nesi var ki bulmuş řarār

Her yer cesed her yer mezār

Bayuş niĉin eyler fiġān

Diyor her gün fānī cihān

Gelmiş geĉmiř nice insān

Řayāt fānī döner zamān

Tefekküre ister iz' ān

ŗopraġ olmuş nice cānān

Bayuş niĉin eyler fiġān

Diyor her gün fānī cihān

Bu yerlerde nice emel

oyamamış řābit temel

Yoġsa eger iyi   amel

Her yanları dürlü milel

Bayuş niĉin eyler fiġān

Diyor her gün fānī cihān HB-142-143

²¹⁵ neden: niĉin HB1-143

²¹⁶ neden: niĉin HB1-143

- 8 Gördün ‘ Aczī nice ‘ ibret
Tağılmış hem niçe ülfet
Hani nerde bunca külfet
Düşünürseñ ‘ aqla hayret
Baykuş neden eyler figān²¹⁷
Diyor her gün fānī cihān

-44-

Kā’ināt ve Bahār:

4 Hāzīrān 1318/17 Haziran 1902 Hātūnsarāy

- 1 Kuşlar öter bilmem ‘ aceb ne söyler²¹⁸
Diñle gönül ezel Hakk’ın işin hey
Bilmeyenler lisānından kem eyler²¹⁹
Fikret gönül her şeyleri düşün, hey²²⁰
- 2 Gelir mevsim çayır çimen görünür
Çiçekler de elvān koğu sürünür
Hayāt gelir her yerlerde, dirilir
Açar çigdem şoñra sünbül peşin, hey
- 3 Ağaçlar da gelin gibi şalınır
Her eşyādan hikmet dersi alınır
Yaylalarda sāz āhengi çalınır
Bu neş’eye imkān vermez kışın, hey

²¹⁷ neden: niçin HB1-144

²¹⁸ HB’nde şiirin “kayabaşı” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB1-148

²¹⁹ eyler: söyler HB1-148

²²⁰ Fikret: Añla HB1-148

- 4 Ölen zemîn bu mevsimde dirilir
Her eşyâya tâze bir cân verilir
Her çiçekde nâzlı varlık görülür
Düşün ‘ Aczî işiñ ulu başın, hey

-45-

Tepelenen Hâklar: Maḥkeme-i Şer‘ iyye’niñ 18 sene süründürdüğü bir aşısız nikâh mes‘elesi... Zavâllı kız ihtiyârlamış bahâr-ı hayâtı sönmüşdür.

3 Şubat 1318/16 Şubat 1903 Hâtûnsarây

- 1 Çıkar mazlûmuñ âhı semâlarda eder zâr
İhmâl olunmaz hâşâ imhâl eder Kirdigâr
Düşün bir kere sen etdiğîñ kârı ey ğaddâr²²¹
Uzun müddet sürmez yapığîñ nâ-ḥâḳ gerd ü bâr
Bir gün olur ansız gelir o müdhiş aḥz-ı şâr²²²
Mağrūr gezerken sen hem bî-ḥaber ey zulumkâr
- 2 Zâlimiñ zulmünde olan ḥâlet ḳalır şanma
Ezilir mazlûm ölmez şaḳın sen ölür şanma²²³
İ‘tiyâd edenler zulmü refâh bulur şanma
Zulüm bir dūd-ı siyâhdır zâyî‘ olur şanma²²⁴
Bir gün olur ansız gelir o müdhiş aḥz-ı şâr
Mağrūr gezerken sen hem bî-ḥaber ey zulumkâr

²²¹ ey ğaddâr HB1-151: ğaddâr D

²²² aḥz-ı şâr HB1-152: aḥz u şâr D. Şiirin bütününde bu kullanım tercih edilmiş olup düzeltme yalnızca bu kısımda gösterilmiştir.

²²³ sen HB1-152: - D

²²⁴ dūd-ı siyâh HB1-152: dūd u siyâh D

3 Mazlumuñ çekdiği āhı hîç bir çeken var mı
Za‘îfi ezmekde ‘aceb hîç bir hüner var mı²²⁵
Bir gün iner intikām añlarsıñ heder var mı
Geçdi çok zālīm bu ilden bī-sūd h̄aber var mı
Bir gün olur ansız gelir o müdhiş aḥz-ı şār
Mağrūr gezerken sen hem bī-h̄aber ey z̄ulümkā̄r

4 Taḥakküm ‘ācize degil her ādemiñ kārı²²⁶
Bilmek gerek pek güçdür bu ḥālīñ aḥz-ı şārı
Kimse sevmez ‘ālemde gördükçe her dem mārı
Tefekkür kı̄l hem heder al bundan sen de bārı²²⁷
Bir gün olur ansız gelir o müdhiş aḥz-ı şār
Mağrūr gezerken sen hem bī-h̄aber ey z̄ulümkā̄r

5 Görmez misiñ herkes ürker ‘ālemde o mārđan²²⁸
Şaḫınır herkes kendini o bed-māye ḥārdan
Ḥuzūr ister ‘ālem, gelmiş ikrāh āh u zārdan²²⁹
İnsāniyyet dosta dost kaçır herkes aḡyārdan²³⁰
Bir gün olur ansız gelir o müdhiş aḥz-ı şār
Mağrūr gezerken sen hem bī-h̄aber ey z̄ulümkā̄r

²²⁵ ‘aceb: āyā HB1-153

²²⁶ ādemiñ: ‘āciziñ HB1-153

²²⁷ bundan sen: sen de bundan HB1-153

²²⁸ ürker HB1-154: - D

²²⁹ Dīvān’da ve HB’nde “āh-ı zārdan” şeklinde yazılan kelime grubunun doğru kullanım şekli olan “āh u zārdan” şekli metne alınmıştır. Değişiklik yalnızca bu kısımda belirtilmiştir.

²³⁰ dosta dost HB1- 154: iyilik demi D

- 6 Taşaddī eyleyip çineyen hūķūķu ‘ibād²³¹
Olur va’llāhī bir gün şoñu çok fenā ber-bād²³²
Zulümle çok eyvān yıķıldı olmadı ābād
Degilsĩn gerçi bir kaç gün görünseñ de dil-şād
Bir gün olur ansız gelir o müdhiş aķz-ı şār
Mağrūr gezerken sen hem bī-ķaber ey zulümķār

/51/

-46-

İnsānlık ve Fenā Hūy

16 Şubat 1318/1 Mart 1903 Hātūnsarāy

- 1 Baķıp aķķām-ı dehre cūdāyız
Çünkü bī-‘ arz-ı halk-ı Hudāyız
Görüp bu dehrĩñ nā-kāmlıķın biz
Bir şey bilmeyen tek bī-nevāyız
- 2 Ne şāh ne hāķān, ne ‘ aķreb ne mār²³³
Merdiz şīt-i Hāķ taşır gedāyız
Meşreb-ķalender ‘ aşķ-ı hāķāndır
Yeter bu mesned ‘ abd-i Mevlā’yız
- 3 Dosta dost olup, düşman aķyāra
Şekl-i mehcūrula bir ferd edāyız
Geçdik felegĩñ olsun şöhretler
Biz mu‘ tekif-i bāb-ı rızāyız²³⁴

²³¹ hūķūķu HB1-154: hāķķı D

²³² çok: yok HB1-154

²³³ ne ‘ aķreb ne mār: ne mār ne ‘ aķreb HB1-157

²³⁴ mu‘ tekif: mu‘ tekifi HB1-157

- 4 Geçdi ismimiz ʿ Aczī defterde
Fānī her şeyler biz de fenāyız²³⁵

/52/

-47-

Şerīʿ at Perdesi

13 Mart 1319/26 Mart 1903 Hātūnsarāy

Şerīʿ Maḥkemeleriñ ḥaḳ ḥuḳūk üzerinde dürlü oyunlarına:

- 1 Yıqıl ey melʿ ūn rezālet²³⁶ sende
Ne ārām ḳaldı ne ḥuzūr tende
Ḳalmış tek bir cān naḥīf²³⁷ bedende
Bu ṭāḳatsiz ḥāl nedir hemen de
Çekilmiş herkes ḡadre kemende

- 2 Ey fezā bunca āhı neylersin
Neden bu ḡadre sūkūt eylersin
Bir gün olur ki sen de söylersin
Bu ṭāḳatsiz ḥāl nedir hemen de
Çekilmiş herkes ḡadre kemende

- 3 Ey dehr bu mudur beşeriyet āh
Şarmış meydānı hep dūd-ı siyāh²³⁸
Bükülmüş insānlıḡıñ beli eyvāh²³⁹
Bu ṭāḳatsiz ḥāl nedir hemen de
Çekilmiş herkes ḡadre kemende

427

²³⁵ Dörtlüğün iki mısraı eksik yazılmıştır.

²³⁶ Kelime “rezālet” şeklinde yazılmıştır.

²³⁷ Kelime “naḥīf” şeklinde yazılmıştır.

²³⁸ dūd-ı siyāh HB1-165: dūd u siyāh D

²³⁹ Mısraın vezni bozuktur.

4    lem ref h n  yok mu nerede
Kurtlar bekliyor her bir derede
KalmiŐ  ak  ar b hem çok geride
Bu  akatsiz  al nedir hemen de
 ekilmiŐ herkes  adre kemende²⁴⁰

5 Ortayı Şarmış hep zulm u  ıy n
 h-ı en nle  olmuŐ bu cih n
Bu gidişle hiç yeŐermez ins n
Bu  akatsiz  al nedir hemen de
 ekilmiŐ herkes  adre kemende

/53/

6 Söyle ey zem n  a  r nda ne var
 uz r yok sende hep z r üstü z r²⁴¹
Yazık va'll hi çekilmez bu b r
Bu  akatsiz  al nedir hemen de
 ekilmiŐ herkes  adre kemende

428

7 S    det  issin ol ejder yutmuş
 ns niyeti zulüm uyutmuŐ
 ariŐin  ırŐı  akıı unutmıŐ
Bu  akatsiz  al nedir hemen de
 ekilmiŐ herkes  adre kemende

²⁴⁰ D v n'da bu hane yer almamaktadır. HB1-165

²⁴¹  uz r yok sende hep z r üstü z r:  ŐayıŐ sönmüş hep bi-behred r HB1-166

- 8 Şarmışdır bir sis sâhayı her-câ
Kalkmazsa eger ey ʿ Aczî hayfâ
Naşıl ihkāk-ı haqdır bu daʿ vâ
Bu tākatsız hâl nedir hemen de
Çekilmiş herkes gadre kemende

-48-²⁴²

Kıtʿ a

- 1 İnsânlarıñ bir yanı kadîd bir yanı şişmân
Ne olduñ sen böyle söyle bize âh ey cihân
Añlaşılmaz bir daʿ vâdır böyle gider bu
Sen dañi biz dañi bilmeyiz iş bu ziyân

/54/

-49-

Dünyâ ve Dirlik

15 Nîsân 1319/28 Nisan 1903 Hâtûnsarây

Bugün havâ çok laţif, yeşil tenhâ ve âsûde bir su başındayım. Bugün kuşlar eñ küçük böceklere varıncaya kadar²⁴³ hep hayât endişesiyle dönerler. Demek oluyor ki her zî-rûh maʿ işet kaygusuyla meşgûldür. Düşünüyorum. Bütün zî-rûh gıdâsı için zor kolay çalışma gayretindedir.

Hıyânete rezâlete²⁴⁴ şaparak tembellige zarara göz dikenler dünyâda dâʿimâ naşibsiz kalan fenâ ʿ afviyetlerdir. Dünyâ denilen bu yerde tatlı ve mesʿ üd dirlik her ân toğruluga bağlıdır. Toğrulugu kendine kolay kılāvuz²⁴⁵ edenler çalışma ʿ âleminde ağır meşgalelerden ayak ayak tatlı meşgaleye çıkarlar. Bir ân ağır meşgaleyi benimsemeyenler tatlı işe erişemezler. Cefâ devresini görmeden şafâ merhalesine varanlar onun kıymetini bilmeyerek ellerinden tez kaçırırlar.

²⁴² Şiirin vezni bozuktur.

²⁴³ Kelime “kādâr” şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁴ Kelime “rezâlet” şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁵ Kelime “kılāvuz” şeklinde yazılmıştır.

İşte şu şâf havâda hayâlim bu fikirle boğuşuyor. Dünyâ bu zamân geçer elbet
zemîn gelir... Taḥammül iyidir deyü kendimi tesellî ediyor ve diyorum ki:

1 Bak ey gönül, günler geçer zamân geçer²⁴⁶
Kalmaz bunda ğamlar geçer fiğân geçer²⁴⁷
Hiç farkı yok böyle ma' rûf bir câddedir
Yaşaksızdır gedâ geçer sulṭân geçer²⁴⁸

2 Sâ' at gibi kurulmuş çarḥ-ı devvârı
Nokşansız yapılmış burc-ı seyyârı²⁴⁹
Döner her ân seyr eylesen bu edvârı²⁵⁰
Bir menzildir giryân geçer ḥandân geçer²⁵¹

/55/

430

3 Başka gelmiş her ' âlem bak başka geçmiş²⁵²
Nice demler nice dirlik bunda uçmuş
Bu ' âlem kaç ma' mûr olup nasıl göçmüş²⁵³
Bir geçid ki insân geçer ḥayvân geçer

4 Bir mu' ammâ ḥal edenler añlar bunu
Sâbit olmuş etme merâk yokdur sonu
Aşlı toprak toprağa her şey' iñ yönü²⁵⁴
Bir kaçırğa ṭalğa geçer ' ummân geçer²⁵⁵

²⁴⁶ Bak ey gönül: Ey gönül bak HB1-173

²⁴⁷ fiğân: efgân HB1-173

²⁴⁸ Yaşaksızdır: Yaşaksız hem HB1-173

²⁴⁹ Mısram vezni bozuktur.

²⁵⁰ bu: sen HB1-173

²⁵¹ Bir menzildir: ' İbret tolu HB1-173

²⁵² bak HB1-173: - D

²⁵³ olup: olmuş HB-173 / nasıl HB1-173: kaç D

²⁵⁴ her şey' iñ HB1-174: togru D

²⁵⁵ kaçırğa: dağdağa HB1-174

- 5 Almaz ‘ Aczī fikirler hep yorulmuşdur²⁵⁶
‘ Aqıl yetmez ne ileri varılmışdır²⁵⁷
Bir köprüdür bu böylece kurulmuşdur²⁵⁸
Farkı yoqdur tilki gezer arslan gezer

-50-

Bī-çāre Qaplumbağa

2 Mayıs 1319/15 Mayıs 1903 Hātūnsarāy

Hātūnsarāy’ın Dağdāğan Mevki‘i’nde yalnızca avlanıyorum. Havādan bir qartal saġarak bir şey alıp havālandı. Arqasından baqıyordum. Ben qartalıñ bir keklik qaptığına zāhib oldum. Bir de qartal pençesindeki şey’i aşıġı bıraqqdı. Ve kendisinde oraya toġru inmege baqladı. Ben de qoşdum

/56/

gördümki qartalıñ havādan yere bıraqqdığı iri bir qaplumbağa imiş bī-çāre qaplumbağa parçalanmış. Meger qartal bunu böyle yemek için bu çāreye baş vurmuşdur. Bence qartal kendi hālinde bu hayvānı böyle telef etmesi bir haqsızlıqdır bunuñ için diyorum ki:

Qoşma²⁵⁹

- 1 Bilmem felek bilmem işiñ yamandır
Qarşımda hep çevirdiğiñ dumandır²⁶⁰
Ne ‘ ibretler ne hikmetler verirsiñ²⁶¹
Gün üstüne dönüp tıran zamāndır²⁶²

²⁵⁶ yorulmuşdur HB1-174: yorulmuş D

²⁵⁷ varılmışdır HB1-174: varılmış D

²⁵⁸ böylece HB1-174: böyle D / kurulmuşdur HB1-174: kurulmuş D

²⁵⁹ HB’nde “qoşma” olduġu belirtilen şiir, beş dörtlükten oluşmaktadır. HB1-178.

²⁶⁰ Qarşımda: Başımda HB1-178

²⁶¹ Ne ‘ ibretler ne hikmetler verirsiñ: Böyle midir ‘ aceb benim fıtratım HB1-178

²⁶² Gün üstüne dönüp tıran zamāndır: Eyle çevriñ bir baña her zamān HB1-178

2 HİKMETLERİŇ EVVEL KALEM YAZILMIŞ²⁶³
 ‘ İbretleriñ bir bir açığı dizilmiş²⁶⁴
 Bu ‘ âlemde çok gülistân bozulmuş
 ‘ Akıl ermez hikmetiñe velhândır²⁶⁵

3 Tağalanır eşyâ cānlı tūruşur²⁶⁶
 Bir gün gelir cümlesi de buruşur²⁶⁷
 Kurur çürür topraklara karışır
 Bu sırlara ‘ akıl bütün hayrândır

4 Bahār gelir yeryüzleri süslenir²⁶⁸
 Yuvalarda tâze yavru beslenir²⁶⁹
 Nice āhlar nice elem seslenir²⁷⁰
 Bu dünyāniñ bildim şoñu yalandır

/57/

5 Dünyâ yüzü bir ders-hūnedir bilene²⁷¹
 Açık kitāb hoşça dersler alana
 Bakılırsa gidenlere gelene
 Büyük varlık gizli hikmet ‘ ummândır

6 Taldıñ gönül yine derin yerlere²⁷²
 Sālīm ol ki erişesiñ sırlara
 Boş degildir ‘ ibretle bak kırlara
 Haqq’ıñ emri her şeylerde ‘ ayândır

²⁶³ Bu beyit HB’nde 4. dörtlükte yer almaktadır. HB1-179

²⁶⁴ dizilmiş: çizilmiş HB1-179

²⁶⁵ hikmetiñe: bu sırlara HB1-179

²⁶⁶ Bu dörtlük HB’nde 2. dörtlükte yer almaktadır. cānlı: yazık HB1-178

²⁶⁷ cümlesi de: bî-çäreler HB1-178

²⁶⁸ Bu dörtlük HB’nde 3. dörtlükte yer almaktadır.

²⁶⁹ tâze: nice HB1-178

²⁷⁰ āhlar: āhı HB1-178 / elem: enīn HB1-178

²⁷¹ Bu dörtlük HB’nde yer almamaktadır ve bu mısran vezni bozuktur.

²⁷² Bu dörtlük HB’nde yer almamaktadır.

- 7 Bir ‘Aczî’yim bağrım yufka ıayanmaz²⁷³
Hayâl ıurgun bağtım aşıla uyanmaz²⁷⁴
Görmeseydim belki gönül inanmaz²⁷⁵
Bu hâllerle nasıl böyle cihândır²⁷⁶

-51-

Ɛader Mes’elesi

29 Mayıs 1319/11 Haziran 1903 Hâtünsarây

Ɛazâ ve ıaderi gerilemeniñ imkânı yoğdur. Buna imkân ancak Tañrı’nıñ fermânından başka çâre olamaz. Çünkü bu ıader denilen kelime tek bir kelimedir ki ezeli tađdiriñ yazılışımda sâ‘ati geldikçe zuhûr eden hâl ve hâdişeleriñ oluşuna bu bir kelime ile ıader denmiştir: Bunun tafşilâtı Hayâl Bâğçesi adındaki eşerimiziñ birinci cildindedir. Bunun için diyorum ki:

/58/

433

- 1 Müşkil gönül her meyliñe uyulmaz
‘Âlemde güç her zevkiñe ıoyulmaz
Neş‘e deyü miñnetlere ıoşarsıñ
Mümkün değil ârzularıñ sayılmaz
- 2 Gönül seni ne yapmalı bilemem²⁷⁷
Ârzularıñ çeşid çeşid alamam²⁷⁸
Seniñ gibi döneke hem-dem bulamam²⁷⁹
Her yanların dürlü sitem uyulmaz

²⁷³ yufka: ince HB1-179 / ıayanmaz: dayanmaz HB1-179

²⁷⁴ ıurgun: ğamlı HB1-179

²⁷⁵ gönül: gönülüm HB1-179

²⁷⁶ hâllerle: sâhada HB1-179

²⁷⁷ bilemem: nedir çâre HB1-189

²⁷⁸ Ârzularıñ çeşid çeşid alamam: Gül şanarak şarılırsıñ hemen hâre HB1-189

²⁷⁹ Seniñ gibi döneke hem-dem bulamam: Kendiñ eder yine kendiñ düşer zâre HB1-189

- 3 Kader diye ters adımlar atarsın
Tevekkele dayanarak yatarsın²⁸⁰
Döne döne yañlış işler yaparsın²⁸¹
Sanma hâlin kimselere tıyulmaz²⁸²
- 4 Bir ‘Aczî’yim beni baña kıoymazsın
Yâve gezer hâle göre uymazsın
Dem olur ki hâtır gönül şaymazsın
İnsân böyle kafeslere kıoyulmaz²⁸³

/59/

-52-²⁸⁴

Dünyâ ve İnsânlar

3 Hâzîrân 1319/16 Mayıs 1903 Hâtûnsarây

Bugün Hâtûnsarây’ın yemyeşil kıorulığu içinde avlanıyorum. Şarı kıyalıklar arasında kıyalara oyulmuş ota şeklindeki mağâraları geziyor ve zavâllı insânların nerelerde nasıl barındıklarını düşünürken:

- 1 Vañan seni Mevlâ ögmüş yaratmış
Nice millet nice insân geçirdiñ
Her yanların süslü yapmış bırakmış
Nice günler nice tıfân geçirdiñ

434

²⁸⁰ Tevekkele dayanarak yatarsın: Bu tevekkeldir deyip yana yatarsın HB1-189

²⁸¹ Döne döne: Kime ne der HB1-189

²⁸² tıyulmaz: duyulmaz HB1-189

²⁸³ İnsân böyle kafeslere kıoyulmaz: Bir mecrâdan bir mecrâyâ kıoymazsın HB1-189

²⁸⁴ HB’nde şiirin “kıalenderi” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB1-191. HB’de bu şekilde belirtilmesine rağmen söz konusu şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

2 Hâk'dan başka kimse bilmez diliñ yok
Her yanlarıñ çok yıpramış hâliñ yok²⁸⁵
Gülleriñ var faqat eski gülüñ yok
Nice şenlik nice figân geçirdiñ

3 Neler görmüş kayalarıñ ' ayandır²⁸⁶
Bayırlarıñ neler şavmış nişandır
Çok sırrıñ var hep içiñde nihandır
Nice atlı nice yayan geçirdiñ

/60/

4 Bizim gibi çok insânlar tolaşmış
Kim var ' acerbunda şoña ulaşmış
Bu yerlere nice kanlar bulaşmış
Nice cenkler nice çiğân geçirdiñ²⁸⁷

5 Öten kuşlar eski kuşuñ degildir
Bir hüznüñ var gizli hoşuñ degildir²⁸⁸
' Aczî bunca fikir işiñ degildir
Âh ey kaya nice gümân geçirdiñ²⁸⁹

435

-53-

Şoñbahâr ve Çiçekler:

26 Eylül 1319/9 Ekim 1903 Hâtûnsarây

Gönlümü fitne fesâd insânlar arasında degil, tenhâ kırlar tağlarda
diñlendirmek hayâlim²⁹⁰ için daha mûnis ve hoşdur. Bugün yine çoru içinde
avlanıyor ve şoñbahâr çiçekleri arasında tolaşıyorum: Çiçeklerle hasbîhâl:

²⁸⁵ çok: pek HB1-192

²⁸⁶ Neler: Çok şey HB1-192

²⁸⁷ cenkler: cenk HB1-192

²⁸⁸ hüznüñ: hüzn HB1-192 / gizli: şaklı HB1-192

²⁸⁹ Âh ey kaya: ' Acerb sen de HB1-192

²⁹⁰ Kelime "hayâl" şeklinde yazılmıştır.

1 Çiçeklerin diñledim ben faşlını
Birbirine bunlar eder ruçhān hey
Şordum nedir dertleriniñ aşlını
Dediler var aramızda gümān hey

/61/

2 Gül der ki ben güzellerden biriyim²⁹¹
‘ Āşıklarıñ her seher ben zāriyim
Dil-berleriñ al yanaqlar yeriyim
Yeryüzünde oldum böyle ‘ ayān hey

3 Sünbül der ki nāzlıyım ben tüterim
Çayır çimen yaylalarda biterim
İlkbahārda ‘ āşıklara yeterim²⁹²
Güzelleriñ zülfü benim inan hey

4 Menekşe der bağıñ benim rengime²⁹³
Çoqum nāzlı kimse çıkmaz dengime
Güzelleriñ koynundayım ben yine²⁹⁴
Tahtıgāhım bal memedir gerdān hey

5 Kāranfil der, gül memeniñ başıyım
Elā gözüñ kirpikleri kaçıyım
Nāzlı dil-ber āhūlarıñ hoşuyum²⁹⁵
Güzelleriñ sinesiyim yaman hey

²⁹¹ güzellerden: güzelleriñ HB1-195

²⁹² İlkbahārda: Her bahārda HB1-195

²⁹³ der: der ki HB1-195

²⁹⁴ yine: gine HB1-195

²⁹⁵ Nāzlı dil-ber: Dil-ber yosma HB1-196

6 Zanbağ²⁹⁶ der ki nâzlıyım ben çok nâzlı
Gögsündeyim dil-berleriñ ben gizli²⁹⁷
Beyâz²⁹⁸ tenli gelin gibi ay yüzlü²⁹⁹
Delirdirim ‘ aşıkları amân hey

/62/

7 Leylâğ der ki dil-ber kızın dostuyum³⁰⁰
Koğum nâzlı her koğunuñ üstüyüm³⁰¹
Güzelleriñ tımbul beliñ destiyim
Her güzeliñ teni baña eyvân hey³⁰²

8 Lâle der ki al dudağın rengiyim³⁰³
Penbe yüzlü güzelleriñ dengiyim
Kızlarıñ ben hâş yerleri bendiyim³⁰⁴
Beni gören ‘ aşık turur dīvân hey

9 Beyâz gül der, ben güzeliñ nesiyim³⁰⁵
Katmerlenmiş kaymak yerin hâşiyim
Ben ‘ ayarım onuñ boyu boşuyum
Çevresinde döner çarğ-ı zamân hey

²⁹⁶ Metinde geçen bütün zanbağ kelimeleri “zânbâğ” şeklinde yazılmıştır. Kelimenin doğru kullanımı metne alınmış olup düzeltme yalnızca bu kısımda belirtilmiştir.

²⁹⁷ Gögsündeyim: koynundayım HB1-196

²⁹⁸ Kelime “beyâz” şeklinde yazılmıştır.

²⁹⁹ gelin: dil-ber HB1-196

³⁰⁰ dil-ber kızın: güzelleriñ HB1-196

³⁰¹ Koğum nâzlı her koğunuñ üstüyüm: Bütün koğuların ben üstüyüm HB1-196

³⁰² güzeliñ: yosmanıñ HB1-196

³⁰³ dudağın: yanağın HB1-197

³⁰⁴ Kızlarıñ ben hâş yerleri bendiyim: Kız oğlan kız dil-berleriñ bendiyim HB1-197

³⁰⁵ Beyâz: Beyâz HB1-197

10 Erguvān der çiçekleriñ şāhıyım
Güzelleriñ begleriyim māhıyım³⁰⁶
‘ Āşıklarıñ iştiyākla āhıyım
Elā gözün içindeyim mihmān hey³⁰⁷

11 Papatya der, dil-berleriñ dişiyim
Memesiniñ düğmeleri başıyım
Nāzlı koķu veren meme eşiyim³⁰⁸
Unutmasın, beni ‘ āşık amān hey

/63/

12 Reyhān der ki çok nāzlı bir koķum var
Dil-berleriñ göbегinde koķum var
Çayır çimen alt yanında yüküm var³⁰⁹
Anıñ için baña derler reyhān hey

13 ‘ İtır der ki tüter benim her yanım
Zülüflerde olur benim seyrānım
Güzelleriñ koľtuğunda mihmānım
Koķladıķça şehvetim var yaman hey³¹⁰

14 Ortanca der, ortancayım güzelim
Her renklere girer şolmaz ğazelim
Güzelleriñ vaşfında ben ezelim³¹¹
Beni böyle ħalk eylemiş Yezdān hey

³⁰⁶ begleriyim: beñi başı HB1-197

³⁰⁷ Elā gözün içindeyim mihmān hey: Dil-berleriñ yüzüneyim mihmān hey HB1-197

³⁰⁸ Nāzlı koķu veren meme eşiyim: Memelerden koķum gelir eşiyim HB1-198

³⁰⁹ yanında: yanları HB1-198

³¹⁰ Koķladıķça şehvetim var yaman hey: Yel vurduķça tüterim ben yaman hey HB1-198

³¹¹ vaşfında: vaşfindan HB1-199 / ben: bir HB1-199

15 Gelin, der ki ben yosmaca açarım³¹²
Açılınca neş'eleri şaçarım
Gelinleriñ alıyım ben uçarım³¹³
Bağanlar hep olur baña hayrân hey³¹⁴

16 Şuşâm der ki ben de servi boyluyum
Şûh dil-berler gibi güzel hūyluyum
Kalem kaşlar gibi hoşça tüylüyüm
İlkbahârda veren benim nişân hey³¹⁵

/64/

17 Çigdem der ki ben güzeliñ diliyim
Yaylam göbek ben oranıñ gülüyüm³¹⁶
Ehl-i 'aşkıñ erkânıyım yoluyum
Bu yayladır veren 'aqla ziyân hey

18 Kādife der, çoqum kızlar terinden
Şeklim gelmiş ayva göbek yerinden
Yapraqlarım dil-ber zülfü serinden³¹⁷
Yalan degil sen de 'aşık inan hey³¹⁸

³¹² ben: bir HB-199 / yosmaca: yosmayım HB1-199

³¹³ uçarım: kaçarım HB1-199

³¹⁴ olur baña: baña olur HB1-199

³¹⁵ HB'nde bu dörtlükten sonra Dîvân'da yer almayan şu dörtlük yer almaktadır:

Nev-rûz der ki elâsiyım gözleriñ

Ġamzesiyim gelinleriñ kızlarıñ

Cilâsiyım ayrı bende yüzleriñ

Benim 'aşık kalblerine batan hey HB1-200

³¹⁶ Yaylam göbek: Göbek yaylasınıñ HB1-200 / ben oranıñ: hûş HB1-200

³¹⁷ Yapraqlarım dil-ber zülfü serinden: Kâtmerlerim bir tûğ dil-ber serinden HB1-200

³¹⁸ Yalan degil sen de 'aşık inan hey: Hep onlarıñ çoqusu bende nihân hey HB1-200

- 19 Nergis der ki kızlarıñ ben hâliyim³¹⁹
Parmağıñın kınasıyım alıyım³²⁰
Memesiniñ çevresinde gülüyüm
Şaşar ‘ aşık yazık olur hayrân hey³²¹
- 20 Sarı gül der şarardım âh, ben şoldum
Güzelleriñ elinde ben ne oldum³²²
Bu ‘ âlemde bir mevķi‘ de ben aldım
Beni böyle yapan her dem zamân hey³²³

- 21 Diñle ‘ Aczî diñle bizim yerimiz
Neye benzer añla sen her birimiz³²⁴
Güzellerden nişân vermiş pîrimiz³²⁵
Deli gönül dayan artık dayan hey

/65/

-54-

Kaderiñ Gölgesi:

20 Nîsân 1320/3 Mayıs 1904 Konya

Bugün Konya’da evleniyorum. Kader beni bir hayât ortağıyla bu gece birleşdiriyor.
Gelim az olduğundan bir haylî borçlandım. Borç insânîñ şeref ve hürriyetini
inhişâra alan çok ağır bir kâbüsdür. Bunun için diyorum ki:

- 1 Felek beni çatı mağbûn eylediñ
Sînem dertle niçin meşhûn eylediñ
Güldürmemek bildim eski hûyuñdur
Nâ-şâd kalbim neden dil-hûn eylediñ

³¹⁹ Nergis HB1-201: Nergiz / kızlarıñ ben: ben dil-berleriñ HB1-201

³²⁰ alıyım: balıyım HB1-201

³²¹ yazık olur: kalır bende HB1-201

³²² Güzelleriñ: Ra‘ nâlarıñ HB1-201 / elinde: elinden HB1-201

³²³ Beni böyle yapan her dem zamân hey: Ne yapayım şarardı beni zamân hey HB1-201

³²⁴ sen: ki HB1-201

³²⁵ vermiş: almış HB1-201

2 Baña yeter idi mehcūr olduđum
Minnetsizce rāhat mestūr olduđum³²⁶
Bu şıklete neden mecbūr olduđum³²⁷
Vardıñ en soñ bir de medyūn eylediñ³²⁸

3 Ğarīb başa zāti çalı^c yār degil³²⁹
Çekdiklerim şanma āh u zār degil
Göñlüm ise cürmüm eger kār degil
Bu hāl ile beni Mecnūn eylediñ

4 Felek āhır kemend atdıñ koluma
Dürlü sedler çekdiñ benim yoluma
Sürūr degil ğam bu řaldıñ dalıma³³⁰
Güzellere hem de meftūn eylediñ

/66/

441

-55-

Ğayālīñ, Ğamla Mücādelesi

3 Mayıs 1320/16 Mayıs 1904 Ğātūnsarāy

Ğayātda ğam şeklinde hücum eden fikrī hādişeler var ki hep birer tecrübe devresi olsa gerekdir. Ğam hālinde tezāhür eden her hāle insānlar metānetle temīz yürekle göğüs germelidir..? Degilse düşkünlük ortaya çıkar ki bu çok fenādır.

Bugün şıklan rūhumu gezdirmek için Ğātūnsarāy'ıñ Kör Elma Mevķi' i'nde hazīn bir pıñarıñ başında oturuyorum. Burada çok eski Ğarābe var. Ev yerleri hālā bellidir. İçinde ğalgaleli Ğayāt şaklayan ev yerlerinde şimdi ormanlar bitmiş...? Dallarında Ğarīb kuşlar yuvalar yaparak bu çevreniñ zemīnde şimdi bunlar merşiyeye okuyorlar. Bunuñ için diyorum ki:

³²⁶ rāhat: hālde HB1-203

³²⁷ şıklete: minnete HB1-203 / neden: nedir HB1-203

³²⁸ Vardıñ HB1-203: - D

³²⁹ Ğarīb başa zāti çalı^c yār degil: çalı^c zāti Ğarīb başa yār degil HB1-203

³³⁰ ğam: ğamlar / bu: - / řaldıñ: derdiñ / dalıma: elime HB1-203

1 K̄ara ʔopraq neler vardı iliñde
Bu yerlerde neler gördüñ haber ver
Söylemezsiñ ağızında yok diliñde
Nasıl demler ne gün sürdüñ haber ver

2 Ğarīb güller eʔrāfiñda açılmış
Seniñ de mi ʔonuñ ğamdan biçilmiş
Zamān geçmiş iz yerleri seçilmiş³³¹
Nere gitdi hani yurduñ haber ver

/67/

3 Piñariñda güzelleriñ izi var
ʔaşlarıñda çok eski bir yazı var
Gelir geçer içimde bir şızı var
‘ Aceb kaç yıl ma‘ mūr ʔurduñ haber ver

4 Bitmiş ağaç evleriniñ yerinde³³²
Ğarīb kuşlar mātem çeker serinde
Haber almak müşkil ʔalmış derinde
O şenligi nere sürdüñ haber ver

5 ‘ Aczī ʔalmaz ğamda geçer ferāhda³³³
Beḳā yokdur sürūrunda hem āhda³³⁴
Ḳarārsızdır mīzān borcu siyāhda
Āh ey vīrān neler gördüñ haber ver

³³¹ iz yerleri HB1-207: izleri D

³³² evleriniñ: obalarıñ HB1-207

³³³ ğamda geçer ferāhda: geçer ğamda ferāhda HB1-208. ۞ eki dörtlüğün sonundaki kelimelerin tamamında ۞ şeklinde yazılmıştır.

³³⁴ sürūrunda: hem sürūrda HB1-208

Güzeller Vaşfi

14 Mayıs 1321/27 Mayıs 1905 Konya

Her yeriñ her diyârîñ muhîtime taşına toprağına, şu ve havāsına göre kendine hāş tîb ü tenāsübde yaman güzelleri vardır. Bugün izinli olarak Konya'dayım. Teşādüf olarak yolda ansızın öñüme çıkan ay yüzlü bir dil-beriñ endām ve cemāli beni bu satırları yazmaya mecbūr etmiştir:

1 Lāle gibi al çarşafa bürünmüş

Servi gibi şalıyıyor bir perî

‘ İtır leylāk koğuları sürünmüş

Al ipekden görünmüyor bir yeri

/68/

2 Kāddi kāmēt, mevzūn servi revāndır³³⁵

Bir perî ki belli ‘ aşka nişāndır

Şıçrar ‘ aqıl endāmına hayrāndır³³⁶

Bilmem hangi kāşāneniñ ‘ anberi

3 Güzelleri görünce dil lertzānsiñ

Neden böyle güzellere hayrānsiñ³³⁷

Ra‘ nālara düşkün hem de velhānsiñ³³⁸

Çeker seni cāzib dil-ber der yürü³³⁹

³³⁵ Kāddi: Kādd HB1-211

³³⁶ Kelime “hayrān” şeklinde yazılmıştır.

³³⁷ Kelime “hayrān” şeklinde yazılmıştır.

³³⁸ Ra‘ nālara düşkün hem de velhānsiñ: Velhānsiñ sen ra‘ nālara velhānsiñ HB1-211

³³⁹ Çeker seni cāzib dil-ber der yürü: Çeker bunlar yazık seni der yürü HB1-211

- 4 Güzelleriñ yeri yüce bilseñ âh
Göñül şeydâ dil-berlere be-her-gâh
Esrâr-ı ‘aşk bunlardadır şad eyvâh
İyi güzel ‘aşıklarınñ aḡteri³⁴⁰
- 5 Bir ‘Aczî’yim tâ ezelden böyleyim
Güzelleriñ hangi vaşfın söyleyim
Mehcûrum ben ‘ömrümde âh neyleyim
Bu hâl baña söyler bir gün dön geri

/69/

-57-

İnsânlar ve ‘Âdî Hûysuzluk

Ḳaynana Dili 25 Şubat³⁴¹ 1320/10 Mart 1905 Ḳonya

Bu târiḡde Ḳonya’da bir evde misâfirim. Teşâdüf olarak bir talâ[k[ya‘ ni boşanma meclisinde bulunuyordum. İki genç birbirlerinden ayrıl[ıyor] arada çok mel‘ ün bir Ḳaynana var. İşte bu câdı ḡarı iki genci ayırıyor. Bunuñ için diyorum ki:

444

- 1 Bu ‘âlemde kimi a‘ lâ kimi mecnûn
Şöyle baksañ kimi güler kimi maḡzûn
Kimi zâlim kimi maḡlûm kimi medyûn
Amân yâ Rab nedir sırrıñ hep nihân hey³⁴²
- 2 Yeryüzünde gezen maḡlûḡ gezer ammâ
Kitâb-ı ‘aşk bu sırları yazar ammâ³⁴³
Añlayana mercân gibi dizer ammâ³⁴⁴
Añlamaya ister büyük bir im‘ ân hey³⁴⁵

³⁴⁰ Ey güzel ‘aşıklarınñ aḡteri: ‘Aşıklarınñ ey güzel aḡteri HB1-211

³⁴¹ 25 Şubat: 24 Şubat HB1-216

³⁴² hep HB1-216: - D

³⁴³ sırları HB1-216: sırrı D

³⁴⁴ dizer: çizer HB1-216

³⁴⁵ bir HB1-216: - D

3 Kūşuñ kurdūñ hep bir derdi bir işi var³⁴⁶
Bu işleriñ lâkin hep de bir başı var³⁴⁷
Cevr u cefâ miḥnet şafâ çift eşi var³⁴⁸
Bağılırsa açık ma' nâ hem ' ayân hey³⁴⁹

4 Ötme ey kuş sen de ġarīb nâ-şād ötme³⁵⁰
Bu fezâniñ sen de derdiñ gel yād etme³⁵¹
Derdle tulu bu bağırımı ber-bād etme³⁵²
Gelir geçer naşıl olsa bu zamân hey³⁵³

/70/

5 Çok düşündüm görmedim ben tek bir şafâ³⁵⁴
Her yanları acı tulu nedir ḡayfâ³⁵⁵
Kimde ne var kimse bilmez cevri cefâ³⁵⁶
Dayan gönül tırma sen de çek dayan hey³⁵⁷

6 Gizli bucağ tenhâ yerler hep elemdir³⁵⁸
Bilmem naşıl bu böylece bir ' âlemdir³⁵⁹
Derūnumdan çıkan şî' rim bir nâlemdir³⁶⁰
Geçen günler şanki bir sis duman hey³⁶¹

445

³⁴⁶ bir HB1-217: - D

³⁴⁷ bir HB1-217: - D

³⁴⁸ Cevr u HB1-217: Cevri D / çift HB1-217: - D

³⁴⁹ hem HB1-217: - D

³⁵⁰ kuş sen de HB1-217: kuş D / ötme HB1-217: sen ötme D

³⁵¹ derdiñ gel HB1-217: derdiñ D

³⁵² Derdle tulu bu HB1-217: Zâti yanık D

³⁵³ olsa bu HB1-217: olsa D

³⁵⁴ Çok düşündüm görmedim ben tek bir şafâ HB1-217: Düşündüm çok kimselerde yok vefâ D

³⁵⁵ Her yanları acı tulu nedir ḡayfâ HB1-217: Her ḡânedede tōgru başlı yok şafâ D

³⁵⁶ - HB1-217: u D

³⁵⁷ sen de çek HB1-217: sen de D

³⁵⁸ yerler hep HB1-218: yerler D

³⁵⁹ böylece bir HB1-218: böyle D

³⁶⁰ şî' rim bir HB1-218: eş' ar D

³⁶¹ Mısraın vezni bozuktur.

7 Naşıl hayāt naşıl ülfet naşıl işdir³⁶²
Bütün varlık tolu mihnet hem teşvişdir³⁶³
Zehirlenmiş bütün hūylar emek boşdur³⁶⁴
Geçim dirlik geçmiş artık iş gümān hey³⁶⁵

8 Ne telkīn var ne tedbīr var geçmez pāra³⁶⁶
Çiger kandır demler bozuk yürek yāra³⁶⁷
Geçen aylar gelen günler hep de kara
Yaşanır mı bu kafesde hep ziyān hey³⁶⁸

/71/

-58-

‘İşret ‘ālemine giriyorum:

Demişler 7 Mart 1321/20 Mart 1905 Hātūnsarāy

446

1 ‘Āşıklarıñ bağı dil-hūn demişler
Devāları mey-i gül-gūn demişler
Vermiş destūr pīr-i muğan bizlere
Sākī tırma bezme cām şun demişler³⁶⁹

2 Gir bu bezme gönül kōrkma ziyānsız
Çoğ dağl eder bilmez zāhid iz‘ ānsız
Loğma sever aşlında o gümānsız
Karnı büyük ‘aklı turgun demişler

³⁶² işdir HB1-218: iş D

³⁶³ mihnet: kāsvet HB1-218 / teşvişdir HB1-218: teşviş D

³⁶⁴ emek boşdur HB1-218: pis gidiş D

³⁶⁵ geçmiş artık iş HB1-218: fenā hāle:

³⁶⁶ Ne telkīn var ne tedbīr var geçmez pāra: Ne telkīnler ne tedbīrler etmez pāra HB1-218

³⁶⁷ kandır: hūn HB1-218

³⁶⁸ kafesde hep HB1-218: kafesde D

³⁶⁹ tırma bezme: devrāna HB1-220

3 Yetiş sākī cām-ı bākī tolaşdır³⁷⁰
Kesme ardin ehl-i ‘ aşka ulaşdır
Zāhidi al bir kenāra yanaşdır
Zāti onlar bize Mecnūn demişler

4 Kulağ verseñ her ağızdan söz gelir
Fāriğleriz dünyā ğamı vız gelir
Dağl etdikçe zāhid bize hız gelir
Mestāneyiz bize çoşkun demişler

/72/

5 Dünyā ğamın çok gördük biz nā-kāmdır³⁷¹
Her şabāhın ‘ Aczī ardı aqşamdır
Çok bī-çāre şanır kendin be-nāmdır
Şaşkın var ki, a‘ lā olgun demişler

447

-59-

Peçeli Āhūlar

Çekil örtme 11 Nīsān 1321/24 Nisan 1905 Konya

Bir soğak başında ansızın karşıma çıkan bir sürü genç kadınlar beni görünce ay gibi yüzlerine birden peçeleri indirdiler.

1 Ey dūd-ı siyāh, nūr-ı raşşānı çekil örtme
Ey kara bulut şems-i tībānı çekil örtme
Bir raķībsiñ hem bir belāsiñ āh ey peçe³⁷²
Nażar-ı ‘ uşşāk, bedr leme‘ ānı çekil örtme³⁷³

³⁷⁰ Yetiş: Turma HB-221

³⁷¹ ğamın: seyrin HB1-221

³⁷² Mısram vezni bozuktur.

³⁷³ Nażar-ı: Nażīre-i HB1-225

- 2 Görürsün lâyıķ niçe alsın o zulmetlerde
Seyretsin  uşşâķ tırup mihrâb-ı hayretlerde³⁷⁴
Güneş toğmazsa alır  âlem hep asvetlerde³⁷⁵
Bırağ açılısın vech-i cânânı çekil örtme

/73/

- 3 Nedir bu  Aczî, melâhat mağşûr olur mu hîç³⁷⁶
Bunca sevdâ-keş ehl-i aşķ mağdûr olur mu hîç³⁷⁷
Bedr-i tām amer, âh böyle mestûr olur mu hîç³⁷⁸
Def^r ol peçe mâh-ı tâbânı çekil örtme³⁷⁹

-60-

Bed-baht Dil-ber

Felek İşiñ

16 Nisân 1321/29 Nisan 1905 onya

Hovarda ellerine düşmüş çok güzel genç bed-baht bir adın iç[in]

- 1 Felek işiñ neden seniñ denk degil
orarım ben her dem belim pek degil
İki iplik bir arada vermezsiñ³⁸⁰
Çift geliyor acılarıñ tek degil
- 2 arışılmaz işleriñe yamandır
Vardır hikmet faat sırrı nihândır
Bu  âlemde ğaflet büyük ziyândır
Çift geliyor acılarıñ tek degil

³⁷⁴ hayretlerde HB1-225: hayretde D. Kelime “hayret” şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁵ asvetlerde HB1-225: asvetde D

³⁷⁶ hîç HB1-225: - D

³⁷⁷ hîç HB1-225: - D

³⁷⁸ hîç HB1-225: - D

³⁷⁹ Mısram vezni bozuktur.

³⁸⁰ iplik: iylik HB1-229

- 3 Kimin mes'ūd kimin dil-şād edersin³⁸¹
Kimin iġfāl edip ber-bād edersin
Kimin vīrān kimin ābād edersin
Çift geliyor acılarıñ tek degil

/74/

- 4 Amān 'Aczī bu işlerden hüner al
Kork feleġin hikmetinden heder al
Çoşma şaşın dā'im iyi kader al
Çift geliyor acılarıñ tek degil

-61-³⁸²

'Āşıklar-Hocalar (Kitāb-1 'Aşq)
8 Eylül 1321/21 Eylül 1905 Konya
Çalgı meclisine küfür diyen bir şoftāya:

- 1 'Āşıklarıñ kalbindedir kitāb-1 'aşq
Bağ ey şūfi nerde turmuş mihrāb-1 'aşq
Toġru gelir bu ihtizāz 'aşq ilinden
Tel degildir inleyen, o mızrāb-1 'aşq
- 2 Boş yere taş atıp zāhid etme 'inād
Kuru lāfla beyhūde söz etme icād
Bilmezsin sır nerde kendiñ etme ber-bād
Bildigin cerr degil bu nişāb-1 'aşq

³⁸¹ mes'ūd: hürrem HB1-230 / dil-şād: şād HB1-230

³⁸² HB'nde bu şiir yer almamaktadır. Ayrıca şiirin vezni bozuktur.

3 O nefha ki algılar da, bilmezsiñ sen
Top şanırsıñ o āhengi almazsiñ sen
Kafāñ boşdur toğru yola gelmezsiñ sen
Bilseñ eger söyler saña rebāb-ı ‘aşk

/75/

4 Sen eliñle ancak lokma yutarsıñ
Diliñ söyler tırmaz bol bol atarsıñ
Pāzārıñ hırş, ondan alır şatarsıñ
Ezel mestiz ğıdāmızdır şarāb-ı ‘aşk

5 Cigergāhiñ ğaz-ı ‘aşkdan almaz ğaber
Fikriñ bozuk kaşıldıđıñ tar bir enber
Bir eliñde balta öbür eliñde şeşper
Añlarsıñ şoñra kimdir ağbāb-ı ‘aşk

6 Ölülerden ihsān bekler başıñ var
Ēarīb Ēarīb nice dürlü işiñ var
Elleriñde kirli bir çok taşıñ var
Ēesāb etmiş zāti sizi Ēesāb-ı ‘aşk

450

7 Almış ilhām pişmiş yürek bizleriz
Ēalenderiz bizler rızā özleriyiz
Şanma bizi pāra cerri gözleriz
Erzākımız olmuş bizim esbāb-ı ‘aşk

8 Yeter ‘Aczī zāhide söz kār eylemez
Añlasaydı ađyārını yār eylemez
Ēam ervāhdır bilse böyle bār eylemez
Almamışdır almaz Ēayrı Ēiṡāb-ı ‘aşk

Periler Kâfilesi (Amân Güzeller)

8 Eylül 1321/21 Eylül 1905 Konya

Bugün ikindi şonu kelisâya giden bir sürü Rûm dil-berlerine:

1 Eliñizden yandım amân güzeller
Ne yapayım baña buluñ bir çäre
Gönül şaşdı taze yaman güzeller
Ne yapayım baña buluñ bir çäre

2 Çoşdu gönül baqıñ kendin yitirdi
Ġamzeñiz âh bağrım çana batırdı³⁸³
Endâmıñız yaqdı beni bitirdi
Ne yapayım baña buluñ bir çäre

3 Gezer mi âh böyle bir boy periler
Giyinmişler penbe mâvî şarılar
Hücûm eder gönül yazık geriler³⁸⁴
Ne yapayım baña buluñ bir çäre

4 Yalvarayım varıp keşîş ruhbâna
Acır belki onlar gelir imâna
Diyem baqıñ oldu gönlüm divâne
Ne yapayım baña buluñ bir çäre

³⁸³ âh: hep HB1-238

³⁸⁴ gönül: gönlüm HB1-238

- 5 ' Aczî bunlar gönülün birer cilâsı
Sevdâlarıñ bunlar ezel belâsı
İnsân yaqar o gözleriñ elâsı
Ne yapayım baña buluñ bir çäre

-63-

Tehlikeli Zevk (Kasvet Geçer)

4 Teşrîn-i Evvel 1321/17 Ekim 1905 Konya

Bu gece Konya'nın oturak ' âleminde efeler arası kanlı bir gavgâd[an] soñra...:

- 1 Qalmaz gider zevk [u] elem kasvet geçer
Qalır şanma garîb başdan miñnet geçer
Gelir gider tırmaz şân [u] şöhet geçer³⁸⁵
Her vahdetde olur bir ân keşret geçer
Bir dem olur dernek söner ' işret geçer
Bir ' âlem ki bozultur dem lezzet geçer³⁸⁶

- 2 Söner şu' ur gider ' aqıl her ziyâna³⁸⁷
Neş'e şanır eder kendin bir dîvâne
Ne sevdâdır ne gönüldür bir bahâne
Bir gün gelir düşer işi pek yamana
Bir dem olur dernek söner ' işret geçer
Bir ' âlem ki bozultur dem lezzet geçer³⁸⁸

³⁸⁵ şân: şanı HB1-258

³⁸⁶ Bir: Bu / ' âlem ki: ' âlemdir / dem: hep HB1-258

³⁸⁷ Söner: Qaçar HB1-259

³⁸⁸ Bir: Bu / ' âlem ki: ' âlemdir / dem: hep HB1-259

- 3 ‘İşret dā’im bir belâdır demiş şâ’ir³⁸⁹
Çok toğrudur her gün elem verir zâhir³⁹⁰
Ol bâde ki hükümün verir eyler bâhir³⁹¹
Çok abtâlı arslan yapar eder mâhir³⁹²
Bir dem olur dernek söner ‘işret geçer
Bir ‘âlem ki bozultur dem lezzet geçer³⁹³

- 4 ‘Aczî alır her yerlerden acı dersler
Bezm-i meyde vardır nice ağır hisler
Gönül var ki neş’e şanır zehir besler
Bu vâdide yırtılmışdır nice puslar³⁹⁴
Bir dem olur dernek söner ‘işret geçer
Bir ‘âlem ki bozultur dem-i lezzet geçer³⁹⁵

-64-

İzmîr’deyim (Çözdü Āh)

14 Kânûn-ı Şânî 1321/27 Ocak 1906 İzmîr

Bu târihde Konya Redîf Taburu Birinci Bölük başçavuşuyum. ‘Asker sevkiyâtına me’ mûren bu târihde İzmîr’deyim orada açık cins-i laîfler arasında:

- 1 Fenâ kıanda bir dem vardır deprenir³⁹⁶
Geldi o dem tamarları çizdi âh
‘Aklı şaşar fikir talgım kıpranır
Taldı geçdi günâhlarda yüzdü âh

³⁸⁹ belâdır: mihenkdir HB1-259

³⁹⁰ elem verir: elemeleri HB1-259

³⁹¹ bâde: mey HB1-259

³⁹² eder: eyler HB1-259

³⁹³ Bir: Bu / ‘âlem ki: ‘âlemdir / dem: hep HB1-258

³⁹⁴ puslar: postlar HB1-259

³⁹⁵ Bir: Bu / ‘âlem ki: ‘âlemdir / dem: hep HB1-258

³⁹⁶ Bu dörtlük HB’nde yer almamaktadır. Ayrıca şiirin “tâgî” olduğu belirtilmiştir.

- 2 Hırçın sevdâ yine başın kaldırdı
Dil-berlere dolu dizgin şaldırdı³⁹⁷
Beni günâh deryâsına taldırdı³⁹⁸
‘ Ahd-i emân perdesini bozdu âh
- 3 Deli gönül fırsat bulur tırur mu
Âhûları görür temkîn verir mi
Ser-keş sevdâ böyle demi görür mü
İrâdemi yıkdı derhâl ezdi âh³⁹⁹
- 4 Kâra sevdâ döne döne gezerken
Ser-best âhû diyârında gezerken⁴⁰⁰
Âhûlarıñ kaşın gözün süzerken
Atıp beni bir gülzâra çözdü âh⁴⁰¹
- 5 ‘ Aczî der ki böyle günâh olur mu
Yapar imiş sevdâ nâ-gâh olur mu
Önce hücûm şöra eyvâh olur mu⁴⁰²
Denmez buña kader böyle yazdı âh

³⁹⁷ Dil-berlere: Ra‘ nâlara HB1-267

³⁹⁸ Beni günâh deryâsına taldırdı: Günâh deryâsına beni taldırdı HB1-267

³⁹⁹ İrâdemi yıkdı derhâl ezdi âh: Yıkdı yere irâdemi ezdi âh HB1-267

⁴⁰⁰ gezerken: tezerken HB1-267

⁴⁰¹ çözdü: çizdi HB1-267

⁴⁰² Önce hücûm şöra eyvâh olur mu: Bir nedâmet böyle eyvâh olur mu HB1-267

Şi'irde Ma' nā

(Gelir İlhām...) 13 Mart 1322/26 Mart 1906 Konya

- 1 Gelir ilhām şā'ir eder anı taşvīr
Zamān var ki gelir eyler anı taqdīr
Bağar iseñ eger ħarfi ħurūfa sen
Yañılırsñ eder 'ālem seni tekdīr
- 2 Bütün eslāf muqaddem hep söylemişler
Ma'ānī hem kâfiye serd eylemişler
Ey bī-ħaber taşvīr ayrı neylemişler
İdrāk bilir taħlīlini eder teksīr
- 3 Beñzemezler birbirine hīç de eş'ār
Taşvīr başka bir degildir bunca efkār
Ĥayāl başka ilhām başka bil ey ġaddār⁴⁰³
Bilmez iseñ diliñ neden eyler tezvīr⁴⁰⁴
- 4 Bir 'Aczī'yim gönüm başka 'ālemedir
Derdim sevdām benim kendi nālemedir⁴⁰⁵
Nā-çār za'īf nefħalarım ħālimdedir⁴⁰⁶
Varsa bir ħağ zamān belki eder takdīr⁴⁰⁷

⁴⁰³ Ĥayāl başka ilhām başka bil ey ġaddār: Bilir misiñ ustā mālın sen ey ġaddār HB1-284

⁴⁰⁴ neden: niçin HB1-284

⁴⁰⁵ nālemedir: ħālimdedir HB1-284

⁴⁰⁶ ħālimdedir: nālemedir HB1-284

⁴⁰⁷ ħağ: suç / zamān belki: gönüm beni HB1-284

Yağmur Destanı

(Bütün Eşyâ) 19 Nisân 1322/2 Mayıs 1906 Konya

Bu sene Konya'da hüküm süren korkunç kuraklık münâsebetiyle du'â için bütün halk muşallâda toplanıyor. Ben de oradayım.

- 1 Bütün eşyâ yıkmış boynun du'âda⁴⁰⁸
Hağ'dan başka ümîd yokdur recâda⁴⁰⁹
Herkes suçun bilmiş gelmiş hayâda⁴¹⁰
Diyor kırt kış meded yâ Rab amân hey⁴¹¹
- 2 'Âsî de var gerçi ma'şûm haylî çok⁴¹²
Dergâhından başka açık kapı yok⁴¹³
Dilsiz hayvân hem kışların özü tok⁴¹⁴
Çağrışıp hep, diyor yâ Rab amân hey⁴¹⁵
- 3 Mağrûrları 'âşîleri bilirsîñ⁴¹⁶
Ma'şûmların hâllerini görürsün⁴¹⁷
Luţfuñ büyük, ihsân eder verirsîñ⁴¹⁸
Meded senden her dem yâ Rab amân hey⁴¹⁹

⁴⁰⁸ du'âda: du'â eyler HB1-290

⁴⁰⁹ recâda: recâ eyler HB1-290

⁴¹⁰ hayâda: hayâ eyler HB1-290

⁴¹¹ amân: 'inâyet / hey: kııl HB1-290

⁴¹² çok: çokdur HB1-291

⁴¹³ yok: yokdur HB1-291

⁴¹⁴ tok: hağdır HB1-291

⁴¹⁵ amân: 'inâyet / hey: kııl HB1-291

⁴¹⁶ 'âşîleri: 'âşîleri sen HB1-291

⁴¹⁷ hâllerini: hâllerini hep HB1-291

⁴¹⁸ ihsân eder: eder ihsân hem HB1-291

⁴¹⁹ Meded senden her dem yâ Rab amân hey: Meded senden eyle yâ Rab 'inâyet kııl HB1-291

4 Boynun egmiş niyazdadır yapraklar⁴²⁰
 Şusuzluğdan yarılmışdır topraklar⁴²¹
 Çiçek maḥzūn, çünkü şusuz ırmağlar⁴²²
 Çağrışıyor meded yâ Rab amân hey⁴²³

5 Hîkmetleriñ büyük hem de nihândır⁴²⁴
 Lâkin luḫfuñ bir deryâ-yı ‘ummândır⁴²⁵
 Sen bakdığın yerler gülün gülşândır⁴²⁶
 Bütün eşyâ imdâd diler amân hey⁴²⁷

6 Bu maḥlûkât hem ‘âcizdir hem nâ-çâr⁴²⁸
 Senden başka yokdur aşlâ keremkâr⁴²⁹
 Hâlık sensiñ kerem eyle ey Ğaffâr⁴³⁰
 Cümle zî-rûḫ diyor yâ Rab amân hey⁴³¹

7 ‘Âşî suçun añlar böyle bilirse
 Dökülüp hep, dergâhıña gelirse
 Bütün ümîd ḫâzretiñde olursa
 Sen erḫamsiñ meded yâ Rab amân hey⁴³²

⁴²⁰ Boynun egmiş niyazdadır yapraklar: Niyâz edip tazarru‘ da cümle eşcâr HB1-291

⁴²¹ Şusuzluğdan yarılmışdır topraklar: Turuyor ot bütün yerler şoldu ezḫâr HB1-291

⁴²² Çiçek maḥzūn, çünkü şusuz ırmağlar: Dilsiz ḫayvân cümle kuşlar olup bî-zâr HB1-291

⁴²³ Çağrışıyor meded yâ Rab amân hey: Çağrışıp der amân yâ Rab ‘inâyet kııl HB1-291

⁴²⁴ Hîkmetleriñ büyük hem de nihândır: Hîkmetleriñ pek büyükdür ‘aқıl ermez HB1-291

⁴²⁵ deryâ-yı: deryâdır / ‘ummândır: hiç tükenmez HB1-291

⁴²⁶ Sen bakdığın yerler gülün gülşândır: Sen baқdığın gülşenlere zarar girmez HB1-291

⁴²⁷ Bütün eşyâ imdâd diler amân hey: Her yer eşyâ imdâd bekler ‘inâyet kııl HB1-291

⁴²⁸ Bu maḥlûkât hem ‘âcizdir hem nâçâr: Nolur maḥlûk hem ‘âcizdir hem bî-çâre HB1-292

⁴²⁹ Senden başka yokdur aşlâ keremkâr: Nâ-ümîddir var mı başka ‘aceb çâre HB1-292

⁴³⁰ Hâlık sensiñ kerem eyle ey Ğaffâr: Şıgımmışdır her şeyler sen Kirdgâra HB1-292

⁴³¹ Cümle zî-rûḫ diyor yâ Rab amân hey: İnleyip hep diyor yâ Rab ‘inâyet kııl HB1-292

⁴³² Sen erḫamsiñ meded yâ Rab amân hey: Sen erḫamsiñ amân yâ Rab ‘inâyet kııl HB1-292

- 8 Ağlaşanlar cümle şabi şıbyandır⁴³³
Bundan ʿ ibret almayanlar hayvandır⁴³⁴
Koyun kuzu meleşiyor figandır⁴³⁵
Raḥmet senden, meded yâ Rab amân hey⁴³⁶

/83/

- 9 Amân ʿ Aczî kaldık böyle zamâna⁴³⁷
Mevlâ izʿ ân versin ʿ âşî insâna⁴³⁸
Luṭf et Mevlâm bunca şabî şıbyâna⁴³⁹
Diyor kurt kuş meded yâ Rab amân hey⁴⁴⁰

-67-

Eşyâ ve Hürriyet
(Câna Erişdi...)

28 Nisân 1322/11 Mayıs 1906 Konya

Bugün Merâm'da bir bâğda tâze yaprak ve penbe çiçeklere bürünmüş ağaç[lar] arasındayım. Çok tatlı bir sese mâlik bir kuş ötüyor. Bu a[ra] istibdâd devri iyice şiddetlenerek mübtezel hâle geldiginden kuşuñ sesinden hürriyet nefhaları fışkırtıyor:

- 1 Nağmeleriñ ey kuş câna erişdi⁴⁴¹
Maʿ nâ yönünden izʿ âna erişdi⁴⁴²
Sen hayâtıñ sırrın ifşâ edersin⁴⁴³
Bu tefsiriñ tâ cānâna erişdi⁴⁴⁴

⁴³³ Ağlaşanlar cümle şabi şıbyandır: Şusuzluğdan yerler tozdur hep de duman HB1-292

⁴³⁴ Bundan ʿ ibret almayanlar hayvandır: Bir şey bilmez yazık maʿ şüm şabî şıbyân HB1-292

⁴³⁵ Koyun kuzu meleşiyor figandır: Pek meʿ yüsdür imâ eder cümle hayvân HB1-292

⁴³⁶ Raḥmet senden, meded yâ Rab amân hey: Çağrışıyor hep diyor yâ Rab ʿ inâyet kııl HB1-292

⁴³⁷ böyle: nice tar HB1-292

⁴³⁸ ʿ âşî: bakma bu HB1-292

⁴³⁹ Luṭf et Mevlâm bunca şabî şıbyâna: Meger luṭfuñ erzân eder Hâk şıbyâna HB1-292

⁴⁴⁰ amân: ʿ inâyet / hey: kııl HB1-292

⁴⁴¹ Nefhalarıñ: Nağmeleriñ HB1-297

⁴⁴² yönünden: cihetinden HB1-297 / izʿ âna: imʿ âna HB1-297

⁴⁴³ edersin HB1-297: ediyorsun D

⁴⁴⁴ Bu tefsiriñ ta cānâna erişdi: Tefsiriñ toğrusu cānâna erişdi HB1-297

- 2 Ötersiñ sen ser-best yeşil çimende⁴⁴⁵
Hürsüñ çünki söylersiñ hemen de⁴⁴⁶
Bağrım yanık hürriyet yok, hiç bende⁴⁴⁷
‘ Aşkıñ ahım bak efgāna erişdi⁴⁴⁸

/84/

- 3 Bayramıñdır öt sen ey kuş her bahār⁴⁴⁹
‘ Āşıklar da etsin böyle ah u zār⁴⁵⁰
Ağyār bilmez belki diñler seni yār
Faşlıñ hüzzāmda elhāna erişdi

- 4 El ‘ālem hep güler bilmem hoş mudur⁴⁵¹
Bir şey var mı, yoksa hep de boş mudur
Diñle ‘ Aczī öten ‘ aşk mı, kuş mudur⁴⁵²
Nağmeleri tā vicdāna erişdi

459

-68-⁴⁵³

Kıt‘ a

- 1 Bu ‘ālemde nice yazlar kışlar gördüñ
Nice ahū nice qalem kaçlar gördüñ
Devr-i felek işte böyle şolan gitdi
Nice faķır nice zengīn başlar gördüñ

⁴⁴⁵ ser-best yeşil: bir hađrā HB1-297

⁴⁴⁶ Mısraın vezni bozuktur.

⁴⁴⁷ Bağrım yanık hürriyet yok, hiç bende: Dil-hūnum ben hürriyet yok hiç bende HB1-297

⁴⁴⁸ bak: gör HB1-297

⁴⁴⁹ Bayramıñdır öt sen ey kuş her bahār: Öt ey kuş ki ‘ıydıñdır her bahār HB1-297

⁴⁵⁰ ‘ Āşıklar da etsin böyle ah u zār: Çok mu ‘ aşıklara kalmış gayrı zār HB1-297

⁴⁵¹ hep HB1-298: - D

⁴⁵² Diñle ‘ Aczī öten ‘ aşk mı, kuş mudur: Bak şu öten ‘ Aczī ‘ aşk mı ya kuş mudur HB1-298

⁴⁵³ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

Dehri Elem

(İşim Āhdır...)

18 Mayıs 1322/31 Mayıs 1906 Konya

Aylar günler yıllar, zamān geçdikçe dünyā ve onuñ zemīnini teş[kil] eden toprak değişiyor... Ondan olan gıdālar insā[na] yarayış yönünden başkalaşiyor. Bundan sinsi bir kasve[t] garīb bir sersemlik ve fenā bir enāniyyet hāşıl oluyor.

İnsānlar insān hūyları ve insānlık değişiyor. Herkes bu sinsi muşbetiñ farķında degil...?

- 1 Bī-çāreyim dīvāneyim işim āhdır
 Bir esīrim dehr içinde eşim āhdır⁴⁵⁵
 Baķıp her-sū eder göñlüm tebāhın ‘ arz
 Görmez sürūr felāketden başım āhdır

- 2 Alır göñlüm be-her şey ‘iñ fiğānından⁴⁵⁶
 Bilmem çıkar zemīninden zamānından⁴⁵⁷
 Şaymak mümkün degil dehriñ ziyānından⁴⁵⁸
 Zemīn āhdır zamān āhdır pīşim āhdır

⁴⁵⁴ HB’nde şiirin “kalendarı” olduğu belirtilmiştir. HB1-302 HB’de bu şekilde belirtilmesine rağmen söz konusu şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünölmektedir.

⁴⁵⁵ içinde: elinde HB1-302

⁴⁵⁶ Alır göñlüm be-her şey ‘iñ fiğānından HB1-302: Diñler göñlüm her şeylerin fiğānın D

⁴⁵⁷ zamānından HB1-302: zamānın D

⁴⁵⁸ ziyānından HB1-302: ziyānın D

- 3 Nedir ‘ Aczī dehrīñ derdi elemelerden ⁴⁵⁹
Şen görünür giden günler bu demlerden ⁴⁶⁰
Tebāh üstü tebāhdır hep bu ğamlardan ⁴⁶¹
Bī-çāreyim dīvāneyim işim āhdır

/86/

-70-

Neylemiş

Şeyh Şadru’ d-dīn-i Konevī Mezārlığı’nda:

23 Mayıs 1322/5 Haziran 1906 Konya

Bugün ilkbahārīñ eñ güzel havāsıdır. Şeyh Şadru’ d-dīn-i Konevī Mezārlığı’nda tolaşıyorum. Mezārlığıñ içinde ve tışında dürlü şekilde şaklı küçük kümbetli türbeler var. Bunuñ için diyorum ki:

- 1 İnsānoĝlu bu dūnyāda neylemiş
Neler yapmış neler koyup gitmişler⁴⁶²
Nice ümīd nice ‘ amel eylemiş⁴⁶³
Bu fānīde biraz tırup gitmişler⁴⁶⁴
- 2 Felek niçin böyle ümīd verirsīñ
Çok geçmeden çabuğ geri alırsīñ
Dā’im böyle ‘ ibret üstü yürürsün⁴⁶⁵
‘ Üryān olup kefen giyip gitmişler⁴⁶⁶

461

⁴⁵⁹ Nedir ‘ Aczī dehrīñ derdi elemelerden HB1-303: Ters tutuyor insān şimdi kalemı D

⁴⁶⁰ Şen görünür giden günler bu demlerden HB1-303: Ondan diñler ‘ Aczī bunca elemı D

⁴⁶¹ Tebāh üstü tebāhdır hep bu ğamlardan HB1-303: Uçan ferağ bilmem geri gelir mi D

⁴⁶² koyup: komuş HB1-308 / gitmişler: gününde HB1-308

⁴⁶³ nice: ile HB1-308 / ‘ amel: rıhlet HB1-308

⁴⁶⁴ Bu fānīde biraz tırup gitmişler: Kalmış ħarāb hep ümīdler şonunda HB1-308

⁴⁶⁵ Dā’im: Tırmaz HB1-308 / böyle: işiñ HB1-308

⁴⁶⁶ ‘ Üryān olup kefen giyip gitmişler: Tıyanılmaz aşlā ħahrīñ önünde HB1-308

- 3 Gāh olur ki yol edersin̄ tağları
Çevirirsin̄ acı tatlı çağları⁴⁶⁷
Kim bilir kaç bozduñ gülşen bāğları⁴⁶⁸
Herkes bunda eyvāh deyip gitmişler⁴⁶⁹

/87/

- 4 Kimi vezir kimi pāşā küsülmüş
Üstlerine kara toprak başılmış
Bilmez kimse ‘ amelleri naşılmış
Belki harām, helāl yiyip gitmişler⁴⁷⁰

- 5 Cevr-i felek yedi iqlīm kūşedir⁴⁷¹
Tanımaz hiç bu beg yāhūd pāşadır⁴⁷²
Serilmişler toprağa baş başadır⁴⁷³
Kışa bir dem ‘ ömür sürüp gitmişler⁴⁷⁴

- 6 Hep bir ümīd ‘ Aczī dönmüş tolaşmış
Hiç biri de değil şoña ulaşmış
Ġāfil insān nice demle şavaşmış
Gelenlere ‘ ibret koyup gitmişler⁴⁷⁵

-71-⁴⁷⁶

Gönül Kuşu

Güzeller Cāzibesi:

⁴⁶⁷ Çevirirsin̄ acı tatlı çağları: Gösterirsin̄ şence çirkīn çağları HB1-308

⁴⁶⁸ Kim bilir kaç bozduñ gülşen bāğları: Naşıl bozduñ ‘ aceb nice bāğları HB1-308

⁴⁶⁹ Herkes bunda eyvāh deyip gitmişler: Bunlar kalır hiç onların yanında HB1-308

⁴⁷⁰ Belki harām, helāl yiyip gitmişler: Bilmem ferah bilmem şimdi bununda HB1-308

⁴⁷¹ Cevr-i felek: Miñnetlerin̄ HB1-309

⁴⁷² Tanımaz hiç: Tanımazsın̄ HB1-309

⁴⁷³ toprağa: mezārda HB1-309

⁴⁷⁴ Kışa bir dem ‘ ömür sürüp gitmişler: Turmaz bir şey aslā şābit şānında HB1-309

⁴⁷⁵ Gelenlere ‘ ibret koyup gitmişler: Görememiş rāḫat dünyā deminde HB1-309

⁴⁷⁶ Bu kısımda yer verilmeyen şiir, HB’nde yer almaktadır. Ancak HB’nde yer verilen söz konusu şiir Dīvān’ın 76. şiiridir. Bundan dolayı ilgili şiir, tekrar bu kısma alınmamıştır.

4 Mayıs 1323/17 Mayıs 1907 Konya

Dişi maḥlûklarda öyle cāzibeler var ki tā ezelde çamurları yoğrulu[p] bu cāzibe erkeklerin māyesine çonmuş...? Buna kıvam olara[k] buğday yapılmış... ‘ Ālem ve ḥayāt bunlarla şenlendirilmiş. Bunuñ tafşılâtı Ḥayāl⁴⁷⁷ Bāğçesi isimli eşerimizdedir.

/88/

-72-⁴⁷⁸

‘ Āşık Degil

Devrān Kūşesi 5 Mayıs 1323/18 Mayıs 1907 Konya

1 ‘ Āşık degil kem söyleyen kem olur

Söyledikçe pot kırar demişler⁴⁷⁹

Çamur ider her tarafı nem olur

Kendi ‘ aqlın kendi yorar demişler

2 Eli tursa dili tırmaz kaçınır

Telāş düşer yüregine düşünür

Çöplüklerde tavuğ gibi deşinir

Kendisine bir yem arar demişler

3 Ḥaḳīḳati bozmağ için şavaşan

Şā‘ ir degil onda yokdur hiç vicdān

Ḳalbi bozuğ olmaz ona bir dermān

Özü kemdir zehir kuşar demişler

4 Devrān döner gelir eyyām çarpar onu

Bir gün olur kendi sözü yıkar onu

Ḥağ âteşi bir dem var ki yağar onu

Aç köpekler böyle ürür demişler

463

⁴⁷⁷ Kelime “Ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁷⁸ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

⁴⁷⁹ Mısraın vezni bozuktur.

- 5 ‘Aczī bu ḥāl insānlıḡa kām olmaz
Bu gidişle şeref olmaz nām olmaz
Nefret toḡar kimse ona rām olmaz
Kaş yaparken gözü yarar demişler

/89/

-73-⁴⁸⁰

Olur mu?

Devrān Kūşesi: 15 Mayıs 1323/28 Mayıs 1907 Ḥātūnsarāy

- 1 Bir degildir her dem ayrı dönüşü
Devrān saña dā’im dost olur mu
Ansız olur her iḡbālīñ sönüşü⁴⁸¹
Arslan postu maymūna post olur mu
- 2 Belli olmaz insān kisve resimde
Bir aynadır onu devrān gösterir
Laṭīf gerek insānda ḥūy cisimde
Bir mihenkdir onu zamān gösterir
- 3 Ḥayāt saña sen ḥayāta uyarsañ
Fazīletīñ görgü saña verilir
Tevāzu‘ yu vicdānīña koyarsañ
Devrān şunar kemāl sen de dirilir
- 4 Ḥayāt seven toḡru yürür yolunu
Dirlik düzen çünki toḡru ‘amelde
Amān ‘Aczī egri tutma ḡolunu
Egri gezen perīşandır emelde

464

⁴⁸⁰ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

⁴⁸¹ Kelime “şönüş” şeklinde yazılmıştır.

Gören Var mı?

Devrân Kūşesi:

23 Mayıs 1323/5 Haziran 1907 Hâtûnsarây

- 1 Devrân seniñ devrâniñi
Baķıp bir kez gören var mı
Gösterdigiñ seyrâniñi
Tâm bir tertîb süren var mı
- 2 Akşam şabâh neleriñ var
Gizli⁴⁸³ gizli bucaķlarda
Nice ağlar güleriñ var
Bayđın yaţar ķucaķlarda
- 3 Hâyâl üstü dönüşleriñ
Dürlü ma‘ nâ ķasvet döker
Belli degil şunuşlarıñ
Neş‘e şekli miħnet döker
- 4 Gâhî acı gâhî tatlı
Gülümsersiñ insânlara
Ba‘ zen ķahrıñ iki ķatlı
İner gelir vicdânlara

⁴⁸² HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

⁴⁸³ Metinde “giz” şeklinde eksik yazılmış olan kelime tarafımızca anlam doğrultusunda düzeltilmiştir.

- 5 ‘ Aczî söyler  urmaz yazık
Seyrânında neler görür
 ayanmaz hiç özü ezik
Ona göre kiliñ sürür

/91/

-75-⁴⁸⁴

Devrân Döner

Devrân Kûşesi:

27 Mayıs 1323/9 Haziran 1907 Hâtûnsarây

 aracaoğlan hakkında araştırma yapan ve ilk def a bu işe başlayan ilk tadrîsât müfettişi ‘ Ali Rıza Beg’e Hâtûnsarây’da Akpınar önünde  aracaoğlan’dan bahş bitince söz devrâna intikâl ederek o zamân söylenmişdir:

- 1 Devrân döner zemîn zamân değişir
Aĥkâm döner ‘ ilim ‘ irfân değişir
Zamân şâbit değil hocam ‘ âlemde
Geçer yüzyıl döner cihân değişir
- 2 Bu ‘ âlemi taĥlîl için yaş gerek
Bu taĥlîle ‘ ilim gerek baş gerek
Eski devri aņlamaya taş gerek
Virân olur ma‘ mûr, seyrân değişir
- 3 ‘ Akıl yetmez bütün dâna ĥayrândır
Bir ‘ âlem ki ĥikmet tolu seyrândır
Zamân içi zamân ki řayrândır⁴⁸⁵
Yıldan yıla şarz-ı insân değişir

⁴⁸⁴ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

⁴⁸⁵ Mısraın vezni bozuktur.

- 4 Kalem başka fikir başka yürekde
‘ İrfân şimdi levha gibi direkde
Nice emir çıkar günde felekde
Bütün bütün dilde destân değişir
- 5 ‘ Aşır boyu gidişleri süzenler
Nere gitmiş eski ezgi ezenler
Nerde ‘ Aczî bu toprakda gezenler
Cümle hiçdir gelir bir ân değişir

/92/

-76-

Çoşma

- 1 Gönül kuşu çıkar ba‘ zî ‘ anķālanır⁴⁸⁶
‘ Anķālarla her dem seyrān istiyor
Gāh olur ki dil-berlerle ra‘ nālanır⁴⁸⁷
Onlar ile tolu meydān istiyor
- 2 Şūhluķ ister bezm-i gül-gūn başında
Çoşup gezmek ister āhū peşinde
Böyle hayāt arar kendi işinde⁴⁸⁸
Perīlerle cūnbüş devrān istiyor⁴⁸⁹
- 3 Dedim gönle işin nedir onlarla⁴⁹⁰
Çekdi bir āh, dedi rūhum onlarla⁴⁹¹
Ezel ‘ aşķım girift çünki onlarla⁴⁹²
Vazgeçmiyor bezm-i hūbān istiyor

467

⁴⁸⁶ Mısrām vezni bozuktur.

⁴⁸⁷ Mısrām vezni bozuktur.

⁴⁸⁸ Böyle: Ser-best HB1-312

⁴⁸⁹ cūnbüş: böyle HB1-312

⁴⁹⁰ onlarla: perīlerle HB1-312

⁴⁹¹ onlarla: hūrīlerle HB1-312

⁴⁹² girift: ülfet / çünki: etmez / onlarla: gerilerle HB1-312

- 4 Dedim gönle neden böyle nālānsiñ⁴⁹³
Sevdā-keşlik ile dā'im be-nāmsiñ
Dedi baña şuş ey 'Aczī bir hāmsiñ
Uçdu gitdi yine 'işyān istiyor

/93/

-77-

Neden Gönül

Yeşil Tenhā Kırlarda

14 Hāzīrān 1323/27 Haziran 1907 Hātūnsarāy

Bu tārīhde 'askerlik vazīfemi bitirerek eski vazīfem ola[n] Hātūnsarāy Tahīrāt Kātibliği'ne geldim. Yeşil ağaçlık bir ırmağ kenārındayım. Erkek dişi tarlalarda çalışıyor. Bunuñ için diyorum ki:

- 1 Neden gönül saña böyle hoş gelir
Kendiñ böyle dā'im yorar gezersiñ⁴⁹⁴
Tenhā kırlar neden saña cūş verir⁴⁹⁵
Ṭabī' atden neler sorar yazarsıñ
- 2 Dem olur ki kara toprak yeşerir
Kuşlar öter zemīn diñler coşarır
Bütün zī-rūh kendi işin başarır⁴⁹⁶
İşte ma' nā bu varlığı süzersiñ

468

⁴⁹³ neden: niçin / nālānsın: nā-kāmsiñ HB1-313

⁴⁹⁴ Kendiñ: Niçin / böyle: kendiñ / dā'im: boşa HB1- 315

⁴⁹⁵ cūş: hoş / verir: gelir HB1-315

⁴⁹⁶ zī-rūh: cānlı HB1-316

3 Gönül der ki rûhlar neden serilmiş⁴⁹⁷
Hayât için zor bir emre verilmiş
Bir perde ki neden böyle gerilmiş⁴⁹⁸
Bağ eşyâya bu ma' nâyı sezersin

4 ' Aczî der ki ma' nâ uzun derindir
Bugün varsa elbet şonu yarındır
Haydi gönül var kendini barındır
Derin talıp neden rûhuñ üzersin⁴⁹⁹

/94/

-78-⁵⁰⁰

Çalışanlar

Tevekkül Başka

12 Hazîrân 1323/25 Haziran 1907 Hâtûnsarây

İnsânlar tevekkülü yanlış añlarlar. Tevekkül, tenbel bir kûşede yatmağ degildir.
Hazîrân ayı gün dönümü mevsimidir. Bu ayda yeryüzündeki ekinler çiçekler
şararır. Yeryüzünüñ yeşilligi bozarır. Artık insânlar tarlalar bağçelerden gıdalarını
toplamaya başlarlar. Bunuñ için diyorum ki:

1 Çalışanlar emegiñi alırlar
Muhtâç olmaz na-merdlere cihânda
Bu dünyâdır gelen böyle gelirler
Hayât şartı elzem gayret insânda

⁴⁹⁷ neden: niçin HB1-316

⁴⁹⁸ neden: niçin HB1-316

⁴⁹⁹ Derin: Çok / talıp: derin / neden: talıp HB1-316

⁵⁰⁰ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

- 2 İnsân rızqın Hâk serpmiş yeryüzüne
‘ Aqıl vermiş ışık vermiş gözüne
His tağıtmiş oğlu ile kızına
Bu bir menzil ğayret alır zamānda
- 3 Hâyât için elzem olan iş gerek
Yazı vardır encāmında kış gerek
İnsân sa‘ yin yemek için diş gerek
Döner turur bunlar ‘ Aczî iz‘ ānda

/95/

-79-⁵⁰¹

Devrân Seniñ
Eşyāya Nazar
21 Hâzîrân 1323/4 Temmuz 1907 Hâtûnsarāy

- 1 Devrân seniñ devrānıñ bilenler
Seyrānıñdan çeşni alır kām alır
Dönüşüñden dürlü hişşe alanlar
‘ Aqıl alır ‘ ilim alır nām alır
- 2 Gece gündüz turmaz dā‘im dönersiñ
İnsānları elek gibi elersiñ
Kimin alır topraklara belersiñ
‘ Aqlı eren senden ‘ ibret tām alır
- 3 Nice dil-ber nice āhū çürüdüñ
Nice ceylān baqış gözler eritdiñ
Gül çehreli tombul bilek kurutduñ
Eñ soñ herkes senden böyle cām alır

470

⁵⁰¹ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

- 4 Düşünenler bu devrânîñ işini
Hevâlara dikip gezmez başını
Bu ‘ âlemiñ bilen yokdur yaşını
Bunda ‘ Aczî kâmil olan nâm alır

/96/

-80-

İnanma

Me’ mürîyet ‘ Âlemi

25 Ağustos 1323/7 Eylül 1907 Hâtûnsarây

Me’ mürîyetde bilmem ne var. Bir parça yazı qaralayan hükümet kapısına koşuyor.

Ayda az bir ma‘ aş...? O da her ay muntaẓam verilmiyor. Vilâyetlerden pâra sulţânîñ emriyle çekiliyor. Bunuñ için diyorum ki:

Çoşma⁵⁰²

- 1 Bir degildir her şabâhı inanma
Değişikdir bilseñ eger akşamı
Hak‘dan ayrı bir şeylere tayanma⁵⁰³
Sâbit degil dönüp tıran ecrâmı

- 2 Kudret eli böyle yapmış cihân bu
Tırmaz döner fânî semte zamân bu
Açık ise gözleriñ bak ‘ ayân bu
Şayar iseñ fazla miñnet aksâmı

- 3 Ezel hikmet işte böyle kurulmuş
Ma‘ cünü gam, kasvet ile yoğrulmuş⁵⁰⁴
Bilinmez kaç, bulanmış kaç tırulmuş
Her şeyleriñ bir degildir encâmı

⁵⁰² HB’nde şiirin “çoşma” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB1-321

⁵⁰³ ayrı: ğayı / tayanma: dayanma HB1-321

⁵⁰⁴ kasvet ile: kasâvetle HB1-321

- 4 İstikrâr yok dönen işiñ birinde⁵⁰⁵
Ne gelecek yazılmışdır serinde
Neler dönmüş bu zeminiñ yerinde
İylige baq   Aczî sen bul itmâmı⁵⁰⁶

/97/

-81-⁵⁰⁷

Şabır Hoşdur

Hûysuz ve Ho d-kâmlığa

18 Eylül 1323/1 Ekim 1907 Hâtûnsarây

Bu târihte Hâtûnsarây'a Meħmed Emîn isminde bir müdir ta  yin edilmiş geldi. Bu adam basit bir parça yazıdan başka bir şey bilmiyor. Kendi[si] çok evhâmlı kararır turuyor. Evhâmlı olanlar hep böyledir. Bunlar dâ'imâ şakındıkları çukura düşenlerdir.

Böyle olanlar her zamân ve her yerde kuru bir kuruntu ile ħabbeyi k bbe, k bbeyi bir tağ gibi i lerinde büy t rl r. Bunuñla geçinmek benim için biraz zor gibi fa at şabır lâzımdır. Bunuñ için diyorum ki:

- 1 Şabır hoşdur selâmete yol açar
Hûysuz ho d-kâm melâmete yol açar
Nerim olan kerim olur   âlemde
Ahlâksızlık nedâmete el açar
- 2 Cevr eyleyen çevre düşer şaşmaz hiç
  Âkil olan ħudûdunu aşmaz hiç
Hakk'ı bilen hûysuzluğa koşmaz hiç
Fenâ h ylar şe'âmete yel açar

⁵⁰⁵ dönen işiñ: maħlûkâtıñ HB1-322

⁵⁰⁶   Aczî sen bul: çalış   Aczî HB1-322

⁵⁰⁷ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

- 3 Cefākārīñ cefāsından ğam olur
Bilse eger ğidāsına sem olur
Tıışı girye içi irin dem olur
Böyle olan kendisine zül açar

/98/

- 4 ‘Aczī der ki laṭif olan hoşluğda
Hūysuz le’im döner ṭurur boşluğda
Kendi kārı göçer bir gün kuşluğda
Ber-bādına çünki kendi kol açar

-82-

Herkes Sulṭān Hānesinde

Lāhūtī Bir Şabāḥ

21 Eylül 1323/4 Ekim 1907 Kilisre Köyü⁵⁰⁸

Kilisre Köyü’nde bu şabāḥ yüksek bir eviñ balkonundayım. ‘Aşırlar geçirmiş kayalıklar arasındayım yeşil bir dere boyu... Kayalarda kim bilir kaç sene önce oyulmuş mağāra delik ve kapıları var. Bu ‘ālem kurulalıdan beri toğup inen güneş yerinden çıkıyor. Güneşiñ penbe ışığı kayalar ve mağāra kapılarına vurduğça biñlerce yıl önce buralarda yaşayan insānlarıñ ḥayālleri⁵⁰⁹ göz önüne geliyor. Eṭrāfa bakıyorum köy ḥalkında bāğ bāğçe tarla işleri için ḥānelerinde herkes kıvranıyor. Düşündüm fānī bir devrān ki böyle dönüp ṭuruyor. Bunuñ için:

- 1 Hāle bakma herkes sulṭān ḥānesinde
Karınca bir Süleymān’dır lānesinde⁵¹⁰
Döner bir çarḥ kimse bilmez sırrını⁵¹¹
Çok söz vardır söylenir efsānesinde⁵¹²

⁵⁰⁸ Köyün ismi bugün Kilistra şeklinde zikredilmektedir.

⁵⁰⁹ Kelime “ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

⁵¹⁰ bir: da HB1-337

⁵¹¹ Mısram vezni bozuktur.

⁵¹² söz: sözler HB1-337 / vardır: var HB1-337

2 Kazâ kader, gör ki böyle kurulmuşdur⁵¹³
 Dünya mesken insânlara verilmişdir⁵¹⁴
 Bir ‘âlem ki altı günde dirilmişdir⁵¹⁵
 Bir çok haşlet herkesleriñ mâyesinde⁵¹⁶

3 **Küntü kenzen**⁵¹⁷ sırrı ile olmuş peydâ
 Noğşânsızdır her şey’i tamâm hüveydâ⁵¹⁸
 Aşlı bir ‘aşk añlayanlar olmuş şeydâ
 Şanma boş, hükümü büyük gâyesinde⁵¹⁹

4 Bir kuş bile endişeli tırmaz koşar
 Seyrettikçe bu ‘âlemi insân şaşar
 Hayât için erzâk gerek kaygı düşer
 Bir sefâlet var insân bigânesinde

5 Bir ‘Aczî’yim gönlüm tırmaz seyrândadır
 Bağar her gün kâ’inâta hayrândadır
 Ġamda gezer hâz da tırmaz büryândadır⁵²⁰
 Döner dâ’im bunlar fikriñ hânesinde⁵²¹

⁵¹³ kurulmuşdur: kurulmuş HB1-337

⁵¹⁴ verilmişdir: verilmiş HB1-337

⁵¹⁵ dirilmişdir: dirilmiş HB1-337

⁵¹⁶ herkesleri: var herkesiñ HB1-337

⁵¹⁷ “ Ben **gizli bir hazine** idim. Bilinmeye muhabbet ettim, bilineyim diye mahlûkatı yarattım.” Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, c. II, s. 132. (Hadis numarası: 2016)

⁵¹⁸ Noğşânsızdır: Bilâ-noğşan HB-337 / tamâm: böyle HB-337

⁵¹⁹ Mısraın vezni bozuktur.

⁵²⁰ tırmaz: var hep HB-338

⁵²¹ Döner dâ’im: Boğuşuyor bunlar HB-338

Şaşma Şakın

Yine Hūysuzlara

8 Teşrîn-i Şânî 1323/21 Kasım 1907 Hâtūnsarāy

[Dü]nyāda hūysuzca mağrūrca taşkınlık dā'imā nedāmet getirir. Şuna buna [da]yanarak boş tulum gibi şişenler kendilerinden aşağı gördüklerini [hiçe] şayanlar bir gün puf diye patlar paçavra gibi yerde sürünürler.

- 1 Haddiñi bil ey gönül sen şaşma şakın
Hakq'a güven sahte edāya güvenme⁵²²
Aldanıp sen her şeylere olma yakın
Za'ife bak varıp a'lāya güvenme⁵²³
- 2 Mağrūr olup şakın başıñ kaldırma sen
Merd ol hālīñ nā-merdlere bildirme sen
Olur olmaza kendiñi yeldirme sen
Şoñu vīrān bil bu dünyāya güvenme⁵²⁴
- 3 Aldanıp iqbāle şakın olma emīn
O dōnekdir hem qarārsız döner hemīn⁵²⁵
Bilseñ nice insān yutmuş āh bu zemīn⁵²⁶
Şakın māla hem de hulyāya güvenme

⁵²² Hakq'a güven sahte edāya güvenme: Ednāya hiç güvenme a'lāya güven HB1-348

⁵²³ Za'ife bak varıp a'lāya güvenme: İnsāna hiç güvenme Mevlā'ya güven HB1-348

⁵²⁴ vīrān HB1-348: vīrāne D

⁵²⁵ O dōnekdir: Dōnekdir o / hem: - HB1-348

⁵²⁶ Bilseñ nice: Sen gibi çok / āh: hem HB1-348

- 4 Bu öyle bir çarḥ-ı fānī ki dönüyor⁵²⁷
Bilinmez kürbeti ansızca iniyor
Bunda yanan çok ocaḳlar ki sönüyor⁵²⁸
İnsāna güvenme var Mevlā'ya güven
- 5 Ne olursa hep ḳudreti Ḥaḳ'dan bil⁵²⁹
Elden gelene baḳma nā-merddir il⁵³⁰
Olmayacak bir şey'e dökme sen dil⁵³¹
İnsāna güvenme var Mevlā'ya güven⁵³²
- 6 Nice iylik yapsañ yine kem eylerler⁵³³
Azıcık bir cürmün olsa tez söylerler⁵³⁴
İnsānoḒlu nice böyle zan boylarlar⁵³⁵
Ḳapılma onlara var Mevlā'ya güven⁵³⁶
- 7 'Aczī ḳapılıp insāna inanma⁵³⁷
Bel verip hem de bir şey'e dayanma⁵³⁸
Dost şanaraḳ hīç bir kimseye yamanma⁵³⁹
İnsāna güvenme var Mevlā'ya güven

⁵²⁷ fānī: fenā HB1-349

⁵²⁸ çok: - HB1-349 / ocaḳlar ki HB1-349: ocaḳlar D

⁵²⁹ Mısraın vezni bozuktur.

⁵³⁰ Mısraın vezni bozuktur.

⁵³¹ Mısraın vezni bozuktur.

⁵³² İnsāna güvenme var Mevlā'ya güven HB1-349: Bugününe baḳ ferdāya güvenme D

⁵³³ kem HB1-349: kemlik D

⁵³⁴ olsa tez: derḥāl HB1-349

⁵³⁵ İnsānoḒlu nice böyle zan boylarlar: İnsānoḒlu böyle zu' m eylerle HB1-349

⁵³⁶ Ḳapılma onlara var Mevlā'ya güven: İnsāna güvenme var Mevlā'ya güven HB1-349

⁵³⁷ Mısraın vezni bozuktur.

⁵³⁸ hem de HB1-349: hīç D

⁵³⁹ Dost şanaraḳ hīç bir kimseye yamanma: Her sözlere sen baḳaraḳ hīç ḳanma HB1-349

Ḥurāfe Şanma

Ḥātūnsarāy: Göñül ve Meyl

14 Kānūn-ı Şānī 1323/27 Ocak 1908

‘ Ālemde insānlar herhangi bir mecrāya düşecekleri zamān göñül sāhasını [iş]ğāl eden meylñ yeltenmesi ve zemīn zamānñ müsāde ve ḥāzırlığıyla [ol]uyor. Gerek iyi gerek fenā ḥūylar böyle bozuluyor:

Ḳoşma⁵⁴⁰

- 1 Ḥurāfe şanma bir ḥaḳīḳatdir
Başımız çünki sevdālī bizim
Ḳalender-meşreb ḥoş ṭabī‘ atdir
İşimiz zīrā ḡavḡālī bizim
- 2 Göñ[ü]lümüz nā-şād şād gibiyiz
Ḥarābız gerçi ābād gibiyiz⁵⁴¹
Me‘mūr olsaḳ da ber-bād gibiyiz⁵⁴²
Fıṭratımız āh da‘ vālī bizim
- 3 Böyleyiz biz bu rāha gireli
Ḥaylī demdir ki iḳrār vereli
‘ Ālem bizi biz ‘ ālem göreli⁵⁴³
Göñlümüz ṭolḡun şeydālī bizim

⁵⁴⁰ HB’nde şiirin “ḳoşma” olduḡu bilgisine yer verilmiştir. HB1-351

⁵⁴¹ Ḥarābız: Ḥarābız HB1-351

⁵⁴² Me‘mūr: Ma‘ mūr HB1-351

⁵⁴³ ‘ ālem HB1-351: ‘ ālemi D

4 Dersimiz başı, olmuş kā'ināt
İçimiz dolu, sırr-ı mümkünāt⁵⁴⁴
SİNemiz yüklü hep bu müfekkerāt⁵⁴⁵
Kālbimiz her dem yaralı bizim⁵⁴⁶

5 Düşkünüz ' aşkıñ şarābındayız
Ne çāre dünyā harābındayız
Bilinse eger ğam serābındayız⁵⁴⁷
Rindiz elimiz fetvālı bizim⁵⁴⁸

/103/

6 Dem-i dünyādır hoş şalā olsun⁵⁴⁹
Geçer nīk u bed ' Acziyā olsun
' Ālem ister[i]se Leylā olsun
Gönlümüz her dem Leylālı bizim

-85-⁵⁵⁰

Deli Göñül

Ĥātūnsarāy 8 Şubat 1323/21 Şubat 1908

İnsān menekşesiyle fānī bir gece...

1 Girer imiş tırmaz günāh bābından
Düşer ise deli göñül sevdāya
Aķar imiş bī-çārece ķabından
Vuşlat demi verince yol mecrāya

⁵⁴⁴ İçimiz: Kālbimiz HB1-352

⁵⁴⁵ SİNemiz yüklü: Toluş sİNemiz HB1-352

⁵⁴⁶ Kālbimiz: Gönlümüz HB-352 / yaralı: Leylālı HB1-352

⁵⁴⁷ Bilinse eger: ' Aczī diye HB1-352

⁵⁴⁸ Bu dōrtlük HB'nde son dōrtlük olarak yer almaktadır. HB1-352

⁵⁴⁹ Bu dōrtlük HB'nde yer almamaktadır.

⁵⁵⁰ HB'nde bu şiir yer almamaktadır.

- 2 Dil-berleriñ cezbese var çekerler
Gönle girip cāzibeyi ekerler
‘ Aşq āteşin dil-ḥāneye dokerler
Deli gönül ṭurmaz ḥulyāya⁵⁵¹
- 3 Bilmez gönül dōnek dūnyā işini
Bırakmıyor güzelleriñ peşini
İşler günāh çekmez atıñ başını
Boyun egmez çünki ‘ Aczī fetvāya

/104/

-86-⁵⁵²

Ḥayāl⁵⁵³ Gibi

Ḥātūnsarāy 22 Mart 1324/4 Nisan 1908

[Bu] tāriḥde Ḳonya vālisi Cevād Beg yanında bir hey’etle bugün Ḥātūnsarāy’iñ

[Ḳara]ağaç Mevki’ i’ne muḥācir iskān için geliyor. Ben de oradayım.

Orada bir çok köylüler de ber-ā-ber... Uzun müdāfa‘a [ḳ]onuşmalardan soñra
diyorum ki:

- 1 Ḥayāl⁵⁵⁴ gibi işler geçer gününde⁵⁵⁵
Ḳalmaz bir şey beḳā yoḳdur geçer hey⁵⁵⁶
Her şey baḒlı dōner çarḥıñ önünde⁵⁵⁷
Fır fır dōner garīb zamān uçar hey⁵⁵⁸

⁵⁵¹ Kelime “ḥulyā” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁵² HB’nde şiirin “ḳoşma” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB1-363

⁵⁵³ Kelime “ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁵⁴ Kelime “ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁵⁵ gibi: geçer HB1-363

⁵⁵⁶ Ḳalmaz bir şey beḳā yoḳdur geçer hey: Ḳalmaz bir şey yerli yerli ününde HB1-363

⁵⁵⁷ şey HB1-363: şeyler D

⁵⁵⁸ uçar: ṭurmaz HB1-363

- 2 Bugün böyle yarın neler olacak
Emir gizli ne mihnetler gelecek⁵⁵⁹
İnsân kendi ‘amelini bulacak
Nice sarây nice hânlar⁵⁶⁰ göçer hey⁵⁶¹
- 3 Fânî dünyâ yakmış nice cānları
Yıkılmış nice şöhret ile şānları⁵⁶²
Hem veriyor hem alıyor kânları⁵⁶³
Bu ‘âlemde‘ Aczî neler çeker hey⁵⁶⁴

/105/

-87-

Hüküm Kaderde

(Ecel ile mülâkât)

Hâtûnsarây 17 Nisân 1324/30 Nisan 1908

Bu târihde kaçak tavar ta‘ kıbi için Toros Tağı silsile[si] Gavur Gölü semtinden Evliyâ Köyü’ne geliyoruz. Yolda bir u[çurum] yerden atımla ber-â-ber yirmi beş metre derinliğinde bir dereye yuvar[lanarak] bu şekilde ecel ile karşılarak tekrâr hayâta kavuştuğdan soñ[ra]

- 1 Ne var ise olur hüküm kaderde
Ezel yazı çıkar elbet defterde⁵⁶⁵
Çâre olmaz buna rızâ gerekir⁵⁶⁶
Gelir kazâ hâzar yâhûd seferde⁵⁶⁷

⁵⁵⁹ gizli: ince HB1-363

⁵⁶⁰ Metinde “hân” şeklinde yanlış yazılan kelime tarafımızca düzeltilmiştir.

⁵⁶¹ Nice sarây nice hânlar göçer hey: Bu dünyâdır kimse râhat görmez hey HB1-363

⁵⁶² Yıkılmış: Çürütmüşdür HB1-363 / şöhret şānları: şöhret ile şānları HB1-363

⁵⁶³ Hem veriyor hem alıyor kânları: Yutmuş ‘âlem nice demle anları HB1-363

⁵⁶⁴ Bu ‘âlemde‘ Aczî neler çeker hey: Bir ‘âlemdir ‘ Aczî beķā sürmez hey HB1-363

⁵⁶⁵ Ezel yazı çıkar elbet defterde: Ne yazıldı ise çıkar defterde HB1-373

⁵⁶⁶ Çâre olmaz buna rızâ gerekir: İster hâzar ister iseñ seferde HB1-373

⁵⁶⁷ Gelir kazâ hâzar yâhûd seferde: Gelen kazâ için rızâ gerekir HB1-373

- 2 Hâ'ili yok siper daği olunmaz
Ansız gelir çâreside bulunmaz⁵⁶⁸
Hak'dan gelen işe aşıla gülünmez
Arar bulur olsañ daği siperde⁵⁶⁹
- 3 Bilmek gerek insanoğlu şonunu
Hakq'a toğru dönmeğ lazııı yönünü⁵⁷⁰
Ėaflet güden ber-bād eder cānını⁵⁷¹
Fenā ' amel verir Ėam da keder de⁵⁷²
- 4 Yazılan şey amān ' Aczī olurmuş⁵⁷³
Felāketler dā'im ansız gelirmiş
Ezel hükümü böyle yerden bulurmuş⁵⁷⁴
Gelen kaçā için vardır heder de⁵⁷⁵

/106/

-88-

Yuf...?

Konya gizli niyet:

16 Mayıs 1324/29 Mayıs 1908

[Bu] tārīhde Konya'da vergi müdiriniñ oşasında mālīye kātibliđi için [im]tiñān oluyordum. Verdiğim parlak imtiñān kāğıdını ekşi şuratla alan müdire karşı:

- 1 İdrākıñ yokdur, ızmārıña yuf
Rūhunda gizli icbārıña yuf⁵⁷⁶
Bilmez iseñ şuş, bārī ey nā-dān
Çürük ' aklıña, eṭvārıña yuf

⁵⁶⁸ Ansız gelir çâreside bulunmaz: Gelince vağtı çâre bulunmaz HB1-373

⁵⁶⁹ Arar bulur olsañ daği siperde: Gelen kaçāya tek rızā gerek HB1-373

⁵⁷⁰ toğru: - HB1-373 / lazııı: gerek HB1-373 / dā'im HB1-373: - D

⁵⁷¹ Ėaflet güden ber-bād eder cānını: Hiçe şayarak ber-bād eder cānını HB1-373

⁵⁷² Fenā ' amel verir Ėam da keder de: Gelen kaçāya tek rızā gerek HB1-373

⁵⁷³ Yazılan: Yazılanlar / şey: - HB1-373

⁵⁷⁴ Ezel hükümü böyle yerden bulurmuş: Fenā olan fenālıđım bulurmuş HB1-373

⁵⁷⁵ Gelen kaçā için vardır heder de: Gelen kaçāya tek rızā gerek HB1-373

⁵⁷⁶ Rūhunda: Rūhundaki / gizli: pis HB1-377

2 Bu mudur   acib hükm   nez ket⁵⁷⁷
G sterdi  böyle   acib bel het⁵⁷⁸
Őatayım derken gitdi feŐ net
Cehli  göründü Şi    ri na yuf⁵⁷⁹

3 Nedir o saŐte g r ra sebeb
Hırs-ı  asedi  deĝil midir hep⁵⁸⁰
G rmedi  mi hi   medrese mekteb
PaŐlanmıŐ kirlilik efk ri na yuf

/107/

-89-⁵⁸¹

⁵⁷⁷  : - HB1-377

⁵⁷⁸   acib: süslü HB1-377

⁵⁷⁹ Cehli : G sterdi  / göründü: cehli HB1-377

⁵⁸⁰ Hırs: Hırsı HB1-377

⁵⁸¹ HB'nde bu Şiir farklı  l  de olup Şu Şekilde yer almaktadır:

Sersem bütün    lem bütün eşyada sersem
LeŐafet yok neden bütün dünyada sersem
Gezer herkes amm  dim ĝlar fen  maĝs Ő
Gönüller hep bezgin muŐlak feŐa da sersem
Şaşkın bilen bilmez gören görmez ne  ikmet
Naşıl bir işdir bu edn  a   l  da sersem
Ülfet Őamimiyet hep Şimdi riy dir
Bütün Ő ri döner hem aŐrab  da sersem
A layıŐ    lemde müşkil Őaf aya girmiş
C hil z ti ma   l m faŐaŐ d n  da sersem
Sis  alinde  okm Ő yer yer fen lıklar
Arzi bi-ferahdır bütün mecr  da sersem
Hep işler bir Şekl-i mev uma baş dönmüşdür
 mir de me   m r da bütün icr  da sersem HB1-388
Bütün benlikler de Şaşkın muŐharref ziri
Sözler bütün  zler bütün aŐŐa da sersem
Aldatan aldanan bilmezler nedir maŐŐad
ŐaŐırmıŐdır Őeyt n daŐi iĝv  da sersem
Kuru bir g lg le ser- -p  devir eden de
H kim de maŐk m da bütün da   v  da sersem
Bütün günler aylar hem aşırlar deĝiŐmiŐdir
Bütün mevsim hem yaz bah r Őit  da sersem
Görünce ŐanırıŐı Ő ret  Şekl-i ins n
M ŐevveŐ  albler hep bütün sim  da sersem
Öyle bir  alet-i mübrem ki bu ŐaŐne baş
K adı da müfti de bütün fetv  da sersem
OyuncaŐ  aline girmiş  aŐıŐat elde
Bir iŐk k-ı  aş faŐaŐ ma   n  da sersem HB1-389

Sersem

Çaraman 3 Haziran 1324/16 Haziran 1908

Bu tārīhde māliye katipliği ile Çaraman'a geldim. Yanımda diğer bir [...] Çaraman'da bir hāna indik. Çaraman māliye me'murları bizi māliye müfettiş[i] şaniyor, büyük telāşa düşüyorlar. Ne kadar sersemlik degil m[i?] Bunuñ tafsīlātı Hayāl⁵⁸² Bağçesi isimli hātırātımızdadır.

1 Sersem bütün dünyā da sersem

Leţāfet yok eşyā da sersem

2 Gezer herkes fikirler mağşüş

Bilen ho~d-kām bilmeyen şaşkın

3 Ednā sersem a' lā da sersem

‘Ahd ü vefā riyādır şimdi

4 Daği evlād baba da sersem

‘İlim cehle inqılāb etmiş

5 Cāhil azgın dānā da sersem

Bütün özler bozulmuş heyhāt

6 Hağ hađikāt evhāma dönmüş

Āmir me'mūr icrā da sersem

7 Cefā şimdi ezhānda zevđdir

Bütün zevđler şafā da sersem

8 Bir mihverde degildir devrān

Geçen günler eşnā da sersem

⁵⁸² Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

- 9 Benlik şolmuş emeller şūrī
Bütün tavrı edā da sersem
- /108/
- 10 Aldatan kim, aldanan kimler
Şaşmış şeytān iğvā da sersem
- 11 Güft ü gūda dōnekdir başlar
Hākīm, maḥkūm da' vā da sersem
- 12 Güneş renksiz aylar donuğdur
Yaz, güz, bahār, şitā da sersem
- 13 Tab' -i insān değışmiş eyvāh
Qalbler egri sīmā da sersem
- 14 Bir perde ki gerilmiş böyle
Qādı, müftī fetvā da sersem
- 15 Hākīkatler muḥarref⁵⁸³ dilde
İbāre çoğdur ma' nā da sersem
- 16 Hūlāşa bir 'ālemdir ki bu
Zengīn faḫīr gedā da sersem
- 17 Çarḫ-ı devrān böyledir ' Aczī
Bütün işler ḫulyā da sersem

⁵⁸³ Kelime “muḥarref” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁸⁴ HB’nde şiirin “qalenderī” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB1-414. HB’de bu şekilde belirtilmesine rağmen söz konusu şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Cānlar Țolaşmıř

Șaraman 28 Șazirān 1324/11 Temmuz 1908

Bu tārīhde Șaraman Șal' asınıñ içinde geziniyordum. Kim bilir ne ümīd ve naşıl bir emekle yapılan mu'azşam bir Șal' adır. Burclarından biriniñ başında diyorum ki:

/109/

- 1 'İbret gönül, bağ ne cānlar Țolaşmıř
Bu 'ālemde nice hānlar Țolaşmıř
Ögünmüşler dāne gibi gününde
Nice varlık nice řānlar Țolaşmıř
- 2 Nice řāhlar çekmiş zemīn Șa' rına
Nice yigid, dil-ber başmış bağrına
Neler geçmiş neler almış uğruna
Kimler bilir nice ānlar Țolaşmıř
- 3 Herkes gezmiş bir ümīdle bu yerde
Göçmüş gitmiş şöhretleri yok nerde
Șutuřdurmuş dūnyā hep de bir derde
Çok salţanat nice ünler Țolaşmıř
- 4 Buna řāhid bütün tağlar ovalar⁵⁸⁵
şenlikleri uçmuş yıkık yuvalar
Bu dūnyādır, çok insānlar oyalar
Nice şenlik nice günler Țolaşmıř

⁵⁸⁵ Buna: İşte HB1-415

5 Nerde hani benim deyip gezenler
Hani Nemrūd Fir‘avn gibi azanlar
Baş kaldırıp ğurūr ile gezenler⁵⁸⁶
Bu zemīnde nice anlar olaşmış

6 ‘İbret ‘Aczī dūnyānıñ her yerleri
Sarāy buredur hep aĝlarıñ serleri
Çokdur ezel Hakk’ın ‘acīb sırları
Nice Oĝuz nice anlar⁵⁸⁷ olaşmış

/110/

-91-⁵⁸⁸

Dīdār-ı Hürriyet

10 Temmūz 1324/23 Temmuz 1908 araman

1 Türk āfāında etdi ‘arz-ı dīdār-ı hürriyet⁵⁸⁹
Uyurdu nice demdir oldu bīdār-ı hürriyet

2 Her zī-rūhuñ albinde urur bu meh-pāre⁵⁹⁰
Deminde silkinip ıdı pūr-mesār-ı hürriyet

3 Nice yıldır beklerdi erbāb-ı kemāl anı⁵⁹¹
Nihāyet kendini eyledi izhār-ı hürriyet

4 alkıñ ey şehīdān-ı hürriyet-i meserretle
Baıñ naşıl alındı bu iqrār-ı hürriyet

⁵⁸⁶ ğurūr ile: ğurūrle HB1-415

⁵⁸⁷ Kelime “ān” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁸⁸ şiirin vezni bozuktur.

⁵⁸⁹ āfāında: semāsından / etdi: göründü HB1-421

⁵⁹⁰ urur: ururdu HB1-421

⁵⁹¹ erbāb HB1-421: erbābı D

- 5 Sell-i seyf edip çoşdu erbāb-ı vicdān⁵⁹²
Çekip tîgiñ na^ç ra na^ç ra urdu serdār-ı hürriyet⁵⁹³
- 6 Sindi bütün kâbūs heyulā bucaqlarda
Atınca na^ç rasın çünki hünkār-ı hürriyet
- 7 Gel ey hürriyet sen ol meh-pāre-i ^ç ālemsiñ
Bütün kalblerde dönen sensiñ ezkār-ı hürriyet⁵⁹⁴

-92-

Amān...Of

Karaman Işık Perisi

14 Temmūz 1324/27 Temmuz 1908

Gece pencere önünde görünen ay yüzlü genç bir dil-ber için:

Bunuñ tafşilāti Hāyāl⁵⁹⁵ Bāğçesi adındaki hātırātımızdadır.

/111/

- 1 Yandım gönül āhū mudur göz müdür
^ç Aceb dil-ber gelin midir kız mıdır⁵⁹⁶
Parıldayan küpeler yıldız mıdır⁵⁹⁷
Işık vermiş āk gerdāna amān of
- 2 Amān dostlar buna sevdā dayanmaz
Hangi ^ç āşık var ki görür uyanmaz
Vaşf edemem belki gönül inanmaz⁵⁹⁸
Tām beslemiş sīnesinde zamān of

⁵⁹² çoşdu: çoşdu bütün HB1-422

⁵⁹³ na^ç ra: - HB1-422

⁵⁹⁴ sensiñ: hep HB1-422

⁵⁹⁵ Kelime “Hāyāl” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁹⁶ ^ç Aceb: Şu / dil-ber: dil-berler āh HB1-426

⁵⁹⁷ küpeler: küpeleri HB1-426

⁵⁹⁸ belki: çünki HB1-426

3 Yandan vurmuş al yanağıñ cilâsı
Öldürecek o gözleriñ elâsı
İşte budur sevdânıñ hep belâsı⁵⁹⁹
Görmeseydim ğayrı işim gümân of

4 İsmim ‘ Aczî sevdâm yegin bendeyim
Bu sevdâdan ğayrı nere gideyim
Yandım eyvâh naşıl bir vaşfedeyim
O âteşdir şu bağrımda yanan of⁶⁰⁰

-93-

Şafâ Geldiñ

18 Ağustos 1324/31 Ağustos 1908 Karaman

Bugün Karaman’da hürriyet coşkunluğu sırasında belediye meydânında söylediğim
şi‘r:

1 Şafâ geldiñ ey hürriyet cânsıñ bize
İnsânlığa hoş yaraşan kınsıñ bize
İylik uğur yüce şöhret şânsıñ bize
Temizliğıñ sağılarsıñ sen imâniñi

488

/112/

2 Gördük seni gönüller şen, çoşdu insân
Kimi sersem kimi hayrân kimi mestân
Dedi gönül yap şu hâle sen bir destân
Añlat şöyle ortalığıñ ğalyânını

3 Döküldü halk soğaklara çekdiler baş
Kurularla yandı nice çok toğru yaş
Dertleşiyor konu komşu kavim kardaş
Açdı herkes birbirine vicdânını

⁵⁹⁹ sevdânıñ: hem / hep: sevdânıñ HB1-426

⁶⁰⁰ O: Her / âteşdir: gördükçe / şu: bu HB1-427

4 Şarmışdı her yerleri çok fenâ ' illet
Her yanları olmuş idi çirkîn zillet
Bunca yıllar yutkunmuşdu meger millet
Şalıyordu herkes şimdi heycânını

5 Her yerlere pis istibdâd çökmüş idi
Cânlarında herkes ğayrı bıkmış idi⁶⁰¹
Ocaqlara kanlı şular dökmüş idi
Diyemezdi kimselere gümânını

6 Şağdı gökden hürriyetiñ şâhinleri
Tağıldı hep bu milletiñ hâ'inleri
Çoğdular hep hâzır löpcü kâhinleri
Besler idi bunlar kendi cânını⁶⁰²

7 Balık başdan böyle çoğar demişler⁶⁰³
Fenâlığı hâ'in şoğar demişler
Hâğ ocağın Hâğ yağar demişler
Şıgınırdı millet tanır Sübhân'ını

/113/

8 Bütün ahmağ âmir me'mûr olmuş idi⁶⁰⁴
Alıp meydân sersemeler hep çolmuş idi⁶⁰⁵
Kemâl ehli kûşe bucağ kalmış idi⁶⁰⁶
Kırılmışdı gençlik, zekâ iz'ânını

⁶⁰¹ HB'nde bu mısra ile 3. mısra yer değışmiştir. HB1-435

⁶⁰² Mısraın vezni bozuktur.

⁶⁰³ İlk üç mısraın vezni bozuktur.

⁶⁰⁴ HB'nde bu dörtlük ile 9. dörtlük yer değıştirmiştir. HB1-436. olmuş idi HB1-436: olmuşlar D

⁶⁰⁵ çolmuş idi HB1-436: çolmuşlar D

⁶⁰⁶ kalmış idi HB1-436: kalmışlar D

9 Refāh iylik düşünenler ašlā yođdu⁶⁰⁷
Yaldız şirmā giyen mağrūr pek de çođdu
Softālarda ara yere nifāđ şođdu⁶⁰⁸
Verdiler mülke fitne dumanını⁶⁰⁹

10 Arı gibi pādişāha қоşanlar⁶¹⁰
Sinek gibi yağlı yere üşenler
Liyākatsiz yükselerek қоşanlar
Añladılar feleğĩn қоf ihsānını

11 Ne mekteb var ne iz' ān var ne dirāyet⁶¹¹
Her küşeyi şarmış idi ceħālet⁶¹²
Naşırlanmış çoğ fenā bir ' ađālet⁶¹³
Toldurmuşdu ' aziz yurduñ meydānını

12 Kādı nā'ib rüşvetlere açdı gözün⁶¹⁴
Yediler hep pervāsızca ħarām ürün⁶¹⁵
Kıymeti yođ idi ašlā tođru sözüñ
Temizledi Tañrı rüşvet қоşanını

⁶⁰⁷ eki dörtlüğün sonundaki kelimelerin tamamında دو şeklinde yazılmıştır.

⁶⁰⁸ Softālarda: Hocalarda HB1-436

⁶⁰⁹ Mısram vezni bozuktur.

⁶¹⁰ İlk üç mısram vezni bozuktur.

⁶¹¹ ne dirāyet: dirāyet HB1-437

⁶¹² Mısram vezni bozuktur.

⁶¹³ Mısram vezni bozuktur.

⁶¹⁴ rüşvetler: ħırsızlığa HB1-437

⁶¹⁵ ħarām: rüşvet / ürün: özün HB1-437

- 13 Bir ıtağa beñzer idi' acā'ib⁶¹⁶
Bir maħkeme naşıl böyle ğarā'ib
Rüşvet ile i' lām yazardı nā'ib⁶¹⁷
Beş ğurūşa şataridi imānını
- 14 Feryād etseñ çıkmaz idi boğuğ sesiñ⁶¹⁸
Boğulurdu çünki ' aziz nefesiñ⁶¹⁹
Düşme şaķın ağına o ıafesiñ⁶²⁰
Yükledirler saña dehrin bühtanını
- 15 Ne inşāf var ıalmamışdır ħamiyyet⁶²¹
Ne şefkat var ne merħamet ne ciddiyyet
Temizler belki bu ħālleri ħürriyyet⁶²²
Seçer ise bir bir içden şeytānını
- 16 Çobān uyur ise sürü neler yapar
İçine aç ıurtlar hemen gelir atlar
Herkes kendi fitnesini ıurmaz şatar
Besliyor tām, çünki ħā'in zamānını
- 17 Tarlalar boş, işler sönük zirā' at yoğ
Millet ıurgun, gidişlerde melāħat yoğ
Söylenen söz, öğüdlerde şarāħat yoğ
Ħağ şaķlasın böyle devrin insānını

⁶¹⁶ İlk üç mısraın vezni bozuktur.

⁶¹⁷ yazardı: yazar ol HB1-437

⁶¹⁸ çıkmaz: hiç de çıkmaz / idi: - HB1-437

⁶¹⁹ Mısraın vezni bozuktur.

⁶²⁰ Mısraın vezni bozuktur.

⁶²¹ Mısraın vezni bozuktur.

⁶²² Temizler belki bu ħālleri ħürriyyet: Temizler mi ' acerb bunu ħürriyyet HB1-438

/115/

- 18 Yobaz şofta efsānesin  urmaz şatar
Hocalar da birbirine  urşun atar
Cāhiller de rezālet⁶²³ de yana yatar
Düşünen yo  temizligiñ imkānını⁶²⁴
- 19 Hoş geldiñ sen ey hürriyet şafā geldiñ
Yapabilir iseñ bize, vefā geldiñ⁶²⁵
Sen de gevşer isen eyvāh, cefā geldiñ⁶²⁶
Gözün a , bul hā' inleriñ dermānını
- 20 Bir hasta var imdād diler şifā bekler
Senden benden za' if yazı  devā bekler⁶²⁷
Bo ulmuşdur şāf temiz bir havā bekler⁶²⁸
  Akreb yılan almışdır ba  her yanını
- 21   Aczī dehrin işlerine   a ıl ermez
Murād alır murādını hiç vermez⁶²⁹
Egri işin soñu yo dur çok s rmez⁶³⁰
Çok diñlediñ dehrin böyle fiġānını

/116/

-94-

Ne Revā Hātifi Hāyāl

25 Aġustos 1324/7 Eylül 1908  araman

⁶²³ Kelime “rezālet” Şeklinde yazılmıştır.

⁶²⁴ temizligiñ: iyilikleriñ HB1-438

⁶²⁵ Yapabilir iseñ HB1-439: Yapabilirseñ D

⁶²⁶ Sen de gevşer: Beceremez HB1-439

⁶²⁷ za' if yazı : ey halk ba  HB1-439

⁶²⁸ Bo ulmuşdur: Bo uluyor HB1-439

⁶²⁹ Mısraın vezni bozuktur.

⁶³⁰ Mısraın vezni bozuktur.

Dīvān⁶³¹

- 1 Cāna cihānda şıķlet ne revā
Beklenen bunda bir   ahd ü vefā
- 2 Olmazsa eger bu iki  aşlet
Şaĥnesi anıñ hep cevr ü cefā
- 3 İylige bağlı ĥilķat-i d nyā⁶³²
Mebnā-yı ĥayāt muĥtāc-ı şafā
- 4 İfsād-ı fikir ĥulyā-yı meş' m
Gönlün maĥlabı tesl m-i rızā
- 5 Yaķıřır her dem merde insānlık
Bünyesi z rā bir şun  -ı Ĥudā
- 6 Ĥoř olanı ĥoř görmek ma  rifet⁶³³
Bilinmek gerek māhiyet eřyā
- 7 G lşendir dünyā ma  nā kıymetde⁶³⁴
Şanmayalım ki bu boş bir fezā
- 8 Aranır her dem her yerde refāh
Refāhsız yerler, maĥk m-ı fenā
- 9 Geçmişler   ibret gelecek heder
Tedķik etmeyen bir köhne ķafā

⁶³¹ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat Şiir, divan nazım Şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle Şiir, gazeldir.

⁶³² İylige bağlı: Bağlı iyilige bu HB1-443

⁶³³ HB'nde bu mısraya yer verilmemiştir. HB1-444

⁶³⁴ HB'nde bu mısraya yer verilmemiştir. HB1-444

- 10   Acz  nedendir bu h l-i teb h
Herkesi  fikri bir fikr-i riy 

/117/

-95-

 ns nlar ve M zi

Söyleyin Yerler 28 Aġustos 1324/10 Eylül 1908  araman

 araman  al  asını gezerken:

 ayabaşı

- 1 S yleyi  yerler, neler gördünüz

Ne çeşid günler ne dem sürdünüz

Naşıl bir mur d alıp verdi niz⁶³⁵

O günler nerde, bize haber ver

- 2 Hep gölge gibi gitmiş çekilmiş

Gömülmüş yere perde ta ılmıő

Eşerler   ibret geri dökülmüş

O ins nleri  nerde haber ver⁶³⁶

- 3 Atlar kiőnemiş, begler oynamıő⁶³⁷

Çok  y n olmuş kazan kaynamıő

Nerdeler, hani biri  almamıő

Hani o demler bize haber ver

⁶³⁵ Naşıl bir:   Aceb ne HB1-448

⁶³⁶ O ins nleri  nerde haber ver: Nerde o ins n am n haber ver HB1-449

⁶³⁷ HB'nde bu dörtlük Şiirin mahlas beytinden sonra yazılmıştır. HB1-449

4 Gezdikçe ‘ Aczî hayāl⁶³⁸ görünür⁶³⁹

Bunca emekler yerde sürünür

İnsân düşünür bir dem yerinir

Hani gelinler kızlar haber ver

/118/

-96-

Temennî-yi ‘ Uzlet

Leylâ Mı Ararsıñ

12 Eylül 1324/25 Eylül 1908 Karaman

[B]u ğarîb gönlüm, beşeriyet arasında ‘ arbede-fermâlığı [gö]rdükçe onlar arasında
turmağdan nefret tıuyuyorum.

Bugün Karaman’ın Pâşâ Degirmeni denilen bāğçelikler arasında bir su başındayım:

Dīvân⁶⁴⁰

1 Şâm u seher ey dil Leylâ mı ararsıñ

Bu hâl ile yoksa Mevlâ mı ararsıñ

2 Biñ hüznile memlû menfez-i vicdânıñ

Bunuñla rütbe-i a‘ lâ mı ararsıñ

3 Mümkün müdür birleşmesi iki zıddıñ

Bunlarla mevki‘ -i bālâ mı ararsıñ

4 Ārzû eylersıñ her yerlerde bulunmağ⁶⁴¹

‘ İş u tarabla vâveylâ mı ararsıñ

⁶³⁸ Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

⁶³⁹ HB’nde bu dörtlük şu şekildedir:

Dönmüş ümidler yer yer tolanmış

Kim bilir bu yer kaç tolmuş boşalmış

‘ Aczî varlıklar bunda hep yalanmış

Hani o günler amân bir haber ver HB1-449

⁶⁴⁰ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

⁶⁴¹ Ārzû eylersıñ her yerlerde bulunmağ HB1-452: Gülşen-i hūbân ararsıñ her dem D

5 Bu meyl ile yürümez o ħüsn ü ‘amel⁶⁴²
Bundan ġayrı imlā mı ararsıñ⁶⁴³

6 ‘Uzletde hüner bilseñ ey ‘Aczī⁶⁴⁴
Nifāķ semtinde fetvā mı ararsıñ

/119/

-97-

Kör ‘Ali Vaķ‘ası

Ġavgā-yı Şerī‘ atden

14 Teşrîn-i Evvel 1324/27 Eylül 1908 Karaman

Bunuñ şafaġatını iyi añlamak için Ĥayāl Bāġçesi adındaki eşerimizi görmek lâzım:

Dīvān⁶⁴⁵

- 1 Bıķdıķ yā Rab, şu ġavgā-yı şerī‘ atden
Yandıķ ‘indī bu fetvā-yı şerī‘ atden
- 2 Kürk, ķavuķlı, nedir bunca heyākil kim
Ķan ķuşarlar o şaġrā-yı şerī‘ atden
- 3 Hep ālet-i iġtirāşdır bu sīmālar
Dem vururlar hep da‘vā-yı şerī‘atden⁶⁴⁶
- 4 Bāb-ı fetvā-yı vālā ki bir sürü, ġül
Şırtardırlar diş, hey hā-yı şerī‘ atden

496

⁶⁴² Bu meyl ile yürümez o ħüsn ü ‘amel HB1-452: Bu meyl ile var ol pür ‘aşķa D. Bu mısradan sonra HB’nde mahlasın yer aldıġı şu mısra yazılmıştır: “ ‘Aczī ġöñle böyle imlā mı ararsıñ”

⁶⁴³ Mısram vezni bozuktur.

⁶⁴⁴ Bu beytin vezni bozuktur.

⁶⁴⁵ Şiirin divan olduġu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

⁶⁴⁶ Bu mısradan sonra HB’nde şu beyte yer verilmiştir:

Te‘mîn-i maķşad içindir işleri hep

Şaġarlar fitne aķşā-yı şerī‘ atden HB1-464

- 5 O lafz-ı bî-çâre ile nice kundağ
Atarlar hep ev, binâ-yı şerî' atden
- 6 Nice yağlı paçavralar düzülüp hem
Çıkar nevbet[i]le masa-yı şerî' tden
- 7 Bir ' işyân ki câhil şarar başa şarık⁶⁴⁷
Çeker hançer tām verâ-yı şerî' atden⁶⁴⁸
- 8 Yâ Rab nedir bu zümre ki kām isterler
Mel' anetle o liqâ-yı şerî' atden
- 9 Bir gürûh-ı mu' âriz ki ber-bād gâfil
Vururlar hep dem sevdâ-yı şerî' atden⁶⁴⁹
- /120/
- 10 Kırcalansa hangi bir şey çıkar bunlar
Kırtar yâ Rab, bu belâ-yı şerî' atden
- 11 ' Aczî eger tıyarlarsa yobazlar hayf
Korq mühlikdir, bu ef' â-yı şerî' atden

-98-

İmtihâna Giriyorum

Düşme Gümâna

7 Şubât 1324/20 Şubat 1909 Karaman

Karaman nüfus me'murluğu için bu târîhde Karaman'dan Konya'ya geliyorum.

⁶⁴⁷ Bir ' işyân ki câhil şarar başa şarık: Hocam dîn şarar başına bir biz HB1-465

⁶⁴⁸ Bu kısımdan sonra HB'nde Dîvân'da bulunmayan şu beyte yer verilmiştir:

Kimi şeyh kimi dervîş kimi şofta

Hep birer ' akreb fezâ-yı şerî' atden HB1-465

⁶⁴⁹ hep dem: dem hep HB1-465

Destān⁶⁵⁰

1 Edīşe edip düşme gümāna
Ġam yeme aşlā girme ziyāna
Derlerse saña eger dīvāne
Göñül incinme şaşın incinme

2 El lāfına hīç sen etme keder⁶⁵¹
Dünyānıñ işi fānī tez geçer⁶⁵²
Kim ne ederse, kendine eder
Göñül incinme şaşın incinme

3 Hūysuz olma sen selīm olagör
Her noqşāmñı kendiñ bulagör
Hāsūd lāfını başdan silegör⁶⁵³
Göñül incinme şaşın incinme

/121/

4 Uşlu olaraq dā'im yürü sen⁶⁵⁴
Var işiñe baq kalma geri sen⁶⁵⁵
Hūysuzdan dā'im, kaçdur beri sen⁶⁵⁶
Göñül incinme, şaşın incinme

⁶⁵⁰ HB'nde şiirin "destān" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB1-470

⁶⁵¹ hīç sen: sen hīç HB1-470

⁶⁵² tez HB1-470: tezce D / geçer: gider HB1-470

⁶⁵³ Hāsūd lāfını başdan silegör: Başına gelen iş bilegör HB1-471

⁶⁵⁴ Uşlu: Selīm HB1-471

⁶⁵⁵ Var: Hoş HB1-471

⁶⁵⁶ Hūysuzdan dā'im, kaç dur beri sen: Şanma eder fitne sırrı sen HB1-471

5 Cevr ü cefâdan yılma şaşın⁶⁵⁷
Her söze kanıp alma şaşın⁶⁵⁸
Mağrūr olup maħrūr olma şaşın⁶⁵⁹
Göñül incinme, şaşın incinme

6 Kalendar görün, ‘ aqlıñ fāş etme⁶⁶⁰
Ağyārı bırak hem-sırdāş etme⁶⁶¹
Herkesi hoş gör, tek göz kaç etme⁶⁶²
Göñül incinme, şaşın incinme

7 Atsınlar saña taş vursunlar⁶⁶³
Ne varsa leke saña sürsünler⁶⁶⁴
Her demde dil-zār edeṭursunlar⁶⁶⁵
Göñül incinme, şaşın incinme⁶⁶⁶

8 Aldırma sen hīç ne iderlerse
Seyret uzakdan kin güderlerse
Taş atıp saña ğam yiderlerse
Göñül incinme, şaşın incinme

⁶⁵⁷ Cevr ü cefâdan HB1-471: cevr-i cefâdan D. Mısraın vezni bozuktur.

⁶⁵⁸ Mısraın vezni bozuktur.

⁶⁵⁹ Mağrūr olup maħrūr olma şaşın HB1-471: Raķīb işine ṭalma şaşın D

⁶⁶⁰ Kalendar: Dīvâne HB1-471

⁶⁶¹ Ağyārı bırak: ele qarışma HB1-471

⁶⁶² Herkesi hoş gör, tek göz kaç etme: Toĝru yürüsen hīç göz kaç etme HB1-471

⁶⁶³ Atsınlar saña taş vursunlar: Seslenme herkes saña vursunlar HB1-472

⁶⁶⁴ Ne varsa leke saña sürsünler: Qo her lekeyi saña sürsünler HB1-472

⁶⁶⁵ Her demde dil-zār edeṭursunlar: Seni hep taḥķir edeṭursunlar HB1-472

⁶⁶⁶ Bu dörtlükten sonra HB’nde şu iki dörtlük yer almaktadır:

Eyle tevekkül sen Ḥaķķ’a yönel
Ḥaķķıñı bil ki ṭutma ṭül-i emel
Verirlerse daḥi saña çok milel
Göñül incinme şaşın incinme

Eyle taḥammül başıñ kaldırma
Nā-merdlere ḥaliñ hīç bildirme
Vururlarsa başıña aldırma
Göñül incinme şaşın incinme HB1-472

- 9 Mağrūr olarak başını dikme
İylikden⁶ Aczī eliñi çekme
Şabret beyhūde cismiñi yıqma⁶⁶⁷
Göñül incinme, şaşın incinme

/122/

-99-

Baht-ı Siyāhım

1 Mart 1325/14 Mart 1909 Karaman

Cenāb-ı Haqq'a karşı her muhītte insānlarıñ sezmediği [...] ve ağır günāhlar olur.

Bundan hevā-yı nesīmide rūha te'sir eden nağmeler eser. Göñüllere ma'nevī elem

[...] İşte böyle hātifi bir elemle diyorum ki:

Ġazel

- 1 Pek perīşān hālīm baht-ı siyāhımdan
Bī-zār cümle 'ālemim zārī āhımdan
- 2 Derūnum ğam kimse bilmez derdimi⁶⁶⁸
Şen oluşum şanmayıñ ki refāhımdan⁶⁶⁹
- 3 Sīne-i pūr-ğūnma biñ bir tīr şaplanır⁶⁷⁰
Bahtım za'if hep bu hāl-i tebāhımdan⁶⁷¹
- 4 Tālī'im ğam burcum felāketdir benim⁶⁷²
Kasvetimiñ efzūnlūğu günāhımdan

500

⁶⁶⁷ Şabr et beyhūde cismiñi yıqma HB1-473: Kimseleriñ aşlā göñlünü yıqma D

⁶⁶⁸ Mısrām vezni bozuktur.

⁶⁶⁹ ki HB1-479: - D

⁶⁷⁰ bir: - HB1-479

⁶⁷¹ Bahtım: Za'if / za'if: bahtım HB1-479

⁶⁷² felāketdir HB1-479: felāket D

- 5 Bir ʿAczī’yim, semā üzre dönen sisler
Derūnumdan çıkan rāz-ı eyvāhımdan⁶⁷³

/123/

-100-

Āfākı Tefekkür

Ferdāya Ƙoysam 7 Mart 1325/20 Mart 1909 Ƙaraman

Bugün Ƙaraman’ın Çavuşcu Gölü’nde avlanıyordum. Her [yer] yemyeşil çayır
çimen, karşımda Ʀoros Dağları bir [sıra] haṭ⁶⁷⁴ gibi ʈolanıp gider. Güneş zemine çok
tatlı bir [...] serpiyor. Bir yere yaşlandım. Āfākı seyrederken:

- 1 Ferdāya Ƙoysam derdimi ferdā, ferdālanır
Ƙoymasam mecrūḥ Ƙalbim pek fenā sevdālanır
Bir ben degilim ʿālemde zebūn emelinden
Baḥş-i miḥnetden herkesler böyle ḥulyālanır⁶⁷⁵
- 2 Herkesiñ derdi birbirin ʈutmaz ne ḥikmetdir⁶⁷⁶
Herkes bir çeşid elemle böyle daʿvālanır⁶⁷⁷
Bir muʿammādır bu ʿālem eren yoḫ sırrına⁶⁷⁸
Yazık bülbül de seḫerde böyle şeydālanır⁶⁷⁹
- 3 Maḫşad ne imiş ḥulyā nedendir, daʿvā neden
Bu ʿarşā nedir, neden āḥ böyle aʿlālanır⁶⁸⁰
ʿAczī de hemen fikrinden eyler iştikā⁶⁸¹
Baḥş-i cihāndan bī-çāre gönlü iḡvālanır

⁶⁷³ rāz: zār HB1-479

⁶⁷⁴ Kelime “haṭ” şeklinde yazılmıştır.

⁶⁷⁵ miḥnetden: zilletden / böyle: daḥi HB1-481

⁶⁷⁶ Herkesiñ: Kişiniñ HB1-481

⁶⁷⁷ elemle: fikirle / böyle: güyā HB1-481

⁶⁷⁸ muʿammādır: ḡazelgāhdır HB1-481

⁶⁷⁹ Yazık bülbül de seḫerde böyle şeydālanır: Bülbülde yazık seḫerde öyle şeydālanır HB1-481

⁶⁸⁰ böyle: böylece HB1-481

⁶⁸¹ Mısraın vezni bozuktur.

Fānī Demler

Şu Dil-berler

10 Mart 1325/23 Mart 1909 Karaman

[...] güzeline karşı rûhuñ harîminde bir cāzibe var. İnsân [ci]ns-i laţifleri bu cāzibeniñ tâ kendisidir. Bugün (Nev-rüz) [K̄ar]aman'ın Pāşā Degirmeni bāğçelikleri arasında yalnızım. Yanı başımdaki bāğçeniñ çayırlığına bir kâfile genç kadınlar geldi. Al yeşil beyāz⁶⁸² beyāz giyinmişler. [Gül]üp oynaşiyorlar. Şu fānī görünüşe gönül diyor ki:

Koşma⁶⁸³

- 1 Şu dil-berler güldür gonca güllerden
 Koğuların alır gönül yellerden⁶⁸⁴
 Laţif sesler bülbül gibi dillerden⁶⁸⁵
 Arttı yine deli gönlüñ şeydālığı⁶⁸⁶
- 2 Eliñ derdi birse benim üçdür üç
 H̄ayāl⁶⁸⁷, sevdā, ‘aşk āteşi güçdür güç
 Ağır bir yük, şanma bunlar h̄içdir h̄iç⁶⁸⁸
 Bu sebebden olur ‘aşkıñ rüsvālığı⁶⁸⁹

⁶⁸² Kelime “beyāz” şeklinde yazılmıştır.

⁶⁸³ HB’nde şiirin “koşma”, Dīvān’da ise “destān” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB1-484. Şiir, koşmadır. Ayrıca şiiriin dörtlüklerinin hepsinin son mısralarının vezni bozuktur.

⁶⁸⁴ yellerden: ellerden HB1-484

⁶⁸⁵ Laţif sesler bülbül gibi dillerden: Büy-ı dil-āvizi gelir yellerden HB1-484

⁶⁸⁶ Arttı yine deli gönlümün şeydālığı: Bu yüzdendir dostlar benim şeydālığım HB1-484

⁶⁸⁷ Kelime “h̄ayāl” şeklinde yazılmıştır.

⁶⁸⁸ Ağır bir büyük: Başdan aşkın HB1-484

⁶⁸⁹ Bu sebebden olur ‘aşkıñ rüsvālığı: Bu sebebden gelir benim rüsvālığım HB1-484

- 3 Her çiçekde güzelleriñ şuyu var⁶⁹⁰
Kokusunda laţif laţif hūyu var⁶⁹¹
Boylarında servileriñ boyu var⁶⁹²
İşte budur deli gönlüñ sevdālığı⁶⁹³
- 4 Her güzelden alır gönül efkârı⁶⁹⁴
Kulağ verseñ tıyulur hep ezkârı⁶⁹⁵
İdrāk gerek birağ ‘ Aczî inkârı
Bundan gelir işte gönlüñ aşnālığı⁶⁹⁶

/125/

-102-⁶⁹⁷

31 Mart Vağ‘ası

Diñleyiñ 2 Nisân 1325/15 Nisan 1909 Karaman

Destân

- 1 Otuz bir mart ‘ işyânıdır bu diñleyiñ⁶⁹⁸
Neler oldu bağıñ siz de añlayiñ
İşitdikde yüreklerden iñleyiñ
Kuşdu yine zehir hangi yılan hey
- 2 Nedir yâ Rab insân böyle azar mı
Bir hırş için hem cinsini ezer mi
Ne gidiş bu, bunu Kitâb yazar mı
Talgalandı fitne yine amân hey

⁶⁹⁰ Her çiçekde güzelleriñ şuyu var: Her çiçekde görür gönlüm renk-i dil-ber HB1-484

⁶⁹¹ Kokusunda laţif laţif hūyu var: Hayâlime girer her an gül-ter HB1-484

⁶⁹² Boylarında servileriñ boyu var: Şaplanır hâţıra hem gönlüme neşter HB1-484

⁶⁹³ İşte budur deli gönlüñ sevdālığı: İşte budur benim şu sevdālığım HB1-484

⁶⁹⁴ Her güzelden alır gönül efkârı: Her eşyâdan girer gönle bir efkâr HB1-485

⁶⁹⁵ Kulağ verseñ tıyulur hep ezkârı: Kulağ verseñ işidilir ezkârı HB1-485

⁶⁹⁶ Bundan gelir işte gönlüñ aşnālığı: İşte bundan coşar benim aşınālığım HB1-485

⁶⁹⁷ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

⁶⁹⁸ Mısraın vezni bozuktur.

3 K opdu yine   ifritleri    i y n 
Ezdi yine h rs n gücü ins n 
Meded y  Rab yok mu bunu  imk n 
 er    atdir ellerinde yılan hey

4 Hiç bir vicd n bunu rev  görür m 
Bunlar ile ha    ad let yürür m 
Kalmaz dirlik böyle yer de t rur mu
Gitdi yine nice c nlar  urb n hey

/126/

5 Yılan   a reb niye dernek  uruldu
Bu rez let⁶⁹⁹   aceb nerde görüldü
Yine bir çok   aziz c nlar serildi
K anlı fitne umulur mu derm n hey

6 T gru yoldan egri yola  apılmaz
Ins n böyle fen  h r a  apılmaz
 er  -i  erif ile böyle tapılmaz
  hret arar  ızıl gözler in n hey

7 H r a ba an gözler yine  ızarmı 
Ma    m ha k n be izleri  armı 
Kuzgun gibi böyle l e ararmı 
Kuzgunlardan olur mu hiç   h n hey

⁶⁹⁹ Kelime “rez let” şeklinde yazılmıştır.

8 Birlik bāğı müncer olup çizildi
Tārīhlere kara yazı yazıldı
Fırkacılık kuyuları kazıldı
Neden gāfil ‘ acerb böyle insān hey

9 Bu milletin ekmegini yiyenler
Dönüp buna fenā maḥlūk diyenler
Ey kavuklu cübbe sarık giyenler
Nereñizde siziñ ‘ acerb imān hey

/127/

10 Rūm Ermeni, ‘ Arap ‘ Acem toľmuşlar
Şeyḥ postunu ḥoca dostun bulmuşlar
El altından fitne fesād şalmışlar
Bu ḥāllere tayanır mı vicdān hey

11 Yobaz fitne sarık şarar başına
Çengeli var ma‘ şüm taķar peşine
Kundaķ korlar ‘ aziz yurduñ leşine
Şeri‘ atdir tuzaķları yamān hey

505

12 ‘ Aczī söyler ġarīb vaṭan ezikdir
Ḥā‘inlerin vicdānları bozuķdur
Şoyulacaķ nesi kaldı yazıķdır
Baķıñ yurduñ çırıl çıplak ‘ üryān hey

/128/

-103-

‘ Abdü’l-Ḥamīd’iñ Ḥal‘i

Bī-çāre Vaṭana

18 Nīsān 1325/1 Mayıs 1909 Karaman

Dīvān⁷⁰⁰

- 1 Bir kez nazar şal luṭf et aḳṭār-ı cihāna⁷⁰¹
Neler oluyor gör ki bī-çāre vaṭana⁷⁰²
- 2 İyi baḳ eṣnā-yı rehiñde ḥamiyyetle⁷⁰³
Dönmüş mü yazık gör vaṭan ḥāl-i emāna⁷⁰⁴
- 3 Āh-ı enīnle ṭolmuşdu tenhā kūşeler⁷⁰⁵
Ṭābi^ç olarak herkes bir ḥırş-ı zamāna⁷⁰⁶
- 4 Başladı eyvāh niye ḳanlı bir boḡuşma⁷⁰⁷
Ḥırş-ı emelden nedir bu cezā insāna⁷⁰⁸
- 5 Bir cānı biñ cāna terciḥ ise bu maḳşad⁷⁰⁹
Bī-çāre millet şıḡnır o Ḥāḳḳ-ı Yezdān'a⁷¹⁰
- 6 Uzun günler āh ile geçmişdi şabırla⁷¹¹
Elbet bir gün ki ṭoḡar ^ç Aczī cihāna⁷¹²

⁷⁰⁰ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

⁷⁰¹ luṭf et: - HB1-521

⁷⁰² ki: - HB1-521

⁷⁰³ İyi: - HB1-521 / ḥamiyyetle HB1-521: sen ḥamiyyetle D

⁷⁰⁴ yazık: - HB1-521

⁷⁰⁵ Āh-ı enīnle ṭolmuşdu tenhā kūşeler: Eyvāh ile ṭoldu hücrā kūşeler HB1-521

⁷⁰⁶ Ṭābi^ç olarak herkes bir ḥırş-ı zamāna: Ṭābi^ç olup herkes keyf-i zamāna HB1-521

⁷⁰⁷ Başladı eyvāh niye ḳanlı bir boḡuşma: Ṭuracaḳ mı bu fezāda ḳasvetler HB1-521

⁷⁰⁸ Ḥırş-ı emelden nedir bu cezā insāna: Yetmez mi kim bunca cezā insāna HB1-521

⁷⁰⁹ ise: se HB1-521 / bu: - HB1-521

⁷¹⁰ Bī-çāre millet şıḡnır o Ḥāḳḳ-ı Yezdān'a: Millet yine şıḡnır Ḥāḳḳ-ı Yezdān'a HB1-521

⁷¹¹ Uzun günler āh ile geçmişdi şabırla: Bugünleri āhla geçdi şanma boş HB1-521

⁷¹² Elbet bir gün ki ṭoḡar ^ç Aczī cihāna: Bir gün ki var ṭoḡar ^ç Aczī cihāna HB1-521. Mısraın vezni bozuktur.

Yine bu ānda:

Semā^c ī⁷¹⁴

- 1 Amān yā Rab h̄ikmetleriñ yamandır
İnsān ʿ āciz saṭvetleriñ yamandır
Kimse bilmez nerden nere sırlarıñ
Ansız iner ʿudretleriñ yamandır

/129/

- 2 İnsānoĝlu bilmez dūnyā fendini
Boşa şalar dā'im hırşıñ bendini
Şöhret için yaķar kendi, kendini
Böyle olan şöhretleriñ yamandır

- 3 Bu fānide nice ʿafā dönüyor
Bu dönmeden nice ocaķ sönüyor
Nedāmete insān kendi ʿonuyor
Gizli yā Rab miḥnetleriñ yamandır

- 4 Bilir bilmez nice kişi şallanır
Şöhret āfet dile düşer dillenir
Düzme şeref bir gün ʿ Aczī yollanır
Bunda yā Rab ʿ illetleriñ yamandır

/130/

Köy Güzeli

Baĝlarda 18 Nīsān 1325/1 Mayıs 1909 ʒaraman

⁷¹³ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

⁷¹⁴ Semāi olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

[Yem]yeşil ormanlar arasında tab‘i bir manzaraya ve güzel bāğçeliklere mālîk İbrāla Köyü civārından geçiyordum. [Ba]ğçesinde sâf bir melek gibi çalışan genç bir dil-bere:

Koşma⁷¹⁵

1 Hâyât için emek verir çalışır
Yeşil kırlar zümrüd gibi bāğlarda
Yuva kurmuş yaylalarda tolaşır
Öz yurdunda havâ alır tağlarda⁷¹⁶

2 Köy dil-beri yaman olur işinde
Onuñ zevki yuvasında eşinde
Ġayreti var yurduñ toprak taşında
Emel vardır bunlar için çağlarda⁷¹⁷

3 Seyret ‘ Aczî yeşil vādî düzleri⁷¹⁸
Çalışıyor gelin ile kızları
Hâyât için dâ’im Ġayret hızları
Bir varlık ki dönüp turur tağlarda

/131/

-106-

Yıldız Sarāyı

‘ Aşk-ı Vaţanla

20 Nîsân 1325/3 Mayıs 1909 Karaman

Yıldız Sarāyı’nda mābeyn-i hümāyunundan tağılan gögsü şırmalı begler pāşā[larıñ]
encāmları...

⁷¹⁵ HB’nde şiirin “koşma” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB1-527

⁷¹⁶ yurdunda: yurdundan HB1-527

⁷¹⁷ bunlar: onlar HB1-527

⁷¹⁸ yeşil vādî: yamaç ile HB1-527

Dīvān⁷¹⁹

- 1 ‘ Aşk-ı vaṭanla çırpınır kuşlar lānelerinde
Hüzn-i vaṭanla ağlaşır millet ḥānelerinde⁷²⁰
- 2 Hiçlige maḥkūm edilmişdi ‘ izzet-i nefis eyvāh
‘ ĩş u ‘ işret kurenānıñ her dem yanelerinde⁷²¹
- 3 Nezd-i vālā-yı ekābirde vaṭan yanmış kime ne⁷²²
Millet kanıdır içdikleri peymānelerinde⁷²³
- 4 Yıkıl ey ‘ ifrīt sefāhat-i ‘ azmiñ üzerinden
Görsün zīrā herkes yañlılığı efsānelerinde⁷²⁴
- 5 Yā Rab bu nedir vaṭan iñlerken gülünür mü⁷²⁵
Bu kaygusuzluk olur insān çingānelerinde⁷²⁶
- 6 Bu gidişin böyle olur elbet sefil encāmı⁷²⁷
Baykuşlar öter baḫ böylece kāşānelerinde⁷²⁸

/132/

-107-

Çuyruklı Yıldız

Bütün Eşyā 6 Mayıs 1325/19 Mayıs 1909 Karaman

⁷¹⁹ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin aruz özelliklerini taşımamaktadır. Hece ölçüsü itibariyle şiir divan olarak değerlendirilmiştir.

⁷²⁰ ağlaşır: ağlaşıyor HB1-531

⁷²¹ ‘ ĩş u ‘ işret kurenānıñ her dem yanelerinde HB1-531: Zevḫ ü şafā var vūzerānıñ yanelerinde D

⁷²² Mısraın vezni bozuktur.

⁷²³ içdikleri: içdikleri hep HB1-532

⁷²⁴ Mısraın vezni bozuktur.

⁷²⁵ Mısraın vezni bozuktur.

⁷²⁶ olur: görünür HB1-532

⁷²⁷ Bu gidişin böyle olur elbet sefil encāmı: Böyle giderse şeytānda gülerdi ḥālimize HB1-532

⁷²⁸ Baykuşlar öter baḫ böylece kāşānelerinde: Baykuş ötecek elbet mu‘ azzam kāşānelerinde HB1-532

[Bu] gün seher vakti araman'ın Bozanda Kynde ormanlar arasında keklik
[a]vındayım. Byk bir uyruqlu yıldız oarken:

Sem⁷²⁹

- 1 İlh oudur ikmetin sırın
Fehimden 'acizdir btn ey⁷³⁰
Gizlidir y Rab minetin sırın⁷³¹
Ortaın yodur emrinde al⁷³²
- 2 Bir zerreyiz p-i Yezdn'ında
Ba eger her ey nezd-i Sbhn'ında⁷³³
Mstailsin unki fermnında
'Abe bir iin yodur ⁷³⁴
- 3 Y Rab bu varlı nr-ı Ceml'in
Ne'e veren hep udsi aylin⁷³⁵
Yo eder bir n ahr-i Cell'in
Dilerse birden edersin im
- 4 Kim bilir neler var ikmetinde
Degil sebepsiz hem minetinde⁷³⁶
Yaar her ey tek mhletinde
alim'sin y Rab 'afvin hveyd

⁷²⁹ Sem olarak belirtilen iir ilgili nazım eklinin zelliklerini tamamaktadır.

⁷³⁰ Fehimden: Derkden HB1-540

⁷³¹ minetin: nametin HB1-540

⁷³² Ortaın: erikin HB1-540

⁷³³ Ba eger: Sernign HB1-541. Mısram vezni bozuktur.

⁷³⁴ Mısram vezni bozuktur.

⁷³⁵ aylin: aylin HB1-541

⁷³⁶ hem: her / minetin: nimetin HB1-541

- 5 Her zerrelerde kudretin ‘ ayān
Rūh-ı kudsünle yaşar bu ekvān
Aḥkemü’l-ḥākim⁷³⁷ seniñ ey Yezdān⁷³⁸
Bilmeyenler hep kāfirdir her-cā⁷³⁹
- 6 ‘ Acziyā seyret sırr-ı vaḥdeti
Gör cümlesiñde dürlü vecdeti
İylige ma‘ tūf Ḥaḥḳ’ inñ ni‘ meti
Ḳādir Ḳayyūm hem Ḥālīḳ’ dır Mevlā

-108-

Küfrān-ı Ni‘ met

Ṭağlar Yamaçlar 9 Mayıs 1325/22 Mayıs 1909 Ḳaraman

Yine seḫer vaḳti Şeyḫler Köyü ormanlar arasında keklik avlarken:

Ḳoşma

- 1 Cümle ağaç ṭağlar ṭaşlar uyurken⁷⁴⁰
Seslendi ğarīb bir ḳuş seḫerde⁷⁴¹
Ormanlar hep sessiz baygın ṭururken
Seslendi ğarīb ḳuş tenhā seḫerde⁷⁴²

⁷³⁷ “Nūh Rabbine seslenip şöyle dedi: "Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemendendir. Senin va'din elbette gerçektir. Sen de **hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.**"” Hūd Suresi 11/45; “Allah, **hükmedenlerin en iyi hükmedeni** değil midir?” Tîn Suresi 95/8.

⁷³⁸ Aḥkemü’l-Ḥākim HB1-542: Aḥkem-i Ḥākim D

⁷³⁹ kāfirdir: ekferdir / her-cā: ḫayfā HB1-542

⁷⁴⁰ HB’nde bu dörtlük bulunmamakta ve şiir şu dörtlük ile başlamaktadır:

Derin uyḳudaydı ṭağlar yamaçlar
Baygındı ormanlar bütün ardıçlar
Diñlenirken bî-ḫoş yorğun ağaçlar
Seslendi ğarīb ḳuş tenhā seḫerde HB1-548

⁷⁴¹ Mısram vezni bozuktur.

⁷⁴² ḳuş tenhā HB1-458: bir ḳuş D

- 2 Ȧñ yeri ağarıp laşif sokerken⁷⁴³
Seğer yeli nāzlı nāzlı eserken⁷⁴⁴
Ħayāt alıp bütün eřyā emerken⁷⁴⁵
Seslendi ğarīb kuş tenhā seęerde⁷⁴⁶

/134/

- 3 İřtiyār kayalar sessiz řururdu⁷⁴⁷
Zemīn şalgın belki rü'ya görürdü⁷⁴⁸
Her eřyāya āb-ı Ħayāt yürürdü⁷⁴⁹
Seslendi ğarīb kuş tenhā seęerde⁷⁵⁰

- 4 Āfāk uyandı silkindi her eřyā⁷⁵¹
Bir yandan eserdi o bād-ı řabā
Bir şeyler söyledi bu kuş ' Acziyā
Seslendi ğarīb kuş tenhā seęerde⁷⁵²

/135/

-109-

Ħaramanođullarıñ Ħafāları

Sen De Ne Yapdın

12 Nīsān 1326/25 Nisan 1910 Ħaraman

Buĝün Ħaramanođullarıñ Türbesi'ndeki Ħaramanođullarıñ řafā[ları] öñünde:

Bunuñ tafřılātı Ħayāl⁷⁵³ Bāĝçesi isimli eşerimizdedir:

⁷⁴³ laşif: ne Ħoř HB1-548

⁷⁴⁴ Seğer yeli: Bād-ı nesīm HB1-548

⁷⁴⁵ Ħayāt alıp bütün eřyā emerken: Her eřyā Ħayātın şorup emerken HB1-548

⁷⁴⁶ kuş tenhā HB1-458: bir kuş D

⁷⁴⁷ sessiz: Ħāmūř HB1-549

⁷⁴⁸ şalgın: şalmış HB1-549

⁷⁴⁹ āb-ı Ħayāt HB1-549: āb u Ħayāt D

⁷⁵⁰ kuş tenhā HB1-459: bir kuş D

⁷⁵¹ Āfāk uyandı silkindi her eřyā: Hep āfāk uyandı silkindi eřyā HB1-549

⁷⁵² ğarīb: ilhāmıla / kuş tenhā HB1-459: bir kuş D

⁷⁵³ Kelime "Ħayāl" şeklinde yazılmıştır.

Destān

- 1 Çafā sen de bu    lemde ne yaptın⁷⁵⁴
 G ld n m  hiç neler alıp ne Őatdın⁷⁵⁵
 Gelip bunda uykuya naşıl yatdın⁷⁵⁶
 Ça yıl   ömür sürdün   aceb amān hey⁷⁵⁷
- 2 Bu dünyāda sen de neler işledin
 Neler yapıp neler geri bořladın⁷⁵⁸
 Bu    lemde sen de ne yaş yařladın⁷⁵⁹
 Şimdi seni ne yapmışdır zamān hey⁷⁶⁰
- 3 Yüksek sarāy ipek d şek iinde⁷⁶¹
 Haçlı hasız   amellerin peřinde⁷⁶²
 Çořduń nice bu d nyānın iřinde⁷⁶³
 Toğru hālin yoğsa Şimdi gümān hey⁷⁶⁴
- 4 Kimler bilir sen de güler kızardın⁷⁶⁵
 Emir verip nice işler bozardın⁷⁶⁶
 Belki oğur sen de yazı yazardın⁷⁶⁷
 Ne yapmışdır seni Şimdi cihān hey

⁷⁵⁴ Çafā sen de bu    lemde ne yaptın: Çafā ne aydın sen de ne yaptın HB1-557

⁷⁵⁵ G ld n m  hiç neler alıp ne Őatdın: G ld n oynadın ne aldın Őandın HB1-557

⁷⁵⁶ Gelip bunda uykuya nařıl yatdın: Eń Őoń bu yerde uykuya yatdın HB1-557

⁷⁵⁷ Çaç yıl   ömür sürdün   aceb amān hey: Çaç yıl yaşadın söyle amān hey HB1-557

⁷⁵⁸ yapıp: düşünüp / geri: - HB1-558

⁷⁵⁹ de: - HB1-558

⁷⁶⁰ Şimdi seni ne yapmışdır zamān hey: Şimdi ne yapmış seni   aceb zamān hey HB1-558

⁷⁶¹ sarāy ipek: sarāylar HB1-558

⁷⁶² Haçlı: Haçlı ya /   amellerin: emel HB1-558

⁷⁶³ nice bu: yorulduń HB1-558

⁷⁶⁴ hālin: bir işin / Şimdi: - HB1-558

⁷⁶⁵ Kimler: Kim HB1-558

⁷⁶⁶ Emir: Emirler HB1-558

⁷⁶⁷ Belki: Belki de / sen de: oğur HB1-558

- 5 ‘ Aczî der ki cihân ğaddâr diñlemez⁷⁶⁸
Pâdişâh da faķîr de bir añlamaz⁷⁶⁹
Kim var ‘ aceb bu ecelden iñlemez⁷⁷⁰
Ötesi pek ķaranlıķdır duman hey⁷⁷¹

/136/

-110-

Nefise Sulţân

Tenhâ Yatmışdır 12 Nîsân 1326/25 Nisan 1910 Ƙaraman

[Ne]fise Sulţân’ıñ Türbesi’nde, âfâķî bir ğün:

Destân

- 1 Derinlere tenhâ ğarîb yatmışdır⁷⁷²
Nâzik teni topraklara batmışdır⁷⁷³
Tâbütunu hangi eller atmışdır⁷⁷⁴
Baķıñ naşıl nâzlı beden erimiş
- 2 Fânî cihân yoķdur bunuñ emânî⁷⁷⁵
Cânlar alır toprak eder cânânî⁷⁷⁶
Toprak olmuş cevher taķan gerdânî⁷⁷⁷
Bir sulţândır nâzlı teni ürümüş⁷⁷⁸

514

⁷⁶⁸ ‘ Aczî der ki cihân ğaddâr diñlemez: ‘ Aczîyâ cihân ğaddâr diñlemez HB1-559

⁷⁶⁹ Pâdişâh da faķîr de bir añlamaz: Şâh da gedâ da birdir añlamaz HB1-559

⁷⁷⁰ Kim var ‘ aceb bu ecelden iñlemez: Kim var ki dost ecelden ‘ aceb iñlemez HB1-559

⁷⁷¹ Ötesi pek ķaranlıķdır duman hey: Ötesi mećhûl bir duman hey HB1-559

⁷⁷² yatmışdır: yatmışlar HB1-564

⁷⁷³ batmışdır: ķondurmuşlar HB1-564

⁷⁷⁴ Taćutunu hangi eller atmışdır: Üstüne bir tâbût bindirmişler HB1-564

⁷⁷⁵ Fânî cihân yoķdur bunuñ emânî: Fânîdir bu cihân gerçek fânî HB1-564

⁷⁷⁶ Cânlar alır toprak eder cânânî: Cevâhirler taķınan o gerdânı HB1-564

⁷⁷⁷ Toprak olmuş cevher taķan gerdânî: Yemiş ķadar toprak nerededir hani HB1-564 (Kelime HB’nde “ķâdâr” şeklinde yazılmıştır.)

⁷⁷⁸ Bir sulţândır nâzlı teni çürümüş: Hep dökülmüş baķıñ naşıl çürümüş HB1-564

- 3 Nāzlı nāzlı nice demler şalınmış⁷⁷⁹
Ġurūr ile nice söze alınmış⁷⁸⁰
Yanında çok cāriyeler bulunmuş
Şimdi işsiz bura nasıl yer imiş⁷⁸¹
- 4 Cevāhirden bilezikler taқdıđı
Sarāylardan şalınarak çıқdıđı⁷⁸²
Etrāflara āhū gibi baқdıđı⁷⁸³
Tombul bilek āhū gözler kurumuş⁷⁸⁴

- 5 Beyāz eller olmuş toprak dökülmüş⁷⁸⁵
Nāzlı dili şuşmuş geri çekilmiş
İşte ‘Aczī gelip bunda tıқılmış
Şu kemikler sulţānlardan biriymiş⁷⁸⁶

/137/

-111-

Şu İhtirāş

4 Hāzīrān 1326/17 Haziran 1910 Karaman

Bu tārīhde Karaman nüfus me‘mūryum. Ma‘ārif komisyonu a‘zā[sı] olarak Karaman Rüşdiye Mektebi Farsça hocalığı ‘ilāve-i me‘mūriyet üzerimdedir. Bugün mektebde Farsça imtiḥān günüdür. Karaman’a yeñi olarak gelen kā‘im-maқām Ḥamid Ḥayrī’de bu imtiḥānda ḥāzır. Çok ‘ayyā[ş] olan bu şahsıñ gösterdiği ıttirādsız ḥāller imtiḥān mūmeyyizleriniñ [...] şıқışmışdı. Bu adam Ferīd Pāşā’nıñ vāliligi sırasında 1318 sene[si] Hātūnsarāy Nāhiye müdiri iken Ḥicāz Demiryolu kurbān derilerinden hırsızlığı [...] ‘azl olunmuş Konya’dan firār etmişdi. Şimdi

⁷⁷⁹ Nāzlı nāzlı: Tefāḥürle HB1-565

⁷⁸⁰ Ġurūr ile nice söze alınmış: Ġurūrle her sözlere alınmış HB1-565

Āhū⁷⁸¹ Şimdi: Der mi / işsiz: şimdi HB1-565

⁷⁸² Sarāylardan: Şofalardan HB1-565

⁷⁸³ Etrāflara āhū gibi baқdıđı: Āhū gibi etrāflara baқdıđı HB1-565

⁷⁸⁴ Tombul bilek āhū gözler kurumuş: O gözleri pıñarları kurumuş HB1-565

⁷⁸⁵ Beyāz: Tombul HB1-565

⁷⁸⁶ Şu kemikler sulţānlardan biriymiş: Zamānında insānlardan biriymiş HB1-565

meşrūḫiyetde naşıl ol[duysa] Karaman'a kâ'i-makâm olarak geldi. Bunun mâzîsini bildiğim için [...] bu kinâyeli sözlerine karşı tahta başına gelen talebelerimden birine şu kıt[ay] irticâlen yazdırarak taḥlîl etdiriyordum:

Qıt' a

من آنم که پیشم همی دشمنست

تیغ تیزم بایشان دست منست⁷⁸⁷

کمند جانم شود از جور خود⁷⁸⁸

ازین بودم گاه یسارم ایمنست⁷⁸⁹

Bunun ma' nâsı şudur: Ben öyleyim ki ardımda düşman çoktur. Faḫaḫ onlara karşı elimde keskin kılıcım var. Ya' nî kalemim... Benim kendi cevrim cānımıñ kemendidir. Bunun için ba' zı kere şolum sağ olur. Ya' nî düşmanlara karşı icāb ederse şolumda sağ olur demektir.

/138/

516

-112-⁷⁹⁰

[Bu]nuñ üzerine bu muḫteriş adam sükūta ḫaldı. Bunun için diyorum ki:

Qalenderi⁷⁹¹

- 1 Şu iḫtirās bir belādır başlarda
Yılan gibi zehir şaçar işlerde
Böyle olan insān degil dirlikde
Çeker alır lezzet kıomaz aşlarda

⁷⁸⁷ HB1-569 Bایشان تیغ تیزم چنان دست منست: تیغ تیزم بایشان دست منست

⁷⁸⁸ HB1-569 کمند جان کدارم شود از جور قلیم: کمند جانم شود از جور خود

⁷⁸⁹ HB1-569 زآن حالت کاهی یسارم ایمنست: ازین بودم گاه یسارم ایمنست

⁷⁹⁰ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

⁷⁹¹ HB'de bu şekilde belirtilmesine rağmen söz konusu şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmekte olup şiir koşmadır.

2 Kimde varsa bu iħtirās ölmeli
Tām yerine alb-i selīm gelmeli
Dirlik dūzen yerlerini bulmalı
Ĥayāt, ma‘ nā dā‘im gezer ĥuřlarda

3 Ĥūysuzlula ‘ālem vīrān olmaz mı
Güller urur imenler de şolmaz mı
İyilikden insān yūzū gūlmez mi
İyilikle sūnbūl biter řařlarda

4 ‘Aczī sūyler alır ilhām gūllerden
unki řafā gelir iyi dillerden
Ĥa evirsin gūnlū fenā yollardan
Diler bunu yuvasında uşlar da

/139/

517

-113-⁷⁹²

Ciger-pāre

Evlād Bir Cān

8 Ĥazīrān 1326/21 Haziran 1910 Ĥaraman

Bu řārīħde ölen yedi yaşında bir ızım iin:

1 Evlād bir cān, cigeriñ anından⁷⁹³
albiñ gūlū, Tañrı emri dalları
Ayrılırsa ana baba yanından
şızlar ciger acı olur ĥālleri

⁷⁹² HB’nde şiir iin yer ayrılmasına rağmen şiire yer verilmemiştir. HB1-577

⁷⁹³ Mısraın vezni bozuktur.

2 Yavru gözden uzak gidip uçunca
Gönle elem kapıları açınca
Ümîd evi temelinden göçünce
Ağlar gönül göçer hayâl elleri

3 Olur böyle ba' zı kara yazılar
Uçar gider taze yavru kızular
Hayvânlarıñ bile kalbi şızılar
Kalbden göze gelir mâtem selleri

4 'Aczî der ki ölüm derdi çâresiz
Bu 'âlemde bir gönül yok... yarasız
Nesi vardır bu dünyânıñ karâsız
Kimler ister şolmuş görsün gülleri

/140/

-114-

Bî-ķaderiz

ķaderime 24 Temmüz 1326/6 Ağustos 1910 Ķaraman

İnsânlarda tâli' ve şâns denilen şey ĝarîb şafhalarda [dö]ner turur. Babalık Ğazetesi'nde ba' zı açık isim ba' zı nâm-ı müste' arla [yayınlanan] şi' irlerim Ķonya Vâlisi 'Ārifî Pâşâ'nıñ nazâr-ı diĝkatini çekmiş bir gün [...] şâhibi Mazhar Beg'den bu kim, diye şormuş, Mazhar Beg'de Ķaraman nüfûs [me'm]ürudur demiş: Bu târihde 'Ārifî Pâşâ teftiş için Ķaraman'a [...] Belediye dâ'iresinde yatıp kalkıyor. Bir şabâh hûşûsî olarak yanına çağırıyor. Vardım tenhâ olarak konuşmalar arasında [...] Ķaramanoğullarına intikâl etdi.

Benim bu hûşûşda bir eşer yazmakta olduğumu işittigini ve kendisiniñ [târîh] encümen a' zâsı olduğunu söyleyerek benim bu çalışmamdan sitâyişle bahş [et]di.

Bu hûşûşda ki sitâyişkâr mektûpları hâlâ nezdindedir. [Bu]ndan sonra söz şi' r mes' elesine intikâl ederek hâzırda olan şi' irimden biriniñ [o]ķunmasını söyledi.

Teşâdüf ceb defterinden bunu kendisine okudum:

- 1 Felek-zedeyiz ne yaman bî-ķaderiz⁷⁹⁴
Ĥāne ber-düş-1 belāyız der-be-deriz
- 2 Melce´imiz bayķuş gibi vîrānedir
Ülfetimiz yok kimseyle pür-kederiz⁷⁹⁵
- 3 Sîretimiz ġam şüret insān ise de
Ĥilķatimiz bu, böyle geldik, gideriz
- 4 Her nerde bulunsam cāy-1 felāķım yok
Ġam için yapılmış ġüyā bir hederiz⁷⁹⁶
- 5 İsmim ´ Aczî böyle dedi ĥāķān-1 ´ aşķ
Ĥüsn-i rızā kapısında bir siperiz⁷⁹⁷

/141/

-115-⁷⁹⁸

Keklik Öter

Ermenek Yolunda

4 Ağustos 1326/17 Ağustos 1910 Toros Tağları

Bu târîĥde Ermenek yolunda Yellibel Yaylası´nı aşarken:

Ķořma

- 1 Keklik öter sesi gelir derinde
Ġarîb gönle neş´e şunar dilleri
Lāle açmış sünbül açmış yerinde
Neden ġarîb bilmem Türkmen elleri

⁷⁹⁴ Felek-zedeyiz HB1-586: Felekzeyiz D

⁷⁹⁵ kimseyle HB1-586: kimse ile D

⁷⁹⁶ yapılmış ġüyā: ġüyā yapılmış HB1-587

⁷⁹⁷ rızā: ülfet HB1-587

⁷⁹⁸ HB´nde bu şiire yer verilmemiştir.

2 Bir cennettir bahārı var yazı var
Yaylasında ʈurnası var ʈazı var
Tām endāmlı gelini var ʈızı var
Bir cennettir yeşil Türkmen elleri

3 Baʈanı yok kimse bilmez hālını
Vefā ile uzatan yok elini
Kendi arar kendi bulur yolunu
Baʈımsızdır yazıʈ Türkmen elleri

4 Neş'e yeri faʈaʈ neden elem var
Söyleyecek her yönde çok kelām var
Söyleyemez dili ʈutuk, ʈalem var
Zebūn ʈalma yazıʈ Türkmen elleri

5 'Aczī söyler yurt iliniñ ʈağından
İlhām alır mor sünbüllü bāğından
İyi bir gün bekler dünyā ʈağından
Baʈımsızdır yazıʈ Türkmen elleri

/142/

-116-⁷⁹⁹

Görmeli Köprüsü

Ey Vaʈanım

5 Ağustos 1326/18 Ağustos 1910 Ermenek Yolunda

[E]rmenek yolunda Görmeli Köprüsü başında:

⁷⁹⁹ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

- 1 Ğarīb vaṭan ṭuraġiñ çoĝ ezeldir
Öksüz gibi neden ḥayrān ṭurursuñ
Ṭaġiñ ṭaşıñ laṭif seyrān güzeldir
Manzarañla rūḥa seyrān verirsuñ
- 2 Ḥaĝ yaratmış her yanlarıñ düzgündür
Baĝımıñ yoĝ bundan ḥāliñ üzgündür
Cāhil elde ormanlarıñ bozgundur
‘ Aceb neden böyle velhān ṭurursuñ
- 3 Oymaĝ oymaĝ pıñarlarıñ serilmiş
Bu şirīnlik saña Ḥaĝ’dan verilmiş
Her yanlarıñ ezel şevĝle dirilmiş
Ḥāl diliñle bize iz‘ān verirsin
- 4 İş başımız gelip seni gördü mü
Ḥāleriñden bir gün olsun şordu mu
Çoĝ yarañ var kimse gelip şardı mı
Böyle iken niye dermān verirsuñ
- 5 ‘ Aczī ṭurmaz gezer yurduñ ṭaĝını
Arar eski atalarıñ çaĝını
Özler bulur yaylasını bāĝını
Ğarīb gönle ḥālā im‘ān verirsuñ

Ṭaşeli

Ermenek'teyim

13 Ağustos 1326/26 Ağustos 1910 Ermenek

- 1 Ṭalğalanma deli gönül tek yürü
Ḥoş yayladır Ermenek bu Ṭaşeli
Çok eğlenme gönül sen de pek yürü
Ḥoş yayladır Ermenek bu Ṭaşeli

- 2 Şolmaz lâle nergisi hem bu ilin⁸⁰⁰
Bülbül öter sultânı var her gülün
Bir daha belki uğramaz bu yoluñ⁸⁰¹
Ermenek bu hoş yayladır Ṭaşeli

- 3 Dilde derler bu beldeye Ṭaşeli
İçini gör âhû gözlü kaç eli
Hem âhûlar yatağının baş eli
Ermenek bu hoş yayladır Ṭaşeli

- 4 ʿ Aşk nişanı var bāğçesi bāğında
Kumru öter yaylasında tağında
Birer âhû dil-berleri çağında⁸⁰²
Ḥoş yayladır Ermenek bu Ṭaşeli

⁸⁰⁰ nergisi hem: hem nergisi HB1-635

⁸⁰¹ Bir daha belki uğramaz bu yoluñ: Belki düşmez bu illere yoluñ HB1-635

⁸⁰² Birer âhû: Raʿ nâ olur HB1-636

- 5 Blbl gibi nağme çeker gzeli
Temeli ‘aşk kurulmuşdur ezeli
Yeşil trur şolmaz aşlā gazeli
Hoş yayladır Ermenek bu Taşeli
- 6 Hyrān ‘Aczī bu beldeye hyrāndır
Trk otağı tārīh yeri ‘ayāndır⁸⁰³
Zmrd diyār her yanları seyrāndır
Hoş yayladır Ermenek bu Taşeli

/144/

-118-⁸⁰⁴

Barçın Yayla
16 Ağustos 1326/29 Ağustos 1910 Ermenek
[‘A]şiretler arası, Karacaoğlan’ın izinde:

- 1 Barçın Yayla yaylalarıñ başısıñ
‘Anber toprağ imenleriñ kīmyā mı
Tağlar başı sen bir hmā kuşusuñ
Trađıñ hoş ismiñ zmrd ‘anķā mı
- 2 iekleriñ saña zīnet veriyor
Seyrānlarıñ Trkmen kıızı sryor
imenleriñ kudret eli seriyor
Bu hāl saña ‘aceb luţf-ı Mevlā mı

⁸⁰³ HB’nde bu mısra ile alttaki mısra ile yer değiştirmiştir. HB1-636

⁸⁰⁴ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

3 Medhiñ için kuşlar destān okuyor
Dil-berleriñ halı kilim tokuyor
Her yanlarıñ misk ü ‘ anber koğuyor
Nāzlı yeliñ rūḥa esen simyā mı

4 Bir ‘ Aczī’yim yayla yayla gezerim
Her birinden nice ilhām sezerim
Şīrīn yurduñ ḥāllerinden yazarım
Yeñer ise bunlar yeñer sevdāmı

/145/

-119-⁸⁰⁵

Çaplan Dere

Çazancı Yaylası 19 Ağustos 1326/1 Eylül 1910 Gülnār Ḥudūdu

Çaramanoğullarıñ baringāhı şatoları arasındayım...

1 Çaplan Dere neler gördüñ amān hey
Naşıl şahne olduñ ‘ acceb çağlara
Ne yapmışdır o demleriñ zamān hey
Sermiş felek bir çok ‘ ibret taşlara

2 Kimi sultān kimi begdir oturmuş
Yanlarında nice emel getirmiş
Fānī günler gelip yere batırmış
Yār olmamış dünyā bunca beglere

3 Şöhret için şeref için şān için
Hırşa düşüp çabalayan cān için
Fānī demde dipsiz kuru şān için
Zīnet verir şeytān böyle taşlara

⁸⁰⁵ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

- 4 Korku ile hırşlar ile emekler
Boşa gitmiş nice nice dilekler
Yorulmuş hem kırılmışdır bilekler
‘İbret ‘Aczî bunlar kalan şağlara

/146/

-120-⁸⁰⁶

Cihānîñ Hālleri

[M]uṭ Tağları

26 Ağustos 1326/8 Eylül 1910

Eski İzler

Bu târiḥde Karaman’a iniyorum:

Çoşma

- 1 Yılma şaḫın deli gönül elemden
Böyle olur bu cihānîñ hālleri
Ne var ise gelir ezel kaleminden
Açık çünkü Hâḫ emriniñ yolları
- 2 Sürür, miḥnet, insân için tolaşır
İnsânlar hep bunlar ile şavaşır
Ġamsız sürür, yine ğama tolaşır
Gülistānda seyret, naşıl gülleri
- 3 Zevāl kemāl birbiriniñ eşidir
Miḥnetlere alışan er kişidir
Elemler hep, sürürleriñ başıdır
Bilmek gerek bu incecik dilleri

⁸⁰⁶ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

- 4 Şapmaz ‘ Aczī bu yol böyle gidecek
Her şey hükümün böyle icrā edecek
Hüküm tursa seni kimler görecek
Tek sürürlar geçmez cihān yelleri

/147/

-121-

Erermiş

14 Teşrîn-i Şânî1326⁸⁰⁷/ 27 Kasım 1910 Karaman

‘ Ârifi Pâşâ tarafından Alaşağ Nâhiyesi Müdürligi’ne ta‘ yîn edildi[gim] Karaman’ın
bir nâhiyesi olan buraya gitmek üzere Karaman’dan ayrılıyor[um]:

Koşma

- 1 Gönül atı şâhlanarak eşerse
Menziline tez ulaşır erermiş
Nişân iyi hedefine düşerse
Ok hedefe varır togru girermiş
- 2 Gönül degil işi zamân eder ta‘ yîn⁸⁰⁸
Almaz avın izinsiz hîç bir şâhîn
Ne derler inanma hem şol bir kâhîn⁸⁰⁹
El ğayrınıñ işin tezce bozarmış
- 3 Gelmeyince vaqti açmaz bir ezhâr
Her şey’iñ bir vaqti vardır olur izhâr⁸¹⁰
Yeter ‘ Aczī, tek bulunsun bir ikrâr
Çalışanlar murâdına erermiş⁸¹¹

526

⁸⁰⁷ HB’nde yılın 1326 olduğu belirtilmiştir.

⁸⁰⁸ Mısraın vezni bozuktur.

⁸⁰⁹ derler: derlerse HB1-646

⁸¹⁰ vardır var ki HB1-646. Mısraın vezni bozuktur.

⁸¹¹ Çalışanlar: Sa‘y edenler HB1-646

ağlar

[A]laağ Āfākında:

27 Teřrīn-i Őānī 1326/10 Aralık 1910

Bugūn Karaman'dan hareketle ikinci gūn ya' nī 29 Teřrīn-i Őānī 1326'ıncı [...] nāhiye merkezi Bādemli'ye geldik. Hūkūmet dā'iresine bitiřik mūdirlere [mařř]ūř eve yerleřdik: Őabāh bađıyordum. Yūksek ađlar [...] ayalıklar yeřil ormanlı dereler uzanıp gidiyor. abi' atımıñ [o] hořlandığı bir manzara fađat o hūcrā sessiz bir mıntıka [...] hāıra olarak ulū' āt budur:

oşma

- 1 Őīrīn, řīrīn kıvranıyor ağları
Oyma, oyma hayāt iin serilmiş
Dūrlū uřla neř'elenmiř bāđları
İnsān gūcū her dereler dirilmiř
- 2 Ser-best hayāt ormanlarıñ dalında
Dūrlū iek yamacında belinde
uşlar ōter, yer yer kendi hālinde
Gōñūl iin hořa seyrān verilmiř
- 3 Pıñarları nāzlı, nāzlı aıyor
Her derede būlbūlleri řaıyor
Bu hayāta udret eli bağıyor
o alanmiş bu zemīnler urulmuş

⁸¹² HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

- 4 Çok izler var gelmiş geçmiş ‘ayandır
Eşerleri kalmış ğarīb yamandır
Düşünürseñ ‘Aczī işler gümāndır
Bir cihāndır işte böyle kurulmuş

/149/

-123-

İz Yeri

Köylüler

21 Mart 1327/3 Nīsān 1911 Alaṭağ

Dülgerler Köyü dere beginiñ meşhūr kâdī ‘Abdu’r-Raḥman Pāşā’yı aḳse[...] giderken yolda çevirip öldürdüğü ve mālını yağmā etdiği aḳ ka[...] önünde diyorum ki:

Destān

- 1 Bu dünyādır güvenilmez fendine
Bel verip de bağlanılmaz kendine
Düşer işiñ çāre yoḳdur bendine
‘İbret yeri tağlar taşlar iz yeri

- 2 Ulu çamlar bitmiş vaḳ‘a yerinde
Neler olmuş baḳsañ tağlar serinde⁸¹³
Yıllar geçmiş kalmışlar hep derinde
Nice kanlar aḳmış belli düz yeri⁸¹⁴

528

⁸¹³ baḳsañ: gönül HB1-660

⁸¹⁴ Nice kanlar aḳmış belli düz yeri: Seyret yine bir çok târiḥ söz yeri HB1-660

3 Ne acılar fırlamışdır fezāya⁸¹⁵
Çok feryādlar çekilmişdir semāya⁸¹⁶
Bağmaz mısıñ mağmūm turur havāya
Bir şey bilmez şanma şağın boz yeri

4 Nice ʿāşık, nice maʿ şūk tolaşmış
Nice zālīm nice mazlūm şavaşmış
Kayalara hayālleri bulaşmış
Tağlar taşlar hep fiğandır sāz yeri

5 Neredesiñ ʿ Aczī yine neyiñ var
Her küşeden bir his çeker ğamiñ var⁸¹⁷
Amān dünyā seniñ yaman demiñ var
İşâretli güney yeri kuz yeri

/150/

-124-

Ey Kuzğun

Fırka ve Şandālye Ğavğası

18 Nīsān 1327/1 Mayıs 1911 Alataş

[Bu] târihde İttihād-ı Terağkî fırkasına karşı mebʿ ūşān meclisinde şeyhler ve hocalardan [yeñi] bir fırka türüyor. “İʿtilāf Fırkası” meclisde toğad yumruğ birbirine [vu]ruyorlar. Bu sene seçim çok çarışık... Bunuñ için diyorum ki:

⁸¹⁵ HB’nde bu dörtlükten önce şu kısım yer almaktadır:

Bu tağlar bağ nice insān aşırmiş
Kimi hāndır kimi vezir geçirmiş
Her birine pınarından içirmiş
Nice kanlar akmış belli düz yeri HB1-660

⁸¹⁶ feryādlar: ğalğale HB1-661

⁸¹⁷ çeker: gelir HB1-661

Dīvān⁸¹⁸

- 1 Ey kuzgun kurūn-ı vusṭādan mı gelirsin
Tezvīrle ṭanbūr u ḥayfādan mı gelirsin⁸¹⁹
- 2 Puf demeye dudak lāzımdır ey şeyḥ-zāde
Güneşi söndürmeye fezādan mı gelirsin⁸²⁰
- 3 Bī-çāre olan bed-bīne verirmiş fırsat
Fırşatı fırsat diye imḥādan mı gelirsin⁸²¹
- 4 Fikriñe yār olmaz vaqt-i münevver bu
Yoksa sen tarz-ı cedīd imlādan mı gelirsin⁸²²
- 5 Şokduran biziz hep kendimizi biñ eyvāh
‘İfrīt gibi semt-i ef’ādan mı gelirsin
- 6 Olma maḥzūn ey gönül gülerek fikret sen
Söyle ki ey şeyḥ dem-i ferdādan mı gelirsin⁸²³
- 7 Kim veriyor ağızına bu ciddi hezeli
Yoksa sen semt-i Mesīḥā’dan mı gelirsin
- 8 Bir kere düşün emeliñ nerde ey şofta
Fikir et şavāb ya ḥaṭādan⁸²⁴ mı gelirsin

⁸¹⁸ HB’nde şiirin “dīvān” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB1-676. Dīvān’da şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, nazımdır.

⁸¹⁹ u: - HB1-676

⁸²⁰ Mısraın vezni bozuktur. Ayrıca bu beyitten sonra HB’nde şu beyit yer almaktadır:

Dinleyecek kulağ var mı bu lağ lağın

Cemrede leylek gibi havādan mı gelirsin HB1-676

⁸²¹ Mısraın vezni bozuktur.

⁸²² Mısraın vezni bozuktur.

⁸²³ Mısraın vezni bozuktur.

⁸²⁴ Kelime “ḥaṭā” şeklinde yazılmıştır.

- 9 Kõnduđuñ ābādeyi vīrāne mi ađdīñ
Bayuđ gibi  aceb Kerbelā' dan mı gelirsīñ⁸²⁵

/151/

-125-⁸²⁶

ağ Bağları

Efkār-ı Ğurbet

27 Nīsān 1326/10 Mayıs 1910 Alaağ

Alaağ Nāhiyesi yüksek ağlar ve dürlü ormanlarıyla Anadolu'nun bir İsvire'sidir.

Baımsızlık yüzünden köylü ve yörüklerin tah[tı] altında periřāndır. Hükümet

konāđınınn üstünde ayalıkların başındayım:

Semā^c ī⁸²⁷

- 1 Şimdi bize mnis oldu ağ başı
Ormanlardan hısler gelir yār gibi
Hayāt iin vardır dürlü ağ başı
Oldu bize Şimdi ağlar řār gibi
- 2 Her yerlerinn ayrı ayrı hyu var
Her oyakda aan nāzlı Şuyu var
Dil-berininn servi gibi boyu var
Yanaqları elma hem de nār gibi
- 3 Nerde olsa gönül urmaz eser hey
Gün gedike kebāb olur pişer hey
Zamān gelir bu ağlardan aşar hey
Gönle bunda büyük dersler var gibi

⁸²⁵ Mısraın vezni bozuktur.

⁸²⁶ HB'nde bu Şiire yer verilmemiştir.

⁸²⁷ Şiirin semāi olduğu belirtilmiş; fakat Şiir, semāi nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle Şiir, koşmadır.

- 4 ‘Aczī söyler uzak, uzak ellerden
Tuyğu alır esen nāzlı yellerden
Eglen gönül aşır geldiñ bellerden
Geniş kafes görünüş de dar gibi

/152/

-126-

Kız Pınarı

[P]ınar Alaşağ'ın Otluk Yaylası'ndadır. Bir hırsız ta'kıbi için [bu] tārīhde yolum bu yaylaya uğradı. Öyle lāhūtī bir yayladır ki [...] gördüm. Bu pınar 18 yaşında bākir bir 'aşiret kızının burada [ca]navarca öldürülmesi üzerine yapılmıştır. Kızın mezarı da yābānī güllerle [...] sağ tarafındadır. Bunuñ çok hazin tafşilātını (4) dört çiltlik [Hayā]l Bāğçesi adını taşıyan eşerimizden arayıñız:

Destān⁸²⁸

- 1 Kız Pınarı tırmaz melül aķarsıñ
Nedir aşıñ bilmem nerden çıkarsıñ
Çifte beñli çok güzele bakarsıñ⁸²⁹
Āyna gibi bu hāl belli gölüñden
- 2 ‘Āşık gibi tırmaz gözüñ çağlıyor
Hāliñ bilen öz yürekden ağlıyor
Kayalarıñ garīb mātem bağıyor
Gördüm seni geçemedim yoluñdan
- 3 Hāliñden bir haber ver de geçeyim
Nāzlı aķan şularıñdan içeyim⁸³⁰
Yābāncı bir yolcuyum ben göçeyim
Çok yāsıñ var belli pınar hāliñden

532

⁸²⁸ HB'nde şiirin “destān” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB1-692

⁸²⁹ güzele: dil-bere HB1-692

⁸³⁰ şularıñdan: suyuñdan bir HB1-693

- 4 Neler gördüñ pınar ‘ aceb burada⁸³¹
Parçalanmış bir kızu var şurada⁸³²
Tāze Fidān ermemiştir murāda
Naşıl acı tıyduñ söyle diliñden⁸³³

/153/

- 5 Vaşşī izler pınar burdan geçti mi?⁸³⁴
Mercān tudağ dil-ber senden içti mi⁸³⁵
Oba kıonup kervānlarıñ göçtü mü
Nice dil-ber izi geçmiş yoluñdan⁸³⁶

- 6 Çeke çeke felek yolum getirdi⁸³⁷
Bu hayāliñ⁸³⁸ beni özden bitirdi
Genç Fidān’ı yanına kim yatırdı
Gördüm seni aşıyorum beliñden⁸³⁹

- 7 Etrāfiñda dürlü kıuşlar ötüşür
Çiçekleriñ talğalanır öpüşür
Bu şoħbetiñ pınar baña yetişir⁸⁴⁰
Bir ‘ Aczī’yim nişāndır şu çalıñdan

⁸³¹ pınar: pınar HB1-693

⁸³² kızu var: kızucukHB1-693

⁸³³ acı: figān HB1-693. Ayrıca HB’nde bu dürtlükten sonra şu dürtlük yer almaktadır:

Otluğ yaylasında ne hoş yeriñ var

Çağlağıñdan belli āh u zāriñ var

Tenhālarda kıalmış ğarīb sırrıñ var

Bir kıaber ver bunda şolan gülüñden HB1-693

⁸³⁴ pınar: pınar HB1-693

⁸³⁵ tudağ: dudağ HB1-693

⁸³⁶ geçmiş: sezdim HB1-693

⁸³⁷ felek yolum: yolum felek HB1-694

⁸³⁸ Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

⁸³⁹ Gördüm seni: Ben de geldim HB1-694

⁸⁴⁰ pınar HB1-694: pıña D (Kelime eksik yazılmıştır.)

O ānda ḥayālîmîden⁸⁴¹ geçen ęarīb ḥîs ve gōlgelere gōre gūyā mezārdan cevāb geliyordu.

Destān⁸⁴²

- 1 Dil-ber Fidān devesini gūderdi
Şabāḥ erken gelir akşam giderdi⁸⁴³
On sekiz yaşımda aya beñzerdi⁸⁴⁴
Diñle benden bu fięānlı haberi⁸⁴⁵
- 2 Tenhā bir gūn Fidān burda tırmuşdur
Vaḥşî ‘Arap gelip bir yol şormuşdur
Bī-çāre kız yolu ḥaber vermişdir
‘Arap gidip, dōndū geldi geri⁸⁴⁶
- 3 Kāra zālim şaldırdı āḥ kuzuya⁸⁴⁷
Kāçdı Fidān gōrdūęūñ şu yazıya⁸⁴⁸
Beñzer idi ‘Arap, siyāḥ taziya
Kova kova tōlaşdırdı her yeri
- 4 Çoğ uğraşdı, Fidān imdād gelmedi
Bī-ārede dermān tākāt kalmadı⁸⁴⁹
‘Arab’ıñ ḥırşına teslīm olmadı
Bir ḥanerle tōpraęa verdi seri⁸⁵⁰

/154/

⁸⁴¹ Kelime “ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁴² HB’nde şiirin “destān” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB1-695

⁸⁴³ erken: erden HB1-695

⁸⁴⁴ On sekiz yaşımda: On sekizdi yaşı HB1-695

⁸⁴⁵ bu fięānlı:mā-cerāyı / ḥaberi: al ḥaberi HB1-695

⁸⁴⁶ dōndū: dōndū yine HB1-695

⁸⁴⁷ āḥ HB1-695: - D

⁸⁴⁸ gōrdūęūñ şu: şu gōrdūęūñ HB1-695

⁸⁴⁹ Bī-ārede: Uğraşmadan HB1-696

⁸⁵⁰ Bir ḥanerle: Şoñ bir ḥanerle HB1-696

- 5 Yıkıldı nâzlı Fidân göçdü yere
İñledi başdan başa ıssız dere⁸⁵¹
Açıldı o zamân kalbimden bere⁸⁵²
Ağlar aķarım o zamāndan beri
- 6 Kuşlar sesin kesip yasa girdiler
Rüzgārlar anasına haber verdiler⁸⁵³
Şu ormanlar bu acıyı gördüler⁸⁵⁴
Düşün yolcu bunda kōpan āh zārī⁸⁵⁵

- 7 Şolgun güle hırşın yaptı bu zālim
O günden beri yasdayım yaman hālīm
Girdi k̄ara topraġa ebr u hilālīm
Bir nişān yaptırdı beni pederi⁸⁵⁶

/155/

- 8 Hālā sersem bilmem naşıl aķarım
Gelen geçene ʿ ibretle baķarım⁸⁵⁷
Yeriñ gözünden yaş gibi çıkarım⁸⁵⁸
Nice demdir çekirim bu kederi⁸⁵⁹

⁸⁵¹ ıssız: bu ıssız HB1-696

⁸⁵² kalbimden: kalbimde HB1-696

⁸⁵³ Mısram vezni bozuktur.

⁸⁵⁴ Şu ormanlar bu acıyı gördüler: Şu ağaçlar bu işi hep gördüler HB1-696

⁸⁵⁵ Düşün yolcu bunda kōpan āh zārī: Düşün ġayrı dönen bunda āh u zārī HB1-696

⁸⁵⁶ beni: beni böyle HB1-697

⁸⁵⁷ geçene: geçenlere / ʿ ibretle: hep ʿ ibretle HB1-697

⁸⁵⁸ yaş: bir yaş HB1-697

⁸⁵⁹ demdir: zamāndır HB1-697

- 9 İsmiñ ‘Aczî’dir ey yolcu añladım
Hayālînden gelen hissi diñledim⁸⁶⁰
İçimden bir kat daha ben iñledim
Hâtırında kıalsın hâlim eseri⁸⁶¹

-128-

Taglar Sûslenmiş

Bahâr ve Taglar

13 Mayıs 1327/26 Mayıs 1911 Alağ

Buradan yolumuza devâmla şâyân-ı hayret yayladan ayrılırken:

Koşma

- 1 Gelin gibi yine taglar sûslenmiş
Kuşlar açmış nâzlı şakrak dilini
Her ağaçlar şeb-nem ile ıñlanmış⁸⁶²
Elvân elvân açmış penbe gülünü

- 2 Yeşil bir tül giymiş cümle meşeler
Koğuların şalıvermiş menekşeler⁸⁶³
Seher yeli uğrağı her kûşeler
Açmış dosta toğru giden yolunu⁸⁶⁴

/156/

- 3 Şifalandı sînemdeki yaralar
Neş’e verdi yeşil zümrüd dereleri⁸⁶⁵
Taglar giymiş yine al renk hâreler
Sermiş kudret semâhatli elini

⁸⁶⁰ Kelime “Hayâl” şeklinde yazılmıştır.

hissi: tıyğuyu HB1-697

⁸⁶¹ hâlim: hâlimiñ bu HB1-697

⁸⁶² ağaçlar: dereler HB1-703

⁸⁶³ Mısraın vezni bozuktur.

⁸⁶⁴ giden: gider HB1-703

⁸⁶⁵ zümrüd: yeşil HB1-703

4 Ƨalgın hayrān⁸⁶⁶ turur yüksek kayalar⁸⁶⁷
Şenlenmiş hep işsiz kalan yuvalar
Yaylalara sıralanmış obalar
Her çiçekler açmış kendi gülünü⁸⁶⁸

5 Ana yurduñ her yanları güzeldir
Bu güzellik tā ezelden ezeldir
Türk iklimi zāti dilde meşeldir
‘Aczī söyler öz yürekden ilini

-129-

Ağa Yaylası

14 Mayıs 1327/27 Mayıs 1911 Alağag⁸⁶⁹

Bu yayla çok şirin bir yayladır. Geniş bir çayırılık yemyeşil düz ve yüksek bir vādī. Muhtelif yerler de küçüklü büyüklü ehrāmī kayalar yek-pāre... Etrāf, yeşil çam ve lādīn ormanlarıyla süslüdür. Bunuñ için diyorum ki:

Semā‘ī⁸⁷⁰

1 Ağa yayla, çayır çimen yatağıñ
Elvān çiçek ile süslü turağıñ⁸⁷¹
Gürbüz dil-ber ile tolu otağıñ⁸⁷²
Bu kıdrete ben hayrānım ezelden⁸⁷³

⁸⁶⁶ Kelime “hayrān” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁶⁷ hayrān: talgın HB1-703

⁸⁶⁸ Her çiçekler açmış kendi gülünü: Çağlağ şular taldurmuşdur gülünü HB1-703

⁸⁶⁹ HB’nde günün cumartesi şabāh olduğı bilgisine yer verilmiştir. HB-705

⁸⁷⁰ HB’nde şiiirin “tāgī” olduğı bilgisi verilmiştir. HB1-716. Şiiirin semāī olduğı belirtilmiş; fakat şiiir, semāī nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiiir, koşmadır.

⁸⁷¹ çiçek ile: çiçekle / süslü: süslü nāzlı HB1-716

⁸⁷² tolu: tolmuş HB1-716

⁸⁷³ ezelden: hayrān giderim HB-717

- 2 Sarı çiğdem penbe gülün açılmış⁸⁷⁴
Çimenler de güzelerin seçilmiş
Yeşil tonun kudret ile biçilmiş⁸⁷⁵
Bu kudrete ben hayranım ezelden⁸⁷⁶
- 3 Turnalar öter yaylıyor kazların
Ser-best gezer gelinlerin kızlarını
Çoşmuş pınar akar nazlı gözlerin⁸⁷⁷
Bu kudrete ben hayranım ezelden⁸⁷⁸
- 4 Kumru öter bülbüllerin çoşmuştur
Bu illerden çok şahinler uçmuştur⁸⁷⁹
İzleri var nice ceylan geçmiştir
Bu kudrete ben hayranım⁸⁸⁰ ezelden⁸⁸¹
- 5 İsmim ' Aczî bir gecegi geçirdim⁸⁸²
Bir avcıyım koldan şahin uçurdum⁸⁸³
Yanık gönle soğuk şuyun içirdim
Bu kudrete ben hayranım⁸⁸⁴ ezelden⁸⁸⁵

⁸⁷⁴ gülün: güllerin HB-717

⁸⁷⁵ Yeşil tonun kudret ile biçilmiş: Oymakların hep kudret eliyle biçilmiş HB-717

⁸⁷⁶ ezelden: hayran giderim HB-717

⁸⁷⁷ Çoşmuş pınar akar nazlı gözlerin: Pınarların çoşmuş akar gözlerin HB1-717

⁸⁷⁸ ezelden: hayran giderim HB-717

⁸⁷⁹ Bu illerden çok şahinler uçmuştur: Belli bu ilden çok şahinler de uçmuştur HB1-717

⁸⁸⁰ Kelime "hayran" şeklinde yazılmıştır.

⁸⁸¹ ezelden: hayran giderim HB-717

⁸⁸² İsmim ' Aczî bir gecegi geçirdim: Bir ' Aczî'yim sen de bir gece geçirdim HB1-717

⁸⁸³ şahin: nice şahin HB1-717

⁸⁸⁴ Kelime "hayran" şeklinde yazılmıştır.

⁸⁸⁵ ezelden: hayran giderim HB-717

Yayla Güzeli

Çandevir Yaylası

13 Eylül 1327/26 Eylül 1911 Alaçağ

[...] ‘aşiretlerinden olup yaz mevsimi Alaçağ Nâhiyesi’niñ muhtelif yerlerine [...] gelen bir çok kabîle ‘aşiretler vardır. Bunlardan cılız uşakları [...] hayırsız ve şakî dört kardaş nâhiye halkınıñ öküz inek [gi]bi hayvânlarını çalar başka semtlere aşırırlar. Bu târîhde bunlarıñ bulunduğları Çandevir Yaylası’na başkın yapıyordum. Bunlarıñ kız kardeşi [yayla] güzeli sulţân için:

Çoşma⁸⁸⁶

1 Çandevir Yaylası’nda bir güzel gördüm âh⁸⁸⁷

Naşıl vaşfedeyim gönül hayrândır hayrân⁸⁸⁸

Bir ‘aşiret kıızıdır aşlını şordum âh⁸⁸⁹

Ĥürî desem degil insândır insân⁸⁹⁰

2 Dilimle ta‘ rife aşlâ tâkat bulamam⁸⁹¹

Noşşan söylerim belki maħcüb olamam⁸⁹²

Mişli az var mı böyle bir güzel bilemem⁸⁹³

Tek servilerden tâze bir fidândır fidân⁸⁹⁴

⁸⁸⁶ HB’nde şiirin “divân” olduğı bilgisi yer almaktadır. HB1-731. Bu bilginin aksine şiir koşmadır.

⁸⁸⁷ Çandevir Yaylası’nda bir güzel gördüm âh: Çandevir Yaylası’nda nâzlı bir güzel gördüm HB1-731

⁸⁸⁸ edeyim: edem sevdâlı HB1-731. Kelime “hayrân” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁸⁹ Bir ‘aşiret kıızıdır aşlını şordum âh: Bir yörük kıızı tâze bir gonca aşlına erdim HB1-731

⁸⁹⁰ Ĥürî desem degil insândır insân: Ĥürîdir desem degil bilirim insândır insân HB1-731. Mısraın vezni bozuktur.

⁸⁹¹ Dilimle ta‘ rife aşlâ tâkat bulamam: Etmege ta‘ rîf dilimde aşlâ tâkat bulamam HB1-731

⁸⁹² Noşşan söylerim belki maħcüb olamam: Söylerim noşşan ne desem belki hâniş olamam HB1-731. Mısraın vezni bozuktur.

⁸⁹³ Mişli az var mı böyle bir güzel bilemem: Dünyâda buna beñzer bir güzel var mı bilemem HB1-731

⁸⁹⁴ Tek servilerden tâze bir fidândır fidân: Tek servilerden eşi yok tâze fidândır fidân HB1-731

- 3 Yüzünüñ cilâsın hemen aydan almışdır⁸⁹⁵
Siyâh saçları uygun endâma şalmışdır⁸⁹⁶
Kudretten güzellik fermânını almışdır⁸⁹⁷
Kendisi âhû tûruşu ceylândır ceylân⁸⁹⁸

/159/

- 4 Yanağında yer almışdır güller oturur⁸⁹⁹
Gözlerindeki hâlet insânı bitirir⁹⁰⁰
Ansız görenler şüphesiz cünûn getirir⁹⁰¹
Yerinden oynar ‘ ağıllar velhândır velhân⁹⁰²

- 5 Laţif şü havâ cismine zînet vermişdir⁹⁰³
Çiçekler rûhuna neş’e olup girmişdir⁹⁰⁴
Kökeninden tām kemâle yetip ermişdir⁹⁰⁵
Endâmı tölğün devâ-yı Loğmân’dır Loğmân⁹⁰⁶

- 6 Pek sâde şâf pıñarlardan almış süsünü⁹⁰⁷
Kumrularдан hoşça taqlîd etmiş sesini⁹⁰⁸
Yıkılmış yan üstü taşmalı al renk fesini⁹⁰⁹
Böyle eşsiz bir âfet-i devrândır devrân⁹¹⁰

⁸⁹⁵ Yüzünüñ cilâsın hemen aydan almışdır: Yüzünüñ parlak cilâsın hemen aydan çalmışdır HB1-731
⁸⁹⁶ Siyâh saçları uygun endâma şalmışdır: Siyâh saçların olgun endâma uygun şalmışdır HB1-731
⁸⁹⁷ Kudretten güzellik fermânını almışdır: Ezel kudretten tamâm güzellik fermânını almışdır HB1-731
⁸⁹⁸ Kendisi âhû tûruşu ceylândır ceylân: Kendisi âhû tûruşu pek nâzlı ceylândır ceylân HB1-731
⁸⁹⁹ Yanağında yer almışdır güller oturur: Yanağlarında yer almış güller lâle oturur HB1-732
⁹⁰⁰ insânı: bir âhû insân HB1-732
⁹⁰¹ Ansız görenler şüphesiz cünûn getirir: Görenler ansızın muţlak cünûn getirir HB1-732
⁹⁰² Yerinden oynar ‘ ağıllar velhândır velhân: Bî-çârelenip şıçrıyor ‘ ağıllar velhândır velhân HB1-732
⁹⁰³ zînet: zînet şunup HB1-732
⁹⁰⁴ Çiçekler: Dürgü çiçekler HB1-732
⁹⁰⁵ Kökeninden tām kemâle yetip ermişdir: Tām kökeninde kemâle ser-best yetip ermişdir HB1-732
⁹⁰⁶ tölğün: tölğün cânlı HB1-732
⁹⁰⁷ Pek sâde şâf pıñarlardan almış süsünü: Şâf pıñarlardan pek temiz sâde almış süsünü HB1-732
⁹⁰⁸ Kumrularдан hoşça taqlîd etmiş sesini: Hep kumrularдан hoş edâ taqlîd etmiş sesini HB1-732
⁹⁰⁹ taşmalı: gümüşlü laţif HB1-732 / al renk HB1-732: al D
⁹¹⁰ Böyle eşsiz bir âfet-i devrândır devrân: Eşin bulmak güç böyle âfet-i devrândır devrân HB1-732

7 Tabî' at vurmuş cilâsın hoşdur görmeli
Kudretten çekilmiş âhû gözler sürmeli⁹¹¹
Yayla maşşûlü yüzünden güller dermeli⁹¹²
Yürürken endâmı ' aqla ziyândır ziyân⁹¹³

8 ' Aczî der ki seyret gönül Türkmen elini
Tağlar hayât vermiş yayla açmış gülünü⁹¹⁴
Öz vaţandır bu gezmeli bulup yolunu⁹¹⁵
Gezdikçe tüter her yeri reyhândır reyhân⁹¹⁶

/160/

-131-

Dil-ber sultânîñ çadırında, kahve pişirirken:

Koşma⁹¹⁷

1 Ulu çamlar çevresinde obası
Eglen gönül ne hoş seyrân yeridir
Kahvesi bal, yigid nesli babası
Eglen gönül ne hoş seyrân yeridir

2 Elmâs gibi pınarları akıyor
Şîrîn, şîrîn bülbülleri şakıyor
Güzelleri halı kilim tokuyor
Eglen gönül ne hoş seyrân yeridir

⁹¹¹ Kudretten çekilmiş âhû gözler sürmeli: Gözler kudretten çekilmiş naşıl yaman sürmeli HB-733

⁹¹² güller: gonca güller HB1-733

⁹¹³ Yürürken: Hele yürürken HB1-733

⁹¹⁴ Tağlar hayât vermiş yayla açmış gülünü: Hayât-bağş tağlar zümrüd yaylalar gonca gülünü HB1-733

⁹¹⁵ yolunu: cennet yolunu HB1-733

⁹¹⁶ yeri: yeri sünbül HB1-733

⁹¹⁷ HB'nde şiirin "koşma" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB1-736

3 Deli gönül ırmaz coşar gezer hey⁹¹⁸
Bu ‘ālemiñ her hālını sezer hey⁹¹⁹
Bu dertlerden bir gün olur bezer hey⁹²⁰
Eglen gönül ne hoş seyrān yeridir

4 ‘ Aceb herkes etdigini bulur mu
Yoksa bulmaz ‘ inādında kalır mı
Bu dünyada böyle işler olur mu
Eglen gönül ne hoş seyrān yeridir

/161/

-132-

Şaķileriñ çadırında böyle misāfirken şaķileriñ Karaman jandar[ma] kumandanı
yüzbaşı Kürd ... himāyesinde olduklarını öğrendim. Bunun için diyorum ki:

Koşma⁹²¹

1 Kāra bahtım yine borān şavurur
Ben toplarım eller hārmān⁹²² şavurur
Vazīfeyi hāķ bilerek gezenler
Çok çabalar boşa dermān şavurur

2 Kimi ibne kimi bu ya çekinir
Hā’in dā’im hayātına bakınır
Kimi ciddi kimi hīle taķınır
Kimi korķaķ kimisi cān şavurur

⁹¹⁸ gezer: gelir HB1-736

⁹¹⁹ sezer: bilir HB1-736

⁹²⁰ bezer: ölür HB1-736

⁹²¹ HB’nde şiirin “koşma” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB1-769

⁹²² Kelime metnin bütününde “hārmān” şeklinde yazılmıştır. Düzeltme yalnızca bu kısımda gösterilmiştir.

- 3 Gönül gör ki adımların yañlıştır⁹²³
Bu hâl böyle nasıl acı bir işdir
Aldı fikrin bu, büyük bir teşviştir⁹²⁴
İhtirâşlar tozlu duman şavurur⁹²⁵

-133-

Yine orada:

Kıt' a

- 1 Yâ Rab neye böyle bu millet faķır
Bildim çünkü şadâkat olmuş haķır
Döner ortada hırsızlıkla denâ'et⁹²⁶
Rüşvetle câniler edilir tevķır

/162/

543

-134-

Dıger Kıt' a

- 1 Töhmet şayılır ibrâz-ı şadâkat⁹²⁷
Taħsîn olunur erbâb-ı hamâkat
Bildigim dünyâ böylece dönmez⁹²⁸
Toguyor hep işte böyle felâket⁹²⁹

⁹²³ Gönül: ' Aczî HB1-769

⁹²⁴ büyük bir: bir büyük HB1-769

⁹²⁵ İhtirâşlar: Hep ihtirâş HB1-769

⁹²⁶ Mısraın vezni bozuktur.

⁹²⁷ şayılır: midir HB1-747

⁹²⁸ böylece: böyle HB1- 747. Mısraın vezni bozuktur.

⁹²⁹ Toguyor hep işte böyle felâket HB1-747: Togat nice dürlü felâket D

Yaylalar

8 Mart 1328/21 Mart 1912 Alaşağ

[Ana]tolu'da yaylaya göç töreni çok ferahlı ve neş'eli olur. [İ]nek ve tavarı olanlar büyük bir hâzırlıkla yaylaya göçerler. [De]f dünbelek sâz kaval âhenkleriyle sürü başları dürlü âhenk ve [o]yunlarla yayla yolunu tutarlar. Gelin kızlar süslenir bir kâfile [o]lurlar. Yaşlı kadınlar ayrı bir kâfile böyle giderler:

Semâ^ç i⁹³⁰

- 1 Gezindikçe gönle neş'e cân verir
ç Anber toprak otu sünbül yaylalar
Şuyu hayât, cisme cilâ kan verir
Ormanları nâzlı bülbül yaylalar
- 2 Hayât için süslemiştir her yeri
Seher vaqti tüter misk ü ç anberi
Aydan örnek almış gezer dil-beri
Penbe yanağ, beñler fülful yaylalar

/163/

- 3 Neş'e şaçar kuşlar öter dallarda
Keklik öter tağdan tağa yollarda
Hazîn hazîn turna sesi göllerde
Çigdem ile zanbağ ağ gül yaylalar
- 4 Yamaçlarda sürüleri yayılır
Bu seyrâna insân rûhu bayılır
Güzelleri gör yüz edâ şayılır
ç Aczî der ki medhi müşkil yaylalar

⁹³⁰ Şiirin semâi olduğu belirtilmiş; fakat şiir, semâi nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, koşmadır.

Akın Etdim

Rûh ve Millî Mûsikî: 10 Mart 1328/23 Mart 1912 Alağ

Bugün nev-rûz günü nâhiye merkeziniñ Ķal' a Mevķi' i'nde ormanlar ara[sında] avlanıyordum. Ķulağıma giden ĥazîn bir Ķaval sesine:

Ķoşma

- 1 Akın etdim felek, ĥağla gezdim ben
Mâvî gökden nice emîr sezdim ben
Oğuz Ĥân' ın oğru vardı elimde
Yelken olup deñizlerde yüzdüm ben
- 2 Ķılâvuzum ĥurnalardır yayladan
Bağrım ĥunçdur gücüm ancak Mevlâ' dan
Ayrı düşdüüm nâzlı yurdla yuvadan
Her iğlimde nice târiğ yazdım ben⁹³¹

/164/

- 3 Yaman olur çöken ilin erleri
Taşdan taş a deger nice serleri
Söyler isem vardığımız yerleri
Nice Ķal' a nice burçlar çizdim ben

Seğer Vağti

Ağ Ķaya 24 Mart 1328⁹³³/6 Nisan 1912 Alağ

Bugün Alağ Nâhiyesi' nin Dülgerler Köyü' nüñ Ağtağ Mevķi' i'nde seğer vağti keklik avındayım. Yüksek tağ ve yeşil ormanlar arasında şafağ⁹³⁴ sökerken:

⁹³¹ iğlimde: diyârda HB1-761

⁹³² HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

⁹³³ HB'nde günün cumartesi olduğı bilgisi verilmiştir. HB1-763

⁹³⁴ Kelime metnin bütününde “şafağ” şeklinde yazılmıştır. Düzeltme yalnızca bu kısımda gösterilmiştir.

Koşma

- 1 Seher vaḳti cümle eṣyā uyanır
Yanık sesin bülbül şalar yuvadan
Ezel ‘aşkı ufuklara tayanır
Hayāt iner sürür iner havādan
- 2 Bülbül açar bu şahneyi gülerek
Ezel Haḳḳ’ın ‘aşk sırrını bilerek
Nağme şaçar nāzlı sesin şalarak
İlhām gelir çünkü ona Mevlā’dan
- 3 Biñ bir ma‘ nā döker tatlı dilinden
Coşar söyler ezel ‘aşkıñ elinden
Alır ilhām ‘Aczī seher yelinden
Tebīh sesi gelir cümle kayadan

/165/

-138-

Yine orada bir gece:

Semā‘⁹³⁵

- 1 Kuşlar dürlü dile gelir ötüşür
Nişān verip atınca hoş tañ yeri⁹³⁶
‘Aşk kaynağı tırmaz yanar tutuşur⁹³⁷
Nişān verip atınca hoş tañ yeri⁹³⁸

⁹³⁵ HB’nde şiirin “kayabaşı” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB1-781. Semâ ve kayabaşı olarak belirtilen şiir koşmadır.

⁹³⁶ hoş: şu HB1-781

⁹³⁷ yanar: kaynar HB1-781

⁹³⁸ hoş: şu HB1-781

2 Tağdan taşdan cānlı mūnis dil gelir
Her tarafından rūḥa lāyık yel gelir
‘ Aşğ elinden çoşğun duru sel gelir
Nişān verip atınca ş u tañ yeri

3 Ulu çamlar vaqūr⁹³⁹ sessiz şalınır
Her kıoyakdan dürlü gülbank çalınır⁹⁴⁰
Şafağ vaqti nice dersler alınır⁹⁴¹
Nişān verip atınca ş u tañ yeri

4 Ağ kayanıñ yamacında geçirdim
Bir şafağda deli göñlü uçurdum
Bir ‘ Aczī’yim felekden gün kaçırđım⁹⁴²
Nişān verip atınca ş u tañ yeri

/166/

547

-139-

Ġarīb Tağlar

Çāllı Pıñar 2 Nīsān 1328/15 Nisan 1912 Alağ

[Bu] tārīhde Dülgerler Köyü’nüñ Çāllı Pıñar Mevki’i’nde bir av [faş]lı tertīb olundu. Burada geceleyeceğiz. Burası Tōros [Ta]ğı’nıñ Ağdeñiz’e nāzır yüksek bir yeridir:

⁹³⁹ Kelime metnin bütününde “vāqūr” şeklinde yazılmıştır. Düzeltme yalnızca bu kısımda gösterilmiştir.

⁹⁴⁰ kıoyakdan: kayadan HB1-782

⁹⁴¹ nice: biñ bir HB1-782

⁹⁴² gün: tek gün HB1-782

Ꞑoşma⁹⁴³

- 1 Ulu Mevlām dil verse de söylese
‘ Aceb neler gördü ğarĭb Şu tağlar
Dilin aıp ħālin beyān eylese
‘ Aceb neler geirmiŐdir Şu tağlar⁹⁴⁴
- 2 Heybetinden Hakk’ın, ħayrān Őururlar
İnsān bilmez bunlar her Şey görürler
H demini gecelerde vururlar⁹⁴⁵
‘ Aceb neler gördü ğarĭb Şu tağlar
- 3 Yamacından nice insān geirmiŐ
Pınarından oık güzele iirmiŐ
Beslemiş oık Őāhĭn yavru uurmuŐ
‘ Aceb neler gördü ğarĭb Şu tağlar
- 4 Gece gündüz bir emirdir seyrānı
Oık ħādiŐe gelmiş gemiŐ her yanı
Nice gomŐ nice Şolmuş ormanı
‘ Aceb neler gördü ğarĭb Şu tağlar⁹⁴⁶
- 5 ‘ Aczĭ bil ki bunlar Şun^c-ı Mevlādır
Her yanları ‘ ibret Şolu Őāhrādır⁹⁴⁷
Şağlar ŐaŐlar tesbĭh eder sezādır⁹⁴⁸
‘ Aceb neler gördü ğarĭb Şu tağlar

⁹⁴³ HB’nde Şiirin ‘‘oşma’’ olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB1-787

⁹⁴⁴ geirmiŐdir: geirdi ğarĭb HB1-787

⁹⁴⁵ H demini gecelerde vururlar: Gicelerde H demini vururlar HB1-788

⁹⁴⁶ gördü: geirdi HB1-788

⁹⁴⁷ Her yanları ‘ ibret Şolu Őāhrādır: **Küntü kenzen** sırrından **kāl belā**dır HB1-788

⁹⁴⁸ Şağlar ŐaŐlar tesbĭh eder sezādır: Tesbĭh eder tağlar ŐaŐlar elħaħ sezādır HB1-788

Ġarīb Keklik

3 Nīsān 1328/16 Nisan 1912 Alaṭaġ

Yine burada yaralı bir keklik için:

Ḳoşma⁹⁴⁹

- 1 Ġarīb keklik nedir böyle feryādīñ
Avcılar mı vurdu eşiñ aġlarsīñ
Ḳalbe işler yanık yanık şu yādīñ
Avcılar mı vurdu eşiñ aġlarsīñ
- 2 Ötme keklik ötme baġrım ezildi⁹⁵⁰
Muḳaddermiş bu ayrılık yazıldı
Ormanlarda ġarīb neş'eñ bozuldu
Avcılar mı vurdu eşiñ aġlarsīñ
- 3 Uzaqlara keklik ünüñ döküldü
Yaralanmış eşiñ, ses yoḳ çekildi
Feryādīñdan ġarīb gönüm büküldü⁹⁵¹
Avcılar mı vurdu eşiñ aġlarsīñ
- 4 İşsiz yerde ġarīb eşsiz ḳaldıñ sen⁹⁵²
Çoḳ yanıksīñ acı ünler şaldıñ sen
Şendiñ faḳaṭ mātemlere ṭaldıñ sen
Avcılar mı vurdu eşiñ aġlarsīñ

⁹⁴⁹ HB'nde şiirin "ḳoşma" olduġu bilgisine yer verilmemiştir. HB1-799

⁹⁵⁰ baġrım: baġrīñ HB1-799

⁹⁵¹ ġarīb: yanık HB1-799

⁹⁵² ġarīb: yazık HB1-799

- 5 Bir 'Aczî'yim gönlüm tağda eglerim
Her şeylerden ilhâm alır söylerim
Acı acı ötme keklik neylerim
Avcılar mı vurdu eşîñ ağlarsîñ⁹⁵³

/168/

-141-⁹⁵⁴

Dönek Hayâl⁹⁵⁵

Alaşağ 1913

Hayâl, iki cebhelidir. Mâddi hayâl, ma'nevî hayâl, mâddi hayâl insânı tatlı mağallerle uçurumlara, ma'nevî hayâl fazl u kemâl ile sa'adet ve refâh gülşenine götürür. Ma'nevî hayâl kıvâmlı [...] hayâl dönekdir:

Semâ'î⁹⁵⁶

- 1 Dönek hayâl bir 'ilâçdır emel işi
Dil-ber gibi endâm verir yoçdur dişî
Nice renge girer her dem tâvus gibi
Aldanıyor bilmez bunu nice kişî
- 2 Tatlı, tatlı görünerek emel verir
Çoç geçmeden ardı şıra milel verir
Ba'zî, ba'zî ansız acı ecel verir
Tehlikeye şoçar nice böyle başî
- 3 Tezce geçer şurmaz şâbit yerinde⁹⁵⁷
Çoç oturur mağrûrlarıñ serinde
Ansız toçat atar günüñ birinde
Añlar iseñ 'Aczî söyler bu işî

550

⁹⁵³ HB1 bu kısımda bitmiştir.

⁹⁵⁴ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

⁹⁵⁵ Kelime 141 numaralı bu şiirin tamamında "hayâl" şeklinde yazılmıştır.

⁹⁵⁶ Semâî olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

⁹⁵⁷ Dörtlüğün vezni bozuktur.

Kadın ʿ Aşk

6 Nisân 1328/19 Nisan 1912 Alaṭağ

İnsân kanında ṭabʿ an kadınlara karşı bir meyl ve cereyân vardır. Şarâb ve emşâli gibi fenâ ğidâlarla eger bu kan bozulursa bu meyl yollarda [...] tehlikelere atılır, çok acı felâketlere düşer.

Alaṭağ Nâhiyesi'ne Konya'dan gelen bir âfet-i fetân beni ṭuza[ğa] düşürüyor. İşte bu ṭuzağın içinde serserileşen dīvâne gön[ül] böyle diyor:

Ġazel⁹⁵⁸

1 Her günüm dil-ber uğrunda âh u zâr olsun
Olmayasın firḫat isterse ğamiñ hezâr olsun

2 Sâye şalsın şâḥ-ı ʿ aşkıñ sîne-i âvâreme
Vaşlıñdır maḫşad bâğ-ı ḫüsnüñ bahâr olsun⁹⁵⁹

3 Rûy-ı gül-ġunuñ görüncü güller ey raʿ nâ⁹⁶⁰
Nihâlinde verd-i ḫamrâ şermsâr olsun

4 O endâmiña esîr-i ḫüsnüñ oldu dil⁹⁶¹
Gördükçe çeşm ḫayrânım⁹⁶² behredâr olsun⁹⁶³

⁹⁵⁸ HB'nde şiirin "ġazel" olduġu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-6. Gazelin mahlas beytinin yazılmamasında hareketle şiir nâ-tamam gazel olarak değerlendirilebilir. Ayrıca şiirin vezni bozuktur.

⁹⁵⁹ Vaşlıñdır: Şaġlıġın HB2-6

⁹⁶⁰ gülgünüñ: gülfamiñ HB2-6

⁹⁶¹ O endâmiña esîr-i ḫüsnüñ oldu dil: Görürsem yevm-i hicrânın tehi raʿ nâ seniñ HB2-6

⁹⁶² Kelime "ḫayrân" şeklinde yazılmıştır.

⁹⁶³ Gördükçe çeşm ḫayrânım behredâr olsun: Cihânın zevki baña her ân ṭarumâr olsun HB2-6. Ayrıca HB'de bu kısımdan sonra Dīvân'da bulunmayan şu mısralara yer verilmiştir:

Esîr-i ḫüsnüñ etdi beni tek o endâmiñ

Gördükçe hicrân ḫalbim behredâr olsun HB2-6

Hercā'ī meşreb dil-berīñ başqa bir 'āşıkā meyli üzerine bir gece...?

Koşma

- 1 Kadın 'aşkı girer ise sevdāya
Bir hāl olur insān, iflāh olmaz hey
Kara sevdā geçer ise hulyāya
Gider 'aқıl yüzü dā'im gülmez hey

/170/

- 2 Horoz ötdü hemen şafāk atıyor
Kara sevdā āhū ile yatıyor
'Aşq dellālī hālā neş'e şatıyor
Naşıl zālīm sevdā hırşın almaz hey

- 3 Şeydā bülbül gibi düşdüm bāğına
Erim olmaz bu vuşlatıñ çağına
Göñül sen de düşdüñ 'aşkıñ ağına
Zencīrlerle bağlar seni şalmaz hey

- 4 'Aşq demişler bu sevdānıñ adına
Toyulmazmış gerçi vuşlat dādına
Bir gün 'Aczī kalırsıñ sen ardına
Şanma bu dem böyle gider kalmaz hey

Çamlı Pınar

5 Hazīrān 1328/18 Haziran 1912 Alaşağ

⁹⁶⁴ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

Bugün Alaṭağ'ın Akçaalañ Köyü'nün Çobān Uçdu Yaylası'nın Çamlı Pıñar
başında bir gece...

Ḳoşma⁹⁶⁵

- 1 Çamlı Pıñar gögerciniñ Ḳoğurur
Ġarīb Ġarīb nāzlı şuyun çāğlar hey
Ulu çamlar şerefiñi ṭoğurur
Çevirmiştir çürük yeşil ṭağlar hey

/171/

- 2 Ağaçlar mı yoldaşlarıñ illeriñ
Açılmışdır menekşeler gülleriñ
Çayır çimen ṭolanıyor yollarıñ
‘Āşık gibi gözüñ ṭurmaz ağlar hey

- 3 Ġarīb Ḳuşlar gelir senden içer mi
Kervān Ḳonar obalarıñ göçer mi
Yüzlerin yur, dil-berleriñ geçer mi⁹⁶⁶
Şifālanır sende ḥasta şağlar hey⁹⁶⁷

- 4 Çamlı Pıñar nerden gelip gidersiñ⁹⁶⁸
Bu yerde sen tenhā nāzlı ni'dersiñ
‘Āşıkları ḥayrān meftūn edersiñ
Saña nisbet olmaz nice bāğlar hey⁹⁶⁹

⁹⁶⁵ HB'nde şiirin “Ḳoşma” olduğı bilgisine yer verilmemiştir. HB2-15

⁹⁶⁶ Yüzlerin yur, dil-berleriñ geçer mi: Dil-berler sende yüzün yur da geçer mi HB2-15

⁹⁶⁷ Şifālanır: Şifā bulur / ḥasta: ḥastalar HB2-15

⁹⁶⁸ nerden: nereden / gelip: gelir HB2-15

⁹⁶⁹ olmaz: değil HB2-16

- 5 Bir ʿAczî'yim seyrân verdiñ başında⁹⁷⁰
Elvân koku toprağında taşında
Nice yigid tolaşmışdır başında⁹⁷¹
Şu manzarıñ yıkık gönlü eger hey

-145-

Yine orada seher vaqti yuvasınıñ başında öten bir bülbül için

Semâ ʿî⁹⁷²

- 1 Bülbül nedir bu feryadıñ şabâ mı⁹⁷³
Yoksa gonca bir gül için sevdâ mı⁹⁷⁴
Her seherde nedir zâr u figâniñ⁹⁷⁵
ʿAceb ʿuşşâk yoksa faşl-ı nevâ mı⁹⁷⁶

/172/

- 2 Nağmeleriñ rûha işler kân verir⁹⁷⁷
Hayât için tâze tâze cân verir⁹⁷⁸
Seher vaqti her eşyâya şân verir⁹⁷⁹
Bu sesleri veren gül ü ra ʿ nâ mı⁹⁸⁰

554

⁹⁷⁰ seyrân: murâd HB2-16

⁹⁷¹ Nice yigid tolaşmışdır başında: Koç yigidler tolanır hep peşinde HB2-16

⁹⁷² HB'nde şiirin "semâ ʿî" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-17. Semâî olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımayıp tarafımızca koşma olarak değerlendirilmiştir.

⁹⁷³ Bülbül nedir bu feryadıñ şabâ mı: Bülbül feryadıñ şabâdan mıdır HB2-17

⁹⁷⁴ Yoksa gonca bir gül için sevdâ mı: Yoksa bir güle sevdâdan mıdır HB2-17

⁹⁷⁵ seherde: seher HB2-17 / zâr u figâniñ HB2-17: zârı figâniñ D

⁹⁷⁶ ʿAceb ʿuşşâk yoksa faşl-ı nevâ mı: İlhamıñ verd-i hamrâdan mıdır HB2-17

⁹⁷⁷ Nağmeleriñ rûha işler kân verir: Nağmeleriñ hep rûha müeşşir HB2-18

⁹⁷⁸ Hayât için tâze tâze cân verir: ʿAşkıñ gül-büy-ı ra ʿ nâdan mıdır HB2-18

⁹⁷⁹ Seher vaqti her eşyâya şân verir: Nasıl Mecnûn'suñ ʿâlemde böyle HB2-18

⁹⁸⁰ Bu sesleri veren gül ü ra ʿ nâ mı: Neş'eleriñ zülf-i Leylâ'dan mıdır HB2-18

- 3 Yine hangi güle şeydâ olmuşsın⁹⁸¹
Bu şehirde büyük şevke talmışsın⁹⁸²
‘ Aşk elinden fazla coşkun gelmişsın⁹⁸³
Bu şevkiñle yoksa kaçdıñ Leylâ mı⁹⁸⁴
- 4 Feryadıñla bütün eşyâ uyanır⁹⁸⁵
Nağmelerin tek tek rûha tayanır⁹⁸⁶
Bir ‘ âşiksın buna ‘ âlem inanır⁹⁸⁷
Der ki ‘ Aczî ‘ aşkıñ ‘ aşk-ı Mevlâ mı⁹⁸⁸

-146-

Yine orada taqdîs-i Cenâb-ı Bârî...

Dîvân

- 1 Yâ Rab şun‘ uña ulu şanıña qurbân olayım
İcâdıña hem şu ihsanıña qurbân olayım
- 2 Zât-ı kemâlin bütün eşyâda işte ‘ ayandır⁹⁸⁹
Taqdîr-i ezel hem Yezdân’ ına qurbân olayım
- 3 Hep bir zerredir bu eflâk ancak nazargâhında⁹⁹⁰
O muhîit ki ‘ arşî Raḥmân’ ına qurbân olayım

⁹⁸¹ Yine hangi güle şeydâ olmuşsın: Sesin eşyâya ḥazîn bir dersdir HB2-18

⁹⁸² Bu şehirde büyük şevke talmışsın: Bu ‘ aşkıñ dil-i şeydâdan mıdır HB2-18

⁹⁸³ ‘ Aşk elinden fazla coşkun gelmişsin: Şabâ mı gül mü ilhâmın ‘ aceb HB2-18

⁹⁸⁴ Bu şevkiñle yoksa kaçdıñ Leylâ mı: Yoksa ‘ arş-ı a‘ ladan mıdır HB2-18

⁹⁸⁵ Feryadıñla bütün eşyâ uyanır: Çünkü feryadıñla eflâk titriyor HB2-18

⁹⁸⁶ Nağmelerin tek tek rûha tayanır: Bu ḥâlin ḡâye-i aqşâdan mıdır HB2-18

⁹⁸⁷ Bir ‘ âşiksın buna ‘ âlem inanır: Dinle ‘ Aczî sen de sırr-ı vaḥdeti HB2-18

⁹⁸⁸ Der ki ‘ Aczî ‘ aşkıñ ‘ aşk-ı Mevlâ mı: Bu sır bir kuşkudan mı Mevlâdan mıdır HB2-18

⁹⁸⁹ Zât-ı: Şun‘ -ı / bütün eşyâda: her zerrede hep HB2-19

⁹⁹⁰ nazargâhında HB2-19: nazarıñda D. Mısra ilgili nazım şeklinin aruz özelliklerini taşımamaktadır.

- 4 Bir ʿAczī kulum şunʿ uñ öñünde hayrānım her dem⁹⁹¹
Bir bī-çāreyim her fermānıña qurbān olayım

/173/

-147-

Of...?

Kahtama Köyü 10 Hazirān 1328/23 Haziran 1912 Alaṭağ

Ṭoros Ṭağları'nıñ Silifke hūdūduna yakın şāyān-ı hayret⁹⁹² bir [yer] üzerinde olan
bu köy hemen hemen tağılmaya maḥkūm bir ḥāl[de] yemyeşil ormanlığı münbit
arāzisi olduğı ḥâlde bu köy neden bī-çāre bir ṭurumdadır. Bunuñ için:

Ḳalenderi⁹⁹³

- 1 Nere baqsam ḳalbimdedir miḥver-i of⁹⁹⁴
Her yerlerde görünür bir minber-i of⁹⁹⁵
- 2 Şanki fezā toṭṭolu bir āh olmuştur⁹⁹⁶
Bir bende mi, ʿālemde mi müdaḥḥir of
- 3 Her nefḥası dehrin nā-kām bir teneffüs
Ḥāne-i ḳalbim olmuş çünki maḳber of⁹⁹⁷
- 4 Her zerreden naʿ re-i of fişkııyor
Çevirmiştir ḥayātı hep leşker-i of
- 5 Hep ğamgīniz ne olduğ biz böyle bilmem
Her yanımız ḳasvet ṭolu meşher-i of

⁹⁹¹ her dem: işte HB2-19

⁹⁹² Kelime “ḥayret” şeklinde yazılmıştır.

⁹⁹³ HB’nde şiirin “ḳalenderi” olduğı bilgisine yer verilmemiştir. HB2-34. Kalenderi olduğı belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğı düşünölmekte olup şiir tarafımızca nazm olarak değerdendirilmiştir.

⁹⁹⁴ ḳalbimdedir HB2-34: ḳalbimde D

⁹⁹⁵ görünür bir HB2-34: görünür D

⁹⁹⁶ bir HB2-34: - D

⁹⁹⁷ ḳalbim: ḳalb HB2-35

- 6 Herkes güler gūyā ki pūr-neş'e midir
Mağmūmuz hep sīretimiz mazhar-ı of⁹⁹⁸
- 7 Ters mi döner çarḥ-ı 'ālem bilmem 'aceb
İylikler hep ma'kesden bir maşdar-ı of
- 8 Bu tebeḥḥur yerden midir yoksa gökden
Hücūm eder naşıl ansız neşter-i of
- 9 Şaçmaḥdadır her ḥamlede bu saḥaya
Biñ bir elem, kıprandıḡça ejder-i of

/174/

-148-

Ey Hātif

[E]flāṭun Mağārası 14 Ḥazīrān 1328/27 Haziran 1912 Alaṭaḡ

[Ḳa]ḥṭama Köyü'nden Ḳurucabel Köyü'ne dönerken Gökşu Çayı'nıñ [ba]ṭısında büyük bir şehir ḥarābesini ve Gökşuyuñ toḡusundaki [Ḳa]yalıḡda Eflāṭun Mağārası denilen yeri gezer ve incelerken...

Ḳalenderi⁹⁹⁹

- 1 Ey hātif senden dilerim cānlı bir imdād
Baḡrımı yardı ḥadsiz ḥaṇçerle bu bī-dād¹⁰⁰⁰
Bir ḥaḡīḡatiñ uğrunda neden bu feryād
Ümīdim söndü ḥāne-i ḡalbim pek ber-bād¹⁰⁰¹

⁹⁹⁸ hep: bir HB2-35

⁹⁹⁹ HB'nde şiirin "ḡalenderi" olduḡu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-49. Kalenderi olduḡu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduḡu düşünölmektedir.

¹⁰⁰⁰ bu: ol HB2-49

¹⁰⁰¹ Ümīdim söndü ḥāne-i ḡalbim pek ber-bād: Söndü ümīdim hep ḥāne-i ḡalbim pek ber-bād HB2-49. Son dörtlük hariç bu mısra şiirde bu şekilde tekrar etmektedir ve farklılık yalnızca bu kısımda gösterilmiştir.

2 Hiss-i haqîkat her ân yâdıma girdikçe
 O mîve-i Haq kalbimde her ân erdikçe¹⁰⁰²
 Şararıp bir dem, ben onu boşa verdikçe¹⁰⁰³
 Ümîdim söndü hâne-i kalbim pek ber-bâd

3 Ne zamân dökmüşsem Haq yoluna terimi
 Aldanarak hep çarpdım yerlere serimi¹⁰⁰⁴
 Bozmağda felek meylim hem de yerimi
 Ümîdim sönük hâne-i kalbim pek ber-bâd

4 Toğruluk şanki olmuş ferdâ-yı belâhat
 Añladım iyilik de gavgâ-yı felâket¹⁰⁰⁵
 Añlaşılmaz bu bir sır ma' nâ-yı melâmet
 Ümîdim söndü hâne-i kalbim pek ber-bâd

/175/

5 Zân degil, muñlak toğrularınñ hîç yeri yoğ
 Uçmuşdur vefâ ortada hîç yeri yoğ¹⁰⁰⁶
 Gösteriş sahte, bir dönüşdür ki ferî yoğ¹⁰⁰⁷
 Ümîdim söndü hâne-i kalbim pek ber-bâd

6 Her yer her şeyler işte hazîn hem de bî-hüş¹⁰⁰⁸
 Kesilmiş nerede bilmem haqîkat hâmuş¹⁰⁰⁹
 Şâhid sersem çünki kâdî dağî sarhoş¹⁰¹⁰
 Ümîdim söndü hâne-i kalbim pek ber-bâd¹⁰¹¹

¹⁰⁰² O: Ol HB2-49 / kalbimde: kaçan kalbimde HB2-49

¹⁰⁰³ ben: anı HB2-49 / onu: - HB2-49 / boşa: boşlara HB2-49

¹⁰⁰⁴ Aldanarak hep: Hep aldanarak HB2-50

¹⁰⁰⁵ iyilik de: iyilik hep bir HB2-50

¹⁰⁰⁶ yeri: biri HB2-50. Mısram vezni bozuktur.

¹⁰⁰⁷ Gösteriş sahte, bir dönüşdür ki ferî yoğ: Sahte alâyiş her dem dönüyor ferî yoğ HB2-50

¹⁰⁰⁸ şeyler: şey HB2-51

¹⁰⁰⁹ Kesilmiş: Kısılmış HB2-51

¹⁰¹⁰ Şâhid sersem çünki: Çünki şâhid sersem HB2-5. Mısram vezni bozuktur.

¹⁰¹¹ Ümîdim söndü hâne-i kalbim pek ber-bâd: Söndü ümîdim hep hâne-i kalbim ber-bâd HB2-51

Ķanadımız ĦaĶ Bizim

Aşağı AĶın Köyünde

16 Ħaz r n 1328/29 Haziran 1912 AlaĶađ

Ķurucabel Köyü'nden Aşağı AĶın Köyü'ne geliyoruz. Bu k [y] (250) Ħ neli bir yer. Ehr m  Ķayalıklar arasında düz bir d[ere] ken rına toplanmışlar. Yüksek Ķayalardan muĦtelif mağ ra Ķapı[ları] var. Burada eski devirlere ' aid eşy lar var zan ediliyor. FaĶat Ķapılar işlenmiş yek-p re taşlarla Ķapalı ve yalĶın y ksekdir kimse  ıĶamıyor: Bunuñ tafşil tını Ħay l B đĶesi isimli eşerimizde bulabilirsiniz:

(TaĦmis)¹⁰¹²

- 1 Aşlımız Türk Asiy 'dan y r d ¹⁰¹³
 n m z ĦaĶ, ' lemleri bürüdü
Ķarřımızda nice Ķal' a eridi
R zg rlar at Ķanadımız ĦaĶ bizim
Emr-i ĦaĶ'dan hem yüzümüz aĶ bizim

/176/

- 2 T ros Boğa çekdi gerd n ır đa¹⁰¹⁴
Ķanımızdan al renk verdik bayrağa
 z bıraĶdık ge diğimiz turağa
R zg rlar at Ķanadımız ĦaĶ bizim
Emr-i ĦaĶ'dan hem yüzümüz aĶ bizim

¹⁰¹² şiirinin kimin şiirine tahmis olduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁰¹³ HB'nde şiir altı mısradan oluşmaktadır ve son iki mısra şiirin tam mında aşağıdaki şekilde tekrar etmektedir. Tekrar eden kısım yalnızca burada verilmiştir:

Asiy dir aşlımız oralardan yürüdü
Yüce idi  n m z ' lemleri bürüdü
Nice demir Ķal' alar önümüzde eridi
Gök tağ deñiz hem şimşek içimizde var idi

R zg rlar hep at oldu Ķanadımız ĦaĶ bizim

şenlendi nice ' lem yüzümüz aĶ bizim HB2-69

¹⁰¹⁴ HB'nde bu kısım şu şekildedir:

Ķızıl Buğa çekdi kerv n girdi nice yollara
Al Ķandan renkler verdik biz bayrağa şallara
Ge diğimiz yerlerde ş n tağıldı dillere
Bizler o T rkleriz ki Ķul olmayız Ķullara HB2-70

- 3 Tūfān olup seller gibi akmışız¹⁰¹⁵
Nice ma' bed kurup Hakk'a tapmışız
Nice şehir yapıp çelenk takmışız
Rüzgârlar at kanadımız hak bizim
Emr-i Hak'dan hem yüzümüz ak bizim
- 4 Nice iklim nice şahra tolandık¹⁰¹⁶
Bir sel gibi akıp gahi bulandık
Çin Altay'dan Akdeniz'e ulandık
Rüzgârlar at kanadımız hak bizim
Emr-i Hak'dan hem yüzümüz ak bizim
- 5 Nice nizām nice hayat kurduk biz
Özümüz Hak, Hu divāna turduk biz
Geçip soldan sağ yollara girdik biz
Rüzgârlar at kanadımız hak bizim
Emr-i Hak'dan hem yüzümüz ak bizim

¹⁰¹⁵ HB'nde bu kısım şu şekildedir:

Tūfān olduk yerlerde eflāka toplar atdik
İzimiz var her yerlerde şanma batdik
Renk vermişiz 'ālemlere renk yaratdik
Süleymān'ın tahtında biz silāh çatdik HB2-70

¹⁰¹⁶ HB'nde bu kısım şu şekildedir:

Nice iklim gezip çıkdık tolandık
Bir sel gibi akdik ba'zı bulandık
Çin Altaydan Akdenize ulandık
Toğruluk bir 'ālemdir inandık HB2-71

6 Şoyda uşlu cenkde arslan diriyiz¹⁰¹⁷
Şenlik dirlik bizde şanma geriyiz
Felek akın yıķıp geçen s r y z
R zg rlar at anadımız aķ bizim
Emr-i aķ’dan hem yüzümüz aķ bizim

7 ‘Acz  söyler t r hleri g rerek¹⁰¹⁸
T rkl g n n  izlerini sürerek
‘Ăşıkların  arasına girerek
R zg rlar at anadımız aķ bizim
Emr-i aķ’dan hem yüzümüz aķ bizim

-150-

‘Aşķ u Sevd 

adın C zibesini

24 az r n 1328/7 Temmuz 1912 Alaağ

‘Aşķ sevd  zencirini boynuma t layan vef suz dil-bere: [Bu]nu  tafşil ti ay l¹⁰¹⁹

B ğesi adındaki eşerimizdedir:

¹⁰¹⁷ HB’nde bu kısım Şu Şekildedir:

Beş ardeşiz beş iqlime t rmuşuz
T r n ayh n t r hlere girmişiz
arpat Cerm n  rl n arbe vermişiz
Zam n girdi araya şanma ‘irķen bozulduķ HB2-71

¹⁰¹⁸ HB’nde bu kısım Şu Şekildedir:

 y m zdur Őuyumuz uşlu uyur gibi diriyiz
Varlıķ bizde şanma bizi geriyiz
Feleğin enberlerin delip geçen s r y z
Geriyiz her yollara t ğru merdlik eriyiz HB2-72

¹⁰¹⁹ Kelime ‘‘ay l’’ Şeklinde yazılmıştır.

Koşma

1 ' Aşk u sevdâ bilmez iken çağımda¹⁰²⁰

Beni sevdâ deryâsına taldırdıñ

Gezer iken kendi gönül bağımda

Çengel ile çekip beni aldirdiñ

2 Şarı fistân giyerdiñ sen gül gibi¹⁰²¹

Uzaqlardan görünürdüñ tül gibi¹⁰²²

Akıtdıñ sen bu gönlümü sel gibi

Bâğ-ı vuşlat harîmine daldırdıñ¹⁰²³

/178/

3 ' Aşkda vefâ bekler iken hayâlde¹⁰²⁴

Meger uçar tırmamışsıñ bir dalda

Böyle midir güzeller hep iqbâlde

Hayâlimle beni taşta çaldırdıñ

4 Bir ' Aczî'yim ' âlemimde yaşarken¹⁰²⁵

Hayâlimle¹⁰²⁶ âsüdece koşarken¹⁰²⁷

Kendi ' aşkım yelkeninde koşarken¹⁰²⁸

Ayrı sevdâ yelkenine şaldırdıñ

¹⁰²⁰ u HB2-95: - D

¹⁰²¹ sen HB2-95: - D

¹⁰²² görünürdüñ: göründüñ hem HB2-95.

¹⁰²³ daldırdıñ: taldırdım HB2-95

¹⁰²⁴ iken: idim HB2-95 Kelime dörtlüğün tamamında "hayâl" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰²⁵ yaşarken: yaşardım HB2-96

¹⁰²⁶ Kelime "hayâl" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰²⁷ koşarken: koşardım HB2-96.

¹⁰²⁸ koşarken: coşardım HB2-96

Geçid Açdık

Balkân Harbi

2 Temmuz 1328/15 Temmuz 1912 Alaṭağ

Ezelî düşmanımız hâ'in Moskof'ın parmağıyla Balkânlar yine kükrüyor. İstânbûl fırka ve şandalye nifâkıyla altüst oluyor. Cihânı titreten Türk şehâmeti bir takım müncerlerin fırıldaklarıyla bozuldu. Aşsağ dönüyor Bunuñ için:

Semâ'î¹⁰³⁰

- 1 Geçid açdık nice tağlar yardık biz
Anıd dikdik nice yüce tağlara
Nice ḳal' a nice burca vardık biz
Şağnağ gibi sağdık şoldan sağlara
- 2 Nice demler nice günler gördük biz
Süleymân'ın dīvânını ḳurduk biz
Medeniyyet şofrasını serdik biz
Her turağda hayât verdik bağlara

/179/

- 3 Gök ḳubbeden yağmur gibi aḳarak
Şimşek gibi şarḳdan ğarba çaḳarak
Medeniyyet ışığını yaḳarak
Dirlik düzen verdik nice çağlara
- 4 Deñizlerde rüzgâr gibi tolaşdık
Yedi iklim dört küşeye ulaşdık
Nice vahşî diyârlarda şavaşdık
Zimba vurduk nice mağrūr tuğlara

¹⁰²⁹ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

¹⁰³⁰ Şiirin semâî olduğı belirtilmiş; fakat şiir, semâî nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, koşmadır.

- 5 Yalçınlardan ovalara süzüldük
Yüce erkek meydânında dizildik
Ezel Hakk'ın kitâbına yazıldık
Hâkim olduk nice zâlim beglere
- 6 'Aczî söyler Türk'ün ünün bilirsen
Târîhlerden eger hisse alırsañ
Her yolağda 'anıd vardır bulursañ
Añlarsın kim, zînet veren çağlara

-152-¹⁰³¹

'Aşkın Aşlı

12 Temmüz 1328/25 Temmuz 1912 Alağ

Hakîkî' aşk, 'aşk-ı Hudâ'dır. Hakîkî' aşk, Cenâb-ı Hakk'ın her eşyadaki tecellîsiniñ
'aşkıdır. Ğayr-ı meşrû' sefâhat yolunda tezâhür eden hâller 'aşk degil kara
sevdâdır. Bu huşûşların 'ilmî tafşîlâtı Hayâl¹⁰³² Bâğçesi isimli eserimizdedir:

/180/

Semâ'î¹⁰³³

- 1 'Aşkın aşlı nezâhete verilmiş
Bu 'aşk ile dünyâ böyle kurulmuş
'Aşk başkadır sevdâ başka ezelde
Ara yerde kalın perde gerilmiş
- 2 Neler gördü bu 'âlem de neyledi
Nice 'aşık dürlü ma' nâ söyledi
Dil-ber şarâb tanbûr beyân eyledi
'Aşk içine güyâ böyle girilmiş

¹⁰³¹ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

¹⁰³² Kelime "Hayâl" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰³³ Şiirin semâî olduğu belirtilmiş; fakat şiir, semâî nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, koşmadır.

- 3 İnsānođlu bī-çāredir işinde
Döner dā'im cefālarıñ peşinde
Arar 'aşkı dil-berleriñ kaçında
Nice 'aşık bu vādide serilmiş
- 4 Bu kafesden nice 'aşık uçmuşdur
Nice sulţān nice vezīr göçmüşdür
Nice āhū nice ceylān kaçmışdır
Bir kaç günlük şanki şafā sürülmüş
- 5 Nice tenler toprak oldu çürüdü
Āhū gözler zerre olup eridi
Derler bu dünyāda filān var idi
Bunda 'Aczī nice 'ibret derilmiş

/181/

-153-

565

Bir Kisve Ki

Sahte Şeyh

7 Ağustos 1328/20 Ağustos 1912 Alağaç

Çaramanlı olup bundan iki sene önce genç bir delikanlıyı öldürür. Firār eden baqqāl Meħmed oğlu 'Ali Moh Moh adında bir kıtil şakalımlı [...] şeyh kisvesine giriyor. Kendine Şeyh 'Ali Semerķandī adını taşıyo[r]. Böylece köyler de tolaşarak kışır kıadımlara çoçuk, süd[süz] gelinlere süt vermek için gelinleriñ memelerine bir şeyler yazıyor.

Kışır kıadımları çıpladarak yazılı gömlek giydiriyor. Ş[āf] köylüler bunuñ elini etegini öpereķ hürmet ediyor. Gelinler kıızlar [bu] musķā üfürüğüne kıoşuyorlarmış... İşte bu sahte şeyhi Göynü[k] Köyü'nde yaķaladım. Çaraman 'Adliyesi'ne gönderdim. Hüviyeti teşbīt edil[en] firārī kıtil olduğu meydāna çıķmışdır. Bunuñ için diyorum ki:

(Mesnevî Tarz)¹⁰³⁴

- 1 Bir kisve ki içi fitne tölmuşdur
Hırka cübbe, şarık maske olmuşdur
- 2 Uzun şağal sahte tavır sırnaşık
İşte bir şeyh cāhillere yanaşık
- 3 Tışı bir şeyh içi zehir bir yılan
Neler düzer ne söylerse hep yalan
- 4 Bilmez yazık şâf dil buna inanır
Öper elin kedi gibi yalanır
- 5 Ne var bilmem bu kisveyi görenler
Derler buyur amân şeyhim erenler
- 6 Yâ Rab seniñ ismiñle ne oynanır
Bu oyuna nice insân inanır

/182/

- 7 Ulu Tañrı'm kırtar bizi bunlardan
Bu şarığı cübbeyi al, onlardan
- 8 Şeyhim der şarar bezi başına¹⁰³⁵
Ağı serper eliñ tatlı aşına
- 9 Geçinmekdir maqşadları aylağdan
Şâf dilleri çıkarırlar yolağdan

¹⁰³⁴ HB'nde bu şiir için yer ayrılmış; ancak şiire yer verilmemiştir. HB2-127

¹⁰³⁵ Mısraın vezni bozuktur.

- 10 Aşıl ‘ālim temīz hoca bellidir
Hürmet ona dā’im gerek yolludur
- 11 Bir kisve ki kirli қоқmuş қоқutmuş
Hoca degil onu şeytān oқutmuş
- 12 Қahrolsunlar bu kisveyi bozanlar
Yaқın ‘Aczī belā bulur azanlar

-154-

Ġarīb Vaţan

8 Ağustos 1328/21 Ağustos 1912 Alataş

Bugün Göynük Қışla Көyü’nün civarındaki şıқ ormanlıқlı [...] ayı avındayım
yanımda yerli bir avcı köylüler ve köpekler var. Ġarīb vaţanıñ her yanı zümrüd gibi
yeşil ormandır:

567

(Tāgī)

- 1 Ġarīb vaţan her yanlarıñ nāzlı yeşil тұruşmuş¹⁰³⁶
Gelin gibi zīnet süslü tağıñ taşıñ yarışmış¹⁰³⁷
Her küşeler neş’e sürür birbirine қarışmış
Seni gören seni soran gelip gezen var mıdır¹⁰³⁸

/183/

- 2 Pek ġarībdir hem de süslü dereleriñ her yanñ¹⁰³⁹
Her bucağıñ varlıқ sürür hayāt verir elhānñ¹⁰⁴⁰
Çoқ nāzlısıñ hem de me’yūs ġarīb geçer zamānñ
Beyinsizlik yıpratıyor sende düzen var mıdır¹⁰⁴¹

¹⁰³⁶ nāzlı yeşil: yeşil nāzlı HB2-140

¹⁰³⁷ zīnet: zīnetlerle / süslü: - HB2-140

¹⁰³⁸ Seni gören seni soran gelip gezen var mıdır: Lākin yoқdur ziyāretçiñ hem de ne bir gezeniñ HB2-140

¹⁰³⁹ Pek: Çoқ / hem: pek HB2-140

¹⁰⁴⁰ bucağıñ: yanlarıñ / sürür: neş’e / hayāt verir: hem dirlikdir HB2-140

¹⁰⁴¹ sende düzen var mıdır: yoқdur seniñ düzeniñ HB2-140

- 3 Ecdād gelmiş nice demler seni bize bırakmış
Görüyorum her yanlarıñ yurd yerleri otaķmış
Yigid yurdu her yer   Aczī Őirīn yuva yataķmış¹⁰⁴²
Dertli misiñ bilmem seniñ ĥāliñ sezen var mıdır¹⁰⁴³

-155-¹⁰⁴⁴

  AŐķ mı... Felāket mi?¹⁰⁴⁵

Yukarıda bahşi geçen   afet ve hercā'ī dil-berīñ vefāsızlıđı münāsebetiyle:

ĶoŐma

- 1 Bir   aŐķ mı bu yoķsa belā ķader mi
Dōnek dil-ber Őoķdu bizi belāya
  Ādet midir edā mıdır keder mi
Bōyle keder yanaŐıķdır sevdāya
- 2 Gūzelleriñ cevri oķdur ezelden
Sevdālarıñ farķı yoķdur ğazelden
  ĀŐıķ çeker cefā gelse gūzelden
oķ āhlar var çıķmıŐ bōyle semāya

/184/

- 3 Sevdālı   aŐķ yollarında diken var
Bu yollarda nice zaķmet çeken var
Gūzellerde vefā olmaz bār olur
  ĀŐıķ dūŐer dūrlū yanıķ ricāya

¹⁰⁴² her yer   Aczī:   Aczī her yer / Őirīn yuva: ne Őirīn bir HB2-140

¹⁰⁴³ seniñ ĥāliñ sezen var mıdır: yoķdur derdiñden bir sezeniñ HB2-140

¹⁰⁴⁴ HB'nde bu Şiir yer almamaktadır.

¹⁰⁴⁵ HB'nde tarih ve yerin 17 Ağustos 1328 Çalı Alaķađ olduğu bilgisi verilmiştir. HB2-141

- 4 Hâk ‘ aşıkı doğru yolda gezenler
Güzelliği laţif gözle süzenler
‘ Āşık degil, egri yolda tezenler
Amān ‘ Aczī ŧalma yañlış ħulyāya

-156-

Balkān Fāci‘ ası

Ķara Gūnler 26 Ađustos 1328/8 Eylūl 1912 Alaŧađ

Dīvān¹⁰⁴⁶

- 1 Balkānlarda yine sisli duman var¹⁰⁴⁷
Bir yanda za‘ f bir yanda ziyān var¹⁰⁴⁸
- 2 Aramıza nifāĶ dūşdü ne çāre¹⁰⁴⁹
Ne bilen bu derdi ne bir dermān var¹⁰⁵⁰
- 3 Tefekkūrler elem olmuş ne ħikmet¹⁰⁵¹
FırĶa derdi mesned fikri gūmān var¹⁰⁵²
- 4 Dūşman oĶu nīşan almış siperde¹⁰⁵³
Erbāb-ı zevĶ şanır vāhī emān var¹⁰⁵⁴

¹⁰⁴⁶ HB’nde ŧiirin “dīvān” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-165. ŧiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat ŧiir, divan nazım ŧeklinin özelliklerini taşımamaktadır. ŧekil itibariyle ŧiir, gazeldir.

¹⁰⁴⁷ duman: havālar HB2-165

¹⁰⁴⁸ ziyān: pis nevālar HB2-165. Mısraın vezni bozuktur.

¹⁰⁴⁹ Aramıza nifāĶ dūşdü ne çāre: Ortada bir meskenet var gören yoĶdur HB2-165

¹⁰⁵⁰ bu: var / dermān: devālar HB2-165

¹⁰⁵¹ ħikmet: ħikmet bu HB2-165

¹⁰⁵² FırĶa derdi mesned fikri gūmān var: Mesned derdi gibi meş‘ūm sevdālar var HB2-165

¹⁰⁵³ Dūşman oĶu: Bütūn dūşman / siperde: çenemizden HB2-165

¹⁰⁵⁴ emān: şadālar HB2-165

- 5 Başiretler hep kapanmış neden bu¹⁰⁵⁵
Halk rûhunda gizli dönen figân var¹⁰⁵⁶

/185/

- 6 Kimi hoca kimi şeyhdir meb'ûşlar¹⁰⁵⁷
Siyâset yok õnlerinde şâmân var¹⁰⁵⁸
- 7 Şuş 'Aczî yetmez 'aқıl devrâna¹⁰⁵⁹
Şeyh hocaya şimdi böyle meydân var¹⁰⁶⁰

-157-

Yine bunun için:

- Dīvân¹⁰⁶¹
- 1 'Älemde 'azim u şebât hoş bir nevâdır¹⁰⁶²
Yurdda hissizlik zulmetli bir havâdır¹⁰⁶³
- 2 Āzâde-i kayd-ı esâret olmak için¹⁰⁶⁴
İ' tişâm-ı vahdet her ân hoş bir devâdır¹⁰⁶⁵
- 3 Varlıkla müşeyyed zirâ aқkâm-ı cihân¹⁰⁶⁶
Fıқdân-ı mevcüdiyyet esbâb-ı kazâdır¹⁰⁶⁷

570

¹⁰⁵⁵ neden: nedir HB2-166 / bu: yâ Rab HB2-166

¹⁰⁵⁶ Halk rûhunda gizli dönen figân var: Ma' küsdur hem bütün yañlış hulyâlar var HB2-166

¹⁰⁵⁷ Kimi hoca kimi şeyhdir meb'ûşlar: Şıkılırsa eger mollâ verir birden HB2-166

¹⁰⁵⁸ Siyâset yok õnlerinde şâmân var: Hem gandırır keyfe uygun fetvâlar var HB2-166

¹⁰⁵⁹ Şuş 'Aczî yetmez 'aқıl devrâna: Amân 'Aczî varmaz 'aқıl bu devrâna HB2-166.

Mısraın vezni bozuktur.

¹⁰⁶⁰ Şeyh hocaya şimdi böyle meydân var: Şeyh hoca hem büyük zat-ı 'ulyâlar var HB2-166

¹⁰⁶¹ HB'nde şiirin "dīvân" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-168. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

¹⁰⁶² 'azm u şebât HB2-168: 'azim şebât D / hoş: her tab' a hoş HB2-168

¹⁰⁶³ Yurdda hissizlik zulmetli bir havâdır: Bî-ma' nâ tuğular her an yurdda simli havâdır HB2-168.

Mısraın vezni bozuktur.

¹⁰⁶⁴ Āzâde-i kayd-ı esâret olmak için: Ger āzâde-i kayd-ı esâret olmaқsa murâd HB2-168

¹⁰⁶⁵ her ân hoş: şimdi her derde HB2-168

¹⁰⁶⁶ müşeyyed HB2-168: yaşar D / zirâ: zirâ ki bu HB2-168

¹⁰⁶⁷ mevcüdiyyet: mevcüdiyyet her-sû HB2-168

- 4 Uyuşuk kanla yaşamaz millet aşlâ¹⁰⁶⁸
Fikir-i metin, zulmete nür-i ziyâdır¹⁰⁶⁹
- 5 Ye's-i fütür bir zilletdir bilinirse¹⁰⁷⁰
Girdiği yer vîrâne-i bümâsâdır¹⁰⁷¹
- 6 Elbet bizi maḥv eyler bu girdâb-ı fenâ¹⁰⁷²
Encâmı bu ḥâliñ izmiḥlâle pîrâdır¹⁰⁷³
- 7 Allâh'a sığın 'Aczî 'azmiñ[i]le yürü¹⁰⁷⁴
Çünkü kullara sa'âdet emr-i Ḥudâdır¹⁰⁷⁵

/186/

571

-158-

Yine bu kara günler için bir destân:

Destân¹⁰⁷⁶

- 1 Başladı yine acı bir oyun
'Oşmânlı oldu yazık bir koyun¹⁰⁷⁷
Der ki baş kaşâb tırma tez şoyun
Bilmem ki nasıl olur ḥâl böyle

¹⁰⁶⁸ Uyuşuk kanla yaşamaz millet aşlâ: Yaşamaz uyuşuk kanla bünye-i millet aşlâ HB2-168. Mısraın vezni bozuktur.

¹⁰⁶⁹ Fikir-i metin, zulmete nür-i ziyâdır: Fikr-i metin zâlîme ḥâyret zulmete ziyâdır HB2-168

¹⁰⁷⁰ Ye's fütür bir zilletdir bilinirse: Bâdî-i devre-i 'usretir zirâ ye's-i fütür HB2-168

¹⁰⁷¹ Girdiği yer vîrâne-i bümâsâdır: Girdiği yer her dem bir vîrâne-i bümâsâdır HB2-168. Mısraın vezni bozuktur.

¹⁰⁷² bu girdâb-ı fenâ: a' dâya fikr-i mümâşât HB2-169

¹⁰⁷³ Encâmı bu ḥâliñ izmiḥlâle pîrâdır: Böyle derbederleriñ sîreti câh-ı riyâdır HB2-168

¹⁰⁷⁴ 'azmiñle: 'azmiñe / yürü: olma muḥâlif HB2-169

¹⁰⁷⁵ Çünkü kullara sa'âdet emr-i Ḥudâ'dır: Ta'yin-i refâh 'azmle kula emr-i Ḥudâ'dır HB2-169

¹⁰⁷⁶ HB'nde şiirin "destân" olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB2-171. Ayrıca sayfa numaralama 170'e kadar yapılmış olup bu şiirin olduğu sayfalar numaralandırılmamıştır. Daha sonra ise sayfa numarası 173'ten başlatılmıştır. Şiirin sonradan eklendiği düşünüldüğünden dolayı sayfa numarası olarak 170'den sonra sayfa numarasına sıralı olarak devam edilmiş, daha sonra ise eserin esas sayfa numarasına dönmüştür.

¹⁰⁷⁷ yazık oldu: oldu yazık HB2-171

- 2 Fitne-bāz ırmaz fitne çevirir
Gizliden gizli ıarman Őavurur¹⁰⁷⁸
Günde biñ ıeŐid yalan ıogurur
Zehirli yılan naşıl dil böyle
- 3 Her cinsden muıbir meb' ũŐ ıoplanmıŐ¹⁰⁷⁹
Seıerken zāti hendek atlanmış
ŐaŐırmıŐ devlet iki ıatlanmıŐ
Muıalıf esen naşıl yel böyle
- 4 ' ĀŐıklar söyler añla hecemden¹⁰⁸⁰
Olur mu meb' ũŐ ' Arap ' Acem'den
Ermeni Rũm'dan hācı hocamdan
Bilmem ki naşıl olur hāl böyle
- 5 Fikirler ayrı hisler bozuıdur
El ayak baıı diller ıizikdir
Yürekler acır, gidiş yazııdır
Sersemce giden naşıl yol böyle

/187/

- 6 Düşüyor işler derin baıaıa
Hilekār olan girer yataıa
AlıŐdı millet dipsiz ataıa¹⁰⁸¹
Bulanık aıar naşıl sel böyle

¹⁰⁷⁸ ıarman: ıarmān HB2-171

¹⁰⁷⁹ muıbir: melez HB2-171

¹⁰⁸⁰ ' ĀŐıklar: Őā' irler HB2-172

¹⁰⁸¹ aıaıa: adaıa HB2-172

7 Meb' ūşlar tıtdı benlik da' vāsı
Başladı çirkīn fırça ğavgāsı
Meclisde yumruk, qahrol şadāsı
Muhtelif eşhāş, naşıl il böyle

8 Arnavūd ben Arnavūd'um der¹⁰⁸²
Ermenī pis bir çanaqda boq yer
Rūmlar Yūnān tersine peşkīr¹⁰⁸³
Dilinde burnuñ biten kıl böyle

9 Kulaĝnı¹⁰⁸⁴ dikdi fitne uyandı
İngiliz maskesine dayandı¹⁰⁸⁵
Hīlesi bunuñ çünki yamandı¹⁰⁸⁶
Yordular bize dürlü fāl böyle¹⁰⁸⁷

10 Karışdı işler büründü şarpa¹⁰⁸⁸
Moskoflar hā'in el verdi Şırp'a
Aç tavuq gibi ararlar arpa
Buldular çünki yaylımlı çul böyle¹⁰⁸⁹

/188/

11 Şol Avusturyā aldı Hersek'i
Kırılısın kökden bacaq dirsegi
Kesildi arslan Bulĝar köpegi
Şoñradan şişen, çobān kul böyle

¹⁰⁸² Bu dörtlük HB'nde yer almamaktadır. Ayrıca mısram vezni bozuktur.

¹⁰⁸³ Mısram vezni bozuktur.

¹⁰⁸⁴ Vezin gereği kelime yukarıdaki şekilde yazılmıştır.

¹⁰⁸⁵ İngiliz maskesine dayandı: Āvrüpā maske atıp dayandı HB2-172

¹⁰⁸⁶ Hīlesi bunuñ çünki yamandı: Onlarda hīle HB2-172

¹⁰⁸⁷ Yordular: Yuyarlar HB2-172

¹⁰⁸⁸ HB'nde bu dörtlük yer almamaktadır. HB2-173

¹⁰⁸⁹ Mısram vezni bozuktur.

- 12 İngiliz açdı fitne gözlerin¹⁰⁹⁰
Fransız maskeleymiş yüzlerin
Çevirsin Hâk yaqsın özlerin¹⁰⁹¹
Örölsün başlarına şâl böyle
- 13 Gizli gizli hârb ile şu Yünân¹⁰⁹²
Bulgâr'da birlik etdiler peymân
Rümeli için eski üç düşman
Moskoflar vardı gizli el böyle¹⁰⁹³
- 14 İtalyâ girdi Tarablusğarb'a
Dermân yoğ bizde girilsin hârbe¹⁰⁹⁴
Nifâkıımızdan indi bu hârbe
Kaysız isteksiz bağlı kol böyle
- 15 İttifâk etdi hâçlı kuduzlar
Kabardı miskîn düşük omuzlar
Bir leşe hâzır şanki tomuzlar
Tilkiye rüsvây oldu fil böyle

/189/

- 16 Dâhilde bozuğ fersiz işimiz¹⁰⁹⁵
Hiç belli degil nerde başımız
Bir sürü muhbir tıtmuş peşimiz¹⁰⁹⁶
Olur mu ağaç çürük dal böyle

¹⁰⁹⁰ HB'nde bu dörtlök yer almamaktadır. HB2-174

¹⁰⁹¹ Mısrâm vezni bozuktur.

¹⁰⁹² Gizli: Gizliden / şu: pis HB2-174

¹⁰⁹³ vardı: verdi HB2-174

¹⁰⁹⁴ girilsin: gitmek HB2-174

¹⁰⁹⁵ fersiz: idi HB2-175

¹⁰⁹⁶ muhbir: melez HB2-175

17 Bu işde vardır büyük bir ziyān
Korqarım elbet gösterir zamān
Ağlasın o dem bize bu cihān
Örümez başa siyāh şal böyle¹⁰⁹⁷

18 Hocalar şeyhler kurdu i'tilāf¹⁰⁹⁸
Çıkardı bu hāl bir çok ihtilāf¹⁰⁹⁹
Etmedi kimse suçun i'tirāf
Hıleye kurbān kırık kol böyle¹¹⁰⁰

19 Meb' üs olursa şeyhden hocadan
Şoqarlar fitne gizli bacadan
Bī-haber onlar günden geceden¹¹⁰¹
Körlere var mı açık yol böyle

20 Degildir devlet işi oyuncak
Bunaqlar için degil şalıncaq
Sağlamca fikir ister o ancak¹¹⁰²
Fikirsiz toqur siyāh çul böyle¹¹⁰³

/190/

21 Birlikden toğan, o şulhla şalāh¹¹⁰⁴
Baqladı işte Balkān'da silāh
Fırqacılıqdan altüst çok külāh
Olmadı çirkīn bizde, yıl böyle

¹⁰⁹⁷ Örümez başa siyāh şal böyle HB2-175: Eşekden ata vurulmaz nal böyle D

¹⁰⁹⁸ HB'nde bu dörtlük bir önceki dörtlükten önce yer almaktadır. HB2-175

¹⁰⁹⁹ bu hāl HB2-175: ortaya D / çok HB2-175: sürü D

¹¹⁰⁰ kırık: olduq HB2-175

¹¹⁰¹ günden: gündüz HB2-176

¹¹⁰² ister o: lāzımdır HB2-176

¹¹⁰³ toqur: örer / siyāh: meş'üm HB2-176

¹¹⁰⁴ toğan: toğar / o şulhla: şulhla o HB2-176

22 Birleşeñ düşman hemen şaldırdı
Bizi çok acılara taldırdı
Biñ yıllık şöhret şanı kaldırdı
Gelmedi başa Türk'de hâl böyle¹¹⁰⁵

23 Muhtelif cinsden ' asker kaçıyor
Vaḥşī Bulgārlar kanlar içiyor¹¹⁰⁶
Mezellet başdan çirkīn aşıyor
Kim derdi bize ' aceb ol böyle

24 Toğrandı yine nice biñ müslümān¹¹⁰⁷
Balķānda aqđı seller gibi kan
Yıķıldı sekiz ' aşırılık şöhret şān¹¹⁰⁸
Çocuklar öksüz olur mu analar tūl böyle¹¹⁰⁹

25 Arnavūdlar nice yıl beslendi¹¹¹⁰
Sözde bunlar merd birer arslanı
Düşman kucağına tez yaşlandı
Ne merdlik bu, naşıl māl böyle¹¹¹¹

/191/

26 Ḥaķīr bir düşman arslan kesildi¹¹¹²
Hem Çatālca'ya toğru kösüldü
Kadımlar, nice çocuk kesildi
Kalır mı biz de acı hâl böyle

¹¹⁰⁵ başa Türk'de: Türk'de başa HB2-177

¹¹⁰⁶ Bulgarlar HB2-177: Bulgār D

¹¹⁰⁷ HB'nde bu dörtlük yer almamaktadır. HB2-177. Ayrıca mısraın vezni bozuktur.

¹¹⁰⁸ Mısraın vezni bozuktur.

¹¹⁰⁹ Mısraın vezni bozuktur.

¹¹¹⁰ HB'nde bu dörtlük yer almamaktadır. HB2-177

¹¹¹¹ Mısraın vezni bozuktur.

¹¹¹² Ḥaķīr: Çok ḥaķīr HB2-177/ bir: - HB2-177

27 Şaklama târih sen de yaz bunu
Unutmamız biz çünkü bugünü
Kahramân ırkım bekler, bir sonu
Diyemez bize kimse şal böyle

28 Baş tutar yoksa şimdi bizlerde
Neler var şaklı, ayla yazlarda¹¹¹³
Kahramân Türk'ün nâmı, sözlerde
Şanmayıñ kalır, bu bir yıl böyle

29 Bu acı hâller Aczî yazılsın
Târihe resmi tãmca çizilsin¹¹¹⁴
Nifâka derin mezâr kazılsın
Selâmet için lâzım yol böyle

/192/

577

-159-

Yine bu kara gün için:

Kıt'a¹¹¹⁵

1 Etdi Edirne'yi muhâşara hâ'in Bulgâr¹¹¹⁶
Yünân Şırp yardımına etdiler ılğar
İki yüz biñ düşman çevirdi bî-emân¹¹¹⁷
Kaldı içinde bî-çâre yetmiş biñ Müslümân

¹¹¹³ ayla: aylar HB2-178

¹¹¹⁴ resmi HB2-178: şara / tãmca HB2-178: kalemle D

¹¹¹⁵ HB'nde şiirin "kıt'a" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-176. Ayrıca şiirin vezni bozuktur.

¹¹¹⁶ Edirne'yi muhâşara: muhâşara Edirne'yi HB2-176

¹¹¹⁷ düşman: kâfir / çevirdi: çevirdi şehri HB2-176

-160-

Ꞑıt' a¹¹¹⁸

- 1 Ꞑuduz çobān dökdü biñlerce Türk ıanı¹¹¹⁹
Vaşsetle uçurdu nice ma' şumuñ cānını
Yā Rab bu ne vaşset çinendi diyār-ı İslām
Olmamışdı bu millet böylece bed-nām¹¹²⁰

-161-

Ꞑıt' a¹¹²¹

- 1 Gelibolu Tekfūr Tağı'na indi Yūnān
Bolayır'da çağırdı rūḥ-ı Kemāl el-amān
Nerededir Barbaros hem Ꞑılınç ' Ali
Ağlıyor kabrinde Şeh-zāde Süleymān
1328¹¹²²

578

/193/

-162-

Tekkeçiler

8 Şubat 1328/21 Şubat 1913 Alaṭağ

Bu ıara günlerde mesned için ḥālā İstānbūl'da didişen tekkeçilere:

- 1 Gördüñüz mü ey gözü ıararmış nükteciler¹¹²³
Ꞑahroluñ siz ey ' āṭıl muḥteriş tekkeçiler¹¹²⁴
- 2 Ḥubb-ı cāḥ için siz fitne şaçar hem ekerken¹¹²⁵
Dīn perdesiniñ ardında zehir nifāk şaçarken¹¹²⁶

¹¹¹⁸ Şiirin sonuna 8 Teşrīn-i Şānī 1328 tarihi notu düşülmüştür. HB2-176. Ayrıca şiirin vezni bozuktur.

¹¹¹⁹ çobān: Bulğār HB2-176

¹¹²⁰ bed-nām: hiç bed-nām HB2-176

¹¹²¹ HB'nde şiirin "Ꞑıt' a" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-177. Ayrıca şiirin vezni bozuktur.

¹¹²² HB'nde şiir tarihi 16 Kānūn-ı Evvel 1328 olarak belirtilmiştir. HB2-177

¹¹²³ ey gözü HB2-177: gözü D

¹¹²⁴ ' āṭıl muḥteriş: muḥteriş ' āṭıl HB2-177

¹¹²⁵ Ḥubb HB2-177: Mesned D

¹¹²⁶ şaçarken: dökerken HB2-177. Mısraın vezni bozuktur.

- 3 Bağıñ ne yaptı haķır dūřmanlar Türk řānına
La^ç net o alçaķ şu^ç r, bnyeñiziñ řanına¹¹²⁷
- 4 Yā Rab bunca ma^ç řumuñ haķķını kim verecek
İħķāķ-ı haķ etmezseñ eger yoķdur diyecek
- 5 Gizli luřfuñ şübhesiz vardır olacaķ lā-bd¹¹²⁸
Çünki telvīs edildi bilirsiniñ bunca ma^ç ābid¹¹²⁹
- 6 Diyār-ı İslām bir řařāb-hāneye dnd¹¹³⁰
Yıķıldı yaķıldı nice hānumān snd¹¹³¹
- 7 Sebeb... sebeb nedir yā Rab sen biliyorsuñ¹¹³²
Nifāķı sevmez belliki cezā veriyorsuñ
- 8 Maķřer midir yā Rab bu fāci^ç a, yoķsa maķřer
Ey Rmeli olduñ yine Türk'e şanlı maķber¹¹³³
- 9 Bir fāci^ç a ki işte le'ım şu^ç r toğurdu
Bu hāle ervāh-ı ecdād mezārda baęırdı¹¹³⁴
- 10 Unutma ey Bulęār etdięiniñ kārı dřn¹¹³⁵
Bir gün var ki intikām... intikām ilk peřin¹¹³⁶

¹¹²⁷ bnyeñiziñ şanına: la^ç net bnyeñize HB2-177

¹¹²⁸ vardır: vardır şübhesiz HB2-177

¹¹²⁹ Mısram vezni bozuktur.

¹¹³⁰ bir: eyvāh bir HB2-178. Mısram vezni bozuktur.

¹¹³¹ Mısram vezni bozuktur.

¹¹³² Mısram vezni bozuktur.

¹¹³³ Türk'e HB2-178: - D

¹¹³⁴ mezārda: maķberde HB2-178

¹¹³⁵ Mısram vezni bozuktur.

¹¹³⁶ Mısram vezni bozuktur.

- 11 Ey ʿırķım oynandı yine ķanıñla bir oyun
At, o libāsı meskeneti... artık Őoyun¹¹³⁷
- 12 Olduysa mezellet elbetde bizimdir Őehāmet¹¹³⁸
İntiķām... intiķām gerek ķopsa da ķiyāmet

-163-

Hep Zıll-ı Hıayāldır

Eski Mezārlar

22 TeŐrīn-i Evvel 1328/4 Kasım 1912 Alaķađ

Mevsim Őonbahārdır. Çok laķif bir havā var. Yanımda iki arķadaŐımla Alaķađ'ıñ meŐhūr Alacabeli'nden aŐıp gidiyoruz.

YemyeŐil ķam ormanları arasında hoŐ koķular rūķumu oķŐuyor. Beliñ tām ortasında yaŐlı meŐe ađaķları dibinde taŐları ađaķ koķlerine gōmūlmūŐ mezārlar var.

Őordum, bu mezār ʿOŐmānlı bayraķdārlarından Hūseyin Ađa'nıñ mezārı imiŐ Karamanoğulları harbinde burada Őehīd olmuŐlar:

Dīvān¹¹³⁹

- 1 Āh zevķ-i cihān ey gōñūl hep zıll-ı hıayāldır
Her emele yetişmek bunda bir emr-i muķāldır¹¹⁴⁰
- 2 İstiķrār-ı beķā ancak ol Hıālķ'a maķŐuŐ
ʿĀlemde āmāl-i beŐer hep maķķūm-ı zevāldır
- 3 Őzūlme ey bī-ķāre hıayāl, dūnyā iŐidir bu
İdbārīñ Őoñu bir gūn elbet dem-i iķbāldır

¹¹³⁷ Mısrām vezni bozuktur.

¹¹³⁸ Mısrām vezni bozuktur.

¹¹³⁹ HB'nde Şiirin "dīvān" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-183. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat Şiir, divan nazım Şeklinin aruz Özelliklerini taŐınamamaktadır. Hece Őlķüsü itibariyle Şiir, divan olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Şiirin vezni bozuktur.

¹¹⁴⁰ emele: āmāle HB2-183

- 4 Bu meşhūr cevr ü cefā kişiniñ fażlına nisbet
Eyle taħammül zīrā bu da bir fażl-ı kemāldir

/195/

- 5 ‘Ādeti çarhıñ bu sâhada böyle gidiyor
Bir çok eşekler cāy-ı luţuf nā’il-i âmāldir
- 6 Yandık yıkıldık baķ meydānda işte netice
İhtirāşıñ encāmı zīrā bu hāle mişāldir

-164-

Ulu Ɠağlar

Nunu Ɠağı

25 Teşrîn-i Evvel 1328/7 Kasım 1912 Alağaç

Bu isimde olan bu Ɠağ, Ɠoros’ların eñ yüksek, eñ hâriķalı bir Ɠağıdır. Göklere Ɠoğru uzanmış şarp kıyalıklar[la] lāhūtī bir manzarı ‘arz eden bu Ɠağda bir çok ceylān sürüleri barındığından burada bir ceylān avı tertīb etdik. Yanımızda yerli avcılar da var. Bunuñ tafşilâtı Hıyāl Bāğçesi isimli hâtırâtımızda[dır]. Bunuñ için diyorum ki:

581

Ɠoşma

- 1 Ulu Ɠağlar şarb geçidler başında
Avcılar düşmüş kıovar peşinde¹¹⁴¹
Dirlik mi var bu dünyānın işinde
Ɠağar¹¹⁴² olmuş kıaçar ğarīb ceylānlar
- 2 Çobānsızdır hem şāhibsiz yaylalar
Şimşek gibi yalçınlara şağılır
Ta‘limlidir avcılardan Ɠağılır
Zencir olmuş kıaçar ğarīb ceylānlar

¹¹⁴¹ Mısram vezni bozuktur.

¹¹⁴² Kelime şiirin bütününde “kıaçar” şeklinde yazılmıştır. Düzeltme yalnızca bu kısımda belirtilmiştir.

- 3 Meskenleri Nunu ağı yatağı
Yalçın dere gezekleri otlağı
evirince avcı, şolu hem şağı
Kaşar olmuş kaşar ğarīb ceylānlar
- 4 Ykseğinde řāhīn ter ses verir
Ulu ağlar hayālime his verir
Bir ‘Aczī’yim her şey baņa ders verir
Kaşar olmuş kaşar ğarīb ceylānlar

-165-

Yā Rab

Bī-āre Kız

14 Teřrīn-i řānī 1328/27 Kasım 1912 Alaşağ

Bstānz Köyü muřtārı ve uřur Köyü muřtārı ve imāmınıñ el vermeleriyle faķir ve ma‘řm bir ‘aşiret kızınıñ kaçırılması üzerine yaptığım ta‘ķībāt ve taķķikāt neticesinde yaķaladığım cāniler ve ma‘řm kızınıñ ifādesinden şoıra, bunuñ tafşilātı Hayāl Bāđçesi isimli hātirātımızdadır.

Meřnevi¹¹⁴³

- 1 Yā Rab bu arza mı āfāka mı ķahrını
Yandıķ elinden şu dönen siyāh bařtıñ¹¹⁴⁴
- 2 Neden ağlıyoruz hiç de gülmüyoruz
Neden felāh yolunu bizler bilmiyoruz¹¹⁴⁵

¹¹⁴³ HB’nde şiirin ‘meşnevi’ olduğu bilgisi yer almaktadır. HB2-232. Ayrıca şiirin vezni bozuktur.

¹¹⁴⁴ şu dönen: bizler bu HB2-232

¹¹⁴⁵ yolunu: yolun HB2-232

- 3 Yā Rab hālîmîz apaçık işte hārāb
Bir yığın cānlı ölüyüz sefil bî-tāb¹¹⁴⁶
- 4 Kūşūr insānda mı, bu ‘ālemdedir¹¹⁴⁷
Nazarında ma‘lūm herkes hālînde midir
- 5 Bu fāci‘a nedir bu denā‘et ne¹¹⁴⁸
Bu acı hāller bu cināyet ne¹¹⁴⁹
- 6 Nedir mazlūma bu le‘îm emel¹¹⁵⁰
İslāmîyet’de nedir bu ‘amel¹¹⁵¹
- 7 Ey ‘ālem artık iyice şokduñ¹¹⁵²
İnsanlığı eñ pislige şokduñ¹¹⁵³
- 8 Güneş toğuyor gülmüyor semā¹¹⁵⁴
Arzda huzūr yok neş‘esiz imā¹¹⁵⁵
- 9 Ey beşerîyyet, sen de varlığı yıkdıñ¹¹⁵⁶
Eñ şoñ hūysuz hem de sefil çıkdıñ¹¹⁵⁷

¹¹⁴⁶ sefil: hep de HB2-232

¹¹⁴⁷ insānda: herkesde HB2-232.

¹¹⁴⁸ Bu fāci‘a nedir bu denā‘et ne: Ya bu nedir ya ki şü nedir ey Hāllāk HB2-232

¹¹⁴⁹ Bu acı hāller bu cināyet ne: Maḥlūkuñu hūr bir de ser-bestçe bırak HB2-232

¹¹⁵⁰ Nedir mazlūma bu le‘îm emel: Bir emeli biñ emele teslīt de nedir HB2-232

¹¹⁵¹ İslāmîyet’de nedir bu ‘amel: Hikmete bu teslīt ‘adāleti de ver HB2-232

¹¹⁵² Ey: ‘Ālem HB2-232

¹¹⁵³ İnsanlığı eñ pislige şokduñ: Beşerîyeti eñ pis derekeye şokduñ HB2-232

¹¹⁵⁴ Güneş tođuyor gülmüyor semā: Tođsa da yağsa da şen değil ašlā HB2-233

¹¹⁵⁵ Arzda huzūr yok neş‘esiz imā: Gülmedikçe neş‘eli bu arz u semā HB2-233

¹¹⁵⁶ sen de HB2-233: - D

¹¹⁵⁷ hūysuz: çıplak HB2-233 / hem: pek HB2-233

10 Yurda hem kendiñe bağ ilk peşin¹¹⁵⁸

Düşün ecdādın bir kere düşün¹¹⁵⁹

11 Lākin uyuşmuş bünyeñde nağıf

Girmiş beyniñe bir fikr-i sağıf

12 Bir gün olur sen de ātiyi görürsün¹¹⁶⁰

Bağ o zamān nerede yürürsün

13 Ne ıaldı bilmem ki ıayşiyetde¹¹⁶¹

ıokmuş bir bünye beşeriyetde¹¹⁶²

/198/

14 Yā Rab bu nedir mülevveş her yer

Acıdır günler zemīn bed-ter¹¹⁶³

15 Bu acılığ ufķunda semānın¹¹⁶⁴

Dökülür üstüne şiddetle cihānın¹¹⁶⁵

16 Yā Rab yoğ mu ‘aceb āşār-ı felāđ

ıalkdı mı yoğsa dirlik şalāđ¹¹⁶⁶

17 Ters her şey ters dönüyor

Ümīd-i feyz ıalblerde sönüyor

¹¹⁵⁸ Yurda hem kendiñe bağ ilk peşin: Yurduña bağ kendiñe bağ sen de peşin HB2-233

¹¹⁵⁹ ecdādın: ıahramān neslini HB2-233

¹¹⁶⁰ sen de ātiyi: ātiyi sen de HB2-233

¹¹⁶¹ ıayşiyetde: bağş-i ıayşiyetde HB2-233

¹¹⁶² bünye: ālā-yı bünye HB2-233

¹¹⁶³ Acıdır: Ağır ağır HB2-233

¹¹⁶⁴ Bu acılığ ufķunda semānın: Acı bir şeyler ufķunda semānın HB2-233

¹¹⁶⁵ şiddetle: ‘ unfla HB2-233

¹¹⁶⁶ dirlik: emn ü HB2-234

- 18 Nerde ne oldu baḥş-i ḥaḳīḳat¹¹⁶⁷
Periṣān insān āh ki ne ḥikmet¹¹⁶⁸
- 19 İñliyor zemīn her şeyler ‘aḳīm¹¹⁶⁹
Yükseliyor her yerde şaḥş-ı saḳīm¹¹⁷⁰
- 20 Yā Rab ya bu sırrıñda nedir āyā
Çökecek mi bu zemīn böylece yoḳsa
- 21 Yağmur yerine sām veriyorsuñ¹¹⁷¹
Luṭf yerine zūlm-i ḥām veriyorsuñ
- 22 Ey ‘Aczī şabr et, dā’im ol metīn¹¹⁷²
Bir gün var elbet, yarın belki hemīn

/199/

-166-¹¹⁷³

‘Āşıklara

Sevdā Ḥortlağı

7 Nīsān 1329/20 Nisan 1913 Alaṭağ

Yuḳarılarda baḥş-i geḫen āfet dil-berīñ tuzāğından ḥaylī uzaḳlaşm[ıṣ] iken raḳībleriñ
velvelesiyle uyanan yeñi mā-cerālardan şoñra diyorum [ki]:

¹¹⁶⁷ Nerede ne oldu baḥş-i ḥaḳīḳat: Ya Rab bu nedir baḥş-i ḥaḳīḳat HB2-234

¹¹⁶⁸ Periṣān insān āh ki ne ḥikmet: Her yerde zelīl periṣān ne ḥikmet HB2-234

¹¹⁶⁹ İñliyor zemīn her şeyler ‘aḳīm: Her eşyāda ḥazīn her şey de ‘aḳīm HB2-234

¹¹⁷⁰ Yükseliyor her yer de şaḥş-ı saḳīm: Lākin yükseliyor her şaḥş-ı saḳīm HB2-234

¹¹⁷¹ Yağmur: Bārān HB2-234

¹¹⁷² HB’nde bu iki mısra yer almamaktadır.

¹¹⁷³ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

Ꞑoşma

- 1 ' Āşıklara ağlamak zül bilene
Bu yolda ders hem ' ibret var alana
Gönül derdi gâh tutuşur yanarmış
' Aşk olsun ki bundan etek silene
- 2 Bu işler de idrāk gerek, iz' ān var
Her adımda nice ma' nā im' ān var
Güzel derdin çekmek için idmān var
Ne muṭlu bu yoldan geri gelene
- 3 ' Aşk şanarak ṭurmaz ' āşık yürürse
Ꞑara sevdā karşıasına ṭurursa
Sert taşlara bir gün başıñ vurusu
Bağ ' āşıkıñ bu hāline gülene
- 4 ' Aczī der ki şor başıma, başımdan
Çekdi sevdā tutup beni peşimden
Söylüyorum, şanma bunu hoşumdan
Ders-i ' ibret benden şoñra gelene

/200/

-167-

Yine o āfetiñ iftirākıyla:

' Arapça Kıṭ' a

و للعاشقين ذل البكاء من الافتراق
ومنه الذل ومنه العز ومنه الاختراق¹¹⁷⁴
فيا الحبيب اذا افترق بيق الدمع للعين
وله البكاء وله اليمن وله الاشراف
فان الحبيب حبيبا دام جها في الكبد
و فيه حزنا وله السرف والاسراق

¹¹⁷⁴ HB2-242 الاحتراف: الاختراق

Türkçesi:

Sevgililerinden ayrılan ‘âşıklar için ağlamak perîşānlığı vardır. Mezellet ‘izzet yanmak o ayrılıktandır.

Hangi sevgili olursa olsun ayrıldığı vakit ‘âşıkın gözünde yaş bırakır. Neş’e sürūr ağlamak bundandır. Eger sevgili hūsn ü muhabetde değerli ise onun muhābbeti cigerededir. Onun hayāliyle¹¹⁷⁵ hūzün keder perîşānlık muhākkağdır. Çünkü ‘âşık ayrılık âteşiyile uyuyamaz dā’imā ğamlı kederli olur.

-168-

Fārisī Kıt‘a

بیاموز شی از گرفتار غم
بدید سیلابی از چشم نم

Türkçesi:

Geceniñ hālını ğamlılardan şor öğren. Sel suyunu ‘âşıkların gözyaşlarında gör, demektir.

/201/

587

-169-

Tağ Taş Titrer

Tağlar ve His

13 Nīsān 1329/26 Nisan 1913 Alağ

Bugün nāhiye merkezi Bādemli’niñ çok yüksek ve ormanlık bir mevki’i Sarāyburnu denilen yalçın kayalıkların tepesinde keklik avına çıkıyorum. Yükseklerle çıktıkça ormanlar şık ve heybetleniyor. Orman bülbülleri şık ağaçlar arasında fāşılalı nağmeleriyle hayāle neş’eli āhenkler şunuyorlar.

İstānbül’da bir Sarāyburnu var fağat Bādemli Köyü’nün bu Sarāyburnu öyle lāhūtī bir vecd ‘arz ediyor ki bu lāhūtīyyet ancak burada tecellī ediyor. Bunuñ tafşilātı Hayāl Bāğçesi isimli hātırattımızdadır: Bunuñ için diyorum ki:

¹¹⁷⁵ Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

(Ṭāgī)

1 Ṭağ taş titrer Ḥaqq'ın emri önünde
Bilirler hep çünkü fānī sonunda¹¹⁷⁶
Hep bir sükūt bir imānīn yönünde
Ḥayrān, ḥayrān turur ağaç taşlar hey

2 Ezel kudret bunları hep bezemiş
Tām yerinde hīç noqşānsız çizemiş
Ulu Tañrı yaratmış hem gözemiş
Taḳdīs eder baḳıñ bütün kuşlar hey¹¹⁷⁷

3 Elvān çiçek ğarīb sūnbül tütüşür
Cümle kuşlar bülbüleri ötüşür¹¹⁷⁸
Ḥayāl¹¹⁷⁹ coşar ʿaşq āteşi tuşuşur¹¹⁸⁰
Fikre ḥayret göñle şīʿ r aşılar hey

/202/

4 İlhām verir her bucaqlar kūşeler
İğrandıqça ğarīb ğarīb meşeler
Bir ʿAczī'yim bunlar bağrım deşeler
Sırr-ı vaḥdet boş degil bu işler hey

¹¹⁷⁶ sonunda: sonunda HB2-252

¹¹⁷⁷ HB'nde bu dörtlükten sonra aşağıdaki şu dörtlük yer almaktadır:

ʿAqıl ḥayrān fikir gitmez ileri

Bir boşlukdur ḥikmet tolu her yeri

Neler görmüş bu tağlarıñ serleri

Nice bahār geçmiş nice kışlar hey HB2-253

¹¹⁷⁸ Cümle kuşlar bülbüleri ötüşür: Oymağında nice kuşlar ötüşür HB2-253

¹¹⁷⁹ Kelime “ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

¹¹⁸⁰ coşar: kükrer HB2-253

İhtiyarla İhtiyārım

Ḥod-kāma ḥod-kām

15 Nīsān 1329/28 Nisan 1913 Alaṭağ

Bu tārīḥde İzmīr İngiliz kōnsolosu Sir James adında bir İngiliz vilāyetiñ emriyle nāhiyeye çıkdı geldi. Emirde kōnsolosuñ Alaṭağ'da bir av yapacağı ve kendisine yardım ve iyi mu'āmele yapılması bildiriliyor. İngilizler vaḳūr-meşreblı olduklarından ben de şun'ı bir vaḳār ṭaḳındım. Tercümānla konuşuyoruz.

İyi biliyorum ki bu adam kōnsolos şıfatı altında bir erkān-ı ḥarb zābiṭidir. Av bahānesiyle Ṭoros Ṭağları'nın bu kısmını öğrenecek...? Ben bu ṭağ yollarınıñ işlek ve pınarlı yerlerini göstermemek için tertībāt aldım. Yerli kılāvuzları şıḳı tenbīhle dā'imā şarb yerlerden bizi ṭolaştırmalarını söyledim.

Ertesi gün böylece ṭağlar arasına tırmanıyoruz. Bunuñ tafşılātı Ḥayāl Bāğçesi isimli ḥāṭıratımızdadır. Bunuñ için diyorum ki:

Dīvān¹¹⁸¹

- 1 Gençlerle genç ihtiyarla ihtiyārım¹¹⁸²
Faḳīrle faḳīr zenginle baḥtiyārım¹¹⁸³
- 2 Ṭab'ım her dem bir ṭıfl-ı mekteb gibidir¹¹⁸⁴
Uymaz ise dünyā, ben ona uyarım¹¹⁸⁵
- 3 Ḥaşmıma karşı sitemim rūḥumdadır¹¹⁸⁶
Hem-dem olsa yılan baña ben uyarım¹¹⁸⁷

/203/

¹¹⁸¹ HB'nde şiirin "dīvān" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-271. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir. Ayrıca şiirin vezni bozuktur.

¹¹⁸² İhtiyārım: ihtiyār olurum HB2-271

¹¹⁸³ Faḳīrle faḳīr zenginle baḥtiyārım: Zügürtle zügürt zenginle baḥtiyār olurum HB2-271

¹¹⁸⁴ Ṭab'ım: Şöyle ki ṭab'ım HB2-271

¹¹⁸⁵ Uymaz ise dünyā, ben ona uyarım: Dünyā uymazsa baña ben ona uyarım HB2-271

¹¹⁸⁶ Ḥaşmıma karşı sitemim rūḥumdadır: Ḥaşmım da olsa sitemim rūḥumda ḳalır HB2-271

¹¹⁸⁷ Hem-dem olsa yılan baña ben uyarım: Hem-dem 'aḳreb olsa bir an ben yār olurum HB2-271

- 4 İstihzâyı derhâl añlar bilirim¹¹⁸⁸
Ağyâr olana ben de güzel ağyârim¹¹⁸⁹
- 5 Hûyları tãrtmak için ‘ ayâr lâzım¹¹⁹⁰
Hüsn-i ülfet yolunda ben ber-ķarârim¹¹⁹¹
- 6 Mu‘ tedil mizâç olursa çok a‘ lâdır¹¹⁹²
Güler yüzden her şâniye neş‘ edârim¹¹⁹³
- 7 Zift gibi sert çehreyi hiç çekemem ben¹¹⁹⁴
Hazzım söner böyle şaħşa pek kindârim ben¹¹⁹⁵
- 8 Şuşarım her nerde riyâ görsem eger¹¹⁹⁶
Riyâkâr önünde şun‘ i riyâkârim¹¹⁹⁷
- 9 Her gönlün saħına bakmaķda bir hünerdir¹¹⁹⁸
Çatlaķ gönlün karşısında ğaddârim¹¹⁹⁹
- 10 Mağrûr küberâ meclisin tãb‘ im sevmez¹²⁰⁰
Öyle yerde bende şun‘ i pür-eťvârim¹²⁰¹

¹¹⁸⁸ İstihzâyı derhâl añlar bilirim: Birden çıkarım istihzâ ile her egri lafı HB2-272

¹¹⁸⁹ ağyârim: bir ağyâr olurum HB2-272

¹¹⁹⁰ Hûyları tãrtmak için ‘ ayâr lâzım: Mezc-i tãb‘ iyet emrinde haťa bir mi‘ yâdır HB2-272

¹¹⁹¹ Hüsn-i ülfet yolunda ben ber-ķarârim: Hiss-i ülfetde her dem şâbit ber-ķarâr olurum HB2-272

¹¹⁹² Mu‘ tedil mizâç olursa çok a‘ lâdır: Laťifçe ülfet mu‘ tedil mizâç olursa severim HB2-272

¹¹⁹³ Güler yüzden her şâniye neş‘ e-dârim: Gördükçe hazzım güler yüz neş‘ edâr olurum HB2-272

¹¹⁹⁴ Zift gibi sert çehreyi hiç çekemem ben: Sert çehreyi zift gibi aşlâ çekemem ‘ ömrümde HB2-272

¹¹⁹⁵ Hazzım söner böyle şaħşa pek kindârim ben: Gördükçe artar öfkem toĝrusu pür-kindâr olurum HB2-272

¹¹⁹⁶ Şuşarım her nerde riyâ görsem eger: Şıkılır hãmüş olurum her nerde riyâ görsem HB2-272

¹¹⁹⁷ Riyâkâr önünde şun‘ i riyâkârim: Muźtar olursam piş-i riyâda riyâkâr olurum HB2-272

¹¹⁹⁸ Her gönlün saħına bakmaķda bir hünerdir: Bir ayna gibi gönlün saħına bakmaķ hünerdir HB2-272

¹¹⁹⁹ Çatlaķ gönlün karşısında ğaddârim: Ba‘ zen çatlaķ bir gönlün önünde ğaddâr olurum HB2-272

¹²⁰⁰ Mağrûr küberâ meclisin tãb‘ im sevmez: Mağrûr kübrâ bezminden her dem vaħšetlenirim HB2-272

¹²⁰¹ Öyle yerde bende şun‘ i pür-eťvârim: Ben de şun‘ i bir kibirle pür-eťvâr olurum HB2-272

11 Pamuqla taş ‘ayârda aqrân olamaz¹²⁰²
Hoş meşrebe meftûn, sertlerden bî-zârım¹²⁰³

12 Eñ meşhûr bir ‘ifrîti râm etmek de var¹²⁰⁴
Rûhuna rûh, kînine hoş bir ızmârım¹²⁰⁵

13 Çirkîn cedeliñ izini his eylersem¹²⁰⁶
Sükût eyler tûrmam orda ben zıplarım¹²⁰⁷

14 Vaḥdetleri tenhâları özlerim pek¹²⁰⁸
Tağların ben hengâmına perestkârım¹²⁰⁹

/204/

15 A‘lâlarla a‘la ednâyı hiç kırmam¹²¹⁰
Çılgınlar şalvar iseler ben aşdarım¹²¹¹

16 Vaḳûr görsem ben de vaḳûr olurum¹²¹²
Bu ‘âlemde faṭîn-meşreb ararım

17 Aḥmaqlarıñ cevriñ çekmek ayrı hüner¹²¹³
Âmir ise aḥmaḳ ben de bir eblehkârım¹²¹⁴

¹²⁰² Pamuqla taş ‘ayârda aqrân olamaz: Pambuqla taş taşla aqrân olur elbet HB2-273

¹²⁰³ HB’nde bu mısra yer almamaktadır.

¹²⁰⁴ Eñ meşhûr bir ‘ifrîti râm etmek de var: Eñ meşhûr bir ‘özriyetde râm eylemek var HB2-273

¹²⁰⁵ Rûhuna rûh, kînine hoş bir ızmârım: Rûhuna bir rûh hem keyfine ben ızmâr olurum HB2-273

¹²⁰⁶ Çirkîn cedeliñ izini his eylersem: Çirkîn cedeliñ izin his eylersem ger ṭab‘ ımda HB2-273

¹²⁰⁷ Sükût eyler tûrmam orda ben zıplarım: Ḳazar atarım şiddetle ona ısrâr olurum HB2-273

¹²⁰⁸ Vaḥdetleri tenhâları özlerim pek: Vaḥdetlei ben hem-hücrâları özler gezerim HB2-273

¹²⁰⁹ Tağların ben hengâmına perestkârım: Hele tağlarıñ hengâmına perestkâr olurum HB2-273

¹²¹⁰ A‘lâlarla a‘la ednâyı hiç kırmam: A‘lâ görürsem öñünde a‘lâ ednâya ḳurbânım HB2-273

¹²¹¹ Çılgınlar şalvar iseler ben aşdarım: Çılgınlar eger şalvar iseler aşdar olurum HB2-273

¹²¹² HB’nde bu beyit yer almamaktadır.

¹²¹³ Aḥmaqlarıñ cevriñ çekmek ayrı hüner: Taḥâmmül etmek hüner cevriñe aḥmaqlarıñ tek HB2-273

¹²¹⁴ Âmir ise aḥmaḳ ben de bir eblehkârım: İḳbâlde ise aḥmaḳ ben de eblehkâr olurum HB2-273

- 18 Lâkin yanarım o bahtıñ cilvesine¹²¹⁵
Bunu taḥlîl için ḥâlâ dil-âzârım¹²¹⁶
- 19 Çekerim cevrin ḳagnı gibi gerçi bir ân¹²¹⁷
Bulamazsam çâre bir kenâra atarım¹²¹⁸
- 20 Kişiniñ ṭab^ç ı, ṭab^ç a uymaḳla çalınır¹²¹⁹
^ç Ayyâşla mey-ḥorca ḳonuşur imrârım¹²²⁰
- 21 Sinsi münâfıḳ nerde görürsem eyvâh¹²²¹
Çeker besmele semtinden tezce, firârım¹²²²
- 22 Hâḳsıza hâḳ söyledikçe öfkelenir¹²²³
Böylesine lâf etmekden berî efkârım
- 23 Sersemleriñ yanına sersem varırım¹²²⁴
Şun^ç î taḳdîḳle idrâkına pîşdârım¹²²⁵
- 24 Ḥod-bîn olan yönsüz taşa beñzer her dem¹²²⁶
Ḳarşımdaki buz ise elbet ben karım¹²²⁷

¹²¹⁵ Lâkin yanarım o bahtıñ cilvesine: Mâ-fevḳse aḥmaḳ yazarım bahtıñ cilvesine ben HB2-273

¹²¹⁶ Bunu taḥlîl için ḥâlâ dil âzârım: Bunu taḥlîle nice dem bir dil-âzâr olurum HB2-273

¹²¹⁷ Çekerim cevrin ḳagnı gibi gerçi bir ân: Çekerim cevrin bir ḳagnı gibi tâ yorulunca HB2-274

¹²¹⁸ Bulamazsam çâre bir kenâra atarım: Ḥumḳuna çâre bulamazsam ger çok bîzâr olurum HB2-274

¹²¹⁹ Kişiniñ ṭab^ç ı, ṭab^ç a uymaḳla çalınır: Her bir kişiniñ ṭab^ç ı ṭab^ç ma uymaḳla çalınır HB2-274

¹²²⁰ ^ç Ayyâşla meyḥorca ḳonuşur imrârım: ^ç Ayyâşla meyḥorca ḳonuşur ta^ç dîlkâr olurum HB2-274

¹²²¹ eyvâh: ḳorḳar yılarım HB2-274

¹²²² Çeker besmele semtinden tezce, firârım: Sersemleriñ yanına muṭlaḳ sersemce varırım HB2-274

¹²²³ HB'nde bu beyit yer almamaktadır.

¹²²⁴ Sersemleriñ yanına sersem varırım: Sersemleriñ yanına muṭlaḳ sersemce varırım HB2-274

¹²²⁵ pîşdârım: hem pîşdâr olurum HB2-274

¹²²⁶ Ḥod-bîn olan yönsüz taşa beñzer her dem: Ḥod-bîne ḥodbîn olmaḳda bir mi^ç yâra menûṭ HB2-274

¹²²⁷ Ḳarşımdaki buz ise elbet ben karım: Ḳarşımdaki buz ise ben de bir ḳar olurum HB2-274

25 Gözlerinden belli olur fâsid kiři¹²²⁸
Fitnesiniñ nev^ç in keşfe mu^ç indârim¹²²⁹

26 Bir muhîtiñ rûhunu öğrenmek için¹²³⁰
Hâllerine hem-ğâl olup uyarım¹²³¹

/205/

27 Nerde görsem zu^ç afâyı kalbim şızlanır¹²³²
Edemezsem yardım eger mu^ç indârim¹²³³

28 Şişkinleri gördükçe bir tulum gibi¹²³⁴
Boş yerini taldurmak için rüzgârım¹²³⁵

29 ^ç Ācizlere kemlige tab^ç imda yer yoğdur¹²³⁶
Baña kemlik etse yine hoş güftârım¹²³⁷

30 Lâkin işitsem büyüklerden acı söz¹²³⁸
Bomba gibi çatlar ona pür-ısrârım¹²³⁹

31 Şağlarım esrârımı rûhum içinde¹²⁴⁰
Derdime hemdem olana keşf-i zârım¹²⁴¹

¹²²⁸ Gözlerinden belli olur fâsid kişi: Yılışık fitneleriñ hâli gözden almağda HB2-274

¹²²⁹ Fitnesiniñ nev^ç in keşfe mu^ç indârim: Fitnesiniñ nev^ç ini keşfe hem esrâr olurum HB2-274

¹²³⁰ Bir muhîtiñ rûhunu öğrenmek için: Bir kiřiniñ ya muhîtiñ rûhun öğrenmek be-câ HB2-274

¹²³¹ Hâllerine hem-ğâl olup uyarım: Onlarıñ bir ân hâline uyup hem zâr olurum HB2-274

¹²³² Nerde: Her nerde HB2-275 / kalbim: tâ kalbim HB2-275

¹²³³ Edemezsem yardım eger mu^ç indârim: Edemezsem iyilik hâline mu^ç indâr olurum HB2-275

¹²³⁴ Şişkinleri gördükçe bir tulum gibi: Şişkinleri gördükçe şişkin bir tulum şanırim HB2-275

¹²³⁵ Boş yerini taldurmak için rüzgârım: Mülkün boş yerini taldurmaya rüzgâr olurum HB2-275

¹²³⁶ ^ç Ācizlere kemlige tab^ç imda yer yoğdur: ^ç Ācizler için kemlige yer yoğ tab^ç imda benim aşlâ HB2-275

¹²³⁷ Baña kemlik etse yine hoş güftârım: Baña kemlik etse yine ben hoş güftâr olurum HB2-275

¹²³⁸ Lâkin işitsem büyüklerden acı söz: Ger işidirsem ^ç uzmadan kıracağ söz HB2-275

¹²³⁹ Bomba gibi çatlar ona pür-ısrârım: Bir kapsül gibi çatlar şâhib-i ısrâr olurum HB2-275. HB'de "kapsön" şeklinde yazılan kelime tarafımızca "kapsül" şeklinde düzeltilmiştir.

¹²⁴⁰ Şağlarım esrârımı rûhum içinde: Muğlak şağlarım esrârımı tâ rûhum içinde HB2-275

¹²⁴¹ Derdime hem-dem olana keşf-i zârım: Derdime hem-dem olana ancağ keşf-i zâr olurum HB2-275

32 Yaltaqlanmayı bir şeyn şayarım her hâl¹²⁴²

Yaltaq isteyen nâ-dâna bed-şi^c arım¹²⁴³

33 Her şeye birden kızmayı etmem tercih¹²⁴⁴

Bağşîñ şonun alır öyle kızarım¹²⁴⁵

34 Boş yere yalan bir bomba gibidir¹²⁴⁶

Yalanıñ da bir yeri var haberdârim¹²⁴⁷

35 Hâtırımı şayaniñ ben mağbûbuyum¹²⁴⁸

Hâtırın şayar hem ona hürmetkârim¹²⁴⁹

36 Kuru benlik kibriñ kendisidir her dem¹²⁵⁰

Rind-meşreblere ben her ân hıdmetkârim

37 İsmim ^c Aczî diye yazmış bu kalem¹²⁵¹

Vefâtımda belki ben de kıymetdârim¹²⁵²

/206/

-171-

Cihân Ağlar Baña

Bî-çâre Piçler

18 Nîsân 1329/1 Mayıs 1913 Alaşağ

¹²⁴² hâl: anda zıddımdır HB2-275

¹²⁴³ Yaltaq isteyen nâ-dâna bed-şi^c arım: Yaltaq isteyen nâ-dân görürsem pür-hâr olurum HB2-275

¹²⁴⁴ Her şeye birden kızmayı etmem tercih: Her şey'e kızmağda degil kârim fıtrat bu HB2-275

¹²⁴⁵ Bağşîñ şonun alır öyle kızarım: Bağşîñ şonun alarak öyle bî-çarâr olurum HB2-275

¹²⁴⁶ Boş yere yalan bir bomba gibidir: Boş yere gezip şarîh bir bomba gibidir ancak HB2-276

¹²⁴⁷ Yalanıñ da bir yeri var haberdârim: Kızbiñde yeri var ondan da haberdâr olurum HB2-276

¹²⁴⁸ Hâtırımı şayaniñ ben mağbûbuyum: Bir kez hâtırım okşayaniñ meclûbuyum ancak HB2-276

¹²⁴⁹ Hâtırın şayar hem ona hürmetkârim: Hâtırın şayar hem hürmetle hıdmetkâr olurum HB2-276

¹²⁵⁰ HB'nde bu mısra yer almamaktadır.

¹²⁵¹ İsmim ^c Aczî diye yazmış bu kalem: Mağlaşımı ^c Aczî diye yazdı bu derdli kalbim HB2-276

¹²⁵² Vefâtımda belki ben de kıymetdârim: Öldükden şonra belki ben de kıymetdâr olurum HB2-276

Bu târîhde nâ-meşrû‘ toğan çoçukları boğarağ öldüren ve mezârlığa ve mezbelelige atanlarıñ taḥkîkâtı için Alaṭağ’ıñ Bûstânözü Köyü’ndeyim. Bu işde yine köy imâm ve muḥtârınıñ parmakları çıkıyor. Buna şızlayan ḳalbim kendine ḥiṭâbla diyor:

Ġazel¹²⁵³

- 1 Hâlimi bilse cümle cihân ağlar baña
Geçse yanımdan âb-ı revân ağlar baña
- 2 Yıkılmış ḥâne ḥarâbım ben temelinden
Enḳâzım gören sâ’ir vîrân ağlar baña
- 3 Zâhirde ḥâlim ‘ aks-ı zemîn olsa gerek¹²⁵⁴
Perîşânım ben her perîşân ağlar baña
- 4 Añlamaz ḥâlim bir görüşde kimseler âh
Vâḳıf-ı ḥüznüm göñlüm nihân ağlar baña¹²⁵⁵
- 5 Bir nehr-i ğamım mecrâlarım çoşḳun aḳar¹²⁵⁶
Görse seyrimi seyr-i Seyhân ağlar baña¹²⁵⁷
- 6 Şızılıyor ḳalbim acı seyrân önünde¹²⁵⁸
İç yüzüm bilse hem Süleymân ağlar baña
- 7 Ben bir fezâ-yı ğamdayım ki mecâlim yok
Kimseler bilmez ancaḳ zamân ağlar baña

¹²⁵³ Dîvân’da “divan” olduğı belirtilen şiir, HB’nde “Ġazel” olarak verilmiştir. HB2-285. Şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

¹²⁵⁴ zemîn: şu’ûn HB2-285

¹²⁵⁵ göñlüm: maḥrem / nihân: ihvân HB2-285

¹²⁵⁶ Bir nehr-i ğamım mecrâlarım çoşḳun aḳar: Bir neyl-i miḥnet dil-i evvânım çoşḳun aḳar HB2-285

¹²⁵⁷ HB’nde bu mısra yer almamaktadır.

¹²⁵⁸ HB’nde bu mısra yer almamaktadır.

8 Ğam ođları var sīnem mecrūh ğörünmez¹²⁵⁹
Dikđatle bağan řāhib ʿ irfān ağlar baña¹²⁶⁰

/207/

9 Āhım dumanı tā ğöklerde eder cevlān¹²⁶¹
Bağar hālime hem āsumān ağlar baña

10 Cāy-ı felāhım yoğ bilirim nerde olsam
Ħayretdeyim ben, Ħayret Ħayrān ağlar baña¹²⁶²

11 ʿ Arşa-i Ħařre bu hālimle inerssem ben
Titrer cennette tūbā ğilmān ađlar baña

12 Nāmım ʿ Aczī’dir bu dehrīñ eleminden¹²⁶³
Belki bir ismim akar devrān ağlar baña¹²⁶⁴

-172-

Ümīdiñ Kes

Yerköprü řelālesi

21 Nīsān 1329/4 Mayıs 1913 Alağağ

Bu řelāle dūnyāniñ eñ feyyāz řelālesidir. Fađat ʿ aşırlardan beri kendi hālinde Ađdeñiz’e şadar dökülür gider. Bugün bu řelālenin şık ağaçlığları arasında billür gibi ağıp ğiden řulariñ başındayım. Bunuñ uzun yazısı Ħayāl Bāğçesi adındaki Ħāřrātımızdadır. Bunuñ hāline bağarak diyorum ki:

¹²⁵⁹ Ğam oğları var sīnem mecrūh ğörünmez: Ğamze-i ğamdan söylemem derdimi hiç HB2-285. Ayrıca mısraın vezni bozuktur.

¹²⁶⁰ ʿ irfān: imʿ ān HB2-285

¹²⁶¹ Āhım dumanı: Dūd-ı āhım / cevleñ: cereyān HB2-286

¹²⁶² Kelime “Ħayret” şeklinde yazılmıştır.

¹²⁶³ Mısraın vezni bozuktur.

¹²⁶⁴ Belki bir ismim akar devrān ağlar baña HB2-286: Kimse bilmez dā’im devrān ağlar baña D

Meşnevî¹²⁶⁵

1 Uzak düşmüş ümîd-i feyz, ümidiñ kes¹²⁶⁶
Yükselmez bu vādîde muhîk bir ses

2 Nā-kām fezā bir aḥz-şār-ı nedāmetdir
Muḥîtiñ çekdiği ‘aḳāmetden ‘aḳāmetdir¹²⁶⁷

/208/

3 Tıyulmaz şadā-yı Hāḳ āyā ne ḥikmetdir
Yanmaḳ yıķılmaḳ gūyā ki ni‘ metdir

4 ‘Aṭālet bünyādını hep nā-kesler ḳurmuş¹²⁶⁸
Ne aldırmaş kimse ne bir ‘illetin şormuş

5 Çıķmış bir iki erbāb-ı ğayret ammā
Yumruḳla ezilmiş bî-çāreler ḥayfā

6 Edenler bu vādîde ḥāḳ yādını
İzhār etmiş demek kendi ber-bādını

7 Yā Rab ya bu sırrıñda naşıl bir ḥālet
Devāsız bir ‘illet ki verdi kihālet

8 ‘Aczî söyler dā‘ im ṭurmaz dilinden¹²⁶⁹
Gezer yurduñ taḒlarında ilinden

¹²⁶⁵ Şiirin vezni bozuktur.

¹²⁶⁶ Uzak düşmüş: Ba‘îd olmuş HB2-294

¹²⁶⁷ çekdiği: maṭlabı HB2-294

¹²⁶⁸ ‘Aṭālet: Rezālet / nā-kesler: geçenler HB2-294.

¹²⁶⁹ HB’nde bu beyit yer almamaktadır.

Bir ʦurnadır

Esrārengīz Cināyet

12 Mayıs 1329/25 Mayıs 1913 Alaṭağ

Bu kıznın anası ögey oğlu on yaşlarında Muhammed'i uşura ile kesiyor. Cesedini ahırda bir sele altına kapadarak şaklıyor. İş bize 'aks etdi evi ararken ögey ananın vaz' iyyeti nazar-ı diğkatimi çekdi. Çocuğun cesedini ahırda bulduğ. Kadın ifadesinde kızına tecāvüz etmek üzere gelen Bahri adında birinin çocuğ kesdigini söylüyor.

/209/

Bu şuretle eski hâşimlarından birini lekelemek isterken kendi gül gibi kızını o lekeye şerik ve şahid gösteriyor. Kızı çok genç ve gâyet güzeldir. Bunun uzun tafşilâti Ḥayāl Bâğçesi adındaki hâtıratımızdadır. Bu genç kız için diyorum ki:

Ḳoşma

1 Bir ʦurnadır düşmemiş dengine¹²⁷¹

Yaylalardan inmiş gelmiş engine

Eṭrâfını avcı almış ʦolaşır

Ġarīb ʦurna imdād arar kendine

2 Ġayıb etmiş yuvasını ilini

Yad avcılar kesmiş almış yolunu

Şoldurmuşlar yanağının gülünü

Çâresizdir düşmüş ʦuzgun fendine

¹²⁷⁰ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir. HB2-353

¹²⁷¹ Mısraın vezni bozuktur.

3   Acz  der ki demler içinde demler var¹²⁷²

ali  sizlik verir başa ęamlar var

Bu   alemde iyiler var kemler var

DuŐme yoksa bu felegiņ bendine

/210/

-174-¹²⁷³

Dehre

Edirne'niņ İstirdadı

17 H ziran 1329/30 Haziran 1913 Konya

BuĒun Konya'dayım. Edirne istird d edildi. BulĒar Y n n Şırp birbirine giriyorlar.

Bunuņ için:

D v n¹²⁷⁴

1 Mümkün mü anlatmak dehrin h lin dehre

Bakiņ neler yaptı Şu   ahd-i sipihre

2 Rab-ı rız  l zımdır her Şeyde hem n

Oluyor kimi maĒl b kimi b -behre

3 Gülmek yaraşır Şimdi Şu itlere

Gördük gülerken aĒlayan bir ehre

4 Hani o mihr u vef  nerde ęaldı

DuŐd  bir  teŐ o saha-i mihre

5 Etmedi ihm l ęahrında ęahr-ı ezel

DuŐ rd  H k onları ulu bir ęahra

¹²⁷² Mısraın vezni bozuktur.

¹²⁷³ HB'nde bu Şiire yer verilmemiştir. Ayrıca Şiirin vezni bozuktur.

¹²⁷⁴ Şiirin divan olduĒu belirtilmiş; fakat Şiir, divan nazım Şeklinin özelliklerini taŐmamaktadır. Şekil itibariyle Şiir, nazmdır.

- 6 H ay ldi¹²⁷⁵ onlarda esen b d-ı fer h
Aldandı al a klar bu Şöhret-i Ő hre
- 7 Bildiğimiz ha , ha  ise  almaz yerde
Togunca bulur yerin yıldız-ı Zühre

-175-

Am n D ny 

28 H ziran 1329/11 Temmuz 1913 Ala a 

Bir cinayet va ' ası için bugün Ala a ' ın Hebiller¹²⁷⁶ Köyü' ndeyim. Yaralının hayatı tehlikelidir. Karaman 'Adliyesi'nden h l  gelen yo ...? R hum s kıldı. Ormanlar arasında avlanıyorum.

/211/

Bal a yaralarıyla boynu bükük ağaçları gördükçe diyorum ki:

600

 alenderi¹²⁷⁷

- 1 Am n d ny  kaç t oldu  sen boŐaldı 
H ber de yo , ne va itden berisi 
Bilmem sen de yoruldu  hem bunaldı ¹²⁷⁸
Bir h ber ver ne va itden berisi 
- 2 Her yanların yıpramış hem bozulmuş
G  yorsa  diz ba ların  oz lm Ő
Nice ins n gelmiş geçmiş dizilmiŐ¹²⁷⁹
Bir h ber ver ne va itden berisi 

¹²⁷⁵ Kelime " ay l" Şeklinde yazılmıştır.

¹²⁷⁶ Günümüzde ilgili köyün adı Habiller Őeklinededir.

¹²⁷⁷ Kalenderi olarak belirtilen Şiir ilgili nazım Şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın Şiirin rind ne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu d Ő n lmektedir.

¹²⁷⁸ yoruldu  HB2-370: hem yoruldu  D

¹²⁷⁹ dizilmiş: Çizilmiş HB2-371

3 Gelen geçen bağırın ezmiş bakmamış
Bunda kimse şābit ocağ yakmamış
Hünkārların beslenmiş hiç çıkmamış¹²⁸⁰
Bir haber ver ne vākitden berisiñ

4 Boş hārılı fānī demler uçurduñ¹²⁸¹
Bilmem sen de ‘ aceb neler geçirdiñ
Ne çeşīd gün naşıl aylar kaçırdıñ
Bir haber ver ne vākitden berisiñ

5 Bir ‘ Aczī’yim yamacında gezerim
Hālleriñden dürlü acı sezerim
Destānıma dertli dertli yazarım
Bir haber ver ne vākitden berisiñ

/212/

-176-

Uçmasın Yoğsa

Harābeler Arasında

7 Eylül 1329/20 Eylül 1913 Alağ

Bugün Alağ’ın Yağcı Köyü (Civlese) yaylasında qadīm ve büyük bir şehir
harābesi ki itlere ‘ ā’id harābe arasında diyorum ki:

Semā^c ī¹²⁸²

1 Dünyā zindān olur bir dem fıfır döner¹²⁸³

Başdan devlet kuşu uçmasın yoğsa

Dehrī olsañ da sen behāñ bire iner¹²⁸⁴

Ṭālī^c dönüp geri kaçmasın yoğsa

¹²⁸⁰ hiç: hep HB2-371

¹²⁸¹ harılı: galgale HB2-371

¹²⁸² Şiirin semâi olduğu belirtilmiş; fakat şiir, semâi nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, destandır.

¹²⁸³ bir dem: tersdir/ döner: döner hey HB2-393. Ayrıca mısram vezni bozuktur.

¹²⁸⁴ da sen: - HB2-393 / iner: iner hey HB2-393. Mısram vezni bozuktur.

2 Deli gönül güvenme bu cihāna¹²⁸⁵
Bir zerredir aşlın düşme gümāna
Her şey fānī döner bir gün vīrāna
Gelip baykuş mātem çekmesin yoksa¹²⁸⁶

3 Göçer sarāy toprak olur hep sağlar¹²⁸⁷
Tırmaz fānī, geçer bütün şen çağlar¹²⁸⁸
Gelir vaqti vīrān olur çok bāğlar¹²⁸⁹
Ecel tırpan çekip biçmesin yoksa¹²⁹⁰

4 Baykuşlara dünek nice sarāylar
Hani nerde içi şenlik hanaylar
Günü gelir göçer faķır hem baylar¹²⁹¹
Kara toprak çağırıp çekmesin yoksa¹²⁹²

/213/

5 Güvendiğın dallar kaçır eliñden¹²⁹³
Kimse şaymaz cevher aķsa diliñden
Heder gerek şolan dünyā gülünden
Ölüm siyāh tohum şaçmasın yoksa¹²⁹⁴

¹²⁸⁵ bu HB2-393: hīç bu D

¹²⁸⁶ Gelip baykuş mātem çekmesin yoksa: Añlaşılır baykuş diķķat çekince HB2-393

¹²⁸⁷ Göçer sarāy toprak olur hep sağlar: Göçer sarāy qalmaz çürür hep tūğlar HB2-393

¹²⁸⁸ Tırmaz fānī: Fānī tırmaz / şen: bu HB2-393

¹²⁸⁹ Gelir HB2-393: Geline D

¹²⁹⁰ çekip: çalıp HB2-393 / biçmesin: biçince HB2-393

¹²⁹¹ Günü: Demi HB2-394

¹²⁹² çekmesin: eliñden HB2-394 / yoksa: çekince HB2-394. Mısram vezni bozuktur.

¹²⁹³ Güvendiğın dallar kaçır eliñden: Güvendiğın dallar her zamān girmez ele HB2-394

¹²⁹⁴ Ölüm siyāh tohum şaçmasın yoksa: Ölüm siyāh tohumunu şaçınca HB2-394

- 6 Fānī dünyā yıķık bir hān¹²⁹⁵ bilene
Ne muţludur   aqlın baŗa alana
Baķmaz mısın gidenlere gelene
Kimse ecel Őerbetin i mesin yoķsa¹²⁹⁶
- 7 Dem gelince yüz çevirir ķardaŗıñ¹²⁹⁷
Cigeri ne el Şalar hem sırdaŗıñ
Çok  aŗlara deger ġarib Şu baŗıñ¹²⁹⁸
 m d sönüp g c ñ g  mesin yoķsa
- 8 Dil söylemez gözüñ  utuk gerilir¹²⁹⁹
Gelir defter  abuķ hükmün verilir¹³⁰⁰
El ayaķdan gider derm n serilir
  Azr 'il g gs ne   kmesin yoķsa¹³⁰¹
- 9 Tez unudur ķızıñ oġluñ hem dostuñ
Çayır  imen diken biter hep  st ñ
P ra etmez Őa  Őaķalıñ hem postuñ
Teniñ ķara  praġa d ŗmesin yoķsa¹³⁰²

/214/

- 10 Derin topraķ altına sen girince
Baŗ ucuña iki melek  urunca
  Amelinden ince ince sorunca
Boġazıña diliñ geçmesin yoķsa¹³⁰³

¹²⁹⁵ Kelime ‘‘h n’’ Şeklinde yazılmıŗtır.

¹²⁹⁶ Kimse ecel Őerbetin i mesin yoķsa: Őormaz ecel Őerbetini içince HB2-394. Mısraın vezni bozuktur.

¹²⁹⁷ ķardaŗıñ:  z ķardaŗ HB2-395

¹²⁹⁸ çok  aŗlara deger ġarib Şu baŗıñ HB2-395:  atı  aŗa çarpar Şu baŗıñ D

¹²⁹⁹ HB’nde bu dörtlük 9. dörtlükle yer deġiŗtirmiŗtir. HB2-395

¹³⁰⁰ Gelir defter  abuķ hükmün verilir: Gelir   amel defter h km ñ verilir HB2-395

¹³⁰¹   Azr ’il: Şol   Azr ’il HB2-395

¹³⁰² Mısraın vezni bozuktur.

¹³⁰³ HB’nde bu dörtlükten sonra D v n’da olmayan Şu dörtlükler yer almaktadır:

 orladıġıñ ķomŗu seni götürür

- 11 Ğāfil olma ʔābūt ḥāzır düzölmüş
 ʦoġunmuş kefeniñ mezār ƙazılmış¹³⁰⁴
 Bir ġün olur maġrūr ġözler süzölmüş
 Ecel yönün dönüp baġmasın yoġsa
- 12 Bilsen eger dünyā neler ġeçirdi
 Çok zālimler çok maġrūrlar ġöçürdü¹³⁰⁵
 Sen ben gibi nice şaşġın uçurdu
 Maġrūr olup kimse baş çekmesin yoġsa
- 13 ʦopraġa şor ʕ aceb kimler tenidir
 Bāġiñ bāġçeñ tarlañ vezir ƙanıdır
 İşte dünyā kendin böyle ʔanıdır¹³⁰⁶
 Yol olup mezārıñ kervān ġeçmesin yoġsa¹³⁰⁷
- 14 Hırş ḥasedle ʕ aziz cāniñ boġuşur¹³⁰⁸
 Vara vara cismiñ beliñ eġişir
 Bir ġün olur elbet dünyāñ deġişir¹³⁰⁹
 O maġşerde işiñ şaşmasın yoġsa

ʦopraġ altı ʔar bir yere yatırır
 İyi ʕ amel varsa gelir oġurur
 Ğaribliğe başıñ ʕatma sen yoġsa

Bu dünyāyı böyle şorġusu yoġ şanma
 Şāḥibsiz derlerse sen şaşın inanma
 Şöhret şāna pāraya ġüvenip dayanma
 Bir ġün ansız ecel ʕarpmasın yoġsa HB2-396

Haber verir ʔopraġ her ġün ʕaġırır
 Şaşalıñ aġ ey ġāfil der baġırır
 Bilsen dünyā ġünde miḥnet ʦoġurur
 Tañrı derd gelip de ƙalbiñ bükmesin yoġsa HB2-397

¹³⁰⁴ ʦoġunmuş kefeniñ mezār ƙazılmış: ʦoġunmuşdur kefen mezār ƙazılmış HB2-397

¹³⁰⁵ maġrūrlar HB2-397: begler D

¹³⁰⁶ İşte dünyā kendin böyle ʔanıdır: Bir ġün olur dünyā kendin ʔanıdır HB2-398

¹³⁰⁷ Mısram vezni bozuktur.

¹³⁰⁸ ḥasedle: ʔamaʕ la HB2-398

¹³⁰⁹ elbet: ġönöl HB2-398

- 15 Ğurūr ile çinediğın bu toprak¹³¹⁰
Meskeniñdir eñ soñ bil sen ey ahmağ¹³¹¹
Nice menzil var ki yollar pek ırak¹³¹²
Tar yollarda cismini ùrkmesin yoğsa¹³¹³
- 16 Harām helāl bilmez bunda yersiñ sen¹³¹⁴
Diliñ uzun her sözü dersin sen¹³¹⁵
Gözün bağar kalb gözünde körsün sen
Mağşerde ayağın sürçmesin yoğsa
- 17 Bu dünyadır gönül fırsat kaçırma¹³¹⁶
Ğaflet ile ‘ ömrün yazık geçirme
Soñ demiñde imāniñi uçurma
Hağ ateş verip yağmasın yoğsa
- 18 Amān ‘ Aczī neler gördün sen neler
Dünyā zevki olmuş isli bir fener
Tāli‘ de bağt da devlet de tez döner¹³¹⁷
Felek miğnet kapısını açmasın yoğsa¹³¹⁸

¹³¹⁰ Ğurūr ile çinediğın bu toprak: Mağrūr görüp bağıdın yer bu toprak HB2-398

¹³¹¹ eñ soñ: iyi HB2-398

¹³¹² ırak: uzak HB2-398

¹³¹³ ùrkmesin: düşmesin HB2-398

¹³¹⁴ bilmez: demez HB2-399

¹³¹⁵ sözler HB2-399: sözü D. Mısraın vezni bozuktur.

¹³¹⁶ fırsat: iyilik HB2-399

¹³¹⁷ Tāli‘ de bağt da devlet de tez döner: Tāli‘ şöhret hem devlet de döner HB2-399

¹³¹⁸ kapısını: kapısını HB2-399. Mısraın vezni bozuktur.

Bir Zerreder

Harâbeler Arasında

7 Eylül 1329/20 Eylül 1913 Alaşağ

Bu mu‘ azzam vîrâne arasında gezinirken hayâlim, burada dönen çalkanan insân hayâtını düşünüyorum. Öyle ki bir sürü insân bir sürü emekler ümîdler yok olmuş toprağa serilmişler. ‘ Aklı yerinde imâni tām bir insân iyi düşünürse dünyâ hayâtınıñ hîçliğini añlar.

/216/

Ona göre ahlâkını temîzlige iyilige ‘ ayâr eder: Bunuñ için diyorum ki:

Semâ‘î¹³¹⁹

- 1 Bir zerreder ‘ indinde Hazret-i Allâh’ın
Dîvânı önünde turur ulu dergâhın
Kışa bir devr ile olmuş seniñ penâhın
Ey insân iç gözle bu dünyâyı göstersem
- 2 Güvenme zîrâ devleti tezce dönüyor¹³²⁰
Çok sürer şanma bunca kâşâne sönüyor¹³²¹
Öyle eleme var ki hep ansız iniyor¹³²²
Añlarsın bu ‘ âlemi arâyı göstersem

¹³¹⁹ HB’nde şiirin “semâ‘î” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-400. Semâî olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

¹³²⁰ zîrâ: zîrâ ki HB2-401

¹³²¹ bunca: nice HB2-401

¹³²² eleme HB2-401: âhı D

3 Yok iken var olmuş bu noḡşānsız icād¹³²³
Bir zerre iken görünmüş gözlere ābād¹³²⁴
Gözündedir ey insān bu uzun ib'ād¹³²⁵
Bir ḡardāl dānesi bu mu'āmmāyı göstersem¹³²⁶

4 Şanma tūrur böyle sūkūt bu arz u semā¹³²⁷
Görünür saña gūyā bu bir dipsiz fezā¹³²⁸
Kendi kendine mi şanırsın yazık ḡayfā
Lāl olursun bu ince ma'nāyı göstersem

/217/

5 Bu bir menzil-i Ḥaḡ'dır böyle ḡurulmuş¹³²⁹
Çoḡ 'acīb bir sırla cihāzı yoḡurulmuş¹³³⁰
Bu vādiden çoḡ kervānlar geḡmiş yorulmuş
Nice şāh vezīr, yatan mevtāyı göstersem

6 Bir zerre için nedir ḡopan bu vā-veylā
Nedendir dipsiz ḡurūr bu ma'nāsız ḡulyā¹³³¹
Hiḡdir hiḡlige maḡkūm dōnen ḡuru da'vā¹³³²
Bir nefretidir o biçim sevdāyı göstersem

7 Beşeriyet bir iyliḡiñ demidir her ān
Müstevlī bir varlıḡdır ismine denmiş cān
Öyle ise 'aḡlıñı başıña al insān
Şaşarsıñ sen bu müşbet da'vāyı göstersem

¹³²³ Mısram vezni bozuktur.

¹³²⁴ Mısram vezni bozuktur.

¹³²⁵ uzun: ulu HB2-401

¹³²⁶ Mısram vezni bozuktur.

¹³²⁷ Metinde "arzi" şeklinde yazılmış olan kelime tarafımızca anlam itibariyle düzenlenmiştir.

¹³²⁸ bir dipsiz: dipsiz bir HB2-401

¹³²⁹ Mısram vezni bozuktur.

¹³³⁰ yoḡurulmuş HB2-402: yoḡurulmuş D

¹³³¹ bu: o HB2-402

¹³³² dōnen ḡuru da'vā: ortadaki ḡavḡā HB2-402

8 Bir avuç kırmızı mādde işte bu kandır
Hulāşa bu öyle bir sırr-ı nihāndır¹³³³
Toprak şu havā ile her dem yeksāndır¹³³⁴
Büyük hayret¹³³⁵ o şun^c -ı Hudā'yı göstersem

9 Şüphesiz aşlı faşlı hem māddesi birdir
Nokta-i şun^c -ı hayātı hāddesi birdir
Hep tevḥīd için bunuñ cāddesi birdir¹³³⁶
Maṭlab budur rızāyı Mevlā'yı göstersem

/218/

10 Derd-i elemin menşe'i hep hūn-hā[~]rılık¹³³⁷
Hod-kāmlığın gurūruñ aşlı o mundārılık¹³³⁸
Muḥāldir yürümez şu pis kanla bu varlık
Añlar mısıñ bilmem bu fetvāyı göstersem

11 Ey bī-çāre gözüñ aç gör ki neler vardır
Daha çok menzil var yollar pek tardır¹³³⁹
Şimdi değil soñra belli kim kime yārdır
Ağlarsıñ kendiñdeki iğvāyı göstersem

¹³³³ Mısraın vezni bozuktur.

¹³³⁴ Mısraın vezni bozuktur.

¹³³⁵ Kelime “hayret” şeklinde yazılmıştır.

¹³³⁶ tevḥīd: bir iyilik HB2-403 / bunuñ: anıñ HB2-403. Mısraın vezni bozuktur.

¹³³⁷ hūn-hā[~]rılık: hūn-hār HB2-403. HB’de bu kelime ile ilgili şu dipnot verilmiştir: “Bu kelimeyi Türk şoftaları hūn-hā[~]r şeklinde yazmışlar öyle tanımışlar. Olur şey değil... Yazılış ne ise telaffuz öyle olur. Dikenli yerde yalın ayak yürünürse dikenleriñ temās etdiği yerden kan çıktığı için ‘Acemler bu söze hūn-hār demişler: Ya‘nī kan dökücü mulāhazasıyla. Hūn-hā[~]r yazmak nereden gelmiş...” HB2-403. Ayrıca mısraın vezni bozuktur.

¹³³⁸ Hod-kāmlığın: Hod-kāmāne HB2-403 / gurūruñ HB2-403: hem gurūruñ D

¹³³⁹ Mısraın vezni bozuktur.

12 Fānīdir bu ʿālem baḡ her şeyi şoluyor
ʿİbret öñümüzde her gün neler oluyor
Bir ucu boşalırken bir ucu ʧoluyor
Şıçrar ʿaqlıñ o dār-ı uḡrāyı göstersem¹³⁴⁰

13 Bir ulu gün var elbetki şaşmaz olacak¹³⁴¹
Öyle bir gün ki günü var ansız gelecek
Herkes etdigini hep orada bulacak
Diliñ ʧutulur o ḡaşr-ı kübrāyı göstersem¹³⁴²

14 ʧurur her mevcūd luḡf-ı Raḡmān öñünde¹³⁴³
Şanma görünmez, her şey Yezdān'ın öñünde
Fikredenler ʿAczī bir izʿ āniñ öñünde¹³⁴⁴
Şaşarsıñ bu şaḡne-i āʿ lāyı göstersem

/219/

-178-

Hederdir

ʿİşret Belāsı

24 Eylül 1329/7 Ekim 1913 Alaḡaḡ

Bugün Karaman'da arkadaşım (C...) ile dostumuz bir Rūm'uñ ḡānesinde aḡşam
ʿişret ʿālemindeyiz. Rūm'uñ mehtab gibi güzel ve ʧolgun endāmlı bir kıızı var. İşte
böyle bir güzelin karşıında sarḡoşlayan ḡayālim beni ḡoplatarak cebimdeki
ʧabancayı oḡanı[n] penceresine ʧoḡru beş el paḡlatdırıyor. Gece herkes ʧorḡuyor. İşte
şeyḡānla ber-ā-ber ʿişretiñ yapacaḡı iş böyle degil mi. Bunun için āfāḡdan ʿözür
diliyorum:

¹³⁴⁰ Şıçrar: Şıçrar hep HB2-404 / uḡrāyı: ʿuḡbāyı HB2-404

¹³⁴¹ elbetki: elbetde HB2-404

¹³⁴² Mısram vezni bozuktur.

¹³⁴³ Raḡmān: Raḡmān'ın HB2-405. Mısram vezni bozuktur.

¹³⁴⁴ izʿ āniñ: imʿ āniñ HB2-405

Dörtlü¹³⁴⁵

1 Sevdā-yı şamīmiyyet şanma hederdir
Esr-i ‘aşkı, cürmüm maḥz-ı kaderdir
Elde degil bu bir ḥālet-i rūḥ bende
Ya şun‘ -ı felek ya ki şulb-i pederdir¹³⁴⁶

2 Ey kân-ı me‘ālī yap ibrāz metānet
Şabr-ı metinle göster āşār-ı feṭānet
Taşkınlığım ba‘zen sevdā-yı ḥayāldir
Ḥālimdir āh, degil ḥāşā ki ihānet

3 Ey felek kışkandıñ bir geceyi bizden
Beklemezdim bu hīç kışkancılığı sizden¹³⁴⁷
Elemi iftirāka yā, bu te‘sīr... ne¹³⁴⁸
Düşürmek mi yoksa kaçdıñ bizi gözden

/220/

4 Semt-i ḥüznden sām-ı firāk esiyordu¹³⁴⁹
Bilmişdim beni bir kıasvet basıyordu
Umardım azacığ neş‘eñi ben de
Lākin kalbimde bir şeyler şuşuyordu

5 Bu naşıl mevce-i sevdā ki yayıldı¹³⁵⁰
Dil-i āzār bu şeb ḥüsrāna kápıldı¹³⁵¹
Meşrebim bilmem naşıl çoşmuşdur böyle¹³⁵²
Bir meslek-i nā-hemvāre şapıldı

¹³⁴⁵ HB’nde şiir “rubā‘ iyāt” olarak yazılmıştır. HB2-417. Bu adlandırma nazım şekline işaret etmeyip şiirin dört mısradan oluştuğunu belirtmek içindir. Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

¹³⁴⁶ şun‘ -ı felek HB2-417: şun‘ u felek D

¹³⁴⁷ hīç HB2-418: - D

¹³⁴⁸ Elemi: ālām HB2-418

¹³⁴⁹ ḥüznden HB2-418: sevdādan D

¹³⁵⁰ mevce-i sevdā: dergah-i kıasvet HB2-419

¹³⁵¹ Dil-āzār bu şeb ḥüsrāna kápıldı HB2-419: Sarhoş gönül bu gece ḥüsrāna kápıldı D

¹³⁵² Meşrebim bilmem naşıl çoşmuşdur böyle: Meşrebim meşreb degil ammā nideyim HB2-419

6 Sevdā-yı dil-ber ʿ aşk perdesin yardı¹³⁵³
Bilmem ki felegin ne kaçdı vardı
Üzdüm bilirim seni ben çok üzdüm¹³⁵⁴
İşte bu teʿşir toğrusu kalbim yordu¹³⁵⁵

7 Eyvāh, yine eyvāh hicrānına hem-tāb¹³⁵⁶
Kendiñ düşdün gönül kendiñ bī-tāb¹³⁵⁷
Kendisi düşdü gönül yine bī-tāb¹³⁵⁸
Yapdı yine felek ansız bir inqılāb¹³⁵⁹

8 Şaşırımış dil-i bī-çārem bakarken
Kaşden mi bulanmış sākin akarken
Haqqıñ var ey gönül bu eşeriñde¹³⁶⁰
Mümkün mü şaķınmaķ āhū sīnem yaķarken¹³⁶¹

/221/

9 ʿ Afv öyle bir māye-i himmet ki olur
ʿ Afva sezāyım ʿ afv etseñ de nʼ olur
Gerçi şafha-i cevre etdimse cürʿet¹³⁶²
Bilseñ hālimi luṭfuñ raḥmi bulur

¹³⁵³ Sevdā-yı dil-ber ʿ aşk perdesin yardı: Zāti dām-ı aḥzānım baña yārdı HB2-419

¹³⁵⁴ bilirim HB2-419: gönül D

¹³⁵⁵ yordu: yardı HB2-419

¹³⁵⁶ hicrānına: işrābına HB2-419 / hem-tāb: tāb HB2-419

¹³⁵⁷ Kendisi düşdü gönül yine bī-tāb HB2-419: Ne şafā gūyā ki cefādır zuʿ muñ D

¹³⁵⁸ zuʿ muñ: zuʿ mum HB2-419

¹³⁵⁹ Yapdı yine felek ansız bir inqılāb: Yapdı felek yine ansız inqılāb HB2-419

¹³⁶⁰ ey gönül: riķkat-i kalb HB2-420 / bu eşeriñde: eşeriñde HB2-420

¹³⁶¹ şaķınmaķ: teḥāfuz HB2-420

¹³⁶² cürʿet: rücuʿ HB2-420

- 10 Bir zerreniñ üstüneyim baksañ eger
Nazar-ı ‘afvla bakmaq da yaqışır er¹³⁶³
Dil-i nālānım taqşiridir eyvāh bu
Tee’şşürüm kâfi belki ‘afva deger¹³⁶⁴
- 11 Bir ‘Aczî’yim ‘aşqım ‘âcizâne taşmışdır¹³⁶⁵
Bir gece ki felek böyle hengām açmışdır¹³⁶⁶
Sevdā gelerek melāhat önünde bir ān
Meger bu bî-çāre gönül fazla çoşmuşdur¹³⁶⁷

-179-

Āh-ı Derūnum

Yine ‘İşret Belāsı

8 Teşrîn-i Şânî 1329/21 Kasım 1913 Alaşağ

Bu târihde Karaman’dayım. Akrân şeytānları görünmeyen şeytāndan daha fenādır.

Bu bahşîñ uzun ve ğarîb tafşîlâtı Hıyāl Bāğçesi isimli hâtîrâtımızdadır.

Semā‘î¹³⁶⁸

- 1 Āh-ı derūnum çıkar cāngāhıma
Bir āh görmedim beñzer hîç āhıma
/222/ Çok şikāyetler diñledim ben ammā
Beñzemez aşlā baht-ı siyāhıma

¹³⁶³ ‘afvla HB2-420: ‘afv ile D

¹³⁶⁴ Tee’şşürüm kâfi belki ‘afva deger: Hüznum cāy-ı qabüle ermezsem meger HB2-420

¹³⁶⁵ taşmışdır: taşmış HB2-421

¹³⁶⁶ açmışdır: açmış HB2-421

¹³⁶⁷ çoşmuşdur: çoşmuş HB2-421

¹³⁶⁸ HB’nde şiiirin “semā‘î” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-433. Dîvān’da şiiirin semâî olduğu belirtilmiş; fakat şiiir, semâî nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiiir, koşmadır.

2 Şaḥşım görenler beni mesrūr şanır
Bilmez derūnum gūyā şādān tanır
Nāle-i āhım hep gizli tıyulmaz¹³⁶⁹
Rāst gelmedim ben bir dil āgāhıma¹³⁷⁰

3 Sırdır eylemem ifşā ben derdimi
Döndüm dünyāya ḳahrile ardımı¹³⁷¹
İstemem aṣlā kimseden yardımı
Kendi vücūdum cilveger eyvāhıma¹³⁷²

4 Mūnisim eyvāh hem-demim ğamdır benim¹³⁷³
Ḳalbim yaralı gözlerim nemdir benim¹³⁷⁴
Kāselerle içdigim hep semdir benim¹³⁷⁵
Şüphesiz ḳalmış işim Allāh'ıma¹³⁷⁶

5 Kā'ināt bilmem nedir şimdi gözüme¹³⁷⁷
Her şeyler ḫazīn gülümser yüzüme¹³⁷⁸
Ferāḫ degilim ğam girmiş özüme¹³⁷⁹
Ters gidiyor her şey'i ikrāhıma¹³⁸⁰

¹³⁶⁹ tıyulmaz: uyanır HB2-434

¹³⁷⁰ bir: hīç HB2-434

¹³⁷¹ dünyāya ḳahrile: ḳahrile dünyāya HB2-434

¹³⁷² Mısrain vezni bozuktur.

¹³⁷³ eyvāh: ḫarāb HB2-434. Mısrain vezni bozuktur.

¹³⁷⁴ Mısrain vezni bozuktur.

¹³⁷⁵ içdigim hep: hep içdigim HB2-434. Mısrain vezni bozuktur.

¹³⁷⁶ Allāh'ıma: bir Allāh'ıma HB2-434

¹³⁷⁷ Kā'ināt bilmem nedir şimdi gözüme: Kā'ināt şimdi bilmem nedir gözüme HB2-434. Mısrain vezni bozuktur.

¹³⁷⁸ gülümser: gülüyor HB2-434

¹³⁷⁹ girmiş: tölmuş HB2-434

¹³⁸⁰ Ters gidiyor her şey ikrāhıma: Zemīn-i zamān hep girmiş ikrāhıma HB2-434

- 6 Bir ʿAczî'yim ki feyzim hîçdir benim
İkbâlimi hîç şorma suçdur benim
Herkesiñ derdi birse beşdir benim¹³⁸¹
Her akşam baykuş döner ğamgâhıma¹³⁸²

/223/

-180-

Dīvâne Göñül

Teşrîn-i Şânî 1329/Kasım-Aralık 1913 Alaşağ

Alaşağ'dan ayrılıyorum. Göñlüme hîtağ:

Ķalenderî¹³⁸³

- 1 Bî-pervâ gezen dīvâne göñül
Yarın añlarsıñ dünyâ ne imiş¹³⁸⁴
Yıllanmış meyliñ diñle bu pendi
Bağ şu şapdığın hulyâ ne imiş¹³⁸⁵
- 2 Şimdi gūyâ sen böyle gezersiñ¹³⁸⁶
Nefsiñ emr eder öyle tezersiñ¹³⁸⁷
Bir gün gelir ki sen de bezersiñ¹³⁸⁸
Görürsüñ elbet daʿ vâ ne imiş¹³⁸⁹

614

¹³⁸¹ beşdir: şeşdir HB2-435

¹³⁸² ğamgâhıma: penâhıma HB2-435

¹³⁸³ HB'nde şiirin "semâ'î" olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB2-438. Kalenderî ve semâ'î ve olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

¹³⁸⁴ Yarın añlarsıñ: Añlarsıñ yarın HB2-438 / ne imiş HB2-438: nedir D

¹³⁸⁵ ne imiş HB2-438: nedir D

¹³⁸⁶ Şimdi gūyâ sen böyle gezersiñ: Gūyâ sen şimdi böyle gezersiñ HB2-438

¹³⁸⁷ Nefsiñ emr eder öyle tezersiñ: Emreder nefsiñ öyle tezersiñ HB2-438

¹³⁸⁸ gelir ki: ki gelir HB2-438

¹³⁸⁹ ne imiş HB2-438: nedir D

3 Yañlıŝ yoldasñ dön toğru yürü¹³⁹⁰
Ađırlaŝır yük dönmezseñ geri
Bir gün yaŝdıđa koyarsañ seri¹³⁹¹
Añlarsñ belki ğavġā ne imiş ¹³⁹²

4 Şimdi bir şey yok meydan seniñdir¹³⁹³
‘ Ađlıña gelen seyrān seniñdir¹³⁹⁴
Şorulur bir gün ħüsrān seniñdir¹³⁹⁵
Dökülür her iş sevdā ne imiş ¹³⁹⁶

5 Baŝıboŝ böyle ħalırım şanma
Bu dirlik böyle ğitmez inanma¹³⁹⁷
Dünyā da boşdur ferde ŝayanma¹³⁹⁸
Añlarsñ bir dem bu sevdā nedir¹³⁹⁹

/224/

6 Ey göñül ismiñ ‘ Aczī bilerek¹⁴⁰⁰
Geri dön yeter yola girerek
Ađlarsñ bir gün gözün silerek
Görürsün elbet ferdā ne imiŝ¹⁴⁰¹

¹³⁹⁰ Yañlıŝ yoldasñ dön toğru yürü: Yañlıŝ yoluñ toğruca yürü HB2-439

¹³⁹¹ Bir gün yaŝdıđa koyarsın seri: Yaŝdıđa bir gün koyarsñ bu seri HB2-439

¹³⁹² Añlarsñ belki ğavġā ne imiş HB2-439: Añlarsın ŝoñrā bu hevā nedir D

¹³⁹³ şey HB2-439: şeyler D / seniñdir HB2-439: seniñ D

¹³⁹⁴ seniñdir HB2-439: seniñ D

¹³⁹⁵ Şorulur bir gün ħüsrān seniñdir HB2-439: Bir gün vardır ki ħüsrān seniñ D

¹³⁹⁶ Dökülür her iş sevdā ne imiş HB2-439: Añlarsñ o dem fetvā nedir D

¹³⁹⁷ Bu dirlik böyle ğitmez inanma: Emeliñ dıbin bulurum şanma HB2-439

¹³⁹⁸ Dünyā da boşdur ferde ŝayanma: Kendini dāhī bilirim şanma HB2-439

¹³⁹⁹ bu sevdā nedir: hevā ne imiş HB2-439

¹⁴⁰⁰ Ey göñül ismiñ ‘ Aczī bilerek: Olmuş ‘ Aczī ismiñ ey göñül bilerek HB2-440

¹⁴⁰¹ elbet: bugün HB2-440 / ne imiş HB2-440: nedir D

Bir Gölge Gibi

Alaṭağ'dan Ayrılıyorum

26 Kānūn-ı Şānī 1329/8 Şubat 1914 Alaṭağ

Bugün Alaṭağ Nāḥiyesi'nden Argıdhānı Nāḥiyesi Müdürlüğü'ne naklen yola çıkarken: Me'mūriyet 'ālemi gelirken şād giderken ber-bād bir 'ālemdir. Bunun için diyorum ki:

Dīvān¹⁴⁰²

1 Bir gölge gibi, ey gönül günler¹⁴⁰³

Bak gelip geçdi akşam eyledi¹⁴⁰⁴

2 Hep hayāl oldu sürdüğün demler

Dersiñ ḥālā ne ikrām eyledi¹⁴⁰⁵

3 Baṭıp kendiñde cevri ü cefāya

Kendiñ kendiñe ilhām eyledi¹⁴⁰⁶

4 Her kaçan gülseñ girersiñ ğama¹⁴⁰⁷

Dersiñ bunu kim tamām eyledi¹⁴⁰⁸

5 İşte geldik bak hem gitmekdeyiz¹⁴⁰⁹

Seniñ tavrıñ beni nā-kām eyledi¹⁴¹⁰

¹⁴⁰² HB'nde şiirin "dīvān" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-444. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibarıyla şiir, kıtadır.

¹⁴⁰³ ey HB2-444: - D

¹⁴⁰⁴ Bak gelip geçdi akşam eyledi: Gelip geçdi bak akşam eylediñ HB2-444

¹⁴⁰⁵ eyledi: eylediñ HB2-444

¹⁴⁰⁶ Kendiñ kendiñe ilhām eyledi: Eñ soñ bende bed-nām eylediñ HB2-444

¹⁴⁰⁷ Her kaçan gülseñ girersiñ ğama: Her kaçan gülsem verirsiñ baña ğam HB2-444

¹⁴⁰⁸ Dersiñ bunu kim tamām eyledi: Nedir bu nasıl nizām eylediñ HB2-444

¹⁴⁰⁹ geldik: geldim HB2-444 / bak hem HB2-444: bak D / gitmekdeyiz: gitmekdeyim HB2-444

¹⁴¹⁰ Seniñ tavrıñ beni nā-kām eyledi: Beni 'ālemde nā-kām eylediñ HB2-444

6 'Acziyā günler hem zamān geçer¹⁴¹¹

Devrān bu deme eyyām eyledi¹⁴¹²

/225/

-182-

Farsça Dīvān

Argıdhāni Āfāğındayım

15 Şubat 1329/28 Ocak 1914 Argıdhān

Argıdhāni bāğçeler arasında gömülmüş bir nāhiye merkezidir. Nevşehirli Dāmā[d] ve Şadra'zām İbrāhīm Pāşā devrinde kurulmuştur. Bunun uzun bahşi Hayāl Bāğçesi isimli hātīrātımızdadır: Burada da 'işret nāzlı bir қаһpe gibi kendini 'arz ediyor: Bunun için

hayāl böyle diyor:

Farsça Dīvān

دلا نوش کن آن ساغر که عرفانست¹⁴¹³
در میگده عشق رندان رندانست
رو آن طرف گوش ندار بگراف¹⁴¹⁴
بین در بزم آن که همه مستانست
فکر زاهد را از رندان پیرست
چون میخانه دار حکمت عمانست
صوفی خواهد بهشت را نجودش¹⁴¹⁵
آن عالم که بر در رضا نهانست

Türkçesi:

Ey gönül bu tolu kadeh ki iç 'irfandır. 'Aşk mey-hānesinde rindler hoş meşreblerdir. Hiç söze bakma o tarafa git...? Gör ki o meclis de hep mestāneler var zāhidiñ fikrini rindlerden şor. Çünkü o mey-hāne 'ummān bir hikmet evidir. Zāhid kendisine cennet arar... Hālbuki o 'ālem Haqq'ın rızāsında gizlidir, demekdir.

¹⁴¹¹ zamān: eyyām HB2-444

¹⁴¹² Devrān bu deme eyyām eyledi: Şanma sen 'īş-i müdām eylediñ HB2-444

¹⁴¹³ HB2-463 دلا نوش شعر که عرفانست: دلا نوش کن آن ساغر که عرفانست

¹⁴¹⁴ HB2-463 هیچ گراف: بگراف

¹⁴¹⁵ HB2-464 بخاواهد صوفی جنت را نجودش: صوفی خواهد بهشت را نجودش

Argıdhānı'nda muhîṭ te'şiri mi? Nedir gönlüm burada şî'r vādisinde bu merkezde
ṭolaşıyor.

/226/

-183-

Yerli Ğonca

Bâğçede Bir Yıldız

11 Mart 1330/24 Mart 1914 Argıdhān

Bu târîhde nâhiye işleri için İlgin'dayım. Misâfir olduğum hân pencereleri arka
bâğçeliklere nâzırdır. Bugün nev-rûz günüdür. Çiçekler arasında boy endām ve
güzellikde nâdir bir kız ṭolaşıyor. Penbe fistanla ṭolaşan bu dil-ber kız o an
ḥayālîmi¹⁴¹⁶ oynatmakla diyorum ki:

Semâ'î¹⁴¹⁷

- 1 Yerli ğonca bir fidândır göründü¹⁴¹⁸
Ḥâliş Türkmen dil-berinden biridir¹⁴¹⁹
Deli gönül gördü yine gerindi¹⁴²⁰
Bildim bu bir eşsiz ra' nâ perîdir¹⁴²¹
- 2 Endāmına boyu uymuş denk düzgün¹⁴²²
Şaşırdım ben çünkü sevdām çok özgün¹⁴²³
Bilir sevdām güzelleri pek sezgin¹⁴²⁴
Yandım her endāmı ' aşkıñ yeridir¹⁴²⁵

618

¹⁴¹⁶ Kelime “ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴¹⁷ HB'nde şiirin “semâ'î” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-469. Şiirin semâî olduğu belirtilmiş;
fakat şiir, semâî nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibarıyla şiir, koşmadır.

¹⁴¹⁸ Yerli ğonca bir fidândır göründü: Gördüm yine yerli âhûlardan birin HB2-469

¹⁴¹⁹ Ḥâliş Türkmen dil-berinden biridir: Ḥaş Türk dil-berinden ra' nâ biridir HB2-469

¹⁴²⁰ Deli gönül gördü yine gerindi: Sevḳ-i ' aşkla yerin oymağın şordum HB2-469

¹⁴²¹ Bildim bu bir eşsiz ra' nâ perîdir: Dediler bu bir tek eşsiz perîdir HB2-469

¹⁴²² Endāmına boyu uymuş denk düzgün: Ḳâmeti cismine uymuş tām mevzûn HB2-469

¹⁴²³ Şaşırdım ben çünkü sevdām çok özgün: Görünce şaşırdım fikrimde mecnûn HB2-469

¹⁴²⁴ Bilir sevdām güzelleri pek sezgin: Zâtı ' aklım ezel güzele meftûn HB2-469

¹⁴²⁵ Yandım her endāmı ' aşkıñ yeridir HB2-469: Bu melâḥat bu endām ' aşkıñ yeridir D

3 Gögsünde var taze turunç hem ayva¹⁴²⁶
Kökeninde tām büyümüş bir mīve¹⁴²⁷
Şaçı ‘ anber zülüfleri pek zībā¹⁴²⁸
Dedim gönle seyret bahtıñ geridir¹⁴²⁹

4 Hangi bağıñ güllerinden bu cānān¹⁴³⁰
Hāş bāğçede bitmiş taze bir fidān¹⁴³¹
Hayāline¹⁴³² tākāt tutar tende cān¹⁴³³
Bir dil-ber ki her ‘ ayıbdan berīdir¹⁴³⁴

619

/227/

-184-¹⁴³⁵

Çıkıp Kürse

Hoca Taslaqlarına

17 Mart 1330/30 Mart 1914 Argıdñān

¹⁴²⁶ Gögsünde var taze turunç hem ayva: Gögsünde saklamış turunçla ayva HB2-469

¹⁴²⁷ Kökeninde tām büyümüş bir mīve: Kimiñ āğuşunda uyur bu ayā HB2-469

¹⁴²⁸ Şaçı ‘ anber zülüfleri pek zībā: Naşıl saç ‘ anber mi zülf dilārā HB2-469

¹⁴²⁹ Dedim gönle seyret bahtıñ geridir: Düşmedim böyleye bahtım geridir HB2-469

¹⁴³⁰ Hangi bağıñ güllerinden bu cānān: Nerede bitse ‘ aceb bu gül-i ra‘ nā HB2-470

¹⁴³¹ Hāş bāğçede bitmiş taze bir fidān: Hangi bāğıñ sünbülü ‘ Aczī bu cānā HB2-470

¹⁴³² Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴³³ Hayāline tākāt tutar tende cān: Hayāli şaplanır kim görse şeydā HB2-470

¹⁴³⁴ Bir dil-ber ki her ‘ ayıbdan berīdir: Güzeller mihrābı ‘ aybdan berīdir HB2-470

¹⁴³⁵ HB’nde hocalar için yazdığı şiir şu şekilde yer almaktadır:

Taş atma ey şūfī bizi şanma tehī

Ehl-i ‘ aşkıñ sırrın bilmez misiñ zehī

Ka‘ be-i ‘ uşşākdır bu mir‘ āt-ı vaţan

Nümāyāndır dilde hem yurduñ dergehi HB2-479

Hicv ile taş atma şaşkın ‘ uşşāk üstüne

Bu zu‘ mile şanma sen kendiñi sehī

Kābiliyet varsa eyle tıbbāt-ı nefsiñ (tıbbāt kelimesi metinde şeklinde yazılmıştır.)

Diñlese sensiñ süfehāniñ esfehī

Eliñde turma çek sen tesbīhi riyā

‘ Aczī mey-ñānede çeksın na‘ ra-i hey HB2-480

Destān¹⁴³⁶

1 Çıkıp kürse āvāz ile
Gāh kızarağ gāh nāz ile
Nice luğat elfāz ile
Amān hocam bağıрма sen

2 Elde tesbīh başda şarık
Boşdur sözüñ şışka arık
‘Aklıñ yetmez beyniñ yarığ
Sirke küpün devirme sen

3 Çürük ipler egirirsiñ
Sözü birden çevirirsiñ
İşkenbeden toğurursuñ
Böyle ipler egirme sen

4 Cennet seniñ eliñde mi
Necāt yolu diliñde mi
Senin işiñ yolunda mı
Bizi bırağ çağırma sen

5 O tahtaya vurma eliñ
Ne söylüyor diñle diliñ
Toğru mudur seniñ yolun
Ekşi hāmur yoğurma sen

¹⁴³⁶ Şiirin destan olduğu belirtilmiştir. Fakat şiir, şekil itibariyle koşmadır.

/228/

6 Bilir bilmez söyleme hîç
Lâf deryâsın boylama hîç
Yazık halkı egleme hîç
Kendiñe dil degirme sen

7 Bu ne hiddet atma hocam
Öfkeli kaç çatma hocam
Çürük lâflar şatma hocam
O kürsîde heykirme sen

8 Bil hikmeti öyle tarıl
Bulandırma kendiñ şurul
Haykıрма boş harıl harıl
Şıgır gibi böğürme sen

9 Kandırmaya ‘ ilim gerek
Kuru lâfa olmaz direk
Kafâ sersem te’sîr seyrek
Boş kafâdan bağıрма sen

10 Örtür hoca sağrısını
‘ Aczî söyler toğrusunu
Çakar lâfîñ egrisini
Yeter fitne toğurma sen

/229/

-185-

Ergüvân

3 Nîsân 1330/16 Nisan 1914 Argıdñân

Bugün cāddede ve bāğçelere nāzır penceremiñ öñünde kendi hālimde mey
‘ālemindeyim. Güneş bu zemīnden yatağa tōğru çekilip gitmektedir. Pencereimde
vazo içinde açılmış erğuvān çiçekleri var. Ortalığıñ hāline bakarak:

Қыт‘ a-i Fārisī

من ز باغ هجرتم یارم نیست
میخور خراباتم کارم نیست
ساقیا جاممکه ده هر صبح¹⁴³⁷
نوشم بصد خواجه را بارم نیست¹⁴³⁸

Türkçesi:

Ben hicrān bāğındanım, dost ve mūnīsım yok... Bāde-keş hārābātım başka işim
yok... Ey sākī tolu kadehi her şabāh ver. Hocaların zıddına içeyim. Onlardan yüküm
yokdur, demek.

Yine bu anda diyorum ki:

-186-

Fārsça Dīvān

دمی برساعرم ارغوانی سپر کردم
وقتی درمیان حام ارواحان کذر کردم¹⁴³⁹
آنان چیست جهان چیست بخیر ندهمی¹⁴⁴⁰
هر اسند این می صبح لیک من بسر کردم¹⁴⁴¹
ندا نند که پیمانه را زاده عرفانست
در قغاحر گونید بیکدیگر ما حذر کردم¹⁴⁴²
وظنوا هو البئس الذی اجرى منا

بعکس زعم آنان میخورم هنر کردم
بده ساقی مرا ساغر بیا تیزی همین¹⁴⁴³
قصد زاهد کنون از دلم بدر کردم¹⁴⁴⁴

/230/

¹⁴³⁷ HB2-475 ده جاممکه : جاممکه ده

¹⁴³⁸ HB2-475 نوشم ضد خواجه را سر مشرم نیست : نوشم بصد خواجه را بارم نیست

¹⁴³⁹ HB2-488 وقتی بازاهدان چنین گذر کردم : وقتی درمیان حام ارواحان کذر کردم

¹⁴⁴⁰ HB2-488 آیا که ایشان چستت بدین دهری : آنان چیست جهان چیست بخیر ندهمی

¹⁴⁴¹ HB2-488 هر اسند ز آن می من بسر کردم : هر اسند این می صبح لیک من بسر کردم

¹⁴⁴² HB2-488 - : ما

¹⁴⁴³ HB2-488 صاغر : ساغر

¹⁴⁴⁴ HB2-488 قلبم : دلم / HB2-488 صوفی : زاهد

Türkçesi:

Bir vakıtlar kadehimiñ öñüne ergüvân çiçeklerini siper ederek mey ‘âlemimi hām¹⁴⁴⁵ ervâhlar arasında geçirdim. Onlar kendileri ne cihân nedir bilmez bî-haberlerdir. Onlar bu meyden kôrkarlar.

Hâlbuki ben başımıñ üstünde tutatım. Bilmezler ki peymâne ‘irfân toğuran üzüm kızındandır. Zâhidler birbirine iftihârla biz meyden beriyizderler. Onlarıñ ‘aksine ben içirim. Hüner budur sâkî çabuğ gel tolu kadehi ver. Şimdi zâhidleriñ zu‘munu kalbimden atdım, demekdir.

-187-

Parlak Şaçlar

Türkmen Kızı

30 Nisân 1330/13 Mayıs 1914 Perşembe Argıdhân¹⁴⁴⁶

Bugün yorgun ve hārâb gönlümü eglemek için penceremiñ öñünde mey ‘âleminde şu dağdağalı cihâniñ her gün ayrı ayrı gösterdiği hengâmeleri düşünüyorum. Âvrûpâ yine fitne bayrağını yellendiriyor. Ben böyle düşünürken sokağda karşıdan gelinlik çağında bir kız geliyor. Başında örtü yok ancak bir çenber var. Egilip gitmekte olan akşam güneşiniñ ziyâsı öñünde parlayan dil-ber kızınıñ saçları hayâlimi yerinden oynatdı. O ânda diyorum ki:

/231/

‘Arabî Kıı‘a

يا ساتر الشعر ذل منه لا تستر
ولا تمنع نظرتي كسحاب على القمر
حطف قلبي كما حطف الرعد¹⁴⁴⁷
انها ليست بشعر بدرًا لي مشهر¹⁴⁴⁸
كانها طلعت عن افق الغيوب¹⁴⁴⁹
كزهرة السماء في شوق الاوفر¹⁴⁵⁰

¹⁴⁴⁵ Kelime “hām” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁴⁶ HB’nde vaktin akşam saat 11:00 olduğu notu düşülmüştür. HB2-490.

¹⁴⁴⁷ HB2-499 الرعد في الهوى: الرعد

¹⁴⁴⁸ HB2-499 فانها: انها

¹⁴⁴⁹ HB2-499 الافق: افق

¹⁴⁵⁰ HB2-499 لون الاحضر: شوق الاوفر

Türkçesi:

Ey dil-berin saçlarını örten şey... çekil örtme ayın yüzüne gelen bulut gibi nazarımı
ondan men' etme... Kalbim şimdi şimşek gibi çarpıyor. O saç değil benim için
parlak bir aydır. Öyle ki gökde toğan Zühre yıldızı gibi ziyâde şevk vererek gayb-ı
ufkundan toğdu, demektir.

-188-

Bakdıkça

Qumârcılık

3 Mayıs 1330/16 Mayıs 1914 Arğıdhân

Arğıdhânı bir çiftçi muhiti olduğu hâlde burada beş dâne kahve-hâne var.
Bakıyorum gündüz gece bu kahveler tıklım tıklım toludur. Dinliyorum ki burada
kâğıd ve zâr ile qumâr oyunu var.

Bu yüzden koyun kızu tavuğ hırsızlığı oluyor. Bunu kökünden yıkmak için tedbir
alıyordum. Bunun için diyorum ki:

Qoşma¹⁴⁵¹

1 Bakdıkça söyle bu dehr-i ekvâna

İylik yok aşlâ fenâlık güm-râh

/232/ Talıyor fikrim derin ' ummâna¹⁴⁵²

Arıyor hiç yok zerre intibâh¹⁴⁵³

2 Düşünüp bir şeyler söylüyorum

Bilmem nerdeyim hem neyliyorum

Kendi hâlimi vezn eyliyorum

Hâlimden kendim eylerim ikrâh

¹⁴⁵¹ HB'nde şiirin "kalenderî" olduğu bilgisi yer almaktadır. HB2-505. HB'de bu şekilde belirtilmesine rağmen söz konusu şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

¹⁴⁵² Talıyor: Talar HB2-506 / derin: derinlerde HB2-506

¹⁴⁵³ Arıyor hiç yok zerre intibâh: Arar gezer yok bir yerde intibâh HB2-506

3 Fıkr-i ħarābātla gönlüm ħarāb¹⁴⁵⁴
Bu dil-ħāneme olmuş hep serāb
urmaz didikler biñlerce ħurāb
Ben neyim bilmem  ālemdede eyvāh

4 Şanıırım miñnet kişniñ¹⁴⁵⁵ kendinden
Yılmış bu  ālem insān fendinden¹⁴⁵⁶
Fenālık boşanmış tām bendinden¹⁴⁵⁷
Ne yapmış buna bir baħt-ı siyaħ¹⁴⁵⁸

5 İnsānlıkdan hep alkmış şalābet
Ta ħīb ediyor bir bir felāket
Şeref ölmüşdür şimdi rezālet¹⁴⁵⁹
Herkesi şarmış bir feryād-ı āh¹⁴⁶⁰

6 **Leħad kerramnā**¹⁴⁶¹ buyurmuş Yezdān
Aşlıñ ne, düşün ey ħāfil insān¹⁴⁶²
İster  Aczī ol isterseñ şulṭān
Şoñ demiñ ħüsrān bil bī-iştibāh

/233/

-189-¹⁴⁶³

Titriyor Dünyā

arb ıvılcımları

¹⁴⁵⁴ Fıkr-i: Zu m-ı HB2-506 / gönlüm: ħālim HB2-506

¹⁴⁵⁵ Kelime vezin gereği yukarıdaki şekilde okunmuştur.

¹⁴⁵⁶  ālem: ekvān HB2-506

¹⁴⁵⁷ Fenālık : Bed-ħūy HB2-506 / tām: her sū HB2-506

¹⁴⁵⁸ buna: buña HB2-506

¹⁴⁵⁹ şimdi: yüzde HB2-507. Kelime “rezālet” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁶⁰ şarmış: almış HB2-507

¹⁴⁶¹ “**Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık.** Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.” İsrā Suresi 17/70.

¹⁴⁶² ħāfil: mađrūr HB2-506

¹⁴⁶³ HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

1 Mayıs 1330/14 Mayıs 1914 Arğıdḥān

Ḥarb-ı ʿumūmī başlarken... Bunuñ tafşīlatı Ḥayāl Bāğçesi isimli ḥatīrātımızdadır.

Ḳoşma

1 İḥtiyarlamış titriyor dünyā
Her yanı delik deşik ellenmiş
Bütün emeller şanki bir rü'yā
Her dilde söze gelmiş dillenmiş

2 Nice insānlar nice cān cānān
Gelmiş geçmişler nice ḥān ḥāḳān¹⁴⁶⁴
Ṭolup boşalmış olmuş çok ṭūfān
Nice milletler bunda ḥāllenmiş

3 Bir ucu gelmiş bir ucu göçmüş
Şor ṭoprağa nice ḳanlar içmiş
Bu vādilerde çok cānlar uçmuş
Nice kāfile bundan yollanmış

4 Dönmüş ʿaşırılar ḳapanmış izler
Yoḳluğa gitmiş çok ḥarīş gözler
Yatmış ṭoprağa nice gelin ḳızlar¹⁴⁶⁵
Tañrı gücünü böyle ḳullanmış

5 ʿAczī söyler hep bunları özden
Almış ilhām hep eski izden¹⁴⁶⁶
ʿĀşīḳlar demiş nice bu sözden
Nice dem cihān böyle şallanmış

¹⁴⁶⁴ Kelimeler “ḥān, ḥāḳān” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁶⁵ Mısrām vezni bozuktur.

¹⁴⁶⁶ Mısrām vezni bozuktur.

Herkesiñ Bir Hānesi Var

Hayāt Endişesi

22 Hāzīrān 1330/5 Temmuz 1914 Argıdḥān

Bāğçelere baķan penceremiñ öñünde oturuyor zemīn ve āfāķı seyrediyordum. Bu ‘ālem-i gāmgāh aķşamıñ başladığını haber için güneş yine şarı rengini taķınmıř yerine toğru me’yūs ve yavaş yavaş gidiyor.

Bütün cānlılar kim bilir ne ḥālde yuvalarına toğru gelmekdeler. Ğarīb ḥayālim uzaķlara ufuķlara uzanıyor. Öyle ya... Herkes bir ḥayātı bir boğazı için zor kolay çabalıyorlar. Dünyā öyle ki herkes bu endiřeniñ bu yüküñ altında kıvranıyor.

Eñ küçük böcekden kuřlardan tutuñuz tā file kađar¹⁴⁶⁷ her maḥlūk bu erzāk endiřesiyle ma’luldür. Eski feylesoflar (Ḥayāt bir mücādele) demiřler. Faķať ben bu sözü ‘ařına terkle řu ‘ař için ḥayāt bir yol bir endiře diyorum. Bunuñ için:

Ķalenderī¹⁴⁶⁸

- 1 Bilinmez ki ğamlı ğamsız
Herkesiñ bir ḥānesi var
Bir ğün geçer demli demsiz
Kimse bilmez ya nesi var
- 2 Böyle düzen bir kağes bu
Eñ řoñunda bir nefes bu
Düřünürseñ bir kümes bu
İçinde rızķ dānesi var

¹⁴⁶⁷ Kelime “kađār” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁶⁸ HB’nde şiirin “kađenderī” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-516. Kalenderī olduğu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

- 3 Sırrı gizli belli degil
Herkes gezer hâlli degil
Bir haqîkat dilli degil
Kuşuñ bile lānesi var
- 4 Baqma zāhire ‘Aczî sen¹⁴⁶⁹
Añladıysañ deme neden
Ġamla ālūde bir beden¹⁴⁷⁰
Her ġamiñ bir ānesi var

-191-

Ötme Bülbül

Bülbül Diyor ki

22 Hāzīrān 1330/5 Temmuz 1914 Argıdhān

Bu dünyā tablodur ki günde başka başka renk, başka başka şekiller gösterir. Cenāb-ı Haqq’ıñ ezeli kudreti her yıl her ay her gün her mevsimiñ āhenginde ber-ā-berdir. Bu tārīhde bir Fātiha tefsiri yazmağdayım.

Henüz (El-ḥamdüli’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn) āyet-i celilesinin içinden çıkamıyorum geçmiş ‘ulemālarımız bunuñ üzerinde herkes kâbiliyetine göre biraz fikir verebilmişler faqat tām kavrayış noktasında degildir. İşte bu fikir talğaları arasında iken bāğçeleriñ birinden bir bülbül ḥazīn bir aqşam faşlı yapmaya başladı.

Bülbül yanık bir merşiyeye oquyor. Öyle ki bir ‘ālem merşiyesi...?

Şanki “Ey ġāfil insānlar bu ‘ālemden ḥaberiñiz var mıdır.” diye ses veriyor. Qalem elimde tırdum. Cenāb-ı Haqq’ıñ küçücük bir cisme verdiği bu sesi diñliyorum.

Āh... Küçücük faqat çok büyük ve ma‘nevī bir müsīki-şinās... diyerek diyorum ki:

¹⁴⁶⁹ Baqma zāhire ‘Aczî sen: Her zāhire inanma sen HB2-517

¹⁴⁷⁰ ālūde: ālūd HB2-517

Semā^c ī¹⁴⁷¹

- 1 Ötme bülbül bu hüzünle sen ötme
Benim bağırm yanık şimdi yanıkdır
Ötüp de sen bu hicrānı fāş etme
‘ Ālem derde kanık şimdi kanıkdır

- 2 Hıkmət ʔolu nağmelerin hicrāndır¹⁴⁷²
Yorulma gül olacağ ne imkāndır
Ġam u hicrān bu ‘ ālemde seyyāndır
Ġarīb gönlüm sönük şimdi sönükdür¹⁴⁷³

- 3 Ötüşünde bir firğat var hislere
Yazdım ismim ‘ Aczī diye deftere
Girdi dünyā şimdi zār u ekbere¹⁴⁷⁴
Aylar maħzūn güneş şimdi donuğdur

-192-¹⁴⁷⁵

Bir Kaşırğa

Seferberlik Kaş Ölüm Kaşırğası

22 Temmüz 1330¹⁴⁷⁶ / 6 Ramazān 1332

Āvrūpā’da başlayan ölüm kaşırğası ‘ Oşmānlı ülkesine de geldi. Tām ekin işleme zamanı... Evler kapanıyor. ‘ Āileler ağlıyor. 8-10 kalem isteniyor köyün içi boşaldı. Vazīfem ağırlaşdı. Bunuñ tafşilātını Hıyāl Bāğçesi’nde okuyunuz.

¹⁴⁷¹ HB’nde şiirin “gazel” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB2-518. Şiir, şekil itibariyle koşmadır.

¹⁴⁷² Hıkmət ʔolu nağmelerin hicrāndır: Hep hüzünle ālūd nağmeñ hicrāndır HB2-518

¹⁴⁷³ Ġarīb: Zāti HB2-518

¹⁴⁷⁴ zār: şabrı HB2-518 / u: - HB2-518

¹⁴⁷⁵ HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

¹⁴⁷⁶ 22 Temmüz 1330: 17 Temmüz 1330 HB2-518. Yukarıda verilen tarihler gün olarak birbirinin karşılığı olmadığı için tarih çevirme yapılmamıştır.

/237/

Ꞑoşma

1 Bir ꞑaşırğa ꞑopdu yine yayıldı
İlden ile şağıp gider dumanı
Yuvasından nice cânlar tağıldı
Ꞑırdı ümîd kesdi nice dermānı

2 İçin için yıllarca bu yanardı
Gāhî çıban olup ꞑanardı¹⁴⁷⁷
Araşıra cefāsını şınardı
Hortlak gibi bekler imiş zamānı

3 İnsānlıĝnıñ beli yine büküldü
Ev bucaĝnıñ dirlikleri söküldü
Seferberlik bayraqları dikildi
Aldı ꞑasvet yine ĝarîb cihānı

4 Biñ üçyüz otuzda bu ħarb başladı
Çiftçi çiftin, işçi işin boşladı
Nice yigid yine Ꞑarş'da ꞑışladı
‘Aczî der ki ꞑarışdı felegiñ devrānı¹⁴⁷⁸

/238/

-193-

Yārdan Lezîz

Meçhûl Ꞑasvet

5 Eylül 1330/18 Eylül 1914 Argıdhān

¹⁴⁷⁷ Mısram vezni bozuktur.

¹⁴⁷⁸ Mısram vezni bozuktur.

Şoñbahār olduđu ħalde dīger yerlerde görünen neş'e bu muħītte yok. Çünkü ormansız çıplak bir muħīt... Böyle maħşūr yerler sevdāvī rūħlu kişileri tatmīn etmez.

Rind-meşrebliler isterler ki bedāyī' -i ṭabī' iyye ile baş başa qalsınlar. 'Āşīqlar her çileyi çeker faqat maħşūr yerleriñ qasvetinden çekinirler. Bugün, ot ve çiçekleri solmuş bir kırdayım. Dīvāne gönül burada da çok āteşli bir Türkmen dil-beriniñ 'aşq ṭuzāğına ṭutuldu. Gezindigim yerde onuñ ḥayālī¹⁴⁷⁹ benimle ber-ā-ber geziyor. Bunun için gönül böyle diyor:

Dīvān¹⁴⁸⁰

1 Var mı 'aceb nesne zīkr-i yārdan lezīz¹⁴⁸¹

Uğruna 'āşīqa āh u zārdan lezīz¹⁴⁸²

2 Cevr-i dil-ber nāzdır zül degil 'āşīqa

Gül için bülbüle var mı ḥārdan lezīz

3 'Aşq esrārın bilmez zāhidler pür-riyā¹⁴⁸³

'Aşq yolunda yok 'āşīqa bārdan lezīz

4 Hīç yaraşmaz bezm-i keşret 'āşīqlara

Ne var 'Aczī 'ālemde ḥoş efkārdan lezīz¹⁴⁸⁴

/239/

-194-¹⁴⁸⁵

Gönül Ṭurmaz

Türkmen Dil-beri

¹⁴⁷⁹ Kelime "ḥayāl" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁸⁰ HB'nde şiirin "dīvān" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-527. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

¹⁴⁸¹ nesne HB2-527: - D

¹⁴⁸² Uğruna 'āşīqa āh u zārdan lezīz HB2-527: Uğruna āh u zārdan lezīz D

¹⁴⁸³ bilmez HB2-527: añlamaz D / zāhidler HB2-527: zāhid D / pür-riyā HB2-527: riyākār D

¹⁴⁸⁴ Ne var 'Aczī 'ālemde ḥoş efkārdan lezīz: Ne var 'ālemde ḥalvet-i efkārdan lezīz HB2-527. Ayrıca mısraın vezni bozuktur.

¹⁴⁸⁵ HB'nde bu şiir yer almamaktadır.

23 Mayıs 1330/5 Haziran 1914 Arġıdhān

Hıç bir suç yokdur ki sezilmemiş olsun... Herhangi çeşid gizli suçların āmir ve yedekçisi o şeytān ki ‘aşk ve zevk şeklinde yaptırdığı bütün suçu yaymak yine onun eñ birinci işidir. Azdırdığı mey ile suça sürüklediği bī-çäreleri işte böyle iki uçlu hançeri arasında gezdirirken bir ān tepe taġla getirir...?

İntihār, ölüm, felāket, zindān gibi neticelere iletir. Bundan sonra suçlunun karşısına geçerek güler oynar eğlenir? İşte ben de o bī-çärelerden biriniñ şırāsına mı giriyorum bilmem ki, burada da bir āfet beni āteşli zülfüne toluyor. Bunun için bu Türkmen dil-berleriyle geçen ve kendi hayālim için tehlikeli şavışan bu mā-cerāları kısaltıyorum taşvīr etmiyorum. Çünkü birinci azdırma gülüşüne uğradığım şeytānıñ bu mā-cerāsını anlatmakla ikinci gülüş ve sevincini yaptırmak istemiyorum.

Ey okuyucu, görüyor musuñ...? Bir taraftan suç işleyen göñlüm bir taraftan da nedāmet hisleri tıyuyorum. Yuġarılarda dedigim gibi kadın ya‘ni cins-i laţif huşuşıyyetlerine talmak kadar tehlikeli bir şey yokdur. İşte bu felāketli işleri toġuran ve ‘aklı zebūnla sevdāyı şımartan içkidir. Çünkü rakı şarāb ‘aklı giderirken şeytān da irādeniñ yularını

632

/240/

eline alarak artık bu hālde yedeklediği bī-çäreysi herhangi bir suçunu felāketiñ tehlikeniñ ortasına taldırır.

Bunun için bu gibi ibtilāya tutulanların yüzde biri ancak sağ çıkabilir. Ben sağ çıktıkça mağrūr olmuyor... Ancak gençlere bir öğüd vermek istiyorum.

Çünkü kendini bilenler iyi bilsinler ki insānların işlediği iyilikler kendi nefsiñin hāriminde kalarak gül gibi orayı ziynetlendirir, hārice görünmez ki şuyū‘u zamāna tābi‘ dir. Faġat işlenen herhangi bir fenālık ne kadar gizli olsa da zamān geçmez ki bir kaţrān gibi derhāl muhīţine sızar taġılır.

Bunun için kendi nefsim i‘tibāriyle simsiyāh bir hayāli kalan şimdi o zevkleriñ hayātında siyāh lekelerden başka bir şey kalmamış, boyunda ancak bir nedāmet kalmışdır. Bu siyāh lekeleri tövbe ile silmek lāzımdır. Cenāb-ı Hāġġ’iñ ‘afvı büyükdür. O ānda zavāllı göñül tesellī olarak böyle diyor:

Ꞑoşma

- 1 Gönül tırılmaz gâhî coşar yellenir
Düşer kendi, dilden dile dillenir
Bu bir sevdâ bir dem olur bulanır
Boz bulanık akar ba'zı sellenir

/241/

- 2 Neye inler 'aşıkların sazları
Şeydâ eder dil-berlerin nazları
Mecnûn eder gönül Türkmen kızları
Hâle gelir hâlden çıkar hâlleri

- 3 'Aczî der ki sevdâ beni azdırır
Ġarîb, Ġarîb derdlerimi yazdırır
Felek beni böyle sersem gezdirir
Elden çıkar ele gelir ellenir

Nedâmet yolunda gönül der ki:

-195-

'Arabî Kıı' a

بدا فضيحتى هيهات لى
مشى قدمى الى املى
مالى يدع يومًا بيدي
نارًا على خشب عملى

Türkçesi:

Eyvâh baña ki şuçum zâhir oldu. Çünkü emelime kendi gitdi. Baña ne oldu ki kendi elimle âteşi 'amelimin otunu üstüne koyarım, demekdir.

İşte bu, nedâmet hisleriniñ mâzie qarışacak sevdâ lekeleri hâtırâtıdır.

Turma Hocam

Harbiñ Şiddeti

29 Mayıs 1330/11 Haziran 1914 Argıdĥān

Harb yangınıñ ‘alevi şiddetlendi. Vazıfem çok ağırdır. Tekālif-i Harbiyye işleri ġāyet artġındır. Argıdĥān’da bir kaç ĥoca taşlaġı var. Bunlar ĥalkıñ şāfiyet ve cehlinden istifade ederek sürü şāhibi zengin olmuşlardır. Tekālif-i Harbiyye işlerinde bunlar ĥalkıñ fikrini bozuyorlar. Bunuñ için diyorum ki:

1 Bu kılıkla mescide girme ĥocam¹⁴⁸⁷

Yönüñ çevir bak dön vaţana

‘Aklıñı boş yere yorma ĥocam¹⁴⁸⁸

Şacıyor düşman kan vaţana

2 Şaĥşıña cennet ararsıñ sen

‘İnādla kendiñ yorarsın sen

Boşalır hem de tölarsın sen

Sen de biraz ver cān vaţana

3 Hücūmda düşman bak turur mu

Tesbīhiñ seniñ iş görür mü

Gelince düşman ün verir mi

Şanıñı iyi şan vaţana

4 Yāveyi saçma diliñden sen

Ĥayırlı iş tüt eliñle sen

Ne yaparsıñ bu çuluñla sen

Bir ĥıdmet sen de şun vaţana

¹⁴⁸⁶ HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

¹⁴⁸⁷ Mısram vezni bozuktur.

¹⁴⁸⁸ Mısram vezni bozuktur.

- 5 ‘ Aṭālet herzesin yer iseñ
Hāliñle ḳal sen yeter iseñ
Arslanla yoldaş ol er iseñ
Bağılmaz böyle yan vaṭana
- 6 Hāliñi bilir ‘ Aczī söyler
Sizlerle ‘ aceb vaṭan neyler
İşidiñ siz de ey şıḳ begler
Ḳatalım biz de cān vaṭana

-197-

Görseydi Eger

Vālī Geliyor

12 Hızırān 1331/25 Haziran 1915

Bu târiḥde Ḳonya Vālisi İttihād Teraḳḳi Fırḳası'nıñ gözdelerinden ‘ Azmī Beg'dir. Tefiş şüretiyle İlğın'a oradan Arğıdḥān'a geldi. Belediye dā'iresine misāfir ettik. Benimle ḥalkla yaḳından temās etdi. Nāḥiyede işleriñ iyi gitdiğini taḳdīrle Aḳşehir'e oradan Isparta'ya geçiyor. Bu sırada Isparta'da müdhiş zelzele āfātı oldu. Vālī oradan Ḳonya'ya tel ile bildirerek beni Arğıdḥān'dan naḳlen Isparta'nıñ Bārla Nāḥiyesi Müdürligi'ne alıyor. Emir baña tebliğ edildi. Felek yine bizi bir yerden bir yere sevḳ ediyor. Ne olursa olsun içimde bir ḥüzün var bunuñ için diyorum ki:

Dīvān¹⁴⁸⁹

- 1 Görse eger Nūḥ feryādımı eyler fiğān¹⁴⁹⁰
Eşki çeşmime nisbet cur' a olur tūfān¹⁴⁹¹

¹⁴⁸⁹ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

¹⁴⁹⁰ Görse eger Nūḥ feryādımı eyler fiğān: Görseydi eger feryādımı Nūḥ eylerdi fiğān HB2-547

¹⁴⁹¹ olur: olurdu HB2-547

- 2 Bu bir iqbāl mi idbār mıdır ya ki ʔālī¹⁴⁹²
Yine çevirdi bir ğurbete bizi devrān¹⁴⁹³
- 3 Şüretde gören şādān şanır beni ammā¹⁴⁹⁴
Bir ğam ħāneyim ābād gibi lākin vīrān
- 4 Āhım dumanı yer yer döner sākin degil¹⁴⁹⁵
Ağlar asumān şanır herkes anı bārān
- 5 Gelin erbāb-ı miḥnet görsün aḫzānımı¹⁴⁹⁶
Miḥnet bendedir, benden ʿāleme rīzān¹⁴⁹⁷
- 6 Felek ʿālemde beni almış cephesine¹⁴⁹⁸
Ḥālīm ḫayretde, ḫayret baña ḫayrān¹⁴⁹⁹
- 7 Nāmım olduysa ʿAczī ʿaczim iʿtirāf¹⁵⁰⁰
Buña bir çāre ʿaceb yoğ mu bir imkān

-198-

Ey Vaṭanım

Bārla Afāğında 27 Ḥazīrān 1331/10 Temmuz 1915 Argıdḫān

¹⁴⁹² Bu bir iqbāl mi idbār mıdır ya ki ʔālī: Bir ğam-ḫāneyim şulb-i pederden beñzerim yoğ HB2-547

¹⁴⁹³ Yine çevirdi bir ğurbete bizi devrān: Mecrā-yı ğamım taşıyor her dem ḫadsiz rīzān HB2-547

¹⁴⁹⁴ HB'nde bu beyit yer almamaktadır. HB2-547

¹⁴⁹⁵ HB'nde bu beyit yer almamaktadır. HB2-547.

¹⁴⁹⁶ Gelin erbāb-ı miḥnet görsün aḫzānımı: Gelin erbāb-ı miḥen Ka'be-i ḫüznümü görsün HB2-547

¹⁴⁹⁷ Miḥnet bendedir, benden ʿāleme rīzān: Sīnemde benim cāy-ı ṭavāf o beytü'l-aḫzān HB2-547. Mısram vezni bozuktur.

¹⁴⁹⁸ Felek ʿālemde beni almış cephesine: Geliñ semtime ey beyt-i ma'mūr arayanlar siz HB2-547

Diğğatle bağıñ bende dir beyt-i Muğaddes vīrān HB2-547

¹⁴⁹⁹ Ḥālīm ḫayretde, ḫayret baña ḫayrān: Diğğatle bağıñ bendedir beyt-i Muğaddes vīrān HB2-547. Mısram vezni bozuktur. Kelimeler “ḫayret ve ḫayrān” şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁰⁰ HB'nde bu beyit yer almamaktadır ve beytin vezni bozuktur.

Bugün Arğıdḥānı'ndan hareketle Aqşehir'e geldik. Ertesi gün iki yaylı araba ile Aqşehir belinden aşarak Egirdir Köyü'nün kayık iskelesine indik. Bārla'nın tağları çok yeşil ve heybetli gölün etrafını çevirmiş şabāḥ erken kayıklara binerek iki sâ' atde Bārla kayık iskelesine geldik. Bārla çok güzel ve şîrîn yüksek bir dereniñ güney kısmındadır.

/245/

Façaḥ ḥarb buranıñ da neş'esini bozmuş... Ormanlar kayalar maḥzûn ṭuruşdadır.
Bunuñ için diyorum ki:¹⁵⁰¹

1 Ey vaṭanım laṭîf şîrîn ḥâllerin¹⁵⁰²

Pek melûlsûn maḥzûn açmış güllerin
Her yanların zümrüd gibi yeşermiş
Ḥâlin ḥazîn söylemiyor dillerin

2 Gelin gibi süs veriyor ṭurağın¹⁵⁰³

‘ Anber gibi tüter taşın ṭoprağın
Gül gülistân yakınların ırağın
Ġarîb, Ġarîb ṭolanıyor yolların

¹⁵⁰¹ HB'nde şîirin “ṭâğî” olduğu bilgisi yer almaktadır. HB2-558.

¹⁵⁰² HB'nde bu dörtlük şu şekildedir:

Ey vaṭanım yaqdı beni şîrîn şîrîn ḥâllerin
Ṭuruyorsun melûl melûl yok mu seniñ dillerin
Her yanların bir cennettir lâkin bilen yok seni
Aqar nâzlı menba‘ların açılmış hem güllerin HB2-558

¹⁵⁰³ HB'nde bu dörtlük şu şekildedir:

Her yanların neş'emendir gelin gibi ṭurağın
Öz vaṭansın ‘ anber gibi tüter bağrın ṭoprağın
Bilenlerce bir Ka‘be'dir yaqımın hem ırağın
Nere gitseñ Ġarîb Ġarîb ṭolanıyor yolların HB2-558

3 Neden maḥzūn gülmüyorsuñ ey melek¹⁵⁰⁴

Saña da mı ḳahr eyledi bu felek

Seni şādān görmek ister hep dilek

Bir ‘Aczī’yim aşp geldim belleriñ

-199-

Ḳalbim Ağlar

Sevdā Muḥīti

3 Temmūz 1331/16 Temmuz 1915 Bārla

Felek beni bir yere getirdirdi ki tağları yemyeşil orman bāğçeleri gül gülistān bir yerdir. Ne çāre ki bir yandan ḥarb bir yanda zelzele bir yanda çekirge āfāti bu laṭif saḥāniñ leṭāfet ve neş’esini ḳırmışdır. Bütün ağaçlar ḳır çiçekleri māteme girmiş bir gelin gibi ḥazīn bir ṭurum ediyor.

/246/

638

Bu üç āfātiñ insān rūḥlarına verdiği neş’esizlik her şeyde belli... Nāḥiye merkezi (800) ḥāne yarısı İslām yarısı Rūm’dur. Gün geçdikçe ḥalk ve muḥīt rūḥu anlaşılacak ona göre vazīfe ‘ayarılanacaktır. Ḥulāşa bu şīrīn muḥītiñ ḥāline baḳarak ḥarbiñ verdiği ilhāmı diyorum ki:

Semā‘ī¹⁵⁰⁵

1 Ḳalbim ağlar ḡarīb cismim iñliyor

Her yer böyle içden ağlar gezerim¹⁵⁰⁶

Feryādımı kendi ḳalbim diñliyor

Ulu ırmağ gibi çağlar gezerim

¹⁵⁰⁴ HB’nde bu dörtlük şu şekildedir:

Ḡarīb misiñ yine neden gülmüyorsuñ ey melek

Sañada mı ḳahr eyledi bilmem yoḳsa bu felek

Seni şaḳrağ görmek diler sīnemizde hep diliñ

Bir ‘Aczī’yim geldim işte aşarak ben belleriñ HB2-558

¹⁵⁰⁵ HB’nde bu şīirin “ḡazel-i sūznāk” olduğı bilgisi verilmiştir. HB2-601. Şiir şekil itibariyle koşmadır.

¹⁵⁰⁶ yer: gün HB2-601

- 2 Gönlüm vîrân her şey vîrân gözüme
Bu vîrânlık zemîn işi özüme¹⁵⁰⁷
Tarılmayıñ dostlar benim sözüme
Bunuñ için yayla, tağlar gezerim
- 3 Bir haqîkat elemliyim ğamlıyım¹⁵⁰⁸
Şen görünür gerçi gözü nemliyim
Yurdum maḥzûn ben de ğarîb demliyim
Kollarıma siyâh bağlar gezerim
- 4 Eṭrâfıma baqdıqça ben görürüm
Her şeyleriñ yanına ben varırım
Elem alır ben de elem veririm
Deli gönlü böyle egler gezerim
- 5 Hîlkatim bu, ismim ‘Aczî nâ-şâdım¹⁵⁰⁹
Tenhâlarda inler tırur feryâdım¹⁵¹⁰
Hicrân baña ben hicrâna üstâdım¹⁵¹¹
Hâlim böyle gizli ağlar gezerim¹⁵¹²

/247/

-200-

Hey Dünyâ

Bî-çâre Pâpâslar

6 Temmûz 1331/19 Temmuz 1915 Bârla

Bugün Bârla Naḥiyesi’niñ hükümet dâ’iresi olan binâya çıkdım. Nâhiye ileri gelenleri hoş geldiñe geliyorlar. İlk önüme İslâmlar geldi. Şoñra pâpâslarla birlikde

¹⁵⁰⁷ zemîn işi: nerden geldi HB2-601

¹⁵⁰⁸ Bir haqîkat elemliyim ğamlıyım: Haq içindir her elemim ğamlıyım HB2-601

¹⁵⁰⁹ Hîlkatim bu, ismim ‘Aczî nâ-şâdım: Bir ‘Aczî’yim bâğım elem nâ-şâdım HB2-602

¹⁵¹⁰ tırur: gezer HB2-602

¹⁵¹¹ Hicrân baña ben hicrâna üstâdım: Mesken baña tağ miḥnet ber-bâdım HB2-602

¹⁵¹² Hâlim böyle: Kaldım ğarîb HB2-602

Rūmlar geliyor. Bunlarıñ hāllerini nice zemīn-i zamāna muṭābık konuşduđ.
Rūmlar[ıñ] içlerinde gizli ıruşları gözlerinden okunuyor. Bu ebedī Tür[k]
düşmanlarının rûhunu bilirim bunun için dünyaya hitābla diyorum ki:

Ƙalenderi¹⁵¹³

- 1 Naşıl olduñ nerelere gidersiñ
‘ Aklı ermez işiñ gümān hey dünyā¹⁵¹⁴
Emel verip dā’im ıasvet güdersiñ¹⁵¹⁵
Ėarīb gizli sırrıñ ‘ ummān hey dünyā¹⁵¹⁶
- 2 Șolmuş için nice muhbir hūylarla¹⁵¹⁷
Kimi ‘ aıreb kimi ma’ şüm toylarla
‘ Ayār ıutalmaz nice nice boylarla
Kimi pāpās kimi şeyṭān hey dünyā
- 3 Ƙeşid çeşid dīnle mezheb derilmiş
Ara yere ıalın perde gerilmiş
Hāı hāıııat dilden dile verilmiş¹⁵¹⁸
Neden böyle olmuş zamān hey dünyā

¹⁵¹³ HB’nde şiirin “ıalenderi” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-571. Kalenderi olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünölmekte olup şiir koşmadır.

¹⁵¹⁴ ‘ Aklı ermez: Bir ıalıyorsuñ HB2-571

¹⁵¹⁵ Emel: Neş’e HB2-571

¹⁵¹⁶ gizli: Ėarīb HB2-571

¹⁵¹⁷ HB’nde bu dörtlük şu şekildedir:

İnsānlar hep şaşırımışdır geziyor

Hūylar şanma iyilik seziyor

Bu hālleri hangi kitab yazıyor

Fenālara ıalmış şimdi meydān hey dünyā HB2-571

¹⁵¹⁸ dilden dile: kimden kime HB2-571

- 4 Kimi hoca kimi pāpās baş ʔutar
Ellerinde hınçlı birer ʔaş ʔutar¹⁵¹⁹
Gözlerini bunlar dā'im şaş ʔutar
Birbirine girer cihān hey dünyā¹⁵²⁰
- 5 İnsānlar hep şaşırılmışdır geziyor¹⁵²¹
Hūylar fenā, şanma dirlik seziyor
Bu halleri hangi kitāb yazıyor
Fenālara ʔalmış meydān hey dünyā
- 6 Şu' urlar hem, değışmişdir sīmālar
Efkār bozuğ egri bütün imālar
Bunuñ için gülmüyor hiç semālar
Her yanlarıñ olmuş vīrān hey dünyā¹⁵²²
- 7 Ne olmuşdur ne olacağ bunlar ne
Ne biçim bir hıyānetdir şunlar ne
Naşıl zemīn našıl aylar, günler ne
Günden güne kārīñ ziyān hey dünyā
- 8 ' Aczī döner bu ' ālemde gezerek
Gāh uşludur gāhī çoşar tezerek
İlhām alır her şeylerden sezerek
Der ki işiñ ' aceb yaman hey dünyā¹⁵²³

¹⁵¹⁹ Ellerinde hınçlı birer ʔaş ʔutar: Hepside ellerinde ʔaş ʔutar HB2-571

¹⁵²⁰ gider: girdi HB2-571

¹⁵²¹ HB'nde bu dörtlük yer almamaktadır.

¹⁵²² Her yanlarıñ olmuş vīrān hey dünyā: Olmuş olurnice vīrān hey dünyā HB2-572

¹⁵²³ Der ki işiñ ' aceb yaman hey dünyā: Bağ içiñde neleriñ var neleriñ HB2-572

Dehriñ Gidişi

Çekirgelerle de H̄arb

8 Temmūz 1331/21 Temmuz 1915 Bārla

Nāhiye halkınıñ ictimā'î h̄allerini yoqlamaq lâzım ise de şimdi öñümüzde müdhiş bir çekirge āfâtı var... Buna tedbîr almak için çalışıyorum. Kocaları babaları h̄udūd boylarında çarpışan kadın ve çocuklarla biz de burada bölükler teşkil ederek çekirgelerle h̄arb ediyoruz. Bugün nāhiyeniñ 'Oşmān Tepesi Mevķi'nde fundalıklar arasında çekirgelerle uğraşyoruz. Dünyāniñ bu acı gününe h̄iṭābla diyorum ki:

Semā'î¹⁵²⁴

- 1 Dehriñ gidişi, çirkîn nazarda
Yoğdur rāḫatı, sefer ḫazarda¹⁵²⁵
Gönlüm temelden yıkık ḫarābdır¹⁵²⁶
Uçmuş ümîdler, kâbūs manzarda¹⁵²⁷
- 2 Yıkıl artık sen ey miskîn gurūr¹⁵²⁸
Her nere bağsam, öñümde turur
Hep acı gelir, günler nedendir¹⁵²⁹
Göçmüş temelden, āh beyt-i sürūr¹⁵³⁰

¹⁵²⁴ HB'nde şiirin "semā'î" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. Dīvān'da semâî olduğu belirtilmiş; fakat şiir, semâî nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, destandır. Ayrıca müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiş olup tarafımızca sol kısma alınmıştır. HB2-578

¹⁵²⁵ rāḫatı: ārāmı HB2-578

¹⁵²⁶ temelden: ḫalbim HB2-578

¹⁵²⁷ ümîdler: uçmuş HB2-578

¹⁵²⁸ artık sen ey HB2-579: ey kâbūs D

¹⁵²⁹ Hep acı gelir, günler nedendir HB2-579: Günler geliyor bed-ter acı D

¹⁵³⁰ Göçmüş temelden, āh beyt-i sürūr HB2-579: Uçmuş yerinden, murğ-ı sürūr D

- 3 Bilmem  aralmış bu  ar bz r¹⁵³¹
Eski bir  afes gibidir  amk r¹⁵³²
 ırpınır gönül etmiyor  r m¹⁵³³
 asvet mi yoksa bu esen r zg r¹⁵³⁴

/250/

- 4 Yokdur  nlayan, sırr-ı elemden¹⁵³⁵
Bilmem  an mıdır, a an  alemnden¹⁵³⁶
Gezer buluşlar, sessizce mel l¹⁵³⁷
Tatlı hiç bir  is gelmez    lemnden¹⁵³⁸

- 5 Naşıl  ay t bu, işi hep  hdır¹⁵³⁹
Güneş gülmüyor  f k siy hdır
 az n çiçekler me'y s b lb ller¹⁵⁴⁰
Neden şen degil, her yer teb hdır¹⁵⁴¹

- 6 Ma m m düşünür,  ar b a a lar¹⁵⁴²
 az n yer imiş, yeşil yamaçlar
Ta lar me'y sdur Çuşlar  tm yor¹⁵⁴³
Bütün yaralı zümrüd ardı lar¹⁵⁴⁴

¹⁵³¹ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁵³² gibidir HB2-579: gibi D

¹⁵³³  ırpınır gönül etmiyor  r m HB2-579: Gönül  ırpınır,  rmaz  az n D

¹⁵³⁴  asvet mi yoksa bu esen r zg r HB2-579: Yoksa mişnet mi esen r zg r D

¹⁵³⁵ sırrı HB2-579: şu D

¹⁵³⁶ Bilmem  an mıdır, a an  alemnden HB2-579: Açan  an mıdır, bu  alemnden D

¹⁵³⁷ sessizce HB2-579: sessiz D

¹⁵³⁸ hiç bir  is: bir  isde HB2-579

¹⁵³⁹ işi hep:   aceb ne HB2-580

¹⁵⁴⁰  az n çiçekler me'y s bülbüller: Çiçekler  az n, bülbüller me'y s HB2-580

¹⁵⁴¹ Neden: Niçin HB2-580

¹⁵⁴² Ma m m düşünür: Tefekk rde hep HB2-580

¹⁵⁴³ Ta lar me'y sdur Çuşlar  tm yor: Ta lar düşünür, Çuşlar da s kin HB2-580

¹⁵⁴⁴ Bütün yaralı: Hep yaralıdır HB2-580

7 Sönük pınarlar, turgun aqıyor¹⁵⁴⁵
Ėamlı gönüller, hayrân¹⁵⁴⁶ baqıyor¹⁵⁴⁷
Sersem her eşyâ şanki bayğındır¹⁵⁴⁸
Tüter bir âteş ciger yaqıyor¹⁵⁴⁹

8 Mâtem hecesi, kuşlar ötüyor¹⁵⁵⁰
Çayır çimenler, hasta bitiyor¹⁵⁵¹
Her yer melûdür, şolmuş çiçekler¹⁵⁵²
Sönmüş ocaqlar cânsız tütüyor¹⁵⁵³

/251/

9 Öksüz çoçuklar, boynu bükükdür¹⁵⁵⁴
Acı mı bilmem ki, beñzi sönükdür¹⁵⁵⁵
Bu böyle naşıl acı manzara¹⁵⁵⁶
Kuru bir mesken yıkık dökükdür

10 Her yurd vîrândır cânsız tıruyor
Bütün nesiller kıansız yürüyor¹⁵⁵⁷
Herkes dermânsız ümîd mechûdür¹⁵⁵⁸
Bu acı hâle, yürek eriyor¹⁵⁵⁹

¹⁵⁴⁵ Sönük pınarlar, turgun aqıyor: Pınarlar sönük turgun aqarlar HB2-580

¹⁵⁴⁶ Kelime “hayrân” şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁴⁷ Ėamlı gönüller, hayrân baqıyor: Gönüller mağmûm, hayrân baqarlar HB2-580

¹⁵⁴⁸ Sersem her eşyâ şanki bayğındır: Her eşyâ sersem, bî-tâb tıruyor HB2-580

¹⁵⁴⁹ ciger: ‘alevsiz HB2-580 / yaqıyor: yaqar HB2-580

¹⁵⁵⁰ Mâtem hecesi, kuşlar ötüyor: Hecesi mâtem, hep kuşlar öter HB2-581

¹⁵⁵¹ hasta bitiyor: hep hasta biter HB2-581

¹⁵⁵² şolmuş çiçekler: her şeyler şolğun HB2-581

¹⁵⁵³ Sönmüş ocaqlar cânsız tütüyor: Ocaqlar miñnet, hep cânsız tüter HB2-581

¹⁵⁵⁴ Öksüz çoçuklar: Çoçuklar öksüz HB2-581

¹⁵⁵⁵ beñzi sönükdür: üst baş sökükdür HB2-581

¹⁵⁵⁶ Bu böyle naşıl acı manzara: Naşıl bir acı, manzaradır bu HB2-581

¹⁵⁵⁷ Bütün nesiller: Nesiller hep de HB2-581

¹⁵⁵⁸ Herkes dermânsız ümîd mechûdür: Her yanlarımız, Ėamlı hem me’yûs HB2-581

¹⁵⁵⁹ yürek: yürekler HB2-581

11 H̄ayāl elemdir, ümīd kırılmış¹⁵⁶⁰
 Sefil perīṣān, anne yorulmuş¹⁵⁶¹
 ‘ Ālem bir şey mi kırar bilmem ki¹⁵⁶²
 İrgin herkesler yere serilmiş¹⁵⁶³

12 İmdād yok mudur, çile pek şedīd¹⁵⁶⁴
 Rūhlar çok za‘ if, bezgin bir ümīd¹⁵⁶⁵
 Bugün yarından ağır geliyor¹⁵⁶⁶
 Yazık hayvānlar olmuş hep kadīd¹⁵⁶⁷

13 H̄ayāt ağırdır, cānlar dermānsız¹⁵⁶⁸
 Gözler donuğdur, yürekler hem-ķansız¹⁵⁶⁹
 Meçhül bir yük var çökmüş turuyor¹⁵⁷⁰
 Yıllar gitdikçe, gelir amānsız¹⁵⁷¹

/252/

14 ‘ Ālem şaşkındır, insān şaşırılmış¹⁵⁷²
 Dünyā, dertleri başdan aşırılmış¹⁵⁷³
 Nasıl cihāndır yoksa zindān mı¹⁵⁷⁴
 Elem deryāsın şalıp taşırılmış¹⁵⁷⁵

¹⁵⁶⁰ H̄ayāl elemdir, ümīd kırılmış: Ümidler sönmüş, kalbler de acı HB2-582

¹⁵⁶¹ anne yorulmuş: hep anne bācı HB2-582

¹⁵⁶² ‘ Ālem bir şey mi kırar bilmem ki: Bir şey mi kırar, ‘ ālemde bilmem HB2-582

¹⁵⁶³ İrgin herkesler yere serilmiş: Herkesler ırğın, kesikdir gücü HB2-582

¹⁵⁶⁴ İmdād yok mudur, çile pek şedīd: Çok naḥīf bir rūḥ, bezgin bir ümīd HB2-582

¹⁵⁶⁵ Rūhlar çok za‘ if, bezgin bir ümīd: İmdād yok mudur, çileler şedīd HB2-582

¹⁵⁶⁶ ağır: bed-ter HB2-582

¹⁵⁶⁷ Yazık hayvānlar olmuş hep kadīd: Sürünür hep de, hayvānlar kadīd HB2-582

¹⁵⁶⁸ dermānsız: hep bezgin HB2-582

¹⁵⁶⁹ hem-ķansız: ezgin HB2-582

¹⁵⁷⁰ Meçhül bir yük var: Bilinmez bir yük HB2-582

¹⁵⁷¹ Yıllar gitdikçe, gelir amānsız: Yıllar da degil, neş’eli düzgün HB2-582

¹⁵⁷² ‘ Ālem şaşkındır, insān şaşırılmış: ‘ Ālem de şaşkın, insānda aşkın HB2-583

¹⁵⁷³ Dünyā, dertleri başdan aşırılmış: Derd u elemeler, başlardan aşkın HB2-583

¹⁵⁷⁴ Nasıl cihāndır yoksa zindān mı: Cihān mıdır bu, zindān mı yoksa HB2-583

¹⁵⁷⁵ Elem deryāsın şalıp taşırılmış: Bu nasıl meclis, çilesi taşkın HB2-583

15 Acı işlerde erkek dişiler¹⁵⁷⁶
Bî-tâb kalmışdır nice kişiler¹⁵⁷⁷
Yürek hâzîndir yüzler gülmüyor¹⁵⁷⁸
Hani nerede, o sürübaşılar¹⁵⁷⁹

16 Şolğun beñizler, şanki cenâze¹⁵⁸⁰
Kulağ veren yok, acı âvâza
Sesler tıkanmış feryâd tıyulmaz¹⁵⁸¹
İşler kalmışdır, Hâkğ'a niyâza¹⁵⁸²

17 Dere tepeler, yorğun serilmiş¹⁵⁸³
Otlar çiçekler, cânsız dirilmiş¹⁵⁸⁴
Âfât âfâtîñ gelir peşinde¹⁵⁸⁵
‘Aczî, belki emir böyle verilmiş¹⁵⁸⁶

/253/¹⁵⁸⁷

-202-

1 Sen de hârbe yardımcısıñ Türk kıızı
Melül olma şenlendirir bir gün sizi¹⁵⁸⁸
Yağın toğar istiklâliñ yıldızı
Nâzlı çobân yakın öter kavalîñ

¹⁵⁷⁶ Acı işlerde erkek dişiler: Acı emelde, erkek hem dişi HB2-583

¹⁵⁷⁷ Bî-tâb kalmışdır nice kişiler: Sürünüp gezer, bitkindir işi HB2-583

¹⁵⁷⁸ Yürek hâzîndir yüzler gülmüyor: Bir yanı güler, bir yanı ağlar HB2-583

¹⁵⁷⁹ Hani nerede, o sürübaşılar: Naşıl ‘âlemdir, şırıtmış dişi HB2-583. Mısraın vezni bozuktur.

¹⁵⁸⁰ Şolğun beñizler: Beñizler şolğun HB2-583

¹⁵⁸¹ Sesler tıkanmış feryâd tıyulmaz: Bir dilim ekmek, ise bu maqşad HB2-583

¹⁵⁸² İşler kalmışdır, Hâkğ'a niyâza: Tayanmaz gönül, degmez niyâza HB2-583

¹⁵⁸³ Dere tepeler, yorğun serilmiş: Hep dere tepe, yorğun serilmiş HB2-584

¹⁵⁸⁴ Otlar çiçekler, cânsız dirilmiş: Görünmez bir şey, cânlı derilmiş HB2-584

¹⁵⁸⁵ Âfât âfâtîñ gelir peşinde: Âfât âfâtîñ, üstünde gelir HB2-584

¹⁵⁸⁶ ‘Aczî, belki emir böyle verilmiş: Bilmem emirler, ters mi verilmiş HB2-584

¹⁵⁸⁷ Bu şiirin başlığı bulunmamakta ve şiir HB’nde yer almamaktadır.

¹⁵⁸⁸ Mısraın vezni bozuktur.

- 2 Ey ğarīb yurd bir mātem var simsiyāh
Elemlerim taşdı yine pek güm-rāh
Tağlar bugün ‘Aczī derdiñ aldı āh
Nāzlı çobān kalır bende bu ħayālīñ¹⁵⁸⁹

-203-

Akşam Güneşi

Çekirge Mücadelesinde

9 Temmüz 1331/22 Temmuz 1915 Bârla

Öyle bir devirdir ki işe yarar erkekler ħudūd boylarında düşmanla çarpışıyor. Burada kalan kadın kız ve çocuklarla biz de çekirge şavaşındayız. Her gün bir manğa mevķi‘ mevķi‘ tağlar dereler arasında çekirge kırmağdayız. Kırıldıkça üreyen bu maħlūk insān tākātiniñ üstünde geliyor. Bugün akşam yaklaşiyor. Güneş mağmūm ve şarı rengiyle yüksek tağlarıñ başından aşıp gidiyor.

Ben Gelincik Tağı’niñ yamacında ihtiyār bir ardıç ağacınıñ dibinde yaşlandım. Bu anda bir baykuş ħazīn bir sesle ormanlar arasında ötüyor ve şüphesiz ki bu devrāna bir merşiye okuyordu. Baykuşuñ sesini diñliyordum. Hayālim derinlere taldı. Bunun için diyorum ki:

/254/

Ṭāġī¹⁵⁹⁰

- 1 Akşam güneşi şarı dönüyor
Gökler zemīne kāsvet şunuyor
Tağlar kararđ ışıķ sönüyor
 Ĥarāb gönüle elem iniyor
 Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁵⁹¹

¹⁵⁸⁹ Mısraın vezni bozuktur. Kelime “ħayāl” şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁹⁰ HB’nde şiirin “Ṭāġī Merşiye” olduğu bilgisi yer almaktadır. HB2-617.Şiir şekil itibariyle üçlüdür.

¹⁵⁹¹ HB’de bu beşlik yer almamaktadır.

2 Kūşlar çekilmiş bütün vīrānda¹⁵⁹²
Sūrūr uyuşmuş hüzün meydanda¹⁵⁹³
Gönül neş'esi yaţar zindānda¹⁵⁹⁴
Yıkık gönüle elem iniyor¹⁵⁹⁵
Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁵⁹⁶

3 Zemīn bilmem ki bir şey düşünür¹⁵⁹⁷
Otlar şararmış böcek taşınır
Hızīn manzara yürek aşınır
Harāb gönüle elem iniyor
Baykuş sesinde diñle ne diyor

4 Şolgun lāleler, güller bunamış¹⁵⁹⁸
Artgın derdleri yara kanamış¹⁵⁹⁹
Felek cihāna kahrın şınamış
Harāb gönüle elem iniyor¹⁶⁰⁰
Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶⁰¹

¹⁵⁹² Bu beşlik HB'de 4. beşlik olarak yer almaktadır.

bütün: hep HB2-618

¹⁵⁹³ Sūrūr uyuşmuş hüzün: Bir kaç mecnūnlar gezer HB2-618

¹⁵⁹⁴ neş'esi: kuşları HB2-618

¹⁵⁹⁵ Yıkık gönüle elem iniyor: Sönük ışıklar duman iniyor HB2-618

¹⁵⁹⁶ Baykuş sesinde diñle ne diyor: Her bucaqlarda baykuşlar öter HB2-618

¹⁵⁹⁷ HB'nde bu beşlik yer almamaktadır.

¹⁵⁹⁸ HB'nde şiir bu beşlik ile başlamaktadır.

Şolgun lāleler: Lāleler şolgun HB2-617

Ayrıca Dīvān'da yer almayan ancak HB'nde 2. beşlik olarak yazılan kısım şu şekildedir:

Kuşlar da şuşmuş pek hāzīn tırur

Bülbüller bezgin bilmem ne görür

Herkesle birlik elem de yürür

Gönüller yıkık elemeler döner

Her küşelerde baykuşlar öter HB2-617

¹⁵⁹⁹ Artgın derdleri: Derdler artgındır HB2-617

¹⁶⁰⁰ Harāb gönüle elem iniyor: Gönüller yıkık elemeler döner HB2-617

¹⁶⁰¹ Baykuş sesinde diñle ne diyor: Her küşelerde baykuşlar öter HB2-617

5 Göçmüş vîrândır gönül yurdları¹⁶⁰²
Miḥnet tükenmez gelir artları
Tağlar ḥayrândır artmış derdleri
Ḥarâb gönüle elem iniyor
Baykuş sesinde diñle ne diyor

6 Kuru bir ğavġâ döner bu yerde¹⁶⁰³
Örtmüş gözleri kalın bir perde¹⁶⁰⁴
Kuşlar ne oğur diñle seherde
Ḥarâb gönüle elem iniyor¹⁶⁰⁵
Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶⁰⁶

7 Ezik şu' urlar fikir yorgundur
Ḥayât pek ağır, yazık turgundur
Muṭlağ bu dünyâ ḥasta ırğındır
Ḥarâb gönüle elem iniyor
Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶⁰⁷

¹⁶⁰² HB'nde bu kısım 3. beşlik olarak yer almakta olup şu şekildedir:

Yıkılmış vîrân hep gönüller yurdu

Tükenmez miḥnet kesilmez ardı

Tağlarda ḥayrân hep artmışdır derdi

Gönüller onda on ğamlar bitiyor

Mâtemler açmış baykuşlar ne diyor HB2-617

¹⁶⁰³ HB'nde bu kısım 5. beşlik olarak yer almaktadır.

¹⁶⁰⁴ Örtmüş gözleri: Gözleri örtmüş HB2-618 / bir HB2-618: - D

¹⁶⁰⁵ Ḥarâb gönüle elem iniyor: Gönül onda ḳasvetler tüter HB2-618

¹⁶⁰⁶ Baykuş sesinde diñle ne diyor: Her bucağlarda baykuşlar öter HB2-618

¹⁶⁰⁷ Bu kısım HB'nde 6. beşlik olarak yer almakta olup şu şekildedir:

Şu' urlar ezik fikirler yorgun

Ḥayât ağırdır gıtdikçe turgun

Muṭlağ bu dünyâ yıpramış ırğın

Gönüller bezgin elemeler döner

Her küşelerde baykuşlar öter HB2-618

8 Herkes aňlamaz kördür bir benlik
Hayât inlerken naşıl bu şenlik
Nerden geliyor ‘ aceb bu kemlik
Harâb gönüle elem iniyor
Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶⁰⁸

/256/

9 Kırık emeller, degil hîç uyğun
Hasta fikirler, yerinden kaygın
Günler geçiyor acılar koyğun
Harâb gönüle elem iniyor
Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶⁰⁹

10 Bütün düşünme, ma‘ kûs geliyor
Hoşluk yerine şasvet toloyor
Bu hâl bilmem ki neden oluyor
Harâb gönüle elem iniyor
Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶¹⁰

650

¹⁶⁰⁸ HB’nde bu kısım 7. beşlik olarak yer almakta olup şu şekildedir:

Aňlamaz herkes güder bir benlik
Hayât inlerken bu naşıl şenlik
İylik mi edildi yoksa bu kemlik
Gönüller yıkkı elemeler döner
Her küşelerde baykuşlar öter HB2-619

¹⁶⁰⁹ HB’nde bu kısım 8. beşlik olarak yer almakta olup şu şekildedir:

Emeller kırık degil bir uyğun
Tefekkürler hep yerinden kaygın
Gün geçmiyor ki dertler pek koyğun
Gönül yurdunda şasvetler tüter
Mâtem oquyor baykuşlar öter HB2-619

¹⁶¹⁰ HB’nde bu kısım 9. beşlik olarak yer almakta olup şu şekildedir:

Her düşünceler hep ma‘ kûs toğar
İylik yerine şasvet mi yanar
Tükenmez miñnet birbirin çoğar
Hayât onda duman mı tüter
Oturmuş baykuş mâtemler öter HB2-619

11 Ümîd yarından bir şeyler bekler
Bed-ter yarın da boşdur emekler
Varmaz yerine çünkü dilekler
 Harâb gönüle elem iniyor
 Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶¹¹

12 Naḥîf bünyeler, başlar hep sersem
Yokdur düzgünce hiç bir iş görsem
Dünyâ tarılma kârîñ boş dersem
 Harâb gönüle elem iniyor
 Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶¹²

/257/

13 Şafâk yeride neden pek ğamnûs¹⁶¹³
Elem tağında güneş de maḥbûs
Âfâk donuğdur her yanlar me'yûs¹⁶¹⁴
 Harâb gönüle elem iniyor¹⁶¹⁵
 Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶¹⁶

¹⁶¹¹ HB'nde bu kısım 10. beşlik olarak yer almakta olup şu şekildedir:

Yarından gönül bir şeyler bekler
Yarında bed-ter boşdur emekler
Varmaz yerine bütün dilekler
 Gönül yurdunda kışvetler tüter
 Mâtem okuyor baykuşlar öter HB2-620

¹⁶¹² HB'nde bu kısım 11. beşlik olarak yer almakta olup şu şekildedir:

Dimâğlar sersem 'âlemler sersem
N'olur düzgünce bârî iş görsem
Tarılma dünyâ ben böyle dersem
 Gönül yurdunda kışvetler tüter
 Mâtem okuyor baykuşlar öter HB2-620

¹⁶¹³ Bu kısım HB'nde 12. beşlik olarak yer almaktadır.

Şafâk yeride neden pek ğamnûs: Tañ yeri de olmuş ğamnûs HB2-620

¹⁶¹⁴ yanlar: yandan HB2-620

¹⁶¹⁵ Harâb gönüle elem iniyor: Işıklar sönük dumanlar tüter HB2-620

¹⁶¹⁶ Baykuş sesinde diñle ne diyor: Her bucaqlarda baykuşlar öter HB2-620

- 14 Zevkî ‘âlemiñ şanki bir rü’yâ¹⁶¹⁷
Neş’e hem ‘aşklar kıru bir hulyâ¹⁶¹⁸
Belli yıpramış ihtiyâr dünyâ¹⁶¹⁹
Harâb gönüle elem iniyor¹⁶²⁰
Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶²¹

- 15 Gidiñ kuşlar siz, varıñ yurduma
Yuvam kalmışdır uzak ardıma
Nāmım ‘Aczî’dir baķıñ derdime¹⁶²²
Harâb gönüle elem iniyor¹⁶²³
Baykuş sesinde diñle ne diyor¹⁶²⁴

-204-¹⁶²⁵

Hayâl Çoşkun

‘Aşķ Ābidesi

11 Temmüz 1331/24 Temmuz 1915 Bārla

Bārla nāhiyesi öyle bedi‘i bir muhīt ki bir yandan gönlüm böyle hızlanırken bir yandan da hayālim¹⁶²⁶ kelebek gibi uçuyor. Naşıl uçmasın ki hayālimiñ hoşlandığı manzaralar, tağlar kayalar bāğçeler köşkler pınarlar hep bu muhītte toplanmıştır.

/258/

Hele güzelleriniñ endām ve melāhatları tabūt üstünde yatan bir ölüyü bile ‘aşķa düşürür. İşte böyle bir yerde sevdāniñ hayāl ile müşterek galeyānı beni bu muhītiñ perileri arasında bir çok zevķ ve mā-cerālara taldırıyor. Periler ‘āleminde boz

¹⁶¹⁷ Bu kısım HB’nde 13. beşlik olarak yer almaktadır.

Zevķi ‘âlemiñ: ‘Ālemiñ zevķi HB2-621

¹⁶¹⁸ Neş’e hem: Neş’eler HB2-621

¹⁶¹⁹ Belli yıpramış ihtiyâr dünyâ: Yıpranmış belli eskimiş dünyâ HB2-621

¹⁶²⁰ Harâb gönüle elem iniyor: Gönüller yıkık elemeler döner HB2-621

¹⁶²¹ Baykuş sesinde diñle ne diyor: Her küşelerde baykuşlar öter HB2-621

¹⁶²² Bu kısım HB’nde 14. beşlik olarak yer almaktadır.

Nāmım ‘Aczî’dir: Ben bir ‘Aczî’yim HB2-621

¹⁶²³ Harâb gönüle elem iniyor: Işıklar sönük dumanlar tüter HB2-621

¹⁶²⁴ Baykuş sesinde diñle ne diyor: Her bucaqlarda baykuşlar öter HB2-621

¹⁶²⁵ HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

¹⁶²⁶ Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

bulanık bir sel gibi akmaya mecbūr kalıyor. Bu öyle bir mecbūriyyet ki zemīn-i zamānla muhītiñ sūsleyerek hāzırladığı ġarīb fırsatlardan geliyor. Bu perīler arasında çok müstesnā ve cāzib bir dil-ber beni bāġ-ı vaşlına çekiyor. Bu gibi sevdā işleri arasında muṭlaqa bir raķīb peydā oluyor. Bu sebeple āhū dil-ber sevdā bāġına gelmez oldu. İşte bu hicrān arasında dīvāne gönül böyle diyor: Bir gül bāġçesi içinde otururken:

Semā'ī¹⁶²⁷

- 1 Ḥayāl çoşkun bu sevdāya düşeli
Ötme bülbül ayrı bizden yār şimdi
Elde sevdā bir, bende üç küşeli
Biri raķīb üçü mechül hār şimdi
- 2 Gülşendeyim gerçi güller açılmış
Ḥoş қоқular āfāķına saçılmış
Ne çāre cām-ı firķat içilmiş¹⁶²⁸
Ötme bülbül ben de hicrān var şimdi
- 3 Ḥayāli var yāriñ gözde тұruyor
Gizli raķīb silāhı var vuruyor
Bunu ancaķ 'āşık gözü görüyor
Amān bülbül sesiñ baña kār şimdi

/259/

- 4 Naġmeleriñ Ḥoşdur 'uşşāk ḥicāzdan
Geçer belki bu sevdāda mecāzdan
Bura bir 'aşķ cevri, nāzla niyāzdan
Ḥayāl baña böyle ağır zār şimdi

¹⁶²⁷ Şiirin semâi olduğu belirtilmiş; fakat şiir, semâi nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, koşmadır.

¹⁶²⁸ Mısraın vezni bozuktur.

5 Bir 'Aczî'yim ğurbetlerde vuruldum
Şāhîn idim yere düşüp serildim
Gönül tırmaz, kendim daĥi yoruldum
İşim āhdır cihān baña dar şimdi

-205-

Küsmе Nigārım

Dil-ber, V...

13 Temmūz 1331/26 Temmuz 1915 Bārla

Münāsebet düşdükçe söyledigimiz gibi kadın rūhunda erkek rūhunu çeken bir ĥulķī ve ṭabī'ī cāzibe vardır. Bi'l-hāşşa nā-meşrū' ḥāllerde bu inhimāk dā'imā yābāncı ya'ni mahrem olmayan cins-i laṭīflere karşı galeyān ḥālinde olur. İşte bu kıanlarıñ bir sevķ-i ṭabī'isidir.

Қan kendi muḥīṭiniñ ṭışındaki kıana temās-ı iştiyāk ve hücūmundan 'ibāretdir. Öyle ki herhangi bir erkek kendi şulb ve kıanıdan gelen cinse bu hücūmu yapmıyor. Çünkü kıan kendi muḥīṭi kıanına mahrem şayılan kıana sevķ-i ṭabī'isini aşlā göstermiyor.

İşte yābāncı cins-i laṭīflere karşı erkek rūh ve iştiyākınıñ mübhem ve mübrem sırları kıan ğidā muḥīṭ ṭolayısıyla böyledir. Öyle ise cinsī meyl ya'nī ḥarāma yüklenen şehvete mağlūb olmayanlar

/260/

zināyı irtikāb etmeyerek nefsini muḥāfaza edenler dünyāniñ eñ temiz insanlarıdır. Ben gerçi bu günāh ḥamūlesiniñ altındayım. Bu ḥāl içki belasınıñ kıanıma verdiği meyl ve şeyṭānla ber-ā-ber cins-i laṭīfleriñ iĝvālarındandır. İşte ben böyle bir iĝvāniñ içinde o cāzib dil-ber iftirākıyla dīvāne gönül böyle diyor:

Şarkı

- 1 Kūsme nigārim mecbūruñ benim
Dām-ı ʿ aşkıñda maḥşūruñ benim¹⁶²⁹
- 2 Şāhid mevtim ancaḡ ḥasretiñdir¹⁶³⁰
Zāriñla sīne maḥmūruñ benim
- 3 Pek yazıḡ ḥālim raḥm eyle baña
Bilseñ eger ki maḡdūruñ benim
- 4 Tutdu āfāḡ-ı ḡalvim āteşiñ
Bil ki ʿ aşıḡ-ı meşhūruñ benim¹⁶³¹
- 5 Her sitem sende ṭāḡat bendedir
Meyliñ aḡyārda maḡzūruñ benim
- 6 Zāriñ ne ʿ Aczī bu bir ḡoncadan
Şor neden ʿ aceb maḡhūruñ benim¹⁶³²

-206-

Dīger Ġazel

- 1 Seniñçün ey meh ḡöñlümüñ ārāmı yoḡ¹⁶³³
Şabāhı olsa neş'emiñ aḡşamı yoḡ
- 2 Mübtelāyım ṭāḡatım yoḡ hicrāniña
Sensiz bir ān zevḡimiñ ikrāmı yoḡ

¹⁶²⁹ maḥşūruñ: meşhūruñ HB2-629

¹⁶³⁰ ḥasretiñdir: ḥasretiñ HB2-629

¹⁶³¹ ʿ aşıḡ: ʿ aşıḡı HB2-629

¹⁶³² ʿ aceb: āyā HB2-629

¹⁶³³ Seniñçün HB2-630: Senin için D / HB: çün HB2-629

Vefâ Olmaz

Hercâ'î Dil-ber

22 Temmuz 1331/4 Ağustos 1915 Bârla

Hercâ'î-meşreb dil-ber iğfal edilerek bugün Egirdir'e götürülüyö[r]. Bunuñ tafşilâtı
Hayâl Bâğçesi'ndedir. Bunuñ için o demde diyorum ki:

Çoşma

1 Güzellerde edâ olur vefâ olmaz¹⁶³⁵

Çuramaz uçar daldan dala bülbül gibi

Ba' zısında şefkat olur edâ olmaz

Gülistânda açıp çuran gül gibi

2 Hüsünleri ' aşıkları çul eder

Yaçar cânlar cisimleri kül eder

' Âdetleri gözyaşların sel eder

Açılırlar seçilirler sünbül gibi¹⁶³⁶

3 Çeken bilir bu ' aşıklık derdini

Bulmaç güçdür güzelleriñ merdini

Yaçar bunlar nice ' aşık ferdini

Bir çarârda çuramazlar hiç yel gibi

4 Böylesine düşdüñ ' Aczî yanarsıñ

Çuramaz hâlâ peşlerinde dönersiñ

Yana yana bir gün sen de sönersiñ

Güzellerde vefâ çünkü tül gibi

¹⁶³⁴ HB'nde bu şiir yer almamaktadır.

¹⁶³⁵ İlk üç mısram vezni bozuktur.

¹⁶³⁶ Mısram vezni bozuktur.

Yine bu dil-ber için:

Şarkı

1 Gözlerim hiç uyku görmez gel ey meh¹⁶³⁷

Hzretinden ayrı düşdüm düşeli

Qalmanı hiç táb u tuvân et nigh¹⁶³⁸

Meclisinden ayrı düşdüm düşeli

2 Eyledikçe şarf-ı vücüd bilmediñ

Ricâlardan zerre hişşe almadıñ

Şoldu gönüm sen haberdâr olmadıñ¹⁶³⁹

Meclisinden ayrı düşdüm düşeli

3 Fırşatı kâr bilmekdesiñ kendiñe

Çok vakitler aldanırdım fendiñe

El vurdurduñ âhîr nâzlı bendiñe¹⁶⁴⁰

Vuşlatından ayrı düşdüm düşeli

4 Mümkün mü her dem gözetmek ağıyârını¹⁶⁴¹

Çok güzelsiñ bilmiyorsuñ yârini

Bir ‘Aczî’yim çekmekdeyim zârını

Bezmiñden ayrı düşdüm düşeli¹⁶⁴²

¹⁶³⁷ gel HB2-634: - D

¹⁶³⁸ tuvân HB2-634: tuvânım D

¹⁶³⁹ sen haberdâr: işte habîr HB2-634

¹⁶⁴⁰ âhîr nâzlı: be-hey kâfir HB2-635

¹⁶⁴¹ Mısram vezni bozuktur.

¹⁶⁴² Mısram vezni bozuktur.

Sevķ-i Sevdā

9 Hāzīrān 1331/22 Haziran 1915 Bārla

Bugün şabāh erkenden ben de Egirdir'e iniyorum. Orada sevdā uğruna çevirilen entriķa ğarīb ve mü'eşşirdir. Raķībler dil-beri kayık[la] hemen Bārla'ya geri yolluyorlar. Bu te'sir karşıısında ğālib görünen dīvāne gönül bir tarafında nedāmet hisleri tıyuyor. Bunuñ için diyorum ki:

Kalendarī¹⁶⁴³

- 1 Bir yanda sevdā-yı dil-ber bir yanda vaṭan¹⁶⁴⁴
 Böyle olur mu gönül boşla im'āna gel¹⁶⁴⁵
 Bir yanda meyl-i ḥarābāt bir yanda miḥen¹⁶⁴⁶
 Kime bu ızrār tefekkürle iz'āna gel¹⁶⁴⁷
- 2 Bilmem ey gönül 'aceb kaşdıñ ne, āh seniñ¹⁶⁴⁸
 'Aceb bir şeysiñ hücūmlarıñ güm-rāh seniñ¹⁶⁴⁹
 Meyliñe uymaķ güç, şoñ demiñ eyvāh seniñ¹⁶⁵⁰
 Miḥveriñ nerde döner düşün imkāna gel¹⁶⁵¹

¹⁶⁴³ HB'nde şiirin "dīvān" olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB2-638. Kalendarī ve dīvān olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

¹⁶⁴⁴ bir yanda vaṭan: bir yanda ḥubb-ı vaṭan HB2-638

¹⁶⁴⁵ gönül: ey gönül HB2-638 / boşla: boşla sen HB2-638

¹⁶⁴⁶ miḥen: bār-ı miḥen HB2-638

¹⁶⁴⁷ Kime bu ızrār tefekkürle iz'āna gel: Kimedir bu ızrār düşün inşāfla imāna gel HB2-638

¹⁶⁴⁸ Bilmem ey gönül 'aceb kaşdıñ ne, āh seniñ: Bilmem sen misiñ ey gönül kaşdıñnedir āh seniñ HB2-638

¹⁶⁴⁹ 'Aceb bir şeysiñ hücūmlarıñ güm-rāh seniñ: Ne 'aceb bir şey imişsiñ hücūmuñ güm-rāh seniñ HB2-638

¹⁶⁵⁰ Meyliñe: Her meyl-iñe HB2-638 / güç: güçdür HB2-638

¹⁶⁵¹ Miḥveriñ nerde döner düşün imkāna gel: Miḥveriñe baķ nerededir düşün de iz'āna gel HB2-638

- 3 Miḥveriñ vaṭansa çalış önce řādına¹⁶⁵²
Muḥkem et anı ‘ ālemdede hem қоş yādına¹⁶⁵³
Vaṭansız zevk olmaz hıç, gitme ber-bādına¹⁶⁵⁴
Bu işleriñ řoñu gelmez emāna gel¹⁶⁵⁵
- 4 Önce vaṭan řoñra zevke çāre arařdır¹⁶⁵⁶
Ḥasta ise yurduñ, ‘ ilācını ulařdır¹⁶⁵⁷
Yeřert onu hem dil-berin řād et řoñra tolařdır¹⁶⁵⁸
Fāyda vermez beyinsizlik ‘ Aczī sen murādına gel¹⁶⁵⁹

/264/

-210-

Añladım Ki

21 Ağustos 1331/3 Eylül 1915 Bārla

Bugün yorğun gönlümüzü ġarīb tağlar yeşil ormanlar arasında avutmağ için Bārla’nıñ Köpek Kağlığı Mevki’ i’nde avlanıyoruz. Yanımda nāḥiye nā’ibi (N...) ve Bārلالı (M...) efendiler de ber-ā-berdir.

Öğle vaḳti biraz diñlenmek için Örencik Pıñarı’nıñ başına oturduk. Yemek yiyor ve kaḫvelerimizi içiyoruz. Ben āfāķī manzaranıñ güzelligine, Egirdir Gölü’nüñ çevresindeki tağlarıñ uzanıp gidişine ḥayrān baķarken ormanlar arasında sesini şalıveren bir kuřuñ yanık sesi bu fānī demiñ bir ḥāṭırası olarak bunu söyletmişdir:

659

¹⁶⁵² vaṭansa: vaṭansa eger HB2-639

¹⁶⁵³ Muḥkem et anı ‘ ālemdede hem қоş yādına: Terřin et anı ‘ ālemdede řoñra қоş hem yādına HB2-639

¹⁶⁵⁴ Vaṭansız zevk olmaz hıç, gitme ber-bādına: Vaṭansız olmaz hıç bir zevk sa’y etme ber-dādına HB2-638

¹⁶⁵⁵ Bu işleriñ řoñu gelmez emāna gel: řoñu yoğdur bu işleriñ geri dön emāna gel HB2-639. Mısraın vezni bozuktur.

¹⁶⁵⁶ Önce vaṭan řoñra zevke çāre araşdır: Evvel vaṭan řoñra zevkiñ çāresini araşdır HB2-639

¹⁶⁵⁷ ‘ ilācını: eger ‘ ilācını HB2-639

¹⁶⁵⁸ Son iki beyte Dīvān’da yer verilmemiştir. HB2-639

¹⁶⁵⁹ Mısraın vezni bozuktur.

Semâ^c î¹⁶⁶⁰

- 1 Añladım ki seyr-i dünyâ da hîçdir
Dönen külfet bütün hulyâ da hîçdir
Geçer kıalmaz zevk ü şafâ da hîçdir
Düşündüm çekilen cefâ da hîçdir¹⁶⁶¹
- 2 Aşlı hîçden şâbit bir işi yokdur
Emel-i kârı dipsiz başı yokdur
Sâhasında gülen bir kişi yokdur
Bütün şevkler bütün da^c vâ da hîçdir¹⁶⁶²
- 3 Her şey fânî, hep hîçlige maħkûmdur
Bir meclis ki sırrı dâ'im mektûmdur
Hayât ağır herkes nâ-şâd maħrûmdur
Dönüp tûran bütün gavgâ da hîçdir¹⁶⁶³
- /265/
- 4 ^c Aklıl mağşûş fikir dâ'im hayrândır
Cihân zevki sönük fânî seyrândır
Nedir menşe' bu hâl nerden rîzândır
Bu ^c âlem de, hem bu figân da hîçdir¹⁶⁶⁴

¹⁶⁶⁰ Şiirin semâî olduğu belirtilmiş; fakat şiir, semâî nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, destandır.

¹⁶⁶¹ HB'nde bu dörtlük şu şekildedir:

Añladım ki bu dünyâ ve mâ fihâsı da hîçdir
Bir külfet ki döner bütün hulyâsı da hîçdir
Gölge gibi geçmede zevki şafâsı da hîçdir
Düşündüm şu çekilen cevri cefâsı da hîçdir HB2-588

¹⁶⁶² HB'nde bu dörtlük şu şekilde yer almaktadır:

Hîçden imiş aşlı hep meger şâbit bir işi yok
Bir hûn-hâ'r emeldir ağzında tek bir dişi yok
Görmedim sâhasında hîç de gülen bir kişi yok
Şevki de şâdisi de bütün me'vâsı da hîçdir HB2-588

¹⁶⁶³ HB'nde bu dörtlük şu şekilde yer almaktadır:

Nesi varsa tayandım hep fânî hîçlige maħkûm
Öyle bir maħbesdir ki çok mübhem her yanı mektûm
Edişedir hep hayât herkes nâşâd yine maħrûm
Tükenmez hiç kıasveti çıkan gavgâsı da hîçdir HB2-588

¹⁶⁶⁴ HB'nde bu dörtlük şu şekilde yer almaktadır:

5 Bilen bilmez te'şirsiz bir heya hey
Ne olmuşdur insānlık nasıl bir şey
İçilen ğam, şanma gūyā ki bir mey
Mübhem bir devā ki ma' nā da hīçdir¹⁶⁶⁵

6 Kuru bir sevdā olur mu şevk-i şād
Serābdır o neş'e degil bir feryād
Bir çile-hānedir her yanı ber-bād
Dönen eflāk bütün mecrā da hīçdir¹⁶⁶⁶

7 Denmiş buña gerçi bir çarh-ı devrān
Yā Rab nedir cemāliñ böyle seyrān
Naşıl bir çarh ' aqıllar buña hayrān
Dönüp tūran şubh u mesā da hīçdir¹⁶⁶⁷

' Aqıllar hep de mağşüş fikirler öylece hayrān
Başdan ayağa miñnet hep bu ğam-hāne-i meydān
Nedir menşe'i bu ğam olmuşdur böylece rızān
' Ālem denmiş ammā ki bunuñ fezāsı da hīçdir HB2-589
¹⁶⁶⁵ HB'nde bu dōrtlük şu şekilde yer almaktadır:
Bilen bildigin bilmez bī-te'şir bir heyā heydir
Ne olmuşdur insānlık āyā ki nasıl bir şeydir
İçilen fenā bir ğam şanma gūyā ki bir midir
Öyle bir da' vādır ki şūriş ma' nāsı da hīçdir HB2-589
¹⁶⁶⁶ HB'nde bu dōrtlük şu şekilde yer almaktadır:
Kuru sevdāya dense meger olur mu şevk-i şād
Serābdır neş'e degil iyi baq belki bir feryād
Öyle bir çilehāne imiş her yanı pek ber-bād
Dönen demi devrānı bütün mecrāsı da hīçdir HB2-589
¹⁶⁶⁷ HB'nde bu dōrtlük şu şekilde yer almaktadır:
Aşlında denmiş buña gerçektir bir çarh-ı devrān
Amān yā Rab nedir ki bu sırrıñ böylece seyrān
Naşıl çarh imiş āyābuña ' aqıllar hep hayrān
Tūkenmez bir heyā hey şubh u mesāsı da hīçdir HB2-590

8 Yād eylerim âmâli boşlukda¹⁶⁶⁸
Müsâvî degil hîç biri hoşlukda
Gelip geçer baķsañ hep kuşlukda
Ĝam u şadı feyz-i feyzâ da hîçdir¹⁶⁶⁹

9 Seyreylerim başdan başa temâşâ
Bir hîçliĝin dibindeyim ben hâlâ
İsterse minnet zamân etmem aşlâ
Çünki bugün, gelen ferdâ da hîçdir¹⁶⁷⁰

/266/

662

10 Ğandeler ‘ işveler nâz-ı niyâzlar
Ğayâl-i hîçî de âhengi sâzlar
Bütün günler geçen ‘ aşır hem yazlar
Ma‘ dümdür dönen o minâ da hîçdir¹⁶⁷¹

11 Cehdî emeller bir zulmete maħmûl
Her şeyler fânî, bî-nevâ bir maħşûl
Mechûl her cihet ĝarîb sırla mechûl
Yañlış zanlarla ma‘ nâ da hîçdir¹⁶⁷²

¹⁶⁶⁸ 1. ve 3. mısram vezni bozuktur.

¹⁶⁶⁹ HB’nde bu dörtlük şu şekildedir:

Tehattur eyledim ben âmâli hep bu boşlukda
Hîç müsâvî degildir biri aşlâ ki hoşlukda
Gelip geçmekde hep de şanki baķsañ bir kuşlukda
Ĝamı efkârı bütün feyz-i feyzâsı da hîçdir HB2-590

¹⁶⁷⁰ HB’nde bu dörtlük şu şekilde yer almaktadır:

Tedķik edip seyrettim başdan başa hep bir ma‘ nâ
Bütün bir hîçliĝin her gün ben ka‘ rındayım hâlâ
Minnet ettirmek ister zamân minnetimyoķ hâşâ
Yemîn olsun bugünler tâ ki ferdâsı da hîçdir HB2-590

¹⁶⁷¹ HB’nde bu dörtlük şu şekildedir:

Nâ-kâmdır hep Ğandeler ‘ işveler nâz u niyâzlar
Ğayâl hîçî dedir hep öten âhenk u sâzlar
Ğulâşa bütün eyyâm bütün şu â‘ şâr yazlar
Bir efsâne-i ma‘ düm dönen minâsı da hîçdir HB2-591

¹⁶⁷² Mısram vezni bozuktur. Ayrıca HB’de bu dörtlük şu şekildedir:

Bütün cehdi emeller sönük bir zulmete maħmûl
Ne var ‘ âlemde bilmem hep fânî bî-nevâ maħşûl

- 12 Ğarīb hāl insān, insānlığıñ bilmez
 Bir ucu gider hīç bir haber gelmez
 İstikrār yok her şeyi karar bulmaz
 Verenler varsa bu fetvā da hīçdir¹⁶⁷³
- 13 Düşüp bir sevdā peşine koşanlar
 Yazık şaşkın şu beyhūde koşanlar
 Bekler acı bir soñ sersem taşanlar
 Bütün zevkler mest ü hevā da hīçdir¹⁶⁷⁴
- 14 Diñle ey kuş bu feryādımı sen de¹⁶⁷⁵
 Varsa leṭāfet söyle şu çimende
 Neş'eler maḥbūs şimdi bir maḥzende
 'Aşk bākī 'aşığ da cānā da hīçdir¹⁶⁷⁶
- 15 Ötme ey kuş, biñ bir dili dökdüñ
 Yağdıñ bağrımı tā yerinden sökdüñ
 Sevdāliyım sen boynumu pek bükdüñ
 Bu 'Aczī de bütün dānā da hīçdir¹⁶⁷⁷

Mechül her cihet 'aceb hem ğarīb bir sırıla mechül
 Öyle bir mer'ā ki bütün da' vāsı da hīçdir HB2-591

¹⁶⁷³ HB'nde bu dörtlük şu şekildedir:

Ne ağreb hāl bütün varlık bir varlığın bilmez
 Geçip gitmekde ucu ašlā ki bir haber gelmez
 Bu da' vāyı istikrār çürükdür hīç karar bulmaz
 Veren varsa yañlış bunun fetvāsı da hīçdir HB2-591

¹⁶⁷⁴ HB'nde bu dörtlük şu şekildedir:

Çok 'acibdir ki bī-sūd gezenlerle koşanlar
 Şaşkın muḥarrif zīrā şu beyhūde koşanlar
 Bekler acı bir şünī çünkü bī-ma' nā taşanlar
 Yazıktır eyvāh bütün mesti hevāsı da hīçdir HB2-592

¹⁶⁷⁵ Mısram vezni bozuktur.

¹⁶⁷⁶ HB'nde bu dörtlük şu şekildedir:

Diñle ey ğarīb kuş bağ nāyı feryādımı sen de
 Görmüş iseñ söyle sen varsa bir leṭāfet çimende
 Neş'eler maḥbūs çünkü muḥlim bir beyt-i hüzünde
 Yürür 'aşğda 'aşığ da faḫaṭ cānāsı da hīçdir HB2-592

¹⁶⁷⁷ HB'nde bu dörtlük şu şekilde yer almaktadır:

Nâzlı Çobân

Yayla Tağında

7 Mayıs 1332/20 Mayıs 1916 Bârla

Bugün bahârîñ laîf bir havâsıdır. Çekirge ve hârb işleriniñ yorgunluğu ile şıklılan başımı diñlendirmek için kekligimi alarak Yayla Tağı Mevki' i'ne ava gidiyorum. Yalñızım ormanlar arasından ine çıka gidiyorum. Zemîn sükût içinde şanki bir şeyler düşünüyor çıkdığım bir tepeniñ üstünde ormanlar arasında bir koyun sürüsü yayılıyor. Yalñız bir çobân var. Koyun köpekleriniñ şerrinden korğarım.

Seslendim.

- Çobân, köpek var mı?

- Hayır efendi ağa, yok dedi. Bu çok nâzlı bir ses, yanına vardım. 17-18 yaşında gürbüz bir kız... Şordum. Beni tanıdığını andıran bir edâ ile:

- Tolaşsızın Ā...nın kızımı dedi. İki kardeşi ' askere gitmiş kız erkek kıyâfetinde bu ıssız tağda sürü güdüyor. Meş'um harbiñ neticesi bunuñ için diyorum ki:

1 Nâzlı çobân çok hâzindir hayâlîñ¹⁶⁷⁸

Nere gitdi bunca yigid maralîñ

Sürüleriñ melûl, melûl yayılır

Neş'eñ nerede hani seniñ kavalîñ¹⁶⁷⁹

Ötme ey kuş derdiñ ne âhdır biñ bir dili dökdüñ
Oynatdîñ şu bağrımı tâ ki yerinden sen sökdüñ
Bir ğarîbim vâ'llâhî sen boynumu pekçe bükdüñ
Yorulma bu dünyânîñ varlığı sevdâsı da hiçdir HB2-592

¹⁶⁷⁸ Kelime "hayâl" şeklinde yazılmıştır.

¹⁶⁷⁹ HB'nde şiir dörtlük olarak verilmiş olup iki mısra bağlama eklenmiştir:

Her yanları gürbüz insân oymağı

İz yeridir yigidleriñ yatağı

Sürüleri melûl melûl yayılır

Öksüz tağlar ıssız mer'â turağı

Neş'eñ nerde hani seniñ nâzlı kavalîñ

Şızlatdı bağ kalbim şimdi seniñ hayâlîñ HB2-609

- 2 Tağlar ışsız ġarīb ġarīb his verir
 Ağaçlarda pārelenmiş ses verir
 Çobānı kız sürü maḥzūn yās verir
 Nāzlı çobān hani seniñ qavalıñ¹⁶⁸⁰
- 3 Zālim ḥarbden qaval sesi ötmüyor
 Bir qasvet var tağdan taşdan gitmiyor
 Kuşlar şuşmuş neden āvāz etmiyor
 Amān yayla hani seniñ qavalıñ¹⁶⁸¹
- 4 Ey çobān kız baqışında ḥayret var
 Türk kızısıñ bildim sende ġayret var
 Naşıl ḥarb bu, cihān ağlar miḥnet var
 Nāzlı çobān neden ötmez qavalıñ¹⁶⁸²

¹⁶⁸⁰ Işsız tağlar ġarīb maḥzūn his verir
Ağaçlar hep yaralanmış sis verir
Bütun kuşlar ḥayrān bezmiş bilmem ki ne
Çobānı kız sākin sākin bir sürü turur
 Nāzlı çobān hani seniñ ġarīb qavalıñ
 Şızlatdı baq qalbim şimdi seniñ ḥayāliñ HB2-610

¹⁶⁸¹ Sen de mi ḥarbe yardımcısıñ ey Türk kıızı
Tağ başında qutlularım ey kız ben sizi
Acı verme ġarīb koyun sen de meleme
Melül olma yakın toğar istiqlāliñ yıldızı
 Nāzlı çobān hani seniñ ġarīb qavalıñ
 Āh şızlatdı qalbim şimdi seniñ ḥayāliñ HB2-610

¹⁶⁸² Acı ḥişşe aldı gönül gözüm
Ormanlardan hisle tōldu özüm
Sürülerle şenlenmişdir yorgun tağlar
Var ol sen de ey Türk nesli cesur kıızım
 Nāzlı çobān hani seniñ ġarīb qavalıñ
 Baq şızlatdı qalbim şimdi seniñ ḥayāliñ HB2-611

5 Kuşlar mıdır çobān seniñ yoldaşñ
Şu ihtiyār kayalar mı boydaşñ
Gelir şānı selāmetle kardaşñ
Nāzlı çobān neden şuşmuş kavalñ¹⁶⁸³

6 Tağlar dalğın dere me'yūs serilmiş
Çobān kıza nāzlı ğayret verilmiş
Ufuqlarda hayālī¹⁶⁸⁴ var dirilmiş
Nāzlı çobān hani seniñ kavalñ¹⁶⁸⁵

/269/

666

-212-

Karışdı Dünyā¹⁶⁸⁶

Harb Felāketi

13 Mayıs 1332/26 Mayıs 1916 Bārla

Harb bir kābūs gibi her yerleri öyle başıyor ki günler geçdikçe taziyiği artıyor.

¹⁶⁸³ Dereler hep talğın me'yūs serilmiş
Niğāhñdan kayalara hayret verilmiş
Gölge gibi hayālīñde bilmem nerede
Bu hayālīñ ufuqlarda dirilmiş

Nāzlı çobān hani seniñ ğarīb kavalñ

Bağ şızlatdı kalbim şimdi seniñ hayālīñ HB2-611

¹⁶⁸⁴ Kelime "hayāl" şeklinde yazılmıştır.

¹⁶⁸⁵ Kuşlar mıdır seniñ ğarīb yoldaşñ

Şu ihtiyār kayalar mı boydaşñ

Cıvıltılar saña yakın müjde verir

Gelir şān şöret ile kardaşñ

Nāzlı çobān hani seniñ kavalñ

Bağ şızlatdı kalbim şimdi seniñ hayālīñ

Ey bu Türk'ün ğarīb yurdu saña n'oldu

Eninlerim taşdı yine bağrım deldi

Fezā me'yūs yerler me'yūs sürü sākin

Tağlar bugün ' Aczī seniñ derdiñ aldı

Nāzlı çobān hani seniñ ğarīb kavalñ

Āh şızlatdı kalbim şimdi seniñ hayālīñ HB2-612

¹⁶⁸⁶ HB'nde bu şiir yer almamaktadır.

1 Çarıřdı dűnyā bilmem var mı bir imkān
 Şaşıyor kanlar zālim ħarb el-emān¹⁶⁸⁷
 Artıyor hızı günden güne tűrmuyor
 Bozuldu hengām yokdur eyvāh bir dermān

2 Kırıldı ġayret, çökdü ‘ādet bozuldu
 Diyār-ı İslām’a bu ħāl neden yazıldı¹⁶⁸⁸
 Serildi cesed yer yer kıyu kızıldı
 Öksüzler aġlar şızlamakda her vicdān

3 Yuvalar göçdü bütün göçler kırıldı
 Şübhesiz bu elem, emr-i Ħağ’la verildi¹⁶⁸⁹
 Kıyāmet kıopdu yer yer zencir gerildi
 Āh ey ‘Aczī nedir böyle bu hicrān¹⁶⁹⁰

/270/

667

-213-¹⁶⁹¹

Bu Ne Şiddet

İnsān ve Felāket

17 Mayıs 1332/30 Mayıs 1916 Bārla

Çekirge belāsiyla gezindigim bütün taġlar ormanlar ħazīn bir manzara ‘arz ediyor.

Bunuñ için:

1 Bu ne şiddet taġlar taşlar düşünür
 Sersem olmuş bütün başlar düşünür
 Bakıyorum cümle eşyā kıasvetde
 Yuvalar boş ġarīb kıuşlar düşünür

¹⁶⁸⁷ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁶⁸⁸ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁶⁸⁹ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁶⁹⁰ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁶⁹¹ HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

- 2 Bahārlar da, degil eski bahār gibi¹⁶⁹²
Bir ses var tağdan taşdan tek zār gibi
Her şey maḥzūn gülün yeri hep ḥār gibi¹⁶⁹³
Bülbül ağlar gözde yaşlar düşünür
- 3 Āh ey ‘Aczī bu ḥāl nedir pek dermānsız¹⁶⁹⁴
Ekin yokdur insān kaldı dermānsız
Bağlandı hep maḥrūm kollar urğansız
Ġidā yok ocağda aşlar düşünür

/271/

-214-¹⁶⁹⁵

Amān Dünyā

Ḥalkıñ İ‘āşe Derdi

2 Eylül 1332/15 Eylül 1916 Bārla

Bārla muḥīṭ i‘tibāriyle çok bedī‘i bir yer ise de..., zirā‘at muḥīṭi degil, ancak şā‘irāne manzaraları, gül gülistān bāğçeleri ve güzel ve bol pıñarları ile bir zevk verir. Burada toplanan İslām Ḥristiyān ḥalkı gül yağcılık ḥalıcılık ile geçinirler.

Buğdayı ḥāricden tedārik ederler. Ḥarb gül yağı ve ḥalıcılığın bel kemiğini kırmışdır. Ḥalkı i‘āşe mes‘elesini çok zor bir devreyi geldi. Herkes ve bi‘l-ḥāşşa ‘asker ‘ā‘ileleri bütün ev eşyası satmakla geçinirler. Ḥükümet şoñ zamānda ‘asker ‘ā‘ilerine ayda otuz gürüş ma‘āş tahşış etdi. Fağat bu māl me‘mūrlarınıñ şehvet ve sefāhatleriñe kapı açdı. Mūrāca‘at eden bir çok genç ‘asker ‘ā‘ileleri zarūret ṭolayısıyla iğfāl ediliyorlar. Bu ma‘āşın tevzī‘i ve tahşışinde pek çok ğaddārlık yapılıyor. Ḥulāşa bu ḥarb ṭolayısıyla insānlık ve aḥlāk öyle bir ḥāle geldi ki bu zarūr genç ‘ā‘ileleri yoldan çıkararak māl me‘mūrları çok ğaddārlık yapıyorlar. Bu tārīḥde bu ḥāli sezen ve cānları yanan yüzlerce kadın kā‘im-māḳāmın evini taşā

¹⁶⁹² Mısram vezni bozuktur.

¹⁶⁹³ Mısram vezni bozuktur.

¹⁶⁹⁴ Mısram vezni bozuktur.

¹⁶⁹⁵ HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

tutuyorlar. Bunun acı tafşilâtını Hayâl Bağçesi'nde okuyunuz. Dünyânın bu hâline karşı diyorum ki:

Koşma

- 1 Elek misin insânları çalkarsın
Nesin bize bir bir söyle amân dünyâ¹⁶⁹⁶
Gâh engine gâh yüksege kalkarsın
Gösterirsin nice ğarîb zamân dünyâ¹⁶⁹⁷

/272/

- 2 Dürlü hâller dürlü meşreb saçılmış
Bir kapıdır varlık yokluk açılmış
Şefkat ülfet tohumları biçilmiş
Döner turur sende çeşid devrân dünyâ¹⁶⁹⁸

- 3 Kuru benlik harıl harıl dönüyor
‘Āşık ma‘ şük nice ışık sönüyor
Gökden bunca işaretler iniyor
Neden ğâfil ‘ acéb böyle insân dünyâ

- 4 Birbirini ta‘ kıb eder ziyânlar
Küçülmekte günden güne insânlar
Fikr hasta binegi olmuş iz‘ânlar
Bilgin varsa etsin bunu beyân dünyâ¹⁶⁹⁹

- 5 Vazîfe sevdâya âlet edilmez
Zararlı bir yola böyle gidilmez
Bu ma‘nâda kuru vaķâr güdülmez
Nedir sende bunca dönen seyrân dünyâ¹⁷⁰⁰

¹⁶⁹⁶ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁶⁹⁷ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁶⁹⁸ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁶⁹⁹ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁷⁰⁰ Mısraın vezni bozuktur.

- 6 Pāra ḥākīm boğaz maḥkūm ‘alīdir
Hırşa düşmüş ‘aқıl, ‘Aczī zelīdir
İşte meydān işte ḥāller delildir
Bu ḥaṭāyı¹⁷⁰¹ etsen n’olur ‘ayān dünyā¹⁷⁰²

/273/

-215-

Meh-tāb Toğuyor

19 Eylül 1331/2 Ekim 1915 Bārla

Bu tāriḥde bir kaç genç ‘asker ‘ā’ilesi aylıklarını almak için şabāḥ erken Egirdir’e gidiyorlar. Vicdānsız māl müdürü (M...) pāralarını vermiyor. Bunları Egirdir’de geceleterek iğfāl yolunu bulmak için oyalamak istiyor. Faқat genç kadınlar orada ḥān veya başka barınacak yer bilmediklerinden geri dönerek Bārla’ya gelirken akşam şıraları yolda çıkan ansız bir tipiye tutularak birbirlerini ğayb ediyorlar.

İçlerinden biri ḥāmīle olduğu için yolda kalıyor. Üçü Bārla’ya ulaşarak keyfiyeti haber veriyorlar. Tipi fenā ortalık zindān gibi gece eli fenerli adamlar yola çıkarıldı. Genç kadın bulunamadı. Şabāḥ erken arayıcılar bir çalı dibinde bī-çāreniñ cesedini bulmuşlar cesed mu‘āyene edilerek soğukdan tōndüğü anlaşıldı. Keyfiyet Egirdir’e bildirildi. Ben bunuñla da қalmayarak şu acı keyfiyeti olanca şafaḥātıyla Isparta Mutaşarrıflığı’na yazdım. Egirdir māl müdüriniñ oynadığı acı entriқaları ḥaқıķī ve mādđi olarak bildirdim. Üç gün soñra Isparta muḥāsebecisi ‘Osmān Beg’le müftü Ḥüsni Efendi nāḥiye merkezine geldiler. Mes’eleyi taḥķiķ için kā’im-maқām Maḥmūd Nedīm Beg de geldi.

İş bī-ṭarafāne taḥķiķ edildi. Bugün havā çok güzel olduğundan Bārla’niñ Pāşā Kayası Pıñarı’nda misāfirlere bir ziyāfet verdik. Akşam soñu Altınoğuz sıra tağlarının ardından ay bedir ḥālinde toğuyor. Çok ‘ārif ve edīb bir zāt olan müftü efendi şöyle dedi.

- Ah şu manzaraya nerde bir şā’ir dedi. Ben o anda şu kıṭayı

¹⁷⁰¹ Kelime “ḥaṭā” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁰² Mısraın vezni bozuktur.

söyledim:

Ġazel¹⁷⁰³

- 1 Meh-tāb oğuyor ammā cihān vīrāndır¹⁷⁰⁴
Hāz yok ufķunda baķ görünen hāzāndır¹⁷⁰⁵
- 2 Arzıñ hāline meh-tāb bile pek ğamgīn¹⁷⁰⁶
Hūzmelerinden bir oķ elem rīzāndır¹⁷⁰⁷
- 3 Şāhid meh-tāb da çünkü dönen her hāle¹⁷⁰⁸
Bilseñ bu hāle meh-tāb daħi giryāndır¹⁷⁰⁹
- 4 ‘Aczī diye nām, almışız biz tā, ezelden¹⁷¹⁰
Sīnem yarılrsa her yanları efgāndır

Zemīn-i zamāna muvāfıķ dūřen bu parça müftī efendiniñ dikkat-i nazārını çekerek defterine yazdı. Ertesi ğün kām-maķām da ber-ā-ber hey’et Egirdir’e gıtdiler. Oradaki taħķīķāt tamāmen müşpet netīce vererek Egirdir Māl Müdīri ve onuñ adamı Bārla Taşşıldarı (‘A...) bir hafta soñra yerlerinden atıldılar.

¹⁷⁰³ HB’nde şiirin “ğazel” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2- 656

¹⁷⁰⁴ cihān: gönül HB2-656 / vīrāndır: vīrān HB2-656

¹⁷⁰⁵ Hāz yok ufķunda baķ görünen hāzāndır: Ufķunda nümā yok görünür hūsrān HB2-656. Kelime “hāzān” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁰⁶ Arzıñ hāline meh-tāb bile pek ğamgīn: Bir hayretde mi bilmem ayda fezāda HB2-656

¹⁷⁰⁷ bir oķ elem: ‘unfla ğam HB2-656

¹⁷⁰⁸ Şāhid meh-tāb da çünkü dönen her hāle: Bāde-i ğülgün hem zevķ u şafāda HB2-656

¹⁷⁰⁹ Bilseñ bu hāle meh-tāb daħi giryāndır: Kirli elemiñ elında hep pūyān HB2-656

¹⁷¹⁰ HB’nde mahlas beyitinin yer aldığı bu kısma yer verilmemiştir. HB2-656. Ayrıca mısraın vezni bozuktur.

Sevdā Sitem

Böyle Gezişîñ

28 Eylül 1332/11 Ekim 1916 Bârla

Bizim cāzib dil-ber (V...) yi iğfāl ile Egirdir Mal Müdiri'ne götüren bu taḥşıldār idi. Bugün yanımda Naḥiye Nā'ibi (N...) efendiyle Bârla'nıñ Hācıbekir Çeşmesi Mevķi'inde avlanarak ikindi üzeri evlerimize döndük. Bârla'nıñ meşhūr İmşāh yoķuşundan inip geliyoruz. Dil-ber (V...) lāle gibi kırmızı elbiselere girerek

/275/

evleriniñ öñündeki ṭamda geziniyor. Bu geziş bizi görmesiyle olduğunu añlıyordum. Yoķuşuñ bir yerinde biraz diñlenmek üzere oturduk. Evvelce dil-beriñ baña verdiği al renk parola mendilini cebimden çıkararak yüzümü siliyordum. Dil-ber de kendisinde olan 'aynı mendili çıkararak işâret verdi. Ben mendili koynuma koydum. O da koynuna koydu. Bu şifreli konuşma üzerine dīvâne gönül şu destān tarzını baña söyletiyor:

672

- 1 Maḥvediyor beni bu revîşîñ
Hōķķa deheniñden of deyişîñ
Hîç yoķdur ğamzede mişliñ eşiñ
Öldürecek beni bu gezişîñ
- 2 Gör ki seniñçün neler oluyor
Aĝyār geberdi 'aşķım gülüyor¹⁷¹²
Herkes etdigini hep buluyor
Öldürecek beni böyle gezişîñ

¹⁷¹¹ Şiirin vezni bozuktur.

¹⁷¹² geberdi: ḥortladı HB2-664

3 Bu böyle bir ân ki elbetde geçer
Kāse-i ‘aşkı, sevdāsından içer
Bir gün var ki ‘aşk da sevdā da göçer
Öldürecek beni böyle gezişin

4 ‘Aczī der ki ‘aşk benim cānımdır¹⁷¹³
‘Afif sevdā hem hākānımdır
Beni bu hāle koyan kendi kanımdır
Öldürecek beni böyle gezişin

/276/

-217-

Ṭağlar Çekemez

‘Afif Meyl

7 Teşrīn-i Evvel 1331/20 Ekim 1915 Bârla

Vazīfemiñ çok ağırlığı arasında boş kaldıkça bu târihde (Ravzatü’l-Uşşâk) adında bir eşer yazıyorum. Bu muhîṭ te’siri ve dil-beriniñ cāzibelerinden olsa gerekdir: Bunuñla ber-â-ber rûhum da beni ‘afif meyle sevğ ediyor. Ve böyle söyletiyor:

Dīvān¹⁷¹⁴

1 Ṭağlar çekemez benim aḫzānımı¹⁷¹⁵

Kendim yağıyor kendi cānımı¹⁷¹⁶

2 Çekil ey gönül sen bu sevdādan¹⁷¹⁷

Yıkdıñ her demde bu eyvānımı¹⁷¹⁸

¹⁷¹³ HB’nde bu dörtlüğe yer verilmemiştir.

¹⁷¹⁴ HB’nde şiirin “dīvān” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-667. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

¹⁷¹⁵ benim: çekdiğim HB2-667. Ayrıca mısram vezni bozuktur.

¹⁷¹⁶ Kendim yağıyor kendi cānımı: Kendi elimle yağarım bu cānımı HB2-667

¹⁷¹⁷ sen bu sevdādan: de boşla bu eleme HB2-667

¹⁷¹⁸ Yıkdıñ her demde bu eyvānımı: Yıkıldıkça yıkdıñ bu cisimle eyvānımı HB2-667

- 3 H̄asret āteři yağdı s̄inemi
İ̄nler ney gibi dīnle efḡānımı¹⁷¹⁹
- 4 Rağı̄b bir yanda sevdā bir yanda
Kırmağ isterler tek ruchānımı¹⁷²⁰
- 5 H̄ākim-i ḡönlümde meyl-i cānān
Rağı̄b almağ ister cānānımı¹⁷²¹
- 6 Söyle ‘Acziyā ol rağı̄be kim
Deşmesin āteş-i sūzānımı¹⁷²²

/277/

-218-

‘Aşđ-ı ‘Ulvī

Āhūlar Arasında

11 Teşrin-i Evvel 1331/24 Ekim 1915 Egirdir

Herhangi işde olursa olsun zamān var ki şans birbiri üstüne yığılır gelir. Bu tārīhde Egirdir’de bir tağım nāzlı āhūlar arasında geğen bir geceye. Bunuñ tafşilātı H̄ayāl Bāğçesi’ndedir.

674

¹⁷¹⁹ Sevdā-yı dil-berler elinde nağmemi zār etdiñ

Dīnle her gün ney gibi sen efḡānımı HB2-667

¹⁷²⁰ Şöhretimi kırdıñ çağında ezdiñ ğaddār

Düşman önünde etdiñ ruchānımı HB2-667

¹⁷²¹ Kađbelikle avladıñ ḡönlüm ey zālīm

Girdiñ araya gösterirdiñ cānānımı HB2-667

¹⁷²² Bir ‘Aczi diye gelme yeter h̄ayālīme

Gelme düşme yanarsıñ āteş-i sūzānımı HB2-668

Ꞑoşma¹⁷²³

- 1 Ꞑ Aşķ-ı Ꞑ ulvî ıurmaz yanar özümde¹⁷²⁴
Naşıl sevdâ dönmiş gezer izimde
Ne yapayım gönül derdi ey seher¹⁷²⁵
ıur hocam ıur, yâr hayâli gözümde¹⁷²⁶
- 2 Şuçlar örten ğarîb sırdaş geceler
Gönül ıurmaz yâriñ ismin heceler¹⁷²⁷
Şabâh olmuş ezân oķur hocalar
ıur hocam ıur, yâr hayâli gözümde
- 3 Sevdâ zordur acıları çekilmez
Ꞑ Aşķ u hicrân ıolmuş geri dönülmez
Ꞑ Āşıklarıñ kuşûruna bakılmaz
ıur hocam ıur, yâr hayâli gözümde
- 4 Deli gönül tâ ezelde şeydâdır¹⁷²⁸
Dil-berlere vurğun kıara sevdâdır
Aramızda bir ayrılık peydâdır
ıur hocam ıur, yâr hayâli gözümde

/278/

- 5 Hayâl gelir deli gönle ıurulmaz
Coşķun aķar neden aşlâ yorulmaz
Bir Ꞑ aşıkıa iki yük bir, vurulmaz¹⁷²⁹
ıur hocam ıur, yâr hayâli gözümde

¹⁷²³ HB’nde şiirin “koşma” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-680

¹⁷²⁴ Ꞑ Aşķ-ı Ꞑ ulvî: Meçhül Ꞑ alev HB2-680

¹⁷²⁵ ey seher: hocam bu HB2-680

¹⁷²⁶ HB’nde bu dörtlük ikinci dörtlük olarak yer almaktadır. Ayrıca son mısra “ıur hocam ıur hayâli var gözümde” şeklinde yazılmış ve şiirin tamamında bu şekilde tekrar edilmi olup yalnızca bu kısımda gösterilmiştir. HB2-680

¹⁷²⁷ Gönül: Sevdâ HB2-680

¹⁷²⁸ Bu dörtlük HB’nde 5. dörtlükle yer değiştirmiştir. ezelde: ezelden HB2-681

¹⁷²⁹ iki yük bir: ağır yükler HB2-681

6 Bilmem dünyā bilmem ki ben dönerim
Külhān gibi yanar yanar sönerim
Havālanır yine yere inerim
Ṭur hocam ṭur, yār hayāli gözümde

7 Ğarīb bülbül gibi ṭurmaz inlerim¹⁷³⁰
Kendim söyler destānımı diñlerim
Bu sevdādan kaval gibi çınlarım
Ṭur hocam ṭur, yār hayāli gözümde

8 Yıqıl desem gönül saña yazıqdır
Sırdāş gece sevdāmıza azıqdır¹⁷³¹
Atma şafāk atma bağrım ezikdir
Ṭur hocam ṭur, yār hayāli gözümde

9 ‘Aşq elinden gögsümde ney çalınır
Ayrılığa naşıl çāre bulunur
Her yerlerden yār koqusu alınır¹⁷³²
Ṭur hocam ṭur, yār hayāli gözümde

/279/

10 Gülmeyiñ dostlar bu gönlüñ işine
Neler gelir ğarīb insān başına
Ṭaқdı sevdā bir āhūnuñ peşine
Ṭur hocam ṭur, yār hayāli gözümde

¹⁷³⁰ Ğarīb: İşsiz HB2-682

¹⁷³¹ Sırdāş gece sevdāmıza azıqdır: Gicelerde uyku bize azıqdır HB2-682

¹⁷³² Her yerlerden yār koqusu alınır: Būsesiñden yāriñ ünü alır HB2-683

- 11 İsmim   Aczî nice seyrân geçirdim¹⁷³³
Nice fırsat nice demler kaçırđım
Kafesimden nâzlı bülbül uçurdum
Tır hocam tır, yâr hayâli gözümde

-219-

Hayâliñ Nakşı

Bir Gece Dem-i Hicrân

5 Kânûn-ı Şânî 1332/18 Ocak 1917 Bârla

ış aylarında nedense şî‘ r söylemek tabi‘ atimiñ tışında alır. Faat bu gece câzib
dil-beriñ hayâliyle diyorum ki:

Şarkı¹⁷³⁴

- 1 Hayâliñ nakşı neler etdi
Mecrûh sîne-i âvâreme
- 2 Başladı âhım artdı yine¹⁷³⁵
Ne olur bak sen bir çâreme
- 3 Ğamzeñi vurma yeter cânâ¹⁷³⁶
Sînemdeki açık yarama¹⁷³⁷
- 4 Görmeseydim o mâh cemâliñ¹⁷³⁸
Bir hüsrân girdi âh arama¹⁷³⁹

677

¹⁷³³ İsmim: Adım HB2-683 /   Aczî:   Aczî’dir HB2-683

¹⁷³⁴ HB’nde şiirin “şarkı” olduğu bilgisine yer verilmemiştir.

¹⁷³⁵ artdı: geldi HB2-685

¹⁷³⁶ Ğamzeñi vurma yeter cânâ: Hayâtım düşdü âh u zâra HB2-685

¹⁷³⁷ yarama: şu yarama HB2-685

¹⁷³⁸ mâh: meh HB2-685 / cemâliñ HB2-685: yüzüñ D

¹⁷³⁹ Bir hüsrân girdi âh arama HB2-685: Ne çâre girdi hicrân arama D

- 5 ‘Aşkıñla gör ki perîşānım
Raḥm eyle dil-i ğam ḥāreme¹⁷⁴⁰

/280/

-220-

Ey Güzel

Egirdir ‘Ālemi

13 Mart 1332/26 Mart 1916 Egirdir

Dört dāne meh-pāre ile bir gece ‘ālemi... Bu meh-pāreler arasında dil-ber (V...) ḥayāliyle söylediğim ğazeller:

Ġazel¹⁷⁴¹

- 1 Ey felek beni bir ḥüsn ü ‘āna ḳurbān eylediñ¹⁷⁴²
Ḥadd-i ḥudūdun bilmez cānāna derbān eylediñ¹⁷⁴³
- 2 Sa‘y-i dildāra iḥvān eylerken himmetler ibzāl¹⁷⁴⁴
Eñ soñ göñlümü ṭoṭolu bir āh fiġān eylediñ¹⁷⁴⁵

678

-221-

Yine burada mestāneliġiñ söyletđiġi naġmelerden: Dil-berleriñ melāḥatlarine ḳarşı:

Ġazel¹⁷⁴⁶

- 1 Yā Rab bu nedir ne ikrām icrā ediyorsuñ¹⁷⁴⁷
Gündüz ḳasvetler gece Şen iġrā ediyorsuñ

¹⁷⁴⁰ HB’nde bu mısra yer almamaktadır. Ayrıca bu mısradan sonra HB’nde Şu beyit mevcuttur:

Ḳātil misiñ āh yoḳsa cellād

Vurduñ ġamzeñi baḳ yarama HB2-685

¹⁷⁴¹ HB’nde Şiirin “ġazel-i hüzzām” olduġu bilgisine yer verilmiştir. HB2-691

¹⁷⁴² Ey felek beni bir ḥüsn ü ‘āna ḳurbān eylediñ: Ey felek niĉin beni nā-dāna ḳurbān eylediñ HB2-691

¹⁷⁴³ Ḥadd-i ḥudūdun bilmez cānāna derbān eylediñ HB2-691: Ḳıymet bilmeyen bir cānāna ḳurbān eylediñ

D

¹⁷⁴⁴ Sa‘-yi dildāra iḥvān eylerken himmetler ibzāl HB2-691: ‘Ařḳ-ı sūzāna bulmadiñ çāre neyleyim āh D

¹⁷⁴⁵ Eñ soñ göñlümü ṭoṭolu bir āh-ı fiġān eylediñ: Āḥir göñlümü ṭoṭolu āhı fiġān eylediñ HB2-691

¹⁷⁴⁶ HB’nde Şiirin “ġazel-i Őufiyāne” olduġu bilgisine yer verilmiştir. HB2-691

¹⁷⁴⁷ icrā HB2-691: - D

- 2 Sevdā mıdır bu, ibtilā mı ya bir ʿaşq mıdır ¹⁷⁴⁸
Sırr-ı luṭfuñla hem beni isrā ediyorsuñ

-222-

Bu güzelliklerin içinde mestāne ve şeh-bāz bir dil-berin melāḥatına:

Dīvān ¹⁷⁴⁹

- 1 Ey güzel seni kıymet-i dünyāya deġişmem
Bezm-i vuşlatın lezzet-i aʿlāya deġişmem

- 2 Yüzüyün ʿaksin görseydi güneş uṭanırdı ¹⁷⁵⁰
Yanaġın rengini verd-i ḥamrāya deġişmem

/281/

- 3 Kaşların mihrābı ḥüsnüñe tām serḥaddir bir ¹⁷⁵¹
Zülf-i reyḥānın biñ kaşı tuġrāya deġişmem

- 4 Sen bir āfetsin eşiñi her ana toġurmaz
Gerçi insānsın zümre-i ḥavrāya deġişmem

- 5 Yūsuf-ı Kenʿān imrenirdi görseydi seni
Yücedir ḥüsnün vech-i Züleyḥā'ya deġişmem ¹⁷⁵²

- 6 Gerçi nām almış Leylā'yı zamān bir vakitler
Mecnūn'a acır seni ben Leylā'ya deġişmem

¹⁷⁴⁸ mı: mıdır HB2-691

¹⁷⁴⁹ HB'nde şiirin "gazel" olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB2-692. Dīvān'da şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibarıyla şiir, HB'ndeki gibi gazel gazeldir.

¹⁷⁵⁰ görseydi: görseydi eger HB2-693 / güneş: ḥurşid HB2-693

¹⁷⁵¹ tām HB2-693: - D / bir HB2-693:- D

¹⁷⁵² vech-i: şekl-i HB2-693

7 Bir ʿAczī’yim baḳ ḫālīme raḥm eyle ey gül ten¹⁷⁵³

Bir perīsīñ ki seni her raʿ nāya deḡiřmem

-223-

Bu ılgın sevdā bezminiñ tafřilātu Ḥayāl Bāḡçesi ḫatıratımızdadı[r]. Eski noşlardan řiʿirlerimi buraya toplarken şimdi bī-çāre gönül böyle diyor:

Ḳořma¹⁷⁵⁴

1 Sürür şandım ḫayāl oldu zār şaldı

Gölge gibi geçdi ne zevḳ ne yār řaldı¹⁷⁵⁵

O sürdüğüm demler meger ḫayālmiř

Bāḡçe vīrān güller şoldu ḫār řaldı¹⁷⁵⁶

2 řafā şandım ḫayāl oldu o sevdā

Meger řoñra gelir imiş bir ferdā

O dem uçdu bir çoḳ cevır oldu peydā

Āḫ cismimde ancaḳ ağır bār řaldı¹⁷⁵⁷

680

¹⁷⁵³ Bir: - HB2-693 / baḳ: - HB2-693

¹⁷⁵⁴ HB’nde şiirin “řalenderī” olduğu belirtilmiştir. HB2-696. HB’de bu şekilde belirtilmesine raḡmen söz konusu şiir koşmadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünölmektedir.

¹⁷⁵⁵ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁷⁵⁶ HB’nde bu kısım şu şekildedir:

Bu ʿālemdede çekdiğim āḫ u zār şaldı

Ne mey-ḫāne ne ʿiřve ne bir yār şaldı

O gördüğüm demler meger hep ḫayālmiř

şimdi gönöüldede çuru bir efkār şaldı HB2-696

¹⁷⁵⁷ HB’nde bu kısım şu şekildedir:

Sürürüm yoḳ hep gitmiş zārım pek artar

Ne ḫālīmdende ne elemde yoḳdur tutar

Dem olur ki ʿaḳlım gitdi zārın yırtar

Geçer günler cevır imiş āḫ bir kār şaldı HB2-697

3 Şafā şekli görünen zevk tūrābmış
Meger hayāl o cān cānān serābmış
Āh bu gönül o demlerde harābmış
Hayātımda zarar böyle kār kaldı¹⁷⁵⁸

4 Āh ey ‘Aczī felek seni atlatmış
Melāhatlar seni yoldan hoplatmış
Fānī demde saña cefā toplatmış
O zevklerden özde şimdi nār kaldı¹⁷⁵⁹

-224-

Perī-peyker Misiñ

Bedre Köyünde

15 Mart 1332/28 Mart 1916 Perşembe Gün Bārla

Egirdir’den hareketle nāhiyeye toğru gelirken yol üzerinde Bedre Köyü’nden bizi bekleyen bir adam muṭlaḳā köye uğramamızı ısrār etdi. Oraya döndük. Yanımda muḥib arkadaş nāhiye nā’ibi (N...) efendi var. Bu rind-meşreb arkadaş da herhâlde uğrayalım dedi. Qılāvuz bizi bir bāğçeniñ önüne getirdi. Atlarımızı köye yolladık. Bāğçede iki kişiden başka yokdur. Bunuñ birisi o muḥitiñ şayılı efelerinden öteki arkadaşşı güzel sāzendedir. Bezm-i cem ‘āyini tām kurulmuş sākiye olarak yine çok müstešnā bir dil-ber de şen şakraḳ gül çehresiyle hazırdır. Ṭālī’iñ bu cilvesine ne demeli?

¹⁷⁵⁸ HB’nde bu kısım şu şekildedir:

Derd dökecek şimdi cāy-ı ferāhım yok
Vaḥdetdeyim şanma ki hiç āhım yok
Hükmündeyim cürmümüñ ben felāhım yok
Meger ‘afva ancaḳ luṭf-ı Settār kaldı HB2-697

¹⁷⁵⁹ HB’nde bu kısım şu şekildedir:

Bir ‘Aczī’yim ḥālimi kendim bilirim
Hep māzīmden acı ilhām alırım
Her şabāḥ bu maḥbese kendim gelirim
Bir hastayım ḥālā zaḥm-ı ḥimār kaldı HB2-697

Beni bir kelebek gibi gülden güle konduruyor: O bezmiñ melek vuşlat deminden
şoñra: Bunuñ tafşilâtı Hıyâl¹⁷⁶⁰ Bâğçesi eşerimizdedir.

Dīvān¹⁷⁶¹

- 1 Endāmıñ bî-bedel perî-peyker misiñ
Güzeller üstüne şâh-ı ekber misiñ¹⁷⁶²
- 2 Leţâfetdir ser-â-pâ cism-i laţîfiñ¹⁷⁶³
‘ Aceb fezâlarda toğan Ülker misiñ
- 3 Hıyrân olur herkes bir ben degil saña
Yoğsa seherlerde çıkan ahter misiñ¹⁷⁶⁴
- 4 Kaşlarıñ bî-emân âhûdur gözleriñ
Kalblere şaplanan sen bir hançer misiñ
- 5 Perî midir nesliñ ‘ acerb insân mıdır
Yoğsa açılmış bir gül-i ahter misiñ
- 6 Çarpılır kim görse olur elbet şeydâ
Sen tek başıña bir dürr-i ebter misiñ
- 7 Bağışından kalır âhûlar hayretde¹⁷⁶⁵
Taşviriñ Venüs’den üstün evfer misiñ¹⁷⁶⁶

¹⁷⁶⁰ Kelime “Hıyâl” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁶¹ HB’nde şiirin “dīvān” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-701. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

¹⁷⁶² Güzeller: Hıbân HB2-701 / üstüne: üstüne sen HB2-701

¹⁷⁶³ Leţâfetdir: Leţâfet HB2-702 / ser-â-pâ: ser-â-pâ âh HB2-702

¹⁷⁶⁴ seherlerde: şabâlarda HB2-702

¹⁷⁶⁵ Kelime “hayret” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁶⁶ üstün: dağı HB2-702

- 8 Etdiñ esîr-i zülf bu ‘ Aczî’yi ey şūh
Melâhatda yapılmış zîbâ minber misiñ¹⁷⁶⁷

/284/

-225-¹⁷⁶⁸

Felek Derler

Ƙuyu Ʀağında

16 Mart 1332/29 Mart 1916 Bedre Köyü

Geceyi Bedre Köyü’nde geçirdikten sonra ertesı gün Bedre’nin Ƙuyu Ʀağı’nda bir keklik avı tertîb olundu. Öñden bir çok yatağ ve serecek yiyecekler yollandı.

Biz de arğadan avcı kekliklerimizle vardık. Ƙuyu Ʀağı çok yüksek laţif ve tenhâ bir ormanlığdır. Ormanlar tâze meşe ve ekşeriyetle ardıçdır. Bu Ʀağda kendine haş bir lâhütiyyet vardır. Geceyi bu lâhütiyyet içinde geçirdik.

Seher vağtı kałkarak avcı kekliklerimizle Ʀağın muhtelif semtlerinde kümelere girildi. Ben yeşil bir ardıç dibinde puşudayım. Şabâh yıldızı iki üç mızrağ boyu yükseldi. Ƙuşlar keklikler uyanıyor. Ağaçlar seher vağtini Ʀutlular gibi esen bād-ı nesîmle fişılđayıyorlar. Öyle bir ân ki seher vağtiniñ bütün eşyaya hayât şunduğı bir demdir.

Bur demde uyanan bütün Ʀuşlar kendi nağmeleriyle âhenkler şacıyorlar. Düşünüyorum. Hep bunlar gecici ve fânî bir ‘ âlemi taşvîr ediyorlar. Bunuñ için diyorum ki:

Semâ^c î¹⁷⁶⁹

- 1 Felek derler dönen devr-i zamâna
Ƙanma gönül sen bu nağş-ı cihâna
Neler olmuş neler geçdi bilirsen
Bir levğadır bağan düşer gümâna

¹⁷⁶⁷ yapılmış: diñlemiş HB2-702. Ayrıca mısram vezni bozuktur.

¹⁷⁶⁸ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

¹⁷⁶⁹ Semâi olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

/285/

- 2 Kurtlar kuşlar emir altı gezerler
Añlayanlar bunu bir bir sezerler
Müttefikdir dört kitâbda yazarlar
Cümle eşyâ tesbîh eder Raḥmân'a
- 3 Bu 'âlemiñ her yanları seyrândır
Tağlar taşlar bütün kuşlar hayrândır
'Aқıl için bunda ma' nâ yeksândır
Bir zerredir içi beñzer 'ummâna
- 4 Her zerreniñ hayâtı var zikirde
İnsanoğlu bir degildir fikirde
Bu 'âlemde zengin de var faқır de
Kimi aḥmaқ kimi düşmüş hüsrâna
- 5 Günde nice ḥâller olur hesâbsız
Şorşañ gelmez қалır şorgu cevâbsız
Kimi samūr giyer kimi eşvâbsız
Kimi kâfir kimi girmiş imâna
- 6 Neler vardır 'Aczî görseñ fiṭratda
Neden bunlar 'aceb sırr-ı ḥilkatde
Kimi şādân kimi ṭalmış қasvetde
Kimi 'âşık düşmüş gider fiğâna

/286/

-226-

Şu Tağlar

Rûm Güzeli

21 Mart 1332/3 Nisan 1916

Bugün Bārla'nın Örencik Mevki' i' den avdan geliyordum. Şabāhın kuşluk vaqtidir. İlkbahār güneşiniñ harāreti tāze bir dil-berin gögsündeki tatlı şıcağı ańdıran laţif i' tidālinedir. Pāşā Qayası bāğçelikleri arasında yoqşa tırmanıp geliyorum. Endām-ı melāhat ve güzelligi her zamān hayālimi¹⁷⁷⁰ alt üst eden bir Rūm güzeli yańız başına geliyor. Şanki bir güneş gibi toğdu. Bunuñ tafşılātı Hayāl Bāğçesi isimli hatıratımızdadır. Bunuñ için diyorum ki:

Qoşma

- 1 Şu tağları of başıma göçürdüñ
Naşıl baqış ceylān mısıñ be zālim
Gönlümü sen havālara uçurduñ
Güzellere sulţān mısıñ be zālim
- 2 Āhudañ mı gözündeki sürmeler
Qudretten mi şacıñdaki şırmalar
Birer hançer zülfüñdeki örmeler
Bir āfet-i devrān mısıñ be zālim¹⁷⁷¹
- 3 Ğoncalar var yanađıñda oturur
Ğamzeleriñ qalbi qana batırır
Seni gören elbet cünün getirir¹⁷⁷²
Ğ Aşık çarpan şāhān mısıñ be zālim

/287/

- 4 Bir Ğ Aczi'yim yađdıñ beni düşürdüñ¹⁷⁷³
Mecnün gibi āhım başdan aşırdıñ
Gönlüm çarpıp yolda beni şaşırdıñ¹⁷⁷⁴
Peri misiñ insān mısıñ be zālim

¹⁷⁷⁰ Kelime "hayāl" şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁷¹ Bir: Sen HB2-708

¹⁷⁷² elbet: muţlak HB2-708

¹⁷⁷³ yađdıñ: vurduñ HB2-708

¹⁷⁷⁴ yolda: yolumdan HB2-708 / beni: āh HB2-708

Sevdā Başka

Rūmların Nānkörlüğü

2 Nīsān 1333/3 Nisan 1917 Bārla

Bugün ansızın Rūm mektebine vardım. Şınıfları geziyorum. Her şınıfın dīvārına küçük kıt'ada her devletin bayrakları sıralanmış... Yūnān bayrağı eñ başda Türk bayrağı eñ altdadır. Bunu böyle görünce a' şābım gerildi. Yanımda daşkāla şordum. Bu nedir.

- Çoçuqlara bayrağı öğretmek dedi. Bunuñ üzerine ben: Nerede yaşıyorsuñ hay nānkör diyerek herifi karaqola sevğ etdim. Taḥkikāt yapıyor ve diyorum ki:

- 1 Hāḳikāt başka sevdā başkadır
Ciddiyet başka ḥulyā başkadır¹⁷⁷⁵
‘Aşğda ‘iffet var ibtizāl olmaz
Zevk olur faḳaḫ da‘ vā başkadır¹⁷⁷⁶
- 2 ‘Aşğ bir kelebek çiçekler gezer
Her yere kōnmaz bir şeyler sezer
‘Aşğın kitābı hep böyle yazar
A‘ lālik başka ednā başkadır¹⁷⁷⁷

/288/

Bülbül Ne Der

Bülbül ve Seher

10 Nīsān 1333/10 Nisan 1917 Bārla

¹⁷⁷⁵ başka: gerek HB2-720-4 (720. sayfadan sonra dört sayfa eklenmiş olup bunlara numaralandırma yapılmamıştır. Numaralandırma bu dört sayfadan sonra 721 olarak devam etmektedir. Aradaki sayfalar bu şekilde tarafımızca numaralandırılmıştır.)

¹⁷⁷⁶ faḳaḫ: ammā HB2-720-4

¹⁷⁷⁷ A‘ lālik HB2-720-4: A‘ lā D / başka HB2-720-4: başkadır D / başkadır HB2-720-4: başka D. Ayrıca HB’nde şiirin sonuna şu dipnot eklenmiştir: “Ey me‘mūr, raḳı şarāb iç... Güzelleri sev... Faḳaḫ bunları yaparken yalnız vaḫan ḥissini fedā etme...” HB2-720-4

Bugün şafāk vaḳti arḳadaşım Nāḫiye Nā'ibi (N...) efendiyle kekliklerimizi alarak kafes avına gidiyoruz. Pāşā Ḳayası bāğçelikleri arasından yolumuza devām ediyoruz. Tām dereniñ üzerindeki köprüye geldigimiz zamān şıḳ ağaçlar arasından bir bülbül feryāda başladı. İkimiz de ṫurduḳ diñliyoruz. Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ küçücük bir kuşa verdiği bu ses ve maḳām rûḫuma işliyor. Ve diyorum ki:

Ḳayabaşı

- 1 Bülbül nedir bu feryādıñ seḫerde
Yanıḳ sesiñ yüregimi eziyor
Çoşḳun gelir nağmelerin her yer de
Ḥayāl çoşdu 'ummānlarda yüzüyor
- 2 Nedir bülbül nedir söyle ḫālinden
Diñler ḳalbim geçemedim yoluñdan
Ayrıldıñ mı yoksa ḡonca gülünden
Nağmelerin güle nāme yazıyor
- 3 Seḫer vaḳti çoşmuş sesiñ nice dir
Bu feryādıñ 'aşḳ ilinden hecedir
Ḳalbim diñler ḫayāl dersin yücedir
Maḳāmların 'aşḳ yolunda geziyor¹⁷⁷⁸
- 4 Nağmelerin ḫicāz hüzzām faşında
'Aşḳın şabā, nağmeñ 'uşşāḳ aşında
Nāmiñ seniñ dā'im 'uşşāḳ neslinde¹⁷⁷⁹
Bütün eşyā senden ḫikmet seziyor¹⁷⁸⁰

¹⁷⁷⁸ HB'nde bu dörtlükten sonra şu dörtlük yazılmıştır:

Amān bülbül yeter desem ṫuramam
Bir 'aşḳım ḫālinden ben şoramam
Bir daha ben böyle seḫer göremem
Ḳalbim özüm sesleri süzüyor HB2-733

¹⁷⁷⁹ seniñ: dā'im HB2-733

¹⁷⁸⁰ Bütün eşyā senden ḫikmet seziyor: Faşlıñ ḫazin yegin 'aşḳın ṫoldu yine HB2-733

- 5 Seher yeli şevk alıyor ününden
Turur dīvān geçmez ‘ aşık önünden
‘ Aşk mı şaldı seni kendi yönünden
Sesiñ yine goncaları çiziyor¹⁷⁸¹

-229-¹⁷⁸²

Ma‘ nā Çokdur

Rūm Cāsūs Dil-ber Eftelya

17 Nīsān 1333/17 Nisan 1917 Bārla

Rūm mekteb mes‘elesini taḥkīk ederken daha mühim bir mes‘ele çıktı. Harb olanca şiddet ve ağırlığıyla devām ediyor. Yūnānistān’dan ḥāriku’l-‘āde güzel yirmi yaşlarında āfet-i devrān Eftelya isminde bir kız fedā’i cāsūs olarak Türkiye’ye geçmiş... İzmir İstānbūl ve Rūmların çok olduğu yerleri tolaşarak Bārla’ya kadar gelip şokulmuşdur. Mekteb ḥādişesini taḥkīk ederken dasḳālın ḥānesinde bu āfet-i devrān kız ortaya çıktı. Taḥkīkāt eşnāsında çok güzel Türkçe konuşan Eftelya’nın baña karşı mūnis yaltaklanmasını bir düşman tanıdığım için ašlā muvāfaqat göstermeyerek sevdā ve şehvet dizginlerimi topladım. Hem dasḳāl hem kızını taḥkīkāt evrākıyla birlikte Egirdir kā‘im-maḳāmlığına yolladım. O da Isparta’ya sevḳ ediyor.

Isparta mutaşarrıfı Cemāl Beg isminde ağır kāmīl bir zātdır. Bu ḥāriku’l-‘āde güzeliñ karşısında Isparta me‘mūrları birbirlerine giriyor. Başda müdde‘ī ‘umūmī ve jandarma ḳumandanı olmaḳ üzere çirkīn ve ḳanlı ḥādişe çıkıyor. İş Ḳonya’ya ‘ aks ederek

¹⁷⁸¹ HB’nde bu dōrtlükten sonra şu dōrtlük yazılmıştır:

Ḥaḳ ‘ aşığı ey sesleriñ sultānı

Diñliyorum lākin yaḳdın bu cānı

‘ Aczī der ki sesiñ ‘ aşkın dīvānı

Ġoncaları naḡmeñ açıp deldi yine HB2-734.

¹⁷⁸² HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

bu âfet kız Konya'ya sevç ediliyor. Konya Vâlisi Mu'ammer Beg'dir. Bu âfet Vâlî Mu'ammer Beg'in gözdesi olarak konağına yerleşiyor ki ileride bu 'âfet kız benden öcünü almak için vâliye cilve hülûl benim felâketime sebep oluyor. Bunuñ tafşilâtı Hâyâl Bâğçesi isimli hâtırâtımızdadır. Bunuñ için diyorum ki:

- 1 Ma' nâ çoğdur söyler isem alınmaz
Zamân hükümü bunlar böyle olacak
Hikmet sırrı açık faķat bilinmez
Bir şey degil daha neler gelecek
- 2 İnsānoğlu ġarīb maħlūk bilinmez
Muħtelīfdir hūylar çāre bulunmaz
Dürlü hilķat haķlarından gelinmez
Tīnet hükümü yerin böyle bulacak
- 3 Vefā yoğdur zerre ķadar¹⁷⁸³ özlerde
Hīle tuzāk yalan tolu sözlerde
Hâyā yoğdur oğlan ile kızlarda
Ne var şimdi daha neler tolacak
- 4 Fenā miħver üstüdedir vicdānlar
Günden güne küçülmekte insānlar
Ortağ¹⁷⁸⁴ yazıķ endişeye hayvānlar
Şanmayalım haķ yerde ķalacak¹⁷⁸⁵

¹⁷⁸³ Kelime "ķādār" şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁸⁴ Metinde şeklinde yazılan kelime anlam göz önünde bulundurularak yukarıdaki şekilde okunmuştur.

¹⁷⁸⁵ Mısraın vezni bozuktur.

- 5   Acz  söyler seyrederek demleri
DenemiŐdir  unki dürlü  amları
Kesiliyor günden güne yemleri
Bir gün var ki herkes sersem olacak

-230-

UŞandım

Ta larda, Hay lim

18 Nis n 1333/18 Nisan 1917 B rla

Bugün yorgun gönlümü dindirmek için kendimi ta lar arasına atıyorum. Elimde avcı kekligimle B rla'nın N lper  Mevki' i'nde yeşil ormanlar arasında puŐuya girdim. Kekligim hiŐımlarıyla tüm tutuŐduđu sırada  arŐı yama dan sekiz on koyun köpekleri hırıldıŐarak iniyorlar.  nleri nde k rd km Ő bir dişi köpek var. Bunlar puŐumu  Őađ tarafında müdhiş bir bođuŐmaya tutuŐdular. Av faŐlım ber-b d oldu. Gözleri Őehvetle  ararmıŐ erkek köpekler bir dişi yüzünden birbirlerini öyle boğuyorlar ki av yapayım derken acı ve  or un  bir tem Ő  çarŐısında  aldım. Puşudan kendimi göstersem bu  ızđın köpekler mu la  ba a da h c m edecekler. Nih yet ayağa  alkarak bir  uru Őıkı pa latdım. Dişi  a dı köpekler arŐasına d Őd ler. Fa a  fazla boğulan bir d nesi sersem yerde yatıyor. Neden Őo ra o da  alkarak yaralarını yalıyor. Biraz Őo ra mec lsiz o da def olup gitdi. Bunu  ictim ' ı felsefi bahsi Hay l B ğ esi isimli h tir tımızda uzundur. Bunu  için gerek ins n gerek hayv nlar arasında dönen bu gibi h riltılara nefretle diyorum ki:

Semâ^c i¹⁷⁸⁶

- 1 Elem yeri bu cihândan uşandım
Hayât bu mu, ben bu cândan uşandım
Göñül gezer hîçden hîçe düşüyor
Naşıl yerdir bu zamândan uşandım¹⁷⁸⁷
- 2 Bir kafes bu miḥnet ile donanmış
Zevki meçhûl, yıldız ile şıvanmış
Naşıl miskin insân buna ṭayanmış
‘ Aceb maḥbes, bu ekvândan uşandım¹⁷⁸⁸
- 3 Biraz gülseñ neş’e ile gününde
Ṭurur göñül elemleriñ önünde
Fikir bekler bir ümîd ki şoñunda
Bilmem naşıl bu gümândan uşandım¹⁷⁸⁹
- 4 Yokdur ḥuzûr bu dünyâda ṭuralı
Nice demdir ‘ aklıma başvuralı
Ḥayretdeyim¹⁷⁹⁰ buna efkâr yoralı
Her şey yorğun bu ezhândan uşandım¹⁷⁹¹

¹⁷⁸⁶ HB’nde şiirin “gazel” olduğu bilgisine yer verilmiş ve dörtlük şeklinde yazılmıştır. HB2-742. Semâi ve gazel olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

¹⁷⁸⁷ Bilmem ne imiş hep elemdir şu cihândan uşandım

Hayât denilen endişeli ben bu cândan uşandım

Geziliyor gönlüm düşüyor hep hîçden hîçe ne hâldir

Bilmem ki ne yer pek süzişli bu zamândan uşandım HB2-742

¹⁷⁸⁸ Koşmuş bir kafes hâlinedir her yerleri bunamış

Şafası elem meçhûlde bir yıldızla şıvanmış

Naşıl bu mesken insânlığa verilmiş hem ṭaralmış

‘ Acib bir maḥbes hem kıasvetli şu ekvândan uşandım HB2-742

¹⁷⁸⁹ Bilmiyorum hîç güldüñ mü neş’e ile gününde

Geçmede günler bilmem naşıl elemleriñ önünde

Bekler tefekkür bir ümîdle belki olur şonunda

Hîç olmayacak artık ğamlı bu gümândan uşandım HB2-743

¹⁷⁹⁰ Kelime “ḥayret” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁹¹ Görmedim ḥuzûr hem ârâmın içinde ben ṭuralı

- 5 Vefasında şafasında meder yok
Bir cedeldir iqbâlinde heder yok
Bir ucundan bir ucuna haber yok
Ters talgali bu 'ummândan uşandım¹⁷⁹²

/293/

- 6 İnsâniyyet miḥnet ile bulaşık
Efkâr tutmaz birbirini tolaşık
Refâh nerde ona kimdir ulaşık
Bu zevk özlü bu insândan uşandım¹⁷⁹³

- 7 Dertlerimi diyemem dil zebündür
Nice ḥaçer ile sînem pür-ḥündür
Nağmelerim bu ilhâmla meşhündür
Baykuş sesi bu elḥândan uşandım¹⁷⁹⁴

- 8 Ağlar görsem yazık ğamdır diyorum
Güler görsem bu sersemdir diyorum
Dönmüş her şey, böyle demdir diyorum
Her yer fiğân bu fiğândan uşandım¹⁷⁹⁵

Zâti çok oldum tefekkürle 'aklıma baş vuralı
Dücretdeyim ben yok bir çâre çokdan zihnim yoralı
Her zerrelerde yorgun düşen bu ezhândan uşandım HB2-743
¹⁷⁹² 'Ahd ü vefâda şafasında revîşinde meder yok
Bir keş-â-keş ki iqbâlinde idbârında heder yok
Alt ucundan hem üst başına gelen hiç bir haber yok
Mevce-i ma' kes çok fetretli bu 'ummândan uşandım HB2-743
¹⁷⁹³ Hiç böyle midir beşeriyet kimi görsem yılışık
Birbirin tutmaz bilmem nasıl bir çok şûriş tolaşık
Hangi zerreye göz vurdumsa hep de dönük bir ışık
Özler bozulmuş hep fitneli şu insândan uşandım HB2-744
¹⁷⁹⁴ Dertimi ben hiç söyleyemem ḥâlim çünkü zebündür
Bağar etrâfa me'yûs olur çünkü bağrım pür-ḥündür
Şi'rimde daḥi nağmelerim bu ilhâmla meşhündür
Baykuş gibiyim her yerlerde bir elḥândan uşandım HB2-744
¹⁷⁹⁵ Ağlayan görsem kederlenip yazık ğamdır diyorum
Görürsem gülen bî-çâreyi pek sersemdir diyorum
Her şey deġişmiş düzeni yok böyle demdir diyorum
Kendim efgânda çünkü diğeri bir efgândan uşandım HB2-744

- 9 Bir ‘Aczî’yim, ‘aczimi ben bilirim
Bu eleme her gün kendim gelirim
El ‘âlemi şād görsem şād olurum
Naşıl devrân bu devrândan uşandım¹⁷⁹⁶

/294/

-231-

Şafāk Atmış

Şuç ve Bülbül

21 Nisân 1333/21 Nisan 1917 Bârla

Bugün bir gül bāğçesinde emîn ve mu‘tenâ köşkde iki meh-pârede ber-â-ber bir
bezm-i cem âyininde meh-pârelerle cân câna ten teneyiz.

Şafāk vaḳti ser-mest uyandım. Şabâh yıldızı henüz toğuyor bir bülbül rûḫa işleyen
nağmesini başıyor. Āh işte o ân mücrim ḫayâlim silkinerek diyorum ki:

693

Ḳoşma¹⁷⁹⁷

- 1 Şafāk atmış bülbül yine zârdadır¹⁷⁹⁸
Meyli gülde ‘aceb kendi nerededir
Dil-ber uyur sîne mekşûf yanımda
Ḥoşgör bülbül şimdi gönül yârdadır

¹⁷⁹⁶ HB’nde bu dörtlük yer almamaktadır.

¹⁷⁹⁷ HB’nde şiirin “çukurova” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB2-748

¹⁷⁹⁸ HB’nde ilk dörtlük farklı olarak şu şekilde kaleme alınmıştır:

Ötme bülbül suçum boydan aşkıdır
Mücrimim ben sevdâ başdan taşkıdır
Bilmem sitem sesiñ pek de çoşkundur
Ötme bülbül ötme bağırı ezdiñ hey HB2-748

2 Bülbül ‘ aşkım boydan aşmış bu gece¹⁷⁹⁹
Gül yüzlü yâr āgūş açmış bu gece
Bilmem neden sesiñ coşmuş bu gece
Nağmeñ rūḥda mücrim ḥayāl nerededir

3 Şuçum var mı āmirim ‘ aşk-ı ezeli¹⁸⁰⁰
Bir mecnūnum başda sevdā ğazeli
Dayanamam nerde görsem güzeli¹⁸⁰¹
‘ Aşkıñ gülde diken saña perdedir¹⁸⁰²

4 Bir ‘ Aczī’yim düşdüm perī eline¹⁸⁰³
Benden selām söyle seḥer yeline
Bir ‘ aşkıñ sen de gülşen gülüne
Şimdi göñlüm zülf-i semen serdedir¹⁸⁰⁴

/295/

-232-¹⁸⁰⁵

Bu Gece

Cāzib Dil-ber (V...) Bir Yıldız Gibi

23 Nīsān 1333/23 Nisan 1917 Bārla

Bugün Hızır İlyās Güñü’dür. Göñlüm mechül bir sâ’ikle sevdā kâbūsunuñ altında...

Kendim çok güzel bir bāğçe ki Pāşā Ḳayası’nda Rūm güzeliniñ bāğçesinde ḥafif demleniyorum. Hızır Günleri bir taḳım demkeşleriñ ayrı bir bayramı sırasına

¹⁷⁹⁹ HB’nde bu dörtlük üçüncü dörtlükte yer almaktadır ve şu şekildedir:

Bülbül niçin ötersiñ sen bu zamān
Maḥcūb etme şimdi ḥālim pek yaman
Güzellerle döner dā’im bu cihān

Ötme bülbül ötme bağrımı ezdiñ hey. HB2-749

¹⁸⁰⁰ HB’nde bu dörtlük ikinci dörtlük olarak yer almaktadır. Şuçum var mı: Şuçluyum āmirim HB2-748

¹⁸⁰¹ Dayanamam nerde görsem güzeli: ‘ Ayıp degil görsem ṭuramam güzeli HB2-748

¹⁸⁰² ‘ Aşkıñ gülde diken saña perdedir: Ḳalbim seniñ āḥ şu sevdā perdedir HB2-748

¹⁸⁰³ perī: sevdā HB2-749

¹⁸⁰⁴ Şimdi göñlüm zülf-i semen serdedir: Ötme bülbül ötme bağrımı ezdiñ hey HB2-749

¹⁸⁰⁵ HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

girmişdir. Nedense ben akşama yakın oradan kalkarak hâneme geldim. Hârice kısmındaki oğama geçerek neş'eli fağat sevdâvî fikrimi diñlendiriyordum.

Yatsı şoñları idi. Bu kadar sitem bu kadar hicrândan şoñra iyice süslenmiş bir gelin gibi ansızın oğama girdi. Artık bunuñ diğere şafhasını Hâyâl Bâğçesi'ne terkle diyorum ki:

Ġazel¹⁸⁰⁶

1 Bu gece şal' at-ı dîdâr-ı cânân
Ansız toğdu hücree-i aħzânıma

2 Bunca firķât bunca şasret şoñunda
Şardı merhem hoş sine-i süzânıma¹⁸⁰⁷

-233-

Yine bu geceye ithâfen Farsça Dîvân:

امشب كه آمد جانا بسويم¹⁸⁰⁸

زهر چیز جدا مفتون اويم

بده ساقى ساغر بر رفتارش¹⁸⁰⁹

بنوشم هم روى بشويم¹⁸¹⁰

چه شب امشب كه شد آفتاب¹⁸¹¹

عزم دلدارم شد ز غنجه بويم

گدا مست كه امشب حضر جويند

بياييد مشتاقان حضر در سويم

/296/

¹⁸⁰⁶ Gazel olarak belirtilen şiir, şekil itibariyle kıtadır.

¹⁸⁰⁷ Mısraın vezni bozuktur.

¹⁸⁰⁸ كه HB2-755: - D

¹⁸⁰⁹ HB2-755 صاغر ساقى :ساقى ساغر

¹⁸¹⁰ HB2-755 بنوشم و هم دست را بشويم :بنوشم هم روى بشويم

¹⁸¹¹ HB2-755 فزاید نور :شد آفتاب

Tükçesi:

Bu gece cānān yanıma geldi. Ben her şeyden fārīg ona meftūnum. Sākī ʔolu ʔadeħi ver ki onuñ geliř Őerefine iĉeyim. Hem de yūzümü boyayım. Bu gece ne gece ki oʔama gūneř ʔoğdu. Dildārīñ geliři ğoncalardan bir ʔoğudur. Kimdir bu gece Hızır arayanlar, ey müřtākān geliñiz Hızır benim yanımdadır, demekdir.

İřte bu vefāsız dūnyānīñ fānī gecelerinden bir gecedir?

-234-

řeydādır Neylesen

Yine Ğarīb Būlbūl

14 Mayıs 1333/14 Mayıs 1917 Isparta

Bugūn Isparta'da mūzeyyen bir bāğĉede bezm-i cem āyīnindeyiz. Meclisde muṭrib sāzende muntazam üĉ dāne cins-i laṭīf perī řen şağrağ gūneř bu 'ālemden yeşil ṭağlarıñ şırtlarını oğşayıp geĉerken meclisde hāzır neyzen Hāğğı Beg çoşarak neyle bir ĥicāz tağsımı ĉekiyor. Bu ānda eṭrāfdan öṭüřen būlbūllerden biri yağınımızdaki ağaca oradan da Hāğğı Beg'in omuzuna ĉondu. Bundan daha fazla çoşan Hāğğı Beg faşlını řabā, ĥüseynīye ĉevirerek meclis rūğlarını istiğrāğā şaldı. İşte bu ānı yād iĉin:

696

/297/

Dīvān Ğazel¹⁸¹²

- 1 İliřmeyiñ būlbūle o bir řeydādır neylesin
Vurgundur bir ğoncaya ğara sevdādır neylesin
- 2 Bir 'āřık hem zārdır ki şimdi ğalbi nerededir¹⁸¹³
Onuñ cezbese ĉūnki bād-ı řabādır neylesin
- 3 O öyle bir 'āřığdır her dem hāre minnet eyler¹⁸¹⁴
Vuřlatı tağammūlde dil-i deryādır neylesin

¹⁸¹² HB'nde řiirin "ğazel-i řūfiyāne" olduėu bilgisi yer almaktadır. HB2-760.

¹⁸¹³ hem: bī HB2-761 /ki: kim HB2-761 / şimdi: bilir HB2-761

¹⁸¹⁴ O öyle bir 'āřığdır her dem hāre minnet eyler: Öyle bir 'āřığdır ki ağyāra minnet ondadır HB2-761

- 4 El uyur    lem uyur hicr nından o uyumaz
Bir   aşk için çekdiği dürlü nev dir neylesin
- 5 Gerçi gülŐende gezer amm  ki bağrı yanıkđır¹⁸¹⁵
oŐkundur hem   aşıkı g l   Ő hr dır neylesin¹⁸¹⁶
- 6 Mecn n'a döner bir dem   aşkla fery da düşerse
Dikenler içinde g l ona Leyl 'dır neylesin

-235-

Am n Gönül

Őeyt na Őeyt nlık

19 Mayıs 1333/19 Mayıs 1917 B rla

H  yapmadığım bir d v nelik, bu gece dil-ber (V...)niŐ h nesindeyim. Benimle ok Őamimi dost görünen B rla'niŐ aşağı meşid im mı (H... M...) bu gece beni baŐdırmak için Őeyt nca bir enria çeviriyor.

Ben de Őeyt nca aldığım bir tedb rle h  bilinmeden oradan çıkıyorum im m azdığı uyuya kendi d Őuyor. BunuŐ g l n ve ağır tafŐil t  H y l B ğesi'ndedir. Diyorum ki:

/298/

BeŐli¹⁸¹⁷

- 1 Am n gönül avlanırsıŐ bir gün ė fil
MuŐtiŐiŐ hep n -kes raŐib sinsi c hil¹⁸¹⁸
  AŞk da gider belki sevd  olur z 'il¹⁸¹⁹

aa gençlik demle böyle boėuŐursuŐ

Boz bulanık emellere avuŐursuŐ

¹⁸¹⁵ yanıkđır: ezikdir HB2-761

¹⁸¹⁶ oŐkundur: Ne yapsın HB2-761 / hem: bir HB2-761 /  : -i HB2-761

¹⁸¹⁷ HB'nde Şiirin beşli olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-778

¹⁸¹⁸ n -kes: bir n -kes HB2-778 / sinsi:   an d HB2-778

¹⁸¹⁹ sevd  HB2-778: sevd  da D

- 2 Nerde hani s̄abit zevk̄ler h̄iç var mıdır
Dostlar bilmem dost mudur hem aġyār mıdır
Amān ʿ Acz̄i bu h̄āl zarar, bir kār mıdır
 Kaça gençlik demle böyle boġuşursuñ
 Boz bulanık emellere kaşuşursuñ

-236-

Ey ʦurnalar

Rūm Güzeli

21 Mayıs 1333/21 Mayıs 1917 Bārla

Rūm güzeliniñ babası tarafından verilen bir ziyāfet üzerine bugün Bārla'nıñ Pāşā Kaşası denilen yüksek maħaldeki pıñarıñ başında Egirdir Gölü'nden alarak Anamaş ve (Gi) taġlarına kadar¹⁸²⁰ nāzır olan bu pıñarıñ şü ve mevki' i rūh çekicidir. Bu daқиқalar fānī ʿ ālemiñ sürüp aşırđıġı daқиқalardır. Pıñarda ışlı şoġumuş şişelerden demleniyoruz. Bize meze getirip götüren Rūm güzeliniñ melāhāt ve endāmı zāten ayaġda ʦuran hayālimi¹⁸²¹ alt

/299/

üst ediyor. Bu miyānda havāda ġarīb ġarīb ʦurna sesleri geliyor. Baġdım üç kaşar¹⁸²² ʦurna ötüşüp gidiyorlar. Buña bir hātıra olarak diyorum ki:

Kayabaşı

- 1 Ey ʦurnalar neresidir iliñiz
Nerden gelip nere gider yoluñuz
Bahār vaġtı açıldı mı diliñiz¹⁸²³
İniñ bu il, yeşil hoşdur ʦurnalar¹⁸²⁴

¹⁸²⁰ Kelime “kādār” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸²¹ Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸²² Kelime “kaşar” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸²³ vaġtı: geldi HB2-783

¹⁸²⁴ yeşil: baġıñ HB2-783

2 Āh ʔurnalar hīç mi hāʔır Şorulmaz
‘ AŞkım çoşmuş bulanıkdır ʔurulmaz
Ben yorulдум façaʔ gōñül yorulmaz¹⁸²⁵
Gōñlüm yanar elim boşdur ʔurnalar¹⁸²⁶

3 Güzelleri āhūdур hep çağında
Zanbağ sünbül biter yeşil ʔağında
‘ AŞk yeridir bülbül öter bāğında
Egleniñde bağıñ hoşdur ʔurnalar

4 Āh ʔurnalar yitirdim ben yerimi
Bir güzele verdim yine serimi
Bilmem insān bilmem ‘ aceb perī mi
Gōñlüm külhān¹⁸²⁷ başım kışdır ʔurnalar

/300/

5 Bir ‘ Aczī’yim ҡaldım sevdā elinde
İsmim döner raķıbleriñ dilinde
Őeydālığım Şu bāğçeniñ gülünde
Beni yaķan gözle ķaŐdır ʔurnalar

-237-

AķŐam güneŐi çekilip gidiyor. Ağaçlar güneŐiñ yan ışığıyla uzun gölgelerini yerlere sererek boylarını ölçüyorlar. Bāğçeniñ içinde āvīze lambalar yandı. Oraya naķl ettirdik. Hāvuzuñ baŐı güzel döŐenmiŐ ileride yemek piŐmiŐ bir de Rūm güzeli bir āhū gibi meŐğül... Ağaçlar arasında bir ay ışığı gibi görünen bu melāhata ķarŐı neŐ’eli gōñül Őu ğazeli söylüyor:

¹⁸²⁵ façaʔ: ammā HB2-784

¹⁸²⁶ Gōñlüm yanar: DertleŐelim HB2-784. HB’de bu dörtlükten sonra Şu dörtlük yer almaktadır:

Őurada bir yıldız vardır ʔuruñ hey

‘ AŞk u hicrān her yanlarım görüñ hey

Egleniñde siz bir hüküm veriñ hey

Bu çekilmez ağır işdir ʔurnalar HB2-784

¹⁸²⁷ Kelime “kūlhān” Őeklinde yazılmıŐtır.

Ġazel¹⁸²⁸

- 1 Sensiñ ey melek beni yeksān eyleyen¹⁸²⁹
Hüsn-i melîhiñdir beni hayrān eyleyen¹⁸³⁰
- 2 İştîyākıñla titrer qalbim leyl ü nehār¹⁸³¹
Bildim ki sensiñ āh beni hüsran eyleyen¹⁸³²

Āteşden hazzını almak için tolaşan bir semender gibi dīvāne gönül kıvranıyor. Bāğçe iki qapılıdır. Biri pınar tarafında küçük qapı öteki gün toğuda büyük cümle qapısıdır.

Rūm güzeliniñ pınardan şu getirme bahānesiyle sık sık cümle qapısından geçdigini görüyordum. Ne olursa olsun ben de şu dökmek bahānesiyle küçük qapıdan çıkarak büyük qapıya toğru tolaşdım. Rūm güzeli elinde desti ile hemen çıkdı. Bu çıkışıñ huşuşıyyetini añladım. Çünkü dişiniñ meyli olunca

700

/301/

-238-

teşādüfe huşuşıyyet aranır, erkegiñ de ‘aşkı şah-bāzlanır. İşte bu ān o ān ki gece meh-tābı altında bir meh-tābıñ būselerine layık yüzü gözü tudaqları göğüsleri būselerine qarq oldu. Dīvāne gönül böyle diyor:

- 1 ‘ Anber degil insān böyle tüter mi¹⁸³³
Bu fānide böyle vücūd biter mi
Bir endām ki buña bāhā yeter mi¹⁸³⁴
Leylāk mıdır sünbül müdür gül müdür

¹⁸²⁸ Gazelin mahlas beytinin yazılmamasından hareketle şiir nâ-tamam gazel olarak değerlendirilebilir.

¹⁸²⁹ melek: zālīm HB2-789 / beni: beni böyle HB2-789. Mısraın vezni bozuktur.

¹⁸³⁰ melîhiñdir: melîhiñ her dem HB2-789

¹⁸³¹ titrer: titriyor HB2-789

¹⁸³² āh: - HB2-789 / beni: beni böyle HB2-789

¹⁸³³ HB’nde şiirin “çoşma” olduğı bilgisine yer verilmiştir. HB2-797

¹⁸³⁴ Bir endām ki buña behā yeter mi: Söyle gönül söyle behā yeter mi HB2-797

- 2 Billür gibi laṭif ṭolğun bedendir
Şaşar ‘ aqıl bilmem naşıl semendir¹⁸³⁵
Petek gibi şırlı beyâz bir tendir¹⁸³⁶
Şûret midir kıymak mıdır bal mıdır
- 3 Güller gibi şîrîn penbe yanaqlar¹⁸³⁷
Ṭombul beyâz pambuq gibi parmaqlar¹⁸³⁸
Kiraz gibi olğun ṭatlı ṭudaqlar
Pâlûze mi şeker midir dil midir
- 4 Ne hoş tüter ıgrandıqça yelleri
Serpildikçe ḥarâb eder elleri
‘ Anber gibi zülûfleriñ telleri
Menekşe mi reyḥân mıdır kılmıdır
- 5 Amân ‘ Aczî şaşkın sen de şaşırma
Baḥtîñ bu bir âhûsudur kaçırma
Kumrulardan bir aq kumru uçurma
Bir beden ki göbek midir bel midir¹⁸³⁹

/302/

-239-

Āhı Zār Olmağdasıñ

25 Mayıs 1333/25 Mayıs 1917 Bārla

İnsānda ‘ aşq ve sevdā olur. Faqat ibtizāl ve sefāhete düşürülmez. Herhangi bir vazife sevdāya ālet ve mağlûb edilmez. Edilirse o ‘ aşq degil ḥıyānetdir. Ḥarb devām ediyor. Günden güne ağır ve acı şafḥalara giriyor. Bunu düşünen ḥayālîm kendi kendine diyor ki:

¹⁸³⁵ Şaşar: Kamaşır HB2-798 / ‘ aqıl: göz HB2-798

¹⁸³⁶ beyâz: beyâz HB2-798

¹⁸³⁷ Güller: Nārılar HB2-798

¹⁸³⁸ beyâz: beyâz HB2-798

¹⁸³⁹ Bir beden ki: Āfet midir HB2-798

Altılı¹⁸⁴⁰

1 Gönül neden āh u zār olmağdasıñ

Gāh olur ki fitnekār olmağdasıñ

Bu hāl ile baña bār olmağdasıñ

Eskidikçe bī-ķarār olmağdasıñ

Vazgeç artık ihtiyār olmağdasıñ

Hālā bend-i zūlf-i yār olmağdasıñ¹⁸⁴¹

2 Bir dem olur şıķarsıñ bu cānımı

Artırırısıñ her ān sen efgānımı

Simsiyāh etdiñ benim her ānımı

Yıķmağdasıñ bildim ma‘ mūr eyvānımı¹⁸⁴²

Vazgeç artık ihtiyār olmağdasıñ

Hālā bend-i zūlf-i yār olmağdasıñ¹⁸⁴³

¹⁸⁴⁰ HB’nde şiirin “müseddes” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB2-802

¹⁸⁴¹ Bu kısım HB’nde şu şekildedir:

Ne hikmet ey dil her gün āh u zār olmağdasıñ

Gāh olur ki sen bir de fitnekār olmağdasıñ

Şüphesiz ğayrı baña sen hem bār olmağdasıñ

Eskidikçe āh bildim bī-ķarār olmağdasıñ

Vazgeç artık sen gönül ihtiyār olmağdasıñ

Yetmez mi hālā bend-i zūlf-i yār olmağdasıñ HB2-802

¹⁸⁴² Mısraın vezni bozuktur.

¹⁸⁴³ Bu kısım HB’nde şu şekildedir:

Bir dem oluyor tazyiķ edersıñ hep cānımı

Çok ķurcalarsıñ her ān sen niçin bu efgānımı

Simsiyāh edersıñ neden bilmem ki sen ānımı

Yıķmağ dilersıñ gerçi tende bu eyvānımı

Vazgeç artık sen gönül ihtiyār olmağdasıñ

Yetmez mi hālā bend-i zūlf-i yār olmağdasıñ HB2-802

3 Geçdi artık eski cânıñ var mıdır
Çılğın demiñ hem o āniñ var mıdır
Karār üzre şābit zamāniñ var mıdır¹⁸⁴⁴
Belli oldu hāl, gümāniñ var mıdır

Vazgeç artık ihtiyār olmağdasıñ
Hālā bend-i zülf-i yār olmağdasıñ¹⁸⁴⁵

/303/

4 Kendi ‘Aczim zāti etdim ihtiyār
Etdiñ beni bir esīr-i zülf-i yār
Cismim yıkmaya eylersiñ ictisār
Koy hālime beni sen de ey gaddār

Vazgeç artık ihtiyār olmağdasıñ
Hālā bend-i zülf-i yār olmağdasıñ¹⁸⁴⁶

-240-

Yaşamağ Emeli
Cāzib Dil-berle

Bu perīler diyārında ben şuçu degil..., şuç beni arıyor. Cāzib dil-berle bir gece
vuşlatdan şöñra:

¹⁸⁴⁴ Mısram vezni bozuktur.

¹⁸⁴⁵ Geçdi artık ey dil eski āniñ hīç var mıdır

Çılğın demiñ hem o şāniñ hīç var mıdır

Zıll-i hayāldir şābit zamāniñ hīç var mıdır

Belli oldu bağ hālet gümāniñ hīç var mıdır

Vazgeç artık sen gönül ihtiyār olmağdasıñ

Yetmez mi hālā bend-i zülf-i yār olmağdasıñ HB2-802

¹⁸⁴⁶ Bu kısım HB’nde şu şekildedir:

‘Aczimi etdim nefsimde zāti ben ihtiyār

Etdediñ ašlā beni ‘ömrümde bir behredār

Cismim yıkmağa bildim eylersiñ sen ictibār

Terk eyle beni nolur hālime ey gamkār

Vazgeç artık sen gönül ihtiyār olmağdasıñ

Yetmez mi hālā bend-i zülf-i yār olmağdasıñ HB2-803

Ġazel¹⁸⁴⁷

- 1 ut nabzımı sen ey tabīb göreym
Var mı tende, bağ yaşamağ emeli¹⁸⁴⁸
- 2 Derdim ı aşđdır saña haber vereyim
Söyle doğtor ne devā eylemeli¹⁸⁴⁹
- 3 Düşdü gönül bir āfetiñ ağına
Harāb oldu mülk-i cismiñ temeli¹⁸⁵⁰
- 4 Müstagnīdir hem de mūnis cilvede
Ne demeli bilmem ne söylemeli¹⁸⁵¹
- 5 Nāzı lağif bir āfetdir hilkatde
Pek tazedir gögsü turunç mađali¹⁸⁵²
- 6 ı Aczī taldıñ yine günāh bağrine
ı Aşđda cefā vardır gözet mühleti

¹⁸⁴⁷ HB'nde şiirin "ġazel" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-810. Gazel olarak belirtilen şiir, şekil itibariyle kıtadır.

¹⁸⁴⁸ Ey tabīb nabzıma bağ var mı yaşamağ emeli

ı Aşđ derdidir derdim ne devā eylemeli HB2-810

¹⁸⁴⁹ Bağlandım yine bir güzeliñ zincir-i hüsnüne

Harāb olmağdadır olan mülk-i cismim temeli HB2-810

¹⁸⁵⁰ Bir isti' nāki yüzyüze āh cān mı tayanır

Naşıl yalvarmalı bilmem ki neler söylemeli HB2-810

¹⁸⁵¹ Öyle bir tavırlağ ki cilvesin ta' rife mecāl yok

Hayāliyle anıñ naşıl āhı fiġān eylemeli HB2-810

¹⁸⁵² ı Aczīyā taldıñ sen günāh deryāsına gözün aç

ı Aşđda vefā da var gözetmek gerekdir mühleti HB2-810

Tağlar İşlanır

Haķıkate Toğru 11 Mart 1334/11 Mart 1917 Bārla

Bugün nevrüz günüdür. Havā çok laţif... Yanımda muħibb-i şādık ve hem-demim (N...) efendiyle Bārla'nıñ Gelincik Tağı yamaçlarında av üzerindeyiz. İki sā' at soñra havā değişdi. Şiddetli bir yağmur başladı. Biz bir kıaya dibine siperlendik. Yağmur tağı taşı iyice yıkadı ve şurdu yine hafif güneş açıldı.

Biz hālā kıaya dibindeyiz. Zavāllı şavşanlar yer değişdirerek aşağı yukarı zıplıyorlar.

Erkek şavşanlar dişileri koğluyor oynaşıyorlar. Bu havā bu gōrünüře bir hāřıra olarak şu 'Arabı Kış' a¹⁸⁵³ ayı orada sōyluyorum.

'Arabı Kış' a¹⁸⁵³

رأيت ارنبا و كان تلاعبوا

على جبل حبشها مسك و عيبير¹⁸⁵⁴

و عيش الدهر ظل كتلاعبهم

و هم غافلون عن عسر العسير¹⁸⁵⁵

Türkçesi:

Toprağı taşı misk ü 'anber gibi bir tağda iki şavşan gōrdüm. Oynaşıyorlar.

Dünyānıñ zevkı de işte bunlarıñ biraz oynaşmaları gibi bir gōlgedir. Bī-çāreler iki avcınıñ öñünde gāfil, ölüme yağın idiler, demekdir.

¹⁸⁵³ Kış' a-i 'Arabı HB2-825

¹⁸⁵⁴ و: - HB2-825

¹⁸⁵⁵ HB2-825 العثیر: العسير / HB2-825 عثر: عسر / HB2-825 من: عن / HB2-825 غافلان: غافلون

Bundan sonra şu koşmayı da o tağda inşa edirim muhtıra defterime yazdım:

/305/

Koşma

- 1 Yağmur yağar garib tağlar ıslanır
Her yerinde nâzlı koğu tüter hoş
Cümle eşyâ dil-ber gibi süslenir
Çayır çimen elvân çiçek biter hoş
- 2 Yüce tağlar gönle firkat verirler
Cümle hayvân ayrı şevke girerler
Bu bir 'aşqdır her şeyler çift yürürler
Bütün mahlûk dillerince öter hoş
- 3 Hâk'dır bu 'aşk sonsuz ezel dirlikde
Göstermişdir kendin bütün varlıkda
İdrâk varsa ma' nâ kalmaz zorlukda
Bunca eşyâ Hâk yönünden eşer hoş
- 4 'Aczî der ki tağlar alır derdimi
Gönül çeker seyreylerim yurdumu
Ben tıramam felek fırsat verdi mi
Baña bu his kâfi gelir yeter hoş

/306/

Yıkılmaz

Ġurbet Dostu

13 Mart 1334/13 Mart 1918 Bârla

¹⁸⁵⁶ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

Bu târîhde arkadaşım (N...) Efendi Âfşâr Nâhiyesi Nâ'ibliği'ne naklen kaldırılıyor.

Bunun teşyî' ve ayrılığı üzerine:

Dîvân¹⁸⁵⁷

- 1 Yıkılmaz Ka'be-i âmâl bünyâd-ı reşânetdir
Düşmez yere gönül, hemen kalkar feţânetdir¹⁸⁵⁸
- 2 Muhibb-i yâr-ı ğârîñ olursa zıll-i zâ'il¹⁸⁵⁹
Bir şey degil ammâ ezik gönle haķâretdir¹⁸⁶⁰
- 3 Tâ ezelden söylenir nâ-kâmlığı bu dehrîñ
Her hâlet sezâ-yı taħammül cây-ı şeţâretdir
- 4 Ne var dünyâda ufûl etmedik bir şey¹⁸⁶¹
Ricâ-yı ħubb ile ârzû-nevâ-yı metânetdir
- 5 Düşen bir taş düzgünse aşlında zâyi' olmaz¹⁸⁶²
Bulur mevzi' in birden bu bir aķşâ-yı 'âdetdir
- 6 Tecemmu' eylese hep 'azîm bâr-ı miñnetler¹⁸⁶³
Altından kalkmaķ insâna ciddi mahâretdir

¹⁸⁵⁷ HB'nde şiirin "dîvân" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-828. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir. Ayrıca şiirin vezni bozuktur.

¹⁸⁵⁸ hemen: bi'llâh HB2-828 / kalkar: kalkmaķ HB2-828

¹⁸⁵⁹ zâ'il: maħkûm HB2-828

¹⁸⁶⁰ haķâretdir: haţarâtdır HB2-828. Kelime "haţâret" şeklinde yazılmıştır.

¹⁸⁶¹ dünyâda: dünyâda bilmem HB2-829 / bir şey: aşlâ HB2-829

¹⁸⁶² zâyi' olmaz: elbet HB2-829

¹⁸⁶³ Tecemmu' eylese hep 'azîm bâr-ı miñnetler: Tecemmu' eylese yüklense hep 'azîm yükler HB2-829

- 7 Ne denli müşkil olsa bār-ı muvālāt dilde¹⁸⁶⁴
Tavranıp çekmek anı serī^c bir icābetdir¹⁸⁶⁵
- 8 Fezā-yı ^c ālem belki hevā-yı kuşūrdandır¹⁸⁶⁶
Ufağ bir kuşūrdan geçmek baḥş-i keşāfetdir
- 9 Göñül nāzik bir hücre-i billūra beñzer
Bir dost kırarsa anı degil bir şey ^c imāretdir

/307/

- 10 Leṭāfet gerçi leṭāfetle teḳābülse
Muḥibb-i şādıķıñ her cevri elbet leṭāfetdir¹⁸⁶⁷
- 11 Bir esīr-i göñlü nā-yābım ki ^c ömrümde dā'im¹⁸⁶⁸
Çekdiğim dehr elinden ^c āḳāmet hep ^c āḳāmetdir
- 11 Yansam da yıķılsam da derim ḫālā var olsun¹⁸⁶⁹
Ḥiss-i aḥbāb çünki sīnemde ḫiss-i melāḫatdır¹⁸⁷⁰
- 12 Gün olur ki dehr için yetmez behā olur gerçi¹⁸⁷¹
Şamīmiyetden berī geçen günler fetāretdir
- 13 Umar müştāḳ dil her dem nāme-i vaşlı
Ufağ bir ḫaber sizden yümni-i beşāretdir¹⁸⁷²

¹⁸⁶⁴ dilde: - HB2-829

¹⁸⁶⁵ icābetdir: nihāyetdir HB2-829

¹⁸⁶⁶ belki: hep HB2-829

¹⁸⁶⁷ elbet: ^c indimde HB2-830

¹⁸⁶⁸ göñlü: göñül ü HB2-830 / dā'im: ben HB2-830

¹⁸⁶⁹ ḫālā: ḫālā ki HB2-830

¹⁸⁷⁰ ḫiss-i: merkūz-ı HB2-830

¹⁸⁷¹ için: içinde HB2-830 / olur gerçi: - HB2-830

¹⁸⁷² sizden: sizden bize HB2-830 / yümni-i: ^c aynı HB2-830.

14 Gerçi bir ‘ Aczî’yim ammâ bende-i hâl-i dehrim¹⁸⁷³

Rûh-ı bî-tâbım için iş‘ arîñız bir kefaretdir

-244-

Asiyâ’dır Yurdumuz

Ĥorsun Yaylası 3 Nîsân 1334/3 Nisan 1918 Bârla

Burası yüksek bir yayladır. Çam, ardıç ve diğer ormanlarla yemyeşildir. Yanımda av arkadaşım ma‘zûl emlak kâtibi (M...) Efendi var. Avcı kekliklerimiz ber-âberdir. Bu yayla Bârla halkından tavar ve sürü şahibi kara Musta’nıñdır. Bugün öğle üzeri çadırıñ önünde yaşlı bir ardıcıñ dibindeyim. Egirdir Gölü sâkin ve berrâk Antalya Manavgat Tağları’na doğru uzanıp gider.

/308/

Ardıç ve çam ormanları arasından kuzu sürüleri meleşerek şıçrayıp geliyorlar. Sağ tarafımdan yanık bir kaval sesi geliyor. Bu ses ana vañan sesidir. Ne zamân işitsem ecdâdlarımızñ çadırları aqınları gözümüñ önüne geliyor. Diyorum ki:

709

1 Asiyâ’dır yurdumuz hem ilimiz¹⁸⁷⁴
Şoldu güller çekildi hep gölümüz
Çevirdi yön, felek şaldı hicrete¹⁸⁷⁵
Yağız atlar kişner nâzlı yurd deyü¹⁸⁷⁶

2 Al fistânlı nâzlı dil-ber ağlama
Kuruduysa vañan mâtem bağlama
Yurd isteriz tağlar bizi egleme
Yağız atlar kişner ġarîb yurd deyü

¹⁸⁷³ hâl-i: Ĥaqq-ı HB2-830 / dehrim: kemterim HB2-830

¹⁸⁷⁴ HB’nde şiirin “kayabaşı” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB2-836

¹⁸⁷⁵ Çevirdi yön, felek şaldı hicrete: Ģurbetlere çevirdiñ biz yolumuz HB2-836

¹⁸⁷⁶ nâzlı: ġarîb HB2-836

3 Yigidiñ tek şırtındadır ʿ abāsı¹⁸⁷⁷
Bir mızrāqla, muṭludur hem babası¹⁸⁷⁸
Sökün etdi yavru Türk'ün obası¹⁸⁷⁹
Yağız atlar kişner nāzlı yurd deyü¹⁸⁸⁰

4 Ṭayan ṭağlar siz ṭayaniñ geçelim¹⁸⁸¹
Pıñarıñdan ağan şudan içelim¹⁸⁸²
Göçelim biz bu illerden göçelim
Yağız atlar arar nāzlı yurd deyü¹⁸⁸³

/309/

5 Nere varşaq yigidleriñ yatağı¹⁸⁸⁴
Yeşil yayla göñlümüzüñ ṭutağı
Kızıl Buğa kırsun bayram otağı
Yağız atlar kişner nāzlı yurd deyü¹⁸⁸⁵

6 Aқınıñı düşün ʿ Aczī bu ʿ ırқıñ
Unutma sen şehāmetiñ bu Türk'ün
Fātihidir bunlar Ğarb'ın hem Şarқ'ın
Yağız atlar kişner bize yurd deyü¹⁸⁸⁶

¹⁸⁷⁷ şırtındadır: ṭalındadır HB2-837

¹⁸⁷⁸ muṭludur: muḳaddesdir HB2-837 / hem: - HB2-837

¹⁸⁷⁹ yavru: yigid HB2-837

¹⁸⁸⁰ nāzlı: ğarīb HB2-837

¹⁸⁸¹ siz HB2-837: yol D / ṭayaniñ HB2-837: veriñ D

¹⁸⁸² Pıñarıñdan: Bağrıñızdan HB2-837 / ağan: çıқан HB2-837

¹⁸⁸³ arar: kişner HB2-837 / nāzlı: ğarīb HB2-837

¹⁸⁸⁴ varşaq: varsañ HB2-838

¹⁸⁸⁵ nāzlı: ğarīb HB2-838

¹⁸⁸⁶ bize: nāzlı HB2-838

‘ Aşk Elinden

Kayık ‘ Ālemi

16 Nīsān 1334/16 Nisan 1918 Pazartesi Bārla

Bugün Egirdir’den kayıkla Bārla’ya geliyorum. Kayıkda üç dāne kapalı perī ya‘ni dil-ber var. İpek çarşafı bürünmüşler. Yüzlerini görmek mümkün değil, fakat gönül tırmaz ki bu kayık ‘ āleminden gelen ilhāmı diyorum ki:

Çoşma

1 ‘ Aşk elinden sevdā kıpar bir nice

Çırmaz gönül güzelleri görünce

Ne var bilmem dil-berlerin kınında

Çoşar gönül cins-i lañif görünce

/310/

2 Bütün zī-rūh dişilere alğındır

Bunda gizli bir cāzibe şalgındır

Çayrān olur yazık gönül talğındır

Olur ise hele dil-ber şirince

3 Çırmaz döner yanık sevdā başımda

Çayan āfāk üç perī var kırsımda

Yorar beni deli gönül peşimde

Eder sitem taldırır pek derince

4 Gelir ‘ aşka talğa vurur taşlara

Felek verir bu sevdāyı başlara

Çonmuş cezbe gözler ile kışlara

‘ Aşk ‘ āşıka bak emrini verince

¹⁸⁸⁷ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

5 Süzdüm‘ aşkıñ kitâbını hoş yazar
Fitne raķib yañlıř fetvâ boş yazar
‘ Aşıklar da tırmar gözle kaç yazar
Dil-berleriñ mihrâbına tırunca

6 ‘ Aczî söyler güzelleriñ vaşfını
Şi‘ ir ile yener böyle haşmını
Böyle yapmış ezel, ‘ aşık kısmını
Ba‘ zı yanar ba‘ zı olur serince

/311/

-246-¹⁸⁸⁸

Mecnûn Nerede

Leylâ Hâtırâsı

16 Nisân 1334/16 Nisan 1918 Bârla

Egirdir‘den geldigim için bu gece hânemden çıkmadım. Bilmem tãli‘ bilmem muhîṭ-i seyyi‘ât mıdır. Şadık adamlarımdan biri cins-i laṭiflerden bir Leylâ hediye getirdi. Bu gece de Leylâ ile geçiyor. Bunuñ tafşilâtı (Ḥayâl Bâğçesi) hâtırâtımızdadır. Bu gece münâsebetiyle diyorum ki:

Ġazel

1 Mecnûn nerede hâle-i sevdâmı görsün
Gül sînede bu dem şüh dil Leylâmı görsün
Eger ararsa Mecnûn Leylâ şahrâlarda
Yazıkdır gelsin Leylâlî şahrâmı görsün

2 ‘ Aşkıñ şahrâsı pür-neş‘edir a‘ lâ şimdi
Âh u zârı yok her taraf şâd hâlâ şimdi
Gelsin bî-çâre burda sâkin Leylâ şimdi
Yokdur niķâbı çehre-i gülfâmı görsün

¹⁸⁸⁸ HB‘nde bu şiire yer verilmemiştir.

- 3 Āh ey ʿ Acziyā güvenme hîç kām-ı dehre
İnanılmaz çünkü bu ʿ ahd-i sipihre¹⁸⁸⁹
Çarhı dönekdir turmaz bir gün döner qahre
Gönül dīvāne şoñ böyle daʿ vāmı görsün

/312/

-247-

İlāhî

Yine zelzele oluyor. Bu münāsebetle:

21 Nīsān 1334/21 Nisan 1918 Bārla

Dīvān¹⁸⁹⁰

- 1 İlāhî bî-muḥābā celāl-i heybetiñ¹⁸⁹¹
Yok eder eflākı infiʿ āl-i dehşetiñ
- 2 Pîş-i qahrında hîçdir ancak vüsʿ -i beşer
Bütün eşyāda celī kemāl-i saṭvetiñ
- 3 Uyuşur ʿ aql u zekā añlayınca sırrıñ¹⁸⁹²
Her işde cārī muṭlaq zülāl-i ḥikmetiñ
- 4 Fehm etmeyenler insān degildir zātıñ¹⁸⁹³
Çünkü maḥşül-i eşyā nevāl-i vaḥdetiñ¹⁸⁹⁴
- 5 Hüküm ü qazā qaderiñ büyükdür bî-şübhe¹⁸⁹⁵
Āmādesiyiz hep imtişāl-i kudretiñ

713

¹⁸⁸⁹ Mısram vezni bozuktur.

¹⁸⁹⁰ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

¹⁸⁹¹ muḥābā HB2-855: muḥābādır D

¹⁸⁹² añlayınca HB2-855: sırrıñ D / sırrıñ HB2-855: önünde D

¹⁸⁹³ degildir HB2-855: degil D

¹⁸⁹⁴ maḥşül: maḥşüli HB2-855

¹⁸⁹⁵ Hüküm ü qazā qaderiñ büyükdür bî-şübhe HB2-855: Qazā qaderiñ qatʿ idir bî-şübhe D

6 Bir zerre ki bu dünyā luṭfuñla peydādır¹⁸⁹⁶
Maḥv eyler mücrimleri ef' āl-i naḫmetiñ¹⁸⁹⁷

7 Bir emr-i maḥūf ' Aczī et terk-i ma' āšī
Yā Rab isteriz ' afvle iclāl-i ni' metiñ¹⁸⁹⁸

-248-¹⁸⁹⁹

Bahāri Bārla'nıñ

Bārla'dan Ayrılmaḫ

8 Mayıs 1334/8 Mayıs 1918 Bārla

Birinci sınıf nāhiye olan Āfşār Nāhiyesi Müdürligi'ne terff' an ta' yin edildigim için bugün Bārla'dan ayrılıyor, Āfşār tarafına geçiyorum. Ṭāli' bizi bir yere daha çekiyor. Bārla'ya vedā' la diyorum ki:

714

/313/

Ḳoşma

1 Laṭif havā ḥoş bahāri Bārla'nıñ
Öter bülbül, var gülzārı Bārla'nıñ
' Āşıqları meftün eder dil-beri
Derde dermān gül' izār-ı Bārla'nıñ¹⁹⁰⁰

2 Ḥoş yaratmış Ḥaḫ Te' ālā Zü'l-Celāl
Her yerinden cūş eder āb-ı zülāl
Ṭaḫları hep lāle sünbül bī-miṣāl
Şafā verir, yoḫdur zār-ı Bārla'nıñ¹⁹⁰¹

¹⁸⁹⁶ Bir zerre ki bu dünyā luṭfuñla peydādır: Dünyā denen bu zerrecik luṭfuñla paydār HB2-856

¹⁸⁹⁷ Maḥv eyler mücrimleri ef' āl-i naḫmetiñ: İner mücrim üstüne ef' āl-i naḫmetiñ HB2-856

¹⁸⁹⁸ Yā Rab isteriz ' afvle iclāl-i ni' metiñ: Yā Rab şun ben ' ācize iclāl-i ni' metiñ HB2-856

¹⁸⁹⁹ HB'nde "destān" olduğu bilgisine yer verilen şiir, altı dörtlükten müteşekkildir ve farklı bir ölçü ile yazılmıştır. HB2-868, 869

¹⁹⁰⁰ Laṭif havādır gitmez bahāri Bārla'nıñ

Öter bülbülü gül-büy intişārı Bārla'nıñ

' Āşıqlara baḫş eyler leṭāfet dili yoḫ

Dertlere dermān āh gül' izārı Bārla'nıñ HB2-868

¹⁹⁰¹ Pek ḥoş yaratmış yerin Ḥudā-yı cenāb-ı zü'l-Celāl

- 3 Gülşeni çok her seher bülbül öter
 Toprağı taşı her dem ‘anber tüter
 ‘Aşksız gelen bu beldeye ‘aşka düşer
 Dil-beriniñ nâzlı reftâr-ı Bârla’nıñ¹⁹⁰²
- 4 Tâ ezelden perî laţif görmeli
 Her yanı ‘aşk dem-i devrân sürmeli
 Güzelleri kudretten hep sürmeli
 Her yanında çağlar pıñar-ı Bârla’nıñ¹⁹⁰³
- 5 Ehl-i dildir halkı hem şâhib-vefâ
 Toprağında bir hâşşa var zevk ü şafâ¹⁹⁰⁴
 Hüsn-i ülfet yeri yokdur cefâ
 ‘Aşkı her dem, hoş humâr-ı Bârla’nıñ¹⁹⁰⁵
- /314/
- 6 Hâyli zamân sürdüm ben devrânını¹⁹⁰⁶
 Hiç unutmam av faşlıniñ hengâmını
 Lâhût bir ân, sürdüm aqşamını
 Gelincik’den iner rüzgâr-ı Bârla’nıñ¹⁹⁰⁷

Her yanından cüş eder âb-ı hoş çün zülâl
 Tağları nergis menekşe yeri hep bî-mişâl
 Şafâ cüş eyler yok zârı Bârla’nıñ HB2-868
¹⁹⁰² Gülşeni yokdur her seher bülbül hoş öter
 ‘Aşksız gelen bu beldeye hem sevdâyı ‘aşka yeter
 Yalan degildir toprağı dürlü ‘anber tüter
 Dil-berleri yaman nâzlı reftârı Bârla’nıñ HB2-868
¹⁹⁰³ Tâ ezeldendir yeri çok laţif görmeli
 Her yanı‘aşkıdır hoş dem muhabbet sürmeli
 Dil-berleri hep âhû mişâldir sürmeli
 Her yanından suyu hayâtdır pıñarı Bârla’nıñ HB2-869
¹⁹⁰⁴ Dörtlüğün 2. ve 3. mısralarının vezni bozuktur.
¹⁹⁰⁵ Halkı ehl-i dil hem zâtında şâhib ü vefâ
 Toprağında bir hâşşa var boldur zevk ü şafâ
 Hoş ülfet ‘âlemdir gönle vermez hiç bir cefâ
 Tecrübe etdim yokdur hoşdur gamı efkârı Bârla’nıñ HB2-869
¹⁹⁰⁶ Son üç mısraın vezni bozuktur.
¹⁹⁰⁷ Çok zamân ‘Aczî sürdüñ nice dem eyyâmını
 Hiç unutmam lâhûti bir ân av faşlıniñ hengâmını

7 Vaşif için kāfî gelmez sözlerim
Tağlarında kaldı hayāl izlerim
Nere gitsem bu beldeyi özlerim
Damağında tüter ezhār-ı Bārla'nın¹⁹⁰⁸

8 Bir haqqatdır beyānım boş degildir
Her yerinde neş'e var loş degildir
Yalnız Rūm fitnesi hoş degildir¹⁹⁰⁹
Bütün kīmyā çimenzār-ı Bārla'nın

-249-¹⁹¹⁰

Dünyāya Bağdım

Āfşār Āfākında

9 Mayıs 1334/9 Mayıs 1918 Āfşār

Āfşār Nāhiyesi (300) hāneli bir yerdir. Faqat ġarīb bir tecellisi var. Toprağı bitik olduğu için bu havālīniñ buğday anbārıdır. Böyle olduğu hālde burası halkın mülkü degil Ispartalı Tāhir Pāşā nāmında biriniñ çifligi olup halk burada ortak işçidirler. Bütün arāzī Tāhir Pāşā üstünde tapuludur.

/315/

Tāhir Pāşā ölmüş burası taqsimde oğlu Şālih Beg'e kalmışdır. Şālih Beg milyoner bir adam olup bu üç yüz hāne halkı onuñ emir ve esāreti altındadır. Şālih Beg ne isterse o oluyor. Buraya gelip giden müdirler onuñ taħakkümü altında çalışmak ve geçinmekden başka bir çāre bulamamışlardır. Isparta'da mutaşarrif Kara Ağaç Kazası'nda kā'im-maķām Şālih Beg'in nüfuzu altındadır. İstedigini yapıyor. Çünkü halk mālīkānesiniñ 'amelesi olduğu için bunları her emrine muṭī' kılmışdır. Her me'mūra istedigini lekeyi sürüyor, mağlūb ediyor. Bārla'da geçen hayātımı iyi tanıyan bu adam baña karşı içden bir hürmet gösteriyor.

Ruḥ-fezā hem neş'elidir sürdüm her akşamını
Gelir tağından iner laṭif rüzgārı Bārla'nın HB2-869

¹⁹⁰⁸ Mısram vezni bozuktur.

¹⁹⁰⁹ Mısram vezni bozuktur.

¹⁹¹⁰ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

Şālîh Beg fizyonomi i' tibāriyle dedikleri gibidir. Zeki faqat taḥşili yoqdur. Cür'et ve zekāsı zenginligindendir. Öyle ki icābında ḥod-kām bir baḥtiyārdır. Ḥilqaten burnu ḥaddinden fazla çökükdür.

İşte Āfşār'da bulunduğum müddet bu adamla İngiliz siyāseti tarzında ḥoş görünerek idāre mekānizması kullanmak lāzımdır. Muḥiṭiñ bu gibi gönlü azılılarını ne de olsa ustāca bir qazığa bağlamam icāb ediyor.

Bir taraftan da bu gibi derebeglerinin ḥālā bucaqlarda icrā-yı aḥkām etmeleri ve bu gibilerin vālī mutaşarrıf qā'im-maḥāmların üzerindeki nüfūzları nefretimi arttırıyor ve diyorum ki:

Qalenderī¹⁹¹¹

- 1 Dünyāya baqdım yolu dönmüş
Neş'esi bozuq ili dönmüş
Aradım dānā şordum ondan
Safsata söyler dili dönmüş
- 2 Nağmesi feryād mātem şaçar
Havāsı boyraz ḥazan uçar
Āhenksiz ḥāle olmuş dūçār
Tersine meger teli dönmüş
- 3 Ortada acı elem gezer
Eleme yardım, qalem gezer
Cigerde şimdi verem gezer
Herkesiñ şağı, şolu dönmüş

/316/

717

¹⁹¹¹ Söz konusu şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

- 4 Kafâlar sersem vicdân dönük
İyi baq 'Aczî cihân sönük
Değişmiş burçlar zamân dönük
Donukdur güneş pili dönmüş

-250-

Söbüçimen Yaylası

28 Mayıs 1334/28 Mayıs 1918 Āfşār

Meş'üm harb dünyâyı bir kaşırğa gibi şardı. Hükümet tahvillerini şatmaq için bugün Āfşār'ın Söbüçimen Yaylası'ndayım. Yanımda Şâlih Beg ve Nâhiye Nâ'ibi (N...) Efendi ber-â-berdir. Burada Ançalya yörüklerinden zengin 'aşiretler vardır. Söbüçimen ormanlar arasında yemyeşil bir yayladır. Harbiñ şaçdığı neş'esizlik buraları da kaşvete boğmuş 'aşiret gelin ve kızları me'yūs tolaşıyorlar. Buradan aldığım ilhâm şudur:

/317/

718

Destân¹⁹¹²

- 1 Söbüçimen neden maḥzūn tūrursuñ¹⁹¹³
Bilmem sen de 'aceb neler görürsüñ
Şu ḥâliñle biñ bir ḥayāl verirsüñ
Zâlim harb mi бүkdü yoḥsa beliñi¹⁹¹⁴
- 2 Hani nerde nâzlı kuşlar ötmüyor
Bir kaşvet var kalbimden hiç gitmiyor
Bilmem neden felek yardım etmiyor
Seniñ de mi bu harb kışdı diliñi

¹⁹¹² HB'nde şiirin "tāğī" olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB2-886

¹⁹¹³ neden: niçin HB2-886

¹⁹¹⁴ бүkdü: yoksa HB2-886 / yoḥsa: бүkdü HB2-886

3 Çimen yayla neler gördüñ geçirdiñ¹⁹¹⁵
Çok âhûlar beslediñ de kaçırđıñ
Gülleriñden nice bülbül uçurduñ¹⁹¹⁶
Fidānlar yok felek bozmuş gülüñü

4 Dil-berleriñ güleç degil yüzleri¹⁹¹⁷
Melül melül, turur âhû gözleri
İşidilmez neş'eli bir sözleri
Bağlamış harb çünkü neş'e yolunu

/318/

5 Gelinleriñ gezer ğamlı şen degil¹⁹¹⁸
Herkes turğun bir seniñle ben degil¹⁹¹⁹
Bir gün olur geçer bu da bun degil¹⁹²⁰
Bir dem gelir şenlendirir iliñi¹⁹²¹

6 Bir ' Aczî'yim seni seyrān eyledim¹⁹²²
Seyretdikçe kendim hayrān¹⁹²³ eyledim¹⁹²⁴
İlhām senden ben de beyān eyledim¹⁹²⁵
Zamān kısmış kınadıñı koluñu¹⁹²⁶

/318-1/¹⁹²⁷

-251-¹⁹²⁸

¹⁹¹⁵ Çimen yayla: Söbüçimen HB2-886

¹⁹¹⁶ nice: çok mu HB2-886

¹⁹¹⁷ HB'nde bu dörtlük yer almamaktadır.

¹⁹¹⁸ Gelinleriñ: Dil-berleriñ HB2-887

¹⁹¹⁹ turğun: ğamlı HB2-887

¹⁹²⁰ gün: ān HB2-887

¹⁹²¹ dem: gün HB2-887 / gelir: toĝar HB2-887

¹⁹²² Bir ' Aczî'yim seni seyrān eyledim: Bir ' Aczî'yim yurdda gezer tururum HB2-887

¹⁹²³ Kelime "hayrān" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹²⁴ Seyretdikçe kendim hayrān eyledim: Seyredip ben her yanını görürüm HB2-887

¹⁹²⁵ İlhām senden ben de beyān eyledim: İlhām alır hayāliñi veririm HB2-887

¹⁹²⁶ kısmış: kırmış HB2-887

¹⁹²⁷ Dīvān'a sonradan eklendiğini düşündüğümüz bu kısma sayfa numarası verilmemiş olup numaralandırma tarafımızca yukarıdaki şekilde verilmiştir.

¹⁹²⁸ HB'nde bu şiir yer almamaktadır.

28 Mayıs 1334/28 Mayıs 1918 Söbüşimen

Āfşār Nāhīyesi'niñ Söbüşimen Yaylası'nda yörük dil-berleri arasında Nihānī maħlaşıyla söyledigim hoşmalardan:

1 Amān yayla güzelleriñ yamāndır
‘Aqlım uçdu fikrim şimdi hayrāndır
Hālı toğur kimi yayık yayıyor
Kimi āhū kimi kıyağ ceylāndır

2 Bir ‘aşıkım bel bağladım curaya
Süre süre indim geldim buraya
Gelin, kızlar yayık kurmuş şıraya
Eglen gönül seyredecek zamāndır

3 Nihānī'dir benim adım sevdālı
Güzelleriñ gitmez benden hayālī¹⁹²⁹
Serv-i revān her biri bir edālı
Elā gözler gücünden hāl gümāndır

720

/318-2/¹⁹³⁰

-252-¹⁹³¹

Yine orada:

28 Mayıs 1334/28 Mayıs 1918 Söbüşimen

1 Pıñarları çifte çifte kovalı
Yayığ yayar beyāz kollar şıvalı
Kıyabaşı ses veriyor kavalı
Amān güzel yol verin bir geçeyim

¹⁹²⁹ Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

¹⁹³⁰ Dīvān'a sonradan eklendiğini düşündüğümüz bu kısma sayfa numarası verilmemiş olup numaralandırma tarafımızca yukarıdaki şekilde verilmiştir.

¹⁹³¹ HB'nde bu şiir yer almamaktadır.

- 2 Böyle midir yaylalarıñ güzeli
Hiç şolar mı bu yaylınıñ ğazeli
Kaşlar kalem sürmeli gz ezeli
Amān güzel bir ayran ver içeyim
- 3 Yeşil amlar küfür küfür esiyor
Yanağları terli beşik başıyor
‘Aqlım gitdi dermānımı kesiyor
Amān güzel yol verin bir geçeyim
- 4 Sevdām artdı diz bağlarım çözüldü
Udu ‘aqlım gelmez geri bozuldu
Şu alnıma kara yazı yazıldı
Amān dil-ber bir ayran ver içeyim
- 5 Yapıĝınıñ ben olsam trsañ karşımda
Yandım ğayrı gitmez sevdā başımda
Gündüz hayāl geceleri düşümde
Nihānī’yim yol ver dil-ber geçeyim

/319/

-253-¹⁹³²

Altınoluğ

Āb-ı Hayāt

20 Mayıs 1334/20 Mayıs 1918 Āfşār

Bugün Altınoluğ Yaylası’na geldik. Burası Āfşār’ınıñ Egirdir Gl’ne nāzır yüksek bir taĝınıñ şaħıdır. Şuyu ğāyet güzel ve lezīz Altınoluğ Pıñarı ağlayıp aķıyor.

Şā’irāne bir yer. Hārbiñ ye’si buraları da aplamış. Her şey sākin ve hazīn bir manzara ‘arz ediyor. Hārīş hīlekār Āvrpā maṭra-bāzlarıınıñ şe’āmetleri dünyāyı bu hāle şoķmuşdur. Bunun için orada hāṭıra defterime bu oşmayı kayd ediyorum:

¹⁹³² HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

Koşma

- 1 Altınoluk pınarların başısıñ
Ağaçların hāzīn ġarīb düşünür
Obaların nere gitdi görünmez
Kuşlar şuşmuş çimen ġarīb düşünür
- 2 Çamlar maḥzūn bütün bükmüş belini
Bülbül uçmuş terk eylemiş gülünü
Nere gitdi bu iliñ kız, gelini
Oba yeri me'yūs ġarīb düşünür
- 3 Bu zālīm ḥarb şunaları taġıtmış
Yeşil gölden tırnaları taġıtmış
Yıkıp oba anaları taġıtmış
Bağ ey 'Aczī her şey ġarīb düşünür

/320/

-254-

Vardım 'İbretle

Egirdir Gölü

22 Ḥazīrān 1334/22 Haziran 1918 Āfşār

Āfşār'a bir sâ'at mesāfede Yeñice Köyü var. Bunun etrāfı fazla taḥrībe uğramış meşe ve çamlıktır. Köyün kıblesi Egirdir Gölü'ne nāzır bir tepedir. Bu tepeniñ altından çok büyük bir miqyāsda şu çıkarak göle qarışıyor. Bu şuyun çıktığı yer ayrıca bir gölcük teşkıl etmiş. Bu gölcüğün içi küçük küçük açacıklarla töludur. Bu açacıkların arası 'adetā kıvrım kıvrım bir şoşak gibidir. Açacıkların üstü kamış ve şu otlarıyla örtülü ve beşilidir. Şuyu şıcağ ve yaylımlı olduğundan dünyāniñ bütün cins ördek kaz ve kuğuları buradadır. Gölün kenārında küçük balıççı kayıklar var bugün burada bir av faşlı tertīb ettik. Çok şāyān-ı ḥayret¹⁹³³ bir yerdir. Bu gölcüğün

¹⁹³³ Kelime "ḥayret" şeklinde yazılmıştır.

adı *Ḳārūt*'dur. Bunuñ tafşilâtı *Ḥayāl Bâğçesi* isimli hâtırâtımızdadır. Bu şâyân-ı hayret¹⁹³⁴ yerin ilhâmı şudur diyorum ki:

*Dīvân*¹⁹³⁵

1 Vardım 'ibretle her şeylerin yanına

*Ḥayret eylerim bunların 'unvânına*¹⁹³⁶

2 Her şey bakırım zâr-ı zebûn bu anda

*Şaşdım tâ ki bülbülün ben efgânına*¹⁹³⁷

3 Nefsimde daği bulmağdayım bu hissi¹⁹³⁸

*Dedim gönle bak şu dehrin seylânına*¹⁹³⁹

/321/

4 Süzdüm her şeyin ben şöyle hâletini¹⁹⁴⁰

*Şaşdım gülen yok herkesin giryânına*¹⁹⁴¹

5 Ta' kib ediyor her keşreti bir fetret

Çâre yok mudur bu hâlin dermânına

6 Çoqları binmemiş bir ümidin üstüne¹⁹⁴²

Şaşarım mübhem bu şeref i' lânına

¹⁹³⁴ Kelime "hayret" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹³⁵ HB'nde şiirin "dīvân" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB2-895. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

¹⁹³⁶ 'ibret ile seyreyledim her eşyayı

Düşünürdüm çünkü 'ilmü'l-esmâyı HB2-895. Kelime "hayret" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹³⁷ Her şey hayrân düşüyor hep zâr-ı zebûn

Beklerler hep ol maḥkeme-i kübrâyı HB2-895

¹⁹³⁸ Nefsimde daği bulmağdayım bu hissi: Gülşânda vardım güller seyrânına HB2-895

¹⁹³⁹ Dedim gönle bak şu dehrin seylânına HB2-895: Şâhid oldukça 'aşrın tuğyânına D

¹⁹⁴⁰ Kelime "hâlet" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁴¹ Bütün eşyâdan ne söz eyler ifşâ

Bir lişan-ı hâl ile hep eder imâ HB2-895

¹⁹⁴² bir ümidin üstüne: üstünde bir ümidin HB2-896. Mısram vezni bozuktur.

7 Çok geçmez ki bir dış şırtarır encām¹⁹⁴³
Gülerim dehriñ ben böyle yalanına¹⁹⁴⁴

8 ‘Aczî’yim rindâne dönerim ben her dem¹⁹⁴⁵
Aldanmam zîrâ dehriñ hiç ihsânına¹⁹⁴⁶

-255-

Şaldı Feryādın

Şakî Kara Aḥmed

14 Temmūz 1334/14 Temmuz 1918 Āfşār

Ḥarb-ı ‘umūmîniñ muzaḥrafâtıyla ber-â-ber idâresiz me’mûrlarıñ yüzünden âsâyiş öyle fenâ bir duruma geldi ki ‘asker kaçakları yollarda köylerde olmadık rezâleti¹⁹⁴⁷ yapıyorlar. Kâfile ile kaçanlar ellerinde silâhlarıyla aralarından bir açık göze giydirdikleri zâbıta elbisesiyle köylere şokularak evleri arama bahânesiyle kadınlarıñ şandık sepetlerindeki eşyâ ve pâralarını şoyuyorlar.

Bizlere ḥaber gelinceye kadar sıvışıyorlar. Ba‘zı ‘asker kaçakları, muḥitde eşkiyâliğâ çıkarak vurup kırıyorlar. Yanımdaki jandarmalar ikmâl efrâdından işe yarar bir şey degiller. Āfşār Nâḥiyesi’nde oturduğum evimiñ yanında câmi‘ var. Mevsim soñbahârîñ ilk demi ağustosuñ on yedinci günüdür.

/322/

Her akşam bu câmi‘de aralık aralık sesini şalan bir baykuş var. Bu kuş ba‘zen ḥafif ba‘zen heyecanlı olarak feryād eder. Ḥafif seslendiğinde gūyâ müte’essirâne bir şeyler mırıldanır. Heyecanlı seslendiğinde ağır felâkete şâhid olarak çırpınır gibidir. Bu kuş her ne zamân heyecanlı öterse ertesi şabâḥ acı bir cürm ḥaberi gelir. Mevcūd jandarmalarımla atıma binerek oraya koşarım. İşte ağustosuñ (17)nci günü akşam

¹⁹⁴³ Çok geçmez ki bir dış şırtarır encām: Çok geçmiyor ki bir dış şırtarınca ansız HB2-896. Mısram vezni bozuktur.

¹⁹⁴⁴ böyle yalanına: bu çürük şânına HB2-896

¹⁹⁴⁵ ‘Aczî’yim rindâne dönerim ben her dem: ‘Aczî’yim ḥazm olmak gerek rindâne HB2-896

¹⁹⁴⁶ HB2 bu kısımda bitmiştir.

¹⁹⁴⁷ Kelime “rezâlet” şeklinde yazılmıştır.

aralığı şırāsında hānemiñ penceresi öñünde oturuyorum. Gökyüzünde ay ağır ağır süzülüyor. Etrāfında ğarīb renkli bir hālesi var.

Bunu temāşā ediyor. Bu hısta zemīniñ turumunu düşünüyorum. Gece gündüz çalışmaktan yorgun gönülüm ve vazīfemiñ ağırlığı beni eñ ziyāde yoran şey zamāniñ ān-be-ān anārşiyeye toĝru gitmesi ve hıyırsızlık ve kıtāliñ çoĝalmasdır. Çünkü ‘adliye ve mahkemeler şu‘ürsüz ve idāresiz ellerde, teşkilāt yok...

Muşantıklar yerli cāhil ağalardan...? Taḥşil görmüş müdde‘i ‘umūmiler yok? Herhangi bir hādişede tutduğum evrāk ve zabıtlar kazā merkezinde hızını ğā‘ib ediyor. Zavāllı mazlūmların āhı sīnelerinde öylece tütüyor.

İşte beni eñ çok yoran bu acı hāllerdir. Pencereyiñ öñünde böyle düşünürken baykuş dil-hırāş sesiyle haykırmaya başladı. Kendi kendime eyvāh yine bir şey var dedim.

/323/

Ve bu Fārsça rubā‘iyi orada hātıra olarak söyledim.

Rubā‘ī¹⁹⁴⁸

کوچکا این چه فریاد در ویران
چیزه دیدی تو در آسمان
گو بهر خدا در ما آشنا بکنیم
تو در ویران آوازت در امعان

Türkçesi:

Ey Baykuş, vīrānede bu feryād nedir. Orada gökden bir şey mi gördüñ...? Hūdā ‘aşkına söyle ki biz de bilelim? Gerçi sen vīrāndasıñ faқаt āvāzıñ bir im‘āndadır, demektir.

Şabāh ile güneş henüz bu tatsız ‘āleme toĝup gelirken hānemiñ kapısı çalındı. Aşağı indim. Elli beş yaşlarında yüzü miḥnet güneşiyle yanmış... Alnınıñ çizgileri nāmerd devriñ vurduğu kıamçı darbeleriyle çizilmiş...? Yüzü gözü tozlar içinde. Gözleri ağlamakdan çukurlaşmış yaşları şızan bir adam:

¹⁹⁴⁸ HB’nde bu şiir yer almamaktadır.

- Amān efendim, odum ocağım söndü, imdād ediñ diyor. O anda bütün a'şābıma inen şoğuk bir şu çarbesiyle bütün metānetimi toplayarak:
- Nedir babacığım dedim. Adam:
- Efendim 'asker kaçığı Kara Aħmed akşam gün inerken Kayrak Kaya Mevki' i'ndeki ħarman damımı başarığ kızımı tağa kaldırırken

/324/

on sekiz yaşındaki oğlum kardaşını kurtarmağa koşunca Kara Aħmed evlādımı vurdu. Yavrum orada yatıyor kızım yok... Anası tağlara düşerek saçlarını yoluyor. İşte gecedен beri buraya geldim. Amān efendim diyor içimden bir āh çekerek adamıñ añlatdığı sā'atde ħaykıran baykuşuñ sesi kulağımda çınladı. Karakola koşdum. Jandarmalara ħazırlanmalarını söyledim. Atımı ħazırlayıp hemen yola çıktık. Mevki' Yağa Köyü'nüñ Kayrak Kaya Mevki' i'dir. Üç sā'atlik bir mesāfedir. Sür'atle gidiyoruz. Kuşluk vağti ħādişe yerine vardım. Adamıñ ekinligi beyāz kayalarla çevrilmiş yeşil bir düzlükdür. Vurulan oğlu tarlanıñ toğusuna toğru söğüd ağaçlarınıñ yanında arka üstü olduğı gibi yatıyor:

Öyle ki kardaşınıñ 'işmeti uğrunda yere serilen bu ma'şüm cesed gülümseyerek:

- Baba müte'essir olma...? Anama söyle ağlamasın...? Bilseñiz şimdi ben öyle bir yerdeyim ki Tañrı'm baña orayı verdi hiç ta'rif edemeyeceğim...? Ben bu nā-merd toprakdan kurtuldum.

/325/

- Hiç müte'essir olmayıñ...? Kız kardaşım nerede... diyor gibidir. Yüregim şızlıyor. Etrāfıma bakıyorum. Ekin tarlada orağlar içinde тұruyor. Nafağasını çıkarmak devletine yurduna ħıđmet etmek için nāmūsuyla çalışan bir yuva kuduz bir cānāvariñ hücumuyla perişān olmuş... Miñnet, felāket acı demler oraya çökmüş...

Bu fāci'adan kuşlar şuşmuş, çimenler boyunlarını çiçekler yapraklarını kıvırmışlar amān yā Rabbī... nerdeyim. Düşünüyorum kırtal olsam havālansam bu kuduz cānāvariñ gizlediğı ve olduğı yeri havālardan arasam bulsam... Üstüne sağarak pençemle gözlerini oysam parçalasam... diyorum.

Fağat Tañrım bize o kudreti vermemiş ki...? Derħāl taħkikāt yapıp zağt varağamı merkez kağāya göndererek kātiliñ peşine düşdüm. Egir jandarma kımandanı

muhibb-i kadīmim (Ş...) Beg'e huşūşī bir müfreze ile oradan bu tarafa kuşatarak gelmesini açık ve teklifsizce yazdım. Yağa Köyü'ne inerek kâtiliñ hānesini aradım. Evi boşaltılmış buluyorum. Evde eşyā yiyecek hiçbir şey bırakılmamış... Kâtiliñ ihtiyār babası bizimle ber-ā-ber bu işe acıyor. Faķat gözlerinden toluķ emāreleri okunuyor. Ya' nī bu işden hāberi var. Herifiñ ahırında bir kaç at tıruyor. İkisini çekerek köy bekçilerini bindirip tekrār Egirdir ve Karaağaç tarafına yolladım.

/326/

Kendim dört jadarmamla kâtili ta'ķibe koyularak Altıno luķ Mevķi' i'nden Söbücümen Yaylası'na tođru yol aldım. Cāniniñ izine teşādūf edemedim.

Söbücümen'de 'aşiretler var bunlardan kılāvuz alıp hādise maħalliniñ cenūb kısmına toğru bütün yalçın derelerden gidiyoruz. Kılāvuzlardan ayırdığım beş kişiden 'ibāret müfrezeyi Egir'den gelecek müfreze ile birleşmek için Şarıdrīs tarafına toğru yolladım. Kendim cenūbda tolaşıyorum. O akşam bir yörük çadırında geceyi geçirdim. Kâtiliñ izinden bir haber yok.

Şabāh erken tağlar arasına koyularak ta'ķibe devām ediyoruz. Gitdikçe sāhayı taraltıyordum. Faķat hālā bir haber bir iz elde degildir. Geceyi yine bir yörük çadırında geçiriyorum.

Üçüncü gün şabāh bizi arayıp gelen bir atlı bizi Şarıyurt Yaylası'nda buldu. Bir tezkere getirmiş. Okudum gayretli muhibbim jandarma kumandanı yazdığım yazıyı alır almaz bir müfereze ile hareket ederek Şarıdrīs hūdūdunda gönderdiğim kılāvuzlarla birleşmiş onlardan bir dānesini yanına alarak

727

/327/

gerisini bir onbāşı ile şoldan ta'ķibe me'mūr etmiş... Kâtili nerede bulurlarsa teslim olmazsa vur emrini vermiş... Kendisi sağdan yoluna devām etmiş, üç sā' at soñra 'aşiret müfrezesi kâtıl Kara Aħmed'e şarp bir derede rāst gelmişler. Diğer daha bir kaç 'avenesiyle orada yatıyorlarmış cesūr 'aşiretler mahāretle etrafını çevirmişler. Faķat Kara Aħmed silāha şarılarak āteş etmege başlamış 'aşiret müfrezelerinden tanıyan biri Kara Aħmed'i kafāsından bir kuruşunla yere devirmişdir.

'Aveneleriniñ kaçmış olduğunu kumandan bildiriyor. Oraya gelmemizi istiyor. Oh işte tezkereyi okur okuma[z] oraya yetişdim. Kuduz cānāvarıñ lāşesini bir deveye

şararak bütün işlediği şoyğun ve ırz düşmanlığı maddelerle bildirerek hâdişe yerinde bıraktıkları on dört baş at ve kışrakla birlikde Egirdir'e yolladık.

Orada muñdâr surâtı üç gün teşhîr edildi. Faķat ma's[ûm] kız ortada yok... Yapdığım tahkîkâtta kızın Şarı[oluķ] Köyü imâmının hânesinde olduğu haber alındı. Oraya gidilerek imâmın hânesi arandı. Bî-çâre kız orada bulundu. Güyâ imâm efendi nikâhlanmış... Görülüyor ki imâmlar her şeyin içinde çıkıyorlar. Oradan kızla ber-â-ber babasının olduğu yere geldik.

/328/

Mustanţık daha yeñi gelmiş. Kızı baba ve annesine teslim etdim. Mustanţık şarıklı bir hoca ancak ulaşabildim diyor. Mustanţıķe Kāra Aħmed'in lâşesiniñ Egirdir'e gönderildiğini anlatdım. Beni fazla işden kurtarmışsınız dedi.

Maķtûl genciñ mezarını yoluñ kenârına kazdırarak oraya gömüldü. Bir ıibret âbidesi olsun. Görüyor musun ey okuyucu Anamaş Tağı'nın çevresinde çekdigimiz vicdân ıazâbını, işte bunun için şu meşnevî tarz bu ıazâbın ilhâmındandır.

728

-256-¹⁹⁴⁹

- 1 Şaldı feryâdın bayķuş âh diyerek
Ey dünyâ şu hâliñe vâh diyerek
- 2 Der ki yâ Rab nedir kanlı şu vicdân¹⁹⁵⁰
Neden yıkılıyor böyle hânman
- 3 Bu zulüm nerden geliyor eyvâh
Zu'afâya hiç yok mudur refâh
- 4 Bu iklimlerin nerededir refâhı¹⁹⁵¹
Ya, nerelerde barınır âhı

¹⁹⁴⁹ HB'nde bu şiire yer verilmemiştir. Ayrıca bu beytin vezni bozuktur.

¹⁹⁵⁰ Mısram vezni bozuktur.

¹⁹⁵¹ Mısram vezni bozuktur.

- 5 Bu ne vahşet ki oluyor böyle
Söyle ey dünyâ otağa söyle
- 6 Ey zu' afâ ey bî-çâre zerrât
Bu ne hâlet ne mihnetdir heyhât
- 7 Böyle giderseñ ey dünyâ efsûs
Bir cân ki uçar gökler yer ğamnûs

/329/

-257-¹⁹⁵²

Yine bu münâsebetle diyorum ki:

Çoşma

- 1 Hâtiflerden alır baykuş dersini
Vîrânlarda hayrân, hayrân tûrurken
Görür zulmü o dem şalar sesini
Tayanamaz bunca acı görürken
- 2 Bu dünyâdır zulüm döner başlarda
Nice hikmet tolu kırtlar kuşlarda
Bu his vardır bütün tağlar taşlarda
Şunar felek bu işleri dönerken
- 3 Şeffâf âyna gibi eflâk devrinde
Vazîfeli olan görür seyrende
Bütün eşyâ döner Hakk'ın emrinde
Akşam şabâh bu işler hep yürürken

¹⁹⁵² HB'nde bu şiire yer verilmemiştir.

- 4 ʿ Aczī söyler, elem degil hislerden
Hayret¹⁹⁵³ ile tıyğulanır seslerden
İlhām alır bütün acı derslerden
Hayāt devri ʿ aqla ilhām verirken

/330/

-258-¹⁹⁵⁴

Uşanmışız

Meçhül Kābūs

17 Temmūz 1334/17 Temmuz 1918 Āfşār

Şaķī Kara Aħmed taʿ kibātında muhtelif yörük çadırlarında yatdığım için mi veya nedense vücūdum müdhiş bir uyuz ʿ illetine tutuldu. Gitdikçe artıyor. Yapılan tedāvī kār etmiyor.

Bu uyuz deve uyuzu imiş... Ne yapsam fenā hālde tokunuyor. Bunuñ için gönül böyle diyor:

- 1 Uşanmışız tā ezel biz külfetden
Zevķin alır gönül temiz ülfetden
Tabʿ ımıza sahte ğurūr gerekmez
Vazgeçmişiz āfāt olan şöhretten

- 2 Meşreb-çalender, çalenderlik hūyumuz¹⁹⁵⁵
Böyle gelmiş böyle gider şoyumuz
Ġarīb çıkar serin aķar kıyumuz
Kurtulmuyor hālā gönül ğurbetden

¹⁹⁵³ Kelime “hayret” şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁵⁴ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

¹⁹⁵⁵ Mısraın vezni bozuktur.

- 3 İnsānođlu çeşid çeşid yollarda
Nice kelām nice ma‘ nā dillerde
Rāhat huzūr almamışdır illerde
Şöhret için miñnet toğar şöhretten
- 4 İsmim ‘ Aczī ‘ ācizāne söylerim
Bilgin olmuş ‘ ālem hayret¹⁹⁵⁶ eylerim
Bir ‘ ālemim var ğayr ‘ ālem neylerim
İlhām alır çünkü gönül hikmetden

/331/

-259-

Kerem Eyle

uyucak Dil-beri 25 Temmüz 1334/25 Temmuz 1918 Āfşār

Temmüzuñ yirmi birinci günü yanımda nāhiye nā’ibi Necib Efendi ve nāhiye eşrāfindan Hasan Beg olduğu hāde azā merkezi araađaç’a hareket etdik. Ben mel‘ ün uyuz hastalığından çok mużtaribim. Neş‘em zevkim yerinde degil... Şöyle añlıyorum ki bu pis hastalık sevdāvi hayātıma bir cezā olarak yüklenmiştir.

araađaç’da oranın zenginlerinden Ramazān-zādelerin hāriciyesine misāfir olduk. Akşam yemeği çok lañif idi. Fađat ben uyuzdan ğıdādan maħrūm gibiyim. Çünkü pisim çıbanlar artıyor.

araađaç’dan şabāh Yalvaç’a hareket etdik. Hasan Beg’iñ Yalvaç’da görülecek bir işi var. Zāten hep ber-ā-ber olmamız o iş içindir. Bu iş şudur. Hasan Beg’iñ Yalvaç’da bir kıızı var. ocası doğtor vefāt etmiş... Yalvaç’da bir lise mektebi yapılacağından Hasan Beg’iñ kızınıñ bāğçesinden biraz yer istimlāk edilecekmiş... Biz Yalvaç ā’im-mađāmıyla bu işi haletmek üzere gidiyoruz. araađaç’dan Yalvaç arası penbe topraklı ‘ arızalı vādilerden ‘ ibāretidir.

Yolda bir vakitler meşhūr ‘ Osmān Efe’niñ barındığı körfezimsi dereleri gördük gidiyoruz. Yol üzerinde uyucak Köy hānesine geldigimizde bol meşe ormanları başlıyor. Bir pıñarın başında endām ve hüsn-i cemāli yerinde genç bir gelin amaşır

¹⁹⁵⁶ Kelime “hayret” şeklinde yazılmıştır.

yıkıyor. Her yerin kendine hâş böyle güzelleri olur. Hasta gönlüm çengele takılan bir ciger gibi bu güzel dil-berin penbe yanaqlarıyla âhû gibi bakışına takıldı. Bunun için diyorum ki:

Koşma¹⁹⁵⁷

- 1 Kerem eyle beyâz koluñ ört gelin¹⁹⁵⁸
Sevdâlyım ezelden ben çok ezel
Seni ögmüş yarâtmış Hâk bî-bedel
Yol ver dil-ber ilinizden geçeyim

/332/

- 2 Yanaqların penbe gül mü seten mi
Tenin kaymak şırlı petek beden mi¹⁹⁵⁹
Ağ gerdâna inen zülf-i semen mi¹⁹⁶⁰
Yol ver dil-ber ilinizden geçeyim¹⁹⁶¹

- 3 Yol üstüne böyle âhû тұrur mu
Her geçeni şol böğründen vurur mu
Naşıl ‘aceb bu beden de çürür mü
Yol ver dil-ber ilinizden geçeyim

- 4 Amân güzel sevdâm uyur uyusun
Endâmiñla bildim servi boyusun
İnsân degil muñlak perî şoyusun
Yol ver dil-ber ilinizden geçeyim¹⁹⁶²

¹⁹⁵⁷ HB’nde şirin “kayabaşı” olduğu bilgisine yer verilmiştir. HB3-9a

¹⁹⁵⁸ beyâz: beyâz HB3-9a / gelin: güzel HB3-9a

¹⁹⁵⁹ şırlı petek: pâlûze mi HB3-9b

¹⁹⁶⁰ Ağ gerdâna: Gerdâmiña HB3-9b

¹⁹⁶¹ ilinizden: yoluñuzdan HB3-9b

¹⁹⁶² ilinizden: yoluñuzdan HB3-9b

- 5 Bilmem güzel yoksa nesliñ perî mi
Yokşa yeriñ güzelleriñ yeri mi¹⁹⁶³
Âhûlardan ‘ Aczî bu da biri mi
Yol [ver] dil-ber önünüzden geçeyim

/333/

-260-

Öter Bülbül

Yalavaç¹⁹⁶⁴ Destanı

21 Temmûz 1334 /21 Temmuz 1918

Destân

- 1 Öter bülbül elvân çiçek açılır¹⁹⁶⁵
Bâğçe bâğdır büstân Yalavaç¹⁹⁶⁶
‘ Aşk yeridir tatlı ilhâm saçılır¹⁹⁶⁷
Her kûşesi ‘ aşka cesbân Yalavaç¹⁹⁶⁸
- 2 Pazârı hoş her gün şenlik kurulur¹⁹⁶⁹
Her akşamda dem-i devrân sürülür¹⁹⁷⁰
Bâğçesinde âhû dil-ber görülür¹⁹⁷¹
Güzelleri dile destân Yalavaç¹⁹⁷²

733

¹⁹⁶³ Yokşa: ‘ Aceb HB3-9b

¹⁹⁶⁴ Kelime vezin gereği bu şiirde “Yalavaç” şeklinde okunmuştur.

¹⁹⁶⁵ Öter bülbül elvân çiçek açılır: Bülbüller öter nergis açılır HB3-14b

¹⁹⁶⁶ Bâğçe bâğdır büstân Yalavaç: Servîdir bâğdır büstân Yalvaç HB3-14b.

Ayrıca mısraın vezni bozuktur.

¹⁹⁶⁷ ‘ Aşk yeridir tatlı ilhâm saçılır: ‘ Aşkla kurulmuş neş’ e saçılır HB3-14b

¹⁹⁶⁸ Her kûşesi ‘ aşka cesbân Yalavaç: Ehl-i dil ‘ aşka cesbân Yalvaç HB3-14b

¹⁹⁶⁹ Pazârı hoş her gün şenlik kurulur: Hafta pazârı da şenlik kurulur HB3-14b

¹⁹⁷⁰ akşamda: akşam / devrân: ‘ aşkla HB3-14b

¹⁹⁷¹ Bâğçesinde âhû dil-ber görülür: Bâğçelerinde dil-ber görülür HB3-14b

¹⁹⁷² Güzelleri dile destân Yalavaç: Letâfetde başa destân Yalvaç HB3-14b

3 Hoş edâdır dil-berleri aşlında¹⁹⁷³
Gülleri var açar bahâr faşlında¹⁹⁷⁴
Şanki perî penbe yanağ neslinde¹⁹⁷⁵
Ehl-i ‘ aşğa verir heyecân Yalavaç¹⁹⁷⁶

4 Halkı nâzik hoş şöbet sözünde¹⁹⁷⁷
Bir aşâlet vardır cümle özünde¹⁹⁷⁸
‘ İffet-nümâ gelin ile kızında¹⁹⁷⁹
Giyerler al penbe fistân Yalavaç

5 Bir ‘ Aczî’yim etdim seyrân yerince¹⁹⁸⁰
Gönül añlar hoş yerleri görünce¹⁹⁸¹
Söyler kalem felek fırsat verince¹⁹⁸²
Sende dirlik her ân mihmân Yalavaç¹⁹⁸³

/334/

-261-¹⁹⁸⁴

Ṭâlî‘ Dönüp

İkbâlim Dönüyor

14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918 Āfşâr

Ṭâlî‘ imiñ fenârını meçhûl bir rüzgâr ansızın çarpıp kırıyor. İkbâlim artık ters dönüyor. Zemheri fırtınası gibi sisler ve zulmetler şarıyor. Dünyâda insânîñ ikbâli dönüp bahtı karardığı zamân o insân avcı puşusuna toğru yüzen bir ördek gibi

¹⁹⁷³ Hoş edâdır dil-berleri aşlında: Dil-berleriniñ yokdur menendi HB3-15a

¹⁹⁷⁴ Gülleri var açar bahâr faşlında: Evleri bāğçe içinde cennet menendi HB3-15a

¹⁹⁷⁵ Şanki perî penbe yanağ neslinde: Hoş şöbet nâzik halkı efendi HB3-15a

¹⁹⁷⁶ Ehl-i ‘ aşğa verir heyecân Yalavaç: Seyrân içinde bir ‘ ummân Yalvaç HB3-15a

¹⁹⁷⁷ Halkı nâzik hoş şöbet sözünde: Dil-berler fesi yan üstü yıkınca HB3-15a.

Ayrıca mısraın vezni bozuktur.

¹⁹⁷⁸ Bir aşâlet vardır cümle özünde: Hürî şarırsıñ bāğçelerden çıkınca HB3-15a

¹⁹⁷⁹ ‘ İffet-nümâ gelin ile kızında: Āhüya beñzer ceylân baķınca HB3-15a

¹⁹⁸⁰ Bir ‘ Aczî’yim etdim seyrân yerince: Bir ‘ Aczî’yim ben gönüm şasıрма HB3-15a

¹⁹⁸¹ Gönül añlar hoş yerleri görünce: Felek böyle yolum düşürme HB3-15a

¹⁹⁸² Söyler kalem felek fırsat verince: Burayada hârb semtin uşurma HB3-15a

¹⁹⁸³ Sende dirlik her ân mihmân Yalavaç: Bu bir hârb degil ziyân Yalvaç HB3-15a

¹⁹⁸⁴ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

dā'imā tehlikelere karşı yüzer. Bunuñ tafşilâtı Hıyāl Bāğçesi isimli hâţırâtımızdadır. Bunuñ için diyorum ki:

Semâ^c 1¹⁹⁸⁵

- 1 Tâli^c dönüp geri geri kaçınca
Baht sönüp miñnete kapı açınca
Kapanır her, yerler her şey bağlanır
Devlet kşuşu başdan kalkıp uçunca
- 2 Yerler me'yūs çimen me'yūs görünür
Şaşar gönül gelir kşasvet barınır
Dāhī olsañ herkes senden yerinir
Felek miñnet tohumunu saçınca
- 3 Kemāl gider zevāl gelir çevirir
Gönlü ağaç daği olsañ devirir
Elem eli başında ip egirir
Tâli^c Aczī, yan çizerek göçünce

735

/335/

-262-

Ta^c rîf Edemem

^c İřretiñ Rezāleti¹⁹⁸⁶

27 Ağustos 1334/27 Ağustos 1918 Āfşār

Bu târihde ansız bir emirle işden el çekdiriliyorum. Burada buña bir sebep ne olduğu ma^c lüm degildir. Harb bütün acılığı ile devām ediyor. Zemīn-i zamān anārşı ve ber-bād bir hâlde, bunuñ uzun ve felsefī cihetlerini Hıyāl Bāğçesi isimli hâţırâtımızda okuyunuz?

¹⁹⁸⁵ Semâ olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

¹⁹⁸⁶ Kelime “rezālet” şeklinde yazılmıştır.

Devriñ bu acı günü için bu sebebiñ kendimde olduğuna dā'ir böyle diyorum. Çünkü
‘işret beni büyük ğaflete sürükleyerek eñ soñ böyle etdigine kâni‘yim...?

Dīvān¹⁹⁸⁷

- 1 Ta'rif edemem hâl-i perîşânımı¹⁹⁸⁸
Yıktdım temelinden kendi eyvânımı¹⁹⁸⁹
- 2 Gerçi bir-dem ma' mürdum vîrânım şimdi¹⁹⁹⁰
Ansız göçdüm vaşf edemem vîrânımı¹⁹⁹¹
- 3 Göñül evi artık harâb oldu harâb¹⁹⁹²
Bilmem hâlâ naşıldır âh dört yanımı¹⁹⁹³
- 4 Kaldım siyâh bir âh içinde ğafletle¹⁹⁹⁴
Herkes tuymuş tuymadım ben efgânımı¹⁹⁹⁵
- 5 Bilmem taşmış haddin aşmış dîvâne dil¹⁹⁹⁶
Kendi meylim ber-bâd etmiş her ânımı¹⁹⁹⁷
- 6 Leşker-i miñnet kuşatmış hayâl¹⁹⁹⁸ hânem¹⁹⁹⁹
İçden ağlar hem şaklarım giryânımı²⁰⁰⁰

¹⁹⁸⁷ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

¹⁹⁸⁸ edemem: edemem bellidir HB3-28a

¹⁹⁸⁹ kendi: elimle kendi HB3-28a

¹⁹⁹⁰ Gerçi bir-dem ma' mürdum vîrânım şimdi: Gerçi muğaddem ma' mür idim âh vîrânım şimdi HB3-28a

¹⁹⁹¹ Ansız göçdüm vaşf edemem vîrânımı: Anka şanma hep baykuş dünüyor bulamam imkânımı ben HB3-28a

¹⁹⁹² Göñül evi artık harâb oldu harâb: Hâne-i göñlüm öyle bir hâle gelmiştir ki bilmem HB3-28a

¹⁹⁹³ Bilmem hâlâ naşıldır âh dört yanımı: Bilmiyorum hiç hâlâ naşıldır dört yanımı HB3-28a

¹⁹⁹⁴ Kaldım siyâh bir âh içinde ğafletle: Her yanım simsiyâh bir âh içinde kalmış haberim yok HB3-28a

¹⁹⁹⁵ Herkes tuymuş tuymadım ben efgânımı: Şimdi hâl-i perîşânımı ben duymamışım efgânımı HB3-28a

¹⁹⁹⁶ Bilmem taşmış haddin aşmış dîvâne dil: Bilmem ki taşıp haddini aşmış serkeş göñlüm HB3-28b

¹⁹⁹⁷ Kendi meylim ber-bâd etmiş her ânımı: Fehm etmeyerek ber-bâd etmişim şen ânımı HB3-28b

¹⁹⁹⁸ Kelime “hayâl” şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁹⁹ Leşker-i miñnet kuşatmış hayâl hânem: Leşker-i miñnet tuttu yağamdan hayâl maşşür HB3-28b

²⁰⁰⁰ İçden ağlar hem şaklarım giryânımı: Şimdi ağlıyor hem şaklıyorum giryânımı HB3-28b

- 7 Nāmım ‘ Aczī bilmemişim ‘ aczimi²⁰⁰¹
Kendi elim yakmış meger cānımı²⁰⁰²

/336/

-263-

Hîç Diyârından

Āfşâr’dan Ayrılıyorum

15 Eylöl 1334/15 Eylöl 1918 Āfşâr

Bugün üç araba ile Aşkşehir’e hareket etdik. Yanımda bir jandarma var. Çok hüzünlü ve harâretli uğurlama merâsiminden sonra yola düzöldük. Yolumuz uzadıkça, her yerinde gezdiğim Bârla’nın yeşil tağları hayâl görünmeye başladı. Bu dünyâda insân ne yapsa ne yese ve ne zevk sürse muflak bir sonra bir ayrılığa uğruyor. Bunun için arkama kalan bu tağlara bakarken insânlığın gafletle geçirdiği deme ithâfen diyorum ki:

Dîvân²⁰⁰³

- 1 Hîç diyârından çağladık ağıdık
Her dem bu bezme firqatle bağıdık²⁰⁰⁴
- 2 Kılınçlar çekdik hem kükreyerek²⁰⁰⁵
Varlık ‘ âlemiñ âteşe yağıdık²⁰⁰⁶
- 3 Çoşduğ bir demde sel gibi tuğyân²⁰⁰⁷
Tākına dehrin bir çelenk tağıdık²⁰⁰⁸

²⁰⁰¹ Nāmım ‘ Aczī bilmemişim ‘ Aczīmi: Nāmım ‘ Aczī’dir bilmedim ‘ aczīm etdim kuşūr HB3-28b.

Mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁰² Kendi elim yakmış meger cānımı: Kendi kendime elimle yağıdım bilirim bu cānımı HB3-28b. Mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁰³ HB’nde şiirin “dîvân” olduğı bilgisine yer verilmemiştir. HB3-30b. Şiirin divan olduğı belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, nazmdır.

²⁰⁰⁴ firqatle: hayretle HB3-30b

²⁰⁰⁵ Kılınçlar çekdik hem kükreyerek HB3-30b: Çekdiğin silâhlar hem kükreyerek D

²⁰⁰⁶ Varlık ‘ âlemiñ âteşe yağıdık: Varlık ‘ âlemiñ âteşe âteşle yağıdık HB3-30b

²⁰⁰⁷ Çoşduğ bir demde sel gibi tuğyân: Bir dem de çoşduğ sel gibi tuğyân HB3-30b

²⁰⁰⁸ Tākına dehrin bir çelenk tağıdık HB3-30b: Dehrin tākına siyâh çelenk tağıdık D

4 ʿ Anḳālar gibi çıḳdık havāya
Gāh yere indik ṭāşa baş ḳaḳdık

5 Tārāc ederek eṭrāfi böyle
Bir ūmŷek gibi böylece ḳaḳdık²⁰⁰⁹

6 Őāʿ iḳalarla girdik yarıŷa
İlkin ṭāsi felege ŷaḳlatdık

7 İŷlahımıza ḳoḳ uḡraŷdılar²⁰¹⁰
Lākin biz nefsiñ cebriñe ṭapdık

/337/

8 Boyraz gibi biz ḳoḳ acı esdik²⁰¹¹
Seddini Ćin'in biz sōküp atdık²⁰¹²

9 Yediler ḳırḳlar biz idik gūyā
ʿ Ālemleri birbirine ḳatdık

10 Bir dizeye de meydān oḳuduk²⁰¹³
Sūleymān'la birlik silāḥ ḳatdık²⁰¹⁴

11 Lākin öyle bir ān geldi ki āh
Bilmiyoruz ki ḫālā ne yaddık

²⁰⁰⁹ Bir ūmŷek gibi böylece ḳaḳdık: Őimŷek gibi biz böylece ḳaḳdık HB3-30b

²⁰¹⁰ İŷlahımıza ḳoḳ uḡraŷdılar: İŷlahımıza ŷaʿy edenler HB3-30b

²⁰¹¹ biz ḳoḳ HB3-31a: ḳoḳ D

²⁰¹² Seddini Ćin'in biz sōküp atdık HB3-31a: Sedd-i Ćin gibi varlıḡa oḳ atdık

²⁰¹³ Bir dizeye de meydān oḳuduk: Bir dizeye daḡi böyle meydān oḳuduk HB3-31a

²⁰¹⁴ Sūleymān'la birlik silāḥ ḳatdık: Hem Sūleymān'la bir silāḥ ḳatdık HB3-31a

Bu mısradan sonra Dīvān'da olmayan ŷu beyitler eklenmiŷtir:

Ḳırdık geḳirdik felek cebrin

Ćıplaḳ boynuna hem toḳāt atdık HB3-31a

Yüksek Evde

Şalon Dil-berine

7 Eylül 1334/7 Eylül 1918 Akşehir

Çoluk çocuk Akşehir'e indik. Meş'um harb tolayısıyla Akşehir'de bırakıp gitdiği gibi değil büyük mahzūniyyete düşmüş öyle ki işler aşlar mesken ve haneler perīşān... Reşādiye Hānı'na şokulduk. Tren işini şordum. 'Asker sevkiyatı olduğundan sivil yolcular ancak haftada bir gün ki çarşamba günleri alınıyormuş. Öyle bir t̄ali' ki bir hafta beklemek lāzım geliyor.

İşte bu t̄ali' dönüklüğünün işlerindedir. Artık mecbūrī hān kūşesinde bekleyeceğiz. Bereket versin ki pāramız boldur. Hān yüksek ve dört tarafı büyük pencerelidir. Hānīn maḥalle kısmına bakan oḫada nārgilemi içiyorum. Karşı mükemmel bir kōnaḫda

/338/

bütün ma'nāsıyla endām ve güzelliğe mālīk bir perī aṣaḡı yuḡarı tōlaşıyor. Dermend bir yolcu olduğum hālde dīvāne ve ser-keş gönül tūrmaz ki nerde güzel görse başını diker ve ḡaldırır. Bu perī güzel için:

739

- 1 Yüksek evde laṫīf şīrīn oḫada²⁰¹⁵
Şalınma dil-ber yeter beni öldürdün²⁰¹⁶
Gözüm ḡaldı pencerede şofada
Gezme dil-ber yeter beni öldürdün²⁰¹⁷

²⁰¹⁵ laṫīf şīrīn: şīrīn süslü HB3-34a

²⁰¹⁶ Şalınma: Gezme HB3-34a. Mısraın vezni bozuktur.

²⁰¹⁷ Amān dil-ber yeter beni öldürdün: Gezinme sen yeter dil-ber öldürdün beni HB3-34a

2 Şaşdı hayāl bir şey gelmez elimden²⁰¹⁸
Āh etdikçe āh dökülür dilimden²⁰¹⁹
Bī-çāreyim ayrı düşdüm ilimden²⁰²⁰
Amān dil-ber yeter beni öldürdün²⁰²¹

3 O endāmın hayālime tayandı
Şaşdı ‘ aqlım ġarīb sevdām uyandı
Bir āhūsūn bildim gönül inandı²⁰²²
Sevdālara dil-ber beni taldırdın²⁰²³

4 Gezme dil-ber amān bağrım ezikdir
Felek ile aram şimdi bozuđdur²⁰²⁴
Bir ‘ Aczī’yim etme baña yazığdır
Bir yolcuym derde beni taldırdın²⁰²⁵

/339/

-265-

Yandı Gönül

Yine Rūm Dil-berleri

8 Eylül 1334/8 Eylül 1918 Ağşehir

Bugün Ađşehir çārsısında biraz geziniyorum. Yolda karşıma genç dört Rūm dil-berleri çıktı. Hamāndan çıkmışlar. Şen şakrađ bir hāldeler çünkü kırđ ġurūş bedeli ‘ askerī vergisi vererek ‘ askere alınmayan Rūmlar evleriniñ ticāretleriniñ üstünde yaşıyor, zavāllı Türk gençleri hūdūdlarda āteş karşıсында. Bu dil-berleriñ dördü de genç ve ġāyet güzel tōlgun endāma mālīkler bunuñ için dīvāne gönül diyorum ki:

²⁰¹⁸ Şaşdı hayāl bir şey gelmez elimden: Şaşdı hayāl öf çıkıyor cigerden HB3-34b

²⁰¹⁹ dilimden: hep serimden HB3-34b

²⁰²⁰ ilimden: yerimden HB3-34b

²⁰²¹ Amān dil-ber yeter beni öldürdün: Gezinme sen yeter dil-ber öldürdün beni HB3-34b

²⁰²² bildim: saña HB3-34b

²⁰²³ Sevdālara dil-ber beni taldırdın: Gezinme sen yeter dil-ber öldürdün beni HB3-34b

²⁰²⁴ şimdi: açık HB3-34b

²⁰²⁵ Bir yolcuym derde beni taldırdın: Gezinme sen yeter dil-ber öldürdün beni HB3-34b

Ꞑoşma²⁰²⁶

- 1 Yandı gönül dört güzeli görünce
Yeñi hamām görmüş yüzler ay gibi²⁰²⁷
Sevdām şaşdı hayāl gitdi derince²⁰²⁸
Üçü gelin biri kızdır toy gibi
- 2 Āhū gibi pervāsızca çıkdılar
Bağrım ezip ġarīb cismim yıkdılar
Keklik gibi uğrumdan tez sekdiler
Naşıl āfet Gürcü perī şoy gibi²⁰²⁹
- 3 Āhū gözler penbe yanağ üstünde²⁰³⁰
Kiraz bitmiş şanki tudağ üstünde
Dört yıldızdır toğmuş yolağ üstünde
Işıkları işler cānā yay gibi²⁰³¹
- 4 Āh çekerek ġarīb gönül yarıldı
Sevdā çoşup zencirlerle şarıldı
Āmirim ‘ aşğ bugün baña tarıldı
Gönül şuyı ağıdı gitdi çay gibi

/340/

- 5 ‘ Aczī gönlün tolu yelken dümendir
Güzelleriñ cismi güldür semendir
Göbek yayla, altı sünbül çimendir
Boyları servilerden bir boy gibi²⁰³²

²⁰²⁶ HB’nde şiirin “Ꞑoşma” olduğı bilgisine yer verilmemiştir. HB3-36a

²⁰²⁷ yeñi: tāze HB3-36a

²⁰²⁸ Sevdām şaşdı hayāl gitdi derince HB3-36a: Hayāl şaşdı sevdām hōmürdü D

²⁰²⁹ Naşıl āfet Gürcü perī şoy gibi: Öldürdünüz āh zālimler n’oldum of HB3-36b

²⁰³⁰ Āhū: Siyāh HB3-36b

²⁰³¹ Işıkları işler cānā yay gibi: Geçdiler önümden āh yay gibi HB3-36b

²⁰³² Boyları: Boylar var 795 / bir: - HB3-36b

Çok Yükselmişdiñ

Ḳonya Āfāḳında

18 Eylül 1334/18 Eylül 1918

Bugün gece yarısı biñ bir şıḳıntı ile Aḳşehir'den trene binerek yatsı vaḳti Ḳonya'ya indik. Meş'üm ḥarb Ḳonya'yı bir ḥāle getirmiş ki yetmiş iki buçuk millet buraya toplanmış ḥānlar oteller hep tolu inecek yatacak, barınacak bir yer yok...?

Müsā'id olmayan bir vīrāne ki ḳā'im-vālideniñ evine zararī indik. 14-15 sene ḥür ve neş'eli olarak a'lā yerlerde bizi yaşatan felek şimdi tar ve ḡayr-ı muntazam bir vīrāneye şoḳdu bunuñ için diyorum ki:

Dīvān²⁰³³

1 Çok yükselmişdiñ gördüñ mü göñül

Āmāline sen vardıñ mı göñül

2 Zīr-i zemīne indiñ dönerek

Ṭopraḡa cismiñ sürdüñ mü göñül

3 Ālem ābide nerde o neş'e²⁰³⁴

Şimdi ḡamlara erdiñ mi göñül

4 Aḳdıñ bulanık hem de çok aḳdıñ

Başını ṫaşa vurduñ mu göñül²⁰³⁵

/341/

5 Her meyliñe ḳoşduñ sen bī-pervā²⁰³⁶

Naşıl miḥneti derdiñ mi göñül

²⁰³³ HB'nde şiirin "dīvān" olduḡu bilgisine yer verilmemiştir. HB3-39a. Şiirin divan olduḡu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, nazmdır.

²⁰³⁴ neş'e: neş'eñ HB3-39a

²⁰³⁵ ṫaşa: sen ṫaşa HB3-39a

²⁰³⁶ ḳoşduñ sen: sen ḳoşduñ HB3-39a

- 6 Fikretmezdiñ dehrîñ encâmını²⁰³⁷
Bağ vîrâneye girdiñ mi gönül
- 7 Her yoğuğu düz diye aşdıñ²⁰³⁸
Eñ şöñ kendiñi yorduñ mu gönül²⁰³⁹
- 8 Denmişdi saña hîlesi dehrîñ
Şimdi bu miñnete erdiñ mi gönül²⁰⁴⁰

-267-²⁰⁴¹

Ne Olmuşdur

Harb Geberiyor

Çonya 19 Eylül 1334/19 Eylül 1918

Beş sene dünyâyı alt üst eden evler yıkan cânlar yağan harb geberiyor. ‘Aşırlardan beri Türklüğü yere sermek için biñ bir entrika çeviren diğ bileyerek İngiliz Fransız Yünân Türk vaatanını parçalamak için yurduñ muhtelif bölgesine ‘asker çıkardılar. Yünânlılar İzmir’den Afyon’a İtalyânlar Ançalya’dan Çonya’ya; İngilizler İstânbül’a, Fransızlar Antakya Mar‘aş ‘Ayıntâb’a kadar işğâl etdiler. Bu târihde manğa manğa İtalyân ‘askerleri Çonya soğaklarında geziyorlar. Bunun acı ve uzun tafşilâtı Hıyâl Bağçesi isimli hâtıratımızdadır. Bunun için diyorum ki:

743

/342/

Semâ‘î

- 1 Ne olmuşdur bu dünyâya
‘Ağıl sönmüş insân sersem
Kafa talmış pis hulyâya
Naşıl gidiş cihân sersem

²⁰³⁷ encâmını: encâmın hiç HB3-39a

²⁰³⁸ Mısraın vezni bozuktur.

²⁰³⁹ Eñ şöñ: Âhır HB3-39b

²⁰⁴⁰ Gör: Şimdi HB3-798 / bu: bir HB3-798 / miñnete: mağşada HB3-39b. Mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁴¹ HB’nde bu şiire yer verilmemiştir.

2 Şanma hâlden bilenler var
Böyle nice ölenler var
Uşandıķ biz gelenler var
Gelen giden yaman sersem

3 Vefâ ölmüş başda keder
Evlâd aķa uşak peder
Rüzgâr bilmem ters mi eser
Neden böyle zamân sersem

4 Eşek mağrûr atlar arıķ
Ayaķları şıķmış çarıķ
Hoca hâlâ arar şarıķ
Şarıķ kirli şaran sersem

5 Hıocayım der hâlâ söyler
Bî-çâredir bilmez neyler
‘ İlim şanıır ğurûr eyler²⁰⁴²
‘ İlim nerde ‘ irfân sersem

/343/

6 ‘ Aczî tırmaz söyler demden
Neden elem toĝar tenden
Bu rezâlet²⁰⁴³ senden benden
Feryâd sersem, fiĝân sersem

²⁰⁴² “Zeyne’l-‘ abidîn ve hevâdârlarına” (Divân’daki dipnot)

²⁰⁴³ Kelime “rezâlet” şeklinde yazılmıştır.

Bu Ne Ğaflet

Şānsım Ters dönüyor

Teşrîn-i Şānî 1334/Kasım 1918 Kōn[ya]

Bu karışıklık arasında bir vazîfe alamıyordum. Hâzır[dan] yiyor. Gün geçdikçe mihnetli tarlık üstüme biniyor. Bunun tafşîlatı Hıyāl Bâğçesi isimli hâtırâtımızdadır:

Zemîn perîşān zamān perîşān... Bunun için diyorum [ki]:

Dīvān²⁰⁴⁴

- 1 Bu ne ğaflet ey ahlāf yeter uyanîñ²⁰⁴⁵
Vaţan feryād u figāna heder uyanîñ²⁰⁴⁶
- 2 Şefkatle büyütmişdür sizi bu vaţan²⁰⁴⁷
Vuruyor bağrına düşman hançer uyanîñ²⁰⁴⁸
- 3 Egmezdi boyun ecdād bunlara aşlā²⁰⁴⁹
Bu ne zilletdir bu ne meşher uyanîñ²⁰⁵⁰
- 4 Vaţan ağılarken hiç böyle gülünür mü?²⁰⁵¹
Ne oldu size ey nesl-i ğazanfer uyanîñ²⁰⁵²

²⁰⁴⁴ HB'nde şiirin "dīvān" olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB3-42a. Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

Ayrıca şiirin hece ölçüsü karışıktır.

²⁰⁴⁵ yeter: artık yeter HB3-42a

²⁰⁴⁶ Vaţan feryād u figāna heder uyanîñ: Parçalandı her ' uzvum āh ser-te-ser uyanîñ HB3-42a

²⁰⁴⁷ Şefkatle büyütmişdür sizi bu vaţan: Şefkatle büyütmişdüm sizi tā kucağımda HB3-42a

²⁰⁴⁸ bağrına: hep bağrım HB3-42a

²⁰⁴⁹ Egmezdi boyun ecdād bunlara aşlā: Egilmezdi ' adüya ceddiniz ne mümkündür HB3-42a

²⁰⁵⁰ Bu ne zilletdir bu ne meşher uyanîñ: Ne oldu size ey nesl-i ğazanfer uyanîñ HB3-42a

²⁰⁵¹ Vaţan ağılarken hiç böyle gülünür mü: Her gün ben ağlıyorum size gülmek mi düşer HB3-42a

²⁰⁵² Ne oldu size ey nesl-i ğazanfer uyanîñ: Yapılan bu revişler çirkîn meşher uyanîñ HB3-42a

5 Zârediyor âfâk hıçkırarak baķın²⁰⁵³
Bu ne meskenet ey kıru leşker uyanın²⁰⁵⁴

6 Hârîm-i ‘ işmet çineniyor âh eyvâh²⁰⁵⁵
Bu naşıl zûlmet bu ne maşşer uyanın²⁰⁵⁶

7 Mîrâş-ı ecdâd degil mi bu zümrüd yurd²⁰⁵⁷
Yüce tağlar şâhid-i zafer uyanın²⁰⁵⁸

8 Yansın mı yıkılsın mı bunca varlıklar²⁰⁵⁹
Eñ şoñ olsun mu ensâl ebter uyanın²⁰⁶⁰

9 Biñ yıllık şeref nerde ne oldu şimdi²⁰⁶¹
Çiniyor bu şerefi ejder uyanın²⁰⁶²

10 Ağlıyor arz u semâ iş bu melâle²⁰⁶³
Melekler diyor Allahu ekber uyanın²⁰⁶⁴

11 Bu bir ehvâl-i dil-süzdur çekilmez hîç²⁰⁶⁵
Cân şamarına vuruldu neşter uyanın²⁰⁶⁶

²⁰⁵³ Zârediyor âfâk hıçkırarak baķın: Zârımla âfâk bile hep mâteme girmişdir HB3-42a

²⁰⁵⁴ Bu ne meskenet ey kıru leşker uyanın: Sizlerde bu ne gidiş ey kıru leşker uyanın HB3-42a

²⁰⁵⁵ Hârîm-i ‘ işmet çineniyor âh eyvâh: Zâr-ı enînim yoksa size bir bando mudur HB3-42b

²⁰⁵⁶ Bu naşıl zûlmet bu ne maşşer uyanın: Bu mağşüş keyfiñ şoñu elbet bed-ter uyanın HB3-42b

²⁰⁵⁷ Mîrâş-ı ecdâd degil mi bu zümrüd yurd: Mîrâş-ı ecdâd size bu zümrüd ovalar hep HB3-42b

²⁰⁵⁸ zafer: şân-ı zafer HB3-42b

²⁰⁵⁹ varlıklar: yıllık bu vakâr 800.

²⁰⁶⁰ Eñ şoñ olsun mu ensâl ebter uyanın: Olsun mu âhir ensâl böyle ebter uyanın HB3-42b

²⁰⁶¹ Biñ yıllık şeref nerde ne oldu şimdi: Fevtimele mi siz yoksa şâd olacaķsınız âh HB3-42b

²⁰⁶² Çiniyor bu şerefi ejder uyanın: İnliyorum her yanım yâre-i neşter uyanın HB3-42b

²⁰⁶³ Ağlıyor arz u semâ iş bu melâle: Acıyor yer, gök cümle görüp hâl-i melâlim HB3-42b

²⁰⁶⁴ Melekler diyor Allahu ekber uyanın: Diyor melekler gök de meded Allahu ekber uyanın HB3-42b

²⁰⁶⁵ Bu bir ehvâl-i dil-süzdur çekilmez hîç: Gözüñ aç ey halef baķ karşındaki ehvâle HB3-42b

²⁰⁶⁶ Cân şamarına vuruldu neşter uyanın: Elleri dilleri hep simli ejder uyanın HB3-42b

12 Yok mu sizi ikāz edecek bir mürşid²⁰⁶⁷
Bilmem nasıl bir şabāh ister uyanın²⁰⁶⁸

13 Nedir ‘ Aczī bu şūr u şerer āh kim²⁰⁶⁹
Dönmez bu gidişle bu miḥver uyanın

/344-1/²⁰⁷⁰

-269-²⁰⁷¹

Erişdim

Yıllarca vazīfe ile ğurbetlerde gezdikden sonra emekliye ayrılarak hürriyete
kavuşunca dergāh-ı Mevlānā’da diyorum ki:

12 Mart 1334/12 Mart 1918

Ķalenderi²⁰⁷²

1 Bezm-i ‘ irfāna gireli şems-i tābāna erişdim
Rindler bāğına dervīş olalı ‘ ummāna erişdim
Buldu o ānda rūḥum başka bir ‘ ālem-i nazarı
Şükür Hudā’ya ben o ulu meydāna erişdim

2 Atdım şırtımdan o libāsı ki şöhret koğardı
Hoşça görünüp nefis-i tekebbür cānım yağardı
Meger bilmezdim her dem boynuma zencir tağardı
Şaşkın bir esir imişim şimdi dermāna erişdim

²⁰⁶⁷ ikāz: bir ikāz / bir: - HB3-42b / mürşid: mürşid āyā HB3-42b

²⁰⁶⁸ Bilmem: Bilmem size HB3-42b

²⁰⁶⁹ Nedir ‘ Aczī bu şūr u şerer āh kim: ‘ Aczīyā merāk sende artık şūr u şereri HB3-42b

²⁰⁷⁰ Bu sayfa sonradan eklenmiş, tarafımızca bu şekilde numaralandırılmıştır. Ayrıca bu sayfanın diğer yüzü boştur.

²⁰⁷¹ HB’nde bu şiir yer almamaktadır. Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

²⁰⁷² Kalenderî olduğu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

²⁰⁷² Ķalbimdedir HB2-34: Ķalbimde D

- 3 Tā uzaklardan görünür yeşil kubbesi anıñ
Şehr-i Konya'ya luṭf-ı ezelisidir Ḥudā'nıñ
Ḥaḳḳ'a şükür ki bendesiyim ol Kuṭb-ı zamānıñ
Yıḳıp emmāre kapisin ben o Sulṭān'a erişdim
- 4 Şemm-i rıdvāndır çevre yanında tüten bŷy hoş
Rūḫāniyetle āb-ı zülāli cŷş u ḥurŷş
Dervişānında rŷ-nŷmādır hep şīt-ı sŷrŷş
Bir 'Aczī ki şükür yine bu āsitāna erişdim

/345/

-270-²⁰⁷³

Ḳarğalar Ḳaçdı

Ḳuzğunlar Leş Başında

1 Teşrini Şānī 1334/1 Kasım1918

İşte düşmanlar bu ḥālde vaṭanıñ ḥariminde iken İ'tilāf Fırḳacılar cŷbbelerini
sŷrŷyerek ḳoltuḳlara ḳoşuyo[rlar].

Bunuñ uzun ve acı tafşilātını Ḥayāl Bāğçesi isimli ḥāṭırātımızdan oḳuyuñ: Millī
sesle diyoru[m ki]:

Ḳoşma

- 1 Ḳarğalar kaçdı bilmem nereye
Geldi ḳuzğunlar leşin başına
Dayanır mı yurd böyle bereye
Bunaḳlar ŷşdü işin başına
- 2 Fikirler şapıḳ, 'aḳıllar ermez
Ḥırşa düşmüşler gözleri görmez
Ṭağılır bunlar şāḫnede ṭurmaz
Ḳonmaz devlet her ḳuşuñ başına

²⁰⁷³ HB'nde bu şiir yer almamaktadır.

- 3 Hocas dünyâyı kâlâ mı şandıñ
Bâb-1 ‘ Âlî’yi hâra mı şandıñ
Gördüğün yolu pazâr mı şandıñ
Oturduñ bilesiñ keşik başına

/346/

- 4 ‘ Aczî atıyor deme taş²⁰⁷⁴
Bırakıñ sizler bu teşvîşi
‘ İmâret degil devlet işi
Tolduñuz yine aşıñ başına

-271-

Câna Dayandı

Öksüzün Feryâdı

19 Mayıs 1335/19 Mayıs 1919 Konya

Bu târîhde günler perişân... Konya perişân... Bahtım kapalı, turumum bitkin... Gam def eder diye hâlâ mey-hâne ‘ âlemi yaşıyorum. Şu‘urum maşşûr bir kâbusuñ altındadır. Bugün harâb bir medreseniñ önünden geçiyordum çok küçük bir çocuk feryâd ediyor ağlıyor... Annesi perişân, onu turdurmak için çabalıyor. Belli bu vîrâneye şıgınmış bir muhâcir ‘ â’ilesi... âh ey zamân ah... Bunuñ için diyorum ki:

Divân²⁰⁷⁵

- 1 Ey yavru ağlama sen âhiñ câna dayandı²⁰⁷⁶
Yeter zârîñla cihân pür-efgâna dayandı²⁰⁷⁷
- 2 Ey fezâ öksüzleriñ âhını tuymaz mısıñ
Feryâd u figân tıldu hep vîrâna dayandı²⁰⁷⁸

²⁰⁷⁴ İlk üç mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁷⁵ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

²⁰⁷⁶ Ey yavru ağlama sen âhiñ câna dayandı HB3-48b: Ağlama ey yavru, hâliñ câna dayandı D

²⁰⁷⁷ pür efgâna HB3-48b: efgâna D

²⁰⁷⁸ Feryâd u figân: Feryâd-1 figân HB3-48b / hep vîrâna HB3-48b: vîrâna D

/347/

- 3 Şuşadıñ mı ey dünyā bu acı çıǵlıǵa sen
Sefālet maḥşer gibi baq, meydāna dayandı
- 4 Ey kızu tır aǵlama elbet bir gñn toǵacaq²⁰⁷⁹
Āhiñ gibi çok āhla ‘ālem giryāna dayandı
- 5 Yetiş ey imdād-ı Haq vırānelere bir baq
Yetimlerin āhi burc u eyvāna dayandı²⁰⁸⁰
- 6 Ey ‘Aczī bu ‘āleme naşıl cān mı dayanır²⁰⁸¹
Toǵrusu bir āteşdir bu imāna dayandı

-272-

Yetim Yavru

Acı Gñnler

2 Ḥazīrān 1335/2 Haziran 1919 Konya

Gñnler kara... sā‘atler daķıķalar hep kara... Halk serssem, ḥarb zenginleri ve i‘tilāf fırķası erkānları maǵazalarda şen şakrak fişkoşdalar. İtālyānlar Konya’ya bir kaç yerde ḥimāye ve bakım evleri açıyor. Gūyā şefķat göstererek faķir ḥastalara ‘ilāç ve mu‘āyene ediyorlar.

Öyle acı bir gñn ki bir sürü bed-baḥt oralara toplanmış Türk topraǵında şu şoñu acı ve saḥte ḥāllere yüregim sızlıyor. Daha ötede ‘askerī bir bināniñ önünde yüzlerce kadın ve çocuk toplanarak karavana artıǵı almak için ellerinde çanaķlarla bekliyorlar. Bu kalabalıǵıñ eñ ardında başında şoluķ bir kırdaleli beñzi şarı cılız

/348/

sekiz on yaşında bir kıız çoçuǵu maḥzñn tıruyor. O anda kalbim aǵladı. Bunuñ için diyorum ki:

²⁰⁷⁹ tır HB3-48b: - D

²⁰⁸⁰ āhi: āhi hep / burc u eyvāna: burc-ı eyvāna HB3-49a

²⁰⁸¹ Ey ‘Aczī: ‘Aczīyā / bu ‘āleme: ehvāle HB3-49a

Meşnevî

1 Ey boynu bükük beñzi şarı
Babasız qalmış yetim yavru

2 Ey taze hayât ne beklersin
Yarım ekmek mi dileklersin

3 şu şaf qalbinde neler çarpar
Niçin bu dünyâ böyle yapar

4 Qolların za'if cılız parmaq²⁰⁸²
Yoq mudur saña baqan oymaq

5 Bellidir hâlin tâli' nî qara
Turuşuñ melûl qalbin yara

6 Za'if anneñde şaşmış yazıq
Yanmış cigeri bağrı ezik

7 Başındaki o şolgun qurdela²⁰⁸³
Bahtın gibidir şolmuş hâlâ²⁰⁸⁴

/349/

8 Akşam yaqındır anneñ bekler
Yoq mudur bir şey boş emekler

9 Bir kaç parçacık ekmek derdin
Gücdür qapısı pis nâ-merdin²⁰⁸⁵

²⁰⁸² Qolların za'if cılız parmaq: Titrek ellerin za'if parmaq HB3-52b

²⁰⁸³ Mısram vezni bozuktur.

²⁰⁸⁴ hâlâ: hele HB3-52b

²⁰⁸⁵ pis HB3-52b: -m D

- 10 Babañ neredede ʿ aceb ölmüş
Vaṭan uğruna şehīd olmuş
- 11 Demek ki ḥayāt saña binmiş
Tāzecik neşʿ eñ eyvāh sönmüş²⁰⁸⁶
- 12 Hani vardı bir öksüz yurdu
Seni burada kimler gördü
- 13 Buradan hīç bir geçen yok mu...?
Seniñ ḥāliñi seçen yok mu
- 14 Kāğıdlarda adı var yurduñ
Saḥte bir gösterişi ferdiñ²⁰⁸⁷
- 15 El ʿ ālem kendi iḳbālinde
Hīç görmez seni şu ḥālinde²⁰⁸⁸
- 16 Ey yolcular bir baḳıñ yā hū
Bu bir Türk nesli tāze yavru
- 17 Şararmış bir tāze fidān²⁰⁸⁹
Bitmiş vaṭanda bir şıbyān²⁰⁹⁰

/350/

- 18 Yok mu ʿ aceb ey yolcu gözüñ²⁰⁹¹
Milliyetden āh boş mu özüñ²⁰⁹²

²⁰⁸⁶ eyvāh: gitmiş HB3-53a

²⁰⁸⁷ gösterişi: gösterişi muḥteriş HB3-53a

²⁰⁸⁸ seni HB3-53a: mi seni D / şu ḥālinde: seni efʿ ālinde HB3-53a

²⁰⁸⁹ fidān: yaprak HB3-53a. Mısram vezni bozuktur.

²⁰⁹⁰ Bitmiş vaṭanda bir şıbyān: Baḳıñ kimiñdir bu yurd bu toprak HB3-53a. Mısram vezni bozuktur.

²⁰⁹¹ ʿ aceb ey yolcu: ey yolcu ʿ aceb HB3-53a

²⁰⁹² āh: hep HB3-53a

19 Ey güneş gitme taşlar ardına²⁰⁹³
Kaçma baş yetimlerin derdine²⁰⁹⁴

20 Ey ' âlem sen de baş şırlama
Sefâletin yüzün yaldırlama²⁰⁹⁵

21 Açıl ey hâle-i hakikat²⁰⁹⁶
Çıksın ortaya rezilet²⁰⁹⁷

22 Yâ Rab ya bu nedir böyle hakir²⁰⁹⁸
Yâ Rab ya o nedir neş'eli tevkir²⁰⁹⁹

23 Bunlarda dağı ayrı mı hikmetin²¹⁰⁰
Yoksa ' âcizlere mi dünyâda mişnetin²¹⁰¹

Bu acı tablounun önünden geçerek câddede hâna doğru geliyordum. Güneş yine kim bilir sînesinde neler dolu olduğu hâlde taşların başından aşırp gidiyor. Şimdi vâli konağı olan binânın önüne geldim. Burada İtalyân kumandanı oturmuş kocaman bir İtalyân bayrağı şallanıyor.

Bunu görünce bütün â' şâbım titredi. Birbirleriyle şandalye ğavğası eden fırkacılara la' net okuyorum. Bunun için diyorum ki:

²⁰⁹³ taşlar: taşların HB3-53b. Mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁹⁴ derdine: şu derdine HB3-53b. Mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁹⁵ yaldırlama: bu kadar yaldırlama HB3-53b

²⁰⁹⁶ hakikat: tabi' iyyet HB3-53b

²⁰⁹⁷ Çıksın ortaya rezilet: Çıkın meydâna şaklı hakikat HB3-53b. Mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁹⁸ Beytin vezni bozuktur.

²⁰⁹⁹ o: şu HB3-53b

²¹⁰⁰ mı: mıdır HB3-53b. Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁰¹ mişnetin: nikbetin HB3-53b. Mısraın vezni bozuktur.

-273-²¹⁰²

Yaşıdı Mı...?

- 1 Yaşıdı mı āfākıña baķ bir Şu
Āh bu nedir ey nāzlı Türk yurdu
Tüh... Yüzüñe ey Dāmād yā hū
Hālā mı salţanat, hālā mı tāc bu
Yıkıl ey bī-Őu'ūr artık yıkıl
Eţrāfıña bir baķ artık Őıkıl

- 2 Nedir güneş ıŐıĝında vefā yoķ mu
Dirlik ararız dūnyā, sen de Őafā yoķ mu
Baķ ey 'ālem gidiŐinde ĥaţā²¹⁰³ yoķ mu
TıķanmıŐ nefisler eninle hevā yoķ mu²¹⁰⁴
Āh seniñ de yüregin 'aceb ne oldu²¹⁰⁵
Dirlik dedigiñ Şarardı Şoldu

- 3 UŞan ey baĥt müsāvātı n'etdiñ²¹⁰⁶
Unutduñ insānlıĝı ardiña atdıñ
Boyunca cevriñ tā dibine batdıñ
NinnilenmiŐ gibi fenā uyķuya yatdıñ²¹⁰⁷
Uyan baķ ki her yer simsiyāhdır
Virāneleri diñle ũobţolu āhdır

²¹⁰² Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

²¹⁰³ Kelime "ĥaţā" Şeklinde yazılmıştır.

²¹⁰⁴ Dīvān'da yer almayan bu mısra HB'nden alınmıştır. HB3-54b

²¹⁰⁵ ne oldu: n'oldu HB3-54b

²¹⁰⁶ baĥt: baĥt artık HB3-55a

²¹⁰⁷ fenā: fenā bir HB3-55a

- 4 Ey tenhâda ağlayan gözler²¹⁰⁸
Ey küşelerde inleyen özler
Ey yarım tâli' le şakrayan yüzler
Ey boynu bükük öksüz kızlar²¹⁰⁹
Göklerden gelen bir hitâb var dinleyiñ
Hayâtıñ rengin sizler de aňlayıñ

/352/

- 5 Şaklamayıñ vîrâneler figânları atıñız
Ağlamayıñ öksüzler bu gecede yatıñız
Ey za'îf analar yetimleri hoş tutuñuz
Taħammüle şabr denen müşkili de çatıñız
Bir gün gelir elbet acı günler tatlanır
Bu insânlık hayâtda çok acıya katlanır

- 6 Tuyğudur insânda cinse şefkat²¹¹⁰
Yüksek bir iş insânlığa hıdmet²¹¹¹
Hele milleti gütmek bir rif' at²¹¹²
Ey soñ nesil yok mu sizde bu şif' at
Uşan artık şânlı varlığı yıkdıñ
Cehl u gurûrla her tarafı yaqdıñ

²¹⁰⁸ tenhâda: tenhâlarda HB3-55a

²¹⁰⁹ Ey boynu bükük öksüz kızlar: Ey öksüz boynu bükük kızlar HB3-55a

²¹¹⁰ Tuyğudur: Bir tuyğudur HB3-55b

²¹¹¹ iş: işdir HB3-55b / insânlığa: insâniyyete HB3-55b

²¹¹² Hele milleti gütmek bir rif' at: Hele milliyet tanımağ yüce rif' at HB3-55b

7 Ȧalgā açmış haykırır ervāh-ı řühedā²¹¹³
Fıřkırıyor her kūředen nefretle bu řadā²¹¹⁴
Öksüz āhı titretiyor   aleml zırā²¹¹⁵
Bu sersem uyķu yetmez ml sızlere hālā
Varsa ey dūnyā feyzīñ eyle izhār
Yoksa yıkıl git sen de ey ğamkār

8 Bozulmuř būnye řürümüř ezhān
şolmuş güller buruşmuş cihān
Ey zehir gibi acımış... zamān²¹¹⁶
Nedir bu sis ya karanlık duman
Ey cefā şaşı řāk ol sen de řāk²¹¹⁷
Etdiñ zırā eflākı sen ğamnāk

756

/353/

9 Biri ağlarken biri hīç gülmēz²¹¹⁸
Gülse de şanma lezzetin bulmaz
Milliyetde böyle hayāt olmaz²¹¹⁹
Mezelletdir çünki vefā gelmez²¹²⁰
Ey tuyğusuz gülenler gülmeyiñ²¹²¹
Dönekdir dūnyā mağrūr olmayiñ²¹²²

²¹¹³ Ȧalgā: Ȧalgalar HB3-56a

²¹¹⁴ bu: - HB3-56a

²¹¹⁵ Öksüz: Yetimlerin HB3-56a / titretiyor: titrediyor HB3-56a

²¹¹⁶ zehir: sirke HB3-56a / acımış: ekşimiş HB3-56a

²¹¹⁷ de: - HB3-56a

²¹¹⁸ biri hīç: bi'llāh HB3-56b

²¹¹⁹ böyle: bu biçim bir HB3-56b

²¹²⁰ Mezelletdir: Mezellet mezelletdir HB3-56b

²¹²¹ gülmeyiñ: gülmeyiñ zırā HB3-56b

²¹²² olmayiñ: olmayiñ zırā HB3-56b. Bu kısımdan sonra HB'nde şu kısım yer almaktadır:

Ey ķurd gibi milleti kemiren bī-pervā

Ey tuyğusuz şışman semiren hulyā

Ey peymāne sen de būnyeler deviren heyūlā

Kimdir sahte ğurūruñu besleyen zırā

Nerdesiñ baķ bir kere düşün

Yapdığıñ ziyāndır kendiñe bütün HB3-56b

- 10 Çökmüş bir fikir bir 'unfe ki ħarāb yıķık²¹²³
Ma' şūmlar perīşān (' Aczī) üst baş yırtık
Haķ ħayāt için yokdur bir mürşid-i müşfik²¹²⁴
İşler hep kirli bir yaldızdır ki yokdur ışık²¹²⁵
Ey zamān varsa işbāt et sen de ' izzetiñ²¹²⁶
Yoksa nedir söyle ma' nāsı bu zilletiñ²¹²⁷

Bu şatırları noşlarımdan buraya nakl ederken şağıd buřrānı vardır. Kuşūra
bakmayıñ cihān bu...?

15 Temmuz 1957 Pazār

/354/

-274-

Yoluma devāmla gidiyorum. İtālyānlardan ' ilāç alan bed-baştlar küme küme
tağılıyorlar. Bunlara bakarak diyorum ki:

Řoķduñ

- 1 Řoķduñ ey dūnyā sen de pek řoķduñ
Bir çok fitneyi nefretle řoķduñ
Ĥiss-i řu' ūru hep ezdiñ aķdıñ²¹²⁸
Řurduñ bir řuzāk keyfiñe baķdıñ
Beşeriyeti şaşden unutduñ²¹²⁹
Zekā varlığın yıķdıñ uyutduñ²¹³⁰

757

²¹²³ bir fikir: fikir / ħarāb: - HB3-57a

²¹²⁴ Haķ ħayāt için yokdur bir mürşid-i müşfik: Yollar bozuķ yok bir mürşid-i müşfik HB3-57a

²¹²⁵ İşler hep kirli bir yaldızdır ki yokdur ışık: Bir ziyā gibidir ammā yokdur ışık HB3-57a

²¹²⁶ sen de: - HB3-57a

²¹²⁷ zilletiñ: řasvetiñ HB3-57a

²¹²⁸ Ĥissi řu' ūru: Ĥiss u řu' ūru HB3-61b

²¹²⁹ Beşeriyeti HB3-61b: İnsānlığı D

²¹³⁰ varlığın: timsālin HB3-61b

2 İylikleri hep iħmāle bođduñ
Ĥamiyyeti sen miħnetle ҡođduñ
Buluşlar gibi gōklere ađdıñ
Yağmur yerine yıldırım yađdıñ
Yazıķ sen her fikri bulandırdıñ²¹³¹
Ķaranlıķ altında ęolandırdıñ

3 Hep vīrānlarda cılız bıraķdıñ²¹³²
Her iyilige sen dā'im ters baķdıñ
Çok ĥāneyi ķundaķlayıp yaķdıñ²¹³³
Çıkıp yükselere seyre baķdıñ²¹³⁴
Yıķdıñ varlığı kökün devirdiñ
Ālemi ĥarābzāra çevirdiñ

/355/

4 Sevmediñ zekāyı kīnler ęutduñ²¹³⁵
Aĥmaķları pek mes'ūd uyutduñ
Bađrıñda nifāķı çoķça büyütüñ²¹³⁶
Ĥamiyyet ĥissini her ān yutduñ²¹³⁷
Ĥaķlı feryāda olmadıñ āgāh
Cānsız serildi yerlere eyvāh

758

²¹³¹ sen her fikri: her fikri sen HB3-61b

²¹³² vīrānlarda HB3-62a: vīrānelerde D

²¹³³ ĥāneyi: ĥānmānı HB3-62a

²¹³⁴ yükselere: yüksege HB3-62a / seyre: seyrine HB3-62a

²¹³⁵ kinler HB3-62a: kin D

²¹³⁶ Mısrām vezni bozuktur.

²¹³⁷ her: bir HB3-62a

5 Hep varlıkları ezdiñ sen ezdiñ
Karışdırıp bir uçdan hem bozduñ
Her yerde cefâ kıuyusun kazdıñ²¹³⁸
Bunca şühedâ kabrini kazdıñ²¹³⁹
Şandıñ mı ‘aceb neş’eli şafâ²¹⁴⁰
Vermediñ bir dirlik bize hayfâ²¹⁴¹

6 Bir dilim ekmek için hederin
Yıkılsın borcu bed-baht kaderin
Cefadan ğayrı ne var hünerin
Kan, mâtem tolu gör ki siperin
Bu ne hâldir bitdik üzerinde
Râhat eşeri yok güzerinde

7 Türk âfâkıñı sisli âh etdiñ
Her ışığı bir siyâha atdıñ²¹⁴²
Hep kendi zevkıñı oğuna gitdiñ
Her varlığı bak tağıtıp dıtdiñ
Göstermediñ hiç arâmı huşûr²¹⁴³
Teraqqî refâh, sence bir kuşûr

²¹³⁸ Her yerde cefâ kıuyusun kazdıñ HB3-62a: Çile fermânını eñ soñ sen yazdıñ D

²¹³⁹ Bunca şühedâ kabrini kazdıñ: Çile fermânın eñ soñ sen yazdıñ HB3-62a

²¹⁴⁰ neş’eli: neş’e HB3-62a

²¹⁴¹ Vermediñ bir dirlik bize hayfâ HB3-62a: Vermediñ bize dirlik hayfâ D

²¹⁴² bir siyâha HB3-62b: simsiyâh D / atdıñ HB3-62b: etdiñ D

²¹⁴³ arâmı huşûr: arâm u huşûr HB3-62b

8 ‘Ăczî feryâdîni diñler var mı²¹⁴⁴
Zemîniñ şu hâlin añlar var mı
Bu çirkîn hâle âh, şoñlar var mı
İlâhî bundan bed-ter buñlar var mı²¹⁴⁵
Başdı düşman işte ayak yurda
Geziyor alçâklar temîz yerde²¹⁴⁶

-275-

Mevlâ-yı ‘Aşq

Nedâmet Hîsleri

13 Hâzîrân 1335/13 Haziran 1919 Konya

İnsân bir def‘a kendini harâbâtlığa ‘ayyâşlığa kapdırdı mı artık o kendini başka bir ‘âlemde ya‘nî pek çirkîn olduğu hâlde iyi bir ‘âlemde şaniyor. İşte bu târîhde ben de bu der-be-derlerden biri olarak mey-hânelik oldum.

Şu‘ûrum kapalıdır. İçki beni öyle bir hâle getirmiştir ki fark etmiyorum. Hâlâ bir vazîfe alamadım. Bu gece evimiñ penceresi önünde oturuyordum. Kendi kendime bir nedâmet hissi uyandı. Karşımda ay bedr hâlinedir. Artık ‘işrete tövbe ediyorum. Bu semâ‘î şi‘ri burada söylüyorum:

Semâ‘î²¹⁴⁷

²¹⁴⁴ feryâdîni HB3-62b: bu feryâdîni D

²¹⁴⁵ Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁴⁶ temîz: bu temîz HB3-62b

²¹⁴⁷ Şiirin semâî olduğu belirtilmiş; fakat şiir, semâî nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, koşmadır. HB’nde “dîvân” olduğu bilgisi verilen şiir, şu şekilde yer almaktadır:

Bilmedim ben hâddimi etdim miñnete Mevlâ-yı ‘aşq
Çünkü teşhîr eylemiş ser-te-ser mülk-i cismim sevdâ-yı ‘aşq

Bir vâkıtlar bezm-i cem âyîninde eylerken zevk ü şafâ
Şimdi oldu bir harâb mey-hâne şanki bize me‘vâ-yı ‘aşq

Âhularla koşarken bu dil-i dîvânemiz bak neyledi
Gülşenlerde mestâne iken atdı bu yere mecrâ-yı ‘aşq HB3-65b

Ben öyle şanırdım ki bütün meydân emrimde açık yeksân
Kapandı zulmetlere nasıl bilmem birden o şahrâ-yı ‘aşq

- 1 Bilmedim ben haddim tuğyān eyledim
Etdi da' vet miḥnete Mevlā-yı 'aşk
Çıkıp yoldan kendim nisyān eyledim
Düşürdü āh bu hāle sevdā-yı 'aşk
- 2 Teshīr etmiş çünki cismim bilmedim
Tuğyān olup zerre 'ibret almadım
Bir gün olsun hāle uygun olmadım
Maḥkūm etdi beni bu da' vā-yı 'aşk
- 3 Bir vaqitler āyīn-i cem qurarken
Nice demler āhū dil-ber şararken
Şuçlar beni, ben suçları ararken
Şimdi nerde bilmem o şafā-yı 'aşk
- 4 Gülşenlerde cūş ederdim şāh gibi
Nice sākī dil-berlerle māh gibi
Geldi geçdi o günlerim āh gibi
Ḥarāb mey-hāne şimdi me'vā-yı 'aşk

Eyvāh öyle bir hāle geldim şimdi ḥarābım işte ḥarāb
Bu hālimden uşandım añladım meger bu bir ferdā-yı 'aşk

Birbirin ta' kib eden cilvelerle eylemiş gerçi ısrār
Meger indirmek imiş kaşdı beni bu hāle gavgā-yı 'aşk

Zıll-ı hayālmış bildim sürdüğüm demler bütün nedir çāre
Geldi geçdi bir serāb hālinde yazık hep bu ḥulyā-yı 'aşk

Bu meşhūrdur ey 'Aczī söylenir dilde her dem bilmez misiñ
Bir gün gelir ḥükümün verir elbet naşılta fetvā-yı 'aşk HB3-66a

5 Bütün ezvâķ emrime rām Şanırdım
Zevķi dā'im Őafā-yı tām Şanırdım
Bezm-i cemi her dem be-nām Şanırdım
Tız değişdi begim o Őahrā-yı ' aŐķ

/358/

6 Öyle hāle geldim Şimdi ĥarābım
Eyvān-ı dil birden göçdü türābım
Gözden uzaķ eyvāh Şimdi serābım
Bildim meger bu da bir ferdā-yı ' aŐķ

7 Zevķi Őafā nice cilve olurdu
Tāli'-i ' aŐķ çok muĥteŐem gelirdi
Naşıl zulmet birdenbire belirdi
Vermiş ĥükmün meger ki fetvā-yı ' aŐķ

8 Gönül düşmüş zıll-ı ĥayāl²¹⁴⁸ içine
Meger girmiş ' Aczī vebāl içine
Şu' ursuzca talmış zevāl içine
Encām böyle etdi bu ğavĝā-yı ' aŐķ

-276-

Yine bu ĥisle diyorum ki: 17 Ĥazırān 1335/17 Haziran 1919

ĶoŐma

1 ĶuŐ gibi bir yuvañ da yok²¹⁴⁹
Nerdesiñ geri dön gönül
Beli başlı havāñ da yok²¹⁵⁰
Yuvaña geri dön gönül

²¹⁴⁸ Kelime "ĥayāl" Şeklinde yazılmıştır.

²¹⁴⁹ Mısrām vezni bozuktur.

²¹⁵⁰ Beli başlı havāñ da yok: Arı gibi ĥovanda yok HB3-70b

- 2 Havālandiñ havālara
Taldıñ nice ħulyālara
Aldandıñ zevk şafālara
Ne yapıñ geri dön gönül²¹⁵¹
- 3 Sevdālara talıp gezdıñ
Bu ‘Aczı’yi çok üzdün²¹⁵²
Kendiñ düşdün kıyu kızdıñ²¹⁵³
Çık geriye dön gönül²¹⁵⁴

-277-

Eski Ħayāt Yerime

Baĥtıñ Cilveleri 29 Eylül 1336/29 Eylül 1920 Kıonya

Isparta’nıñ Āfşār Nāĥiyesi Müdürligi’nde ters dönen iķbālim gitdikçe kıarārsız ve miĥnetli şafhalar açıyor. ‘İşreti terkden şöna yeñi bir kıapı açılıyor. Nāĥiye Müdürligi’ni terkle Ħātūnsarāy Nāĥiye Mekteb Mu‘allimligi’ne ta‘yīn olunurum. Bunuñ tafşilātı Ħayāl Bāğçesi isimli ĥatırātımızdadır. Bunuñ için tekrār oraya giderken yolda diyorum ki:

Ķalenderi²¹⁵⁵

- 1 Eski ĥayāt yerime²¹⁵⁶
Felek beni şökuyor
Böyle yazmış serime
Ķader öyle okuyor

²¹⁵¹ Ne yapıñ geri dön gönül HB3-70b: İndiñ yere dön gönül D

²¹⁵² Mısrām vezni bozuktur.

²¹⁵³ Kendiñ düşdün kıyu kızdıñ: Ħayāıma destān yazdıñ HB3-70b

²¹⁵⁴ Çık geriye dön gönül: Yoldan geri dön gönül HB3-70b. Mısrām vezni bozuktur.

²¹⁵⁵ HB’nde şiirin “ķalenderi” olduğu bilgisine yer verilmemiştir. HB3-102b. Kalenderi olduğu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünölmekte olup şiir tarafımızca koşma olarak değeriendirilmiştir.

²¹⁵⁶ HB’nde bu dörtlük ikinci dörtlük ile yer değeriştirmiştir. HB3-102b

- 2 Öter keklik kızları
İş başında kızları
Pınarların gözleri
Ġarīb Ġarīb aķıyor
- 3 TaĠlar tırur yönünde
Kuş sesleri önünde
Şoñbahārĩ deminde
Her şey rengin döküyor
- 4 Kırklar kuru serilmiş
Ekin bñstān derilmiş
Kışın emri verilmiş
Baykuşlar Hñ çekiyor
- 5 TopraĠına taşına
‘ Aķıl ermez işine
İnsān taķmış peşine
Döne döne çıkıyor
- 6 ‘ Aczĩ söyler kalmayız
Bilir derseñ bilmeyiz
Dñnyādır bu gülmeyiz
O bildigin tōķuyor²¹⁵⁷

Deli Gönül

Tekrâr Gezindigim Yerlerde

20 Eylül 1336/20 Eylül 1920 Hâtûnsarây

Nice ümîd ve emellerle yedi yıl gençlik hayâtımı içinde eğlendiren yerlerde şu ve pînar başında tekrâr tolaşıyorum.

Yedi sene soñra bütün bu yerler yine öyle, bunuñ için yoķuş aŗađı inen gönlüme:

Ėoŗma²¹⁵⁸

- 1 Deli gönül nerden nere tolaŗdıñ
Boz bulanık aŗdıñ nere ulaŗdıñ
Nefsiñle mi felekle mi Őavaŗdıñ
Naŗıl çarpdı ķanadını gördüñ mü

- 2 ‘ Aķıl evi hoŗ mîzândır bilene
Bir ders-ĥâne dünyâ ‘ ibret alana
‘ Aŗķ olsun yol Őaŗırıp bulana²¹⁵⁹
Varacađıñ yere gönül vardiñ mı

- 3 O sefâhat hani o dem nerede
Acı ĥayâl oldular hep geride
Hani o zevķ yoķdur Şimdi beride²¹⁶⁰
Söyle gönül o demleri sürdüñ mü

²¹⁵⁸ HB’nde Şiirin “ķoŗma” olduğu bilgisine yer verilmemiŗtir. HB3-106b

²¹⁵⁹ Mısrâm vezni bozuktur.

²¹⁶⁰ Hani o zevķ yoķdur Şimdi beride: Hani aĥbâb yoķ o neŗ’e beride HB3-107a

4 Bir ‘Aczî’yim ‘aczim bildim n’ideyim

Bu hâlimden kime şekvâ edeyim

Bir hâldir ki çökdü başa çıkayım

Amân gönül şöñ demlere erdiñ mi

/362/

-279-

Kalenderî’yiz

‘İşyân Paçirtısı

3 Eylül 1336/3 Eylül 1920 Konya

Yünân ‘askerleri İzmir’den Afyon ve tâ Aşkşehir’e togru olmadık rezâlet²¹⁶¹ ve şenâ’atla geliyor. Şehir ve köylerde Yünân ‘askerlerinin ‘ırz ve nâmûs üzerinde yaptıkları acı cinâyet ve ‘ırz düşmanlığı elim vaz’iyettedir.

Konya’da hâlâ bu hâ’inlere halife ordusu diyenler var. Öyle bir devir ki İslâm Türk yurdunda feryâd figân göklere çıkıyor. Gelinler kızlar alçağ Yünânların tecâvüzleri altında inliyor. Ben artık şöñ nedâmetiñ şalâhıyla Hâtünsaray’dayım. Muştafâ Kemâl Pâşâ ordusu Ankara’ya kadar çekilmiştir.

Bu meyanında ‘Ali Beg Hüyükü Delibaş denen serseri başına topladığı daha bir çok serserilerle bu gece Konya’yı başıyor. Bunun tafşilâtı Hayâl Bağçesi isimli hâtirâtımızdadır.

Ben her şeyden vâreste düşkün bir hâlde zâhidâne bir hayât geçiriyordum. Bunun için köylülerin ‘işyâna iştirâk ısrârlarını redle diyorum ki:

Semâ^cî²¹⁶²

²¹⁶¹ Kelime “rezâlet” şeklinde yazılmıştır.

²¹⁶² Semâî olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. HB’nde “semâ’î” olduğu bilgisine yer verilmeyen şiir şu şekilde yazılmıştır:

Melâmî tekyesinde hırka-püş fenâyız şimdi
Müflisiz ammâ cüd-ı keremde hoş gınâyız şimdi

Boş emellerden el çekdik gayrı fârîgiz bî-minnet
Ehl-i dil ehl-i miñnet hem şâhib-i vefâyız şimdi

Eski çul altında gizlenmiş bir çarh-ı vahdetiz
Köjnelenmiş vîrâne dil âl-i ‘Abâyız şimdi

Varlık ‘âlemin çok seyreyleyip ser çekdik biz
Sırr u vahdetle sarhoş bir tākım âşinâyız şimdi HB3-117a

1 K alenderiz hırka-puşuz řormayıñ
İmdi gönül bir edn yız biz şimdi
Dervışız h ane ber-duşuz řormayıñ
Yoklukda şahib-gın yız biz şimdi

/363/

2 Bir dem kaşr-ı bezm- r ya ıkmışız
Bu boş emel ardağını yıkmışız
Ser-keş gönül, işlerinden bıkmışız
Ehl-i dil ehl-i vef yız biz şimdi

3 Dürlü cef  aldık bezm-i keşretten
şöhret şandık elem çıkdı   işretten
K hne lib s giyip çıkdık şöhretten
Muhibb-i  l-i   ab yız biz şimdi

4 Bu    lemiñ emelinden çekmişiz bař²¹⁶³
Oynadır o böyle nice gözle kaş
   detidir arķasından atar bir taş
  Uzlete maħk m eşkıy yız biz şimdi

767

  İzzet-i d ny  istemez gönlümüz tek rız  bekleriz
B b-ı tevekkül bekçisi mesnedi nev yız şimdi

Gezsin oynasın gülsünler ehl-i harış bunda
Verirse Haķ yeriz bir loķma n n böyle gıd yız şimdi

T l-i emleden bıkdık cedelden ferd yı nefretle
Sırr-ı rız  hem s k t isteyen sevd yız şimdi

Nev -yı haķ bekleriz vir nede baykuş gibi
Hıss-i şöhreti atmış kimseyiz dil-i dery yız şimdi

   lem-i h cr  bize b g-ı gülşen keşretten beri
Yazılmış ismim defterde çunki   Aczıy yız şimdi HB3-117b

²¹⁶³ 1, 3, ve 4. mısraların vezni bozuktur.

5 Yıkıldıķ sevdā işlerini temelden
Geri kalmak için böyle emelden
Çünkü geçdik karanlık bir tünelden
Sükun arar bir sevdâyız biz şimdi

6 Mā-cerāmız çok felekle neyleriz
Çünkü düşdük hāl ‘ ayandır söyleriz
Hod-kāmlığı ehline terk eyleriz
Yere çökmüş bir gedâyız biz şimdi

/364/

7 Şöhret derdi derd-i diğer emelde
Döner turur dā’im ma’ kūs ‘ amelde
Gezer çok dem acı bahşı zeelde
Neler yaptı dil deryâyız biz şimdi

8 Vîrâneler mesken oldu hoş bize
Bu yolda geldi gayreti cüş bize
Olduk harâb dendi bāde-nüş bize
Baykuş gibi bî-nevâyız biz şimdi

9 ‘ Aczî söyler bu hengāmîñ deminden
Yok kurtuluş bu ‘ âlemiñ gamından
Aldık heves nice çeşni zeminden
Meşrebde rind bir edâyız biz şimdi

Hortlak Fitne

‘ İŝyāniñ İçyüzü

7 Teşrîn-i Evvel 1336/7 Ekim 1920 Konya

Tafşilât hâŝirâtımızda:

- 1 Hortlak fitne ƣalkmıŝ gezer meydân ister
Körükçüleri üfler anı ‘ unvân ister
Ƙızıl gözlü muhterîŝler parmak atar
Çünkü bunlar geniş yaylım cevân ister

/365/

- 2 Amân yâ Rab cilveleriñ acı tatlı
Ba‘ zı şağdan ba‘ zı şoldan iki ƣatlı
Gâhî çıkar içden içe ƣalafatlı
Bilmem zemîn içmek için al ƣan ister
- 3 Hangi taşı ƣaldırırŝañ fitne çıkar²¹⁶⁴
İhtirâŝıñ parmak izi göze batar
Bu hâ‘ inler düşünmez mi neden yapar²¹⁶⁵
Perdeli göz emel bozuk ‘ işyân ister
- 4 Hükümetde millî vahdet bir şerefdir
Millî varlık hiç şarşılmaz bir hedefdir
Diñle yurddaş fitne-bâzlar bed-kenefdir²¹⁶⁶
Aç gözleri fırsat ile sāmân ister

²¹⁶⁴ fitne: fesâd 863

²¹⁶⁵ neden: niçin 863

²¹⁶⁶ bed-kenefdir: bir taraftır 863

5 Bir taş atar, harîş şuya bulandırır
Körükçüdür bunlar insân bulandırır²¹⁶⁷
Bed-bahtları tağ bayırda tolandırır²¹⁶⁸
Bunlar çünkü kör dumanlı zamân ister²¹⁶⁹

6 Türküz bizler târîhlerde yerimiz var
Her acıyı yener geçer serimiz var
Kalbde imân elde silâh erimiz var²¹⁷⁰
Kemâl gibi bize mürşid insân ister

/366/

7 Koğar yakın düşmanları duyacağız
Fesâd kökün yakın keser bileceğiz
Bu arslanî dedigine geleceğiz
Müfsidleri sindirecek gümân ister²¹⁷¹

8 ‘Aczî der ki bu işler hep Hağ işidir
İklîmine Türk’ün bu bir güneşidir
İylik dâ’im iyileriñ sırdaşdır
Başda ‘ağıl yürekde hem imân ister

-281-

Hor Görme

Gönül İle Hasbîhâl

13 Teşrîn-i Evvel 1336/13 Ekim 1920

‘İsyân patırdısı geçdi. Aşılanlar aşıldı. Küsülenler küsüldü. Bu târîh şoñbahâr demidir. Ben artık kendi gönümle hasbîhâl ediyorum. Hâtûnsaray’ın yeşil ağaçlıklı tenhâ şu başlarında kuşlarıñ tatlı cıvıltıları arasındayım. Bugün çayır çimenli Ağ

²¹⁶⁷ insân HB3-122b: biñ D / bulandırır: yellendirir HB3-122b

²¹⁶⁸ Bed-bahtları: ‘Ağılları HB3-122b

²¹⁶⁹ HB’nde bu mısra yer almamaktadır.

²¹⁷⁰ silâh: şabr HB3-123a

²¹⁷¹ Müfsidleri sindirecek gümân ister: Ham ervâhları silinecek zamân ister HB3-123a

Pınar'ın başındayım. Yakınımda bir köylü sessiz sâkin çift şürüyor. Bir müddet sonra bu köylü öküzlerini dinlendirmek için turdu. Yanıma geldi. Selâm verdi oturdu. Bu adam kendi hâlinde dâ'imâ

/367/

sükûtu yaşayan fakîr bir çiftçidir. Bunuyla konuşuyordum. Şeyh 'Ali denilen bu fakîr şorduğum şeylere çok güzel ma'nevî ve kışa cevâblar veriyor. Kendisi câhil olduğu hâlde sözleri rûhludur. Bunuñ baña verdiği ilhâmla diyorum ki:

1 Her gördüğün çulsuzu hor görme şaşın

Belki o bir zât-ı 'alîşân olur²¹⁷²

Her ışığın yanına pek olma yakın

Belki o bir âteş-i süzân olur²¹⁷³

2 Şormadan bir şey'in aşlın deme fenâ

Tatmadıkça her yemege elin koyma

Herkesin bir miqdârı var hor şanma²¹⁷⁴

Horladığın belki Süleymân olur²¹⁷⁵

3 İlk vehlede gördüğün şey öyle degil

Çevir gözün bir daha bak sonra egil²¹⁷⁶

Her nesneyi iyi anla, iyi bil

Güneş çıkar bulutlardan rahşân olur

4 Her ednâyı görüp kalbin şaşın bozma

El eksigin hiç deftere alıp yazma

İşin şonun almadan boş yere kızma

Dem olur ki gönlüne o, şadân olur

²¹⁷² Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁷³ Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁷⁴ Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁷⁵ Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁷⁶ Çevir: Döndür HB3-131a

/368/

- 5 Hıçe Őayma her zerreysi deme sen kim
Ne bilirsin belki Őifā saña bir dem²¹⁷⁷
Çok derd var ki devādır, ona bir sem²¹⁷⁸
Baht-ı hikmet her lahzada ‘ayān olur
- 6 Her miskini gördükçe bu ‘āciz Şanma
Her a‘lāyı görüp Őahşına aldanma
Sahte kılık eṭvārına hıç de kıanma²¹⁷⁹
Çul altında gezen nice sultān olur
- 7 Eliñ ‘aybın setreyle ki kerim olasin²¹⁸⁰
Olma ıŐırgan, gül gibi nerim olasin
Ürkütme herkesi, kıalb-i selim olasin
Söylersin her iş saña asān olur
- 8 Taḥkīrlige taḥkīr elbet kıarşı gelir
Ne yaparsa kıŐi elbet kendi bulur
Kendiñe baķ iylik dā‘im sende kıalır
Őoñra dünyā baŐıña bir zindān olur

/369/

- 9 Tevāzu‘ da tut her demde kendini sen
Düşmaniña bildirme hıç fendiñi sen
Tutacaķ yere Şarf eyle pendiñi sen
Sözlerin hep yerinde bir iz‘ān olur

²¹⁷⁷ Őifā: Őifādır HB3-131b

²¹⁷⁸ Mısram vezni bozuktur.

²¹⁷⁹ kılık: revīŐin HB3-131b

²¹⁸⁰ Dörtlüğün vezni bozuktur.

10 Zāhire birden hüküm etmek de ḥaṭādır²¹⁸¹

Her ‘aybı setr-i muvaḳḳat da be-cādır

Her sıvanmış dīvāre deme ra‘ nādır

Belki çürük üstüne ğalṭān olur²¹⁸²

11 Her şey’in miqdārına mīzān olagör

Nokṣān arama elden āsān olagör

Settār’dır Ḥaḳ, ‘Aczī sen de cesbān olagör²¹⁸³

Olursa insān böyle insān olur²¹⁸⁴

/370/

-282-

Bildim

Ḥayālīn²¹⁸⁵ Gölgesi 17 Teşrīn-i Evvel 1336/17 Ekim 1920 Ḥātūnsarāy

Bugün Ḥātūnsarāy’ın Anaçayı Mevki’i’nde yeşil meşe fundalıkları arasında bir av faşlı yaparak yeşil çimenli bir yere oturup āfākı seyrediyordum.

İnsān ‘ömürleri üstünden bunca bahār ve kışlar geçdiği hâlde tağlar bayırlar yine öyle kendi āhenleriyle tıruyorlar. Bedāyi’-i tabī’iyye ile düşünüp kalkmak, ḥaṣbihāl etmek insānoğlu aḥbāblığından daha mūnis daha sālīm bir ‘ālemdir.

Āsūde yaşamak isteyenlerin āsūdeligini ve tanzīm etmek istedikleri refāhını bozanlar eñ ziyāde aḥbāb şıfatıyla insānın ḥarīm efkārına şokulanlardır. İnsānlarda fikir, bulanık ellerle bulandırılmadıkça dā’imā berrāk bir kaynağdan akan bir şuya beñzer... İşte bu kaynak ihtilātdan maşūn kalırsa... Şunuñ bunuñ kirliliğiyle bulanmış olmaz? İnsānların arasına düşerek dürlü endişelere duçar olanların endişe menşe’i işte budur. Bütün ‘ākıl ve ḥakīm kişilerin bu hāli keşf ile bildirmeleri bi’z-zāt görgü ve tecrübelerine müsteniddir.

²¹⁸¹ Kelime “ḥaṭā” şeklinde yazılmıştır.

²¹⁸² Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁸³ Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁸⁴ Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁸⁵ Kelime “ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

Bedāyī' -i ṭabī' iyyede bu hoş hāl örnekler her an ḳalb-i selīme kendini 'arz eder. İlāhī bir çok dersler verir. Çimen, ağaç ve çiçek yaprakları neden yeşildir. Gūn-ā-gūn renk çiçekler o renk o güzelliği nereden alıyor. İşte' aḳl-ı selīmīn öñüne serilen bir çok su'āl... Bunlar hep ilāhī tecellīdir.

Yeşil renk sırr-ı tevḥīddir. Dīger renkler emr-i Ḥaḳ'la güneşin çiçeklere verdiği renktir. Kırlarda taḡlarda kendi kendine meydāna gelen çiçekler renk ve güzellikçe daha zarīf daha mūnisdir. İnsān ve ḥayvān uğraḡı olmayan yerlerde ağaç ve çiçeklerle tenhā yerdeki çiçeklerin güzelliği insānlardan uzak olmalarındandır.

Ḥulāşa insānlar dürlü ḥūylarda ve pek çoḡu cehāletle ḳarīb geçiricidirler. Bunuñ için 'avām arasında vaḳit geçirmek bir çok endişelerle muḳayyedir.

Ḥayātında aḳran emşāl şıfatıyla yanıma şoḡulanlardan aldığım endişeler beni sendelemişdir. Bi'l-ḥaşşa ḳadınlar 'āleminde şeyṭānīn rolleri çok mühim ve tehlikelidir. İnsānīn nezāhet refāh, sa' ādetini alt üst ile sefālete sevḳ eder.

Ṭopluluk ḥayātında baş kūşeden ḡayr-ı insānī bir çok uygunsuzluḡlar hep bu sebebledir. Bunuñ için şimdi göñül tenhā yerlerde 'uzlet arıyor. Ḥayātımın ilk

gölgelerini içinde tutan bu eski ṭuraḡım olan Ḥātūnsarāy'da mekteble ikāmetḡahımdan başḳa bir yere gitmiyor ve herhangi bir daḡdaḡadan uzak ḳalmaq için ta' ṭīl günlerimi yeşil vādiler arasında geçiriyorum ve diyorum ki:

Dīvān²¹⁸⁶

- 1 Bildim beni böyle ḥarāb eyleyeni
Yaḳıp ḳalbim cismim kebāb eyleyeni
- 2 Şanıırım ki rūḥum ezen bu bir cephe
Eñ şoñ bildim beni bī-tāb eyleyeni²¹⁸⁷

²¹⁸⁶ HB'nde şiirin "dīvān" olduḡu bilgisine yer verilmemiştir. HB3-134a. Şiirin divan olduḡu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibarıyla şiir, gazeldir.

²¹⁸⁷ Eñ şoñ bildim: Buldum eñ şoñ HB3-134a

- 3 Geri tır ey gönül sen de yeter āh²¹⁸⁸
Fehm eyledim çeşmim seyl-āb eyleyeni²¹⁸⁹
- 4 Zevk-i dil-ber, fikr-i aḥbāb bilmem nedir²¹⁹⁰
Bildim şimdi ḥaṭā²¹⁹¹ şavāb eyleyeni²¹⁹²
- 5 Tek tırmayan bir hevādır sīnede²¹⁹³
Añla Aczī mā'il-i şarāb eyleyeni²¹⁹⁴

/373/

-283-

Güneş Vurmuş
Bir Şabāḥ 1929

Қоşma

- 1 Güneş vurmuş şīrīn nāzlı rengine
Māvī çiçek açmış bağrın serpilmiş
Қушlar inmiş yaylalardan engine
Bir ḥayāt ki ilk şabāḥda dirilmiş
- 2 Bād-ı nesīm emir almış Ḥudā'dan
Lālelere al al renkler semādan
Yer yer gelir tesbīḥ sesi fezādan
Çiçeklere zīnet süsü verilmiş

775

²¹⁸⁸ Geri tır ey gönül sen de yeter āh: Geri tır sen yüregim artık yeter HB3-134a. Mısraın vezni bozuktur.

²¹⁸⁹ Fehm eyledi: Bileyim ben HB3-134a

²¹⁹⁰ Zevk-i: Kaşd-ı / nedir: ne imiş HB3-134a

²¹⁹¹ Kelime "ḥaṭā" şeklinde yazılmıştır.

²¹⁹² şimdi: kimdir HB3-134a

²¹⁹³ Beytin vezni bozuktur.

²¹⁹⁴ HB3 bu kısımda bitmiştir.

- 3 ‘Aczî hoşdur her şabâhı bahârîñ
Tağdîsini diñle cümle ezhârîñ
Luţfudur bu Hâzret-i Kirdigâr’îñ
Sırr-ı vaḥdet yeşil çarşaf gerilmiş

/374/

-284-

Alçağ Yûnânlar Aķşehir’e toğru gelirken:

Bûlbûl Öter mi

Vîrân Bağa... 1921

- 1 Vîrân bâğa bûlbûl iner öter mi
Yıkık yerde penbe güller biter mi
İnsânlığa böyle ḥayât nâ-çârdır
Ocağlarda dirlik düzen tüter mi
- 2 Āvrûpâlî böyle oyun oynarsa
Fitne fesâd el altından kaynarsa
Bunca yuva bunca dirlik sönerse
Buna çâre buna tâķat yeter mi
- 3 Zâlim ḥarbler bu dünyâyı şararsa
Kara toprak bunca kanlar şorarsa
Medeniyyet, ğayrı refâh ararsa
Söyle ‘Aczî bu dert devâ tutar mı

Dünyânîñ Hâline

Neler oldu...

2 Temmuz 1942

1 Neler oldu olacağdır bilirseñ
Hüy bozulup söz ayağa düşünce
Olanlardan eger ‘ibret alırsañ
İyi günler üstümüzden geçince

2 Hüylar bozuğ fenâ havâ esiyor
Yürekleri acı kıasvet başıyor
Hayât ağır dermânları kesiyor
Değişiyor her şey günler aşınca

3 Bağdım her şey hazîn, hazîn tıruşmuş
Miğnet elem birbirine kıarışmış
Çiçekler bile rengi buruşmuş²¹⁹⁵
Fitne fesâd dürlü dürlü çoşunca

4 İyi sözler şimdi yalan gibidir
Büyük küçük ‘aşreb yılan gibidir
Hayât şimdi eski pâlân gibidir
Almış insân bunu şırta şaşınca

²¹⁹⁵ Mısram vezni bozuktur.

5 İşler egri sözler hîle yılışık
Rûhlar şimdi sefâhate alışıķ
Bir maḥbes ki gözler dönük yoķ ışık
Böyle olur sa' d, naḥsa düşünce²¹⁹⁶

6 Hırş-ı emel insân gözün bürümüş
Fenâlarla fenâlık pek yürümüş
İhtiyârdır ğayrı dünyâ ḳarımış
Göcecekdir Tañrı fermân açınca

7 'Aczî söyler eṯrâfını görür de
Efkârını bu devrâna verir de
Eşyâ ile dâ'im birlik yürür de
Aldığını tıṣa verir peşince

-286-²¹⁹⁷

Ḳıṯ' a

1 'Älemde zevḳim ṯuruyor ammâ
Dilimi zamân ṯutup şuş diyor
Felekler 'aceb miḥverde dönerler ḥâlâ
Dem-be-dem dehre ṯurma miḥnetler ḳuş diyor

²¹⁹⁶ Mısram vezni bozuktur.

²¹⁹⁷ Şiirin hece ölçüsü karışiktır.

-287-

Ey Bād-ı Şabā

Hak' dan Niyāz

29 Mart 1337/29 Mart 1921 Hātūnsarāy

Hak'a çok şükür nedāmet ve şalāh hislerimiñ uyanmasıyla vücūd ve dimāgım yerine geliyor. Gönlüm artık niyāz kapısıñ önünde ilhāmını o 'ālemden alıyor. Bunuñ için bād-ı şabādan imdād diliyor:

Ġazel

- 1 Ey bād-ı şabā āhımı rahşāna erişdir²¹⁹⁸
Zār u elemim ulu Sultān'a erişdir
- 2 Bir bī-çāreyim dehriñ elinden sinem zār
'Aşkımdaki bu hāli 'ummāna erişdir
- 3 Dem olur artar sīnemde sevdā-yı cūnūn
Raḥm eyle baña beni Loḫmān'a erişdir
- 4 Sevdā-zedeler āhına sensiñ hem āgāh
Bu efgānımı al git cānāna erişdir
- 5 'Āşıklara sensiñ sırdāş ey bād-ı şabā
Ya bir müjde getir ya efgāna erişdir
- 6 Bir ġarībim gör hālim ḥācet-i meydānda
Ya bu elemim al ya cesbāna erişdir

²¹⁹⁸ Mısram vezni bozuktur.

- 7 Eylerse bahâne ‘Aczî’mi o meh-pāre
Semender gibi āteş-i sūzāna erişdir²¹⁹⁹

/378/

-288-

Nā-şād Göñül

Göñlüñ Dilegi

3 Nīsān 1337/3 Nisan 1921 Hātūnsarāy

Yine bu ilhāmla göñlümün niyāzı... Bu ānda İslām ‘aleyhine yazılmış (Dozy)
tārīhine (Reddū’l-Evhām) adında bir reddiye yazıyorum:

- 1 Bilmem ābād olur mu nā-şād göñül²²⁰⁰
Tā temelden göçdü āh ki ber-bād göñül
- 2 Vermez mühlet felāhıma baht-ı siyāh
Harābāta girmiş ğayrı abād göñül
- 3 Yoğurulmuş dürlü ğamla cism ü benim
Her gün ayrı miñnet eyler icād göñül
- 4 Söndü kandil-i iķbālim elimle āh
Bilmem ne zamān edecek iķad göñül
- 5 Söylüyorum cürmüm büyük gizli degil
Çāre varsa beni eyle irşād göñül
- 6 Nerde o dem, nerde şafā ey ‘Aczî²²⁰¹
Hayāl oldu eyle şimdi yād göñül

²¹⁹⁹ Mısram vezni bozuktur.

²²⁰⁰ Mısram vezni bozuktur.

²²⁰¹ Beytin vezni bozuktur.

Hengāmıñı Gör

Selīm K̄alb

7 Nīsān 1337/7 Nisan 1921 H̄ātūnsarāy

Sefāhat ve fenā h̄allerile feleğīñ sitemine uğrayanlar kabāḥati kendine degil eṭrāfa bulurlar. İctimā‘ī h̄allerde ahlāka ayķırı birçoķ fenā hareketler var ki insānı zelil eder: ‘Āşıķlar bunu dehre felege isnād ederek derd yanarlar. Ben de o bī-çäreler arasına girerek diyorum ki:

/379/

- 1 Ey dehr-i denī hengāmıñı gör
Zehirmiş meger o cāmıñı gör
- 2 Şabredilir mi bu acı h̄āle
Neş‘e diyerek kāmıñı gör²²⁰²
- 3 Yetmezmiş gibi baķ neler açdıñ
Hicr-i elemle aķşamıñı gör
- 4 Bir baña bir de aķrānıma baķ
Baña şimdiki ikrāmıñı gör
- 5 Güldüñ yüzüme iyi şandım²²⁰³
Düşürdüñ ansız dāmıñı gör
- 6 Ben bir ‘Aczī’yim ne zamān gülsem
Verirsiñ siyāh eyyāmıñı gör

²²⁰² Mısram vezni bozuktur.

²²⁰³ Beytin vezni bozuktur.

-290-

Eylerim İkrâh

Geçen Günler

28 Nisân 1337/28 Nisan 1921 Hâtûnsarây

Hâyâlimde içkiniñ sürüklediği tehlikeli ‘ âlemleri düşünerek diyorum ki:

1 Vezn eylesem hâlimi eylerim ikrâh
Ben neyim dünyâda bilmedim hiç eyvâh

2 ‘İş ü ‘işret etdi hâlim perişân²²⁰⁴

Geldi çökdü üstüme bu baht-ı siyâh

/380/

3 Gülüyor hâlîme şimdi o hengâmlar
Günlerce ben çekdikçe feryâd u âh²²⁰⁵

4 Şayamam sevdâ elinden çekdiklerim
Ağlıyor qalbim diyor her gün eyvâh²²⁰⁶

5 ‘Aczî’yim etmem iftihârı ihtiyâr
Çünkü her demim olmuşdur biñ bir günâh

-291-

Yine Kuşlar

Yeşil Vâdî

2 Mayıs 1337/2 Mayıs 1921 Hâtûnsarây

Bahârîñ lañif bir günüdür. Uzanan yeşil vâdîniñ tenhâ yamaçında bu lâhûtî manzarayı seyrederken:

²²⁰⁴ Mısram vezni bozuktur.

²²⁰⁵ Mısram vezni bozuktur.

²²⁰⁶ Mısram vezni bozuktur.

Ꞑoşma

- 1 Yine ꞑuşlar Şalmış sesin ꞑırlarda
Her yanlardan dűrlű Őadā geliyor
Ꞑayır ꞑimen elvān ꞑiꞑek yerlerde
Gerindikꞑe rűha Őafā geliyor
- 2 Rűzgār eser ꞑoꞑuları yaymaya
Ꞑalem yazmaz bu āhengi Őaymaya
Ꞑoyum olmaz bu mevsime ꞑoymaya
Hep bunlardan ‘aőŐa nevā geliyor

/381/

- 3 Bahār demi sırr-ı Hāꞑ’dır dűnyāya
Fikir Şalar bunda nice ħulyāya
Bűtűn eőyā tesbīh eder Mevlā’ya
Her yandan temīz havā geliyor²²⁰⁷
- 4 Diñler iseñ her yaprađıñ dilini
Her dereniñ ğarīb ğarīb gűlűnű
‘Aczī der ki ħoőĐa esen yelini
Seĥer vaꞑti bād-ı Őabā geliyor

-292-

Bayꞑuő Gibi

Gűnűl ile Hāsbıhāl

11 Kānűn-ı Evvel 1346/11 Aralık 1930 Aꞑvīrān

Bu tārīhde Aꞑvīrān Nāhiyesi Mektebi’nde baőűgretmenim. Kendime maĥőőű bir oĥada bekār ĥayātı yaőıyorum. Ğurbet ĥātīrāsı olarak diyorum ki:

²²⁰⁷ Mısram vezni bozuktur.

1 Baykuş gibi vîrâne de almışım
Ėurbet iliñ efgānını Şor benden
Bu gōñlümü enginlere Şalmışım
Her ařamıñ hicrānını Şor benden

2 Alınmazmıř bu dūnyānıñ murādı
Gōñül bilmez bunda bir Şey aradı
Miħnet ile Ėurbet oldu irādı
Bu acııñ seyrānını Şor benden

/382/

3 Hiçden imiř cilveleri dūnyānıñ
Őoñu yokmuş meğer bunca Ėulyānıñ
Fānī imiş neş'eleri cihānıñ
Bu elemin feyzānını Şor benden

4 Ėıle imiş bu fānīnīñ Őafāsı
Rū'yā imiř gōsterilen vefāsı
MeĖer Őoñra iner imiş Ėayfāsı
O Ėayālīñ seyrānını Şor benden

5 Boyası āleb çeşid çeşid boyanmıř²²⁰⁸
Baan ona meftūn olup inanmıř
Aşlı zulmet meğer saħte yalanmış
Bu ma' nānıñ iz' ānını Şor benden

6 Deli gōñül o Őaħnede gōrūlmūř
Çok geçmeden bilmem nařıl sūrūlmūř
Ėıyābında ağır cezā verilmiş
O Őaħneniñ meydānını Şor benden

²²⁰⁸ Mısraın vezni bozuktur.

7 Ğurbetdeyim miħnet Şimdi eŐimdir
Gönlüm ile ğarīb alan baŐımdır
Bize ğidā Şimdi acı aŐımdır
O ħānemiñ ħüsrānını Şor benden

/383/

8 Gece gündüz düşünerek Şaşarım
Dürlü dürlü elem aĝı aşarım
Dem olur ki ğarīb ğarīb coşarım
Her haftanıñ eyyāmını Şor benden

9 Gāh olur ki bahār gelir ellere
Dem olur ki bülbül iner güllere
Neler gördüm düşünip dilden dillere
O bahārıñ hengāmını Şor benden

10 Fānī demler böyle böyle bezenmiş
Turmaz geçer bilmem naşıl düzenmiŐ
Ezel udret bu işlere özenmiŐ
Bu ħikmetiñ cevlanını Şor benden

11 Bir ğılıfla döner turmaz yerinde
Ma' nā ince almıŐ pek de derinde
Görüyorum beā yokdur birinde
Bu iŐleriñ sulānını Şor benden

12 Herkes gezer ğüyā güler bilmezler
Heder çodur faa heder almazlar
Gidenler var aŐlā geri gelmezler
Bunlarıñ hep encāmını Şor benden

/384/

- 13 Her varlığıñ arķasında zevāl var
Şanır insān bu hāllerde kemāl var
Bunca hāli yudan bir de ķanal var
Haķķ'ıñ gizli aħķāmını Şor benden
- 14 Ķalbur gibi ķalķanıyor ' ameller
Bir uçdan da sōner tırmaz emeller
Ķalmaz Şeref gōĶer nice temeller
Bu felegiñ ķalķanını Şor benden
- 15 Bir kōprūdūr ondan bir gūn geĶilir
Azgınlara bir ķapı var aĶılır
Cefā bezi cefākāra biĶilir
Dehriñ cefā ķaftānını Şor benden
- 16 ' Aczī der ki gōrmek iĶin gōz gerek
Alanlara tām yerinde sōz gerek
Bu ma' nāyı sūzmeĶ iĶin Őz gerek
Bu dūnyānıñ ' unvānını Őor benden

/385/

-293-

Aķvīrān ' Ālemi

28 Kānūn-ı Şānī 1342/28 Ocak1926 Aķvīrān

Her muĶiĶiñ kendine gōre bir ' ālemi vardır. Aķvīrān Tōros Tāğlarınıñ (Gi) silsilesi eteginde bir nāhiye merkezidir. Dalğalı bir arāzī üzerindedir. Batısı yeşil ardıĶlı Őıra tāğlarla ķevrilidir. Bu da bir Ķikmetdir ki bu tāğlarda hiĶ pınar Őuları yoķdur. Halk tarafından yapılmıŐ ŐarnıĶlar var bunlardan Ķayvānlar Őulanır. Őıra bulduķça geziyor avlanıyor faķať eski āhenkli gūnlerim Ķayālimle²²⁰⁹ gezer. Bunuñ iĶin:

²²⁰⁹ Kelime "Ķayāl" Şeklinde yazılmıştır.

Dīvān²²¹⁰

- 1 Ey gönül emeliñ hep zāra tayıandı
Neş'e dedigiñ hep ğam hāra tayıandı
- 2 Bir vaqitler ne idiñ şimdi ne olduñ
Gördüğüñ günler baq inkāra tayıandı
- 3 O şafalardan şimdi bir eşer var mı
Geçdi gölge gibi ızmāra tayıandı
- 4 Bil şimdi kim kime yār imiş ancak²²¹¹
Qara bahtıñ gör ki ağıyāra tayıandı
- 5 Mümkün müdür uymaq her meyline dehrin
Kimi āteş kimi gülzāra tayıandı
- 6 Bu yoldan çok qāfile etdi mürür²²¹²
Her biri vardı bir hünkāra dayandı
- 7 Nice ser-keşler geldi geçdi bu yerden
Öyle bir gird-āb ki kenāra tayıandı
- 8 Sen de ey 'Aczī çek eliñi her şeyden
Fülk-i diliñ muhkem dīvāre tayıandı

²²¹⁰ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

²²¹¹ Mısram vezni bozuktur.

²²¹² Mısram vezni bozuktur.

Kar Destanı

17 Şubat 1342/17 Şubat 1926 Aşkırân

Destân

- 1 Bilmem yerle gök bilmem hüküm zamandır
Gün bugünden ağır gelir yamandır
Cemrelerde yağın bu kar ziyandır
Böyle ise işimiz pek gümündür
- 2 Lâyıkız bu cezâyâ biz ezeli
Fenâlardan fenâlığı sezeli
Çokdan beri bu cândan bezeli²²¹³
Almaz 'ibret bu da nasıl insandır
- 3 On üç şubat havâ birden bozuldu
Tedâriksizleriñ bağı ezildi
Gökyüzünüñ şanki bendi çizildi
Bilmem ammâ bu kar pek çok ziyandır
- 4 Cemre şonu oldu böyle şedîd kış
Zemheride iyi geçdi bu ne iş
' Aceb nasıl tağlardaki kurdla kuş
Tavarlarıñ hâlleri pek perîşandır²²¹⁴

²²¹³ Mısram vezni bozuktur.

²²¹⁴ Mısram vezni bozuktur.

5 Bir āfātdır bu kıŖda çok ziyān var
Yol yolağda ŖaŖırıp çok boyan var
iftilerde ne arpayla Ŗaman var
Bu kıŖ degil zararlı bir zamāndır

/387/

6 Tenbel insān önce bağmaz iŖine
Ŗāhīn olur geçer ocağ baŖına
Güvenilmez bu Ėamsīniñ kıŖına
Ağırları olu bunca Ėayvāndır

7 Oğalarda yağır lağ lağ ederler
İçer tütün urmaz tağ tağ terler
Her iŖlerde zāti Ŗavağ giderler
Bir de derler bu Ėāl böyle ‘ iŖyāndır

8 Ėasāveti bunlar böyle anırlar
Yazı kıŖı böyle geçer Ŗanırlar
Her yıl böyle, Ŗanma heder alırlar
Sözde derler bu kıŖ bize ziyāndır

9 Küçük uŖlar elenlere döküldü
avarlar hep ağıllara Ŗoğuldu
Az çok olan oğunlarda yağıldı
Yem yiyecek her Ŗey Ŗimdi noğŖāndır

10 Balğa çeken yaŖ ağaaa Ŗaldırdı
ar bunları oğalardan aldırdı
Her yanları bir metre ar oldurdu
Bu mevsimde kıŖa ‘ ağıl Ėayrāndır

- 11 Çobānlar der bizler böyle n'ideriz
Tavarları ğayrı nerde güderiz
Süt yoğurda ğayrı hasret gideriz
Geçdi gönül her yanımız ayrandır
- 12 Köyler böyle bilmem nasıl şehirler
Faķirleri şardı acı қahırlar
Odun kömür var mı 'aceb ne yerler
Ara yerde acınacak şıbyān var
- 13 Hāmiyyetsiz zenginler hıç şormazlar
Tit[i]reşen çok öksüz var görmezler
Düşünüp de biraz yardım vermezler
Dünyā böyle devre dönen devrāndır
- 14 Ağızlardan ağır sözler saçılır
Her oğada fesād sözler açılır
Bu hāllerden bilmem nasıl geçilir
Gönül қara başlar bozuқ dumandır
- 15 Köylerde hıç rāhat huzūr қalmadı
Bu işlerden bunlar heder almadı
Hoş naşihat hocalardan olmadı
Çünkü onlar hōd-kām hem bī-iz'āndır
- 16 Қādir Mevlā'm herkesleri қayırsın
İyileri fenālardan ayırsın
Қurt қuşunu, 'Azīz kendi тоyursun
Kādir çünkü her şeylere dermāndır

/389/

- 17 Dere tepe kapandı hep düz oldu
Buna nisbet zemheri bir yaz oldu
Köylüler der bu havāya güz oldu
Bu mevsimde nasıl böyle borandır
- 18 ‘Aczī der ki olur her iş deminde
Tenbel insān kalır kendi ğamında
Çalışanlar olmaz maħrūm zemīnde
Kuru lafla olan işler ziyāndır

-295-

Öte öte...

ĠuĠuĠ Kuşu

3 Mayıs 1343/3 Mayıs 1927 AĠvīrān

Bugün AĠvīrān’ın yeşil ardıç ormanlarıyla süslü TaĠ Şarnıcı Yaylası’nda talebelerimle ber-ā-beriz. Havā güzel, kuşlar dürlü naĠme ötüşürler. Hele ilkbahārda gelen ĠuĠuĠ kuşlarının yanık sesleri rūha ğarīb hayāller şunuyor. Bunlardan biri tırmayıp feryād ediyor. Her hālde eşini arıyor. Bunuñ için:

791

- 1 Öte öte yanık sesiñ yoruldu
Ey ğarīb kuş bu feryādıñ nedendir
Sesiñ ile sākin taĠlar dirildi
Ey ğarīb kuş bu feryādıñ nedendir

/390/

- 2 Meskeniñdir seniñ tenhā ormanlar
Sesiñde var nice ma‘nā dermānlar
İlkbahārda gelir size fermānlar
Ey ğarīb kuş bu feryādıñ nedendir

- 3 Hāzīn sesiñ bize nice ders verir
‘ Āşıklara ġarīb ġarīb ħis verir
Ġülbānk çeker ormanlara süs verir
Ey ġarīb kuş bu feryādīñ nedendir
- 4 Feryādīñdan bir çok şeyler okunur
Ķayalara şīrīn sesiñ tokunur
Ĥayāl senden dürlü çelenk şokunur
Ey ġarīb kuş bu feryādīñ nedendir
- 5 Tenhā taġda yeşil dallar serinde
Yorġun taġlar sesiñ diñler yerinde
Bu feryādīñ ‘ aceb kimler emrinde
Ey ġarīb kuş bu feryādīñ nedendir
- 6 Taġlar sākin kuşlar yanık ötüyor
‘ Aczī bu ses ġayrı saña yetiyor
Yorġun gönül bu yerlerde yatıyor
Ey ġarīb kuş bu feryādīñ nedendir

/391/

-296-

Güzel Kelebek

Çiçekler Böcekler

7 Mayıs 1343/7 Mayıs 1927 Aķvīrān

Eñ küçük böcekden eñ büyük ġayvānlara insānlara ġadar²²¹⁵ her cānlılarda ġürriyet dilegi yuva emniyeti fikir ġürriyeti istegi vardır. Bugün yine kırdā bir taḃī‘ at dersi vermek için talebelerimle Aķvīrān’īñ Toluķuyu Ķorusu’ndayız. Havā çok güzel... Aġaçlar arasında kır çiçekleri ile hem-ġālīz. Talebelerden biri ġāyet süslü iri bir

²²¹⁵ Kelime “ķādār” şeklinde yazılmıştır.

kelebek tutmuşlar getirdiler. Kelebek o kadar²²¹⁶ renklidir ki on iki burcuñ güneşe verdikleri bütün renklerle kelebek süslenmiştir. Fağat kelebek esir olduğu için neş'esizdir.

Bunuñ üzerinde fikir dersleri vererek çocuklardan bunu ser-best bırakmasını söyledim. Ve öyle yaptık bunuñ için:

- 1 Güzel kelebek süslü tülüñ var²²¹⁷
Kanatlarıñ hür açık yoluñ var
- 2 Çiçeklere sen tırmaz koşarsıñ²²¹⁸
Gâh yükselip tepelere aşarsıñ
- 3 Kanadıñda hürriyetiñ var seniñ
Çiçekleri ziyâretiñ kâr seniñ
- 4 Tutulunca sen melûl olursuñ²²¹⁹
Neş'e ile çiçek arar bulursuñ
- 5 Esîrligi istemezsiñ hiç de sen
Dersiñ şalıñ gezeceğim kırdı ben
- 6 Zî-rûhlara esâret bir veremdir
Ser-best olmak dâ'im câna keremdir

²²¹⁶ Kelime "kâdâr" şeklinde yazılmıştır.

²²¹⁷ Beytin vezni bozuktur.

²²¹⁸ Mısram vezni bozuktur.

²²¹⁹ Mısram vezni bozuktur.

-297-

[Kırdan İnerken]

Köylü Kızı

21 Mayıs 1343/21 Mayıs 1927 Aqvîrân

Bugün yine yanımda mu' allim arkadaşlarımla Aqvîrân'ın Erik Alanı Mevki' i ki
Torosların en yüksek tepesidir. Orada bir şu kaynak yeri arıyoruz. Tağda annesiyle
birlikde çuru oğun yüklenen bir köylü kızına:

1 Şıcağ günde tağ yolundan iniyor

Şırtında yük köylü kızını görmeli

Belli fakîr güçlükleri yeniyor

Bahtı siyâh gözler kara sürmeli

2 Yüğü oğun inip gelir tağlardan

Şâf sâdece şikâyetsiz çağlardan

Çuşlar buna selâm verir bâğlardan

Bu ğayretiñ selâmına tûrmalı

3 Tâli' bunu bu hizmete şalmışdır

Nice hayâl ümidlere talmışdır

Çara bahtıñ yuvasında kalmışdır

Hayâlini açıp şimdi şormalı

4 Yüğü almış yeşil tağdan dalına

Şarmış ipi gürbüz kavî koluna

İnip gelir köyleriniñ yoluna

Şehirdeki kızlar gelip görmeli

- 5 Bu dünyadır döner böyle işleri
Tāze kızdır hilāl hilāl kaşları
Ümīd vermiş ona ğayret kuşları
Güçlüklere böyle göğüs germeli
- 6 ‘Aczī der ki bilmem naşıl cihāndır
Ġarīb ğarīb cilvesi var yamandır
Köy kızları tām bir dişi arslandır
Bu ğayrete Türklük tācın vermeli

-298-

Vazīfeli

Eşyā ve Vazīfe

11 Mayıs 1343/11 Mayıs 1927 Aḳvīrān

Bugün havā çok laṭīf Aḳvīrān’ın Dede Ardıç Ḳoruluĝu’nda yalnız başıma avlanıyorum. Her taraf yeşil, çiçekler açmış ihtiyār bir meşe ağacının dibinde oturdum. Ġāyet küçük narīn bir arı bütün cevval sür‘atiyle yerdeki ot ve çiçeklerin üstünde uçuyor. Hafīf temāslar yapıp geçiyor. İşte bir vazīfe ki bu küçük arıya verilmiştir. O da ğayretle yapıyor bunun için:

- 1 Vazīfeli gördüm bütün eşyāyı
Bu āhenkle döner bildim dünyāyı
Bu ‘ālemde vazīfesiz ḥayāt yok
Ṭaĝdan ṭaşdan sezdim ben bu ma‘ nāyı

/394/

- 2 Gece döner gündüz döner seyrānda
İdrāk yolu açık gönül hayrānda²²²⁰
Loş loş işsiz yatmak yokdur cihānda
Yaşanılmaz düşünmezseñ ferdāyı
- 3 Kuşlar gezer gezileri ğidādır
Hayāt için çalışmaya rızādır
Bu ğayretle endīşesi yuvadır
Her eşyāda gördüm ben bu sevdāyı
- 4 Arı uçar çiçeklerden nem alır
Akşamüstü yuvasına şen gelir
İşe şādık vazīfesin tām bilir
İşden ğayrı bilmez başka şafāyı
- 5 Seyreyledim her bucağın işini
Bırakmıyor vazīfeniñ peşini
Koğlar gezer her çiçeğin başını
‘Aczī söyler görünce bu ma‘ nāyı

/395/

-299-

Geldi Mi Yoksa

Akvīrān Çeşmesi

25 Kānūn-ı Şānī 1343/25 Ocak 1927 Akvīrān

Akvīrān muhītinde aklar pınar şuyu yokdur. Kuyu ve şarnıçlarla şu te‘mīn ederler. Toros silsilesiniñ eteginde olduğu hālde ne hikmetse kaynak şular yokdur. Yamaçda kazılan bir kaç kuyu vāsıtasıyla ancak köyün ortasında bir depolu çeşmesi var. Herkes içme şuyunu buradan alır. Her yerin bir ‘ādeti olur. Akvīrān’da çeşmeye

²²²⁰ Kelime “hayrān” şeklinde yazılmıştır.

şuya gelen kadınlar dā'imā iyi ya' nī al yeşil renkli elbiseleriyle gelirler. Her sā'at çeşmeniñ başı böyle al yeşil renkli kadınlarla töludur. Bugün havā açık burç değıştiren güneş laţif bir harāret neşr ediyor. Çeşme başındaki bu manzaraya:

1 Geldi mi yoksa bahārın çeşme
Dil-berlerle tölmuş civārın çeşme²²²¹
Bir gülşen olmuş önünde peydā
Reng-ā-renk lāle, ezhārın çeşme

2 Efgāna düşer bülbüller görse
Haq, 'āşıklara murādın verse
O bāğçeñe bir sevdālı girse
Naşıl süslenmiş kenārın çeşme

3 Toplanmış ne hoş menekşe güller
Şanki açılmış penbe güller²²²²
Dayanamaz buna ehl-i diller
'Āşığa cefā bu kārın çeşme

797

/396/

4 Ne güzel bahār inmiş önüne
Al yeşil çiçek derilmiş yoluña²²²³
Dil-berler girmiş dürlü tonuna
Hoş bir seyrāndır gülzārın çeşme

5 Ğarīb 'Aczī de neylesin söyle
Sevdālı gönle olur mu böyle
Baña bir çāre bul kerem eyle
Yıkma gönlümün hezārın çeşme

²²²¹ Mısram vezni bozuktur.

²²²² Mısram vezni bozuktur.

²²²³ Mısram vezni bozuktur.

Amān Dil-ber

Güzel Bir Endāma

16 Mart 1936 Aḳvīrān

Dīvān²²²⁴

1 Amān dīber yeter ğayrı ḥarāb etdiñ
Sevdā baġım ḥayālimde serāb etdiñ

2 Ne fıtratdır bu ‘anḳālīḳ ‘aceb sende
Gezindikçe yanık baġrım türāb etdiñ

3 Murādım bir iltifātdır benim ancaḳ
Nihāyetsiz sitemlerle ‘itāb etdiñ

4 Buna derler gönül derdi beni yaḳdıñ
Bu nāzıñla bütün cismim kebāb etdiñ

5 Be-hey āhū bu nāzıñ ne yeter ğayrı
Gece gündüz ḥayāliñle ‘azāb etdiñ

/397/

6 Bu ‘aşıḳa biraz inşāf gerekmez mi
Tutuşdurduñ ḥarāb gönülü yebāb etdiñ

7 Ḥayāliñle her gün işim zār-ı āhdır
Sen bu āhım hemen yüz cild kitāb etdiñ

8 N’olur bārī sitem etseñ luṭuf derdim
Dimdik geçip ne baḳdıñ ne ḥiṭāb etdiñ

²²²⁴ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

9 Güzellerde bu mu ‘âdet be-hey ra‘nâ
Nâz perdesiñ büründüñ sen niğâb etdiñ

10 Hâyâliñle işim bitdi görünmezsñ
Görürsem de bir âhüveş şitâb etdiñ

11 Qalbim âhı dimâgımdan hürüş eyler
Gözlerimi oñulmaz bir seyl-âb etdiñ

12 Firâkıñla çarh-ı cismim iñler durur
A‘şâbımı döner dâ‘im tolâb etdiñ

13 Nedir zâlim bu istiğnâ ‘aceb sende
Bu ‘Aczi’yi firâkıñla tebâb etdiñ

/398/

-301-²²²⁵

Cihânda

Ma‘ârif Heyûlalarına

Hâk gözetilmeyen yerde vazîfe kanadı yolunmuş bir kuş gibi çırpınır tırur. Hâyât-ı beşerde insânı harekete gayrete getiren işte bu hâk mefhûmudur. Aqvîrân’da rûhları üzerinde cevelânla yetiştirdiğim talebelerimden bugün bir çoqları öğretmen, hâkim, subây, lise hocaları vardır. İşte bu şekil çalışmam arasında hırş ve menfa‘atlerine uymadığım bir câhil müfettişle ma‘ârif baş kâtibiniñ gün-â-gün ve sinsi entriğalarıyla bu tārîhde Aqvîrân Okulu’ndan tenzilen Hâdim’iñ Hocalar Köy Okulu’na kaldırılıyordum. Bunuñ için diyorum ki:

1 Cihânda râhatı kaçmış ehl-i ‘irfânıñ
Bildim ki bu bir fitrî mebnâ-yı zilletdir

²²²⁵ Şiirin vezni bozuktur.

- 2 Bilmeyen kurbānıdır her ān bu iz' ānıñ
Tecrübe çunki bir hadd-i kuşvā-yı mektebdir
- 3 Nedir bu hālet bu miḥverde ' aceb nerden
Bu hużürsuzluḡ liḡā-yı me'mūriyetdir
- 4 Var ise ' aḡlñ ey merd çalış müsteriḡ ol
Eliñle kazanmaḡ hür şafā-yı sa' ādetdir
- 5 ' Āḡilseñ yaḡın olma şaḡın o ḡapıya hiç
O bir zindāndır ki me'vā-yı esāretdir
- 6 Tırup ' ācizce bir maşa-yı nā-dān öñünde
Miskince boyun egmek imā-yı mezelletdir
- 7 Bilenler kendin merd bu ' ālemde ezilmez hiç
Rızḡ için ḡam çekmek fenā ḡulyā-yı ülfetdir

/399/

- 8 İçi zehirli bir fiçıyı yüklenip gezmek
Tedrīcī ölüm beyhūde rızā-yı külfetdir
- 9 Āsūdeyim şanma vezīr-i a' ḡam olsañ da
Her günüñ muḡlaḡ bir kırad-ı ḡasvetdir
- 10 Bu yolda ne denlü teālī etseñ inanma
Eñ soñ alt ucu müdhiş bir eşnā-yı ric' atdır
- 11 Ziyādār bir fetil-i şem' adan daḡi olsañ
Keser bir aḡmaḡ başıñ bu aḡşā-yı ' ādetdir

12 Hâkîkat çinelen yerde hîç tırma milyonsa
Çekil ma'îşet bir muktezâ-yı cesâretidir

13 Mu'arızdır fazîlet bir çok haşımlarla
Bütün dâna nâ-kâm esir zekâ-yı hikmetdir

14 Tecrübe ehline şoruñ onlar neler görmüş
Ne hâcet sîmâları sîmâ-yı sefâletdir

15 Bu bir fezâdır ki hevâsı zehirle tölmuş
Böyle bir sâhaya girmek sevdâ-yı cinnetdir

16 İleri gitseñ iner bir sille-i istirkâb
Geri kalsañ da tavriñ edâ-yı kabâhatdir

17 Çekil emriñde olsun tedbîr-i sa'yiñ, insân
Bu gird-âbdan kurtulmağda sezâ-yı şöhretdir

18 Ne endîşe-i tefûş ne bâr-ı âmir vardır
Fikriñ âmir olsun sa'yiñ kumanda-yı gayretdir

19 Hüner-mend odur kim silen alnın terin her gün
Ser-best hayât cihânda tek icrâ-yı şan' atdır

/400/

20 Hep fütür-ı dâ'îdir cesâretsiz düşünmek
'Azimsiz kaçd felekde maḥkûm-ı 'aḳâmetdir

21 Emel bir ma'cûn-ı cehennemdir şaḳın yutma
Deryâsı anıñ dipsiz bir deryâ-yı ḡafletdir

- 22 Hılyā-yı nā-kāmdır ʿāciziñ tedbīri her gün
Cesāretsiz irāde bir belā-yı ʿilletdir
- 23 Tıtuđuđuñ her şey’i küçük şanma fütūr etme
Şebātla büyütme bir kuvā-yı metānetdir
- 24 Yıkıl sen ey mezellet ey kābūs-ı bed-çehre
Kaşdıñ uyuşdurmağ hem imhā-yı ciddiyeindir
- 25 Bī-şübhe ʿayāndır tedkik ediñ her demde
ʿĀkil zebūn ahmağlar der-cāy-ı riyāsetdir
- 26 İrādeñ eliñ sağlamken ey ʿAczī sen de
Çekil hoş geçinmek bir şahrā-yı kanāʿ atdir

/401/

-302-

Size Vedāʿ

Ĥādīm²²²⁶ Yolunda

27 Eylül 1344/27 Eylül 1928

Benimle ber-ā-ber Ĥādīm Tağları’na atılan arkadaşım (M. ʿAli) Efendi ile bugün hayvānlar üzerinde Ĥādīm’e toğru gidiyoruz. Yolda Akvīrān’ıñ Yarımca Mevki’i’nde arkadaşımın būsān tarlasına indik. Biraz karpuz yiyip biraz yol azığı aldık. Bu Yarımca Mevki’i eski bir ören yeridir. Şimdi tarla olmuş ev yerlerinde kavun karpuz bitiyor. Ah fānī dünyā ah... Bunuñ için:

Ĥoşma

- 1 Size vedāʿ hoşçakalıñ Yarımca
Yuvam uzak geri kaldı neyleyim
Ey vīrāne seni böyle görünce
Ĥayālime hālīñ taldı neyleyim

²²²⁶ Şiirin bütününde kelime “Ĥādīm” şeklinde yazılmıştır.

2 Şu karşıda boz dumanlı tağlar var
Yuvamızda körpe körpe ağlar var
Bozulmaya hazırlanmış bağlar var
Söndü şevkim ümîd öldü neyleyim

3 Sağ kalıñ ey ğarîb ğarîb dereler
Bu sînemde göz göz oldu yaralar
Hem giderim hem bakarım, nereler
Kader yine beni şaldı neyleyim

/402/

4 Yarımca'dan çıktık yola düzüldük
Ezildik gönül yine biz ezildik
Hâ'in kalem ile zora yazıldık
Ayağımı felek çeldi neyleyim

5 İniş yoķuş ğarîb yollar tozludur
Gönül kırık yine ağlar gözlüdür
Bir çingâne siyâh şüret yüzlüdür
Adı fakîr²²²⁷ ondan oldu neyleyim

6 'Aczî taşlı bu yolları aşarak
Ugradığın şu hâllere şaşarak
Âh-ı hicrân ile bağrıñ pişerek
Dürlü acı yine toldu neyleyim

-303-

Şal Felek

Şarp Tağlara Toğru

28 Eylül 1929 Hâdim Yolu

²²²⁷ Kelime "fâkir" şeklinde yazılmıştır.

1 Açık yelken enginlere şal felek
Ben uyarım sen hūyuñda al felek
Neyiñ varsa zorla āh u zārıñı
ağa aşa beni böyle şal felek

/403/

2 Gön l m ulmet iindedir zind nda
G ld rmediñ beni hi bir cih nda
Yıdıñ yuvam oydun beni h sr nda
arp yollara beni böyle al felek

3 Gönül gider z r u elem ekerek
Gözlerimden gizli yalar dökerek
Uurduñ sen öz yuvamı sökerek
usuz yere anadımı yol felek

4 Dertleriñi her dem ekip görmüşüm
Cef larıñ eşidini s rm ş m
urbet aşıñ bağrım ben şarmışım
Oldu iseñ böyle memn n ol felek

804

5 İsmim   Acz  ağ baları söylerim
Bağtım baña uygun degil neylerim
Eşe dosta burdan sel m eylerim
Minnetim yok sen cevriñde al felek

/404/

-304-

Ey Perv sız

Bozulmuş Muħit 8 Teşrin-i Evvel/Ekim 1929

Hādīm²²²⁸ çok eski bir ilçe iken fitne ve nifāk sebebiyle, Ferīd Pāşā Konya vālīsī iken burayı pādīşāh irādesiyle köy hālīne getirmiş şoñra nāhiye olmuşdu. Şimdi yine kazā merkezidir. Faқаt nifāk fitne yine eskisinden beter artmışdır. Bunun sebebi buraya gönderilen örüden tıtma Rūmelili bir Arnavūd cezā re'yisiniñ ortaya koyduğu taraf-girlikdendir. Hādīm ‘ādetā anārşi hālīne gelmişdir.

Puşudan adam vurmaқ cināyet işlemek bayağı bir ‘ādet hālīne gelmişdir. Burada derebegi hayātı süren Müftī-zāde İbrāhīm Beg isminde bir şımarıқ şışkin bu cināyetleri hep ‘avenelerine yapıdırıyor. Bunun acı tafşılātı Hıyāl Bāğçesi isimli hātıratımızdadır. Bunun için:

1 Ey pervāsız şışkin gezen budala
Bir gün var ki başıñ deger taşlara
Burnuñ yelli el atarsıñ her dala
Hücūmuñ var havādaki kuşlara

2 Şimdi ferağ şanki sen de gezersiñ
Yoldan çıkmış egri yolda gezersiñ
Emīn ol ki kendi kuyuñ kazarsıñ
Acı verir zevk alırsın, başlara

/405/

3 Yoluñ yañılış ‘aқlıñ ermez yürürsüñ
Ferağ şanma ağır bir yük sürürsüñ
Bir gün var ki cezāsını görürsüñ
Emelleriñ talar gider boşlara

4 Şimdi bir şey olmaz meydān seniñdir
Yuf ‘aқlıña şanki seyrān seniñdir
Bugün gelir elbet hüsran seniñdir
Şoқ baқalım on parmağın işlere

²²²⁸ Kelime “Hādīm” şeklinde yazılmıştır.

- 5 Etdiklerin elbet anmaz yanina
Adam olsañ dñşürmezsin şanına
Şuşuyorsun sen de kendi anına
Güvenme sen bugün açık aşlara
- 6 Diñler diñler ‘ Aczı söyler derdini
Çünkü bilir insanların merdini
Çok inciden omşu insan ferdini
Bir gün olur başı deger taşlara

/406/

-305-

ış Ayları

Maşşür Günler

1 Teşrin-i Evvel/Ekim 1929 Hâdim

Hâdim taşları ayaları burada hüküm süren şiddetli soğuklar sebebiyle
bembeyazdır. Baharı elbette laţıfdir. Oulumun yanıbaşı yemyeşil meşe orusudur.
Bunun için:

- 1 ış ayları geçip bahâr dönünce
Ârzü çeker deli gönül taşları
Nâzlı uşlar yaylalara inince
Ârzü çeker deli gönül taşları
- 2 Menekşeler şarı şarı açınca
Şevkle uşlar daldan dala uçunca
Hoş güzeller hayâlime geçince
Tırmaz ister deli gönül taşları

3 Nev-rüz çiçek nâzlı nâzlı çıkarken
Derelerden turu şular aqarken
Seher vaqti dürlü çiçek qoqarken
Ârzü çeker deli gönül taqları

4 Köy kızları pınarlara inince
Servi gibi şalınaraq dönünce
Ġarīb ‘ aşqım kara kışda sönünce
Gezmek ister deli gönlüm taqları

/407/

5 Kuşlar dürlü dile gelip öterken
Çiçeklerde birbirini öperken
Çimenlerde kızlar çiğdem qaparken
Görmek ister deli gönlüm taqları

6 Yorğun taqlar yeñi kumaş giyince
Her şey mâtem libâsını şoyunca
Zamân baña haydi ‘ Aczî diyince
Ârzü çeker deli gönül taqları

807

-306-

Diyemem Derdim

Yersiz Cinâyetler

23 Teşrin-i Şâni/Kasım 1939 Hâdim

Bu gece yine pencereden suçsuz ve temîz bir kişi vurularaq öldürölmüşdür. Bunun tafşilâtı beş cildlik hâtırâtımızdadır. Bu qorqu ile gerek me’mûr gerek halk herkes geceleri qapı ve pencerelerini muhkemleştirdiler. Bunun için ben de gâyet dilsiz turuyorum. İşte böyle bir yerdeyim:

1 Diyemem derdim hâlim zebûndur
Elem var gizli cânımda şimdi
Perişân ‘aqlım fikrim cünûndur
Ağır bir yük var cânımda şimdi

/408/

2 Bozuldu ansız ümîdim bâğı
Geçmiştir benden gönlümün çağı
İnsanlıktan çıktım ben bayağı
Baykuşlar öter vîrânımda şimdi²²²⁹

3 Karanlık cihân iki gözüme
Her şeyler maḥzûn güler yüzüme
Bir ‘alev yangın düşdü özüme
Görünür mâtem şânımda şimdi

4 Me‘mûr idim ben gerçi bir zamân
Mermisin atdı üstüme cihân
Yıkıldım şimdi olmuşum vîrân
Feryâdım acı destânımda şimdi²²³⁰

5 ‘Aczî’dir ismim bulamam tedbîr
Bilmem suç mudur bilmem ki taḥdîr
Bir Hâḳ’dan başka çârem de yokdur
Elem ḥasret fiğânımda şimdi

/409/

-307-

Yaşlan Göñül
Kış ve Ğurbet

²²²⁹ Mısraın vezni bozuktur.

²²³⁰ Mısraın vezni bozuktur.

1 İkinci Teşrîn/Kasım 1929 Hâdim

Hâdim'in tağları çok yüksek ve yalçındır. Oşamın penceresi tağlara karşıdır. Tağların başı duman püskürüyor. Havâ simsiyâh iniltili fırtına şavuruyor. Bunun için:

1 Havâlar kışdır duman iniyor
Ġurbet illerde yaşlan ey gönül
Yüregimde bir ħarmân dönüyor
Ĥaddini bil de uşlan ey gönül

2 Yerli fitneler sitem veriyor
Dünyâ tersdir bilen biliyor²²³¹
Ġurbet illerde ' aşık çürüyor
Şabır eyle sen de paşlan gönül

3 Şafâlar gitmiş cefâ tonuğdur
Ĥâlleri çirkîn her şey sönükdür
Yan yan gidiyor dünyâ dönükdür
Tilkiye döndün arslan gönül²²³²

4 Ey ' Aczi ' aklıñ fikriñ var iken
Bunca yıldır sen emekdâr iken
Tağlar tipidir yollar ħar iken
Bu ħasretlerle ışlan gönül²²³³

²²³¹ Mısram vezni bozuktur.

²²³² Mısram vezni bozuktur.

²²³³ Mısram vezni bozuktur.

-308-²²³⁴

Aktağ'dan

Şılaya Selâm

8 Kasım 1929 Hâdim

Bu târîhde Rûmî târîh yerine Mîlâdî târîh geldi. Bugün havâ güneşli oğula yakın olan Aktağ'ın tepesine doğru çıkıyorum. Bu tağ 1600 metre yüksektedir.

Konya görünüyor. İşte bu iştiyâkla onun tepesine kadar²²³⁵ çıktım. Bütün tağlar gözümü önünde... 'Alâü'd-dîn tepesi hayâl meyal görünüyor. Gönül turur mu bu lâhûtî yerden şılaya selâm yolluyor:

- 1 Aktağ'dan garîb şılaya selâm şaldım
Ġurbet selâmıdır amân alın tağlar
Uzak yerde pek de maḥzûn garîb kaldım
Sizler olsun benim ḥâlim bilin tağlar
- 2 Deli gönül çoşdu yine yürüdü
Her yanımı gam kasâvet bürüdü
'Ömrüm Ġurbet ellerinde çürüdü
Bu ḥâlîme bir çâre siz bulun tağlar
- 3 Baḥtımdandır çekdiklerim neyerim
Tağdan tağa böyle feryâd eylerim
Size bârî garîb ḥâlim söylerim
Bir ḥasbîḥâl olalım biz gelin tağlar

²²³⁴ Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

²²³⁵ Kelime "kâdâr" şeklinde yazılmıştır.

/411/

- 4 Aktağ başın bunca yüksek ünün var
Heybetlisin toğu semte yönün var
Baharlarda hoş biçilmiş tonun var
O demlerde açılır mı dilin tağlar
- 5 Yamaçların elvân çiçek tütüyor
Ėarib gönle koğuları yetiyor
Dürlü nağme nâzlı kuşlar ötüyor
Derdlerimi alin hoşça kalın tağlar
- 6 Eglim eglim giden Ėarib yolların
İner çoşkun her dereden sellerin
Her yayladan eser gelir yellerin
Baña neş'e verir muğlu Ėalın tağlar
- 7 Bir Ėaribim bu illerde çürürüm
Bir gün olur yoluñuzdan yürürüm
Ėalınızda nice ilhâm görürüm
Dem gelince geçid versin belin tağlar
- 8 Seyrânında nice şahin bülbül var
Her yanında dürlü çiçek sünbül var
Kımyâ biter 'anber de var fülful var
Kış gelince neden şular gülün tağlar

/412/

- 9 Yüce tağlar sizi böyle görünce
Güler gönlüm karşıınızda turunca
Bir 'Aczi'yim felek izin verince
Toğru gider nâzlı yurda yoluñ tağlar

Kışdır Țurnalar

Tepeler Arasında

12 Şubat 1939 Hādīm Yolunda

Bu Țārīhde arkadaşım (M. ‘Ali) ile izinli Konya’dan hareketle Hādīm’e gidiyoruz. Hayvānlar üzerindeyiz yanımızda kirācımız var. Havā güneşli ve iyi idi. Çukurkavağ Köyü’ne yaklaşırken ikinci şıraları havā birden bire bozuldu. Çok şiddetli bir fırtına başladı. Bu şırada havāda Țurna sesleri geliyor. Bu bī-çārelerde bizim gibi aldanarak yola çıkmışlar. Havānīn yüzünde ötüşüp giderler bunlar için diyorum ki:

Semā‘ī²²³⁶

- 1 Geri dönüñ bu il kışdır Țurnalar
Dil-ber ili sāhillere çevriliñ
Şimdi güller çetin bozdur Țurnalar
Yeşil sāhil boylarına çevriliñ

/413/

- 2 Yorğunsuñuz hangi Țağdan aşdıñız
Yañlıştır yol muȚlağ siz de şaşdıñız
Bilmem nasıl bu illere düşdüñüz
Āh Țurnalar şağdan şola çevriliñ
- 3 Şoğuk yaman tipi acı esiyor
Țağ başlarıñ kara duman başıyor
Bu zālim kış yoluñuzu kesiyor
Kānad çırpıp amān geri çevriliñ

²²³⁶ Şiirin semâî olduğu belirtilmiş; fakat şiir, semâî nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, koşmadır.

4 Barçın Yaylası'na şaķın varmayıñ
İçel çayırları yakın tırmayıñ
Baş tırna dön kış içine girmeyiñ
Kāfileyi çek sāhile çeviriliñ²²³⁷

5 Tez varılır tırna kanad açınca
Kazancı Yaylası'n öte geçince
Kız Pıñarı'na bizden selām içince²²³⁸
Tırnalar tez oralara çevriliñ

6 Bir yolcuyum şimdi hālim tılgındır
Fırkatdeyim ğarīb gönlüm algındır
Gögsüm yara şimdi kalbim tılgundur
Yaylalara selām tırna çevriliñ

/414/

7 Bir 'Aczī'yim kolum bağlı baķmayıñ
Beni siz de ayrı derde şoķmayıñ
Ben düşmüşüm siz miħnet çekmeyiñ²²³⁹
Ben dönemem tırnalar siz çevriliñ

-310-

Neden Tağlar

Kıraķlıęa

2 Mayıs 1931 Hādım

İlkbahār şoña erdiği hāilde hālā yağmur yağmıyor otlar çiçekler pek me'yūslardır.

Bunuñ için:

²²³⁷ Mısram vezni bozuktur.

²²³⁸ Mısram vezni bozuktur.

²²³⁹ Mısram vezni bozuktur.

1 Neden tağlar bahārîñiz ŧen degil
Lâle maħzûn sünbül maħzûn siz maħzûn
Herkes ğamlı, ğöñül sâde sen degil
Kuşlar maħzûn çimen maħzûn biz maħzûn

2 Güller ŧolmuş dallar ezgin buruşmuş
Bülbül ŧuşmuş me'yûs bezgin tûruşmuş
Elvân çiçek yazık ŧolğun karışmış
Şahrâ maħzûn yollar maħzûn iz maħzûn

3 Yedi yıldır bahâr böyle hem yazı
Ġarîb tağlar açmışdır niyâzi²²⁴⁰
Nâzlı kuşlar kesmiş dürlü âvâzı
Yayla maħzûn gelin maħzûn kız maħzûn

/415/

4 Bilmem dünyâ kocamışdır hemende
Ne neş'e var ğöñüllerde ne tende
Dermânsızdır hep böcekler çimende
‘Aczî maħzûn ŧi‘[i]r maħzûn söz maħzûn

814

-311-

Yağmur Destanı

10 Mayıs 1938 Hâdim

1 Bir hikmet var yedi yıldır yağmur inmez
Kurt kuş, insân amân luţfuñ diler yâ Rab
Hikmetiñe karşı aşlâ bir şey denmez
Buluţlar hep kaçır bir bir gider yâ Rab

²²⁴⁰ Mısraın vezni bozuktur.

2 Ğarīb gelir yedi yıldır böyle bahār
Ṭaġiñ ṭaşıñ iñiltisi veriyor zār
Buluṭları қоғar gider қатı rüzgār
Bu sırrında neler vardır neler yā Rab

3 Ekinler hep şarardılar boynun yıқdı
Қarıncalar niyāz edip ‘arza çıқdı
Çiçekler de һayātından şusuz bıқdı
Düşünmeyen iz‘ānsızlar güler yā Rab

/416/

4 Ulu çamlar dergāhiña ṭutmuş yüzün
Otlar kırdı kırudu cümlesi һazīn
Naşıl olur ‘aceb insān gelin görün
Һayvānlarıñ һāli ciger deler yā Rab

5 Üç aydır çok muһālif rüzgārlar esdi
Қушlar maһzūn hep seslerin çekip kesdi
Bilen kendin düşünüyor ğamlı şuşdu
Kimi güler kimi gözün siler yā Rab

6 Ezel taқdīr bu һālleri bütүн yazdı
Ādemoġlu çünki fenā, başdan azdı
Bu cezāniñ yolun herkes kendi қazdı
İşlāһda yoқ çārede yoқ heder yā Rab

7 Şusuzluқdan yerler yarıқ eder imā
Һayātından ümīdsizdir bütүн eşyā
Luṭf u iһsān erişmezse yazıқ һālā
Pek cānsız қuzular һazīn meler yā Rab

8 Senden başka yokdur bizi kayıran²²⁴¹
Luḡfuḡdur bütin bu eşyayı ʔoyuran
Çünki sensiñ **kün**²²⁴² emrini buyuran²²⁴³
İradeñle yere ḡayāt iner yā Rab

/417/

9 Yeryüzünü gerçi şardı cürm ü ‘ işyān
Varlığını unutmağda hep ‘ āşī insān²²⁴⁴
Bī-kuşūrdur körpe yavru şabī şıbyān
Bunlarıñ ḡālī pek ciger eler yā Rab

10 Cehāletdir birbirin ʔutmaz hīç insān
‘ Ādet iylik bozulmuş yok ʔođru ihvān
Çalışmağda, ‘ ibādetde çokdur noķşān
Herkesler de ḡālā ayak çeler yā Rab

11 Açlık acı bir belādır bilenlere
‘ Aczī bu bir emr-i ‘ aẓīm alanlara
Rāzıyız hep taķdīriñle gelenlere
Şapan yoldan belki bir gün döner yā Rab

816

-312-

Bilmem Neden

Arılar Çiçekler

16 Mayıs 1930 Hādım

Bugün ʔalebelerimle ber-ā-ber Hādım’iñ Çataloluķ Pıñarı başındayız. Pıñarıñ yanında çok gür ve iri bir yabānī armud ağacı var. Bembeyāz²²⁴⁵ çiçekler açmış

²²⁴¹ Mısraın vezni bozuktur.

²²⁴² “... Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir.” Bakara Suresi 2/117; “Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak "Ol!" demektir...” Yasin Suresi 82.

²²⁴³ Mısraın vezni bozuktur.

²²⁴⁴ Mısraın vezni bozuktur.

²²⁴⁵ Kelime “bembeyaz” şeklinde yazılmıştır.

biñlerce arı bu çiçekler arasında bal māddesi toplamak için çalışıyorlar. Faqat yağmur çeh olmadığından zavallılar aradıklarını zor buluyorlar. Bunun için diyorum ki:

/418/

- 1 Bilmem neden ‘ağıllar hep havālanmış
Bu havādan hayāt şimdi cefālanmış
Hayāt sersem devā sersem bilmem ne hikmetdir²²⁴⁶
Çünkü herkes ayrı fenā da‘ vālanmış
- 2 Şadākat yok bütün efkār hiyānetde
Hayā ölmüş şeref şimdi rezāletde²²⁴⁷
Aranır mı vefākārlık denā’etde
Bu hāllerden çünkü insān ğidālanmış
- 3 Gezindikçe sezer ‘Aczī bu aḥvāli
Bilirseñ baq sen de seyret bu eşkālī
Gözün yoksa diñle bārī bu ehvāli
Çünkü zemīn sizle bizden belālanmış

817

-313-

Ġarīb Kuşlar

Kuşuñ Dilleri

7 Hāzīrān 1931 Hādīm Yolunda

İmtihānlar bitti. Artık ta‘ṭil başladı. Yanımda diğeri bir mu‘allim arkadaşla Konya’ya geliyoruz. Hādīm’den kalkarak bütün şarp tağları aşā aşā Belvīrān’ın hudūduna indik. Vaqit ögle vaqti biraz diñlenmek için yol kıyısında söğüd ağaçlaçlarınıñ altına indik. Hayvānlar yemlendi. Yeşil çayır üstünde diñleniyoruz.

²²⁴⁶ Mısram vezni bozuktur.

²²⁴⁷ Kelime “rezālet” şeklinde yazılmıştır.

Arkadaşlar uyuyor. Üstümüzdeki ağaçlar arasında bir kuş çok laţif ve dürlü nağmelerle ötüyor. Bize bir şeyler okuyor

/419/

öyle laţif diller döküyor ki o anda gönlüm hayâlim hep ondadır. Bakıyorum bir dürlü bu küçük kuşu göremiyorum. Bunun için:

1 Ğarīb kuşlar cıvıl cıvıl ötüşür
Yurd tađınıñ ağacında taşında
İdrāk için bunlar ‘ aqla yetişir
Hayât ünü sesleriniñ başında

2 Ezel Tañrı cilvesidir görmeli
Haķıķatiñ esrârına ermeli
Sırr-ı vahdet kapısından girmeli
Taķdīs vardır diñle Haķķ’ıñ kuşunda

3 ‘Aczī söyler hislerini bularaķ
Her eşyâdan derslerini alaraķ
Ķurduñ kuşuñ seslerini bilerek
Bunuñ için döner vahdet peşinde

-314-

Hâmî Nedir

Beyinsizlere

5 Ekim 1930 Hâdim

Hâmî ancak Haķ’dır. Faķat bu ‘ âlemde öyle eşekler var ki diğer büyük bir eşegiñ himâyesiyle koltuğa geçerek dürlü beyinsizlikler ihdâş ediyor. Böylelerine minnet etmemek ezeli bir şi‘ ârimdir. Bunun için:

Dīvān²²⁴⁸

- 1 Hāmī nedir gönlüm ondan hicāb eyler
Hayātımda ba‘īdim ben ricālardan
- 2 Nā-merdlere varmağ baña ‘azāb eyler
Mağrūr degil gönlüm engin gedālardan
- 3 Yaltaqlanmağ nedir bilmem hayātımda
Bu yüzden kırtulmaz başım cefālardan
- 4 Bu vādide hoş geçinmek böyle ise
Eşek olmağ mu‘teberdir zekālardan
- 5 Bu dünyāniñ ters dönüşü nedir yā Rab
Çünkü bıkmış herkes böyle sīmālardan
- 6 Niyāzım yoğ ey çarğ ‘ādet böyle ise
Gönlüm kırık cüdāyım her cüdālardan
- 7 Bulmadım haqīkat ‘ömrümde arandım
Düşürdü bu sevdā beni kayalardan
- 8 Bu uğurda eşeklerden nice çifte
Yiyip ‘āciz kıaldım her bir devālardan
- 9 Ne gün bağş ettiysem bu haqīkatden ben
Ters cevāb aldım o süslü maşālardan

²²⁴⁸ Şiirin divan olduğı belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, kıtadır.

- 10 ağındım bir amağ ehresin ben Şimdi
ekildim o yıllık uru edalardan
- 11 Hüsn-i lfet güler yüzden murd ancak
İstemem beriyim shte merhabalardan²²⁴⁹
- 12 İsmim ‘ Acz ‘ uzlet bana hoş hl Şimdi
PeriŐn gönlüm Şimdi o haalardan²²⁵⁰

/421/

-315-²²⁵¹

Bülbüller UmuŐ

Atağ’ n Yamacında

7 Ekim 1931 Hdim

Bugün Atağ’ n yamalarında bir av faşlı yaparak tağn dibinden ıkan pnrn
başında bu yorgunn afaı seyrediyordum. uşlar bülbüller artık buralardan göçerek
shil boylarına gitmiŐlerdir.

- 1 Bülbüller umuŐ yuvalar boşdur
uşlar da gçmiŐ Őaħrlar boşdur
Neden bilmem her Şeylerde hüzn var
Dereler mell me’vlar boşdur
- 2 Güneş fersiz hep dereler ararmıŐ
Ağlarn yaprakları Şararmış
Renk degiŐmiŐ uzak tağlar morarmıŐ
Sürüler gitmiş merlar boşdur

²²⁴⁹ Mısraın vezni bozuktur.

²²⁵⁰ Kelime ‘‘ha’’ Şeklinde yazılmıştır.

²²⁵¹ Şiirin vezni bozuktur.

- 3 İnmiş yayladan tırnalar kuşlar
Tenhâdır kırlar düşünür taşlar
Ehl-i ‘aşkda bir hüzün başlar
Keklikler ötmez kayalar boşdur
- 4 Şu tağlarda gezer ‘Aczî hayrândır
Aldığı hep dürlü dürlü lisândır
Soñbahârda bu dem faşl-ı hazândır
Dönüyor felek sevdâlar boşdur

/422/

-316-²²⁵²

Ne İçin Yâ Rab

Çanlı Cinâyet

1 Aralık 1930 Hâdim

Gece benim oğamda oturan iki kıymetli aḥbâb Müftî-zâde İbrâhim’iñ ‘aveneleri tarafından pencereden kaçaca vuruluyor. Bunuñ acı tafşilâtı Hayâl Bâğçesi isimli ḥâtîrâtımızdadır. Bunuñ için Hâdim’de ḥuşûşî muḥâsebe me’mûru Murâd ‘Âlî Ülgem’e ithâf:

Kit‘alar

- 1 Ne için yâ Rab nedendir bu acı feryâd
Ne için iner bu muḥîte çanlı bî-dâd
Nedir bu fitne çanlı nifâk ölümler
Sen bir ḥâkimsiñ yok mu yâ Rab senden imdâd
- 2 Ey bād-ı şabâ gitme tır ki güzeriñde
Bir ḥaberim var al git üzeriñde
Tâli‘ yine bir siyâh çehre açıyor
Hüznümü al git ne olur bâl periñde

²²⁵² Şiirin hece ölçüsü karışiktır.

- 3 Āhımı taşvır et al götür ħaberiñde
Uğra köyüne dostuñ muṭlaḳ seferiñde
Acılar şaçdı yine devrān üstümüze
Bir āyna gibi göster bunu eşeriñde
- 4 Ey bād-ı şabā ṭurma şaḳın muntazırım
Burcu yıķık bir ħayāl altında münkesirim
Ĥürmetlerimi bir bir ona ulaşdır
Çünki onuñla dost-ı ḳadīm müfteħirim

/423/

- 5 Ey bād-ı şabā şen ħaberiñ şād-ı deründür
Gör ki bu şî'rim hep ħūn ile meşĥündür
Ḳalbim ağlıyor öldürülen aḥbāba
Bu elemlele günlerim hep maḥzündür
- 6 Açarım saña maḥrem olan esrārım
Bāb-ı rızāda ṭurur her ān iḳrārım
Āğūşuña al ihmāl etme dilerim
Ĥūn-ı elemle yazdım ben bu eş'arım
- 7 Bilirim miḥnet ḫāline sen āgāhsıñ
Düşkünlere sen elbet luṭf-ı İlah'sıñ
Sāḫa-i dilde cāy-ı nerīmiñ vardır
Ḥasret-zedeler āhına sen penāhsıñ
- 8 Bir 'Aczī'yim ki kāmım verdim felege
Şöhret ḳapısın ḳapadım her dilege
Āmālımız hep bir cāy-ı ḫaḳīḳatdır
Her varlığı ḳoyupelediñ eleği

-317-

Gerçi Vız Gelir Ammā

‘ Aksi Günler

1 Aralık 1930 Konya

Bu tārīhde izinle Konya’dayım. Başka bir yere naklim için çalışıyorum. Hādīm’den gelen dīger bir köy mu‘ allimi de mūrāca‘ at edince benim işim bozuluyor. Bunun için:

1 Gerçi vız gelir ammā dünyāya gücendim

Döner içinde kuru hulyāya gücendim

‘ Tolmuş içine nice bī-çāre tolanır

Bir gūlgüle ki ben bu da‘ vāya gücendim

2 Birbirin tıtmaz nice milyon baş geziyor

İnsānlar fitne ile nice aş bozuyor

‘ Ākıl olanlar bu dirlikden çok beziyor

Hırşla döner bu dipsiz gāvġāya gücendim

3 Bir maḥbesdir ki insānlara me‘vā olmuş

Lākin dirlik düzeni bād-ı hevā olmuş

‘ Koğmuş nefisler içden hep bī-ḥayā olmuş

‘ Aczī söyler ki ben bu havāya gücendim

-318-

Boz Dumandır

‘ Kar Fırınası Arasında 8 Ocak 1931 Hādīm Yolunda

Hādīm’den gelen o arkadaşla yine Hādīm’e tōġru yollandık. Yolda Hācībaba Taġı’nın önünde amānsız bir kar fırtınasına tıtulduk. Yanımızdaki kirācımızda şaşırıldı. Ecel ile karşı karşıyayız. Bunun tafşīlātı ḥatırātımızdadır.

1 Boz dumandır yine tağlar kış mı var
‘ Aceb bize yol verir mi soralım
Yoksa başa gelecek bir iş mi var
Gönül der ki gitmeyelim turalım

2 Ğarīb ğarīb yine çıkdık yollara
Bakınarak sağımıza şollara
Vedā‘ bizden arka kalan illere
Neler gelir başımıza görelim

3 Yaylalardan tırna sesi gelmiyor
Tağlar şimdi ğarīb yolcu şalmıyor
Gönül bunda yine huzūr bulmuyor
Kaldık yolda yine geri varalım

4 Köy otaş bucağında kalmışız
Tāli‘ çekdi yedeginde gelmişiz
‘ Aczī der ki bunda mihmān olmuşuz
Tipi tursa biz de yola girelim

/426/

-319-

Vazīfeyi Hāk Bilerek

Vazīfe Uğrunda 11 Ocak 1931 Konya

Üç gün süren kar fırtınasından sonra Losta Köyü’nden karlar içinde geri Konya’ya dönüyoruz. Soğuk çok şiddetli kar yolları 80-90 santim kapamış... Karaman Kaşabası’na iki sâ‘ atlık bir mesāfeyi yedi şâ‘ atde kaṭ‘ ederek akşam öñü kaşabaya şokulduk. Sıcak muhtār otaşına yerleşdik. Vazīfe uğruna düşdügümüz tehlike büyükdür:

- 1 Vazîfeyi hâk bilerek çalışan
Vurur başın taşdan tařlara²²⁵³
Böyle olur cefâlara alışan
Tağ başında göğüs gerer kışlara
- 2 Tipi boran ırmaz iner havâdan
Zemherîde yılan çıkmaz yuvadan
Toğruları şağlar Tañrı belâdan
Sağlık veren O'dur cümle işlere
- 3 Kar başdırmış yeşil çimen yolları
Bilmem nerde kuşlar, kesik dilleri
İnmiş şoğuk tondurmuşdur gülleri
Amânsız kış neler açdı başlara
- 4 Kış gününe güven olmaz yamandır
Yazı kışı döner böyle cihândır
Geçid vermez tağlar 'Aczî dumandır
Hikmet Hâk'ın 'ağıl ermez işlere

/427/

-320-

Ağbâblar Göçmüş

Oğama Ta' ziye

13 Ocak 1931 Konya

Karaman Kaşabası'nda tondüğümüz kirâ hayvânlarıyla Mandason İstasyonu'na indik. Buradan trenle Konya'ya şokulduk. Kış geçid vermediginden bahâra kadar müddetsiz izinli şayıldık. şimdi Konya'dan Hâdim'deki oğama ta' ziyemdir.

²²⁵³ Mısram vezni bozuktur.

1 Aḥbāblar göçmüş şoḥbet yeri kapanmış²²⁵⁴

Baykuşlar gelip çelenine konmuşdur

Qara kilid qapısına taqmış

Bu ḥali gören nice yürek yanmışdır

2 Qurşun atmış felek ansız devirmiş

Zālim eller mezbaḥaya çevirmiş

Sönmüş yuva ağaları ayırmış

Qanlı eller ma' şūm kana kanmışdır

3 Fitne fesād tohumları dillerden

Bir zulümdür çıqdı qara ellerden

Qara ḥaber esdi geldi yellere

Nifāq çunki böyle şanı şanmışdır

4 'Aczī sen de ne günlerde qalmışsıñ

Bu dünyādan nice heder almışsıñ

Dürlü dürlü, qasvetlere talmışsın

Qara baḥta yine baykuş konmuşdur

/428/

-321-

'Āşık Söyler

Elem Sāḥası

7 Mart 1931 Ḥādım

Bu Dīvān'da oqunan şi' rlerim, elemle bulaşık zemīn-i zamāniñ ' aql-ı selīm önüne döküp saçıp gösterdiği tākatsiz ḥalleriñ terānesidir. Herhangi şā' ir muḥitiñ te'şirine baqlıdır. Muḥit neş'eli ise şi' rde neş'eli... Muḥit elemli ise şi' rde elemli görünür.

²²⁵⁴ Bu dörtlüğün vezni bozuktur.

- 1 'Āşık söyler zamānınıñ hālını
Zemīn verir ona öyle ilhāmı
Şatıslara kendi verir mālını
Beyān eder şā'ir 'aynı aḥkāmı
- 2 Söyleden kim gelince dem Ḥayyām'ı
İlhām verip açan kim o eyyāmı
Be-hey ġāfil şanma dünyā şābitdir
Değişdiren kimdir bunca ecsāmı
- 3 Yerler gökler bir hikmetle dönerler
Yıl boyunca neler çıkar inerler
Nice sarāy nice ışık sönerler
Bir degildir dehrin şabāḥ akşanı
- 4 'Aczī söyler diñler iseñ sözleri
Ey bī-çāre görmez misiñ izleri
Çeviren kim kışlar ile yazları
Ey şu'ürsüz bozan sensin akşanı

/429/

-322-²²⁵⁵

Gördüm Yine

Ufuqlara Bir Nazar 13 Mart 1931 Ḥādım

Bugün Ḥādimiñ meşhūr Ḥamza Pıñarı'nıñ başında kendi başıma ufuqlarla
ḥasbıḥaldehyim:

²²⁵⁵ Şiirin hece ölçüsü karışiktır.

Kalenderî²²⁵⁶

- 1 Gördüm yine kırlar hâzîn düşünür
Bir şey diñler bir şey görür semâlardan
Güneş gamlı fersiz ışık veriyor
Şevk gelmiyor güzel bād-ı şabâlardan
- 2 Ser-keş gönül tırmaz neden seyrânda
Gördüm âfâk o da düşmüş hayrânda
Bir şey mi var ‘aceb yine cihânda
Bildim çünkü nevâ gelmez havâlardan
- 3 Ağaçlardan neş’e gelmez turgundur
Uzanmış tağlar belli yorgundur
Bülbül me’yûs güller şolmuş ırğındır
Añlayanlar yok mu ‘Aczî imâlardan

/430/

828

-323-

Kalender-meşreb

Şahne ve Cins-i Latîfler

21 Nîsân 1931 Hâdim

Bu târîhde Konya vâlisi ‘izzet Beg ‘âilesiyle birlik Hâdim’e geliyor. Merkez okulunda bir piyes tertîb etdik. Kadınlar da da‘vetlidir. Piyesimiz Birinci Cihân Harbi’nde cereyân eden Âvrûpâ entriğalarını muşavverdir. Ben Fransa Re’is-i Cumhûru Kalamanso rolündeyim. Şahnemiz karşısındaki cins-i laîflere karşı gönlün tabî’î câzibesıyla:

²²⁵⁶ Kalenderî olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmekte olup şiir koşmadır.

Dīvān²²⁵⁷

- 1 K alender-meşreb gönül h l  y r ister
Cevr-i dil-berle bülbül gibi h r ister
- 2 Őeyd lanmaya kendince bir yol arar
Şol  h larla sevd yı ink r diler
- 3 H line baķmıyor h l  esrik d v ne
Dil-r b larla mı diler aķy r ister
- 4 Naşıl bir n -k m d v nedir hem mecz b
Servi rev n hem r y-ı ruŐs r ister²²⁵⁸
- 5 Etmez tefekkür baħt-ı siy hiń derdini²²⁵⁹
C nb Ő Őaf sın sürmeye imd d ister
- 6  rzu ediyor meyd n arar b -çare
Neler  ekdigini bilmez h l  z r ister
- 7 Peym nelerle dem-i devr n arıyor
Naşıl bir ser-keş yine g l g lz r ister
- 8 Gönül derdini ey   Acz  sen bilirs n
Güzelleri gördükçe o iķr r ister

²²⁵⁷ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat Şiir, divan nazım Şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle Şiir, gazeldir.

²²⁵⁸ Mısr n vezni bozuktur.

²²⁵⁹ Mısr n vezni bozuktur.

Dere Kenārında

Ġarīb Çiçek

10 Ekim 1931 Hādım

Eṭrāfı çayırılık içinden laṭif bir Şu aķan k¼¼¼¼¼ bir dere kenārındayım:

- 1 Dere kenārında bir Ġarīb çiçek
Boynu egri yazık ħazāndir pek
- 2 Őoluķ penbe y¼¼¼¼¼ öyle Ġ¼¼¼¼
Ġarīb varlıĝın bu da içden benimser
- 3 Pek ħazān bir ṭuruŐ var diyecek
Belki derdin Şanki bir bir söyleyecek
- 4 Yeşil çimenler onu hep beslemiş
Ĥırçın r¼¼¼¼¼ çarpmış yaŐlanmış
- 5 Bir gelin gibi bu da ister Őalınmaķ
Ārz¼¼¼¼¼ var ser-best ħ¼¼¼¼¼ bulunmaķ
- 6 Kaldıramaz lākin yazık başını
Me'y¼¼¼¼¼ egmiş çehresini kaÇını
- 7 Bir ĝāyesi var ki ser-best yaŐamaķ
Bu ç¼¼¼¼¼¼ zem¼¼¼¼¼ neslin aŐlamaķ

8 Emin degil ki titrer yazık korquyor
Bu ğarib yerde derdin dokuyor

/432/

9 Nerde ise gelir bir cılız tavar
Yine kırpar başın eder haksar

10 Zati ser-best hayat yok ki 'alemdede
Bırakmaz bir şeyi kendi halinde

-325-

İhtişamın Kasveti

Ta' dil-i Meşreb

15 Ekim 1931 Hâdim

Fitne fesad kan kıtal muhiti Hâdim'in halinden iyice bıkdım. Çünkü 'adliyede hak ve 'adalet yok... Böyle yerde vicdanım rahat etmez... Bunun tafşilatı hâtırâtımızdadır.

831

1 İhtişamın kasvetini atdı gönül
Şan u şöret kisvesini şatdı gönül
Dünyâ cevri nerden gelir bilmek gerek
Bilmek için çok gamlara batdı gönül

2 Nice demler uçdu gönül havâlarda
Yıldız şandı kendin meger semâlarda
Tâvus gibi ötdü nice yuvalarda
Eñ şon cefâ bezmine yan yatdı gönül

3 Deli gibi gezdi gönül süslenerek
'Ankalandı 'anıklarla seslenerek
Demle dil-ber dürlü şafâ beslenerek
Nice günâh saşnesinde yatdı gönül

/433/

- 4 ‘Aczī aldı şimdi dersi nedāmetden
Hālā maḥkūm kırtulmadı ‘aķāmetden
Ümīd kesmez Hāķķ’iñ luḥfu hidāyetden
‘Ömür geķdi şoñ demlere ķatdı gōñül

-326-

Yeşil Başı Tırnalar

Bahār ve Tırnalar 25 Mayıs 1931 Hādım

Bugün Hādım’iñ Kāl’a denilen sivri ķayalıgıñ öñünde aķan pıñarıñ başındayım.

Eḫrāfım zümrüd gibi ķayırılıķdır. Bir yerden bir yere geķen tırnalarla ḫasbıḫāl:

- 1 Kāḫar²²⁶¹ olmuş yeşil başı tırnalar
Aşıp gider yüce tağlar üstüne
Öter olmuş ğarīb sesli tırnalar
Şağıp gider yeşil bağlar üstüne

- 2 Baş tırna ķekmiş öñü havāda²²⁶²
Bir ḫizādır nizām üstü şırāda
Kalmamışdır tıraķ ğayrı ovada
Yaylalara gider çağlar üstüne

/434/

- 3 Māvī çiçek şıralanmış yollara
Tırnalarıñ göç demidir ellere
Bülbül öter iner ğonca güllere
Bu demleriñ gōñül ağlar üstüne

²²⁶¹ Kelime “ķāḫār” şeklinde yazılmıştır.

²²⁶² Mısraın vezni bozuktur.

4 Yüce yüce tağ başından ses verir
İlkbahârda göç deminden his verir
Ovalardan yaylalara ders verir
Göller gezer iner buğlar üstüne

5 İlkbahârîñ ‘ Aczî cennet günüdür
Nâzlı kuşlar için hicret günüdür
‘ Âşıklara bu dem hasret günüdür
Amân turna dönüñ sağlar üstüne

-327-

Yâ Rab Nedir

Dehri Tefekkür:

Yine orada düşündükçe diyorum ki:

- 1 Yâ Rab nedir bu ‘ âlemdeki sırrıñ
Yâ bu nedir, âh nâlemdeki sırrıñ
- 2 Yâ Rab, ya güldür ya bu hüznümü al
Hep cevri-dünyâ hâlimdeki sırrıñ
- 3 Yâ Rab yoksa bu, hükm-i Celâl’iñ mi
Nedir bunca hâlemdeki sırrıñ²²⁶³

/435/

- 4 Yâ Rab bu ‘ âlem nedir ‘ aceb böyle
Söyledir beni nâlemdeki sırrıñ

²²⁶³ Mısraın vezni bozuktur.

Ꞑuşlar Öter

Parꞑdayım

16 Hâzîrân 1931 Konya

Ta'îl münâsebetiyle Konya'dayım. Şehirleriñ meydânlıklarına yapılan parꞑlar hâkîkaten çok değerli ve yerindedir. Ağaçlar yeşil çayır ve çiçekler oğ ne iyi... Hele reng-â-renk elbiseli cins-i lâîfler... Gönül tutur mu? Bu ma'lûmdur ki küçük ꞑuşlar dâ'imâ ağaçlık yerlerde barınırlar. Bir yandan da bularıñ laîf sesleri:

1 Ꞑuşlar öter güzelliğî çağına

‘Aşkıñ derin kaynağından dem vurur

Şafâ verir nâzlı yurduñ bağına

Türk dilidir şanmayalım ğam vurur

2 Şehirlerde uyandırır gülleri

Rağşa girer diñler şafağ yelleri

Hecesinde nâzlı benlik dilleri

Türk sâzınıñ perdesinden dem vurur

3 Diñle ‘Aczî vâtan sesi bu sesler

Ana yurduñ kokuşudur bu hisler

Ꞑuşlar verir bağıñ naşıl hoş dersler

Vâtan ‘aşkı otağından dem vurur

/436/

Dünyâ Bir Kitâb

‘Alâü'd-dîn Tepesi

19 Hâzîrân 1931 Konya

Konya'da 'Alāü'd-dīn Tepesi'niñ tārīhī bir çok hikāyeleri vardır. Bundan 40 sene önce burası hālī²²⁶⁴ bir yer olup her bahār mevsimi yabānī otlarla yeşerirdi. Şimdi her tarafı ağaçlarla tınandı. Şehre nāzır bir yerde yapılan bāğçe yaz günleri erbāb-ı zevke bir kâhve ve dīnlenme yeri oldu. Buradan şehre bākınca nice cenk ve dağdağalara göğüs germiş olan bu şehriñ her yanı görünür. Bunuñ için:

Rub' ā' ī²²⁶⁵

- 1 Dünyā bir kitāb okur iseñ
Yapraqları hep hikmet tulu
Gezdigiñ yerde bākar iseñ
Her kûşesinde 'ibret tulu
- 2 Gerçi fānīdir bir ān bekler
Bir gün vardır ki olur bākī
Bir sâ'at gibi zamān bekler
Geline o ān göçer tākī
- 3 'Ayārı tāmıdır şaşmaz düzen
Ġāfildir insān gelir geçer
Nādir ('Aczī) bu sırrı sezen
İleri gitmez 'aқıl göçer

/437/

-330-

Ey Güzeller Güneşi

'Alāü'd-dīn Ġāzinosu'nda

21 Eylül 1931 Konya

Yine Hādīm'e gitmek kâsvetiyle bu aқşam öñü 'Alāü'd-dīn Ġāzinosu'na tıgru gitdim. Müste'cir İştānbül'dan çok genç ve güzel hā~nende bir kız getirmiş... Bir

²²⁶⁴ Kelime "hālī" şeklinde yazılmıştır.

²²⁶⁵ Rubâî olarak belirtilen adlandırma nazım şekline işaret etmeyip şiirin dört mısradan oluştuğunu belirtmek içindir.

ħariř müste'ciriñ tuzāğına düşmüş bu genç kıza şu yaşda acıdım. Bir 'āile yuvasında
olmağ lâzım gelirken buraya düşmüş... Buna ithāfen:

1 Ey güzeller güneşi, pek güzelsiñ
' Ařğ için sen bir āhū-yı ezelsiñ
Hüsnüñ yüce sen meh-tāba bedelsiñ
Baħtıñ geri āh, ħurbān-ı emelsiñ²²⁶⁶
Seni seyre elinde def olaydım
Tombul ele āh ben hedef olaydım

2 Parlayan o laşif çehreñ ögünsün
Lāyık saña her dem ħalbler döğünsün
Bu ' ařsiñle ışıklar da söğünsün
Baħtıñ gibi řaħne zulmete dönsün
Seni seyre elinde def olaydım
Āh o tombul ele hedef olaydım

3 Yad ellere düşmüş penbe bir gülsüñ
Ĥazīn ħırda öten bir tek bülbülsüñ
Bu felegiñ ħahrında siyeh delinsiñ²²⁶⁷
Çünkü sen tek başına bir sünbülsüñ
Seni seyre elinde def olaydım
Bu tombul ele ben hedef olaydım

/438/

-331-

Serilmiş Bir Sürü

Ĥaraman Yolunda

18 Ekim 1931 Ĥacıbaba Tağı

²²⁶⁶ Mısram vezni bozuktur.

²²⁶⁷ Mısram vezni bozuktur.

Otamda vurulan iki değerli kişiiñ muhâkemesi Karaman Cezâ Mahkemesi'ne verilmiş, bu husûsda benim de ma' lûmâtıma mürâca'at için mahkemededen gelen celb müzekkeresi üzerine oraya gidiyorum. Mevsim şoñbahârdır. Havâ lañıfdir. Hâcıbaba Tağı'niñ önünden gidiyoruz. Tenhâ bir kırdaki yoluñ kenârında eski bir mezârlık var. Taşları tûruyor.

Yoluñ kenârına toğru başında yeñiçeri kulakları ve yazılı iri bir taş var. Mezar taşlarında küçük kır kuşları ötüşüyor. Merâkla atdan inip taşdaki yazıyı okudum. (1113) Hicrî târihtir. İsmi Halîl Ağa'dır. Belli ki o devriñ ağalarındandır. Bütün 'â'ilesiyle şimdi bu kabriñ yüzünde yatıyor. Bunuñ için tafşilât Hayâl Bâğçesi'ndedir:

1 Serilmiş bir sürü insân yatıyor
Üstlerinde çayır çimen bitiyor
Taşlarında ğarîb kuşlar ötüyor
Kara toprak bağ altıñda neler var

2 Yoşun tûtmuş eski hazîn taşları
Toprak olmuş hilâl gibi kaşları
Yola toğru yatmış sürü başları
Kara toprak bağ altıñda neler var

/439/

3 Bir degirmen, dünyâ insân ögünür
Çok analar bunda dizin döğünür
Tüten ocağ bu yerde tez söğünür
Kara toprak şu altıñda neler var

4 Gelip bunda ğarîb kuşlar ötüşür
Şu 'âlemde bu 'ibretler yetişir
Demez ecel genç kocadır yapışır
Kara toprak bağ altıñda neler var

- 5 Ne kişidir bağı bunlar nelerdi
Kimi ağlar kimi oynar gülerdi
Bu kırlarda nice kızu melerdi
Kara toprak bağı altında neler var
- 6 Kimi koca kimisi genç güzeldir
Böyle olmuş bu bir hükm ü ezeldir
Bu dünyânın şonu böyle gazeldir
Kara toprak bağı altında neler var
- 7 Her yerlerden ' Aczî heder alırsın
Bir gün olur sen de bura gelirsın
Şonu budur bu hayâtın bilirsın
Kara toprak bağı altında neler var

/440/

-332-²²⁶⁸

Tenhâ Tağlar

Vîrâneler Mezârlar

Hâcıbaba Tağı'nın etekleri fâşılalı sıra ile bütün köy ve kaçaba vîrâneleridir. Kim bilir hangi derelerde bî-çâre insânlar buralarda barınmış çalışmış gülmüş oynamışlardır. İçinde insân hayâtı şaklayan mesken yerlerinde şimdi baykuşlar ötüyor. Hele her vîrânenin civârında serilip yatan mezârlıkların taşlarında küçük kır kuşlarının dürlü nağme ile ötüşleri gönlü hayretten hayrete düşürüyor. Bunun için

- 1 Tenhâ tağlar eteginde nice insân
Gezip tozup topraklara girmişler
Bî-çâreler nice ümîd nice gümân
Buralarda bir dem vakit sürmüşler

²²⁶⁸ Şiirin vezni bozuktur.

2 Fānī cihān yoḡdur beḡā her şey' i fānī
Nere baḡsañ ıŖsız kırlar insān teni
UŖlanmadıñ ni'dem göñül ben de seni
Eñ Ŗoñ gelip hep dīvāna ŖurmuŖlar

3 Bunda ḡayāt bir ḡayāldir bilene
'Aḡla vurup saḡlam 'ibret alana
Baḡma göñül gidip gelene
'Aczī kim var bunda murād sürmüŖler

/441/

-333-

Dönek Dünyā Geçmiş ḡayāl

20 Ekim 1931 Ḳaraman

20 yıl önce içinde ḡayāt sürdüğüm ḡān oḡasına indim. İçinde geçen bunca ḡāḡırālarım cānlanıyor. Bu tefekkür ḡarŖısında:

1 Dönek dünyā ḡulyālarıñ tükenmez
İner çıkar sevdālarıñ tükenmez
Hicrān ḡaḡıñ, yüksek yalçın aŖılmaz
Böyle çetin cefālarıñ tükenmez

2 Felek beni diyār diyār gezdirir
Ḳalem verip acı destān yazdırır
NaŖıl ḡayāt biraz güler, bezdirir
Çabuk gelen ezālarıñ tükenmez

3 Amān dünyā ḡarārıñ yoḡ dönersiñ
Gāh yükselir gāh aŖaḡı inersiñ
Çoḡ vaḡitler baḡt üstüne binersiñ
Acı ḡatlı cezālarıñ tükenmez

4 H̄ayālīñ var nice nice üstümde
Pek de çoğdur h̄ançer p̄arañ postumda
Vef̄a yoğdur ins̄anoğlu dostumda
Gizli bir çoğ hem-p̄alarıñ tükenmez

5 Bu yerlerde nice sevd̄a zorlatdīñ
Ṭālī‘ diye uzağlara fırlatdīñ
Köpekleri bir dem şalıp h̄ırlatdīñ
‘ Aceb ġarīb hav̄alarıñ tükenmez

/442/

6 K̄alenderim ismim ‘ Aczī yazmışlar
Benim gibi bir çoğ düşkün gezmişler
Neş‘e deyü nice elem sezmişler
Ansız inen şad̄alarıñ tükenmez

-334-

C̄an̄an Yolunda

Ḳonya‘dayım

23 Ekim 1931 Ḳonya

Mağkemedede ş̄ahidlikden soñra trenle Ḳonya‘ya geçdim. H̄aneme kavuşdum. Bunca yazışlarıma karşı d̄a‘ireniñ beni başka bir yere nağl etmemesi sebebini h̄al̄a añlayamıyorum. Bunun için:

1 C̄an̄an yolunda c̄an aranmaz
N̄a-merd ilinde n̄an aranmaz
B̄ab-1 rız̄ada sen bir k̄ansıñ
Başka kapıda k̄an aranmaz

2 H̄ırş bir bel̄adır iner ansız
Öyle çarpar ki hem zam̄ansız
Şeref ararsıñ hey iz‘ ānsız
Kinle öfkede ş̄an aranmaz

- 3 Kāfā uyuşur ʿ aqıl şaşar
Hırşın ardında şaşkın қоşar
Helāl yiyenler temiz yaşar
Harāmda temiz қan aranmaz
- 4 Hāyāt bir cevherdir zāra қаçma²²⁶⁹
Ört o қапıyı şaşkın аçma
Hāyır niyetden ʿ Aczī geçme
Menzil almadan hān²²⁷⁰ aranmaz

-335-

Beyāz²²⁷¹ Örtü

26 Ekim 1931 Bozқır

Bu tārīhde oтobüsle Bozқır'a geldim. Buradan hāyvānla Hādīm'e geçeceğim. Bozқır'da çok pis bir hāna indim. Hānıñ çay ve bāğçelere тоғru olan çardağında Bozқır āfāқını seyrediyordum. Çay boyunca tenāsüb aʿ zaya mālīk bir қadın güzel giyinmiş beyāz²²⁷² başörtüsüne şarılmış yalnız geliyor. Böyle temiz ve boylu güzellere karşı gönül тұrmaz ki:

- 1 Beyāz²²⁷³ örtü örtmüş boylu boyunca
Dedim gönle seyret gönül тоyunca
Bir ġarībim yābān elde neyleyim
Melek şandım, olmuş insān şoyunca

²²⁶⁹ Mısraın vezni bozuktur.

²²⁷⁰ Kelime "hān" şeklinde yazılmıştır.

²²⁷¹ Kelime "beyāz" şeklinde yazılmıştır.

²²⁷² Kelime "beyāz" şeklinde yazılmıştır.

²²⁷³ Kelime "beyāz" şeklinde yazılmıştır.

- 2 Endām ʔolġun boyu servi fidāndır
Bildim bu da bu ilde bir cānāndır
Şalınıyor ʔumru gibi yamandır
Böyle olur endām boya uyunca
- 3 Uçdu ʔasvet içirimden ʔuş gibi
Lāl oldum yol üstünde ʔaş gibi²²⁷⁴
Bu endāmıla, güzellere baş gibi
Hāʔ yaratmış tamām boylu boyunca
- 4 Bir ‘Aczī’yim ʔaġdan ʔaġa aşarım
Āmirim ‘aşʔ hayālile coşarım
Nerde güzel görsem böyle şaşarım
Sevdām ʔuramaz ʔoşuların ʔuyunca

-336-²²⁷⁵

Eṭvārīña La‘net

‘Azim ve Şabriñ Şoñu

28 Ekim 1931 Hādım

Bu tārīhde ʔonya Ma‘ārif Müdürlüğü’ne bütün hāʔıʔatı acı ve tehlikeli cepheleriyle yazarak Hādım’dan başka yere naklimi istedim. Faʔaʔ ne çāre ki baña şu şi‘ri söyletmiş oldular. Bunuñ üzerine İlġın Köyleri’nden Balkar Köyü öğretmenliğine naklim yapılmıştır. Bunuñ için:

²²⁷⁴ Mısram vezni bozuktur.

²²⁷⁵ Şiirin hece ölçüsü karışiktır.

Dīvān²²⁷⁶

- 1 Dehriñ sersemce giden Şu eřvārına la' net
Hem sersemleriñ bu ĥissiz icbārına la' net
- 2 La' net o ĥāle ĥiss-i mezellet iŐriñde
Cevrine iĥbāline hem idbārına la' net
- 3 Bir ĥaĥdır ancak bir ĥaĥ için bu feryād-ı enīn
Bu mevce' i āhiñ menşe', iĥzārına la' net
- 4 Çöz desem eger dilimiñ bendin bir ĥaĥ için
Ėafletlere hem onuñ istimrārına la' net
- 5 Eyvāh ki ĥapanmıŐ ĥaĥ sözlere çāre-i cān
İŐidip uyuşan baŐıñ inkārına la' net
- 6 La' net-sezā o uyuŐuĥ mefkūreye el-ĥaĥ
O bir ĥayvāndır şavrı nā-hemvārına la' net
- 7 ŤaŐlarda bile bulunur tek bir eŐeriñ ĥissi
ŤaŐdan řatı bir yūreĥiñ miŐvārına la' net
- 8 ŤuyĖusuz bu şarz ĥayvānlıĥ eŐeridir ĥayvānlıĥ
Bu cem' iyyetde bunlarıñ aĥdārına la' net
- 9 Yine ĥırdıysam dilimiñ bendini elbet řāyān
Ėaĥ söz şutsun řutmayarıñ kārına la' net

²²⁷⁶ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat Şiir, divan nazım Şeklinin özelliklerini taŐmamaktadır. Şekil itibariyle Şiir, nazmdır.

10 Bir loğma ekmek içinse bi'llāh ki bu beter
Alçağdır minnet edeniñ ısrārına la' net

11 Ey nā-yı ümīd beyhūde mi iñlerdiñ sen
Seni avutan şahneniñ efkārına la' net

12 Bir istimdād ki ucu sersemeler elinde ise
La' netler olsun feyzine ikrāmına la' net

/446/

13 Bāğ-ı İrem'de olsa yoksa eger sa' di
Hağ hüsñü okşamayan ezhārına la' net

14 Bir mey-hāne ki āb-ı engürü eger ğamsa
Bādesine mey-hūrına ğam-horına la' net

15 Derd-i harīme karşı gelen ' acz-i fütür
O derdiñ neşteri midir imtārına²²⁷⁷ la' net

16 Kaşden işālini tehvīn etmeyen āhı enīn
Böyle revīşin hāline evzārına la' net

17 Bir hālet ki bu ne teşvīşdir körler dögüşü
Böyle zemīniñ muşta-i hūn-hā' rına²²⁷⁸ la' net

18 Ben ne söylerim onlar da ne añlarlar
Bu añlayışın her ān-ı ızmārına la' net

²²⁷⁷ Kelime "imdar" şeklinde yazılmıştır.

²²⁷⁸ Kelime "hūn-hār" şeklinde yazılmıştır.

- 19 Çarpınmağ istiyorum lâkin bağı kolum
Mecnûn gibiyim bu hâliñ imrârına la‘ net
- 20 Bağıрмаğ ister gönüm lâkin çıkmaz sesi
Turulmaz, şuşsam bu işiñ girdârına la‘ net
- 21 Aralık çıkan boğunuğ sesim önünde
Ürken uyuşan bünyeniñ serdârına la‘ net
- 22 Ey lafz-ı haqîkat ben turayım sen de bağır
Tuymayan başiñ güş-ı harîdârına la‘ net
- 23 Ey gafletlere zilletlere pey-rev olan ecsâm
Sizi medhüş eden zehriñ manşarına la‘ net
- 24 Yâ Rab bunlar ne, naşıl hilkat ki dönerler
Öyle ducret ki bunlarıñ her bârına la‘ net

/447/

- 25 Bu sersemliğiñ yok mu ‘aceb bir encâmı
Kaşdım onlarıñ yârına ağıyârına la‘ net

-337-²²⁷⁹

Gidiyorum

Ĥâdimden Ayrılık

27 Kâsım 1931

İlğın’ıñ Balkar Köyü’ne nağl edildigime dâ’ir emrim geldi. Bu târiħde Ĥâdim’den ayrılıyorum. Fağat havâ o kadar²²⁸⁰ şiddetli bir soğuktur ki ne olursa olsun hemen ayrılıyorum.

²²⁷⁹ Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

²²⁸⁰ Kelime “kâdâr” şeklinde yazılmıştır.

Şāfāḫ vaḳti ḫayvān kirācım geldi. Herkes miḥnetzār yuvasında uyurken yola çıḳdıḳ.
Havā açıḳ yıldızlar var. Faḳaṭ ḳuru ayaz ḳoḳ fenā... Ḥādım'İN bir sâ'at gerisinde
Yeşil Ardiç Ḳorusu'nuñ içine geldigimiz zamān parlak şabāḫ yıldızı ṭoḑdu.
Ḥādım'e ve ṭaḒlara vedā' ediyorum. Bunuñ tafşili ḫāṭırātımızda ḳoḳ yanık
yazılmışdır:

- 1 Gidiyorum ḫoşçaḳalıñ ḡarīb ṭaḒlar
Sürdüm ḫayāt bende bir ān sizlerde
Biliyorum ḳalmaz geḳer bütün ḳaḒlar
Acı ṭatlı geḳdi seyrān sizlerde

/448/

- 2 Her ān fānī ḡölge gibi ṭurmaz geḳer
Ḥırş yüzünden insānoḒlu ḳan iḳer
Felek ḳahrı böyle olur zamān seḳer
Gördüm nice acı fiḒān sizlerde

- 3 Sizde bir ḳoḳ elem vardır yüce ṭaḒlar
İḳniñizde nice öksüz ḫazīn aḒlar
Vedā' size ḳalıñ saḒlıḒ ḡarīb bāḒlar
Bir dem bende gezdim ḫayrān sizlerde

- 4 Maḫlaşımı 'Aczī deyü ḳalem yazmış
Acı işle arañızda elem sezmiş
Böyle ise ḫayāt, bundan bezmiş
Gidiyorum ḳaldı iḫvān sizlerde

-338-

Obaları

Civlese Yaylası'na

2 Aralık 1931 YaḒcı Köyü

Nāhiye müdürlüğü ile dört sene muhîtinde hayāt sürdüğüm Alaṭağ Nāhiyesi'niñ Yağcı Köyü'ne vardık. İçinde cevelān etdigim bütün tağlar vādiler şanki beni tanıyarak hoş geldiñ 'Aczī nerden böyle der gibi tanışıklık gösteriyorlardı. Haqīqaten insān bir çok işler ve mā-cerālarla gezdiği yerlere uzun yıllar şoñunda varınca böyle

/449/

oluyor. Gençlik 'aşk ve sevdāyla gezindigim yerler gözümün önlerine geldi. Buradan Çumra'nıñ Kayaagzı Köyü'ne ineceğiz oradan oṭobüsle Konya'yı tutacağız. İçinde bir çok hātırāsı olan Yağcı Köyü'nün Civlese Yaylası'ndan geçerek Kayaagzı'na ineceğiz. Civlese Yaylası'na gelince bütün hātırā ve yaylanıñ boş obalarını görünce:

- 1 Obaları yine öyle turuyor
Āşinālık verip hālīm soruyor
Çimenlerde parça karlar eriyor
Dil-berleriñ nerde yayla göçdü mü
- 2 Yayla sende çok zamānlar geçirdim
Genç demimde nice gönül uçurdum
Elden kaçdı o günleri kaçırdım
Nerde yayla ceylānlarıñ göçdü mü
- 3 Pıñarıñda nice dil-ber gülerdi
Yamacıñda koyun kuzu melerdi
Hayāl olmuş o varlıklar nelerdi
Hani yayla bülbülleriniñ uçdu mu
- 4 Zālīm harbler seniñ neş'eñ kaçırmış
Nice yuva nice kuşlar uçurmuş
Felek miñnet kalburundan geçirmiş
Çok güzeller pıñarından içdiñ mi

/450/

- 5 Kuşlarıñ yoq yayla gitmiş, iliñden
Kesik nâzlı cıvıltılar diliñden
Naşîb düşdü geçdim yine yoluñdan
Dil-berleriñ nerde yayla göçdü mü
- 6 Fır fır döner zamân böyle çağında
Ne var şâbit ‘Aczî dünyâ bâğında
Çok ilhâm var ğarîb yurduñ tağında
Yayla saña felek derdler açdı mı

-339-

Çok Hikmet Var

Konya Yolunda

3 Aralık 1931

Geceyi Kayaagzı Köyü’nde geçirerek bu şabâh otobüse bindik. Her yeriñ her muhîtiñ yerine göre toprağında naḥs olan yerler var. Konya’ya yaklaşırken otobüs motoru sesini deġiştirdi. Bu kendi harâretiyle geldiği toprağın bir câzibesidir. Makine tırdu. Şoför bakıyor bir ‘arıza yok... Şoföre dedim. Kapaqları aç havâ alsın... Öyle yaptık. Otobüsü olduğu yerden ileriye arđdan iterek yürüdük. Makine işledi. Bunuñ için:

848

/451/

- 1 Çok hikmet var bunca yeşil yaprakda
İnsân olup his almayan insân mı
Fesâd vardır yer yer görseñ toprakda
Kulağ tutup ders almayan insân mı
- 2 Yerler gökler dâ’im verir işâret
Câzibeler ḥayır şerdir beşâret
Bilmek bunu ayrı büyük mahâret
Her birinden ses almayan insân mı

- 3 Yüce tağlar haber alır boşluğdan
Seher vaqti şadâ gelir hoşluğdan
Düşün ‘ Aczî çek eliñi başlığdan
Hoş hâl olup pes almayan insân mı

-340-

Ġarīb Kaya

Begşehir Yolunda

16 Aralık 1931

Hânemde on üç gün diñlendikten soñra Begşehir yol[undan] Balkar Köyü’ne toğru oğobüsle gidiyordum. 17 sene önce Begşehir[e] yine giderken yanındaki pıñar başında diñlendiği[m] sivri kayanın hizâsına geldik. Oğobüs şu almak için tırdu. 17 sene önce henüz pek tâze ya’ nî 17 yaşımd[a] iken tepesine tırmandığıım bu kayaya şimdi 34 yaşında

/452/

yine uğramış ve görmüş oluyorum. Bunuñ için:

849

- 1 Ġarīb kaya yolum yine uğradı
Gezdiriyor felek beni çağ üstü
Ġurbet beni päre päre toğradı
Döndürüyor bahtım böyle tağ üstü
- 2 Bir zamânlar önüñden ben geçmişdim
Pıñarından soğuk şular içmişim
Koyu yeşil ormanlarıñ seçmişim
Hani onlar tıraş olmuş zağ üstü
- 3 Belki kısmet beni böyle gezdirir
Dertlerimi kalem ile yazdırır
Her şeylerden ilhâm verir sezdirir
Tolaşdırır beni vîrân bāğ üstü

- 4 Çigdemleriñ gitmiş hani kurumuş
Çiçekleriñ şolmuş nerde çürümüş
Yoşunlarıñ atlas gibi erimiş
Yaralanmış sineñ seniñ dağ üstü
- 5 Bir ‘Aczî’yim şimdi âh u zârdayım
Bâğçelerde eşekler, ben nârdayım
Liyâkatsiz kıymet bilmez yerdeyim
Şükür Tañrı’m tolaşdırır sağ üstü

/453/

-341-

Çiçekleri Gördüm

29 Hâzîrân 1932 Balkar Köyü

İlgün içmesine bağı Balkar Köyü, yüksek bir yaylanıñ yamacında çam ormanları arasında bir köydür. İlkbahârıñ soñ günleri yeşil tağlar arasındayım:

- 1 Çiçekleri gördüm yine şoluyor
Bildim her şey sâbit degil yerinde
İdrâk gerek bakşañ neler oluyor
Hikmet büyük, qalmış ma‘ nâ derinde
- 2 Çağlar geçer çarç-ı felek dönmede
Bunca ‘ aşır güneş toğup inmede
Nice şehir nice ocağ sönmede
Bütün fânî beğâ yokdur birinde
- 3 Ezeli âh vardır döner cihânda
Fikir gerek neler vardır zamânda
Ġamda hiçdir sürürda hiç bir ânda
Bilseñ ‘ Aczî her his tağlar serinde

-342-

Ġarīb Kuşum

Ġarīb Kuşlar 1 Mayıs 1932 Balkar

Bugün Balkar Köyü'nün çam ve meşe ağaçlarıyla süslü Aşbayır'dayım. Bütün kuşlar seslerini şalmış, dürlü nağme ötüşüyorlar. Dinliyor ve diyorum ki:

- 1 Ġarīb kuşlar cıvıl cıvıl ötüşür
Yurd tağını yamacında taşında
İdrāk için bunlar 'aqla yetişir
Hayāt ünü seslerini başında
- 2 Rūh-ı aqdes cilvesidir görmeli
Haqīqatiñ esrārına ermeli
Sırr-ı vahdet kapısından girmeli
Taqdīs için diñle Haqḳ'ın kuşunda
- 3 'Aczī söyler hislerini bularaḳ
Her eşyādan derslerini alaraḳ
Ḳurduñ kuşuñ seslerini bilerek
Bunuñ için döner iylik peşinde

-343-

Ḳıṭ' a

- 1 Bartı bartı böcek gibi gezersiñ
Amān neler hem de neler yazarsıñ
Boyanırsıñ renkden renge tez elden
Nerde ne var fāre gibi sezersiñ

²²⁸¹ Dīvān'da 452 ve 453. sayfa numaraları sehven iki kere yazılmıştır. Numaralandırmada karışıklık olmaması için sayfa numarası tarafımızca yukarıdaki şekilde verilmiştir.

-344-

Aydaş Çoçuk

İlgın Destanı

17 Mart 1932 İlgın

Bugün kazâ merkezi İlgın'a geldim. On dört sene önce hayât sürdürdüm yere tâli⁶ beni getirdi. Zavâllı İlgın eskisinden boş bed-ter hâlâ bakımsızdır. Bunuñ için:

- 1 Aydaş çoçuk gibi öyle tırursuñ
Herkes yürür sen ne olduñ hey İlgın
Ne vaqıt sen, 'aceb kalkar yürürsüñ
Ne öldüñ, ne devâ bulduñ hey İlgın
- 2 Hastalıkdır küşe bucağ oymağın
Fesâd kaynar için için kaynağın
Yeriñ güzel inek manda kaymağın
Neden kendiñ şışka kaldıñ hey İlgın
- 3 'Aceb saña ne der eski atarlar
Tolmuş saña kabağ başlı softalar
Çârşılarda hâlâ şeytân apalar
Sen bunları nerde bulduñ hey İlgın
- 4 Cānlı gibi fağat cānsız gezeniñ
Yoğdur hiç de hāliñden bir sezeniñ
Başdan bozuğ yoğdur aşlā düzeniñ
Melezlerle yazığ solduñ hey İlgın

²²⁸² Dīvān'da 452 ve 453. sayfa numaraları sehven iki kere yazılmıştır. Numaralandırmada karışıklık olmaması için sayfa numarası tarafımızca yukarıdaki şekilde verilmiştir.

- 5 ʿ Aḳreb olur saña gelen ırgunlar
Saña gelir her iflâhsız ırğınlar
Yıkık hâne ıolmuş bunca yorğınlar
Turgunluğa böyle ıaldın hey İlğın
- 6 Muḫıtiñ pek şirindir âh bilseler
Seni yoran onlar heder alsalar
Uyanıp da dirlik düzen bulsalar
Yine beni fikre şaldın hey İlğın
- 7 İslı ıahve yıkık ıoca hânın var
Şıtma ıtmuş titrek tek bir cânın var
Dilin ıtutuk ıuru zaʿ if ıanın var
Dünyâya sen nasıl geldiñ hey İlğın
- 8 Tañrı ʿ ağıl versin sende ıturana
İnşâf versin seni böyle yorana
Kimler görse hâlin ʿ ibret şorana
Ne uyandıñ ne güldün hey İlğın²²⁸³
- 9 ıalışılsa cennet gibi olurduñ
Emşâliñe belki üstün gelirsin
Başa gelen işi sen de bilirsin
Delik delik sinem deldin hey İlğın

²²⁸³ Mısram vezni bozuktur.

- 10 İçiñdeki gezenleri uyandır
‘ İrfān ile onları sen inandır
Degil ise hāliñ böyle yamandır
Gidiş ağır sen de bildiñ hey İlğın

/455/

- 11 On sene önce sen de tırdumdu²²⁸⁴
Seni böyle yine harāb gördümdü
Bir ‘ Aczī’yim nice hayāl sürdümdü
Belki beni görüp sen de bildiñ hey İlğın

-345-

Bahār Gelir

Balkar Köyü

12 Mart 1932

Balkar Köyü yeşil çam ormanları arasında çok güzel tab‘ imiñ istediği bir yerdir.
Hakḳ’a şükür burada ferāh ve rāhatım. Buranın bahāri çok hoşdur. Bunuñ için:

854

- 1 Bahār gelir ğarīb tağlar şenlenir
Çamlar tüter kuşlar öter hālinde
Sünbül biter güller açar ünlenir
Bülbül öter ğonca gülüñ dalında
- 2 Şular aḳar derelerden ınışır
Her eşyāya tāze hayāt erişir
Dürlü çiçek birbirine karışır
Coşar sevdā bu dem ‘ aşkıñ elinde

²²⁸⁴ Mısram vezni bozuktur.

- 3 Böyle yerde güzel Türkmen kıızları
‘Acz  der ki aya be zer yüzleri
Ana dilden mızr b vurur s zları
Na meleri ho dur yerli dilinde

/456/

-346-

Yüksek  ağda

Ağacın Feryadı

13 Mart 1932 Balkar

Bugün köyün  am ormanlarıyla süslü fa at çok yeri köylülerin amansız bal alarıyla
har b edilmiş yeşil v dilerinde avlanıyorum. İ te gezindiğim yerde yarı yerinden
kesilmiş iri bir  am ağacı dalları buda ları yere serilmiş... Bal a  arbelerini
yerinde ‘ det  gozya ı gibi damlalar sızıyor. Şanki hayatı alçak bir emele fed 
edilen bu ağaç ağıyor... Ve diyor ki:

- 1 Yüksek  ağda g rib g rib t rurdum
Seyreleyip ‘ lemi ben görürdüm
Gece ilh m alır gündüz verirdim
Bir vicd nsız geldi kırdı  olumu

- 2 B y rd m ben kendi kendim yerimde
Dürlü kuşlar gelir  ter serimde
Nice bah r zevki vardı ferimde
Felek verdi bir bal aya yolumu

- 3  olum budum kırık Şimdi sızlıyor
 aval inler ba a ağılar  uzular
Seher va tı di ler  hım yazılar
Z lim bal a pekçe kırdı belimi

- 4 Alırdım ben dā'im Hāḡ'dan şuyumu
Gelin gibi büyütmüşdüm boyumu
Uşlu güzel idim bilseñ hūyumu
Şoldurdular yaprağımı gülümü
- 5 Ağır sākin Hāḡḡ'ın emrin diñlerdim
Hū ismiyle geceleri iñlerdim
Her eşyāyı görür ben de añlardım
Tesbihimden ayırdılar dilimi
- 6 Ellerini bol bol rızḡa şunmasın
Ḳanmadım ben murādıma ḡanmasın
Oduklarım ḡayır yere yanmasın
Meydādadır görüñ benim ḡālimi
- 7 Gelen geḡen açır 'ibret alır mı
Benim āhım yerde böyle ḡalır mı
'Aceb şimden şoñra ḡayāt gelir mi
Ṭatdırdılar baña ansız ölümü
- 8 Bir tıyḡusuz geldi kesdi bilmeden
Gelmedi bir çāre ḡarīb elimden
Hāḡḡ'a toḡru bir āh ḡıḡdı dilimden
Bundan böyle kimse tıtmaz elimi
- 9 Bu dūnyāniñ bildim 'Aczī işini
Vırānlıḡdır şoñu gördüm düşünü
Ḳaldırmasın kimse şaḡın başını
Nerde ise çeker gelir zulumü

Menekşeler

Yeşil Tağlarda

16 Mart 1932 Balkar

İlkbahār, her eşyā bezenip yeryüzüne zeynin sermek için varlıklarını göstermeye çalışıyorlar. Kuşlar dürlü nağmeleriyle eṭrāfa ses veriyor. Çok laṭif bir dereniñ kenārında çimenler arasında diñleniyor ve bu fānī varlığı temāşā ediyordum. Eṭrāfımda çok laṭif bir koķu tütüp ṭuruyor. Bu hoş koķuyu arardım. Yeşil meşeleriñ diplerinde meydāna gelmiş buralara hāş mor menekşelerdir. Kim bilir hāngi şāfāķda lāhūtiyyet ‘āleminde bu laṭif koķuyu almışlardır. Menekşelerden bir kaçını kökleriyle çıkarıp bir saķsıya dikmek için oṭama getirdim. Saķsıya dikdim. Faķat ne çāre ki bī-çāreleriñ boyunları yıkıldı ve lisān-ı hāl ile:

- Ey... İnsanoğlu... Biz siziñ arañızda bu ṭar yerlerde ṭuramayız... Biz hūr serbest yaşarız... Siz hem köle hem esir hem de ḥased fesādla yaşayan kişilersiñiz. Biz siziñ aldıđıñız acı ve ṭar nefesle esirliğe ṭayanamayız...? Diyorlardı. Bunuñ için:

- 1 Menekşeler sizi tağda bulmuşum
Koķuñuza ben de mā'il olmuşum
Hūr yaşarken aldım sizi yerinden
Kūsme baña degeriniz bilmişim

- 2 Āh menekşe nāzlı güzel çiçeksiñ
Seḥer vaķti çıkan güzel bir meleksiñ²²⁸⁵
‘Āşıqlara ‘aşkı şunan dileksiñ
Süzüp sizi buralara gelmişim

²²⁸⁵ Mısraın vezni bozuktur.

- 3 Sizlerdeki nāzlı koku nereden
Cāna işler uzak yakın dereden
Alınmışdır belli renkler haradan
Bir şeydāyım sizi böyle bulmuşum
- 4 Yeşil tağda obañızı gördüm ben
Sizin için nice hayāl yordum ben
Hağ Hālık'dan sırrıñızı şordum ben
Bir 'Aczī'yim sizden ilhām almışım

-348-

Yüksek Tağlar

Göñül 'Alemleri

10 Nisān 1932 Balkar

İnsānlar, toğuş i' tibāriyle sīmāca naşıl birbirlerine beñzemezler[e] tabi' iyyet ve göñül i' tibāriyle de aşlā birbirine beñzemezler. Hele insānlarda göñül işi her kişiniñ toğuş burcuna göre baş[ka] başkadır. Bugün Balkar Köyü'nüñ zümrüd gibi çam ardıç orma[nlarıyla] süslü tağlarında avlanıyorum. Her zamān söyledigim gibi ormanlar taħrīb edildikçe yağmurlar daha yüksek tağlarıñ

858

/460/

başına iniyor. Nedense olur. Halk cāhildir. Yurdumuz Feyyāz-ı kudretiñ bize bağısladığı bir zemīn fağat biz bu zemīni hāl-i tab' isine koymuyor taħrīb ediyoruz. İşte gezindigim yerlerde bu acı ilhām karşıma çıkıyor. Şıķı bir kânūn şıķı bir kontrol ister ki bu hāliñ öñüne geçilebilsin...? Bunuñ için:

- 1 Yüksek tağlar başı benim gezdigim
Acı ilhām her gün benim sezdigim
Derd ü elem destānıma yazdığım
Derdim hayāl derdi, bağrım ezikdir

2 Tek tırmayıp söyleyen haq dilimdir
Ėarib yurduñ her yanları zulümdür
Ne yapayım beşigim bu ilimdir
Gülmemiş ah gülmeyecek yazıkdır

3 Nere baksañ dere tepe inilir
Yıkık kırık her küşesi çenilir
Naşıl taħrib her gün Ėazin yeñilir
Derdim vañan derdi sinem ezikdir

4 Gören yok mu her şey Ėazin serilmiş
Emr-i Ėaħ'la kendi kendi dirilmiş
Bu sersemlik neden bize verilmiş
Düzen işler bizim ilde bozuktur

/461/

5 Yeşil bir dal görse millet kırıyor
Ne arayan ne kimseler şoruyor
İşte Ėarab Ėazin bir yurt turuyor
Derdim vañan derdi sinem ezikdir

859

6 Zümrüd gibi tağlar yanmış yıkılmış
Ėaħq'ın bunca ni' metleri yaqılmış
Dere tepe ağlar Ėazin dökülmüş
'Aczi der ki bağrım bundan ezikdir

-349-

Bağdım Dehriñ

Fani Demler

13 Ağustos 1932 Konya

Ta'fil mevsimi olduğundan bu tarihte Konya'dayım. Bugün Konya'[dan] Muşallâ Mezârlığı'na gittim. Burası geniş ve yeşil bir sâhadır. Binlerce insân serilmiş

yatıyor. Bu mezârlık Selçûk Devri'nde[n] kalma târîhî bir yerdir. O zamânîñ halkı iyi düşünerek kendilerini şehriñ tenhâ kıyısına çekmişler. Taşları gâ'ib olanlar meydânda degil... Façağ taş işâretleri topraklara gömülmüşdür. Şoñ devir insânları bizler öyle olmuşuz ki mezârlıklara dirlik vermeyerek bir çok eski şom mermer taşları kırıp geçirmişiz 1314 senesi çok genç ya' nî 16 yaşında iken bu mezârlıkda Şeyh Şücâ' ü'd-dîn'in türbesine girerek bütün dīvârlarında ziyâretçileriñ yazdıkları beyitleri görmüş ben de Farsça bir kıt'a yazmışdım.

/462/

18 sene şoñra bu ziyâretimde o yazım hâlâ dīvârda тұruyor. Bu Farsça kıt'a tafşilâtıyla birlikde hâtırâtımızdadır. O kıt'ada o vaķit ki fikrimi şimdi şu anda görünce bütün mâzî ve gençlik hayâtım gözü önünde tolaşdı. Bu koşmayı orada söylüyorum:

- 1 Baķdım dehrîñ toprağına taşına
Her zerresi bir eyvânmiş ezelden
Kulaķ verdim nağmesine kuşuna
Haķîkatde bir efgânmiş ezelden
- 2 Tanıdım çok şîrîñ kaşr-ı mu' allâ
Seyreyledim nice laħd-i muşallâ
Toprak olmuş nice vech-i mücellâ
Meger dünyâ bir vîrânmiş ezelden
- 3 Her zerresi bu toprağıñ bildim ben
Başdıımız yerler bütün bir beden
Hayât şoñu başka degil bir kefen
Yer altında hep insânmiş ezelden
- 4 Hesâb etdim geçen baħş-i edvârı
Gördüm her yer bütün ' ibret âşârı
Dürlü renk biten bütün ezhârı
Zemîniñ emdigi kanmış ezelden

5 Penbe beyāz²²⁸⁶ şarı güller semenler
Her yerlerde çıkan yeşil çimenler
Toprak olmuş nice milyon bedenler
Bunlar ondan bir nişānmış ezelden

6 Günden güne değişiyor bu cihān
Kādīm ‘ilmi tatmıyor ba‘zı insān
Bu dünyāda uçdu böyle nice cān
Her gidişin bir hüsranmış ezelden

7 Bilsen ‘Aczī çok incedir bu ma‘nā
Añlamayan bī-çāreler var hālā
Hük-m-i ezel böyle kurmuş Haq Mevlā
Meger dünyā imtiḥānmış ezelden

-350-

Māvī Renkli

Öksüz Çiçeği 15 Ekim 1932 Balkar

Bugün şoñbahār demidir. Talebelerimle Balkar’ın Dede Ardıç Mevki’inde[yiz].
Bu ardıçlar ‘aşırklar görmüş ağaçlardır. Çok eski bir mezār yeri olduğu ba‘zı yere
gömülmüş taşlardan anlaşılıyor. Bunak köylüler bu ağaçlara balta vurmuyorlar.
Burad[a] ağaç kesenlerin evleri yandığından kimse oradan bir dal bile alamıy[or].
Ağaçların altı ṭabī‘ī çayırılıktır. Şoñbahār çiçeği küme küme māvī renk çiçekler
açmıştır. Bunun için:

1 Māvī renkli küme küme çiçekler
Şoñbahārın süslerini veriyor
‘Āşıqlara şunar nice dilekler
Her birinde nāzlı ilhām görüyor

²²⁸⁶ Kelime “beyāz” şeklinde yazılmıştır.

/464/

- 2 Ğarīb kıızlar bunlar ile bezenmiş
Renklerine ğurbet eli uzanmış
Şoñbahārda bundan zīnet kıazanmış
Bu bir demdir fānī ğayāt sürüyor
- 3 Dil-berleriñ ğayālī var renginde
Açılmışlar kendi ‘ālem deminde
Ayrı ayrı ğisler şunar zemīnde
Yeryüzüne dürlü neş’e seriyor
- 4 Tıruşunda her ğüzeliñ nāzı var
Yaprağında oķunan bir yazı var
Ğülümsüyor söyleyecek sözü var
İşte ‘Aczī yine ‘ibret tıruyor

-351-

Tağ Ğüzeli

Yābān Elde

20 Ekim 1932 Balkar

Balkar’da oțurduğum oța çok ğüzel yüksek ve bāğçelere nāzırdır. Bu köyde Türk kisvesi ğālā cārīdir. Gelinler kıızlar kırmızı māvī, yeşil renk gögsü işlemeli ve açık şalta giyerler. Tarlalarda toplu çalışırken uzağdan rengārenk çiçekler gibi görünürler. Oțamıñ civārında herhangi bir işle şık şık görünen servi boylu ğāyet ğüzel bir köylü tılaşıyor.

/465/

Endām ve yanağları penbe hoşdur. Köylüler yüzlerini örtmezler. Buna bir ğatıra olarak dīvāne gönül böyle diyor. Çünkü zamānlar ve insānlar hep fānīdir:

1 Yābān elde böyle gül mü yetişir
Yaman olur yerinde ʔađ güzeli
Yayla gülü buña gönül ʔutuşur
Yaman olur yerinde ʔađ güzeli

2 Şāfdır sāde hūyda melek olur mu
Yıldız gibi ʔođar yerin bulur mu
Güzellikde ‘ aşđ elinden gelir mi
Yaman olur yerinde ʔađ güzeli

3 Yanağları güller ile yarışır
Yaylalarda büyür böyle ʔolaşır
Oğun beden billür gibi erişir
Yaman olur yerinde ʔađ güzeli

4 ‘ Aczī söyler güzelleriñ ʔađından
Uçar gelir ‘ aşđ eliniñ yağından
Üstün dil-ber ʔıkar Türk’üñ ʔađından
Yaman olur yerinde ʔađ güzeli

/466/

-352-

Giyinmişler

Köy Dil-berleri

16 Nīsān 1933 Balkar

Bugün havā ʔok güzel tarlalar ekinle yemyeşil... Ođul için ayırdığımız ʔorulukda ʔalebelerimle ʔalışıyor. Aşağı düzlük tarlada bir bölük kız ve gelinler al kırmızı yeşil renkte şaltalarıyla ʔalışıyorlar. Hāfif rüzgār esdikçe zülüfleri ığranıyor. Bunuñ için:

1 Giyinmişler allı penbe güzeller
Yeşil kırdā beñzemişler güllere
Şanki lāle sünbül zanbağ gezerler
Hayālleri yapılmışdır yollara

- 2 Ālāy düzmüş gelin kızlar iş işler
Başlarında altın taşma gümüşler
‘Āşıkların hayāline girmişler
Girmiş bunlar bülbül gibi dillere
- 3 Yeşil kırdā şandım lāle açılmış
Cilāları laţif renkden seçilmiş
Tohumları tā ezelden saçılmış
Görür ‘Aczī düşer hālden hāllere

/467/

-353-

Ötme Keklik

Tenhā Bir Dere

23 Eylül 1934 Balkar

Bugün keklik avındayım. Yüksek bir kayanın dibine oturdum. Kā'inātı seyrediyordum. Ormanlar arasından bir keklik tırmıyor yanık yanık feryād ediyordu. Kim bilir bī-çārenin ne hicrānı var. Bunun için:

- 1 Ötme keklik hicrāndadır her yanım
İçim yanık tütmez benim dumanım
Bir ‘āşıkım tağ başları gezerim
Ġarīb tağlar alır benim gümānım
- 2 Nağmeleriñ bir bir qalbe dayandı
Söylüyorsuñ bir şey gönül inandı
Yine hicrān kaynaqlarım uyandı
Yanık sesiñ yeter ben de hicrānım
- 3 Keklik sesiñ bir hüzünle dinledim
Zāti dertli bir Ġarībim inledim
Hayālimde feryādını añladım
İsmim ‘Aczī vardır benim iz‘ānım

Haķıķati

‘ Ayyāş Bir Müfettiş

23 Ekim 1934 Balkar

Bu tārıķde mizācı raķı şarābda biri ilkoķulları teftiş ediyor. Bu işin ilerisini ģātırātımızda olduğu gibi yazdık... Benim köyde raķı bulunmaz ki buna ikrām edeyim: Baņa ters rapor veriyor: Tamāmen yerinde cevābını verdim. Artık emekliye çıķmak istiyorum. Hesāb etdim 35 sene ģıdmedim var. Eşek tekmesine taķammülüm yoķdur. Bunuñ için:

- 1 Haķıķati bir ģaķıķat şanırdım āh
Düşerdim ardına ģürmetle ben her gāh
Meger bu büyük bir töhmet imiş eyvāh
Añlayıp ben de ģurāfāta alışdım
- 2 İnsāna lāyık derdim ibrāz-ı ciddiyyet
Gösterdikçe ģayret etdi o zıddiyyet
Bilmem ki naşıl bu hengām ya bu keyfiyyet
Yılıķ-meşreb ben de mümāşāta alışdım
- 3 ģamiyyet ģissini bir cevher şanırdım
Bu mübhem yükü ben şırtıma alırdım
Meger ben bunu şeref-baķşā şanırdım
Artıp arķamdan mübāhāta alışdım

4 Ederdim fazîlet uğruna hürmet
Dilimden boşlamazdım bahş-i fazîlet
Meger olmuş bu, bir da' vâ-yı hezîmet
Ben de fazîletsiz mükâfâta alışdım

/469/

5 İnsāniyet denen o mevhūm evhāmı
Yapmak için eylerdim sa' y-ı ikdāmı
Meger bu merkezde bulmuşum belāmı
Edip ferāgat bed-şifāta alışdım

6 Kime etdimse iylik ' aksini aldım
Bu vādide elem deryāsına taldım
İylik yüzünden her ān bīgāne kaldım
Çekildim telāfi-i mā-fāta alışdım

7 İyligi kendime bir hūy edinmişdim
Herkese iylik için ben didinmişdim
Yiyip bir çok tekme çıkıp inmişdim
Añladım ben de mizācāta alışdım

8 Nice demler istiķāmet yolun ttdum
Mazarratmış meger hep hāpı yutdum
Yedim uğruna çok yumruķ unuttum
Geçdim o vādiden kināyāta alışdım

9 Vazīfeyi benimseyip māl edindim
Meger bu, yañlış imiş ' ādetā sindim
Taķdīr yerine tekdīr alıp dindim
El gibi mübhem idārāta alışdım

/470/

- 10 İleri gitdikçe hep taḥzīre baḥdım
Geri ḳaldıkça bütün ta' zīre ḳatdım
Baḳıp eṭrāfıma yan gelip yatdım
Şapdım kesdirme mesāfāta alıſdım
- 11 Ṭoḡruluk bir cevherdi yanımda
Fenālık āşārını sevmezdim cānımda
Meger egrilik lāzımmıſ 'ālem[de]
Baḳıp ben de bu mūrā' āta alıſdım
- 12 Ḥaḳīḳatden yazık hīç añlayan yoḳdur
'Āḳil zebūn mu' tenā sersemleṛ çoḳdur
Zekā ſimdi beſ pāra etmeyen oḳdur
Şun' ī taḡyīri zekāvāta alıſdım
- 13 Sey[i]rettdim bütün eṭrāfa dūnyāyı
İyi tedḳīḳ edip süzdüm bu ḥulyāyı
Tefsīr için bütün bu mūbhem ma' nāyı
Dilim ṭurmaz iſbu rivāyāta alıſdım
- 14 Çeḳildim ſimdi bir kūſeye oṭurdum
Geçdi yaſım yarım 'aşra yetirdim
İsmim 'Aczī 'ömrüm ſoña getirdim
Hidāyet ister bir mūnācāta alıſdım

/471/

-355-

Hū İsmi

Üyü Ḳuſu 1 Ḳasım 1934 Balkar

Bu gece yatarken seḫer vaḳtine yaḳın bir demde uyḳudan uyandım yataḡımıñ içinde uzaḳdan ḳulaḡıma Hū, Hū ſadāsı geliyor. Fāſılasız gelen bu ses Dede

Ardıçları'ndan gelen bir üyü kuşuñ sesidir. Gecenin sükun ve lâhütîligi arasında kuş gür ve ğarîb sesiyle Hû ismini çekiyor. Ulu Tañrı'ya tesbîh ediyor. Bunuñ için:

1 Hû ismidir aşlı hayât
Hû ismiyle biter nebât
Hû Hû, büyük zât [u] şîfât
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

2 Hû Hû ismi a'zam nice
Hû, der döner gündüz gece
Hû isminiñ şâmı yüce
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

3 Hû'dur cümle cânın cânı
Hû'dan ğayrı bütün fânî
Hû'dur derdin her dermânı
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

/472/

4 Hû ismiyle yer gök döner
Gökden melek Hû der iner
Hû 'aşkıyla sevdâ söner
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

5 Hû ismine hayrân tağlar
Kurtlar kuşlar Hû der ağlar
Hû ismiyle döner çağlar
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

6 Gece gündüz kuşlar öter
Tesbîhleri Hû'dur yeter
Hû ismiyle otlar biter
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

7 Hû isminden açar güller
Hû zikrinde hep bülbüller
Hû diyerek eser yeller
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

8 Hû ismiyle her iş başlar
Hû der uçar cümle kuşlar
Hû der iñler tağlar taşlar
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

9 **Kün**²²⁸⁸ emriniñ Hû'dur başı
Hû tırdurur tağı taşı
Hû'dan gelir gözler yaşı
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

/473/

10 Cümle ağaç açar yaprak
Hû zikrinde bütün toprak
Her yerde Hû şanma ırak
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

11 Hû sırrıyla arı uçar
Hû ismiyle çiçek açar
Bala tadı Hû Hû şaçar
Allah Hû Hû, Mevlâm Hû Hû

²²⁸⁸ "... Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir." Bakara Suresi 2/117; "Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak "Ol!" demektir..." Yasin Suresi 82.

12 Evvel Hū'dur Āhīr Hū Hū
Hū Bāṭın'dır Zāhīr Hū Hū
Birdir ūeksiz bāhīr Hū Hū
Allah Hū Hū, Mevlām Hū Hū

13 Hū ismiyle ṭurur gōkler
Tañrı'm Hū'dur bizi ūaḫlar
Āūıḫlar hep Hū Hū bekler
Allah Hū Hū, Mevlām Hū Hū

14 Āczi sōyler Hū'dur cānlar
Hū'nuñ ḫānı dōnen ḫānlar
Hū'dan olmuū bu cihānlar
Allah Hū Hū, Mevlām Hū Hū

/474/

-356-²²⁸⁹

Çoḫ ūükür ki

Zamān İūleri

12 ūubat 1935 Balkar

Müfettiū raporuna yazdıḫım cevāb iyi netīce veriyor. Bugün ba'zı işlerim için

İlḫın'dayım. Müfettiū burada beni iyi karūılıyor. Faḫaṭ ne çāre benim gōnlüm onuñ

ḫaḫıḫatsizliginden zedelidir. Yine ḫoū görünerek bu zededen eūer görmüyorum.

Bunuñ için:

1 Çoḫ ūükür ki rind-meūreb-zādeyiz

Varız yoḫuz aldırmayız āzādeyiz

2 Gösteriūe gōñül vermez ḫalenderlik

Ḥiss-i ūōhret bilmeyen bir ābādeyiz

²²⁸⁹ ūiirin hece ölçüsü karıūtır.

3 Tā ezelden bīgāneyiz ālāyişe
‘Aşk sırrına meftūn olan ūftādeyiz

4 Nā-kes dehrin zāti bildik ṭab‘ını
Mensī yaşar vaḥdete dil-dādeyiz

5 İşimiz yok menfūr şūriş pāzārda
Böyle pāzār bezmine biz yādeyiz

6 Ḥarābāt bir ‘ālemdir ki bir maḥşer²²⁹⁰
Ḥoş merāsım vardır onda şādeyiz

7 Bezm-i şöhret şāyestedir erbābına
Erbāb degil bizler çok dil-i sādeyiz

8 ‘Āciz olan bī-çāredir kārında
Āşinā-yı ṭab‘ız Ḥudā-dādeyiz

9 Bu işlere ey ‘Aczī sen alınma
Vaḥdetde biz ḥoş ḥāle āmādeyiz

/475/

-357-

Şoyunduk

Nev-rūz Günü

10 Mart 1935 Balkar

Yine bahār geldi. Yeşeren yerlerle ber-ā-ber insānın gönlü de yeşeriyor. Dünyānın ne olduğunu ve neler getirip neler götürdüğünü anlamayan bī-çārelik saḥnesinde kendi kendilerinde bilmezler. Bu dünyā ḡurūr ve ḥod-kāmlık ‘ālemi degil maḥviyyet ve insānlık ‘ālemdir. Maḥviyyet, tevāzu‘un dergāhıdır. Bunuñ için:

²²⁹⁰ Metinde şeklinde yazılan kelime tarafımızca yukarıdaki şekilde okunmuştur.

1 Soyunduğ Şöhret libāsından ‘üryānız
Haķıķat yolu, biz bu yolda ruhbānız
Kalender-meşreb Haķ tevāzu‘ bekçisi
Bir iz ki rindler geçmiş biz de rindānız

2 Söyleriz gerçi ķubuķ Őubuķ sözlerden
Ayrılmaz göñül ne çāre ki izlerden
Oķuruz bir ān kemligi gözlerden²²⁹¹
Etmeyiz cedel hoş gören bir iz‘ ānız

3 ‘Aķıllar Şimdi añlıyor ters ma‘ nāyı
Büyütmez cihān bu bir ‘ādet dānāyı
ÇođalmıŐ dānā bilmez gūn [u] gūnāyı
Cehl ile cāhil bir Şey bilmez nā-dānız

4 ‘İbāre degil maķŐad birdir iz‘ ānda
Ta‘ bīrde zūhūl, ķaŐd aranmaz ‘irfānda
Kimlerde ne var kimse bilmez insānda
Müreккеb cehliz söyler geçer zebānız

/476/

5 Őöhretiñ ipin kesdik hāne ber-dūŐuz
Bizi hoş gören varsa biz de hem-hoŐuz
Bir Şeyler vardır belki yoķdur, el boŐuz
Atılan gizli Şaşa aķıķ dāmānız

²²⁹¹ Mısrām vezni bozuktur.

- 6 Çarḥ-ı devvār bütün ma‘ nā deġiŝmiŝdir
A‘ lālar daḡı bütün ednā deġiŝmiŝdir²²⁹²
Añlayıŝ ‘ Aczī şimdi ḡālā deġiŝmiŝdir²²⁹³
Bir zehāb var ki o zehābdan nālānız

-358-

Bülbül Altın Kafeslerde

Müŝikimiz

14 Nisān 1935 Balkar

Her bülbül kendi diliyle kendi bāġında öter. ŝimdi herkes evinde bir radyo bulunduruyor. Gün geçdikçe radyo evi ġarb müŝikisine yükleniyor. Türk’ün bunca ‘aşırılık ‘āleme örnek maġām ve müŝikisini ḡorluyor. Bu da bir riyā taşlaġlıġı ki Frenk-meŝreblere uyularaġ yapılıyor. Köylere kadar pil ile çalınan radyolar geldi. Faġať işlerinden yorgun köylüler radyolarını açıyor İtālyān İngiliz seslerini tuyunca öfke ve sitemle düġmeyi büküyor. Milletini bu ḡāle getirmek milliyetsizliktir. Bunuñ için:

873

- 1 Bülbül altın kafeslerde beslenir
İyilere göñül dā’im seslenir
Taġlīdleri rūḡ sevmez hīç yan gider
Çünkü isden kaçır göñül islenir

/477/

- 2 Türkü deyip geçmemeli ḡis onda
Yurd bāġından nāzlı ḡoġu mis onda
ŝarkda toġdu ışık verdi ses onda
‘ An‘ anesi Türk dilidir derslenir

²²⁹² Mısram vezni bozuktur.

²²⁹³ Mısram vezni bozuktur.

- 3 Benlik dili Şenlik dili Türk dili
Őarķda bitmiş bu cihānıñ tek dili
Taķlıd nedir nere gideñ hey deli
İnsān olan benliginde ĥişlenir
- 4 Bülbül olan ter kendi bāğında
Arslan olan yaţmaz  omuz²²⁹⁴  ağında
Benlik bilen yaşar kendi  ağında
Bilen kendin ‘ Aczī yurda yaşlanır

-359-

Devrān Ba‘ zı

Felek Taķdīri 3 Mayıs 1935 Balkar

Balkar Köyü’nde kadan tipleri çok güzeldir. Oţamıñ  arŐısında faķīr bir kylnñ ĥrī gibi güzel bir kızı var. Dīger zengin bir  ift i bu kızı oğluna alıyor. Faķaţ oğlan çok çirkīn çelimsiz ve ĥastalıklıdır. Bu kız bir Şehirde olsa... Ne olurdu. Bunuñ için:

874

- 1 Devrān ba‘ zı iyi ba‘ zı ters döner
Neden bilmem  irkīnlere rāst döner
Bir  irkīni bir güzele yazıyor
Gider böyle ‘ inādına pes döner

/478/

- 2 Felek beni güzellere dŐ etdi
Onlar hümā beni serçe  uŐ etdi
Baña  irkīn bir ördegi eş etdi
Őabāĥ a Őam işim hicrān yas döner

²²⁹⁴ Kelime ‘domuz’ Şeklinde yazılmıştır.

- 3 Kara günler kara kalmaz geçer mi
Bu ʿālîʿ in kervânı da göçer mi
Devrân böyle ğarîb kişi seçer mi
ʿ Aczî neden devrân bize küs döner

-360-

Ben Añladım...

Devrân Derdi

6 Hazîrân 1935 Konya

Bu târihde taʿtîl münâsebetiyle Konya'dayım. Bir iş için hükümet dâ'iresi salonundan geçiyorum. Mahkemenin önü hınca hınç dolu güzel ve genç bir gelin kucagında taze çocuğuyla gözyaşı döküyor. Ahlâksız ve hûysuz kocasından boşanma da'vâsı varmış... Bizde evlenme ve boşanma kânûnu öyle bir hâlde ki bu yüzden aylar senelerce mahkeme önünde sürünmek lâzımdır. Her gün mahkeme önleri böyle geçimsizlik da'vâ ve hınçkırıyla töludur.

Çünkü şimdiki erkekler kumâr ve içki peşinde... Evde hürî gibi genç ʿâile ve bir iki körpe çocuğu olan bir erkeğin yüzü boyalı ʿ użv-ı ma' hûdu Frengîli yosmaları dost tutuyor evine bakmıyor. Kazancı ne ise o yosmaya yediriyor. İşte geçimsizlik bu ...? ʿ Acaba bu devrâna ne oldu ki böyle oluyor.

875

/479/

Bunun için:

- 1 Ben añladım devrân seniñ derdiñi
Añlamadıñ benim hiç sen derdimi
Süzüyorum içindeki ferdiñi
Nere bakşam tâzeliyor derdimi
- 2 Bir uğultu harıl harıl dönüyor
Bir da'vâ ki nice ocağ sönüyor
Biliyorum bu iş senden iniyor
ʿ Aceb bir ferd senden murâd gördü mü

- 3 ʿ Aczī söyler bu devrāniñ zārından
Kimseleriñ haberi yoq yarından
Bilmem dünyā oynamış mı yerinden
Yoqşa postun, āh u zāra serdi mi

-361-

Açık Şaçık

Şimdiki Gençler

3 Temmuz 1935 Konya

Bu devirde öyle gençler meydāna geliyor ki yüzde 95'i adam olmak[...] değil bambaşka fenā bir seviyededirler. Eşnāf çırağı, lise oqumamış hep birer kaldırım derebegi durumundadır. Bu cem' iyyet için pek hayır bir şey olamasa gerek... Bunuñ için:

- 1 Açık saçık yazıları kapırsiñ
Āh ey genç nere gider yoluñ seniñ²²⁹⁵
Soqaqlarda ışık ile tepişirsiñ
Şonuñ nedir ne olacaq hāliñ seniñ

876

/480/

- 2 Komsu ʿ ırzı pencerelerde gözüñ var
Hasebiñ sönmüş qararmış bir yüzüñ var
Kahvelerde yamık yumuq sözüñ var²²⁹⁶
Neden böyle bozuk oldu diliñ seniñ
- 3 Hāqīkati oqumayı sevmez cāniñ
Şantajlığı ʿ aceb nerden aldı qaniñ
Böyle böyle ne olacaq ʿ aceb şonuñ
Yurda zarar boz bulanık seliñ seniñ

²²⁹⁵ Mısram vezni bozuktur.

²²⁹⁶ Mısram vezni bozuktur.

- 4 Gece gündüz kâhvelerde işiñ oyun
Yayıl böyle naşıl olur deli kıyun
Ecel bir gün gelir der ki tırma şoyun
Ötmez olur o dem ışlık ziliñ seniñ
- 5 Bakar bakar ‘Aczî söyler görünce²²⁹⁷
Bu gençlik demi geçer şona erince
Bu uğurda nice fikir yorunca
Hammâl²²⁹⁸ şırtı gider bir gün şalıñ señ

/481/

-362-

Geç Göñül

Çekiliyorum

7 Temmüz 1935 Konya

Bu târihde Gözli Köyü mu‘ allimi ile birleşerek bir değışdirme için dâ‘ireye resmen müraca‘at etdik. Artık sarhoş müfettişiñ mıntıkasından ayrılmak lâzım geliyor. Çünkü atdığı yañlış adımı geri alamaz... Gözli Köyü’nden emekliye ayrılmayı ârzü ediyordum. Bunun için:

- 1 Geç göñül tolaşdığıñ yeter ğayrı
Ayağıñla iki eliñ tutarken
Her işleriñ soñu vardır biter ğayrı²²⁹⁹
Şu‘ûruñla ğarîb diliñ tutarken
- 2 Çekil râhat uzletiñe otur sen
Ser-best hayât göñül yere yatır sen
Hudâ Rezzâk ekmek şuya batır sen
Hür olarak çalış koluñ tutarken

²²⁹⁷ Bu dörtlüğün 2. mısra hariç diğeri mısraların vezni bozuktur.

²²⁹⁸ Kelime “hâmâl” şeklinde yazılmıştır.

²²⁹⁹ Mısraın vezni bozuktur.

- 3 Yeter ʿ Aczī diyār diyār gezdigiñ
Kalem olup bunca destān yazdıgıñ
Bu cihāndan bütün elem sezdiğıñ
Gir huzūra başıñ belıñ tutarken

/482/

-363-²³⁰⁰

Yol Göründü

Tebdīl-i Mekān

17 Ekim 1935 Balkar

Bu tārīhde becāyiş emrimiz geldi. Akşam üzeri Balkar'ın şık fundalıklarında avdan döndüğüm zamān emrimi aldım. Ertesi gün yol hāzırlığı yapıp zāten hürmetleri çok olan köylüler[le] de vedāʿlaşarak Ilgın'a indim orada işlerimi bitirerek Konya iniyorum. Ve tağlara bir daha vedāʿ ediyorum:

- 1 Yol göründü vedāʿ yine tağlar size
Semt açıyor böyle böyle çağlar bize
Gönül derdi felek emri böyledir
İç hālimiz bilenler hep ağlar bize

- 2 Ne var ise gelir elbet başlara
Rızā vermek lāzım gelir işlere
Vedāʿ olsun kekliklere kuşlara
Şimden geri uzak kalır bağlar bize

- 3 Āh ey tağlar alırdıñız zārımı
Her dem size döker idim varımı
Yüküm tolar yıkar idim barımı
Bir ʿ Aczī'yim gücenmeyıñ tağlar bize

²³⁰⁰ Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

-364-

Taşlı Yollar

29 Ekim 1935 Gözli Köy Yolunda

Bu târihe kadar Konya'da ev işlerimizi yoluna koydum. Gözlerimiñ za'findan bahşle emekliye sevkim için icâb eden dilekçeyi verdim. Sicil kaydımın otuz dört senelik hıdmetim çıktı. Evrâk vekâlete gönderildi. Ben de bugün Gözli Köyü'ne gidecek bir araba buldum. Şafağ vaḡti araba ile Gözli Köyü'ne hareket edecegiz. Havâ şoğukdur. Şafağda yine yollara düşüdük. İnsân hayâtda sa' âdete ulaşmak için sefâletlere katlanmak lâzımdır. Çünkü sa' âdet sefâletiñ ardındadır. Bunun için:

- 1 Taşlı yollar yine bize yol oldu
Vazîfedir iş başına gül oldu
Turmaz gönül bekler çünkü encâmı
Tâli' bura efkâr şimdi yel oldu
- 2 Yüz biñ elim vardır benim nâlemde
Daha bilmem neler vardır hâlemde
Ser-best hayât arar gönül ' âlemde
Köyler şehir, şehirler bize çöl oldu²³⁰¹
- 3 Felek ile aramız çok açıktır
Toğru dönmez devrân mihver kaçığıdır
Ahmak²³⁰² büyük bezm-i tâli' küçüktür
İsmim ' Aczî sağlar bize şol oldu

²³⁰¹ Mısram vezni bozuktur.

²³⁰² Kelime "ahmâk" şeklinde yazılmıştır.

-365-

Diñledim

Ümîd Yolunda

16 Şubat 1936 Gözlü

Ekim ayının 21'inde bu tārīhe kadar²³⁰³ Gözlü Köy Okulu'ndayım. Emeklilik işimiñ neticesini bekliyorum. Gözlü Köyü'ne 'ā'id tafşilâtı ma'lûmât beş cildlik hâtırâtımızdadır. 16 Şubat 1936'da emekliye ayrıldığımıñ emri geldi. Artık tab'an çok sevdiğim mu'allimlik ya'nî oğutma hayâtımıñ bu tārīh soñudur.

Gece oğamda gezdiğim yerleriñ āfâkı tefekkürânî hayâlimiñ önüne geliyor. Bu gezdiğim yerlerde devr-i âdemden beri barınan tolaşan insânlarıñ rûh ve hayâtları gözümüñ önüne sıralanıyor. Öyle ki:

Bu dünyâ hangi tağıñ hangi dereniñ hangi ovanıñ hangi bucağına varılsa nice insânlarıñ nice milletleriñ baringâhı olmuş. Nice şehir harâbeleri nice sarây burcları görülüyor. Bunlar geçmişlerden geleceklere hep birer ders-i 'ibret birer eşerdir. Biñlerce yıl önce elleriyle işlenmiş öyle işler şan'atlar var ki insân hayrân olur. İşte bir şabâh güneş bu fânî 'âleme yine toğuyor. Mektebimiñ önünde geniş ve yeşil bir vâdî... Vâdiniñ ilerisinde sıralanmış ihtiyar tağlar bu hayâlimiñ²³⁰⁴ önünde 'aqlıñ, fikriñ alabildiğini kadar koşduğı yorulduğı bir manzara karşıсындаyım.

'Aqıl uçuyor... Göñlüm tolaşıyor... Hep soñsuz bir boşluğuñ altında fırlanıyor. Fağat hayâl birinden bir hağ alırken derhâl öbüründen bir derd sesi gibi hücûm ediyor. İşte bu bir bed-bînlik degil, zemîn-i zamân nağmesidir. Gözümüñ önündeki yeşil vâdî büyük bir gâzete veya bir film gibi hayâlimiñ önünde baña bir şeyler ve bir çok hisler şunuyor. Oğutuyor... Oğuyorum... Filmi seyrediyorum. Oğuduğça her zerreden:

- 'Aczî biz neyiz... Sen kimsiñ...? diye birer hitâb geliyor.

²³⁰³ Kelime "kâdâr" şeklinde yazılmıştır.

²³⁰⁴ Kelime "hayâl" şeklinde yazılmıştır.

Her zerre her şey bir kaygı bir saygı taşıyor. Tağlar bütün yorgunluklarıyla ber-ber:

- Āh... biz ihtiyārladık... Neler neler gördük? Bağrımızda neler var diyorlar. Hey'et-i mecmu' asına dünyā denilen bu boşluğın içindeki her eşyā bir sırıltolu... Fağat bunlar da lisān-ı hāl ile:
- Āh... Bugünde güneş toğup geçiyor. Yarın ne olacak fişiltisi yapıyorlar. Öyle ki güneş titreyerek bu çürük zemīnīn üstünden geçiyor. Penbe ışığını seriyor. Çimenler otlar çiçekler yerlerinden toğrularak güneşin vereceği hayāta göğüslerini açıyor. Güneş bunları okşuyor lisān-ı hāl ile binlerce yıldır gelip geçiyorum. Neler gördüm. Nelere şahid oldum. Ne acılar ne figānlar ne cenk ne kıtāller işitdim āh... Artık uşandım. der gibi süzülerek ineceği yere toğru yürüyor. İnsān hayret²³⁰⁵ eder. Fağat hayretde²³⁰⁶ hayrān²³⁰⁷...? Öyle ki insān ve insāndaki 'ağıl ileri varamıyor. İleri geçdikçe sendeliyor. Geri sıçırıyor. Ser-gerdān oluyor. Kara toprakdan sızıp çıkan ve görenlerin gözüne görünen māvī bir duman boşluğa uzanıyor.

/486/

881

Zemīn inliyor... Āhı enīn ederek:

- Ey... insānlar, bağrımdada neler gizlidir ve neler yatıyor. Nice sultānlar, kahramānlar, dāhīler 'ālimler nice dil-berler 'āşıklar uyuyor. Üstümde ne gülğuleler ne şenlikler ne saltanatlar gördüm. Şimdi altınmada neler var... Neler var... Fağat şuşuyorum. Ey soñ devriñ gāfil tıygusuz dirliksiz insānları kendiñize geliñ kendiñizi biliñ... diyor.

İşte bu sesi işiden bütün otlar çiçekler seslerini şalarak ağlıyor figān ediyorlar. Çünkü her eşyānīn kendine maşşuş bir 'ālemi vardır. O 'ālem içinde yaşar gülerse o 'ālem içinde güler, ağlarsa o 'ālem içinde ağlar. Tām bu ānda karşıda bir harābeniñ taş yıkıntılarını üstünde bir baykuş feryād ediyor. Eyvāh öyle bir merşiye okuyor ki bunu şu Farsça kıt'a ile ancak size anlatabilirim.

²³⁰⁵ Kelime "hayret" şeklinde yazılmıştır.

²³⁰⁶ Kelime "hayret" şeklinde yazılmıştır.

²³⁰⁷ Kelime "hayrān" şeklinde yazılmıştır.

بوم چیزی کوید حزین حزین
 چها دیدم چها دیدم رفتند ازین
 من درین ویران ویرانه ام
 مرا این ویران چه جای گزین

Türkçesi:

Baykuş h̄az̄in h̄az̄in bir şey söyler ve diyor ki neler gördüm neler gördüm bundan gitdiler. Bu f̄anī vīrānda ben de f̄anīyim. Baña bu vīrān ne güzel bir mesken ve turaqdır, diyor.

/487/

-366-²³⁰⁸

Bunuñ için bu lāhūtī şabāh bu yeşillik ve tıygu karşısında ġarīb gönlüm coşarak ben de şu k̄alenderī şī‘ri söylüyor ve şerh ediyordum:

K̄alenderī²³⁰⁹

- 1 Diñledim bī-ḥad fiġān, degildir fiġānım gibi
 Herkes cihānda yaşar, degildir cihānım gibi
 Çok gördüm bu zemīniñ ben ḥazān demlerini
 Dökülen her bir ḥazān, degildir ḥazānım gibi²³¹⁰

İşte senelerden beri bu boşlukda ancak ḥayātı zemīni bir kaygudan ‘ibāret olan varlığı gezdiren ḥayālīm kendi ferdī elem s̄ahasına inerek diyor ki: ‘Aklıım ereli nice fiġān diñledim. Faḫaḫ h̄iç biri benim fiġānım gibi degildir. Bu da bir ḫaḫīḫatdır. Çünkü her varlığıñ kendine maḫşūş bir ‘ālemi olmasına göre fiġānı da ‘aynı ‘ālem içinde tezāhür eder. Dedikten soñra ḥayālīm geçirdiği seneleri ve ḫolaşdıġı zemīnleri ḫesāb ederek bu zemīnde çok ilkbahār soñbahārlar gördüğünü çok çiçek açışı yarpaḫ dökümü mevsimler geçirdiğini ve her şey’iñ bir f̄anīlige maḫkūm

²³⁰⁸ Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

²³⁰⁹ Kalenderī olduġu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduġu düşünülmektedir.

²³¹⁰ Kelime “ḥazān” şeklinde yazılmıştır.

olduğunu anlatarak şararıp dökülen hazānlarıñ kendi gönünde şararıp dökülen ümīdleri gibi olmadığını bildiriyor ve o dökülen hazānlar aşlına ya‘nī toprağa rücu‘ ediyor faķať benim şararıp dökülen ümīdlerim benimle ber-ā-ber geziyor demek istiyor. Öyle ki insān yaşadıkça her devir, ve her ānda bir çok ümīdleri vardır. Zāten hayātı

/488/

çalışmaya sevk eden bu ümīdleridir. Bunuñ için bed-bīnlikle ümīdi kırmak şartmamaķ dökmemek lāzımdır. Bu da ‘ilm ü řab‘-ı selīm ile olur. Vücūdda řab‘-ı selīmi büyütme ve yaşatmaķ için zemīn-i zamānıñ ‘alāķasına göre hareket etme gerekir ki işte bu keskin ve ķudretli bir irādeniñ merħalesidir. Bunuñ için hayāl tekrār diyor ki:

- 2 Tırmaz tolaşır ufķunda dehriñ hasta hayālim
Dertleşmek ister faķať el vermez bu mecālim
Şorşam bir cevāb gelmiyor aşlā, budur melālim
Gerçi her eşyā velhān, degildir velhānım gibi

883

Burada hayāl, bed-bīnlik bataķlıđına şaplanıp ķalmamaķ için dünyāniñ řu görünen varlığı etrafında yorgun argın hattā gönül hastası olarak tolaşıyorum. Bu tolaşmamda şırf dertleşmek hissi değişdirmek içindir. Faķať ‘aķla verilen mecālsizlik ileri gitmeye el vermiyor, eşyāya řitāben şorduğum su‘āllere de cevāb gelmiyor bu yüzden hayret ediyorum. Gerçi bütün eşyāda bir hayretde²³¹¹ ammā benim hayretim²³¹² gibi degildir. Diyor ve yönünü ‘āleme dönerek:

- 3 Bu naşıl ‘ālem imiş hīç refāhı bulunmaz
Bir sürü cānlı gezer, tek ferāhı bulunmaz
Gösterse bir gün zūlmetde řabāhı bulunmaz
Herkesde var bu aħzān degil aħzānım gibi

²³¹¹ Kelime “hayret” şeklinde yazılmıştır.

²³¹² Kelime “hayret” şeklinde yazılmıştır.

feryādını kıparıyor. Bunda da bu ‘ālemin gidişātına bakarak her şey’in bir hayāt kaygusu ile döndüğünü ve bu ‘ālem tarzının yaşatma husūsiyyeti zī-rūhuñ çalışmalarına bağılı bir keyfiyet olduğunu ve bu çalışmanında bir çok endişeler mücādelelerle imtizāç etdirilmiş çok ğarīb bir halīta idüğünü bununla ber-ā-ber zī-rūhuñ ancak hayātlarını kıorumak için kıarın kıoyurmak ma’ışet bulmak endişesiyle gezerek ferāhlı bir günleri geçmediğini ve her şeyde başlı başına bir refāh olmayıp zevāl ve fānilik derdi olduğunu ve dünyāda zevk hālinde görülen bir günlük mutlak ferdāsında ya’ nī şabāhında diğerk bir endişe hücumunun muhakkaķ bulunduğunu ve herkesin hüznünün ancak bu vādide ayrı ayrı miķyāsda idüğünü beyānla kendi hüznüne beñzemediğini çünkü her hüznün kendi düşüncesi hükmine göre olabileceğini söyleyerek gerek hüzn gerek ğam gibi şeylerin tab’ -ı selim hāricinde çılgın ve fenā hareketlerden geldiğini bildiriyor. Ve bunu ‘āleme nisbet etmesi insānlardan çıkıp zemīn ve zamānı ifsād eden her nev’ fenālıkların ‘aynı zemīn ve zamāndan yükselerek yine insānların kendi tepelerine döküldüğünü işāret ediyor. Bundan soñrā hayāl her varlığa hayāt şunan güneşe dönerek diyor ki:

- 4 Her şabāhda bir güneş doğuyor hem iniyor
Geçdikçe nice hisler hem de hayā şönüyor
Bilmem ğam-keş mi gider pek neş’esiz dönüyor
Bunu herkes seyrederek değil seyrānım gibi

Burada hayāl, her gün te’hīrsiz toğarak fezādan geçen güneşin büyük bir irāde altında bir vazīfe ile mükellef olduğunu ve geçdikçe herhangi bir yerde herhangi bir bucaķda neler gördüğünü ve nelerin üstünden sessiz geçdiğini ve böyle iken geçdikçe gerek zī-rūh gerek bitkilere bir çok hayāt şunduğunu ve güneşin her devresinde bütün eşyāya verdiği feyz ve dirliği beyān ve tefekkür ediyor.

Öyle ki güneş hüzmelerini herhangi bir delikden eñ hücrā bucaqlara kadar²³¹³ şokulmasına göre güneşin nelere şahid olduğuna ve bunun için güneşin şabāhdan aqşama kadar²³¹⁴ bu  alemdede gördüğü dürlü çeşid fenâlıklardan mağmūm giderek ertesini gün bu  aleme igrenerek pek neş'esiz çıkdığına ve gitdikçe bu neş'esizliğin güneş de artmakta olduğuna eñ ince tefekkürle yanaşarak gerçi güneşin gelip geçdiğini herkes seyrediyor fakat bu seyrānın kendi seyrānı gibi tefekkürle olmadığını anlatmak istiyor ve:

5 Turmaz geziyor ufğunda gönlüm dipsiz fezānın

Bir hāqıkat ki arar içinde arz u semānın

Yorulur hep boş kalır tışında imkānın

Her gönlü eyler cevelān, degil cevlānım gibi

Bu parçada hayāl, tekrār coşarak: Gönlüm bu boşluğun etrafında gezer. Döner tolaşır. Öyle ki yerin göğün

885

/491/

içinde bir hāqıkat arar, gezer gezer boş yorulur. Kendini imkānın hāricinde bulur. Ya' nı bir dürlü çare bulamaz, imkānsızlık içinde yuvarlanır diyor. İşte o aradığı hāqıkat hāq mefhumunun bu boşluğdaki tezāhürātına bakıyor. Şaşıyor yoruluyor. Çünkü hāq ve hāqıkat olmasaydı zāten dünyāya ve bu kadar²³¹⁵ mu'azzam bir varlığa lüzūm olmamış olurdu. Bu mu'azzam varlığı yerli yerince koyan bir hāq olduğu gibi bu varlığı bilerek anlayarak bunun etrafında çok temiz ve āsūde dönmek ve bu hāqın hāqqını gözetmek bu da bir hāqıkatdır. Hāq gözedilmeyen hāqıkat tanınmayan herhangi bir yer herhangi bir şeyde yaşayış, tūruş ilerleyiş imkānı yokdur. Her şey'in her zerrenin bir hāqqı vardır.

Bu boşluğda cānlı cānsız her mevcūduñ varlığında tabi' i olan bu hāq gözetmek... Ve bu hāqqı hiçe sayarak kırıp geçmemek işte bu da bir hāqıkatdır. Bi'l-hāşşa hayāt-ı beşer ancak bir hāq kelimesinin mefhumudur. İşte bütün dünyā üzerinde hayāl

²³¹³ Kelime "kādār" şeklinde yazılmıştır.

²³¹⁴ Kelime "kādār" şeklinde yazılmıştır.

²³¹⁵ Kelime "kādār" şeklinde yazılmıştır.

bundan üzüyor. Kıvranıyor. Her şey'in aşudeligini arıyor. Bulamıyor. Yoruluyor. Yapdığı cevelānlar da mağlūb olunca “ Herkes cevelān eder faķaķ cevelānım gibi degil diyerek āfākī bir enīnle:

- 6 Baķdıķķa bu zemīne ‘ aceb zārım oluyor
Aldığım hīsler hep de kendi bārım oluyor
Deryāyı hayretdeyim²³¹⁶ āh ne kārım oluyor
Herkes hayrāndır diyor degil hayrānım²³¹⁷ gibi

işte hayāl burada kā'inātın Şu dağdağasına hayrānlığıyla ber-ā-ber gezince hüzün mecrāsına düşerek aldığı hīslerden bunaldığı

/492/

ve bu hīslerin havşalasında bir yük hālne geldiği gitdikçe büyüyen ve çoğalan bu yüklerden sırtlarda kaldığı ve bu kadar²³¹⁸ yorulma ve düşünceden bir kār elde edemediği ya'nī kā'inātın bu dağdağasının Őuşdurulmasına bir çāre bir yol bulamadığını feryād ediyor ve bu gibi hāllere herkes hayrānız diyor ammā kendi hayrānı gibi olmadığını beyānla āsūde bir ‘ ālem aramaya yönelerek:

886

- 7 Gönlümü rām edecek hoş bir ‘ ālem ararım
Öyle bir ‘ ālemdir ki hūyundan Őorarım
Döndürür fikrimi hep bu vādīde yorarım
Bütün zī-rūh devr eder degil devrānım gibi

Dünyāda herhangi bir mevcūdun hürriyet ve hūzūr aradığına Őübhe yokdur. Her şey kendi düşünür tohumları emīn yerlerde toplu olan çiçeklerle tohumları çinek yerlerde tağınık bulunan çiçeklerin nümā tarzlarında elbetde fark vardır.

²³¹⁶ Kelime “hayret” şeklinde yazılmıştır.

²³¹⁷ Kelime “hayrān” şeklinde yazılmıştır.

²³¹⁸ Kelime “kādār” şeklinde yazılmıştır.

Dünyâda ferdî ya' nî yalnız yaşamânın imkânı yokdur. Çünkü hayâtı bir çok ihtiyaçlar güç yetmeyecek bir çok işler vardır. Topluluk bu ihtiyaçları ve güçlükleri giddiği gibi şeref nâmûs milliyet varlığı te' mîn eder.

Öyle ki bu topluluk arasında birlik toğruluk temzilik şamîmiyet eñ birinci şartdır.

Bu şartlarda yüksek ' âlemlerin bilgileriyle, cihânın fenâ görgülerin

/493/

araya şokulması ile olur. Tuğuları kanâ' atları fenâ çığırlarla düşmüş bir cemâ' atın içi güvelenmiş arı kovanından hiç bir farkı yokdur. Böyle olunca dirlik bozulur rāhat kaçır topluluktan beklenen iyiliklerin hepsi birer zarar hep de acı zararlar olur. Çünkü birbirini tutmayan kafâlar, benlikler toğuşmaya ve toğuşdukça ezilmege mahkûmdur.

İşte gezdigimiz yerlerde gördüğümüz harâbeler vîrâneler hep geçimsizlik kuru benlik yüzünden tağılmışdır. Yurdları vîrân kalmışdır. Yoksa başka bir şey degildir. Dünyâda insanları dirliksizlige sürükleyen ferdî menfa' at ve ihtirâşlardır. Bu ihtirâşa kapılanlar iyi düşünseler ihtirâşları tolayısıyla elde ettikleri zenginlik ve onuñla hâşıl olan benlikle yalnız kâlsalar ne yapabilirdi. Demek oluyor ki insanlar hep birbirinin gölgesinde semiren birer varlıktır. Bu varlığı bilmeyenlerden böyle fenâlıklardan başka ne beklenebilir dedikten sonra hayâl daha ileri koşarak:

887

- 8 Bir meçhül ararken biñ meçhül olmağdadır
Haķıkatler hep şimdi bir mehzül olmağdadır
Almıyor gönül bi'llāh çok meşgül olmağdadır
Şularda feyezân der degil feyezânım gibi

diyor. Ve dünyânın içinde tolaşan bütün kuru gürültülerin menşe' i ni arıyor.
Karşısına bütün ' aklı fikri hayâtı

/494/

tağlar gibi bir sis çıkıyor. Hayâl bu sisin ötesine geçmek istiyor... Bir sis, fakat mümkün degil...? Hayâl yine tırmıyor mutlakâ sisi yarıp geçmek için çabılıyor.

Öyle ki bu uğultu arasında bir çok gölgeler sîmâlar ki bu sisiñ içinde hocalar pāpāslar şeyhler derebegleri a‘yān eşrāf kıvrıyor. Her birerleriniñ ellerinde kirli ihtirāş şatırları var. İşte boğucu bir sis öyle ki bir fırtına bir şaganak anlaşılmaz korkulu bir patırdı. Dīn ğavgā ve āyinleri hādsiz hesābsız muhtelif lisān muhtelif fikir muhtelif sîmā... Hūlāşa nihāyetsiz ‘an‘ane ‘ādet çatırtıları... Gök gürültüsünden daha ağır iniltilelerle sağıyor. Hayāl bu sisiñ bu gürültünün arasında kalıyor.

Bu dibsiz bucaksız gürültüye karşı şaşırıp haqīkatden bahşle şayıklıyor. Bu milyarlarca karmaşarışık uğultu haqīkat kelimesini tıyunca gülüyor eğleniyorlar. Öyle ki hiç birbirini tutmayan anlaşılmaz gürültülerine talıyor...? Hayāl büsbütün şaşırıyor. Hūlāşa bir meçhūlü ararken önüne sisli biñlerce anlaşılmaz meçhūliyet çıkıyor. Artık hayāt almıyor göñül bi’llāh çok meşğul olmağdadır.

/495/

Bu sisiñ içinden kurtulamayarak talğa saçan deryālarıñ çoşkun amān nehirleriñ yükseklerden kendini atan inleyen şelāleleriñ hep bu meçhūliyet önünde feyezān ettiklerini hātırlayarak şularda feyezān eder degil feyezānım gibi deyip kendi hicrān kendi ğurbet ‘ālemine inerek:

888

- 9 Bed-bīn degilim lākin ümīdim kırılmışdır
Tā ezel taqđirinde bize bu verilmişdir
Da‘im ğurbetde mihmān postumuz serilmişdir
Bülbül daği hicrānda degil hicrānım gibi

diyor ve teselli buluyor. Ve:

- 10 Nice kāfile gelmiş nice kervān geçmiştir
Bu vādide kim bilir nice insān geçmiştir
Çok dāhī nice şā‘ir nice sulţān geçmiştir
Yazılmış nice destān degil destānım gibi

diyerek yeşil vādilere nazarla meşgūl ḥayāline “ Ey ḥayāl seniñ benim gibi bu vādilerden kim bilir neler gelmiş geçmiş...

Öyle ki hepsiniñ bu fezāda birer sesi ve bu yerde birer gölgeleri kalmışdır deyip:

/496/

- 11 Her biri gölge gibi hep serāba karışmış
Yıkılmış çok kāşāne hep ḥarāba karışmış
Nice bāğ-ı gülşenler hep türāba karışmış
Bozulmuş nice bŭstān degil bŭstānım gibi

İşte bunlar hep birer ihtirāşla baş gösteren ḥarbler başkınlar yağmalar kıtāllerle ezilmiş bozulmuş yok olmuş degiller midir. Ḥayāl serilmiş dilsiz turan bu kara topraklara bakarak “ Bozulmuş nice bŭstān degil bŭstānım gibi diyor ve:

- 12 Bī-ḥuzŭr bir ‘Aczī’yim bu ḥayāliñ elinden
Bıkdım biñ ma‘ nā çoşan bu fezā selinden
Her şāniye dökülŭr bu melekŭt ilinden
Çŭnki eşyā bir dersdir zāhir beyānım gibi

889

deyip bu vādideki cevelānı ve tefekkŭrātına şoñ veriyor ve bunda gerek ğurbet gerek qasvet ‘āleminiñ gönŭlüne verdiği ağırlıkla dā’imā ileri giden ḥayāliñ elinden rāḥatsız olduğunu ve böyle uzun tefekkŭrātıñ fezādan çoşan

/497/

-367-²³¹⁹

bir sel ḥālinde her ān feyezānından uşandığını ve ne çāre ki bu tefekkŭr ve bu gibi ḥādişātıñ her şāniyesine melekŭt ilinden dökŭldüğünü añlayarak “Çŭnki eşyā bir dersdir zāhir beyānım gibi” diye şi’irini bitirdi.

Bundan şoñra ḥayālimiñ üzerine şāğan ikinci bir tefekkŭr talgası ki bu ‘ālemiñ ḥuzŭrsuzluğuna sebep olan ḥod-kām riyākār menfe‘ at-perest muḥterişin ve daha bir sürŭ heyŭlālara qarşı dŭnyāniñ ne olduğunu beyān için yine orada diyorum ki:

²³¹⁹ Şiirin vezni bozuktur.

1 Bir zerredir ‘ indinde H azret-i All ah’ ın
D iv anı önünde  urur ulu derg h n
Kı a devir ile olmuş seni  pen h n
Ey ins n a  gözle d ny y  göstersem

2 Güvenilmez i b li terse dönüyor
Çok sürmez nice k  ane sönüyor
Öyle elemi var ki ansızca iniyor
A lars n bu ‘  lem- r y  göstersem

/498/

-368-

 sterse Felek

Gönlün S r ru

18  ubat 1936 Gözlü

Bu t r hde emeklilik emrim geldi. Ortalık ilkbah r n demleridir. Bütün kırlar yine ye eriyor. Bugün kaz  merkezi K adın anı’na inerek ma’   i lerimi bitirdim. Oradan bir yolcu kamyonuyla K onya’ya geliyor ve diyorum ki:

890

1  sterse felek ta ı ta ı yol eder
Olmazsa g nl  açık yolu  ol eder
Dönüyor böyle bir ‘  lemdir dönecek
Büyükdür emri bir  n  a ı  ol eder

2 H kmetle döner bu felegi  i leri
 zinsiz ötmez da i d ny  ku ları
Ya atan O’dur kuruları ya ları
Geline zam n sult nları kul eder

3 Gerekdir vermek rız  O’nu  içine
O’ndandır gelen ne ise kul başına
C r dir emri bütün ta lar ta ına
Dilerse bir  n altınları pul eder

/499/

- 4 Mihengi vardır her dem dillere²³²⁰
Kararlı ni' met veren O'dur illere
Bu ' Aczî kulun düşüren O yollara
Dilerse verir ' izzetini bol eder

-369-

Ṭālî' Döner

Ser-best Hayâtım

23 Şubat 1936 Konya

- 1 Ṭālî' döner tepetağla dönersiñ
Kafâ tutma şağın çarpar devrân bu
Bahtıñ döner ânsız hemen göçersiñ
İşi odur böyle yapar devrân bu
- 2 Herkes sever hoş meşrebi şayarlar
Hûysuzlar hep ayak tutmaz kayarlar
İyileri cihân kendi ' ayârlar
' Âdeti bu böyle çatar devrân bu

891

/500/

- 3 Yükseklerle alır çıkar yoğlar seni²³²¹
Meşrebiñi döner böyle bekler seni
Ne olduğıñ aňlayınca hağlar seni
Hiç tayanmaz yere atar devrân bu

²³²⁰ Mısraın vezni bozuktur.

²³²¹ İlk 3 mısraın vezni bozuktur.

- 4 Hulyā emel deryāsında gezdirir
Çok a' lāyı ednā eder gezdirir
‘ Aczī’ye şor, neler böyle yazdırır
Her ağıza bir şat atar devrān bu

/503/²³²²

-370-

Māvī Rengin
Şoñbahār Faşlı
12 Hāzīrān 1936 Konya

- 1 Hindibālar māvī rengin açdı yine²³²³
Güz faşlınıñ yaqlaşdıgın bildirir
Nāzlı bahār bilmem naşıl kaçdı yine
Felek şurmaz çarhın²³²⁴ tez tez yeldirir
- 2 Gün dönünce dürlü çiçek şoluyor
Her mevsimde böyle firşat oluyor
Gül gülistān yeşil otlar ölüyor
Bir kitāb ki baķsañ ‘ aķıl şaldırır
- 3 ‘ Aczī der ki hayrānım ben şaşırđım
Bunca yıllar nice mevsim aşırđım
Bu göñlümü bedi‘ ‘ aşķla pişirdim
Bir varlık ki göñle iz‘ ān şoldurur

²³²² Dīvān’da 501 ve 502. sayfalar bulunmamaktadır.

²³²³ Dörtlüğün 1. ve 3. mısralarının vezni bozuktur.

²³²⁴ Kelime “çarh” şeklinde yazılmıştır.

/504/

-371-

Bülbül Öter

Şeydâ Bülbül

1 Nîsân 1932 Balkar

- 1 Bülbül öter hicrân ile güllere
Seherlerde düşer dürlü dillere
Kulağ verir dünyâ diñler özlenir
Bahâr geldi seyrân günü illere

- 2 Dürlü çiçek meydân almış çizilmiş
Nâzlı sünbül başın egmiş süzölmüş
Evvel bahâr fermân böyle yazılmış
Şûh dil-berler çıkmış bütün yollara

- 3 Bu dem ‘ Aczî ‘ âşıklarıñ seyrânı
Ġarîb gönle neler şunar devrânı
Çünkü gönül güzelliğîñ hayrânı
Bu dem hayât kendin bilen kullara

893

/505/

-372-

Açılınca

Morbel Yaylası’nda

3 Mayıs 1332 Balkar Köyü

Çoşma

- 1 Açılınca ilimizin gülleri
Her seherde çoğuları tutuşur
Lâle zanbağ çayır çimen yolları
Yaylasında bülbülleri ötüşür

2 Obalardan gelin, kızlar şalınır
Kendi dili dürlü sâzlar çalınır
Neş'e ile milli âhenk alınır
Bir seyrân ki ' aşıklara, yetişir

3 ' Aczî gezdiñ nice oba tağları
Geçirdiñ hep yaylalarda çağları
Felek şimdi vîrân etdi bāğları
' Aşk yolunda şimdi hicrân tutuşur

/506/

-373-

Göñül İster

Yayla Havâsı

Kendi kendine kendi zînetini koruyan yurdumuzuñ tağları câhil köylüleriñ taħrîbi altındadır. Gezindigim bütün tağları Feyyâz-ı kudretiñ varlığı ile süslüdür. Çünkü tevḥîd ili tevḥîd tağlarıdır. Bugün Balkar Köyü'nüñ Morbel Yaylası'ndayım.

894

1 Göñül ister yayla yayla gezmeyi
İlhâm alıp ilhâmını yazmayı
Neler vardır yüce tağlar başında
Göñül arar bundan sezgi sezmeyi

2 Ezel Ḥallâk hoş yaratmış tağları
Onlar için kurmuş güzel çağları
İlkbahârda lâle sünbül bāğları
Işıqlanır göñül şalar ḥüzmeyi

3 ' Aczî tırmaz engin ova çöllerde
Onuñ gözü sarı penbe güllerde
Gezer dâ'im böyle yeşil yollarda
Arar her dem ḥikmet sırrın çizmeyi

Atdık Ezel

Atdık Ezel 1 Mayıs 1932 Konya

- 1 Atdık ezel talımızdan seteni
Giydik artık minnetsizce keteni
Yâr hem ağıyâr müsâvidir nazarda
Dehriñ cevrine verdik biz bedeni
- 2 A' lâ nedir ednâ ne şey bilmeyiz
Ġurûr şatmaz hem de anı almayız
Bu fânide bundan başka olmayız
Bilmiyoruz hem geleni, gideni
- 3 Felek elde dürbün tutar seyrânda
‘Ârif olan kâr-ı dehre hayrânda
Çünkü neler vardır bilseñ fermânda
Âgâh olan bilir bu iş edeni
- 4 ‘Aczî diye nâm verdik biz felege
Varlık onun dökdük hep elege
Minnet yokdur ricâ hem de dilege
Çok görmüşüz bunda şeref güdeni

Geçmişiz

1 Mayıs 1942 Konya

- 1 Rind-meşrebiz şöhret şāndan geçmişiz
Her varlığı görüp cāndan geçmişiz
Kā'inātın aıladıq biz sırrını
Bir hıçdır ki bu seyrāndan geçmişiz
- 2 Bütün eşyā hayrettedir²³²⁵ Hū çeker
Her şey fānī bütün kāndan geçmişiz
Bir haqıkat arar gönül ser-gerdān
Hep heyā hey bu cihāndan geçmişiz
- 3 Nice gümān nice da' vā döner hep
Dağdağalı bu devrāndan geçmişiz
Nice ma' nā her zerrede serilmiş
Fehmi güçdür bu zamāndan geçmişiz
- 4 Ölü degil gerçi diri gezeriz
Fānī demde ıof gümāndan geçmişiz
İsmim ' Aczī bir gölgeyim bu ' ālemdede²³²⁶
Bī-çāreyim her dermāndan geçmişiz

²³²⁵ Kelime "hayret" şeklinde yazılmıştır.

²³²⁶ Mısraın vezni bozuktur.

Baykuş Gibiyim

Konya

Sāz şā'irlerinden “ ‘ Āşık Şem'ī Kōnuşuyor” isimli eşeri[miz] yayınlandığı zamān ba'zı kişilerin ve bi'l-hāşşa tıb fakültesinde pro[fesörlük] yapan Konyalı aşlını faşlını çok iyi bilmediğimiz ve nasıl yardımlarla okuyarak oralara giren... Uzluğ adında birinin yazılarına karşı:

- 1 Baykuş gibiyim vīrānelerde sessiz yaşarım
Öküz gibiyim cehāletde ben hissiz yaşarım
Çeñe çalamam dānālığım yok şöhret için hīç
Hāne harābım degilim ma' mūr eşsiz yaşarım
- 2 Görür ' aksini bende ma' kesler mir'āt degilim
Neyim insān mı cānān-ı cān mı heyhāt degilim
Rāhı ' ālemde cānsız ber-ḥayāt degilim²³²⁷
Bilmem okumağ hem daḥi yazmağ derssiz yaşarım
- 3 Yetmiş yıldır ki ismim ' Aczī'dir böyle gezerim
' Arūzla vezin bilmez kişiyim öyle yazarım
Az çok bir şeyler belki tanırsam ancak sezerim
Çölde dikilmiş heykel gibiyim ıssız yaşarım

Tenķidi Anlamayanlara

Yine o ḥasta kafalı kişiye:

²³²⁷ Mısraın vezni bozuktur.

- 1 Kalem nezih, tenkid faatin olursa
‘ İlim artar şeref gelir şan gelir
Kalem sivri elfaz çetin olursa
Soğuk fikir ruha sisli kan gelir
- 2 Mahiyetdir aranan sözlerde
Kin degildir hoşluk gerek özlerde
Bir gül gibi hoş tebessüm yüzlerde
İşte bundan fikre taze can gelir
- 3 Kalem hançer elfaz yılan sem olmaz
Fena tasvir yara açar em olmaz
Fıtratında bilen bunu ham²³²⁸ olmaz
Ducret degil bundan iyi an gelir
- 4 Her kişinin mahiyeti kalemde
Kurtulmaz o kendi kalır elemde
Bi-çaredir hissiz yazık kelâmda
Böyle senden sitem toğar yan gelir

/511/

-378-

Yine o mecrada: O bi-çare der-be-der kafaya:

- 1 El yanında biçme gömlek ey gönül
Kimi uzun kimi kısa söz atar
Ufağ haṭā²³²⁹ külünk olur ey gönül
Nā-kes olan böyle işe göz atar

²³²⁸ Kelime “ham” şeklinde yazılmıştır.

²³²⁹ Kelime “haṭā” şeklinde yazılmıştır.

2 Hâṭā²³³⁰ bilmez zühûl bilmez taş vurur
Her şeylere çatık egri kaş vurur
Kuru lâfa koşar hemen baş vurur
Aşçı olur tatlı aş tuz atar

3 Herkes şâhib dürlü garîb emele
Kâmil olan şapmaz, çirkîn ‘ amele
Habbe arar kubbe için temele
Harç yerine köhne çürük bez atar

4 Dipsiz söz, ma‘ nâ degil buñ verir²³³¹
Sözcü anı, şanır şeref ün verir
Hiç olmazsa tatlı keser, soñ verir
Uzun sözler ılık kana buz atar

5 Her gönül ki bir degildir ‘ Acziyâ
Ne diyelim taş atılmaz her şuya
Terbiyesizden girmek gerek puşuya²³³²
Çünkü tırılmaz kuru şığı tez atar

/512/

-379-²³³³

Yine o mecrâda kendin bilgin şayan hasta bir bî-çâreye:

Bu ‘ aynen Yeni Konya Gazetesi’nde o şahşa hitâb çıkmıştır:

²³³⁰ Kelime “hâṭā” şeklinde yazılmıştır.

²³³¹ Mısram vezni bozuktur.

²³³² Mısram vezni bozuktur.

²³³³ Bu şiir, 4 Mart 1952 tarihinde *Yeni Konya Gazetesi*’nde yayımlanmıştır.

1 Āferīn ey zāt-ı pür-cevher-şifāt āferīn
Nuṭḡ-ı ʿālī-tebārīn herkes taḡdīr etdiler
Āferīn ey edīb-i nev-güher-tāb āferīn
Hoş dānāyı sūḡan deyü cümle tevḡīr etdiler²³³⁴

2 Bu rütbe hoş güftārdan mesrūr oldu edībān
Ġaşy olup cümle diñledi, oldular şādımān
Bin āferīnle taḡsīn buyurdu hep fāzılān
Taʿ zīmle elden ele gezip çok tefsīr etdiler²³³⁵

3 Dediler bu, meydān-ı edepde sūḡan-ārā
Güftār-ı²³³⁶ raʿ nāsı hoş bñydu semen-ārā²³³⁷
ʿ İzzet-i nefse şifādır, degil miḡen-ārā
Güzāf bī-hemtā deyü cümle tekbīr etdiler

4 Ḥaddini bilsin çekilsin meydāndan ḡalemler
Dñd-ı reḡābet tütsün hem çoḡalsın elemeler
ʿ Arbede-fermā ḡurulsun tā eski temeller
Dürlü maʿ nālarla kināye taḡrīr etdiler

/513/

5 Fazīlet miḡveri nerde döner bilmek gerek
Ḥiss-i ḡasedle ḡurūru ḡalbden silmek gerek
Her bir umūrda ʿ aḡl-ı selīmi bulmaḡ gerek
Ehl-i kemāl tā ezel böyle tebdīr etdiler

²³³⁴ Mısraın vezni bozuktur.

²³³⁵ Mısraın vezni bozuktur.

²³³⁶ “güftār” şeklinde yazılan kelimenin eksik yazıldığı düşünöldüğünden yukarıya “güftār” şeklinde tarfımızdan düzeltilmiştir.

²³³⁷ Mısraın vezni bozuktur.

- 6 Bir mâhiyet ki her zî-rûḥda var dürlü edâ
Ḥoş görmek anı bir fazîletdir, ṭab^ç a revâ
Cây-ı selâmet sükûtdadır âh ey ^ç Acziyâ
Ġam yeme şanki herkes kendini teşhîr etdiler²³³⁸

-380-

Ḳıṭ^ç a

- 1 Yıksalar başıma şu nâ-kes dünyâyı
Ḳahrolayım minnetim yok demem eyvâh
Añlarım gizli maḳşadla her ḥulyâyı
Öyle maḳşadlar ki bî-çâredir vâh vâh

/514/

-381-

Ne Söyler

Yine o kişi için Ḳonya

- 1 Ḳulağıñ çevir arḳaya el ne söyler
Bülbülü diñle göresiñ gül ne söyler
^ç İrfanıñ topla gözün aç ey sersem²³³⁹
Tırmanma şarpa yere in çöl ne söyler

- 2 Cihāniñ naḳşı tezce şolar yorulma
Ḥiṭâbım sensiñ amân gönül ṭarılma
Ağacı çürük şöhretiñ pek şarılma
Erkāna gir ki baḳalım yol ne söyler

²³³⁸ Mısram vezni bozuktur.

²³³⁹ Mısram vezni bozuktur.

3 Kimiñ ki vardır yazık Һiddet eşerinde²³⁴⁰
O  alim degil ğur r şatar Һaberinde
Hırşla  in d yürür Һ l  seferinde
Diñlemez aşl  kendine dil ne söyler

4 Başını indir dikme şakın hav ya
Fazilet degil, bu Һ y düşme da  v ya
Var ise biraz ismiñ gider heb ya
Kem hayı²³⁴¹ birağ diñle bir çul ne söyler

/515/

5 Kendini  alem şananlar  h, c hildir
Ş hrete koşan b -çare pek k hildir
Perdeli gözler bilmez ki o h 'ildir
Farqında olmaz a  l  hem çul ne söyler

6 Yorulma  Acz  bir  alemdir gidecek
Bildigin herkes böyle icr  edecek
Degilsin  ob n varıp eşek gidecek
C z'iyy t  ursun  ulağ ver, küll ne söyler

-382-

 ı 'a

1 Baykuş gibi uçarız v r neden v r neye
 ar b tız her dem gönül m şt k  ar b   neye
Gider f hir lib sin felek n -kesleri s sle
Biz uşandık aldanmayız artık bu efs neye

²³⁴⁰ İlk iki mısraın vezni bozuktur.

²³⁴¹ Kelime "kem h " şeklinde yazılmıştır.

Şâ'ir-i meşhûr Râsih hakkında çıkan bir eserim üzerine küpe binen der-be-derlere karşı söylenmiştir. Bu da *Yeñi Konya Gazetesî*'nde çıkmıştır:

- 1 İlahî Râsih yıgđıñ lisân, lisân üstüne
Düşürdüñ dilleri âh, beyân beyân üstüne
- 2 Ne için talmadıñ ey rind-meşreb şöhretlere
Neden koyduñ bizi bu figân figân üstüne
- 3 Kaşdıñ ne idi maḥviyyetde gelip geçdiñ sen
Çıkarđıñ bir çok fikir tuğyân tuğyân üstüne
- 4 Evlâd-ı belde iken mechûliyyete daldıñ
Beni taşlatdıñ var ol şapan şapan üstüne
- 5 Sen ol rind-meşrebsiñ ki gelince dile nâmiñ
Mâhiyetleri açdıñ iz'ân iz'ân üstüne
- 6 Hızlanarak لورادى چيرى pâlâ-yı tehzîl²³⁴³
Gel de gör ne var duman duman üstüne
- 7 Tezkirelerde arıyor Uzluğ seni yoksuñ
Tonlarla söz yazdı duman duman üstüne²³⁴⁴

²³⁴² Bu şiir, *Yeni Konya Gazetesî*'nde 18 Şubat 1952 tarihinde yayımlanmıştır.

²³⁴³ Beytin vezni bozuktur.

²³⁴⁴ Mısraın vezni bozuktur.

8 Bir köprüdür bu    lem herkes gelir ge er²³⁴⁵
Bir çok  an ki yıgılır g m n g m n üstüne

9 Sen  urtuldu  bizi  oydu  bu dağdağalarda
Di le ey  em     Baba bu r n bu r n üstüne

/517/

10 Ey R si  seni  de öyle bir n mi  varmış ki
 oydu    Aczi  yi m z n m z n  st ne²³⁴⁶

-384-

Bunu   zerine d ger bir der-be-deri  yazısına yazdığım manz m cev b:

1  ı dı ta l l bir çok  a alarla²³⁴⁷ zor
Varıp gelerek tek  aban  aban üstüne

2 R si  yoluna çekildi bunca bir emek
Çok söz söylendi hep ziy n ziy n üstüne

3 Nice tezkire yüzlerce sicil aramı lar²³⁴⁸
R si  kimdir deyü am n am n üstüne

4  arman yerine d nesiz çaplar döküldü
G rse  yı ıldı bir çok  aman  aman  st ne²³⁴⁹

5 B m-   asedden h c m-  n -sez dır hep
Z rlar atıldı boş filc n filc n üstüne

²³⁴⁵ Mısraın vezni bozuktur.

²³⁴⁶ Mısraın vezni bozuktur.

²³⁴⁷ Kelime “ a a” şeklinde yazılmıştır.

²³⁴⁸ Mısraın vezni bozuktur.

²³⁴⁹ Mısraın vezni bozuktur.

- 6 Taḥlīl ederek diñledik sükūn ile biz
Neler yazdılar āh, dīvān dīvān üstüne
- 7 Āh ey Rāsiḥ sen ol ʿ anḳā-yı mübhemiñ ki
Dökdüñ efkārı gör, seyrān seyrān üstüne
- 8 Yazdık bunlara böyle cevāb biz de te'ḥīrle²³⁵⁰
ʿ Aczī ne oldu deyü ōoran ōoran üstüne

/518/

-385-

Ne İmiş

Yine O Kişi İçin Konya

- 1 Korkarak açdım F[1]ransızca lügātı
P[u]rofesör ismin aradım ne imiş
Buldum yerini bildim ma' nāsımı ben
Meger ma' nā mu' allim, elīf be imiş
- 2 Düşündüm ḥaylī bu zātdaki ṭafrayı
Süzdüm ondaki bu ʿ aẓamet-ārāyı
İgrandıkça yıkıyor bām-ı ōūrāyı
Meger bu ṭinet onda bir tek he imiş
- 3 Öyle bilirdim ki kişi ōāh olsa azmaz²³⁵¹
Ehl-i kemāl olan aṣlā ṭinet bozmaz
Kemāl ḳalemi çünki hīç nāḳış yazmaz
Meger o zātñ aṣlı ancak se imiş

905

²³⁵⁰ Beytin vezni bozuktur.

²³⁵¹ Mısrar vezni bozuktur.

- 4 İnsân ne olursa olsun ğurûr hîçdir
Ma' nâsîz şişmekde olan, sūrûr hîçdir
Ehl-i dil ol gönül, ehl-i şurûr hîçdir
‘ Aczî bu gönülde yaşayan şe imiş

/519/

-386-

Dil-şâdedir

Yine o mecrâda

Ḳonya

- 1 ‘ İlim herze degil her ân dil-şâdedir
‘ İlmîñ yeri gül gülistân âbâdedir
Fazîletdir anîñ aşlı hem nezâhet
Dânâ şanan kendin yazık nâ-şâdedir
- 2 ‘ İlmî, degil demek için ‘ ilim gerek
‘ Ālim olmak için tatlı ħilim gerek
Ḳod-kâm için herze gerek, zulüm gerek
O, bir sinek vızılıtsı ber-bâdedir
- 3 ‘ İlmî degil demek bir söz faḳaḳ ḳoḳmuş
Nâ-dân olan ara yere ta' bîr şoḳmuş
Böyle diyen dilde meger ‘ ilim yoḳmuş
İfâdesi ḳuru şıḳı ifâdedir
- 4 ‘ Ālim olan sözün bilir öyle söyler
Kâmil olan iyi añlar beyân eyler
Ḳidmetçiden ḳanım²³⁵², ḳamâmda ḳas deler
Bıraḳ ‘ Aczî böylesini kem mâyedir

²³⁵² Kelime “ḳanım” şeklinde yazılmıştır.

Şuşmağ da Şavāb

Yine o der-be-der tenkīdciye Konya

- 1 Bir söz ki eger diñlese kâbil-i hıṭāb
At bir ṭarafa, ḥaṭā²³⁵³ ona vermek cevāb
- 2 Bir māhiyet ki ‘ayārıdır söz insānıñ
Böyle beyinsiz sözlere şuşmağda şavāb
- 3 Noṭasız ötmez her elde sâz bile aṣlā
Diñlemez kimse sesin ṭatsız ölse rebāb
- 4 İyi bir söz ki geçdiği yerde ipekdir
O bir cevherdir toplandıqça olur kitāb
- 5 Her göñülde bir arslan yaṭar derler ammā
İz‘ānsız arslandan yegdir ‘irfānlı sincāb
- 6 Bülbül ötdükçe neş‘eli şafā neşreyler
Çünkü nağme-i ḥuşuna vermişdir nişāb
- 7 Petrol gibidir ‘irfānsız söz nā-ḥoş koğar
Lavānṭa gibi bulamaz kendine aḥbāb
- 8 Lūṭ Gölü ḥāline geldi deryā-yı ‘ilim
Çatlağ dillerde yazıq bulandı bī-tāb²³⁵⁴

²³⁵³ Kelime “ḥaṭā” şeklinde yazılmıştır.

²³⁵⁴ Mısram vezni bozuktur.

- 9 Çek başıñ ‘ Aczī bu sisli duman içinden
Beyhūde yanıp etme cigeriñ kebāb²³⁵⁵

/521/

-388-

Ey Gönül

Yine Böylelere

Öyle bir devre geldik ki ‘ ilim ‘ âleminde söz ayağa düşdü. Bilen bilmeyen şöhret
hırşıyla diline geleni söylüyor. Onu añlayan müte‘eşşir faķaķ bilmeyen gençler o
sözlerle yol şaşırıyo[r]. Bunuñ için gönlüme hitābla diyorum ki:

- 1 Yeter çekil, gir vahdete ey gönül
Diñle başıñ ver ‘ uzlete ey gönül
Hoş hāliñle hem-hāl olmaķ dilerseñ
Seccādeñi ser ‘ izzete ey gönül
- 2 Raķīblerden ne çeker şor bülbüle
Yine ‘ aşkın izhār eder o güle
Hārdan uzaķ hem-dem ol sen sünbüle
Böyle siperger şavlete ey gönül
- 3 Dānā degil cāhil gören nihān ol
Teslīm, rızā bābında var mihmān ol
Derdiñ yeter kendiñe sen dermān ol
Verme şaķın sır miñnete ey gönül
- 4 Bir çalender-meşrebsiñ sen ‘ Acziyā
Şöhret sevmez řab‘ iñ seniñ dā‘imā
Çek başıñı öyle ise hāliyā
Āsūde yüz sür himmete ey gönül

²³⁵⁵ Mısraın vezni bozuktur.

-389-

Eslâf Demişler

Yine ʿ Aynı O Mecnâ Konya

Kendilerini bilgin şanan baʿ zı ĥod-kâmlar meydâna çıkıyor ki biñ bu şadar senelik ecdâdınıñ biraķıp gitdigi dünyâ-şümül eşerlerine yan baķarak Āvrüpâ maŗra-bâzlarınıñ sözlerine inanıyorlar.

Bilmiyorlar ki onlar bizim ecdâdımızdan aldıkları bize şatıyorlar. ʿ İlmiñ kökü şarkda toğdu ġarb o ışıkdan uyanarak o nâdir ʿ ilimleri kendi ĥarřlarına göre dillerine çevirdiler. Āh ey der-be-der bunu bilseñ ne olur:

Demişler

- 1 Arayan yok şimdi eski izleri
Söylenecek sözü eslâf demişler
İĥtirâşla tolu insân özleri
İnsânoglu çeşid eşnâf demişler
- 2 Deġiřmiřdir erkân ile uşul řimdi²³⁵⁶
Başkalaşmış ʿ âdet ile fuşul şimdi
Emellerde saķım fikir ĥuřul şimdi
Olmayınca şaraf eŗrâf demişler
- 3 Her delige baş řoķup girenler²³⁵⁷
Yaķın yeri ĥırřla uzaķ ġörenler
Kuru ĥulyâ çürük daʿ vâ sürenler
Bütün ʿ âşık buna inşâf demişler

²³⁵⁶ Dörtlüġün ilk 3 mısraının vezni bozuktur.

²³⁵⁷ Mısraın vezni bozuktur.

- 4 Heder arar yazık ʿ Aczī cihāndan
Sezgi sezer çeşid çeşid gümāndan
Hālī²³⁵⁸ degil başı yine dumandan
Giden selef gelen ahlāf demişler

-390-²³⁵⁹

Erkân Gösterir

Lāf Destānı Konya

ʿ Āşık Şemʿī Konuşuyor isimli kitābım üzerine aşağı yukarı çıkan bir sürü lāf üzerine:

- 1 Deryāyı güzāf talgalandı taşdı yine
Feşāhat mevci hızlanarak çoşdu yine
Belāgat kuşu kanad açıp uçdu yine
Havādan nice āyīn erkân gösterir
- 2 Diñleyiñ siz de hey ağalar kulağ veriñ
Geçiyor alāy çekiliñ siz de yolağ veriñ
Oluyor gelin, uşul şimdi duvağ veriñ
Kapıda tūruñ belki ziyān gösterir
- 3 Belāgat nükte, harıl harıl aķıyor
ʿ Āşıklar hayrān faķat sākīt baķıyor
Yāveli sözden nice edā çıkıyor
Uşulde erkân daħi lisān gösterir

²³⁵⁸ Kelime “hālī” şeklinde yazılmıştır.

²³⁵⁹ Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

- 4 Cilveler ġarīb döner turur felekde
Kibārлық kaba eleniyor elekde
Nükteli şiddet böyle gerek dilekde
Yamandır hased, hınçlı' irfān gösterir
- 5 Giyinmiş kisbet pehlivānlar meydānda
Hangisi ġālib çıkar ' acerb unvānda
Reftārlar tezdır hem de titiz cevānda
Bağalım naşıl elde ruçhān gösterir
- 6 Şıvanmış kollar güreş tamām kıyağdır
Kalemler zağlı her tarafa oynağdır
Tribün tolu seyirciler bunağdır
Giderse böyle, haylī seyrān gösterir
- 7 Elinde keşmīr parlağ kılınç şatıyor
Turmayıp haşma²³⁶⁰ kuru şıķı atıyor
Köroğlu hālā eski kalkan tutuyor
Arada bir güdük tırpan gösterir
- 8 Meyilde varsa gizli şöhret eşeri
Añlayan bilen tursun uzak hem geri
Dāhī-i edeb varken geçme ileri
Güneşli havā şoñra tūfān gösterir

²³⁶⁰ Kelime "haşm" şeklinde yazılmıştır.

/525/

- 9 İncecik kibâr edâlarla hoş sözler
Rağbetle alkış eyler bunu loş gözler
Açılsın meydân seçilsin hem baş özler
Bir meydândır ki ‘azîm im‘ân gösterir
- 10 Korkarak ‘Aczî çekilmiştir bucağına
Tutuldu dili yatdı ‘uzlet kucağına
Bir hançer deger belki deyü bacağına
Kimi kılınç kimi kalkan gösterir

/526/

-391-

Demişler Konya

İnsânlar arasında öyle mahlûklar vardır ki kendilerini bilgin şanarak hased ve hod-kâmlik tağıniñ zirvesine çıkar oradan haqîkat ışığı çıkan yerlere top tüfek atarlar. Öyle ki atdıkları bu mermiler kendi hod-kâm bünyelerine döner bunun farkında degillerdir. Yukarıda biraz [ba]hşi geçen şâ‘ir Râsih hakkında çıkan eşerimize karşı küplere binen Uzluğ karaktersiz yazdığı yazılarla kendini ne olduğunu ortaya atmış verdiğim cevâblarla kepâze olmuştur. Bunun için diyorum ki:

- 1 Ehl-i hased belli olur sözünden
Ne ederse kendi eder demişler
Vefâ gelmez böylesiniñ özünden
Burnunuñ oğuna gider demişler
- 2 Kendi sözün revâ şanır cân şanır
Kulak tutmaz etrâfına şân şanır
Sersemliğin bilmez fağat kân şanır
Böyle olan mihnet görür demişler

- 3 Hāsūd olan her iyiye fenā der
Kepāzelik şaçar ona da‘ vā der
Döner bir de benim sözüm fetvā der
Böylesiniñ kārı heder demişler
- 4 Her şeyler de geçer öñe girilir
Turur, turur hortlak gibi dirilir
Tinetinden böyle emir verilir
‘Aczī onlar böyle gider demişler

/527/

-392-

Demişler

Yine Ona Konya

- 1 Pişmiş aşā soğuk su dökenler²³⁶¹
İnsān degil maḥlūk nā-dān demişler
Miḥnet biçer fitne fesād ekenler
Dipsiz kile boş bir ḥarman demişler
- 2 Kendin bilen qarışmaz el aşına
İnsān gibi bakar kendi işine
Olur olmaz işiñ düşmez peşine
Böylesine kāmīl insān demişler
- 3 Ğurūr ile yere ḳubūr²³⁶² şıkanlar
Kendin dāḥī şanıp kürse çıkanlar
Beyhūdeye isli ocaḳ yağanlar
İçi tolu kesmik şaman demişler

913

²³⁶¹ Mısram vezni bozuktur.

²³⁶² Kelime “ḳubūr” şeklinde yazılmıştır.

- 4 ʿ Aczī söyle devrān üstü tūrarak
Zemīn zamān arasından görerek
Rızā bābı önünde post sererek
Selef buna böyle devrān demişler

/528/

-393-

Demişler

Yine Ona Konya

- 1 Köpege taş atma ürür demişler
Kof ʿ av ʿ ave başa zarar demişler
ʿ Ākīl olan tūtar hikmet yolunu
Kem söyleyen dāra girer demişler
- 2 İki düşün bir söyle söz olsun²³⁶³
ʿ Ayār gerek sözde ma ʿ nā öz olsun
İnsānlığa yarar dā ʿ im yüz olsun
Benlik mumu tezce söner demişler
- 3 Bir ʿ Aczī ʿ yim zamān söyler yazarım
Uçan kuşdan haber alır sezerim
Gāhī olur insānlıktan bezerim
Yoldan çıkan yola döner demişler

²³⁶³ Mısraın vezni bozuktur.

Demişler

Yine Ona Konya

- 1 Paçlak olur çatlak diliñ sözleri
Her yangına körük çeker demişler
Kulak şağır şaşı görür gözleri
Egri bügrü dikiş diker demişler
- 2 Serssem olan bilmez kendin ĥod-kāmdir
Düşer kendi şaşar kendi bed-nāmdir
Rağbet olmaz bir mīve ki pek ĥāmdir
Yenmez çünkü kuşmuş döker demişler
- 3 Ĥod-kām olma şağın ‘ Aczī o yoldan
Vefā gelmez ĥod-kām olan bir dilden
Nāmı gider ilden ile, bir ilden
Kırar şöhret kendi çöker demişler

Kāmil Gez

Kendi Gönlüme Konya

- 1 Serssem olma amān gönül kāmil gez
Mechül başa ‘ ālim degil cāhil gez
Veren varsa kendisine ‘ ālim süsü²³⁶⁴
Bī-çāredir geç yanından sāhil gez

²³⁶⁴ Mısraın vezni bozuktur.

2 ‘ Aşkıñ varsa güzellerle konuş sen
Ehl-i ‘ irfān bulur iseñ tanış sen
Mağrūrlardan dā’im eyle dönüş sen
Kālenderlik yollarına mā’il gez

3 ‘ Aczī ‘ āciz görün sen ki, bilinme
Bir sözdür ki gelir ise alınma
Meclisinde mağrūrlarıñ bulunma
‘ Ālemiñde kendi kendiñ kâ’il gez

/531/

-396-

İnsān Demişler

1 Bir cevher ki ‘ aqıl başa verilmiş
‘ Ārif olan buna ‘ irfān demişler
Zī-rūh olup bu zemīne serilmiş
‘ Aqla şāhib olan insān demişler

2 İnsānlarda ‘ aql-ı selīm fazīletdir²³⁶⁵
Bunuñ ‘ aksi fenā meyl rezīletdir
İdrāksizlik bunda büyük hezīmetdir
Hezīmete koşan hayvān demişler

3 Sevindirir, gurūr ‘ aqlı hızlandı
Bilmeyenler bunu hep bī-iz‘ āndır
‘ Aql-ı selīm iyi yolda sultāndır
Kāşāne-i ‘ aqla vicdān demişler

²³⁶⁵ Dörtlüğün 1. ve 3. mısralarının vezni bozuktur.

4 Dedikodu ‘ âlemine girenler
Şöhret için ‘ aklı zebûn edenler
Onlar ‘ âciz hem bî-çâre bedenler
Bir maqşad ki şoñu pîşmân demişler

5 ‘ Ârif olan fenâ meyle şapmaz hîç
Benlik ile dedikodu yapmaz hîç
Bu sâyede şöhretlere tapmaz hîç
Tapanlarıñ şoñu hüsran demişler

/532/

6 ‘ Aczî der ki bu ‘ âlemde n’itmeli
İnsân ‘ aklı dâ’im hâkim etmeli
Sözün bilip her ân şaygı gütmeli
Bilmeyene hod-kâm nâ-dân demişler

-397-

Turnalar

Çonya

Çoşma

1 Havâlanmış yeşil başlı turnalar
Yeşerdi mi yaylaların yolları
Çıkmış mıdır selvi boylu sunalar
Açıldı mı yaylalarıñ gülleri

2 Bahâr gelir çoşar sevdâm yellenir
Çara kışda şuşan dilim dillenir
Çayır çimen ile her yer tullenir
Dürlü çiçek süslü bütün illeri

- 3 Bahār demi ʔurna sesi ötüşür
  Aşıklara sevd  demi yetişir
Çiçekler de birbiriyle  p ş r
Eser   Acz  b d-ı şab  yelleri

/533/

-398-²³⁶⁶

Dediler  onya

D v n²³⁶⁷

- 1 Aradım h kim-i   aşkı görmek için
Ne istersiň söz ma  n li dediler
- 2 Dedim řormaķ dilerim m ye-i   aşkı
şorma, o da bir sevd li dediler
- 3 Dedim izin var mı bezme girmek için
Olmaz, şimdi başı  oķ huly li dediler
- 4 Dedim çare nedir bey n eyleyiň
Bilmeyiz bu iş da  v li dediler
- 5 Dedim   aşık nerde ma  ř ķ kimdir
 ns n   ařkıň bir timř li dediler
- 6 Dedim  yle ise   Acz 'mi bildim
řorduĝuň řey hep fetv li dediler

²³⁶⁶ şiirin hece  l s  karışıktır.

²³⁶⁷ şiirin divan olduĝu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşmamaktadır. şekil itibariyle şiir, kıtadır.

-399-

Kıt' a

- 1 Dönüşünde dehrîñ insân hâzım gerek
Ma' nâ sende laţîf şî' r-i Kâzım gerek
Taqlîdine ğarbiñ heves bî-behrelîk
Kâzım gibi millî lisân nâzım gerek

/534/

-400-

Demişler Konya

- 1 Şuşmak güzel faķat ağyâr tırdurmaz
Elinde şiş gelir şoķar demişler
Lâf deryâsı olmuş cihân böylece
Buna düşen zorca çıkar demişler
- 2 Bu deryâda yüzen nice zâhid var
Düşmek için hâzırlanan câhid var
Bu seyrânîñ eţrâfında şâhid var
Kimi çıkar kimi baţar demişler
- 3 El oğlunuñ ğüvenilmez diline
Begenmez hîç ne geçerse eline
Atar tıtar bakmaz şağa şoluna
' Aczî şaşmış hayrân baķar demişler

Şanı Konya'nın Konya

Konya Destanı

Destan

- 1 Temelini tunçbilekler atmıştır
Çatısını kahramanlar çatmıştır
Nice sultan gelip bunda yatmıştır
Eşerler var süslü şan-ı Konya'nın
- 2 Her yanları otak yeri görmeli
İrfan toğan şafağ yeri görmeli
Arslanların yatak yeri görmeli
Tarihlerde adı şan-ı Konya'nın
- 3 Turagında nice beğün kanı var
Taşlarında hakânların ünü var
Tarihlerde ezelidir şanı var
Yeşil ova boldur nân-ı Konya'nın
- 4 Batısında Loras Tağı turuşmuş
Yamacında nice şenlik çarışmış
Nice cenkler nice gümân barışmış
Dört mevsimde hoşdur ân-ı Konya'nın
- 5 Bir yayladır uçdan uca serilmiş
Toros Tağı çevresine gerilmiş
Keyhüsrevler, Keykubâdlar dirilmiş
Alparslan hânlar hân-ı Konya'nın²³⁶⁸

²³⁶⁸ Mısraın vezni bozuktur.

/536/

- 6 Bağlamışdır kendisine çağları
Buna şahid penbe renkli tağları
Hayāt yeri meřhūr Merām Bāęları
Ma'nevīdir var emān-ı Konya'nıñ
- 7 Beşiginde 'ilm ü 'irfān şallanır
Eşiginde nāmlı řā'ir dillenir
Güle beñzer dil-berleri güllenir
Rūha lāyıķ hoř elhān-ı Konya'nıñ
- 8 'İrfān yeri tārīhleriñ yoludur
Çayır bāędan şuyu gelir şuludur
'Azīzlerle her kūřesi töludur
Mevlānā'dır 'azīz cān-ı Konya'nıñ
- 9 Emīn belde yazar bunu kitāblar
'İlm-i cifir daği böyle řesāblar
'Aczī der ki bu böyledir aębāblar
'Ālimi çoķ bol 'irfān-ı Konya'nıñ

/537/

-402-

Cāddelerde

Nerden Gelmişler Konya

Yeñi Türedi Gençlere:

Rubā'îler²³⁶⁹

- 1 Câddelerde gezer ağız ışıklı
Kafâ nerde göz nerede tolaşır
İçi bozuk güyâ dili dostluğlu
Bir kaçrândır çarpılırsan bulaşır
- 2 Pek de gençdir yazık böyle gezerler
Bir rûhdur ki ' aceb nerden almışlar
Söylese bir kâmil hemen kızarlar
Açık yelken felâkete talmışlar
- 3 Ögüd tutmaz kulaqları tolmuşdur
Yok istikbâl, hem şerefe düşünce
Hâm²³⁷⁰ hâlât bir derebegi olmuşdur
Tolaşırlar ırk ' işmeti peşince

/538/

-403-

Rubā'îler²³⁷¹

- 1 Fazîletiñ nezâketiñ varlığı
Bilenlerden görölerek bilinir
Kimde ise hasedle hûy tarlığı
Hûysuz örnek onlardan alınır²³⁷²

²³⁶⁹ Rubâî olarak belirtilen adlandırma nazım şekline işaret etmeyip şiirin dört mısradan oluştuğunu belirtmek içindir. Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

²³⁷⁰ Kelime "hâm" şeklinde yazılmıştır.

²³⁷¹ Rubâî olarak belirtilen adlandırma nazım şekline işaret etmeyip şiirin dört mısradan oluştuğunu belirtmek içindir. Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

²³⁷² Mısraın vezni bozuktur.

2 Bilgin olan baş kaldırmaz boşuna
Hikmet onda, luğuf onda barınır
‘ Akreb mizāç, gitmez kimse hoşuna
Özünden de sözünden de yerinir

3 Bilgin olan gönül yere indirir
Her delige baş şokmaz ben deyü²³⁷³
Bilginliği faziletle bildirir
Olur olmaz gönül yıkmaz ben deyü

/539/

-404-

Tenkidcilere²³⁷⁴

Ey Danayı Konya

1 Ey danayı kûbbe yapıp şişiren
Telâşın ne niçin böyle kızarsın
Bir māddeyi hâdden fazla aşırın
Derdiñ ne ki böyle yazı yazarsın

2 Bilgin iseñ nezâhetle kalem tut
Hırşa düşme şaded geçme fañın ol
Fâzıl iseñ cidâl açma ört uyut
Hañâ fâhiş ise bildir metin ol

3 Sende varsa iylik de var ‘ izzeti
‘ Azîz iseñ Haññ’a hürmet gerekdir
Ne ma‘ nâdır şarlatanlık lezzeti
Yazışlarda çünki ‘ iffet gerekdir

923

²³⁷³ Mısram vezni bozuktur.

²³⁷⁴ Müellif tarafından dördlük numarası üstte verilmiştir.

4 Haṭā neyse anı bildir ezgide
Sālīm fikir çok gerekdir ‘ākile
Çünkü tenkīd öç degildir sezgide
Toğru yolda gitmek lāzım nāķile

5 Bu meşeldir ürer toprak kazdıķça
Kışa kesmek fikri tenvīr degil mi
Gizli maķşad gizli hūy yazdıķça
Nezāheti nefsi tahķīr degil mi

/540/

6 ‘Aczī söyler bunu öz bir yürekden
Alır ilhām çünkü gönül ilinden
Kanı bozuk tırmaz şapar meslekden
Māyesi o herze şaçar dilinden

-405-

Kit‘a

1 Yaş altmışa erdi afallandım
Geldi vakit ğayrı şaķallandım
Feyz-i vücūd her dem eksilmede
İhtiyārlık gelmiş kemāllendim

/541/

-406-

Otluk Yaylası’nda

Gezdim Nice Konya

Koşma

1 Gezdim nice tağ başında yaylalar
Kuşlar öter bülbül figān etmede
Gördüm nice Türk dil-beri Leylālar
Çeşid hūri aklı hayrān etmede

2 Obaları yeşilçayır çimendir
Dil-berleri penbe yanağ semendir
Yayla gülü tamâm olgun bedendir
Kimi yayık kimi ayran etmede

3 Sesleri var ʔurna sesi ayrıca
Dilleri var sâde temîz ʔuruca
Türkmen dili ana dildir ʔoğruca
‘Irğ dilidir neş’e beyân etmede

4 Düşündükçe her kayadan ses aldım
Gezindikçe bu yerlerden his aldım
Açık târîh sâde dilden ders aldım
İşte bu ders beni şādân etmede

5 Bir ‘Aczî’yim ‘aşkım ‘arķıñ elinde
İndim çıkdım nice ğarîb yolunda
Büyük kitâb añlar iseñ dilinde
Her kûşesi ‘ilm-i ‘ayân etmede

/542/

-407-

Akşam Güneşi

Bir Şoğum Var Konya

Rubâ^{c-2375} i

1 Bir şoğum var güneş saña şorarım
Toğar iken pek neş’eli toğarsıñ
Ufuqlarda penbe rengiñ ararım
İnişiñde neden şarı şağarsıñ

²³⁷⁵ Rubâi olarak belirtilen adlandırma nazım şekline işaret etmeyip şiirin dört mısradan oluştuğunu belirtmek içindir. Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

2 Her seherde güle güle çıkışıñ
Her   aleme hay t verir c n verir
Nice me'y s   acerb akşam gidişin
Bu h l bize hayret²³⁷⁶ verir şan verir

3 Ağır ağır seyrederek gezersin
Neler görür ne acılar t yarsin
Hep bunları bir bir sen de yazarsin
Alır gider Hağ Tağrı'ya şunarsin

4 Şab h şab h dertlilerle yorđunlar
Nice  m d senden bekler hislenir
Işığında çalışır çok turgunlar
Varlığında  unki güdü beslenir

5 Sende güler öksüzlerin tudağı
Ilığ sefkat onlar için sendedir
Renkler alır senden yoğsul yanağı
Yüz oğşamağ bunlar için sendedir

/543/

6 Ey z   ifler   acizlerin yoldaşı
Onlar senden yocunmazlar huşlanır
 unki t li' olmamışdır h ldaşı
Senin ile  m dleri yaşlanır

7 T ğarsin sen bahtiy rlar uyurken
Uyanıklar görür seni demlenir
El   aleme sağlık dev  yürürken
Uyuyanlar bu heng mda simlenir

²³⁷⁶ Kelime "hayret" şeklinde yazılmıştır.

8   Acz  der ki girift olmuş bir iş bu
Devr n ile hem-dem olmuş felekde
Ezel hükmü nice ęar b gidiş bu
T li  denen o Şey Şaklı delikte

/544/

-408-

Taklıdcilik

Daldan Tala Konya

Rub ^{c-2377}

- 1 Daldan dala atlayan kuş yok olur
Tehlikeye kendi c n  atılır
Bir gönülde turtmayanlar çok olur
Er geç bunlar bir zorluğa katılır
- 2 Ağır s kin olmayanlar tez  oker
Bir yolcudur gider yoğluk iline
MeŐrebsizlik ayrı bir cins h y çeker
Ne geçerse işler bunlar eline
- 3 M hiyetde taklıdcilik işte bu
Bildi ise  düşün iŐi  kökünü
Her boyaya girip  ıkmağ nedir bu
Benliksizler çeker kendi yükünü
- 4  irk n yosma boyar yüzün ustalık
Güzel neden taklıd eder bilinmez
MeŐreblerde bu ayrı bir hastalık
Birbirine geçer  n  alınmaz

²³⁷⁷ Rub t olarak belirtilen adlandırma nazım Şekline işaret etmeyip Şiirin dört mısradan oluştuğunu belirtmek içindir. Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

- 5 Çok şaşkın var, ' Aczî bilmez kendini
Zamân var ki, añlar şuçun faķaķ yuf
Kuru hayâl bilmez cihân fendini
Bir tuzaga düşmüş yazık soñu yuf

-409-

Ḳumâr²³⁷⁸

Gündelige Ḳonya

- 1 Gündelige bir gecelik ķatdı büker
Öz ķazanca gizli ķapı açdı rezîl
Çok şerefle ser-mâyeyi şatdı büker
Nicelerin cavlatarak etdi zelîl
- 2 Şöhret verir şanma şaķın soñu ber-bâd
Müdhiş miñnet zindânıdır taķılırsıñ
Kimi gördüñ bu ķumârda olmuş âbâd
Neden ' aceb peşlerine taķılırsıñ
- 3 Sâhte hürmet şurî dostluk bilseñ eger
Bir şerefse yazık eyvâh bu gidişe
Nice ' ibret heder var alsañ eger²³⁷⁹
Bir gün var ki şeytân güler bu pis işe

²³⁷⁸ Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üste verilmiştir.

²³⁷⁹ Mısraın vezni bozuktur.

/546/

4 Er odur ki şeref verir yuvasına
Yurd ʿ aşkını emel tutar gayretlenir
ʿ Ākil olan düşmez kumār sevdāsına
Göçen bunca yuvalardan ʿ ibretlenir

5 Neler gördüñ amān ʿ Aczī bu vādide
Ne şervetler ne şerefler göçüp gitdi
Aldanarak nice kimse bu şādide
Verem olup elemlemlerle uçup gitdi

/546-1/²³⁸⁰

-410-

1 Geçdi kışlar yine bahār geliyor
Eşyā yine taze hayāt buluyor
Güller açdı yeşil yaprak ezel nūr
Bülbül çoşdu bu neşʿ en gülüyor²³⁸¹

2 Baş gösterdi yeşil çimen göründü
Tağlar yine çiğdemlere büründü
Kırlar yeşil sergisini serindi
ʿ Āşıklara yine bayram oluyor

3 Menekşeler tomurcağın açdılar
Turnalar da yaylalara göçdüler
Bütün çiçek ʿ aşk şarābın içdiler
Bu ʿ āleme taze hengām toluyor

²³⁸⁰ Bu sayfa sonradan eklenmiştir. Tarafımızca sayfa numarası yukarıdaki şekilde verilmiştir.

²³⁸¹ Mısraın vezni bozuktur.

- 4 Güzeller de çıkar yine seyrāna
Göñül şaşar beyāz²³⁸² zanbağ gerdāna
‘Āşıklar da gelir tırmaz lisāna
Bu kudrete ‘Aczī hayrān oluyor

/546-2/²³⁸³

-411-

Ey Dünyā

- 1 Ey dünyā bu dīvānımı oğutmazsın²³⁸⁴
Āh miḥveriñ başka yerde dönüyor
Togru sözü insānlara yağıtmazsın
İşte bundan miḥnetleriñ eniyor
- 2 Togru söze şimdi yokdur i‘tibār
İyi degil bu hālde yok bir qarār
Şoñu gelir bilmem ammā āh u zār
Günden güne islāh işi sönüyor

- 3 ‘Aczī söyler eṭrāfına bakarak
‘İbret işler ile bağrın yağarak
Günde yüz biñ eyvāh zikri çekerek
Ġarīb bağı böyle dā‘im yağıyor

/547/

-412-

‘Aşğda Vefā Konya

- 1 ‘Aşğda vefā ‘iffet gerek bilene
Bunca ‘āşık bu yollarda tılaşmış
Ezel ‘aşğdan sağlam haber alana
‘Aşğla sevdā degil aşı uzlaşmış

²³⁸² Kelime “beyāz” şeklinde yazılmıştır.

²³⁸³ Bu sayfa sonradan eklenmiştir. Tarafımızca sayfa numarası yukarıdaki şekilde verilmiştir.

²³⁸⁴ Dörtlüğün 1. ve 3. mısralarının vezni bozuktur.

- 2 ‘Āşıkları hicrān bahşı söyledir
Aranırsa eski izler böyledir
Kin degil ‘aşk sālīm temīz hūyladır
Murādına eren böyle ulaşmış
- 3 Barbar olmaz ‘āşık olan aşlında
Cānāvarlık yokdur ‘aşkın faşlında
Bu çirkīn ‘aşk yokdur Türk’ün neslinde
Şimdi bilmem nerden gelip bulaşmış

- 4 Yeñi ‘aşkın tabancalı nāzı var
Gönlünde çok koşup tūran tazı var
Eski ‘aşkın güzel sözü sazı var
Her devirde sevdā böyle şavaşmış

/548/

- 5 ‘Aczī der ki bu ‘aşk degil cināyet
Sevgi degil ayrı gayrı hıyānet
‘Aşk olur mu böyle acı felāket²³⁸⁵
Türediler şimdi böyle yol açmış

-413-

Nerdeyiz

Dönmüş Dünyā Konya

- 1 Dönmüş dünyā tersine ters
Başlar sersem sevdālanmış
Bu gidişe denir mi pes
Çökmüş hayā fenālanmış

²³⁸⁵ Mısraın vezni bozuktur.

- 2 Olmuş ahlāk vaḥṣetzār²³⁸⁶
Her zemīnde rezālet²³⁸⁷ var
Hırsız, nā-dān olmuş nāmdār
Nāmūs çünki yağmalanmış

/549/

- 3 İnsān bezmiş insānlıqdan
Bed-ter gidiş hayvānlıqdan
‘ Āqıl zebūn hayrānlıqdan
‘ Ādetler hep rüsvālanmış

- 4 Erkek Lüṭī kadın ḳurnaz
Vefā hiç yok artmış niyāz
Ṭurum sāḥte hem ḥile-bāz
Çirkīn bir ḥāl māyalanmış

- 5 Moda denmiş ‘ ārsızlığa
Artmış rağbet hırsızlığa
Delīl bu ḥāl nūrsuzluğa
‘ Irz bozmaqlık modalanmış

- 6 ‘ Aceb nedir bu ḥāl böyle
N’olduñ dünyā amān söyle
Çāre var mı beyān eyle
Yüzde toḳsan yosmalanmış

²³⁸⁶ Mısram vezni bozuyktur.

²³⁸⁷ Kelime “rezālet” şeklinde yazılmıştır.

7 Bir rüsvâlık yazık eyvâh
Zemîn eder feryâd u âh
Verir bu hâl ‘azâb nâ-gâh
İnsânlık pek iğvâlanmış

/550/

8 Çirkîn bir hâl mübremdir bu
Bir felâket mübhemdir bu
Teşhîş²³⁸⁸ gerek ehemdir bu
Varlık eyvâh hulyâlanmış

9 ‘Aczî söyler tıyulmaz hîç
Kokmuş kabuk şoyulmaz hîç
Bu sersemlik ayılmaz hîç
Fikir dönük da‘vâlanmış

/551/

-414-

Dünyâ

İhtiyârlamış Konya

1 İhtiyârlamış titriyor dünyâ
Her yanı delik deşik ellenmiş
Bütün varlığı şanki bir rü’yâ
Her dilde söze gelmiş dillenmiş

2 Nice insânlar nice cân cânân
Gelmiş geçmişler nice hân hâkân²³⁸⁹
Tolup boşalmış olmuş çok tûfân
Nice milletler bunda hâllenmiş

²³⁸⁸ Kelime “teşhîş” şeklinde yazılmıştır.

²³⁸⁹ Kelime “hân ve hâkân” şeklinde yazılmıştır.

3 Bir ucu gelmiş bir ucu göçmüş
Şor toprağa nice kan içmiş²³⁹⁰
Bu vādilerde çok cānlar uçmuş
Nice kervānlar bundan yollanmış

4 Dönmüş ‘aşırılar kapanmış izler
Yokluğa gitmiş çok harīş gözler
Yatmış toprağa nice genç kızlar
Tañrı’nın gücü, böyle kullanmış

/552/

5 ‘Aczī söylüyor bunları özden
Almış ilhāmın hep eski izden
‘Āşıklar demiş nice bu sözden
Nice dem cihān böyle şallanmış

-415-

Ferdcilere

Yaşar Mı Bu Konya

1 Yaşar mı bu ‘ālemde tek bir kişi
Varlık için toplu metīn el gerek
Topluluğdur bunda gören her işi
Özü toğru bilgin gerek dil gerek

2 Egrilikle yurd severlik olur mu
İşsiz yere refāh kuşu gelir mi
Fenālıktan vaţan neş’e alır mı
Toğru fikir erkān gerek yol gerek

²³⁹⁰ Mısraın vezni bozuktur.

- 3 Һod-kāmlardan ma‘ müreler vīrāndır
Dirlik söz ziyān dā‘im ziyāndır²³⁹¹
Bu işlere ‘ aqıl her dem Һayrāndır
Dirlik için imtizāclı Һāl gerek

/553/

- 4 Ferdilikde fenā havā esermiş
Ġıdaları bozar hem de kesermiş
Fikir söner ğaflet gelir başarmış
Һayāt için temiz havā yel gerek

-416-

Köy Kızları

Yurd Bahārı Konya

- 1 Yurd bahārı geldi yerler gülümser
Yeşillendi yine tağlar güzeldir
Arar yuva her kuş birin benimser
Çünkü mesken yuva kurmağ ezeldir

- 2 Yücedir Türk illeriniñ görgüsü
Türkmen kıızı söyler yayla türküsü
Parıl parıl saçlarınıñ örgüsü
Köy kızınıñ saçı dilde meşeldir

- 3 Şarı çiçek küme küme açılır
Güzel koğu her yanlara saçılır
Koyun sağar gürbüz kızlar seçilir
Şāf çalışma sāde Һayāt emeldir

²³⁹¹ Mısram vezni bozuktur.

- 4 Tudaqları tabî^ç atden aldır al
Yanaqları penbe petek baldır bal
Budrası yoq, boyası yoq yerli māl
Mızlaq degil şakraq āhū gāzāldır

/554/

- 5 Sāde ser-best neş'e hayāt özünde
Türk benligi parıldıyor gözünde
Maymūnluk yoq şāf sāde sözünde²³⁹²
ç Aczī bunlar pırlançaya bedeldir

-417-

Ecdādımız

Dört Kūşeye Konya

- 1 Dört kūşeye aq gererek
Tırmuş ecdād qalkān gibi
Her yerlere ün vererek
Kükremişler arslan gibi

- 2 Şanma qula qul olmuşlar
At üstünden yel olmuşlar
Gāh taşaraq sel olmuşlar
Enginlerden ç ummān gibi

- 3 Yigitligi tıttup elde
İrkilmemiş yayla belde
Söyleniyor hālā dilde
Şöhretleri destān gibi

²³⁹² Mısram vezni bozuktur.

/555/

4 Türk ma' nāsı, tağ kaynağdır
Şoyda Oğuz öz oymağdır
Kuvvet Türk'de, emir Hağ'dır
Her dirlige dermān gibi

5 Türk'ün gücü Hağ gücünden
Şağın onun tek öcünden
Āteş çıkar kırbacından
Hamlesi var kaplan gibi

6 Tārīhlerden ' Aczī söyler
Şāhid çünki şehir köyler
Bunca ma' bed beyān eyler
El 'ālem hep hayrān gibi

/556/

-418-

Kendi Dilinde

Çuşlar Öter Çonya

1 Çuşlar öter kendi, kendi dilinde
Bahār demi seher yeli sāzları
Türk zevkidir çoşar Türk'ün ilinde
Ne hoş nağme şirīn şirīn sözleri

2 Çarğa sesi bülbül olmaz aşlında
Nice āhenk vardır Türk'ün neslinde
Biñ bir nağme erer rüha faşlında
Neş'e ile gelir bahār yazları

- 3 Dürlü nağme hem maķāmdır dilimiz
Cānlı vurur mızrab bizim elimiz
‘ Aşķ cevlānı bülbül yeri gülümüz
Şevķle geķer bahār ile güzleri
- 4 ‘ Aczī der ki cihān sāzı Türk sesi
Her fezāda her diyārda bestesi
Atılır mı ‘ aşıklarıñ güftesi
Āhengi var geķmiş yüzde yüzleri

/557/

-419-

Vurgunculara

Cem‘ iyyetde Konya

- 1 Cem‘ iyyetde hırş yolları açılmaz
Şeref şöhet, dirlik için dirlikde
Beşiklere fenā şanı saçılmaz
Dil birliği el birliği, birlikde
- 2 Fenā biçer fenā tohum ekenler
Yer başını ayrıca baş çekenler
Bu gidişle çokdur bundan göçenler
Bilir iseñ hoş yaşamak dirlikde
- 3 Hırsız hā‘in tenbel sefih yersizler
Bunlar nedir yurd ‘ aķrebi ‘ ārsızlar
Dirlik bozar gezindikçe nürsuzlar
İnsānlıkda şeref vaķār erlikde

4 Yuva bozar pisler dā'im pislikle
Belli bunlar gezer ağız ışıqla
Yoğ bunlarıñ 'alâkası râstlıkla
Almış şatmış gözü yoğdur varlıkda

5 'Aczî der ki bunlar nerden nereye
Söz diñlemez kulağ tutmaz çäreye
Çonmaq ister bu sesiyle pâreye
'İbret almaz kalır nice zorlukda

/558/

-420-

Hırş ve Vurguncu

Egri Gözü Konya

1 Egri gözü şapkın yolu
Meger harîş afallamış
Tuymaz kulağ titrer eli
İşi sağat topallamış

2 Namâz kılar sağ mihrâbda
Fağat gönlü bir gird-âbda
Yeri yoğdur hiç Kitâb'da
Günâh yükün çuvalamış

3 Hırş bürümüş tek gözünü
Şeytân tutmuş pek özünü
Çasvet almış şol yüzünü
Gelir bir gün zavallamış

- 4 ʿAczī söyler şaķınalım
Bu işlerden çekinelim
İyi hūylar ʿaķınalım
Desinler ki hāyāllamış²³⁹³

/559/

-421-

Maskeli Kişiler

- 1 Uğursuzlar çıķmış yüze
İz örtülmüş zamān geçmiş
Karışırılar şimdi söze
ʿAyıb ķalkmış ziyān geçmiş
- 2 Yüksekler hep iniş oldu
Şimdi ʿādet geniş oldu
Kara günler güneş oldu
Geçen günler nihān geçmiş
- 3 ķartalmış oğlanlıķdan²³⁹⁴
Dem vurur civānlıķdan
Şimdi ses yok nā-dānlıķdan
Önce dile destān geçmiş
- 4 Āmir olmuş büyük işe
Bu işlere dünyā şaşa
ʿAczī saña yeter kūşe
Eyle sūkūt zamān geçmiş

²³⁹³ Kelime “hāyāl” şeklinde yazılmıştır.

²³⁹⁴ İlk iki mısraın vezni bozuktur.

Ėarblılara

Şanma Köksüz

Ėonya

Rub ^{c-2395}

- 1 Şanma köksüz Şanma c hil bizi sen
Bunca dilde bunca yazı bizimdir
Ey Batılı kimden aldıñ tezi sen
Bunca  henk müzik s zı bizimdir
- 2 ŐarĖdan Ėarba biz indirdik varlığı
Şimşek gibi ĖılıĖları Şalarak
Yıkıp z lm  ĖaldırmıŐız  arlığı
Ė r n Ural Ėuna Alp'e  alarak
- 3 Uyur iken  alĖınca Ėarb fırladıñ
Görüp varlığ güneŐini aĖıldıñ
L kin onu nice yıllar Ėorladıñ
Ėuru benlik  akınarak ŐeĖildiñ
- 4  ns noğlu Ėanı birdir c nı bir
Bu ĖorluĖuñ adı nedir dillerde
 ns nlığda geÇim gerek Şanı bir
Medeniyyet işte budur illerde

²³⁹⁵ Rub  olarak belirtilen adlandırma nazım Şekline işaret etmeyip Şiirin dört mısradan oluştuğunu belirtmek iÇindir.

Frenk Taklîdcilerine²³⁹⁶

1 Diñler iseñ söyleyeyim şöylece
Hûy şerefi şân şerefi bizdedir
Bu şanıyı Tañrı şunmuş böylece
Nere varsañ Türk milleti yüzedir

2 Adımız Türk sağlam şendir dilimiz
Merdlik var egrilik yok şoydanız²³⁹⁷
Her yerlerde açık bizim yolumuz
Türkçe söyler Türkçe yazar boydanız

3 Her örneği öğrenerek alırız
Çanımızda bir his var vermeyiz²³⁹⁸
Nerelerden ne gelecek biliriz
İcâbında elden ‘aқıl şormayız

4 Türk adını yalçınlardan alarak
Bu adı biz tağa taşa yazmışız
Rüzgâr gibi at başını şalarak
Süleymân’la nice demler gezmişiz

5 ‘Aczî der ki Türk milleti halîmdir
Hazarlarda uşlu uyşal yaşarız
Hür gezeriz bunuñ ‘aksi elîmdir
Kalkar isek tağlar taşlar aşarız

²³⁹⁶ Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

²³⁹⁷ Mısram vezni bozuktur.

²³⁹⁸ Mısram vezni bozuktur.

Kimyos Köy Yolunda

Bahâr Gelmiş Balkar Köyü

1 Bahâr gelmiş kuşlar şalmış ününü
Dere tepe giymiş yeşil tonunu
Dönmüş güneş çiçeklere yönünü
Bir hengâmdır gönül seyret amân hey

2 Bahâr demi hep demleriñ yücesi
Hayât verir gündüzü hem gecesi
Değişmiş bak kuşlarıñ da hecesi
‘Âşık olan buna ezel hayrân hey

3 Sâhillerden kâkâr gelir turnalar
Kıra çıkar oymak oymak sunalar
Tombul elde al al olmuş kıınalar
Deli gönül bu seyrâna dayan hey

4 Ezel kudret neler ögmüş var etmiş
Güle bülbül bülbüle de hâr etmiş
Güzelleri ‘âşıklara yâr etmiş
Cilvesi bol gönül sen de inan hey

5 ‘Aczî der ki yayla yayla gezerim
Ezel Hakk’ıñ kudretini yazarım
Tağlardan ben nice hisler sezerim
Bir kapaqdır kökeninde yatan hey

Çıkıp Kürse

Bağırma Hocam Konya

1 Kürse çıkıp āvāzla
Hased şiddet hem nāzla
Nice la' net niyāzla
Bağırma sen āmān hocam

2 Gizli niyet tutarsıñ
Çürük ipler şatarsıñ
Varır şola yatarsıñ
Nefsiñe bu ziyān hocam

3 Cennet seniñ eliñde mi
Necāt yolu diliñde mi
Seniñ işiñ yolunda mı
Bırağ bizi şaran hocam

4 Tahtaya el vurursuñ
Kendiñ şapıq yürürsuñ
Yarın şonu görürsuñ
Bu sözüme inan hocam

/564/

5 Dere tepe söyleme
Lāf deryası boylama
Halka yazıq eyleme
Sen derdiñe yan hocam

²³⁹⁹ Şiirin hece ölçüsü karışıkır. Dīvān'ın 184. şiri bu şir ile benzerdir.

6 Kāfādan söz atma hocam
Kaşlarıñı çatma hocam
Çürük laflar şatma hocam
Hiddetlenme amān hocam

7 Bil hikmeti öyle tarıl
Bulandırma kendiñ turul
Haykıрма boş harıl harıl
Sensiñ işiñ gümān hocam

8 Kandırmaya ‘ ilim gerek
Kuru lāfa olmaz dirlik
Söz bulanık te’ şir seyrek
Kāfādan söz şalan hocam

/565/

-426-

945

Beşik

Aķvīrān

Aķvīrān Bucağı okulunda başöğretmen iken talebelerim için:

1 Beşik, beşik al beşik
Senden aldım ben ışıķ
Māvī gökler göründü
Artık beni şal beşik

2 Öz annemi göreyim
Elmas varlık vereyim
Vaṭanımdır öz annem
Müjde saña al beşik

3 Şu yurdumuñ bucağında
Öz annemiñ kucağında²⁴⁰⁰
Memesiyle beslendim
Emdigim hep bal beşik

4 Sâkin sâkin şallandım
Bu yuvada dillendim
Ben oğudam isterim
Sen burada kal beşik

/566/

5 Kanadı mı açayım
Yükseklere uçayım
Vağanımıñ üstünde
Gel sen beni bul beşik

6 Bu yuvada beslendim
Al beşikde süslendim
Ben yuvamı bozdurmam
Sen de şâhid ol beşik

7 Ben hocamı diñledim
Tenbelligi añladım
Ben esâret istemem
İşte bunu bil beşik

²⁴⁰⁰ Mısram vezni bozuktur.

-427-

Haḫ Vergisi

İstiklâl Şavâsı

- 1 Haḫ vergisi cânımız var
Temîz ırḫdan ḫanımız var
Haḫḫ'a toĝru yolumuz var
Târîḫlerde ŧânımız var
ŧimŧeklerde ünümüz var
- 2 Anaḫolu evimizdir
Tâ ezelden yerimizdir
Düŧman ezmek hüyumuzdur
Târîḫlerde ŧânımız var
ŧimŧeklerde ünümüz var
- 3 ḫanımızla yoĝurmuŧuz
Haḫ'dan imdâd çağırımıŧız
İstiklâli toĝurmuŧuz
Târîḫlerde ŧânımız var
ŧimŧeklerde ünümüz var
- 4 Gelme düŧman bu yanlara
Boyanırsıñ al ḫanlara
Yer vermeyiz düŧmanlara
Târîḫlerde ŧânımız var
ŧimŧeklerde ünümüz var

/568/

5 Esāret ne bilmeyiz biz
‘ Azmimizden dönmeyiz biz
Bir qarış yer vermeyiz biz
Tārīhlerde şānımız var
Şimşeklerde ünümüz var

6 Nice yere pençe şaldık
‘ Ālemlere rehber olduk
Bu toprağa çoğdan geldik
Tārīhlerde şānımız var
Şimşeklerde ünümüz var

7 Sākin sākin yürürüz biz
Uzak yakın görürüz biz
Seferde dik tıruruz biz
Tārīhlerde şānımız var
Şimşeklerde ünümüz var

/569/

-428-

Unutma²⁴⁰¹

Salṭanat Yıkılırken Konya

1 Geçirdiğın kara günü unutma
Bağ ey köylü sen bir esirdin
Kağalanmış kırbağ yerdin unutma
Elin avcuñ boşdu seniñ fağirdin

²⁴⁰¹ Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

2 Güneşlerde kazandığın pārañı
Salṭanatçı çılgınlar hep yerlerdi
Yaralıydın şarmazlardı yarañı
Haqqıñ yokdu saña hey Türk derlerdi

3 O başık ev saña miḥnet olurdu
Ölüm ecel vardı her bucağında
Yavrularıñ yaşamazdı ölürdü
Kimse bakmaz taşırđın kucağında

4 Pādişāhlar seni bir gün şordu mu
Sen iñlerdiñ o zevkisinde gülerken
Çamurda sen didinirken gördü mü
Yaşardı o sen gözden yaş silerken

/570/

5 Ölürken o tek bir yavruñ ne derdi
Yetiş ey Haq ey imdād-ı hürriyet
İşte yavruñ cānın böyle verirdi
Der idi ki yıqıl sen ey salṭanat

6 O eninler geldi artık kemāle
Haqqıñı haq etdi işte o güneş
Maḥrūm iken ḥākim olduñ baq ḥāle
O Ğāzī ki yokdur ašlā ona eş

7 Uyan köylü bu istiqlāl seniñdir
Kaḫdırma hiç zinhār bunu eliñden
Uç yüksek artık bu iqbāl seniñdir
Haydi çalış dönme ašlā yoluñdan

Taşdan Balta

Milli Benlik Konya

- 1 Taşdan balta, satır yapan Türküz biz
Arslan kaplan, ejder kıran ırkız biz
- 2 Nice yollar şarp geçidler yarmışız
Tarihlere taş devrini vermişiz
- 3 Tunç demiri kayalardan eritdik
İradeyi tağdan tağa yürütdük
- 4 Nice orman nice ejder ezdik biz
Medeniyyet kitabını yazdık biz
- 5 Aşdıq nice çoşkun şular nehirler
Kurduq nice yüce ma'bed şehirler
- 6 İzler koduq her yerlere biline
Şan verdik biz bu cihānıñ iline
- 7 Deñizlere qaralara girdik biz
Tarihlere demir devri verdik biz
- 8 Kay çoraqdan barut altın çıkardık
Nice Nemrüd şatoların kopardık

/572/

- 9 Bunuñ için Qayhān derler bizlere
Şoyda Qılınçarslan derler bizlere
- 10 Kervānsarāy nice qal' a şehirler
Bu 'āleme verdik şānlı devirler
- 11 Qudūs Ka' be Mıŝr'a varan biziz hep
Medeniyyet devri quran biziz hep
- 12 Güneş gibi ŝarkdan togru toğmuşuz
Şimşek gibi ğarba togru ağmışız
- 13 Qılınç ile zālimleri ezerek
Qalem ile nice 'ilim yazarak
- 14 Tārīhlere ünümüzü vermişiz
Türk oğlu Türk bu 'āleme girmişiz

/573/

-430-

Aqđıñ 'Irqım

Benligimiz Qonya

Dünyāda insānlar 'aynı nesildedir. 'Irq yoq... Faqat millī benlik vardır: Dīn mezheb her milletiñ kendi telaqqīsıdır. Bu böyle iken araya ŝoqlan kin ve iħtilāflar, dīn adamlarınıñ hıkmete qarşı vuqūfsuz ileri hareketleri ve yañlıŝ telkīnlerimizdir. Bunuñ için diyorum ki:

1 Aḳdıñ ‘ırqım buralarda
Māvī gökde hem yerlerde
Nice yalçın derelerde
Nāmiñ vardır törelerde
Yedi iqlīm kürelerde
Deñizlerde qaralarda

2 Çoşduñ ‘ırqım seller gibi
Zulm etmediñ eller gibi
Evezān diliñ güller gibi
Esdin hızlı yellere gibi
Yedi iqlīm kürelerde
Deñizlerde qaralarda

3 Yigid aşlın hīç şaqlamaz
Merd olur minnet beklemez
Yad çiçeği koqlamaz²⁴⁰³
Toğruya yalan eklemez
Yedi iqlīm kürelerde
Deñizlerde qaralarda

/574/

4 Aşlın Yāfeş nesliñ Türk’dür
‘ırkıñ haqla gezen ‘ırqdır
Māyeñ imān hem erlikdir
‘Azmiñ çünki hoş dirlikdir
Yedi iqlīm kürelerde
Deñizlerde qaralarda

²⁴⁰³ Mısram vezni bozuktur.

5 Obalarıñ yüce ađlar
Şenligiñdir yeşil bağlar
Kurduñ nice şanlı ađlar
Tolu izin şolu şağlar
İzleriñ dar seferlerde
Turan hem Hazarlarda²⁴⁰⁴

6 Seni ağlar iller bilir
Dört ilimden ünüñ gelir
Sesiñ gürleri neler olur
Özüñ gökden haber alır
Uyanıkşıñ şehirlerde
Yigidlik var çünkü serde

7 Kılınc mızırak şavaş şanıñ
Beşigiñ at cevher kaniñ
Yılğınlık yok sağ imanıñ
Şoyuñ begdir Tañrı şanıñ
Adıñ vardır tunç demirde
Eşerleriñ her devirde

/575/

8 Yüce ađlar hoş konađıñ
Şāhın gibi şarb turađıñ
Māvī gökler tek şıđnađıñ
Yigid çünkü er oymađıñ
İzleriñ var bozırlarda
İsmiñ vardır her yerlerde

²⁴⁰⁴ Mısram vezni bozuktur.

9 Güneş olduñ ışık verdiñ
Bu ‘ālemde neler gördüñ
Nemrūdları ilden sürdüñ
Nice devlet refāh ıurduñ
Ünüñ vardır her yerlerde
Tārīhlerde devirlerde

10 ‘ Askerođlu bir ‘ askersiñ
Arslan gibi esnersiñ²⁴⁰⁵
Hağla yürür hağ istersiñ
Sīneñde erlik beslersiñ
Hūyuñ uşlu hażarlarda
Lākin arslan seferlerde

/576/

-431-

‘ Ālem Bir ‘ Aşđdır

Vağdet Sırrı Konya

Bu sırrıñ içinde iken bunu bilmeyenlere... Heyhāt

Kıı‘ a

1 ‘ Ālem bir ‘ aşđdır, ‘ aşđla kurulmuş
Rūh-ı nūrīdir böyle derilmiş
Rūh-ı ađdes ki sırr-ı vađdetdir
O sırr-ı vağdet bize verilmiş

²⁴⁰⁵ Mısram vezni bozuktur.

/577/

-432-

Şarı Çiçek

Çigdem

1 Şarı çiçek ilkbahârda bitersiñ
Nâzlı yurduñ yaylasında tağında
Göñüllere neş'e şunar tütersiñ
İlkbahârıñ nâzlı ılık çağında

2 Köy kızları başın süsler seniñle
Şevkle ilhâm alır, hisler seniñle
‘ Āşıqlara gelir dersler seniñle
Oymaqlarıñ nâzlı dostuñ bağında

3 Şîrîñ yayla turağındır ne muţlu
Rengiñ laţif koğularıñ pek tatlı
‘ Aczî der ki yeriñ ser-best hem kıutlu
Bölünürsüñ dil-ber zülfü şağında

955

/578/

-433-

Hayât Nedir

İnsânda Hırs Konya

1 Hayât nedir bilir iseñ
Bir ögüt var alır iseñ
Tâm kendiñe gelir iseñ
Hırşı boğup öldürmeli

2 Hırş bir ejder yudar ferdi
Yurd içinde şaçar derdi
Hırşda refāh kimler gördü
Hırş tıyğusun kaldırmalı

3 Çok temeller yıkmış o²⁴⁰⁶
Arkasından bakmış o
Ağızda diş sökmüş o
Zararların bildirmeli

4 Fırşat güder toplarsıñ sen
Bir hendekden atlarsıñ sen
Bir gün olur çatlarsıñ sen
Bunu özden bildirmeli

/579/

5 Şoyğunculuğ cem^ç iyyetde
Hele, hele cinsiyyetde
Çok fenâdır ħamiyyetde
Bunuñ ħaddin bildirmeli

6 ^ç Aczî der ki tek tırmuşuz
Şorşañ soñun çok görmüşüz
Kānā^ç ata ser vermişiz
İnsānı Ĥağ güldürmeli

²⁴⁰⁶ Dörtlüğün ilk üç mısraın vezni bozuktur.

Hasan Tağı

Güzeller Obası Konya

- 1 Hasan Tağı etekleriñ bağ büstān
Yamaçlarıñ nāzlı dil-ber yatağı
Kayalarıñ tārīh görmüş bir destān
Oba yeri cevriñ yigid oymağı
- 2 Yükeđiñde ceylān şahīn yayılır
Hep tağlarla adıñ şanıñ şayılır
Gören seni ‘ aşıklarıñ bayılır
Dil-beri pek cismī yayla kaymağı
- 3 Alparslanlar otağ kurmuş oturmuş
Bir vağitler böyle arslan yatırmış
Şimdi nerde felek alıp götürmüş
Vīrān olmuş yigidleriñ otağı
- 4 Gezer gezer ‘ Aczī böyle söylenir
Hasan Tağı sen de dil-ber eglenir
Fānī dünyā ‘ aceb bunda neylenir
Belli hālā güzelleriñ yatağı

-435-

Ṭoros Ṭağı

Ḳaracaođlan Peşinde

Rubā^{c-2407} ĩ

- 1 Ṭoros Ṭağı niçin şuşmuş ṭurursuñ
Ne zāferler ne şānları gördüñ hey
Şu ḥāliñle biñ bir ĩmā verirsuñ
Gögüsüñü yigidlere gerdiñ hey

- 2 ^cAczī söyler gördüm ecdād izini
Ṭoros Ṭağı yamacında başında
Ufuqlarda diñledim ben şazını
O ses vardır ḥālā öter ḳuşunda

-436-

Ḳarğı Şaçlı

Türkmen Dil-beri Barçın Yayla

- 1 Ḳarğı saçlı ḳara gözlü
Āhū ṭuruş penbe yüzlü
Şoyda vefā temiz özlü
Türkmen eli dil-berleri
- 2 Yaylasınıñ hoş gülüdür
Obasınıñ bülbülüdür
Toḫum temiz er dölüdür
Türkmen eli dil-berleri

²⁴⁰⁷ Rubāî olarak belirtilen adlandırma nazım şekline işaret etmeyip şiirin dört mısradan oluştuğunu belirtmek içindir.

3 Vefâ ٲolu damarında
Mihenk tâmdır   ayârında
Yaşar gönülün bahârında
Türkmen eli dil-berleri

4 Şâf sâdedir ana dili
Halı  o ur  ombul eli
Dişi arslan seçer yolu
Türkmen eli dil-berleri

5   Aczî der ki bu   ır  ezel
Türk cinsinde bu   ır  güzel
  Āşıklarca  arb-ı meşel
Türkmen eli dil-berleri

/583/

-437-

Şapık Kızlar

Kendin Bir Şey... Konya

1 Kendin bir şey şanmış bozuk bir hisdir
Hobba deli  r k  afâ görmeli
 f şıkıldım der de gezer tüm pisdire
Bir mikropdur aşlın iyi şormalı

2 Alnı ecel dilde belâ  olaşır
Bir  atr ndır çıkmaz leke bulaşır
S hte sevd  ölüm ile g leşir
Tuda  yılan gözler dönük sürmeli

3 Nere gitse şıkılırmış rûhları
Tâm taqlıdci çıt kırıldım, şūhları
Oynanılmaz pek yamandır defleri
Bir timsâhdır naşıl gönül vermeli

4 Bir maḥlûk ki ḥissi kırık emelsiz
Öf şıkıldım der de gezer ‘amelsiz
Sâhte sevdâ saḥte ‘aşkla temelsiz
Böylesine naşıl ikrâr vermeli

/584/

5 ‘Aczî der ki sözüm toḡru alana
Bir şey denmez temiz tetik olana
Ne muḥludur böylesini bulana
Yedi baḥın aşlın faşlın şormalı

-438-²⁴⁰⁸

Vaḥan ‘Aşkı

Tek Sevgidir Konya

1 Tek sevgidir vaḥan sevmek baş gelir
Vaḥansız yâr, cânla cânân olur mu
Önce vaḥan şoñra cânân eş gelir
Bundan iyi ‘aşka meydân olur mu

2 Yurddan ḥayâl, dünyâ deger kaynaqdır
Tırma ḥoldır söyle ‘âşık Kevşer bu
Dil-ber bundan, dil-berlik bu oymağdır
‘Aşkıda ḥuyḡu bir olunca dil-ber bu

²⁴⁰⁸ Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

- 3 ʿAczī yersiz gülşen olmaz gül olmaz
Bir olunca güller açar ʿaşk gelir
ʿAşka mecrā bundan başka yol olmaz
Yurd sevgisi her şey bundan şevk gelir

/585/

-439-

Yurdʿ Aşkı

ʿAzīz Yurdum Konya

- 1 ʿAzīz yurdum sensiñ bizim ilimiz
Cān sendedir cānān sende, şān sende
Sen olmasañ nasıl söyler dilimiz
Güç sende şeref sende kan sende²⁴⁰⁹
- 2 Taş toprağın şenir beşik bizlere
Dürlü ilhām senden gelir gözlere
Şevk veren kudret sensiñ bizlere²⁴¹⁰
ʿAşk sendedir ʿāşık sende kân sende
- 3 ʿAczī der ki Hāq ihsānı bizimsiñ
Işık sende hem bahārım yazımsiñ
İlhām sensiñ, kalem sensiñ yazımsiñ
Nūrlu ufuk hayāt sende kân sende

²⁴⁰⁹ Mısram vezni bozuktur.

²⁴¹⁰ Mısram vezni bozuktur.

Yazdık Nice

Şoñ Söz Konya

- 1 Yazdık nice destān kitāb
Kurduđ nice nūrlu mihrāb
Kimdir bize cāhil diyen
Kendi hırsız gönlü ħarāb
- 2 Şarqda toğan güneş biziz
Her varlığa örnek eşiz
Ġarb uyurdu bize bağdı
Gördüler ki şağ baş biziz
- 3 Deñizlerde tolaşdıđ²⁴¹¹
Mağriblere ulaşdığ
Açan biziz şu yolları
Tilkilerle çok şavaşdığ
- 4 Turduğ ġarba şınır olduğ
Çünki Ġađ'dan emir aldığ
Her zerrede şanımız var
Yurd pençesin yurda şaldığ

²⁴¹¹ Dörtlüğün ilk iki mısraının vezni bozuktur.

Derler Ki

Herkes Hıasta Mıyız Konya

1 Herkes der ki hıasta mıyız
Sersemlik var argınlık var
Deste başı deste miyiz
Gönüllerde yorgunluk var

2 İşdirseñ söyleyeyim
Hayâtından bir sisdir bu
Açık beyân eyleyeyim
Yürür bizle bir hisdir bu

3 Havâ tolmuş ‘ufûnetle
Teneffüsde yutağ gerek
Yürürüz hep huşûnetle
Bu hâli terk etseñ gerek

4 ‘Aczî der ki lâyıq cezâyız
Bu miñnete bizler sezâyız
Toğru yola gir ey insân
Diñlese buna hep rızâyız

²⁴¹² Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

Amān Devrān

Parti Emirleri

14 Nīsān 1950 Konya

- 1 Amān devrān dürlü tona girersiñ
Parti, parti döner turur özün var
Yaba tırmık bir harmandır sürersiñ
Şavurdıkça boşa giden sözün var
- 2 Boşdan boşa emek yazık bir hiçdir
Bir talğa ki hırş deryası köpürür
Şoñu gelmez dilin bozuk bir hınçdır
Hased hırşı her emeli süpürür
- 3 Bir aynadır emel insān elinde
Şāhibiniñ şūretini göstermez
Zehir gevher tatlı şanır dilinde
Haṭīb²⁴¹⁴ olur berātını göstermez
- 4 Bu dünyā bir terāzīdir ‘ ayārsız
Kāmili kor nākışları tām tartaṛ
Bir küheylān gibi çoşar kayarsız
Ansız düşer yuvarlanır yan yatar

²⁴¹³ Müellif tarafından içindekiler kısmı bu sayfaya kadar oluşturulmuştur.

²⁴¹⁴ Kelime “Haṭīb” şeklinde yazılmıştır.

5   Acz  söyler inişlerle yoğuşdan
İns nlerin ęuylarından ders alır
Her r yiğa belli olur ęoęuşdan
Ęoęlayanlar işte böyle ęis alır

/589/

-443-

Mur d Vermez
 çler Mez rligi'nda
13 Nis n 1950 Ęonya

1 Mur d vermez cih ndır bu
Bağın yatan mevt lara
Şonu bir hiç g m ndır bu
Girmiş nice ęuly lara

2 Ę r m şd r çok bedenler
Toprak olmuş n zik tenler
Gelenler var hem gidenler
Bir bir yatmış tenh lara

3 Ęabrist nlar   ibret işi
Şıralanmış erkek dişi
Hep ęibleye dönmüş başı
Şimdi muğt  du'  lara

/590/

-444-

Rind-meşrebleriz
S hte Muğiblere
23 Nis n 1950 Ęonya

Şon devirlerde H zret-i Mevl n  için öyle muğibler meyd na geldi ki onun d ny yı
tolduran r h n  varlığını gölgesine sinerek őohret v disine düşen bunlardan

ba' zıları müsteşnâ dıgerleriniñ bu muhiblik vâdisinde gösterdikleri hevâ'î fikirle o büyük kıtbu medhederken onu başka başka küçük mecrâlara düşürüyorlar. Faqat farkında degillerdir.

Şunu bilmek gerekdir ki haqıkat toğru yol ve toğru özdedir: Devrâniñ bu demine diyorum ki:

1 Rind-meşreberiz devrâna minnet etmeyiz

Biz bir cihânız, cihâna minnet etmeyiz

Nice 'acâ'ib seyrâna mâlik bünyemiz

Fânî olan bu seyrâna minnet etmeyiz

2 Gerçi faqîriz hilqatda bâb-ı ğinâyız

İhsân ne şeydir ihsâna minnet etmeyiz

Şöhret şâdisi dönükdür döner bu dehrîñ

Aşlı vîrândır vîrâna minnet etmeyiz

3 Cevr ü cefâdır şöhret şekli bilinse²⁴¹⁵

Anıñ çün bizler şâdâna minnet etmeyiz

Bütün değişmiş tavrı cihâniñ 'Acziyâ

Ne gelir elden imkâna minnet etmeyiz

/591/

-445-

Ey Zemîn

Mevlânâ İhtifâli Konya

1 Ey zemîn zinhâr, şanma bizi kıl ü kıaldeyiz

Minneti sevmez, âzâde yaşar bir hâldeyiz

Qalender-meşreb ne şehir ister ne mâldayız

Biz her dem bezm-i Mevlânâ'da ihtifâldeyiz

Haqıkat râhı yolumuzdur bu minvâldeyiz

²⁴¹⁵ Mısraın vezni bozuktur.

2 Nerde ise arar gezeriz ‘ ahd ü vefā²⁴¹⁶
Bir bāzīçe-i şöhret olmuşdur o da hayfā
Bilseñ eger kimler kimdir ey dehr-i fenā
Biz her dem bezm-i Mevlānā’da ihtifāldeyiz
Haķıķāt rāhı yolumuzdur bu minvāldeyiz

3 Nerede menzil nerededir o rūḥ idrāk nerde²⁴¹⁷
Er odur bile ķandadır mekān eflāk nerde
O ‘ ālem nerde o muḥib o sīne-çāk nerde
Biz her dem bezm-i Mevlānā’da ihtifāldeyiz
Haķıķāt rāhı yolumuzdur bu minvāldeyiz

4 Dostlara dost ol ey ‘ Aczī çekil tır uzaķda
Şeb-i ‘ arūs’da semt-i dildāra tır turaķda
Ālāyiş merdūd işiñe baķ olma merāķda
Biz her dem bezm-i Mevlānā’da ihtifāldeyiz
Haķıķāt rāhı yolumuzdur bu minvāldeyiz

/592/

-446-²⁴¹⁸

Şun Ey Sākī

Dehriñ Gidişine Konya

1 Şun ey sākī cām-ı ‘ aşķı nebız olsun
Toldur peşin isterse ķımız olsun
Bu ‘ ālem ki teşevvüşde²⁴¹⁹ ümīd sende
Meclisi rind ķurulsun söz temīz olsun

²⁴¹⁶ 1. ve 3. mısraın vezni bozuktur.

²⁴¹⁷ Mısraın vezni bozuktur.

²⁴¹⁸ Şiirin hece ölçüsü karışiktır.

²⁴¹⁹ Kelime “teşevvüs” şeklinde yazılmıştır.

2 Gelsin meh-tâb yüzlü bezme ferâh versin
Ġam u kıasvet pūşidesin yırtıp dursun
Bezm-i rinden olma böyle neş'e sürsün
Yüzü güllü endāmı hem semiz olsun

3 Āh ey muṭrib kıaldır sisiñ eflāk ṭolsun
Maḥmūr olup 'āşıķ başın yere kıoysun
Bıraķ nā-kes bu 'ālemi şoysun
Neyle kıānūnla vur nağmeñi veciz olsun

4 Ġitmez 'Aczi bu dağdağā bu cihāndan²⁴²⁰
Kıurtulmaz hiç göñül kıuşu bu gümāndır
Söz kıār etmez cevāb gelmez nā-dāndan

/593/

-447-

Bir Zamān Var

Ortalığa Kıonya

1 Bir zamān var dōne dōne geliyor
Ehl-i ḥāller bu işleri biliyor
O zamānda insān ḥayvān küçülür
Nesil şimdi arı gibi oluyor

2 Fitne belā serçe gibi uçaçaķ
Ḥalkā gibi şuçsuz boyna geçecek
Titreyip yer nice ma'mūr göçecek
Mīve çiçek şimdi tez tez şoluyor

²⁴²⁰ Dīvān'da bu dōrtlüğün son mısraı eksik yazılmıştır.

3 Derde dermān diye yapılan²⁴²¹
Hep bir derddir çārşılarda şatılan
Pek çoğaldı harām hırşa kapılan
Herkes bengī çehre sīmā şoluyor

4 Edep hayā gitdi dünyā tehī degil²⁴²²
Arttı hey hey derler hālā hey hey degil
Bir zehirdir içilen şey mey degil
Ağzı tolu mey-hāneler toloyor

/594/

-448-²⁴²³

Mevlānā'ya

Yine İhtifāl Ocak 1955 Konya

1 Mevlānā'ya yapıldı tören ammā
Kırıldı çok gönül Mevlānā da gücendi
Boşa gitdi ümīdler de oldu hebā
Toğrusu bu işe Konya da gücendi

2 Zümrecilik yer aldı kapı mesdūd
Girmeyenler maḥzūn oldu girenler maḥdūd
Vermedi Ma' būd ne yapsın yazık Maḥmūd
Giren a' lā kalan ednā da gücendi

3 Bir hürmet ki ḥalkla ber-ā-ber yapılır
Bir hıdmet ki rüz-ı cesbāna tapılır
Hissiyātda ferdī şöhret atılır
Cāhil ma' şüm faқаt dānā da gücendi

²⁴²¹ Mısram vezni bozuktur.

²⁴²² Dörtlüğün ilk iki mısramın vezni bozuktur.

²⁴²³ Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

4 Nüş işler dā'im hoşça olur birlikde
Şöhret sevmez, ma'nevî iş dirlikde
Ferdî emel sönük kalır gerilikde
Zedelendi cân hem cânā[n] da gücendi

/595/

5 İş degildir bir kitleyi hîçe saymak
Mesdūd kapıda redle mahrûm koymak
Bir ihtifâl ki maḥzûn oldu bir oymak
Buna Sulṭân-ı 'ulemâ da gücendi

6 Mevlânâ'mız ma'nâsından böyle beyân
Añlayanlar añlar elbet bunu 'ayân
Mesdūd kapı degil yeriñ nûruñ cihân
Elbet rûḥuñ 'arş-ı a'lâda gücendi

/596/

-449-²⁴²⁴

Söz Nerede

Yine Ḥazret-i Mevlânâ İçin Konya

1 Söz nerede sen nerdesiñ ey Mevlânâ
Yeriñ yüksek ey hümâımız eṭrâf nerde
Başka söyler seniñ vaşfiñ çok idrâḳ
Bir gevhersîñ kimse bilmez şarrâf nerde

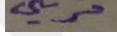
2 Bu devrânîñ devrânıdır Mevlânâ
Bir âfitâb 'arş-ı a'lâdır yeri
'Arş u kürsiñ seyrânıdır Mevlânâ
O bir rûḥ ki nezd-i Ḥudâ'dır yeri

²⁴²⁴ Şiirin hece ölçüsü karışiktir. Ayrıca müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

3 Her sözleriñ fevķindedir Mevlānā
O bir güneş ma‘ neviyyāt o günde
Mihrāb-ı ‘ aşķ maķāmıdır hüveydā
Cihān-ārā hikmet ıolu sözünde

4 Ferīdūn’a nisbet etmiş bir şā‘ ir
Ferīdūn kim, yoķdur sırr-ı vaķdetde
Mevlānā ki sulţān-ı Hāķ ‘ ayān zāhir
O bir ķutub ‘ ilm ü ‘ irfān, hikmetde

/597/

5 lāhūt-i ma‘ nevīdir hilķati
Hāķ tecellī etmiş ona her zamān
Hayāt sırrı cihān sırrı hikmeti
Bu menba‘ dan taşıp oldu tek ‘ ayān

6 Bütün zannıñ bütün medhiñ ıışında
İlāhī’dir bütün rūhu demi başka
Çoķ idrāk var sernigündür peşinde
Sırrı Hāķ’dır bütün sözü muķu başka

7 Hıyāl ‘ āciz anıñ vaşf-ı beyānında
Berīdir ol ‘ indī sözle şenālardan
Ma‘ nevīdir, ma‘ nevīdir tek ma‘ nevī
Hāz verir hāz alır cūdālardan

8 İdrāk ‘ āciz anıñ şanın beyānda
Çünki bir nūr dā’im feyz-i feyezānda
Özü hāķdır sözü hāķdır gör ey ‘ Aczī
O bir nūrdur öyle ıoķmuş bir zamānda

Zamān Var Ki

- 1 Zamān var ki gönülleri taḥrīb eder
Añlayana sivrisinek sāz olur
Devir var ki fikirleri tehzīb eder
Bu tehzībe faḫaṭ raġbet az olur
- 2 Kāmil olan sessiz yaşar devrānda
Heder alır ma' nā alır seyrānda
Bir degildir bütün gönül cihānda
Gönül var ki gāhī bir kıış yaz olur
- 3 İdrāk ister bu ḫāleti sezmeye
Ne lüzūm var ma' nāsız laf ezmeye
' İrfān gerek bu deryāda yüzmeye
Bir devrān ki ba' zı ıuzgun-bāz olur
- 4 Her güzeliñ güzelliği belāsıdır
O belāyı çeken gözün elāsıdır
Güzelleri derde şalan ḫulyāsıdır
Ḥoş dil-berde temkīn olur nāz olur
- 5 Hercā'ilik ġamdan ġama yol açar
Kendi eger eṭrāfına miḫnet şaçar
Beyinsiz kuş tuzāklara toġru uçar
Böylesiniñ ' ömrü ' Aczī az olur

Bülbül Küsmüş

Ṭatsız Zemīn

- 1 Bülbül küsmüş sesin gülşen ḥarābdır
Bunda bir iş vardır neden ötmez hey
Güller maḥzūn neş'e şimdi serābdır
Sinsi bir ğam 'aceb neden gitmez hey
- 2 Bir şeyler mi söyler bilmem rüzgārlar
Ağaçlarda ḥazīn ṭurur nā-çārlar
Ḥazīn ḥazīn geçdi gitdi bahārlar
Ṭabī' atsa karar, neden ṭutmaz hey
- 3 Yerler şuşmuş ṭopraq uyur demi yoğ
Derdleri ne söylemezler femi yoğ
Gizli ḥüzün ṭoldurur ki gemi yoğ
Bu isrāra kışa 'ağıl yetmez hey
- 4 Dili dönmüş 'āşıkların ses vermez
Verenlerde sönük miḥver his vermez
Çayır çimen bütün çiçek ders vermez
Neden 'Aczī nāzlı çiçek bitmez hey

Ba'z-ı İkbāl

Yersiz İkbāl Konya

- 1 Ba'z-ı ikbāl tulum gibi şişer kendi
Havālanır bir ān baḡlar düşer kendi
Felek çarḡı şişkinleri böyle çarpar
Miḡnet eker bir gün olur biçer kendi
- 2 Ğurūr gelir iz' ān söner zulumet olur
Ne yaparsa döner gelir miḡnet olur
Söner ikbāl ' aynı böyle ġaflet olur
Neş'e deyü tolu zehir içer kendi
- 3 Bu devrānda kemāl vardır zevāl vardır
İdbār vaḡti gönüllerde ḡayāl vardır
Añlamayan başa bunda vebāl vardır
Ḥod-kām olan ansız böyle göçer kendi
- 4 Felek yıkmış böyle böyle nice eyvān
Bu uğurda bozulmuşdur nice ' unvān
Ğāfil avlar bir degildir dönen devrān
Bir gün onu kara topraġa çeker kendi²⁴²⁶

²⁴²⁶ Mısram vezni bozuktur.

Ah Ey Güzel

Müsteşnâ Bir Güzel

1 Āh ey güzel sen bir gülsün çağında
Lâkin bir dem yazık eyvâh şolarsın
Açılmışsın ‘aziz neslin bāğında
Bu güzellik kalmaz nâ-gâh şolarsın

2 Gönül bağı eyvânındır bilirim
Şimdi gonca zamânındır bilirim
Fânî demler ziyânındır bilirim
Gelir zamân yazık eyvâh şolarsın

3 Nice güller bu zemîne serildi
Yüce emir çünkü böyle verildi
‘Āşıklara hicrân bendi gerildi
Bir gün gelir sen de tebâh şolarsın

4 Güller gibi penbe yanak şimdi sende²⁴²⁷
‘Āşık gönle eyvân konak şimdi sende
Tolğun endâm kiraz tudağ şimdi sende
Kalmaz bu ten bir gün eyvâh şolarsın

5 Saña vermiş Hâk, cemâlin mihrâbın
‘Āşıklara şunmuş ‘aşkın nişâbın
Sende gördüm tekmil ‘aşkın kitâbın
Öyle iken yine eyvâh şolarsın

²⁴²⁷ Bu dörtlüğün vezni bozuktur.

Te'şir Yokdur

Şi'r Hakkında Konya

1 Te'şir yokdur şi'ri eyyām toğurur
İbārede iş yok fikr-i ma'nāda
İlhāmları dā'im hengām toğurur
Tatlı hisle gizli nükte imāda

2 Söyler şā'ir zamānınıñ dersini
Verir böyle zemīniniñ hissini
Yāve güler açar yāve bahşini
Aranır fark elbet çulda kemhāda

3 İlhām sırrı ayrı başka sözlerde
Ma'nā fikir bir degildir izlerde
Toğuma bir, desen başka bezlerde
Ārif sözü kāmil döner semāda

/603/

4 Şā'ir vardır sözü gitmez ileri
Çünkü taşvīr ma'nā yokdur hem geri
Kāmil şi'ir şāmil olur her devri
Aczī ecir var hoş söze uçbāda

Bir Bâğçe ki

Ele Düşen Güzeller Konya

- 1 Bir bâğçe ki yad ellere düşerse
Harâb olur vîrân olur söz hey
Bir ğonca ki elden ele geçerse
İrin olur kan olur döner hey²⁴²⁸
- 2 Çok güzel var benliğini bilemez
Kendi düşer ağlar yaşın silemez
Şular ber-bâd birine hiç gelemes
Yükseklerden ayak altı iner hey
- 3 Bir gülü ki bir kaç burun koğlarsa
Bir kaç arı çiçegi çok yoğlarsa
Hangi güzel bundan şeref beklese
‘ Aceb bunuñ neresinde hüner hey

/604/

- 4 İlhâm alır ‘ Aczî şolan güllerden
Nefret tutar böyle kirli ellerden
Sezgi alır esip tûran yellerden
Diñleyen yoğ nere gitdi heder hey

²⁴²⁸ Mısram vezni bozuktur.

Ḳaba Kisve

Rind-meşreblık Ḳonya

1 Ḳaba kisve görünenler nerîmdir
Sözde hafif tanınanlar kerîmdir
‘ Ayār için başda mîzân aranır
Bu bir ‘ ayār ḳâlbde gizli ḫarîmdir

2 ‘ Ömer Ḥayyâm ilk devirde demişdir
Bu ‘ ayârı minehgine ḳomuşdur
Baḳıñ naşıl taşvîr etmiş sezgisin
Gül şuyuyla bu baḫşini yumuşdur

3 Şöhretle bezseñ bir şehirde²⁴³⁰
Seni şerrü’n-nâs şayarlar
Çekilirseñ de bir kûşeye
Bir müfsid vesvâs şayarlar

978

/605/

4 Hızır İlyâs da olsañ eger²⁴³¹
İnsân degil nesnâs şayarlar

5 ‘ Āriflere dâim olur bu isnâd
Nâ-kes olan kendin şanır bir üstâd
‘ Ālem böyle gider ‘ Aczî düşünme
Belli olmaz mürşid kim nedir irşâd

²⁴²⁹ Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

²⁴³⁰ Dörtlüğün vezni bozuktur.

²⁴³¹ Dîvân’da bu dörtlük eksik yazılmıştır. Ayrıca beytin vezni bozuktur.

Ꞑıı' a

- 1 Fikir olmaz ise ' aꞑıl ne yapar
Sivrisinek aꞑzı dertli sâz olur
Nâ-kes olan birbirine taş atar
Ꞑoroz degil onlar ancaꞑ kaz olur

/606/

İşılâh Nedir

Luğatçı Şâ' ir Şoftalar

14 Hâzîrân 1958 Konya

- 1 İşılâh nedir bu luğatlar ne, dil nerede
Bulanık şu aꞑıyor ammâ sel nerede²⁴³³
Ey şoftâ eger Türk iseñ gör ki pınar sende
Çimenlik nerde gezdigiñ o kum çöl nerede
- 2 Sipâhî pâzârına uğradı yolum bir ân
Eskiler yere serilmiş gördüm pek perîşân
Dedim ki gönle aıla ey gönül, gör benligi
Her şeyler eskir dönüyor çünkü böyle devrân
- 3 ' Ālimseñ de şâ' irseñ de devrâna baꞑ²⁴³⁴
Zemîni diñle naşıl döner çarḥ zamâna baꞑ
Döndükçe devrân bozulur aḥkâm degişir hep
Ṭur çevresinde dönerken felek seyrâna baꞑ

²⁴³² Müellif tarafından dörtlüklerin numarası üstte verilmiştir.

²⁴³³ Mısram vezni bozuktur.

²⁴³⁴ Mısram vezni bozuktur.

- 4 Eski noқтаda şaplanıp qalmaқ revā degil
Eskiyen havā sīneler şıkar şafā degil
Bahāra bir baқ, hem de bir kışa eyle nazār
Dil üstü āhenk nevāmız deme nevā degil

/607/

- 5 ‘İlm-i şābitdir fikir dönüyor cihān üzre
İşīlāh göçer luğat yaraşmaz ‘irfān üzre
Āhengi Türk’ün sāde bir dildir oymağında
Benligin anlar bulunca kendin zamān üzre

- 6 Bir devrāndır ki gençlik üstü döner ise²⁴³⁵
Bülbüller gelir gülşen üstü қonar ise
Gençlik demi bahār olur çiçek açar
Açılır fikir o muğlaқ luğat söner ise

-459-

Dīger

- 1 Dilā nazār қıl bir dem dehriñ hārābına
Tefekkürle baқ ezel ‘aşqıñ kitābına
- 2 Aldanıp naқşa düşme şaқın sen yābāna
Olmadı vāşıl aldanalar serābına
- 3 Fānīdir dīger gün eşyā hep sernigūndur
Қaymasın gönül baқ o işiñ icābına
- 4 Fānīdir insān aşlı türāb-ı hāksārdır
Düşenler beyhūde қurtulamaz gird-ābına²⁴³⁶

²⁴³⁵ 1, 2 ve 4. mısraların vezni bozuktur.

²⁴³⁶ Mısraın vezni bozuktur.

5 Güvenme ‘Aczî bu cihānda hîç haşmete
Kemālîñ feyzi gider kemāl nişābına

6 Hārābāt rāhın tūt gidenler vardır anda
Kulağıñ verip diñle pîriñ rebābına

/608/

-460-

Yeşil

Bahār H̄asreti 1 Aralık 1956

1 Yeşil yeşil çayır çimen biterken
Ārzū çeker gönül yeşil tağlara
Bülbül inip gülşenlerde öterken
K̄oşmağ ister deli gönül bāğlara

2 Havālarda yeşil tırna ötünce
‘Aşğ k̄adehi t̄olup ‘āşık içince
Gelin kızlar yaylalara göçünce
H̄asret çeker gönül böyle çağlara

3 ‘Aczî söyler gönül zoru dillerden
H̄ayāt iner bahār vaḳti yellerden
Tırna sesi gelir ġarîb güllerden
Bu dem şifā bütün h̄asta şağlara

/609/²⁴³⁷

/610/²⁴³⁸

²⁴³⁷ Bu sayfaya yapıştırılan “Huy Semaisi” şiiri, *Yeni Meram Gazetesî*’nde 7 Temmuz 1957 tarihinde yayımlanmış ve Aczî tarafından Dīvān’a yapıştırılmıştır. Bundan dolayı şiir Dīvān’a alınmamıştır.

²⁴³⁸ Bu sayfa önceki sayfada yapıştırılan gazetenin arka kısmıdır.

Gördüm Yine

Bahār Gelirken Aralık 1956

Bugün havā çok laṭif zemīn yeşeriyor. Āfākī yeşil bir kırdayım. Faḳaṭ ne de olsa ağaçlar çiçekler bu laṭif demden emīn degillerdir:

- 1 Gördüm yine kırlar ḥazīn düşünür
Bir şey diñler bir şey görür semādan
Güneş gamlı fersiz ışık veriyor
Şevk gelmiyor güzel bād-ı şabādan
- 2 Ser-keş gönül tırmaz neden seyrānda
Gördüm āfāk o da düşmüş ḥayrānda
Bir şey mi var ‘aceb yine cihānda
Bildim çünkü nevā gelmez havādan
- 3 Ağaçlardan neş’e gelmez turgundur
Uzlanmış tağlar belli yorgundur²⁴³⁹
Bülbül me’yūs güller şolmuş ırğındır
Añlayanlar yok mu ‘Aczī ma’ nādan

Taḳvīm Devri

‘Āşık Dertli 1 Ḥazīrān 1957

‘Āşık Dertli’niñ ḥayāt ve eşerleri üzerinde yaptığım uzun incelemelerle yazdığım eşer çıkan ba‘zı eşerlerde ‘indī ve yersiz yazılan beyānlarıñ yañlışlığını yerinde teşbīt edilerek folklorik bir tarzda idi. Folklor Araştırmaları Dergisi şāhibi İḥsān

²⁴³⁹ Mısraın vezni bozuktur.

Hınçer vâşıtasıyla İstānbūl'da başına verilmek üzere ona tevdī' edilmişdi. Aradan aylar geçdiği hâlde henüz başım işi neticelenmediğinden ona yazdığım şî'r:

1 Taqvīm devri geçdi haylī gün oldu
Dertlī'den bir haber gelmez amān hey
Güz ayı kış ayı bahār şon oldu
Dertlī'den bir ses çıkmadı gümān hey

2 Dünyā şimdi efsāneler peşinde
‘ Aceb neler vardır bilmem başında
Belki kalmış Dertlī kadro tışında
Bildigini okur şimdi zamān hey

3 Hāqīkatde bākir idi bu eşer
Bozulduysa yazık bikri beş biter
Ne yapalım başa gelen bir kader
Hürmetle şor İhsān Beg'e amān hey

/613/

4 ‘ Aczī der ki t̄ālī' imi bilirim
Yola bakar döner geri gelirim
Yāve olşa başılırdı gülerim
Hāqīkate yan bakıyor cihān hey

Çıka Çıka Gönül

Hayât-ı Dünyâ 10 Nisân 1957 Konya

Kalenderî²⁴⁴⁰

- 1 Çıka çıka gönül indik inişe
Geldi geçdi uzun yıllar yel oldu
İmkân yokdur tekrâr geri dönüşe
Fidân-ı 'ömr yana yana kül oldu
 - 2 Hayâl oldu bütün demler eridi
Gitdi kâsret, kudret demi çürüdü
Her tarafından dermânsızlık yürüdü
Beden şimdi âh öf çeken tel oldu
 - 3 Bir kalbürdür insân eler bu cihân
Murâd alır murâd vermez bir devrân
Kimi hâcı kimi hoca hep yeksân
Nice erkek nice dişi tul oldu
- /614/
- 4 Nerde hani o neş'eler görülmez
Fânî cihân bunda şafâ sürülmez
Menzil yakın 'Aczî bunda turlmaz
O menzile toğru giden yol oldu

²⁴⁴⁰ Kalenderî olduğu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Ḥayāt Çiçek

Fānī Ḥayāt 13 Nīsān 1957 Konya

Semā^c 2441

- 1 Ḥayāt çiçek açar şolar kurur gider
Bu fānīde nice güller şoldu gönül
Bir devrān ki alta üste yürür gider
Bu ‘ālemde nice ‘ibret oldu gönül
 - 2 Nice mağrūr şişkin tenler olmuş toprak
Bir varlık ki şoñu yakın degil ırak
Şāhlar gedā, sultān olur nice cıraq
Bir ‘ālem ki kaç boşalıp tıldu gönül
 - 3 İnsān olan varlığını bulmak gerek
Vicdānını ḥaḳīḳāte şalmaq gerek
Bunuñ ‘aksi rezīletdir bilmek gerek
Bu vādīden neler gidip geldi gönül
- /615/
- 4 Vicdān şeref ucuz behā şatılır mı
O şeref ki çöplüklere atılır mı
İnsān olan ḳof şöhrete ḳapılır mı
Böylesinden ecel öcün aldı gönül
 - 5 Bir zirve ki şöhret çıkar düşer ondan
‘Aḳl-ı selīm ‘ibret alır bişer bundan
‘Ārif kāmīl olanlar hep şaşar bundan
‘Aczī söyler böyle neler oldu gönül

²⁴⁴¹ Semāi olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

-465-²⁴⁴²

Қыт' a

- 1 Akşam üstü yuvasını yitirmiş
Bir ğarīb kuş uçup gider
Kim bilir ne hicrān var şaşırmiş
Қanadı var gökyüzünde geçip gider

-466-²⁴⁴³

بنده مولانایم در راه او
مقام دل گشای من درگاه او
میستادم حظ ز خواب گاه او
حیرانم همی در پیشگاه او

/615-1/²⁴⁴⁴

-467-

Қырдım Қалемі

Zavallı Dünyā 5 Ocaқ 1958 Қonya

İnsān dünyāya ve içindeki insānlara bākarak insānlarıñ dürlü tolapda çevirdikleri
entriқа ve fenā hūy ve gidişleriñ öñünde nefret ediyor. Bunuñ için:

- 1 Қырдım қалемі atdım ocaға
Nā-kes içinden geri тұрмақ hoş
Şoқup başımı yatdım bucaға
Bāb-ı rızāya postu sermek hoş

²⁴⁴² Şiirin hece ölçüsü karışiktır.

²⁴⁴³ Farsça verilen şiirin tercümesi Dīvān'da yer almamaktadır. Tercüme tarafımızca yapılmıştır: "Onun yolunda Mevlānā'nın kölesiyim. Onun dergāhı gönlümü açan makamdır. Onun kabrinde zevkle dururum. Onun yanında her zaman kendimden geçerim."

²⁴⁴⁴ Sayfa numarası 614 olarak yazılmıştır; ancak bu sayfanın sonradan eklendiği düşünöldüğünden sayfa numarası yukarıdaki şekilde verilmiştir.

2 Dūnyā miḥveri, diller deġiŝmiŝ
Erkān göçmüşdür, yollar deġiŝmiŝ
‘ Aceb fırtına, seller deġiŝmiŝ
Bunu uzaġda ıurup görmek hoş

3 ‘Aczī yorulma cihān böyledir
Bozuk ŝu‘ ūrda ‘ irfān böyledir
Hük-m-i ezel bu, zamān böyledir
Girip vaḥdete, ḥayāt sürmek hoş

/615-2/²⁴⁴⁵

-468-

1 Ey bī-çāre yazık çokça ŝiŝdiñ sen
Bir ‘ ācizken ġurūr ḥaṭṭın²⁴⁴⁶ geçdiñ sen
Öñe degil ŝoñuna baġ gidiŝiñ
Güneş görünce ḥased şuyu içdiñ sen²⁴⁴⁷

2 Fırşat bulup bir şandalye bulunca
Eṭrāfiña bir kaç kişi gelince
Oldum ŝandiñ bu iş böyle olunca
Ġurūrlandiñ yazık eyvāḥ ŝaŝdiñ sen

3 Sen bu yolu düzdüz şanma taŝlıdır
Ġurūr ŝoñu hemen elbet kuŝlukdur
Bu gidiŝiñ ardı yok bir boşlukdur
Pek de çabuġ ḥod-kāmlıġa koŝduñ sen

²⁴⁴⁵ Sayfa numarası 615 olarak yazılmıştır; ancak bu sayfanın sonradan eklendiġi düşünöldüġünden sayfa numarası yukarıdaki şekilde verilmiştir.

²⁴⁴⁶ Kelime “ḥaṭ” şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁴⁷ Mısraın vezni bozuktur.

- 4 Baçar baçar ‘Aczî söyler yerinde
Bu ma‘nâyı añlamak çok derinde
İnsân bilmez neler uçar serinde
Güvenilmez bu iqbâle çoşduñ sen

/616/

-469-

Mâddeye Döndü

- 1 Mâddeye döndü, ma‘nâ gidiyor
Önüne geçmek, muhâl imkân yok
Ezeldir hüküm, Hâk emir ediyor
Bu hükümü hiç bir, sezen insân yok
- 2 Geçdikçe günler, başka tezâhür
Birbirine sınar, yokdur mezâhir²⁴⁴⁸
Her eşyâ herkes, fikren muğâyir
Bilmeye bunu, kâfi iz‘ân yok
- 3 Değişdi diller, ‘ilim karışdı
Efsâne ile, hürâfe barışdı²⁴⁴⁹
Kürsiye çıkıp, cehl tûruşdu
Birbirin nâkıız, sözler ‘irfân yok
- 4 Seslenme yeter, sesiñ tûyulur
Söylense bir hâk, cürüm şayılır
Sersemdir başlar, naşıl ayılır
Değişdi devir, eski zamân yok

²⁴⁴⁸ Mısram vezni bozuktur.

²⁴⁴⁹ 2. ve 3. mısraların vezni bozuktur.

- 5 Kirli bir kafâ, derlerse sana
Tarılma sonra, gücenme bana
Ey ‘ Aczî çekil, bir haqdan yana
Karşında çünkü ‘ ahdi emân yok

/617/

-470-

Vahdet Sırrı

1 Nisân 1957 Konya

- 1 Vahdet sırrı seyrederseñ cihânı
Tağlar taşlar tesbîh eder Sübhân’ı
Tecellisi her eşyâda Mevlâ’nıñ
Hû, demidir hep kuşlarıñ efgânı
- 2 Çiçek açar Haq cilvesi andadır
Düşün insân nûr-ı zât bundadır²⁴⁵⁰
İdrâk sende fikir daği sendedir
Hep bir ‘ aşkıñ olmuş eşyâ mekânı
- 3 Çayır çimen neden yeşil bitiyor
Nûr-ı Haq’dır kuşlar buna ötüyor
Her çiçeğe şîfât nûrı tütüyor
Düşün gâfil sen bu sırr-ı Yezdân’ı
- 4 Nûr-ı ‘ aşkıdır bunlar bütün ezelde
Vahdet sırrı ‘ ayandır her güzelde
Naqş-ı ‘ âlem hep ‘ arş-ı lem-yezelde
‘ Ârif olan görürler bu seyrânı

²⁴⁵⁰ Mısraın vezni bozuktur.

- 5 Çiynedigiñ kara toprağ teniñdir
‘Ömr-i fānī şayılı gün günüñdür
Ağşam şabāḥ o toprağa yönüñdür
Kime qalmış ‘Aczī dehrin eyvānı

/618/

-471-

Qalenderi²⁴⁵¹

Her Yerde

- 1 Her yerde birer taht qurulmuş

Lākin peşinde zevāl birlik

Nice salṭanat raht sürülmüş

Lākin ardında vebāl birlik

- 2 Nice sulṭānlar bu meydānda

Atlar oynatmış bir zamānda

Hıç biri de yoğ bu cihānda

Tırpan qalınmış qıtāl birlik

- 3 Gün yoğ bunda bu bir ḥāndır²⁴⁵²

řoñu olmayan bir zamāndır

Qanla yoğrulmuş tek meydāndır

Bütün kitābda me’āl birlik

- 4 ‘Aczī görür de söyler tırmaz

Nice göz var ki bunu görmez

Dünyā böyledir murād vermez

Bunu görene kemāl birlik

²⁴⁵¹ Kalenderi olduğı belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğı düşünölmektedir.

²⁴⁵² Mısram vezni bozuktur.

-472-

Yine Bahār

Ꞑoşma

- 1 Yine bahār geldi geçdi cihāndan
Bülbül me'yūs sesin kesdi figāndan
‘Aklı eren ‘āşıklarda fikirde
Şikāyetçi çabuꞑ dönen devrāndan
- 2 Güller şoldu lāleler de buruşdu
Çayır çimen birbirine çarışdı
Ülker Zühre ile yine görüşdü
Bahār şonu kurtuldular hierāndan
- 3 Nesi vardır bu ‘ālemin çarārılı
Döner devrān gāh iyi gāh zararlı
Yoꞑdur göñle bunda bir şey ikrārılı
Emīn degil ‘Aczī herkes gümāndan

-473-

Ꞑıt‘a

- 1 Hāꞑ yolunda giden efkār yeşerir
İyi döner devrān onun üstünde
Hāꞑ hāꞑikat dā‘im şeref başarır
Hil‘at örten devrān onun üstüne

-474-

Ꞑalgın Gezerim

25 Aralık 1958

Hāꞑikatlere çarşı ‘ilim üzerinde dürlü uydurma fikirler yañlış yollar açılmaꞑdadır
ki Türk İslām ‘āleminiñ tārīhi paramparça vādilere sürüklenmekdedir.

Bu bir fikirdir ki İslāmī ahlāk şalābet ve ‘an‘aneleri yıkmak için ğarbda yazılan ve yayılan sözler kendi ecdādımızñ bırakıp gittikleri eşerleriñ üstüne çıkarılarak onlar ğorlanıyor. Yañlış deniliyor.

İslām düşmanı Avusturyalı bir Yāhūdī’niñ müsteşriķ nāmı altında Farsça yazdığı ve uydurma bir isimle İbn-i Bībī Tārīhi ismini verdiği Anaṭolu Selçūķ ğükümdārları ‘aleyhine yazdığı bir hezeyān-nāme çok mu‘teber tutuluyor.

Bu hezeyān-nāme yazıldığı ğünden beri yaptığım incelemede Selçūķ Devrinde İbn-i Bībī adında hiç bir kimse olmadığı ve böyle bir kiři bulunmadığı meydāndadır.

Bu kitābı Farsça yazan Yāhūdī bunu ‘Arap ğarfleriyle ‘aynı devr üslūbunca yazdıktan soñra birer nüşha Fransa İlgiltere Danimarķa ğitāblıķlarına birer vāsıta ile gönderiyor.

İşte işiñ aşlı buralardan böyle çıkıyor. Şimdi biz bunuñ sözlerini tām ve mu‘teber tutarak eski mü‘elliflerimiziñ söz ve eşerlerine inanmıyoruz. Bu bir ğidiş ki yürüyor. Bunuñ için diyorum ki:

/621/

Ṭalğın Gezerim

- 1 Değişdi zamān ṭalğın gezerim
Bozuldu āhenk şolğun gezerim
Ķarışmış ‘ilm şimdi yād dillerde
Ħayretde ‘aķıl şalğın gezerim

- 2 Bu ‘ālem şimdi başķa ‘ālemdir
Etdikçe seyrān artan nālemdir
Zihinler şapmış miĦver ķalemdir
Bu Ħālden şaşķın alğın gezerim

3 Her şeyler değişmiş değil yerinde²⁴⁵³

Dönüyor havâ insân serinde
Haķıķât sinmiş dipde derinde
Ümidsiz yürür alğın gezerim

4 Ma‘ nevî işler māddeye dönmüş

Hurâfe tamâm haķıķât sönmüş
Şu mîzân burcu nâķıřa inmiş
Hayretde²⁴⁵⁴ gönül yıldıgın gezerim

5 Ağızlar dönük anâ‘ at şapmış

Diyorlar şimdi ecdâd ne yapmış
Gönüller bu dem zevâle apmış
Şaşırdı ‘ ilim ölgün gezerim

6 Ey gönül çekil, minnet bu sevdâ

Üstüne alma asvet bu edâ
Ey ‘ Aczî etme ‘ ömrüñ sen fedâ
Zinhâr ki deme bilgin gezerim

/622/²⁴⁵⁵

/623/²⁴⁵⁶

²⁴⁵³ Mısram vezni bozuktur.

²⁴⁵⁴ Kelime “haıret” şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁵⁵ Bu sayfaya yapıştırılan “Mevlana İhtifalının Hitamında Kaside” şiiri, gazetede yayımlanmış ve Aczî tarafından Dîvân’a yapıştırılmıştır. Bundan dolayı şiir Dîvân’a alınmamıştır.

²⁴⁵⁶ Bu sayfaya yapıştırılan “Köşeden: Hayat Semaisi” şiiri, *Yeni Meram Gazetesi*’nde 14 Temmuz 1957 tarihinde yayımlanmış ve Aczî tarafından Dîvân’a yapıştırılmıştır. Bundan dolayı şiir Dîvân’a alınmamıştır. Ayrıca gazetenin arka sayfası numaralandırılmamıştır.

-475-

Semâ^c 2457

Derdime 27 Ocak 1959

1 Derdime, derdim bile āgāh degil
Hālime, hālīm daḥi hem-rāh degil
Bu fānī yerde bir gölgeyim ben de
Bir gün var ki yoḡ olur eyvāh degil

2 Bī-vefā insān içinde ḡalmışız
Deryā-yı miḥnete müdhiş ḡalmışız
Maymūndan bed-ter bir insān olmuşuz
Felāketler, neden intibāh degil

3 ‘Aczi’ mi bir bir beyān etsem füzūn
Çekdiğim ḥüznü çekmemişdir Mecnūn
Görmedim bir kiři hālinden memnūn
Herkes şanıyor beni ḡamgāh degil

-476-²⁴⁵⁸

Kıḡ^c a

1 ‘İlim, bir deryā-yı ezeldir
Hüneriñ, çirk-āb ‘ālemden bir hezeldir

²⁴⁵⁷ Semâî olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

²⁴⁵⁸ Kıta olarak belirtilen şiir beyittir. Ayrıca şiirin hece ölçüsü karışıkır.

- 1 Ey gönül çekil, gir gayrı bucağa
Bu demde söze i‘tibār kalmadı
Kalemi kırıp at gayrı ocağa
Meyilde şimdi istikrār kalmadı
- 2 Gönüller başka mihverde dönüyor
Fezâdan dürlü elemeler iniyor
Geçdikçe günler hamiyet sönüyor
İnsânda şimdi bir ‘ayâr kalmadı
- 3 Artmışdır nifâk, saçıldı riyâlar
Çoğaldı şimdi sersemce hulyâlar
Yaldızlı bir çok hem medih şenâlar
Fazîlet çökdü keremkâr kalmadı
- 4 Dönekdir felek meşrebde bilinmez
Güvenip ona, bir murâd alınmaz
Değişmiş ‘âlem devâsı bulunmaz
Sözlerde çünkü tām karar kalmadı
- 5 Bir kuru benlik boş fikir kemâlde
Ehl-i haq mehcür, bî-çâre zevâlde
Şaşırdı ‘Aczî, iş bu mişâlde²⁴⁵⁹
Dertleşecek bir hoş imdâd kalmadı

²⁴⁵⁹ Mısraın vezni bozuktur.

/626/²⁴⁶⁰

/627/²⁴⁶¹

/628/²⁴⁶²

/629/

-478-²⁴⁶³

Mevlānā Uğrunda

Ḥazret-i Mevlānā'nın Meşnevī'si sırlarına ve onun rūḥānī ḥarīmine talmış ḥāliş ve olgun bir fikrin maḥşūlü olan Meşküre Şargūt'un (Ḥaḫ ve Ḥalk Yolunda Mevlānā)²⁴⁶⁴ isimli eserini okuduğum zamān fikrim lāhūtī ḥaḫīḫat deryāsının yemyeşil kıyısında değil tā ortasına taldı.

Vuḫūf ve ḥulūşlu bir anlayışla yazılan bu eser ḥaḫīḫat sever herkesin ' aḫl-ı selimine bir āb-ı ḥayāt ve Ḥazret-i Mevlānā'yı bi-ḥaḫḫın tanıyan muḥiblerin tōlayında bulunacak değerli bir hediyedir.

Bu ḥaḫīḫati yazmamla ḥaḫ ve ḥaḫīḫātden uzak herhangi bir çevrede belki bize riyākār diyenler olur. Faḫaḫ biz ' ilim ve ḥaḫīḫatin bir kölesiyiz. Bunun için deriz ki:

- 1 Riyā şandım yoḫdur benim şu' ūrumda
Riyā diyen varsa değil aşlā umurumda
Ḥaḫīḫātdir dā'im bizim yolumuz
O yolda kim ne derse değil fütūrumda

22 Şubat 1959 İbrāḫīm ' Aczī Kendi

²⁴⁶⁰ Dīvān'da bu sayfa boştur.

²⁴⁶¹ Bu sayfaya yapıştırılan "Mersiye" şiiri, *Yeni Konya Gazetesi*'nde 7 Aralık 1958 tarihinde yayımlanmış ve Aczī tarafından Dīvān'a yapıştırılmıştır. Bundan dolayı şiir Dīvān'a alınmamıştır.

²⁴⁶² Dīvān'da bu sayfa boştur.

²⁴⁶³ Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

²⁴⁶⁴ Söz konusu eserin künye bilgisi şu şekildedir: Meşküre Sargut, *Hak ve Halk Yolunda Mevlana*, Azim Yayınları, Konya, 1958.

/630/

-479-

Kızma Hocam

- 1 Kızma hocam yazık boşdur nefesiñ
Şimdi burçlar başka mihver dönüyor
Kimse girmez çünkü eski kafesiñ
Bağ göklerden gör ki neler iniyor

- 2 Zamān döner hükümler hep değişir
‘Akl şaşar insānlar hep boğuşur
Huzūr gider dirlikler hep karışır
Bayat söze şimdi heves sönüyor

- 3 ‘Aczī söyler gider peşinden cihānıñ²⁴⁶⁵
Añlamazsıñ nedir hālā zamānıñ
Pāra etmez bırak sen o beyānıñ
Kazıkdadır şarığıñ bak turuyor

997

/631/²⁴⁶⁶

/632/

-480-

Ma‘ hūd Köpege

2 Şubat 1959

- 1 Yıgılış köpek řām üstünde ürür turur
Akşam şabāh her tarafa hav hav şaşar
Tilki gibi kümesleri öner turur
Huzūr bozar denā’eti řav řav şaşar

²⁴⁶⁵ Mısram vezni bozuktur.

²⁴⁶⁶ 625. sayfada yer alan 480. şiir, bu sayfada tekrar yazıldığı için şiire burada yer verilmemiştir.

2 Taş atdıkça artar sesi fırsat kollar
Biraz ekmek atar iseñ kıuyruk şallar
Köpek çünkü bilmez nedir erkân yollar
Cibilliyet onda böyle âlây şaçar

3 İnsân olan laţif olur bülbül gibi
Eţrafına zînet verir bir gül gibi
Herkes taşar sînesîne sünbül gibi
Işırğana el sürülmez vay vay şaçar

4 Köpeklere uyan elbet köpek olur
İpeklere uyan elbet ipek olur
Köpege yal hemen ancak kepek olur
Geç ey ‘ Aczî onlar öyle hay hay şaçar

/633/

998

-481-

Beklemem...?

24/1/[1]959

Çalenderî²⁴⁶⁷

1 Kimseden aşlâ, ben bir hürmet beklemem
Kâfidir kendi hâlim, şöret beklemem
‘ İzzetim varsa, kendi bilir kendini
Şürî ikbâl ile ‘ izzet beklemem²⁴⁶⁸

2 ‘ Allâme değil, belki nâ-dân câhilim
Gülşen-i ‘ aşkıda hayrân gezen mâ’ ilim
Şûretâ bilgin, ma‘ nâda bir sâ’ ilim
Dünyâda aşlâ dîger rağbet beklemem

²⁴⁶⁷ Kalenderî olduğu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

²⁴⁶⁸ Mısraın vezni bozuktur.

3 Yer altı akan hücrā çeşme lülesiyim²⁴⁶⁹
Hâtrım şayan varsa eger kölesiyim
Şahne-i ‘aşkda ğarīb bir kuş sillesiyim
Bu haşlet yeter başka haşlet beklemem

4 Ezelde ‘Aczī denmiş bize memnūnuz
Gördükce şūrī, rebābı biz dil-ḥūnuz
‘Ālemde Hakk’a, dā’im ‘ilme meftūnuz
O yolda başka gūnā rif at beklemem

/634/

-482-

‘Aczī’niñ [...]

Yeñi Konya Gazetesi’niñ 26/1/956 ve 2313. sayısındaki, “Cevāb-ı Dendon Şiken” başlıklı yazıya cevābdır.

Başda yeñi bir terim ve ğramer dersini diñledik. Ne yapalım...? Bize ders verenler yañlış vermiş!!! Biz de yañlış okutmuşuz...? Eyvāh... Bundan soñra cümle ve kelimeler üzerinde mu‘allim taḥlilleri de añladık...? Buna da eyva’llāh.

İştihā ve ictihād taḥdīmīn de çok hoş..? Gelelim öñ sözüñ şahīfe 3 bend 3’de Mevlānā’dan bahş edilirken (Babası melāmet erlerindedir) diyorsunuz. Bu Sulṭān-ı ‘Ulemā için yersiz degil mi? Gerçi melāmet ve melāmīlik bir kelime bir isim bir söz, faḳaṭ bir kaç kısmıdır. Ayırt ve mesned lāzımdır. Dīger taraflar ṭursun...?

Cehil cehālet kelimeleriniñ ifādesine gelince, onu der-be-der insānları dünyāya şalıveren ‘ilmiñ şāhibi bilir.

Deryāya bir taş atıldığı zamān bir dā’ire ḥāşıl olur. Genişlemeye başlar, genişlerken eṭrāfındaki küçük büyük bir çok ḳabarcıkları içine alır. Bu, ‘irfān ‘āleminiñ bir ‘irfān ölçüsüdür. Bu ḥuşūşda şayġı ve ḥürmetlerimiz ber-ā-ber olsun.

²⁴⁶⁹ Dörtlüğün 1. ve 3. mısralarının vezni bozuktur.

Ꞑıt' a

- 1 Çeñede degil ' ilim yürekde
' Ārifler yazık şuşmuş kürekde
Cān-bāzlar, dürlü oyun üstünde
Oynarlar ipde gāhī direkde

/635/²⁴⁷⁰

/636/²⁴⁷¹

/637/

-483-

Şonbahār Havāsı

- 1 Havālanmış yine telli tūrnalar
Güz ayları göç demidir ğurbet var
Yaylalardan aşır gelir şunalar
Geçdi bahār kışlaqlara hicret var
- 2 Seslerinde hicret dersi okunur
Bu mevsimde göñle hisler tōkunur
Kızlar şimdi nev-rūz çiçek şokulur
Ay yüzlere her dem böyle hasret var
- 3 Ğarīb ğarīb ' aşık çalar sāzını
' Aczī süzer dehriñ bahār yazını
Göñül tūrmaz añar Türkmen kızını
Çünkü ' aşqda arı tūru ' iffet var

1000

²⁴⁷⁰ Dīvān'da bu sayfa boştur.

²⁴⁷¹ Bu sayfaya yapıştırılan "Semai" şiiri, *Anadolu Gazetesi*'nde 29 Aralık 1964 tarihinde yayımlanmış ve Aczī tarafından Dīvān'a yapıştırılmıştır. Bundan dolayı şiir Dīvān'a alınmamıştır.

9 Mayıs 1959 Sille

Bu târihte Sille'yi geziyorum.

- 1 Amân Sille pek ğamlısıñ neyiñ var
Bahâr geldi yine yüzüñ gülmüyor
Hazîn hazîn ğarîb ağan şuyuñ var
Faķaķ neden bilmem yüzüñ gülmüyor
- 2 Dereleriñ yorgun argın kôsülmüş
Neş'eñ nerde dermâniñ mı kesilmiş
Ķuşlar ötmez sesleri de kışılmış
Gelin me'yûs neden kıziñ gülmüyor
- 3 Bir firķat var tûruşuñdan 'ayândır
Hicrâniñ var bu hâliñden beyândır
Bülbül ötmez gülşenleriñ vîrândır
'Âşıkleriñ nerde sâziñ gülmüyor
- 4 Hani nerde âhûleriñ tağılmış
Üstüne bir sâmyelidir şağılmış
Beliñ bükük ğarîb boynun egilmiş
Ķumrular uçmamış yazıñ gülmüyor
- 5 Yıķıklardan dürlü sesler geliyor
Her kûşeden nice hayâl gülüyor
Manzar giden gönle ķasvet tölüyor
'Aczi der ki bahâr böyle yazıñ gülmüyor²⁴⁷²

²⁴⁷² Mısram vezni bozuktur.

Kalenderî²⁴⁷³

12 Kasım 1959

- 1 Bu  alemde nice dürlü peym ne
Tolar  aşar coşar gider bilinmez
Haĳĳk t peşinde  oşan d v ne
Sözü yazıĳ başa gider bilinmez
- 2 Hav lanmış efk r şimdi k   lm ş
Haĳĳk tten  ilim şimdi seçilmiş
Kapı birken biň bir kapı açılmıř
Bir cery n ki  ışa gider bilinmez
- 3 Zam n, yalan hem de riy  arıyor
K şe bucaĳ fen  sevd  arıyor
Haĳ haĳĳk t buna dev  arıyor
Yaz ararken kışa gider bilinmez
- 4  ilm-i fende, haĳĳk tiň bařında
Neden gezer ins n bunuň  ıřında
B -çaredir dönen haĳ iş peşinde
T gru sözler boşa gider bilinmez
- 5 T gruluĳu arayan yok p z rda
Hezel sözler, maĳb l şimdi nazarda
Bu h l hangi işe gider bilinmez
Kimi gezer kimi yatar mez rda

²⁴⁷³ Kalender  olduĳu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rind ne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduĳu d ş n lmekte olup şiir, koşmadır.

- 6 Şaşkın ‘ Aczî bu işlere şaşırmiş
Yönün garîb enginlere düşürmüş
Verip bağrın nâr-ı ‘ aşka pişirmiş
Gezdigi yer hangi kûşe bilinmez

-486-

Dîvân²⁴⁷⁴

- 1 Yâ Rab, nedir bu dağdağa-i ‘ âlemiñ
Günden güne artıyor miñnet-i dünyâ
- 2 Herkesde bir meyil her kâfâda bir söz
Birbirin tutmaz her gönülde bir hulyâ
- 3 Hırş hâsed artdı hayâ düşünce yok²⁴⁷⁵
Bir hırlaşma gidiyor şonu nedir ayâ
- 4 Bozuldu aḥkâm hem ‘ an‘ane yıkıldı
Erkek dişi düşdü soğağa bî-pervâ
- 5 Hayâ perdesi çâk çâk olup yırtılmış
Çocuklar nemne şekil hem de bî-hayâ
- 6 Nedir yâ Rab bundaki sırrı ḥikmetiñ
Şâlihler zebûn şimdi yüzde süfehâ
- 7 Bir gidiş gidiyor bilmeyiz nereye
Efkâr düşmüş ortada kuru bir da‘vâ

²⁴⁷⁴ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, kıtadır.

²⁴⁷⁵ Beytin vezni bozuktur.

8 Hārām ḥelāl karışdı her ān birbirine²⁴⁷⁶

Şardı ortalığı elfāz-ı riyā

/641/

9 Şerīrler aldı yürüdü ser-bāz²⁴⁷⁷

A^ç lālar ednā, şimdi ednālar a^ç lā

10 Yā Rab eger senden olmazsa imdād ^ç ināyet²⁴⁷⁸

Bu keş-me-keş nere varır ey Hūdā

11 Kes sesiñi eyle sükūt ey ^ç Aczī

Bereket gitdi miñnet esiyor şimdi hevā²⁴⁷⁹

-487-

İnsānlık arası öyle insānlar türemişdir ki köpek gibi boş yere hırlaşmak yok yere dürlü rezālet²⁴⁸⁰ çıkarmak almış yürümüşdür.

Böyleleriñ şerrinden şaķınmak için onlarıñ dürlü sesle ürmelerine kulaķ vermemek onlara uymamak lāzımdır. Bunuñ için diyorum ki: 10 Mayıs 1954

Dīvān²⁴⁸¹

1 ^ç Av^ç avem yok ašlā ki ben üremem

Çaķallarla kelb içine giremem

2 Ālūde-i cehlim dānā degilim

Bozuk zihne çatarak ders veremem

3 Yoldan şapmış bir zümredir gidiyor

Gitsin Burak ardından at süremem

²⁴⁷⁶ Beytin vezni bozuktur.

²⁴⁷⁷ Beytin vezni bozuktur.

²⁴⁷⁸ Beytin vezni bozuktur.

²⁴⁷⁹ Mısrām vezni bozuktur.

²⁴⁸⁰ Kelime “rezālet” şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁸¹ Şiirin divan olduğu belirtilmiş; fakat şiir, divan nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Şekil itibariyle şiir, gazeldir.

4 ‘ Ārif olan çirk-āba taş atmaz hīç
Hır hır etmek için ayak diremem

5 ‘ Aczī diye nām vermişdir bu felek
Selīm ‘ aklı ‘ av‘ aveyle yoramam

/642/

-488-

‘ İlim hōd-kāmlığa dönerse o ‘ ilim, ‘ ilm-i nāfi‘ degildir. Çünkü ‘ ilimle enāniyyet birleşirse o cisim İlähī şafhada degil, yalın ayak dikenli bir tarlada tolaşan bī-çāre bir işçi gibi bed-baht olur.

O işçi naşıl zelil ise, ‘ ilimle enāniyeti bir araya getirenler de gönül ‘ āleminde ma‘ neviyātın dikenli tarlasında tevāzu‘ suzluğunuñ farkında olmayarak ma‘ nen cezāsını çeker...

Semā‘ ī²⁴⁸²

1 Sönüp gitmekde ‘ ahd-i vefā
Uçdu havāya neş’e şafā
İnsān arası dirlik kaçdı
Ġidā bozuldu yokdur şifā

2 Girdi araya hırşla hīle
‘ İlim düşmüşdür kāl u kīle
Oldu ser-māye, yalan dile
Hūylar değışdi bozuk sīmā

3 Çāre ararsın hocam ammā
Ters dönüyor ağzında ma‘ nā
Yokdur fā‘ide kızma baña
Donuk kafālar sāhte edā

1005

²⁴⁸² Semāi olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

- 4 ' Aczî söylüyor kimse tuymaz
Şimdi ' akıllar sersem uymaz
Bu hâl insânda dirlik kıoymaz
Zulmet ileri yokdur fâйда

/643/

-489-

Қıt' a

- 1 Yarama yara қatan şifâ verir
Zemm-i hasûd gönlüme şafâ verir
Deryâ diliz hem қalender-meşrebiz
Sitem-i ağıyar bize ğidâ verir

-490-

Қalenderi²⁴⁸³

- 1 Riyâdan hem fitneden uzaқlaşdıқ
Bu hulyâdan çekip el tuzaқlaşdıқ
Bu devrânîñ görüp hükümün çekildik
Қalenderlik bâbına biz yaқlaşdıқ

- 2 Bu ' âlemde nice demler aşırdıқ
Gâhî toĝru gâh egri yol şaşırdıқ
Ocaĝında bu dehrîñ cân pişirdik
Rızâ-yı Haқ bâbında hoş tuрақlaşdıқ²⁴⁸⁴

1006

²⁴⁸³ Kalenderî olduĝu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduĝu düşünülmektedir.

²⁴⁸⁴ Mısraın vezni bozuktur.

3 Bütün demler döner fıfır bilenlerce²⁴⁸⁵
Haber gelmez bu demlerde ölenlerce
Değişmekte cihân şimdi gelenlerce
Alıp bir rûh onuñla biz oqlaşdık

4 ‘Aczî söyler görüp hükümüñ dünyānıñ
Fānî geçer bütün kārı cihānıñ
Biñ bir miñnet nesi vardır zamānıñ
Ne çāre bu kervāna biz taqlaşdık

/644/

-491-

alenderi²⁴⁸⁶

1 Değişmiş çarh-ı dünyā başka miñverde
Dönmüşdür insān başı abāb bozulmuş
Bir yerde degil bu hāl cārī her yerde
Māddeye dönmüş meyil, esbāb bozulmuş

2 İnsānda vefā ‘acīb şekle dönmüşdür
Gösteriş başka, vefā hissi sönmüşdür
Şūrī bir edā başla meyle onmuşdur
Değişmiş kelām nezīh cevāb bozulmuş

3 Tevāzu‘ la vefā, birlik yürür insānda²⁴⁸⁷
İnsān ne ise ciddi gerek cihānda
Nezāket budur va‘ de vefā beyānda
Haālar ‘ādet, şimdi şavāb bozulmuş

1007

²⁴⁸⁵ İlk üç mısraın vezni bozuktur.

²⁴⁸⁶ Kalenderî olduğu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

²⁴⁸⁷ Mısraın vezni bozuktur.

- 4 Gönüller üstü gezer ' Aczî vefâ arar²⁴⁸⁸
Bu köhnelikte hüsni-sîret edâ arar
Bî-çâre, her dem hoş nağmeyle şafâ arar
Değişmiş ' âlem sesde rebâb bozulmuş

/645/

-492-

- 1 Fânî dünyâ tırılmaz fîr fîr dönüyor
Acı tatlı nice zamân gördük biz
Güller şolar yer toprağa iniyor
Nice dil-ber nice cânân gördük biz
- 2 Çok bülbüller yuva kurdu göçdüler
Nice şehir bunda nağme saçdılar
Felek çarpdı ecel câmın içdiler
Nice şenlik nice fiğân gördük biz
- 3 Gâfil insân bunda mekân tutmadı
Şoñu vîrân dünyâ vefâ etmedi
Kim var bunda geri kalan gitmedi
Nice mağrûr ' âciz nâ-dân gördük biz
- 4 Kimi hâcî kimi hoca göçdüler
Kimi ' ârif kimi hasûd geçdiler
Bir gün geldi ecel şuyun içdiler
Bu meşrebde nice insân gördük biz

²⁴⁸⁸ İlk mısraın vezni bozuktur.

- 5 İkbāl şanıp şişme şağın ey insān
Fānī demler bir hayāldir²⁴⁸⁹ bu cihān
Dönek dünyā çarpar seni bir zamān
Bu gurūrda nice insān gördük biz
- 6 Nice evler nice sarāy yıķıldı
Nice ‘āşık bunda yandı yaķıldı
Yerlerine bağla bŭstān ekildi
Eñ şoñ mezār nice bŭstān gördük biz
- 7 Neler geldi neler geçdi bu yoldan
Kimi şağdan kimi gitdi hem şoldan
Kimi faķır kimi taşkın çok māldan
Geçdi gitdi nice kervān gördük biz
- 8 Hāķķı koyup hırş peşinde қоşanlar
Hased ile endişeye düşenler
Ĝaflet ile Ĝam kıuyusu eşenler
Böyle şaşkın nice hayvān gördük biz
- 9 Göñŭl kimler kıalmış bunda yerinde
Bir sır var döner gizli derinde²⁴⁹⁰
Ecel kıuşu uçar insān serinde
Sönŭp giden nice eyvān gördük biz

²⁴⁸⁹ Kelime “hayāl” şeklinde yazılmıştır.

²⁴⁹⁰ Mısram vezni bozuktur.

- 10 Göçer sarây kıalmaz burçlar yıkıılır
Yerlerine orman ağaç dikilir
Bir dem gelir onlar da hep sökölür
Böyle nice acı devrân gördük biz
- 11 Kimi a‘ lâ kimi ednâ bu yerde
Ara yerde ırur kıalın bir perde
Kimi sâlim kimi ırnuğ bir derde
Bu işleri dâ‘im yaman gördük biz
- 12 Gâh şâdî gâh miñnet-i cihân bu²⁴⁹²
Bunun zevkı bir gölgedir yaman bu
Emel ardı gezenlere ziyân bu
Bunda nice gedâ sultân gördük biz
- 13 Şervet bunda imtiñandır bilene
‘ Aşķ olsun ırğru yolu bulana²⁴⁹³
Baķmaz mısıñ gelenlerle gidene
‘ İbret dersi böyle ‘ irfân gördük biz
- 14 Nice ĥâkim, ĥükümetler kıurulmuş
Çok geçmeden serâb yere serilmiş
İyilikden murâd alan görölmüş
‘ Aczî der ki böyle erkân gördük biz

²⁴⁹¹ Dîvân’da sayfa numarası bu kısma kadar yapılmıştır. Bu kısımdan itibaren sayfa numarası tarafımızca verilmiştir.

²⁴⁹² Mısram vezni bozuktur.

²⁴⁹³ Mısram vezni bozuktur.

- 1 Bunlar ‘ibret gönül neler çağıyor
Yer altında kalan şehir evler var
Nice insan toprak altı yatıyor
Daha neler, yer altı köyler var²⁴⁹⁴
- 2 Çok ihtiyar dünya neler görmüştür
İnsanları harman gibi sürmüştür
Birbiriyle bir araya sermiştir
Daha nice yer altında soylar var
- 3 Devriñ bunlar şakladığı ‘ibretdir
Bu fânide çekilen hep mihnetdir
Hayât sonu işte böyle hicretdir
Bu hikmeti ne añlar ne söyler var
- 4 Bu ‘âleme sönmüş nice şenlikler
Yok olmuştur kafâ tutan beylikler
Düşün insan ‘ibret bu ünlükler²⁴⁹⁵
Toprak altı yatan nice begler var
- 5 Bu ‘âlemiñ nesi var ki şolmamış
Nice kervân geçmiş murâd almamış
Çok kimseler kendini hiç bilmemiş
Döner felek bu işleri eyler var

²⁴⁹⁴ Mısram vezni bozuktur.

²⁴⁹⁵ Mısram vezni bozuktur.

- 6 Nice Һayāt nice varlık sönmüşdür
‘ İbret dersi yer altına Һonmuşdur
Bilinmez kaç felek böyle dönmişdür
‘ Aczī der ki böyle daha çok şeyler var²⁴⁹⁶

/649/

-494-

Atom Devri

- 1 Havālarda ğarīb Һuşlar uçmaz oldu
Bahārlarda göğüsleriñ açmaz oldu
Bilmem nedir bu dünyāya neler oldu
İnsānlarda bir birlerin seçmez oldu
- 2 Ğarīb dünyā bir Һālīñ var bilen bilir
Gidenler çok bu acıyı gelen bilir
Tanıyan yok ‘ aklı üste alan bilir
Şular bozuk insanlar şu içmez oldu

- 3 İnsānoĝlu ‘ Aczī böyle giderlerse
Birbirine böyle Һīle ederlerse
Tavuĝ gibi çöplükleri diderlerse
Gelin kızlar yaylalara göçmez oldu

/650/

-495-

- 1 Ğarīb bahār yine Һazīn geçdi gitdi
Hayāl gibi bilmem nasıl uçdu gitdi
Kimse bilmez bu gidişīñ Һikmetini
Böyle geldi işte böyle kaçdı gitdi

²⁴⁹⁶ Mısram vezni bozuktur.

- 2 Havā ğamlı kuşlar ğamlı güller şoldu
Amān yā Rab bu cihāna neler oldu
Neş'e yoğdur şafā gitdi heder ıoldu
‘Aczī yine bahār hüzün şaçdı gitdi

/651/

-496-²⁴⁹⁷

Ḳalenderi²⁴⁹⁸

- 1 Çekdiñ çekildiñ semtin dünyāniñ
Sürdüñ hem gördüñ zevķin cihāniñ
Her dem her devīr bir degilmiş āh meger
Esiri oldum her dem ben bu devrāniñ
- 2 Seyrān-ğāhım hep bir seyr-i ‘ālemdir
Baķıp eṡrāfa artan tek nālemdir
Ḳalan elimde nāçiz bir Ḳalemdir
‘Uzletde buldum ṡadını seyrāniñ
- 3 Gün-be-gün vefā uçmuş yoğdur insānda
Ḳayā silinmiş eyvāh, eyvāh vicdānda
İşte her hāl çıķdı açıķ meydānda
‘İrfān ehli hep altında Ḳayrāniñ
- 4 Çekil ey ‘Aczī varsa şu‘ūruñ
Bıraķ ‘ālemi nedir seniñ umūruñ
Yoğdur ma‘nāsı emel hem de ğurūruñ
Yorma kendiñi terk eyle ğümāniñ

²⁴⁹⁷ Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

²⁴⁹⁸ Kalenderî olduğı belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindāne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğı düşünölmektedir.

Koşma

- 1 Özü tatlı dâ'im söyler tatlı söz
Özü bozuk acı söyler kem eyler
Eli egri dili egri fenâ öz
Bulandırır tatlı aşî sem eyler
- 2 Hılkatleri bozuk gelen temelden
Lezzet alır onlar acı emelden
Böyleleri heder almaz meelden
Yıkar gönül şanır iyi dem eyler
- 3 'Aczî tanır hûysuzları süzerek
Hâllerini bir bir söyler yazarak
Geçinirler nice yuva bozarak
İş güçleri insân gözü nem eyler

Kalenderî²⁴⁹⁹

Bak Ey Dünyâ

- 1 Bak ey dünyâ sen iyice şaşırdıñ
İnsânları birbirine pek düşürdün²⁵⁰⁰
Dört bucağıñ fitne fesâd tolmuşdur
İyi demler gitdi elden kaçırđıñ

²⁴⁹⁹ Kalenderî olduğu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünölmekte olup şiir, koşmadır.

²⁵⁰⁰ Mısram vezni bozuktur.

2 Ne oğlanda ne kıızda hayā yok²⁵⁰¹
Kırlar hazīn bāğlar hasta nemā yok
Bütün başlar sersem şimdi devā yok
Bu vādiden nice bülbül uçurduñ

3 Şeytān güler zıplar oynar bu işe
Bilmem eller ne söyler bu teşvīşe
Daha neler gelir ‘ aceb bu başa
Böyle böyle nice fitne aşırduñ

4 Görür dā’im ‘ Āczī söyler tırmaz hīç
Bu hal ile bu iş yola girmez hīç
Bu gidişde hayır yok el vermez hīç
Amān dünyā yeter gayrı taşırduñ

/654/

1015

-499-

1 Ne vefāsız hürmet ne vefāsız merhabā lāzım²⁵⁰²
Hüsni-ülfet şamīmi dil nevā lāzım
Yılığ şūrī sahte dilden gönül bıkmış
İmtizācda tatlı ciddi vefā lāzım

2 Yüzü yaldız içi zehir görüşmek ne
İnsān olan kāmīl olur sürüşmek ne
İnsānlıkda köpek gibi ürüşmek ne
Bu ‘ ālemde ‘ irfān kemāl şafā lāzım

²⁵⁰¹ Mısram vezni bozuktur.

²⁵⁰² Mısram vezni bozuktur.

3 Hırş-ı hased gönülleri bürümüşdür
İnsânları belâlara sürümüşdür
İşler ber-bâd güzel hisler çürümüşdür
Felâket bu buna şağlâm devâ lâzım

4 Çat pat sözler egri vicdân işidir²⁵⁰³
Hırş u hased ‘âdiligiñ başıdır
Böyle olan gūyâ müfriṭ kişidir
Bir gösteriş ona böyle da‘vâ lâzım

5 Her cepheye bakar ‘Aczî içden ağlar
Bu işlerden görseñ titrer yüce tağlar
Amân yâ Rab n’oldu böyle garîb çağlar
Yaklaşdı mı buna yevm-i cezâ lâzım

/655/

1016

-500-²⁵⁰⁴

Ḳıṭ‘a

1 Āh ey güzel sen bir gülsün dalıñda ṭur
Düşme şaḳım egri yola yoluñda ṭur
Bir çok arı ignelemek ister seni
Tez şolarsıñ aldanma hîç ḥâliñde ṭur

2 Laṭîf bir gül ḳoparmaya ḳıyılmaz
Ḳoparanlar dâ‘im ehil şayılmaz
Çok ḥırsız var böyle güller peşinde
Çok güller var böylelere egilmez

/656/²⁵⁰⁵

²⁵⁰³ İlk üç mısraın vezni bozuktur.

²⁵⁰⁴ Şiir 11’li ve 12’li hece ölçüsü ile yazılmıştır.

²⁵⁰⁵ Bu sayfaya yapıştırılan “Dünyaya” şiiri, *Yeni Meram Gazetesı*’nde 16 Ocak 1957 tarihinde yayımlanmış ve Aczî tarafından Dīvân’a yapıştırılmıştır. Bundan dolayı şiir Dīvân’a alınmamıştır.

Toros Dağları'nın eñ şarp yerinde Karamanoğullarının barıngāhları olan Günay
Yayla şato ħarābeleri ardında diyorum ki:

Merşiyе

- 1 Diñle yurdum baykuş sesi, bir zārdır
Bağıyorum her yer cesed mezārdır
Bilmem naşıl 'ālem için bu devrān
Gösterişi fānī hem bī-ķarārdır
- 2 Dilsiz тұrur yüce tağlar yaylalar
Gelmiş geçmiş bundan nice Leylālar
Tolaşmış her yerde şonsuz ħulyālar
Añladım ki bunda her şey bī-mirārdır²⁵⁰⁶
- 3 Düşün 'Aczī bu naşıl bir cedelgāh
Bir ħayāt ki soñu yoқdur hep eyvāh
Şu toprağın altı mesken menzilgāh
Her yer maқber altı tolu nigārdır

- 1 Toprağa n'oldu ħıdālar ħasta
Bozuldu şıħħat şifālar ħasta
Ne olduñ böyle āh ey 'ālem²⁵⁰⁷
Fenālar ber-bād ħüsnālar ħasta

²⁵⁰⁶ Mısram evzni bozuktur.

²⁵⁰⁷ Mısram vezni bozuktur.

2 İyiler sinmiş pek ğarīb tırur
Münāfık şeh-bāz eñ başda yürür
Riyākār yüzde müfsid iş görür
Ednālar ma‘ lūm a‘ lālar ğasta

3 Kadınlar azĝın erkekler zebūn
Şerīrler ser-best uşlular dil-ĥūn
Eşkiyā şimdi şoyĝunda memnūn
‘ Aķıllar serssem da‘ vālar ğasta

4 Bir ĥikmet var ki bilen yok aşlā
Bu ĥālden heder alan yok aşlā
Hep gözler yaşlı silen yok aşlā
Cāhiller ma‘ lūm dānālar ğasta

5 ‘ İlimle idrāk nerede gezer
Bilĝinim diyen kem sözler yazar
Ĥıyānet ĥile tölmuşdur pāzār
Geçilmez öne devālar ğasta

1018

/659/

6 Her ĝün bir ĝüneş töguyor ammā
Tanırsañ maĝmūm yer ile semā
Her şey’i cāzib boş gider şanma
Kasvetler iner şafālar ğasta

7 Nerede oĝlan nerede kızlar
Bozuk dil öter neden bu sāzlar
Birbirini ĥiç tıtmuyor sözler
Çeñeler yügrük ĝavĝālar ğasta

8 Her günde nice acılar iner
Riyâ ile çok hâcılar iner
Piyâsa açık bacılar iner
Utanmak yokdur hayâlar hasta

9 Ne oldu dünyâ böylece ezgin²⁵⁰⁸
Çıkmışdır başdan insânlar azgın
Bulamaz çâre çünkü yok şirkin
Herkesler tañrı kafâlar hasta

10 Düşünür ‘ Aczî etrâfa bakar
Maḥzûndur her gün eşnâfa bakar
Var mıdır şimdi inşâfa bakar
Kışadır diller ma‘ nâlar hasta

/660/

1019

-503-

Ḳalenderî Semâ‘î²⁵⁰⁹

1 Nice kışlar nice bahâr yazlar gördük
Çok bezm-i cem nice ‘ işve sâzlar gördük
Gölge gibi hep gitdiler hayâl²⁵¹⁰ oldu
Çok vâdîde acı tatlı sözler gördük

2 Gâhî düşdük gâh ayağda tolaşdık biz
Vara vara seksen yıla ulaşdık biz
Gönül ile nice demler şavaşdık biz
Bu hengâmda nice eski izler gördük

²⁵⁰⁸ Dîvân’da bu dörtlük mahlasın yer aldığı dörtlükten sonra yazılmış olup tarafımızca bu kısma alınmıştır.

²⁵⁰⁹ Kalenderî ve semâî olduğu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Kalenderî adlandırmasının şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

²⁵¹⁰ Kelime “hayâl” şeklinde yazılmıştır.

3 Hey budālā sen de ben de hīçiz hep hīç
Dehrī olsañ böyle demde hīçiz hep hīç
‘ Aqlıñ nerde hangi tende hīçiz hep hīç
Seniñ gibi nice sersem kızlar gördük

4 Nice bezm-i cem şafāsın kurup geçdik
Bāde diye nice zehir yudup içdik
Bir dem geldi aķ karayı görüp seçdik
Nice gelin nice dil-ber kızlar gördük

5 İsmim ‘ Aczī bu fānīde gezdim sersem
Bilemiyorum nerde o gün hem o dem
Zevķ şandım meger kemmiş hep de kem²⁵¹¹
Nice endām nice āhū gözler gördük

/661/

1020

-504-

Ḳumār

Dünyāniñ soñ devri insānlar yine Cenāb-ı Ḥaķķ’ıñ yasaķ ve ḥarām kıldığı şu Ḳumārı şeref ve zevķ şanıp o bataķlıķa düşenler hele şu soñ devīrde öyle bir ḥāl aldı ki büyüklerden küçüklere a‘ lālardan sefillere ķadar²⁵¹² düşdü. Cānlar yanıyor. Ocaķlar sönüyor. Ey genç ‘ aqlıñ varsa Ḳumār-ḥāneye degil kitāb-ḥāneye gir ki şıḥḥatiñ ḥayātıñ şerefiñ yerinde mes‘ūd olasıñ.

1 Ḳumār oynar şabāḥlara uyķusuz
Ne ‘ ā’ ile ne evlāddan ķayģusuz²⁵¹³
Bu hevesle ķanar beyni bir demde
Fikir ḥarāb başı sersem tıyģusuz

²⁵¹¹ Mısraın vezni bozuktur.

²⁵¹² Kelime “ķādār” şeklinde yazılmıştır.

²⁵¹³ Mısraın vezni bozuktur.

2 K omaz h ane g l sen ulağ gözüne
Ne hayrı var oğluna hem kıızına
 eyt n ile a b b olmuş konuşur
Bel bağlamış  arama a  ozuna

3 T oğru gezen mes'  d olur n m alır
Sa'  d olur faz letle k m alır
 um r-h ane nice ins n kemirdi
O yollarda her ' illeti tüm alır

4 Çok budala kendisini Ő h Ő nır
İyi sözü kab l etmez  h Ő nır
Gece oyun gündüzleri sersemdir
Ya lı  yolu t oğru giden r h Ő nır

/662/

5 Bu '  leme di katle ba  ey ins n
Seni  ' ağlı  gibi degil bu cih n
Sef letler fel ketler eli de
' Acz  der ki ' aziz cismi hoş  ullan

1021

-505-

 u lar ötmüyor

1  u lar sesin kesdi  tm yor²⁵¹⁴
Bir  asvet var d ny  sende gitmiyor
Esen r zg r başka başka esmede
Her Şey hasta ' ilaç fayd  etmiyor

²⁵¹⁴ Mısram vezni bozuktur.

2 Yağmur yağar zarar verir ekine
İnsanoğlu hâlâ gider dikine
Şoğbet şimdi beñzer çağır dikene
Bu gidişe ‘ aqıl âciz yetmiyor

3 ‘ Aczî der ki insanoğlu şapınca
Birbirinden fenâ hūylar kapınca
Çok görülmez Hâk böyle yapınca²⁵¹⁵
Çünkü hâller Hâk rızâya gitmiyor

/663/

-506-

25 Ocakda alçaq Rūmlarıñ Türklere karşı qabirler açdıqları cānāvarca Türk qanına
girmeleri üzerine:

Āgāh Degil

1 Derdime derd bile āgāh degil²⁵¹⁶
Hālîme hâl daği şaşmış hem-rāh degil
Bu fānîde bir gölgeyim nedir bu hâl
Bu fitneye naşıl denmez eyvāh degil

2 Cihān şimdi şer işlerle tölmuşdur āh
Fısq u fesād her yerlere talmışdır āh
İşimiz hep ezel Hâkq’a qalmışdır āh
Şanmayalım bunuñ soñu tebāh degil

1022

²⁵¹⁵ Mısram vezni bozuktur.

²⁵¹⁶ Mısram vezni bozuktur.

- 3 Baḡ ey ʿ Aczī ufuḡlarda mātem eser
Her bir burcda nice melek emir bekler
Deryālarda rāḡat degil hep semekler
Bu fesādla gidiş elbet refāh degil

/664/

-507-

Dünyā Gidişatına Baḡarak

- 1 Yā Rab neden biz de böyle efkār bozuḡ
Vaṡan ḡissi silinmişdir ikrār bozuḡ
Bir hayhuy ki ters dönüyor miḡver egri
Bitkin ḡâlde bir ḡastalık izmār bozuḡ

- 2 Günden güne pes-pāyedir şu ʿ ūr şimdi
Nā-ehiller elindedir umūr şimdi
ṡat ḡalmadı bilmem nerde ḡuzūr şimdi
Arslan ʿ āciz tilki ḡāʿin şaşar bozuḡ

- 3 Yeter ʿ Aczī añladıñsa bu hengāmı
ḡoş göremem āh ey vaṡan bu encāmı
Şuşmaḡ buna bilmem böyle revā mı²⁵¹⁷
Ġayret yolu baḡlatmışdır ısrār bozuḡ

/665/

-508-

Bī-vefā

- 1 Beklemem bir şey bī-vefālardan
Uşandım şūrī merḡabālardan
İnsānlıḡ neden bu ḡāle indi
Deḡişmiş efkār ḡarām ḡıdālardan²⁵¹⁸

²⁵¹⁷ Mısram vezni bozuktur.

²⁵¹⁸ Mısram vezni bozuktur.

2 Ehl-i hāl olan sezā-yı hürmet
Fenālar artdı şāyān-ı hayret
Bildim ki bu bir ferdā-yı fetret
Dünyā da bıkmış böyle fenālardan²⁵¹⁹

3 Bozuldu vefā hem ‘ahd ü peymān²⁵²⁰
Keş-me-keş hāle düşmüşdür zamān
Bozulmuş efkār her işler ziyān
Ḳanā‘ at gitmiş hem gedālardan

4 Bī-çāre ‘Aczī der ki ne bu hāl
Şu insānlıqda qalmadı mecāl
Bütün iylikler hayāldir hayāl²⁵²¹
Fenālıq gelmiş bī-hayālardan

/666/

1024

-509-

Ḳonya SelçūḲ Devrinden Ḳalma Hırozlu Hān Öñünde

20 Nīsān 1946

Ṭağ Başları

1 Ṭağ başları neler görmüş geçirmiş
Neler var ki şāhid olmuş tan yeri
Dünyā böyle nice bülbül uçurmuş
Her yanları oba yeri hān yeri

²⁵¹⁹ Mısram vezni bozuktur.

²⁵²⁰ Kelime grubu “‘ahdi peymān” şeklinde yazılmış olup tarafımızca anlam itibariyle “‘ahd ü peymān” şeklinde düzeltilmiştir.

²⁵²¹ Kelime “‘hayāl” şeklinde yazılmıştır.

2 Nice gelin nice dil-ber gezmişler
Kim bilir ki neler görüp sezmişler
Ezel kalem bunu böyle yazmışlar
Fānī demler vefāsız bir ān yeri

3 Nice aylar nice günler toğmuşdur
Nice figān nice şimşek şağmışdır
Nice qarlar nice yağmur yağmışdır
Her yer mezār her kūşesi kan yeri

4 İnsān izi ulu tağlar yaylalar
Şalınmışdır bunda nice Leylālar
Geri kalmış yerde ‘Aczī hulyālar
Hicrān yeri firkat yeri yan yeri

/667/

-510-

‘İlim Bir Deryā

1 ‘İlim bir deryā onda hudūd hem kenār yok
Onuñ içinde ašlā gurūr iştihār yok
Cehālet artar tolaşdıqça derūnunda
‘Ālimim deyü baş tutanda bir medār yok

2 Hālā cāhilim cehlim füzūn bī-nevāyım
‘İlmiñ öñünde şöhretsiz ben bir gedāyım
Öyle bī-behre hayrānım ki yel hevāyım
Söyleyemem sırrı ‘ilmi bir anlar yok²⁵²²

1025

²⁵²² Mısraın vezni bozuktur.

- 3 Şuş ey ‘ Aczî yükün tutmuş cihândır bu²⁵²³
Mechûl bir semte gidiyor bir zamândır bu
İyi ‘ âlimler çekilmiş hep ‘ ayândır bu
Sırrı ifşâya sersem demde hiç karar yok

/668/²⁵²⁴

/669/

-511-

Nerden Gelir

- 1 Nerden gelir yine hazân esiyor
Gönlü yine siyâh kasvet başıyor
Hani nerde eski huzûr yok şimdi
Tekin degil bu hâl tâkat kesiyor
- 2 Bizler daği zamândan mı ne hâldir
Bu gösteri kemâl degil zevâldir
Naşıl dirlik olmaz böyle muhâldir
Kâtil pozda şerîr kuşmuş kuşuyor
- 3 Hâyât dirlik bozuk uçdu illerden
İmân vefâ kalkıp gitdi dillerden
Şapdı efkâr şimdi toğru yollardan
Her yerleri derd-i miñnet başıyor
- 4 Şuş ey ‘ Aczî bunlar böyle olacağ
Bu gidişle daha neler gelecek
Miñnet elem böyle böyle tolacağ
Hağ söyleyen mağhûr şimdi şuşuyor

1026

²⁵²³ Mısram vezni bozuktur.

²⁵²⁴ Dîvân’da bu sayfa boştur.

Günden güne artan insân ahlâksızlığına bakarak:

- 1 Dipsiz emel boşdur boş
Ġayret rızâ hoşdur hoş
Yeşil ağaç arar gezer
O ʿâliʿ bir kuşdur kuş
- 2 Vîrâneye bülbül gelmez
Fenâ yerde refâh olmaz
Bu fânide kimse kalmaz
Bunu bilen başdır baş
- 3 Tırur, tırur ʿAczî söyler
Dünyâ gamın beyân eyler
ʿAqıl varken fikir neyler
Fenâ meyil loşdur loş

Kitʿa

- 1 Dünya fir fir başka mihver dönüyor
İnsânlık hayvânlığa iniyor
Bu nice artan fişk u fücürdan
Bu yüzden hep dirlik huzûr sönüyor

²⁵²⁵ Şiirin hece ölçüsü karışıktır.

²⁵²⁶ Dörtlüğün hece ölçüsü karışıktır.

Kalenderî²⁵²⁷

- 1 Efsâneye döndü ' ilim seslenme gönül
Câhil görün dânalığa yaşlanma gönül
- 2 İşte cihân işte fezâ işte insânlar
Tut çeneni ahmağ başa hislenme gönül
- 3 Haqîkâtler nâ-kes elde haqîr olsa da
Haqğ'a güven pis şöretle beslenme gönül
- 4 Bir ân var ki o emeller ber-bâd olacak
' Acziñi bil o çirk-âbla işlanma gönül

Semâ^c î²⁵²⁸

- 1 Vefâ arardım insânda vefâ
Âhenk bozulmuş qalmamış hayâ
Gezer bakıyor ararım bir şey
Eyvâh yok bilmem nerde o şafâ
- 2 Bütün herkesde nâ-kâm bir ' illet
Her yer bir zulmet her sâha zillet
Mâddî degildir ma' nevî kılet
Günler geçer yok iyliğe imâ

²⁵²⁷ Kalenderî olduğu belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu adlandırmanın şiirin rindâne bir üslupla ele alınmasından kaynaklı olduğu düşünülmekte olup şiir, gazeldir.

²⁵²⁸ Semâî olarak belirtilen şiir ilgili nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır.

Şarkı

- 1 Kim çözecek bilmiyorum
Şu kâlbimiñ şifresini
Leş başında görüyorum
Kargâ kuzgun şofrasını
Çünkü herkes şaşkın ‘ âciz
Çeker cihân tafrasını

/673/²⁵³⁰

/674/²⁵³¹

/675/²⁵³²

/676/²⁵³³

/677/²⁵³⁴

/678/

Koşma

- 1 Deryâ diliz saķım da‘ vâ gütmeviz
Göñül ehli saķaķ hulyâ gütmeviz
Hoşluk dâ‘im, emel bizde sîret bu
Şöhret için ğam-ı dünyâ gütmeviz
- 2 Kargâ gibi her lâşeye inmeviz
Kulaķ verip fenâ söze ķanmayız
İkrâr toĝru, ondan geri dönmeviz
Vâhî sözle fikir hebâ gütmeviz

²⁵²⁹ Bu şiirin tamamı yazılmamıştır.

²⁵³⁰ Dîvân’da bu sayfa boştur.

²⁵³¹ Dîvân’da bu sayfa boştur.

²⁵³² Dîvân’da bu sayfa boştur.

²⁵³³ Bu sayfaya yapıştırılan “Semai” şiiri, *Anadolu Gazetesi*’nde 29 Aralık 1964 tarihinde yayımlanmış ve Aczî tarafından Dîvân’a yapıştırılmıştır. Bundan dolayı şiir Dîvân’a alınmamıştır.

²⁵³⁴ Bu sayfa yapıştırılan gazetenin arka kısmıdır.

3 Sükût ile sâkin gezer gölgeyiz
‘ Aşka köle, Hakk’a rızâ bölgeyiz
Ne câhiliz ne müştâk-ı zelleyiz
Çünkü riyâ, yıllık ma‘nâ gütmeyiz

4 İsmimize ‘ Aczî denmiş ezelden
Koku alır rûhum her bir güzelden
İlkbaharla şoñbahârda gazelden
Hisler alır kuru sevdâ gütmeyiz

/679/

-518-

Turnalar

1 Yükseklerden uçup giden turnalar
Turnuñ biraz derdim vardır alıñ hey
Garîb garîb ötüp geçen turnalar
‘ Aşkıñ çoşdu sevdâm yegin geliñ hey

2 Sesizinden yayla sesi geliyor
Güzellerden gönül koku alıyor
Ne olursa bize ‘ aşkıdan oluyor
Bu hâlime ineñ çâre buluñ hey

3 Yüce tağlar aşıp gelen turnalar
İndiler mi yaylalardan şunalar
Gözler sürme ellerinde kıınalar
‘ Aczî alır bundan ilhâm biliñ hey²⁵³⁵

1030

²⁵³⁵ Bu mısradan önce “Gelin kız al cebkenli analar” mısraı yazılmış ancak şiirin bütünü göz önünde bulundurularak bu kısım çıkartılmıştır.

Denir Mi

- 1 Kutlu olmaz şanma her şey aşlında
Her görünen tağa bu Tūr denir mi
Şerāfeti şanma şağın nesilde
Kisvesi ħor olana ħor denir mi
- 2 Kimde ne var kimse bilmez bilinmez
Hāliş cevher her pāzārda bulunmaz
Uğursuzuñ ħağğından hiç gelinmez
Dilden dile aşlın bir şor denir mi
- 3 Çatar iseñ nice ağır başlara
Vurur seni nice taşdan taşlara
Hızın alıp giden ħayır işlere
Ters bākarak bu iş pek zor denir mi
- 4 Aħmağ şanır her kişiniñ fendi var
Çarıncanıñ bile gücü kendi var
Yanan ışık açar şuyuñ bendi var
Çağlayana ağma az tūr denir mi
- 5 Kişi hendeş emşālinden şorulur
Mağrūr olan kılığında görölür
Çuru ' inād dōne dōne yorulur
Özü geçmiş kömüre ħor denir mi

6   Acz  söyler iyi sözü alana
Sütü tem z kendisini bilene
Biz gelmişiz yazık daha gelene
FaĀat nedir gelme sen dur denir mi

/681/

-520-

Er OĀluyuz

1 Er oĀluyuz cinsde OĀuz ezelden
Eski devir t rihlere bak yürü
Ey Türk genci vazgeĀ artık hezelden
Āahram nlık ıŐıĀını yak yürü
2 ĀorĀaklarıñ yeri, Āayrı yer degil
IŞlık Āalan ŐoĀaklarda er degil
Āuru sevd  taşıyan baş, ser degil
Şanlı Şeref meyd nında Āak yürü

3 Ő dık gerek ins n olan aşlına
  Acz  söyler t yĀusunu nesline
Girmek Şeref, Āahram nlık faŐlına
Sefih degil almiñ aĀık aĀ yürü

/682/

-521-

Ey Gönül

1 Bu miĀnete yaşlan gönül
Deli iseñ uşlan gönül
Bir Āikmet var tür baĀalım
Pek parlama paşlan gönül

- 2 İşler fānī dünyā fānī
Zekā söner Һulyā fānī
Kuru şöhret da‘ vā fānī
Bağ ‘āleme Һislen gönül
- 3 Dere tepe inip çıkma
Şağın her dem gönül yıkma
Ne derlerse tersce bağma
Tatlı tatlı seslen gönül
- 4 Yüze çıkma yatırırlar
Düşme dile batırırlar
Bir gün olur götürürler
Olma güm-rāh eslen gönül
- 5 İsmiñ ‘Aczī ‘āciz görün
Eg başıñı nā-çiz görün
Çek kendini ‘aziz görün
Bu libāsla süslen gönül

²⁵³⁶ Bu sayfadan sonra Dīvān’da aralıklı olarak 21 sayfa boştur. Boş sayfaların arasında 21 sayfaya ek olarak 5 sayfada çeşitli isimlerin görev bilgilerini içeren bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca sayfa arasında Dīvān’dan bağımsız not hâlinde iki şiir bulunmaktadır. Bu şiirler değerlendirmeye alınmamış olup Dīvān’da yer verilmemiştir.

10 Temmuz [1]964

Bolu ve İstānbūl Yolunda

- 1 Yeşil tağlar hāzīn hāzīn tūruşur
Sükūtdadır bilmem neler görüşür
Kuşlar kesmiş seslerini ötmüyor
Ġarīb Ġarīb gönle hisler erişir
- 2 Bu dünyāda bir şeyler var esiyor
Günden güne insān hissin kesiyor
Ayrı ayrı her dem kāsvet başıyor
Her yerlere fitne fesād karışır
- 3 Sersemdir hep erkek dişī insānlar
Zevk hāline gelmiş bütün fiĠānlar
Bunlar ile tölmuş bütün meydānlar
Fısk ü fücūr birbiriyle yarışır
- 4 Ormanlar hep bükmüş tūrur belini
Tūrmaz felek esdirir sāmyelini
Ötmez kesmiş kumrular da dilini
‘ Aczī neden dünyā böyle buruşur

/708/2537

İbrāhīm ‘ Aczī Kendi

1882’de Konya’da doğmuş, babası Maḥmūd Efendi dede İstānbūl’uñ yerli ‘ ā’ilesinden sarāy Kūrşuncubaşısı Edhem Efendi Konya’ya menfā olarak Konya’ya gelmiştir. İbrāhīm ‘ Aczī ilk taḥşīlini Konya’da yapmış 1895’de Konya İ‘ dādī’sine

²⁵³⁷ Boş sayfalar ve çeşitli isimlerin yer aldığı sayfalar Dīvān’ın sayfa numarasına eklenmiş ve sayfa numarası ilgili sayfalardan itibaren devam ettirilmiştir.

girerek ikmāl ile bu miyānda hūşūsi hocalardan ‘Arapça ve Farsça’yı tām taḥşīl etmiş... Āvusturyālı Mösyö Şilezinger’den resm dersleri almıştır.

1900’de Mülkiye Okulu’na girmiş ise de 1901’de hafiye jurnaliyle okulda yapılan aramada yatağın altında bulunan Midḥat Pāşā’nın meşhūr nuṭkundan ṭolayı memleketi Konya’ya sürülmüş... Konya’da menfī Ebu’z-ziyā Tefīk ve Ziyā Gökalp’le görüşmege başladığından Hātūnsarāy Nāḥiye Kātibliği ile Konya’dan uzaklaşdılmışdır. 1907’de Karaman’da Māliye Kātibliği ve Nūfus me’ murluğunda ve Rüşdiye Mektebi’nde edebiyāt ve Farsça tedişātını der-uhde etmiş..., (1909)’da nāhiye müdürlüğüne intisāb ederk 1919’da nāhiye müdürlüğüne terkle kültür

/709/

ḥayātına geçip ilk okul mu‘allim ve baş mu‘allimliğinde bulunmuş 17 yıl bu meslekde 18 yıl diğerk mesleklerde 35 sene hıdmetden şoñra 1936’da emekliye ayrılmıştır.

Başılmamış Eşerleri

Cengiz ve Ḥarizmşāh: 1915’de yazılmışdır Yeni Merām’da tefriķa olundu

Ravzatü’l-Uşşāk: ‘Arapça’dan tercüme edilmiş edebī ictimā‘ī 1917’de yazılmışdır

Ḥazīne-i Eş‘ār: : ‘Arapça’dan tercüme edilmiş edebī ictimā‘ī 1917’de

Ḥazret-i Ḥüseyn’in Şehādeti: 1930’da yazılmışdır

Ḥazret-i ‘Ali’nin Şehādeti: 1932’de yazılmışdır

Ḥāṭirātım ve Ḥayāl²⁵³⁸ Bāğçesi: Bütün şi‘r ve ḥāṭirātım beş cild

Dünyā Güzelleri: 1940 yazılmış Merām Ġazetesi’nde tefriķa olunmuşdur

Erenler Meydānı: 1941 yazılmış Mevlānā’nıñ yakınları ve yakın devriniñ ḥaķıķī sırları

‘Ömer Ḥayyām: 1942’de Ḥayyām’ıñ ḥaķıķī rubā‘ileri ve şerḥi

Ebu’l-‘Alā: Meşhūr şā‘ir Ebu’l-‘Alā’nıñ ‘Arapça şi‘rleriniñ tercümesi ve şerḥi. Yeni Konya Ġazetesi’nde tefriķa olunmuşdur.

Zavallı Ḥayyām: Ḥayyām’ıñ rubā‘ilerini meşreblerince tercüme edenlere karşı 1955’de yazılmışdır

²⁵³⁸ Kelime “Ḥayāl” şeklinde yazılmıştır.

Yüz Bir Hādīs: 1956 tercüme ve şerh

‘Āşık Dertli: ‘Āşıkıñ hāqīkī hayāt ve şi‘ rleri 1956’da

Bir Tavşanıñ Ser-güzeşti: Hikmet vādī 1933’de yazılmış

Dünyā ve İnsanlar/Dünyāya Bakarak: Farsça söylenmiş kıt‘ alar

/710/

Olağan Şeyler: Edebī ictimā‘ ī hikāyelerim

Şağlık Bilgisi: ‘Arapça Tıbb-ı Nebevī’den tercüme

Ḳonya Eski Eşerler ve Kitābeleri: 60 sene önce toplanmış kitābeler ve izāhları
(Başılmışdır)

Āyāşlı Şākir Beg: Bütün eşer ve hayātı 1940’da yazılmış ve Yeni Merām
Ġazetesi’nde tefriķa edilmiştir.

Türk Şā‘ir ve ‘Āşıkları: Bütün Türk şā‘ir ve ‘āşıkaları antolojisi

Folklor ‘Ālemi: Öz Demokrat Ġazetesi’nde tefriķa edilmektedir.

Dīvān-ı ‘Aczī: Tatlı tatsız bütün şi‘ rlerim bir arada

1036

Başılan Eşerleri:

‘Āşık Şem‘ ī Ḳonuşuyor: ‘Āşıkıñ bütün şi‘ r ve hayātı

Mevlānā ve Rūh-ı Meşnevī: En mevsūḳ eşerlerden tercüme [...] ve şerhi

Tercümele ve Fikirler: Mevlānā ve Ḳayyām’ıñ Meşnevī ve rubā‘ileri üzerinde
çıkan yañlış fikirleri izāh

Ḳayāl Bāğçesi: Kendi kıt‘ alarımdan ahlāk ve hayāta parçalar

Rūh-ı Meşnevī: İkinci kitāb başlıdır

Ḳonya Mezār Folkloru

/711/²⁵³⁹

/712/²⁵⁴⁰

²⁵³⁹ Bu sayfaya yapıştırılan “Mevlana İhtifalinin Sonunda Kaside” şiiri, Yeni Konya Gazetesi’nde 31 Aralık 1958/7 Ocak 1959 tarihlerinde yayımlanmış ve Aczī tarafından Dīvān’a yapıştırılmıştır. Bundan dolayı şiir Dīvān’a alınmamıştır.

²⁵⁴⁰ Bu sayfaya yapıştırılan “Mevlana Destanı” şiiri, gazetede yayımlanmış ve Aczī tarafından Dīvān’a yapıştırılmıştır. Bundan dolayı şiir Dīvān’a alınmamıştır. Ayrıca bu sayfadan sonra Dīvān’da 29 boş sayfa bulunmaktadır. Dīvān’ın en sonunda ise Āşık Kemterī’nin mezar kitabesi olduğu belirtilen bir fotoğraf yer almaktadır.

ÖZET

Tiyek, Muhammet Akif, *İbrahim Aczî Kendi'nin Hayatı, Eserleri ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Tez Danışman: Prof. Dr. Zülfikar Güngör, Ankara, 2022.

İbrahim Aczî Kendi, 1882-1965 yılları arasında yaşamış; iyi bir eğitim alarak kendisini çeşitli alanlarda geliştirmiştir. Konya ve çevresinde kâtiplik, memurluk, müdürlük ve öğretmenlik olmak üzere çeşitli görevlerde bulunmuştur. Aczî, 1936 yılında emekliye ayrılmış ve kendisini halkiyat çalışmalarına adanmıştır.

Türk kültür ve değerlerinin gelecek nesillere aktarılmasına büyük önem veren Aczî, çeşitli alanlarda birçok eser telif etmiştir. Aczî'nin vefatıyla birlikte eserleri, çocukları tarafından Konya Yusuf Ağa Kütüphanesine bağışlanmıştır. Eserlerinde genellikle halk şairlerini, kendi yaşamını ve içinde bulunduğu coğrafyayı ele almıştır. Bunun yanı sıra emeklilikle birlikte gazete yazılarına daha çok yoğunlaşmış ve birçok makale neşretmiştir.

1037

Aczî'nin çeşitli muhitlerde ve genellikle belli bir olay ya da duygu durumuna ilişkin olarak kaleme aldığı şiirleri bulunmaktadır. Aczî, bu şiirleri kaybolma endişesinden dolayı *Dîvân-ı 'Aczî* adlı eserinde toplamıştır. *Dîvân-ı 'Aczî*, İbrahim Aczî'nin hayatı üzerine kurulu olan bir eserdir. Eserde genellikle hece ölçüsü ile ve sade bir üslupla kaleme alınan 521 şiir bulunmaktadır. Çeşitli nazım şekilleri kullanılan eserde; genel olarak sevgili, tabiat, toplumun içinde bulunduğu durum ve bunlara yönelik eleştiriler, vatan sevgisi ve Türklük duygusu önemli bir yer tutmaktadır.

İbrahim Aczî'nin hayatı ve eserleri içinde bulunduğu topluma ilişkin önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Aczî, toplumun kültürel değerlerini, problemlerini ve dönemin çeşitli özelliklerini yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Halk Edebiyatı, İbrahim Aczî Kendi, Dîvân-ı 'Aczî.

ABSTRACT

Tiyek, Muhammet Akif, *Ibrahim Aczî Kendi's Life, Works and Diwan (Examination-Text)*, Ph. D. Dissertation, Thesis Advisor: Prof. Dr. Zülfikar Güngör, Ankara, 2022.

Ibrahim Aczî Kendi lived between 1882-1965; he has improved himself in various fields by getting a good education. He worked as a clerk, officer, manager and teacher in Konya and its surroundings. Aczî retired in 1936 and devoted himself to folk literature.

Attaching great importance to the transfer of Turkish culture and values to future generations, Aczî has written many works in various fields. After Aczî's death, his works were donated to Konya Yusuf Ağa Library by his children. In his works, he generally dealt with folk poets, his own life and the geography he lived in. In addition, after his retirement, he concentrated on writing newspaper articles and published many articles.

Aczî has poems that he wrote in various neighborhoods and generally about a certain event or emotional state. Aczî collected these poems in his work called *Diwan-ı Aczî* because of the concern of being lost. *Diwan-ı Aczî* is a work based on the life of Ibrahim Aczî. There are 521 poems in *Diwan-ı Aczî*, which are generally written in syllabic meter and in a simple style. Various verse forms are used in *Diwan-ı Aczî*; in general, the beloved, nature, the situation in the society and criticism of them, patriotism and the feeling of Turkishness have an significant place.

Ibrahim Aczî's life and works contain essential information about the society he lived in. From this perspective, Aczî reflects the cultural values of the society, its problems and various features of the period.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Folk Literature, Ibrahim Aczî Kendi, *Diwan-ı Aczî*.

EKLER

EK-1: Mezar Taşı Kitabesi⁵⁵⁷

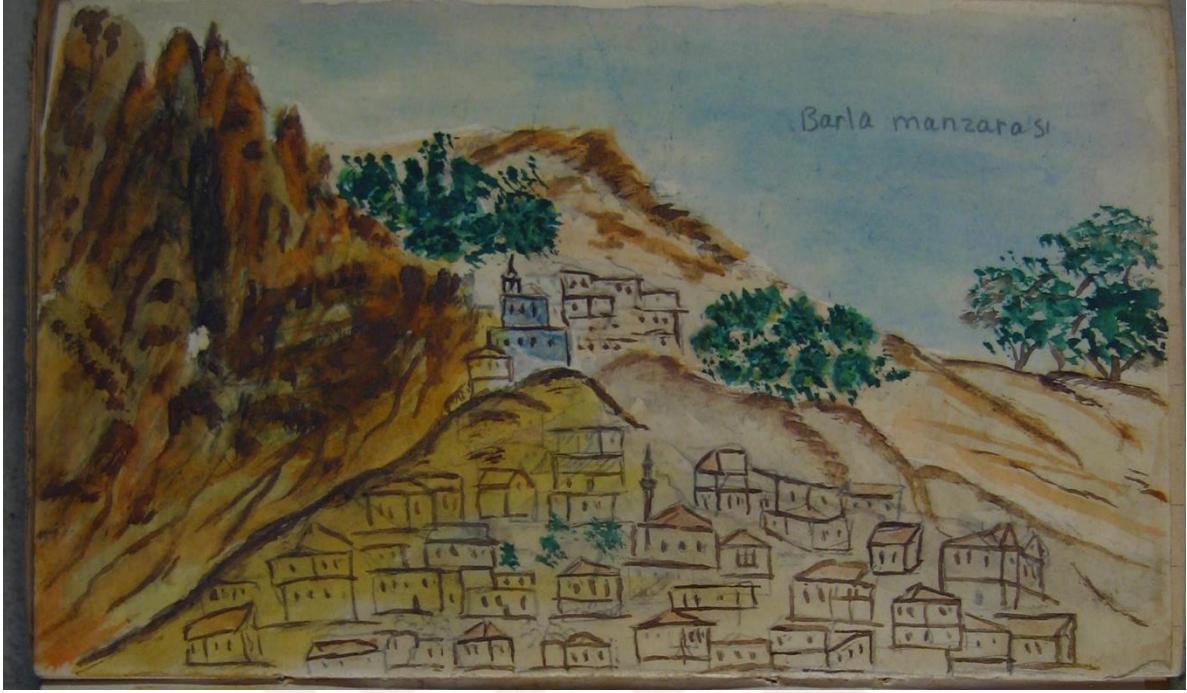
⁵⁵⁷ Mezar taşı kitabesinin fotoğrafı *Konya Büyükşehir Belediyesi Mezarlık Bilgi Sistemi Mevta Arama* kısmından alınmıştır. Erişim adresi: <https://konmeb.konya.bel.tr/#!/app/mevta> (23/06/2021)

EK-2: Öğretmen Maaş Cüzdanı

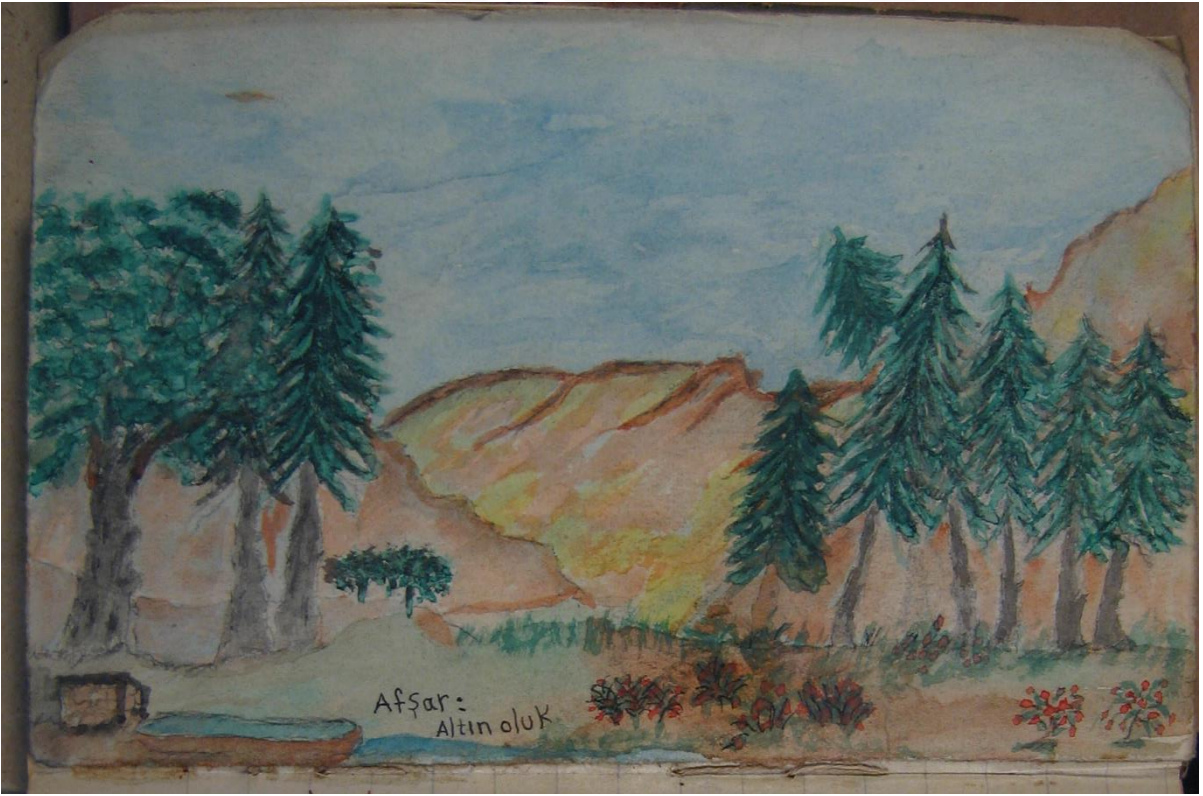
Ait olduğu vekaletin sıra No.	Umumî Hesap Divanının, tescil No.	Muntazam Borçlar Müdürlüğü
5608	984	
Aylık sahibinin adı ve sanı	Sait Eli Gözlü köyü öğretmeni İbrahim Aczi	
Babasının adı	Doğum tarihi	Ne vakit kesileceği
Mehmet	299/1883	
Aylık miktarı	Mebdei tahsis	Fazla olarak verilen
47 lı 60 ku	I Mart 936	
Adı geçene bağlanan 4760 kuruşu havi işbu senedi resmi verildi. 15 / 4 / 1936		
Masa Kâtibi	Mümeyyiz	Resmî mühür
<i>İhsan - 3 - 1936</i> <i>Kendisi yedi lira altın</i>		
Umum Hesap Divanınca tescil edilmiştir. 26 / 4 / 1936		
<i>H. Tayyib</i> Muntazam Borçlar Müdürlüğünce vize edilmiştir. 1 / 193		

(Öğretmen maaş cüzdanı, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Vefatının 50. Yılında İbrahim Aczi Kendi (1883-1965) Özel Sayısı*'ndan alınmıştır.)

EK-3: Barla'ya Ait Bir Manzara Resmi

EK-4: Altınoluk Pınarı

EK-5: Ata Yaylası

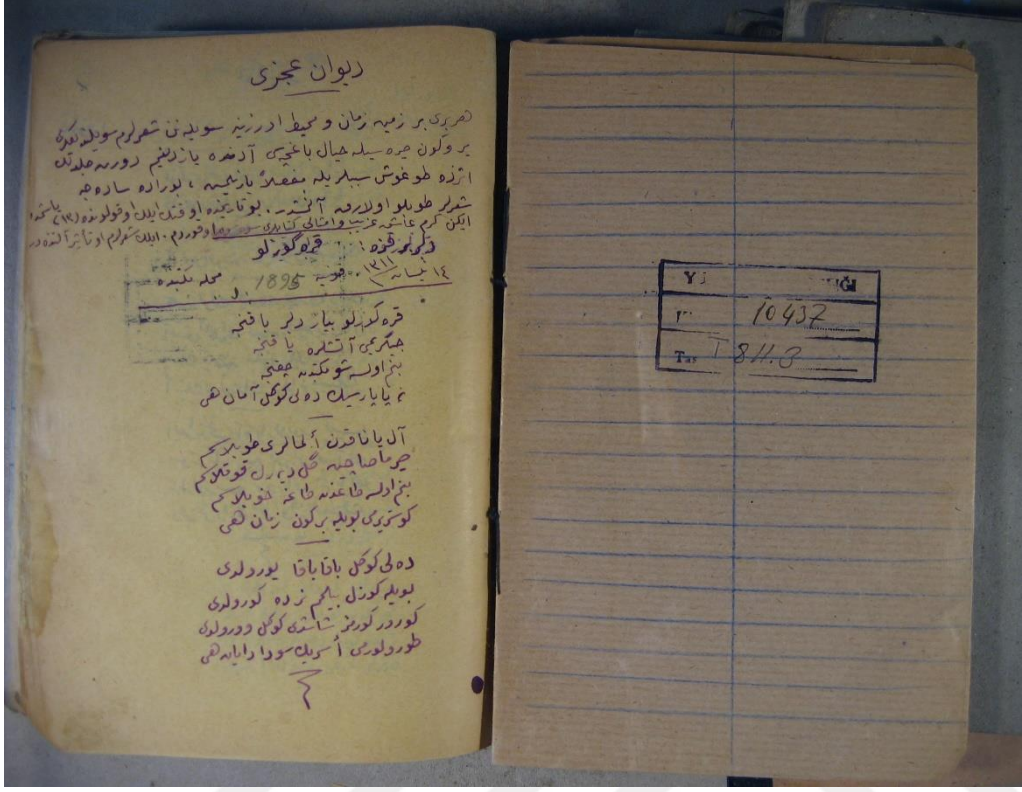

EK-6: Civlese Yaylası

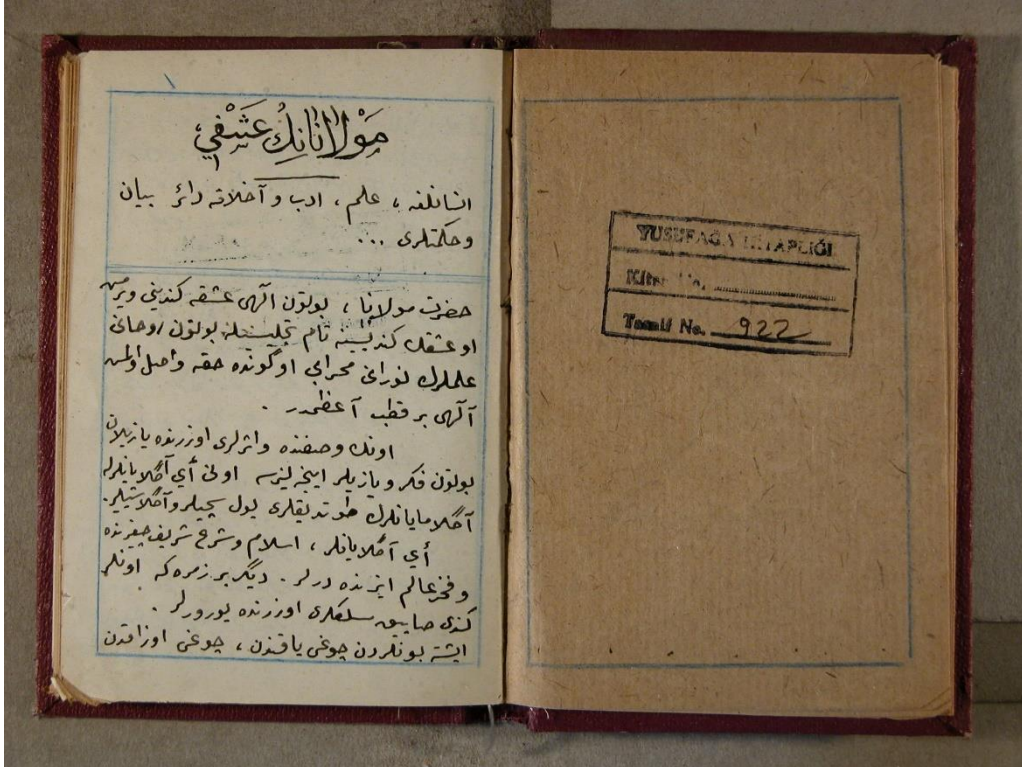
EK-7: Eserlerinden Örnekler

(Dîvân-ı 'Aczî)

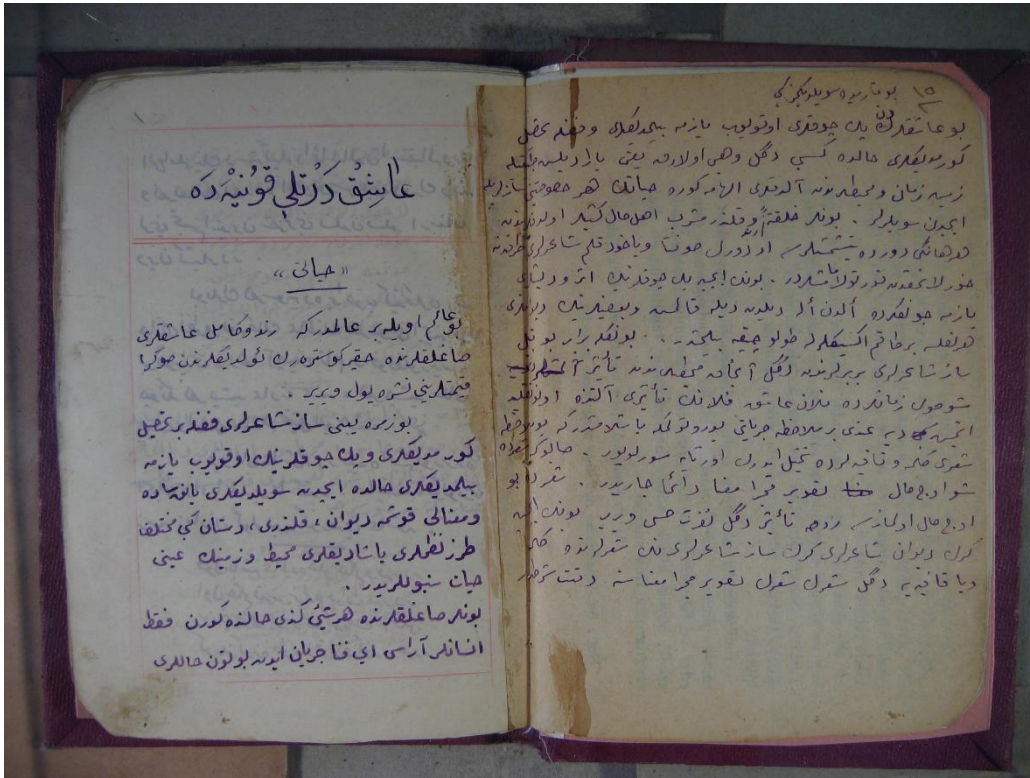

1043

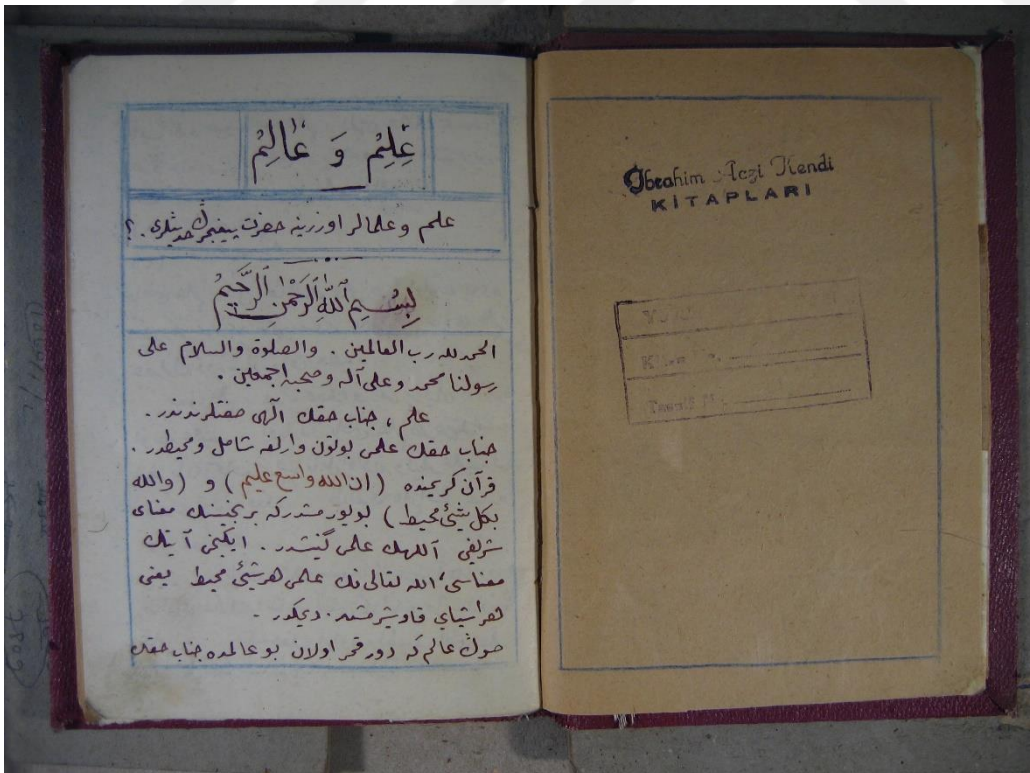
(Mevlânâ 'Aşk ve Rubâîleri)

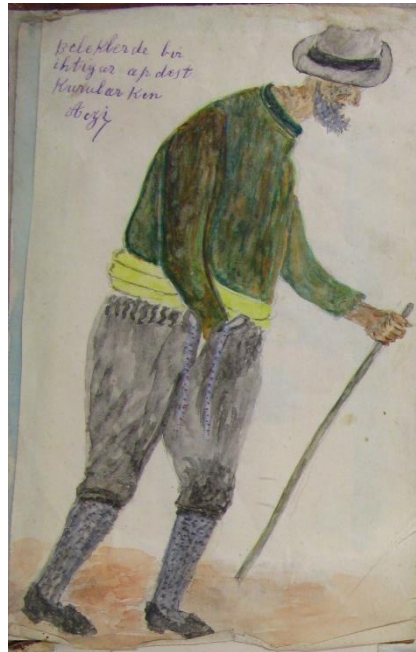
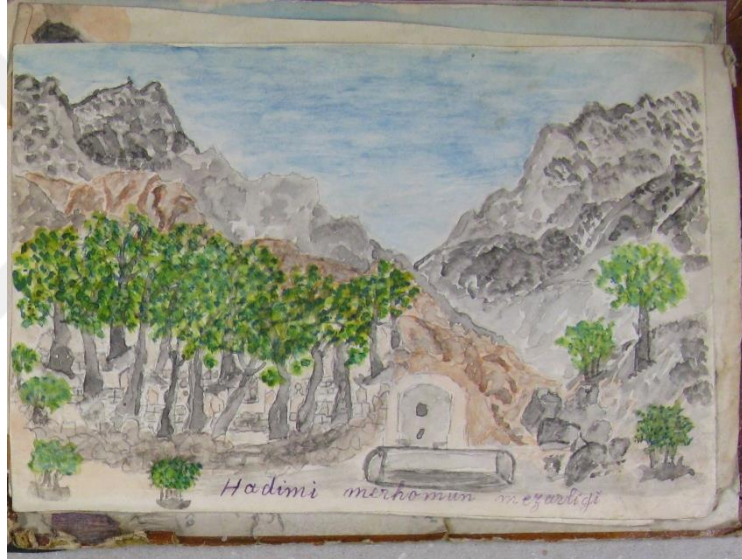
(‘Âşık Dertli Konya’da)

(‘İlim ve ‘Âlim)

EK-9: Resim Defterinden Örnekler

EK-10: İbrahim Aczî Kendi'nin Fotoğrafları

(Fotograflar, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Vefatının 50. Yılında İbrahim Aczi Kendi (1883-1965) Özel Sayısı*'ndan alınmıştır.)

EK-11: Konya Haritaları

(Konya haritası, T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden alınmıştır.)

